

W972ma

St. Mark's Library
THE
General Theological
Seminary

Chelsea Square · New York

Society for Promoting
Religion and Learning

E cod. 38, fol. 17^a, bibl. metrop. capit. Prag.

JOHANNIS WYCLIF

TRACTATUS DE MANDATIS DIVINIS

ACCEDIT

TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS
WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES
AND WITH AN APPENDIX DE DIFFERENTIA
INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE

BY

DR. JOHANN LOSERTH

PROFESSOR EMERITUS
AT THE UNIVERSITY OF GRAZ

AND

F. D. MATTHEW

LITT. D.

LONDON.

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY C. K. PAUL & Co.
DRYDEN HOUSE, GERRARD ST., SOHO. W.

1922.

JOHNSON REPRINT CORPORATION
NEW YORK AND LONDON

MINERVA, G.m.b.H.
FRANKFURT AM MAIN

230C
W972ma

165671

First reprinting, 1966

Printed in the United States of America

CONTENTS.

	page
PREFACE.	
I. DE MANDATIS DIVINIS	I
1. Contents of De Mandatis Divinis	1
2. Survey of Manuscripts	VI
a) General critical remarks on several manuscripts of Wyclif's works	VI
b) The various manuscripts (A—P)	XII
3. The use made of De Mandatis Divinis by Huss	XXII
II. DE STATU INNOCENCIE	XXIII
1. Contents	XXIII
2. Survey of Manuscripts	XXVIII
3. The use Huss made of this treatise	XXIX
III. DE DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE	XXIX
1. Contents and Time of Origin	XXIX
2. Survey of Manuscripts	XXX
IV. THE DATES OF DE MANDATIS DIVINIS AND DE STATU INNO- CENCIE	XXX
V. THE ARRANGEMENT OF OUR EDITORIAL WORK	XXXII
TRACTATUS DE MANDATIS DIVINIS	I—474
TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE	475—524
DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE	525—533
INDICES OF DE MANDATIS DIVINIS	535—567
INDICES OF DE STATU INNOCENCIE	567—568

Corrections.

Page	II line	4 and 3o for his	read His
"	19	" 12 for ponentam	" ponentem
"	80	" 12 " regide	" rigide
"	81	" 18 " Epypti	" Egypti
"	88	" 6 " beatitudinis	" beatitudinis
"	95	" 9 " euram	" curam
"	131	" 3 " animae	" anime
"	159	" 10 " fieti	" ficti
"	160	" 45 " Hus	" Huss
"	199	" 33 " scilicet,	" scilicet
"	213	" 10 " scriptura	" scriptura.
"	298	" 46 " Hus	" Huss
"	314	" 15 " unum quodque	" unumquodque
"	317	" 22 " cursumque	" rursumque
"	333	" 4 " naturae	" nature
"	335	" 3 " extinguendo	" extinguendo
"	406	" 14 " the the	" the
"	429	" 24 " claustralum	" claustralium
"	433	" 15 " ierusalem	" Jerusalem
"	442	" 5 " Hec	" Nec
"	444	" 7 " ignes	" ignis
"	446	" 11 " scandilizatur	" scandalizatur
"	448	Note I " aggrega ^{ta}	" aggrega ^{ta}
"	451	line 28 " tele	" tela
"	485	" 10 " Aristotelis	" Aristoteles
"	492	" 18 " innocenciae	" innocencie
"	492	" 30 " paradisi cum	" paradisi, cum
"	496	" 23 " volueribus	" volucris

PREFACE.

When I had finished my edition of Wyclif's 'Opera Minora' I imagined my work for the Wyclif Society to be concluded for good. This work had been begun forty years ago and has taken up a very considerable part of my life in letters. The edition of the first two books of Wyclif's 'Summa Theologiae', i. e. of 'De Mandatis Divinis' and 'De Statu Innocencie' was at that time planned by Dr. F. D. Matthew, the excellent and far-known editor of 'The English Works of Wyclif, hitherto unprinted' (E. E. T. S. Vol. 74, 1880). He had indeed copied out the text of these two Latin writings in the eighties of the last century, but several reasons prevented him then accomplishing his selfset task. So it came about in the year 1912 that he approached me, then being one of the few surviving members of the original staff of the Wyclif Society's editors beside himself, to take up the work he had commenced and to finish it. It was especially his complaint of failing eye-sight which hindered him from giving the finishing strokes to his work.

I could not but deeply regret this state of affairs as Dr. Matthew was at that time the one man in England who owned the most extensive and profound knowledge of Wyclif's writings and of the literature on Wyclif; he had ever been ready to support by his ample learning and ripe judgment, both devoid of any jealousy, any worker in the Wyclif Society's undertaking; but in helping others in such a generous manner, he, unfortunately, had missed his opportunity to reap what would have been his own crop. I myself enjoyed his ready helpfulness in shaping the marginal notes and kind-heartedly advising me in any other direction whenever I appealed to him. Thus, I felt bound to comply with his request in the matter of 'De Mandatis Divinis' and 'De Statu Innocencie'.

PREFACE.

But when I set to work I soon found that Dr. Matthew had somewhat underrated the difficulties of the task in question. He had been of opinion that it would suffice to collate the textual matter of the MSS. of 'De Mandatis Divinis' preserved in England and that of about three continental MSS.; closer investigation, however, proved that besides the MSS. registered by Shirley, there were others — and of a better pedigree, too — which had to be considered. Among the sources which Wyclif had made use of, the work of Guilelmus Peraldus had hitherto been neglected, nay, practically remained unknown. Thus, I had to investigate more particularly both these literary relations and those to Robert Grosseteste: the results of these researches of mine appeared in several publications of the Vienna Academy of Letters and Science.

The edition itself was, finally, prepared for print and seen through the press in the hard time of war and post-war under all sorts of troubles and of both physical and mental want. It has been greatly assisted and encouraged by the unfailing interest of Miss Dorothy Matthew, the daughter of my late collaborator. For assistance in the marginal notes of 'De Mandatis' my thanks are due to Professor Albert Eichler, of Graz University, and more especially to Sir Cooper Perry, who has given generously of his scanty leisure. I am last but not least very grateful also to my friend Dr. Adolf Koeigler who, in other ways, was a great support to me during the distressful years of the publication of this volume.

Graz, May 1922.

J. Loserth.

(below p. 1)

lure pie quet de p^o, a sa, a p^o de p^o m^o de p^o

¶ Iste uir querat pmo om
 nē aui pū sit ductus iust
 ite. Nūq ſignū dū pū pū
 mē in deſpectu iuſtitiæ nō
 uerit. Sed miſit 2 pū iuſtitiā
 miſ fuerit volūtas pū iuſtitiā
 ſupradicta. Ite uir querat
 dū deſpectu 1. Quid ex h
 q iuſtitiā eſt virtus moralis
 pſimiſſima et pūo pſimiſſa
 Nulla pūa virtus volūtas
 eſt ſe virtus. ai genus virtutis
 ſe habens. pū nō genus uir
 ſed virtutis dū deſpectu
 ¶ Item omis creatur iuſtitiā
 virtus creatur rationalis. ad
 iuſtitiā creatur pūa ſubſtantia
 uis ſua tribuitur vniuuerſali. Ite
 dū deſpectu nō competit re
 ac iuſtitiā. pū ſi aſſum iuſtitiā
 conueniat. ſe erit iuſtitiā mea.
 ac in qua uis iuſtitiā atq iuſtitiā
 mea comodul 2 pū dū deſpectu
 do pmo uir querat 1. Ite cap
 ere ordo. a uero quid eſt ſimpliciter
 iuſtitiā ac pūa regula iuſtitiā.

E cod. bibl. pal. Vindob. 1339, fol. 91.

(below p. 1)

Infirma fundata domini
viri Regitatis

flemus pntem
 edmno in qn ac
 pccatissima dpc
 qm e homo z pps
 pfectu hincdm
 dm' restat parip
 patione addenda
 a pte equiditate nif atq
 nifae que est qnq dm'
 fundametu et ait vrdm
 qd atq to m' q m' nmd
 gnale est lex nif nif est
 pcc m' to dm e qna nif
 est & qna exidit verbis
 no m notetit explit genq
 nif id piores pnt m ei
 metqca ambigue pnt lo

Decalogus magri Crotophy de Spina.

polia se diffinit infirmam
 constat tñ qd pñr q nñr quē
 pñr ad nñs tamq pñs si
 dñctim infirmā in cō legim
 dñt pñi pñm in dñctōne
 infirmā nōmē pñs pñs mñp
 est pñs pñs a nñs fñit dñt
 pñtūa pñdñtā qd nñr qñ
 dñt dñpñt dñt cōst qñ fñt
 est vñ mñat pñtā fñmā c
 nō cñpñt nñllā pñtūa vñ
 cñntab est pñtūa tñ gñm
 itut pñtūa qd nō gñm
 pñtūa cñnt dñt dñpñt
 omñs cñnt infirmā est itut
 cñntūa vñs pñtūa cñntūa
 pñtūa pñtūa dñctūa pñtūa

INTRODUCTION.

I. Wyclif's De Mandatis Divinis.

1. Contents of De Mandatis Divinis.

Wyclif's book on the ten commandments is nowadays placed first among the twelve books of his 'Summa Theologiae'. It seems, however, from several hints that Wyclif originally intended another grouping of these books. However this may be, this much is certain — that our treatise was especially appreciated by English and Czech Wyclifites. This may be gathered not only from the considerable number of manuscripts preserved and from the special care bestowed upon them, but also from the solemn form in which Jacob of Mies introduced his defence of this book, on July 28th, 1410, against the indictment of heresy. It is a fact that in the decalogue — which is the most usual title for this book — there are but very few passages which could be stamped as heretical even according to the present dogmas of the Roman Catholic Church.¹

In continuation of 'De Dominio Divino' it starts with a definition of right in general and of justice as the foundation of civic government. Right is the steadfast will which assigns to every man his own. Right instils in man the virtue of justice. Hence the work of a man is called

¹ Cf. J. Loserth, Huss und Wyclif, p. 271; as for the large circulation of the book cf. *infra* 'Survey of MSS.' In the time of Huss there existed a copy in the first 'Abecedarium' of the then University Library of Prague with the press-mark D. 21, entitled 'Super decem praecepta'. Huss mentions in his 'Replica contra Anglicum Joannem Stokes' (Hussii Opera, Vol. I, p. CVIII^b) also a 'little decalogue'; this, however, turned out to be the tract 'Of the Ten Commandments' (see Shirley, A Catalogue p. 45).

just. This definition is in accordance with the divine will, for the latter is first steadfast, secondly eternal, and thirdly assigns to each his own. God grants to man according to his desert either reward or retribution. God is just in his essence; in Him are identical right, justice and the just. A creature is just, because God wills it. It is sinful if a man is not given what is due to him. God leaves no injustice unpunished. If there is a choice between good and bad, we must choose the good. The wrongs we suffer here are rewarded in heaven. Every one owes love to his neighbour, and by nature all men are our neighbours. Thus, whosoever sincerely loves his brother is his neighbour.

Nobody has a right to a thing without having a right *in* the thing. There is a threefold right: first the right which is the divine will; secondly the right which is the power to use; thirdly the right which is the use itself. The two latter are not possible without the first. Unless God bestows it, no man has a right; if the pope grant such a right without God's bestowal, it is invalid. Without God's authorization nothing can be granted. Therefore in all bestowals His will is to be observed; and knowledge of His will is obtained through Holy Scripture.

There is an uncreated right (*ius increatum*) and a created right which is regulated according to the former. Uncreated right is necessarily absolute; the other is classified either according to the nations who created it, or to the degrees of human knowledge: thus we have Roman, English, economic, civil, and political right, and these again have many subdivisions.

It is a wrong supposition that laws are nothing more than a writ of man, a vocal term (*terminus vocalis*) or a first concept. Moses' tables were God's law before they were written down; it is not the visible letters which make the law, but the truths signified by the letters. These truths must be known. Man did not create them, but has to accept and promulgate them. The supreme and eternal law is the uncreated right, i. e. God.¹ He lays upon his creatures the obligation of doing what they ought.

Every man must know the laws of his own faculty: the arithmetician those of number, the astronomer the movements of the stars, and so on; but eternal law teaches the truths of human life which lead to morality. When announced to humanity, it has binding power: such has the

¹ John XIV, 6: Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita . . .

decatalogue, and, likewise, private ordinances if founded on it, Divine law is broken by sin; every sinner commits treason against God. It is only repentance which reconciles him again to God's law.

The laws of the New Testament are preferable to those of the Old Testament on account of their author, their contents, and the conditions under which they were given. The former differ from the latter as divinity differs from humanity, master from servant, high priest from levite. They agree, however, in parts, e. g. in the commandments of the decatalogue, but not in the ceremonies. Whilst the law of the Old Testament was given among signs of terror, thunderstorm, fire, and darkness, the other is the law of love, written not on tables of stone but in the fervent hearts of men, and was destined not for one particular nation, but for the whole of mankind.

The New Law is easier, more intelligible and more perfect, more profitable in every way. Christ is its high priest. To His laws are opposed those of men which are only valid in so far as they fulfil Christ's Law. No other law is valid, for God cannot have instituted a power to give laws which contradict His own. Unfortunately, there are such laws in the church, those, for instance by which the clergy have extorted secular goods, and many traditions which St. Augustine has attacked. What would he say nowadays to those laws that overload the law of God?

What are God's 'commandments'? Why are they termed 'commandments' or precepts? How many of them are there? Which of them are destined to last? Which of them are only of a temporal validity? The Introduction concludes with the answers to these questions, and several manuscripts here insert a division in the text.¹

Chapter X begins the interpretation of the individual commandments. First of all, it is true, is a disquisition on those points that are common to all the commandments. Every action of ours must be in concord with the commandments. Only under this condition do we possess God's love, the Son's grace, and the Holy Ghost's gift of perseverance. Fear and love lead us to keep the commandments. Whoever lives in the fear of God has God with him and need not be afraid.

The next chapters (XI—XIV) deal with the Love of God. Wyclif devotes a regular treatise to this commandment of the New Testament.²

¹ *Explicit prologus decem mandatorum*. Cf. *infra*, p. 81.

² p. 93: *Post timorem . . . superest tractatus delectabilior 'De Amore'*.

The commandment of Love is interwoven with every other: whoever observes it, observes all; whoever breaks it does not love God. Christ fulfilled the commandment of Love perpetually, so did the Blessed Virgin. This Love carries with it dignity, knowledge, virtue, and other good things. Perfect man is wholly merged in it, but it is perfectly fulfilled only in heaven where the Saints are blessed in various degrees, resulting in harmonious beauty. The very essence of blessedness is the vision of the Holy Trinity.

This discourse on the Love of God is followed by that on the three commandments of the first table (Chapter XV): What is meant by 'other gods'? Every one who is of an unclean spirit for the sake of worldly goods has 'other gods'. The next disquisitions deal with idolatry and the worship of images, their origin, use and dangers. Then follow (Chapter XVI) the reasons why we ought to love God, which means observing His commandments. From the quality of our natural heart we learn to love God. If the heart be corrupt, the body is sick; if the shepherd be bad, the flock is bad too. This ought to be a warning to our prelates. The wording of the second commandment (Chapter XVII) is negative. Who takes the name of the Lord in vain? He who swears by God without cause, he who neglects to praise God, he who does not believe that for them who fear God even evil leads to good, he who commits sin knowing that God is the protector, the saviour and the rewarder of all, he who is a Christian only in name — all break this commandment. We take God's name in vain by idle talking, by mere lip-service, by thoughtless swearing. Swearing is allowed in truth before a judge, and in a just cause. The Lord's name is taken in vain by the hypocrite, the miser, the carnal sinner. Whoever lightly calls God to witness, commits a greater crime than if he were to summon the king of England before a court of justice.

The third commandment (Chapter XVIII) prescribes how the Sabbath should be kept, and the causes for doing so. We have changed the Sabbath to the Lord's Day as this is the first day of creation, the day of the Lord's Resurrection, the day of the out-pouring of the Holy Ghost, and the day on which the Last Judgment will be held. Moreover, if we celebrated the Sabbath on Saturday, the vigil would fall on Friday. Christian Sabbath observance implies abstaining from vices, from servile work, from the world's noise. According to Grosseteste the Sabbath is to

be observed in *spirit* by meditation, in *word* by prayer, in *deed* by church-going and charitable offerings. It is a pity that we all offend against this. To observe the Sabbath duly, it is indispensable to know the method and virtue of prayer (Chapter XIX). We receive the most effective stimulus to prayer from the consideration of human misery dating from the Fall of Man, so convincingly described by Pope Innocent III. We ought to pray in church on holidays and Sundays (Chapter XX), and to use the Lord's Prayer, upon the virtues of which Wyclif expatiates both in this place (Chapters XX and XXI) and in his other writings.

The following chapters (XXII and XXIII) interpret the fourth commandment. Every virtuous person is father and mother to us. Wyclif then enters on the distinction between filial love and love of our neighbours. Next to our parents we ought to honour our masters and superiors. In the church militant the more virtuous man must be ranked first, even before bishop or pope. In spiritual matters every one is entitled to appeal. The supreme authority is the Bible the truths of which are unfortunately often confounded by human traditions. This passage rests to a great extent on Grosseteste's doctrine, and it is to be noticed that many ideas figure here that are laid down in Wyclif's book 'De Ecclesia'. Chapter XXIII is concluded by a treatise on prayer for the living and the dead. More profitable than to have masses read for the dead is to practise deeds of mercy. As to love of our neighbours (Chapter XXIV), we ought to keep in mind that every one of our fellow-men is created in God's own image and that we have been given the power of speech in order to edify our neighbour, not to hurt him. Homicide can be committed in a just or in an unjust way. The latter offends against the law of love of our neighbour and, eventually, will kill the soul of the victim.

In the treatment of the sixth commandment (Chapter XXV) we find for the first time those ample quotations from Guilelmus Peraldus' book 'De Virtutibus et Vitiis' which the editor of the present volume has shown in a special disquisition to be one of the chief sources of Wyclif's 'De Mandatis'. When discussing the separate kinds of fornication, Wyclif lays great stress on the rule that this subject ought to be treated with discretion both in the confessional and in the pulpit. Regarding wedlock, divorce is said to be permissible only in case of adultery. Even more noticeably, Peraldus' doctrine is followed in regard to the seventh commandment (Chapter XXVI); what is said of extortions done by the clergy,

above all by the pope, shows that we are at one with the sentiments and tendencies of the Good Parliament of 1376. We now learn for the first time that the pope has no secular power, but only the power given in the Gospel. The King rules over temporal things in his dominion, and in this respect he is *above* the pope. If the latter dispute this, he may do so by his procurators before the King's Council who will decide. The complaints caused by the clergy who arrogate power of punishment take up much room in this section. For the last three commandments Peraldus' doctrine is also amply made use of (Chapters XXVII—XXX). The last chapter touches already that ideal of poverty which Wyclif preached with ever increasing emphasis in the succeeding books of the 'Summa Theologiae' — except in the 'De Statu Innocentie' where it was not relevant. In this last chapter, the washing of the apostles' feet, the example of Christ's humility, is presented to the bishops: their task ought to be to preserve the doctrines of the Bible carefully, to make them known to believers, to preach Christ's life, doctrine and sufferings, but to keep themselves aloof from the passions of the world and the pursuit of riches. By help of the ten commandments the source of worldly desire is dried up, and for this purpose there is no law more exact, more profitable, or more steadfast than the decalogue.

2. Survey of Manuscripts.

a) General critical remarks on several manuscripts of Wyclif's works.¹

Before entering on the enumeration of all the MSS. which contain Wyclif's 'De Mandatis', it may be permitted to survey critically the Wyclif MSS. in general. From the following remarks it will be seen where the better texts of particular works of Wyclif are now to be found and what connection exists between them and the most intimate friends of the English Reformer or even with Wyclif himself.

Many years ago I was able to direct attention to the fact that among the well-known Wyclif MSS. there are several which are to be valued especially on account of their origin and the fact that they shed a little more light on the relations of Czech Wyclifitism to English Wyclifitism in the first decade of the fifteenth century. They are those

¹ See J. Loserth, Zur Kritik der Wyclif-Handschriften in: Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Vol. XX, pp. 247—257.

of 'De Dominio Divino', 'De Civili Dominio', 'De Veritate Sacrae Scripturae', and 'De Ecclesia'. It will, however, prove necessary to extend our research in this direction also to the other books of the 'Summa Theologiae', although those just mentioned are to be given the first place, as they alone contain allusions to their origin and the time and place of their origin.

It is in the marginal notes of these MSS. that we come across isolated remarks which have been indeed alluded to by the editors of these texts, but have not been made the subject of a special investigation, although this can teach us something as to the questions under consideration.

Nearly a quarter of a century ago I drew attention to the relations existing between Czech and English Wyclifites in the first decade of the fifteenth century.¹ It is well known that there were several centres of Lollardism in England the existence of which we learn from statements by Thomas Walsingham and Henry Knighton. It at this period Czech scholars visited English schools, it was not in order to see foreign countries and, among other sights, the famous University of Oxford, as had been usual in the days of good Queen Anne, but in order to trace the memory of Wyclif, to search for his works and to copy them. Thus, besides Oxford where the recollection of Wyclif was certainly liveliest, other places had to be considered where such works could be found. Many of his pupils and friends were still living and undoubtedly some of his works must have been still extant in his own handwriting. On this quest two Czech scholars Nicolaus Faulfisch and George of Knyehnicz went to see certain places in England in the years 1406 and 1407. To these men we owe the transcripts of the works of Wyclif in the MSS. mentioned above. Happily for us, they either entered their names in their transcripts or reported the time and place when and where they were copying them.

These notes are found in Codex 1294 of the National Library at Vienna (formerly Wiener Hofbibliothek). This codex has a very peculiar

¹ See J. Loserth, *Über die Beziehungen zwischen englischen und böhmischen Wiclifiten in den beiden ersten Jahrzehnten des 15. Jahrhunderts*, in: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Vol. XII, pp. 254—269; supplemented by Reginald Lane Poole, *On the intercourse between English and Bohemian Wyclifites in The English Historical Review*, April, 1892.

arrangement which is repeated in exactly the same form in several other MSS., and, as these possess other peculiarities of Codex 1294, there can be no doubt that these other MSS. also were either made by the two Czech scribes during their stay in England or were transcribed from the copies taken down in England. Codex 1294 contains Wyclif's 'Tractatus de Veritate Sacre Scripture', 'De Ecclesia' and 'De Dominio Divino'. All these were copied by the two scholars in England: '*Correctus graviter anno domini 1407 in vigilia Purificationis sancte Marie Oxonii per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knyehnicz.*' These three treatises are written by one and the same hand which also added the note just quoted, which shows that they not only corrected the text, but wrote it themselves, a fact which is, moreover, proved by the numerous glosses in Czech which are found in these treatises, and all reveal the same hand. We must suppose, therefore, that one of them dictated and the other wrote our MS. The copying began, in all probability, during the last months of 1406 A. D. 'De Veritate Sacre Scripture' was copied in Oxford, while 'De Ecclesia' was transcribed at Kemerton near Tewkesbury in Worcestershire. The order in which the three treatises are bound shows a later stage, apparently after their arrival in Bohemia, as each has its own pagination. The codex was once in the possession of Simon of Tischnow, a Czech Wyclifite. These MSS., or treatises respectively, were held in exceptionally high regard in Bohemia as can be seen even to-day. There is e. g. MS. 3929 of the Vienna National Library which follows its original, Codex 1294, slavishly. It even copies the dates as given in the original so that it appears as if the chapters with the notes in question were written in both MSS. on the same day. All the other peculiarities of Codex 1294 are closely imitated: omissions, transpositions of letters, hiatuses, misprints and corrections are copied with perfect accuracy.

The reason for the high authority attributed to these MSS. which had been written in England itself was undoubtedly based on their tradition going back to the actual time of Wyclif, or on their originals having been in the possession of men who played some important part in Lollardism. In Oxford where 'De Veritate Sacre Scripture' was copied, there must have been some store of good Wyclif texts, considering the fact that in this city the memory of the *fifth Evangelist* was still very much alive. But it is just possible that not every one of Wyclif's books existed in the desired good condition at Oxford. Moreover, the two Czech

scholars might, on account of the persecution of the Lollards already set in, have thought it more advisable to stay at places where they could pursue their work without being noticed or disturbed. Such a place was Kemerton. And this brings us to the neighbourhood of Sir John Oldcastle, Lord Cobham. Not far from Kemerton lies Evesham, a centre of Lollardism. In this district Sir John, as we learn from Walsingham, had a good following. When we find that Sir John corresponded with noted Czech Wyclifites a few years afterwards and interpret this as hinting at old relations between him and his Czech comrades, the visit of Nicholaus Faulfisch and George of Knyehnicz may aptly be remembered. They must have taken their copies from the treasured MSS. of the English nobleman. Whether the visit of these two Czech scholars to England in 1407 prepared the path for these mutual relations or was a consequence of relations of an older date — it is certain that these men must have found for their transcripts excellent originals, traceable to the days of Wyclif, it not to the reformer himself. Peter of Mladenowicz reports with what great reverence the two Czechs collected every memorial of Wyclif: they even carried a piece of his tombstone to Prague where later it was worshipped as a relic.¹ From this circumstance, we may assume that they had been in search of other memorials during their stay in England, including original MSS.

Such MSS., however, were found in a third place, Braybrook, which is also mentioned in Codex 1294. It was there that the two Czechs copied the text of 'De Dominio Divino'.² Braybrook was likewise a centre of Lollardism;³ its manor belonged to the Latimers. The last manorial lord, Sir Thomas Latimer, who died in September 1401, had been a professed patron of the Lollards. Taking all this into consideration, it seems obvious that the two Czechs betook themselves to Kemerton and Braybrook, and we can imagine what a stir the books which they carried over with them from England caused at Prague, a stir apparent from the fact that later on every conceivable care was taken to have copies made just from *these* MSS. and exact in every detail of form. It is worth while to dwell on this to some extent.

'De Ecclesia' is divided into 23 chapters. Careful inspection shows that every chapter is subdivided into paragraphs which are marked in

¹ Doc. mag. Ioannis Hus, ed. Palacky, p. 313.

² De Dominio Divino, ed. R. L. Poole, p. 249.

³ Ibidem, p. XI.

the margin by letters in alphabetical order (A, B, C, &c.). In the original these letters, which served to indicate a break in the text, may have been placed properly in accordance with breaks in the sense; but this is not always the case in the copies in question, as R. L. Poole has pointed out. In 'De Ecclesia' this subdivision into small sections is carried through to the very end of the text and, taken with the marginal summaries, largely contributes to the clearness of the text. From the prints of 'De Veritate S. Scripture' and of 'De Dominio Divino', as edited by Buddensieg and Poole, it is not possible to infer whether this paragraphing by letters was followed in the original MSS. of these texts; neither editor notes it. But the very same system is to be seen in the three large books of 'De Civili Dominio' which belongs to the group of MSS. copied by Faulfisch and his colleague.¹ The paragraphing is similar in 'De officio Regis,'² and in 'De Potestate Pape', extant in a MS. which belongs to the group of Codex 1294.³ The same holds good of 'De Simonia'.⁴ In 'De Apostasia' and 'De Blasphemia' this arrangement is clearly discernible in the printed edition.

Of the twelve works of the 'Summa Theologiae' only 'De Mandatis' and 'De Statu Innocentie' remain to be considered. Disregarding the latter (which is, with the exception of one single perfect MS., only preserved in fragmentary copies), there remains only 'De Mandatis'. Of this treatise we possess, however, not one MS., but a whole group of MSS., which are arranged in the same manner as Codex 1294. This group comprises: MS. 1339 of the Vienna National Library, MS. V. A. 3 of the University Library at Prague, and MS. C. 38 of the Library of the Chapterhouse at Prague. The last is especially interesting for the two portraits of Wyclif it contains.

It is a well-known fact that Wyclif was often termed 'the fifth Evangelist' in England;⁵ he is given this title of honour by most copyists,

¹ De Civili Dominio, pp. XIII—XV.

² Cf. Pollard's and Sayle's Introduction, p. XXIX.

³ De Potestate Pape, p. L.

⁴ Cf. Herzberg-Fränkels Introduction, p. VI: *The chapters are denoted by initials in red ink and by numbers in the margin, which also contains subdivisions of the chapters (A, B, and so on).*

⁵ J. Loserth, Huss und Wyclif, p. 280: *'Istius autem magistri Johannis Wykleff, qui, ut a plurimis ut speratur bonis hominibus et signanter in Anglia, doctor evangelicus appellatur.'*

both English and Czech, of his works. He was enthusiastically revered by his Czech adherents no less than by Huss who set the example when almost at the stake. No wonder, then, that the Wyclifites in Bohemia tried to express their reverence visibly, i. e. in pictures. This can be seen from the Chapterhouse MS. quoted above, the only existing MS. which attempts to give us portraits of the Reformer. Twice we find this attempted: once, on fol. 17 *verso*, Wyclif is represented as a fresh, youthful figure with a wreath on his head and in his doctor's gown, sitting on a professor's chair and holding in his left hand a book of Gospels while with the right he points to a verse. In another place, on fol. 119, *recto*, he is sitting at his desk, the open Gospel before him; he faces his audience who are listening to his lecture on the Truth of Holy Scripture in which treatise this picture is inserted.

This MS. is one of the best of all those in which this text and that of 'De Mandatis' has come down to us. It does not exhibit so much brilliancy of finish as others, but the text is treated with the utmost care. Summing up our results, we may say: There is a certain group of MSS. which have exactly the same outward form of division into chapters and subdivision into smaller sections, the latter marked in the margin by letters.¹ Further, in a considerable number of these MSS. the handwriting is the same; and, thirdly, later MSS. imitate the peculiarities of the earlier very closely. Fourthly, it can be noted that after the MSS. had been copied in England and taken to Bohemia, certain abbreviations hitherto unknown in Bohemia became popular. On the other hand, certain other abbreviations were not understood in Bohemia and were wrongly written out in full; and, finally, certain peculiarities of the English MSS. were closely imitated.²

Consequently, we affirm that these two Czech scholars visited those English places where, as in Oxford, Wyclif's memory was still very fresh and where they were able to obtain the best MSS. for their copying. In such a place 'De Veritate S. Scripture' can be proved to have been copied by them. Then they went to places where English Wyclitism had its most eminent partisans, and transcribed 'De Ecclesia' in Kemerton,

¹ This paragraphing is also seen in the Index of MS. N (see *infra*), c. g. Aaron [chapt.] 27, S; Abel [chapt.] 26, I; Abraham [chapt.] 5, E; &c.

² For full particulars cf. J. Loserth, *Zur Kritik der Wyclif-Handschriften*, l. c. pp. 256-257.

'De Dominio Divino' in Braybrook, and in like manner, probably, the remainder of the 'Summa Theologiae'. But it must not be imagined that the 'Summa Theologiae', whole or even partially, had been unknown in Bohemia up to then. There is, for example, Codex IV. D. 22 (now = Nr. 676) of the University Library at Prague which contains besides 'De Eucharistia' also 'De Mandatis'. This MS., however, is known for a certainty to have been copied in Bohemia by Andreas of Kouřim before the return of the two Czech emissaries from England: '*Et sic*', it runs there, '*est finis huius decalogi feria quarta post festum S. Mathie apostoli* (i. e. February 25th) *sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurim finitus*'.

Commenting upon the tradition of the Wyclif-MSS. which pertain to the 'Summa Theologiae' — and that includes of course the MSS. of 'De Mandatis', — we arrive at the result that those belonging to the group mentioned above must be given the preference. All the others, which lack the peculiarities of that group, must be ranked in the second place. From what has been said, it is further evident that the well-known passage in Chap. 35 of Aeneas Sylvius' 'Historia Bohemica', dealing with the introduction of Wyclifitism into Bohemia, is entirely correct as far as the books he mentions are concerned, though he does not mention all. The passage runs as follows: '*Ex quibus vir quidam genere nobilis ex domo, quam Putridi Piscis vocant, apud Oxoniam Angliae literis studens, cum Johannis Vicleffi libros offendisset, quibus de Realibus Universalibus titulus inscribitur, magnopere illis oblectatus exemplaria secum attulit: inter quae* (i. e. he does not mean to quote all the books!) '*De Civili Dominio*' (= Summa Theol. III—V), '*De Jure Divino*' (= 'De Dominio Divino'), '*De Ecclesia*' (= Summa Theol. VII), '*De Diversis Questionibus contra clerum*' (i. e. controversial writings) *pleraque volumina veluti preciosum thesaurum patriae suae intulit.*'

b) The various manuscripts.¹

The following MSS. of Wyclif's 'De Mandatis' are extant:

A = MS. Cambridge University Library Ll. V. 13, in modern binding (10 in. × 7 in.) written on parchment (9½ in. × 6⅝ in.) in double

¹ The description of MSS. **A—C** is based on Dr. F. D. Matthew's notes; that of MS. **D** on a letter by Mr. H. A. Wilsac of Magdalen College, Oxford; MSS. **E—O** are described by the present editor.

columns of 43 lines. There are 118 leaves of which 98 are text, the rest is index. The handwriting is of the 14th century. A copy of this MS. has been made for our edition.

B = MS. Bodl. 333, bound in boards covered with white parchment; the whole MS. is on parchment, its size being 13 inches by 9. There are four columns to each leaf, the size of the columns being about 9¹/₂ in. × 3 in. Pagination is continued throughout the whole MS., but is not to be depended upon; in some places the numbers represent the folios in others the pages; a few pages after 229 the 2 becomes indistinct, and we have 133 — and so on till the end. There is also another separate pagination for Wyclif's work which commences on fol. 109 *recto*, *a* and goes to the end. There is one blank leaf of parchment at the beginning of the MS. and three at the end. On the second leaf *recto* there are the old numbers NE. D. 7. 9; Th. K. 110; 2245; Bod. 32, and the new one, Bod. 333. On the third leaf *verso* the contents of the MS. are given as follows:

Contenta huius libri.

- 1° Questiones Roberti Kylwardby's de Constancia.
- 2° Flores Francisci de Meronis supra 4 libros beati Augustini de Doctrina Christiana.
- 3° Flores eiusdem Francisci super 13 libros Confessionum beati Augustini.
- 4° Flores eiusdem Francisci super 93um Questionum beati Augustini.
- 5° Flores eiusdem super duos libros Retractationum beati Augustini.
- 6° Flores eiusdem super 3^s libros de Mirabilibus Sacre Scripture beati Augustini.
- 7° Flores eiusdem super 22 libros de Civitate Dei beati Augustini.
- 8° Flores eiusdem super 4 libros de Trinitate beati Augustini.
- 9° Wikcliff De Mandatis.

The whole MS. seems to be the work of the same hand, probably about the end of the 14th century; but there is a considerable difference between 'De Mandatis' and the other works. Everywhere else there are tasteful vignettes at the beginning of each work in red and blue ink; the initials of chapters are also filled up in like manner, and paragraphs indicated. The writing, too, seems more careful. In 'De Mandatis' blanks are left everywhere for initials. There are practically no corrections; here and there a marginal note. The MS. is very faulty, and many mistakes are made which show that the scribe was exceedingly ignorant or careless.

Many sentences are left out, many repeated. Sometimes, though seldom, there are catchwords surrounded by a border. The last three folios are stained towards the top with some dark reddish brown liquid, possibly blood, certainly not ink. The Explicit runs as follows: '*Explicit compendium decimum mandatorum editum a Magistro [name erased] doctore evangelice veritatis cuius anime misereatur omnipotens.*'

[The three blank leaves at the end are much newer and not at all stained.]

C = MS. Trinity College Cambridge B. 15. 28, in a modern binding, 11 inches by 7; there are 32 lines to the page, very clearly and well written in a hand of the 14th century.

D = MS. Magdalen College Oxford B. 15. 28. We quote from a letter kindly sent by Mr. H. A. Wilsac of Magdalen College, Oxford: 'The book numbered 98 among our Latin MSS. is a volume measuring externally about 13 inches by 9¹/₄ inches, and containing 206 parchment leaves. Apart from an extract from a letter of St. Augustine added by a later hand on the *verso* of fol. 206, the contents of the volume consist of two treatises the 'Dicta Theologica' by Robert Grossteste, occupying with the *tabulae* of its contents the part from fol. 1 to the *recto* of fol. 112, and the 'Compendium decem mandatorum' of which the Prologue begins on fol. 117, and which ends on fol. 206 *verso*. The *verso* of fol. 112 and the four leaves which follow it are blank . . .

'The two treatises are, I think, written by the same scribe — certainly they are not far removed from one another in place or date of writing. Each treatise has an illuminated initial letter and border on the first page: the second has this ornament on the page on which the *Prologus* begins and also on the *verso* of fol. 130, where the *Prologus* ends and the treatise itself begins. The borders and initials are all in the same style.

'The handwriting is small and fairly clear, with a good many abbreviations. There are two columns to a page: where I have counted, the number of lines in a column is not uniform — the highest number I have noticed is 57, the lowest 49: I think 57 is probably the nearer of the two to the average number . . .

'I may say that though I think the two treatises have been written by the same hand, my impression is that they have not always been bound together in one volume. There is an old foliation noticeable here

and there in the first treatise which does not appear in the second: and the numbers suggest that the treatise did not stand first in the volume to which this foliation belonged. The present binding is, I think, an Oxford binding of the 17th century. The boards bear the crest of the Earl of Rutland encircled by the Garter. Mr. Coxe supposed this to indicate that the book had been in the possession of an Earl of Rutland; but my own belief is that the stamp had somehow come into the possession of a local book-binder who used it merely as a decoration for his bindings, without regard to its heraldic significance. It occurs on a considerable number of the bindings of our MSS., and I know of nothing which would account for our having acquired books from the collection of any Earl of Rutland.

'An inscription on the second leaf of the 'Dicta Theologica' shows that that treatise at least was given by Master William Wagge, sometime Rector of St. Mary's, Winchester, to William Ivo, Doctor of Divinity, for his life, to be by him given in like manner to some "honest man and discrete chaplain", and so to pass from one to another as long as the book should last, each recipient undertaking to say, at his receiving it, exequies and mass for the repose of the original donor. The date of the gift was March 29th, 1469.

'On fol. 1 a later hand has added a title "*Robertus Grosselest Episcop. Lincon.*" — this is in a hand of about 1580—1600. On fol. 117 there is a similar inscription by a 15th century hand: "*Doctor Euangelicus . . . de mandatis*". The word "*Euangelicus*" is partly erased and the following word completely erased . . .'

E = Codex bibl. palat. Vindobon. 1339 (Denis Vol. I, p. CCCLXXX) has been accurately described by Reginald Lane Poole in his edition of 'De Dominio Divino' (pp. VII—IX). The treatise 'De Mandatis' commences on fol. 91 *recto* and extends to fol. 236 *recto*. It has an *index* which, however, is incomplete, comprising only chapters I—XXII. Each chapter of the text is subdivided into a great number of sections denoted by letters of the alphabet, and this MS. thus bears a certain resemblance to MS. I (*infra*), i. e. it belongs to the group of texts with peculiar characteristics. The initial letter of the whole MS. is artistically and beautifully designed with a garland and in various colours, gold, white, red, blue, green and black. The initial letters of the chapters are in red and blue. The marginal notes contain a short summary of the text. They

are, for the first three chapters, verbally quoted below in order to convey an idea of the arrangement of the MS.; but have been left out for the remaining 27 chapters in order to save space and as they do not originate from Wyclif himself. As in the case of all the codices only essential variant readings have been noted from this MS. On the whole, it may be regarded as a good text; the corrections occurring refer in most cases to illegibly written words and they are placed either above those words or in the margin.

F = Codex bibl. palat. Vindobon. 1598 (Denis, Vol. I, p. ĊCCCIX) contains Wyclif's decalogue, but not complete, breaking off in chapter XX (cf. *infra*, p. 251, note 20) with the words: '*Si enim combalbutimus ut canes in sacculo habentes mentes in foro et corpus in cho . . .*' As far as can be judged, there is one leaf cut off at the back; the treatise looks as if it never had been completed. From the exceptionally fine appearance of this text — thin and pure parchment, very careful handwriting, distinction by larger length or width or by some decoration of one letter of the first line on many pages — it may be inferred that it was intended to serve on solemn occasions. If we rightly explain the large space reserved for the initial letters, they were apparently meant to be artistically illuminated. This, however, was never done. The broad margin was undoubtedly intended for summaries of the text or other side-notes; but they also have been left out. The text itself is treated with special care, abbreviations are far less numerous than in most of the other MSS. In a word, the text was to be presented in a fairly clear and easily legible shape. The scribe's endeavour to write out abbreviations in full has lured him into some pitfalls: e. g. when for '*et* ^a*etas*' he writes '*et alia etas*' instead of '*et septima etas*'. Unfortunately there is no clue to the person of the scribe. All we can say is that he copied from a good text and followed it with expert knowledge.

G = Codex 675 of the University Library of Prague (older press-mark IV. D. 21, formerly Y. I. 3 n. 97), has been described in brief by Truhlař, *Catalogus codd. manuscr.* Vol. I, p. 270. It consists of 105 leaves in folio and there are two columns of 44 lines each to the page. There are short notes and corrections in the margin. On the front board there is an older pressmark of 9. t⁴ visible. A flyleaf at the beginning of the book and a leaf inside the back cover contain short extracts from theological authors. The writing belongs to the first decades of the 15th century

and shows a firm and vigorous hand. Of the initial letters only that of the first chapter has been drawn in full, all the others are left completely blank. On the flyleaf in front we read as follows: '*Decalogus Wycleph. Cave a dulci, quia veneno miscetur*' — a note apparently written by a later hand; the same holds good of the note on fol. 1 *recto* of the text, running thus: '*Hic conspice venenum aspidum et sub lingua eorum.*' On fol. 31 *recto* we find at the end of Chapter XIV the following note: '*Scripsi ad sanctum Stephanum Prage.*'

In general the copying of this codex is less careful than that of the other MSS. of Prague and Vienna. It is true that mistakes are corrected either in the text or in the margin, but in these corrections frequently new mistakes occur, e. g. to an '*illius*' is added a '*sive huius*', for '*concedendum*' we get a reading '*recte dendum*', for '*politicus*' '*policitus*', and so on, or we find an indication of some supplementary remark which, however, has been left out in the margin. In several places the margin bears the word '*newym*' (Czech for: "I do not know") from which we may infer that the scribe did not understand the text.

H = Cod. 676 of the University Library of Prague, formerly IV. D. 22 (see Truhlař, Catalogus &c. Vol. I, p. 270), contains beside Wyclif's decalogue the same author's 'Tractatus de Eucharistia maior'; and it has therefore been described in the edition of the latter (p. LXIV). We know the scribe for he has given his name himself at the end of 'De Mandatis': '*Et sic est finis huius decalogi feria quarta post festum sancti Matthe apostoli sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurim finitus.*' From this it follows that the treatise was copied in the years 1404—1405 and consequently belongs to the older group of these MSS. The writing is particularly clean and fairly correct apart from slight misreadings. There are only a few marginal notes. An isolated gloss in Czech is to be found on fol. 68.

I = Cod. 794 of the University Library of Prague (older press-mark V. A. 3, formerly Y. III. 2 and 3), belonged, as can be inferred from a still older press-mark D. 20 on it, to the oldest stock of the University Library. This is also still recognizable from an old register preserved in the library of the Castle of Raudnitz in Bohemia.¹ Shirley

¹ Cf. J. Loserth, Der älteste Katalog der Prager Universitätsbibliothek, in Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Vol. XI, pp. 301 *sequ.*

who investigated the Wyclif MSS. of the University Library of Prague very carefully, has not noticed this MS.¹ — for an obvious reason: the somewhat later title of the codex runs '*Decalogus magistri Procopii de Plzna*'. This might either mean that the treatise was once the property of Magister Prokop of Pilsen, or that he was regarded as the author of the treatise. Now, although the former alternative is the right one, the latter looked likely enough in a time when Wyclif's works had not yet been published in print, and there may have been a good many Hussites who felt quite sure of Procop's authorship when they read the above title. Nowadays we have a very intimate and accurate knowledge both of Procop's individuality and of his literary activities, many of which are still extant: he was one of the earliest supporters of Czech Wyclifism.² In the severe struggle against the burning of Wyclif's books by order of the Archbishop of Prague Sbinko, he defended Wyclif's treatise '*De Ideis*' before an important assembly.³ Considering all this, our MS. gains in consequence on account of its original owner. It is made from a good copy, but only the first part is fairly correct; from the middle onward misreadings and misspellings multiply deplorably and unless the last line be regarded only as a mere formal flourish — running thus: '*Explicit hoc totum, infunde, da michi pijwa* (Czech = beer or ale)' — it might be easy to explain from it many errors, especially such as prove complete thoughtlessness on the part of the scribe. As a note at the end of the treatise points out, the copy was made '*anno domini 1404 secunda feria post festum Jacobi*'; it belongs, therefore, to the more ancient Bohemian Wyclif MSS., which have been described by Truhlař (Catalogus &c., Vol. I, p. 792). All variants of this MS. I are registered below except slight misreadings.

K = Cod. 911 of the University Library of Prague (formerly V. E. 17), described by Truhlař, Catalogus &c. Vol. I, pp. 374—375. This codex gives a correct text, undoubtedly written by an expert scribe from a good copy. Marginal notes are almost entirely wanting. There are only a few corrections. As regards variants, this MS. is closely allied to our

¹ A Catalogue p. 6.

² Cf. J. Loserth, Wiclif and Hus, pp. 94, 144, 308.

³ Ibid. pp. 317—328. Cf. further Chronicon Univ. Prag.: '*Magister Procopius de Plzna feria quinta stabit in cathedra ad defendendum scolastice, quod tractatus De Ideis magistri Johannis Wicliff nullam heresim firmiter asserit . . .*'

Codex **M** (*infra*). No indications of the individuality of the scribe or the first owner are to be traced. The former may have been a zealous Wyclifite if the end-line on fol. 183 *verso* is to be understood as a personal remark: '*Qui fecit dicta, eius lingua sit benedicta.*' As an appendix, this codex contains the little tract '*Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale*' (see Shirley, *A Catalogue &c.*, No. 28, and *idem*, pp. 60 and 67).

L = Cod. 1955 of the University Library of Prague (formerly X. G. 1), described by Truhlař, *Catalogus &c.* Vol. II, p. 95, consists of 158 leaves in folio, of which fols. 20 *recto sequ.* contain Wyclif's decalogue, preceded on fols. 1 *recto*—19 *recto* by the alphabetical register for the whole volume. On a leaf, attached by the binder in front, the '*Ordo librorum doctoris euangelici*' is noted. There is a very ancient press-mark O. 15. No hint is given as to the scribe. The copy belongs to the 15th century and was finished on the Eve of the festival of Thomas the apostle, as we read on fol. 158 *verso*: '*Hic finitur sententia super decalogum magistri Johannis Anglici, cuius anima cum cunctis Christi fidelibus in regno celorum requiescat feliciter. Amen. In vigilia beati Thome apostoli.*' And in another hand is added: '*Sancta Maria ora pro nobis ad dominum nostrum Jesum.*' The writing of the text is very clear and the paragraphing of the single chapters in sections the same as in MSS. **E** and **I**. Ample summaries are to be found in the margin of each page. Corrections are not very numerous.

M = Codex 2493 of the University Library of Prague (formerly XIV. C. 26), described by Truhlař, *Catalogus &c.* Vol. II, p. 24 . . ., has as third treatise Wyclif's decalogue. Like MS. **I** it was originally the property of a man who knew much of Wyclif's works and was probably a zealous Hussite besides. That he appreciated '*De Mandatis*' highly, we learn from the closing phrase: '*Explicit decalogus in quo est maximus thesaurus, videbitur, cum fuerit diligenter lectus.*' The owner of the MS. has added inside the cover a number of historical notes from which we get a clue to identify him. In one of them we read: '*Anno dñi 1419 feria quarta immediate¹ post Assumptionem S. Mariæ mortuus est Wenzeslaus rex Romanorum semper Augustus, qui dedit michi ecclesiam in Ranow.*'

¹ Höfler, *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung*, reads this word (some letters of which only are visible) doubly wrong *imminente* or *currente*. Every one familiar with the style of but a few mediaeval dates cannot but read *immediate* here.

And this man was, as we learn from Truhlar's notes, Stiborius of Siecz who had been granted the living of Ronow on king Wenceslaus' presentation, in the year 1413. From another note we gather that he matriculated at the University of Prague under Magister Stephan of Kolin.¹ That he was a zealous Wyclifite is to be inferred from two allusions to the recantation which was forced upon Petrus of St. Clement at Prague of the accusations he had hurled against Huss and his 'heresies'.² It is also evident from the joyful pride which appears from his words on the victory gained by the Hussites at Aussig: '*quia dominus Deus respexit eos suo adiutorio, graciouse.*'

Moreover, the scribe of the treatise was a Czech as appears from the few Czech words added in the margin of Wyclif's text, e. g. *hrdlecze, pudy, narok, zvlastný*. MS. **M** tallies textually with **I**, but presents the better text and cannot, in any case, be a copy made from **I**, as the latter has many omissions not occurring in **M**. In particular, it may be maintained that the scribe of **M** understood fully what he copied. Several words of Wyclif's text which seem to have been unknown or unfamiliar in Bohemia, he explained by means of other words written in small letters above them: e. g. *Veritas* by *Christus*, *hypostatica unio* by *supersubstantialis* &c. (Those marginal notes which do not belong to Wyclif's text have been omitted in the critical apparatus below.) Finally, it must be noted that our MS. reads *rex Boemie* wherever Wyclif speaks of *rex Anglie*.

The next two MSS. have hitherto remained unknown both to Shirley and to the editors of Wyclif's texts. They have been described by A. Patera and A. Podlaha, 'Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské', p. 262 and p. 18. The information given in these places, however, being very inexact, we supply more reliable data here:

N = Codex 462 of the Library of the Chapterhouse at Prague (formerly C. XXXVIII, fol., saec. XV ineuntis), consists of 185 leaves with the following contents:

Fol. 1^a—16^b: The Register to 'De Mandatis Divinis' which is more complete than that of MS. **O**, and which, for this reason, has alone been taken account of in our text below.

¹ *Anno Domini 1397 sub magistro Stephano de Colonia sum intitulatus ad librum universitatis*; *ibid.* Vol. II, p. 62.

² Edited in J. Loserth's *Wiclif und Hus*, p. 343 sequ.

Fol. 16^b: Ordo librorum doctoris evangelici.

Fol. 17^{ab}: Initium Decalogi: *Premissa sententia — omnino infrustabilis* (Chapter I, see *infra* p. 3, l. 10).

Fol. 18^a—107^b: De Mandatis Divinis sive Decalogus. Incipit: *Premissa sententia — ducimur aliena.*

Fol. 107^b: Enumeratio mandatorum.

Fol. 107^b—158^b: Johannis Wyclif De Veritate Sacre Scripture, Chapter I—XIV. Incipit: *Restat parumper discutere* — Explicit: *prudenter subtrahere elemosinas corporales.* (Ed. Buddensieg, tom. I, p. 1—368, l. 18.)

Fol. 159^a—172^b: Johannis Wyclif Dialogus. Incipit: *Cum ydemptitas* — Explicit: *Consenciant in hac parte. Explicit et cetera knyzeze Massku Amen Jelito.*

Fol. 172^b—173^a: Epistola Johannis Wiclif (ut praetenditur) ad Urbanum papam VI. Incipit: *(G)audeo* — Explicit: *condicio Antichristi. Servus Jesu et ecclesie sue Johannes. Amen.* — Cf. Johannis Wyclif Opera Minora, p. 1.

Fol. 173^a: Excerpta quaedam theolog. Incipit: *Clericum debet* — Explicit: *consciencie quomodum.*

Fol. 173^b: Hic continetur summa decalogi, ideo istud debet stare ante dialogum.

Fol. 173^b—174^b: Summa decalogi.

Fol. 175^a—182^a: Excerpta (ut videtur ex Opere Evangelico I). Incipit: *Audistis quia dictum est* — Explicit: *Intervallo temporis consecuntur.*

Fol. 182^b—183^a: Johannis Wiclif Differencia inter Peccatum Mortale et Veniale. (Incompletum.) Incipit: *Restat nunc promissa discutere* — Explicit: *specialiter cum in prescito.*

Fol. 183^b—185^b: Augustinus, De Contemptu mundi. Incipit: *Audite fratres* — Explicit: *vivit et regnat in secula seculorum.*

○ = Codex 116 of the Library of the Chapterhouse at Prague (formerly A, LXX 1, fol., saec. XV. ineuntis) contains:

on fol. 192^a—275^b: Johannis Wyclif De Mandatis Divinis. Incipit: *Premissa sententia* — Explicit: *ducitur aliena. Amen.* 4°, 3 Galli.

on fol. 275^b—276^b: Johannis Wiclif Differencia inter Peccatum Mortale et Veniale. Incipit: *Restat nunc* — Explicit: *opera extrinseca ut (cetera desunt).*

on fol. 277^a—279^b: Registrum Decalogi.

This MS. belongs to the 15th century and is, on the whole, correct. Marginal notes are but few; but there are several corrections in the margin and some abbreviations of the text are there written out in full. In Chapter X a *rex Anglie* is changed into a *rex Boemie*. On fol. 226 another hand is at work for a few lines which is also traceable in the marginal notes.

P = Codex 1725 of the National Library (formerly Hofbibliothek) in Vienna has an 'Index super Decalogum Wiclif'.

Considering the appreciation which Wyclif's Decalogue enjoyed in Bohemia, it seems reasonable enough to surmise that in spite of the existence of so many MSS. of Bohemian origin, a great number of MSS. have been lost. Under these circumstances, it would seem a thankless task to draw up a pedigree of MSS. Generally speaking, MSS. **A—D** form one group — the English,¹ of which **A**, **C** and **D** are more closely allied, **B**, however, is in some portions more akin to the Bohemian group. In the latter, as already pointed out in our general remarks above, MSS. **E**, **L** and **N** are such as can be traced to the work of Nicolaus Faulfisch and George of Knyehnicz; their text is therefore more reliable. But MS. **I** has been, and that moreover at an earlier date, taken down from some good text, though the scribe who wrote the copy took little pains over it.

3. The use made of *De Mandatis Divinis* by Huss.

What Huss owes to Wiclif's Decalogue can now clearly be seen when those of Huss' writings that bear on the question are freely accessible, partly in first editions, partly in reprints. In this connection, besides Huss' 'Expositio Decalogi'² for which he owes a great deal to the 'Praeceptorium' of Henricus de Vrimaria,³ we must direct attention

¹ Thus e. g. of the passage in chapt. XVI: 'Sexto secundum Aristotelem omnes condiciones hominis quantum ad habitudinem naturalem corporis capiunt a corde . . .' the last two words are only found in **A—D**, while in **E—O** the sentence becomes unintelligible. Here, therefore, the better version is in the English group.

² See Literarische Beilage zu den Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 42. Jahrgang, pp. 53—62.

³ Mag. Jo. Hus, Opera, tom. II. 'Super IV Sententiarum', ed. by Flajšhans and M. Komínková.

to his voluminous book 'Super IV Sententiarum'. As we have pointed out in our foot-notes below what Huss borrowed in detail from Wyclif's Decalogue, it is not necessary here to emphasize the particular passages again.¹ The coincidences are, it is true, not always of a verbal character. But if Huss explains e. g. the doctrine of the remission of sins by the following words: '*Nec oportet bullam papalem ad hoc querere, cum verbum domini Salvatoris dicentis »Fiet vobis« precellit in potencia et certitudine omnes bullas*', this is in concord with Wyclif's sentence:² '*Nec credo quemquam catholicum ad tantum desipere, quod credat, ubi Christi vicarius scribit »fiat«, et ipse qui »dixit et facta sunt« non approbat, adquiritur ius aliquod impetranti.*'

II. De Statu Innocentie.

1. Contents.

The opening words of this book point at once to the fact that it is very closely related to 'De Mandatis'.³ In fact it might almost be called an appendix to the latter book. In the state of innocence man is, as Wyclif expounds in the first two chapters, free from sin and guilt. If man had remained in this state of innocence, he would be free from punishment to which he is now subject. Man would then have been immortal, for death is a punishment, which is unthinkable in the state of innocence where there is no sin. Moreover God cannot spoil the state of sinless and guiltless men. If a man be punished or suffer death, he has, necessarily, not been in the state of innocence. The whole of mankind, therefore, would have been immortal, if man had not sinned.

Before the Fall, man could run into no danger, none of the elements could hurt him, as God cannot desert him who obeys His will;⁴ on the contrary, He protects him from every evil change. It was only by sin

¹ Hus, Sermones, ed. Flajšhans, pp. 254, 293.

² See *infra*, p. 17.

³ '*Ut supradicia magis appareant, oportet parumper disgrede, videndo quomodo homo debuit in statu innocencie conversari.*' Pag. 475.

⁴ '*Quia lex indispensabilis est, quod Deus non potest deficere homini facienti Deo plene quod debet . . .*' Pag. 482.

that man could lose his immortality.¹ As those in whom the spirit of God is alive cannot be led astray from it, so it is impossible that man, when in the state of innocence, should be overruled by external influences. There was no reason for him to be afraid of any wild or dangerous beast, of any evil doer, nay of the Devil himself, he feared God only, but this he did in no other way than a son fears his father. He had every thing pertaining to immortality, above all wholesome air. His living-place, paradise, was most healthful in respect of situation, shape, climate and fertility. All these advantages he lost by the Fall, nay they were turned into the contrary. Before the Fall he had nothing to do but to love God, he was free from toil, he did not suffer hunger or thirst, for he ate of the fruit of paradise and he drank of its clear water. He took joy in his happiness and lived without affliction or pain. He did not need to cultivate the arts or any handicraft. As there is no weariness possible in the state of innocence, he was not in need of special training. He spoke as nature taught him, and he had no need, as men now have, to learn many languages or to care for arts or handicraft which he did not want. The one language — Hebrew — was enough for him, and this kept its position up to the time of the building of Babel. This is altered completely and now men, under a foreign sky, stammer in different languages which change every thirty miles and of which there are now, in the opinion of learned men, seventy-two, as many as there were sons of Noah.

Handicrafts were not necessary for man originally as they serve exclusively for purposes of food, clothing and ornament: food was richly provided by nature, the other two things did not concern him. God does not give man anything superfluous, above all nothing that may turn him away from spiritual things. What is the use of clothing when everybody goes naked, or of tillage and cooking when he commands the fruit of paradise, or of arms and harness when there is no strife, or of laws when there is no transgression? There is no need to dispute about temporal goods as long as every thing is in common. All this was altered and reversed by the Fall.

The objection against this argument, that nature has formed man more helpless even than beasts which have been given powerful weapons,

¹ *'Et patet quomodo nisi mediante peccato non posset homo a statu immortalitatis excidere.'* Pag. 489.

and similar objections, are not convincing, for they take into consideration only man *since* the Fall, not *before* it. Before that neither clothes nor artificial goods were needed, nor was it shameful to go naked, for shame was only an outcome of sin; the limbs of man had, too, another destiny than they had afterwards; and it was the soul that ruled the body as God did the soul.

But how was it, asks Wyclif, with respect to the community of goods which is dealt with in detail in the books of divine and civic dominions?

There was no separate property at that period, for this took its origin after the Fall and was introduced in order to repress the wicked doers who otherwise would have misapplied the common goods if they had been in continuous control of them.¹ Thus, many institutions became necessary after the Fall which would have been valueless before it, e. g. difference of language, handicrafts, &c. Provided I am just, the goods and members of my neighbour are all mine, inasmuch as I profit by them; the goods of my brother in Christ are mine, not for arbitrary use, but to find pleasure in them and to enjoy my brother's profit of them. In this sense, even my brother's wife is mine, to enjoy her in helping me as a member of the church to build the church, but not in the manner set out by Deacon Nicolaus and by the Nicolaites.² Wyclif, then, enters on a discussion of the behaviour of the animals in the time of innocence. He investigates whether they were immortal at that period, and explains that they were not so and why not. They were, in fact, granted a longer life and a painless death. But death has been no punishment for them. The difference between man and beast lies in man owning an immortal spirit which constitutes his whole personality. This is not so with the beast, the soul of which clings to matter³ and has no desire to live for ever. Then follows a long scholastic digression on

¹ *Consideret philosophus — quod appropriacio civilis solum inducitur ad refrenandum viciosos qui aliter abuterentur temporalibus, si semper ad votum supplerent. Et patet quod repugnat statui innocencie civilis proprietas nec aliquę leges vel rationes huic dissentiunt, sed concorditer contestantur, cum superflueret talem civilitatem inducere, ubi illa subducta cuncta sufficerent.*

² Acta Apostolorum VI, 5; Irenaeus, Adver. haer. II, 27; III, 11.

³ *Cuius anima educitur de potentia materie . . . Sic non est in bestiis propter carenciam talis perpetui appetitus (vivendi) . . .*

the question whether things come of necessity (*de necessitate futurorum*), which Wyclif has dealt more fully either in special tracts or in other books incidentally;¹ after that Wyclif examines the question whether man in the state of innocence had the same virtues as man to-day, considering that he was free from sin. It seems to me, he states, that man then did not have the moral virtues which are dealt with by Aristotle,² for he had not the propensity for sin nor did he occupy his mind with this subject. Some difficulty arises as to the theological virtues of Faith, Hope and Love. Certainly he must have had Love, but man now must have it in a higher degree on many accounts; for we read in Holy Scripture, that 'greater love hath no man than this, that a man lay down his life for his friends.' But in the state of innocence it was not necessary to do this, as man had no foe. As to Faith, he saw clearly God Himself and the other articles of Faith. Thus, as long as this vision lasted Faith was superfluous.³ Of other things he had clear insight according to time, state and age. And so it was with Hope, instead of which the saints have a perpetual enjoyment, as amply treated in Wyclif's 'Trialogus'.⁴ Every man is entitled to indulge the hope of everlasting bliss as God condemns none except for sin. Taking up the question '*de necessitate futurorum*' again, Wyclif enters on a discussion of the objections raised against it. He concedes that both men and angels have freewill, but only within the limits laid down by God; therefore man may *merit* or *demerit*, as God grants him power to act well or badly. Important for Wyclif's representation of his view of freewill and necessity is his acknowledgment that his doctrine of sin stands on the authority of Grosseteste. He has dealt with this question in other places, especially in his sermons, where he opposes those who maintain that the sinner by his sinning only fulfils God's will;⁵ and further, in the 'Trialogus' where the representation of his views often coincides word for word with 'De Statu Innocentie'.⁶

¹ '*De necessitate futurorum*' must be counted among Wyclif's lost works; see Shirley, A Catalogue &c., p. 52 (No. 200 in the list of Bishop Bale), cf. '*De Dominio Divino*', lib. I, cap. XIV—XIX.

² And by Wyclif himself in this 'Trialogus' III, cap. I—III, p. 128—139.

³ '*Ideo fides stante illa clara visione fuisset superflua.*'

⁴ '*Loco spei sancti habent perpetuam fruicionem*', p. 134.

⁵ Sermo III, 335.

⁶ 'Trialogus', p. 141—142.

The last chapter is of the angels' dominion (*de dominio angelorum*). The angels — termed '*confirmati*' apparently in contrast to the *fallen angels* — rule over the whole of corporeal creation, for they possess an advantage over it by nature. Thus, they have a lordship, and that not only by force of their order (*dominationes*), but generally. They serve the Lord of Hosts, and that is a service perpetually free from sin and by which they continue to fulfil the will of God. Their service is totally different from any earthly service. Considering this difference, we men on earth, notably the clergy, ought to hate worldly dominion, for nothing is more likely to beget the devil's pride in us, to speak ironically, than this. This is the reason why the Lord has forbidden it to His followers. According to *Genesis 2, 15* man was entrusted with a perpetual service as the angels were. Of what sort this service was is not easy to recognize clearly, as there was neither tillage nor handicraft at that time. Therefore some — including Wyclif himself — are of opinion that man's service consisted in the use of paradise as his living-place, in the contemplation of the things perceptible by the senses, and in the control of the beasts. A life of this kind did not oblige man to work in pain which leads to loathing, but it was a work of comfort and of joy, a reward for the servant, so to speak. This text is an evident proof how greatly God loathes idleness, and ought to be a warning for our clergy who are neglecting their spiritual duty so much. In the state of innocence every creature had its allotted place. As the beasts had to obey man, the latter had to obey God, and as soon as he failed in his service, he necessarily lost his dominion over the other creatures. The laws, however, which God ordained for the state of innocence are useful for us even after the Fall; consequently, man must be informed of divine dominion, of dominion in the state of innocence, and of dominion since the Fall. As to the first, it must be remembered that worldly dominion has its pattern in divine dominion, and as man, when he does not observe His commandments, does not serve God as he ought, it is necessary to treat of the decalogue. Regarding the second, the service of the angels must be taken into account; finally, the treatise must speak in detail of dominion since the Fall of Man with relation to the dominion exercised by the clergy. With these remarks the subjects of the following books of the '*Summa Theologiae*' are clearly anticipated.

2. Survey of Manuscripts.

A = Codex Dublinensis C. 1. 23, described by Dr. F. D. Matthew in J. Loserth's edition of Wyclif's 'De Ecclesia', p. XXII—XXIV (q. v.). 'De Statu Innocentie' runs from fol. 332^b—350^a. This MS. is the only one which bears the name of the author of this treatise; on fol. 350^a we read: '*Explicit tractatus de statu innocencie, compilatus a magistro Johanne Wyclif, doctore evangelico cuius anime propicietur Deus.*'

B = Codex Palat. Vindobonensis 1339, described by Reginald Lane Poole in his edition of 'De Dominio Divino', p. VII—IX (q. v.); an incomplete copy.

C = Codex Palat. Vindobonensis 1622, described by Herzberg-Fränkell in his edition of Wyclif's 'De Simonia', p. VII—VIII (q. v.); an incomplete copy.

D = Codex Palat. Vindobonensis 3929, described by J. Loserth in his edition of Wyclif's 'De Ecclesia', p. XIX—XXI (q. v.); an incomplete copy.

E = Codex Palat. Vindobonensis 3935, described by Reginald Lane Poole in his edition of Wyclif's 'De Dominio Divino', p. XII—XIII (q. v.); an incomplete copy.

F = Codex bibl. Univ. Pragensis III. 9. 11, described by R. Budden-sieg in his edition of Wyclif's 'Polemical Works', p. LI—LIV (q. v.) where, however, the indication of 'De Statu Innocentie' is missing. Cf. Trublař, Catal. Codicum manuscript. Lat. tom. I, p. 213 and 'Opera Minora', p. VIII—IX.

Of all these MSS. only **A** has a complete text, **C** breaking off in Chapter II, **B, D, E** and **F** with Chapter VI; **A** has not only the complete, but also the correct, text and is opposed to all the others which form a closely allied group. The close relation of this group **B, D, E, F** appears from the fact that all these MSS. close with chapter VI; that **C** belongs to this group, too, is evident from its sharing most readings with **B, D, E, F**. Codex **F** is not mentioned by Shirley. It is noticeable that there must have been extant complete texts of this treatise in Bohemia at one time, as may be gathered from the catalogues of Wyclif's works which are still in existence. Thus, the first of the catalogues of the Original Works of John Wyclif, edited by Shirley, mentions on p. 62

our treatise and denotes the Incipit and the Explicit of it. The latter coincides with the close of Chapter X: '*De dominio clericorum*', i. e. the end of Codex Dublinensis C. 1. 23 (= A). And the same is the case in the second of Shirley's Catalogues (p. 68).

3. The Use Huss made of this Treatise.

As there were manuscripts of this treatise — both complete and fragmentary — extant in Bohemia,¹ we are from the outset entitled to assume that it was known to Huss. But we cannot point out borrowings on a large scale; and detached phrases which he employs in his book '*Super IV° Sententiarum*' and which remind one of Wyclif, he may have picked up directly from Augustine, Peter Lombard, and others.

III. The Tract *Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale*.

1. Contents and Time of Origin.

In this little tract Wyclif discusses the difference between a mortal and a venial sin which was, at the time, the subject of much dissension. For it was maintained that only mortal sin led to damnation, not venial sin. Others, however, were of opinion that only conscious perseverance in the state of impenitence led to damnation, but that every other sin (*preter peccatum finalis impenitencie*) might be forgiven; others again maintain that every sin which is opposed to that grace which justifies man, is unpardonable, the others being but venial. Wyclif has dealt with this subject elsewhere, in the third portion of his sermons (*Sermones* III, p. 179—184). There he refers to our little tract in the following words: '*Sunt autem multe opiniones in ista materia, ut dixi alias . . .*' and again: '*ut alias recitavi*'. There is a third reference, even clearer, later on: '*Multi sunt tales modi dicendi de istorum peccatorum differencia, ut alias recitavi de illis septem cum evidenciis contra illos*'. For brevity's sake we refer the reader to the summary of the sermon quoted above: it will

¹ Shirley, A Catalogue, p. 62, 68.

easily be seen that Wyclif's opposition to the misdemeanours committed by the clergy of his time in the matter of forgiveness of sins, is most strongly stated there.¹ This is not the case in our tract: the moral application of which is only made in the sermon. Consequently the tract must be supposed to precede the sermon in point of time.

2. Survey of Manuscripts.

There are three texts of 'Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale':

K = Cod. bibl. Univ. Pragensis 911 (formerly V. E. 17), described by Truhlař, *Catalogus codicum manuscript. Latin. tom. I*, p. 374—375. See above p. XVIII and Shirley, *A Catalogue of the Original Works of John Wyclif*, p. 11 (No. 28), 60, 67. Our text below is based on this MS.

N = Cod. bibl. cap. metrop. Pragensis 462 (formerly C. 38), containing, also, 'De Mandatis' and others of Wyclif's works; see above p. XX. A text of the 15th century.

O = Cod. bibl. cap. metrop. Pragensis 116 (formerly A. 70), contains, also, 'De Mandatis'. See above p. XXI. A text of the 15th century.

IV. The Dates of De Mandatis Divinis and De Statu Innocentie.

W. W. Shirley was once² inclined to fix the date of 'De Mandatis Divinis' in the year 1369, relying on a remark found in Chapter XXX of this treatise. But his argument is far from convincing, for a remark to nearly the same effect is also inserted in that report which Wyclif made for the King and the Council fully eight years afterwards.³ And by this, we get nearer to the time to which 'De Mandatis' belongs. The

¹ Sermones III, 183: '*Unde tyriaca foret contra prelatos cesarios, confessores de sectis novellis, questores et alios volentes pro peccatorum delectionibus et absolutionibus penam extorquere, querere primo instantur per quid peccati mortalis et venialis differencia cognoscetur, quod si nesciunt tota sua fabulacio in ista materia est suspecta...*'

² A Catalogue, p. 6, No. 5.

³ Fasciculi zizanniorum, p. 268.

very contents of our treatise proves its very close connection with the other books of the 'Summa Theologiae' — even if this connection were not expressly laid stress upon — and therefore with the date of their origin. As to the contents, we only wish to quote a few sentences which are in concord with such of other books of the 'Summa' and which give evidence that 1369 is much too early a date for the origin of 'De Mandatis'. We read in it e. g.: If a pope grants office to some one who is lacking God's grace, this grant is invalid. A provision by the pope is only valid if the person provided for is fit for it before God. The mere *Fiat* of the pope bestows no right of a matter, unless the consent of Him is procured who has said, '*Fiat et facta sunt*'. We read, further: Our pope is Christ for He is the judge of the church. A proper pope is never created by begging, money or other doings, but by the election of the people or by performing a miracle. Evidently in such sentences the difference between genuine and counterfeit papacy appears. This theory, however, is not fully developed before the time of the bulls of interdict, directed against Wyclif, i. e. about 1377. Wyclif denounces in our treatise the superabundance of canonical laws in contrast with the Bible which is quite sufficient for mankind as a code; he denies also the pope's claims for wordly dominion, for not this, but only evangelical power, is granted to him and that only in the same degree as to any Christian who lives in the state of grace. The discussion of the principle of poverty plays an important part already and will soon be followed by the problem of secularization of English church-property. The extortions of the clergy, performed under the mask of holiness and justice, are censured here in strong terms: in this way, he says, all the clergy act, from the pope down to the lowest curate. All this is certainly language which could be heard in the days of the Good Parliament. Here, for the first time tendencies force themselves to the front which were advocated by John of Gaunt, Wyclif's patron. But there are even more telling sentences, pointing to the same time. The King, Wyclif teaches, is lord of the temporal affairs of his empire; but the pope claims the right of granting the church-benefices in England and demands the annates under the pretence, that *he* is lord of all church-property and, therefore, may take of it as much as he likes. This, Wyclif says, is a principle which is unfounded, for to the pope only spiritual dominion is due at most. The pope's procurator ought to lay the pope's claims

before the king's council and the latter will then have to decide on the pope's extortions. This must undoubtedly be understood as an allusion to the papal agent Arnold Garnier. And such allusions also bring us to the date given above. Certainly the severe struggle with the Roman Curia, which sets in with the issuing of the bulls of interdict, has not as yet arisen. The clergy as a whole are generally spoken of with respect and this corroborates our view that the date of the origin of this treatise is to be fixed about 1375/76. And 'De Statu Innocentie' will have to be connexed with it

---

V. The Arrangement of our Editorial Work.

As to the method of editing the texts of this volume, it is based on the same principles as that of my former editions of Wyclif's works. Of the marginal notes of the MSS. only those have been taken regard of that can be traced to the oldest codices; those, on the other hand, that are mere additions of later scribes and are of no consequence for the matter in hand, have been omitted. Exception to this rule has only be made with the first three chapters, in order to illustrate the arrangement of the MSS. themselves (see *infra* p. 25, l. 13 from the bottom).

Finally it is a great pleasure to me to express my sincere acknowledgment to the Librarians of English, Czech and Austrian libraries for their liberal offers of manuscripts and other historical matter: they have greatly obliged me and I beg to thank them most duly.

Graz, Easter-tide, 1922.

J. Loserth.

TRACTATUS DE MANDATIS.

CAPITULUM PRIMUM.

Premissa sententia de dominio in communi ac speculativa de spiritu qui est homo et per consequens
5 subiectum humani domini restat parumper preparatorie
ad dicenda discutere de quiditate iuris in genere atque
iusticie que est huius domini fundamentum. Dicit autem
Ysidorus V^o Ethimologiarum capitulo III° quod *ius est*
generale nomen, lex autem iuris est species. Ius ergo dictum
10 *est, quia iustum est.* Sed quia ex dictis verbis non innotescit
explicite genus iuris, ideo posteriores philosophi in eius
methaphisica ambigue sunt locuti. Unde ne equivocacio
signi prepediat sententiam post dicendam, notandum quod
ius quandoque sumitur pro quacunque veritate creata
15 iuste exercitata circa servum, ut usus rei et quicquid
racionabiliter debet esse, ut I Regum VIII, 11: *Hoc erit*
ius regis, filios vestros tollet et ponet in curribus suis.
Secundo accipitur ius pro potestate domini ad uten-
dum, ut Exodi XXIX, 27, 28: *Pectusculum et armum cedent*
20 *in partem Aaron et filiorum eius iure perpetuo.*

Of right and justice which are the foundations of lordship.

Right is the general name, of which law is a species.

Right is taken as (1) whatever power we have rightly over a servant.

(2) The right of using a thing.

1. E: *Incipit liber Mandatorum qui est primus in ordine Summe sue et presupponit istos tres tractatus de Divino Dominio precedentes.* GNO: Titulus locius operis et numerus capituli deest. I: *Decalogus magistri Procopii de Plana.* L: *Incipit decalogus magistri Iohannis. Capitulum primum.* O in marg.: *Ius.* 3, 4. K: *ac specialissima.* 5. G: *parumper preparatorie in marg.; ib. H: preparative.* 6. DK: *in genere omitted.* 7. GHNO: *dicique.* 8. GHQ: *Isidorus.* I in marg.: *Iusticia fundamentum domini secularis.* Ius. *lex:* N: *Ysidorus.* In marg.: *Ius;* ib. H: 10 *Ethim.* 9. G in marg.: *Ius 10.* 14. K: *quantumcunque.* 15. *exercitata.* HKLNO: *executa;* ib. L: *ut;* superscriptum: *vel.* H in marg.: *Pro quo sumitur ius? Pro veritate creata.* 16. AKL: *hoc est.* L in marg.: *Ius diversimode accipitur.* 18. GNI in marg.: 2. EN: *secundo modo.* H in marg.: 20 *pro potestate;* ib. B: *pro quacunque potestate;* ib. FGNO: *dominii.* 18, 19. F: *ad utendum om.* 20. ACDEFHIKLNQ: *filiorum suorum.*

3. De dominio in communi . . . id est De Dominio Divino lib. I, cap. I. 8. St. Isidori Hispalensis Etym. lib. V, cap. III. Migne, Patrol. tom. LXXXII, p. 199.

De Mandatis Divinis.

(3) The sanction of what is just and good; the perpetual will to give every one what is his.

Why this definition applies rather to right than to justice.

(1) Because right is prior to justice.

(2) Because the definition would not suit justice, which is a moral virtue.

Right instils in man the virtue of justice. Therefrom the work of a man is called just.

Et tercio accipitur ius pro veritate increata omnem creatam iusticiam exemplante; quam quidam vocant artem equi et boni; et quidam dicunt quod est sancio sancta, precipiens honesta et prohibens contraria; sed quidam dicunt complecius quod ius est constans et 5 perpetua voluntas tribuens unicuique quod est suum. Quamvis enim quidam politici diffinierunt sic iusticiam, constat tamen quod proprius iuri conveniat. Primo cum ius tanquam prius sit directivum iusticie, in cuius signum dicti philosophi ponunt in descriptioe iusticie nomen 10 iuris, sed nihil est prius iusticia, nisi fuerit voluntas perpetua supradicta; ergo iuri convenit dicta descriptio. Secundo ex hoc quod *iusticia est virtus moralis preclarissima*, ex V^o Ethicorum; nulla perpetua voluntas est sic virtus, cum genus virtutis sit habitus, ergo non 15 generi iusticie convenit dicta descriptio.

Item, omnis creata iusticia est virtus creature rationalis, sed nullius creature potestati subiacet unicuique ius suum tribuere; ergo dicta descriptio non competit create iusticie; immo si alicui iusticie conveniat, hoc 20 erit iusticie increate, in qua ius, iustum atque iusticia mere coincidunt; et per consequens dicta descriptio iuri primo convenit. Iste ergo erit ordo: a iure, quod est simplicissima ac prima regula, infunditur creature rationali virtus iusticie, qua ipsa est iusta formaliter. 25 Et ab hiis simul dicitur denominatione extrinseca opus

1. GIN in marg.: 3. H in marg.: *Pro veritate increata*; ib. B: *creata*.
2. BI: *iusticiam creatam*; ib. FIKO: *exemplantem*. 3. ABEFGILMNO: *et* omitted before *quidam*. 4. I: *et prohibens* omitted. K: *ac prohibens*.
5. I in marg.: *ius quid*. G in marg.: *Diffinicio iuris*. L in marg.: *Ius quid sit*. In marg. infer.: *Iusticie definitio pilotica (sic)*. M in marg.: *diffinitur*. EO: *perpetua et constans*. H: *ius est complens perpetua et constans voluntas*. In marg.: *Nota secundum quosdam ius*. O in marg.: *Ius*. 7. ABCD: *quidam polemici*; ib. INO: *diffiniunt*. In marg.: *Diffinicio iuris cum probationibus*; ib. EO in marg.: *iusticia*. 8. I in marg.: *Ius directivum iusticie*. L in marg.: *I*. 11. B: *nihil* omitted. E in marg.: *Ius dirigit iusticiam*. 12. E in marg.: *Iuri prius convenit descriptio illa: scilicet constans et perpetua etc. quam iusticia. Patet prima*. 13. G in marg.: *iusticia*. I in marg.: *iusticia virtus moralis*. L in marg.: 2. M in marg.: *(iusticia) moralis*. 14. H: *Ex primo Eth.* E in marg.: *Genus virtutis est habitus non voluntas*. 13. I in marg.: *Virtutis genus est habitus*. 17. II. in marg.: 3. 19. F: *ergo* omitted. E in marg.: *Nulla creatura rationalis potest cultibet tribuere ius suum*. 20. E in marg.: *Increate iusticie convenit*. 21. ABCDEGHKM: *in quo*. I in marg.: *Nota*. 22. D: *in ore coincidunt*. I: *more*. 23. I: *ergo esset et ordo*. ABCD: *est ordo*. 24. HIO: *regula qua*. G in marg.: *Que*. E in marg.: *A iure transfunditur iusticia*. 25. E in marg.: *Opus iustum a iure et iusticia*. L in marg.: *Iustum opus unde dicitur*; ib. M: *iusta forma*. 26. F: *opus* omitted.

14. Aristoteles, Eth. Nicom. V, 3 .Cf. Serm. I, 254; III, 458; IV, 346.

hominis esse iustum, sic quod opus humanum fit iustum a iusticia, sicut iusticia fit a iure.

Quo supposito patet primo quod solum volicioni divine potest dicta iuris descriptio convenire; illa enim 5 est constantissima, quia omnino immobilis, cum non successive elicitur secundum volita que variantur; est etiam nedum perpetua sed eterna, cum iuxta declarata superius Deus nichil etiam extrinsecum potest velle, nisi eternaliter illud velit, et cum sit efficacissima, omnino 10 infrustrabilis, iuxta illud Psalmi CXXXIV, 6: *Omnia quaecumque voluit, Dominus fecit in celo et in terra*, patet quod ipsa efficacissime tribuit unicuique quod est suum.

This definition is in accordance with divine volition, which is (1) the most steadfast, (2) eternal, and (3) assigns to each his own.

Sed contra istud obicitur: si omnis homo habet quidlibet quod est suum, tunc nulli iniuriatur, cum quilibet 15 habeat iusticie complementum; nec valet hoc sophisma: nichil est bonum hominis quod non habet, et per consequens omnis homo habet quidlibet quod est suum, quia sententia descriptiois predictae, si difficultatem sapiat, stat in isto, quod quilibet habet quicquid sibi 20 debitum est de iure, et sic periret maior pars calumpnie debitorum, eo quod nichil est debitum alicui nisi illud quod suo tempore possidebit.

Objections against it and sophisms are invalid.

Hic dicitur quod necesse est ex instinctu Spiritus Sancti elaboratam a philosophis descriptionem predic- 25 tam volicioni divine appropriate competere; non enim est possibile quod sit aliqua creatura, nisi habeat quidlibet quod est suum. Quilibet enim creatura habet Deum sicut genus et speciem, differenciam et passionem cum ceteris quorum est habicio sed non possessio. Habent 30 etiam nature rationales penas aut premia et quaecumque accidencia que est iustum quod habeant.

The Lord assigns to man what he deserves: reward or retribution.

1. I: *quod sic*; ib. BDGLMN: *sit*. 2. D: *ex iure*. F: *sic iusticia a iure*. G: *sic*. I in marg.: *Voluntas Dei constantissima*. L: *sit a iure*. O in marg.: *est*. 3. EUN in marg.: B; ib. ACD: *volucion*; sic et in seqq. *voluta* etc. pro *volita*; quae variationes inferus omittuntur. 6. BEFGHIKLMNO: *secundum quod volita variantur*; ib. E in marg.: *Volicioni divine potest convenire iuris descriptio*. 8. I in marg.: *Deus nichil extrinsecum vult*. 10. F: *Psalmi 14*; ib. H: *omnia* omitted. 11. ABCDEGHIKL: *Deus*. 12. ACD: *ipse*. 13. GI in marg.: *Obieccio*. N in marg.: *Argumentum*; ib. EFINO: *contra illud*. 13, 14. GI: *habet quodlibet*. K in marg.: *Nota*. M in marg.: *otitit*. O in marg.: *quodlibet*. 14. M addit in marg.: *omne*. 15. GKIO: *habet*. 17. B: *homo deest*; ib. EFG: *quodlibet*. 19. L: *sapit*; EHM: *in illo*. 19, 20. B: *quislibet sibi debitum est*. D: *habet quidlibet quod*. E: *quislibet habet quodlibet quod*. 20. MN: *a iure*. E in marg.: *Quilibet creatura habet omne quod iustum est ipsam habere*. 21. EFIO: *esset debitum*. 23. D: *necesse est quod*; ib. H: *et instinctu*. I in marg.: *Responsio*. N in marg.: *Solutio*. 27 G: *quodlibet*. N in marg.: *Diffinitio cuiuslibet creature*. 28. GO: *et differenciam*. N: *genus speciem, differenciam et passionem*. 31. DEGIKMN: *quod est iustum ut*.

Si autem scrutemur que volicio tam potenter distribuit omnia ista bona, impossibile est invenire aliam preter volicionem primi domini supradictam, cum sit per se notum philosophis quod in quocumque genere, quod est participative alicuiusmodi, est dare unum primum quod ex se propriissime erit tale; ergo in genere iustorum est dare unum primum ut regulam quod est ex se iustum simpliciter, cuius participacione cuncta alia erunt iusta, quod preter voluntatem divinam non est fingibile.

The Lord is just by His essence; in Him are identical right, justice and the just.

Any creature is just because God_wills so.

Et patet quod in Deo non est qualitas sed essencia,¹⁰ qua est iustus formaliter, cum tunc non ex se sed accidentaliter foret iustus. Ideo (ut supra dixi) in ipso sunt idem ius, iusticia atque iustum. Ideo si queratur quare aliquod creatum est iustum fieri, patet quod ideo, quia primus dominus vult sic esse. Quis ergo non conspicit¹⁵ quin tam magnus dominus, tam inflexibiliter iustus et tam potens necessario habeat in sua magna domo, hoc est, in universitate creata quicquid voluerit, et non habeat et per consequens deficiat quicquid nolit?

Injustice is often committed by not giving our neighbour what is due to him.

Sed ulterius respondendo formaliter ad obiectum con-²⁰ ceditur quod Deus et quilibet creatura habet nedum quidlibet quod est suum, immo quicquid est iustum quod habeat; quo tamen non obstante nimis crebro iniuriatum est tam Deo quam eciam creature; quandocumque enim creatura differendo non dat alteri quod deberet, iniuriatur²⁵ eidem que de iure dandum reciperet. Et patet, posito quod iniuste detineam quid a Petro quod numquam habebit in posterum, nec iusticia exigit nec est iustum quod illud habeat. Nam si ius hoc exigit, cum sit eterna voluntas infrustrabilis, illud exigitum pro suo tempore est impletum,³⁰

1. EILN in marg.: C; ib. DM: *quod volicio*; ib. G: *potentis*; ib. D: *discribit*. 3. H: *primi domini*. 5. I: *participacio*. H: *participacione*. 6. L: *erat tale*; ib. H: *iustarum*. 7. DEFGHIKLMNO: *unum principium*. E in marg.: *iustus*. 10. I: *Ut patet*. 11. D: *formaliter om.* L in marg.: *iustus est Deus essentialiter*. 13. N in marg.: *Ius, iustum et iusticia sunt idem in Deo*. 13, 14. G: *quare aliud est creatum iustum fieri*. 14. G in marg.: *Nota quare aliud est iustum fieri*; ib. BCD: *patet primo quod*. 14, 15. N: *quia prius*. 15. FIKMO: *voluit*; ib. K: *aspicit*. 16. GHLNO: *quoniam tam*. M: *quod tam*; ib. ABCH: *tam maximus*. I: *tam inflexibilis*. 16, 17. D: *est tam potens intus*. 18. F: *in unitate*; ib. I: *quidquid volit*. 18, 19. G: *et non* — *no/it omitted*. 20. G in marg.: *Solutio alia*; ib. H: *ab obiectum*. 21. G: *quodlibet*. 22. H: *quidquid iustum*. 22, 23. I: *ut habeat*. 23. M: *qua tamen*. 24. I: *quam et*; ib. F: *eciam omitted*. M in marg.: *Regula*. 26. A: *que de iure dandi*; BCDK: *quo de iure*; ib. D: *quo posito*. 27. EGN: *detineam quid appeto*. M: *quidem (sic) appeto*. 28. HL: *tunc nec iusticia*. 29. A in marg.: *Probacio*; ib. A: *hoc omitted*. K: *ius cogit*. 30. EO: *exigitum*, in marg.: *corr.: exactum*. L: *exigitum*, superscript.: *exactum*; ib. GMN: *illud exigi tamen pro*; ib. F: *cum pro suo*. 30, 1. F: *est in plenum divine*.

cum divine quidem voluntati secundum sententiam apostolicam Rom. IX, 19: *Nichil potest resistere.*

Examples.

Confirmatur: si iustum est quod Petrus habeat debitum quod posterius ex debentis iniusticia non habebit, et omne iustum est a Deo volitum, cum sit bonum, sequitur quod Deus vult quod Petrus habeat dictum bonum, et cum non habebit ipsum ut ponitur, sequitur quod ex multitudine resistencium volicio Dei sit nimium impedita. Consequens impossibile; cum constat si debitor Petri peccando non dabit debitum assignatum, Deus nunquam voluit illud dari et per consequens nunquam fuit iustum, quia non fuit a prima regula iusticie volitum illud esse, sed iustum esset si debitor plene faceret quod deberet. Et ista sententia accipitur vulgariter pro priori; et sic iusticia non exigit debitum prelocutum, sed disiunctive exigit illud debitum vel quod debens pro peccato debite puniatur, quod claudit contradiccionem deficere, cum Deus non possit dimittere debitum creature pro quo non est acta satisfaccio im-

20 punitum. Cum ergo nihil quod non est iustum, patet quod non est iustum creaturam dare aliquid quod non dabit, cum sequitur, iustum est Petrum dare hoc debitum, ergo verum est Petrum pro suo tempore ipsum dare, et per consequens dabit illud.

25 Et sic credo vulgariter loquentes concipere conditionaliter sic locuta, ut quod est iustum Petrum habere pro suo tempore istud dandum, si cum paribus quolibet persona obligata Petro faciat quicquid debet; et in signum condicionis huiusmodi periciores logici exprimunt

30 talem sententiam per presenciam tempora optativi, ut iustum esset ut obligatus sic faceret.

1. DEGILMNO: cum omitted; ib. B: voluntati omitted. 2. BFGO: ad Rom. M in marg.: Roman. 9. 3. A in marg.: Confirmacio. 6. EFGKNO: ut Petrus. 6, 7 G: debitum et tamen. 10. A: debitum deest. 11. B: nunquam omitted. 13. B: si iustum. M: sed iustum est. O in marg.: iustum est et. 14. D: ista omnia. EM: et ita. 14, 15 K: accipitur—iusticia omitted. G: vulgariter omitted. 15, 16. A: debitum primo locutum. M: prelocutum. 16, 17. G: vel quod Deus. 17. GN: deb te omitted. 18. M: contradicturn; ib. B: possit omitted; EFHN: volest. 19. ABCDGKM: est activa. 20. BGI: est omitted before iustum. K: nihil est quod non est. MNO: nihil est iustum quod non est. 21. G: dare aliud. 22. B: est om. 25. EILN in marg.: D; ib. B: credo om. 26. G: iustum om.; ib. M: Petrum om. 27. FGIKLN: ipsum dandum; ib. D: sed cum paribus. G: si cum temporibus. 29. F: huius; ib. IM: periciores locuti. O corr. 30. B: tales; ib. B: optativi modi. M: per presenciam tempora coniunctivi optativi (add. in marg.): modi. N: presenciam tempora coniunctivi. 31. L: iustum esset quod; ib. B: satisfaceret.

Meaning of the
word ⁶Debet⁷.

Unde iuxta rectiloquos '*Debet*' pure de presenti includit condicionaliter talem sensum, ut quicquid creatura sub pena tenetur facere, siue illud faciat siue non faciat, illud debet; et ita cum signum sit distrahens, non oportet si aliquid sit debitum quod existat; et per consequens non sequitur A est Petro debitum, ergo iustum est quod illud habeat, sed cum condicione adiecta vel quod ponens obicem puniatur. Unde licet primum sensum ponant politici pro disiuncto, ego tamen elegi sensum explicitum, concedens quod multa que non existunt sunt debita, ut omnia que creature rationabiles non faciunt, dum tamen ad sic facere obligantur; et sic concedo quod quelibet creatura habet quicquid est iustum sed non quicquid est debitum, nec quicquid esset iustum ipsam recipere, et sic voluntas Dei universaliter est impleta; cum secundum Augustinum III De Libero Arbitrio XXIV^{to}: *Omnis creatura necessario agit quod debet, vel demerendo patitur illud quod debet*. Et sic negatur istum sensum esse politicum quod quelibet creatura habet quicquid sibi debitum est de iure, cum nec Deus nec aliquis beatus in celo habet quicquid sibi debetur, cum tunc nulla creatura eis obligata peccaret in aliquo tempore contra eos, quod est impossibile, cum necessitati sumus pro statu viacionis in valle miserie rogare continue quod nostra debita dimittantur. Patet doctrina Mat. VI° capitulo. Et tantum de quiditate iuris atque iusticie.

1. HN: rectilologos; ib. N in marg.: *debet obligat.* 4. F: *ita om.*; ib. A: *destruens.* 4, 5. I: *si al quod.* H: *aliud.* 5. D: *exigat.* 6, 7. F: *iustum est illud ut habeat.* 7. D: *condicione adiuncta.* 9. ABCD: *pol-mict.* 10, 11. I: *et omnia.* 12. M: *ad hoc facere.* N: *ad hoc.* 13. M: *quod est iustum.* 14. B: *ipsam habere.* M: *cam recipe e.* 16. M: *de omitted*; ib. H: *arbitrio 2 III° (et III°) pro 24°.* 17. A: *et demerendo.* 18. ABCD: *esse polemicum.* 21. B: *tunc om.* F: *Et tunc.* G: *cum tamen tunc.* 22. A: *in om.*; ib. ABCD: *contra illos.* M: *eas.* 23. G: *tamen necessitati.* 24. G: *rogare cotidie.* 25. M: *Patet Matth. 6 de doctrina supradicta.* GNO: *Patet M. 6 capitulo doct in supradicta.* In marg.: *Matth. 6.* 25, 26. BD: *Et tantum — iusticie deest.* 26. N: *de equiditate.*

14. St. Augustini De Libero Arbitrio III, 15, Sect. 44: Si non reddit faciendo quod debet, reddet paciendо miseriam. Opp. I (Ed. Migne), p. 1292. 25. Matth. VI, 12.

CAPITULUM SECUNDUM.

Ex istis elicitur theoreuma certissimum utile ad multas veritates evangelicas inferendas, scilicet quod Deus non potest relinquere pro instanti temporis in suo regno quicquam iniustum quod non ad regulam pulcherrime sit punitum, et per consequens oportet quod cuilibet iniuriato sit plene ac debite satisfactum.

Patet primo ex testimonio Augustini, III° de Libero Arbitrio, quia aliter (ut dicit) foret universitas Dei in eius desidiis vel impotenciam deturpata.

Secundo patet idem ex hoc quod nullius iusti simpliciter et potentis terreni domini est dimittere in suo dominio iniurias scienter non correctas; ergo per locum a maiori Deus summe iustus, potens et prescius non permittit in suo regno, quod est universitas creata, aliquam iniuriam impunitam, et per idem cuicunque servo suo iniuriato facit iusticie complementum.

Tercio patet idem per deducens ad inconueniens, capiendi ab adversario Petrum prius in gracia iam peccantem sine hoc quod debite puniatur.

Contra: Petrus ratione peccati cadit a gracia et benevolencia Dei sui, et hoc cum sit dampnum iustum est pena tantum excedens omnem penam sensibilem quantum bonum gracie superat bonum sensus.

Four
gospel-truths.
I. God leaves
no injustice
unpunished;

otherwise
(1) His
universality
would be
defamed into
inaction and
impotence;
(2) if no
temporal lord
let wrongs
unpunished, so
much the less
all-just,
all-powerful,
all-knowing
God.

(3) Example of
Peter.

The Lord's
disfavour as
much surpasses
all punishments
as His grace
surpasses every
sensible good.

1. FHIL in marg.: *Capitulum secundum. Theo. A. EIL in marg.: A. 2. A: theoreima; ib. I: theoreuma iusticie. H: theoreuma. N in marg.: denominationes theorum, theoricæ etc. explicat; quæ explicatio ad rem non pertinet, unde omittitur. 3. G: varietates; ib. B: inferendum; N: theoricæ inferendas. 5. ABCG: quicq. id. I in marg.: Conclusio. Theoreuma. 7. G: sic iniuriato. G in marg.: Nota quomodo Deus in regno suo universitatis pro instanti non dimittit aliquid iniustum quod non ad regulam sit punitum. L in marg.: Deus non relinquit pro instanti temporis quicquam iniustum impunitum. N in marg.: inremunerato. O in marg.: Iniustum punitur statim. 8. A in marg.: I; I in marg.: Probatio. 1; ib. M: Augustini III° libro. In marg.: Augustinus. 9. G: quia aliter... foret unita; ib. B: fori. 9, 10. I: eius desideria. GMNO: eius desideria vel impotencia. 10. F: vel impiorum deturpata. 11. AI in marg.: 2; ib. A: IK: patet illud; ib. F: nullus iusti. 12. EFLO: dimittere simpliciter. 13. H: incorrectas. N in marg.: simpliciter. 14. G: et potens. 15, 16. F: antequam iniuriam. 16. G: unicuique. 18. AI in marg.: 8; ib. ACEFGHKLMO: patet illud; ib. F: ter (sic) deducens; ib. K: conveniens. 19. E in marg.: Satisfactio. 21. M in marg.: Contra. 22. LO: et a; ib. G: iustum et dignum. 22, 23. ELN: et ista est pena ad tantum. O: id est pena. 22. DFMO: ad tantum; ib. H: excedens enim Petrus.*

8. Augustinus (ibidem): Quisquis non facit quod debet, sine intervallo patitur quod debet.

Patet ex hoc quod bonum positivum et malum privativum opposite correspondent. Et per idem sequitur quod impossibile est vel per morulam non esse cuiuslibet iniuriato debite satisfactum, quia si iniuriatus in Christo sit paciens, habebit bonum gracie pro privacione boni longe minus validi cumulatum; si autem iniuriatus sit impaciens, zelans pro vindicta propria arroganter, satisfactum est sibi de iusticia Domini diffidenti in hoc quod dimissus penaliter suo iniusto arbitrio interim gracie, non obstante suo demerito, in naturalibus conservatur. 10

The wronged man, if he be patient, is plentifully compensated. Therefore wrongs ought to be borne in patience.

Ex isto patet quod equanimiter pateremur iniurias, dimittendo omne debitum debitori. Patet ex doctrina Veritatis Math. V^o et VI° capitulis; nam *beati sunt, qui persecutionem pacuntur propter iusticiam*, hoc est, si iustus sustulerit persecutionem, exprobracionem, eieccio- 15 nem vel quamcumque aliam penam possibilem propter legem evangelicam, que est ius autonomatice atque iusticia.

II. If there be a choice between good and bad, one has to choose the good.

Therefore the just man, if he feels wronged, will keep this rule.

Secundo patet idem demonstrative ex principiis per se notis, nam quicumque in adopcione sufficienti positus 20 debet maius bonum eligere et malum vel minus bonum dimittere; sed quilibet iustus iniuriatus est in adopcione sufficienti positus quoad ista, ergo debet de iure nature dictam regulam observare. Maior est principium morale per se notum infallibile ex dacione sui oppositi, et minor 25 patet ex hoc quod nulla creatura potest inferre alteri nocumentum, nisi in bonis fortune vel bonis naturalibus illud intulerit; sed quilibet iustus habet libertatem arbitrii

1. G: positum. 1, 2. ABCEGL: privacionis; D: privative; I: privatum. I in marg.: Correlarium. 4. I in marg.: Probacio. 5. ABC: habet. 6. E in marg.: Deus ad statim punit omnem iniuriam et ad statim premiat omnem pacienciam. N in marg.: Dei iniuria. 8. ABC: iusticia divina. 9. I: dimissis. M: quod missus penetratiter suo diffidenti arbitrio iniusto. O: penetratiter. 10. FLO: suo diffidenti arbitrio iniusto. N: suo diffidenti; ib. B: naturaliter. 11. A in marg.: Secunda conclusio. ELLN in marg.: R. Correlarium; ib. L: quam equanimiter. 12. GHI: Patet hoc. 13. DEFFH: capitulo. I in marg.: Probacio. 14. I in marg.: Quid intelligitur pati propter iusticiam. M in marg.: Nota bene. 15. F: exprobracionem om. 16. FGMN: quantamcumque. 16, 17. D: per legem. 17. HI: aulthonomasice. 18. H in marg.: Electio. 19. A in marg.: 2. I in marg.: De libertate arbitrii; ib. EFKMNO: patet illud; ib. A: idem om. 20. I: nam deest I in marg.: bor = Minor. 21. F: debet magis eligere; ib. EGO: magis bonum. 23. B: de om. F: de iuris natura. 24. I: principale morale. 25. ABCD: inferibile. K: inferibile per se. E: infallibile. In marg.: inferibile. FNO: infallibile per se. I: infallibile persone. I in marg.: Probacio minoris. O in marg.: infrangibile; ib. B: ex twice; ib. G: sui positi. 26. D: hoc deest. M: quia ex hoc quod. 27. F: nec in bonis; ib. H: bonis nature. 28. M: intulit; ib. G: arbitrii om. N in marg.: addit: arbitrii. E in marg.: arbitrii libertas.

conservatam in spiritu in quem omnes creature non possunt inpingere nec sine vecordi consensu dimittendo veritatem dampnum vel nocumentum inferre. Ergo quilibet iustus est in libera adopcione positus, ut magis bono vel minus bono consenciat.

Assumptum patet philosophis, qui vere ponunt quod tota personalitas hominis conservatur in anima immortali, cui bona corporis vel fortune sunt accidentia. Ex istis, inquam, cepit Crisostomus quod *nemo leditur nisi ledatur principaliter a se ipso*; et Lincolniensis dicit quod animus humanus ex se difficultari potest et necessitari tam a Deo quam ab homine, sed non cogi, quia si Deus vel angelus bonus excitat, hoc est ad bonum; cui debet naturaliter et voluntarie consentire; et si angelus malus vel bonum corporis, cum unum sit par natura et aliud inferius, patet quod non habet potestatem ad cogendum. Hoc enim destrueret divinam ordinanciam et inficeret eius exigenciam, quod volitiva hominis cogeretur per inimicum Dei cogentem ad sui servicium, et tamen Deus exigit servicium oppositum non *faceret cum temptatione proventum*. Ideo (ut alias ostendi) voluntatem cogi ad actum volendi claudit repugnanciam manifestam.

Habita ergo conclusione predicta patet ulterius quod maius bonum est caritative pati iniurias, committendo

He will rather
suffer wrong,
than take
vengeance.

1. N: in qm̃. 2. A: inpingere. I: nsurgere. 3. IKLMO: virtutem.
4. B: ut est; ib. A: adepcione. 4, 5. D: maius bono. 6. I in marg.: Probacio asserti; ib. G: patet om̃. 7. GN: persona. N in marg.: Personaliter tota est in anima. 7, 8. B: immortal om̃. 8. F: cum corporis vel fortune sunt. 9. M in marg.: Crisostomus. 9, 10. F: nec ledatur. G in marg.: Nota quod nemo ledi potest nisi prius a se ipso. et alia precedencia. H in marg.: Nemo leditur nisi principaliter a se ipso. 10. ABCD: dicit deest. 11. H in marg.: Nota de animo humano. 12. O in marg.: Cogiti tractari; ib. EFIL: quod si Deus. 13. M in marg.: Duplex angelus; ib. H: excitat om̃; ib. N in marg.: Angelo bono est obediendum. 14. DIK: et om̃. before si; ib. FGLMNO: si enim. 15. I: unum sit per naturam. K: pari natura et aliquid. 15, 16. N: aliud inferius (sive infirmus). 16. ABCD: habent potenciam. 17. H: ordinacionem; ib. A: et om̃. 18. FGHKLMNO: quod voluntas. O in marg.: volitiva. E: qua volitiva. N in marg.: Voluntas non potest cogi. 20. GM: servicium omnium. 21, 22. G: ab actu. 23. D: conclusione deducta. I: cognitione predicta. EILN in marg.: C. 1: Subsuppositio (sic) conclusionis. G in marg.: Ex predictis insunt (?) correlarie quod magis bonum est caritative pati iniurias committendo vindictam domino principali quam inconsulto domino in vindictam irruere. 24. M in marg.: Paciencia in caritate vincit. H in marg.: De paciencia. I in marg.: Pati est melius quam vindictam querere. O in marg.: Pati iniurias, vindictas domino committere; ib. K: committendi.

9. Chrysostomus, Opp. tom. I, 120. In Opp. Iohannis Wyclif saepius citatur: De Div. Dom. p. 29, De Civ. Dom. I, p. 274. Cf. Sermon. IV, 472. 20. I Cor. X, 13. Cf. Iohannis Wyclif, De Ente III, cap. V. 21. Idem, Logica p. 138, 139.

vindictam domino principali, quam inconsulto domino in vindictam irruere, primo quia servata caritate dominus non potest a vindicta, satisfaccione et emenda deficere, ut patet ex conclusione proxima, et alio modo facere foret notorie contra iura, specialiter cum tam crebro in corpore iuris divini vindicta propria sit prohibita et paciencia committendo causam in manus Domini sit iniuncta, secundo quia quilibet fidelis debet credere quod Deus summus non potest omittere quin faciat vindictam omni iniuriato non inficienti ius suum pure ad regulam; sed ex alio latere est quilibet viator satis ambiguus, si se vindicando excidat a caritate fraterna, vel minus vel magis iusto extorqueat. Ergo iuxta predictum principium est melius atque securius servata caritate et paciencia causam superiori iudici committere, qui non potest deficere vel corrumpi; tercio quia in persona hominis executio iusticie involvens solitudinem subtrahit debitum Dei ministerium, tollit paciencie meritum et toto completo emendam quam Deus recompensat, cum sit premium eternum infinitum excedens bonum solum temporale quod propria vindicatione vel placito est quesitum.

Therefore we are to forgive the debtor according to the word of God.

Ex isto patet quod debemus iuxta instruccionem prime iusticie dimittere misericorditer omne debitum debitori. Exinde namque accrescit nobis multiplex modus et ex eius opposito magnum dampnum, ut patet quodammodo ex predictis. Quis ergo fidelis credens condicionem bonitatis sui domini non remitteret

1. A: consulto. 2. A in marg.: 1. I in marg.: Probatio. E in marg.: Pati iniurias. 3. ABCD: vindicta et satisfaccione emenda. 4. ABCD: secundo modo. 5. B: facere om.; ib. D: notorie om.; ib. EG: cum tamen (!). 6. F: iuris domini. E: domini vindicta. N: iuris domini; ib. M in marg.: De vindicta propria. 7. AC: mittendo. H: commendando. N in marg.: Pati est melius quam se vindicare. Nota quomodo debemus dimittre e debitum pacienciamque servare et causam superiori iudici committere. Vide de hoc infra. 8. AIM in marg.: 2. 9. B: committit e. 10. IKO: faciet. G: quando faciet; ib. ACD: homini iniuriato. 11. B: viatori. 12. HILO: excidet. GN: exciderit. 12, 13. BD: fraternali minus. G: fraterna superna igitur minus. M: fraterna igitur minus; ib. F: aut minus aut. E: aut minus vel. H: vel maius iuste; ib. E: iuste. 15. EGIKMO: atque paciencia. 16. B: potest om.; ib. AIM in marg.: 3. 17. A: in solitudinem. G: solitudinem. M: similitudinem. 18. D: subtrahens est debitum; ib. ABCFK: debitum om. 19. GL: toto complemento; ib. BD: emenda. 19, 20. G: recompensat. 20. B: quod om.; ib. ACD: quod infinitum excedit. 21. ACD: solum om.; ib. AC: pro propria. GM: cum propria. 23. A in marg.: Correlarium. G in marg.: Correlative (core) sequitur quod debemus misericorditer dimittere omne debitum debitori. 24. prime. D: persone. I in marg.: Correlarium. E in marg.: dimittere debitum. O in marg.: Nota bene propter Deum. 25. A: Inde. 25, 26. BD: multum commodum. I in marg.: Probatio. 28. B: condicione; ib. D: sui domini; ib. F: remittet. H: retineret. I in marg.: Debemus dimittere misericorditer omne debitum debitori.

letus et caritative omne debitum debitori, cum sciat demonstrative quod servata modestia dominus in cuius nomine sic dimittit augebit erogantissime recompensam; quo contra si non dimittimus sed exigimus tyrannice sicut *servus nequam*, de quo Matth. XVIII, 32 in parabola Salvatoris, mancipabimur perpetuo carceri non inde exituri, donec reddiderimus penam debitam eciam pro minimo peccato quo in via deliquimus contra iura. Oportet enim servum Domini qui est ius exemplare nostre iusticie sibi in remissione misericordie humiliter conformari, cum ius exigit quod volens deifice dominari eo ipso precipitanter subruat in oppositam servitutem.

Else we shall be punished ourselves, as is said in the Gospel of St. Matth. 18, 32.

Tertio infertur ex dictis quod beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum, nam cui libet iniuriato ecclesie militantis causam suam committenti Deo est ex prima conclusione debite satisfactum; ergo multo evidencius cui libet ecclesie triumphantis. Licet enim dampnatus impossibilitetur reddere omne debitum quod deberet, oportet tamen quod satisfaciatur vel verius satispaciat, compensando cui libet beato illatas iniurias. Cum enim beati habent quicquid boni voluerint, patet quod habent de dampnatorum penis caritativam leticiam sempiternam, iuxta illud Psalmi LVII, 11: *Letabitur iustus, cum viderit vindictam*. Et patet ut supra quomodo Deus supereroganter recompensat beatis causam suam in manus Dei committentibus ultra recuperacionem possibilem per se ipsos.

III. In the Church triumphant satisfaction for every wrong is so much more complete than in the Church militant.

3. D: *augebit* om.; ib. ACE: *eroganter*. G in marg.: *Nota bene*.
4. M in marg.: *hndlece* (verbum tschechicum pertinens ad verb. tyrannice).
5. M in marg.: *Matth. 18.* 5, 6. G: in parabola. 6. I in marg.: *Conclusionem*; ib. G: *mancipabuntur*. 7. A: *rederimus*; ib. I: *et pro*.
7, 8. L: *pro omni peccato*. 8. DEN: *delinquimus*. M: *deliquerimus*. FHO: *delinquerimus*. E in marg.: *Quomodo debemus dimittere omne debitum debitori*. 10. F: *misericorditer humiliter*; ib. D: *humilitatis*.
11. ACHIL: *exigit*. D: *istius exigit*. 14. A in marg.: *Tercio (sic) conclusio*. I in marg.: *Correlarium*. EILN in marg.: *D. G in marg.: Correlarie quod beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum*. L in marg.: *Beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum*. N in marg.: *Beati in patria*; ib. D: *beatus*. 15. D: *satisfaccionem*. 16. B: *causam ipsam*. 17. ABC: *domino*. I in marg.: *Probacio*; ib. B: *est deest*; ib. M: *de re satisfactum*. 18. M: *triumphantis*. 19. G: *dampnatum impossibile*; ib. ACD: *impossibilitur redderet*. M: *in possibili*. 20. F: *omnem debitum*; ib. E in marg.: *Satisfaccio*. 22. E: *boni om*. 24, 25. ABCD: *Psalmi 50*. M: *Psalmi 56*. In marg.: *Beati habent gaudium de dampnatione malorum*. GI: *Psalmi LXXVI*. I in marg.: *Correlarium*. LN in marg.: *Beati gaudent de pena dampnatorum*. 26. F: *superarroganter*. 27. F: *beatis causam twice*; ib. BE: *in manu*. 28. L: *per ipsos*.

Patet insuper quod Deus proprie de thesauro sue iusticie suis famulis satisfaciat, unde miro modo, cum omnis peccator iuri divino subiaceat, oportet quod suo tempore cuilibet iniuriato satisfaciat, vel meritorie penitendo vel demeritorie paciendo, et sic beatis recom-⁵ pensat utrobique ad gaudium; participibus autem dampnatis correspondenter opposita ad vindictam; nam ex uno latere: *Gaudium est in celo super uno peccatore penitentiam agente* Luce XV, 7; et ex alio latere iusta dampnatorum punicio cedit sanctis ad gloriam; quo¹⁰ contra dampnati dolebunt tam de conversacione quam de societate suorum complicum. Et sic subalternando pulcherrime ordinat iustus iudex quod predestinati angustati in via ex prescitorum malicia exhilarabuntur per eos in patria, et complices sui fantastice delectati in¹⁵ via merebunt de eis perpetuo in gehenna, quia oportet quod ius divinum habeat indispensabiliter finem suum. Scio autem quod involutus curis mundialibus non sapiet istam sententiam, cum ipsi ponunt divicias, dominaciones vel debita solum de bonis temporalibus, ut red-²⁰ ditibus sive pecunia, et pro illis iustificandis ut false fingunt omnes regule iuris deserviunt. Sicut enim bona gracie et glorie sunt bonis fortune incomparabiliter magis prestancia, sic de eis sunt proprius dominia ac debita, et regule iuris striccius observande. Ideo oportet²⁵ volentes concipere istam sententiam velare faciem interioris hominis contra hec temporalia, et infigere mentis aciem in iura eterna que sunt incommutabiles veritates. Unde Psalmista CXVIII, 25 experiens lapsum anime et convolucionem fantasticam circa hec temporalia, ita orat: ³⁰

The just
punishment of
the damned
proves a glory
for the saints.

1. I in marg.: *Correptum*; ib. EGHKLO: *de thesauro proprio*.
2. DO: *satisfacit*. 3. EF: *subiacet*; ib. LN in marg.: *Oportet omnem peccatorem cuilibet iniuriato satisfacere*. 4. vel. D: *nilil*. 5, 6. EFI: *recompensatur*. 6, 7. E: *aut dampnatis*. 9. ABCDGK: *Matth. XV. FM: Matth. 5. E in marg.: Mat. I in marg.: Quomodo Deus omni iniuriato suo servo satisfacit*. E in marg.: *Quomodo sanctis in celis et dampnatis in inferno est satisfactum pro excessibus et pro paciencia* H in marg.: *Iusta dampnatorum punicio cedit sanctis ad gloriam*. N in marg.: *Quod beati letantur de pulcra pena dampnatorum*. 11. DG: *conversione*. L in marg.: *conversione*. 12. ABCDEHI: *complicium*. 13, 14. M: *angustiati* erased. FN: *angustiati*. 14, 15. EFLO: *per eos perfectius*. 15. I: *fantastice*. 16. F: *merebuntur*. I: *dolebit merebunt*. 18. M in marg.: *Nota pulchrum*; ib. ABCO: *involutis*; ib. ABC: *mundialium*. 19. FHK: *illam*; ib. AB: *ista sententia*. B: *istam sententiam* om.; ib. EFKLO: *ponant*. 19, 20. F: *vel dominaciones*. E in marg.: *mundanus*. 20. B: *ut deest*. 21. D: *iustificandum*. 22. MN: *enim* om. 23. I: *vel glorie*; ib. D: *incomparabiliter* deest. 24. E: *per prius dominia*. 25. EILN in marg.: *E*. 26. G: *valentes*; ib. G: *sententiam valere*. LN in marg.: *Facies interior est velanda contra temporalia*. 28. K: *in vita eterna*. 29. G: *Psalmista XVIII. KO: CXIV*; ib. B: *exprociatis*. G: *experienciam*.

Adhesit pavimento anima mea; vivifica me secundum verbum tuum. Ipse enim est spiritualiter mortuus, in cuius animo fantasmata temporalium sunt depicta seclusis veritatibus; et hinc paulo ante sic supplicat: *Revela oculos meos; et*
 5 *considerabo mirabilia de lege tua;* hoc est, pone velum contra hec temporalia que execant, quia aliter misteria legis evangelice licet naturalia ac demonstrabilia non sciuntur. Cum enim de lege nature sit quod quilibet debeat Deum et proximum suum diligere, patet quod
 10 quilibet hoc dimittens tanto gravius indebitatur Deo et proximo, quanto bona gracie bona temporalia antecellunt; et cum nullus hominum preter unum tam affectuose sic diligit sicut debet, patet quod quilibet nostrum est peccabiliter in debito cuicunque.

Of guilt.

Each one should love his neighbour; but, as no man does so as he ought, no man is free of guilt.

15 Antecedens declaratur posterius; et patet quantum pro nunc attinet quod quilibet de iure debet cuilibet caritatem, sed cum nemo nostrum ex caritate tanta diligit sicut debet, patet quod nemo nostrum est excusabiliter immunis a debito.

20 Assumptum est ita notum philosophis quod ponunt alia debita posse excidere sed debitum dilectionis manere usque ad beatitudinem inclusive. Et hinc dicit celestis philosophus ad Romanos XIII, 8: *Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et patet theologis quod
 25 non est possibile aliquam partem ecclesie peccare in Deum vel in aliquem fratrem suum nisi eo ipso peccet

This ensues from Rom. 13, 8.

1. M: *unica mea.* 2. B: *emortuus*; ib. EL: *anima.* 3. B: *deputata.*
 4. G: *ex hinc*; ib. EFN: *surplicat Psalmista.* G: *supplicat sic Psalmiste (!)*
 5. G: *considera*; ib. EGHO: *Revela hoc est pone.* 6. D: *que om.*
 7. F: *ac mirabilia.* 8. N in marg.: *De lege nature*; ib. B: *et quilibet.*
 9. F: *dominum et*; ib. B: *suum om.* 10. H in marg.: *Quilibet tanto plus indebitatur Deo et proximo, de quanto bona temporalia antecedunt (sic) bona gracie.* L in marg.: *De lege nature est diligere Deum et proximum*; ib. D: *indebitur.* G: *videbitur.* 11. B: *bona fortune* after *gracie.* G in marg.: *Quomodo non dimittentes misericorditer debitori tanto gravius indebitantur Deo et proximo, quanto bona gracie bona temporalia antecellunt.* 13. L: *sic diligit*; ib. L: *patet om.* L: *quia.* FM: *patet quia.*
 14. I: *in debito cuius.* In marg.: *Quomodo omnes sumus debitores.*
 15. IL: *deducetur posterius.* EFGMN: *deducitur.* 17. F: *extenta caritate.* 18. B: *patet om.* 19. ACDFFKL: *delicto.* O correctit. 20. H: *est om.*; ib. O: *illa notum*; ib. EFHIK: *qui ponunt.* O: *quia ponunt.*
 21. B: *debitum om.*; ib. N: *deliccionis.* 23. L: *ad Romanos philosophos 13° cap. I: capitulo 13.* B: *ad om.* M in marg.: *Paulus.* LIL in marg.: *F. E in marg.: Kathena.* 25. D: *aliquam creaturam.* I in marg.: *Quomodo peccans mortaliter iniuriatur Deo et cuilibet proximo.* H in marg.: *Quod homo peccans in fratrem peccat in quolibet.* L in marg.: *Impossibile est aliquam partem ecclesie peccare in Deum vel in fratrem nisi peccet in quolibet.* 26. I: *in Dominum*; ib. GN: *vel aliquem in omnem fratrem.* O: *vel in omnem.* G in marg.: *Non est possibile aliquem peccare in Deum vel in aliquem fratrem suum nisi eo ipso peccet in quolibet et contra.* N in marg.: *Impossibile peccare quin contra communem ecclesiam peccat.*

One should
love one's
neighbour
according to
the gospel of
Christ.

Who is our
neighbour?

in quemlibet et econtra; nam eo ipso quo quis peccat
offendit Deum, cui debet servire penitus sine peccato,
cum nemo peccat, si continue faciat quicquid et qualiter-
cunque debet; et quod eo ipso peccat in quemcunque
proximum Deo sic ostendo: Si quis debet quid proximo 5
et pro loco ac tempore ipsum subtrahit quo teneretur
exsolvere, iniuriatur sibi notorie, sed quilibet peccator
debet continue cuilibet proximo caritatem, et illam sub-
trahit, quandocunque incidit in mortale; sic ergo pec-
cans iniuriatur cuilibet fratri suo; sicut enim membra 10
in bonis suis comparticipant, sic in malis. Patet ista
sententia creberrime in scriptura; licet enim non teneat
semper actu diligere, ut quidam estimant, tamen semper
teneor ex iure fraternitatis diligere actu, habitu vel
effectu. Cum ergo continue teneor ad hoc iuvamen, sup- 15
portando omnes et singulas partes ecclesie, patet quod
subtrahendo hoc debitum iniurior cuicunque; quod in-
nuit Salvator, Lucae X, 37, quando docuit parabolice
doctorem legis de proximo, connectens finaliter: *vade,
etiam tu fac similiter*. Scriba enim quesivit quis foret 20
proximus, et Veritas more suo supereroganter sed tecte
docuit distinctionem de proximo et declarationem mem-
brorum, et quomodo quisque debet ad proximum se
habere. Est enim aliquis natura proximus, et aliquis
affectione. Natura est omnis homo omni homini pro- 25
ximus et Christus et angelus secundum Augustinum
primo de Doctrina Christiana cap. V, et in Disciplina

1-4. I: peccat — ipso om. 2. GL: in Deum. H: in dominum.
3. B: cum continue facit. 3, 4. G: et qualiter. 4. F: in quemlibet.
5. E: sic offendendo. 6. K: subtrahit hoc; ib. Rectius: quod teneretur.
6, 7. FO: tenetur sibiolvere. GN: tenetur exsolvere. 7. B: ipsum
exsolvere; ib. ABCD: iniuriatur notorie creditori. 8. F: continue
caritative. 8, 9. B: subtrahit que. 9. F: quantumque incidit; ib. N:
incidit peccatum mortale. E in marg. sup.: Non est possibile peccare nisi
ut sic peccetur in quemlibet fratrum suum. G: in om. 11. I: comparti-
cipant. 12. ADEM: sacra scriptura; ib. AI: teneatur. EG: teneor.
14. I: tenetur. 16. M: et singulas om. 17. I: cuique; ib. K: quod om.
10, 17. FL: ut innuit. 18. E in marg.: Luce IX. 19. I: convertens.
G: condens. 20. FGKN: et tu. 20, 21. D: quis esset . . . in ore.
21. M: et Christus veritas; ib. AC: sed stricte. D: sed recte docuit.
G: sed tacite docuit. H: sed tacite vel tecte. I: sed tacite recte. L: non
tacite sed tecte. O: tecte; superscript.: tacite. 22. ABCD: proximo
declarationem. N in marg.: Proximus natura, a faccione. 23. B: quis-
quis. IKI: quicumque. 24. I in marg.: Quis sit proximus. E in marg.:
proximus. L in marg.: Proximus aliquis dupliciter. 25. B: affectione
primo; ib. B: natura omni. G in marg.: Dupliciter est proximus aliquis
natura et affectione secundum Augustinum. H in marg.: Natura est omnis
homo homini proximus et Christus et angelus. 37. ABCD: Augustinum
De Doctrina Christiana I et V. L: cap. 2 in marg.: 113; ib. HIKLMNO:
in De Disciplina.

26. St. Augustini De Doctrina Christ. I, 30, Opp. tom. III, 33
(Migne), De Disc. Christ. c. III, Opp. tom. IX (Migne) 669.

Christiana, ac alibi multis locis. Patet autem ex hoc quod omnes creature rationales, cum sint eiusdem nature, nullus eorum potest esse alteri natura propinquior, et per consequens quilibet est natura proximus cui-
 5 cunque; nec hoc vertit in dubium legis doctor. Secundo modo cum oportet secundum philosophos amans et amatum spiritualiter esse simul, nec aliqua possunt esse propinquius quam sic simul, patet quod quilibet affectuose fratrem diligens ut sic proximus est eidem. De
 10 propinquitate autem vicinarum domuum sive situacionis corporum propter improprietatem locucionis relinquenda est plebeis discussio capiendaque doctrina Christi, faci-
 ciendo proximis nostris caritatem, similiter ad istum Samaritanum qui est ius exemplare omnium actuum
 15 humanorum. Ipse enim et omnis beatus in celo diligunt impeccabiliter quantum debent.

All men are
our neighbours
by nature.

Thus
whosoever
loves his
brother dearly
is his
neighbour.

CAPITULUM TERCIMUM.

Ex istis patet theologis attendentibus ad locuciones scripture proprias et non infiscatis in proprietatibus ex
 20 tradicionibus adinventis quod licet ius ad rem ac ius in re tanquam antecedens et consequens distinguantur, impossibile est tamen aliquem habere ius ad rem, nisi habuerit ius in re pro suo tempore et econtra.

Nobody has a
right to a thing
without having
a right in the
thing.

Prima pars patet ex hoc quod omnis creatura et
 25 specialiter rationalis, ut subiecta volicioni divine ad habendum quamcunque rem futuram eciam nondum genitam, habet ius et titulum ad eandem, cum volicio

1. IKL: ac aliis; ib. FGN: autem om. 2. I: creaturas. 3. G: nulla eorum. 5. M: docto (r erased). 6. D: omnes philosophos. 8. FGO: patet quia. 8, 9. F: affectionem. 10. ABCDEFK: autem deest; ib. F: vicinorum domini. I in marg.: D: propinquitate vicinarum; ib. O: domorum; ib. G: dominum vel situacionem; ib. EFHMO: vel situacionis. IL: vel situacione. 11. D: corporum per. 12. ACL: plebei. FM: plebis; ib. ABC HIM: capienda quia. 13. BEFGHIN: ipsum. 14. I: exemplariter. K: eius exemplar. 16. D: quem debent. 18. I in marg.: 3m. FGHKMNO: Ex hiis. EIN in marg.: A. 19. EFGLMNO: scripturarum. 20. F: insistentibus. N in marg.: De duplici iure, scilicet ad rem et in re. 21. I in marg.: Conclusio; ib. G: distinguuntur. H: distinguatur. 22. D: tamen om.; ib. G: ut ius. 23. AC: et econtra deest. F: e converso. 24. I in marg.: Probatur prima pars; ib. DEFIL: quilibet creatura. E in marg.: Aliquis habet ius ad rem et non ius in re et quod ius et dominium differunt. L in marg.: ius ad rem, ius in re. 26. FI: et eciam. E in marg.: Volicione divina creatura habens ius ad rem habet eciam ius in re tempore suo. H in marg.: Quod de quanto homo plus subiectus est voluntati divine, de tanto maius habet ius ad habendum aliquam rem. 27. GINO: hoc ius; ib. D: quis et similiter titulum. FGHKLMNO: et iustum titulum

Distinction
between
right (*ius*)
and dominion
(*dominium*).

Of the threefold
right:

1. the right
which is the
divine volition;
2. which is the
power to use;
3. which is the
use.

The two latter
kinds cannot
exist without
the first.

divina sit ius potissimum ex predictis. Si enim donacio domini temporalis facit ius donatorio ad donatum, quanto magis donacio domini dominorum; cum ergo cum tali iure atque donacione stat iuris privacio in donato, sequitur pars implicita conclusionis predictae. Nam ius in re ponit dominium ac usum rei, et per consequens cum non sit dominium nisi pro tempore pro quo serviens ipsum terminat, patet quod si pro aliquo tempore sit ius in re aliqua, oportet quod pro eodem tempore sit res ipsa. Et patet sententia dicta de dominio divino quod ius et dominium distinguuntur, cum ius causative precedit dominium. Stat enim etiam secundum traditiones hominum quotquot expectantes habere ius ad idem beneficium, cum hoc quod nullus eorum adhuc habeat ius aut dominium in eodem. Sed si ex isto arguitur quod nulla creatura potest ius suum acquirere vel perdere, cum sit eterna Dei volicio, et per consequens collatio sive provisio summi pontificis non confert ius homini, patet quod oppositum sequitur ex predictis, cum homo potest mereri per gratiam iustum usum possedi et potestatem ad ipso utendum; et iste sunt due maneries iurium, ut patet superius. Et patet quod utrumque istorum differt a dominio. Patet etiam quod ista tria iura essencially ordinata sunt; ius quod, est volicio divina, ius quod est potestas ad usibile, et ius quod est usus; sic quod secundum non potest esse, nisi primum eternaliter precesserit, nec tertium potest esse, nisi secundum precesserit tempore vel natura.

1. I in marg.: *Probatur assumptum a simili.* 2. F: *donatore.*
3. DGIKMNO: *Cum om. before ergo.* 4. H: *stat iuris do (?) privacio.*
5, 6. O: *ius in iure.* 8. F: *timeat: ib. I in marg.: Probacio ulterior.*
10. D: *divino om.* 11. ABCDFGHIKLM: *cum ius laude. In marg.: Ius causal dominium.* 12. K: *precellit. L in marg.: Ius precedit dominium;*
ib. A: *enim om.* 13. DEHILMO: *humanas; ib. H: quot. KLMNO: enim et. I: quotibet. D: quemlibet. FGN: iuxta traditiones humanas quodlibet (G: quod licet).* 14. EGHKN: *illud beneficium.* 15. GN: *vel dominium; ib. AC: Et si.* 17. I in marg.: *Obicit.* 18, 19. F: *non contra ius hominum.* 19. B: *hominibus. J in marg.: So'nt.* 19, 20. M: *ex predictis om.* 20. M: *cum hoc potest.* 21. FGIN: *ipsa; ib. I: iste om. FHN: ille.* 22. M: *in iurium.* 23. GH: *illorum; ib. H: differunt.* 24. E in marg.: *Ius divinum, ius ad rem, ius iure ordinarie se habent. LN in marg.: Iura tria ordinata. M in marg.: Tria iura con...*
15. AC: *volucio Domini; ib. I: et om.* 27, 28. D: *nec — tempore deest.*
28. C corrected M: *precessit.* E in marg.: *Iuris distincio.* G in marg.: *Triplex est ius: ius quod est volicio divina, ius quod est potestas ad usibile, ius quod est usus rei. N in marg.: De duplici iure et quomodo utrumque differt.*

Et patet terciò quod in nacta possessione est novum
ius nove rationis adquisitum, nec alterum priorum
iurium est perditum sed manet fulciens adquisitum;
sed (ut patebit posterius) homo potest merendo aut de-
merendo 5 acquirere vel perdere ius eternum; non enim
oportet, si quid invenitur vel acquiritur quod prius non
fuerat vel si perditur non existat. Et patet quod sine
collatione summi pontificis, de quo ad Hebreos V^o, non
est possibile cuiquam ius adquiri; quod si pontifex ex
10 hominibus constitutus vel alia creatura quicquid contulerit
sine hoc quod ipse prius faciat gratiam et ius conferat,
totum negocium est cassum. Patet ex hoc quod ius, quod
est eterna Dei volicio, est ad omne aliud ius necessario
requisitum (de quo posterius). Patet ergo quod provisio
15 creature confert ius habili, dum tamen illa ministerialis
collatio iuri perpetuo sit conformis et aliter non; cum crea-
tura non potest necessitare Deum, ut alicui indigno conferat
vel collationem obliquantem a prima regula auctorizet;
nec credo quemquam catholicum ad tantum desipere
20 quod credat quod, ubi Christi vicarius scribit fiat, et ipse
qui dixit et facta sunt non approbat, acquiritur ius aliquod
impetranti; cum de illo solo verificatur hoc metricum:

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas;

sed cum loquendum sit ut plures et sapiendum ut pauci,
25 oportet preter illam triplicem distinctionem iuris superius

The last right
may be gained
without losing
either of the
former, but man
may lose or
gain the eternal
right by merit
or demerit.

Without the
granting of
God no man
gains a right.
Even if the
pope grant such
a one without
God's bestowal,
it is invalid.

1. EILN in marg.: B. E in marg. inf.: *Possessio est novi iuris intro-
ductoria*; ib. D: *in vacca*. I: *in acta*. L: *in aclam*; corr. in marg.
1—3. B: *est novum — fulciens adquisitum deest*. 3. GN: *non est*; ib.
DEFGHIKNO: *quesitum*. 4. E in marg.: *Species*. 4, 5. GN: *ac
demerendo*. 5. F: *deperdere*, GN: *ac deperdere*; ib. H: *ius volicionis
eterne*. 7. N: *Ut patet*. G in marg.: *Ex predictis patet quomodo sine
collatione summi pontificis, de quo ad Hebreos V, non est possibile cuiquam
ius acquiri*. 8. M in marg.: *(A)d Hebr.* 9, 10. ABCD: *pro hominibus*.
L: *pontifex qui ex hominibus constituitur*. 10. ABCD: *vel aliqua*;
ib.: *FMN: quidquam contulit*. K: *quidquam contulerit*. 11. N: *quod
ipse Christus prius*. 12. ABCD: *erit cassum*. 13. K: *est ad esse*.
14. FN: *Patet quod*; ib. HL: *igitur*. GM: *ergo quod om.* E in marg.:
Provisio creature valet, si iuri perpetuo sit conformis. Ius, specie.
15. DFM: *ius humili*. E in textu: *habili*; in marg.: *humili*; ib. I: *misterialis*.
16. F: *ilacio*. 18. D: *collatione obliquante*. H in marg.: *Ego contra-
dico, quia Deus auctorizat sententiam mali iudicis et mali hominis, pro quo
iudicatur quoad ius, non quoad meritum et per hoc solvuntur capitula
supradicta cum multis dictis conformibus*. 19. H: *ad tantum om.*
20. F: *quod vir after credat*. 21. KL: *adquiri*. 22. AC: *cum tamen*.
E in marg.: *Christi vicarius scribit: Fiat. Christus: Non fiat. Quid sequitur*.
E ibidem: *luridistinctio*. 23. I. M in marg.: *wer(sus)*. E in marg.: *Sic
volo, sic iubeo etc. solum de Christo verificatur*. O in marg.: *Ius duplex*;
ib. I: *ratione bonitas*. N: *ratione voluptas*. 24. F: *sit plures ac*; ib.
GIKM: *ac sapiendum*. N: *et om.* 25. I: *post illam*; ib.: *distinctionem*;
M: *dyonem*. In marg.: *Divisio iuris. Duplex ius*.

8. Hebr. V, 4: *Nec quisquam simil sibi honorem, sed qui
vocatur a Deo*. 21. Ps. XXXII, 9. 23. Iuvenal. Sat. VI, 223.

There is a distinction to be made between the pretended human right and the true right, similar is the distinction between dominion, possession and usufruct.

If anybody possess the true right, then it is the will of God that he possess it.

Objections against this thesis.

positam duo membra equivocando distinguere: quod aliud est ius humanum pretensum sive sophisticum, et aliud ius simpliciter sive verum. Et conformis est distincio possessionis domini sive usus; nec est putandum quod ista divisio sit generis in suas species sed signi equivoci in suas significaciones, nam tam equivoce dicitur istud ius pretensum pro iure in facie ecclesie errantis vel iuri eterno se deformantis esse ius aliquod, quam equivoce signum hominis homo dicitur, vel sapientia sophistica esse sapientia. Necessitati tamen sumus propter peccatum quod inolevit famosius ita loqui, et talibus iuribus pretensis occupant omnes iniqui nimis communiter bona Dei.

Secunda vero pars conclusionis patet ex hoc quod si quis habeat simpliciter ius ad aliquam rem, Deus vult quod istud habeat, et omnis divina volicio est infustrabilis, ergo oportet quod illud habeat.

Sed contra illud instatur tripliciter: Videtur primo quod nemo potest cedere iuri suo, cum oportet si ius aliquod sit ad quicquid quod illud ius sit realiter executum; quod tamen est contra communem experientiam et scripturam. Nam Ruth IV, 6 legitur quod amicus Booz cessit iuri propinquitatis quoad possessionem agri, quia voluit habere Ruth Moabitidem in uxorem.

Item, Christus solvit didragma Romanis Mat. XVII, 23—24, cum tamen quia filius regis liber fuerat a tributo.

Item, Apostolus habuit potestatem accipiendi vite necessaria ab auditorio cui in spiritualibus ministravit,

1. EN: equivocanda; ib. G: devota distinguere; ib. ABCDEFGO: aliquod. 2. G: prelatissimum. 4. B: possessionis sive domini atque usus. 5. FFGHILMN: illa est divisio generis; ib. F: suas om. E in marg.: ius verum, ius pretensum: equivoce dicuntur iura. G in marg.: Duplex est ius: ius humanum et sophisticum, aliud ius simplex et verum. L in marg.: ius aliud sophisticum, aliud verum. 6. ABC: suam significacionem. F: signam (signavi) tam; ib. I: nam ius; ib. N: equivocati. 6, 7. EFGHIM: illud ius. 7, 8. MN: sed iuri eterno. 8. B: deformantis; ib. EFGHILMO: esse ius aliquo modo quomodo (FILO: quam). GK: quam etiam dicitur; ib. D: quoniam equivoce. 9. IMO: dicitur signum hominis homo; ib. M: vel sapientia scripta. 11. G: Dei vera. H in marg.: Quod ius est iniquorum occupare bona Dei. 13. I in marg.: Probat secunde partis. EILN in marg.: C. 14. BDFGHILMO: ius ad aliquid. 14, 15. Deus vult om. 15. EFGHIMO: ilud habeat; ib. G: et cum omnis. N: et quia. 15—16. M: et omnis — habeat om. F: et quia. G in marg.: Contra illud arguit quod in principio istius capituli dixit: Neminem posse habere ius ad rem, nisi etiam ius in re suo tempore habeat et econtra H in marg.: Contra: Deus pluit super malos et bonos et datus eis temporalia dat eis ius ad habendum. 17. C: statur. I: in (statut extinctum est). M in marg.: Insanciant; ib. CD: Videtur enim. 18. B: oportet quod. 19. EFILMNO: ad quidquam; ib. D: quod om. 20. FI: tamen deest; ib. B: contra om. 21. M in marg.: Ruth. 23. N: et uxorem. 25. DH: quia om. IM: quia cum erat. FN: quia cum filius. E: quamvis ut filius. K: quia tamen. G: quamvis tamen. L: quamvis in marg. M in marg.: Mat.; ib. EHKMN: de tributo. 26. H in marg.: Apostolus habuit potestatem accipiendi necessaria vite.

ut patet I ad Cor. IX, 12; et tamen non usus fuit hac potestate, ut ibidem asserit; ergo non sequitur: Si quis habuerit ius vel potestatem ad aliquid, quod exinde ius habeat in eodem.

5 Ad primum dicitur quod assumptum non sequitur; cum iuri cedere sit virtuose omittere quod de potestate data posset accipere, ut fuit de Christo, Booz, de Apostolo et sibi similibus. Unde notandum quod sicut *non est potestas nisi a Deo*, sic omnis potestas est a Deo secundum
10 omnes exercendi limites diffinita.

Their
refutations.

Prima pars patet per Apostolum ad Romanos XIII, 1 ipsam ponentam in terris, et Veritas Ioh. XIX, 11 idem dicit quod *Pilatus non haberet potestatem* eciam secularem *nisi datum esset sibi desuper*. Nec hoc verti debet in dubium
15 eciam gentili philosopho qui cognoscit quod omnia sunt a Deo, ut dicit Jacobus: *Omne donum perfectum* etc. Nec sophisticandum est cum Deo qui cuncta disponit et ordinat in confuso potestatem ad aliquid; sed ad nihil ordinat potestatem, quia sic singularia non subiacerent ordinationi
20 divine, quod notum est sequi et esse impossibile.

Ex quo patet quod Deus non dedit Christo, Apostolo vel alteri potestatem ad aliquid nisi quod facere debuit, quia si dedit potestatem ad hoc, hoc ut in finem intenderat et per consequens compleri debuit.

God does not
grant power to
anybody to do
anything but
what he
ought to do.

25 Et patet quod longe differt, creaturam habere potestatem ad aliquid, et habere potestatem per quam possit

1. M in marg.: Cor.; ib. FM: tamen om. E: extinxit. 1, 2. N: ac potestate. 2. F: ut ibi; ib. IL: ideo non sequitur. I in marg.: Quid est iuri cedere. 3. EFMN: habuit; ib. F: ius, potestatem vel aliquid. 4. G: super eodem. N: super eadem. 5. O in marg.: Ad primum. 6. I: cum iuri cedere om. In marg.: Solvit. L in marg.: Iuri cedere quid est. O in marg.: Iuri cedere. 6, 7. D: potestate danda. 7. B: fuit de proximo; ib. M: a primo (pro: apostolo). N: et apostolo. G: Booz apostolo. In marg.: Nota. 8. EGMN: Unde est. M in marg.: notandum; ib. F: sicut om. 9. ACF: nisi a Domino. D: nisi de Domino. I in marg.: Notabile; ib. ABCDGH: est a Domino. 9, 10. D: sed omnes. 11. I in marg.: Probatur. Prima pars. E in marg.: Potestas; ib. F: patet om.; ib. I: Rom. cap. XIII^a. 12. FGILMNO: in terminis; ib. M: Veritas; superscriptum: Christus. 13. GN: haberet super eum; ib. G: eciam secularem om. 14. B: esset ei desuper. 16. G: in Deo. H in marg.: Nota; ib. EGIKLO: omne datum et omne donum (GIL:) desuper a patre luminum est. M hunc locum extinxit. O: donum etc. M in marg.: Iacobus. 17. I: disposuit; ib. GKNO: quod ordinat. 18. F: potestate. 19. O in marg.: Potestatem habere. 20. G: ut esset impossibile. N: ut esse. 21. E in marg.: Ius. N in marg.: Quod Deus non dedit nulli potestatem ad aliquid nisi ad faciendum quod debet. 21, 22. GN: vel apostolo vel. 23. BD: quod si. EILN in marg.: D; ib. ABCEFGHIKLMN: ad hoc ut; ib. G: ut fine; ib. EFKM: in om. 23, 24. FGHILMNO: intenderet. 25. FHIKM: quod longe aliud sit. N: aliud est. (G: est). K: longe differt aliquid sit creaturam. O: longe aliquid. E in marg.: Aliud est habere potestatem ad rem et aliud habere potestatem ad repetendum rem iuste. 25-1. B: potestatem — habuit om. 26. K: posset.

iuste illud repetere. Unde sicut Christus non habuit potestatem ad regnandum civiliter in Iudea, sic nec Apostolus habuit potestatem ad exigendum vite necessaria de avaris, cum de iure primo limitatum fuit utrique oppositum. Unde sicut Christus debuit de iure didragma solvere, et⁵ ne regnet civiliter in Iudea, ut fecit Ioh. VI, 15, aufugere, sic apostolus et omnes spiritu Dei ducti debent de iure opus supererogacionis consultum perficere. Et patet quod triplex assumptum non infert conclusionem intentam, cum omne ius ad rem sit ius per quod rem illam possideri¹⁰ Deus ordinavit vel haberi, cum scimus certissime non esse possibile fore sine eius ordinancia eterna ius ad quicquam.

Every right to a thing is the right to possess it according to the direction of God.

From what has been said the sufficiency, necessity and division of right is to be concluded.

Ex istis colligitur in genere iuris sufficiencia, necessitas atque divisio. Sufficiencia, cum respectu cuiuscunque volibilis sive habibilis Deus habet unam distinctam voli-¹⁵ cionem eternam que cum voluto est ius sufficiens; unde (ut alias dixi) voluntas divina sepe accipitur in scriptura pro quocumque effectu qui eius terminat voluntatem, et sic quelibet creatura tenetur voluntatem Dei facere et se ipsum illi in omnibus conformare.²⁰

Et patet quod vicarius Christi providens decem clericis super centum beneficiis ad collacionem Petri spectantibus nec confert unicuique ius ad quodlibet eorum nec ius in utile confert ad aliquod, sic quod non ad aliquod ius confert sed solum ad istud quod superior iudex signaverit;²⁵ non enim primo in nacta possessione quieta acquiritur ius particulare ad habitum, nec tunc perditur ius ad

1. H in marg.: *Apostolus non habuit potestatem ad exigendum vite necessaria.* 2. G: *ad regendum.* O in marg.: *Nota, Christus non habuit potestatem ad regnandum;* ib. B: *sic non;* ib. F: *sic apostolus non.* E in marg.: *Christus non habuit ius civiliter dominandi. Apostolus similiter non ab avaris sumptus evangelicos sumendi.* 4. DEFHMO: *utriusque.* 5. B: *Christus deest.* 5, 6. FGHKNO: *etiam ne.* 6. BEFHILMN: *in Iudea om.* 7. FIKLMO: *apostolus et ceteri.* H in marg.: *Contra: solvit malis (?) qui nullum ius habuerunt secundum te (?)* 10. E in marg.: *ius ad rem.* 11. GHKLMO: *ordinat;* ib. GL: *cum et.* 12. ABCDGL: *quicquid.* 14. H: *divisio necessitatis;* ib. ABCDGHKLMN: *cum regula.* 15. DI: *volubilis;* ib. ABCDGHKLMN: *habilis.* G: *nobilis sive habilis.* 16. M: *cum volicio.* 17. GMNO: *et alias;* ib. H in marg.: *Quod voluntas Dei accipitur pro effectu.* L in marg.: *Voluntas Dei pro effectu.* 19. E in marg.: *Voluntas Dei.* 20. HN: *se ipsam.* 21. M in marg.: *Papa;* ib. F: *providens om.* C: *providens sex.* 22. F: *super decentum;* ib. H in marg.: *De collacione pape.* 23. C: *confertur.* GMN: *conferunt.* 24. DEFHKLML: *aliquid;* ib. FI: *quod non alicui ius confertur.* E: *quod non alicui aliquod ius.* GM: *quod non aliquod ius confertur.* L: *ad quodlibet ius confertur.* N: *aliquodlibet (?) ius confertur;* ib. CHO: *ad aliquid.* 25. FGHILN: *solum ad illud.* E: *ad id;* ib. FO: *ad quod iudex superior;* ib. B: *quod om.*; ib. G: *servaverit significaverit.* 26. I: *Non enim in acta;* ib. L: *primo om.*; ib. G: *passione.* 27. EFIMO: *nec etiam;* ib. F: *deperditur.*

quodlibet aliorum, nec habet quisquam ius ad aliquid nisi Deus eternaliter ordinaverit quod ius habeat in eodem.

Et patet quomodo consideracio logica docet sine Deo auctorizante nihil posse dari et quomodo in graciis eius
 5 volicio est precipue attendenda. Et patet quod satis est cuicunque iuriste cognoscere divinam volenciam. Patet insuper quod nullus iudex potest perfecte iudicare nisi cognoverit iura sua, et omnis homo sit necessitatus ad iudicandum se ipsum ad minimum, quod est necessarium
 10 omni homini cognoscere ista iura potissime, cum sine illorum noticia nemo potest recte civiliter iudicare, iudicium ad dampnationem eternam aufugere vel beatitudinem promereri. Et hinc ordinavit Deus rationaliter quod voluntas sua non foret abscondita ut vo-
 15 luntates hominum sed plurimum patula cuicunque, cum certissime scimus quod omnis creatura que est, fuit vel erit, sit de Dei beneplacito eterno cum omnibus suis appendiciis positis. Sed quia generalis noticia philosophorum non sufficit, ideo condidit duo testamenta in
 20 quibus expressit multas suas abditas voluntates. Et hinc quodam instinctu naturali omnes ritus hominum passim sibi vendicant noticiam scripture, ut dicit Ieronimus in epistola ad Paulinum, et signanter, quia nemo potest iuste iudicare, operari vel vivere, vel quamcunque scien-
 25 ciam aliam perfecte cognoscere sine illa. Omne igitur

Without having been authorized by God nothing may be given. In the granting of graces His will is to be observed. Every lawyer ought to know His will, every judge, nay every man.

The will of God is not hidden. To know it, we have Holy Scripture.

1. CFHIKO: ius ad aliquod aliorum. GN: ad aliquid; ib. I: ius ad aliud. 2. ABCD: ordinavit. 3. EILN in marg.: E. 4. D: in graciis. E in marg.: In graciis. 5. BBC: volicio om.: ib H: attendenda. Sequitur in textu et in marg.: Contra iuristas modernos. 6. FMO: volicionem. N: voluntatem. G in marg.: Nota correlativa ex predictis pulchra. 7. ABC: cum nullus. 8. FGILMN: iura ista; ib. K: et cum omnis. GIM: et patet et cum omnis. EF: et patet quod omnis. L: et patet quia omnis. E in marg.: Volicio divina attendenda per iudices. N in marg.: Quod nullus iudex potest iuste iudicare. 9. I: ad minimum est necessarium patet quod. 10. F: iura om. 11. MNO: non potest recte. E in marg.: Iura Dei. Nihil potest recte iudicari nisi mediante iure Dei. 13. L in marg.: Voluntas Dei cur non est abscondita. N in marg.: Voluntas Dei. 14, 15. FIKLMN: voluntas. 15. M in marg. infer.: Patula id est manifesta. 16. B: est que. M in marg.: tria tempora. 16, 17. G: que fuit. est et erit. 17. F: eterna. 18. F: dependenciis; ib. BEHIKLMN: positivis; ib. D: generalis om. 19. M in marg.: Duo testamenta. 20. B: multas om.; ib. ABC: hinc est. 21. E: communis ritus. 22. H: vendicat; ib. M in marg.: Ieronimus. Nota optimum. 22, 23. L: in epistola om. LN in marg.: Scripture Sacre necessitas. 24. DIM: iudicare, iuste vivere vel operari. FK: iuste iudicare, iuste vivere vel. 24, 25. D: aliam sententiam. N: scienter cognoscere. 25. FGIKLNO: Omne ergo. G in marg.: Nemo potest iuste iudicare vel vivere vel operari qui non scit volicionem divinam. H in marg.: Quod nemo potest iuste iudicare, iuste vivere vel operari vel quamcunque scientiam aliam perfecte cognoscere sine sacra scriptura.

22. Hieronymus, Opp. tom. I, 544. Cf. Wyclif, De Veritate S. Scripture I, 80.

Every thing not regulated by Holy Scripture is wrong. iudicium, opus, vel documentum quod illa non regulat est iniquum. Patet sic: Si ibi non scitur Dei volicio, nusquam scitur, sed non est possibile iudicare humano recto iudicio vel opus rectum perficere nisi precognita volicione divina, que sit ius dirigens et exemplans; ergo ⁵ ad ratificandum quodcunque huiusmodi requiritur prius noticia huius sciencie.

Quod si obicitur esse secundum leges hominum multa iudicia, cum tamen iudices de sacra scriptura nihil aut modicum sunt instructi; item, multi sunt casus quorum ¹⁰ iudicia non invenitur sacram scripturam discutere; item, tunc sufficeret ipsam addiscere: patet ad primum quod oportet omnem fidelem ipsam in parte cognoscere; unde si aliqua iudicia insurgunt et non reperitur in scriptura ius docens qualiter debeat iudicari, differri debet iudicium, ¹⁵ cum tunc ignoratur si datum iudicium iustum fuerit vel iniustum, et nemo debet sic ambigue iudicare. Et per hoc patet solucio ad secundum. Et ut ostenditur alibi, tertium est concedendum, cum praxis sive speculativa theologie sufficeret toti humano generi tam pro statu innocencie ²⁰ quam post lapsum. Istud autem declarandum posterius, licet dicatur a mundanis stulticia, ex habundanti tamen nunc sic ostenditur: sit Petrus politicus iuste iudicans, cuius iudicium non sit elicibile ex scriptura, et patet quod oportet datum iudicium cum sit iustum ex iure, quod est voluntas ²⁵ divina, ab illo procedere, et per consequens oportet Petrum cognoscere Deum velle sententiam iudicatam, et cum in nulla sciencia sit Dei volicio invenibilis que non sit

1. H: *ista*; ib. KLMO: *regulatur*. F: *regulariter*. 2. G: *est incium* (sic). 3. 4. GMN: *recte humano iudicio*. 4. BD: *opus perfectum*. EFHMO: *opus ad perfectum perficere*. KLN: *ad profectum perficere*; ib. I: *rectum deest*. 5. B: *voluntate*. 6. DIN: *rectificandum*; ib. G: *huiusmodi iudicia*. 7. G: *illius sciencie sive huius*. N: *sive huius* extinxit. 8. ACD: *Quid si*; ib. ABC: *esse om*. A in marg.: *Triplex obieccio*. I in marg.: *Obicitur primo*. G in marg.: *Obieccio contra dictum superius*. 9. GMN: *in sacra*. GN: *vel*. 10. B: *fiunt instructi*; ib. I in marg.: *et*; ib. H: *et multi sunt*. 11. I: *inventiunt*; ib. M: *in sacra scriptura*. G: *sacra scriptura*; ib. I in marg.: *et*. 12. C: *addicere*; ib. I in marg.: *Solucio*. EILN in marg.: *F*. A in marg.: *Triplex responsio*. 13. CEFHIM: *hominem fidelem*; ib. I: *ipsam scilicet scripturam sacram*. 14. BFGI: *scriptura sacra*. 15. FI: *iudicare*; ib. FHIKLM: *deferri*. G: *defendi*. E in marg.: *Si alicuius cause non potest inveniri definitio, debet differri iudicium*. 16. D: *cum* — *iudicium om*; ib. GN: *iustum sit*. H: *si dictum iudicium*. N in marg.: *Vide de iudiciis humanis*. 17. B: *per hoc om*. 18. H: *Et om*; ib. GIMNO: *ut ostendetur*. F: *Et non ostendetur alibi*. 19. G: *recte dendum* (sic); ib. C: *praxis seu*; ib. H: *speculacio*; ib. E in marg.: *Theologiam sufficere toti humano generi ostenditur*. 20. H: *toto*. 21. F: *est delarandum*. 24. C: *nec sit*; ib. GIM: *eligibile*; ib. EHO: *a scriptura*. 25. E in marg.: *Nihil iustum nisi a volicione divina processerit*. 26. ABCFLN: *ab illo om*. G: *ab illa*; ib. ABCD: *et patet consequens*. 26, 27. M: *Petrum procedere cognoscere que*. 27. I: *Deum vel*.

invenibilis in scriptura, patet quod sententia dati iudicii est invenibilis in scriptura; consequens contra datum. Posterius autem patebit quomodo esset in casibus particularibus iudicandum.

- 5 Quo ad tertium, notandum quod ius sufficienter dividitur in ius increatum, quod est divina volicio, et ius creatum, quod est effectus secundum illud ius conformiter regulatus. Et primorum iurium aliquod est absolute necessarium, ut volicio qua Deus Pater vult donare verbo
 10 spiritum vel rationes exemplares; que sunt vere divicie, ut patet supra de divino dominio. Et sumitur tale ius nunc essentialiter, nunc personaliter, et nunc nocionaliter, ut dictum est de voluntate divina, de caritate et gracia. Cum enim iustum sit verbum habere spiritum ac totam
 15 trinitatem ydeas, et non sit possibile quicquam iustum existere sine iure, palam sequitur quod sit ius absolute necessarium quo aliquid formaliter est sic iustum.

Ius autem eternum et continuum est quelibet Dei volicio qua vult existenciam creature; et illa licet distinguantur formaliter, sunt tamen omnia essentialiter ipse Deus, dividunturque proporcionabiliter ad divisionem creaturarum ad quas principaliter terminantur.

Ius vero creatum dividitur apud quosdam secundum divisionem gencium que ipsum invenerant, ut aliquid
 25 est ius Quirinum vel Romanum, aliud Atheniense, aliud Thebale aliud Anglicanum, sed talis divisio propter interciam non habet efficaciam apud doctos. Sed secundo

Right is divided into uncreated right which is the will of God and created right which is regulated according to the former.

Created law; its division (a) according to nations,

1. ACD: ex scriptura; ib. N: sed quod; ib. C: data. 2. F: consequens est. E: consequens est datum. 3. CEF GHILMO: Posterius ergo;

ib. B: autem patebit deest. 5. A in marg.: Ius < increatum E in marg.: creatum.

Juris divisio. 7. CEF GHILMO: ad illud. M in marg.: Duplex ius: increatum, creatum L in marg.: ius aliud increatum, aliud creatum N: Nota quoddam ius est creatum et quoddam increatum. E in marg.: ius increatum absolute necessarium quandoque sumitur essentialiter personaliter, nocionaliter. ius increatum (recte: eternum) contingens volicio qua vult existenciam creature. G in marg.: Ibi nota multiplicem divisionem iuris.

8. FGMNO: regulatum; ib. G: Et priorum; ib. F: aliud est. 9, 10. ACD: verbo filium. A correxit in marg. 11. AK: divino om. 12. F: et om.; ib. G: nacionaliter. 15. B: sit sic possibile; ib. ACD: quicquid; ib. BCFO: iuste. 17. H: sic dictum iustum. 18. EILN in marg.: G. F: ius enim eternum et contingens. I: ius enim ecclesiasticum et contingens. GM: ius autem et contingens. G: eternum et contingens. N: eternum continuum est. B: et deest. A: contingens; correxit. A in marg.: Notandum sed cave. 19. F: essenciam creature. H: existenciam creare. 19, 20. M: distinguatur. 21. M in marg.: Nota; ib. FG: dividiturque. 23. A in marg.: De iure creato. M in marg.: ius creatum multiplex. N in marg.: ius creatum. 24. FGILMO: invenerunt; ib. G: ut aliquod. 26. ABCD: Thebale aliud om. EHLN: Athele (pro: Thebale); ib. C: Anglicum. I: Anglicanum. L in marg.: iuris creati divisio. 27. B: efficaciam apud om. C: inherciam apud; ib. ILMNO: apud doctores. G: apud doctos om.

(b) according to the degrees of human knowledge. modo dividitur ius creatum secundum gradus humane noticie, ut aliquid est ius nature, quod omnibus vel maiori parti philosophorum est cognitum, ut animalia prolifica pro suo tempore procreare et totum mundum secundum naturalem cursum et ordinem gubernari. 5 Illud autem quod secundo gradu periciores philosophi invenerant vocatur a quibusdam ius gencium, quod non opponitur sed est species iuris naturalis; ut quod homines debeant vivere virtuose, quod sint coniugia maris et femine ad filios procreandum, ad constituendum domum, vicum, villam, civitatem et regnum instar nature, que ex anima et corpore modo naturali tanquam mas et femina producit organa sensuum, membra composiciora, regiones membrorum, et demum compaginem totius corporis quasi regnum, ut patet primo 15 Politicorum II capitulo: Sic, inquit philosophus, mas et femina sunt prima principia policie.

Economical, civil and political right.

Sed tercio conclusiones regulante ratione vel iure naturali elicite ad regulandum domos, civitates et regna conformiter iuri primo vocantur iura yconomica, civilia, sive politica; unde policiarum alia est aristocratica, alia democratica, et alia ologargica iuxta condiciones principancium secundum virtutes, secundum divicias, vel secundum politicam nobilitatem aut populi electionem, ut tractat Aristoteles III Politicorum IV et VII. Unde politici dividunt legem 25 politicam secundum diversitatem communitatum ipsam instituendum, ut alia est lex plebica quam plebs instituit, alia lex publica quam populus cum iuris consultis instituit,

Division of political right.

1. AC: modo om.; ib. O in marg.: *Ius creatum secundum gradus humane noticie.* 2. FN: aliquod. A in marg.: *Ius greatum* { *naturale* *gencium* *civile* }
3, 4. G: alia prolifica. H: proslia. 4. G: procreant; ib. B: ut totum.
6. EFGH: sito secundo (G: ergo) gradu; ib. BD: philosophorum.
7. HIMNO: et vocatur. 8. BDFG: iuris om. 9. ARCD: sunt. F: quod sicut. 11. ABCDEMN: domum, familiam, vicum. 12, 13. BDGHILNO: tamquam mare. 13. D: per organa sensuum. GHK: producit organa sensuum. 14. M: compociora. 17. M: policie. Superscript., civilatis. E in marg.: *Policia. Ius nature, ius gencium, politicum.* 18. GM: Tercie; ib. HO: conclusionis; ib. EFMN: ex iure. 20. H: yconomica ...; ib. H: sive om. 21. G: politicarum; ib. ARC: aliqua. A in marg.: *Policia triplex.* 22. I: algorgica. DEFGHKLMO: aligorgica. 24. E: aut per. GHL: aut propter electionem. 24, 25. F: ut tractat philosophus. 25. EFGHN: et 4 et 7. 26. F: divisionem diversitatem. 27. B: ut aliqua est lex politica. EFL: ut aliqua est lex plebeica; ib. DFHIL: plebs instruit. N: lex construit. 28. BD: aliqua lex. EFH: alia est. N: alia lex est; ib. F: iure consultis. GLN: plebs cum iuris consultis.

16. Aristotelis Politica I, cap. II: 'Εκ μὲν οὖν τούτων τῶν δυο κοινωνιῶν οὐκία πρώτη. 25. Ibid, II, cap. III: ἡ δὲ σύνταξις διη βούλεται μὲν εἶναι μῆτε δημοκρατία μῆτε ὀλιγαρχία ...

et alia quam senatores et philosophi statuerunt. Alia etiam est lex communis vel publica et alia lex privata, ut privilegium quod legem communem privat. Divisiones autem istarum legum prosequitur philosophus III Politi-
5 corum. Et tantum de iure dictum pro nunc sufficiat.

CAPITULUM QUARTUM.

Ex istis colligitur quod nimis grosse concipiunt qui ponunt quod omnis lex sit scriptum humanitus, vocalis terminus vel conceptus. Quod primo probatur per de-
10 ducens ad inconveniens; nam exinde sequitur quod scriptor vel codicum colligator nunc conderet et nunc dissolveret leges optimas; scriptaque sumptuosiora forent leges meliores, quas bene servaret qui in archa reconderet, et sic nedum idiota sed bestia legem cognosceret,
15 Iudeus etiam vel infidelis quicunque habens solum codices nostros venales solummodo haberet legem nostram, et sic quilibet legalis cuius omnes codices essent canibus vel aliis bestiis lacerate foret simpliciter illegalis, et nemo alicuius legis vel legi subiectus, Moyses
20 etiam non legis Dei lator sed fractor, cum lex Dei fuit lapis vel eius characteres, ut logici contendunt; et sic tabule quas Moyses sculpsit instar priorum Exodi XXXIV, 4 omnes Iudeos posteros tam importabiliter obligarent, et sic lex christiana quam iniustus possidet vel com-
25 ponit foret iniusta, sicut occidendo eum instrumentaliter iniuste occideret, cum instrumentum vel opus ex hoc est iniustum quod opifex est iniustus; et talia multa vel ridiculosiora secuntur contra ponentes leges esse voces solummodo vel conceptus. Et quod potissimum est

Wrong supposition that every law be only a writ by man, a vocal term or a first concept.

1. B: et aliqua. M in marg.: Nota divisio legis. 1. 2. El: Aliqua est. 2. F: alia est lex publica. EGHKMO: sive publica. EGKIM: et aliqua. B: publicus. 4. AB: autem om. 5. IK: pro iure. 6. HI in marg.: Capitulum 4. A. E: Sequitur capitulum quartum. A. M in marg.: Nota bene. Dehinc notae marginales codicum ABCDEFGHIKLMNO solummodo selectae describuntur, ceterae ut Augustinus, Exod., Num., Timoth. 1. 2. 3., A. B. C. et similes omittuntur, quia nullius momenti sunt. 8. GN: putant et ponunt; ib. DEFGIKLMN: est scriptum. 10. BC: impossibile vel inconveniens; ib. BEGHKMN: exinde primo. 16. ABCDE FHI: solo modo. 17. N: licet sic quilibet. 18. B: essent om.; ib. G: forent. 19. IK: subiectus esset. 19. 20. I: Moyses et. 20. B: legislator cum lex. E: legislator. Dei subterpungendo extinctum est; ib. ACK: factor; ib. ELNO: fuerit. 21. M: concedunt; ib. FGHKNO: sic etiam. 22. EFGHILNO: instar primarum. 23. EFGHO: tam om. 25. AC: foret mixta. G: fuerit. 26. I: occidet. 27. H: cum opifex; ib. B: multa et. 28. A: quam ponentes; ib. H: voces om. 29. M: solummodo scripta vel conceptas. ABCD: solomodo; ib. GN: Et per quod.

Holy Scripture
and the holy
doctors speak
in another
sense.

scriptura sacra cum sanctis doctoribus loquens de legibus loquitur generaliter ad sensum alium. Non enim lex vetus et nova differunt ut hec signa, cum stat signum legis Moysaice esse novius, accepius et firmitus quam signum aliquod legis nove. Item, omne ius est lex, ut patet⁵ superius, sed est dare iura ex parte rei preter signa hominum, ut patet per philosophos sensibiles superius allegatos, ergo et leges quas hec signa signant.

Moses' tables of
stone were
God's law, ere
they were
written down;
it is not the
visible letters
which make the
law.

Confirmatur tripliciter; primo per hoc quod signa hec sensibilia non sunt per se leges; quia si sic, tabule¹⁰ Moysaice erant lex Dei, antequam erant scripte; ergo si sint leges, per accidens sunt leges, et cum omne per accidens sit reducibile ad aliquid per se, sequitur quod est dare signata que per se et proprie erunt leges; propter quod enim est unumquodque per accidens, illud¹⁵ est maius, primo Posteriorum capitulo quarto.

Similiter, de ratione legis est ut sonat terminus quod moderet peccatores, iustos confortet et protegat, et generaliter omnes legi subiectos liget in conversacionis limitibus quos debent rationabiliter observare. Hoc specialiter convenit veritati vel rationi quam signis humanis concipimus et non ipsis; ergo preter ipsa est dare leges realiter obligantes.

Christ gave in
the sermon in
the mount the
law of the
Gospel, not
in letters.

Similiter, Christus in monte dedit legem evangelicam, Mat. V^o, sed non signa humana: ymmo destructis omnibus²⁵ signis huiusmodi viverent iusti legaliter, et iniusti forent secundum leges dampnabiles. Ergo est dare legem priorem naturaliter illis signis. Aliter enim prevaricator religionis non offenderet contra legem professionis vel regulam nisi occasione scripti quod ferret in loculo,³⁰ quod dementis est dicere.

4. M: *nocius*. L: *sic esse novius*; ib. E: *accepius* (sic). 6. F: *iura om.*; ib. FGHILLO: *a parte rei*. 7. EFHILMNO: *sensuales*. 7, 8. D: *prius allegatos*. 8. EGILLO: *significant*. 9. DEGHIMO: *ex hoc*. F: *primo quod hec signa*. 10. INO: *sensutilia*; ib. BFIKMO: *si deest*. 12. EFGNO: *si sunt*; ib. ABC: *hoc erit per accidens*. 13. GKN: *ad aliquod*. 14. GN: *sunt leges*. 15. A: *et propter*; ib. AEEFGHIKMNNO: *enim om.* L in marg. addit; ib. F: *unicuique*. 17. BCMN: *est magis*. 17, 18. AD: *quod morderet*. EKLNO: *mederet*. GM: *ut sonat res ut mederet* (sic). H: *ut moderet*. 18, 19. F: *protegat generaliter*. 19. GMN: *animas legi subiectas*; ib. BCFGLMNO: *conversacionibus*. 20. FG: *quas debent*. 21. M: *figuris humanis*. 22. GN: *concepimus*. 28-29. B: *priorem — legem* twice. 28. FGI MN: *illis om.* O: *ipsis*. 29. G: *legis religionis*. 29, 30. M: *vel regulam om.* 30. DL: *foret in loculo*. E: *feret*. GK: *quod servaret*. MN: *quod superet in loculo*. F: *quod super in loculo*.

Item Christus potuit ordinare unam legem perpetuam que continue sit communis omni fideli, et cui competunt omnes proprietates quas scriptura sacra legi attribuit; sed huic non dissonat scriptura sacra, ratio, 5 sanctorum doctorum testimonium sed concordat; ergo hoc philosophice est credendum. Assumptum non negabit nisi blasphemus, cum homines ordinant multas leges non solum pro suo tempore sed multis periodis hominum duraturas; ergo multo magis legifer noster 10 Christus, de cuius testamento canit ecclesia quod sit novum et eternum, iuxta illud Ecclesiastici XLV, 8: *Statuit illis testamentum eternum*. Si ergo quod principi terreno placuit legis habet vigorem, quanto magis voluntas eterna principis regum terre. Et ista est *lex Domini* 15 *immaculata convertens animas* que est etiam testimonium Domini fidele, sapienciam prestans parvulis. Et cum in Deo sunt idem ius et iusticia, patet quod est *iusticie Domini recte letificantes corda ac preceptum Domini lucidum illuminans oculos*. Cum enim mandatum vel preceptum 20 sit illud quod mandatur a Domino, patet quod hoc est eterna veritas et non signum: unde Ioh. XIII, 34 dicit Christus: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem* et I Joh. III, 23: *Hoc est mandatum Dei ut credamus in Filium eius*. Et idem dicit I Joh. II: *Mandatum novum et* 25 *vetus verbum Dei et sermones eius*. Et Salvator Ioh. XIV° et XV° ita dicit: *Hoc est preceptum meum ut diligatis invicem*. Et ut breviter comprehendam: Scrutetur homo scripturam per integrum et non inveniet quod lex Dei sumitur sic pro signis sed pro veritatibus quas signis concipimus.

Christ might have given a perpetual law for all Christians with all qualities attributed by Holy Scripture to law.

God's law is not the letters, but the truths given by the letters.

1. I in marg.: *Tercio principaliter*. 2. AD: continue om. G: cotidie continue sit. 3. ABCD: omnes om. 4. GM: disponat; ib. H: sacra nec; ib. AC: ratio om. 7. BIMO: non blasphemus. DF: nisi blasphemus om. 9. GO: duratas; ib. H: ergo om. 12. FMNO: Statuit illi aominus. G: ei dominus. 12, 13. G: principi tenere. 15. MN: que est etiam om.; ib. C: testamentum. 16. ACDM: Domini om.; ib. A: prestans humilibus; ib. I: parvulis; in marg.: id est humilibus. FGLMO: parvulis id est humilibus. 16, 17. IKLO: Deo sit. GN: est. F: Sed cum in Deo insit. 17. FHKLMO: atque iusticia; ib. GN: iste iusticie. 18. L: Deo lucidum. 20. I: sint illud; ib. MN: quod hec. 21—23. C: dicit — Ioh. III om. K: Ioh. III. 23. F: et secundum Iohannem in canonica. EL: I Ioh. III dicitur; ib. ACH: credatis. 24. ACD: Et illud; ib. I: I Cor. KLMO: primo capitulo (pro Cor.). 25. I: eius sunt. B: eius sicut. HKLMNO: Sicut et Salvator. G: Sic et. F: sicut et Psalmista II (et ?) Ioh. XIV et XV. 28. L: Lex Domini. 29. AD: pro om. before veritatibus; ib. GN: concepimus.

11. Cf. De Pauperie Salvatoris Ricardi Armachani in de Dom. Div. p. 345. 12. Recte: *Statuit ei testamentum aeternum*. 15. Ps. XVIII, 8—9. 24. I Ioh. II, 7. Not exact quotation. 25. Ioh. XV, 12.

It is folly to say
that every law
is an acquired
state of mind
which conducts
men to wisdom
and morality.

Necessity of the
old and the new
law.

Nec dubium concedenti huiusmodi veritates quod illis
proprie rationes legis convenient iuxta illud Psalmi
CXVIII, 142: *Lex tua veritas*, et generalius *Omnes vie
tue veritas*. Et de eodem verbo veritatis dicitur: *Omnia
mandata tua veritas*; et sic loquitur Augustinus proprie⁵
utrobique de legibus, ut patet primo De Libero Arbitrio
XIII et III De Doctrina Christiana XIV° et alibi multis
locis. Et conformi consideratione refellitur secunda stul-
ticia nimis parca, que dicit quod omnis lex est habitus
anime adquisitus qui est hominis secundum sapiencialia¹⁰
et moralia directivus. Cum enim secundum Apostolum I
ad Tim. I, 9: *Iniusti potius quam iusti subduntur legibus*,
patet quod specialiter propter transgressores et non solum
iustis sit lex posita. Nam sic vere ex lege foret iusticia,
si quilibet lex sit virtus, et sic non oporteret existentes¹⁵
sub lege redimere. Oportet ergo professorem scripture
sacre dare legem communem tam novam quam veterem:
Novam que sit lex Christi gracie consequens ad trans-
lacionem sacerdotii et Veterem que sit pedagogus sibi
subiciens omnes observantes legalia. Et illa nec est in-²⁰
tellectualis habitus nec moralis, nam virtutes huiusmodi nec
docemus nec discimus nec facimus nec ostendimus nec
novitate et antiquitate ad sensum scripture distinguimus.

Item, Deus diligentius ordinat nature humane sibi
necessaria quam bestie vel corpori insensibili cuicun-²⁵
que; cum secundum Apostolum I ad Cor. IX, 9. *Non
est talis cura Deo de bobus*; sed omnibus aliis naturis
corporis ordinat legem directivam ad finem quem exigit,
ergo multo magis et homini. Si ergo gravibus et levibus
inanimatis sit lex insita a Deo movens ipsa, ut faciant³⁰
quod requirit, multo magis in consciencia hominis oportet

1. I: *concedendi*; ib. GM: *ille*. 2. B: *rationes communes*. 3, 4. I: *Psalmi XVIII*. 5. A: *tua om.* 6. B: *de om.*
7. El: *12 cap. et. BDH: III om. K: XII et XIII. M: XII et XXIII*; ib. GK: *in multis*. 8. F: *Et om.*; ib. I: *repellitur*. 8, 9. M: *et a stulticia nimis*. 9, 10. G: *habitus nature*. 10, 11. GN: *secundum spiritalia*.
directiva. 11. CFHILMO: *directiva*. H: *mortalia directiva*; ib. BFK: *I om.* 14. FGM: *iustos*; ib. F: *sicut*. 16. BD: *Oporteret*; ib. I: *professionem*. 17. B: *legem om.* 18. F: *gloriose*. 20. EFKNO: *nec esset*. H: *ita nec esset*. 21, 22. A: *ut docemur*. D: *nec docemus om.* K: *nec docemus nec dicimus*. DEFHLMNO: *nec dicimus*. 22. A: *nec ostendimus om.* 23. B: *et antiquitate om.* H: *nec antiquitate*. 26. H: *I om.* 27. B: *naturis om.* MN: *corporis*. L: *carneis*. 28. B: *directivam om.*; ib. IM: *quam exigit*. 29. B: *ergo magis homini*; ib. B: *et levibus om.* 30. M: *sit lex iusta*.

3. Ps. CXVIII, 151. 4. Ps. CXVIII, 86. 6. St. Augustini De Libero Arbitrio I, cap. XIV et XV. Opp. tom. I, 1237—1239. De Doctr. Christ. III, cap. XIV, Opp. III, 74.

esse rationem insitam a Deo iuxta quam vivat conformiter rationi. Ideo dicit Apostolus ad Rom. II, 14: quod *gentes que legem non habent naturaliter que legis sunt faciunt; eiusmodi*, inquit, *ipsi sibi sunt lex*. Nec sufficit humanum arbitrium, cum natura non creat virtutem cognitivam in homine, nisi obiectum illius virtutis previe ordinetur. Scibile enim secundum Aristotelem in Predicamentis precedit scienciam, et per consequens est dare veritatem vel rationem regulantem, qua virtus cognitiva discendo instruitur.

Item, nemo dubitat quin Deus sit colendus et proximus diligendus, et nichil est faciendum nisi iustum; ergo utrumque illorum est iustum; et cum utrumque illorum sit veritas eterna, precedens causaliter omnem obligationem humanam, sequitur quod utrumque illorum habet propriam rationem legis; unde si queratur ab aliquo causa quare Deum amat aut proximum, indubie hec est causa, quia uterque illorum est rationabiliter diligendus, et illa causa demonstrativa capienda est pro lege; nec negabit theologus demonstrationem et existentiam huiusmodi veritatum, cum Veritas prima testatur Mat. XXII, 10 quod *in hiis duobus mandatis universa lex et prophete dependeant*. Unde alias ostendi quod homo non est factor legis huiusmodi sed promulgator vel lator, nam si homo quicquam ordinat concernens vitam politicam Deus preordinat illud idem; sed quam primo Deus quicquam ordinat prius est rationabile ita esse, ergo si homo quicquam ordinat prius est rationabile ita esse, et per consequens ratio vel lex dirigens hominem

Man does not create, but promulgates the law.

1. ABCD: a Deo om. 1, 2. F: vivunt rationi (conformiter om.).
 2. B: ad om.; ib. I: 2o capitulo; ib. ACD: quod om. 3. C: naturaliter om.
 4. DEFGHIKLMNO: et huiusmodi; ib. GM: inest sibi ipsis. Codd. ABCDEGIKMN: sibi ipsis. 4, 5. G: lex ut fiat humanum. 5. K: non om. 6. ABCDFG: nec obiectum; ib. EFKL: huius virtutis; ib. ABCDGH: virtutis prime. 7. MN: iuxta regulam Aristotelis. EL: iuxta. 7, 8. GN: in Predicamentis om. 9. ABCEGHIKLN: quamvis cognitiva. F: qua ius. Correxii (see line 6). 10. H: instruuntur. 12. H: et om.; ib. AC: nisi iusta. B: iustum sic. 14. G: istorum est; ib. B: sit deest. 17. FGKM: et proximum. 18. GN: causa: quicunque illorum: ib. C: utrumque istorum. FO: utrumque. 19. C: diligendum; ib. IK: et ista; ib. N: causa om.; ib. ADM: demonstrata. 20. D: Nec negat. M: nec dubitet. GN: nec dubitat. 21. M: veritatum nec eam credo negabit. N: Nec etiam denegabit, cum. 22. AC: universa om. 23. EL: dependent ut alias ostendi. I: dependeant ut alias ostenditur. FM: Unde ut alias. GHKNO: Unde om.; ib. D: quod om. 24. F: fictor. 26—27. K: illud—ordinat om. 26. A: sed quando primo. 27. BC: prius om.; ib. HIL: illud esse. 28—29. ADFIM: ergo—esse om. 28, 29. CEF: illud esse. 29. C: et per consequens om.

7. Aristoteles, Categoriae, cap. V [VII]: Τὸ γὰρ ἐπιστητὸν πρότερον ἢν δόξει τῆς ἐπιστήμης εἶναι.

mocione intrinseca non est facta ab homine sed inventa. Illud autem quod homo facit est opus legis et ad sensum equivocum lex quam homo tenetur facere; omne ergo opus humanum legale vel rationale oportet ut huiusmodi procedere a ratione vel lege exemplante, que est lex ⁵ Dei, quam scriptura meminit et theologus debet continue meditari.

Ideo notandum quod generaliter loquendo lex est veritas directiva creature ad se habendum erga suum principium sicut debet. Nam omnis talis veritas obligat ¹⁰ creaturam ad suum officium, ergo habet rationem legis et ex hinc signa dicuntur leges. Et patet ex dictis superiorum quod sic loquitur scriptura de legibus.

The first and supreme eternal law is that of the uncreated right (i. e. God) cp. John 14, 6; it leads and obliges a creature to perform what it ought to perform. Every creature, being the work of this law, is called the second law.

Ex quo patet quod prima et suprema lex eterna est ius increatum, cum ipsum sit veritas Ioh. XIV, 6: *Ego* ¹⁵ *sum via, veritas et vita*, et est universaliter directivum et obligativum creature ad omnia que exigit fieri ab eadem. Ideo Deus autonomatice et propriissime est lex quam debemus addiscere et servare.

Secundo omnis creatura, cum sit opus huius legis cui ²⁰ competit dicta descriptio, dicitur lex secunda. Si enim gentiles philosophi secundum Apostolum eo quod se dirigunt ratione ad se habendum erga Deum ut debent, sibi ipsis sunt lex, per idem et quelibet creatura, cum limitat se ad debitum modum habendi in ordine tali ut ²⁵ quelibet forma substantialis, cum sit pondus compositi, limitans ipsum ad situm et cetera accidentia positiva, est proprie lex formato, sicut consciencia est lex mentis ipsam limitans ad virtutem. Et per idem omnia acci- ³⁰ dencia positiva, cum informant naturaliter et per consequens limitant subiectum, quomodo debet esse, sunt lex subiecto; et per idem materia prima, limitans naturaliter suo composito quantitatem, corporeitatem, situm et cetera sibi debita, est lex eidem composito.

Other laws.

4. BD: *rationabile*; ib. K: *ut om.*; ib. BCD: *in huiusmodi*. 5. GO: *procedere oracione*. H: *procedere accione*. 6. D: *sicut et theologus*. 10. ABD: *veritas om.* 12. I: *et hinc*. 14. M: *prima est*. 15. H: *Ioh. IV.* 16. AD: *est deest*; ib. M: *universalitatis*. 17. F: *obligatum*; ib. C: *quod omnia que*; ib. AD: *quod exigit*. 20. E: *opus huiusmodi legis*. 21. D: *competitur*; ib. M: *dicitur lex illa*. 23. D: *erigunt*; ib. G: *ratione om.*; ib. H: *ad se habendi*. 24. G: *et per*. 25. G: *nomen habendi*; ib. ADEFGKLMNO: *ordine universali*. G: *universaliter*. I: *oraine ut*. 25. 26. C: *ut quelibet*. 26. H: *compositi om.* 27. F: *positiva om.* 28. F: *consciencia om.*; ib. AD: *mentis om.* 30. G: *eum informant*. 30-33. BC: *et per — naturaliter om.* 31. 32. K: *servit lex subiecto*. HO: *sic lex*. 32. D: *per illud*. 32. 33. M: *naturaliter om.* 34. I: *sunt lex*.

Unde prima lex docet nos istam sententiam Prov. VIII, 27, 29 ita dicens: *Quando preparabat celos, aderam; quando certa lege vallabat abissos et legem ponebat aquis, ne transiret fines suos.* Lex etiam competit veritatibus extra genus; ut lex sophistarum, immo uniuscuiusque artificis est ista veritas: Si unum contradictoriorum est verum, reliquum est falsum; et illa indispensabiliter est tante constancie quod Deus non potest ipsam destruere, cum sit idem essentialiter, cum hoc primo principio: 10 *Nichil simul est et non est.*

Et per idem sunt iste leges eterne moralis sciencie: Nemo debet iniuriari alteri vel facere quod non iuste vellet sibi fieri, et sic de ceteris mandatis affirmativis et negativis. Unde Veritas Matth. VII, 12 docuit suos 15 discipulos legis principium: *Omnia, inquit, quecumque vultis ut faciant vobis homines, ita et facite illis.* Nam ista maxima continet omnes privatas leges homini necessarias ad salutem. In signum itaque quod lex sit veritas, leges quas scriptura meminit communiter ex- 20 primit per complexa, ut patet de lege hostie pro peccato et pacificorum, ut patet Levit. VI° et VII°; de lege puerperii et de lege lepre, de quibus Levitici XII et XIII; et sic de aliis particularibus legibus in Levitico et Deuteronomio explicatis post universalem legem deca- 25 logi Exodi XX° declaratam.

Ex istis patet quod cuiusunque facultatis professor solum discit legem subiecti sue sciencie, ut arimetricus intendit legibus numerorum: geometer legibus figurarum, astronomus legibus celestium motuum; naturalis legi 30 corporis naturalis, et ita de ceteris: lex tamen famosius dicit veritates humane vite in moribus directivas,

God teaches us thus, as expressed in Prov. 8, 27, 29.

Everybody must know the laws of his own faculty: the arithmetician those of his numbers, the geometrician those of his figures, but the

1, 2. ABCDF: 8. cap. I: Prov. 7 corr. in marg. K: Prov. VII c^o. 2. D: ita dicens om. 2, 3. F: preparabat montes, aderam celos quando. G: celos et aera quando. 3. A: terram lege; ib. I: valebat. 4. F: montes fines; ib. BC: convenit. 5. ABC: cuiuscunque, M: uniuscuiuscunque. 6. EGHLMNO: illa veritas; ib. HN: contradictorium. 7. H: et illa. N: et illam; ib. M: indispensata. 9. FKM: cum hoc principio negativo. 11. EFHKL: Et patet per idem quod iste (FNO: ille) sunt. 12. H: Nemo debet om. 13. BC: velit. 14—15. M: et negativis — principium om. 15. EGKNO: hoc legis principium; ib. N: Et omnia. 17. FLN: illa; ib. F: illas privatas; ib. FIO: hominum. 18. C: utique. 19. F: per communia (in). 21. DGIKMN: et lege. 21, 22. L: puerperii; superscript: prepucii. H: ac lege pauperum. 22. D: et lege lepre deest; ib. E: XII, XIII et. G: et 28. 23—24. F: legibus — legem om. 24. D: explicare. H: explicatus. 24—27. D: decalogi — legem deest. 25. I: Exodi XXII. M: II. G: X. 27. ELO: subiec (sic). 28. G: geometricus intendit. NO: geometricus legibus. 30. D: et ita de ceteris om. H: corporis et ita; ib. K: Et lex. 31. ABD: veritatem ... directivam.

first law teaches the truths of human life which conducts to morality. ut specialiter sunt consilia evangelica et precepta, licet intendentes humanis tradicionibus vocent specialiter sciencias suas leges, illique vocentur specialiter politici vel legiste.

If this law be announced to human society, then it has binding power; thus has the decalogue and thus have the private ordinances of men. Et patet quod lex quandoque restringitur ad regulam 5 humane vite directivam, de quanto est communitati hominum acceptancium promulgata, tunc primo habet rationem legis obligantis. Et sic loquitur Apostolus ad Gal. III, 16, 17 quando dicit quod *promissiones facte Habrahe sunt testamentum confirmatum a Deo et post 10 quadringentos et triginta annos facta est lex*; cum veritates decalogi post promulgacionem et acceptacionem specialiter obligarunt. Et sic private ordinaciones hominum incipiunt esse leges. Et patet quomodo conformis

The division of laws corresponds to that of the law. est legum divisio sicut iuris. Licet enim lex restricta 15 ad legem politicam sit iuris species, tamen lex in sua communitate accepta vel est equalis ambitus vel excedit.

The divine law bears upon the prescription of morals, the human law on the natural goods. Man esteems the latter most profitable, the former he deems unprofitable. Sicut ergo est completa legis divisio quod aliqua est creata, aliqua increata, sic quod alia est lex nature, alia contra naturam; sed specificando de lege que est regula 20 humane vite, sic alia est lex divina que regulat in moribus, et alia lex humana que ordinat hominem quoad bona naturalia, fame vel fortune, quomodo regulariter hec habebit. Unde quia communitas hominum appreciatur maxime bona ista, ideo nimirum dicit quod 25 hec lex est utiliissima, et legem evangelicam que est de virtutibus et generaliter contra vicia dicunt inutilem; cuius causa indubie est, quia ad tantum inolevit *radix omnium malorum, cupiditas*, quod cecati divitiis non sapiunt eius usum.

30

1. F: *specialiter* om.; ib. E: *sint*; ib. I: *consimilia*. C: *concilia*; ib. K: *evangelica* om. 2. F: *racionibus tradicionibus*; ib. GM: *docent*. 4. H: *logiste*. 6. G: *directiva*. 7. I: *provulgata*. 8. N: *Apostolus* om. 10, 11. GM: *firmamentum Deo et post 48 annos*. F: *et post 48 anas* (sic). E in marg.: 494. 13. M: *ordinacionis*. 14, 15. M: *conformata est*. 15. F: *est* om. 16. BC: *cum lex*. 18, 19. CEFHIO: *alia est creata alia*. 19. GHLO: *est* om. 20. AGM: *ad legem*. 21, 22. BC: *aliqua . . . aliqua*. 21. G: *regulatur*. 23. K: *ergo ad bona*; ib. G: *quomodo regna*. 23, 24. M: *regula hec habebit*. 24. C: *quia* om. 25. E: *quia*. 26. L: *ista lex*; ib. I: *ad legem*; ib. G: *lege evangelica*. 29. IK: *quantam*. C: *quam*.

CAPITULUM QUINTUM

Sed ut predicta magis appareant, arguitur tripliciter contra illa. Videtur primo quod omne ens sit lex et per consequens lex cum sit analogum describi non poterit. 5 Ex eodem videtur etiam quod tam scripta quam voces et conceptus in anima sunt leges; quod est superius improbatum.

Objections
against the
preceding
points.

Ad illud dicitur, concedendo quod omne ens est lex quia veritas, nec obest talia analogia describi modo analogo, 10 sed difficultas est si peccare sit lex, cum sit veritas; quod si detur, videtur quod nemo vivit illegaliter, cum peccando legem perficeret.

If all that exists
is law, because
it is truth, the
question arises
whether sin,
too, be lawful,
because it exists.
If so, no man
would be
against the law.

Hic dico (ut alias sepe dixi), quod peccatum dictum formaliter, cum sit defectus a moribus, potius diceretur 15 non ens vel falsitas quam ens vel veritas, cum non sit per se in genere nec affirmacio nec negacio a veritate prima iuxta suum esse primarium ordinata, sed quia in equivocis non est contradiccio et scriptura Veritatis asserit peccatum esse et fieri, concedo quod peccatum 20 est ens et veritas, et per consequens lex ad sensum consimilem, non secundum esse suum primum, cum nullum habeat sed deesse, sed secundum esse suum secundum quod Deus disposuit ipsum consequi, scilicet puniri et occasionaliter proficere; unde sicut Deus non 25 possit sinere ipsum esse, nisi foret ens verum et bonum, sic non posset sinere ipsum esse, nisi pulchre puniretur et universitati sue proficeret; et per consequens oportet quod ratio legis licet equivoce sibi conveniat; est enim peccatum causa limitativa creature peccantis, ut punia- 30 tur a suo principio sicut debet, nedum quia omnem peccantem limitat ad penam proportionaliter subeundum,

Wyclif's
doctrine of Sin.
The evil is not
a being, but a
not-being, it is
not effect, but
defect.

2. EGHKLMNO: *Et ut.* 3. C: *Videtur enim.* G: *Videtur quod.*
5. A: *eadem.* 8. G: *Ad aliud;* ib. K: *dicitur om.;* ib. F: *sit lex.*
9. F: *obest illa analogia describitur modo analogo.* 10. M: *peccata sint*
lex. G: *peccatum sit.* 15. C: *vel deest before veritas.* 16. BCO: *vel*
negacio. 19. NO: *concedo (concedendo).* 20. EFHMO: *est lex.*
21. C: *scilicet non;* ib. M: *esse primarium.* 22. H: *sed decem secundum*
esse suum; ib. F: *suum om.* 23. IKN: *disponit.* 24. G: *et om.*
24, 25. EFGO: *non potest.* HK: *non posset.* 25-26. F: *foret — pulchre*
om. 25. EIKLMNO: *ens unum.* 26. M: *sic non sineret;* ib. F: *publice*
puniretur. G: *pulchre sumeretur puniretur.* I: *puniretur.* 28. 29. M: *est*
tamen limitandum peccatum tam creature peccantis. G: *est enim limitandum*
peccatum causa creature. 29. H: *limitata.* 31. *subeundum.* GMN add.:
quia secundum mensuram (N: mensurarum) delicti erit plagarum modus.

sed illos occasionaliter revocat, ut peccata caveant, illos delectat in pulcherrima eius pena, et illis est accepta occasio, ut deflendo et destruendo peccata proficiant. Et nulli dubium de cunctis hiis quatuor quin sit iustum et debitum ipsa esse.

5

The Lord permits iniquitable laws, but turns the evil into good by administering penalty or by sending salvation and redemption through sin.

Et patet ex prime legis providencia quod dimittit leges iniquas sibi contrarias, et tamen supplet ex eis esse bonum et rationem legis, cum exinde peccatores paciendō serviunt debite creatori. Et ista videtur sententia sancti Apostoli ad Romanos VII, 22, 23 quando dicit: *Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem, video autem alteram legem in membris meis, repugnantem legi mentis mee et captivantem me in lege peccati.*

Of the Lord's law and the law of Sin.

Ecce preter legem Dei est in carne ex voluntaria discrasia fomes peccati vel pronitas ad peccandum que ligat hominem ut captivatum et necessitat eum obliquando deficere et sic in terciam legem peccati irruere. Lex autem peccati cum sit peccatum non servit Deo, eo quod solum creatura sibi servit, ut dictum est capitulo primo de Divino Dominio. Deus tamen habet legem suam de peccato facientem ipsum cedere ad Dei gloriam; que lex distinguitur a peccato. Et patet quod non sequitur: peccator ut huiusmodi implet legem, ergo non vivit illegaliter, cum agere contra legem Dei sit illegaliter vivere. Quandocunque enim lex per se dicitur, propter famositatem analogam denotat legem Dei. Leges enim inique solum sunt ille que divinis legibus sunt contrarie et originantur a creaturis peccantibus. Ideo Ysaie X, 1 dicitur: *Ve qui condunt leges iniquas.* Omnem enim legem huiusmodi creatura condidit, tradidit et invenit. Unde Salvator reprobat phariseos propter tradiciones suas quas

The laws of Sin are the traditions (Matth. 15, 3),

2. DFI: delectant; ib. A: ut pulchra. 3. G: defluendo. 5. EFG HKLMO: ea esse. 6. C: patet quod; ib. EFLMN: quoa permittit. 8. EFLNO: omne bonum. 9. EMNO: Et illa. L: ista om. 10. EFGH IKLM: sancti om. 11. ABCDFHIKM: lege; ib. N: Dei om. 12. AO: aliam ut Vulg.; ib. K: in multis meis. 15. BCDEFGHIKLM: in legem. C: correxit. GM: Ecce post legem. 15, 16. M: distancia discrasia. 16. ABCD: vel pravitas. 17. A: etiam captivatum. O: ut ut; ib. I: ut necessitat. 18. GMN: in miseriam peccati. 19. EFGHIKLMNO: creatura sua; ib. EHKO: servit Deo ut. 21. C: Divino deest. 21, 22. M: a peccato facientes ipsum. 22. AC: spiritum cedere; ib. F: quoniam lex. 23. M: a peccato om.; ib. D: Et patet om. 24. F: in huiusmodi. 25. EFGHIKNO: cum agere vel facere; ib. GN: est illegaliter. 28. GM: De legibus. 29. G: Isaie IV. N: V. 30. GN: Omnes enim leges. 32. GKNO: sepe reprobat.

21. Cap. I, pag. 5: Quilibet creatura necessario continue servit Deo.

ad extorquendum pecunias invenerunt, ut Matth. XV, 3: *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?* et de promulgacione talium dicitur Psalmo CXVIII, 85: *Narraverunt mihi iniqui fabulaciones, sed non ut lex tua.* Et ille vocantur adinventiones hominum Psalmo CV, 39: *Fornicati sunt in adinventionibus suis.*

and the fables
Ps. 118. 85.
that are men's
inventions
(Ps. 105. 39)
and swerve
from the Lord's
law.

Et patet, cum necesse sit omnem legem humanam obliquare a rectitudine, eo ipso quo legi Dei que est eius volicio deformatur, patet quam assidue iuxtapo-
nerent nostri legiste tradiciones et iudicia illi inflexibili regule nature, ne obliquant.

Our law vers
ought to
compare them
with God's law.

Quod si arguatur legi Dei nihil esse contrarium, cum ipsa necessario sit ubique et per consequens se comparatur cum quocunque, dicitur quod omnes creature,
sunt leges Dei, et per consequens cum aliquae creature
sunt contrarie, sequitur quod aliquae leges Dei sunt contrarie sed non sub ratione qua leges Dei, cum quolibet illarum se habet ut debet conformiter ad beneplacitum Dei sui. Sed propius accedendo patet ex testimonio Apostoli ad
Rom. VII, 23, ut supra, *quod sunt aliquae leges in homine repugnantes* quod experimento certissimo convincitur, cum caro concupiscit adversus spiritum et econtra, *hec enim sibi invicem adversantur* Gal. V, 17; et cum utrumque istorum sit creatura positiva et per conse-
quens lex Dei, Deus ordinavit leges suas eternaliter, ut repugnent non solum tanquam naturaliter contraria sed precepta Dei vetancia, quod licet videtur improvidum apud potentem ordinare oppositum, dicitur tamen quod sicut Deus ordinavit eternaliter elementa contraria sibi
invicem opponi agendo et paciendo ad miscendum pulchritudinem universi, sic eternaliter ordinavit tam corpus

1. FGHl: pecunias eas; ib. EFGHIMNO: Unde Matth. 2. BD: vos om.; ib. BCEFGHlKLMN: mandata; ib. G: Dei om. 2. 3. FGHlKLMNO: tradiciones vestras. 3. M: de om. 5. G: advencionibus. 6. EKLm: ut Psalmo. H: ut Jo. 5. 8. M: ipsius; ib. G: quo om. 10. N: ibi inflexibili. 11. FI: obliquunt. 13. 14. D: patitur. O: si comparatur. 15. I: cum quolibet; ib. H: detur quod omnes. 15. D: creature om. 16-17. DM: sequitur — contrarie om. G in marg. addit. 16. I: quod om.; ib. D: aliquae om.; ib. M: sint. 17. CbFGHlMNO: Dei om. 18. C: habeat; ib. IM: ad placitum. 19. A: proprie attendendo. ABCD EFGHlKLMN: proprius. 23. EFGHlKMO: ad Gal.; ib. H: cum om. 24. EFGHlMNO: illorum; ib. H: creatura om. 25. ABDEKL: ordinat. 26. G: leges suas ut non solum natura sed tamquam contraria. 26. F: tamquam naturaliter om. M: naturaliter et. 26. 27. HlK: secundum precepta. 27. ABCD: quodlibet; ib. K: videtur om. 28. F: aut potentem; ib. I: ordinare dicitur tamen oppositum. 29. ABDIM: ordinat. 30. Cl: opposita.

16. Cf. De Civili Dominio I. cap. III. p. 15.

quam orbem terrarum pugnare contra insensatos occasione capta de peccato, et sicut hec omnia cedunt sibi ad gloriam et voluntatis sue implecionem, sic universitati sue ad iusticie complecionem et mundi pulcritudinem, et per consequens sunt iustissime ordinata, non ut una⁵ repugnet execucionis voluntatis divine vel impediatur quod vult esse, sed propter fines predictos et ut pugnantes viriliter in stadio post victoriam coronentur.

The Lord
permits sin

Et patet quod verba sunt hic cameranda conformiter sicut alibi dictum est de volicione divina peccati. Omne¹⁰ enim quod secundum esse primum est iustum et bonum in talibus, est a Deo volitum et eternaliter ordinatum, et omne quod sapit peccatum, nec est a Deo volitum nec ordinatum secundum suum deficere sed secundum bonum pene quod inde consequitur. Et sic eternaliter¹⁵ ordinavit Deus peccatores omnes vinci et puniri pro sua vecordia, cum sit iustum. Omnis enim peccans a lege vincitur ex hoc quod prius vincitur a se ipso; et huius causa est, quia omittit inniti invincibili veritati.

Nam cum *initium omnis peccati sit superbia* Eccli X, 15²⁰ et claudicatione illius pedis *cecidere omnes qui operantur iniquitatem* Psalmo XXXV, 13, patet quod omnes peccatores vincuntur originaliter a se ipsis et vicio passiva ex quo volunt est a Deo volita, cum sit iusta sed non vincencia convertibilis quoad esse suum primum, cum²⁵ Deus non vult quod creatura rationalis se ipsam vincat superbia, sed ponit in libertate arbitrii utramque partem contradiccionis, licet necessitet ad passionem convertibilem et vult substanciam actus consensus ac eius punicionem, sed non vult quod homo peccet sive deficiat.³⁰

But his will is
not that man
should sin.

Et ad istum sensum intelligendum est Iac. I, 13, 14: *Nemo cum temptatur, dicat quoniam a Deo temptatur:*

2. M: capta deceptio; ib. K: decedunt ad. 3. L: implementum.
3-4. H: sic — complecionem om. 4. l: complectam; ib. M: pulcritudinem.
5. C: iusticie. H: iuste. 6. ABCDGM: repugnat. F: repugnant. 7. H: secundum quod propter. 8. F: in studio... coronantur.
9. N: hinc; ib. FIGO: capienda. M: commenda. E: capienda; in marg. correxit: cameranda; ib. H: conformiter caminanda. LN: conformiter accipienda. 14, 15. M: sed secundum suum bonum bene quod. 15. F: Et sicut. 16, 17. D: pro sua om. 19. F: inniti om. 20. F: cum om.
21. I: ex claudicatione. 22. J: Psalmo XXXV om. N: Psalmo XV.
24. FM: ex quo volunt esse a Deo volita. B: noluit. ELN: ex qua.
26. EFGKMN: nec vult. 27. l: sed ponunt. EFGMN: posuit. 27, 28. M: utrumque contradiccionis. 27. G: partem om. 28. FG: necessitat.
29. EFHKLO: et eius. G: ut eius. N correxit: et eius. 30. l: peccat.
31. H: Et ad — est om.; ib. ABCD: ad om.; ib. GLN: illum sensum dictum. N: sensum intelligendum dictum est illud. 32. EFHKM: quod a Deo; ib. I: a Deo temptor; ib. HK: temptetur.

Deus enim intemptator malorum est, ipse neminem temptat, Unusquisque vero temptatur a concupiscencia sua abstractus et illectus. Est enim duplex temptancia, quantum attinet ad istud propositum, scilicet culpabilis et laudabilis: 5 culpabilis qua quis temptat ut pervertat, et laudabilis qua quis temptat ut lucrifaciat; et isto modo temptavit Deus Abraham et alios bonos et malos; cum in omni temptatione facit proventum, ut cedat temptato ad meritum, vel quod casus habentis potenciam vincendi 10 pulcrifaciat universum. Et patet quod omnis temptacio culpabilis est originaliter a peccante, cum concupiscencia inordinata que est amor sui usque ad contemptum Dei, sicut dicit Augustinus XIV cap^o De Civitate Dei sit radix peccati cuiuslibet.

15 Quando enim insurgit complacencia de bono aliquo et deest finis vel circumstancia que debentur, si solum sit in sensu sine consensu voluntatis, adhuc statur in veniali peccato tanquam in foribus ad mortale; sed continuata hac complacencia et omissa rogacione divini 20 iuvaminis post peccatum omissionis, quod est primum omnium, voluntas peccando mortaliter incidit in consensum, abstracta voluntate per bonum temporale ab incommutabilis boni gracioso iuvamine. Et cum iste tractus miserabilis sit nimis preposterus, ubi sensualitas 25 subiecta subtrahit rationem, patet quod necesse est ut abstractus ab ordine divine influencie necessario sit illectus; id est illaqueatus ad serviendum peccato, cum insolubiliter pena consequitur. Stamen autem huius texture est lex eterna qua Deus vult quod, si aliquis peccat, quod 30 porporcionaliter puniatur, ut patet supra capitulo secundo,

Two kinds of temptation; laudable temptation as in Abraham's case; it is profitable. Then culpable temptation, originating from concupiscence.

1. F: ipse enim. K: enim omnium. 2. A: Unusquisque temptatur. I: Sed unusquisque. 3. D: pertinet. 4. BD: istud om. A: istud extinxit. K: istum; ib. GHKN: et om. 5. O: ut qua quis. 8. M: faciat; ib. C: preventum; ib. M: cedat temptacio. 9. F: quod om. 10. ABD: pulcrifaciat. 13. I: capitulo om.; ib. G: Dei om.; ib. FIMN: quod sit. ABC: unuscunque. 15. H: Quoniam enim; ib. F: consurgit. 16. C: debetur. 17. EF: vel consensu. K: sive consensu; ib. DG: stat. 22. AE FGHKLMNO: voluntarie. 23, 24. B: illud tractus. EFGHIKLN: ille. 25. DFGHIKMN: necesse est quod. 26, 27. GMN: necesse sic illectos id est illaqueatos. 28. EKMN: consequatur. In cod. A sequitur: Stamen is dicitur filum telae, scilicet ordinatura, quia stantes solebant texere, et tela erecta solebat disponi sursum pendens a trabe. Trama autem dicitur filum ex transversio discurrens et dicitur trama, eo quod recta via transmittens per stamen. It is (no doubt) a gloss; ib. ACD: autem om. F: statulum huius texture. 29. G: quam Deus; ib. EFI: sicut aliquis. 30. G: cap. 1°.

13. St. Augustini De Civitate Dei, lib. XIV, cap. III, Opp. tom. VII, p. 403: *Carnem causam esse in malis moribus quorumcunque viliorum.*

Licium autem ex adverso iniectum est actus inordinatus vel peccatum; ex istis tanquam ex maiori et minori Deus et peccans texunt conclusionem qua peccans est servituti peccati addictus, ut patet De Dominio Divino cap. III; et ista est illeccio de qua Iacobus.

How temptation
leads towards
sin.

Et patet quod lex membrorum sicut et quelibet natura positiva creata servit Deo eo specialiter quo non est volitiva nec peccabilis sed appetit solummodo istud quod debet; sed in interiori homine qui debet carnem et eius appetitum ut vir feminam regulare consistit peccatum primo formaliter et consequenter redundat denominatione extrinseca in carnem et opera que sunt formaliter a mente forinseca. Et patet quod lex membrorum et lex peccati, ut dicit Apostolus, distinguuntur, licet utraque dicatur alicui legi Dei contraria. Si enim iuxta vocem Veritatis, Matth. XII, 30: *Qui non est secum, contra ipsam est*, et per consequens sibi contrarius, per idem et appetitus sensitivus peccantis, et omnis creatura que impedit observanciam mandatorum; sed primo provocans et occasionaliter excitans hec omnia contra Deum est homo interior primo peccans.

What follows
from the
preceding
argument:
(1) every sinner
is a traitor to
the Lord;

Et patet quomodo quilibet talis est traditor et falsissimus conspirator, cum facit servos proprios domini cui iuravit fidelitatem insurgere contra ipsum; sed ex eius omnipotencia pugnant cum domino puniendo conspiciantem, et sic parcialiter sunt sibi contraria, dum occasione data impediunt peccantem implere mandatum dilectionis; et quodammodo sunt cum Deo ad exequendum vindictam in suum adversarium capitalem.

1. GM: *Vicium autem*. 2. IMN: *et ex isto*. EHKL: *et ex istis*. G: *ex isto*; ib. AD: *ex om. maiori*; ib. BC: *et ex minori*; ib. A: *ex quibus Deus*. 3. I: *texunt consequenciam (conam)*. E: *dominus Deus et peccans*. G: *quia peccans*. M: *Deus texuit et peccans conclusionem*. 4. A: *adiectus*. BCD: *adductus*. 5. FIKN: *et illa*; ib. K: *illeccio dyabolica Iacobi*. 6. H: *sit et*. 7. 8. M: *eo specialiter quo non sunt nolitiva neque peccabiliter*. 7. F: *eo quod specialiter quo*. G: *eo specialiter quo non sunt*. KL: *et specialiter quo*. 8. FG: *nec peccabiliter*; ib. BC: *solum om.* FMN: *solum illud*; ib. BCEGH: *illud*. I: *idem*. 9. B: *in deest*. 10. N: *et eius appetit*; ib. F: *regula est*. G: *regularem consistit*. N: *correxuit*. 11. ABD: *formaliter om.* 15. BC: *utrumque*; ib. EI: *dicantur*. 18. FGHIMO: *et om. before appetitus*. L: *est appetitus*. 19. A: *observacionem*; ib. EGHIN: *mandatorum Dei*. 20. F: *exciditas (sic)*; ib. EH: *contra dominum*. 22. ACD: *Sed patet*; ib. AD: *quod quilibet*. 23. A: *faciat*. 24. M: *consurgere*; ib. GIMN: *sed contra*. 25. FM: *pugnat*; ib. F: *cum domino*. 25. 26. G: *aspirantem*. H: *inspirantem*. 26. H: *particulariter*; ib. A: *sunt Deo*.

Cum enim punitus in corpore et anima distemperatus ex hoc indisponitur ad serviendum ac diligendum Deum ut debet, patet quod astra et omnes partes mundi que istud faciunt mandati Dei implecionem licet inculpabiliter impediunt. Nec capiunt omnes hoc verbum quod peccatum meum imperficit omne astrum, sed notent mirantes quomodo de perfectione secunda cuiuslibet partis mundi est, quod omnes ordinate serviant Deo suo secundum institutionem primariam; quem ordinem quidam philosophorum vocarunt *catenam auream* que indubie in qualibet creatura dirumpitur per peccatum, et per consequens quelibet creatura in tanto bono ordinis quodammodo ex peccato imperficitur, dum hoc perdit. Et patet quod non est possibile aliquem hominem peccare mortaliter, nisi eo ipso peccet in quemcunque proximum et in Deum; immo nisi iniuriando toti mundo peccet in quamlibet creaturam. Prima pars patet ex supradictis capitulo secundo et secunda pars ex hoc videtur quod de perfectione primaria cuiuscunque nature corporee fuit, quod serviret homini in suo ordine, non impediens sed unitate promovens observanciam mandatorum, a quorum utroque per peccatum hominis sine suo demerito spoliatur; ergo conclusio.

Et per hoc medium probat Lincolniensis quod passio Christi profuit toti mundo, eo quod aliter quelibet pars mundi impedivisset totam universitatem hominum, quibus innaturaliter dominaretur, a servicio debito Dei sui declinando, sed modo per passionem subiecta sunt homini restituto priori dominio, et sic servando gradum sui ordinis tantum serviunt et proficiunt salvandis sicut

(2) whosoever sins must sin against his neighbour, God, and every creature.

Robert Grosseteste's demonstration that Christ's Passion has been a boon to all the world.

1. F: *etiam corpore*. 2. F: *etiam indisponitur*. 4, 5. C: *sicut inculpabiliter*. 6. GN: *peccatum medium*; ib. I: *imperficiat*. 8. G: *serviunt*. 10. F: *phiseorum* (= phariseorum); ib. A: *vocant*; ib. GMN: *catenam auream ut Homerus et sequens* (GN: *sequentes*) ut Plato. 13. D: *perdidit*. 14. F: *aliquando hominem*. 15. C: *se ipso*. 16. AD: *nisi om*. 17. A: *qualibet creatura*. 18. K: *capitulo tercio*. 20. K: *serviretur*. 20, 21. E: *sed* (H: *secundum*) *universitatem promovens* (IKL: *ad*) *observanciam*. 21. EF: *per observanciam*. 22. GN: *utrumque*. 22, 23. F: *demerito conclusio* (sic) *ergo conclusio*. 25. I: *quod aequaliter*. 27. EFN: *non naturaliter*. G: *ita naturaliter dominare sed modo*. N: *dominare*. E: *non*; superscript. *in*; ib. FHLK: *domini sui*. 27, 28. MN: *a servicio* — *declinando om*. 28. ABCDHK: *declinando om*; ib. F: *subiectas*. 29. IK: *restituta*. 30. A: *perficiunt*; ib. C: *salvando similiter*.

10. De catena aurea (Homeri et Platonis) vide *Heinrici* in *Realencyklopädie für protestantische Theologie* III, 754 et seqq. et Hermann Kopp, *Aurea catena Homeri*, Braunschweig 1880, sed (ut videtur) ad catenam supra memoratam nihil confert.

(3) By virtue of Christ's Passion all the world becomes more perfect than if it had remained in the state of innocence.

in statu innocencie servivissent, et insuper serviunt Deo insurgendo *contra insensatos in ulcionem inimicorum sapiencie increate*; ut dicitur Sapiencie V cap^o. Ergo virtute passionis Christi plus perficitur quam perficeretur in statu innocencie totus mundus. Vide de hoc tractatu⁵ *tercio capitulo X*. Creature ergo licet sint in parte contra Deum cum suis legibus, tamen non prevalent sed ministrant sibi cum omnibus suis legibus positivis, quia Sapiencie VII dicitur: *Sapiencia vincit maliciam et attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*.¹⁰

Illa indubie est sapiencia incarnata, que cum virtute paciencie superavit primam superbiam; nec mirum, cum sit fortitudo divina attingens inclusive a deitate que est finis universitatis create usque ad peccatum quod est finis extrinsecus creature, in tantum quod *se ipsum fecit*¹⁵ *peccatum ad exhaurienda peccata*, ut loquitur sanctus Apostolus II ad Cor. V, 21. Sed subintellige hostiam pro peccato et sic a fine supremo universitatis create usque ad finem infimum attingebat ex immensitate sue potencie et sic omnia subiciens sibi disposuit in iugo²⁰ suo suavi omnia tam bona quam mala, sicut est optimum illa esse.

It is better that there should be the law contending against the Lord than if the universe were without antagonism: for thus the Lord's providence and omnipotence become manifest.

Et sic dico quod melius est esse legem contra Deum et sibi contrariam vel adversantem ad manifestandum eius providenciam et gloriosam potenciam quam esset²⁵ quod tota universitas sine repugnancia fundaretur; non quod aliquid possit resistere vel impedire a fine quem omnipotens vult habere, sed quod creature sese impediunt in executione precepti Domini qui adversantes vincit et subicit ostendens in hoc magnifice suam³⁰

1. C: *insuper* om.; ib. A: *inserviunt*. 2. BC: *collacionem*. 3. G: *Ergo* om. 4. C: *proficitur*. GKM: *proficitur quam proficeretur*. H: *perficitur quam proficeretur*. 6. DEFGHILMO: cap. XIV; ib. MN: *sunt*. 7-8. F: *tamen* — *legibus* om. 8. ABCD: *sibi* om.; ib. G: *positis*. 9, 10. G: *maliciam actui a fine*. N: *maliciam activi a fine*. 9. BC: *attingitque*. EFHK: *attingens*. 10. B: *disposuit*. G: *disponensque*. L: *et disponens*. 11. F: *Illa enim est*. O: *incorporata* in marg.; ib. GMN: *in virtute*. 12. G: *sapiencie*; ib. F: *superabit*. 13. M: *divina* om.; ib. C: *divinitate vel a*. H: *ad deitatem*. 14. AD: *finis extrinsecus universitatis*; ib. BD: *universitatis* — *extrinsecus* om.; ib. B: *create* om. F: *creature*. 15. GO: *creaturis*; ib. F: *in ante*; ib. ABC: *facit*. 16. D: *haurienda*. MN: *exhauriendum*. 17. GM: *Sed subiunge hostiam*. 18. F: *creature*. 19. GO: *attingebit*. 20. ABD: *disponit*. 23. AB: *et sic est*. CDGIKMN: *dico melius esse*; ib. FHN: *esset*; ib. C: *legem contrariam*. 24. I: *et sic contrariam*; ib. F: *ad sibi*. 25. ABCD: *providam*. 26. M: *unitas*. 27. I: *aliud*; ib. GO: *posset*. 29. GK: *divini*. 30. F: *in hac*. 30-1. IKM: *magnitudinem suam regiamque* (G: *regiam*) *potestatem*.

3. Sap. V, 18, 25. 5. De Civili Dominio I, cap. X, p. 66.
9. Sap. VII, 30; VIII, 1. 17. Et Hebr. IX, 28.

regiam potestatem. Et ideo signanter precepit peccatori
 Matth. V, 25: *Esto, inquit, consenciens adversario tuo,*
cito dum es in via cum illo; qui adversarius tradens
 reum tortoribus secundum Augustini sententiam est lex
 5 Dei, que lex cum sit veritas, accusat peccantem suffi-
 cienter quoad iudicem omnia noscentem et inexcusa-
 biliter post mortem. Ideo oportet quod penitendo satis-
 faciat recogitando iuste Deum pro domino, et tunc est
 consenciens idem legi et de adversario habet testem
 10 utilem ad salutem. Nec moveat quod Deus ordinat leges
 sibi et suis mandatis contrarias et non sue volencie
 impeditivas, quia multa prudenter precepit, que non
 vult esse actualiter executæ. In lege autem membrorum
 est inculpabilis, quia inclinatio naturalis positiva et de-
 15 fectus quem Deus secundum suum deesse non ordinat
 nec aggregatum ex illo et creature subiectat; in repug-
 nancia vero non est peccatum nisi voluntas peccando
 consenciat. Ideo natura discrasata peccato hominis facit
 quod debet nec peccat nisi homo voluerit.
 20 Et patet quod non impugnatur posicio de signis legis,
 quod illa non sunt leges sed quia illa non sunt leges
 principaliter et primarie.

The Lord's
 law is Truth,
 and being such
 it accuses the
 sinner before
 the omniscient
 judge.

CAPITULUM SEXTUM.

Secundo principaliter arguitur contra dicta per hoc
 25 quod iuxta famosam distinctionem loquendum alia est
 lex scripta et alia est lex nature. Cum ergo nihil scri-
 bitur nisi signum vel characteres quos artifices nostri
 faciunt, videtur quod illa sit lex famosior quam discunt
 politici. Confirmatur per dictum Veritatis Math. V, 17

The written
 law and the law
 of nature.

1. A: *Et inde;* ib. EO: *precipit;* ib. GM: *peccato.* 3. AD: *tradens*
cum. 4. G: *rerum;* ib. M: *secundum Augustinum sententia est lex;* ib.
 F: *servi sententiam.* 5. H: *accipit potestatem.* 1. *accusat potestatem.*
 7. G: *Ergo oportet;* ib. GH: *quod puniendo.* 8. E: *recognoscendo;*
 in marg. *correxit; recogitando.* L *correxit; cognoscendo;* ib. I: *et cum est.*
 M: *Et talis est.* FNO: *et talis est.* K: *et om.* 10. G: *Deus om.* 11. G:
sibi om. 12. I: *multo;* ib. ELO: *precipit.* 13. C: *secuta.* 15. F:
quam Deus; ib. G: *secundum sensum suum.* 16. I: *illo creatura;* ib.
 ABCDEHL: *subiecta;* ib. IK: *in om.* 18. F: *consenciant.* 19. I: *nec*
peccat om. H: *ut peccat.* 20. M: *impugnatur posicio legis.* EL: *im-*
pugnat. 21. AK: *sed quia — leges om.;* ib. H: *quia ista;* ib. D: *quod*
illa. 22. A: *principaliter vel proposita.* B: *vel prime.* 25. I: MN:
iuxta premissam; ib. I: *defaccionem.* 26. GN: *et om.* 27. M: *signum*
om. 28. BC: *addiscunt.*

4. St. Augustini Epist. CI.III, Opp. tom. II, 653 et seqq.
 29. Matth. V, 17, 18.

The words of
Holy Writ
(Matth. 5, 17)
apparently
signify a law
written by
man's hand.

Regarding this,
five points must
be borne in
mind.

I. A writ may
be eternal
(the Book of
Life, &c.) or
temporal. In
either not mere
artificial signs
are written, but
truths written
by these signs.

asserentis quod non venit legem solvere sed adimplere. Et sequitur: Amen Amen dico vobis, donec transeat celum et terra, iota unum aut unus apex non preteribit a lege, donec omnia fiant. Cum ergo ista sit littera quia vocalis tercia Latinorum, apexque titulus extremus literarum 5 inscriptus, videtur quod Veritas intelligit legem suam esse scripturam humanitus exaratam.

Hic sunt quinque dicenda: primum est de scriptura quod aliqua est eterna; cuius subiectum est liber vite, spiritus Sanctus, digitus Dei scribens, penna vero ratio 10 exemplaris, et humidum atramento correspondens est gracia predestinacionis. Et in isto libro omnes scribuntur eternaliter et sunt scripti, eo proprius quo solum illud scripture humane quod perfeccionis est ibi exemplariter relucet. Illud autem quod imperfeccionis et im- 15 proprietatis est ibi abicitur; et ideo signanter loquitur scriptura sacra de inscripcione effectuum in hoc libro, ut patet Exodi XXXII, 32: Aut dele me de libro tuo quem scripsisti, et Luce X, 20: Gaudete, quia nomina vestra etc. Ex istis patet primo quod divisio legis nature 20 et legis scripture non est data per opposita, cum membra ex equo coincidunt; non enim est possibile aliquam esse legem nature creatam nisi libro vite eternaliter inscribatur. Ibi enim ordinancia est scripture.

Patet secundo quod falsum assumitur, dicendo quod 25 nihil scribitur nisi signa nostra artificialia, cum omnia necessario inscribuntur propriissime libro vite.

Patet tercio quod non proprie incaustum, plumbum vel aliud collinitum inscribitur nostris codicibus sed veritates quas hec signa signant, ita quod homo vel eius 30 nomen reale, quod est idem essencialiter nominato (et

1. I: asserentes; ib. EF: non venit; ib. ABCI: impere. 2. ABCGH MN: Amen quippe. DEF: Amen dico; ib. I: transibit. 3. M: unus autem. H: aut unus apex v^o; ib. MN: a lege om. 4. EFGHIMNO: Igitur cum. L: Ideo cum. 5. I: vocabilis tercia. 6. ABD: apex; ib. EIK: titellus. G: titulus. M: titulus. 7. EFIL: in scripturis. 8. ABD: est om. 9. M: spiritus sanctus om.; ib. M: scilicet digitus; ib. IM: scribens penam; ib. ABCDHIK: vero om. 10. BCFGH: atramentum rationis; ib. K: correspondens om.; ib. ABD: est om. 11. ABDFK: illo libro; ib. GHI: omnes om. 12. N: sunt scripta; ib. A: quod solum. K: que solum. 13. G: libro vivencium in quo me. 14. EFKM: in quo me scripsisti; ib. M: Luce 14; ib. A: Gaudete quod. 15. K: vestra scripta sunt in celis; ib. LM: primo om.; ib. K: legis scripture. 16. FI: non est data posita; ib. C: danda; ib. ADG: per oppositum. 17. FGK: ex quo; ib. ABCD: esse om. 18. H: inscribitur. 19. F: Ius enim ordinancia est scriptorum; ib. ADFGHIM: est scriptura. 20. M: assumitur a Deo quod. 21. F: inscribantur. 22. A: tercio om. 23. H: polinitum. 24. EFIN: significant (J) et ita. H: signantur et; ib. K: et itaque.

ita de aliis) humanitus inscribuntur iuxta illud dictum et factum Zacarie, Luce I, 63: *Postulans pugnillarem scripsit dicens: Iohannes est nomen eius.* Cum enim scripsit nomen quod est proprietatum individuancium collectio
 5 (ut dicit Lincolniensis dicto CI^o et Commentator VII Metaphisice Commento XIX), patet quod scripsit filium suum et non tabulas. Aliter enim non dixisset angelus Iohanni, Apoc. I, 11: *Quod vides scribe, et infra: Scribe ergo que vidisti et que sunt et que oportet fieri cito post*
 10 *hec.* Ecce quod homo potest scribere omnia genera veritatum, de presenti, de preterito et de futuro.

Quandocunque ergo quis exarat signa, ut quicquam commemoret, illud scribit, ut scriptor scribit et lector legit homines et quecunque alia que signa sua primo signant. Et
 15 patet quod lex eterna est scripta humanitus, et sic divisio recitata non est data per opposita. Et patet quoad materiam et formam solutio argumenti.

Unde secundo notandum quod non plus oportuit homines scribere suas leges quam bestie scribunt suas nisi
 20 propter peccati maliciam.

Tres igitur sunt cause quare oportet scriptura et arte superaddere naturale iudicium. Prima, quia occasione peccati sunt memorie mortalium sicut sue periodi minorate, capacitates intellective potencie ebetate, sic quod
 25 pauci vel nulli sufficiunt eciam pro illo tempore quo debent legem cognoscere. Ideo necesse est patrum sententias in scriptis redigere et artem penalem nature superaddere, ut sic ligent homines Deo servire, qui in

II. In consequence of Sin only men were obliged to write down their laws (not so in the state of Innocence). Three reasons brought forward for that. (a) By the Fall of Man man's intellect is weakened;

1, 2. F: dictum et om. 2. K: Et postulans. 4. G: individuativum.
 5. A: dato XIX et LXII. I: dicto CII. 6. EEHLMO: Commento om.
 9. ABCD: quod vidisti. 11. F: post de presenti. 12. G: autem quis.
 12, 13. F: ut quicquid enim commemorat. 13. ABCD: commemoraret.
 GM: commemorat; ib. AD: scriptor scripsit; ib. F: eciam lector. 14. I:
 alia omnia; ib. FG: primo significat. EN: significant. 15. H: scriptura.
 16. F: data posita. G: proposita; ib. DK: oppositum. 18. D: Unde om.
 EIN in marg.: B. 19. K: bestie om. O: plus quam bestie. 19, 20. CL:
 nisi per. 21. EGLN: Tres ergo; ib. EFILMO: scripturam et artem.
 K: scripta et artem. 22. E: addere super. 23. ABDHK: sui.
 23, 24. M: memorate. E corripit. 24. GN: capaces; ib. M: ebrietatem.
 25. GM: nulli fiunt; ib. EFKO: tempore om. 26. D: necesse est
 primum; ib. C: scripturis patrum. 26, 27. H: personarum sententias.
 27. MN: in scripto. 28. K: legent; ib. H: serviret.

5. In Dicto CI (Cod. bibl. univ. Prag. A, 24 et continet Roberti Lincolniensis Sermones) hic locus sic habetur: Et est cuiusque nomen quo scribitur in libro vite collectio virtutum interiorum... Aristotelis Metaphysicorum cum Averrois expositione (ed. Ven. 1560), tom. VIII, 251: utrum nomina rerum significant substantias compositorum ex materia et forma... 8. Apoc. I, 19.

penam peccati necessitati sunt vanitati sensibili nimis attendere. Si enim nemo peccasset, sollicitudo temporalium non adesset. Unde Deut. VI, 6—9 post legem de dilectione datam populo sic scribitur: *Erunt hec verba que ego precipio tibi hodie in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis et meditaberis ea sedens in domo tua et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens; et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos. Scribesque ea in limine et ostiis domus tue.* Et ex isto textu sumpserunt Pharisei tempore Christi¹⁰ fundamentum faciendi sibi filacteria, de quibus Matth. XXIII, 5; et sine dubio causa fuit, quia nimis grosse conceperunt de lege, ut prima posicio IV capitulo recitata superius. Si enim intellexissent per verba realem sententiam instar Christi Matth. XXIV, 35 dicentis¹⁵ quod *verba sua non transient*, tunc novissent quod nulla quinque condicionum preceptorum de verbis legis possent humanis vocibus convenire, cum sint veritates immobiles, in quibus est mentis intuitus continue infigendus.

(b) People are in want of examples, and these are offered by the lawgiver's holy life.

Secunda causa est, ut intellectus ac effectus populi²⁰ ad resistendum naturali rationi proclivi capiat ipsum a lege autentice promulgata, miraculis confirmata per legiferum, cuius vite sanctitas sit signis et virtutibus declarata et a pluribus ac sapientioribus de populo accepta, ut patet de lege Moysaica in Exodo. Magnam²⁵ quidem vim habet talis auctoritas; multi enim contra sensum catholicum a me dictum faciliter protervirent qui, docto quid sit sensus talis scripture autentice statim annuerent, unde Apostolus personam sic rebellancium veritati videtur innuere ad Rom. VII, 7, quando dicit: *30 Concupiscenciam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces.* Unde (quod dolendum est), communitas

1. EGKMO: *pena*; ib. EIKMO: *sensuali*. 3. MN: *Ut patet*. 4. M: *Nunc h.c.* G: *Et nunc hec*. 5. AD: *ego om.* 6. M: *meditabitur*; ib. I: *et om.* before *ambulan.* 8. FL: *tamquam signum*; ib. M: *in domo tua*; ib. D: *et non movebuntur* (*non erased in A*). 9. B: *Scribes ea*. G: *Scribensque*. 9, 10. BLN: *tue. Ex.* 10. IK: *Ex illo tempore*. FGHM: *Ex illo textu*. 11. HLMO: *faciendo*. 11, 12. K: *Matth. XIII*. 12. F: *quod sine dubio nimis grosse*. 13. GI: *conceperant*. N: *concupierant*; ib. B: *lege Christi*. F: *lege domini*; ib. E: *ut ostendit*. O in marg. addit.; ib. H: *prima om.*; ib. K: *capitula om.* 16. C: *cum novissent*. G: *tunc instar novissent*. 17. M: *quinque erased*. FG: *quinque om.* 18, 19. M: *immobiles om.* 19. B: *intuitus deest*. 20. B: *ut om.* 21. C: *captat*. LN: *capiant ipsam*. 22. I: *lege autonomatice*. F: *lege antecedente*. 23. BD: *sit om.*; ib. EFG: *atque virtutibus*. 24. ABCD: *et om.*; ib. F: *atque a*; ib. BCHMNO: *sapientibus*. 25. CHK: *acceptata*. 27. M: *a mere dictum facilius*; ib. G: *protervunt*. 28. FH: *dicto*. O correctit; ib. LN: *quod sit*; ib. FGMO: *et statim*. 29. E: *annuerunt*; ib. F: *personarum*; ib. ACD: *sic om.* 30. FIKLM: *induere*. 32. I: *quod om.*

hominum magis attendit ad traditiones hominum propter apparenciam auctoritatis et viciū cupiditatis quam alteri testamento, et tamen nec legitur quod istarum legum adinventores coruscarunt mirandis virtutibus, nec
5 confirmate sunt in earum promulgacione miraculis vel portentis.

Tercia causa est, ut ex mandatis que Deus tenere super-
addit nature discamus bonum obediencie et cognos-
camus amemusque gratiam bonitatis divine, que tan-
10 tam gratitudinis notam communicaverat inimicis. Unde Psalmo CXLVII, 20 exinde dicitur: *Non fecit taliter omni nationi et iudicia sua non manifestavit eis.* Unde licet dacio legis fuit Iudeis ad honorem et commodum, ut patet per Apostolum ad Rom. III, tamen occasione
15 accepta fuit peccatoribus ad ruinam, cum delinquens post beneficium magis peccat. Inde ad Rom. V, 20 dicit Apostolus quod *lex subintravit, ut superhabundaret delictum*; non solum ut nosceretur transgressio esse maior sed ut delinquentes in penam peccati amplius puniantur.
20 *Sed absit*, inquit Apostolus ad Rom. VII, 13 *ex istis concludere quod lex sancta non sit bona*, tam in se quam in homine, *sed peccatum*; quia per idem sequeretur quod tota vita Christi, cum Iudei occasione accepta sunt exinde scandalizati, non foret bona, quod blasphemum
25 est dicere; et hinc Psalmo CXVIII, 165 dicitur: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.* Ex lege enim nemo leditur sed originaliter ex se ipso.

Ex istis patet tercio quare legifer noster Christus non tradidit legem novam in scriptis humanitus sicut Moyses:
30 Primo, cum fuit pure innocens, debuit vitam suam statui

(c) By the Lord's commandments we are taught the good of obedience and recognise and love the divine grace.

Why has not Christ bequeathed a written law like Moses?

2. N: auctoris. 3. N: et tamen om. 3, 4. GLMO: illarum legum.
5. O: promulgacionem. 5, 6. K: vel portentis om. 7. L: Secunda.
7, 8. BEFI: superaddidit. H: eterne superaddidit. 9. ABCDFHI: qui.
9, 10. GHLMN: tante. E: caute. 10. M: notam om. 11. ABCD:
Psaln CVIII. FGIMN: CXLVIII; ib. ABCDFHIK: facit. 12. EFGHK
LMN: et — eis om. 13. AB: licet valde. 16. L: post maius beneficium
magis. N: beneficium maius; ib. ABCI: Rom. IV. 18. K: cognosceretur.
19. G: pena magis puniantur et amplius; ib. M: postea amplius; ib. N:
magis puniantur. 20. EFGHIKLO: dicit. 21. H: concluditur; ib. C:
non est. 22. EGKMN: quam homini; ib. ABCDGHLM: quia proinde.
E: quod proinde. K: que per idem. 22, 23. M: sequitur. F: perinde
sequitur. N: sequetur. 23. BCEFGHIKLM: vita bona; ib. EFGKMN:
Jesu Christi; ib. G: accione. 24. FGIKO: sunt inde. 26. O: dili-
gentibus te; ib. GM: legem tuam om. N: tuam om. 27. K: a se ipso.
28. E: Ex isto; ib. G: Jesus Christus. 28, 29. K: cum tradidit.
29. F: novam scriptam; ib. A: Moysis. 30. G: Primo om.; ib. L: cum
fuerit primo innocens pure; ib. N: fuerit; ib. K: puer innocens.

III. (x) His life innocencie conformare, ubi pure naturaliter sine in-
 was as in the scripcione cartarum innocentes noscerent et facerent
 state of legem Dei. Unde tempore legis nature observarunt sancti
 innocence in legem Dei. Unde tempore legis nature observarunt sancti
 which no patres ex pura ratione legem quam Moyses postmodum
 written law promulgavit, ut patet Gen. IV de decimacione, Gen. XXXVIII 5
 was needed. de seminis fratris suscitacione et multo magis de aliis
 que sunt nimis a naturali ratione hominis elongata.
 Unde non dubium quin tres predictae cause magis con-
 veniant humano generi, cum ille qui cuncta facit ad
 regulam dedit legem.

(b) he taught the Secunda causa est, quare Christus non scripsit hu-
 law to the souls manitus legem suam, quia docuit ipsam proporciona-
 of men by liter ad eius deitatem, tanquam magistrum supremum
 virtue of his illabi anime et non in pellibus mortuorum sed interiori
 deity, not on homine reformato ad ymaginem eius cum aliis caris- 15
 parchment, but matibus mandata vite inscribere, unde Ieremie XXXI, 33
 by improvement of the inner scribitur, et allegat Apostolus ad Hebreos X, 16 *post
 man; dixit Dominus dabo legem meam in visceri-
 bus eorum et in corde eorum scribam*. Et illam
 legem Veritatis principaliter discunt scioli exinde vivi- 20
 ficati et non eius signa extranea que sunt literae legis,
 sicut iudaizantes qui in eis quiescunt finaliter se ipsos
 spiritualiter occidentes, quia de illa lege scribitur Prov.
 VI, 23: *Mandatum lucerna et lex et lux*. Nam in veteri
 testamento patres habuerunt Christum figuraliter obum- 25
 bratum, quia I ad Cor. X, 11 dicit Apostolus quod
omnia in figura contingebant illis, sed postquam venit
 plenitudo temporis et apparuit lux vera que illuminat
 omnem hominem incarnata, tunc facta est eadem sa-
 pientia nobis lex et lux mundi, ut patet Ioh. VIII, 12. 30

1. A: confirmare. H: confirmare. In marg.: *Alias conformare*; ib. H: pure om.; ib. K: puer naturaliter. 1, 2. B: sine scripcione. M: vel inscripcione. 2. C: innocencie. 3. H: Dei ut tempore. 4. N: postea. 5. AC: Gen. IV de decimacione om. 7. DIKINO: sunt minus; ib. FL: a ratione naturalis hominis. 8. M: dubium quando. 8. 9. ABCDGHKN: convenerant. 9. ABCDGH: cum om. 10. B: legem om. 11: legem suam. 11. N: cause. 12. FKLNO: decuit; ib. LNO: ipsum. 13. E: divinitatem; ib. N: ad magistrum. 15. ABD: homini; ib. GN: deformato. 17. Codd.: Hebr. VIII. 19. CEIKN: corde illorum. 20. B: veritatem. 21. AD: extranea. BCFGHINO: extrema; ib. B: sunt om. 22. I: sicut Moysantes. K: madisantes; ib. C: in tis quiescunt; ib. E: se ipsos om. 24. B: et om. beiore lux. 26. GN: quia ita; ib. E: I Cor. 10. 27. IK: eis contingebant. 28. B: et lux vera. 29. ACDGL: omnes homines. E addit: *venientem in hunc mundum*. Sic et O: ib. HIKMNO incarnatum. E correxit. 29. 30. C: pia vel sapientia.

Tercia causa est: si Christus dimittendo occupationem meliorem exararet characteres legis sue, nunquam sancti evangeliste figurati ad scribendum, ut patet Ezechielis I^o, presumpsissent supplendo scribere post magistrum, et per consequens non fuisset illis meritum nec miraculum ex sententiali concordia tante distancium. Quotlibet sunt tales conveniencie, sed iste nobis sufficiunt.

(c) if Christ had written the Gospel, the evangelists would have had no occasion to write it.

Quarto infertur ex dictis quomodo Christus non venit legem solvere sed implere; pro cuius declaratione suppono quod lex ista sit multitudo veritatum contingencium a principio mundi usque ad finem currencium humani generis ad latrariam directiva. Secundo suppono quod Christus sit per se finis, gracia cuius omnes iste leges sunt figuraliter ordinate. Patet per Apostolum (ubi supra) ad Rom. X, 4: *finis*, inquit, *legis est Christus*.

IV. Why Christ has come to fulfil the law, not to nullify it.

Ex istis tercio sic arguitur: Omnis per se finis exigit et limitat omnia media ad eundem ex secundo Physicorum. Christus est per se finis legis ex suppositione, ergo limitat et necessitat omnia media ad eundem. Causa enim finalis secundum Aristotelem (ubi supra), imponit maximam necessitatem in rebus, et patet quod nisi Christus venisset in carne, omnia hec media figuralia forent cassa. Et patet conclusio. Unde valde notandum est quod non dixit: Non veni facere legem incipere, desinere vel cessare, sed dicit *non veni solvere legem*. Ille autem solveret legem qui vel offenderet contra legem, non implendo veritates quas precipit, vel impediret corpus legis particulatim succedere pro suo tempore; et sic est impossibile legem istam dissolvere, cum Deus eternaliter ordinavit ordinem succedendi in tempore et moram cuilibet parti legis. Ex quo patet, cum leges particulares individuantur a tempore, quod Christus

Had he not come in the flesh, it would have been against the law.

1. F: Tercio. 1-2. F: causa — exararet om. 1. A: amittendo. 1, 2. N: excupaciones (sic) meliores. 2. D: nunquid. 3. C: figurata. G.M.O: fuissent figurati; ib. L: Ezech. X. 5. H: illis multum. 6. F: ex finali; ib. F: Et quotlibet. 7. H: consequencie. 9. CHKL: ad implere. 11. GM: in finem. 12. G: latrariam ductivam. 13. LF: ille. 14. B: ad deest. 15. ABCD: Christi. 16. I: sic om. 17. F: id est limitat. 17, 18. F: ad cum ex omni Physicorum. 19. FG: et ergo limitat necessario; ib. F: ad eum. 20. L: filialis; ib. L: per Aristotelem. 21. F: et om.; ib. B: quod om. 22. N: hec om. 24. F: non dicit; ib. FHKLMNO: legem om. 24, 25. GN: incipere, destruere. 25. FLO: cassare. 26. AD: vel om. 27. H: supplendo. 28. GN: particulatiter. 30. GN: ordine. 31. B: Ex hoc.

17. Aristoteles, Naturalis Auscult. lib. II, cap. II. 20. Ibid. cap. IX. 25. Matth. V, 17.

solveret vel impediret istam legem nisi tempore diffinito veniret in carne, ut faceret cerimonialia, figuralia et iudicialia cessare, et sic de quolibet opere ac circumstantia operis, sicut fecit.

Christ's law is the consummation of the law, and his foundations are the eternal truths which have been interpreted by Christ. No whit may be missing of them.

Et ut istud concipiatur planius, ymaginor unam 5 domum cuius fundamentum sit positum ab eterno, et quod parietes incipiant erigi in dando instanti temporis usque ad aliud instans successive et lapidatim apponi, et constructo pariete incipiat idem artifex inimpedibilis tectum particulatim apponere et cum cessacione motus 10 mundi edificium consummare. Sic, inquam, est de complecione legis Christi, cuius fundamentum sunt veritates eterne que omnes sunt essencialiter legislator, quia secundum Apostolum I ad Cor. III, 11: *fundamentum aliud nemo potest ponere preter illud quod positum est*. Lapidēs 15 duri sunt temporales partes legis Moysaice, et tectum lex caritatis vel gracie, et in fine seculi est totum corpus legis composite consummatum. Unde sicut nulla pars motus celi simpliciter preteritur sed impletur pro suo tempore, cum aliter non succederet ille motus, sic in 20 cursu rituum legis Dei succedit ordinate quolibet particula inchoans et terminans in loco suo, sic quod si aliqua particula legis deesset, simpliciter deficeret lex totalis. Unde quam necessarium est mundum fuisse vel Deum fore, tam de qualibet contingenti legis particula est 25 necessarium pro suo tempore ipsam esse. Et patet, cum maior pars legum exposita sit de Christo, quod non venit nec potuit ipsam solvere sed implere. Et patet quam sinistre concluditur quod Christus solvit legem ex hoc quod inchoare et cessare fecit eius particulas, quando 30 debent, cum formaliter sequatur oppositum.

Partes enim legis que essencialiter integrant ipsam totam individuantur a tempore. Et patet quomodo ex eterna scriptura legis fides fundatur, spes erigitur et

1. H: ut impediret. 2. I: venerit in carne et faceret; ib. EFKO: et faceret. 3. H: iudicialia; ib. cessare. G: Cesaris. 5. G: compaciatur; ib. GMNO: plenius. 7. I: quod om.; ib. GM: oriri in. 8. AD: ad om. L: ad illud instans; ib. G: instans om. 9. C: ille artifex. 11. G: Si inquam. 12. G: cuius etus. 12, 13. F: sunt leges eterne veritates. 13. K: legislatoris. 15. ABCD EGHKMN: preter — est om. 16. F: temporales om.; ib. N: et om.; ib. GHILM: tectum vero. 19. N: preterit; ib. F: completur. 20. G: non alter. 21. K: ritum. 22. BFGHILMN: in om.; ib. FIG: si alia. 23. H: similiter. 27. I: quia non. 28, 29. FGMNO: quomodo sinistre. 30. EFGHL: facit. 30, 31. GNO: quando dicunt quod. 31. B: sequitur. I: sequatur illum. 33. AD: totam om. 33, 34. K: ex tercia.

caritas operans confirmatur. Lex itaque est quasi corda spiritualis successiva colligans ad Dei servitium singulas creaturas funiculo triplici contexta, scilicet cerimoniais, iudiciis et preceptis; et illam in substantia nihil potest dirumpere, sed dirumpendo ipsam in opere incurritur difficultas maxima, quia Eccles. IV, 12: *Funiculus triplex, difficile rumpitur.*

Law is like a spiritual cord fastening together each creature by the threefold tie of ceremonies judgments and commandments.

Quinto notandum est pro expositione partis residue autoritatis superius allegate quod non est intencionis Christi loqui de nostris codicibus vel literis illiniris, cum tunc non destruerentur tot codices variis eventibus in quibus utrumque testamentum inscribitur; sed Christus tanquam celestis et realis philosophus more suo latenter onerat verba sua multiplici et subtili sententia. Pro quo notandum est quod per *Iota*, quod est tertia vocalis et decima litera apud Grecos, intelligit quodlibet decem mandatorum et quadam contraccione minimum, ut quod nemo debet temporalia fratris sui inordinate concupiscere. Et est triplex conveniencia ad signatum: Prima quod, sicut illa est decima litera apud Grecos qui plus quesierunt sapienciam, sic signaret denarium mandatorum in quibus est omnis sapiencia; et hinc nostra scriptura non nominat illam literam Ioth Hebrayce, que est eadem litera apud Hebreos, ut patet in lamentacionibus Ieremie et alibi, ubi alphabetum Hebreorum inseritur, sed Iota Grece, cuius non est ministerium pertinencius assignandum quam quod Iota est Grecis decima litera et Ebreis, sicut et Latinis est Ioth nona.

Christ as a celestial philosopher uses words in subtle senses.

Secunda conveniencia est quod, sicut nulla consonans potest proferri sine vocali inchoante vel terminante, sic

1. GM; apparens. ABCDEFHIK; operiens. O; apperrens; ib. H: confertur. 2. EFO: colligans. 4. H: illa. 5. CHIO: illam. BFGKM: illam incipere; ib. F: incurrit. 6. G: maxima que; ib. M: 40 co. 7. A: de difficili. 8. FGLN: Secundo. K: Item notandum; ib. F: notandum quod; ib. EFGHKLN: est om.; ib. AECB: pro om.; ib. M: prius. 11. FL: et tot codices; ib. F: variis excultibus. 12. L: testimonium. O: testamentum seu testimonium. 13. F: realis est. 14, 15. L: Pro quo sciendum. 16. HIMO; que est per iota. 16. H: intelligitur. 17—18. M: et quadam—inordinate om. 17. F: quandam contraccionem. 18. EFGHIKL: ut quia. 19. M: concupere vel concupiscere. K: concipere. 21. ABCDEHI: quesierant; ib. EFGHIKLNO: significaret. B: magnificaret. 21, 22. C: denarium numerum. 22. ACD: in quo. 23. E: non extinctum est; ib. BI: Iotha. F: Yota. 24. O: que est; correxit: quod est; ib. GM: apud Grecos. 27. H: ad signandum. 27—28. Rectius legendum: quod Iota est Græcis et Latinis nona litera sicut Hebraeis Ioth decima. 28. I: Iotha nono. FG: Iota nona. H: nonam. 20. E: quia sicut.

25. Id est Jod apud Hebracos cf. Ps. CXVIII, 73.

nulla lex humana consonat volicioni divine, nisi de quanto de lege mandatorum Dei inchoatur et perficitur.

The letter Iota signifies the whole decalogue and the dot on it the figurative meaning of the Law.

Tercia conveniencia est quod, sicut Iota in exaracione est literarum minima sine obliquitate vel fractura singulariter figurata, sic sola lex mandatorum Dei est brevissima et recta sine obliquacione a prima regula. Per Iota igitur intelligitur decalogus mandatorum, et per apicem, qui est summa pars litere et non litera per se legibilis, et tamen equivalenter ad multas literas figurativa, notantur figuralia legis Dei, ut ligacio Ysaac super 10 ligna in monte Moria signat allegorice fixationem Christi in ligno crucis super montem Calvarie et tropologice glorificationem fidelis anime in cruce domini nostri Iesu Christi fixam in eius alta speculatione, et anagorice indissolubilem fixationem anime beate in celorum cacu- 15 mine ligno vite, et ita de rudissima particula figurali legis Moysaice. Unde sicut requiritur industria superaddita ad legendum scripturas cum istis apicibus, ita requiritur superior noticia ad legendum in scriptura sacra hos sensus mysticos secundum sensum historicum. 20 Vult ergo Salvator dicere quod nullum preceptorum moralium nec etiam ceremoniarum figurantium preteribit a complectione legis, donec mundus fuerit ultimo consummatus, et signanter dicit: *donec transeant celum et terra*, quia sicut omnes motus celestium et terrestrium 25 sunt finaliter propter quietem perpetuam nature corporee, sic omnes veritates legum temporalium seu spiritualium sunt finaliter propter quietem anime; si ergo ordo corporalium motuum non sit incorruptibilis, multo magis et ordo varietatis legum spiritualium ad finem preciosiorem attendendum. 30

2. ACDG: de om. 3. G: est om.; ib. BGIM: sicut om. 3, 4. G: extraccione est litera minutissima. N: litera minima. 6. D: sine om.; ib. EGLN: obliquitate. H: obliquamine. 7. N: ergo. 7, 8. I: per apicem vero. 9, 10. BEFGHNO: significativa. 10. CFGN: figurales leges. 10, 11. ABCD: super ligna om. 11. F: monte monstrato; ib. AC: ibi signat. F: significat. O: signavit. M in marg.: sn. 12. I: super monte; ib. AD: et deest. 13. GM: gloriacionem. 14. B: analogice. FG: anagoyce. HL: anagogice. 14, 15. D: anagorice — beate om. 15. AC: indissolubilem om.; ib. G: fixuram. 16. CEEFGIKMO: durissima. 18, 19. D: istis — noticia om. 20. ABCDF: super sensum; ib. EFGIKM: historiaceum. L: historie. 22. M: ceremonialium; ib. GL: preteribunt. 23. H: ex complectione. 24. CEEFG: transeat. 25. B: sicut om.; ib. ACDFKL: omnis; ib. C: modus; ib. N: et om.; ib. ACb: sit. 27. AD: omnis veritas. GHKLMN: omnes varietates. 28. N: anime om.; ib. HILN: si igitur. F: si enim. 29. ABDHKLM: interruptibilis. 31. ABH: antecedendum. FGN: tendendum.

24. Matth. V, 18.

Et indubie si non preteribunt hec minima a lege, donec celestia et terrestria non sint in motu, per locum a maiori nihil excidet a lege, quando mundus superior erit in quiete perpetua, ut si Deus dominus, filius David sedebit a dextris Dei patris usque ad finale iudicium, in quo omnes inimici sui erunt sibi subpeditati, ut dicitur Psalmo X, 5, quo per locum a maiori sequitur quod permanebit in bonis patris pocioribus in eternum, cum tunc potissime translacio quecunque contingeret.

10 Et tantum dixerim de hiis quinque.

Law will
remain eternal.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Tercio principaliter arguitur contra dicta de legibus ex hoc quod non foret distincio novi et veteris testamenti. Consequens impossibile, cum ad Hebreos VII, 22 dicitur: *Translato sacerdocio necesse est, ut legis translacio fiat.* Et illam legem vocat testamentum, ad Hebreos VIII, 8—10 capitulo, sub hiis verbis: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et consummabo super domum Israel et domum Iuda testamentum novum; non secundum testamentum, quod feci patribus eorum.* Et sequitur: *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentes eorum et in corda eorum superscribam eas.* Et sumitur de Ieremie XXXI, 31 cap^o, unde in fine capituli sanctus Apostolus ponderans verba prophetica ponit ipsarum legum differencias sub hiis verbis: *Dicendo novum, inquit, veteravit prius. Quod autem anti-*

25 *quatur et senescit, prope interitum est.*

Distinctions
between the
Old and the
New Testament.

In respondendo oportet supponere quod scientibus legem loquar quomodo apud Deum omnia que fuerunt vel erunt sunt tempore suo presencia, et non fiet sermo

2. BD: non om. C corr. G: sint non. 3. AC: excedit. M: excidit. 4. I: perpetuo; ib. BG: filius domus. 5. D: Deus, Dei filius dominus David. 6. I.M: ad dexteram. 7. BIKLM: Ps. 109 per. 8. B: tunc om.; ib. B: translationem. 9. MNO: De secundo principaliter. F: Secundo. 10. B: verbis om. 11. E: Israel extinctum est. 12. K: nam secundum. 13. 20. ABC: non secundum quod. 14. ACD: est om. 15. L: testamentum vel testimonium. 16. F: in corde. 17. AD: eas om. 18. D: ponit om.; ib. ACD: istarum; ib. GN: ponendo sub. 19. ABC: Dicendo, inquit, novum veteravit prius. G: dicendo om.; ib. ACD: autem om. 20. G: proprie. 21—30. B: oportet — sunt om. 30. ADEFGLN: fiat.

7. Et Ps. CIX, 1: *Dixitque Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* 26. Hebr. VIII, 13.

sophistis qui dicunt quod non est possibile hec duo testamenta differre ab invicem, cum non sit possibile ipsa esse, nec potuerunt ut fingunt differre ab invicem, cum non poterant simul esse.

Relinquendo itaque istas ficiones sophistis, suppono⁵ quod vetus testamentum sit multitudo omnium veritatum quas Moyses promulgaverat ad populum regulandum; et non solum hoc sed quelibet particularis veritas que cessare debuit tempore Christi potest etiam dici vetus testamentum. Novum autem testamentum est multitudo¹⁰ veritatum quas Christus docebat humanitus ad suum populum regulandum; sic enim videtur Apostolum distinguere finaliter has leges penes legiferos sive principia veteris et novi testamenti. Et patet quod lex nova et vetus differunt triplici ratione; primo quoad¹⁵ substantiam, secundo quoad principium et quoad modum dandi et legis exercitium exsequendum, et tercio quoad finem; ita quod tota legum varietas stat in varietate substantie atque modi; qui quidem modus variatur in principio, medio atque fine.²⁰

Distinction is made in substance, in principle in the mode of delivery and carrying out the law, finally in the purpose of it.

In substance they agree in some truths, especially in the 10 commandments, in others they differ, as e. g. in the ceremonies.

Quoad primum patet quod lex nova et vetus communicant in quotlibet veritatibus eternis, ut specialiter patet de decem preceptis decalogi; discrepant autem in ceremonialibus, cum cerimonie figurales veniente Christo figurato cessare debuerant, sicut umbra consumitur ad-²⁵ ventu luminis. Sed in novo testamento adiciuntur ritus sacramentales ac sensus legis que in veteri testamento non debuerant explicari.

Et patet quomodo iste due leges in parte discrepant et in parte conveniunt, quod aliqui notant, dividendo³⁰ totam legem veterem in tres partes, scilicet iudicialia, ceremonialia et moralia. Due prime partes ut plurimum variantur, sed tertia manet immobilis utrobique.

1. H: *sophisticus*. 2. ABD: *sub invicem*. E: *ab*; correxit: *ad*. 3. FEGHILNO: *illa esse*; ib. C: *poterant*. ADFHIK: *poterunt*. N: *vel poterunt*. 3-4. B: *ut -- poterant om.* 4. C: *nec poterant*. K: *nec potuerunt*. 5. B: *itaque om.*; ib. C: *istam ficionem*. H: *istas ficitias sophisticas*. 6. D: *testamentum om.*; ib. B: *omnium om.* 7. B: *promulgavit*. 11. D: *suum om.* 12. I: *sicut enim*. 13. FGKIMO: *figuraliter penes*. 13. I. G: *sive presencia*. 14. F: *novi etiam veteris*. 16. EGIM: *principium alias*; ib. I: *et secundo quo ad modum*. FKN: *et tercio*. 16, 17. EFGKMNO: *modum sive legiferum et quo ad modum dandi*. 19. B: *atque om.* C: *atque periodi*. 19, 20. A: *qui -- sine om.* 22. G: *varietatibus*; ib. I: *et specialiter*. 23. B: *patet om.*; ib. K: *per decem*. 24. D: *cum om.* 28. B: *non om.* 29. B: *quomodo om.* A: *quando*. 30. F: *qui aliqui vocant*. 31. AD: *totam om.* 33. ACD: *et tertia*.

Parisiensis vero in libro suo de Fide et Legibus dividit universitatem legis in septem particulas; scilicet testimonia, et hec cum sint veritatis, sunt credenda, secundo precepta, et hec cum sint honestatis, sunt adimplenda, 5 tercio sunt iudicia, et eis cum sunt equitatis, est parendum, quarto sunt exempla, et hec cum sint sanctitatis, sunt imitanda, quinto sunt promissiones premiorum, et hec speranda, sexto comminationes suppliciorum, et hec timenda et septimo cerimonie et honorificencie divini 10 cultus, et hee reverende.

Division of the law according to Guilelmus Arvernus.

Et patet ex diffinitione legis quod quodlibet istorum septem sicut omnis veritas scripture sacre habet propriam rationem legis. Mandata autem nunc reducuntur ad decem, ut Exodi XX°; nunc ad duo, scilicet dilectionem Dei et proximi, ut patet Matth. XXII, 37—40; 15 nunc ad unum, ut Rom. XIII, 10 *plenitudo legis est dilectio*. Nec repugnant hec dicta, cum idem genus sit quodlibet eius partes, ut hoc genus *animal* est tam animal rationale quam irrationale, et omnes ac singule 20 species et individua animalia. Et patet quomodo iste due leges distinguuntur in substantia, considerando particulares veritates utriusque legis in quibus communicant et alias in quibus discrepant.

Number of the commandments.

Sed quoad efficiens sive legiferum notandum quod 25 Christus et Moyses differunt ut deitas atque humanitas, dominus et servus, summus pontifex et levita. Christus

Difference of the law-givers: Christ and Moses.

1. C: *Parisiensis ut*. 1—3. B: *Parisiensis — testimonia om.* 2. F: *scilicet in.* 3. F: 2^a. 4. EH: *honestates*. 5. F: 3^a; ib. I: *et hec*; ib. FHKM: *et hec . . . est eis*. N: *et hoc . . . est eis*; ib. E: *equitates*. 6. CFLN: *exemplata*; ib. EF: *sancta*. L: *sancta sup. lin.* 7. BC: *est imitandum*. 8. F: *sunt speranda*; ib. F: *supplicationes* (sic). 9. ACD: *et before septimo om.*; ib. BDI: *et before honorificencie om.*; ib. CFHN: *id est honorificencie*. 10. N: *et om.*; ib. L: *hec sunt*. 11, 12. N: *quod quodlibet septem sit omnis veritas*. 11. E: *illorum*. 14. G: *ad quatuor*; ib. H: *Matth. XX*. 15. ACDN: *ut patet om.* 16. M: *nunc autem*; ib. G: *ut ad Rom. XIII*. 16, 17. EFGHKLMNO: *est caritas*. Codd. exceptis HL, legunt *Ioh. XIII*. 17, 18. N: *cum idem sit quodlibet eius partes ut genus*. 17. M: *genus om.* 18. C: *quolibet pars*; ib. FGHKMO: *hoc om.*; ib. B: *animal est om.* EFHO: *animalis*. 19. B: *animal impossibile*. 20. EFGMLNO: *animalis*; ib. FGHM: *ille*. 21. H: *substantiam*. 22. B: *legis om.* 24. C: *nostrum quod*. 25. C: *divinitas*; ib. FHM: *et humanitas*. 26. I: *servus suus pontifex*. 26—2. G: *et levita — pontifex om.*

1. Parisiensis. — Non est (ut aliis locis ct. cap. X et saepe alias) Guilelmus Peraldus sed Guilelmus Arvernus episcopus Parisiensis et invenire poteris locum supra memoratum in Opere episcopi De Legibus, Opp. I, p. 19. Vide Loserth, Johannes Wiclif und Guilelmus Peraldus, Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Bd. CLXXX, p. 78.

The pontificate
of Christ
exceeds the
dignity of the
Aaronites.

enim est *princeps pastorum* I. Petri V, 4 et per consequens summus pontifex et episcopus animarum, Moyses non sacerdos vel pontifex sed levita. Ideo Heb. V et VII descriptus est Christus non sacerdos Aaronita sed superior secundum ordinem Melchisedech, simul rex et sacerdos, ab Abraham decimas accipiens et ingenealogiatus ut Melchisedech quoad patrem. Isaie LIII, 8 scribitur: *Generacionem eius quis enarrabit?* Christus enim est Deus et homo et sic mediator utriusque testamenti, nec solum legislator sed auctor. Et hinc probat Apostolus ad Hebreos I, 4 ex testimonio scripture multiplici quod sit Deus: *tanto, inquit, melior angelis effectus, quanto differentius pre illis nomen hereditavit.* Cui rogo angelorum dixit illud Psalmi II¹ literaliter ad Messiam: *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et sic de multis aliis scripturis que idem sentenciant. Unde ad Hebreos III, 2 notat Apostolus quod *Moyse erat fidelis famulus in domo Dei*, que est ecclesia, ut patet in scriptura Num. XII, 7; Christus autem tanquam filius in domo sua, ut patet Psalmo primo; ergo amplioris glorie est Christus pre Moysse.

Christ is
founder of the
Church;
Moses a hired
servant of the
Church.

Probatur ex hoc quod omnis per se fabricator domus quam hereditarie inhabitat est maior servo conducto in eadem. Christus est fabricator ecclesie, Moyses servus conductus in illa hospitans, ergo conclusio. Minor patet ex hoc quod omnem domum oportet habere auctorem, et per consequens Deum qui creavit omnia, et cum tantum unus sit Deus qui est pontifex noster Christus, patet quod ipse est fabricator ecclesie. Unde ex modo sui pontificatus probatur in quatuor precellere sacerdotes et pontifices veteris testamenti.

2. C: spiritus animarum. 2, 3. D: non sacerdos om. 3. G: nec pontifex; ib. BGHN: ad Heb. 4. C: non attorcos; ib. GLM: Aronicus. 6. C: scilicet ad Abraham; ib. ABD: et om. 6, 7. ILMO: ingeneoloi-
salus. K: ingenologisatus est. L: ingenologisatus. 9. ABCDF: enim om.; ib. GN: est om.; ib. B: homini; ib. G: sic om.; ib. C: meditabor.
10. H: non solum. 11. I: Hebr. 10. 12. I: cum sic; ib. H: mediator angelis.
14. GMN: angelo; ib. ABD: illud Psalmi dixit literaliter. GN: ut Psalmi secundi; ib. N: dictum literaliter. 15. AD: multis om.
16. G: que omnes. 18, 19. C: ut patet Num. XII. D: ut — XII om.
18. ACD: in scriptura om. BEFGLMO: ex scriptura. 19. N: Num. 21.
20. I: patet om.; ib. CFGIKLNO: igitur. 22. F: Probatur primo quod.
23. M: suo conductivo. F: servo conductivo in eam(?) GN: conductorio. EHKLO: servo conductivo. 23, 24. IO: in eandem. 2D. C: Moyses sermo.
25. L: conductivus; ib. F: habitans seu hospitans. N: hospitatus ergo consequentia. 26. N: omne donum; ib. I: habere om.
27. EFGMNO: creat. 30. C: excellere.

Primo in hoc quod omnis alius pontifex eligitur temporaliter, Christus clarificatus est eternaliter; ergo conclusio. Probatur primum ex hoc quod nemo rite sumit sibi honorem pontificatus prece, precio, simulacione vel
 5 obsequio, sed vocatur eleccione populi vel ostensione miraculi, sicut Aaron vocatus est florenzia virge in domo Levi Num. XVII, 8.

Excellencies of Christ's high priesthood,

Christus autem non se clarificavit esse pontificem temporali miraculo, ut patet Ioh. VIII, 50: *Ego gloriam*
 10 *meam non quero*, ergo relinquitur eius eleccio aliunde, unde Deus pater clarificavit eum filiacione mira naturali, ut patet in baptizacione, Luce III, 22, in transfiguracione, Matth. XVII, 5: Ideo signanter dicitur Ioh. XVII, 5: *Clarifica me, tu pater, claritate quam habui, priusquam*
 15 *mundus fieret apud te.*

not created by miracle, nor by election.

Racio autem istius diversitatis est, quia oportet summum pontificem ad tantum humiliari quantum natura quam redemit se extollebat; quod non potuit secundum divinitatem, ideo relinquitur quod secundum humanitatem;
 20 et hinc in diebus carnis sue factus est *obediens usque ad mortem*, ad Philippenses II, 8. Et sine dubio illa obediencia non fuisset possibilis, nisi foret Deus et homo; quod notat Psalmo II, 7: *Domini dixit ad me; filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et patet excellencia
 25 sacerdotii Christi super alios quoad eleccionem; et hec est ratio ad Hebreos V^o.

Reason of the difference: Christ as high priest had to be humiliated as much as his human nature permitted.

Secundo est diversitas quoad oblacionem, cum alii sacerdotes necessitati sunt offerre pro peccato ydolatrie Aaronitarum vitulum, et deinde pro populo, ut patet Levitici IX°;
 30 Christus autem, *cum peccatum non fecit*, I. Petri II, 22, *non habuit necessitatem hoc facere*, sed non bestiam, ymmo se ipsum obtulit precium sufficiens pro peccatis. Alii autem non sufficerent nisi virtute illius oblacionis satisfacere pro

Difference of the offering: other priests offer a beast, Christ offers Himself for sacrifice.

1. G: elicitur. 2. CEGLMNO: glorificatus. 3, 4. ABD: ergo conclusio om. 3. FHIKLNQ: primo. 4. GO: vel precio. HL: precio vel prece. 6. D: mirabili; ib. MN: flore; ib. C: virge leniter. 8. G: glorificavit. N: clarificabat. 9. FGLNO: temporali corporali miraculo. E: corporali in marg. 10. ACD: dileccio. 11. AC: sed Deus. F: unde dicitur Deus pater; ib. ABCD: mira om. M: miraculo; ib. G: vero naturali. 12. N: baptisate. 13. F: ideo notanter; ib. ABC: dicitur om. 15. N: apud te om. 16. C: difficultatis. 17. AD: ad om. 17, 18. BCEFGHIKLMNO: natura redimibilis se extollebat. 19. ADHKL: deitatem. 22. N: nisi fuisset. 23. EH: notat Psalms secundus. 24. B: hodie om. 25. AC: super illos. 25-27. K: et hec-cum om. 27. IK: cum aliquando. 28. C: ydolatrie ad. 28. FHIL: et demum. G: et demum populo. N: demum pro. 31. G: sed se. 32. F: precium peccati sufficiens; ib. H: pro om. 32-4. K: Alii autem-cum a planta om. 33. ABD: suffecerunt ib. Codd: virtutis; ib. G: satisfacerent.

se ipsis, ergo multo minus pro toto genere; et hec differencia tangitur ab apostolo ad Hebreos VII, 27.

Difference in prayer: other priests want a mediator with God; Christ did not want such a mediation when He prayed for us.

Tercio est diversitas quoad oracionem. Alii autem cum *a planta pedis usque ad verticem capitis non sit in eis sanitas*, Isaye I, 6, necesse habent per mediatorem Dei ⁵ et hominum exaudiri; quomodo, queso, plus delinquens contra Deum quam ex se posset satisfacere, mereretur sine persona satisfaciente media exaudiri? Christus autem semper vivens ad interpellandum pro nobis sine persona media possibili, cum *in diebus carnis sue preces effunderet*, ¹⁰ *exauditus est pro sua reverencia*, ad Hebreos V, 7. Nec mirum, cum non impeditur ex propria culpa ex alia persona media prepediente interloqui, eo quod sedet a dextris Dei in perpetuum sine possibili absencia non deses ad orandum, cum sit *frater noster*, ad Hebreos ¹⁵ II, 11, non requirens nostra temporalia, sed solum quod ad nostri utilitatem observemus eius mandata.

Difference of the tabernacle and of the time of ministration.

Quarto est diversitas quoad tabernaculum et tempus ministrandi, nam sacerdotes veteris testamenti habuerunt artum tabernaculum quadrangulum, ut describitur Exodi ²⁰ XXVI°, divisum in sancta ac sancta sanctorum, in quod summus pontifex introiret quolibet anno semel cum sanguine vituli in festo expiationis offerendo pro peccatis, ut patet Levitici XXVI°. Christus autem semel tantum in magno anno mundi introivit in celum quod est sancta ²⁵ sanctorum, sicut totus mundus est eius tabernaculum, in quo est sacerdotis officium finaliter consummatum; quod ostendit Apostolus ad Hebreos IX, 11: *Christus*, inquit, *assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non* ³⁰ *huius creacionis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum sed per proprium sanguinem introivit in sancta, eterna redemptione inventa*. Ubi patet primo perpetua Christi assistencia Deo patri, cum sit *assistens*, secundo officium mediandi, cum sit *pontifex*, tercio excellencia ³⁵

2. O: hec (in marg.: dicta) differencia; ib. B: ad om. 3. I: est differencia. 4. G: in eo. 6. C: delinquet. K: delinquet. H: delinquitur. O: deliquens. 9. B: ad om.; ib. F: pro nobis twice. 10. cum. AD: tamen. 13. ABCDEFHIKLMNO: interloquia. 13, 14. GN: ad dexteram Dei in eternum. 15. ABCD: desinens; ib. G: ad honorandum. N: corrixit. 17. B: nostram. 18. C: tempore. 20. K: ut scribitur. 21. H: divisum ac sancta; ib. ABCDFGHIM: sancta ac om. 24. ABD: XXVI. EGLMNO: XVI. 25. C: magna; ib. N: in before celum om. 26. N: mundus eius (est om.). 28, 29. G: Christus ille ut pontifex coassistens. 29. N: consistens; ib. F: et per amplius et. 32, 33. F: intrando semel in sancta redemptione inventa. 32. EIKMO: semel in sancta. 33. M: eterna om.; ib. H: primo om. 40. M: medicandi GN: correxerunt. F: officio mediandi.

ministerii *futurorum bonorum*, scilicet bonorum patrie, quarto excellencia sui tabernaculi, cum sit mundus *non ab homine* sed a Deo in principio *fabricatus*, quinto ubi alii sacerdotes *cum sanguine hirci vel vituli* pro populo qui peccaverint introierant ad suum ministerium, Christus *per proprium sanguinem* hoc ministerium figuratum finaliter consummavit; sexto non singulis annis sed semel compendiosissime ac sufficientissime *introiit in sancta sanctorum*, id est in celum empireum; septimo non exiit ut alii sacerdotes non inuenientes in suo templo redemptionem humani generis quam querebant, sed cum in celo sit illa redemptio, eo quod solum Deus potest ex se pro peccatis satisfacere, non exiit ad denotandum hunc finem inventum et per consequens non esse ab alio pseudo Christo infideliter expectandum sed habito fine *ex eterna redemptione inventa* sedet a dextris Dei corpus eius mysticum caritatis vinculis trahens sibi. Et patet testamentorum differentia ex istis duobus legis.

20 Tercio maxime differunt quoad modum in suo principio, medio atque fine. Modi quidem dandi has leges erant oppositi, cum una data in monte Synay deserti, tanquam pedagogus parvulis terroribus inducendis, habuit tria signa que apostolus recitat ad Hebreos XII, 18; 25 quorum primum fuit *ignis* materialis terribilis; secundum *turbo* que est ventorum contrarietas cum grandine et pluvia; et tertium *caligo* que est nubis densitas ex igne et fumo; que tria signant intellectui celerem vindicationem veteris testamenti: quoad *ignem* conturbinosam 30 contrariacionem ex avaricia et peccatis lubricis sacerdotum quoad *turbinem*, et tertio umbrosam legis obscuracionem quoad *caliginem*; et quoad auditum

Difference in the manner of law-giving: The Old Law was given in the desert of Sinai with fire, storm, and darkness which terrified the people;

1. FN: patris. 4, 5. GIKLN: hirci pro populo vel vituli qui. EM: vituli quo peccaverant. HO: quo peccaverunt. 4. F: vel vituli om. 5. K: peccavit. GN: peccaverunt. L: peccaverant; ib. M: misterium. 6. CM: misterium. B: in hoc ministerio. 8. H: impendiosissime. 9. IK: id est om. 10. ACD: exit. BN: exiit. 12. N: cum a. 13. L: ex eo; ib. ACD: exit. B: exiit om. 15. FGIKN: pseudochristi; ib. 1: ai infidelitatis infideliter. F: infidelitatis expectandum. 16. B: sed communit. 16, 17. EGILMN: ad dextram. 17. K: vinculum. 19. G: legiferum. 20. H: Secundo; ib. BEFHIL: scilicet in suo. 21. I: quidam. 22. G: una creata. 23. K: parvulus; ib. ABCD: per mille terroribus. H: tortoribus; ib. terroribus; rectius: terrores; ib. M: inducens. 24. ACD: quasi Apostolus; ib. B: ad om. 25. N: quo primum; ib. B: secundo. 27. BEFGHIK: est caligo. 28. B: signant om. F: significant. 29. ABCDH: tuberosam. GLNO: turbinosam. E: tenebrosam. F: tenebrosa contrariacioni. 30. CN: contrarietatem. 32. H: observacionem; ib. N: quo auditum.

the Law of
Grace and
Love,
however, was
given on Zion,
not written in
tables of stone,
but in the
fervent minds
of the apostles
at Pentecost.

sive affectum terribilia erant procella, venti, sonus tube et vox angeli. Unde non solum populus cui negabatur accessus fuit territus, sed bestia accedens ad montem debuit lapidari, sed et Moyses territus est, ut patet Exodi XX. Tempore vero legis gracie, que est lex amoris, data est lex filiis adoptivis opposite condicionis, quia per fratrem nostrum familiariter sedentem in monte — non Synay sed Sion — sic quod loco deserti successit civitas Ierusalem, que est visio pacis signans ecclesiam; et ad illum latorem sicut ad eius montem scilicet utramque ecclesiam, quarum militans est quasi atrium et triumphans est templum interius, possunt omnes sine terrore gratis accedere; in cuius signum non in tabulis lapideis sed in animis fervidis die Pentecostes legem Christus inscripserat. Et sic loco Moysi velati succedunt apostoli revelata facie et loquentes filiis et Christi discipulis *quod libro vite sunt inscripti*; quod est maximum gaudium viatori, ut dicitur Luce X, 20, et loco angeli absconditi confuse tubantis accessimus ad Christum, magni consilii angelum, distincte loquentem. Hec differe-
rencia apostoli ubi supra. Ideo dicit Augustinus in epistola ad Amantium: *Brevis est differentia legis et evangelii; timor et amor*. Unde in novo testamento data est lex magis explicite Matth. V, 21: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides; ego autem dico vobis: Non irasci-
mini*. Non in figura aut *velamine* data est lex Christi *ut in lege veteri* sed in sua veritate, II, ad Cor. III, 15: *Usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen*

1. I: sine effectu. F: summe affectui. G: summe effectui; ib. B: procellam. 2. FGHKMN: cui velabatur. 4. I: debebat. FO: deberet. G: debebatur. 5. I: Exodi 20. 6. CEFHIKLM: in filiis; ib. AD: adoptionis. 7. FN: familiarem. 7, 8. GIKNO: non in monte Synay sed. 8. GL: quod om. 9. B: civitas pacis; ib. E: significans. 10. I: et om. 11. EGHKLN: ad utramque; ib. IK: quorum; ib. ABCD: atria. 12. K: quod possunt. G: in quod possunt. 13. ABCD: non est in. 15. D: Christo; ib. C: etiam inscripserat; ib. GHMN: in loco; ib. M: velata. 16, 17. ABCDFMNO: discipuli libro vite inscripti quod est maximum. 17. F: est om. 19. E: cubantis. 20. K: in angelum; ib. G: Hec dicta. 21. K: dicit angelus. 22. ACD: Amantium. N: Amantium. B: Amaricum. F: ad Marcium. EGKO: ad Amantium. 23. ABD: in om. 24. GO: ut Matth.; ib. G: Audistis enim. 25. GN: occidetis. 25, 26. FGIKMN: non irasci. H: non irascitis. 26. IM: et sic non figura. K: irasci non in figura. 28. G: ad hodiernum; ib. GIK: cum loquitur.

18. Lucae X, 20: *Gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in celis*. 22. Lex illa ad timorem, non ad amorem. Ut autem timor converteretur in amorem, occisus est iustus iam in veritate. Augustini in Psalm. XC, Sermo II. 27. II. Cor. III, 18.

positum est super cor eorum; et hoc figuratum est
 Exodi XXXIV, 33, quod Moyses *velata facie* locutus est
 ad populum: sed Luce XXIII, 45 legitur quod *velum*
templi scissum est, quando fuit umbraculum ceremoni-
 5 arum consummatum. Nos, inquit Apostolus, *revelata*
facie gloriam Domini speculantes in eandem ymaginem
transformamur. Et sic quoad finem moventem in medio
 ad observanciam harum legum in veteri testamento
 promittebantur temporalia movente timore. In novo
 10 vero testamento promittuntur spiritualia movente amore,
 Eccles. ultimo: *Deum time et mandata eius observa; hoc*
est omnis homo; sed prima ad Timotheum I, 5: *Finis*
precepti est caritas.

The Old Law
 promises
 temporal goods
 as a reward —
 the New Law
 spiritual ones.

Tercius modus differendi est quod lex vetus data est
 15 particulariter populo Hebreo Psalmo CXLVII, 20: *Non*
fecit taliter omni nationi et iudicia sua non manifestavit eis.
 Lex autem nova data est universaliter omni genti Matth.
 ult^o: *Ite, docete omnes gentes*. Et Marci ultimo: *Euntes*
in mundum universum predicate evangelium omni creature.

The Old Law
 was given to
 the people of
 Israel — the
 New Law to all
 mankind.

20 Ultima differentia quoad finem est quod lex nova
 immediate disponens ad gloriam aperit ianuam non
 suscipiens ut formam perficientem legem aliam. Lex
 autem vetus materialiter disponens ad novam non
 meretur ianuam aperire, cum omnes patriarche ante
 25 adventum Christi pleni gracia transierunt ad infernum;
 et sic omnes dicti modi sonant in timorem legis veteris
 et amorem legis nove; cuius causam notat Apostolus
 ad Gal. IV, 1—5: *Quanto, inquit, tempore heres parvulus*
est, nichil differt a servo, cum sit dominus omnium: sed
 30 *sub tutoribus et actoribus est usque ad prefinitum tempus a*
patre. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi
eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit

The New Law
 is not fulfilling
 another law —
 the Old Law is
 only the
 material
 introduction to
 the New Law

1. EO: cor; extinct. corr.: oculos. 2. Codd.: 44. K: Exod. IV; ib. F: qui Moyses; ib. CEFGLMNO: loquebatur. 3. ABCD: Luce XIV. BFIN: XXIII; ib. B: scribitur; ib. AD: quod om. 4. 5. BEHI: ceremonialium. 6. EI: Dei speculantes; ib. I: in eadem imagine. K: Dei. 7. B: transformata. 8. A: ab observancia; ib. CEFILN: istarum. 9. F: promittebatur; ib. F: temporalia om. 10. B: vero om.; ib. FGN: promittunt. 11. ABD: scilicet ultimo. 11, 12. GN: Hic est. 13. ABCD: est om. 14. EO: Secundus modus. 15. BGHM: Hebreorum: Non. 16. F: iudicia eius. 17. ABCDEIL: Lex enim. 25. ABCDO: gratie; ib. N: ad inferna. 29. A: Deus omnium. 29—3. GHILMNO: sed sub — recipere om. E in marg. ad vocem omnium: etc. . . usque filiorum recipere omnes inclusive (qui locus) omitti debuerat sed O in textum assumpsit. 30. A: auctoribus; ib. B: ad om.

11. Eccl. XII, 13.
 XVI, 15.

18. Matth. XXVIII, 19.

18. Marci

Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.

Vult enim sanctus apostolus quod tota generatio iustorum sit unus Dei patris filius ad regnum adoptatus 5 qui in primordiis suis remedialiter prevaricans est ad sui instructionem pro tempore iuventutis serviliter pertractatus, licet pro tempore suo sit regni celorum dominus; et sic est *sub tutoribus*, id est frequenter defendantibus ipsum ut puerum ab extrinsecis nocumentis. 10 Tutari enim est frequenter defendere, sicut fecerunt patriarche, iudices, et prophete. Et *sub actoribus*, id est frequenter castigantibus ad servile ministerium exigendum. Sic enim effrenis iuvenis castigatur. Unde actare est frequenter agere, et sic castigatus est populus 15 Hebreorum per reges et sacerdotes qui ius regis I Regum VIII, 11 descriptum et ceremoniarum ritus strictissime exigebant. Unde sponsa Christi fuit quasi iuvenis discens alphabeti sillabicacionem et sine penetrante sensus noticia scienciam simplicem locucionum. Inde ad Gal. III, 24 20 dicit Apostolus quod *lex pedagogus noster fuit*. Totus quidem mundus sensibilis est liber quidam quem naturales in quibusdam suis partibus cognoscentes quasi elementa alphabeti considerant, et dum ab illis discurrunt, ad sua composita quasi sillabificant. Et tercio 25 cum res contiguas aut consequenter se habentes ex istis colligunt, tunc superficialiter librum legunt.

In istis autem patres veteris testamenti quasi sub elementis huius mundi serviliter didicerunt, nunc sacramentis sensibilibus ac aliis cerimoniis, et nunc philo- 30 sophice de mundi partibus disputantes. At ubi fuit tempus huius timorosi tractatus completum, in quo heres Dei fuit ut iuvenis virgarum verberibus castigatus, et

The Old Law enacts strictest observation of ceremonies.

1. FLN: totum genus. 5. B: sit om.; ib. G: regimen; ib. I: ad-
optivus. 6. I: remedialiter. G: remediarii; ib. HM: prevaricatus.
8. I: scilicet pro tempore; ib. B: pro om. 9. F: est om. 9, 10. F:
a frequenter defendantibus. 10. ABCD: ut parvum. 11. G: defec-
erunt. L: sic fecerunt. 12. EFGHIKLMN: sub om. 13. ABCDHM:
causantibus. K: astantibus. 15, 16. EHIL: populus Hebreus. 16. GM:
quod ius. 16, 17. G: I. Rom. 8 descripturi (sic). ~ 17. GL: et om.;
ib. E: ceremonia ritus. 18, 19. A: discens sillabificare alphabeti sillabi-
cacionem. 19. B: alphabeium ei; ib. GN: sillabacionem; ib. EFMO:
penetrantis sensus. 20. CI: leccionum. EFGHIKINO: leccionem; ib. C:
Unde. 22. CEFGHKMO: sensualis; ib. B: quidam queque. 23. AD:
quibusdam om. 24, 25. F: dum habilis discurrunt in sua. 26. B:
contiguas suas. 29. N: didicerant. 29, 30. K: non sacramentis.
30. LO: ac et. 30, 31. AD: philosophi. H: prophetice. 32. D: huius
om.; ib. I: huius timore si. M: huiusmodi curiosi. FHKO: huiusmodi
timorosi. 33. I: et invents. C: in vents; ib. C: uberibus.

completa penitencia huiusmodi in mali penali experientia, maturatus actus solvende redempcionis et apponendi remedii contra affectionem temporalium instituit plenissime, misit Deus filium suum naturalem factum humanitus univoce fratrem nostrum, ut se ipsum pro peccato nostro redempcionem tribueret et in coheredes virtute passionis sue meritorie demerito nostro plene opposito adoptaret. Tunc quidem et specialiter post ascensionem et Spiritus Sancti missionem scivit generacio iustorum ultra hunc librum sensibilem legere intelligibiliter librum vite, cognoscendo omnem creaturam secundum suum esse intelligibile in eternis rationibus libri vite. *Spiritus Sanctus*, inquit Veritas, *ipse vos docebit omnia*. Et istam conclusionem expressit celestis Paranympheus Ioh. I, 3, quando dixit *quod factum est in ipso, vita erat*. Sed heu nos discoli facti animales principaliter temporalia affectantes obliti sumus sensus intelligibiles huius libri, dum non spiritualia que sursum sunt et maxime communia querimus aut sapimus sed partialia sensibilia super terram.

It is a great pity that we forget the intelligible meanings of this book, being more observant of temporal than of spiritual things.

CAPITULUM OCTAVUM.

Ex istis patenter colligitur que istarum legum sit perfeccior atque faciliior. Lex enim Christi est lege antiqua perfeccior, quia auctor eius qui existens Cesar semper Augustus semper meliorando procedit *non enim venit legem solvere sed implere*, ut dicitur Matth. V, 17. Ad quid ergo superadderet novam legem, nisi ipsa foret antiqua perfeccior?

From the preceding chapter it becomes manifest that the New Law is more perfect and easier than the Old Law.

1. AD: modi om.; ib. EFIKLNQ: in malo. G: in mole. 2. FGLMN: maceratus. E correxuit: maturatus. 3. F: tota affectione temporalium. E correxuit in marg.: tota affectione; ib. BEFGIKLMO: instet. H: instet. 4. ABD: suum om. 5. EFGLMQ: univoce om.; ib. B: fratrem suum; ib. M: ut semet ipsum. 6. I: in quo heredes. 8. B: opposite. K: opposita; ib. I: adaptaret; ib. F: Tunc quidam; ib. B: et om. 9. GM genera. 10. A: istorum. 10, 11. BI: intelligenter. KG: legere intelligere. 12. G: intelligibilem. 13. GHIKLNQ: Sanctus om.; ib. BCFGHIKO: veritatis; ib. B: vos om. 14. G: docebit om.; ib. F: istam cognitionem. 15. K: paranympheus ideo; ib. B: Ioh. om.; it. F: cum dixit. 16. C: Sed licet suos; ib. F: vos discoli; ib. AD: facti animales om. 19. EF: ac sapimus. 22. F: que librarum regum (sic). EN: illarum. 23. F: profecior. 25. C: semper Augustinus. 26. CH adimplere. 27. B: nisi illa; ib. MN: ipsa om. 28. CFG: antiqua lege. N: nova lege; correxuit in marg.

13. Ioh. XIV, 26. 25. Caesar semper Augustus. Cf. De Dominio Divino, p. 222. De Benedicta Incarnatione, p. 67, 240.

The New Law
agrees morally
with the Old
Law, but
rejects
ceremonies and
imperfect
judgments;

Similiter, lex nova communicat in moralibus cum antiqua, et ceremonias atque iudicia imperfecta respuit tanquam figuras umbrosas veritatis abdite figurate quam loco eorum amplectitur.

supplying in
place of them
the sacraments
and the
morality of the
New
Testament.

Cum ergo lux sit verior umbra et perfectum purgatum⁵ ab imperfecto sit perfectius quam totum ex eis commixtum, sequitur quod lex nova sit perfectior quam antiqua, specialiter cum loco illius imperfecti succedunt sacramenta et consilia novi testamenti partem moralem exponencia ac sensus morales omnium ceremonialium¹⁰ ac iudicialium longe perfectiora quam ceremonialia derelicta. Aliter enim esset irrationabile quod cessarent.

The New Law
is more
profitable and
spiritual; it
promises the
goods of Virtue
and Grace and
keeps its word;
the Old Law
promises but
the goods of
nature and
fortune.

Similiter, lex nova est forma legi antike superaddita tanquam materie, ex quibus succedentibus fit una lex successiva pro genere humano tanquam ex corpore et¹⁵ anima composita, sed generaliter anima sicut quecunque forma substantialis est suo subiecto perfectior, ergo lex nova est perfectior quam antiqua. In cuius signum est utilior et spiritalior, bona virtutis et gracie promittens et exequens, ubi lex antiqua plurimum promisit et intendit²⁰ circa bonum nature et bonum fortune. Sed constat ex dictis quinto capitulo quod bonum gracie est infinitum melius istis bonis, ideo lex istis sic intendens est alia lege perfectior. Cuius secundum signum est quod lex ista propinquior fini qui est status patrie aperit ianuam,²⁵ Lex enim vetus a fine summo distantiôr disponit ad limbum. Ideo tanquam amorosa est lege timorosa perfectior; lex quidem perfectior danda est maturiori filio magis caro, ergo etc.

The New Law
is more perfect
and concise,
and, therefore,
more profitable.

Tercium signum est quod lex nova est compleciôr,³⁰ compendiosior et sic utilior. *Compleciôr*, quia non est quod per additamentum ipsam perficeret. *Compendiosior*, quia in uno verbo caritatis impletur; et *utilior*, quia antiqua lex nulli proficit nisi de quanto medium est ad novam,

35

1. F: Similiter om. 2. AC: ceremonia. 3. C: tanquam filias.
3, 4. M: qua in loco eorum. G: corrent. O: in loco. 4. C: amplectitur.
5. B: verior quam. 6. I: ab eis. 8. M: specialiter tamen; ib. C: istius.
10. C: expositiva; ib. M: spiritus morales. 11, 12. CEGIKLMNO; et
iudicialia derelicta. H: iudicialia delicta. 16. AC: sit composita.
18. GN: quam om. 21. E: bonum fortune et nature. 21, 22. GILMN:
ex dicto libro V capitulo. EFO: ex dictis libri V^o cap^o. K: ex dictis
libro V cap. 24. B: perfectio. 24-25. F: secundum - patrie om.
26. K: summe; ib. ACD: distans. B: indistancior. 28. B: teccio.
1: Ei lex. 31. LM: et sic om. 31, 32. EF: non est quid. 32, 33. N:
Compendiosior est... utilior est; quia om. 34. AB: nullis; ib. N:
nisi quando.

Supposito ergo isto cuicumque catholico tanquam noto, videndum est diffusius que istarum legum sit altera facilior. In hoc enim videntur professores scripture varie opinari. Videtur autem quod lex nova sit difficilior

As to easiness, opinions vary.

5 quam antiqua, quia proportionaliter ut servus est domino suo obligacior, debet sibi iniungi ministratio difficilior, sed generacio iustorum est tempore gracie Deo obligacior quam fuit tempore legis antique, ergo debet sibi imponi servitium amplius ac difficilius.

It seems as if the New Law were more difficult to follow than the Old Law.

10 Assumptum videtur notum ex terminis, nam servus nichil debet domino nisi servitium, ergo si obligacione ampliori sit indebitatus domino, sequitur quod debet sibi amplius servitium; et cum servitium ut maius sit difficilius, sequitur quod servus in quantum est domino 15 obligacior, debet supportare proportionaliter gravius servitium, quia continue quantum sufficit.

Minor patet ex hoc, quod in tempore gracie ampliora carismata a Christo recipimus; cum ergo proportionaliter ad Dei beneficenciam debet obligacio mensurari, 20 sequitur quod tempore legis gracie sumus Deo maxime obligati. Nam secundum Gregorium in Omelia Communi ut crescunt dona, rationes eciam crescunt donorum.

Assumptum patet eo quod filius datus est nobis in fratrem, socium passionis, precium redemptionis et 25 causam efficientem ac obiectivam finalem nostre glorificationis. Sed quis ignorat hec cum aliis carismatibus superadditis excedere beneficencias veteris testamenti?

Hic videtur mihi distinguendum de difficultate: dupliciter quidem intelligitur rem esse difficilem, scilicet 30 quoad eius subtilitatem vel valorem, aut quoad eius debilitatem vel laborem. Primo modo loquendi utitur scriptura II° Regum II, 10, quando Elizeus peciit spiritum duplicem ad spiritum Helie: *Rem*, inquit, *difficilem postulasti*. Secundo modo loquitur scriptura

Distinction between difficulty of subtilty or value and of weakness or labour.

1. I: ergo recto. 2. BEFGINO: illarum. 3. NO: omnes professores. 6. F: obliquencior. 7. B: difficultiori; ib. MN: genus iustorum. G correx. 8. EO: atque. 10. E: videtur esse. 11. F: ergo sibi. 13. CEFHILMN: ut magis. 17. ABCD: Et minor; ib. N: in om. 18. GIKN: recepinus. 19. G: beneficia; ib. C: oblatio. 23. BEFGHIKLMNO: Et assumptum. 24. EGNO: in fratrem carnis. K in marg. addit. 26. ABD: Et quis. 27. I: additis. 29. G: quidem enim. N correx. ib. N: intelligunt; ib. N: videlicet. 30. F: aut ad. 31. B: Debitatem; ib. F: ad eius laborem twice. 32. F: scriptura om.; ib. Codd.: IV. Reg. 33. GHKO: duplum. 34. F: modo om.

21. Cum enim augentur dona, rationes eciam crescunt donorum XI. Hom. in Evang. Lib. I, Hom. IX, tom. II, p. 1463.

communiter, ut Gen. XVIII, 14: *Numquid est Deo quicquam difficile?* Et concordat modus loquendi vulgaris quo dicitur difficultatem maiorem esse tractare subtilem punctum scolasticum quam portare molam asinariam, quod intelligitur primo modo correspondentem 5 ad subtilitatem vel valorem producti. Secundo modo loquendi utuntur dicentes quod tanta difficultas est formice portare granum milii, sicut equo militem; et ista difficultas non respicit velocitatem motus, magnitudinem producti vel potenciam producentis, sed fatigacionem vel debilitatem potencie in comparacione ad debilitans sive tardans.

The Old Testament is more difficult through the multitude of ceremonies;

Ista distincione premissa dico quod vetus testamentum est secundo modo loquendi longe difficilius quam est novum, quia plus fatigativum propter multitudinem 15 cerimonialium et tardanciam Messie ac aliorum consolancium speratorum. Unde Actuum XV, 10 dicit Petrus Iudeis nolentibus gentes conversas circumcidi: *Quid, inquit, temptatis Deum, imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos patres nostri portare 20 potuimus?* Et ad sensum secundi modi loquendi loquitur Salvator Matth. XI, 29: *Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Iugum enim meum suave est, onus meum leve.* Per hec ad formam argumenti patet quod verum concluditur 25 loquendo de difficultate subtilitatis aut perfeccionis et non de difficultate fatigacionis. Debemus enim in novo testamento plus diligere Deum et proximum, et evidentiora signa amoris ostendere quam fecerunt patres veteris testamenti, et illud est servitium perfeccione amplius ac 30 difficilius. Quo contra cum patres veteris testamenti carnales erant rudes ac insolentes, debuit eis imponi rude servitium plus fatigativum; a quo sponsa Christi perfeccione, etate ac discrecione maturior debet racionabiliter alleviari,

the New Testament demands more love to God and one's neighbour.

2. ABCD: *quicquid*. 3. N: *difficultate*. 6. B: *vel laborem*. 7. BD: *loquendi om.*; ib. C: *homines dicentes*; ib. B: *difficultata*. 8. AD: *portare milium*. 9. F: *motis*. 11. CEGHIKLN: *debilitacionem*. 14. BGIKLN: *loquendo*; ib. F: *legem (sic) difficultus*. 15. F: *fatigatum*; ib. propter. C: *per*. 16. F: *tardiciam*. 18. H: *volentes*. KO: *volentibus*; ib. B: *gentes om.*; ib. CEFGLN: *Quid ergo*. Vulgate: *Nunc ergo, quid*. 20. F: *patres vestri*; ib. ABCDFGHILM: *nostri om.* 21. I: *portavimus*. 22. I: *Tolle*. 23. FGIHN: *et discite — corde om.*; ib. ACD: *a me om.* 24. ACD: *est om.*; ib. GN: *Per hoc*. 26, 27. EGIKN: *sed non*. 29. FGHIL: *amoris om.*; ib. C: *patres nostri*. 30. ABI: *istud*. C: *idem*; ib. ACDEL: *perfeccione*. 31. C: *Econtra*. 33. F: *fatigatum*. 34. E: *atque*. LN: *atque etate*; ib. N: *atque discrecione*.

ut innuit Salvator. Unde sicut idem est facile atque difficile, quia *cuncte res difficiles* Eccles. I, 8, sic una lex est alia difficilior et econtra, subintelligendo difficultatem equivoce secundum dispares rationes.

- 5 Sed secundo videtur quod lex Christi sit difficilior, eo quod computando iura papalia, statuta provincialia et ritus introductos ac exactiones prepositorum supra legem evangelicam erunt longe plura atque graviora quam erant in veteri testamento. Nam secundum Raby
10 Moysen tot erant cerimonialia legis veteris quot sunt ossa integra humani corporis; qui numerus secundum anathomicos se extendit ad 293^a preter ossa phis-
anima; sed longe plures ritus ac adinventiones humanas habemus pro quarum transgressione punimur acrius
15 quam pro prevaricatione decalogi.

Quantum ad istud, patet quod non militat contra dicta, cum loquimur de pura lege evangelica a tradicio-
nibus humanis condistincta et sic de lege Moysaica preter traditiones phariseorum et sacerdotum super-
20 additas. Sed difficultas gravis et odiosa hic oritur: Unde prepositis nostris auctoritas ad sic onerandum ecclesiam ultra hoc quod gravata est in sua fundacione primaria?
Et videtur probabile quod nulle constitutiones preposi-
torum ecclesie sunt licite vel a populo obligatorie ad-
25 mittende, nisi de quanto sunt media facilitancia ad observanciam legis Christi.

Probatur primo ex hoc quod apostoli nec voluerunt nec potuerunt aliqua tardancia vel difficultancia legem Christi, ergo per idem nec alii debent nec possunt licite.

The law of Christ seems to be more difficult when we regard the Pope's rights, the provincial statutes, newly introduced rites, and exactions by the prelates.

But we speak here only of the pure Gospel, not of men's traditions which are but a burden to the Church.

And every burdening of the Law of the Gospel is of no validity.

1. M: unde innuit; ib. FIKO: facile et. 1, 2. B: atque difficile om.
5. ABCD: Secundo modo; ib. C: lex Dei. 7. F: execuciones preposi-
torum super; ib. EGHKLNO: super. 8. I: ac graviora. K: essent.
10. B: legis om. 11, 12. ABC: secundum mathematicos. K: antocos.
12. D: se excedit. 12, 13. DI: ossa phisania. B: ossa silaniiora. EF:
phisamina. GHL: phisania. K: phisonia. 14. GMN: puniuntur; ib.
ABCD: arcus. 15. N: pro om. 16. N: ista. 17. GM: loquitur.
18. ABCD: humanis om.; ib. H: distincta; ib. F: et sicut. 19. O:
tradiciones; in marg.: contradicciones. 19, 20. M: superadditis.
H: superadditionem. 23. H: instituciones. 24, 25. I: admittende om.
25. ABCD: facilitiva. 27, 28. HIL: non potuerunt nec voluerunt.
28. ABCD: in aliqua. N: aliqua tardancia difficultare; ib. L: vel om.
O: vel difficultancia om.; ib. HM: diffinire legem. 29. B: nec before
possunt om.

9. Raby Moyses (= Moyses Rabbi, Maimonides, i. e. Mose Maimuni) v. Serm. III, 516; vide Ludwig Baur, die philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln, p. 280 et passim alibi.

De Mandatis Divinis.

Every ordinance which hinders the observance of Christ's Law, is wrong.

Similiter, omnis constitutio retardans a legis Christi observancia est sibi contraria; nulla talis est statuenda quia iniqua; ergo nulla tardativa sed iuvativa est rationaliter statuenda. Cum enim omnis potestas sit a Deo, patet quod Deus non dat potestatem ad statuendum sibi contrarium sed si hoc contingit homini, ex hoc evenit, quod sua abutitur potestate.

Similiter, quilibet debet agere ad edificacionem proximi, et nullo modo ad eius deterioracionem, ut patet ex lege caritatis; sed maxima deterioracio possibilis foret retardari vel impediri ab observancia mandatorum, cum in hoc stat salus hominis. Ergo nemini licet tale tardativum statuere. Repugnaret enim legi nature que precipit quod *omnia quecumque vultis ut faciant vobis homines, sic et facite illis*, Matth. VII, 12. Et patet secundo intelligendo retardativum vel facilitativum istud quod daret occasionem ad sic tardandum vel facilitandum.

In this sense the human statutes are to be investigated.

Ex quo patet cum quanto studio constituenda sunt mandata hominum, ne ex defectu consilii legis Christi, in qua debent esse implicita, statuens incurrat Ve propheticum Ysaie X, 1: *Ve qui condunt leges iniquas* et sic ad sui dampnationem abutens sua propria potestate data solum ad edificacionem ecclesie parvulos scandalizet. Utrum autem statuta, exactiones, censure et excommunicationes, quibus superiores exhauriunt subditorum pecunias, sint talia, non est meum discutere; sed scio quod nullus prepositus debet quicquam statuere vel a subdito quicquam exigere nisi pretextu dileccionis sue; quod facilitaret eos ad diligendum sese reciproce et utrumque ad intensius diligendum Deum et omnem proximum; quod multis non videtur fieri per novellas temporalium tradiciones et ultra exemplum primitive ecclesie temporalium rigidas exactiones.

Whether the statutes, exactions, &c. are a misuse, is not my business to discuss.

1. G: *lege*. N corr. 2. B: *contraria* om. 3. B: *prima iniqua*; ib. H: *tardancia*; ib. N: *imitativa*. 4. H: *est a Deo*. 5. A: *in hoc before contingit*. 6. LN: *et nullus ad eius*. 7. G: *de lege*. 8. G: *retardacio*. 9. LN: *et nullus ad eius*. 10. G: *de lege*. 11. G: *retardacio*. 12, 13. I: *Ergo nullis tale retardativum (licet om.)*. 14. GN: *precepit*. 15, 16. B: *patet questio (q̄d)*. FHKMO: *patet conclusio*. 16. FGKLMN: *et facilitativum illud*. 17-18. F: *quod — cum om.* 17. MN: *vel ad*. 18. CEKO: *Ex hoc*. 19. E: *implicata*; ib. GILM: *statuentes*; ib. GILMN: *incurrant*. ABCD: *incurrunt*. 21. I: *qui conditis*. 21, 22. D: *et sic om.* 22. ABDHN: *abutentes*; ib. ABI: *sua om.* 23, 24. GO: *scandalizat*. L: *scandalizant*. Verum tamen. 24. BC: *Utrum tamen*. EFGKMN: *Verum tamen*; ib. I: *exactiones cessare et*. 25, 26. H: *superiorum pecunias*. 26. EFGHKLMNO: *pecunias si*; ib. EN: *sunt talia licita*. 27. I: *debet quicquid*. 31. E: *non extinet*; ib. FK: *per nonnullas*. 33. H: *rigiditas*.

Videtur enim factum ostendere quod pretexto avaricie refrigerantis caritatem et non pretexto caritatis fraterne excogitata sunt talia.

Unde Augustinus ad inquisitiones Ianuarii loquens
 5 de multitudine tradicionum ecclesie: *Ipsam, inquit, religionem nostram quam dominus noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorum celebrationibus voluit esse liberam, quidam servilibus premunt oneribus, adeo ut tollerabilior sit condicio Iudeorum qui non humanis pre-*
 10 *sumpcionibus sed divinis subiciuntur institutis.* Sed quid credimus hunc sanctum hodie contra multitudines legum ecclesie tam incorporatarum quam extravagancium reclamare? quid contra bella, contra reservaciones, contra primos fructus et alias spoliaciones bonorum ecclesie?
 15 Credo quod diceret illud phariseis Matth. XXIII, 25 exprobratum: *Intus pleni estis rapina et immundicia.*

St. Augustine contends against suchlike traditions;

what would he say to the prelates of today and their many new laws?

Redeundo ergo ad propositum, patet quod nulla talia
 privata statuta debent obligare christianos nisi de quanto
 facilitant ad observanciam mandatorum, nec aliter
 20 tenemur ea cognoscere vel servare. Ceremonie vero legis veteris obligarunt. Et sic lex nova excedit veterem in brevitate et in instrumentorum paucitate et modi implendi facilitate.

Private statutes are binding unless they hinder the observance of the divine commandment.

As the ceremonies of the Old Law bind unconditionally, the New Law surpasses the Old Law.

(1) in brevity;

In brevitate, quia omnia mandata, et per consequens
 25 tota lex reducitur ad hoc verbum abbreviatum *Caritas*. Nam ad Rom. XIII, 8, dicit Apostolus: *Qui diligit proximum, legem implevit.* Et sequitur post declaracionem conclusio: *Plenitudo ergo legis est dileccio.* Et istud verbum abbreviatum indubie est Christus, quia I. Ioh.
 30 IV, 8, dicitur: *Deus caritas est* qui tempore legis gracie est nobis Deus et proximus.

Excedit itaque lex nova veterem *in instrumentorum paucitate*, quia non requiruntur bestie immolande. non

(2) in the paucity of instruments;

1. G: *Ibi dicitur enim factum*: ib. EFHIMO: *sub pretexto*. 5. G: *Ipsa quidem inquit*. 8. 9. FGHKN: *quod tollerabilior*. 9. Codd.: *que*. 11. KLMN: *hunc om*; ib. ADEHIKLMN: *sanctum hominem*. 12. B: *ecclesie quam*; ib. D: *incorruptarum*. EFGHIKLM: *corporatarum*. 13. G: *regulare*; ib. LN: *quidam contra*; ib. I: *bel am*. 15. B: *idem*. 15, 16. L: *exprobrativum*. H: *exprobatum*. 17. G: *Respondendo ergo*: ib. M: *quod natalia*. 20. I: *teneremur*; ib. F: *sed servare*; ib. G: *vero om*. 21. G: *veteris legis non*. 22. ABCD: *et in om*. L: *in om*. 22-24. B: *instrumentorum* — *brevitate om*. 26. I: *Nam ad om*. GLNO: *ad om*. 27. H: *implebit*. 28. BI: *est deest*. 29. I: *indubie om*. ELMN: *indubitanter*; ib. I: *quia Ioh. 3*.

4. St. Augustini Ep. ad Ianuarium lib. II, Opp. tom. II, 221.

(3) in facility of fulfilling, which is not confined to a definite place, time, or circumstance.

A Christian ought, however, to obey an approved usage of the Church.

A very careful consideration is necessary to find out which of the two Laws is more difficult. The New Law seems to be more difficult because it adds new commandments to those of the Old Law.

decime, oblationes vel primicie offerende, non instrumenta, ignem ad Ierusalem ad portandum, sed ubilibet sub divo per se sufficit animus bene amans. *Facilitas autem modi implendi* mandata patet ex hoc, quod lex Christi est tam generaliter tradita quoad circumstantias,⁵ quod cum quantumcunque variis circumstantiis stat ipsam debite observari, ut quantum oportet orare vocaliter, ubi, quando, cum quantis sociis et quanta voce, lex Christi non exprimit; sed cum Spiritus Sanctus sit Deus, satis est orare ubilibet in spiritu et veritate.¹⁰

Sed caveat inobediens mandatis honestis, ne ex superbia ponat offendiculum regule caritatis. *Caritas enim paciens est et omnia sustinet.* Ideo debet christianus obedire usui ecclesie approbato, cum sit rationabilis facilitas ad observanciam caritatis.¹⁵

Tercio videtur quod novum testamentum sit difficilius quam antiquum, quia ipsum obligat ad consilia difficillima ultra hoc quod lex vetus exigit, ut declarat Salvator Matth. V, 17, ubi dicitur quod *non venit legem solvere sed implere. Ideo nisi abundaverit iusticia christianorum plus quam scribarum et phariseorum, non intrabunt in regnum celorum.* Ex quibus videtur Christum addere ad legem veterem supplementum includens difficultatem, ratione cuius oportet christianos striccius observare legem quam scribas et phariseos, qui tamen legem²⁵ veterem strictissime observarunt. Et istam difficultatem superadditam Christus explanat in multis consiliis: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis Non occides: ego autem dico vobis quod omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio; et sic de omnino non iurare, debitu*³⁰ omnino dimittere, inimicos omnes diligere, et sic de multis similibus, ex quibus videtur novum testamentum difficultari notabiliter ultra vetus, non solum quoad

1. C: decimi. H: decime vel; ib. K: oblationes om.; ib. GMN: offerendum. K: offerendi. 2. ABCD: ignem om.; ib. EFKO: in Ierusalem; ib. ABCD: ad parandum. 3. H: ubilibet sine dubio. 4. I: pro se; ib. N: anima. 5. AD: autem om. 6. ABCDEFGHK: observare; ib. G: quantumcunque. 7, 8. AD: vocaliter om. 8-10. G: ubi — satis (est) orare extinguit per puncta subsignata. 8. EF: cum om.; ib. FL: quanta vice. I: voce; corr. 9. ABCDI: Sanctus om. 10. C: virtute. 11. EFKM: facilitans. 12. F: antiqui; ib. ABC: quod. 13. H: quam vetus. 14. B: solvere om. 15. 20, 21. I: christianorum om. 21. EO: introibunt. 26. EFO: illam. 30. I: omnino om.; ib. F: irritare debitu. 30, 31. M: omnino debite. 31. ABCD: inimicos animo (Rectius: omnino); ib. ACD: de om. 32. B: ex quibus om. 33. I: ultra vetus testamentum et; ib. MN: et non solum.

12. I. Cor. XIII, 4, 7.

28. Matth. V, 21.

perfectionem operis sed quoad anxietatem et laboriosam
 fatigacionem. Quid enim multis penalius quam diligere
 inimicum? Hic dicitur quod evidencia ista non proce-
 deret nisi caperet omnes cerimonias et iudicialia veteris
 5 testamenti et probaret illa esse faciliora quam super-
 addita in novo. Et iterum caperet omnia promovencia
 ad observanciam legis veteris et probaret illa excedere
 vel equiparari omnibus iuvamentis ad observanciam legis
 nove; quia aliter non probaret quod lex nova sit diffi-
 10 ciliior quam antiqua simpliciter sed secundum quid, ubi
 argumento consimili probari posset quod lex antiqua sit
 difficilior quam lex nova. Ideo oporteret librare istos
 excessus legum cum suis promoventibus atque tardan-
 tibus et penes hoc concludere excessum difficultatis
 15 simpliciter, sed ad hoc non vadunt doctores nostri.

Mihi autem videtur ut supra quod lex nova sit subti-
 litate difficilior et fatigacione faciliior quam antiqua,
 quia capto consilio difficillimo legis nove, ut diligere
 inimicum, hoc est facilius caritative cum iuvamine
 20 Christi quam est ritus de esu agni paschalis; immo
 quam est actus vindicte vel odii inimici. Cuius triplex
 est ratio, quia diligere inimicum est de lege nature
 nullum dampnum inferens sed undique commodum,
 odire autem quemcunque hominem est legi nature
 25 contrarium.

Similiter, actus diligendi plus confortat tam corpus
 quam animam quam actus odii, ut noverunt naturales,
 et testatur scriptura Proverb. XVII, 22: *Animus gaudens*
etatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa.

30 Similiter, beatus Stephanus, beatus Laurencius, beatus
 Tiburcius et ceteri sancti qui cum magno gaudio hoc
 fecerunt et hoc promptissime, non sunt exinde debilitati
 vel fatigati corpore vel anima. Quomodo ergo non fuit
 hoc eis facile ad sensum expositum? Si dicatur quod
 35 fuerunt adiuti miraculose per Christum, revera ita est
 de quolibet observante in gracia legem suam, quia

This is not
 true, if
 one omits the
 ceremonies
 and the
 judicial
 matter.

My opinion is
 that the New
 Law is more
 difficult in its
 subtlety, but
 not fatiguing
 for its follower.
 Even to love
 one's enemy
 is not so
 difficult as

many
 commandments
 of the old Law
 (e. g. the rite
 of eating the
 paschal lamb
 and vengeance
 and hatred
 against an
 enemy).

Other examples
 from Scripture
 and from the
 Lives of Saints
 prove the
 New Law to
 be easier.

1. N: sed ad; ib. C: aut laboriosam. B: in laboriosam. 2. H: penalius. 7. G: veteris om.; ib. G: et probat. 8. G: vel experiri. 8. ABD: observacionem. 12. O: quam nova; ib. ELMNO: Et ideo: ib. I: oportet; ib. C: illos. 15. H: similiter; ib. H: ad huiusmodi: ib. D: auctores nostri. 16, 17. N: ridetur subtilitate. 17. B: et fatigacione faciliior om. 18. F: difficilissimo. 18, 19. I: etiam diligere in meritum. 19. H: caritativum. 22. B: quemcunque est. 22-24. B: de lege — est om. 24. B: est leti. 26, 27. I: quam corpus quam. 30, 31. G: beatus Tiburcius om. 31. K: Tiburcius; ib. AC: quicunque cum gaudio. 32. H: promptissime exinde non; ib. BFGILNO: sunt om. 35. N: revera itaque de; ib. L: sic est. 36. M: integram legem suam.

If the New Law
seem to be
more difficult
in several
things, this is
due to our sin.

Ioh. XV, 5: *Sine me nihil potestis facere*. Sed istud miraculum est cuicumque regulariter promptissimum, si faciat quod sibi est debitum sue subiaccens potestati. Et si secundo obicitur quod multi Christiani difficultantur plus in observancia legis Christi quam erant⁵ patres veteris testamenti, dicitur quod hoc non est ex occasione data a parte difficultatis legis sed a parte peccantis. Peccatum enim maxime difficultat sicut caritas maxime faciliat; et ideo temporalium cupiditas a legis Christi observancia maxime retardat. Unde Matth.¹⁰ XIX, 22, postquam adolescens tristabatur de mandato Christi precipientis sibi *vendere et distribuere omnia bona sua*: *Difficile*, inquit, *dives intrabit in regnum celorum*, in tantum quod dicit apud homines hoc esse impossibile, ut dilucidat in exemplo.

15

Quod si tercio obicitur christianum plus teneri diligere Deum quam patres veteris testamenti et per consequens difficultatur per latitudinem dileccionis, qua eorum obligacio excedit obligationem patrum legis veteris, patet quod verum concluditur loquendo de difficultate per-²⁰ feccionis sive sublimitatis, ut loquitur Petrus, I. Petri III, 16, ponens quod in epistolis Pauli *sunt quedam difficilia*. Loquendo autem de difficultate fatigacionis, ut loquitur scriptura, Gen. XXXV, 17, ponens quod Rachel passa est *difficultatem partus*, sic non est color in²⁵ argumento, cum amor, exempla sanctorum, et adiutorium Christi facilitant. Patres igitur veteris testamenti multis christianis magis dilexerant, sicut et ratione donorum fuerunt amplius obligati, eciam ad consilia evangelica que Christus nobis post magis dilucidat verbo, adiutorio³⁰ et exemplo. Ideo credo quod aliqui christiani perfectius tenentur diligere, sicut eciam faciunt, quam patres veteris testamenti ut sancte mulieres et Christi discipuli.

As to the
fatigue of
fulfilling the
New Law of
love, the
examples of
the Saints and
the support
given by Christ
make it easier.

1. I: Ioh. XV dicit suprema veritas. I: XV dicitur. 2. ACD: cuique; ib. F: regulariter. 3. F: secundo om.; ib. B: subicitur. 6. F: veteris. 7. FG: legis Christi; ib. B: ex parte. 9, 10. I: a legis Christi observancia om. 11. BCEHLO: tristatus. 13. H: inquit Deus, dives; ib. I: intravit in regno. 15. EGN: elucida. K: delucida. 18. B: difficultantur. E: difficultaret. O: difficultari. G: difficultatur plenitudinem dileccionis quarum obligacio. N correxit; ib. M: quam; ib. AD: quoniam eorum. 19. F: obligacione; ib. BH: veteris testamenti. 22. K: quod om. 23. B: difficilia — de om. 24. ABCD: Gen. XXXIX. 25. F: Rachech. M: Israel passa est. 27. EFGKLO: ergo. 28. F: et om. 29. I: fuerunt om.; ib. I: obligati et consilia. 30. C: potest; ib. K: delucida. G: dilucidavit. 32. LNO: sicut et. 33. G: apostoli Christi.

CAPITULUM NONUM.

Cum iste due leges in moralibus que sunt mandata Dei conveniunt ipsaque sunt fundamentum totius christiane religionis, tractandum est de illis per ordinem.

5 Primo vero notandum quod eadem sunt mandata Dei eterna triplici tempore nobis nota; sed tempore legis Moysaice, cum erant rigide per angelum data servis, vocantur specialiter mandata, quia Deus mandavit illa servari per personam extraneam a deitate. In novo

10 autem testamento vocantur signanter precepta, quia Deus ipse illa precepit amicis suis ore ad os saltem in compendio observari, cum Ioh. XV, 12, scribitur: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem*, et hoc secundum Apostolum Rom. XIII, 10 *est plenitudo legis*. Verum-

15 tamen quia in novo testamento sunt multe condiciones hominum: aliqui servi et aliqui filii; ideo vocantur a Christo nunc precepta et nunc mandata. Dileccio vero vocatur mandatum novum, non propter novitatem substancie qua nature rationales debent se invicem diligere,

20 quia hoc est eternum, sed novum dicitur propter novitatem promulgacionis, explanacionis et practizacionis a Christo facte, et sic intelligitur dictum Christi Iohannis XIII, 34, *Mandatum*, inquit, *novum do vobis*, et prima Ioh. II, 7: *Carissimi, non mandatum novum scribe vobis sed mandatum*

25 *vetus*. Discipulus enim attendit ad substanciam precepti sed Dominus ad ornatum. Secundum substanciam est eternum sed secundum ornatum triplicem fuit nobis novum.

Mandates are the commandments of the Old Law, precepts those of the New Law: Christ uses both names for them. They are the foundations of Christian belief.

Love is called the new commandment for the novelty of its announcement, of its explanation and of its practice by Christ.

Uterius pro numero mandatorum est notandum quod omnia mandata Exodi XX reducuntur ad denarium,

30 Matth. XIX recitantur sub senario, Matth. XXII, 40 sub binario. *In hiis*, inquit, *duobus mandatis*, scilicet

Of the number of commandments. They may be reduced to two.

5. ACDFM: vero om. 6. F: tempore om. 7. I: data suis.
8. I: spiritaliter; ib. EIO: mandavit illis illa. 9. AC: divinitate.
9, 10. ACD: Deus ipsa precepit. 11. E: amicis suis extinct. 12. ABCD: cum om.; ib. ABCD: Ioh. XIX. 13. GN: et sic. 14. FGHL: est om.
15. C: in uno. 16. H: et om. 17. I: nunc precepta nunc dileccio vero; ib. HO: et om. 19. ACD: quod nature. B: natura. GM: quia nature. 20. HI: dicitur om. 21. F: exemplacionis. 22. I: et sic inter dictum Christi. 23. H: Mandatum — Ioh. II om.; ib. AD: inquit om. 23-24. B: novum — mandatum after sed om. 24. G: do vobis. 25. B: preceptum. 25, 26. FO: sed secundum. H: sed domini. 26. H: ornatum secundum substanciam eternum. 31. GO: binario sub hiis verbis; ib. G: hiis enim.

2. De mandatis et in libro De Ente II, tract. III, p. 279—280 disseritur.

dilectione Dei et proximi, *lex universa pendet et prophete*. Matth. VII, 12, *reducuntur ad unum morale principium: Omnia, inquit, quaecunque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis. Hec est enim lex et prophete*. Et ad talem unitatem reducit Apostolus Rom. 5 XIII, 10, ut patet proximo et prima ad Thim. I, 5: *Finis precepti est caritas*. Unde beatus Gregorius super illo Ioh. XV, 12: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem* sic scribit: *Cum cuncta sacra eloquia dominicis sint plena preceptis, quid est quod de dilectione quasi de singulari mandato Dominus dicit: Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexit vos nisi quod omne mandatum de sola dilectione est, et omnia unum preceptum sunt*. Et sequitur: *Precepta ergo dominica et multa sunt et unum*. Et patet consideranti quod non est numerus nominalis ab unitate inclusive usque ad infinitum, quin sub illo numero sit vere exprimibile quod precise tot sunt Dei mandata. Patet hoc logicis qui cognoscunt quod Commune est quodlibet suorum suppositorum et quod Totum est sue partes.

Objections raised against love as not being mentioned in many commandments.

Sed contra istud obicitur per hoc quod multa sunt mandata quorum nullum est caritas sive dileccio, ut patet de omnibus preceptis negativis, et de sabbatismo ac honoracione parentum. Omnis enim caritas sive dileccio que non est Deus incepit esse, sed nulla negacio potest incipere esse, ergo nulla negacio est caritas seu mandata. Et per idem aliud est abstinere a quocunque opere servili in sabbato, et aliud Deum vel amicum diligere, et per idem alius est actus honorare parentes et alius ipsos diligere.

Pro solutione istius materie oportet ad logicam et metaphysicam declaratam diffuse alibi paululum declinare.

2, 3. F: principium om. 4. L: vos om.; ib. IO: Hoc enim. 5. GHINO: ad om. 6. B: patet om.; ib. F: et propria. 10. ABCI: FGHILM: sunt; ib. F: quod de om. 12. K: sicut — vos om.; ib. N: diligatis — vos om. 13. B: sola om. 16. B: numerus om.; ib. EHK: nominabilis. 17. FIK: in infinitum; ib. G: sic invenitur exprimibile. 18. C: quod pure; ib. FGHINO: Et patet; ib. F: logicis qui logicis. H: hoc legis. 20. F: partes om. 21. K: per hoc om. 22. F: caritas sive caritas dileccio. 23. AD: patet om.; ib. C: sabati sanctificatione. B1: sabatissimo. GN: sabatizacione ac honestate. M: et de sabati observacione. ELO: sabbatizacione. 25. G: incipit. 26. B: nulla negativa. 26, 27. B: sic mandata. F: sed mandata. 29—30. GLM: et per — diligere om. N in marg. addit. 29. B: est om. 31. KO: logicam et ad. 32. O: declinare.

Dictum est enim cum declaracione diffusa quod omnis veritas est eterna, et per consequens omnis negacio est essencialiter Deus ipse, immo eciam omnis lex et veritas, quia omne ens est realiter ipse Deus. Dictum 5 est enim in materia de ydeis quod omnis creatura nominalis secundum esse intelligibile et per consequens esse principalissimum est realiter verbum Dei; iuxta illud Iohannis I, 3, *quod factum est in ipso, vita erat*. Nec est ex hoc color quod quolibet creatura sit quodlibet, 10 aut quod quodlibet sit Deus, et conformiter de omni transcendente, cuiusmodi sunt lex et veritas, quod Deus sicut est omnia in omnibus, sic est omnis lex vel veritas, et tamen multe sunt leges et veritates que quoad existenciam in genere non possunt esse Deus. Dictum 15 est eciam quod licet quolibet veritates eterne sunt essencialiter ipse Deus, tamen quolibet illarum formaliter est distincta a reliqua, et nulla illarum est formaliter quicquid in genere neque Deus. Ex quibus colligitur, cum Deus caritas est atque dileccio, quod 20 omne mandatum negativum sit essencialiter prima dileccio, ut non esse furandum, cum sit simpliciter eternum a parte ante et a parte post, non potens incipere vel desinere, non ponit aliquam priorem essenciam vel coevam nisi solam divinam. Quomodo ergo non foret 25 respondendum querenti de quiditate essencie huius veritatis a Deo sic cognite quod ipsa est divina essencia? Hoc enim fecit ante mundi constitutionem.

Similiter, omnis res secundum esse intelligibile est Deus, ut dictum est in materia de ydeis; ista veritas 30 est aliqua res, ergo etc. Et cum solum videtur habere

Refuted by the thesis: all truth is eternal and in essence God Himself.

1. G: enim om. 1. 2. EFO: quod omnis veritas negativa est eterna. G: est negativa eterna. 2. LMN: omnis om. 3. EGHKM: immo et. N: immo quod. F: immo omnis lex aut; ib. GMO: lex aut. K: lex est. 4. M: ens om. 5. N: de materia. 5, 6. ACD: omnes creature nominales (AC) esse habent. 6. EFHKO: nominabilis; ib. ACD: secundum esse intelligibile om. 7. B: principativum. 8, 9. F: Nam ex hoc. 9. B: est om.; ib. AD: quolibet om. CEFHGHIKLM: sit quolibet. O: quolibet creatura sit quolibet. 10. E: aut quod quodlibet sit Deus. A: quod om. I: quod quolibet sit. EFGHKLMO: aut quolibet sit Deus. 12, 13. O: vel veritates. 15. G: quolibet; ib. E: sint. L: sit. 17. GN: distincta; ib. I: et ulla; ib. A: earum. 18. EFGO: quidquam. L: est quidquam; ib. ABD: Ex quo. 19. C: cum quod; ib. I: est om. 21. G: non esse servandum; ib. H: similiter. 22. C: incipere esse. 23. I: aliquam parem. GH: aliam. 24. BCFHIL: divinam essenciam; ib. B: foret om. 25. CG: querenti quiditatem. FMN: de quiditate querenti quiditatem; ib. B: huius om. 26. CFO: sit divina. M: sic est. 27. C: fuit om. 28. M: Sicut omnis res. 29. ACD: de materia. 30. ACD: Et sic cum. GM: etc. sic sequitur. Et cum. EFO: sic et cum.

1. Cf. De Ente, tract. III, p. 3 et seqq.

esse intelligibile potius signans Deum quam existenciam creature, longe evidencius videtur concedendum quod illa veritas sit Deus.

Similiter, quam mala foret alicuius rei carencia, tam bona est eius essencia, sicut assumunt Augustinus et alii⁵ doctores concorditer; sed infinitum mala foret carencia huiusmodi veritatis, non esse furandum, quia destrueret divinam essenciam, cum essencia divina formaliter infert eius oppositum; ergo infinitum bona est ista veritas quod solum divine essencie potest competere, cum¹⁰ proporcionaliter ut aliquid est bonum est diligibile. Sola autem divina essencia est summe diligibilis.

Divine essence
by itself is
the highest
object of love.

Similiter, ut deduxi logice, non esse furandum est communissimum sed solum divina essencia est communissimum, ergo hoc est divina essencia. Si enim non¹⁵ esse furandum non sit hoc, tunc esse furandum est hoc, quod est impossibile. Ideo sicut quilibet est non chimera, sic quilibet est non esse furandum; nec refert multum ad propositum intelligere proposiciones huiusmodi negative vel affirmative de extremo infinito. Ista²⁰ tamen deduccio potest inducere inscios in errorem.

Omnes itaque veritates vel leges sunt divina essencia, sicut omnia sunt Deus; et tamen multe sunt res, leges et veritates secundum existenciam in proprio genere quarum nulla est Deus, cum in equivocis non est con-²⁵ tradiccio. Esse autem intelligibile et esse existencie creature dicuntur equivoce; formaliter autem loquendo distinguuntur huiusmodi veritates negative ab invicem et a Deo, cum affirmaciones vel positiva certa que sunt realiter distinguuntur, ut distincio est inter non esse³⁰ ydolatrandum et non esse furandum, quia furtum et ydolum vel saltem rationes exemplares illorum positivorum distinguuntur.

1. ABD: proprius; ib. C: tam Deum; ib. G: quam om. N: quam existenciam. 3. C: ista veritas. 5. EFGHIO: bona esset; io. B: eius rei. GHIO: illius rei. C: istius rei; ib. I: sicut assentit Anselmus et alii doctores. FGHKLMNO: sicut assumit Anselmus; ib. AD: alii om. 7. BDE: modi deest. 8. BI: inferret. 9. AD: bonum; ib. GHLNO: illa. 11. G: ut aliud; ib. I: est magis bonum. 12. B: diligendum. 14. 15. FKM: sed — communissimum om. 15. F: ergo — essencia om.; ib. F: Si autem. 15. 16. AD: non est. K: non esset. 16. N: hoc om. 17. GN: Igitur sicut quilibet; ib. F: quilibet. 18. BGIM: sic quilibet. 19. G: multum om. 21. C: iustos. EFGHLMNO: multos inscios. 24. C: secundum essenciam. 25. ABD: non sit. 25. 26. GN: nulla est contradiccio. 26. B: Esse et in proprio genere; ib. AD: et omnes. 28. K: ad invicem. 29. certa. AD: contra. BCFGHLMNO: circa. N: posita certa. 30. GN: designantur; ib. G: inter om. 30. 31. B: non esse ydolatrandum et om. 31. AD: et om. after furtum. 32. K: vel ydolum; ib. ABD: istorum.

Unde videtur non esse concedendum quod non ydolatrare, non mechari, occidere vel furare sit mandatum, quia nullum tale est, eo quod homo prevaricando factus est ydolatra, mechus, homicida et latro. Verumptamen
 5 quod non est taliter agendum manet necessario absolute; et contra hoc offenditur sicut contra Deum, quando prevaricacio talis committitur. Unde non est extraneum sed saluberrimum quod Deus sit mandatum quod precipitur observari, quia observando debite hunc hospitem
 10 non est compossibile observantem dampnum incurrere.

Quantum ad duo precepta affirmativa, scilicet sabbat-
 tismum et honoraciones parentum, notandum quod debent
 intelligi, sic quod sit sabbatizandum et parentes hono-
 randum, quia sive includant dignitatem atque iusticiam
 15 sive futuricionem sive practizacionem actus huiusmodi, videtur quod utrumque sit eternum simpliciter. Nam si Deus vult quod homo sabbatizet pro eadem mensura volicionis divine, vere dignum et iustum est quod homo pro suo tempore sabbatizet, quia volicio Dei ut quic-
 20 quid fiat iustificat per se atque legitimat quod sic fiat. Et ideo non sequitur: Nunc est iustum quod Petrus dampnetur, ergo nunc dampnatur, sed satis est quod dampnacio succedat pro tempore a Deo statuto, ut debeat succedere.

25 Et sic de debito non sequitur: Nunc est debitum quod Petrus dampnetur, ergo nunc est verum quod dampnatur, sed satis est quod Petrus aliquando ita se habeat vel debeat se habere et quod Deus semper vult sub pena peccati et ordinat ita esse. In cuius conviccionis signum
 30 congrue cum istis terminis *dignum et iustum et debitum* est ponitur verbum presentis temporis coniunctivi, sed

The affirmative precepts of keeping the Sabbath and of honouring parents are eternal.

1, 2. C: ydolatra. GN: non ydolatre (sic) et non furari et non mechari, occidere. LO: et non mechari. 2. ACD: non occidere; ib. GLM: sit manifestum. FO: sint mandatum. 5, 6. AD: absolute om. 6. F: sicut hoc. 8. G: quod Deus sic mandat. N: mandant (?). H: Deus sit manifestum. 9. K: tunc habet hospitem. N: tunc habet hospitem a quo. 11. K: scilicet om. 11, 12. C: sabbatum. H: sabbatisma. I: sabbatizandum. E: sabbatismum sabbatisandum. 12. AD: honores. M: honorandos. 13. GN: quod sicut; ib. C: sanctisandum. 13, 14. B: honorande quod. EFHIKMNO: honorandi quod. 14. G: quod sive. AD: quare si includat. FGHIKMNO: includat; ib. K: dignitate; ib. B: atque om. 15. BDEFGHIKLMNO: sive practizacionem om. 16. I: est eternum; ib. H: similiter. 18. G: volitorum divine. 19. G: ut om. 19, 20. EFIKLO: ut quidquam. 20. F: fuit. G: fuerit before iustificat. 22. F: ergo nunc est verum quod dampnatur; ib. EPIKM: dampnetur before sed. 23—27. F: dampnacio — est quod om. 23, 24. ABDGI: vel debeat. EN: ut corr. 26. B: Petrus dampnatus. 27. C: verum quod Petrus; ib. AD: ita om. C: sic. 29. H: illa esse; ib. GHO: coniunctionis. 30. ACDEF: est om. 30, 31. B: debitum esse. 31—2. I: coniunctivi — indicativi om.

cum isto termino *verum est* verbum presentis temporis indicativi. Ita non sequitur, nunc est debitum quod Petrus comedat, ergo nunc comedit vel nunc tenetur aut nunc obligatur comedere; sed totum debet coniungi ad divinam volicionem et ordinacionem sub pena culpe in 5 aliqua creatura.

Alia vero est repositio, cui ego in huius principio innitebar et que non tantum ampliat actum debendi sed habet pro eodem quod Deus vult quod hoc est et quod hoc sit, iustum est quod hoc est et quod hoc sit; 10 et sic de ceteris; quam variacionem et equivocationem decet theologum cognoscere; unde dicitur quod Deus eternaliter vult, quod ego sabbatizem; nec ex hoc sequitur quod eternaliter sit iustum aut debitum quod ego sabbatizem; sed satis est quod tempore suo sit 15 iustum, quia ad hoc quod sit iustum me sabbatizare requiritur pro tempore illius iusti vel debiti me esse in sabbatizando et sic mandata affirmativa quedam que complentur sunt eterna a parte post et non a parte ante. Sed prior logica videtur scripture conformior que 20 concedit quod multa sunt mandata homini debita fieri et per consequens volita fieri vel ut fiant, et tamen homo ille nunquam facit ea nec unquam est verum illa existere, licet Deus velit illa existere, id est quod existant, cum debent existere. Et tamen Deus non vult 25 quod existunt, nec est possibile quod voluntas Dei beneplaciti vel permissionis non sit impleta; cum sequitur: Si Deus vult quod hoc est, tunc hoc est; sed non sequitur: Si Deus vult quod hoc sit vel hoc esse, ergo hoc est, sed satis est quod hoc debet esse. Et ita intellegi 30 potest illud I ad Thim. II, 4: *Deus vult omnes homines salvos*

1. EGKO: *illo*. 2. B: *indicativi modi et ita*. EGHKLNO: *Et ita*.
3. BEFGHKMNO: *comedat ergo nunc est*; ib. NO: *vel nunc tenetur*.
4. AD: *aut unquam*. BC: *nunquam*. 5. G: *ordinis obligacionem*.
7. B: *est questio*; ib. C: *huiusmodi*. 8. AD: *que om.* 9. B: *vult et*
quod; ib. AF: *quod hoc sit*. 1. *Et quod hoc sic*. 9, 10. B: *hoc sit et quod*
hoc sit iustum. 11. K: *de terminis*. 12. AD: *ut dicit*. 13, 14. F:
quod — eternaliter om. 13. IK: *sabbatizo*. 10. ACD: *ego om.*; ib.
K: *sabbatizo*; ib. D: *sit om.* 14. ADEM: *quia — sabbatizare om.*
18. H: *manifesta affirmativa*. F: *mandata a falsa quedam que*; ib. ACD:
quedam om.; ib. AD: *affirmativa que*. 19. AD: *implentur*; ib. ABDK:
et nulla a. 20. B: *priori*. 21. BDEFGHIKLMNO: *debita om.*
22. AC: *homini fieri*; ib. G: *ut om.* 23. GN: *ille om.*; ib. B: *facit*
illa; ib. B: *illa om.* EGHLMNO: *ea*. 24–25. FJ: *id est — existere om.*
24. BN: *quod om.* 24, 25. C: *ut existant*. F: *existat*. 26. GM: *quod*
existant. 27. I: *promissionis*. 28. G: *et non*.

7. Vide supra p. 4.

feri id est quod salvi fiant sed non quod salvi fiunt. Nec sequitur ex isto quod Deus vult aliquid vel aliquam rem que non est impleta, licet Deus velit quod multa fiant et sint que non sunt impleta, quia vult quod
 5 hec sunt, si non obest defectus creature; et istam conditionem notat modus coniunctivus ultra indicativum et sic impletum est quod hec debent fieri.

Et ita non sequitur: predicacio mea debet fieri, hoc est quod ego debeo predicare, ergo predicacio mea est
 10 vel obligatur ad esse. Sed obligacio cadit super me et non super accidens quod debet tam multis proficere. Et sic videtur quod voluntas precepti Dei non semper impletur.

Redeundo ergo ad materiam patet quod infinita sunt
 15 mandata, cum omnis homo proprium mandatum habet quod hoc faciat et ab hoc caveat; et quot possunt esse res cum quibus ego possum ydolatrare vel eis abuti, occidendo, mechando vel concupiscendo, tot mandata habeo quod non faciam sic cum illis. Mandatum tamen
 20 quandoque accipitur pro debito quod mandatur; aliquando pro eius implecione, aliquando pro actu mandantis, et aliquando aggregative.

'Precept' and
 'duty'
 sometimes
 mean the same
 and sometimes
 different things.
 Examples.

Unde videtur quod Petrus coniugatus abstinens a debito procreandi peccat in hoc quod sua proles debet
 25 esse et multipliciter proficere, quod non facit, unde multis videtur quod proles peccat, id est defecit ab illo quod debet facere, et tamen non est, sed Petrus punitur pro illo peccato et non proles, quia non obligatur, verumtamen si esset faciens quod debet facere, tunc
 30 impleret mandatum, et sic debere esse est ampliatum, cum omne quod Deus ordinat esse et fieret, si nulla creatura prevaricando poneret obicem, debet eternaliter fieri; et sic nunc et semper debeo multa facere que non debeo facere tunc vel modo.

1. I: *fieri et quod*; ib. GI: *salvi sint* pro *salvi fiunt*. 2. ELM: *ex hoc*, H: *ex illo*. 3. ACD: *quod non*. 4. C: *fiunt*, F: *fiant* — *impleta* om.; ib. EL: *hec sint*. 5. AD: *faccio creatu e*. 5, 6. E: *convictionem*. 6. D: *notat om.* 7. L: *et ita*; ib. I: *illa debent*. 8. B: *ita om.* F: *Et ita* — *fieri om.* 9. H: *predicacio nostra*. 11. O: *que debet*. 13. C: *observatur vel impletur*. 14. G: *Respondendo ergo*. N corr. in marg. 14, 15. C: *multa sunt mandata et infinita*. 16. I: *et quod hoc*. 17. FM: *ydolatrari*; ib. I: *leges abuti*. 20. F: *quo mandatur*. 21. I: *aut pro*. 22. B: *pro aggregatione*. O in marg. corr.: *congregative*. 22. GN: *quod om.* 26. FGHKMN: *deficit*. 28. *peccato*, K in marg.: *per consequens*. 29. B: *faciens om.*; ib. F: *deberet*. 30. B: *impletur*; ib. F: *debere est*; ib. BM: *est om.*; ib. F: *ampliatum*. 31. EFGIM: *et om.* 33. M: *et tunc semper debeo*.

Unde ad loquendum liberius, conceditur quod omne mandatum quod non existit, est quia secundum esse intelligibile in Deo, nec conceditur quod Deus debet facere quod non facit, et sic hoc debet fieri a Deo sed Deus non debet hoc facere, cum Deus non potest obligari nisi ratione dignitatis creature facere tunc vel modo.

There are
10 command-
ments; they are
ordained
(1) by
inspiration,
(2) by the
angels'
ministry,
(3) by Christ's
teaching.
Whatever God
has ordained
are precepts.

Et patet quod decem sunt mandata Dei et in quocunque numero volueris. Que tamen mandantur et precipiuntur tripliciter: Primo modo secundum instinctum¹⁰ internum, ut patet tempore legis nature, et omni lege quoad multos abdite inspiratos. Secundo modo secundum ministerium terribile angelicum, ut tempore legis Moysaice Exodi XX. Et tercio modo secundum instruccionem sensibilem Christi vel eius discipuli, ut¹⁵ tempore legis gracie. Quecunque ergo Deus precepit creature facere vel implere possunt dici precepta, sive existant sive non existant. Unde mos est scripture exprimere mandata per oraciones de futuro, ut Exod. XX et per oracionem coniunctivam, ut Ioh. XV, 17: *Hoc*²⁰ *est preceptum meum, ut diligatis invicem*. Que verba sunt onusta duplici sententia; prima quod sic debet fieri, quod est mandatum eternum obligans creaturam quod pro tempore suo sic faciat, et istud mandatum si est implet prius mandatum, et si non est cum obligato,²⁵ tunc offenditur in ipsum mandatum. Nec valet sophisma quod deberem et non debeo sic facere, quia scriptura omittendo optativum utrobique utitur presenti tempore indicativi. Nec valet logica que dicit quod talia que non sunt non debent fieri, sed debentur fieri, cum scrip-³⁰ tura sacra sic loquitur Matth. III, 14: *Ego a te debeo baptizari*; ideo omne debitum creatum originatur a debito increato quo Deus ex bonitate sua debet omnia futura

3. F: *quia Deus*. 4. G: *hoc om*. N addit in marg. 8. B: *Dei om*.; ib. M: *et om*.; ib. ABC: *in om*. 9. G: *que tantum*. 10. I: *modo om*.; ib. G: *secundum om*. 11. F: *in terminis*; ib. M: *atque tempore*; ib. ACD: *et sine*. 13. GN: *misterium*; ib. I: *et tempore*. 14. N: *ut Ex*. 15. G: *sensualem*. 19. L: *exprimere precepta*; ib. B: *mandanda*; ib. H: *de furto Ex*. 2; ib. F: *Ex*. 29. 20. F: *coniunctivarum*. 21. HO: *invicem om*. 22. GN: *sic om*. 23. GN: *quod sit mandatum*. 24. BEG HKMNO: *pro om*. 25. GM: *implevit*. 26. GN: *offendit*; ib. M: *nec vult*; ib. FO: *valet sophistria*. G: *nec vult sophista*. 28. G: *ubicunque*. 29. EIL: *indicativo*; ib. ACD: *talia quia non*. 30. FMN: *sed deberent fieri*. G: *non dicuntur*. 32. M: *baptizare*; ib. F: *originat*; ib. D: *a deo*. 33. I: *quod Deus*; ib. GN: *ex om*.; ib. D: *omnia simul*.

20. E. g. Non occides, non moechaberis etc.

ordinare, cui ordinationi omnes creature debent obedire, unde inobediencia creaturarum in non reddendo Deo debitum in omnibus, ut debent, facit quod Deus vult ut multis modis sit quorum nullo est, licet non velit
 5 quod aliquid est nisi illud sit. Et sic debita creaturarum sunt mandata temporaliter sed eterna a parte ante, cum non sint nisi illas creaturas debere taliter obedire Deo, quod precedit illas creaturas tanquam ratio increata. Sed est unum aliud debitum creatum quod ponit existenciam
 10 rei quam creatura debens solvere pretermittit; et sic potest intelligi illud Matth. VI, 10. *Fiat voluntas tua* de voluntate Dei condicionata, qua vult ut sic sit et non quod sic est. Et illi voluntati condicionate sicut Spiritui Sancto potest homo resistere, sicut et mandatis et ordinationi
 15 divine, non autem illi absolute impediendo ne impleatur et debitis eternis, in que omittendo offendimus, rogamus nobis dimitti debita nostra. Sed relinquendo ista speculativis et curiosis volentibus in verbis contendere, notandum quod licet omne opus creature fiat ex precepto divino,
 20 unde Gen. I, 28 precepit Deus homini naturalia opera, *Crescite, inquit, et multiplicamini*, tamen nostrum est loqui de preceptis moralibus quibus Deus precepit homini obedire, colendo ipsum sub pena peccati, ex quibus impletis meretur gratiam.
 25 Ideo sicut una est caritas, sic unum est mandatum de dilectione. Unde secundum ordinem ac divisionem caritatis secundum quam servus Dei solum meretur est divisio preceptorum et sicut homo debet diligere Deum et proximum, sic sunt duo ordines mandatorum, quorum
 30 primum est tria mandata prime tabule. Nam debitum dilectionis Dei est tria mandata, quia aliter false diceret Christus Matth. XXII, 30 quod *hoc est primum et maximum mandatum* scilicet debitum dilectionis Dei. Non enim est ratio quare ipsum foret aliquid trium mandatorum prime

The Lord has ordained natural deeds to man, but here we have to speak of moral precepts which man ought to follow. As Love is distinguished as Love to God and Love to one's neighbour, likewise there are two sets of commandments. I. The three of the first table — not to commit idolatry, not to commit perjury, and to keep the Sabbath.

1. E: *preordinare*. 2. DGMNO: *Deo* om. 3. IK: *ut debet*.
 4. EFGL: *quorum nullo modo*; ib. F: *sit*. 5. I: *nisi idem sit*; ib. I: *creatura*. 8. IKL: *precellit*. EFM: *precipit*. O: *precepit*; ib. D: *creaturas* om. 7. B: *pretermittit*. 12, 13. EF: *quod sic sit*. O: *quod sit*.
 14. I: *ordinatione*. EKO: *ac ordinationi*. 15. I: *nec impleatur*.
 16. BH: *de debitis*. FGKLN: *es sic debitis*; ib. G: *inique omittendo*.
 17. ABCD: *dimitti peccatis tectis*. GMN: *nobis peccata* (G: *nostra*) *lecta*. EHO: *nobis peccatis tectis*. L: *puncta nostra tecta*; corr.: *debita nostra*; ib. EFGLNO: *illa*. 18. I: *ac curiosis*. 20. GKM: *Gen. VII*.
 20—22. K: *naturalia* — homini om. 21. E: *inquit* extincit; ib. I: *sed cum nostrum loqui*. 27. B: *solum* om. 27, 28. M: *meretur solum est de 10 preceptorum*. 28. EFNO: *et ut sic*. 29. F: *sic sicut sunt*. 31, 32. FKLm: *non dicitur Christus*. 33. B: *debitum* om. N: *sed debitum*. 34. N: *aliquid*.

tabule quin per idem et quodlibet. Ideo ipsum mandatum quod Christus exprimit est quodlibet horum trium; scilicet non debere ydolatrare, non periurare sed sabbatizare; quodlibet enim istorum est debere Deum diligere.

Et patet ex logica de universalibus quod non sequitur ⁵ hoc mandatum Christi est quodlibet istorum trium, ergo quodlibet istorum est reliquum. Sed hoc mandatum affirmativum est hoc mandatum negativum. Unde singulariter legifer noster Iesus Christus qui est caritas compendiosissima congregat suis filiis et amicis in testa- ¹⁰ mento amoris omnia hec tria mandata sub uno involucro, ubi servis regide et diffuse explicite primo preceptum est quid non debent facere quoad Deum. Ad illud quidem prohibitum erant proni. Et ex eodem sequitur quod omnia ista sunt tria precepta, quia primum ¹⁵ preceptum est duo, cum sit duplex preceptum negativum et tertium affirmativum. Non enim est ratio quod unum preceptum sit commune ad hec tria, quin per idem unum est commune ad prima duo.

Ideo illud et mandatum de sabbatizando ac tertium ²⁰ de proximum diligendo sunt omnia decem mandata et per idem hec tria cum mandato de dilectione proximi sunt quatuor. Et cum mandatum de dilectione proximi sit duo mandata, scilicet debere honorare parentes et debere non iniuriari proximo, patet quod sunt quinque; ²⁵ et cum mandatum de non iniuriando proximo sit duo mandata, scilicet non debere iniuriari ei opere vel voluntate, patet quod sunt sex. Et iterum, cum mandatum de non iniuriando proximo in opere, cum sit commune ad mandatum de non iniuriando sibi in bonis nature ³⁰ nec bonis extra naturam, patet quod hec decem sunt septem. Et cum bona extra naturam sunt vel bona fortune vel amicicie cuiusmodi est coniugium, patet quod

1. F: primum mandatum. G: ideo mandatum quod. 3. B: omnino debere; ib. M: ydolare; ib. F: debere non periurare. L: non debere periurare; ib. GN: sed scilicet; ib. N: baptizare. 4. LO: illorum; ib. KLMN: debere om. 5. B: logica—quod om. 6. B: quodlibet horum; ib. FGHKLNO: illorum. 7. ABDGHLNO: illorum; ib. GN: Scilicet hoc. O: Si hoc. 8. B: hoc om. 8. 9. F: singulis. EGH: singularis. 9. A: quarto modo legifer; ib. B: Iesus Christus om. 11. ACD: omnia om. 11. 12. F: involuto. 12. B: explicitate. 13. C: quidem servi. AD: quid servi. 13. 14. C: Ad istud. I: Ad aliud. EF: Et ad illud. 15. EFGMN: omnia illa. 18. B: est commune. 20. K: Ideo et mandatum; ib. BEFO: et om. 21. IN: proximo diligendo. 23. A: sit quatuor; ib. ACD: proxime. 24. F: sunt duo. K: fiunt. 25. H: iniuriare; ib. H: quod sequitur quinque. 26. F: sint duo. 27. H: iniuriare; ib. K: ei om. 29. BI: cum om. 30. B: iniuriando eum; ib. EFGHILMNO: sibi in om.; ib. B: cum bonis. 33. N: culus est.

Christ sums up
the 3
commandments
into one
describing
man's
practical duty
towards
God.

sunt octo mandata decalogi, et per idem novem, computando opus iniuriandi tam manu quam lingua. Quotlibet sunt alie consideraciones secundum quas computari possunt mandata Domini. Sed cum numerus denarius sit numerus 5 universitatis, ut alias diffuse exposui, et minor numerus quam numerus denarius non facit populum; propter quod Abraham orando pro Sodomitis Gen. XVIII, 32 non descendit citra decem, eo quod non superfuit populus paucior, cui Deus debuit misereri; ac tercio cum ille 10 numerus denarius sit summe proportionalis populo explicari singulariter, ponitur hec sapientia sub decalogo mandatorum.

Why the number 10 was chosen for the commandments.

The end of the Prologue.

CAPITULUM DECIMUM.

Premittit autem iste sapiens legifer, Sanctus Moyses, 15 Exodi XX, 1, 2, prefacionem quandam necessariam ad dicenda: *Locutus est, inquit, Dominus cunctos sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti de domo servitutis.* In quibus verbis patet primo dicendorum auctorisacio; secunde condicionis auctoris 20 explicacio et tercio racione beneficencie auditorum obligacio. Non enim pompose premittit hic legifer quod ex proprio capite hoc invenerat vel mandavit, sed locutus est *inquit Dominus* simpliciter, sine modificacione propter immensitatem sui domini non particulariter sed totaliter 25 *cunctos sermones hos.* Sed cum innata sit nobis naturaliter via a communioribus confuse cognitis ad distincta procedere, explicatur trinitas huius Domini, cum dicitur *Dominus Deus tuus.* Cum enim domini in quantum huiusmodi sit dare minas servo quem respicit relative, 30 dare mandata pro suo regimine, et dare domum pro

Moses wrote a preface to his commandments, obviously in order to prove the authenticity of his report, to define his own position and the reader's duty.

3. ABCD: *supputari*. E: *computari*; corr.: *supportari*. N: *supportari* possunt *susputari*. 5. B: *alias* om. 6. C: *non* om. 7. M: *quod* om. 8. M: *superfluit*. 9. ABC: *debet*. 11. KLO: *signanter*. 13. ACD: *Explicit prologus decem mandatorum*. 14. ACD: *autem* om. 18, 19. C: *primo dictorum*. 19. K: *donorum*; ib. B: *auctorizationem*; ib. ABCDEH: *auctorum*. L: *aorum* (= *maiorum*). 20. D: *exemplacio*; ib. B: *racione* om. 21. B: *hic* om. 22. FKLMO: *hec*. 23. F: *simplex*. H: *similiter*. 23, 24. BCFI: *propter utilitatem*. 24. EKLMO: *universalitatem*. GN: *universalitatem*. 27. I: *dominii*. G: *dominii Dei*. 29. *minas*. 10: *minas* = *misericordias*. F: *miserias*; ib. K: *relacione*. 30. N: *donum*.

4. De Civili Dominio I, 318 deprompt. e Roberti Lincolniensis tractatu De Luce. Vide ap. L. Baur, Die philosophischen Werke Grossetestes p. 58.

Meaning of
the words
*Dominus Deus
tuus.*

sua inhabitatione, quod non potest fieri sine super-
excellenti potencia, patet quod in verbo *Dominus* sig-
nanter intelligitur potencia Dei patris; et cum Deus quod
et *theos* grece sonat *videns* latine signanter signat
eternam ac universalem Dei intuicionem, et per conse-
quens merito in isto verbo *Deus* intelligitur sapiencia
Dei patris a dicta potencia procedens. Sed tercio cum
dicta essencia ex caritate immensa dignatur esse *Do-*
minus Deus tuus, exprimitur tertia persona que est bene-
volencia, complacencia vel quietacio in se ipso. Sicut
enim ex hoc quod Deus quantum potest tantum noscit
vel intelligit se ad intra, sic cum istis non stat quin
quantum potest vel se intelligit, tantum sibi complacere
in se ipso. Et sic quantum ad auctoris explicacionem
explanatur equalis undique trinitas personarum.

Condition of
the people
whom the
Lord addresses.
Meaning of the
rest of the
words.

Sed cum non sufficit scire quis loquitur nisi et scia-
tur cui loquitur, signanter subditur condicio populi cui
loquitur, cum tercio subinfertur *qui eduxi te de terra*
Egypti, de domo servitutis. In quibus verbis patet racione
beneficencie populi obligacio, secundo eiusdem populi
in comparacio ad Deum inferioracio et tercio ex hiis
inferri debet reverencie retribucio. Relucent autem in
ista beneficencia opera Trinitatis, cum in hoc quod
eduxi notatur potencia; in hoc quod *de terra Egypti*
que interpretatur tenebre, notatur lumen sapiencie oppo-
situm tenebris ignorancie, sed in hoc quod *de domo*
servitutis signanter notatur benevolencia vel voluntas
libere producta que servituti opponitur. Ex quibus re-
lucet hominis allocuti inferioritas sive abieccio, cum in
terra Egypti sit serviliter subditus populo peccatori. Ex
quibus insurgere debet reverencia que est actus reve-
rentis. Est autem revereri reputare bona reverentis esse
parva vel nulla respectu bonorum reveriti quod maxime
convenit homini facere Deo suo.

1. ABCD: *fieri* om. 1, 2. EFLNO: *preexcellenti*. 2. ABCD:
potencia vel potestate. 3. B: *Dei* om.; ib. M: *et cum dicitur*. H: *domini*
Dei. 4. L: *atheos*; ib. *signat*. F: *significat*. 5. B: *utilem*. 6. EFG
HIMNO: *illo*; ib. N: *Deus* om. 7. H: *patris*; corr.: *filii*. 8. M:
essencialiter. 12. K: *vel* — *stat* om.; ib. G: *quin* om. 12, 13. N: *non*
stat in quantum. 13. I: *quantum potest*; ib. GMN: *complacet*. 14. A: *ad*
om.; ib. A — HLNO: *auctorum*. 15. ACD: *essencia/is*; ib. F: *remitas* (sic).
16. O: *nisi eiam*. 17, 18. K: *signanter* — *loquitur* om. 19. L: *primo*
patet. 20. GK: *huius populi*. H: *beneficiorum populi*. 21. ABCDF
GLN: *dominum*. 22, 23. I: *autem illa*. GMO: *in i'a*. 23, 24. EFO:
quod dicitur eduxi. 24. ABCD: *eduxit*; ib. E: *denotatur*. 25. G:
que vocantur. 25, 26. *oppositum*. I: *omnium tenebrarum*. 29. I:
homini; ib. I: *subieccio*. H: *obieccio*. 30—32. B: *peccatori* — *revereri*
om. 31. C: *infigere debet*. EFGHIKLMNO: *consurgere*.

Ex istis docemur moraliter excitare continue omnem potentiam nobis datam correspondenter ad patrem, cavendo ab ocio; secundo omnem actum potencie regulare prudenter correspondenter ad filium, cavendo ab opere inutili sive superfluo; et tercio omnem actum prudentie recte intentum condire divina complacencia, ne deficiamus a devocionis oleo.

We have to beware of idleness and of useless work and to adjust our deeds to the divine pleasure.

Et tunc necesse est ut omnia opera nostra mandata Dei implencia complaceant trinitati. Qui enim facit
10 *potenter*, non ociando cum servis conductis a Christo Matth. XX, 6: *Quid hic tota die statis ociosi; prudenter* cum lucerna oculi simplicis in Deum debite dirigentis Matth. VI, 22: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit*; et tercio *perseveranter* propter
15 devocionem internam de premio, ne cum virginibus fatuis in fine deficiamus ab oleo Matth. XXV: Si, inquam, opera nostra fuerint ad vestigium trinitatis in istis proprietatibus coequata, necesse est quod propter similitudinem sint sibi placencia, et deficiendo ab isto
20 libramine ex difformitate sint Deo odibilia. Sic enim omnia genera virtutum ac viciorum, genus pacis, oracionis et omnia reducibilia sunt ad tria; si enim habemus *caritatem* Patris, ipsa operatur magna si est, et *graciam* Filii noscentis voluntatem Patris, et *perseveran-*
25 *ciam* Spiritus Sancti, perfecte vivimus.

Our deeds must be pleasing to the Trinity.

Then they are pleasing to God; otherwise they are hateful. We live perfectly if we possess God's love, the Son's grace and the Holy Ghost's perseverance. Fear and love are the two guides for the observance of the law of God. Natural and animal fear.

Ex istis colligitur quod timor et amor sunt duo precepta sive principia quibus manuducimur in observanciam legis Dei.

Est autem duplex timor in genere, scilicet naturalis et
30 animalis; naturalis quo quis timet amittere bona nature sine perturbacione intellectus aut voluntatis quoad mores.

1. GMO: *excitari*. E: *exercitari*. HL: *exercitare*. 2. EI: *quoad*.
3, 4. FGHLMO: *regulari*. 4. CEGHLNO: *prudencia*. 5. F: *superflua*. MN: *operatione . . . superflua*. 8. F: *nostra om.* 9. I: *Cui enim*. G: *Quod enim*. N corr. 12. G: *in Deum* extinxit; ib. B: *diligentis*.
17. ACDH: *omnia vestra* (opera om.). FIK: *opera vestra*. GN: *oracio vestra fuerit*. 20. K: *Si enim*. 21. L: *aut viciorum*; ib. L: *pacis et*.
21, 22. GM: *aut oracionis*. 23. B: *ipse enim*; ib. EFK: *est om.*
25. G: *etiam Spiritus*. 26. B: *tolitur*. 26, 27. ACD: *duo precipua*.
H: *precepta precipua*. 27. DEFGHIKLMN: *sive principia om.*; ib. EFGILMN: *ex quibus*. 29. HI: *naturalis est*. 30. LN: *naturalis est*; ib. H: *quo — nature om.*; ib. K: *bona naturalia vel nature*.

29. Que hic sequuntur verbotenus in Opere magistri Iohannis Hus Super IV Sententiarum III, dist. XXXIV, p. 477 invenire poteris. Vide de materia ista et tractatum Iohannis Wyclif, De septem donis Spiritus Sancti, Pol. Works, p. 225 et seqq. Vide et Petrum Lombardum Lib. III, dist. XXXIV.

Of natural
fear.

With this kind
of fear there is
no sin
inseparably
connected.

Animal fear
has five
branches:

Worldly
fear, which is
always evil.

Human
fear, which
is culpable.

Fear of
punishment,
which is
imperfect, but
profitable.

Initial
fear, which is
ethically good,
as it leads to
filial or chaste
fear.

Naturale quidem est omni animali timere mortem vel corporis periculum, dum verisimiliter creditur imminere et dolere, cum assit, quia aliter non adoptaret bonum nature querendum nec delectaretur in habito, quod esset contra legem nature. Ideo in tali timore non est peccatum⁵ inseparabiliter. Christus enim illo genere timoris summe timuit, cum Marci XIV, 33 dicitur quod *cepit Iesus pavere et tedere* et Luce XXII, 44: *Factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*. Iste autem qui in nullo concutit rationem declinando iusticiam vocatur¹⁰ propassio, et non est peccatum sed pena peccati.

Timor vero animalis habet quinque membra communia que sunt timor mundanus, timor humanus, timor servilis, timor inicialis et timor filialis.

Timor mundanus vocatur timor quo culpabiliter timetur¹⁵ perdere bona mundi; quando scilicet exhinc dimittitur bonum moris. Et ille timor semper est malus quo nos seculares sumus nimium infiscati.

Humanus timor est quo quis timendo perdere bona nature incidit in peccatum; et ille timor est culpabilis.²⁰

Timor servilis est quo quis timet culpam committere solummodo propter penam; sed et ille est imperfectus propter carenciam caritatis. Astringit tamen ad cavendum a malo. Et faciendum bona in genere. Ideo est utilis.

Timor inicialis est quo timetur peccare perdendo bonum²⁵ gracie, partim propter penam et partim propter amorem iusticie. Et quia ille timor habet scintillam aliquam caritatis, ideo est bonus moraliter, et introducit timorem filialem vel castum secundum Augustinum super epistola

1. B: homini et animali alii. K: animali om. 2. corporis. E: mortis periculum; ib. ACDF: cum. I: dum universaliter; ib. B: innuere. F: in natura. 2. 3. ACD: minuire et dolere. 3. AC: dolere tamen verisimiliter. HO: et dolore; ib. B: optaret. 8, 9. C: tanquam gutte. 9. B: decurrentis om.; ib. B: Iste om.; ib. B: que in. 11. ACDEGHMN: sed non est. 12. I: communia om. 13. F: timor humanus om. 14. ABD: et filialis. 16. H: quod scilicet. 17. B: semper om. 18. ACDG: nimis; ib. ACD: iniustit. 19. GL: timens; ib. B: bonum. 20. ABD: sed ille. LO: sed et; ib. I: inculpabilis. B: culpabilis timor. 22. ABCD: solummodo. 23. I: Refugit tamen. 24. L: de malo; ib. ABCDH: faciendo; ib. CIGK: de genere. LN: bonum de genere; ib. BEFGKMN: Et ideo. 26. B: propter penam et partim om. 28—1. B: timorem — introducit deest. 29. 1. EFG: epistolam canonicam.

12. Sic et Petrus Lombardus lib. III, dist. XXXIV: Sciendum est quatuor esse timores: scilicet mundanum sive humanum, servilem, initialem, castum vel filialem sive amicabilem . . . Sed et hoc loco Wyclif potius Guilelmum Peraldum (Summa Virt. ac Vitior. I, De Donis, cap. I, De speciebus timoris) secutus esse videtur. 29. Augustinus in Ep. Iohannis ad Parthos tract. IX, cap. IV, Opp. tom. III, 2047.

canonica Iohannis: sicut seta introducit filum; et illum dicunt David, Salomon et Ecclesiasticus esse initium sapiencie; et iste est timor perfectissimus ad quem nos mundani in via attingimus.

- 5 Quintus timor filialis vel castus est timor quo caritativus timet perdere bona gracie vel virtutis aut malum culpe incurrere pure propter amorem iusticie; et de illo loquitur Psalmista XVIII, 10: *Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi*. Et ponit Augustinus exemplum manu-
 10 ducens in noticiam huius timoris triplicis qui respicit mores quia bonum gracie. Esto quod sint tres uxores omnes a corporali adulterio continentes, prima appetens commisceri cum altero marito sed solum timore pene infligende aut mundi scandali hoc omittit; secunda vero
 15 parcialiter per ista et parcialiter propter amorem quem habet ad maritum, tertia vero pure propter amorem mariti et delectacionem quam habet in pulcritudine celibatus. Ita intelligendum est quod porcionaliter se habeant hii timores; unde de tercio vero, casto ac filiali loquitur
 20 Apostolus Rom. VIII, 15: *Non, inquit, iterum accepistis spiritum servitutis in timore sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus—Abba pater*. Et tales filios sic diligentes ex pura dileccione paterna dicit Apostolus non vivere secundum carnem sed secundum
 25 spiritum, sicut vixerunt sancti in ecclesia primitiva sequentes Christum; unde prima Ioh. IV, 18: *Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittet timorem*. Timor, inquam, servilis repugnat caritati: sicut et perfecta caritas timorem inicialem excludit; et istam caritatem

Filial or chaste fear.

St. Augustine on threefold fear.

His third kind, i. e. filial fear, is the theme of the Apostle in Rom. 8, 15.

Men possessed by it do not live in the flesh, but in the spirit as the Saints of the primitive Church. Slavish fear is opposed to Love,

2. F: *ducunt*; ib. H: *Salomonem*. 2, 3. H: *in itinere sapiencie*. 3. G: *et ille*. 5. A: 5°. M: *Quintus timor filialis est castus timor*; ib. ABCD: *et castus*; ib. H: *quo caritas*. 6. B: *bonum gracie*; ib. FO: *ac malum*. 8. H: *Psalmus*; ib. K: *sanctus om.*; ib. B: *in eternum permanet*. EHMO: *permanens*. 9, 10. AC: *inducens*. 10. F: *quintuplicis*. 10, 11. B: *respicit timores*. 11. ACD: *sunt*; ib. D: *tres om.* 12. M: *adulterio om.* 13. ABCDEFHIO: *a marito*. 14. H: *infigende*; ib. ABCD: *vero om.* 15. EFGIN: *propter illa*, K: *per illa*, H: *per ista et om.*; ib. I: *et propter*. 15—16. C: *quem — amorem om.* 16. BFGHIKLMN: *ad coniugem*. 17. G: *dileccionem*. 19. L: *de secundo*. 20. F: *iterum om.* 21. A: *spiritum — accepistis om.* 23. BDF GHLO: *fili*; ib. O: *sunt diligenter*; ib. M: *et pura*. 24, 25. ABCDEF GHIKLMN: *sed spiritum*. 25. B: *sancti patres*. 26. G: *Timor vero*. N corr. 27. ABCD: *emittit*. 28. EFGIMN: *inquit*; ib. N: *renuncial caritatem*. 28, 29. F: *caritas inicialem non rem*. 29. ABCD: *illam*.

9. In Epist. Ioh. tract. IX, cap. VI (ib. p. 2049): Sic et in Epist. ad Honoratum de Gratia Novi Testam. cap. XXI et est Ep. CXX De verb. Apost. Serm. XVIII. Vide et Petrum Lombardum l. e., sed autor solummodo *duas mulieres maritalas* ponit.

as it lives in
the children of
God.

dicit Apostolus solum eos qui sunt ex Deo et non ex mundo recipere. Solum enim eis qui ex Deo sunt dedit spiritum filiationis adoptivæ, quia solum eos spiritualiter genuit de se ipso. Hiis premissis restat ostendere contra duos primos timores, mundanum scilicet et humanum, 5 quod nemo debet propter bona omnia mundi aut omnem penam corporis de possibili infligendam aliquod mandatum Dei infringere.

The good of
virtue or of
grace surpasses
every good of
nature or of
fortune.

Probatur primo ex hoc quod omne bonum virtutis aut gracie est infinitum melius quam bona naturalia hominum 10 vel fortune; sed nemo debet perdere melius propter minus bonum, ergo nemo debet perdere bonum gracie propter aliquod temporale possibile vel naturale. Maior est alibi diffuse exposita, et minor est per se nota ex philosophia morali; et ex consequenti sequitur, cum 15 omnis prevaricatio infert perdicionem cuiuscunque boni gracie, quia peccatum mortale quod tollit omne bonum gracie pro tempore sue existencie in subiecto, sequitur quod nemo debet prevaricari, offendendo etiam in minimum mandatum Domini propter omne bonum possibile ad- 20 quirendum. Confirmatur ex hoc quod innitendo per hoc medium quicquam acquirere perdit stulte innitens quicquid habet de bonis temporalibus vel nature. Nemo debet ergo attendere tali stulticie. Et assumptum patet ex testimonio Veritatis Ioh. XII, 25: *Qui amat animam* 25 *suam* scilicet preponderando eam virtutibus, *perdet eam*.

Thus no
possible good
justifies a sin
to obtain it.

Secundo probatur eadem conclusio ex hoc quod propter nullum bonum possibile est peccandum sed infringere mandatum divinum est peccare; ergo nemo debet propter aliquod bonum possibile hoc facere. Assumptum per se 30 patet; nam nullo modo est peccandum, ergo propter nullum bonum possibile est peccandum. Si enim foret peccandum, tunc homo deberet peccare et per consequens Deus vellet ac ordinaret quod homo peccaret; quod est impossibile.

35

2. KLMNO: cum illis. 4. G: a se ipso. N corr. 5. F: mandatum scilicet. 6. E: quia nemo; ib. N: mundi aut propter. 10. B: hominis. ACD: homini. 11-12. I: melius — perdere om. 12. B: bonum om. 13. ABCDHIMN: propter aliquid; ib. GN: nature. 14. K: et om. 15. I: ex om.; ib. FI: consequente. 18. ACDM: gracie om. 19. EGMN: in om. 20. FK: omne om. 20, 21. ACD: adquirendum om. 21. AD: Quod confirmatur. C: Ad quid confirmatur; ib. ACD: intendendo. K: nitendo. BG: imitendo; ib. H: per om. 22. ACD: amittens. 23, 24. EFG HIKLO: et per consequens: Nemo debet. B: Nemo enim. 24. D: ergo om.; ib. B: intendere; ib. ABCD: assertum. GN: assumptum est. 26, 27. F: preponderando — ex hoc om. 28. ADE: sed omne. B: omnino. 30. ABCD: Assertum. F: Ad assumptum. 31. ACD: nam om. 32. I: possibile om.; ib. ACD: est peccandum om. 33. EFHILNO: ut homo.

Ex quo patet quod non propter regnum celorum adquirendum vel bonum increatum aut eius preceptum est peccandum. Sicut enim Deus non potest dare homini beatitudinem ex hoc quod peccat, sic non potest auctorizare hominem ad peccandum. Si enim Deus preciperet Petro peccare, Petrus faciendo sic faceret ut deberet, quia impleret mandatum Domini, et cum omne peccare sit deficere ab illo quod homo debet facere, sequitur quod faciendo preceptum Dei precipientis peccare ut sic non peccaret, quia peccans ut sic conformaret se voluntati divine qua vult ipsum sic peccare. Ideo faciendo oppositum peccaret, quia deficeret a regula et ordine quem Deus sibi instituit.

No one must commit sin, not even in the hope of gaining the supreme good.

Ex quibus patet quod debere peccare includit repugnantiam. Ex quo sequitur corollarie conclusio Apostoli Rom. III, 8 quod *nemo debet male facere, ut bonum eveniat.*

A duty to commit sin is a contradiction in terms.

Tercio probatur eadem conclusio ex immensitate divini dominii; nam proporcionaliter ut aliquis est maior dominus est eius mandatum cum paribus amplius observandum. Deus est infinitum maior dominus quam aliqua pure creature, ergo eius mandatum est proporcionaliter amplius observandum. Ex quo sequitur conclusio intenta, quia dato quod propter bonum fortune vel nature quod creatura potest tibi dare debes iocose mentiri vel committere aut omittere contra preceptum dominicum. Contra: Deus est infinitum maior dominus quam aliqua creatura promittens tibi bonum signatum, ergo iuxta assumptum argumenti debes infinitum plus obedire mandato Domini in hac parte quam mandato date creature promittentis bonum fortuitum vel nature.

As God is far above every creature, his commandment must be obeyed.

Et assumptum patet ex hoc quod de ratione Domini in quantum huiusmodi est precipere, et subditi obedire; ubi ergo est maior dominus, est debitum maioris

2. B: aut contra eius. 3. C: dare om. 4. B: sic non potest twice. 5. B: hominem om.; ib. ABD: precipiet. GN: precipiendo Petro. 6. 7. F: quid deberet. 7. L: preceptum Domini. 8. K: quod non debet facere; ib. B: homo om.; ib. F: deberet. 9. B: peccaret ut non sic. 11. B: domini quia; ib. I: quoniam vult. N: quando vult. 14, 15. B: contradictionem. 15. K: videtur corollarie. 16. F: ad Rom.; ib. F: malum facere. 19, 20. N: dominus eius mandatum est proporcionaliter amplius. 20—21. G: est eius — dominus om. 21. EHK: alia. G: aliqua alia. 22, 23. B: magis observandum. 24. B: creatura aliqua. 25. B: non debes; ib. I: committere aliquid. 26. I: aut omittere om.; ib. IN: divinum. 27. B: est om.; ib. O: in infinitum; ib. B: aliqua om. I: alia. 30. B: quam mandatur data. ACHIM: mandato dato date. KL: dato om.; ib. M: date om.; ib. B: creature om. 32. K: oracione. 33. K: est precipiti (sic) et subditi. 34. F: ibi est maior.

God can only command reasonable things, that are both honest and profitable. Therefore we, too, ought not to care for the loss of temporal things, but to choose poverty as Christ did; we ought not to meddle with worldly affairs. Human laws are mingled with sin.

obediencie. Ut si rex Anglie precipiat mihi quicquam facere, et hoc ore proprio per media alliciativa tam ad timorem magnum quam amorem, certe facere deberem; quanto magis si rex regum et dominus dominancium quicquam precipiat sub pena eterna infligenda et carentia beatitudinis perpetue; specialiter cum modus dandi mandata Christi sit maxime allectivus, et quilibet christianus ex fide sua debet esse certus quod Deus non potest precipere nisi rationale quod et foret honestum et utile ad implendum. Et hinc signanter dicit¹⁰ per os prophete Malachie I, 6: *Si ego dominus, ubi est timor meus?* Et istam conclusionem vellem me et mei similes studere qui propter amissiones temporalium vel paupertatis timorem quam Christus elegerat omitendo quod nobis precipit involvimus nos in mundo ac perplexis officiis lucrativis, ut civiliter causando et iudicando in nobis ambiguis et utendo verbis, factis atque preceptis et consiliis dissonantibus a Christi consiliis. Solum enim lex Christi et sua religio est *immaculata convertens animas*, ut dicitur Psalmo XVIII, 8. 20

Leges enim humane licet sint bone, sunt tamen peccatis permixte, ut faciendo aut permittendo minus malum culpe propter periculum magis mali; nullum enim tale malum est quomodolibet faciendum.

Religio igitur Christi est nullis negociis secularibus²⁵ implicari in quo plurimum deficiunt negociatores, domini seculares et eis assistentes, cum nos ipsi clerici assistentes dominis nunc mentimur, nunc adulamur et nunc a cultu Deo debito ociamur contra preceptum domini Ecclesiastes ultimo: *Deum time et mandata eius observa*; hoc est,³⁰ omnis homo debet sic facere. In ista sententia si dictis

1. M: *Ut si rex Boemie*. O in marg.: *Boemie*; ib. F: *preciperet*.
2. F: *alliciencia*. EGK: *alliciencia*. HNO: *alliciencia*; ib. ACD: *tam* om.
3. EFGHIKLN: *maximum*; ib. EFHKMN: *quam ad* (BG *perperam*; *tam ad*. N corr.). 4. ACD: *atque dominus*. 5. ABCD: *quicquid*. F: *quidquam recipiat*; ib. I: *preceperit*; ib. AC: *infringenda*. D corr. 5, 6. GN: *carentie*. 6. I: *specialiter tamen*. 7. ACD: *mandati*. 8. K: *dominus*. 9. AD: *precipiet*; ib. I: *quod eciam*. 10. GN: *hinc ut dicit*. 12. B: *et om*. M in marg.: *Vide clerice*. 14. LO: *quem Christus*. 15. BEFHIO: *cum mundo*. 15, 16. L: *perplexi*. 16. EFGL: *mercando et*. N: *cauendo et*. 16, 17. K: *vel iudicando*. 18. ABCH: *preceptis et om*; ib. H: *conciliis et preceptis*. 19. F: *est om*. 20. K: *in Psalmo*. 22. GHN: *ac permittendo*. 23. FIKM: *propter maius* (FGN: *magis*) *malum periculum*; ib. HO: *mali maius*. 24. H: *quolibet*. 25. GKLMO: *ergo*. 26. M: *implicata*. K: *debet implicari*; ib. FIL: *in qua*; ib. ACD: *in quo plurimi*. 27. G: *ipsi om*; ib. AD: *astantes*. C: *ascendes*. 28. I: *merciuntur*. 29. BFIKN: *domini om*. 29, 30. G: *Eccl. XVI*. 30. N: *observare*; ib. B: *id est*. 31. I: *Et ista*.

facta compenso, scio omnem sapienciam stabiliri, quia Ecclesiastici XIX, 18: *Omnis sapiencia timor Domini.*

Secunda conclusio: Licet timere creaturas timore naturali sit licitum, tamen solum bonum optimum timore
5 est alio timendum.

Creatures are allowed natural fear, but the supreme good only is to be feared, and with another kind of fear.

Prima pars patet de Christo et aliis sanctis qui secundum illum timorem aliquando meritorie fugerunt persequentes. Ideo sicut timuerunt mortem et amissionem boni nature, sic eciam timuerunt satellites inferentes.

10 Secunda vero pars patet de timore mundano et humano, cum nemo debet timere altero eorum, quia tunc offenderet contra primam conclusionem. Unde animando nos ne incidamus in talem timorem qui est longe abiectior quam servilis, suppono primo quod cuiuslibet hominis
15 personalitas servatur in spiritu quem necesse est perpetuo esse in gaudio vel in pena. Secundo suppono quod minimum bonum virtutis sit cuicumque melius quam omne bonum corporis possibile homini hic in via. Tercio suppono quod omnis paciencia hominis in caritate propter
20 iusticiam sit meritoria vite eterne.

Patentibus duabus prioribus diffuse alibi tertia patet Matth. V, 10: *Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum.*

Ex istis tribus supposicionibus, ut patet in probacione
25 prime conclusionis, patet quod nemo debet timere humanitus vel mundane, quia tunc stulte bonum nature vel fortune preponeret bono moris. Stulte dico, quia ut sic amitteret bonum quod appetit. Et hinc nimirum Dominus subsannat stultos huiusmodi, auferendo ab eis
30 quod videntur habere et dando famulo suo, ut bene paciendi in tali casu martirium haberet perfectius omne bonum nature vel fortune et postea beatitudinem infinitam.

Therefore no man must fear for the sake of human or earthly things, as he would then, foolishly, prefer goods of nature or fortune to moral good.

Et in istis principiis et per consequens in conclusionibus demonstrative sequentibus instructi sunt omnes
35 sancti martires; unde istam conclusionem impressit Christus in suos discipulos Matth. X, 28: *Nolite, inquit, timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete qui potest et animam et*

This the holy martyrs have learnt.

1. G: compensio. 2. G: Ecclesiastes. 7. EFGHIKLO: fugerunt.
9. IMN: bonorum; ib. ABCDEFGIKM: timuerant. 11. EFGL: alterum.
13. A: que. 15. D: perpetuo om. 17. G: nullum bonum. 18. FGKN:
Et tercio. 21. ABD: duobus. 23. FG: quoniam — celorum om.
27. ABC: preponet. 30. ACD: ut inde. 31. ABCD: in tali causa.
32. ABCDHMN: pretere. 33. B: privilegiis; ib. H: per om.; ib. I:
in om. 35. B: sancti om.

corpus perdere in gehennam, ubi in prima parte prohibetur timor mundanus et humanus, sed in secunda parte timor limitatur et precipitur filialis.

Whosoever
lives in
childlike fear
of God, need
not fear any
thing earthly
or human.

Similiter, si quis stat filialiter in timore Domini, non est compossibile quod aliquid inferat sibi dampnum; 5 sed solum propter dampnum possibile est timendum; ergo si quis timet filialiter Deum, nichil aut mundane aut humanitus est timendum. Assumptum patet eo quod est necesse Deum esse cum quolibet tali filio et per consequens totam multitudinem beatorum: sed necesse est 10 illam esse infinitum forciolem, paraciolem et cerciolem quam tota multitudo perversorum; ergo stante filiacione illa superfluum foret timere aliquid humanitus vel mundane. Superfluum dico, quia exinde decideret sic timens a proteccionem divina, cum timendo ubi non erat timor 15 offenderet in legem Domini; quam si teneret, haberet secundum Apostolum ad Hebreos XII, 22 *multorum millium angelorum frequentiam.*

The natural
man does not
feel these
truths.

Istas veritates licet verissime demonstrabiles non sentit animalis homo tanquam puer Helisei cecatus affectione 20 temporalium, IV Regum VI, 17; sed apertis oculis nostris ad videndum legem Dei et prescienciam boni anime videbimus plane quod plures nobiscum sunt quam cum illis.

Examples from
Holy Scripture.

Et istam sentenciam confirmant quotlibet scripture, ut Psalmus XXVI, 1: Cum Dominus *illuminacio mea est* 25 *informans intellectum ad cognoscendum legem suam et salus mea informans affectum ad observandum eandem; quem ergo timebo?* Nam cum *ipse Deus est protector vite mee* que est mihi carissimum, quia finis ad alia pro quibus timeo, *a quo ergo trepidabo?* 30

Et Psalmo XXII, 1: *Dominus regit me et nihil mihi deerit*, nam preordinacionem eius eternam nichil potest infringere. Et ille videtur mihi sensus istius Ysaie LI, 12: *Quis tu, ut timeas ab omni mortali et a filio hominis qui*

5. B: impossibile; ib. EFHK: aliquod. GL: quod aliquis. N: aliquid om. 6. K: sed — dampnum om. 7. ABCD: Dominum; ib. EFGHIKLMNO: nichil aliud mundane. GKN: vel. 8. FO: de eo. 9. B: cum om. 10. B: bonarum. EF: bonorum. 11. I: paraciolem om. 12. GI: timere aliud. 13. C: quod; ib. K: sicut timens. 14. G: in lege; ib. F: quam si tueretur; ib. B: haberet om. 15. IK: istas virtutes; ib. M: licet; in marg.: sint. 16. G: in lege; ib. F: quam si tueretur; ib. B: haberet om. 17. IK: istas virtutes; ib. M: licet; in marg.: sint. 18. BF: si apertis oculis. 19. ACD: presenciam. BEFGHKMN: prestanciam. 20. K: videmus. 21. KMO: quotlibet. M superscripsit: omnes. 22. K: ut in psalmo. 23. KMO: inflammans. EF: inflammans informans. 24. F: quam ego. KL: quem ego; ib. BFGHKLMNO: eo ipso Dominus sit. 25. 30. L: que est — timeo om. 26. GN: quem est michi beatum quia finis ab alia. O: qui est. 27. GLMN: quo ego. 28. FGNO: ipsius. 29. E: homine mortali; ib. L: es tu.

quasi fenum ita arescet? Et oblitus es Domini creatoris tui. Sed et Salomon in ista conclusione instructus est Prov. XII, 21: quando dixit: *Iustum non contristabit quicquid ei acciderit.*

5 Timor autem quo quis licite timet parentem, terrenum dominum vel amicum est timor naturalis, quia causatur ex pavore boni perdendi vel amoris conservandi, servando regulam virtutis. Timor autem servilis, inicialis ac filialis est solummodo quoad Deum qui autonomatice est dominus
10 atque pater. Quod si contenditur in nomine timoris, vocando timorem quo quis timet hominem timorem servilem, inicialem atque castum, contencio stat in signis.

Et patet quod tota laus vite hominis stat in debita direccione timoris, quod non timeamus aliquid plus
15 quam Deum. Quod videtur ex hoc rationale esse quod dominus correspondenter ad dominium est timendus. Deus autem est summus dominus, summe punitivus et sperantes in eo summe conservativus, quia speret quis filialiter in domino et non est compossibile quin ipse
20 faciet, licet quod non est animali homini placencius, tamen quod est spirituali utilius.

Et confirmari potest tercio ex sententia Crisostomi et Lincolniensis dicencium quod *nemo potest ledi vel peiorari nisi hoc eveniat principaliter a se ipso.*

25 Quoad alios timores patet quod omnis timor pene vel scandali quoad mundum, in quantum diminuit amorem filialem, sapit peccatum, et per consequens non est sic timendum. Solus ergo timor filialis vel castus est licitus et illum debemus habere simpliciter
30 quoad Deum. Quando enim habemus propositum, in cuius conspectu timemus peccare, vel est iste timor sapiens in perfeccionem alicuius quatuor generum predictorum vel est pure filialis non in hominem sed in

The praise or human life is to fear nothing more than God.

Every other kind of fear, so far as it diminishes filial love, has sin in it.

1. MO: *arescit.* 2. B: *in* om. 3. FL: *Iustus non contristabitur.*
6. ABCD: *causatus.* 7. N: *ex pavore* om.; ib. ABCDELM: *amore.*
K: *amoris observandi.* 9. ABCD: *solomodo.* 10. B: *pater* om.; ib.
B: *Quia si conceditur;* ib. K: *in homine.* 12. B: *vel castum.* 15. F:
Quod valet debetur; ib. B: *racionabile;* ib. F: *quia.* 16. IK: *dominus*
om.; ib. EFHLM: *ad dominum;* ib. I: *est timendum.* 17. I: *dominus*
twice. 19. I: *finaliter.* 20. F: *alti homini.* K: *alicui homini.*
25. 26. I: *timor penalis scandali.* 26. K: *in quantum* om. 26. 27. B:
minuit timorem. 27. I: *filialem* om. 28. FGKM: *timendus.*
28. 29. FGHKMNO: *est castus vel licitus.* 29. ACDH: *et illum debemus*
habere om. B: *ipsum.* 31. M: *intus conspectu.* 34—1. K: *sed in*
peccatum proprium patrie.

patrem proprium primarie terminatus. Ipse enim est dominus omnium cuius oculi plus lucidiores sole omni tempore contemplantur bonos et malos Sap. II.

Ideo cum nichil potest fieri nisi in presencia tanti domini tante abhominantis peccatum, quod solum consistit in defectu observancie mandatorum, quis non erubesceret in eius presencia sic peccare? Et patet quomodo formidolosi sunt inepti, ut perficiant bella Domini, ut figuraliter docetur Iudicum VII, 3: *Qui, inquit, formidolosus est et timidus revertatur*; sic spiritualiter perficiens bellum Domini.

Sed contencio methaphysica est de quiditate timoris, utrum sit actus vel passio consequens ad noticiam possibilis carencie illius quod quis diligit vel affectat. Et videtur mihi quod sit actus elicited, sicut amor, gaudium, dolor, tristitia et similia; et omnis timor preter filialem est penalis. Nec filialis est in nobis perfectus, antequam perveniatur ad patriam, et tunc erit constans volicio serviendi domino, ne amittatur amatum. Et sic omnes sancti angeli timent Dominum, ut dicitur Iob XLI, 16; 20 licet enim sciant quod non possunt privari a statu beatitudinis, et sic non timent penaliter sed amant filialiter, tamen sciunt quod a statu illo exciderent nisi sibi delectabiliter servirent. Et illo timore summe timent. Diabolus enim factus est ut nullum timeret, ut dicitur Iob XLI, 24. Nam de timore filiali fecit se nihil habere, nec de timore privacionis bonorum fortune, cum non eis afficitur, sicut nec delectabili sensuali; bonum nature non timet perdere: servilem tamen timorem summe habet penalem, cum ex invidia nisi frenatus foret a Domino mundum destrueret.

Filial fear of God is not perfected in us till we reach our heavenly home.

The fear of which the Devil is possessed is a slavish fear.

1. AC: patrem patrum; ib. B: primum terminatus. 2. B: dominum.
3. ACD: Sap. 12 vel 2, B: 13, H: Sap. XI. 5, 6. K: deficit in defectu.
8. N: formidulosi; ib. I: bellum. 9. L: ut signanter docetur.
9, 10. N: formidolosus. 10, 11. F: imperficiens. 12. K: contencio
mediata. 14. N: et affectat. 15. ACD: quod est. 19. FGHLNO:
Deo. 20. FHKLO: Deum. 26, 27. I: filiali — timore om. 28. K:
sicut ut; ib. ACD: sensibili; ib. GN: naturate. 29. time. AB: potest
(corr.); ib. EGKO: servilem autem. 30. I: non frenatus a Domino; ib.
HKL: foret om.

2. Really Prov. XV, 3; Eccli. XXIII, 28.

CAPITULUM UNDECIMUM.

Post timorem moventem declinare a malo quod
 precedit naturaliter bonum facere superest *tractatus*
delectabilior de amore. Et cum amor variatur secundum
 5 subiectum et obiectum ad quod principaliter terminatur,
 suppono quod fiat limitacio ad amorem quo homo amat
 secundum supremam potenciam anime dominum suum.
 Cum autem in illo amore fundatur tota religio christiana,
 patet quantam operam daret quilibet fidelis ad discendum
 10 artem illam amandi in qua stat tota salus hominum et
 ratio omnis boni. Nam Matth. XXII, 37, 38 scribitur:
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex
tota anima tua et ex tota mente tua; hoc, inquit Veritas,
est primum et maximum mandatum. Primum dico, quia
 15 quicquid homo didicerit illo pretermisso, disciplina nedum
 est superflua sed nociva et servando hanc doctrinam
 omnibus aliis pretermissis satis est. Ideo est primum
 quoad dignitatem et consequenciam, unde in quantum
 sapiens istam doctrinam plus didicerit, de tanto est
 20 sapiencior, et de quanto quis plus illam ignoraverit, de
 tanto est stulcior. Est eciam maximum in preciositate,
 quia illo servato non est impossibile in via deficere, *cum*
timentibus Deum filialiter omnia cooperantur in bonum ad
 Romanos VIII, 28. Et est carta securissima ad querendum
 25 regnum celorum. Ubi ergo maior sapiencia quam com-
 municare prudenter cum tanto domino et obligare eum
 ad tantam amicitiam, ut servet sibi tamquam filio tantum
 regnum? Hoc ergo mandatum est primum dignitate et
 maximum in valore quod magister et dominus dignatus
 30 est suos discipulos edocere.

Sed notandum quod hec doctrina variatur quadrupliciter
 in scriptura; nam Matth. XXII, 37 docetur modus quo

The treatise of
 love.

As Christian
 belief is based
 on the love
 of God, every
 believer has to
 learn this art
 of love.

Every other
 science, not
 including this,
 is not only
 superfluous,
 but evil.

The
 commandment
 of love is the
 first in dignity
 and the highest
 in value.
 Four kinds of
 love.

2. FGL: *declinari*. 3. G: *precepit*. 7. D: *anime om.*; ib. FHK
 I.NO: *Deum*. 9. I: *quantumlibet*. 10, 11. B: *hominis et ratio hominis*.
 11. FGIM: *precipitur*. 12. B: *et om.* 13. ACDN: *et ex tota mente*
 om. PIKMO: *in tota*. GN: *secundum totam mentem tuam*. 15. AC:
adiscerit. D: *adidiscerit*. K: *didicit*. 19. EFGNO: *illam*. 21. A: *in*
 om.; ib. BCD: *maxima preciositate*. FGHMNO: *maximum preciositate*.
 23. EGMNO: *omnia finaliter*. 24. AD: *acquirendum* C: *adquirens*.
 25. C: *sapienter*. 26. M: *et obligant esse*. H: *obligari eam*. FO: *obli-*
gari cum eo. K: *obligari eum*. 27. C: *tantam beneficiam*; ib. K: *ut*
serviret sibi. 29. B: *maximum in om.* 31. ACD: *notandum quidem*.
 32. AD: *docetur quomodo*.

3. Cf. Ioh. Wyclif, De Amore. sive ad Quinque quaestiones
 Opp. Min. p. 8--10. Vide et Op. Ev. I, 291 seqq. Serm. IV, 411.

debemus Deum diligere secundum ternarium supradictum; sed Marci XII, 30 superadditur *ex tota virtute tua*. Luce vero X, 27 superadditur *ex omnibus viribus tuis*; quod est idem; sed Deuteronomii VI, 5 premittitur *ex tota mente tua*, et superadditur *ex tota fortitudine tua*. Ubi patet 5 non esse repugnanciam sed omissionem ac additionem notandi misterii.

The
commandment
of love
according to
the apostles.

Scivit enim sanctus Moyses in spiritu quod propter traditiones pharisaicas quibus populus Israel aduerteret ad bona mundi obliturus esset domini creatoris sui, 10 Ideo reliquit terciam clausulam *ex tota mente tua* auctori novi testamenti et eterni *qui non venit legem solvere sed implere*. Per hoc autem quod Mattheus qui prius scripsit evangelium limitat tres potencias, notatur quod interior homo debet primo Deum diligere secundum 15 tres potencias proporcionales trinitati; sed quia amor operatur magna si est, illud quartum additum docet quod homo exterior debet amorem interioris hominis exequi in effectum, ut in veteri testamento robustos ex fortitudine eciam inimicos domini corporaliter debellando, 20 Sed in tempore gratie debet homo apponere totam virtutem corporis et anime sensitive, ut scribit Marcus, que tota virtus exponitur per hoc quod est insimul omnes vires, ut postmodum scribit Lucas. Omnes enim vires hominis debent poni in exercicio fructuose observancie legis Dei, colligate 25 tamen in quoddam unum secundum vinculum caritatis.

Interpretation
of the
commandment
of love.

Sed pro intellectu verbi triplicis in Mattheo notandum quod *ex* significat circumstanciam cause principalis originantis et *totum* significat universitatem potencie diligentis; per *cor* vero intelligit Augustinus potenciam 30 intellectivam, per *animam* potenciam volitivam et per *mentem* potenciam memorativam; ita quod sit sensus: debes Deum diligere primo omnium secundum ultimum potencie intellective et per consequens sine errore

2. AD: *tota* om. 4. L: *premittit*. 5. F: *fortitudine sua*. 7. IN: *misteria*. 8. C: *quod per*. 9. C: *populum*. 10. G: *oblitus esset Deum*. 11. AD: *relinquit*. 13. F: *ad implere*; ib. ABCDG: *autem* om.; ib. FHLM: *qui primus*. 14-16. F: *notatur* — *potencias* om. 16. I: *proportionabiles*. 18. K: *amore*. 19. H: *ad effectum*; ib. ABCDHHK: *ut* om.; ib. ABDGHMO: *robustius*. 20. FGI: *et inimicos*. 22. GIM: *et scribit magister*. N corr. 22-24. B: *Marcus* — *scribit* om. 25. I: *fructuoso*. 25, 26. H: *colligate m*. 27. G: *triplicis*, H: *videtur tripliciter in Matth. N: in mandato notandum*. 28. H: *quod hec signat*. I: *signat ci. cumstanciam esse principalem*. 29. EHI: *signat*; ACD: *utilitatem*. B: *utilitatem*. 30. I: *vero* om.; ib. M: *intelligit* om. 33. ACD: *Deum* om. B: *dominum*; ib. K: *ultimum volitive*. 34-1. B: *intellective* — *potencie* om.

secundum ultimum potencie volitive et per sonsequens sine contradiccione et tercio secundum ultimum potencie memorative et per consequens sine oblivione.

Et moveret ad sic diligendum timor et amor; timor
 5 in quantum est *dominus Deus tuus*; nam Malachie I, 6: *Si ego dominus, ubi est timor meus*. Cum ergo in quantum *dominus* habet potenciam puniendi; in quantum *Deus* habet noticiam omnis mali, in quantum est *tuus*, habet eura[m] tui, quibus assistentibus non est compossibile, quin
 10 puniat, cum delinquis; patet, quia *dominus* est timendus but to be loved
 et quia *dominus bonus* est amandus. Est, inquam, *bonus* as a good
dominus, quia nihil exigit a servo suo nisi quod servo master,
 suo est utile, cum ratione magnitudinis sui domini non ad sui indigenciam sed indigenciam subditi habet
 15 servum; quia ergo non potest precipere nobis inutile, ideo solus ille est dominus cui non possumus servire ultra medium virtuosum.

Secundo est *bonus dominus*, quia non potest indebite tardare stipendium, sed prevenit omnes servos suos
 20 dando plus illis pre manibus quam de condigno poterunt promereri.

Tercio contra omnes resistentes possibiles defendit et dirigit servos suos. Quis ergo non adhereret tali domino? Bonitas eciam quam in se habet moveret ad
 25 amorem, eo quod ipse est *dominus Deus tuus*; per hoc enim notatur ex declaracione precedentis capituli quod ipse est Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Ita quod cor correspondeat Deo Patri, anima Deo Filio, et mens Spiritui Sancto. Sicut enim cor est primum formatum
 30 in animali a quo formaliter membra reliqua sunt formata, sic primum quod inest homini interiori est intellectiva potencia a qua procedit volitiva et memorativa potencia in effectum. Correspondenter in trinitate increata prima origo est Deus Pater, de quo in Psalmo XLIV, 1
 35 dicit natura divina: *Eructavit cor meum verbum bonum*.

God is to be
feared as a
master,

but to be loved
as a good
master,

who defends
His people
against all
enemies.

1. A: voluntarie. 2, 3. N: sine contradiccione — consequens om.
 2. G: tercio sine om. 5. O: Mal. I dicitur. 8. ABCDFIM: est Deus
 tuus. N: causam tui. 10. AD: delinquas; ib. C: quod. B: quia om.
 11. F: et om.; ib. G: bonus amandus. 22, 13. B: servo illi. 14. AD:
 indigenciam subditum habet. FHKLMNO: sed ad. F: sed ad indigenciam
 om. 19. I: tradere stipendium. 20. GIN: dando eis plus. B: plus
 om. LN: plus premiando. 22. M: Tercio quedam; ib. A: defendet.
 22, 23. H: descendit et dirigit. 23. A: adheret. 24. AC: Bonitas
 eterna; ib. F: haberet. 26. G: declaratur. N: declaratur et notatur.
 27. I: ipse om. M: quia ipse; ib. K: est om. 27—29. F: Ita quod — Sancto
 om. 28. C: correspondet; ib. I: animo; ib. I: et om. 29. GILNO:
 Deo Spiritui Sancto. 30. ABCDFKO: formaliter.

Anima vero Dei personaliter intellecta est forma, ars, vel sapientia qua Deus animatur ad operandum ad extra. Ysaie I, 14: *Kalendas et solemnitates vestras odit anima mea*. Mens autem qua Deus meminit boni et mali est Spiritus Sanctus. Luce I, 51: *Dispersit superbos mente cordis suis*, id est *Spiritu Sancto, qui discipline effugiet fictum*, et contra quem peccando fit peccatum irremissibile; et sic ab intellectu in homine procedit affectus et ab illis memoria quoad actus. Si enim animus humanus intelligit verum, tunc consentit vero et memoratur bonum.

Et si queritur quomodo Augustinus et alii sancti dicunt quod tres res in anima sunt idem personaliter cum eadem, correspondenter ad trinitatem increatam, sunt memoria, ratio et voluntas. Hic autem ordine retrogrado nominantur et dicitur quod ibi loquuntur de subsistentiis ad se dictis, hic autem de potentiis distinctis ab essentia, quibus animus est extrinsice cognitivus. Primo enim est cognitivus veri, et eo ipso volitivus boni, et ex hiis tercio procedit vis memorativa; et cum amor quem scriptura describit dicatur ad aliquid, signanter comparat istas potencias trinitati. Sed cum nihil amatur nisi cognitum, patet quod ordo vere noticie de Deo inducit rationem in eius amorem, et licet a creaturis capiant philosophi evidenter noticiam de Deo, ut patet Sapientie XIII, 1 et Rom. I, 20, compendiosior tamen est via et cercior a qua secundum rationes exemplares vel esse intelligibile creaturarum in Deum ascenditur. Ille ergo qui dimissis sensibilibus simulacrisque eorum et fantasmatibus secundum partem superiorem animi in fontale subiectum omnium istorum suspenditur, statim habet quem diligit, cuiusmodi est vir cuius oculi sunt clausi et affectus obturati a peregrinis impressionibus sensibilibus. Ille enim

As nothing is loved, but what is known, knowledge of God leads to love of God. How we may acquire this knowledge.

Whosoever dismissing things of sense concentrates on the spirit, finds Him whom he loves.

1. AIMN: *intellectiva*. 2. FGLM: *amatur*; ib. H: *operandum extra*. 3. GMN: *odit*. 5. Codd.: *Luce 20*. 8. E: *procedit*. 8, 9. D: *affective ab*. 9. M: *et habilis memoria*. 10. KN: *intelligit unum*. 10, 11. I: *memorabitur*. 12. B: *queritur om*. IKL: *queratur*. 13. BDE FHLMO: *sunt om*; ib. EGMNO: *substancialiter*. O in marg.: *personaliter*. 14, 15. NO: *sicut memoria*. 15. L: *sunt ratio, memoria et voluntas*. 16. ACD: *ordinantur*; ib. ABCDGHILN: *et om*; ib. B: *loquimur*. 17. B: *ad de dictis*; ib. N: *autem om*. 18. B: *princi cognitivus*. 19. G: *ex eis*. 20. ACD: *precedit*. 21. G: *dicitur*; ib. K: *ad om*; ib. FGI: *illas*. B: *ipsas*. 22. B: *si cum*. 23, 24. GILMN: *inducit recte in eius*. 27. IKL: *quam secundum*. 28. IK: *ostenditur*; ib. C: *Ille autem*. 29. FGHKMNO: *sensualibus*; ib. GN: *eorum ac*. 30. H: *anime*. 31. N: *suspendit*. 32. M: *et aspectus*. 33. I: *obtinati* (sic). F: *obscurati*. GN: *obdurati*; ib. F: *sensualibus*.

- tamquam bonus studens subpeditat voces et caracteres sensibiles et colligit omnes vires suas ad apprehendendum sententiam libri vite mundi sapientibus occultatam. Ideo est de philosophis contemplativis et laicis intuentibus hunc
- 5 mundum sensibilem, sicut foret de duobus intuentibus librum sumptuosius fabricatum, quorum unus principaliter quietatus quoad intellectum et affectum quiesceret in his signis, alius vero suspendens eorum noticiam quantum sufficeret quiesceret in signatis.
- 10 Unde optima doctrina esset mihi et mei similibus non attendere ad aliqua transitoria quoad cogitacionem vel affectionem, nisi de quanto in illis spiritualia contemplamur; quia experimento didici quod minima mora in illis quoad intellectum vel affectum indisponit ad con-
- 15 templacionem et per consequens ad Dei dileccionem. Et hinc prophete veteris testamenti tam boni quam mali, sicut et Christus ac sui discipuli verbo et opere docuerunt non esse in transitoriis solícite inmorandum, sed ad fontem eorum trinitatem increatam potenter transcurren-
- 20 dum, et in ipso sapienter meditandum et perseveranter delectandum. Et sic si animalis homo meus querit quid diligo, quando diligo Deum meum, respondet homo interior qui iudicat omnia quod diligo unum quod est omne bonum. Sicut enim de virtute sermonis *Deus est*
- 25 *omnia in omnibus*, sic est indubie omne bonum; sicut enim est esse intelligibile, ita est bonum intelligibile cuiuslibet creature, sed licet sit omne bonum, non tamen omne bonum creatum sed ratio infinitum anterior, superior et profundior; ideo diligendus est tamquam
- 30 dominus potentissimus ex toto corde ante omnia. Stultum enim est diligere aliquid ante eum vel contra eum, cum eius opposita non possunt prevalere. Diligendus

How the world of sense appears to the philosopher and the ordinary man respectively. Transitory things must be contemplated only in relation to spiritual things.

Thus, the prophets, Christ, and the apostles have taught us not to dwell on transitory things, but to pass to contemplation of their source, the uncreated Trinity.

God is to be loved for His omnipotence

1. D: *suppeditans*. 2. I: *et tollit*. 3. GM: *occultam*, K: *occultata*. 3, 4. GHK: *Racio est*, 4 K: *et logicis*. 7. ACD: *his om.* 8. B: *supplendens*. 10. I: *esse mihi*, L: *et michi*, O corr.: *ib.*, H: *et meis*. 11. C: *alia*. AD: *altera*. 12. FGMN: *affectum*. 12, 13. LNO: *contemplantur*. 13. I: *minima om.*, N: *minima materia*. 14. B: *vel affectum om.* 14, 15. EFK: *contemplantur*, G: *quoad contemplacionem*. 16. D: *testamenti om.* 17. E: *Christus et*. 18. B: *morandum*. 19. GN: *potencialiter*, O in marg.: *potencialiter*. 20. FGHM: *et om.* before in ipso; *ib.*, F: *meditandi*. 21. K: *melius querit*. 29. B: *omne bonum om.* 24-25. F: *Sicut enim — omne bonum om.* 25. B: *omnis in omnibus*. 26. K: *ita est bonum intelligibile om.* 28. BCEFIKMO: *tamen bonum creatum*; *ib.*, I: *interior amor*, EGLMN: *sed omnino infinitum*, H: *sed ideo anterior, superior et profundior infinitum*, KO: *sed ideo infinitum interior amor*. 32. ABCD: *cum ex eius omnipotencia non possumus*, A: *eius om.*

24. I Cor., XV, 28.
De Mandatis Divinis.

and His
omniscience.
It is foolish to
love anything
beyond God,
who is
omniscient.
God is to be
loved for his
supreme
benignity.

Loving a
creature we
should love it
in God who
has created it,
preserves and
governs it.

est secundo tamquam Deus sapientissimus ex tota anima et hoc super omnia. Stultum est enim aliquid diligere supra eum, cum sit omnisciens, omnia intuens subtus ipsum. Ecclesiastici XXIV, 7 dicit eadem Sapiencia: *Ego in altissimis inhabitavi et thronus meus in columpna nubis.* 5 Tercio diligendus est tamquam Deus tuus benignissimus in tota mente intra omnia, ita quod nichil sit diligibile extra eum; supportat enim omnia amictus lumine creato sicut vestimento. Sap. I, 6: *Benignus est enim spiritus sapientie.* Et subditur eius causa: *quoniam spiritus Domini* 10 *replevit orbem terrarum: et hoc, quod continet omnia, scienciam habet vocis.* Sicut ergo omnia opera nostra debemus facere *in nomine Domini*, ut docet Apostolus I ad Cor. X, 31, sic quamcumque creaturam diligimus, debemus in Deo diligere, sub ratione qua habet esse 15 intelligibile intra eum et sic sub ratione qua est opus Dei ipsam potenter creantis, sapienter conservantis et dulciter gubernantis, aliter enim est ficta dileccio, quam Spiritus Sanctus odit, et sic Deum diligimus. Ideo signanter ipse amorusus paranymphus Ioannes in secunda et tercia 20 epistola sua canonica addit quod *diligit filios suos et Electam dominam in veritate*, quia non est aliter epitalamium vel eciam amor castus, et licet iste rationes trinitatis increate tam crebro sint hic in arte amandi per ordinem inculcate, non tamen credendum est quod 25 una posset esse sine reliqua, vel quod debet aliam a parilitate in arte amandi excedere, sicut declarat Lincolnensis in quodam dicto exponens illud Rom. I, 20: *Invisibilia autem Dei a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Tria sunt, inquit, invisibilia* 30

2. B: est om. 5. BFHIKNO: habito. 6. B: tamquam om. 7. H: in tota mente, in tota anima ita quod. 8. G: eum om. N add. in marg.; ib. A: amictus lumen. 9. B: Sap. I dicitur. 14. HIKMO: ad Coll. 3. B: om.; ib. G: si; ib. GKM: quomodocunque; ib. K: ergo creaturam. 15. ABCD: et debemus. 18. G: esset. 19. F: odit dilectionem; ib. AD: et sic diligimus Deum diligere. BN: ut sic. 20. FGM: iste amorusus; ib. K: Ioh. in 3a epistola. 21. FGKLMNO: qui diligit. 22. ACDFK: in virtute. O: in veritate; in marg. corrigit in virtute; ib. O: alter. 22, 23. GN: epicalomium. 23. B: eciam om. 25. ACDFGHKLO: incultate. 26. B: debent. 26, 27. ELN: in parilitate. D: a periclitate. 27. N: excidere. 29. ACD: Dei om.

10. Sap. I, 7. 20. Ep. Ioh. II, 1 Senior Electae dominae et natis eius, quos ego diligo in veritate. 30. Lincolnensis Dictum XXXII: Omnium quodque operum nostrorum voluntariorum faciunt tria: potencia scilicet, sapiencia, voluntas sive amor, et tamen unumquodque nostrorum operum alicui uni istorum trium magis proprie quam aliis attribuimus... (Cod. univ. Prag. A. 24, fol. 98^b).

Dei; scilicet potencia, sapiencia et benignitas, ex quibus procedunt omnia, per que consistunt omnia, et per que reguntur omnia iuxta modum loquendi eiusdem Apostoli Rom. XI, 36: Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia.

- ⁵ *Potencia, inquit, creat, sapiencia sustentat, et benignitas gubernat. Que tria cum sunt ineffabiliter, tamen in Deo unum sunt et in operatione separari non possunt. Potencia enim per benignitatem sapienter creat, sapiencia per potenciam benigne conservat, benignitas per sapienciam*
¹⁰ *potenter gubernat. Potenciam manifestat creaturarum immensitas; sapienciam honestas, et benignitatem utilitas. Et declarat post quod universitas creata cum qualibet sui parte est liber naturalis digito Dei scriptus in quo insipiens miratur pulcritudinem sensibilem, sensum*
¹⁵ *animalis hominis depascentem, sed sapiens meditatur eius artificem, interiorem hominem factum ad eius ymaginem, et similitudinem nutrientem. Unde Sap. XIII, 1, distinguuntur hii duo homines: Vani sunt, inquit, omnes homines in quibus non subest sciencia Dei et de hiis que*
²⁰ *videntur bona non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex. Quo contra David qui meruit intellectum ad scrutandum legem Domini Psalmo LXXVI, 12 sic loquitur: Memor fui operum Dei, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum,*
²⁵ *et meditabor in omnibus operibus tuis. Facile quidem est laico recolere opera Domini in se ipsis; ideo illud per verbum de preterito explicatur. Sed difficillimum est clericaliter in eis intelligere quomodo omnia creata sunt secundum exemplaria verbi Dei. Ideo illud est difficilius,*
³⁰ *et finis gracia cuius noticia sensibilis ordinatur explicatur per verbum de futuro et nomen mirabilium, cum infertur quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, sed quia in eis debet esse quieti contemplacio perseverans, ideo subditur: Et meditabor in omnibus operibus tuis. Unde*

Omnipotence, omniscience, and benignity are all *one* in God: omnipotence creates, omniscience preserves, benignity governs. The created universe is the book of nature written by the finger of God. The fool admires beauty, but the wise man thinks of Maker and of man, created in His likeness.

2. AE: *per quem*; ib. F: *et que constituunt.* 2, 3. K: *et per — omnia om.* 3. B: *loquendi om.* 4. I: *Rom. 2.* 6. H: *tamen om.* 8—9. B: *sapienter — sapienciam om.* 10. F: *Potencia*; ib. AD: *manifestavit.* 13, 14. D: *in quo insipiens om.* B: *incipiens. I: in quo om.*; ib. I: *insipiens autem.* 16. IKM: *tertiorem secundum hominem factum*; ib. F: *et hominem.* 17. EFL: *innitentem nutrientem.* N in marg.: *innitentem.* 18. F: *distinguunt.* K: *distinguitur*; ib. I: *duo om.* 19. C: *sentencia.* 20. B: *non possunt.* I: *potuerant.* ABCDFM: *poterunt.* 21. EGKN: *quisquis.* 22. AD: *qui novit.* B: *qui mul (sic).* 23. K: *Dei*; ib. K: *Psalmo 78.* 24. K: *Domini quia.* 25. G: *sed et*; ib. C: *mandatis tuis*; ib. G: *Et facile.* 26. EF: *laice*; ib. G: *se ipso.* 29. O: *est on.* 31. L: *et nomine.* 32. ABD: *ab initio.*

32. Psalm, LXXVI, 13.

post noticiam sensus imperfectam intelligens sensibilem opificem premitit: *Et dixi: Nunc cepi sapere*, quia secundum Gregorium *nescit mens per torporem veterascere que studet per desiderium inchoare*. Sed in omnibus istis viator languens offenditur, quod tam confuse habet⁵ noticiam Dei sui quem debet diligere; videtur enim terrenis hominibus quod Deus suus non esset nisi foret palpabilis sive sensibilis; unde in istis sanctus Moyses languit Exodi XXXIII, 18: *Ostende mihi gloriam tuam*. Cui Dominus: *Non potes videre faciem meam; non enim*¹⁰ *videbit me homo et vivet*.

Ordinary man
imagines his
God to be a
visible being;
cf. Moses in
Exod. 33, 18.

Is God visible?
Only by faith,
or discursively
through
creatures made
in this image.
For such
vision is
indispensable
a knowledge of
the Trinity,
of the ideas,
and of the
matter of the
universe.
God may be
seen in a
threefold way;
intuitively in
heaven;
discursively by
philosophers;
and by faith
alone as by
simple
Christians.

St. Anselm's
demonstration
that God is a
being than
which none
better can be
imagined.

Ista difficultas diffusiva discussa est alibi, quomodo Deus non videtur a carnalibus post lapsum nisi vel fide vel discursive per creaturas in suo analogo. Ideo sicut ad noscendum hoc preceptum pernecessaria est noticia¹⁵ trinitatis et ydearum, sic et materia de universalibus. Idee enim sunt tam necessarie quod sine earum noticia nemo sit sapiens nec per consequens virtuosus, ut dicit Augustinus octoginta trium qu. XLVII. Tripliciter igitur videtur Deus et per consequens proportionaliter illis²⁰ modis amatur; scilicet intuitive ut a beatis in patria; discursive ut a philosophis in via; et sola fide ut a simplicibus christianis. Et istas imperfectas noticias consequitur proportionaliter dilectio. Ille ergo est infidelis qui nescit elevare potentiam intellectivam ad²⁵ cognoscendum quod deitas non sit aliqua creatura sed super omnia individua, species vel genera et sic in ente primo analogice conveniunt.

Deus igitur secundum venerabilem Anselmum est ens quo melius cogitari non potest, quod sic ostenditur per³⁰ deducens ad impossibile contra quemcumque protervum nescientem logicam suam; supponendo primo quod eo

2. F: *permittit*; ib. D: *Et om.*; ib. B: *separare*; ib. A: *quod*.
4. H: *desideria*. 5. H: *viator linguens*; ib. F: *quo tam*. H: *quia tam*;
ib. G: *confusam*. 9. FGHLMNO: *elanguit*. 10. GLMO: *non poteris*.
12. ABCD: *diffusa difficultas discussa*. F: *est diffusa est*. K: *diffuse dis-*
cussa. 16. EIL: *et etiam*. M: *sicut et*. 17. G: *quam sine*. 18. LM: *fil*;
ib. G: *Unde dicit*. 19. RGL: *octoginta trium om.*; ib. K: *questione 77*;
ib. EGHLMNO: *ergo*. 21. B: *modis twice*. 22. GN: *et discursive*;
ib. F: *ut a phariseis*. 24. ABCD: *proportionalis*. 25. I: *intuitivam*;
ib. C: *et ad*. 26. B: *quod deitas om.* 26, 27. ABCDI: *sed supra*.
27. ACDEL: *et genera*. 28. K: *analogice om. G: analogico*. 29. EFGH
ILNO: *ergo*. 32. ABCDH: *noscentem*; ib. BE: *suam om.* O extinxit.

1. Psalm. LXXVI, 11. 3. St. Gregorii Moral. lib. XXII,
cap. IV. Opp. tom. II, 216. 19. St. Augustini Liber de Diversis
Questionibus I.LXXXIII, Quaestione XI.VI. Opp. tom. VI, 30.
29. Anselmi Proslogion, cap. V. Opp. tom. I, 224.

ipso quod res intelligitur habet proportionaliter esse intellectuale. Patet ex modo loquendi Aristotelis VII, Metaphysice 30, quomodo domus extra fit a domo in anima.

5 Secundo suppono quod omnis res habens esse reale et intellectuale habet maius esse quam si solum haberet illud esse intellectuale.

Tercio suppono quod secundum diffinitionem quid nominis Deus sit, quo nihil melius potest cogitari, quia
10 nomen est vox significativa ad placitum, ideo licet contra quemcunque protervum significacionem talem petere sine calumpnia.

Quibus suppositis cum Deus sit in intellectu, ut patet ex prima supposicione et interloquio, queritur utrum
15 Deus habeat solum esse intellectuale vel cum hoc esse reale. Si secundo modo, patet conclusio negata a falsigrapho; si primo modo, tum iuxta secundam supposicionem Deus haberet maius esse, si cum esse intellectuali haberet esse reale. Sequitur ex tertia supposicione
20 quod datum secundum esse intellectuale non sit Deus.

Ex isto videtur isti sancto quod Deus sit manifestissime cognoscibilis noticia abstractiva evidencius et compendiosius per deducens ad impossibile contra insipientem quam per deducens per demonstracionem
25 Aristotelis ab effectū; et ex eodem sequitur quod Deus sit utilissimum et formosissimum et delectabilissimum, nedum quod potest esse sed quod aliquid poterit cogitari. Ex quibus captis ab intellectu et demonstracione con-

God is the most profitable, beautiful and delightful being imaginable.

1. FGM: quod aliquid intelligitur. N: eo ipso quo aliquid. 2. F: loquendo. 3. F: Metaph. 36. H: Metaphysice III; ib. I: quod domus; ib. HL: extra. 5. I: omnes res habent. 6. EL: intelligibile. 7. ACD: illud om. B: idem: ib. EFGKLN: intelligibile. 8. E: quod om. 9. B: Deus om.; ib. BFGIKNO: quo melius cogitari non potest. 9, 10. FGHI KLNO: nomen enim; quia om. (sic et B). 11. AD: quemcunque om. 11, 12. F: causalem petere. 13. I: in om. 14. I: et modo loquendi. EFGLMN: et modo loquendi (F: loquendo) interloquio. 15. FL: habet; ib. EFGL: intelligibile. 17. G: modo om. 18—19. I: Deus — supposicione om. 18, 19. ACDEFGHK: intelligibili. 19. L: secundum tertiam supposicionem. 20. I: quoniam datum; ib. EGL: intelligibile; ib. N: non est. 21. I: Ex istos (sic). EGKMN: Ex istis. 21, 22. N: maxime cognoscibilis et manifestissime. 22. E: intelligibilis. 23. AB CDFHKLMO: per deducens om. 24. E: quam demonstracionem. G: per demonstracionem arguit ab effectū. 25. I: et patet ex eodem sequitur. 26. I: universalissimum. GH: utilissimus, formosissimus, delectabilissimus; ib. O: et om. before formosissimum. 27. B: aliquis . . . cogitare. 28. I: Ex hiis universalibus captis. FM: Ex hiis tribus captis. EGLN: Ex hiis tribus universalibus captis ab. O: Ex quibus tribus; ib. B: cum intellectu. ACD: ex intellectu; ib. BDEGHKLMN: et om.; ib. N: demonstrative.

3. Aristoteles, Met. lib. VI, cap. IX: *ὅλον ἡ οἰκία ἐξ οἰκίας ἢ ὑπὸ νοῦ . . . γίννεται.*

The Christian
who flies from
meditating on
God's law to
temporal
things
practises
spiritual
fornication and
becomes
a fool.

The speculative
mind does not
contemplate
the anxieties
which trouble
the world,

simili ducente ad impossibile sicut primo vel aliter ex
pura fide simplici christiana patet quod necesse est
fidelem elevare intellectum ultra totam universitatem
creatam ad hoc quod cognoscat vel diligat Deum suum.
Patet etiam quod ista noticia sine continuacione non
sufficit, sed oportet iugi meditacione die ac nocte
superaddere bonum opus. Unde sicut philosophus incon-
tinens pro tempore sue fornicacionis quoad habitum
sue noticie vincitur passione, in tantum quod pro tunc
dicitur ignorans et stultus, sic corespondenter omnis
christianus evolans a meditacione legis Dei eterne
ad temporalia cum quibus appetitus suus inordinate
afficitur, fornicatur spiritualiter a sponso ecclesie et
fit stultus. Ideo necesse est contemplari quod Deus ex
omnipotencia utilissima sit utilissimum, ex omniscienti
sapiencia sit formosissimum et ex omnivolenti bene-
volencia sit benignissimum; et necesse est viatorem
fide vel demonstracione sic Deum suum continue
contemplari et amorem suum in ipsum proicere. Quis
enim credens quod Deus non posset caritative ser-
vantem mandata sua in proteccionem suam suscipere,
et iterum quod per idem Deus non posset huiusmodi
servo in utilioribus bonis ex omnipotencia sua deficere,
non adhereret tanto domino toto corde? Quam senten-
ciam inculcat Apostolus Ro. VIII, 31. *Si, inquit, Deus*
vobiscum, quis contra nos? et specialiter si adhesio per
amorem sit facillima, prudentissima et delectabilissima.
Non enim in contemplacionibus tumultuantis mundi
sollicitudines, non collisiones spirituum subiectancium
fantasmata, ad que ymaginacione laboriose discurretur,

1. K: *sicut prius*. GN: *sic primo*; ib. B: *ex om.* 4. B: *datam*; ib.
JM: *vel diligit om.* H: *diligit*. 5, 6. I: *sive continuacio non sufficit*.
5. G: *non om.* N addit. 7, 8. I: *incontinens om.* 8. K: *per passibile*.
9. G: *vivatur (sic)*; ib. I: *quod propter (sic)*. K: *quod tunc pro tunc*.
10. FGMN: *ignarus et*; ib. ABCDFHMO: *sic om.* 13. H: *specialiter*.
13, 14. FM: *et fil om.* 14. AI: *sit stultus*. 15. AEEFGIKLMNO:
unitissima. H: *utilissimus ex ... formosissimus*. 15, 16. DF: *ex —*
formosissimum om. 16. K: *omnivalente*. 17. H: *benignissimus*; ib.
HIKLO: *sed necesse est*. G: *sed necesse viatorem*. 18. B: *demonstrative*.
19. ABCD: *contemplantem amorem*. E: *contemplantem et amorem*. K:
continui contemplative amorem; ib. H: *et om.* 20. GM: *Deus non*
potest; ib. K: *possit*. 21. BCLM: *ad proteccionem*. FGHN: *non ad*.
22. ABCDHK: *et interim*; ib. K: *quod om.*; ib. ABCDFI: *per idem*
om. H: *per idem quod*; ib. E: *non om.* 24, 25. F: *sententiam*
om. 25. ACD: *Sicut, inquit*. 26. BHIKLMNO: *dum adhesio*.
28. ABCDEKLO: *tumultuant*. M: *tumultuantis*. FGI: *tumultuantibus*.
29. I: *collisionis spirituum subiectancium*; ib. G: *substantancium*.
30. BH: *imaginarie*. M: *ad que ymagines*. K: *ymaginacio*; ib. G: *labo-*
riosissime; ib. I: *discernitur*.

nec etiam corporis passiones sed speculativus quiete bonum optimum contemplatur. Et illud credo *unum* quod Veritas dicit Luce X, 42 *esse necessarium*, nedum quod oportet intrantem gaudium vitam contemplativam prius preponere, sed quia adherere illi uni simplicissimo est summe utile. Et quoad bonum pulcherrimum et honestissimum, patet quod nedum summa sed tota pulchritudo relucet in verbo; si enim pulchra sint producta ad extra in suo genere, de quanto habent umbram splendoris in prima luce et coequantur in complacencia create potencie sensitive, quanto magis in suis exemplaribus eternis, ubi coequantur luci prime et sunt realiter fons luminis secundum sensum domini coequate? Ubi ergo est utrorumque maxima equalitas, est indubie maxima pulcritudo. Infinitum ergo pulcrius est quo sensus Domini quietatur quam est esse extrinsecum accidentale infinitum imperfecius in quo non poterit vis hominis quietari. Sunt enim existencie rerum in proprio genere peripsimata vel feculencie respectu esse primi quod habent ad intra, cum pulchrior ac delectabilior sit domus in anima quam domus materialis extrinsecus exemplata. Pulcrius quidem est animum in se ordinate rem extra disponere quam materiale extrinsecum dispositioni huiusmodi subiacere. Revera tante proportionaliter est pulcrius quante species in anima excedit figuram corpoream domus extra, et per consequens infinitum excedunt in pulcritudine exemplaria in forma divina a qua singula creata sunt formata. Et hinc reor propter summitates pulchritudinum universitatis create in verbo divino congregatas pulcherrime dicit idem verbum Psalmo XLIX, 11 *pulchritudo agri mecum est*. Pulchritudo quidem nature corporee plus rutilat animali

nor the body's
passions, but
only the
supreme good.

1. CN: *speculative*. F: *speculativius*. H: *speculacius*. G: *speculatio*.
2. K: *credere*. 3, 4. I: *non dum quia*. 4. ABCD: *oportet necessi-*
tantem; ib. N: *intrantes*. 5. I: *proponere*; ib. M: *simplicissime*.
6, 7. HK: *vel honestissimum*. 7. B: *tota om*. 8. GINO: *pulchra*
sunt. 9-10. I: *producta — umbram om*. 9. G: *ad exempla*.
10. BCD: *splendorum*; ib. EO: *et non coequantur*. 12-14. B: *coequantur — ergo om*. 12. F: *sunt om*. 13. I: *fons luminis sensitivi domini*;
ib. EFGNO: *sensui domini coequate*. 14. ABCDEHLM: *utrumque*;
ib. G: *coequalitas*. H: *magna equalitas*; ib. F: *et indubie*. G: *indubie om*.
15. FGK: *in quo*. 16. F: *quod est*; ib. B: *est necesse*. 18. GN: *quietare*. 19. K: *peripsima*. 21. K: *sit om*. 22-23. I: *Pulchrius*
quidem ordinate animum in se rem disponere extrinsecum quam male.
23. EFHKMO: *extra om*. 24. B: *huiusmodi om*. 25. F: *est om*;
ib. B: *excedit twice*. 26. I: *dominus*. 27. F: *extraria*. 27, 28. B:
mente divina. 28. BFGIKLNO: *sunt formosa*; ib. HK: *reor quod*.
I: *credo quod*. 29. ACD: *summitatis pulchritudinem*. 30. D: *in om*.
32. I: *Pulchritudo quidem corporea*.

homini in floribus terre nascencium, sed spiritalis cognoscit quod pulchritudo infinitum excellencius est in fonte, qui Ier. XXXI, 23 vocatur *pulchritudo iusticie*. Quando ergo vis plene delectari in bono utili vel honesto, ascende super totam universitatem creatam et contemplare Deum⁵ tuum sub ratione qua omnia ista in ipso centraliter et per consequens infinitum intrinsecus quam extrinsecus sunt unita.

Supreme love is due to God, as He is not only the most profitable, beautiful, delightful and honourable good, but also the most restful.

Et patet tercio quod Deus sit summe diligibilis nedum quia bonum summe utile atque pulcherrimum, verum¹⁰ etiam quia bonum delectabile atque honestum, et per consequens maxime quietativum, ibi enim est sensibile omnium sensuum sine offensione commixta, quia sine contrarietate vel defectu rationis delectabilis; cum ibi sit summa ratio omnis boni. Quomodo ergo vis intellectiva,¹⁵ volitiva et delectativa interioris hominis comprehendens hoc bonum secundum omnem rationem comprehensibilitatis sibi possibilem non foret in omnibus eius partibus quietata? Haberet enim summe quietativum summe proportionaliter obiectum, non sparsim sed unitissime²⁰ quacunque ratione iuvante reliqua ad comprehendendum illud obiectum proprium hic in via sed secundum rationem disparem, quia secundum esse intelligibile proportionaliter ad divisionem potencie. Unde patet quod omnis delectacio nostra sensibilis hic in via miscetur cum²⁵ dolore et pena, sicut patet de sensu gustus et tactus quoad quodcunque esibile aut actus venereos. Nam unum membrum ex inordinata prurigne delectatur et aliud simul tempore dolet vel tristatur, et idem membrum nunc delectatur nunc tristatur; et sic ex interpolacione³⁰ delectacionis tam quoad subiectum quam etiam quoad tempus generatur in brevi quoad omnes delectaciones sensuales fastidium atque pena. Patet etiam ex naturali desiderio summi boni, quicquid homo amaverit citra

Every delight of sense in our earthly life is mixed with pain and punishment.

Whatsoever a man loves save God

3. E: *fonte que*; ib. I: *Ier. 3°. G: Ierem. ullo* (sic). 4. B: *declarari*. G: *declarari vel delectari*; ib. C: *tibi honesto*. 6. ABCDG: *in illo*; ib. ACDEFGIM: *sunt*; ib. GH: *essencialiter*. 7. ABCD: *intensius*. G: *extrinsecus quam intrinsecus*. 8. FGILMN: *sunt vita*. 10—11. I: *bonum — quia om.* 11. BFGHKLMNO: *etiam om.*; ib. M: *summe delectabile*. 12. ABCD: *quietantem*. H: *quietancium*. 13. ABCD: *omni*. 17, 18. BHN: *comprehendendis*. 19. CO: *Ita haberet*. I: *Haberet — summe proportionaliter om.* 19, 20. HLO: *sum proportionaliter*. 21. B: *ad twice*. 22. illud. FGHN: *idem*; ib. hic. ABCDHKO: *quod*. 23, 24. M: *secundum esse divisibile ad divisionem*. 24. I: *proportionaliter om.*; ib. ABC: *delectacionem* (?). 29. idem. ABCD: *illud*. 30. FGIMO: *et nunc*; ib. H: *nunc tristatur om.*; ib. G: *interpellacione om.* 31. B: *sensus delectacionis*; ib. BFGLM: *etiam om.* O in marg. addit.

Deum, acuitur desiderium frustratum a fine quem ultimate desiderat, tanquam terra ecentrica que fluctuaret in vacuo vel tanquam stomachus famelicus.

stimulates
a longing
frustrated of
its end.

Et patet tercio quod oportet volentem sapere istam
5 dulcedinem esse alienatum a sensibilibus, omnia temporalia postponendo. Ideo Exodi XXXIII, 20, postquam locutus est dominus Moysi amicaliter et familiariter in natura angelica dixit quod *non videbit eum homo et*
vivet; supple non intuebitur eum essentialiter vivendo
10 animaliter. Sic enim signat homo sepius in scriptura, ut I Cor. III, 3: *Cum sit inter vos zelus et contencio, nonne vos carnales estis et secundum homines ambulatis?* Spiritualis ergo illam dulcedinem perscrutatur, ut patet I Cor. II capitulo.

15

CAPITULUM DUODECIMUM.

Ex istis patet simul solutio obiectuum quos carnales faciunt contra dicta et discrecio iudicandi, si proficimus sic amando. Dicunt enim carnales tanquam ceci a nativitate expertes iudicio colorum quod totum hoc sit
20 fictum fantasticum. Sed cum talibus infidelibus non expedit contenciose procedere sed more Apostoli I ad Cor. II, inducere eos ad amorem ex gratitudine facta humanitus a domino nostro Iesu Christo. Sapiencia vero de natura divina cum suis rationibus et capacitas anime
25 omnium istorum tractari debet inter perfectos. Ideo cum prevaricata sint etiam rudibus delectabilia ad credendum et ab ethnicis philosophis demonstrata, debent credi propter bonum concomitans et fidem superioribus adhibendam.

Solution of
the objection
of those who
deny the
sweetness of
love.

3. O: in vano. 4. ACDF: sapere om. 5. I: alienatam sensibilis.
7. ABCDKMO: et facialiter. 9. EL: vivet id est non. 10. EFK: significat. 11. B: ad Cor. 12. HK: vos om.; ib. N: hominem.
13. H: istam. 13, 14. B: ut — capitulo om. ACDEGHO: patet om.
16. EGHILMNO: patet finalis; ib. C: solvendo obiectuum; ib. ACB: quod carnales. 17. ACDFK: faciunt vel obiciunt; ib. F: et directo;
ib. H: si profuimus. O in marg.: profuimus. 19. I: inexpertes; ib.
MO: iudicio cetorum. 20. LO: fictum et. 20, 21. B: non est.
21. L: contencione. 21, 22. I: more simplici I Cor. 2°. AD. Cor. 12.
22. B: et gratitudine; ib. D: gratitudine om. 23. BGLNO: nostro om.
24. I: capaxis. 25. N: inter profectos. 26. ABIN: prenarrata; ib.
I: et rudibus. 28. I: communicans. 29. AD: superiorem. N: superius;
ib. F: adhibenda. ABCDEGHIKMN: adhibendum.

The opinion of
Aristotle
and Averroes
on the
happiness of
speculation
on the highest
causes.

Ponit enim Aristoteles X Ethicorum felicitatem hominis in speculando causas altissimas, et Commentator XII Metaphysice Commento XXXIX intelligere per intellectum qui est in nobis valde est voluptuosum et nobilior omnibus rebus existentibus sed ut dicit parvo 5 tempore existit in nobis. Naturale quidem principium est quod potencia nobilior plus delectaretur in obiecto suo proprio quam potencia minus nobilis. Sed quis dubitat quin intellectiva potencia sit nobilior quam sensitiva, et iterum quod obiectum excellentissimum intellective 10 sit Deus ipse? Ex quibus sequitur quod contemplari ipsum sit nobis maxime delectabile. Verisimile ergo est quod gentiles philosophi et sapientiores christiani ista non fingerent, specialiter assistentibus operibus gloriosis martirum Christi ex fide huius premii, cuius primicias 15 parum gustaverant hic in via.

As they are
certain of
God's
existence,
they regard
Him as the
supreme object
of our love.

Cum ergo claret philosophis Deum esse et includere in se cuiuslibet boni perfectissimam rationem, constat eis ex eodem principio quod sit summe amabilis. Amabilitas enim et bonitas se consequuntur.

20

Similiter, omne finaliter ex se diligibile est magis diligibile quam aliud quod solum est diligibile in ordine ad dilectionem prioris ut finem. Sed Deus est finaliter diligibilis ex seipso et quodlibet aliud in ordine ad dilectionem Dei per se finaliter ordinantem; ergo Deus est 25 plus diligibilis quam aliud citra ipsum.

Item, cum omnis homo noscit vel debet cognoscere quod Deus sit tam bonus, tam diligibilis, debet velle

1. 1: felicitatem philosophis. 3. IK: Commento om.; ib. IK: quarto 39^b. 4. D: est om.; ib. H: valde om. 5. BCDFHL: existentibus in nobis. 7. I: quod pena. 8. I: quam pena; ib. MN: dubitat quoniam. O: quoniam; correxit. 9. A: potencia om.; ib. B: potencia sensitiva. FHIKMNO: nobilior sensitiva. 12. I: Risibile ergo; ib. ACD: ergo om. B: igitur. 13. ACD: philosophi om. 14. N: non fugierunt. 16. GMO: gustaverunt. N: gestaverunt; ib. F: hec in via. 18. eis. FGHLMO: illis. 20. ABCD: se om. 21. H: Similitier esse; ib. L: est maius. 21-22. I: est magis — solum est om. M: est maius quam aliquid. 22. C: diligere in. 23. ABC: priorum. 23-25. D: prioris — dilectionem om. G: prioris — dilectionem extinxit. 23. FIK LNO: Deus autem est; ib. B: est solum; ib. BL: finaliter om. 24. B: ipso finaliter. 25. I: pro se; ib. BKM: mensurantem. EFGHILNO: mensurante. 26. F: quam aliquod. 27. ABCD: iterum; ib. ACD: noscere. 28. FIK: et tam.

1. Aristoteles, Ethica Nicom. lib. X, cap. VIII: Τὸν ἀντὶν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον ὥστε καὶ οὕτως εἰη ὁ σοφὸς μάχιςτ' εὐδαιμόν. 3. Aristotelis Opp. cum Averrois expositione tom. VIII, Methaphys. XII, 39: Manifestum est quod intelligere per intellectum qui est in nobis est valde voluptuosum.

racionaliter ita esse, et cum velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod omnis homo debet proportionaliter ad Dei noticiam ipsum diligere, nam ad hunc finem est noticia data hominibus. Irracionabile
5 quidem foret cognoscere hoc esse summe rationale nisi voluero ita esse.

Man must love God in proportion to his knowledge of Him.

Ex quo videtur ulterius quod primo omnium debeo Deum diligere et nihil aliud nisi in ordine ad ipsum. Scio enim quod ipse est infinitum diligibilis, quia in-
10 finitum bonus, cum sit primum bonum, et in quantum est diligibilis tantum se diligit, quia aliter eius diligibilitas foret frustra, eo quod ipse non potest intendere actum illum. Ideo scio quod ipse primo omnium seipsum diligit, et tamen scio quod ordo suus diligendi sit summe
15 racionalis, quia ipse solum diligit omnia encia ut sunt bona. Sequitur quod ego debeo racionaliter primo omnium velle sibi bonum et alia secundum ordinem quo Deus ipsa diligit.

He must love God first, and nothing else except in relation to Him.

Dileccio quidem Dei debet esse exemplar cuiuslibet
20 dileccionis humane, quia nichil potest habere rationem boni nisi proportionaliter ad mensuram dileccionis divine sed solum bonum debet diligi; ideo solum illud quod a Deo diligitur debet diligi secundum ordinem suum diligendi.

Love of God is the pattern of all human love.

Et patet secundo quod propter nullum bonum possibile
25 adquirendum vel habitum conservandum, nec propter aliquid malum possibile precavendum vel habitum excludendum debet homo peccare mortaliter. Patet eo quod Deus non potest hominem velle sic peccare, cum non
30 potest habere rationem boni; ergo nec homo cuius omnis dileccio debet esse ex dileccione Dei exemplata. Dileccio ergo qua homo peccare appeteret foret voluntarius actus, Deo displicens, quomodo ergo displiceret quis Deo quem tenetur tantum diligere propter aliquod bonum possibile?

Demonstrated, that God cannot will that man should sin.

1. AC: regulariter. D: racionaliter — velle om.; ib. M: ille esse. G: ista esse. K: illam esse; ib. F: velle homini alicui. 2—3. F: sequitur — diligere om. 2. N: quod om. 5. ABCD: quod cognoscerem; ib. H: esse summe est; ib. K: racionaliter. 6. GKM: illa esse. EFN: illa ita esse. 9. I: ipse om.; ib. ABC: diligibile. I: diligibilis om. 10. FGILMN: bonum. 11. FGLMN: eius om. 13—14. I: ipse — quod om. 14. G: Secundum scio; ib. I: sunt summe. 15. O: rationalis; ib. BGHIKLMNO: omnia om.; ib. AD: velut sint. C: ut sint. 16. B: debeo om. 29. I: exemplare. 23. B: suum om. 26—27. I: conservandum — habitum om. 27. FL: aliquod malum; ib. BFGHKLNO: vel malum habitum. 29. F: non ponit velle hominem; ib. D: velle om.; ib. F: peccare om. 32. ABCD: que homo; ib. GNO: ex appeteret; ib. IK: voluntaria. L: voluntarie.

Similiter, quilibet homo debet naturaliter omnes actus suos et specialiter ordinatos ad volicionem divinam ut ad finem diligere, sed si peccat mortaliter, facit oppositum. Ideo si peccat mortaliter, peccat contra summe diligibile ut non debet; et patet, ut supra tetigi, repugnare formaliter quemcunque debere in aliquo casu possibili sic peccare; ut si Petrus debet committendo A actum dominum offendere, tunc debet A actum committere et per consequens Deus summe rationalis ad A actum non offenditur sed placatur. Si autem A actus non debet fieri, tunc pro nullo bono possibile debet fieri etiam non pro Deo.

Tercio patet quod omnis homo tenetur omnem voluntatem suam voluntati divine in omnibus conformare, quia nemo debet velle aliquid nisi quod Deus vult ipsum velle et tunc est conformitas. 15

Similiter, nemo diligit ordinate aliquid nisi quod debet diligere; omne quod debet diligere a Deo diligitur, ergo nemo debet quicquam diligere nisi quod a Deo diligitur.

A Christian may ask God for anything conditionally on its being in conformity with God's will.

Quandocunque ergo sanctus vult aliquid quod non habet debet illud condicionaliter expetere, si placeat Deo suo, sicut Christus patenter edocuit, quando in diebus carnis sue sic oravit: *Pater, si vis vel possibile est, transfer a me calicem istum, verumptamen non sicut ego volo sed sicut tu* Matth. XXVI, 39 et Marci XIV, 36. Et sic condicionaliter voluerunt sancti bona possibilis, de quibus erant ambigui, quia aliter non subicerent se humiliter ordinacioni divine, cui non repugnarent nec offensam eius incurrerent propter aliquid bonum possibile. Quando ergo Maria voluit Christum non sic pati, et Abraham voluit ymmolasse Ysaac filium suum cum istis similibus, hoc voluerunt condicionaliter, ut alias sepe dixi; et talis volicio erat volicioni divine conformis.

Man must submit fully to the divine will,

Et patet correlarie quod quilibet debet voluntati divine se plene submittere, et per consequens non

1. B: homo om.; ib. K: debet om. 2. ACD: voluntatem. 2, 3. IG KLMNO: ut finem. 3. HK: dirigere; ib. K: facit om. 3--4. BJ: oppositum — peccat om. 4. H: Ideo — peccat om. before contra; ib. EFKNO: facit contra; ib. ACD: diligendum vel diligibile. 6. LN: quemquam. 7. FHIMNO: actum Deum. 8. AD: certe debet; ib. K: debet om.; ib. K: A om. 9. B: rationalis debet committendo. 10. F: si placatur. 11. I: non pro de. 12. N: quod omnis debet; ib. FG: homo debet. 13. ACD: in omnibus om. 14. H: debet aliud velle. 16. H: Sicut nemo. 17. BEFGHIKLMNO: diligi... diligi. 18. ACD: quicquid. 22. N: vis vel fieri. O: vel si. 25. FO: Sic et. 26. F: sufficerent se. GN: subiacerent se. 28. EH: aliquod. 29. K: Christum om. 30. B: filium suum om. 30, 31. B: cum ceteris. 32. BEIM: Et tali (BFGHLMNO: volicioni) divina volicio fit (H: sit) conformis. 33. C: colerarie. 34. B: non om.

remurmurare in Dominum pro penis vel eventibus quibus-
cunque. Sponsa enim non debet sponso in rationabilibus
discordare. and bear what befalls him.

Anima ergo sponsa Christi sciens ipsum nichil posse
5 permittere sibi contingere nisi rationabile et utile, non
offenditur ex eventu, quia tunc perdendo eius amorem
foret rationi contraria.

Quarto patet quod sicut debeo Deum summe diligere,
et consequenter alia ut se habent in ordine naturali,
10 sic magis debeo diligere magis communia, et per con-
sequens vel precipue diligere Deum meum, quia est mihi
utile sive bonum. How to love God first, and everything else in natural order, more general things better than less general things.

Prima pars patet ex hoc quod debeo conformare vo-
luntatem meam voluntati divine, volendo magis bonum
15 cuicunque cui Deus ordinat magis bonum, et cum hoc
sit diligere, patet prima pars conclusionis; ex qua patet
pars media, cum communiora sunt minus communibus
meliora.

Et tertia pars patet ex eo quod si debeo precipue
20 Deum diligere quia mihi bonus, tunc debeo me magis
diligere, nam prius originaliter vel naturaliter est me
esse bonum quam est aliquid mihi esse bonum.
Et per consequens iuxta primam partem conclusionis
debeo plus me ipsum diligere quam quod sit aliud
25 mihi bonum. Nam per se est causa magis diligibilis
quam causatum. Sicut ergo Deum esse bonum est prius
quam ipsum esse mihi bonum vel alteri creature, sic
debeo Deum prius diligere sub ratione magis communi,
ut puta simpliciter quia bonus, quam quia michi bonus,
30 quia aliter non diligerem eum super omnia, ut docetur
proximo capitulo. Licet ergo Deum esse mihi bonum sit
causa elementans sive inducens, quare debeo ipsum diligere,
est tamen alia causa superior, longe prior, ratione cuius

God must be loved for the more general cause that He is good, rather than because he is good to me. Otherwise I should not love Him more than everything else.

1. FGILM: *remurmurare in Deum*. K: *murmurare*. HNO: *remurmurare in Deum*; ib. AD: *in om.*; ib. C: *in domino*; ib. G: *vel eventibus vel eventis*. 1, 2. ABCD: *cutuscunque*. 9. B: *alia* twice; ib. N: *ut si*. 10. B: *magis — magis om.*; ib. I: *magis communia*. 10—11. ACD: *consequens nihil vere diligere quia*. BEFM: *consequens nichil precise* (EF: *precipue*) *diligere quia mihi*. 11. GHKNO: *Deum meum om.*; ib. BGLMN: *est om.* 13—14. B: *Prima — bonum om.* 15. F: *cuicunque — bonum om.*; ib. ABDI: *cui om.* 16. G: *sed prima pars*. 17. F: *sint*; ib. ABCDEFGHIK: *minus communioribus*. 19. I: *patet om.*; ib. BHMO: *precise*. 19, 20. ACD: *pure Deum*. 21. D: *diligere om.* 22. M: *quam esse aliquid*; ib. O: *me esse bonum*. 24. F: *aliquid*. 25. *bonum*. G in marg. add.: *est prius quam ipsum esse mihi bonum* (vide infra). 25—26. I: *Nam per — bonum est om.* 26, 27. F: *est plus quam*. 27. K: *ipsum om.* 28. F: *plus diligere*. 29. ABCDHMO: *quam — bonus om.* E extinxit. 30. K: *aliter om.*; ib. H: *diligeres*. 32. I: *elevans*. L: *elementatis*.

debeo infinite obiective ipsum diligere, et sic sine modo vel mensura limitabili qua attinet ad obiectum, ut loquitur beatus Bernardus et alii sancti.

Although the reasons for loving the good, whether regarded as delightful, or useful, or honourable, vary in man's love for God, yet they are inseparably connected with each other.

Quinto patet quod licet omnes tres rationes boni amandi que sunt rationes boni delectabilis, utilis et honesti, inequaliter correspondent in qualibet ordinata dilectione hominis quoad Deum, tamen in quantum hominem diligentem respiciunt inseparabiliter et equaliter sese reciproce comitantur.

Prima pars videtur ex hoc quod nihil potest esse utile ¹⁰ divinitati, ideo cum omnis utilitas respicit creaturam, videtur quod ratio boni utilis sit solummodo temporalis, sed cum due rationes alie sunt eterne, videtur quod secundum prius et posterius correspondent in dilectione qua homo diligit Deum suum. Ideo si non fallor ratio boni simpliciter cor- ¹⁵ respondet Deo Patri, et ratio pulcri et delectabilis duabus personis aliis, quod creditur Christum innuisse querenti ab ipso *quid boni faceret, ut vitam eternam possideat*. Quid, inquit, *interrogas me de bono, unus est bonus Deus*, Matth. XIX, 17. Licet enim tota trinitas essentialiter ²⁰ sit et equaliter summe bona, tamen persona prima divina est solummodo ex se bona. Sub ratione ergo priori debeo diligere Deum quam ratione qua est utilis alicui, quia sub ratione qua est unum summe bonum. Et cum illa sit ratio infinita et secundum rationem et modum in- ²⁵ finitum ratione subiecti, debeo Deum diligere, quia cum illud debere sit eternum infinitum excedens habitudinem qua est Deus meus, non superest quante pro illa mensura debeo ipsum diligere nisi ratio infinita. Et ita videtur quod sicut debeo infinite Deum diligere, sic ³⁰ infinitum possum ipsum diligere, licet non possum nec debeo ipsum diligere subiective impliciter infinite. Nam pro mensura illius posse vel debiti hoc solum est Deus, sic quod non tunc creatura. Ideo homo tunc debet ad

2. EFGHIKMNO: *quantum pertinet*. C: *quam attinet*. 4. B: *boni* om. 4. 5. L: *boni — rationes* om. 6—8. B: *in qualibet — respiciunt* om. 11. ABCD: *deitati*. 12. ABCD: *solummodo* 13. G: *alie*; ib. F: *secundum quod*. 13, 14. H: *prius et post*. 14. I: *correspondet*. 16. I: *et ideo*. 18. F: *quid boni querenti*; ib. H: *et vitam*; ib. EF: *possideret*. 19. B: *bonus* om.; ib. M: *Deus* om. 20, 21. IMN: *essentialiter sit et essentialiter*. G in marg. corrigit: *et equaliter*. 21. B: *sit* om.; ib. I: *secundum personam tamen*. 22. AD: *solummodo*; ib. B: *ergo* om. 23. B: *sicut ratio*. C: *est ratio*. GHMNO: *quam ratione qua*. 24. ABCDI: *est* om.; ib. IKLMNO: *ista*. G: *illa* om. 26. FGH: *obiecti*; ib. C: *quod*. 29. ABDEHILMN: *ratione*. 31. FMNO: *infinite*; ib. FI: *ipsum* om.; ib. FKO: *possum ut*. 32. FINO: *obiective*. GH: *subobiective*; ib. ADL: *sic infinite*. 33. C: *istius*. 34. EFIKN: *hoc tunc*. H: *tunc hoc*.

intra subiective et post ad extra obiective Deum infinitum diligere.

Et secunda pars patet eo quod Deus non est Deus meus, nisi in quanto est bonus mihi, utilis mihi et delectabilis mihi et pulcher mihi. Non enim esset Deus meus, nisi crearet me, sustentaret me et gubernaret me, et per consequens daret mihi quicquid boni habeo; et secundum omnem talem rationem debet esse mihi pulcher, sapiens et verus, ac etiam delectabilis. Ideo quante
 10 cresco in noticia Dei secundum rationem sue utilitatis, pulchritudinis ac delectabilitatis, tante cresco in eius amore. Omnis enim homo amat sicut cognoscit naturaliter Deum suum, sed non proportionaliter ad mandatum, et proportionaliter confuse apparet sibi quod sit
 15 pulcher ac delectabilis. Et patet quod quam pulchra est mihi ratio eterna cuiuscunque creature, tam utilis est mihi eadem, quia infinitum utilior est mihi quam sensibilis existencia exemplati. Sine illa enim nihil potest existere.

The more I grow to know God as profitable, beautiful, and delightful, the more I grow in love of him.

20 Ideo teneor Deum diligere infinitum plus quam aliquam creaturam. Pulchricat enim totum universum pulchricatione essentiali. Ideo peccant turpiter qui putant quod huiusmodi rationes exemplares sunt nobis inutiles vel existencie rerum in suo genere plus illis utiles; non enim
 25 potest creatura nisi virtute illarum rationum proficere alicui, quia esse intelligibile non est esse diminutum, sicut est esse intellectuale quod res habet in sua specie apud intellectum vel sensum a quo non dependet neque producitur. Pulchrior tamen est honesta cogitacio de
 30 artificiali humano quam est illud artificiale simpliciter, id est figura vel aliquod opus artis; licet enim opus nature substratum sit pulchrius.

Therefore I must love God infinitely more than any creature.

1. H: *subintellective*. 1, 2. ACD: *infinite*. G: *subiective*. 3. D: *eo om.*; ib. B: *Deus om.* after *est*. 4. FGNO: *de quanto*; ib. ACD: *utilis et*. 4-5. FGHLNO: *et — et om.*. 6. B: *creatura me.* 9. B: *etiam om.* 10. N: *noticiam*. 11. B: *pulchritudine*. 12. N: *amorem*; ib. L: *enim om.* 14. I: *quod om.* 15. N: *Et om.*; ib. N: *quod om.* 16. B: *cuiuslibet*. 17. BEHKL: *est om.* 18. F: *exemplari*; ib. B: *posset*. 18, 19. I: *Non enim illa nichil potest existere*. 20. ACD: *infinite*. N: *in infinitum*; ib. BHL: *aliam*. 21, 22. FHIL: *pulchritudine*. 22. C: *seminali*. 23-24. I: *vel — non om.* 25. AD: *potest om.*; ib. B: *in virtute*; ib. C: *illarum omnium*. GIMN: *illorum communium*; ib. AD: *proficere*. 26. B: *quia est*. 27. GMN: *est ens intelligibile*. E: *intelligibile (sicut est esse quod)*; ib. HK: *intelligibile*. 28. IMN: *et sensum*. B: *sensum om.* C: *assensum*; ib. F: *dependent*. 29. B: *producedetur*. 30. G: *humanitate*; ib. ABD: *similiter*. C: *simul*. 31. ABD EIM: *in figura*; ib. C: *figurare aliquod*; ib. GMN: *vel aliud*. 32. K: *substractum*.

The
commandment
of the love of
God which
must be kept
inviolably by
every man,
would rectify
completely the
whole Church,
if it were
observed duly.

Sexto patet quod mandatum de dilectione Dei a quolibet homine naturaliter observandum rectificaret sufficientissime totam ecclesiam, si fuerit plene et debite custoditum.

Patet primum implicite ex hoc quod homo habet potentiam diligendi Deum naturaliter sibi datam. Racio potentissima naturalis convincit quod Deus sit super omnia diligendus, etiam si dilectio Dei completa est finis ad quem homo naturaliter ordinatur. Quomodo ergo non foret dilectio Dei ab homine undique naturaliter observanda? Sed et rationes morales procedentes ex principiis per se notis de bono eligibili satis docent quod mandatum de dilectione Dei sit carissime diligendum *super aurum et topazion* et omne bonum possibile citra primum. Ideo oportet conclusionem esse naturalem. 15

Et secunda pars patet ex hoc quod isto mandato a singulis personis ecclesie debite observato deesset omnis culpa ecclesie, sed tunc foret optima rectificatio reipublice; ergo in observancia istius mandati consistit totum regimen ecclesie. Unde ex eius sufficiencia regit nedum ecclesiam militantem sed etiam triumphantem, etiam totam beatificam naturam, angelicam et humanam.

Assumptum patet eo quod non est possibile creaturam peccare mortaliter nisi sub ratione qua Deum offenderet et per consequens ab eius dilectione deficeret, 25 ut patet ex conclusione secunda; ideo, ut patet alibi, ista convertuntur: Deum diligere, eius mandata observare et filialiter diligere ab eodem.

To love God,
to observe His
commandments,
and to be loved
as His child
are the same.

Minor autem argumenti ex hoc patet quod, si deesset omnis culpa ecclesie, tunc tota ecclesia plene se haberet 30 in vita et in operibus, ut deberet, quia omnis defectus conversacionis debite est peccatum. Non ergo iniuriaretur

2. IKM: cum rectificaret. 3. FN: sufficienter. 5. G: primo; ib. ACD: impliciter. B: implicitum. 5, 6. FGHNO: habet inclinationem. 6. EFIL: Racio enim. 7. ABD: patentissima; ib. E: summe super. 7, 8. GIKMNO: sit summe diligendus. 8. BC: si om. 9. F: Quando ergo. 11. ABCDHK: Sed etiam; ib. F: et om. 13. GIKLMN: sit summe; ib. K: i. e. caritative. 17. ACD: servato; ib. I: deest. 18-20. F: sed — ecclesie om. 19. EGIKLMN: huius. 20. B: illius ecclesie. 21. BK: sed ecclesiam; ib. F: etiam om. 22. ABCD: naturam om. 23. I: Septimo patet quod; ib. N: ex eo. 25. ACD: offendit. B: offenderit; ib. ABCD: defecerit. 26. ACD: ex — patet om. 27. A: et eius. G: est eius. 27, 28. I: observare filialiter. H: servare. 28. G: et finaliter. 29. I: deest. 30. L: tunc ecclesia; ib. G: etiam plene. 31. I: quia; ib. GN: et omnis. 32. GN: conversionis; ib. C: iniuriatur.

quis alteri nec ociaretur sed proficeret undique proximo sine offensione Dei et hominis. Ideo signanter dicit Christus: *Hoc est primum et maximum mandatum* Matth. XXII, 38; quia revera, ut dicitur Luce X, 28: *Hoc fac et vires*; scilicet irreprehensibiliter quoad Deum et homines hic in via et beatifice perhenniter in patria.

Ex hoc patet per se sufficiencia legis Christi; ipsa enim optime docet Deum diligere. Patet etiam quam sinistre procedimus discendo quamcunque aliam legem ipsa postposita; tum quia inutiliter nobis et reipublice procedimus innitentes bono cuiquam principali bono postposito, cuius nisus implecio est impossibilis, tum etiam quia doctrina legis de Dei dilectione est naturalissima, facillima, principalissima, brevissima et utilissima cuicunque. Et hec est ratio quare Christus tam crebro reprehendit mundi sollicitudines, studium circa traditiones humanas et curiositates circa astrologiam vel alias sciencias naturales vel mechanicas. Hoc quidem mandatum est sapiencia quam Salomon et alii spiritu Dei ducti principaliter quesierunt et venerunt eis omnia bona pariter cum illa Sap. VII, 11.

The law of Christ teaches best to love God.

His doctrine of the love of God is the most natural, the easiest and the most profitable for all.

Unde videtur mihi quod est de nobis discolis christianis, sicut foret de clerico qui conclusiones methaphysicas ante rudimenta arcium niteretur demonstrative addiscere. Primum quidem rudimentum fidei est in Deum credere, quod est Deo per amorem firmiter adherere sine quo fundamentaliter posito nemo proficit in discendo.

In it are comprised the foundations of our belief in God.

Secundum exemplum est de volente ac ad eius maximam utilitatem debente intrare domum patentis ostii et aperti, ut in lecto eiusdem domus quiesceret, et tamen stulte suffodit terram, ut sic per fundamentum

1. AD: vel ociaretur. 2. C: cum offensa. IO: offensa. 3. B: Quod est. 5. C: vires; ib. GN: et quoad. 6. FGHKLN: beatifice et; ib. ABD: in patria om. 7. FM: Et per hoc sepe patet sufficiencia. ELNO: Et per hoc per se; ib. I: per se om.; ib. I: ipsam. CGM: ipse. 10. L: ista postposita; ib. I: tam quia. 11. I: invicentes; ib. B: bono cuiquam om. O: bono tamquam. 12. I: casus nisus implicitio (sic). A: visus. C corr. 12, 13. G: tamen etiam. 13. D: doctrina om. 13, 14. N: naturalissima, felicissima. 14. EFHI: et brevissima et. 17, 18. I: astrologiam vel methacem. Hoc quidem. 18. M: mechanicales. VFGLNO: methaphysicales. 18, 19. I: Hoc quidem manifestum. 21. Codd.; Sap. VIII. 22. B: videtur ibi; ib. B: de om. 23. GM: clero qui; ib. B: que; ib. GM: conclusiones om.; ib. I: qui methacem; ib. M: ante om. 24—26. F: arcium — fidei om. 25—26. B: Primum — adherere om. 26. C: ad amorem; ib. K: sine om. 27. EFGIKN: fundamento supposito. L: fundamento postposito. O: superpositus; ib. N: prosit in. 28. H: volente ad eius; ib. G: ac de eius. 28, 29. G: maxima utilitate. 29. I: debentem; ib. I: in domum. 30. ACD: eius. 31. C: et sit. 31—1. EFIKLO: ut sic profundum lapidem. G: profundum lapideum inpenetrabile.

lapideum impenetrabilem erumpat ad lectum quem tam inordinate appetit. Lectus est quies contemplacionis ad quem in scola Christi per ipsum ut ostium debemus magistraliter introduci; ipse enim est magister noster unus qui precipit *primo querere regnum Dei* Matth. VI, 33; 5 quamvis autem istam sententiam demonstrative cognoscimus, ex defectu tamen fidei peccatis cecati artem istam amandi necessariam prepostere nimis omittimus.

The
commandment
to love God
is connected
with every
other
commandment.
Whosoever
observes it,
observes every
one; whosoever
violates any
one
commandment
does not love
God.
Examples.

Septimo patet quod mandatum de dilectione Dei cuilibet alteri sit connexum, sic quod quicumque hoc 10 mandatum debite servaverit observat quodlibet reliquorum, quia si in aliquo reliquorum offenderit, tunc peccando Deum non diligit, ut patet ex conclusione proxima.

Similiter, si quis debite diligit Deum suum, tunc debite diligit ordinem dilectionis Dei sui, quia cuiusque 15 displicet tam pulcher et rationalis ordo diligendi sponsi ecclesie, non amat debite ipsum sponsum, ut patet ex conclusione quarta. Et si diligit hunc ordinem diligendi, tunc vult ipsum bene esse, et per consequens dilecta vult esse in suo ordine bonitatis, ut Deus ipsa diligit. 20 Et sic omne magis bonum plus diligit, cum diligere, ut hic supponitur, sit velle dilecto bene esse.

Similiter, si quis non diligit aliquem, ut puta inimicum, cum scit Deum ipsum diligere, quia aliter non observaret naturam eius in esse, sequitur quod voluntas 25 sua sit voluntati divine in istis difformis et per consequens ex conclusione tertia deficit ut sic a dilectione Dei debita. Et istam rationem intendit beatus Iohannes I. Ioh. IV, 20: *Qui non diligit fratrem suum quem videt, quomodo Deum quem non videt potest diligere?* Cum 30 ergo scit quod Deus diligit quemlibet proximum suum ut se ipsum propter paritatem nature specificæ, sequitur quod ipse ex obligatione conformi voluntatis sue ad

1. B: *impenetrabile*. 4. I: *magister noscere*. 5. IO: *precepit*. 7-9. B: *tamen — quod man (sic) om.* 7. K: *cum peccatis*. 10. C: *cuiuslibet*; ib. C: *quemcunque*. 11. FI: *observaverit*; ib. B: *servat*. 13-14. F: *ut — diligit om.* 14. M: *diligeret*. H: *diligit*. 19-20. I: *ipsum — vult om.* H: *et per — vult om.* 19, 20. GMN: *dileccio vult esse*. 21. EFKLO: *Et per consequens omne magis bonum plus diligit . . .*; ib. EFHKLNO: *magis bonum vult esse magis bonum*; ib. In codice B post *diligit* legitur: *et per consequens omne magis bonum vult esse bonum et per consequens omne magis bonum plus*. 22. N: *est velle dilecto*; ib. G: *dilecto*. 24. GN: *cum sic cum diligere*. 25. C: *non servaret*. EFGHILMN: *conservaret*. 26. B: *disconformis*. 28. N: *divina debita*. In marg.: *Correxit*. 29. Codd.: *I. Ioh. III*. 31. C: *ergo sit*; ib. G: *Deus*. 32. H: *nature operice*. 33. BEFKM: *conformitatis*. C: *conformati*. I: *conformantis*. O: *confortis*.

voluntatem divinam debet facere similiter; et ultra, cum in dilectione proximi includuntur omnia septem mandata secunde tabule ac in dilectione Dei includuntur omnia tria mandata prime tabule, sequitur quod omnia ista et
5 singula sunt connexa.

Item, pono quod Petrus observet quodcunque mandatum solvendo reliquum, et patet quod solvendo datum mandatum peccat mortaliter, quia Matth. V, 19 scribitur: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit*
10 *sic homines, minimus vocabitur in regno celorum*, et si in reputacione celestium sit minimus, sequitur quod sit vere reprobatisissimus. Unde Matth. XIX, 17 dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Ideo doctores dicunt concorditer quod observancia mandatorum sub pena peccati
15 mortalis precipitur. Cum ergo Petrus peccat mortaliter, patet quod quodcunque mandatum nominatenus servaverit peccat mortaliter. Debet enim servare mandatum illud in caritate, a quo cum deficit, sequitur quod a debita observancia cuiuslibet mandatorum deficit.

20 Item, iuxta sepe dicta omne mandatum est de dilectione Dei et proximi, eo ipso quo aliquis offendit in uno nec diligit Deum nec proximum; ymmo nec seipsum; ergo universaliter offendit in quolibet horum trium. Si enim peccat mortaliter, odit animam suam,
25 ut patet Psalmo XI, 6, et per consequens cum anima sit eadem persona cum homine diligendo iniquitatem odit se ipsum maxime. Et per consequens nec diligit Deum summe, nec proximum nec se ipsum.

Unde et istam conclusionem diffuse prosequitur
30 Augustinus in epistola ad Ieronimum confirmans per illud Iac. II, 10: *Quicumque totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus*, probans pulcre istam conclusionem: Qui unam virtutem habet omnes habet, et qui unam non habet nullam habet. Nec enim

St. Augustine confirms this doctrine.

1. I: simpliciter. 2. F: proximi cum. 3-4. F: ac — tabule om.
4. FGK: illa. 6. I: pono quod Deus observet. 8. G: Matth. II.
9. M: unum om. 11. H: representacione; ib. F: homo minimus.
15. C: Cum ergo — mortaliter om. 16. GIN: quod om. 18. GIN:
illud om.; ib. FIK: a qua. GN: a quocunque deficit; ib. G: sequitur et;
ib. KMO: quod et. 19. BFGMN: deficit om. 20. AD: est om.
20, 21. AD: ex dilectione. 21, 22. GN: in unum. 23. CFHIKMO:
quodlibet. 25. Codd.: Psalm. X. Psalm. XI is unnumbered in Vulgate.
26. C: diligite. 28. FGMN: Deum suum nec. 30. B: in quadam.
31. ABCDGMN: autem totam; ib. EFGN: offenderit. 34. F: qui nullam
habet nullam habet; ib. B: Non enim. L: enim om.

est possibile virtutem moralem inesse sine caritate, ut patet I ad Cor. XIII. Et si caritas inest, excluditur omne mortale.

Whosoever
possesses
love wrongs
nobody.

St. Augustine's
interpretation.

Love is
succeeded by
the four
cardinal
virtues.

Ideo vocatæ virtutes in infidelibus non sunt nisi consuetudines bona agendi et bene ad pacandum rempu-
blicam hic in via, non autem ad merendum beatitudinem.
Quicumque ergo caritatem habuerit, nulli tunc iniuriatur,
quia tunc non diligeret Deum et hominem sicut debet,
et per consequens non est iustus et prudens. Et cum
non diligeret se ipsum et per consequens nec Deum nec
hominem nisi fuerit temperatus, sequitur quod ad caritatem
consecuntur tres virtutes cardinales, et cum *fortis ut mors sit dilectio* Canticorum VIII, 6, sequitur quod
ad caritatem consequitur fortitudo. Illud autem exponit
Augustinus tripliciter vel quia nemo vincit eam, cum
iuxta Apostolum ad Romanos VIII, 35: *Nihil poterit separare nos a caritate Christi*, sicut nemo sic vincit
mortem quin tempore suo eveniat; vel secundo quia
caritas usque ad mortem operatur pro dilecto Ioh. XV, 13: *Maio-
rem caritatem nemo habet quam ut animam suam
ponat quis pro amicis suis*; vel tercio quia sicut mors
animam avellit a sensibus carnis, sic caritas a concupiscenciis carnalibus. Et patet quomodo caritatem
consecuntur quatuor cardinales virtutes. Nec dubium quin
due alie theologicæ et duodecim morales, de quibus
Aristoteles in Ethicis, caritatem inseparabiliter conse-
cuntur, quia licet caritas non habeat ex consuetudine
bellare corporaliter, temporalia distribuere et sic de
ceteris virtutibus quas recitat Aristoteles in tercio et
quarto Ethicorum, habet tamen habitum infusum ad
faciendum omnia huiusmodi si oporteat vel maiora.

2. I: ad om. 4. K: notate virtutes; ib. B: in om. 5. K: agendi, unde ad parandum; ib. I: placandum. G: paciendum. 6. E: beatitudinem in patria. 7. EGI: non habuerit cuilibet tunc. 8. EL: tunc om.; ib. I: diligit; ib. B: Deum om. 8-11. B: sicut — hominem om. 9. E: tunc non est; ib. ABCDIM: non om. 9, 10. O: Et sic non. 10. I: diligit. 11. I: ex quo patet. 13. B: est. C: fuit. 14. ACDM: sequitur; ib. M: Id autem; ib. ACD: autem om. 15. F: tripliciter om.; ib. C: vel quod. 16. I: poterat. 17. BFHL: eos; ib. GN: sicut nemo vincit. 18. B: qui; ib. GMN: nisi tempore. 19. IK: pro dilectione. A correat; ib. I: Ioh. 4. ABCDK: Ioh. 14. G: ideo 14 Iohannis. 20. FGHMNO: nemo habet etc. 21. EF: vel tercio sicut. 22. ILN: evellit. M: repellit; ib. K: carnis om. 23. FGHILMNO: Et sic patet. 25. I: et secunde (sic dicte?). 27. I: quod licet; ib. BEGMN: caritativus; ib. L: habet. 28. MN: temperancia. 29. EL: in tercio et in. 30. GN: diffusum.

15. St. Augustini Epist. CI.XVII, cap. III. Opp. tom. II, 757.
20. Aristoteles, Ethica Nicom., ubi supra, passim.

Unde Augustinus describens virtutem moralem communiter dicit quod est amor ad diligendum quodcumque, ut debet diligere, quod communi nomine dicitur pietas, que vel est cultus quo Deus diligitur, quem Greci *theosebiam* vocant vel amor proximi qui *eusebia* nominatur. In tantum autem ponit iste sanctus connexiones virtutum quod dicit nullum peccatorem esse sapientem sed solum bonum, cum omnis peccans cecatur stulticia. Et hinc Stoici non audebant se sapientes dicere sed philosophos hoc est sapientie amatores. Sed licet caritas et sapientia et alie virtutes consequantur se in esse completo et caritas summa inferat alias virtutes, simpliciter tamen nimia abusio mundialium inolevit vocare vicia quandam similitudinem habentia cum virtutibus earum nominibus, ut dolus sive calliditas vocatur prudentia, apud hunc tenacitas vocatur temperantia, et sic libido vindicandi vocatur iusticia, et ignominia fortitudo. Sic ergo prevaricationes sunt connexe ut vicia quecumque, ut patet alibi. Omnis autem virtus hominis exemplatur ex ordine diligendi quo Deus necessario diligit potiora et per consequens omnis prevaricatio ex dilectione prepostera, cuiusmodi est nimis communiter *personarum acceptio*, ut beatus Iacobus exemplificat de proximi prestanciori dilectione propter divicias, propter ornamenta, propter sanguinem vel aliud quodcumque quod non est virtus, ex qua sola homo fit melior et cuicumque fratri utilior. Et ab ista sententia nimis cecatur ecclesia et prelati conferentes beneficia.

Ideo secundum Iacobum prevaricatores sunt omnium mandatorum, quia nec Deum debite diligunt exorbitantes scienter a suo ordine diligendi, nec omnes proximos ut se ipsos, nam nec eos quos inepte preficiunt nec eos

St. Augustine's disquisition on love of God (*theosebia*) and love of one's neighbour (*eusebia*).

Worldly people will call many vices which are in some way similar to virtues by the name of the latter: e. g. cunning is called wisdom.

This usage blinds the Church and the prelates who give away benefices. These are offenders against all the commandments,

1. M: *vel om.*; ib. GN: *quam.* 4, 5. F: *theosobiam.* 5. GN: *eusebia.* 6. FMO: *ille.* 7. I: *et dicit.* 7, 8. H: *solum beatum.* 8. K: *omnis stultus.* 9. GN: *Stoyci seu Pithagorici.* 11. FGHKLN: *consequantur.* ABCD: *consequuntur.* 12. ACDH: *similiter.* 15. N: *dolus seu.* 16. Codd. excepto Cod. I: *tenacitas apud hunc effusio vocatur.* 17. ABCDEFGHLNO: *ignavia.* 18. GIKMO: *et vicia.* 22. ACBI: *nimis om.*; ib. I: *communiter sunt.* 23. B: *proximi predestinati.* 24. ACD: *ornamentum.* 25. B: *nisi virtus.* 27. ABCD: *nimis om.* 27, 28. GN: *et prelati spirituales et seculares conferentes beneficia cuiusmodicumque condicionis.* 29. D: *omnium om.* 31. F: *scienter debito ordine*; ib. L: *suo*; corr.: *debite.* 32. AD: *nam om.* FHILMNO: *nam eos quos.* E: *nec se ipsos, non eos quos.* G: *namque eos.*

1. St. Augustini, De Trinitate XIV, cap. I. (Opp. tom. VIII, 1035.) Cf. et De Spiritu et Littera, cap. XI. (Opp. tom. X, 211.) 23. Iacobi II, 1. 29. Ibid. 10.

loving neither
God nor their
neighbours
as they love
themselves.

Such a blind
love is actually
hatred.

A bishop
ought to love
the general
good and not,
even in
obedience to
the Pope, to
promote an
unfit person
in the Church.

quos licet habiliores postponunt non diligunt debite ut seipsos. Licet quis debet providere prius domesticis et benefacere propinquieribus beneficio corporali, tamen debet plus diligere remociorem cognitum magis bonum et cognitum ad officium Dei plus utilem sub 5 pena amissionis dileccionis divine preponere, cum scit quod Deus talem in amore preponeret, quia aliter non foret ecclesie plus utilis nec ipse debite diligeret matrem ecclesiam nec se ipsum. Postponeret enim contra legem amoris magis utile tam sibi quam persone carnaliter 10 dilecte, quam etiam et toti ecclesie; et sic infringeret undique caritatem, quia ex ignorancia cecitate sensibiliu generata iniuriaretur undique Deo et omni homini, putando suis proficere, subtrahendo eis utilia, magis nocet. Utilius quidem sicut pulcrius ac delectabilius foret 15 cuicunque persone ecclesie quod omnes homines preponderarent in dileccione modo quo Deus facit diligibilia ut sunt bona, quam quod ex animalitate istum ordinem infringerent. Ideo omnis talis cecus amor non amor sed in effectu est odium, unde beati in patria 20 gaudent de dampnacione parentum, plus diligunt animam cuiuscunque fratris quam corpus proprium; et sic ad imitationem Dei generaliter plus diligunt magis bona. Ideo indubie si in via non esset defectus caritatis, conformiter debet esse. Omne quidem iustum est eo reccius 25 quo rectissimo propinquius. Unde ex secunda conclusione patet quod episcopus propter nullum bonum possibile obediret etiam pape prefiendo ineptum ecclesie vel minus ydoneum, quia iniuriando matri ecclesie contra primum mandatum secunde tabule *factus esset* 30 ex consensu *omnium reus*, plus carnaliter diligens bonum privatum quam bonum commune quod foret omniquaque utilius.

1. N: eos qui habiliores; ib. K: quoslibet; ib. G: licet om.; ib. HIM: preponunt; ib. EN: non om. 1, 2. H: nec se ipsos. 2. BGHMNO: Licet autem quis. I: Licet aliquis; ib. EGHMN: et om. 3. C: beneficiencia. 4. GN: plus om. 5. B: magis utilem. 6. B: amissionis twice; ib. B: sit. 7. I: in om.; ib. M: amorem; ib. I: quod. 8. I: ipse diligit matrem. 9. B: Preponeret; ib. D: enim om. 9, 10. I: legis amoris. 10. FIK: corporaliter. 11. ABCD: etiam toti; ib. I: ut sic. 12. O: ex ignota cecitate; ib. AC: et cecitate. 13. H: generaliter. 14. EGN: et putando; ib. GN: eius utilia. 15. EGLN: sicut et. 16. M: ecclesie om. 18. ACD: sicut; ib. EFGLNO: illum. 19. FGMN: infringeret; ia. I: talis totus amor. 22. B: cuiuslibet. 25. EGHKN: deberet; ib. I: est correctius. 26. O: quomodo; ib. H: quo certissimo; ib. B: rectissimo om.; ib. BFGHIMNO: Unde videtur... 27. BFGHIMN: patet om. 27. C: quod spiritus; ib. I: nomen bonum. 28. KM: in episcopatum ecclesie (ineptum om.). 31. GIMN: corporaliter. 31, 32. M: proprium privatum.

Cum ergo hoc sit contra mandatum Dei et legem dileccionis, patet quod propter nullum bonum possibile debet fieri. Et posita de raro vel nunquam contingentibus equalitate personarum eligibilium ad divinum officium est determinanda pars secundum spiritum consilii sine differencia personali.

In these things one ought to act without respect of persons.

Set heu personarum accepzio et bonorum communium postpositio perturbat inquisitionem, excecatur electionem et retardat iusticie executionem.

10

CAPITULUM DECIMUM TERCIMUM.

Obicitur autem contra dicta primo ex hoc quod omnis caritas incipit a se ipso; plus etiam debeo diligere magis notos quos sentio mihi plus utiles.

Objections
1. That charity begins at home.

Item, beatus Bernardus cum aliis exponit primum mandatum aliter, ut patet sermone XX super Cantica Canticorum.

2. That St. Bernard interprets the first commandment otherwise.

Item, iuxta dicta nemo posset implere primum mandatum in via et tamen sensus beatificati habebunt perpetuo operationes proprias videlicet in patria.

3. That no one on earth could fulfil the first commandment as above interpreted.

Ad primum dicitur quod pro ordine elementacionis verum assumitur. Nemo enim posset esse nisi se ipsum primo diligeret. Pro quo notandum quod in omni homine est triplex dilectio; prima substantialis, secunda naturalis et tertia accidentalis. Cum enim omnis homo eadem sit persona cum illo spiritu, et ille spiritus sit tres res quarum tertia est dilectio et per consequens eadem essentia cum illo spiritu non precedente naturaliter dilectionem illam, manifestum videtur quod dilectio illa

Rejoinder:
As there is a threefold love in man, substantial, natural, and accidental,

1. GLN: hoc om. 3. D: fieri om.; ib. BGHIKLMQ: et pulata. EFN: presentata. 5. I: determinando. 5, 6. I: consilii sine dicta personaliter. 6-7. B: personali — heu om. 7. I: et beatorum omnium. EFGHKLMN: bonorum omnium. 8. I: perturbant... excecant. 9. M: sequitur cap. 13. 11. EFGIKLNO: Arguitur autem; ib. GN: predicta; ib. AC: prius. 12. AGHO: ipsa. L corr.: ipso. 14. ACD: Ideo beatus. 16. B: Canticorum om. 18. B: et om. O: et cum; ib. I: quinque sensus beati. GM: tamen sensus beati; ib. LN: beatifici. 19. ACD: neque in patria. L: videlicet om.; videlicet in patria it is probably a gloss. 20. B: Dico primum. 21. I: quod satis verum assumitur; ib. L: posset esse om. 24. ACD: sed tertia. 25. BFIK LMNO: cum spiritu; ib. N: tres om. 26. F: quarum secunda; ib. BI: est om. 26-28. B: et per — dilectio om. 27. N: illo om. 28. FK: illa dilectio Dei. GN: Dei om.

15. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, De triplici modo dileccionis. Opp. tom. IV, 867.

precedit omnem dileccionem qua aliquis Deum diligit. Omnis enim talis dileccio Dei consequitur ad creatum spiritum sicut passio vel accidens ad subiectum.

Secunda vero dileccione naturali appetit omnis homo abdite ante omnem actum elicitem bonum extrinsecum, ⁵ sicut facit lapis et quodlibet corpus naturale; et in isto ordine primum bonum quod appetit est esse divinum, gracia cuius omnia agunt, ut dicitur secundo de Anima. Et in isto ordine primus gradus et supremus est quo appetitur Deum esse; sed tamen tota ista latitudo quasi passio ¹⁰ terminatur finaliter ad dileccionem subsistentie que est quies suppositi in se ipso. In creatura vero sensibili vel intellectuali est dare actum amoris elicitem qui primo omnium debet ferri in Deum; et consequenter in alia, ut naturaliter sunt priora. Notandum tamen quod in ista ¹⁵ latitudine amoris est dare duplicem ordinem; scilicet elementacionis et fundacionis.

Primus ordo est imperfeccionis quo ascenditur ab inferiori vel natura imperfecciori ad suum perfeccius tanquam finem, ut a minus communibus ad magis ²⁰ communia.

In secundo vero ordine econtra descenditur a communioribus usque ad personam amantem et sic in ordine elementacionis omnis caritas hominis incipit a seipso.

Sed notandum ulterius quod in dileccione singularium ²⁵ consistit totus error amandi, nam omnia singularia speciei vel generis debent eque diligi in specie vel genere quantum attinet ad naturam, quia in natura sunt paria et individua meliora accidenter; ut homines plus virtuosius debent proportionaliter melius diligi in suo ³⁰ analogo. Quando autem amor particularis est sparsus in homines, tunc est error in ianuis. In ista tamen

4. I: *Secunda ratio*; ib. B: *appetit om.* 5. M: *abdite om.*; ib. B: *eleccionem.* 6. I: *lap.* 8. I: *omnia om.*; ib. FHLMN: *alia agunt.* 11. G: *substantie*; ib. ACD: *qui est.* 12. E: *insensibil.* K: *scu.* 12, 13. I: *vel intellectuali om.* 14. B: *fieri.* 16. B: *dare om.* 18. N: *ascenditur om.* 18, 19. K: *ab inferiori vel ab imperfecciori nature ad.* 19. FMO: *vel ab*; ib. GN: *suum superius vel perfeccius.* 24. B: *caritas enim*; ib. HL: *ipsa.* 27. GM: *vel in.* 28. ABCD: *quoniam attinet*; ib. C: *in nulla*; ib. ACD: *natura sua.* 29. FGKMN: *melioris accidentis.* HL: *meliora accidentis.* 30. F: *plus diligi.* 32. GMN: *ista autem.*

8. Cf. Aristotelem, De Anim. Generatione, lib. II, cap. I: *Ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ τὰ μὲν αἰδία καὶ θεῖα τῶν ὄντων τὰ δ' ἐνδεχόμενα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τὸ θεῖον αἰτίον αἰεὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν τοῦ βελτίονος ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις . . .*

dispersione oportet ordinem triplicem observari, quorum primus respicit consanguineitatem, secundus affinitatem et tercius virtuositatem. Quoad ordinem consanguineitatis pater plus diligit filium quam econtra, et filius plus

In order of consanguinity, the father loves his son more than the son his father, and the son his father more than his relations

5 Quoad affinitatem primus gradus est coniugum qui sunt *duo in carne una*, sicut Apostolus dicit de Christo et ecclesia, et sic gradatim secundum vinculum affinitatis.

In order of affinity, the first degree is that of a married couple.

10 Et quoad ordinem virtuositatis magis virtuosus debet plus diligi et in suo communi et in particulari, cum fuerit in particulari cognitum. Iste autem tres latitudines amandi, si secundum proprias rationes ordinatim com-

In the order of virtue, the most virtuous man is to be loved most.

15 scribitur: *Funiculus triplex rumpitur difficile*.

Quando autem rationes istorum trium ordinum altrinsecus sunt everse, non mirum rei publice tranquillitas quia amor ordinatus dissolvitur. Debeo enim plus amare

If this order of loving is disturbed, the peace of the commonwealth is destroyed.

20 coniugem ad bonum coniugii, plus parentem ad bonum nature in ipso debite conservandum et plus virtuosum sub ratione qua ecclesie Dei plus proficit; et nullum amare ad preposituram aut mundi dominium vel aliud delectabile bonum carnis, nisi de quanto sonat in bonum utile universali ecclesie et per consequens in bonum

Everybody is to be loved in his proper order.

25 honestum quoad complacenciam divine nature ac bonum quod persone amanti debet esse delectabile.

Et sic non est inconveniens quod unus proximus plus diligatur in uno ordine et ratione diligendi, in alio vero minus. Semper ergo debet observari ordo et ratio dili-

Yet preference must be given to whatever is the better and more pleasing to God and the general good.

30 gendi, ut melius ac Deo et bono communi placencius preponatur.

The law of Love requires us to give a preference in material benefits to those nearest to us.

2. B: *affinitates*; ib. GN: *et om.* 4, 5. I: *plus diligit patrem.*
5. H: *patrem proximum quam*; ib. M: *quasi.* 9. B: *atque ecclesia.*
11. ABCD: *et om. before in suo communi*; ib. B: *et in suo particulari.*
16. F: *illorum cum ordinum*; ib. N: *illorum.* 17. BEFGIKLMNO: *mirum si. O: si est*; ib. ABCDEFGIKLMO: *intranquillitas.* 18. G: *est quia amor inordinatus.* 20. B: *conservandi . . . virtuosiore.* A: *conservando.* 22. ABCDI: *ad mundi.* 23. D: *stat bonum.* ACDFGHLNO: *sonat bonum.* 25. F: *aut bonum.* 27. F: *Et circa non est.* 28. GHLMN: *diligitur.* 29. O: *Semper enim*; ib. I: *ordo enim ratio.* 30. ABCD: *ac om.* FH: *ut Deo.* 34. B: *ministretur.*

Natural order
requires us to
support our
next in kin,

but God, the
angels and the
virtuous are to
be loved more:
there is a
twofold order
of loving, sc.
in effect and in
affect.

St. Bernard's
opinion does
not contradict
Holy Scripture;
which may
be understood
in several
senses.

ficencie in effectu. Sic enim exigit ordo nature, ut corporale suffragium propinquieribus secundum naturalem aptitudinem ministretur, ut sicut terra plus appetit centrum et loca centro propinquiora, licet prius appetat quoad tempus et ordinem locacionis medium sibi propinquius, sic homo plus amat Deum et angelos et moraliter virtuosos, licet debeat sibi propinquieribus plus in effectu ostendere beneficencie corporalis; et sic duplex est ordo amandi, scilicet in effectu et in affectu. Secundus vero habet rationem amandi simpliciter, cum beati in celo diligunt se et Deum sine tali relevacione effectualis indigencie cuiuscunque, eo quod affectuose volunt sine invidia melioribus maius bonum, et sic beatus amat plus meliores quam se ipsum vel parentes, melius animam cuiuscunque proximi quam corpus proprium; et istud observemus in via; sicut Christus plus amavit ecclesiam quam corpus proprium, quia aliter non commutasset vitam corporalem pro salute ecclesie, nec aliquis pro salvacione proximi subiret martirium, quod obviat regulis caritatis.

Ad secundum de sensu beati Bernardi patet quod non obicit, cum scriptura sacra propter sui fertilitatem sit onustata sensu multiplici; ideo non obest quotlibet sensus elicere, dum tamen sint omnes catholici, quia tunc indubie omnes ab auctore scripture eternaliter sunt intenti et ut eliciantur tunc et taliter ab istis postillantibus ordinati. Exponit autem Augustinus, ut supra exposui.

Bernardus vero exponit has tres clausulas: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota virtute tua*. Iste tamen non est adequatus ordo alicuius quatuor textuum scripturarum. Intendit enim in isto sermone duo elicere ad amorem Christi secundum naturam duplicem, assumens pro themate istud prima ad Cor. XVI, 22: *Qui non amat dominum Iesum,*

1. I.: ordo naturales. 2. G: propinquius. N correxit. 3. F: expresse ministretur. 4. H: a centro. 8-9. B: ostendere — effectum om. 9. BF: et affectu. 10. ACD: cum scilicet. M: et cum. 11, 12. GMN: sine tali effectuali relevamine. FIK: tali effectuali revelacione indigencie. 13. GIN: magis bonum. 15, 16. GN: corpus et illud. 16. IKN: et illud. 23. HIO: sit honesta. GLMN: onusta. K: onustam. 24. I: sunt. 25-26. B: indubie — tunc om. 25. O: interiti. 26. ABCD: et om. before ut; ib. GN: postillantibus. 27. CK: ordinate. 28. B: exponit om.; ib. F: istas tres. 29. B: tuo om. 30. B: tua om.; ib. ACDEFGHKLMO: Et ille non est. 32. EFGHLMN: illo; ib. ABCDEFO: allicere. H: XX° elicere. 34. HK: illud.

34. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, 867.

anathema sit. Et postquam subtiliter declaravit quomodo debemus Christum diligere, quoniam ipse prior dilexit nos, postmodum sic subinfert: Disce, christiane, a Christo, quemadmodum diligas Christum; disce amare dulciter, 5 amare prudenter et amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini avertamur. Ne mundi gloria seu carnis voluptatibus abducaris; dulcescat tibi pre hiis sapiencia Christus, ne spiritu mendacii et erroris seducaris, luceat tibi veritas 10 Christus, ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet caritas, informet sciencia, firmet constancia; sit fervidus, sit circumspectus sit invictus, ne torporem habeat, ne careat discrezione nec sit timidus; et vide ne forte tria ista tibi in lege 15 tradita fuerint dicente Deo: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua et ex tota virtute tua. Michi, inquit, videtur, si alius competencior sensus in hac trina distincione non occurrit, amor quidem cordis ad zelum quemdam pertinere affectionis, anime vero amor 20 ad industriam seu iudicium rationis, virtutis autem dileccio ad animi potest referri constanciam vel vigorem. Dilige ergo Deum toto et pleno cordis affectu contra timorem in Domino; dilige Deum tuum tota rationis vigilancia et circumspeccione contra errorem; et dilige 25 Deum tuum ex tota virtute, ne mori pro eo pertimescas contra torporem.

Sit suavis et dulcis dileccio affectui tuo dominus Iesus Christus contra dulces vite carnalis illecebras, ut vincat dulcedo dulcedinem, quemadmodum clavus clavum expellit, 30 sed sit nichilominus intellectui prima lux et dux rationi,

St. Bernard's
interpretation
of the
commandment
to love God.

1. G: *anathematisat.* 2. ACD: *Christum Deum.* 3. GN: *post nomen; ib. B: sic om.* 5. D: *illecti om.* 5, 6, 7. G (rectius): *ne illectus... deceptus... oppressus... avertaris.* 6, 7. L: *amore divino.* 8. I: *abutaris.* 8, 9. H: *predulcescat philosophis sapiencia Christi ne seducaris spiritu mendacii et erroris.* 8. ACDEFGLN: *Christi.* 8-11. F: *ne — Christus om.* 10. N: *Christi.* 10-11. B: *Christus — caritas om.* 11. B: *ne — Christus om.* 11. ABCDE: *domini Christi.* 12. F: *sciencia.* 12, 13. 14. EO: *sis... sis... sis... habes...* 13. G: *ne sit; ib. H: teporem.* 14. E: *lucidus; ib. FG: et inde; ib. EFGHIMN: illa.* 15. ACD: *Diligas.* 16. G: *et ex tota.* 17. G: *sit sensus.* 18. GN: *occurrat.* 19. K: *drē (= differencie) non amor.* 21. B: *ad aliquam.* 22. H: *ex toto.* 23. ABCDLNO: *tuum om.* 25. BCDEFGN: *tuum om.; ib. GLO: ex om.; ib. I: pertimescat.* 27. EFGHIKLMNO: *Sit et suavis dileccio; ib. ACD: iste Iesus.* 28. ABCD: *Christus om.; ib. F: cardinalis; ib. FMNO: et vincat.* 30. EFHKNO: *nichilominus previa lux et dux; ib. B: lux dicit.*

3. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, 868. Cf. Ioh. Wyclif, Sermon IV, 409. Peraldus, l. c. I, 133.

non solum ob cavendas heretice fraudis decipulas et fidei puritatem ab eorum versuciis custodiendam, verum cautus sis nimiam et indiscretam vehemenciam in tua conversacione vitare. Sit eciam constans et fortis amor tuus nec cedens terroribus nec succumbens laboribus.

St. Bernard's
interpretation.

Ergo amemus affectuose, circumspecte et valide; scientes amorem cordis quem affectuose dicimus absque eo qui dicitur anime, dulcem quidem sed seducibilem; eum vero absque illo qui virtutis est rationabilem esse sed fragilem Unde quia discipuli post resurrectionem Christum dilexerant 10 dulciter sed minus prudenter, quia nimis prepostere preponentes humanitatem eius divinitati, ideo Ioh. XIV, 28 sic subiungit: Si diligeretis me, supple prudenter, gauderetis utique, quia vado ad Patrem.

Unde quia dilectioni ex toto corde deficit inutiliter 15 dileccio ex tota anima, ideo vere dicit: Expedit vobis ut ego vadam, culpans eorum imprudenciam, non affectum. Sic eciam Matth. XVI, 22 expressit Petri dileccionem teneram imprudentem, quando morti Christi adversans dixit: Absit hoc a te Domine. Non, inquit Christus, sapis 20 ea que Dei sunt; hoc est, insipienter diligis humanum sequens affectum, postponens divinum consilium. Ex qua correptione instructus commori cum Christo promiserat, ut patet Marci XIV, 31; sed blasphemando pertimuit, quia nondum ad tertium gradum pervenit quo Deus ex 25 tota virtute diligitur; quando autem indutus erat virtute ex alto, tunc in consilio Christum predicare prohibitus constanter respondit principibus: Obedire magis oportet Deo quam hominibus Act. V, 29. Tunc ergo Dominum tota virtute dilexit, quando animam suam pro amicis licet 30

2. B: *cautis*. GHMN: *cautus quoque*. K: *verum quoque*. 4. Codd.: *Sit enim*; ib. GN: *et fortis om.* 5. F: *terroribus om.* 7. GN: *quomodo*; ib. B: *affectuosissime*; ib. G: *diligimus*. 8. I: *aurem dulcem*; ib. M: *sedulem*. 9. G: *veritatis est*. 11. BM: *nimis om.* 11, 12. EFN: *minus preposuere humanitatem*. ABCDGLO: *preponentes om.* 12. ACD: *eius carnaliter item recte*. B: *recte Ioh.* 15. B: *defuit*. 16. ACD: *anima tua*. 16, 17. G: *ut ego vadam om.* N: *ut vadam in marg. addit.* 17. B: *vado*; ib. I: *affectu*. 18. ABCDEFHO: *repressit*. 19. EL: *temeram*. I: *timeram*. M: *temeream*; ib. B: *imprudenter*; ib. GN: *quia morti*. 20. B: *sapit*. 22. F: *consequens*. 23. GN: *cum om.* 26. B: *diligerentur*; ib. D: *inductus*. 29. B: *quam si*; ib. EGILM: *Deum ex*. NO: *Deum*. D: *Dominum om.*

10. Hic locus in sermone St. Bernardi sic habetur: Cum aegre ferrent discipuli quod de ascensuri magistri discessu ab eodem ipso audierant, audierunt: Si diligeretis me . . . Et sequens locus non verbotenus St. Bernardi, sed aliquatiter variatus est. 16. Ioh. XVI, 7.

non posuit tamen exposuit. Ergo non abduci blanditiis, non seduci fallaciis et non frangi iniuriis est toto corde, tota anima et tota virtute Deum diligere.

Hec subtilis sententia huius sancti docens efficaciter
 5 ordinem diligendi non repugnat sentencie sancti Augustini,
 cum non obest unum per cor intelligere intellectivam po-
 tentiam, et alium secundum rationem disparem potentiam
 volitivam. Sic enim vult Apostolus II ad Cor. XIII, 13 per
 10 caritatem appropriate intelligere Deum patrem. *Gracia*
enim, inquit, Domini nostri Iesu Christi et caritas Dei
et communicacio Spiritus Sancti sit semper cum omnibus
nobis. Potencia enim volitiva sicut virtus caritatis et
 actus dilectionis quadam ratione preeminet, sicut pater
 est prior duabus aliis personis origine. Unde Lincolniensis
 15 dicit quod correlarie ad tertium argumentum negandum
 est assumptum, cum omnis homo potest servare statum
 innocencie, quia aliter peccatum originale non esset
 liberum, nec Deus libere contradictorie crearet mundum,
 sicut patet theologis noscentibus quomodo apud Deum
 20 omnia que fuerunt vel erunt sunt tempore suo intuita.
 Sed et post lapsum ex fide credi debet quod Christus
 implevit primum mandatum continue, sicut pie credunt
 aliqui de beata Virgine quod perfecte dilexit Deum
 continue. Cum autem totum et perfectum sunt idem
 25 secundum philosophum, tunc ex totis hiis viribus Deum
 diligimus, quando perfecte ipsum diligimus.

Perfectum vero dicitur tribus modis. Primo et summe
 quod est quicquid et qualitercumque melius est esse aliquid
 quam non esse, qualiter solus Deus potest esse perfectus,
 30 quia solus ille est omne nominabile, quod foret melius

This interpretation does not contradict the opinion of St. Augustine.

Grosseteste's doctrine.

It is a belief *de fide* that Christ fulfilled the first commandment, and it is a pious belief that the Blessed Virgin loved God perfectly. Perfect love, interpreted in three ways.

1. G: *non possit.* 2. GHIN: *est om.* 3. FGIO: *ex tota anima et ex;* ib. B: *tota om. before virtute.* 4. EI: *Et hec subtilis.* 5. B: *sancti om.* 6. BH: *intelligenciam.* 7. H: *et aliam;* ib. B: *rationem disponi;* ib. I: *disputare.* 8. B: *Hic enim dicit Apostolus;* ib. I: *ad om.* 9. B: *intelligere om.* 10. EFGHIKLMNO: *caritas, inquit, Domini.* 10—11. EFGHIKLM: *et caritas — et om.* 11—12. ACDEFGIKNO: *semper — nobis om.* 12. N: *sicut caritas.* 13. I: *quedam;* ib. I: *preeminenti.* 14—15. BEFHIKLMN: *Unde — correlarie om.* O hunc locum extinxit. M corr. in marg.: *notandum.* 15. B: *negant.* 16. B: *omnis non potest.* 22. I: *Christum continue.* 23. N: *aliqui debita;* ib. B: *quod scilicet perfecte.* 26. B: *perfecto.* 29. GN: *est perfectus.* 30. B: *esse nominabile. M: nominale.*

5. De praecepto dilectionis, quo iubemur Deum ex toto corde diligere, apud St. Augustinum pluribus locis habetur. Vide collectionem locorum in infra memorato libello St. Bernardi De diligendo Deo, p. 991—992, not. 151. 25. Aristoteles, *Φυσικῆς ἀκροάσεως*, lib. III, cap. VI: *Ὅδ' δὲ μὴδὲν ἕξω τοῦτ' ἑστὶ τέλειον καὶ ὅλον.*

esse quam non esse *Id*, et sic amor quo Deus diligit se dicitur simpliciter perfectum extra genus.

Secundo modo dicitur simpliciter perfectum in genere quod habet summum gradum perfeccionis pro quocunque tempore sibi debitum in natura; et sic solus amor spirituum celestium est perfectus, quia quamdiu nos miserī peregrinamur a Domino, a sui amoris puritate ac plenitudine retardamur.

Tercio modo dicitur perfectum secundum quid, quod se habet omni modo pro loco et tempore, ut tunc debet; *10* et sic puer dicitur perfectus pro statu innocencie, si habet protunc, quicquid in statu innocencie natura protunc in ipso exigeret, et sic omnis homo aliquando deficiens ab amore Dei quem pro statu innocencie tunc haberet, peccat in perfecto diminute perfeccione et per consequens *15* defectibiliter est amans Deum.

According to
St. Augustine
we continue in
mortal sin if
we love
anything more
than God.

Non enim indispositio corporis quam ex peccato contraximus excusat simpliciter quin peccamus. Ideo conclusio beati Augustini est in multis locis: quod quamdiu vivimus in hac valle miserie, peccamus continue *20* mortaliter, si diligimus aliquid contra Deum, id est creaturam aliquam plus quam ipsum, et venialiter, si amorem creature inducimus, ex quo amor Deo debitus retardatur.

Unde et talis imperfectus amor peccatum veniale *25* compaciens dicitur perfectus quarto modo, et hoc secundum gradus dispares, ut plus vel minus elongatur ab imperfeccione simpliciter; unde Augustinus in superallegata epistola ad Ieronymum: *Virtus, inquit, est caritas qua illud quod diligendum est diligitur; hec in aliis* *30*

1. EEGHIMO: esse illud. 2—3. IMN: dicitur — perfectum om.
2. C: et dicitur; ib. I: exempla genus. 3. I: modo om. 5. GN:
a natura. 6. ABD: perfeccius. 7. M: peregrinantur; ib. H: caritate
et puritate. 9. I: modo om.; ib. C: quid secundum quod. F: secundum
quid quid debet esse omnimode. 10. I: esse habet omnino de loco.
GHLMN: omnimode. K: omnino de loco; ib. G: pro om. 11. I: in
statu; ib. C: haberet. 12. AD: pro tunc om.; ib. GN: in statu om.;
ib. G: innocencie et puericie. HNO: pro statu puericie. L: innocencie
vel extr.; ib. F: naturaliter pro tunc. 13. EFGHIKLMO: in se ipso;
ib. C: erigeret. K: exigerit. 14, 15. ACD: haberet peccat imperfec-
te diminute. 15. HKNO: tunc peccat; ib. B: perfeccione. M: imperfecto
diminute. 16. E: deficiibiliter; ib. ABCDGHKNO: est om. 18. GM:
quando peccamus. 20. I: quamdiu minimus; ib. ABD: continue om.
21. B: diligamus. H: aliud diligimus. 22. C: prius; ib. EGL: quam
Deum ipsum. 23. I: Deo twice. 25. EL: ad peccatum. 26. ABCI
GHKM: comparans. H: compa... (sequitur lacuna); ib. F: quarto est
et hoc. 27. G: et minus; ib. I: elongant. M: elongantur. 28. GN:
ideo Augustinus; ib. B: in super om. 29. B: annotata. 30. ACDH:
in qua. O: in extr.; ib. I: quod oportet.

maior, in aliis minor et in aliis nulla est, plenissima vero que iam non possit augeri, quamdiu hic homo vivit est in nemine; quamdiu autem augeri potest perfectio, illud quod minus est quam debet ex vicio est. Ex quo vicio non est
 5 iustus in terra qui faciat bonum et non peccet Eccles. VII, 21. Ex quo vicio non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens Ps. CXLII, 2. Propter hoc etiam dicit Iohannes: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est I Ioh. I, 8. Propter
 10 hoc etiam quantumlibet proficiamus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra Matth. VI, 12.

Unde quia in multis offendimus omnes, Iac. III, 2, nec iustificatur in conspectu tuo omnis vivens, eo quod non est qui non peccando facit bonum usque ad unum,
 15 peccata vocantur necessitates sepius in scriptura. Necessarium quidem ex suppositione est nos viantes continue peccare, quia licet in baptismo peccata dicti, facti et cogitationis dimissa fuerint, non tamen dimittitur quin a debita dilectione Dei pro modo deficiamus, et illud
 20 deficere est peccatum virtuti oppositum.

Et patet quomodo sancti apostoli etiam post missionem Sancti Spiritus sepe saltem venialiter peccaverunt, sed quia illud peccatum compatitur secum gratiam, iusticiam et per consequens caritatem, dicitur iustus lapsus se-
 25 cundum quid implere primum mandatum, dum nihil diligit contra Deum. Sed melius videtur mihi dicere quod servet mandatum quam quod sic culpabiliter deficiendo impleat. Sic enim beata Virgo plena gracia; sicut et Stephanus in extremis dicitur hoc mandatum indefectibi-
 30 liter implevisse, eo quod pro tempore plenitudinis videndo Deum non superfuit in eis defectus aliquis caritatis; et sic tota capacitas excluso peccato omnimode est impleta. Dicunt tamen doctores communiter quod alia est plenitudo

Even after the descent of the Holy Ghost the apostles frequently committed venial sins.

1. B: maior — aliis before nulla om.; ib. C: plenissima virtus.
 1. 2. I: Plenitudinis vero virtus que illam (sic) non possit augeri. EFG
 HNO: plenissima vero virtus que iam. 2. HM: posset; ib. ABCD:
 quamdiu sic; ib. K: hic non vivit; ib. B: est om. 2. 3. I: in nomine.
 3. G: tamdiu autem. 4. G: quamdiu (sic) ex vicio. H: ex hoc ergo
 vicio. 5. ACDIMO: facit; ib. BFKL: Eccl. VII om. 6. ACD: Et ex
 quo; ib. B: Dei; ceteri codd.: in conspectu tuo. 7. B: Psalm. CXLII
 om. ACD: CXLII om. 8. G: nosmet ipsos. 10. B: hoc etiam om.;
 ib. B: est quantumlibet. C: quemlibet. L: quantumcunque. G: qua(n)tum-
 vis (?); ib. ABCD: proficimus; ib. B: est om. 14. B: facit om. FLN:
 faciat. 15. I: peccata enim. 17. F: in baptismo Dei facti. 18. C:
 dimittetur; ib. B: quin om. 19. B: et istud. 20. I: virtuti omnium.
 21. F: facti apostoli. 22. B: sed om. 23. B: quia illis. 25. I:
 implererem (sic). 26. I: diligit om. 28. F: sic et. 30. B: pleni-
 tudinibus. 31. EI: non fuit.

sufficiencie, ut est de quolibet existente in gracia, alia superhabundantie, ut illa qua omne peccatum veniale excluditur, et alia originantie, ut Ioh. I, 14: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre plenum gracie et veritatis. De cuius plenitudine omnes nos accepimus.*⁵

Notandum ulterius secundum beatum Bernardum in libello suo de dilectione ad Aymericum dyaconum cardinalem, quod quatuor sunt gradus quibus Deus a nobis diligitur. Primo naturaliter, dilectione qua diligimus bonum analogum. Cum enim Deus sit omne bonum et nobis communicat quicquid boni habemus quoad corpus vel animam tanquam per se causa principalissima et summe necessaria, non mirum si eius dilectio naturaliter sit impressa; nec habet iste amor propter consuetudinem et naturalitatem rationem meriti potius quam naturalis¹⁵ noticia omnium in communi.

Four degrees in which God is loved by us.
1. By nature, as we love the analogous good.

2. For special reasons, e. g. because he first loved us.

Secundo quando amor particularis et carnalis a se incipiens ad considerandum causas sibi beneficas exundat lacus et invenit naturali discursu quod summum bonum ex dilectione eterna et beneficiencia temporali meretur a nobis diligere est amor specialior primo. Unde I Ioh. IV, 19: *Diligamus Deum quoniam ipse prior dilexit nos*; et quoad secundum Act. XVII, 28: *In ipso vivimus, movemur et sumus.*

Epilogat autem Bernardus bona anime que huic amori²⁵ deserviunt in hec tria; scilicet dignitatem, scienciam et virtutem. Dignitas consistit in bifaria libertate arbitrii, que data est homini ad similitudinem Dei facto non solum preminere sed dominanter presidere cunctis ipso inferioribus in natura. Nec valet collatio huius potestatis³⁰ ingrato ad meritum, sed oportet ut secundum scienciam

1. B: *alique*. 2-3. AD: *que . . . excludit*. 3. I: *originalia*. HM: *originalia*; ib. I: *Videmus*. 4. 5. N: *gracia et veritate*. 5. EIO: *et veritate*; ib. I: *decus plenitudinis*; ib. B: *accipimus*. 7. AC: *Aymericum*. D: *Armericum*. B: *Ymericum*. GHKLNO: *ad amicum*. 8. B: *quia quatuor*. 9. B: *Primus*; ib. IKN: *naturali dilectione*. 11, 12. FIM: *corpus vel ad (GMN: om.) hominem vel ad animam*. H: *ergo ad corpus*. 12. O: *vel ad*; ib. F: *principalia*. 13. O: *non minus*; GN: *sit summe naturaliter*. 14. EFGIKMNO: *ille amor*. C: *illud*. 16. G: *in om.* 19. D: *cursu*. 20. C: *et om.*; ib. GIK: *benefica*. L: *beneficiencia et eterna meretur*; ib. D: *temporalis om.* 22. B: *quo om.* 23. F: *Act. ultimo*. 26. ACD: *hec om.* H: *et hec tria*. 27. B: *Dignitatis*. 28. B: *datum*. 29. C: *possidere*. 31. FI: *ingrato ad meritum*; ib. B: *oportet quod*.

7. St. Bernardi De Diligendo Deo Liber seu Tractatus ad Haimericum S. R. E. cardinalem et cancellarium, cap. VIII—X.

dignitatem illam et quicquid aliud boni habuerit in se et non ex se inesse cognoscat. Et sicut dignitas non prodest ad meritum sine sciencia, sic *sciencia inflans* obest, si virtus defuerit. Oportet ergo inesse virtutem

With this love are combined dignity, knowledge and virtue. Dignity without knowledge, knowledge without virtue are of no value.

qua auctorem sedule inquiramus et invento fortiter adhereamus. Habere quidem quod habere te nescias non habet gloriam, et noscere quod habeas sed ignorare quod non ex te habeas habet gloriam sed inanem; unde I Cor. IV, 7: *Quid habes quod non accepisti? Si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

Unde signanter huiusmodi vana gloria inculpatur, tum quia deficiente fundabili veritate innititur blaspheme huic impossibili quod habeat gloriam a se ipso, tum etiam quia vane nitendo rapere Dei gloriam incidit demoniace in confusionem maximam, cum nulli sit gloria nisi fuerit apud Deum. Ideo signanter dicit Apostolus prima ad Corinth. I, 31: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*. Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.

Without virtue glory is vain. Let him who glories glory in the Lord.

Summa ergo stulticia est uti datis tanquam innatis et inacceptis beneficiis gloriam usurpare beneficii. Et patet absque sciencia dignitatem bestialiter esse inutilem, iuxta illud Psalmi XLVIII, 21: *Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus*.

Dignity without knowledge is unprofitable, knowledge without virtue is to be condemned.

Et scienciam absque virtute esse dampnabilem, quia Luce XII, 47: *Servus sciens voluntatem Domini et non faciens plagis vapulabit multis*. Ideo Psalmo CXV, 1 prudenter petitur: *Non nobis, Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam*. Amor igitur quo incipientes proficere Deum amamus super omnia est meritorius sed mercenarius, cum non pure propter Deum sed propter nos ac retributionem ipsum timorose diligimus, sed tempore gratie homo considerans quod se totum et

The love of God in expectation of reward has merit but is mercenary.

1. FI: habuerint. EGHKL: alii boni (EHKL) habuerint. 3. I: sic scienciam. 5. O: inventa. 5, 6. ABC: hereamus. D: habeamus. GHMN: inhereamus. 6, 7. F: non habere. 7. ABCDHO: et nosce; ib. EL: quid habeas; ib. I: sed ignoranter. 9. B: accipis; ib. B: Si om. K: Si accepisti om. 11. B: gloria om.; ib. ABCDEFGHKN: nuncupatur. 11, 12. D: tum quia om. K: quia om. 12. B: funda tali; ib. GN: virtute; ib. innititur. C: necessitatem. HKM: innituntur blasphemie; ib. H: hinc. 13. GN: tamen etiam. 14. ABC: dum vane innititur; ib. N: innitendo; ib. FGHIN: inciditur. 15. ABCDH: in consuetudinem. 17. F: gloriatur om. 20. B: igitur. 21. ILM: beneficii; ib. B: Et om. 23, 24. F: cum in honore non intellexit. 24. GN: compara etc. O: comperatus est etc.; ib. I: insipientibus om. 25. I: virtute communicabilem; ib. B: dampnabilibus. G: eque dampnabilem. 26. HK: Domini sui. 27. I: vapulabitur. 28. I: prudenter om.; ib. I: petit. 28, 29. ACD: sed — gloriam om. 29. EFGKMNO: ergo.

3. I Cor. VIII, 1.

De Mandatis Divinis.

3. Love of God
for His own
sake.

omnia sua Deo debeat per se facto, ulterius ascendit in Deum, dum dedit nobis filium qui mirabiliter nos refecit; considerans insuper quod Deus ipse sit meritum pro quo debet diligere quia amor, et quod ipse sit premium pro quo debet diligere, ymmo omne quod appetit, ascendit in ⁵ tertium gradum amoris, diligendo Deum pure originaliter pro se ipso. Considerat quidem quod omne amans aliud in ordine ad aliquem per se finem diligit principaliter et in medio illum finem, ut si comedo per se finaliter ut Deum habeam, iam in amore comestitionis Deum diligo. ¹⁰ Et sic perfectus amor se ipso contentus habet utrobique premium concomitans quod ultimate diligitur, et sic non querit pro dilectione commodum proprium ultimate sed excludens omnem ambitionem et cupiditatem temporalium pure diligit bonum ultimum quod est bonum commu- ¹⁵ nissimum pro se ipso.

For the sake of
His love many
quit the world
and try to find
Christ.

Considerat enim quod non qui amant pecunias, temporalia vel honores sed *qui esuriunt et siciunt iusticiam saturabuntur*. Considerat insuper quod nemo prudenter conducit alium, ut pure laboret pro utilitate propria ²⁰ sed potius pro bono delectabili conducenti; ut nemo conducit esurientem ut comedat, timentem ut fugiat, vel quomocunque indigentem ut commodum proprium adquirat. Ergo Deus qui maxime amat bona communia et suo ordine meliora non conducit hominem ut ocietur ²⁵ vel ut querat proprietarie commodum personale sed caritative bonum communissimum quod est Deus. Talis igitur solummodo meretur premiari denario diurno. Sic ergo instructi quidam a Christo relinquunt perfecte mundum, etiam innitentes rationi naturali que precipit ³⁰ potiora eligere pre omnibus aliis querunt Christum, experti quod solum ibi in pace quiescunt; citra quod nulla quies revocat nec ultra iam inquietudo sollicitat,

1. B: Deo om.; ib. CEF G H I L M N O: pro se facto. K in marg.: profecto.
2. B: dum om.; ib. H: refecit. 3. 1: sit premium. 4-5. BFI: quia —
diligere om. 5. D: quo om.; ib. ACD: in om. 6. H: secundum
gradum. 1: illum gradum. 7. ACD: Consideret. K: Considerat quippe;
ib. ABCD: quidam; ib. AD: aliquid. 9. BG K L M N O: etiam in; ib. B: si
om. 12. F: committans (sic). 17, 18. B: temporalia et. 19. ABCD:
saturantur; ib. ABC D F G H I L: Considerant. 20. D: alium om.; ib. 1:
laborat. 21. K: conducentis. 26. B: proprium commodum et solibile.
G: proprietatem commodum. 27. G: Talis om. 28. FN: ergo; ib. G:
denario divino. N correxit. 29. ABCD: quidem; ib. B: a Christo twice.
30. BE: et; ib. AC: intentos. GM: et intentos. N: et sic innitentes. O: et
innitentes; ib. ACD: qui; ib. AD: vrecepti. 32. EO: quiescant.

sed sciunt seculares infatuari tanquam famelicos qui os
aperiunt ut ventum inhauriendo fami consulant, capaci-
tatem vero animae que os eius dicitur, solum fructus
supra animam attrahens sibi atque assimilans poterit
5 saciari. Et sic invenitur id ipsum esse amor, rationem
excitans in ratione meriti, ut ametur, affectionem stimulans
in ratione medii, ut celerius, reccius et dulcius affectetur,
et demum memoriam terminans in ratione premii, ut
feliciter quietetur. Et sic ubi amor mercenarius in vita
10 activa timore iniciali plurimum propter comodum per-
sonale et timore pene diligit Deum suum, ille amor
castus in vita contemplativa timore filiali ex aliquanto
gustu divine dulcedinis cuncta creata transcendens di-
stincte diligit Deum sine reverberacione amoris ad medium
15 aliud quam ad ipsum.

Et sic dicitur cum Psalmista CXVII, 1: *Confitemini
Domino, non quoniam mihi bonus sed simpliciter quia
bonus; ubi activus defectus multos interpolans confitebitur
tibi, cum benefeceris ei.*

20 Sed post istos gradus correspondentes activis et con-
templativis viantibus, sequitur quartus gradus amoris
sancti comprehensoribus deputatus in quo animus non
corpore quod corruptipitur aggravatus nec affectione
temporalium retardatus sed in luce prima figens intuitus
25 est a Deo finalis premii sui amore debriatus quod sui
ipsius et cunctorum creatorum oblitus nec se ipsum nec
aliud diligit nisi solummodo propter Deum. Cum enim
Deus facit omnia finaliter propter semet ipsum, sequitur
quod omnia vult bene esse solummodo pro se ipso.

4. The fourth
degree of Love,
in which the
mind,
unhindered by
worldly
affection, loves
neither itself
nor anything
else but on
account of God.

2. I: sani consulant. D: fame. 3. A: quo os. B: qua os; ib. C: fruius. 4. I: consilians. MN: consimilans. AC: assimilans. G: atque consiliabitur. 5. ABCDEFO: saciare; ib. IM: invenitur in ipso amore. GN: in ipso esse amor. B: ad ipsum. 6. M: simulan. 7. GMN: affectentur. 8. GL: divinum memoriam. N correx. 9. H: ibi amor. 13, 14. K: discrete diligit. 15. BCEKNO: id ipsum. I: quam ipsum. 16. GILNO: sic dicit cum Psalmista. EK: Psalmo CXVII. ACD: cum om. 17. EF: quoniam bonus, non quoniam mihi bonus. 18. M: actus. EL: ubi accusative multos defectus; ib. ACHO: interpellans. BGIKMN: interpollens. EFL: interponens. 19. D: tibi om.; ib. I: illi ei. ACD: ei om. 20. FHI: correspondens. C: correspondent; ib. B: et om. G: vel. 22. GN: sanctis; ib. KM: comprehensilibus; ib. B: est animus. 22, 23. GIM: cum corpore. N correx. 23. G: quod eorum (!) agravatur; ib. I: non agravatus. 24. GILN: in om.; ib. K: in luce premia; ib. G: primo. 25. I: a Deo non re finalis premii debatus. KM: a Deo amore sui finalis premii; ib. CD: debreatus. K: deliberatus. 26. G: est oblitus. 27. F: nisi solum propter. 28. B: Deus sic fecerit; ib. ACDGKNO: fecit; ib. B: propter om.; ib. EMO: se ipsum.

16. Cf. St. Bernardi De diligendo Deo, cap. IX. 18. Ibid.
cap. X. Psalm. XLVIII, 19.

God is the final
end, for which
anything is
loved.

Ymmo, ut dictum est in materia de ydeis, sicut Deus solum intelligit et vult se ipsum volendo omnia, cum ipse sit omnia, quia esse intelligibile cuiuslibet creature, sic diligendo se ipsum, propter se diligit et omnia solummodo propter se ipsum. Ipse enim videtur esse omnis⁵ finis propter quem quicquam diligitur. Cum ergo omnis homo tenetur omnem voluntatem suam conformare voluntati divine, videtur quod omnem voluntatem suam ultimam in perfectione tenetur conformare isti voluntati divine, cum istam plene cognoverit, specialiter cum ille¹⁰ foret amor sanctus et pura affectio ab omni consideratione vel dilectione rerum in proprio genere desecata.

By this love
man is wholly
merged in God.

Si enim contingeret viantes interpolatim habere nunc noticias ac affectiones rerum in proprio genere et nunc perfeccius considerando atque volendo eas in suo esse¹⁵ intelligibili, videtur quod si contingit reperire imperfeccius per se in via sine intuicione ista beatifica, multo evidencius contingit reperire per se illud quod est purius, forcius atque perfeccius. Natura enim non agit crescendo versus finem aliquem nisi illum possit attingere. Similiter²⁰ potest intelligi quod sit Deus beatificativus creature rationalis, ut in ipso deiformiter secundum intellectum et affectum perpetuo sit suspensa. Sed talis Deus foret melior quam Deus qui non posset servum suum sic deificando perficere. Cum ergo Deus noster sit quo²⁵ melius excogitari non poterit, sequitur quod Deus noster sic potest beatificare creaturam rationalem ad ymaginem sui factam. Aliter enim non esset beatitudo plenum gaudium, et per consequens non foret plenum premium Dei adiutoribus in via postmodum in patria compensatum.³⁰

This is
St. Bernard's
opinion.

Ideo dicit Bernardus quod *sic affici deificari est*, ut totum divinum sit quod sentitur; ad quem sensum allegat Apost. I ad Cor. VI, 17: *Qui adheret Deo unus spiritus*

3. M: secundum esse intelligibile. 4. -5. I: propter — se ipsum om.
4, 5. FK: solummodo. 6. ABCD: quicquid; ib. H: Cum enim.
7. BIM: omnem om. O: omnem; in marg.: suam; ib. B: voluntate.
8. BGIK: omnem om. N in marg. addit. 10. FGKO: eam plene; ib.
B: cum ille om. 10, 11. EFG: tamen iste amor esset. N: iste amor
esset. 12. AN: defecata. 13. FKMN: contingit. 15-16. B: con-
siderando — reperire om. 15. ABCD: verendo eas. 17. FGHILMN:
sine intencione illa. O correxit. 20. B: Simpliciter. 21. AD: quo
si Deus sit; ib. GKM: beatificus. N correxit. ACD: beneficacius. B:
beneficarius. 22. EFGHIKLMNO: difformiter. 23. B: non om.
25-26. B: sit — noster om. 26. ABCD: melior. 27. EL: poterit.
30. BF: dei om.; ib. IM: postea; ib. H: repensatum. 32. ABCDHK:
consentitur; ib. EF: ad quam sensacionem. 33, 34. H: elegit apostolum.

31. St. Bernardus ut supra p. 99t.

*est. Quomodo, inquit, stilla aque modica infusa multo
vino deficere in se tota videtur, dum et saporem vini et
colorem induit, et quomodo ferrum ignitum et candens
sit igni simillimum pristina forma exutum, et quomodo
5 solis radiis perfusus aer in eandem transformatur lucis
claritatem adeo quod non tam illuminatus quam ipsum
lumen esse videatur, sic omnem tunc in sanctis affectionem
humanam quodam ineffabili modo necesse erit a semet
ipsa liquescere atque in Dei voluntatem transfundi penitus.
10 Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus sed in
homine de homine quicquid supererit; manebit quidem
substantia sed in alia forma, alia gloria aliaque potencia.*

Et post declarat beatus Bernardus conformiter ad
Augustinum quod hoc primum mandatum non potest
15 perfecte impleri simpliciter ante glorificationem nature
humane in patria. Sancti vero martires habentes ad
tempus scintillulam huius ignis dilectionis in via penas
sub ratione qua mediarunt ad eius plenitudinem cum
gaudio sustulerunt. Impleri tamen potest hoc mandatum
20 in via ab innocente, quantum exigit status vie simpli-
citer, et secundum quid servari potest a lapso peccante
venialiter, quantum ad exclusionem peccati mortalis,
eciam hic in via. Unde virtute meriti Christi corporis
infirmetas prodest Deum timentibus omniquaque; primo
25 pro tempore copule prodest ad fructum penitencie;
secundo pro tempore separacionis prodest pro requie et
tercio pro tempore resurreccionis prodest pro comple-
mento beatitudinis consummate. Et sic caro comes bono
spiritui qui est homo, licet in via onerat, tamen iuvat.
30 In secundo statu licet non onerat, exonerando secundum
suam absenciam proficit, sed non iuvat, et tercio statu
quando non onerat, plene iuvat.

This first
commandment
is perfectly
fulfilled only in
heaven.
Having a spark
of this fire of
love, the holy
martyrs suffered
pain joyfully.
To some extent,
it may be
fulfilled by the
innocent on
earth.

The weakness
of the flesh in
relation to the
merit of Christ.

1. EFIL: *est cum eo*, O: *est*, Exemplum (et in marg.: *exemplum*); ib. C: *modice*. 3. B: *calorem*, O: *colorem*, Aliud exemplum; ib. HO: *et om.* before *quomodo*. 4. I: *fore exutum*. 5. BCDI: *lucis radiis*, EFGHLMN: *solis luce*; ib. I: *aere*. 7. I: *si enim*, GKMN: *sic enim tunc in sanctis*. 8. C: *quod ante*, B: *quoddam*; ib. B: *modo necesse om.*; ib. B: *mouet aut semet*. 10. B: *quam omnia*; ib. EFIL: *esset Deus*, GMO: *est*. 11. *de homine om.* 12. B: *gloriaque*, K: *aliaque gloria*. 13. CH: *postea*; ib. O: *beatus Augustinus*. 13, 14. FL: *ad Eugenium*, K: *ad Eugenium alias Augustinum*, O: *ad Ieronymum*. 15. GN: *adimpleri*. 17. GN: *scintillam*; ib. ACD: *istius*; ib. B: *delectacionis*; ib. M: *penam*. 18. B: *sub nomine*; ib. B: *etis temporis*. 20. B: *sub innocente*. 22. C: *quem ad*; ib. B: *ad om.*; ib. C: *conclusionem*. 24. I: *omni quam primo*, ABCD: *omnique*. 26. EN: *et om.* 26, 27. F: *et secundo* (sic). 29. F: *spiritu*. 29—30. I: *tamen — onerat om.* 30. M: *In tercio*. 31. L: *et om.* EFLN: *et in tercio*. 31—32. GIM: *et tercio — plene om.*

St. Bernard's
interpretations.

Primus status est laboriosus sed fructuosus; secundus est ociosus sed deliciosus, et tercius est finaliter gloriosus. Ideo Rom. VIII, 28 vere dicit Apostolus: Timentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Unde Canticorum V, 1: Sponsus cui omnia tempora ista tria sunt substrata exhilarat vocatos ad sui nuptias. Comedite, inquit, amici, et bibite et inebriamini, karissimi. Laborantes in corpore vocat ad cibum. Unde Ioh. IV, 34: Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, patris. Ociantes in spiritu non pane doloris anxie sumpto sed vino amoris post cibum facilius hauriendo vocat ad potum. Utrosque istos amicos nominat: primos caros et posteros cariores, cum ambo dilectione Dei suis gradibus sint refectioni. Priores in sudore vultus sui vescuntur pane, quia in carne ad sensibilia retrahente. Et secundi licet bibant sine labore, tamen imperfecta proprietate desiderii, ut sint corpori reuniti.

Unde licet Apoc. XIV, 13 dicatur: Amodo iam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis; tamen Canticorum V, 1 docet idem spiritus sponsam pro tempore quietis continere. Bibi vinum meum cum lacte meo. Licet enim spiritus spe felici quietis perfeccius Deum diligat quam in via, vinum tamen divini amoris temperat lactis permixtio, dum proprietarie cogitat de corpore suscitando, sed in patria usque ad ebrietatem bibit vinum purum, quando vis amoris pure in Deum estuat oblita cuiusque rationis proprietarie create ad missum si quidem ad illud poculum, de quo Psalmo XXII, 5 dicitur: Calix meus inebrians quam preclarus est. Inebriabuntur ab ubertate domus Dei bibentes illud vinum purum. Et novum in regno patris cum sponso tanquam filii karissimi. Novum,

4. FGKMN: Canticorum 2. 5. N: Speciosus cui; ib. BF: tria tempora; ib. FO: sunt subtracta. 6. B: suas. 7. E: et bibite om. 8. GN: Unde om.; ib. ACD: Ioh. Vvel IV. 10. ABCD: dolorum. 11. G: utrosque ad potum. N corexit. 12. ACD: Utrosque illorum. 12. ACDK: vocat; ib. F: et postea. 13. FHIO: sunt. 14. B: in suadere. 15. B: Et om.; ib. B: biberent sine tamen; ib. FIKLMN: cum labore. 16. ABC DFHLN: tamen cum. 19. I: requiescat. 19, 20. I: tamen Cor. 20. K: Cant. 20. G: cum Cant. 20. N: cum Cant. 5. 21. F: vinum medium. 22. EFGHIKLMNO: quietus. 24. GN: proprietate; ib. I: sustinendo. 25. EFH: ad om.; ib. ABCD: bibitur. 26. I: in Deum om.; ib. G: nedum estuat. 27—28. B: rationis — dicitur om. 27. C: proprietate creature. GKNO: proprietarie creature; ib. ABCDO: admissi; ib. N: ad mixtum. N: ad illum. 28. ABCD: potum; ib. ABCD: XXII om. 29. GL: Inebriamur ab uteribus. HN: inebriamini. 30. K: bibent; ib. I: vinum om.

1. Ibid. Cap. XI, sed non verbotenus.

30. Matth. XXVI, 29.

dicit agnus, qui *vocat nos ad suas nuptias* Apoc. XXI, 9, quia ibi intransibilibus in gaudium Domini novo modo compendiosissime ministratur. Mensa quidem huius cene novissime est divina essentia que propter immobilitatem non potest cadendo deficere. Panis cotidianus non ingurgitans sed sine fastidio sacians est ipsummet verbum vite. Potus est vinum merum quod et sapientie aqua non madendo sed caritate calefaciendo inebrians scilicet suavis Dei spiritus atque dulcis.

The holy supper is the divine essence, the bread is the word of life and the wine the spirit of God.

Iste quidem potus non est parvus sive fastidiens, quia paterfamilias *de torrente voluptatis sue potabit eos qui torrens est fluminis impetus letificans civitatem Dei*. Unde quia gloriosa ecclesia ibi non habet maculam neque rugam, non laborat in pastu sed complexu sponsi castissimo, durabilissimo et delectabilissimo, in unico subiecto fruitur spiritualiter, perpetue, secure et complete omnibus istis bonis. Vide de sensacione beatorum capitulo proximo.

CAPITULUM DECIMUM QUARTUM.

Ex istis potest patere theologo quomodo intelligendi sunt sancti doctores loquentes in ista materia. Scribit enim venerabilis Anselmus Proslogion XXV capitulo quod omnis qui hoc bono fruitur *quicquid volet erit, et quicquid nolet non erit. Ibi enim erunt bona corporis et anime, qualia nec oculus vidit nec auris audivit nec cor hominis cogitavit* I Cor. II, 9. Cur, inquit, *vagaris, homuncio, querendo bona anime et corporis. Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona; et sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum; et satis est. Si delectat pulcritudo, fulgebunt iusti sicut sol; si velocitas, libertas aut fortitudo*

How the holy doctors are to be understood:

1. Anselm's doctrine: Every one who enjoys this good will be what he wishes to be, and will not be what he does not wish to be.

1. EFGHIKLMNO: dicit Augustinus quia. 2. F: ibi om. 3. N: nuncupatur. 4. ABCD: ipsemet. 5. M: Quid et. 6. K: madefaciendo seu madendo. 7. GN: id est suavis. 8. KMN: est om. 9. N: potavit. 10. GN: fluvius impetus. M: impetus om. 11. GN: gloriosa Dei ecclesia; ib. I: atque rugam. 12. GM: sed in. 13. G: et delectabilissimo om.; ib. B: et in unico; ib. GKLNO: obiecto. 14. G: et istis modis. 15. F: 16. F: 17. F: 18. F: 19. F: 20. F: sunt om.; ib. ACD: sunt auctores loquentes. 21. K: Proslogion; ib. I: XXII. 22. B: hoc om. 23. ABCD: I Cor. II om.; ib. B: homicidio. 24. B: quod est omne bonum twice; ib. B: delecta. 25. B: et velocitas; ib. EL: aut libertas aut.

6. St. Bernardus: Hinc illa sacietas sine fastidio. 10. St. Bernardus l. c. p. 994. 21. St. Anselmi Proslogion, cap. XXV, Opp. tom. I, p. 240.

St. Anselm on
the love of the
Lord.

corporis, cui nichil resistere possit, erunt similes angelis Dei, quia seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale non natura sed potestate. Si longa et saluberrima vita, ibi est sana eternitas et eterna sanitas, quia iusti in perpetuum vivent et apud Dominum est merces eorum⁵ et salus iustorum a Domino. Si sacietas, saciabuntur a Domino, cum apparuerit gloria Dei. Si ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus tue. Si melodia, angelorum chori concinnunt sine fine Deo. Si quelibet non immunda sed munda voluptas, torrente voluptatis sue potabit eos¹⁰ Deus. Si sapiencia, ipsa Dei sapiencia ostendit eis se ipsam. Si amor, diligunt Deum plus quam se ipsos et invicem tanquam se ipsos; et Deus illos, plus quam illi se ipsos, quia illi illum et se invicem per illum et ille se et ipsos per se ipsum. Si concordia, omnibus illis erit una¹⁵ voluntas; quia nulla erit illis nisi voluntas Dei. Si potestas, omnipotentes erunt voluntatis sue, sicut Deus sue. Nam sicut poterit Deus quicquid volet per se ipsum, ita poterunt illi quicquid voluerint per illum; quia sicut illi non aliud volunt quam quod ipse, ita ille volet quicquid illi volent;²⁰ et quod ille volet, non poterit non esse. Si honor et divicie, Deus servos suos bonos et fideles supra multa constituit. Ymmo filii Dei vocabuntur et erunt, et ubi erit filius eius, ibi erunt et illi, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt nunquam²⁵ ista seu potius illud bonum eis defuturum; sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros; nec dilectiorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum, nec aliquid Deo potencius invitos Deum et ipsos separaturum.

Gaudium vero quale aut quantum est, ubi tantum bonum³⁰ est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum erumpnas, non modo obrutum erumpnis quantum gauderes, si hiis

1. E: possit. K: poterit seu possit. 2. K: et surget. Anselmus; et resurget. 3. B: sed om.; ib. K: salubria. 5. BEGLMNO: apud — eorum om. 6-7. I: Si sacietas — domino om. 7. EFO: gloria eius. 10. K: non munda. 11, 12. FL: semet ipsam. H: ostendet se ipsam. 12. ACD: amicitia; ib. GHKMN: diligunt. 12, 13. ACDFHIK: se ipsos et illum tanquam se ipsos. 14. AC: se et invicem. I: se illum per illum. 14, 15. B: se et om. 15. A: et se ipsos. K: ipstis; ib. I: illis om. 16. B: Dei om. 17. N: voluptatis. 18. K: poterint. 19. I: volent. K: volet. H: voluerunt; ib. I: non om. 20. EIK: voluerint. AKO: volent; ib. ABCD: ita iste; ib. I: vellet. 21. F: non potuerit; ib. H: nisi esse; ib. B: et om. 23. I: Dei et dii; ib. B: et ibi. 24. K: et heredes; ib. B: quidem — heredes om. 25. B: incerte; ib. F: ista certi. O: certe illa certi; ib. H: erant. 26. C: sed potius. 27. D: dilectione. ABCH: nec dilectorem. GM: dilectionibus. F: dilectionibus. 28. K: invitis ablaturum; ib. M: nec aliud. 29. GHKNO: Deo om. 30. EL: aut quale. 31, 32. K: erumpnas non modo.

omnibus habundares? Interroga intima tua, si capere possint tanta gaudia de tanta beatitudine sua. Sed certe, si quis alius quem omnino ut te ipsum diligeres eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum; quia non
 5 minus gauderes pro eo quam pro te ipso. Si vero duo vel tres vel multo plures id ipsum haberent, tantundem pro singulis quantum pro te ipso gauderes, si singulos sicut te ipsum amares. Ergo in ista perfecta caritate innumerabilium angelorum beatorum et hominum, ubi nemo
 10 minus diligit alium quam se ipsum, non aliter gaudebit quisque pro aliis singulis quam pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto bono suo vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Et utique quantum quilibet diligit aliquem, tanto de bono eius gaudet;
 15 sicut in ista perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparacione Deum quam se et omnes alios secum, ita plus gaudebit sine estimacione de felicitate Dei quam de sua et omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligenter toto corde, tota mente et tota anima; tu tamen, totum cor,
 20 tota mens et tota anima non sufficiat dignitati dileccionis; profecto sic gaudebunt tota mente, toto corde et tota anima, quod hec omnia non sufficient plenitudini gaudii; hoc enim est gaudium plenum quod Salvator hortatur nos petere Joh. XVI, 24; in quod gaudium intrant potius gaudentes,
 25 ut precipit Salvator Mat. XXV, 21 quam illud gaudium intret in eos.

Ex istis dictis huius sancti patent pulcherrime conclusiones patentes demonstrabiles, sed aliqui omnino eas ignorant ut bestie; aliqui utcunque cognoscunt sed
 30 aspiciunt retro cum uxore Loth; tercii vero cognoscunt et tripliciter diversimode prosequuntur; illi ut servi secundum legem timoris, illi ut mercenarii secundum legem cupiditatis, et illi ut filii secundum legem amoris. Illa quidem sola est lex Domini immaculata convertens

Not everybody understands or wishes to understand the conclusions of this Saint. Some follow them as slaves, some as hirelings, and some as sons according to the law of love.

1. EHILO: possunt. 2. B: tantum gaudium. 3. F: ut te ipsum om. 4. B: duplicaret. 7. B: per singulos; ib. ABCD: quam pro; ib. I: pro tempore. 8. I: in illa. 9. F: bonorum. 9, 10. B: ubi unus diligit. 11. B: pro singulis vel aliis. 12. GI: bono quo; ib. G: suo om. 13. B: capax om. 14. B: quisquis; ib. H: tantum; ib. K: plus gaudet. 15. D: in illa; ib. BFIK: plus om. 18. G: Sed si diligeret sic. 19. Codd.: ut tamen. GHKLNO: ut cum totum. 21. ABCD: perfectio. 22. BD: et hec; ib. ABCDEFKL: enim om. 24. H: Ioh. VI. I: Ioh. XIV; ib. B: intrant om. I: intrans... gaudens... nec precipit. 25. GL: Matth. 22. 26. GIO: illos. 28. ABCDIK: patentes. F: potenter. 29. ADFIK: utrumque. M: utcunque cognoscunt. 30-31. D: uxore — tripliciter om. 31. ABCDEIK: persequuntur; ib. BFIKO: servi om. 32. L: timorum; ib. A: illorum ut. 34. B: Illi.

*animas quam alii relinquentes leges proprias observantes
fiunt de servis mercenarii et de mercenariis filii adoptivi.*
Everyone, says St. Bernard, makes a law to himself who prefers his own will to the eternal law. *Servi, inquit Bernardus, et mercenarii faciunt sibi legem; iste non amando et ille plus alio amando. Tunc, inquit, facit sibi quisque legem propriam, quando communi et eterne legi prefert propriam voluntatem, volens perverse equiparari creatori qui propria voluntate se ipsum regit et alia omnia.*

Sed quia moderni etiam professores sacre scripture dicunt hos sanctos multa impossibilia propter devocionem ¹⁰ inserere et sic, ut mihi videtur, habent consequenter asserere, ut per impossibilia et heretica fidei Christi contraria ex eius insufficiencia excitent ad amorem, ideo videtur mihi obiectus famosiores perfunctorie dissolvendos. Arguunt enim: si simplex bonum sit omne bonum, tunc ¹⁵ Deus est quicquid est et per consequens quilibet creatura. Sed ostendi in materia de ydeis quod Deus est omne ens et tamen non quicquid est nec aliqua creatura; et cum ens et bonum analogum convertuntur, patet quod Deus est omne bonum quod omnia appetunt sed diversi- ²⁰ mode; quia filii Dei caritative appetunt omnia encia secundum rationem esse intelligibilis qua sunt Deus; et mundiales appetunt illa secundum rationem existencie creature qua sunt illud quod sunt extra Deum in genere.

Et patet ratio equivocacionis ex disparitate rationum ²⁵ quod non omne quod animalis homo appetit sit Deus, licet omne quod beatus nunc appetit sit Deus et omne quod animalis homo beatus nunc appetit; et sic de quolibet formis multiplicatis in illa materia, que omnes

1. C: *quam illi*; ib. B: *relinquendo*. 2-3. B: *et de — mercenarii* om. 4. EFGHIKLMNO: *ille non*; ib. ABCDFHIM: *aliud*. EL: *aliud*. 6-7. B: *voluntatem — voluntate* twice. 7. 1: *propria equiparare* (sic). F: *proprie equiparare*. GH: *equiparare*; ib. EGHILMNO: *creatori proprio*. FK: *creatori propria*; ib. K: *qui voluntatem regit*. 8. BFHIKLMNO: *alia om*. C: *alia similia*. 9. ACD: *sancte*. 10. C: *per devocionem*. G: *pro*. 11-12. K: *et sic — ut om*. 12. K: *et om*. 13. K: *et eius*. 14. ACGHN: *profunctorie*. 15. B: *sit omne bonum om*. N: *esset omne*. 16. N: *Deus esset . . . esset*. 17-18. I: *sed ostendi — creature om*. M: *debet ostendi*; ib. B: *quod Deus om*. 18. EF: *et dixi non quicquid est*; ib. L: *tamen*. Correx. sup. lin.; *et dixi non*. N: *et dixi*; ib. B: *nec quicquid*. 21. H: *Dei carnis*. L: *caritatem appetunt*. 22. B: *intelligibiliter*; ib. I: *quia sunt*. 23. I: *illa om*. 24. I: *quia sunt*; ib. N: *id quod*. 25. ABCDFGKN: *patet ratione*. 26. FGLN: *omne esse quod*; ib. I: *quod animalis non appetit*; ib. DEFHILMN: *est Deus*. 27. I: *non appetit*. 27-28. I: *sit Deus — appetit om*. 28. B: *quod om*; ib. EFGKM: *beatus non appetit*. HLO: *animalis homo appetit*. *beatus non appetit*. (E: *homo appetit*, *beatus non appetit*); ib. B: *appetit appetit*. 28, 29. I: *quolibet*. 29. EGL: *multiplicatis in ista*. ABCDIK: *multipliciter*.

licet videantur concludere repugnanciam, solvuntur per equivocationem latentem in differencia rationum. Patet etiam quomodo beatus solum diligit Deum propter se. *Propter* quidem est prepositio signans circumstanciam cause finalis, ut hic supponitur; sed beatus non indiget fine extrinseco preter Deum. Ideo frustra diligeret aliquid et non solummodo propter Deum. Non enim dependent finaliter divicie, amicie vel perfecciones alique respective vel absolute nisi ab ente secundum rationem qua est Deus. Ideo valde increpandus esset beatus qui in finem alium amorem suum dispergeret. Diligunt ergo beati se, suos proximos et singulas creaturas; sed omnes illas dilectiones abbreviant in uno compendio, dum omnem creaturam diligunt secundum rationem eternam exemplarem qua est intrinsecus ipse Deus.

Only the
blessed love
God for
Himself: All
creatures are
included in this
love.

Ex istis patet quintumembris conclusio Anselmi quomodo quilibet beatus diligit Deum plus quam se ipsum. Aliter enim foret amor quo Deum diligit inordinatus, nisi esset prepositus et per se causa quare homo se ipsum diligeret, nec foret beatus deiformis diligens modo Dei encia proporcionabiliter ut sunt bona, nisi Deum summe diligeret. Scit enim quod Deus est sibi melior omni- quaque quam ipsemet vel aliud poterit sibi esse. Et patet cum Deus diligit omnia eternaliter secundum ultimum sui intelligencie, quia plus diligit omnem beatum quam ipse vel alia creatura potest ipsum diligere; licet enim non velit sibi magis bonum, tamen infinitum perfecciori modo vult sibi quodlibet tale bonum, quia eternaliter, causaliter et finaliter pro se ipso; creatura autem solum temporaliter, ut movetur a Deo ad diligendum; que

St. Anselm's
fivefold
conclusion how
and why the
blessed love
God more than
self.

1. AD: *videntur*. 3. ACD: *quod beatus*; ib. O: *solum* extinxit. 6. K: *propter Deum*; ib. G: *diligeret Deum aliquid*. 7. I: *dependet*. 8. BCK: *finaliter sue divicie, sue amicie*. EFGLN: *sue divicie*. 9. F: *nisi habente*; ib. B: *quia*. 16. I: *valide*. 11. B: *alium* om. G: *dominus*; ib. ABCD: *disperderet*; ib. I: *beati se* om. 14, 15. I: *exemplarem*. F: *exemplarenem*. HKNO: *exemplantem*. G: *exemplative*. 16. HL: *quintumembris*. 18. B: *non foret*. EM: *et aliter*; ib. HO: *diligit*. 19. B: *nisi* om.; ib. L: *prepositus*. In marg.: *preposterus; sic et N*; ib. K: *tam causa*. 20. GMN: *nisi foret beatus*; ib. EFGHIKLMNO: *difformis*. 21. B: *essencia ut sunt*. I: *ut sunt encia bona*. . . . 22. I: *diligent*; ib. B: *sit sibi*. 22, 23. AC: *omniquam*. B: *omniquamquam*. D: *omniquam*. 23. AC: *quod ipsemet*; ib. EF: *vel aliquid*; ib. F: *sibi* om. 24. B: *diligit nam*. 24, 25. ACD: *suum ultimum intelligibile*. 25. B: *intelligentis*; ib. B: *quod plus*. 26. EFGHIKMO: *ipse vel* om.; ib. H: *aliqua creatura*. 27. F: *non venit*. I: *non vellet sed matus*; ib. FIL: *cum infinitum*. 29. I: *causabiliter*; ib. I: *et* om. 30. ABCD: *move- retur*. F: *ne movetur*; ib. B: *diligenciam*. 30, 1. GN: *que est regula*.

16. Cf. Anselmum 349, 1.

regula diligendi, per se mensurans omnem amorem alium, est immensurabilis ab alio et sic quodammodo infinita. Videtur etiam ex eodem principio quod beatus plus diligit beaciorem quemlibet quam se ipsum, quia scit Deum suum sic eos diligere; et ibi est summa concordia. 5 Non ergo sibi placeret de pulcritudine ordinis in gradibus beatorum, ut Deus summus instituit, nisi vellet sine invidia quemlibet beatum observare undique gradum suum; nec foret summa quietacio nisi foret sibi eligibilis quod proximus quem Deus prefert in beatitudine sit ipso 10 beacior, etiamsi posset beatitudinem illam ex pura voluntate acquirere. Cum ergo vult proximo beaciori plus boni, videtur quod ipsum plus diligit ad hunc sensum; aliter enim non diligeret ipsum in summa caritate.

The blessed one loves everything according to the law of love. Excluded is every carnal or other improper affection.

Non tamen obest huic quod se ipsum plus aut prius 15 diligit in alia manerie diligendi. Ymmo cum omnis beatus diligit cuncta ad regulam, videtur quod diligit omnes dampnatos, parentes vel alios sic dampnari. Exclusa quidem est omnis carnalis affectio vel proprietaria et de omni voluntate divina est plena leticia. Unde, 20 Psalmo LVII, 11, dicitur: *Letabitur iustus, cum viderit vindictam.*

As this order of love is the most beautiful one, the blessed wish for no other.

Non igitur superest ibi languor vel oracio pro quoquam beatis ambigue impetrando vel aliquo voluntati divine contrario. Ymmo videtur quod beati vident hunc 25 ordinem diligibilium inter omnes possibiles esse pulcherrimum; et sic non velle pulchriorem vel alienum existere, etiamsi possit, et sic non plus diligunt ista bona posse existere quam possibilitatem existencie quantumlibet meliorum.

30

The blessed rejoice in the uncreated Trinity more than in any creature.

Ex istis patet tercio quod nullus spiritus creatus in se potest subiective capere nisi porciunculam gaudii beatorum; nam cum gaudium et imperturbata dileccio correspondent, patet quod quilibet beatus infinitum plus gaudet de gaudio trinitatis increate quam de gaudio 35

1. F: omnem amorem om. 2. EGHKNO: ab illa. 5. ABCD: Deus suus; ib. GN: et illius est. 6. I: sibi om.; ib. GM: placet; ib. I: ordines. 7. K: nisi volet; ib. I: sine deest. 9. KM: eligibilis. 10. I: ipse. 10-11. D: sit — beatitudinem om. 15. GHKLNO: Nec tamen. 16. G: illa manerie. 19. I: corporalis. 23. EFHILNO: Non ergo. K: Non enim; ib. F: ubi. 24. ABD: beatus; ib. ABCDEHLM: ambiguo. GN: ambigua. 26. ABCD: eligibilium; ib. GN: inter omnes esse possibile. 26, 27. EGHKLO: esse possibilem pulcherrimum. 28. ABCD: et si possit; ib. GMN: nec etiam plus. 29, 30. GM: quantumlibet. 30. EHIIO: melioris. 31. B: patenti; ib. FGHKMNO: quarto. 31, 32. I: in se twice. 34. B: plus om. 35, 1. GMN: gaudio alicuius creature.

aliquo creature, quia proporcionabiliter magis amat. Et cum diligit Deum undique quantum potest, videtur quod de beatitudine Dei gaudet, etiam quantum potest, et cum Deus infinitum plus diligit se ipsum, et per consequens infinitum plus gaudet de se ipso quam gaudere potest aliqua creatura, sequitur quod in patria infinitum gaudium obiectivum, quod est Deus, undique sit illapsum, et cum beatus videns rationes exemplares in divina essentia intrat lucem omnia continentem, et per consequens gaudium absorbens nimirum omnem tristitiam et omnem rationem gaudii incompletam, signanter mandat Veritas quod intret in gaudium domini Dei sui. Gaudet insuper beatus de gaudio proprio reflexe quociescunque libuerit, sicut et de securitate perpetuitatis sue beatitudinis, et quarto de gaudio cuiuscunque conregnantis ac pulchritudine pene dampnati, proporcionabiliter ut intuitur eius pulchritudinem. Et sic intelligo illud Luce VI, 38: *Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum*. Sic enim mensurantes grana vel farinam attendunt primo quod mensura sit bona et fidelis; secundo quod sit repleta usque ad oram; tercio ne sint vacuitates aeris in vase coagulante solidantes; et quarto supercumulant, quantum vas potest capere proporcionally ad latitudinem sue circumferencie.

Correspondenter debet intelligi quod seminantes in via opera pietatis recipient a suis datariis beatis, quorum sunt omnia, fructum suorum operum hic in via; qui quidem *fructus est caritas, gaudium, pax et cetera* que recitat Apostolus ad Gal. V, 22. Intelligamus ergo per sinum capacitatem anime et per mensuram quadrifariam fructum gaudii metaphorice continens pro contento, sic quod mensura sit bona propter gaudium beatitudinis

There is infinite joy in heaven which the blessed soul shares.

What is the fruit of good works done on earth?

Their fruit is: Love, Joy, Peace &c., as set out in Gal. 5, 22.

1. ACDEFLO: quod. 3. I: et quantum. O: in quantum; ib. B: ut cum. 4. FGKNO: consequens om. 6. H: alique creatura. 7. HIM: obiectum; ib. ABCD: undique om.; ib. ACD: elapsum. 8. IKN: videns sic. GO: sic videns. 9. B: intra. 11. EIKMNO: in causa completiva. 11L: in causa completam. 12. ABCD: in om.; ib. ABCDEL: Dei om.; ib. B: Gaudet super. 13. D: gaudio Christo; ib. ACDEIKO: reflexo. 14. G: sive beatitudinis. 14, 15. K: et quatuor. 15. EFIMO: ac de. 16. IN: et intuetur. F: aut intuetur. 16, 17. B: pulchritudine. 17. ABCD: VI cap. 18. I: et sertam et coagitantam et superfluentem; ib. B: cogitantam; ib. ACD: superfluentem. 19. EL: Sicut enim; ib. ABCD: mensurantis. I: mensuras. 20. B: vel om. 21. B: horam. M: ad orton (sic). 22. ABCD: coagulant. EFKLMNO: coagulant. H: coagulastant. G: coagulate solitudinis; ib. IN: solidantes. 23. ACD: et om.; ib. B: sinu cumulat. G: supercumulat. I: super cumulum. 24. GHN: circumstancie. 26. FGKLN: recipient. 27. B: sunt om.; ib. B: sic in. 29. L: ad om. BO: ad Ephe. 30. B: et deest. 31. GIN: methae; ib. K: in contento.

essencie increate. Illud enim est autonomatice bonum consequens ad beatitudinem essencialem. Est etiam *conferata* secundum rationem qua vis gaudendi de beatitudine propria est repleta. *Coagitata* vero est secundum rationem qua anima gaudet de sua beatitudine solide securata; et *supereffluens* secundum rationem qua sempiterna leticia est ex consorcio concivium superaddito cumulata.

Objected, that all the blessed are equally blessed, since their joy is equal and so much joy is so much felicity.

Sed obicitur quod omnes beati sunt equaliter beati, cum par sit gaudium utrobique et quantum gaudium tanta felicitas.

Confirmatur ex hoc quod omnis beatus tantum de gaudio cuiuscunque alterius gauderet, quantum gauderet, si illud in se haberet proprium subiective, sed tunc gauderet tantum ut aliquis; ergo et modo.

Assumptum patet ex dictis de lege caritatis perfecte undique deformis. Quantum enim est bonum de quo beatus gaudet, tantum gaudet et in tantum quod si aliquis beatus deficeret a quocunque gradu gaudii, omnes beati haberent displicenciam, ut de dampnificatione propria, cum ibi sint cuncta communia.

Replied, that the saints in heaven are blessed in different degrees, whence results harmonious beauty.

Hic dicitur quod necesse est sanctos beatificari in celo secundum gradus dispares ex quibus consistit una armonica civium pulcritudo; quod innuit Salvator Ioh. XIV, 2: *In domo patris mei multe sunt mansiones*. Et Daniel in fine 25 sanctissime visionis *iustos dicit fulgere quasi stellas et intelligentes*, id est doctos, *quasi firmamentum*. Ut exponit Ieronymus epistola ad Paulinum IV capitulo; aliter enim foret confusio et improporcionalitas premii ad laborem; quod est contra Apostolum II Cor. III, 8: *Unusquisque*, inquit, *propriam mercedem accipiet secundum labores suos*.

1. B: Illud om. 1: Quilibet enim. 1, 2. EFGKLMNO: autonomatice continens ad. H: anathonoce bonum continens. Rect.us: contingens. 1. II.: bonum om. 2. 3. EFGKLMN: et est conferata. 3-5. B: vis — qua om. 5. EFGHILNO: gaudens est. 6-7. I: et — sempiterna om. 7. F: civium; ib. FGIKLMNO: superaddita. 8. B: tumulta. 9-12. B: quod omnes — ex hoc quod twice. 9. F: omnes sancti sunt beati equaliter; ib. ABCD: sunt equo; ib. KM: beati om. alter equaliter. 10. K: cum pax. 12. N: Conformiter ex hoc. O: Conferatur ex hoc. 17. B: undique formis. GHMO: difformis. N correxit. 18. ABCDM: et om.; ib. GIV: gaudet quod. EFKLNO: tantum gaudet in tantum gaudet quod. 19. O: beatus tantum; ib. B: deficeret om.; ib. B: gaudii om. 20. B: beati scilicet. 21. B: cum sibi; ib. ABCD: cuncta sunt. 26. ACD: sancte; ib. F: iniustos. 28. ACD: epistola om. ELIO: in epistola. 29. I: improporcionalitas. 30-31. IM: Unusquisque — suos om. GN in marg. addunt. ACDEFHLO: Unusquisque autem.

26. Dan. XII, 3.
p. 542.

29. Hieronymi Ep. I.III, Opp. tom. I,

Nec hoc verti debet fideli in dubium quin quilibet beatus habebit gaudium sufficientem, eciam quantum volet.

The blessed will have as much joy as they desire.

Sed secundo notandum pro solucione obiectuum quod gaudium potest intelligi formaliter pro gaudere, ut est actus immanens, sequens passionaliter ad visionem ac volicionem obiecti de quo gaudetur; et sic non est res que per se potest existere sed accidens de genere accionis causatum essencialiter ab obiecto.

The nature of this joy.

Secundo modo accipitur gaudium materialiter pro substantia vel obiecto vel materia de qua gaudetur formaliter. Et sic est unum gaudium omnium beatorum, scilicet Deus trinitas, immo et quilibet beatus et bonum suum intrinsecum est commune gaudium cuicumque. Ibi enim est perfectissima communicacio qua habent bona sua singula in communi, sic quod quicquid est gaudium formaliter et bonum uni intrinsecum, est cuicumque alteri gaudium materialiter et bonum sibi extrinsecum.

Tercio notandum quod gaudium dicitur habere magnitudinem et ceteras proprietates accidentales dupliciter; scilicet a subiecto vel ab obiecto. Nam si gaudium habet esse ab obiecto, per idem quodlibet eius accidens. Ideo ut dixi superius gaudium dicitur magnum obiective penes magnitudinem obiecti, de quo gaudetur, et ut sic omnia gaudia bonorum sunt paria et quodammodo infinita. Et sic intelligo dictum Bernhardi quod *Deus est diligendus propter se et sine modo*. Dileccio quidem qua beatus diligit Deum suum profusa in obiectum invenit ipsum infinitum et per consequens debet diligere infinite quantumcunque potest sine defectu ex superexcessivo medio. Alie autem virtutes sicut et eorum opera consistunt in medio; sed caritas sicut et dileccio eius actus procedit

Particular qualities of this joy.

1. ACDO: licet quilibet. 2. IFM: sufficientissimum; ib. F: quantumlibet volet; ib. AI: valet. O correxuit. 5. B: sequens et volucionem. 8. I: causatam. 9. GILMNO: modo om. 9, 10. ABCDFHKLO: pro subiecto. N: pro obiecto vel subiecto; ib. B: vel pro materia (obiecto vel om.). 11. ABCD: omnium bonorum. 15. FGKLN: sic et quidquid. 16. ACD: formaliter et homini; ib. M: et bonum unum; ib. ACD: et cuicumque. 17. K: gaudium scilicet; ib. H: materialiter bonum extrinsecum; ib. FKLM: sibi om. 18. GN: debet habere. 20. I: vel obiecto. K: ab obiecto vel subiecto. H: a subiecto vel ab om. 21. IKM: esse om.; ib. KO: ab om. 24. M: gaudia om.; ib. B: beatorum. 24, 25. B: Et sic. GN: Et sic illo modo intelligendo. 27. IL: perfusa in obiectu. EGKN: perfusa. C: subiectum. 28. N: diligere Deum. 29. D: cunque — superexistenti om.; ib. AC: superexistenti in medio. I: superexcessive medio. HKLMNO: superexcessu sine. 30—31. I: opera — eius om. 30. B: constituit. 31. K: sed caritas sicut actus eius et dileccio.

quantumcunque potest, et quantum amplior tantum melior. Ideo licet habeat modum suum, discrepat tamen a modo aliorum mensuratorum secundum legem medi inter superhabundanciam et defectum.

What the
difference in
joy consists of.

Istis positis concedo quod gaudium obiectivum omnium 5 beatorum sicut et gaudium subiectivum in comparacione ad obiectum est par utrobique et secundum istas rationes sunt omnes eque beati, sed non simpliciter, cum unus in se clarius videt et intensius fruitur, habens in se subiective laureolas et maneries beatitudinis quas alius non 10 sic habet, licet de omnibus illis gaudet; et sic sunt eque beati quia secundum aliquid; est tamen unus reliquo beacior, quia formaliter ab intrinseco intensius. Et ita conceditur quod quilibet beatus tantum gaudet ut aliquis; tantum dico obiective, et per consequens tantum gaudet 15 de bono cuiuscunque alterius quantum gauderet, si illud bonum in se habuerit subiective, non solum quia contradiccionem claudit quod illud bonum in se habeat formaliter, verum quia tantum gaudet modo de illo bono obiective quantum tunc dato impossibili gauderet de 20 eodem subiective.

Notandum tamen quod obiecta gaudii beatorum non inferunt singulariter propria gaudia componencia unum gaudium intensive; sed minimum gaudiolum in celo facit totum gaudium sui generis, sicut multi homines trahunt 25 communiter totam navem, sic quod gaudium trinitatis increate faciat quoad illum modum gaudii totam capacitatem hominis. Et sic de tribus aliis maneriebus gaudendi. Et sic plenitudo secundi modi et quarti videntur tardari in beatis usque ad diem iudicii ex 30 defectu unionis anime cum corpore; et numeri beatorum non quod beati languent, puniuntur vel dampnificantur dolendo, cum tantum gaudent de pulcritudine divini

1. K: *potest* om. 2. B: *habebat*. 3. AD: *mensurata*. C: *mensurato*.
5. ACD: *concedendo*. H: *concludendo*. 5, 6. KNO: *omnium bonorum*.
6. B: *sicut* — *subiectivum* om.; ib. FGKINO: *gaudium obiectivum*.
7. O: *et ad obiectum*; ib. I: *sed secundum*; ib. B: *orationes*. 8. F:
beate; ib. E: *similiter*. 9. B: *secularius*; ib. B: *fruit*. 10. F: *aureolas*
ac. N: *ac*; ib. ABCD: *beatitudinum*; ib. B: *alicuius*. 11. I: *scilicet*.
12. I: *secundum aliud*; ib. ABCD: *et tamen*. K: *Est etiam tamen*; ib. I:
unus alio. M: *aliquo*. 13. ABCEFGHIKINO: *intensive*; ib. B: *Et* om.
15. GN: *tantum dico gaudet*. 17. B: *bonum* om.; ib. KLMN: *haberet*;
ib. D: *obiective*. 18. I: *clauderet*; ib. EM: *bonum* om. 19. E: *modo*
om. 20. ACD: *quanto*; ib. B: *dabo*. 22. AD: *non* om. 24. B:
sed om. M: *sed nullum*; ib. ABCDEFIM: *gaudiosum*. 25. D: *similiter*
nulla. 26. I: *totam* om. 27. M: *facit*. FGHLN: *saciat*. 29. ABCD:
gaudiendi; ib. IM: *plenitudo secunda et quarta*. 30. H: *tardati*.

ordinis quo expedit nunc talia esse futura quantum gaudent, cum ista habuerint, sed diversitas est in modo.

Intuicio autem trinitatis que vocatur essentialis beatitudo mensurat gaudium de quocunque alio porcionaliter ad quantitatem capacitatis anime; unde intelligendum est de sinu spiritus quoad sui capacitatem, sicut ymaginamur de capacitate modii que respicit profunditatem et circumferencie largitatem. Sic enim quilibet creatus spiritus est eo beatitudinis capacior quoin se humilior et caritate amplior. Vas enim ut bassius est liquoris capacius, sicut facile patet naturalibus et geometris qui norunt aquam in vase non superficiem planam sed arcuosam expetere, quia aliter partes extremales fluere ad punctum medium bassiolem. Et cum liquor semper appetit porcionem circuli qui causatur ex circino cuius pes fixus foret in centro et pes mobilis transiret per circumferenciam talis aque, manifestum est quod in loco bassiori haberet illud vas aque circumferenciam magis arcuosam et per consequens ratione supereffluencie plus de huiusmodi substantia contineret. Unde dicunt philosophi quod vas in centro positum foret liquoris capacissimum et in circumferencia mundi positum foret minime contentivum. Sic revera omnis creatura superbiens, cum in sua reputatione adequat se Deo qui est circumferencia immensa circuli intelligibilis; et per consequens cum omnis creatura sit quasi punctus vel verius nichil in comparacione ad dictam circumferenciam, oportet omnem superbum deficere ab arcu gratie habendo pure naturalia et mensura gratificante superfluente vacua. Quod si reputaverit se humiliter in medio mundi sensibilis secundum corpus maxime distans a circumferencia infinita, tunc erit secundum arcuositatem maximam plenissima gracia. Christus autem qui se ipsum

Intuitive vision of the Trinity is the very essence of blessedness. Every created spirit has the greater capacity for blessedness the humbler and richer it is in love, like a vessel which holds the more the deeper it is.

2. ABD: habuerunt. 3. FIKNO: que est essentialis. 5. ACD: quantitatem om.; ib. ACD: ad capacitatem. K: capacitatem quantitatem capacitatis anime; ib. ACD: istius anime. 7. H: medio quo; ib. EKMN: quo respicit. 8-10. B: largitatem — quo in se twice. 8. B: Sic inquam. H: Sicul enim. 9. B: quilibet beatus; ib. K: eo om.; ib. I: capaciorem. 10. B: in de humilior; ib. GMNO: in caritate. 11. B: licoris. N: liquorum. 12. I: qui noverunt. H: notant. K: norant; ib. G: superficte. 14. F: fluere om. 17. I: circumferenciam liquoris. EGLMN: talis liquoris. K: talis liquoris seu aque. O: liquoris vel aque. 18. B: idem; ib. ACD: aque om. 19. I: arguosam. 20. E: amplius de; ib. I: continetur. 23. G: minimum; ib. I: contemptivum. 25. KMO: que est; ib. I: immensa om.; ib. B: circuli om. 27. A: nichil om.; ib. I: adiectam. 28. M: quia omnem. G: quia oportet omnem; ib. BK: actu. 29. O: gracia; ib. BC: a mensura; ib. ACD: glorificante. 30. EFHKL: supereffluente; ib. B: de humiliter. 31. B: distantem. 32. ACD: infinita om. B: iusta.

exinanivit factus humillimus fuit gracia plenissimus. Ideo vide si centrum mundi potest esse inferius vel aliud sibi suppositum, et tunc potes equare vel preponere graciae Christi gratiam alterius creature. Iste ergo punctus bassissimus mensurat humilitates aliorum, ut statuit eos poni⁵ distancius sive propinquius in fabrica ecclesie spiritualis.

Humility and Love increase the capacity of the soul on earth, but it is in Heaven that full comprehension is attained.

Quantum vero ad latitudinem circumferencie huius vasis, certum est quod est caritas ad omnia se extendens; de qua Psalmo CXVIII, 96 dicitur: *Latum mandatum tuum nimis*. Humilitas ergo et caritas sunt media in via¹⁰ disponencia ad capacitatem anime ampliorem, sed istorum subtilitas in cor hominis non ascendit, sed primo in patria comprehendit iuxta illud Eph. III, 17: *In caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis que sit longitudo, latitudo et sublimitas et pro-¹⁵fundum*; per que non solum intelliguntur Dei immensitas, eternitas, infinitas atque subtilitas, de quibus Iob XI, 8: *Excelsior celo est et quid facies? profundior inferno et unde cognosces? Longior terra, mensura eius et lacior mari*.²⁰

Sed et iste tres universitatis linee notantur in sanctis in patria comprehense; ita ut longitudo mundi sit eius duracio ab eius inicio in eternum; latitudo vero mundi sit multitudo generum a genere supremo substance usque ad genus infimum accidentis; cum enim hec genera²⁵ semper stant, hec latitudo intersecat dictam longitudinem successivam. Tercio possumus comprehendere sublimitatem quam habet universitas creata secundum esse intelligibile, quod est ratio ydealis in verbo super existenciam creature. Et quarto profundum existencie³⁰ creature usque ad ultimum singulare; et hee due dimensiones intelligibiles stant perpendiculariter super priores secundum superius et inferius in natura.

1. F: fuit om. 2. E: aliquid. 3. EFGMNO: et om.; ib. N: potest. 4. EFGMNO: humilitatem. H: humiliter. 5. EFGMNO: humilitatem. H: humiliter. 6. B: vero om. 7. LM: certum est. In marg. add.: ut dixi superius; ib. GNO: quod caritas; ib. K: ad omnia om.; ib. G: se extendit. N: extendet. 8. B: mandatum om. 9. EFHKLMO: illorum. 10. FGILNO: comprehendet; ib. K: Eph. 5, 3. 11. B: tradificati. C: radicati. FILN: reedificati. 12. D: et sublimitas om. 13. I: intelligat. GMN: intelligatur. F: intelligi debet. 14. H: et infinitas. 15. ABCD: Excellencior; ib. I: sole est. 16. I: mare. 17. EFL: vocantur; ib. ABCDH: a sanctis. 18. B: ita om. EGIKLMNO: ita quod. F: itaque. 19. ABD: vero om. 20. O: infinitum. 21. M: super stant; ib. M: longitudinem. 22. HNO: Ex quarto. 23. K: Et quarto — creature om. 24. ACDEFGHLO: create. 25. K: dimensitates. 26. ACD: intelligibiles om. EI: intelligibiles; ib. GN: stat. 27. G: superiores. 28. B: secundum quod.

Unde quia innata est nobis via a communioribus
 procedere per abstractam noticiam intellectus usque ad
 concretam sensus noticiam, signanter ponuntur tres
 dimensiones in abstractis nominibus, et quarta expri-
 5 mitur per concretum; et signanter premittitur latitudo,
 quia universitas generum stans semper immobilis precedit
 natura atque noticia mundi successionem. Et per hoc
 docemur quod Apostolus non loquitur hic de dimensio-
 nibus quantitatis, cum ibi longitudo precedit latitudinem,
 10 tanquam simplex suum compositum; et istas duas ex-
 positiones videntur innuere Augustinus epistola XLIX et
 Gregorius X *Moralium*, IX capitulo; nec attigisset homo
 ad eorum noticiam nisi per supereminentem noticiam
 caritatis Christi patientis obliquitatem, ut rectificet istas
 15 cruces.

Sed dubitatur quomodo in patria erunt sensus ho-
 minum quietati; non enim operabitur generativa, infor-
 mativa, augmentativa et nutritiva cum suis baiulis; sed
 ut videtur omnes quatuor sensus, scilicet auditus, olfactus,
 20 gustus et tactus oportet propter defectum proprii obiecti
 in patria perpetuo ociari.

Hic oportet primo notare methaphysicam de quiditate
 sensuum. Est enim sensus vis interioris hominis ad
 sensibilia discernendum; que vis etiam commixta corpori
 25 glorificato regulatur plene per potentiam intellectivam,
 sic quod potencia intellectiva suspensa in intuicione
 divine essencie quelibet vis sensitiva limitatur ad com-
 prehendendum suum proprium sensibile in ratione exem-
 plari, quod est infinitum perfeccius quam apprehendere
 30 illud in suis accidentibus modo vie; et sic omnes sensus
 beati erunt positi in finibus sue perfeccionis secunde et
 per consequens plenissime quietati.

Et sic intelligo illud Augustini X *Confessionum* VII.
Quid, inquit, amo, quando amo Deum meum et Dominum,

Doubted,
 how man's
 senses will be
 quieted in
 heaven:
 hearing,
 smelling, tasting
 and touching,
 wanting an
 object, will be
 for ever
 unemployed.

This is to be
 understood
 from
 St. Augustine's
 interpretation
 of the love of
 God.

1. AD: innotata; ib. B: minoribus. 2. GM: ad obstructam. N: per obstructam. 3. FIK: ponunt. 4. F: in quarta. 5. I: exprimitur per concretum twice. 6. I: universis. 7. GMN: a natura; ib. K: per hec. 9. B: quantitudo. 10. K: tamen simplex; ib. EGHKLNO: illas. 10, 11. EKL: compositiones. 11. EGHKLO: videtur; ib. I: et om. 13. I: per om. 17. H: quieti; ib. F: generanciam. 18. I: banill. ABCD: banilis. F: bainlis om. 21. GN: perpetue. 24. I: et commixta. 26. I: pena intellectiva. 28. F: suum om. 34. G: inquit om.; ib. EGLO: dum amo; ib. FGHLN: et Dominum om.

11. St. Augustini Opp. tom. II, 570 seqq.
 Opp. tom. I, 929.

18. St. Gregorii
 33. Opp. tom. I, 784.

It is entirely
free from
anything
earthly.

et declarando quod non ut sic amat quicquam sensibile subdit: *Et tamen amo quandam lucem, et quandam vocem, et quandam odorem, et quandam cibum, et quandam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum et amplexum interioris hominis mei; ubi fulget anime mee quod non capit locus, ubi sonat quod non rapit tempus, ubi olet quod non spargit flatus, ubi sapit quod non minuit edacitas, ubi heret quod non divellit sacietas. Hoc est, inquit, quod amo, cum Deum meum amo. Et probat consequenter quod hoc non est aliqua creatura.* 10 Non enim videtur mihi quod sensus beati tunc occupantur per visionem in genere, cum illa sit imperfecta distrahens intellectum, unde sicut in via cessant vis augmentativa, vis generativa et cetera potencie nutritive, ut limitantur a fine propter quem insunt homini; sic et 15 potencie sensitive ut carnalitatem sapiunt non enunciantur intus recipiendo potencie intellective varietates suorum sensibilibus noticia vie imperfecta, cum intellectus alciori modo quo natura cognoscit videt omnia illa in verbo secundum ordinem quo sunt in gradibus sue naturalis 20 essencie, et sic vis visiva perfectissima inter quinque sensus, habens presenciam sui sensibilis percipit eius noticiam de fluxu noticie superioris potencie, et non intus recipiendo a specie sensibili ut in via, licet species fuerit sibi presens, quia occupabitur spiritualiter per 25 influxum interius, sicut videmus aliquos raptos in via. Cum enim vis amandi se habet spiritualiter sicut ignis, patet quod assimilatur suo obiecto quod est ignis forscer increatus, et si afficeretur creaturis affectione vie, vilesceret sicut ignis agens in materiam fumigantem et extingueretur, 30 supposito quod cepum labilium temporalium in volitiva potencia supernatet. Ideo oportet quod volitiva et intellec-

The power of
love is a
fire of the spirit.

1. B: quicquam sensibile vile. ADI: quicquam corporale. FHK: sensibile corporale. 2. G: et tamen om. 3. DFGHLN: quemdam cibum et om. 4—5. B: cum — mei om. M: cum — amplexum om. 6. EFGIKN: capit tempus; ib. O: ubi sacra. 8. D: non om.; ib. B: sanitas. 9. F: dum. 10. B: communiter; ib. KM: alia. 11. B: beati om. 12. B: bene occupantur. 13. L: intellectionem. 16. FGLN: cum carnalitatem. HKMO: ut om.; ib. EFILN: enunciantur. O: renunciabunt. 17. EFHKLNO: veritatis. 18. GM: alcior. 19, 20. F: in verbo et ordine quo. 21. I: vis om.; ib. EFIMN: est perfectissima. 22. BEFG HIKLMNO: sensus om.; ib. EFGIKLMO: participat. 23. EFHILMNO: a defluxu. K: ab effluxu. 24. F: licet om. 26—27. B: videmus — sicut om. 28. I: assimulant. 29. I: creature. 30. I: sic; ib. MO: fumigative. G correxit. 31. FGIKLMO: quod temporum labilium temporalium. H: quod labilium temporalium; ib. Codd.: cepum. Rectius: cippum. 32. B: posita; ib. EIM: Ideoque. FG: Ideoque quod; ib. B: volitiva et om.

tiva irradiantur desuper a lumine increato et consequenter alie potencie, ut alias diffuse exposui.

Unde patet quod sensacio per intus suscepcionem vel rupcionem attestatur super indigencia hominis necessitati
5 ad mendicandam noticiam de suo inferiori secundum ordinem ordini naturali oppositum. Unde in patria cessabit ordinis talis eversio, sicut in via cessant vires vegetative potencie, cum perfecerunt opus suum et homo crescens versus suum terminum preterit imperfectum,
10 et sic de sensibilibus. Unde signum irreligiositatis est in nobis mundialibus quod tantum pascimus sensus nostros. Per illos enim ut per fenestras mors intrat in animam a cibo spirituali famelicam. In patria vero cessabit omnis talis imperfeccio. Anselmus autem in
15 libello suo de beatitudinibus volens imprimere in nobis beatitudinis saporem dicit quod est de beatitudine, sicut de pomo magno quem puer propter impotenciam teneritudinis et parvitatem oris mordere non sufficit. Ideo supponendo beatitudinem esse sufficienciam omnium
20 bonorum sine molestia vel indigencia dividit illam in quatuordecim porciones quarum septem attribuit corpori et septem anime solum in patria possidendas. Septem autem beatitudines corporis sunt pulcritudo, velocitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas et diuturnitas.
25 Pulcritudo autem que vocatur claritas fundatur in illo Mat. XIII, 43: *Iusti fulgebunt sicut sol*, et Ysaie XXX, 26 dicitur: *Tunc luna fulgebit sicut sol, et sol septupliciter, sicut lux septem dierum*. Et in ista spe vixit Apostolus Philip. III, 20: *Salvatorem expectamus Dominum Iesum*
30 *Christum qui reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpori claritatis sue*. Sed certum est ex fide quod in Christi transfiguratione assistentibus tribus

In heaven there is no such disturbance of order as on earth where the vital powers fail as soon as they have finished their work.

It is a sign of the want of religion that we worldlings feed our senses so much.

Blessedness comprises, according to St. Anselm, 14 parts, 7 of which pertain to the body, 7 to the soul in heaven.

Those of the body are:
1. beauty,

1. FK: irradiantur. 4. FILN: rapcionem. O: capcionem. D: om. extinct. in A; ib. FIL: indigencia. H: indignam. 5. FHKM: meditantum. L: medicandum. 6. FHNO: ordini illi; ib. B: Ideo in. G: in. 8. EGKMNO: perfecerint. 9. F: preterit; ib. CI: sensualibus. FGHK LNO: sensacionibus; ib. ACD: Unum signum. 12. B: per om. after ut. 13. FHMO: famelica. 14, 15. EO: in libro suo. 15. FGHLMN: de similitudinibus. I: de plibus. 17. ABCD: quod puer. 17, 18. EFK: teneritatis. 18. I: in ordine non sufficit. 20. K: sive; ib. O: vel indignam. 22. B: in 4. 23. H: et sunt; ib. B: velocitatis. 24. G: voluntas. 26-27. IK: et Ysaie — sol om. 27. B: septemplum. FGMNO: septupliciter. L: septupliciter. 28. I: unde dierum; ib. ILO: dixit. 30. F: reformabit corpori.

14. Eadmeri Liber de beatitudine Coelestis Patriae, Prologus Opp. tom. II, 582. 21. Ibid. p. 583 et seqq. cap. I—VII.

apostolis Matth. XVII, 2: *Facies eius sicut sol resplenduit et vestimenta eius sicut nix.*

2. swiftness or agility, Et isti beatitudini coniuncta est velocitas sive agilitas, quia corpora spiritualia non possunt in patria beatis resistere. Ideo consequens est quod habeant fortitudinem 5
3. fortitude, quantam volent; et per idem inerit agilitas, ut libere
4. liberty, possint penetrare quoscumque voluerint. Et per idem
5. health, aderit et sanitas qua ex immortalitate nec sensibiliter
6. pleasure, nec insensibiliter tendetur ad deficientiam ut in via, nec
7. duration, omnia ista proficerent nisi forent beatis sine commixtione 10
displacencie voluptuosa vel sapida; nec quietarent sed auferent nisi forent perpetua.

Those of the soul are: Sunt autem septem beatitudines anime in beatis; scilicet sapientia, amicitia, concordia, honor, potestas, 15
1. wisdom, securitas et gaudium, de quibus omnibus est alibi longus
2. friendship, sermo. Unde prima ad Cor. XV, 41 declarat Apostolus
3. concord, quatuor dotes corporis. *Seminatur, inquit, in corruptione,*
4. honour, *surget in incorruptione:* ecce immortalitas, *seminatur in*
5. power, *ignobilitate, surget in gloria:* ecce post opacitatem dos
6. security, claritatis vel pulcritudinis, *seminatur in infirmitate, resurget 20*
7. joy, *in virtute:* ecce tercio post ponderositatem dos agilitatis, *seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale:* ecce quarto post grossiciem dos subtilitatis.

The four gifts Et sic ad ista quatuor consequencia post quatuor affectiones regulatas secundum quatuor virtutes cardinales 25
in via restituitur corpus contra quatuor miseras quibus corpus in via subiacet, sicut septem dotes Anselmi septem miseriis, contra quas septem opera misericordie opponuntur. Possibilitatem autem istarum quatuor dotum ostendit Apostolus prima ad Cor. XV, exemplo triplici: 30
Primo quomodo semen vegetativum iniectum in terra mortuum resumit naturaliter formam disparem in quatuor

bestowed on man to counteract the four miseries to which the body is subjected are shown by the apostle,

1. by example of the seed which is sown into the soil;

5. FHLMNO: *ut habeant.* 6. 7. I: *ut liber posuit.* 7. ABCD: *possunt;* ib. MN: *quorumcunque.* G: *quocunque.* 8. B: *et om.* 9. B: *nec insensibiliter om.;* ib. B: *in deficientiam.* 10. ABCD: *omnia illa;* ib. F: *beatis displicentis.* N: *beati sine.* 11. ABCDELMNO: *displacit;* ib. I: *et sapida;* ib. K: *sed quietarent.* 12. F: *foret;* ib. I: *perpetuo.* 13. I: *anime om.* 14. GHJKLMN: *potestas, liberalitas.* O: *et liberalitas.* 15. B: *est om.;* ib. I: *longius.* 16. B: *ad Cor. om.* 18. B: *in corruptione.* K: *in corruptibile.* 19. F: *operacitatem.* 20. EHNO: *surget.* 23. B: *grossitudinem.* A: *grossionem.* H: *grossitatem.* 24. EFGHIK MNO: *ad illa.* 25. GIMN: *affectus regulatos.* H: *affectus regulatos.* L: *affectiones regulatos (sic).* 26. B: *restituit.* 27. B: *subiacuti.* 28. B: *quas sunt;* ib. H: *miserias.* 29. ACDHMNO: *autem om.;* ib. NO: *illarum.* 31. FIKLMNO: *vegetabilium iactum.* 32. HI: *resumitur;* ib. I: *cum quatuor.*

12. Eadmerus ubi supra cap. VIII—XIV.

27. Ibid. cap. XV.

disposicionibus excedentem, sic corpus in sepulcro tanquam semen deiectum virtute operum meritoriorum resurget ad quadruplicem gloriam corporalem. Secundum exemplum est de semine sensibilibus ex quo producuntur variae species carniū. Nam homines et bestiae ex semine medio in liquiditate creantur, aves magis colerice ex semine ovi plus aquato, et pisces ex semine plus constante cuius receptaculum est arena loco matricis vel teste.

2. by example of the seed, from which spring men, beasts, birds and fishes;

Tercium exemplum est subtilissimum de materia primo creata informi ex qua Deus produxit corpora supra-celestia incorruptibilia disparia claritate et sublunaria corruptibilia opacitate et ceteris disposicionibus satis varia. Quomodo ergo non sufficeret idem artifex eosdem atomos materialis essencie in forma celestis corporis reunire.

3. by example of the formless matter from which God has created corruptible and incorruptible bodies.

Correspondenter dantur sponse Christi secundum animam dotes quatuor; scilicet impassibilitas, intuitio, dilectio et fructio. Impassibilitas ab hoste triplici et peregrina impressione sensibilibus animam molestante I Cor. XV, 55: *Ubi est, mors, victoria tua*. Intuitio qua faciliter post noticiam specularem videbimus eum *sicuti est*, ut notat Apostolus prima ad Cor. XIII, 12 et prima Io. III, 2. Dilectio erit eo fortior quo unite sine dispersione vel affectione rationis contrarie in optimo purissime terminatur; et tunc consequetur fructio gaudiosa *que in cor hominis non ascendit* I Cor. XIII. Iste autem sunt dotes sponse, id est, donaciones a sponso in recompensationem oneris matrimonii perpetuo peculiariter et suaviter sibi date; et in illis consistunt nuptie cene novissime de quibus in fine capituli proximo precedentis.

The four gifts of the soul are: impassibility, intuition, affection and fruition.

1. GM: *concedentem*. N correxit. 2. K: *meritorum*. 4. M: *producunt*. 6. H: *et liquiditate*; ib. ACD: *colice*. I: *celerice*. K: *celeriter*. 6, 7. B: *et semen ovi*. EKMNO: *semine ovi plus aqueo*. 7. H: *ovi plus aqueo* om.; ib. BCD: *a semine*. F: *ex semine* om. 8. B: *est* om. GHMN: *a regula*. 9. B: *de* om. 9, 10. EGL: *materia prima*. 10. B: *supra* om. EFHILNO: *super*. 11. BEFGKLMO: *in claritate*. 12. MN: *et* om. 14. B: *atomos*. H: *athomas*; ib. F: *essencia*. 16. B: *Communiter*. 19. GKNO: *molestantem*. 20. M: *I Cor. 3°*. E: *ad Cor.* 21. ABCD: *facialiter*; ib. FIKLM: *speculative*; ib. K: *videbimus enim*. 21, 22. I: *secuti est*. 22. BH: *ad* om.; BH: *et prima* om. 24. I: *contrahere*. H: *contracte*. 25. GN: *consequenter*. H: *consequitur*. 26. F: *Cor. II*. 27. I: *donacionis*. EFLO: *et dotaciones*. 27, 28. F: *et recompensationum omnis*. 28. GILMNO: *omnis matrimonii*. 30. I: *proximi*. EFMN: *proxime*; ib. G: *precedentis*. Scripsi ad S. Stephanum Pragi.

22. *Sicuti est* = *facie ad faciem*. I Ioh. III, 2: *sicuti est*. 26. Recte: I Cor. II, 9. 30. Sequitur in cod. A locus qui de promptus est ex libro De Fide Catholica (Opp. Minora p. 114) et sic habetur: Notandum quod duplex est gracia secundum

CAPITULUM DECIMUM QUINTUM.

After the interpretation of the love of God we proceed to that of the three commandments of the first table.

The tables of the law according to that Josephus Flavius and the doctors of the Church.

They contain the decalogue.

Ten is the number of universality.

Division of the decalogue according to Origen and Augustine.

Detectis utrumque parumper arris quibus debemus diligere Deum nostrum absconditum superest in particulari detegere tria mandata prime tabule.

Licet autem ad literam erant due tabule lapidee in 5 quibus lex decalogi est inscripta, ut patet Exod. XX et XXXIV capitulis, in illis quoque tabulis quinque mandata altrinsecus sunt inscripta, ut testatur Iosephus qui in captivitate belli Iudaici ista vidit, doctores tamen nostri dimittentes tabulas materiales veteris testamenti considerant duas spiritualis tabulas animi; quarum prior est vis mentis superior ad Deum super omnia diligendum, et secunda est vis anime ad diligendum creaturas, ut debent diligere. Et in istis tabulis cordis scribuntur decem mandata, ut recitantur Exod. XX et Deut. VI. Denarius 15 enim est numerus universitatis, ut patet alibi. Origenes autem dividit mandata quibus Deus diligitur in quatuor, et Augustinus sine huius repugnancia conglutinat hec in tria. Et sic ubi Origenes ponit solum sex mandata secunde tabule conglutinando mandata de non concu- 20 piscendo uxorem proximi mandato de non concupiscendo eius temporalia, ut sint mandatum unum, Augustinus ponit septem mandata in secunda tabula dividens hec in duo.

2. F: *utrumque parumper argumentis*; ib. G: *parum per*; ib. I: *argumentis*. Superscriptum est: *arris*. KLN: *argumentis*. E: *argumentis*. Correxerit in marg.: *arris*. 3. FO: *nostrum om.* 5. C: *autem om.* 6. I: *est scripta*. 6, 7. B: *Exod. XXIV*. F: *Exod. II et XXXIV*. G: *Exod. 20 et 23° 40°*. HL: *capitulo*. 8. AD: *scripta*. F: *ascripta*. GN: *fuit inscripta*. 10. F: *veteres*. 11. BHI: *animi om.* 13. I: *et secunda — diligendum om.* 19. I: *ponit non*. H: *ibi*. O: *ponit nisi*; ib. F: *nisi solum*. H: *solum nisi*. E: *solum sicut*; ib. IO: *mandatum*. 22. G: *ut sicut*. 23. I: *autem ponit*.

doctores; videlicet gracia predestinacionis a qua nemo potest excidere (et illa facit filios ecclesie); quam gratiam nemo potest perdere. Sed preter istam gratiam est dare gratiam vel caritatem adventiciam que nunc accidit et nunc excidit. Et prior gracia facit quodammodo infinitum hominem perfectiorem quam secunda. Immo prior facit membrum ecclesie sed secunda facit Deo acceptos officarios temporales. 5. Cf. Iohannis Hus Expositionem decalogi (Opp. ed. Flajšhans I, p. 2). 9. Iosephi Bellum V, 5. Antiqq. III, cap. 5. 15. De Civ. Dom. I, 318 e Rob. Lincoln. De luce, p. 58. 16. Origenes in Mattheum Opp. III, 1602 et seqq. 22. Cf. Quaestionum St. Augustini in Heptateucum I. II, c. LXXI. Opp. tom. III, 1, p. 620.

Habet autem textus Exod. XX, 3—6 hanc seriem in exprimendo primum mandatum: *Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem que est in celo desuper, et que est in terra deorsum, nec eorum que sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in terciam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia hiis qui diligunt me, et custodiunt precepta mea.*

The first commandment: Thou shalt have no other gods but me.

In quibus verbis patet primo quintimembris precepto de obiecto idolatrie semovendo; secundo actus ydolatrie prohibicio; et tercio causa movens.

Contents of this commandment: 1. removal of idols; 2. prohibition of idolatry; 3. motive for these orders.

Primo ergo prohibetur idolatria quoad creatos spiritus insensibiles, dum dicitur: *Non habebis deos alienos coram me.* Licet autem infidelis mente coluerit demonem quantumcunque abdite quoad mundum, tamen oportet quod fiat manifestissime coram Deo qui omnia intuetur; ideo signanter et revocatorie dicit *coram me.* Vocantur autem dii propter visus perspicuitatem iuxta illud Psalmi XCV, 5: *Omnes dii gentium demonia, sed alieni, quia alienati sunt retrorsum ex sua superbia.* Illi ergo qui propter temporalia, propter prescenciam futurorum vel aliam causam creatam habent malos spiritus inclusos vel affabiles quos adorant habent *deos alienos*; non solum ante faciem Domini hec omnia intuentis, verum secundum ordinem preposterum, quos Deo in obsequio anteposunt. Licet enim Deus et Dominus absolute dictus intelligi debet pro summo bono, qui est Deus, deorum Dominus, tamen quando contrahitur vel specificatur per signum distrahens, signat quodcunque bonum quod quis plus diligit; et sic multi sunt dii, ut patet I Cor. VIII, 5. Unde diabolus vocatur *deus huius seculi* II Cor. IV, 4, venter gulosorum

What is meant by 'other gods'. Everyone who seeks worldly goods has 'other gods'.

1. I: Exod. 20; ib. I: in om. 2. C: exponendo. H: exquirendo. 3. C: nec facies. 4. BGILMNO est om. 5—8. B: que — eorum om. 5. I: in altis sub. 6. F: Ego autem vel enim sum; ib. K: enim om. 7. I: advisitans; ib. CIM: filiis. 11. I: quibus quidem; ib. K: nobis patet; ib. M: precepto. 12. I: deo bono obiecto idolatrie. 14. B: creatoris. 15. K: quando dicitur. 16. I: coluit; ib. F: demonem om. 16, 17. H: quamcunque. ABCDFHM: quemcunque. 17. F: ut fiat. 18. C: qui omnia intuetur om.; ib. EFO: et ideo. 19. GN: revocatorie. G correxit: irrevocatorie. Rectius: evocatorie. 21. EFILN: demonia sunt; ib. AD: abalienati. 23. I: propter om. 24. I: affectabiles. 25. B: aderant; ib. B: nam solum. M: solum autem. 26. B: verbum secundum. 30. I: quando om.; ib. F: significat. 31. F: quod Deus plus. 32. H: ad Cor.

vocatur *deus eorum* Phil. III, 19, divicie avarorum vocantur *dii eorum* et hinc avaricia vocatur similiter *ydolorum servitus* Eph. V, 5. Et breviter quicquid homo plus dilexerit constituet *deum suum*; et tales dicuntur nuncupative *dii* secundum Apostolum I ad Cor. VIII, 5. ⁵

Prohibition of
carved images,
i. e. of idols,

Secunda pars huius mandati qua dicitur: *Non facies tibi sculptile* prohibet idolatriam qua quis ociose fingit in idolo sibi deum, quando scilicet facit ymaginem ad nullius rei naturalis similitudinem, ut tragelaphus vel aliud tale fictum. Unde Apostolus I Cor. VIII, 4: *Scimus quia nihil est idolum in mundo*; omnis enim ydolatra errat impossibiliter in intellectu et damnabiliter in affectu. Credit enim illud quod summe diligit esse simpliciter summum bonum, cum tamen secundum Apostolum *nullus sit Deus nisi unus*. ¹⁵

and of images
resembling
created things,
whether in
heaven, earth,
or the waters.

Tercio prohibetur ydolaria facta similitudine creature. Et ista tria mandata cum mandato de non iurando inaniter et de observando sabbatum constituunt quinque mandata prime tabule.

Dividitur autem illud mandatum in tria: Primo quod non fiant similitudines celestium corporum adorande, cuiusmodi sunt planete, astra, vel constellationes celestes, secundo quod non fiant similitudines terrestrium, tercio quod non fiant similitudines aquaticorum, sicut fecerunt hii de quibus Apostolus Rom. I, 23 quod *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis et volucris et quadrupedum et serpentium*. Quidam enim adorant ymages hominum, ut Iovis et Herculis, sicut Assirii coluerunt ymaginem Belii, patris regis sui *Nyny*. Alii autem adoraverunt talpas et vespertiones ut 30 dicitur Ysa. II, 20, unde secundum Haymonem *Romani*

Idolatry in
ancient nations.

2. FGN: et om.; ib. AC: avarus; ib. ABCD: simpliciter. 4. B: dixerit. ACD: dilexit; ib. ABCDKLO: constituit; ib. C: taliter. B: tale. 5. H: secundum Apostolum om. 7. I: ociose om. M: ociose signat. 8. I: in idolos; ib. ACD: faciet. B: faciet om. 8, 9. I: ad ullius. 9. I: ut chi(mer)a tragelaphus. K: tragefalum vel aliquod. G: tragelasmus. 9, 10. E: vel aliq. 11. AD: idolatria. 12. I: dampnabitur. 12, 13. F: in effectu. 13. F: Credidit. 14. FN: summe bonum. 16. G: idolatra; ib. ABD: similitudini. 17. I: mandata cum mandata. 18. FGHIO: de observatione sabbati. E: de observancia sabbati; ib. K: sabbati; ib. I: constituit. O: consistunt. 20. ABD: istud. 22. H: planete vel. 23—24. B: terrestrium — aquaticorum om. 23. EFGHIKLMNO: Et tercio. 24. B: similitudines quatuor. 27. B: et om. before volucris; ib. Vulgate: volucrum; ib. B: et om. before quadrupedum; ib. KO: serpentum. 28. B: hominis; ib. EHI: et om. 29. I: Bellii; ib. C: regis om. 29, 30. ABCD: sui vivi. 30, 31. AD: ut dicitur om. 31. CKO: Ysa. XIII.

15. I Cor. VIII, 4.
Opp. tom. II, 374/5.

31. Haymonis Expositio in Epp. St. Pauli

colebant anserem, *Egyptii accipitrem, vaccam albam et*
crocodilum et Babilonici draconem, ut patet Danielis
 XIV, 22. Putaverunt enim spiritus quos deos dixerunt
 animalibus talibus copulari, et propter eorum cultum
 5 cultoribus suffragari proportionaliter, ut nos christiani
 adoramus ymages. Unde licet introducte sunt ymages
 in ecclesiam post firmitatem fidei primitive, ut sint libri
 laicis et signa recordativa singulis christianis, ut adorent
 debite sanctos Dei, tamen in veteri testamento hoc non
 10 licuit propter tria: Primo quia populus ille, non tam
 eruditus in fide ut christiani, fuit pronus ad ydolatriam,
 ut patet ex decursu veteris testamenti, secundo quia
 Deus non fuit tunc corporeus ut modo post incarnationem
 nec sancti mortui penetraverunt celos, sicut post Christi
 15 ascensionem sed omnes descenderunt ad limbum, ideo
 nec nature divine nec alicuius angeli adorarent tunc
 ymages, cum deficeret similitudo nature incorporee
 ad quamcunque ymaginem depingendam, tercio quia
 nupcie sponsi de unione ypostatica humanitatis ad divini-
 20 tatem nondum celebrate sunt in utero virginali; nec
 nupcie Christi ad ecclesiam facte in cruce et preparative
 in conversacione Christi cum suis discipulis, ut post
 eius absenciam diutinam relinquantur in domo sponsi
 ex institutione ecclesie ymages in quibus sponsus et
 25 sua familia memorentur.

Of the
 prohibition or
 idolatry in the
 Old Testament
 and its reasons.

In primitiva autem ecclesia non tantum multiplica-
 bantur ymages, licet beatus Silvester legatur depinxisse
 imperatori ymages Petri et Pauli; ac multa miracula
 narrantur in ecclesia occasione ymaginum floruisse.
 30 Unde beatus Gregorius in Registro, libro IX, epistola IX

Image-worship
 in the Church
 of Christ in old
 and recent
 times.

2. I: *concodrillum*. EFGHKLMO: *cocodrillum*; ib. FGILM: *Babylonia*. K: *Babilonice*. 2, 3. I: *Danielis* 4. 3. G: *Deos direxerunt*. 4. ACDEFGHIKLMNO: *animalibus* om.; ib. G: *copulari vel culpari*; ib. FGHIK: *cultus*. 6—7. K: *Unde. — in ecclesiam* om. 7, 8. F: *liber laicis*. 8. I: *est signa*; ib. F: *signis christianis*. 10. FGNO: *non tantum*. 11. AD: *christianus*. 16. B: *nature divine* om. 18. H: *et tercio*. 19. I: *uniose*; ib. B: *et apostata*. M superscripsit: *supernaturali*. 19, 20. CO: *deitatem*. 20. E: *sunt*. Corr. in marg.: *fuerunt*. O: *fuerunt*. 21. H: *eciam preparative*. 23. I: *relinqueretur*. 24. B: *cum quibus*. 27. GIMN: *legitur*. H: *dicatur*. 28. CEFHGHIKLO: *imperatorii* om. 30. I: *epistola* 73. D: 7. F: *ep. 11^a*. ABCEGHKLMN: 71^a. Recte: *lib. IX, Ep. CV*.

27. Vide in Constituto Constantini hunc locum: Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconum suum exhiberi precepit, quas dum aspicere et eorum, quos in somno videram figuratos, in ipsis imaginibus cognovissem vultus . . ., confessus sum eos esse, quos in somno videram.

St. Gregory on
image-worship.

It may have a
good or a bad
effect;
bad, if the
images
themselves are
worshipped.
Example of
wrong
representation
of the Trinity
in pictures.

Many err in
thinking that
the image has
something
divine in it.

ad quendam episcopum ita scribit: *Dudum ad nos pervenit quia fraternitas vestra quosdam ymaginum adoratores aspiciens easdem ymagines confregit atque de ecclesia proiecit; quem quidem zelum nos, ne quid manifestum adorari possit, habuisse laudamus, sed frangere non debuisse easdem ymagines iudicamus. Idcirco enim picture in ecclesiis adhibentur, ut qui literas nesciunt saltem in parietibus videndo legant qui in codicibus legere non valent.* Et libro X, epistola XIII ad episcopum Serenum: *Si quis ymagines facere voluerit, minime prohibe; adorare vero ymagines omnino veta. Sed hoc sollicite fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei geste ardorem compunctionis percipiant, et in adoracione solius trinitatis prosternantur.* Et eadem sententia patet libro XIV epistola XLV. Et patet quod ymagines tam bene quam male possunt fieri: bene ad excitandum, facilitandum et accendendum mentes fidelium, ut colant devocius Deum suum; et male ut occasione ymaginum a veritate fidei aberretur, ut ymago illa vel latria vel dulia adoretur, vel ut in pulcritudine, preciositate aut affectione impertinentis circumstantie minus debite delectetur. Sic enim laici depingunt infideliter trinitatem, ac si Deus pater foret grandevus paterfamilias, habens in genibus Deum filium suum crucifixum et Deum Spiritum Sanctum columbam utrique descendentem. Et sic de multis similitudinibus, ex quibus nedom laici sed superiores ecclesiastici errant in fide, putantes Patrem vel Spiritum Sanctum aut angelos esse corporeos.

In secundo errant plurimi putantes aliquid numinis esse subiective in ymagine, et sic uni ymagini plus affecti quam alteri adorant ymagines, quod indubie est

2. EIO: quod. 3. M: easdem demonis imagines; ib. K: ymagines om. 3, 4. EIL: de ecclesiis proiecit. 4. I: nos om. 5. FH: adorare. 6. I: picturas. 9. B: Et om.; ib. AN: epistola; sequitur lacuna. B: epistola 18 ubi. E: epistola om.; ib. L: XIII om.; ib. M: ep. om.; ib. GLN: Severum. 11. B: fraternitatis. 12. I: visione rigiste. 13. C: consternantur. 14. I: libro III. EFGM: libro XVIII. 16. B: ut ad. M: unde ad. F: unde ad exercitandum. EGHN: bene ad exercitandum; ib. I: et om.; ib. H: mentem. 17, 18. GM: ut accione. N correx. 18. G: aborretur. 19. C: ut om. 20. EL: vel preciositate; ib. B: pertinentis. 25. EKO: similibus. 26. GHKMNO: ecclesie. 27. B: ad angelos. O: aut extinxit. 29. I: aliud. 29, 30. G: ad minus esse. M: aliquid divinum esse in ymagine. 30. G: subiective om. N in marg. addit. 31. I: affectu; ib. IK: adorarent.

1. Opp. tom. III, Ep. CV ad Serenum. Vide et decretalem *Perlatum ad nos fuerat*. Decr. tertia pars, dist. III, cap. XXVII, De imaginibus sanctorum non violandis. 9. Opp. tom. III, p. 1129. 12. Rectius lib. IX, Ep. LII.

ydolatria; ut ostenditur Baruch VI per decem deducciones. Ysaie XLIV patet idem: Truncus enim, figura vel aliud opus humanum non est adorandum, cum ipsum non facit miracula, sed dyabolus occasione infidelitatis illudit
5 plures putantes quandoque esse miraculum, ubi est pure deceptio. Et de ista deceptioe generacionis adultere signum querentis populus Christi continue plus cecatur.

Ideo predicandum est contra preciositatem, speciositatem et alias sophisticationes quibus illudimus peregrinos
10 pocius propter pecunias hauriendas quam propter religionem Christi in populis augendam. Quelibet enim ymago est ad hoc inefficax, nisi de quanto expergefaccit intellectum et affectum hominis ad intendendum celestibus, sic quod si bona naturalia id faciunt copiosius, plus valent
15 ymaginibus, et Deus indubie tantum acceptat ad meritum, si tanta sit caritas. Ideo de quanto expeditius post expergefaccionem ad celestia ymaginativa hominis dimittit accidencia ymaginis, de tanto est melius; quia in mora ymaginandi latet venenum ydolatrie. Nam Exod. XX
20 precipitur tanquam mandatum primum morale indispensable quod *non facies tibi sculptile vel similitudinem* creature adorandam. Quod si dicis quod non adoras illam nisi in nomine sancti cuius est similitudo, revera sic dixerunt infideles tempore veteris testamenti. Unde
25 et ampliora mirabilia narrant historie gentilium facta fuisse ad sua ydola quam nos ad nostras ymages; et preter deos astrorum vel angelos dixerunt quod est unus Deus magnus, in cuius virtute dii subditi operantur; ideo ille est maxime adorandus.

30 Cum ergo primo et maximo mandato precipimur non adorare humanam fabricam, in tantum quod Iudei precipiuntur non facere tales ymagines, patet quod summa diligencia cavere debemus venenum sub melle adorando ydolatrice signum loco signati.

Frauds on pilgrims to get money must be preached against.

We may not worship the image itself instead of what it stands for.

1. N: quod ostenditur; ib. E: Baruch. In marg.: Sap. O: Baruch VI extinxit et habet Sap. XIII; ib. I: per triplicem (sic) deducciones. 2. C: Ysa. 40; ib. enim. ACDG: truncus vel. M: sive; ib. I: vel aliquod. EL: aliquod aliud. 3. CEGHLMN: non agit. 4. GM: accione. N corr. 5. H: pura. 7. CH: continue om. FO: cotidie. 8. ABD: est om. 8, 9. C: speciositatem om. 9. M: illudunt. 11. H: augenda; ib. B: Quodlibet. 13. F: hominibus ad intuendum. 14. GINO: illud faciunt. 20, 21. M: indispensabili. G correxit. 21. ABDEGMNO: factus; ib. EGKMN: nec similitudinem. 22. I: Qui si dicis non. GLMN: si dicis non. 23. GIN: illam om.; ib. FIMNO: similitudo illa. 24. FINO: tempore om. 25. C: miracula; ib. EGKMN: genti. 26. I: quamquam. 31. C: adorare ymaginem. 32. I: precipimur. 34. CH: ydolatrie. I: ydolatricem.

19. Cf. Serm. I, p. 91.

People must be warned against the dangers of image-worship very carefully.

The epistle of Epiphanius Cyprius to John, the Patriarch of Constantinople, regarding image-worship.

Origen's and Grosseteste's doctrines.

Ideo licencia constituendi ymagines preter auctoritatem scripture est diligentissime laicis exponenda, non solum dicendo quod potest bene fieri, quia sic potest operatio qua contra tertium mandatum sabbatum dissolvitur, et contra quodcunque mandatum prevaricatur, sed oportet in particulari diligenter exponere periculum et profectum.

Unde Epiphanius Cyprius ad Iohannem Constantinopolitanum in epistola quam beatus Ieronimus transtulit, et ponitur inter epistolas suas epistola 51, sic scribit: *Inveni, inquit episcopus velum pendens in foribus ecclesie tinctum atque depictum ymagine crucifixi. Cum ergo vidissem in ecclesia Christi contra auctoritatem scripture hominis pendere ymaginem, scidi illud et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Et sequitur: Precipe in ecclesia Christi huiusmodi vela que contra religionem nostram veniunt non appendi. Et patet sive hoc dictum fuit, antequam ymagines erant in ecclesias licite introducte, sive contra populum infirmum ad ydolatrando proclivum, videtur mihi periculum diligencius exponendum, specialiter cum nominatenus christiani tanquam animales vel bestiales, dimissa fide credendorum spiritualium nimio hodie pascunt sensus, ut visum spectaculis ornamentorum ecclesie sumptuosis, auditum campanis, organis, et novo modo discernendi horas diei per campanam mirabiliter tintinnantem et sensibilia, quibus irreligiose moventur sensus alii, sunt parata. Et patet sententia Origenis de secundo mandato quo prohibetur ydolatria cum creatura naturali et cum creatura artificiali, vel ut placet Lincolniensi,*

3. G: dando quod. N correxit; ib. I: quia si. GN: quia contra. 7. EI: Ephesianus. (O:) Epiphanius Cyprius ad. ABCD: Ciprianus. FM: Ciprianus. N: Epiphanius. H: Epyphanus Cypus. L: Cyprus. 7, 8. IK: Constantinopolim. H: constanciepalim. 9. I: ponitur om.; ib. ABCDM: epistola om.; ib. B: quasi 51. M: 24. 10. B: Invenit. 12. EFGI KMNO: scripturarum. 13. EFGHIKLMNO: scidi velum. 14. I: huius loci; ib. I: mortuam; ib. HLNO: ea. 15. I: abvolverunt et offerent. 17. M: appendi. 18. I: in ecclesia. EGMNO: in ecclesiam; ib. K: licite et introducte. 19. G: sive post contra. 20. I: periculosum periculum. 20, 21. B: specialiter om. 22. ABCDI: fidem. 23. B: spectatus. N: spectabilis; ib. I: ornamento, K: ornamentis. 23—25. B: ornamentorum — modo om. 24. ACD: auditus. 25. ABCD: numeraliter. 27. I: aliquando; ib. I: Origen. 27, 28. C: de duplici. 28. I: quomodo prohibetur. 29. FMN: et cum artificiali; ib. GN: artificiali ut patet. 29. B: Lincolniensis.

9. St. Hieronymi Opp. tom. I, 241. Opp. I, 526. Cf. Iohannis Hus Super IV Sententiarum III, 420, ubi hoc exemplo verbotenus utitur autor. 27. Origenes, Vide infra.

cum *alienus* dicatur qui extra locum nativum positus nil adhuc iuris vel iuste possessionis nec permanentem possessionem inter indigenas adquisivit. Patet quod omnia que formavit Dei creacio vel confinxit ymaginacio vel
 5 fabricavit artificis operacio nata sunt extra regionem nature divine. Et licet ex infidelium ficcione introducta sunt, ut participant deitate, tamen nihil est illis commune cum tribus personis divinis, que sole sunt huius regionis indigene: ideo signanter vocantur *dii alieni*, false vel
 10 nominetenus fieri.

Non tamen negandum est quin ymagines ecclesie possunt bene fieri; unde Beda exponendo templum Salomonis de quo III, Reg. VI: *Notandum*, inquit, *quod sunt quidam putantes de lege prohibitum ne vel hominum*
 15 *vel quorumlibet animalium sive rerum similitudinem sculparamus aut in ecclesia depingamus*; eo quod in decalogo mandatur: *Non facies tibi sculptile neque similitudinem. Qui nequaquam hoc putarent, si vel Salomonis opus ad memoriam revocarent. Ipse enim in templo fecit varias*
 20 *picturas et sculpturas, nostras ymagines figurantes, sicut et Moyses iubente Domino fecit in tabernaculo, ut patet Exodi XXV. Sed etiam serpentem eneam fecit in heremo, cuius intuitu populus a veneno ferorum serpenum salvaretur.*
Quanto magis licet in ligno crucis figuram Christi erigere,
 25 *ut recolendo de eius morte contra antiqui serpentis venenum et iacula triumphemus. Et correspondentem ad ymagines duodecim boum et aliorum templum ornantium licet in ecclesia depingere ymagines apostolorum et aliorum sanctorum, sicut in ecclesia laudabiliter fabricamus.*
 30 *Unde si diligenter verba legis attendimus, non prohibemur facere ymagines rerum, sed facere ista ydolatrando gracia. In cuius evidenciam premitit: Non habebis deos alienos coram me. Et post vetacionem sculptilium atque ymaginum subinfertur: Non adorabis ea neque coles; ac si patenter*

Good effects
exercised by
images.

Beda's
exposition of
Solomon's
Temple.

1. M: cum aliis dicatur; ib. E: dicatur quasi extra. 6. BMN: fidelium. G correx. L: ex infidelitate introducta. 7. H: divinitate; ib. I: cum nichil. 8. C: religionis. M: religionis. Correx. regionis. 9. I: indigeno. 12. C: exponens. 14. ABCHILN: de om. 15. F: similitudine. 17. I: facias. 18. I: putaverunt. M: putarunt. 19. F: revocaret; ib. M: fecerunt (sic). 19, 20. K: scripturas, picturas et sculpturas. 20. H: nostras — figurantes om. 21. ABCD: ut patet om. 22. M: 22; ib. K: in deserto. 23. K: ferarum. 26, 27. I: ymagines ulnorum et aliorum. M: ymaginacionem duodecim boum. 27. GN: bovum. 34. E: subinfert.

13. Bedae Venerabilis De Templo Salomonis liber Opp. II, p. 790. 19. Loosely quoted.

diceret: Non facies talia ad colendum. Aliter enim Salvator videndo ymaginem Cesaris in denario non iussisset Cesari sua reddi, sed potius reprehendisset ymaginem Cesaris ratione ydolatrie in moneta.

In spite of this very catholic opinion there are people devoted to image-worship who are actually idolaters.

Licet ista venerabilis Bede sententia sit vere catholica, 5 huic tamen non obest quod quicunque ex curiositate, superbia vel alio peccato quo postponitur Dei amor faciunt huiusmodi simulacra sunt ut sic idolatre, offendentibus contra mandatum de Dei dilectione, sicut et intendentes incantacionibus artis magice, et aliis mathe- 10 maticis prohibitis tanquam exorcismis illicitis; nam in tali confinio inter licitum et illicitum stari debet decreto ecclesie.

Difference between worship and adoration.

Redeundo ergo ad textum patet secundo quod actus ydolatranti precipue prohibetur, dum dicitur: *Non 15 adorabis ea neque coles.* Pro quo notandum secundum Originem super illo textu quod *cultus pertinet ad affectum mentalem sed adoracio ad reverenciam corporalem. Colere, inquit, est toto mentis affectu et studio ei quod colitur mancipari sed adorare potest quis invitus vel fictus, faciendo 20 signa sensibilia sine mentis correspondencia.*

Kinds of adoration.

Potest autem adoracio fieri multipliciter, tam opere quam sermone. Opere, caput inclinando, corpus incurvando, genuflectendo, brachia extendendo, manus expandendo, totum corpus prosternendo, capucium 25 deponendo, turificando, offerendo, sacrificando vel aliud simile faciendo quod variacio hominum adinvenit. Ore autem fit adoracio, nunc peccata confitendo, nunc orando, nunc gracias agendo, et nunc laudando. Primum fit ad malum habitum amovendum, secundum ad bonum futurum 30 adquirendum, tertium ad bonum habitum recompensandum, et quartum ad Deum pro continuacione benevolencie debite collaudandum; et fit musice, metrice et prosaice.

1. I: enim om. 5. C: Licet tamen. 8. ABD: idolatria. 10. IK: incantatoribus; ib. ACD: arte. 10, 11. I: aliis mechanicis prohibitis mechanicis. G: methe in aetis. 11. I: exhortissimis illicitis. 12. ABD KLMN: licitis; ib. GILMN: stare. 19. B: ex toto. I: et toto; ib. M: eo quod colitur. G correxit. 20. I: adora; ib. I: quis uroicus (sic). 22. K: multiplex. 25. AC: capicium. 25-26. D: capucium — turificando om. 27, 28. B: Ore ve; o. 28. M: omne autem. 29. K: et om.; ib. M: laudabo. 30. I: semovendum. H: amovendo. 34. M: et sic musice.

18. Aliud est colere, aliud adorare. Potest quis invitus adorare. — Colere est toto his affectu et studio mancipari. . . . Origenis in Exodum Homilia VII, Opp. II, p. 354. See Joh. Huss, Super IV Sententiarum, III, dist. IX, 3, p. 416. 22. Ibidem.

Et si obicitur quod creaturam licet adorare, ut patet Gen. XXVII, 29: *Serviant tibi populi et adorent te tribus*, sic enim Abraham adoravit Gen. XXIII, Iosue eciam adoravit angelum Iosue V, sicut et nos communiter
 5 adoramus prelatos et dominos seculares, sicut scriptura utriusque testamenti licenciat, patet ex concordi doctorum sententia quod triplex est adoracio vel reverencia debite exhibenda; scilicet latria que soli Deo est debita; dulia
 10 que est reverencia pure debita creature, et yperdulia que est reverencia debita Christo qui secundum duplicem naturam est simul creator et creatura. Sicut enim aliqua sunt incommunicabiliter in Deo, ut omnipotencia, omnisciencia et efficacissime omnivolencia cum ceteris proprietatibus Deo propriis, sic aliqui sunt honores sibi
 15 appropriatissime tribuendi. Et ex alio latere aliqua sunt que analogice conveniunt sibi et aliis, ut dominacio, potestas, dignitas et similia. Sic correspondenter sunt duo modi adoracionum personis honorabilibus tribuendi: primus soli Deo competit qui latria dicitur; secundus
 20 competit secundarie creaturis, in quantum relucet in illis ymago Dei, sed principaliter competit Deo ad cuius ymaginem creata sunt ut homo et angelus. Et ista adoracio vocatur dulia. Honor autem humanitati Christi debitus vocatur yperdulia vel dulia superior; et cum omnis talis
 25 honor exhibitus creature solum sibi competit, in quantum ad ymaginem et similitudinem Dei facta, patet quod tali reverencia sit Deus principaliter adorandus et secundarie creature racionales, ut virtutes vel dignitates participant. Et patet quod ydolatria committitur dupliciter, active
 30 scilicet et passive. Active, per illum qui exhibet honorem soli Deo debitum creature, sive latria sive dulia creaturam principaliter honorando. Passive autem assumendo

There is a threefold adoration:
 1. *latria*, due to God only;
 2. *dulia*, due to creature;
 3. *hyperdulia*, due to Christ, both as creator and as creature.

Hyperdulia is the honour due to Christ's humanity.

Idolatry is committed in the active sense by him who pays to any creature the homage due to God;

2. I: Gen. 2°. 4. I: et adoravit. 5. I: ac dominos. FGHKLMNO: aut dominos. 8. I: exhibendo. 8-9. B: dulia — debita om. 9. E: puris debita creaturis; ib. FGHLMN: creaturis; ib. H: et perdulia. 12. GK: alia sunt. N correxit; ib. I: in communi; ib. I: potencia. 15. B: Et ex aliquo. H: Et quia ex; ib. ACD: alia sunt. I: aliquando sunt. 15, 16. FG MN: latere alia (N: sunt) analogice sibi conveniunt et alius (GN: aliis). 16. I: avoluec; ib. HO: alia sunt. L: sunt alia. 18. I: adorancium. G: adorandi. N: ad oracionem. 19. A: prior. 20. ABCD: secundario; ib. N: in his. 21. FHMO: convenit. 22. I: ut homo et angelus om. 25. B: adhibitus; ib. LN: creaturis; ib. D: in om. 26. N: facta sunt. 28. M: principiant. G correxit. FLN: percipiant. H: percipiat. 29, 30. GM: scilicet active. 39. EIKNO: Active scilicet. 31. G: soli om.; ib. GN: creaturis. 31, 32. I: creatura. 32. G: adorando.

6. Ioh. Hus. l. c. p. 415. 29. Ibid. p. 416.

De Mandatis Divinis.

II

in the passive
sense by taking
or aspiring to
the honour due
to God.

vel aspirando ad honorem Deo debitum. Et sic omnis superbus et per consequens omnis peccator est idolatra, tum quia in amore prefert creaturam aliquam creatori, tum etiam quia superbiendo aspirat ut non subiciatur superiori, quod Deo est proprium.

By this
commandment
the divine, and,
consequently,
all moral virtues
are prescribed
and all deadly
sins forbidden.

Patet secundo quod in hoc mandato precipiuntur omnes virtutes theologicæ et per consequens omnes morales. Et sic offendens in hoc mandatum offendit in quodlibet. Si enim debeo non adorare creaturam latría que soli Deo est debita, debeo super omnia diligere Deum et per consequens credere quod ipse debet esse mihi primum obiectivum, quod non potest fieri sine fide, spe et caritate. Et si offendo in caritate, nihil diligo tunc sic debeo, etiam non me ipsum et per consequens non proximum ut me ipsum. Humilitas igitur et quodlibet genus virtutis consequitur ad observanciam huius mandati maximi; et ad eius solucionem consecuntur omnia genera viciorum. Et sic in hoc omnia mortalia prohibentur et omnes virtutes precipiuntur, licet principaliter prohibeatur ydolatría et precipiatur cultus Dei.

According to
Hugh of
St. Victor this
commandment
is first of all
meant for
Saracens and
Jews;

Tercio notandum secundum Hugonem de Sancto Victore quod in textu huius mandati notatur primo perfidia Saracenorum et Iudeorum, cum dicitur: *Non habebis deos alienos coram me*. Saraceni credendo suum prophetam maximum esse Machometum et Iudei suum prophetam maximum vel Messiam esse Antichristum venturum. Prophete enim dicuntur dii, eo quod ad illos sermo Dei factus est, ut docet Salvator Ioh. X, 34. Secundo notatur stulticia hereticorum contra istam clausulam: *Non facies tibi sculptile*. Fingit enim hereticus in quantum huiusmodi

in the second
place it bears
on the
toolishness of
heretics;

4. ADL: quia om. 6. IK: Et patet. 7, 8. EFGIKLMNO: consequens omnis virtus moralis. 8, 9. IK: in quocunque. GN: in quolibet. 12. FGMN: obiectum. 13. B: ostendo. 14-15. ABD: et per — ipsum om. 16. CGHIKMNO: ergo; ib. M: censetur ad. 14, 15. F: ad observandam huius. 17. I: et ad om.; ib. IM: ad cuius. 18. C: consequitur omne genus. 18-19. I: genera — mortalia om. 18. B: Et sicut. 19. F: mortalia peccata. 20. K: et licet; ib. FGHLMN: prohibetur... et precipitur. 22. C: notandum est; ib. M: Hugwinum; ib. I: de beato Victore. 23. A: huius om. 26-27. I: suum prophetam maximum Antichristum vel Mesayam esse Antichristum. 27. N: maximum esse Messiam aut Antichristum futurum; ib. ACDGIKMN: vel om.; ib. FHO: esse Antichristum futurum. K: ante Christum futurum; ib. DIM: futurum. 28. F: autem dicuntur. 29. ABD: Ioh. 10. 30. C: per istam. 31. I: Fingit om.

22. Nec in Exegeticis Hugonis (Opp. I, 67 ad Exod. XX) nec in Dogmaticis (Institutiones in Decalogum Opp. II de tribus præceptis prioris tabulae) de perfidia Saracenorum et Iudaeorum disseritur.

de Deo mendacium. Omnis enim heresis fundatur in falso, ut grossi heretici nihil credunt de Deo nisi quod ymaginacioni vel fantasie subiaceat; contra quos dicitur Isaie XL, 18: *Cui similem fecistis Deum? aut quam ymaginem ponetis ei?*

Tercio notatur ydolatria christiani; cum dicitur: *Non facies similitudinem eorum.* Cum enim ex declaratis superius, ut contestantur Ieronimus et alii doctores, quicquid quis plus dilexerit constituit deum suum, patet quod nos nominatenus christiani deos nostros constituimus creaturas. Colit itaque superbus vel ambiciosus similitudinem eorum que in celo sunt desuper, quia cum lucifero super omnia diligit prelaciam vel indebite quamlibet aliam dignitatem.

Colit cupidus similitudinem eorum que sunt in terra; ideo Col. IV, 5 dicitur: *Avaricia ydolorum servitus.*

Colit carnalis similitudinem eorum que sunt in aquis, id est, in deliciis lubricis; ideo Phil. III, 19 dicitur quod *deus eorum venter est et gloria in confusione.* Et ideo correspondenter ad ista dicit sanctus Evangelista I, Io. II, 15: *Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt.* Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo, quia omne quod est in mundo aut est concupiscencia carnis aut concupiscencia oculorum aut superbia vite. Intelligens dileccionem analogice pro dileccione principali quo modo debemus solum Deum diligere.

Licet autem nos in vestimentis ovium ypocritice profiteamur quod in cultu ac adoracione divina summe ac principalissime mancipamur, expediens tamen foret nobis rimari sollicite si dicta factis fideliter compensamus; ad quod discernendum sufficit regula de observancia mandatorum. Ista enim convertuntur, ut patet alibi,

in the third place on the idolatry of Christians who make anything pertaining to sin their God: pride and ambition,

avarice,

gluttony,

concupiscence of the flesh and the eyes:

a Christian ought carefully to examine whether he lives according to the first commandment.

3. GLMN: *subiaceret.* 4. I: *Isaye 44.* 4, 5. I: *aliquam ymaginem.*
6. G: *vetatur;* ib. K: *christiana;* ib. HIL: *cum dicitur om.* 8. F: *non contestatur;* ib. EIL: *Ieronymus maturus theologus et alii.* 9. K: *quidquam plus quis.* GN: *quod quis quid;* ib. BC: *aliquis.* D: *quis om.;* ib. M: *plus om.* 11. ABD: *utique.* 12—15. F: *que in — in terra om.*
14. B: *alium.* 15. H: *Colit superbus.* 15, 16. I: *in terra Ioh. Cott.*
18. F: *lubricis om.* 19. B: *eorum twice.* 20. G: *ad ista om.* 21. O: *mundum etc. non est caritas.* 23. ABCD: *aut om.* 24. ABCD: *aut om. before concupiscencia and after oculorum;* ib. ACD: *et concupiscencia oculorum et.* 25. FL: *Intelligens amorem.* 26. C: *defeccione;* ib. B: *principa.* 26, 27. B: *Deum diligere om.* 28. CDI: *ypocrite.* 29. AD: *quia;* ib. FIK: *ac in.* 31. I: *rimure.* 33. I: *convertunt.*

Deum diligere et precepta decalogi observare. I Ioh. II, 3—4 scribitur: *In hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata eius observemus. Qui dicit se nosse Deum et mandata eius non custodit mendax est.*

Let us discuss whether we are keeping the first and great commandment.

We kneel to the rich rather for what we can get from them than because they are good.

What the miser does.

How the voluptuary behaves.

Whosoever loves the creature more than God is an idolater and offends against the first commandment.

Discutiamus ergo si servamus primum mandatum et maximum, Deum precipue reverendo. Et cum cultus intrinsecus non subiacet nisi testimonio colentis, videamus de decem recitatis adoracionibus que fiunt in opere, si illas Deo nostro persolvimus. Nonne attentius inclinamur, incurvamur et genuflectimur mundi divitibus propter retributionem honoris mundani vel commodi temporalis quam propter bonitatem suam in moribus vel proficienciam spiritualem? Nonne avarus commercans nunc extendit brachia, nunc expandit manus ad capiendum numismata et nunc tota solitudine honorat homines qui possunt ponere vel agere obsceno lucro suo? Nonne luxuriosus quasi immolans ydolo Moloch toto corpore prosternitur meretrici? Nonne decapuciatus impendit talibus reverencias mundiales? Nonne talibus mulieribus in sacculis aurum thurificat, cum quo aromatizet fluxum luxus odoribus et unguentis? Nonne offert diversa donaria, ut meretrix reparetur mirabilius quam ymago beate virginis variis ornamentis? Nonne preciosissimum sui sanguinis execrat corrumpendo secundum Apostolum corporaliter duo corpora et spiritualiter duas animas? Nonne omnia ista ostendunt quod mundum, carnem atque diabolum plus Deo diligimus, quia precepta eorum diligentius observamus, et indubie illud cuius servitium atque mandatum preponimus plus amamus? Et ut breviter dicam quodcumque quis peccat actualiter, dum ut sic inordinate diligit creaturam, offendit in primum mandatum committendo ydolatriam. Nam ex solitudine mundi postposito Dei mandato satis ostenditur

1. I: Cum I. Ioh. 2. B: agnovimus. 3—4. I: observemus — eius om. 3. FK: observamus; ib. B: que dicit. 5. C: servemus. 6. I: precipue om. 7. BC: sub testamento. FGMNO: nisi testamento. 8. G: que sunt. 9. AD: Deo modo. K: domino Deo nostro. 9, 10. GN: inclinamur et genu flectimur. 10. ACD: et om.; ib. K: genuflectimus. 11. I: commercans omitted. GHMNO: communicans. K: communicat. 12. HK: numisma. 13. ACD: possent; ib. AD: vel ponere augere vel obicem. C: vel ponere augere vel obicere. B: vel augere vel obicem. L: ponere obicem vel augere lucro suo. 14. I: Melech. 20. O: in faculis; ib. G: aromatizat; ib. B: ordinaciet et. 20, 21. EIF: fluxum luxurie. 21. I: divina donaria. 22. ABCD: reperetur. EFGHILMNO rectius ut supra: reparetur. K: repararetur; ib. I: miraculis. O: mirabilibus. 24. B: excecet. 25. M: corporaliter om.; ib. F: duo corpora om. 26. K: illa. 27. B: diligendum. 28. I: illud om. 28, 29. I: servitium aut. 30. EGIN: breviter dicam; ib. I: peccant. 31. I: sic om. 31. B: preposito.

quomodo nos mundiales sumus ydolatre, cum mercatores
clericaliter de beneficiis ecclesiasticis circumimus terras
et maria, sicut et mercatores laicaliter de mercimoniis
subeunt in istis locis labores corporis atque pericula
5 longe amplius quam faceremus observando Dei mandata.
Cuius causa non subest si non appetitus et per con-
sequens amor intencior ad ista quam ad observandum
Dei mandata, quia *cum amor sit pondus anime* secundum
Augustinum, deferens ipsam ad amabile in quod intendit
10 forcius, manifestum est quod, si plus appetimus pre-
ceptorum Dei observanciam quam possessionem tem-
poralium pro quibus tam anxie laboramus, non tunc
offendendo in precepta Domini, referetur corpus et
anima tam differenter ad perquirendum temporalia, quia
15 forcior amor vel appetitus inveheret ad suum obiectum
prestancius persequendum.

How we clergy
offend against
the first
commandment.

O si nostri clerici tantum laborem in caritate ex-
penderent ad observandum Dei precepta et edificandum
ecclesiam quantum consumunt in perquirendo bona
20 temporalia, ut dominantur in clero!

Would that our
clergy spent as
much labour in
doing God's
commands as
in seeking after
worldly goods.

Et sic de penis corporalibus et erumpnis quas bellatores
sufferunt, ut perquirant divicias vel honores: quantam
vim pateretur regnum celorum in nostris temporibus
portis inferi obseratis! Sed heu! lata et trita est via
25 que ducit ad inferos, et stricta atque deserta est via
que ducit ad celos, cuius causa precipua est, quia
dilexerunt homines infideliter magis temporalia visibilia
quam bona invisibilia et quod est dampnosissimum
plus delectantur in edificiis, vestimentis, ornamentis vel
30 aliis artificialibus humanitus adinventis quam in ex-
emplaribus increatis.

What toils
soldiers endure
for riches and
honour.

Broad and
wellworn is the
path to hell,
narrow and
deserted the
path to heaven,
for every man
loves the things
he sees of the
world more
than the good
things which
are invisible.

1. I: mendicantes. N: dum mercatores. 2. B: circumimus. 3. K:
et mercatores localiter. 5. F: observando om. 6-8. I: Cuius —
mandata om. 6. MN: si non est. 7. GH: intencior. 8. C: queritur
cum. 9. I: in amabile. HO: amabilem; ib. B: quod om. 13. K:
offendendo precepta; ib. EHKLO: refertur. 15. C: inheret in. H: ut
veheret ad. 16. HLNO: prosequendum. 17. K: si om.; ib. K:
castitate; 17, 18. I: expenderent. 19. ABCD: quam consumunt. L: quantum
perquirunt in consumendo. 20. BC: personalia. 21. I: depones.
GM: si de penis; ib. I: quas bellatas. 22. B: et honores; ib. B:
quantum. 24. MN: inferis; ib. M: lata et sp... (aliquot literae deter-
sae sunt). 25. I: stricta atque via. 26. I: precipua om. 29. D:
vestimentis om. 29, 30. GLM: atque aliis. 30. B: artibus. G: arti-
ficialibus om.; ib. GMN: in om.

Grossefeste's
opinion on this
point.

Regarding
extravagancies
in ornaments
and rites.

The greater
part of the
Church is
infected by such
idolatry.

Quanto, inquit Lincolniensis, aliquid a summo bono et vero ente est elongacius, tanto eidem summi boni honorem prestare est sceleracius et summe iusticie displicencius. Unde inter alias responsiones sophisticas quas audiui a mundialibus cur in ornamentis et ritibus adeo variantur, respondent quod hoc est primo quia nolunt ad invencionem alterius mendicare sed ex se originaliter auctorizare ritus huiusmodi; quod si postposito Dei mandato sunt in istis adinvencionibus solliciti, non video quin infideliter colant sculptilia et sic excidant a vero nomine christiani. Ideo varietas apparatus, domorum, utensilium et ceterorum artificialium ex superbia inventorum est liber vel sculptile diaboli quo mammon vel alius in ymagine adoratur. Tota igitur ecclesia vel maior eius pars inficitur hac subrepente ydolatRIA, quia opus manuum suarum appreciatur effectualiter plus quam Deum.

Nonne secularis qui mandato Dei postposito sculpsit corporis ornamenta eciam cum lana vel plumis faciens tunicas in partibus pectoralibus exturgere, ut pectus leoninum contra sculpcionem Dei videatur habere in signum fortitudinis et audacie, numquid talis laudat Deum ex toto corde? quin potius ut ostendat cordis sui magnitudinem ex magnitudine pectoris sui sophistica, facit sibi sculptile et similitudinem in figura contra mandatum Dei Exod. XX. Et idem est iudicium de mulieribus, de ypocritis quomocunque peccantibus.

Unde Lincolniensis dicit quod faciendo sic sculptile, subtrahendo vel addendo ad partes ymaginis corporee iniuriuntur divine nature innuendo eius personas ex imparitate unam alteri eminere, et quod illa natura

2. B: et vere cure. A: vere. EFGLN: et uno ente. O: vero; in marg. correxit: uno; ib. C: longius. K: elongatum. 4. B: aliquas. 5. D: cur om. 6. I: et respondent. G: respondet; ib. EGMNO: quod hoc ideo quia. H: respondent quod ideo; ib. B: ideo est. I: idem; ib. ACDD: est om.; ib. B: est primo om. 7. I: nolint. HO: volunt. 8. M: originare, auctorizare; ib. A: quod om. IK: qui. 9. B: in om. 10. B: vides; ib. I: excident. 13. 14. H: quo in animo (sic) vel. 14. HILNO: ergo. 15. I: a subripiente. FK: hac subripiente. GN: ac surripiente. 16. ACDEGLO: qua opus. 16. 17. G: affectualiter. 18. B: secularis Dei. 19. I: corpus ornamenta et; ib. B: nec lana. I: cum bona. 20. D: pectoralibus om.; ib. IK: extrahere. GM: exigere. N in marg. correxit. 21. I: leonum. K: leoninum appareat; ib. I: sculpcioni. G in marg: Exemplum: sicut homines cum magnis ioppis. 22. N: umquid. O in marg.: nunquam. 23. A: ut om. 24. ABCDEF HLNO: sui om.; ib. H: ex in magnitudine; ib. M: sophismata. 25. F: sibi om. 27. IMO: et ypocritis; ib. ACDLO: et quomocunque. B: quemcunque. 29. I: ad patres ymagines corporeni. 30. GHKNO: iniuriatur; ib. K: in minuendo; ib. F: personis. 31. I: imparitate; ib. I: eminere.

possit per subtractionem vel additionem accidencium corporis deteriorari vel meliorari. Et faciendo sic ymagines vel figuras innuitur Deum esse limitibus diffinitum, et ad similitudinem prestanciorum effectuum, quod est
 5 heresis, contra Dei immortalitatem, contra personarum paritatem et immobilitatem, contra eius immensitatem et excellentissimam puritatem.

Whosoever
obstinately
defends his fault
is indeed a
heretic and
blasphemer.

Ideo ut patet alibi omnis pertinaciter defendens suam culpam est nimis realiter hereticus et blasphemus, unde
 10 signanter dicitur Isaie XL, 25: *Cui assimilastis me et adequastis me, dicit Dominus.* Sic igitur abutentes hiis artificialibus vel naturalibus mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis, quantum in ipsis est, ut dicit Apostolus Rom. I, 23.
 15 Et hec latens ydolatrie impietas, negans Dei infinitatem et innuens eius mutatoriam similitudinem a priori destruit religionem Christi. Si enim ore profiteamur oppositum quomodo non cultu religioso et operibus conformamus nos fidei quam verbaliter sed sophistice confitemur. Revera
 20 cum fides excludit omnem formidinem de credendo, opera ostendunt quod deficit nobis fides. Aliter enim non viderentur opera infidelia nobis bona nec doleremus plus de amissione temporalium quam virtutum, nec timeremus plus frustracionem delectabilis temporalis
 25 quam prevaricacionem legis; nam amor et dolor respectu eiusdem suis temporibus correspondent, sicut desiderium et timor, que omnia indicat sollicitudo. Ubi enim est maior sollicitudo, ibi est maior affectio.

1. EGO: post subtractionem. N: non posset post; ib. BEGHMO: aut.
 2. ACDEGHIMNO: corpori; ib. D: deteriorari vel om. H: deteriori vel meliori. B: et meliorari. C: vel peiorari; ib. B: Et om. 3. B: defunctum. 4. I: prestantis. CFGO: prestancioris; ib. G: effectivi. NO: effectum. 5. B: personarum Dei. 6. K: immortalitatem; ib. G: contra Dei mandatum immortalitatem. 7. ABCD: primitatem. 9. I: est vis. 10. IM: Isaie 40. 11. FHIKLMNO: ergo. 12. C: artificibus. 13. BC: corporalis. 15. BI: Et hoc. 15, 16. B: visibilitatem et inveniens. 16. I: in similitudinem. 18. B: in operibus. 19. BEFG HMNO: verbaliter et; ib. C: sic sophistice. 21. C: offendunt. H: ascendunt. 21, 22. B: enim videntur. 23. B: quam virtutum om. 26. M: eiusdem finis temporibus. 28. ABCD: ibi om.; ib. I: maior effectus.

8. Haec sententia de haeresi deprompta ex libellis Roberti Grosseteste (cf. Wyclif De Civ. Dom. II, 58) saepius in Opp. Ioh. Wyclif invenitur. Op. Evang. III, 168. De Veritate Sacre Scripture I, 159.

CAPITULUM DECIMUM SEXTUM.

This chapter
expounds why
we ought to
love God.

Tercia pars huius mandati continet causam moventem ad observanciam huius amoris, cum dicitur: *Ego enim sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes*, ubi premittitur trinitas increata, in qua omnis ratio dilectionis includitur,⁵ cum dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus*, ut exponitur decimo capitulo. Unde Deut. VI, 13 scribitur et allegat Salvator diabolo Matth. IV, 10: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies*. Sicut enim solus Deus debet latria adorari in fide et caritate, sic sibi soli debet¹⁰ finaliter serviri sub spe premii sempiterni; et ita fides, spes et caritas includuntur in *Domino Deo tuo*.

Non enim esse possibile quod serviat debite creature nisi eodem servicio serviat principaliter creatori; ideo nemo debet servire alteri si non illi.¹⁵

Per hoc autem quod dicitur *fortis zelotes* vulnerari debet cor christiani amoris stimulo. Constat quidem ex processu Cantici Canticorum quod Deus dignatus est esse sponsus anime. Et ut viando crescit in eius noticia et amore, proporcionaliter recipit uberiores arras in²⁰ testimonium dotum beatitudinis, quam in patria ut regina recipiet. Iste ergo sponsus dicitur zelotes anime, quia ex ineffabili caritate precipiens quod sponsa sua non amet aliquid extra ipsum. Et ad denotandum infinitatem potencie et amoris ad vindicandum adulterinos amores²⁵ coniungitur quod est *fortis zelotes*. Non enim potest se continere a punitione peccati huius amoris quem primo omnium requirit a sponsa. *Zelotes*, inquit Lincolnensis, *est qui vult omnem amorem in se solum converti, et per consequens nil aliud nisi se vel propter se amari: quia,*³⁰ inquit, *Deus est creando, formando et reformando omnes*

Grosseteste's
interpretation
of the word
'Zelotes'.

4. FI: *ibi premittitur*. GHKLNO: *ibi premittitur*. 5. FGNO: *concluditur*. 6. L: *quando dicitur*; ib. HI: *Ego enim*; ib. BCHILO: *et exponitur*. 7. IKO: *Vl^o capitulo et allegat*. H: *Xo capitulo Deut. Vl^o cap.* H: *Unde et allegat Matth. IV.* 9. I: *Sic enim*. 10. B: *sic igitur*. C: *et illi*. 11. M: *servire*. 12. K: *domino Dei*. 14, 15. B: *iam nemo*. 15. M: *non ibi*. 16. M: *Post autem*. N correxit. 18. B: *concessu*. 19. M: *anime om.*; ib. FIKMNO: *in cuius*. 20. I: *amoris*; ib. C: *dat uberiores*. 21. C: *dotivum*. F: *dotuum*; ib. ACD: *que in*. 22. H: *reciperet*. 23. M: *ex om.* 24. H: *amat*. 25. C: *ad amores om.* 26. B: *fortes*. 27. BG: *quod primo*. 29. GN: *est om.*; ib. C: *solum om.* 30. K: *nisi se propter se*. G: *nisi propter se vel se*. 30, 31. N: *quia inquit Lincolnensis*. 31. ABCD: *omnis*.

28. Hic locus e tractatu Roberti Grossetest De Mandatis depromptus esse videtur.

influens bonitates; ideo ipse solus est super omnia amandus, et ex amore colendus et, quia Dominus fortis zelotes et potens et volens ulcisci, est timendus. Quos igitur non allicit amor, ne ab ipso apostatetur fornicando cum diis alienis, coherceat saltem timor.

If not drawn to God by love, let him be restrained by fear from serving strange gods.

Fornicatio igitur spiritualis que solo inordinato assensu committitur ad omne aliud peccatum consequitur. Sed heu! in illud peccatum nos miseri penaliter et dolenter incidimus, quia testante Crisostomo in Imperfecto super illud Matth. XXII: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde dicitur: Ex toto corde debes Deum diligere, ut cor tuum non sit inclinatum ad ullius rei dileccionem magis quam Dei.* Et sequitur: *Si autem in aliquo horum terrenorum amor cordis tui fuerit occupatus, iam ex toto corde non amas Deum, pro quanta enim parte cor tuum fuerit ad aliam rem, pro tanta parte minus est ad Deum.*

Exegesis of Matth. 22, 37, regarding the Love of God, by the Opus Imperfectum.

Et patet ex dictis et experiencia effectus quod vel non nunc diligimus sponsum nostrum in caritate vel solum inicialiter imperfecte. Quando autem introducimus in cubile cordis nostri creaturam quamlibet quam tunc ex equo vel prestancius Deo nostro diligimus, adulteramur nimirum spiritualiter, introducendo adulterum vilissimum super sponsum expulsum excellentissimum. Unde Ysaie LVII, 8: *Iuxta me discooperuisti et suscepisti adulterum.* Nexus autem huius spiritualis coniugii fundatur per se sufficienter in amore Dei. Non enim requirit a te Deus mundi divicias, non vires corporeas, non habitus scientificos inflativos: sed dilige coniugem et est satis. Solus enim consensus facit hoc matrimonium, ut solo odio Dei dissolvitur. Et sic nec pauper nec mundo

For this Love God does not demand worldly riches or bodily strength or knowledge, but merely to love him as thy bride.

1. CGHIKLMN: omnia diligendus. 2. LO: Deus. 2, 3. ABCD: Zelotes potens ac. KLN: et potens ac. 3. I: Quas; ib. EFGIKLMNO: ergo. 4. C: apostatizetur. 5. I: timore. 6. FGHKLMNO: ergo. C: autem; ib. E: spiritualis est que; ib. A: qui solo. C correxit; ib. AD: consensu. 8. B: in aliud peccatum corde. 9. M: quod; ib. L: teste. 9, 10. C: super illo. 11. FHIK: corde tuo; ib. ABCDEFHKNN: dicitur om. 12. K: nullius rei. 13. M: aliquorum. EHK: aliquo illorum. N: aliquo terrenorum. 14. B: fuit. 14, 15. CEFHGIKLMNO: non amatur Deus. 15. B: pro om. 17. F: Et om. 17, 18. GM: quod vel animo nunc. 19. K: in perfecto; ib. C: introductus. 20. A: cubilem nostrum. C: cubiculo; ib. A: vel in cor nostrum; ib. B: quam om.; ib. ABCDHK: tunc om. 22. KLMN: spiritualiter om.; ib. ABCDEF GHKL: adulterum. 1: adultum. 23. IM: super sponsus expulsi. G: super sponsus expulsam excellentissimi. E: super sponsi; ib. EF: excelsissimi; ib. K: Unde om. 24. B: coperuistis. C: discooperuistis; ib. BC: et suscepistis. 25. B: fundantur. 26. H: sufficit; ib. M: in om.; ib. F: amorem. 28. GN: diligere. 29. B: quod solo. HIL: et solo. 30. MN: non pauper non.

And this tie
may be knitted
by everybody.

ignobilis nec infamis nec imbecillis nec imperitus aut
carens mundi scienciis excusatur quin habere possit et
debeat istum nexum. Nichil enim sub potestate hominis
amore Dei facilius, nichil illo delectabilius nec quicquam
est ipso securius.

Then God will
never fail us,

Ideo summa Sapiencia posuit obiectum huius amoris
extensissimum in mensura, cum nec usquam nec unquam
potest amatori suo deficere. Unde Deut. XXX, 11 dicitur:
*Mandatum quod ego precipio tibi hodie, non supra te est
nec procul positum*; ubique ergo et semper habes obiectum
unde facillime posses amorem illum elicere.

even if the
object of other
love fail.

Ponitur etiam in numero delectabilissimo in natura,
quia omnis pulcritudo visibilis, omnis armonica melodia,
et quicquid delectacionem sonat, inest automaticè verbo
vite. Est etiam in pondere constantissimum, quia ex
parte sui nexus amoris dissolvi non poterit. Est enim
omnino invariabile quoad presenciam, quoad prestanciam
et quoad flexibilitatem amoris; ideo ubi obiecta aliorum
amorum deficiunt, Deus adest; ubi vilescunt, ex se pulcher
est; ubi alia flectunt amorem, securus est. Sap. VI, 20
13—17 dicitur: *Clara est et que nunquam marcescit
sapiencia, et facile videtur ab hiis qui diligunt eam, et
invenitur ab hiis qui querunt eam. Preoccupat qui se
concupiscunt, ut illis se priorem ostendat. Qui de luce
vigilaverit ad illam, non laborabit, assidentem autem illam
foribus suis inveniet*. In quibus verbis patet promptitudo
et pulcritudo sapiencie increate. Et pro securitate sub-
iungitur: *Cogitare ergo de illa sensus est consummatus,
et qui vigilaverit propter illam cito erit securus. Quoniam
dignos se ipsa circuit querens, et in viis ostendit se illis
hilariter et in omni providencia occurrit*. Ista autem
sapiencia, que essentialiter est natura divina et persona-
liter verbum Dei, est realiter mandata decalogi et lex Dei.

1. F: immobilis nec insanus; ib. ABCD: nec mundo infamis; ib. I: nec mundo imbecillis. 3. HKLNO: illum. 4. I: amoris; ib. GILMN: nihil est delectabilis. K: illo est. 5. B: ipso om.; b. M: est securus. 7. LO: extensissimum; ib. KO: immensuratum nec; ib. I: nec usquam om.; ib. H: usque. 8. I: potest om.; ib. EFHKM: Deut. 31. 9. O: nec supra. 10. I: ubique ego. 11. E: facilliter; ib. C: posset. 12. A: delectabili. 13. K: qua omnis. 17. I: quoad prestanciam om. 18. H: et om. 20. M: ubi alia—securus est om.; ib. F: secure; ib. ABCDHM: Sap. VII. 21. F: marcescet. 22—25. I: et invenitur—ad illam om. 24. ABCDEGHIKMNO: concupiscit; ib. C: luce prius. Vulgate: prior. 25. N: ad eam; ib. ABCDEGIKNO: residentem. M: residente. 26. IKL: in foribus; ib. C: quod promptitudo. LM: ac. 29. C: eam. K: illum. 30. GKM: dignus. O: dignis; ib. FLNO: viis suis. H: et in viis sit. Hic ostendit; ib. BEFLM: ostendit. G: sic ostendit. 30, 31. F: se hilariter suis. K: sic ostendit se hilariter. 31. BEFGH KLMO: occurret. G: occurrit illis (sic Vulgata); ib. C: Tria autem.

Ex quo patet quod Deum diligere est eius mandata observare, ut eadem Sapiencia dicit Ioh. XIV, 15. Et Sap. VI, 19 scribitur: *Dileccio custodia legum ipsius est.* To love God is to obey his commandments.

- Quomodo ergo Deum diligimus qui vel honorem sibi
 5 proprium usurpamus vel alteri creature impendimus vel
 parti alterutri sic faciendum consentimus; in quo
 consensu licet omnes sufficienter fraterne corripere;
 maculantur precipue tamen sacerdotes et doctores, ad
 hoc prepositi ut doceant populum legem Dei. Ioh.
 10 ultimo precipit Christus Petro sub triplici interrogacione
 condicionaliter intellecta quod pasceret oves suas. Quomodo
 ergo nos prepositi Deum nostrum diligimus sed potius
 negligimus qui oves subditas non solum spiritualiter
 non pascimus, sed depascendo in peccatorum voraginem
 15 confovemus. Signum ergo precipue dileccionis Christi
 est quemlibet proficere sponse sue; ad quod omnes
 homines precipue obligantur. Unde beatus Gregorius in
 De Cura Pastoralis V^o c^o alludens illi Matth. V, 15:
Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio sed
 20 *super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt:*
Hinc, inquit, ait Christus Petro: Simon Iohannis amas
me? qui cum se amare respondisset protinus audivit: Si
diligis me, pascere oves meas. Si ergo dileccionis est
testimonium cura pastoris, quisquis virtutibus pollens
 25 *gregem renuit pascere, pastorem summum convincitur non*
amare. Et sequitur evidenciam exemplaris: Summi, inquit,
patris unigenitus, ut multis prodesset, de sinu patris egressus
est ad publicum nostrum. Oportet igitur nos dileccioni
unigeniti conformari.
 30 Ponit Lincolnensis in tractatu suo de Mandatis
 evidencias contra ingratitudinem hominum. Quantum

This principle is mostly sinned against by the priests and doctors, who are called upon to teach this to the people, but neglect their duty.

St. Gregory's doctrine regarding this.

Grosseteste on men's ingratitude

1. AD: patet quomodo. 2. FGIKMN: servare; ib. K: dicit Ioh. XIV: Si quis diligit me, mandata mea servabit. 3. ABCDM: Sap. VII. 3. K: scribitur om.; ib. B: Dileccio Dei. 4. 5. I: honorem proprium sibi proprii. G: hominem proprium. 5. 6. I: vel partialiter utraque. 6. 7. CI: quo sensu. 7. ABCDFKM: sufficientes; ib. H: sufficit corripere. 8. I: maculatur. E: maculantur tamen precipue; ib. I: tamen om. 9. 10. I: Ioh. ultimo nam. 11. I: intellecta om. Hic locus sic habetur: Ioh. ultimo precepit Christus Petro pascere suas oviculas sub triplici interrogacione dileccionis condicionaliter. Nos vero nedom dominum nostrum diligimus sed potius; ib. K: ut pasceret. 12. F: dominum. 13. B: igitur. 14. ABCD: quomodolibet. 15. I: obligatur; ib. I: beatus Augustinus. 16. AD: illudens. 17. K: quod cum. 18. E: pastorem; ib. M: pollet. 19. B: Et legitur. 20. I: prodest. 21. C: si ergo. EFHLN: ergo. 22. FILMO: Ponit ergo. G: enim; ib. B: de om. M: de Mandatis om. 23. B: hominem.

18. Regulae Pastoralis, Pars I, cap. V. Opp. tom. III, 19.
 30. Cf. Loserth, Johann von Wyclif und Robert Grosseteste, Sitzungsberichte der Wiener Akademie CLXXXVI, 2. Abh. S. 66.

respecting the
Love of God.

Many profess
God, but deny
him in heart
and works.

If we were of
the right belief,
we should not
pursue
temporal goods
as our end.

ad illud mandatum, Deus, inquit, est incomparabiliter melior, venerabilior et amabilior quam aliqua creatura; ideo prestando cuicunque creature culturam Deo propriam est incomparabiliter gravius peccatum quam subtrahendo reverentiam creature. Sed quantum offenderetur rex⁵ terrenus, si scurra suus usurparet sibi honores regis vel natus suus servitium suum ac honorem subtraheret et incomparabiliter subiecciori impenderet; indubie similiter est de Deo. Unde sunt quidam fidem catholicam profitentes qui tamen intrinsecus corde quo creditur ad¹⁰ iusticiam et extrinsecus factis negant, ut qui invocant Deum non propter ipsum habendum sed propter temporalia. Huiusmodi non statuunt finem sue intencionis ipsum Deum, qui est summa felicitas, sed gracia temporalium in quibus ponunt felicitatem de facto Deum¹⁵ invocant. Si enim vere crederent Deum fore eis summum bonum, ipsam quam expectant felicitatem in transitoriis excedentem, amor qui est pondus anime ipsos ultra transitoria ista eveheret, ut ipsum summe diligerent. Omnis enim felicitas vel pulcritudo creata est nisi²⁰ vestigium quoddam et umbra respectu beatitudinis increate. Quod si debite crederemus, non in hec temporalia finaliter tenderemus. Ut si tendo ad aliquid comprehendendum in fine alicuius vie et occurrat mihi in medio vie excellencius quam credo me posse in termino reperire,²⁵ non tendo ulterius, cum iam habeo maiori compendio quod volebam. Sic mundiales affectantes felicitatem analogam, cecati voluptate temporalium in illis infideliter metam figunt, quia, si summum bonum supra ista fide perspicerent, ipsis calcatis pro ipso comprehendendo³⁰ intencionem erigerent, quia hii amant Deum inferiorum bonorum gratuitum largitorem et odiunt eum eorundem bonorum ab eis abutentibus iustissimum ablatorem; et sic

1. I: ad idem mandatum. 2. I: amabiliter. GM: amancior; ib. B: aliqua om. 5. I: offendetur. 6. B: sed si; ib. C: scurra sua. M: si seclarius suus. 7. C: vel servus; ib. M: ac honores subtraheret; ib. CEKL: honores. 8. I: parabiliter; ib. M: subieccioris (rum) reprehenderet; ib. ELO: rependeret. 9. A: quidem. 10. D: iure constantes et ore confitentes; ib. B: tamen om. 12. B: nam propter ipsum Deum. 13. M: modi om. FG: huius mundi. 15. BD: in om. 18. I: excecantem amore. K: excecantem amor. 19. I: veheret. 20. K: pulcritudo nature. 21. M: est non vestigium. 22. K: credinus. 23. BM: aliud. 24. IK: occurrit. 26. I: cum iam venia; ib. KLM: in maiori. 27. ABCD: quam volebam. 29. I: metteram fingunt; ib. C: summa fide ista. K: supra ipsa fide. F: sumpta fide. 30. EFGKLN: prospicerent; ib. K: pro ipsis. 31. KM: eligerent; ib. ABCD: quia om.; ib. G: infimorum. 31, 32. M: infinitorum bonorum. 32. K: gratitudinem quia largitorem; ib. EFGHIKLM: et om. 33. ABD: iustum.

confitentur retributionem sed blasphemant Dei iusticiam. Talem credidit dyabolus fuisse beatum Iob, cum dixit: *Extende paululum manum tuam et tange cuncta que possidet, nisi in facie benedixerit tibi; quem enim viderat* Take the example of Iob.
 5 *pro perceptis bonis gratias egisse et credidit datorem nisi propter data amasse, putavit nimirum ablati bonis blasphematurum esse; quasi accusator fratrum Deo argueret: Iob, quem laudas, pure serviliter et per consequens immeritus timet Deum, quia pure propter*
 10 *temporalia que timet amittere. Unde subtrahe sibi illa, et oblige me pene, si non blasphemando maledixerit tibi. Scivit enim dyabolus quod superatus a sancto viro, ratione peccati gravati et constancie nature inferioris vincentis superbum et invidum penam incurreret; sed*
 15 *ex superbia voluit subiectionis clausulam subticere.*

Ex istis videtur signum evidentissimum quod non Deum diligimus toto corde, quando propter amissionem cuiusunque boni possibilis ab amore Dei dissolvimur; quia, cum dolor perditionis et amor habiti suis temporibus
 20 *correspondent, patet quod dolor sive tristitia non superaret amorem Dei nisi amor amissi pro quo sic doletur foret amore Dei prestancior. Ideo sepe recitato Prov. XII, 21 dicit Salomon: Iustum non contristabit quicquid ei acciderit. Diligit enim Deum ut iustum punitorem et secundum*
 25 *omnem rationem quam scit Deo contingere. Ideo cum scit nec dyabolum punire aliquem nisi ad quantum Deus voluerit quod iuste puniatur, complacet sibi quod Deus vult quemlibet sic puniri. Aliter enim viciose discreparet a volitione divina et non diligeret Deum taliter punientem,*

Whosoever turns away from God from fear of the loss of worldly goods does not love him with all his heart.

The just man loves as one who punishes justly for the good of his creatures.

2. MO: cum dixit om. 4. DEO: in faciem (ut Vulgata). GI addunt: et vide nunquid non in facie maledixerit tibi. Credidit enim solum pro perceptis beneficiis sive bonis gratias egisse; ib. EFHMNO: enim om. 5. C: per perceptis. CFGHMNO: perceptis beneficiis sive. 8. I: fratrum adargueret; ib. GN: laudans. 9. EGIN: non immerito. FHKLM: immerito. 10. G: timeret; ib. F: sibi om. 11. KM: blasphemando benedixerit tibi. In marg. sup.: id est maledixerit. 12. I: Scivit — viro om. 13. GHN: peccati generati; ib. C: inferiorum nature. 14. K: incurreret. 15. EGLN: voluit subiectionis culpam. M: noluit subiectionis elemosinam subticere; ib. IK: clam subticere. 17. B: diligamus; ib. LM: ex toto. 18. I: cutuslibet; ib. K: dissolvuntur. G correxit. 19. I: qui cum; ib. GKN: temporalibus. 21. C: cum amor; ib. B: deletur. H: doletur. 22. K: amorem; ib. ABCDFIM: Ideo ut. O: Ideo unde sepe. Rectius: Ideo in; ib. I: Prov. 15. 23. ACD: quicquid illi. 24—26. F: et secundum — punire om. 25. B: Deo om.; ib. B: contingeret. EGKMN: Deum contingere. O: quam scit contingere. 26. I: punit; ib. IKL: nisi quem dominus. M: nisi ad quantum quod. FGH: nisi ad quem. N correxit. 27. C: puniatus; ib. F: complacetur. 28. M: sibi puniri. 29—1. I: Deum — tunc om.

quia tunc diligeret quod sic punit, sicut scit hoc esse iustissimum, pulcherrimum et omnibus ac singulis creaturis ad commodum, si non ex se inaniter remurmurando se ipsas dampnificent.

How we may
come to know
whether we love
God perfectly.

Grosseteste's
simile.

Ex timore itaque et dolore creaturarum cognoscimus⁵ si Deum nostrum perfecte diligimus. Quodcunque quidem plus Deo diligimus, propter quod tenendum vel adquirendum, in mandato eius offendimus. Ideo dicit Lincolniensis quod simile est de nobis post donum gratie inordinate affectis temporalibus, ac si servus¹⁰ regis, iudicis et sacerdotis ipsum de regni sui trono fugaret sive expelleret, iniciendo throno lutum vel stercora que rex residens maxime abhorreret.

Potest iterum fieri naturalis evidencia ad Deum super omnia diligendum. Constat quidem quod omnis natura¹⁵ recipiens naturaliter formam superadditam per ipsam perficitur, quia aliter natura ageret nimis frustra. Cum ergo natura anime naturaliter scire desiderans recipit naturaliter tam actualiter quam habitualiter formam noticie, videtur quod ita perficitur; nec hoc vertitur²⁰ sapienti in dubium, cum desiderium anime ad sciendum foret aliter per se frustra, nec delectaretur in sciencia nisi foret utile scienciam dirigere ad virtutem nec haberet appetitum ad noscendum finem gracia cuius agit, quod tamen naturaliter inest corporibus inanimatis. Anima²⁵ ergo ordinata est ad hoc ut cognoscat et diligat.

What calms the
soul most

Quo supposito ex alibi declaratis patet ulterius quod inter omnia sui cognoscibilia ac diligibilia est unum maxime proporcionatum, ut patet de sensibilibus, in quibus anima maxime quietatur; quod non potest poni³⁰ aliquid citra animam vel par sibi, quia adhuc langueret ut terra ecentrica, querendo perfeccius. Ideo relinquitur quod sit solus Deus. Ideo dicit Augustinus primo

2. GN: et singulis. 3—4. I: si — remurmurando om. M: inaniter renuit iurando se ipsos dampnificent. G: renuit iuvando. N correxit in marg. 3. 4. AD: murmurando. 5. K: itaque om.; ib. I: et dolor. 6. EFIM: Quicunque. 7. B: propter quod tenendum om. K: quidem tenendum. 9. GMN: in nobis. 10. EFIM: affectatis. 11. H: regis sui trono; ib. G: suo. 12. C: thronum. 14. EGHILNO: Potest etiam. 15. G: Constat enim. 17, 18. AD: Quando ergo. 18. C: talia scire. 19, 20. M: formam, nonne (G correxit) videtur quod. 20. EFGHIKLMN: ita. ABCD: quod illa. O: ista. 22. I: pars frustra. 23. F: utilem; ib. ABD: diligere. 24, 25. C: quia cum. I: quin tamen. 26. B: igitur; ib. C: inordinata. 27. B: et alibi. 28. B: sui om. 29. AD: propositum. 29, 30. ABCD: in quo. 30. E: anima om. 31. I: aliquid; ib. I: vel parem; ib. I: adhuc sibi; ib. MN: languet. 32. HI KLMNO: in terra.

Confessionum I: *Domine, tu fecisti nos ad te, et ideo inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* is according to St. Augustine the Love of God.

Sed et de qualibet creatura potest mens humana habere multiplicem noticiam, sicut et idem cognoscere secundum multiplicem rationem. Ex quo patet quod anima foret plus perfecta cognoscendo rem secundum rationem plus perfectam; et cum ratio intelligibilis creature sit perfectissima quia eterna idem cum divina essentia, tunc perficitur anima secundum noticiam creature, quando cognoscit eam secundum rationem quae a Deo est cognita et non secundum existenciam quam habet in suo proprio genere. Sed cognoscendo quidlibet secundum priorem rationem cognoscitur ipse Deus et per consequens cum sincera noticia diligitur consequenter.

Ideo, ut sepe dixi, arre quas habemus in via sunt noticie et amores quibus Deum contemplamur in creaturis secundum rationes ydeales. Quod si clare intueremur divinam essentiam et per illam rationes huiusmodi et per consequens creaturas, tunc essemus plene beati ex visione in verbo. Et ita cum visio creaturarum in proprio genere sit tam imperfecta et tantum distrahens etiam in via ab arris anime, verisimile est quod non erit in patria. Si ergo voluerimus videre naturam divinam in patria, consideremus creaturas suas secundum rationes quibus ab ipso cognoscuntur et ordinantur; et sic convertamur ad horizontem eternitatis sub quo latet adhuc lux illa abscondita, nam Ysaie XLV, 15 dicitur: *vere tu es Deus absconditus*. Nam intelligendo creaturas ut in suo genere a Deo avertimur, cognoscendo sensibilia peripsimata ad extra sed videndo intimius, gustaremus nucleum dulcedinis, cum secundum Augustinum IX, Confessionum IV: *bonum extrinsecum non est nisi ymago*

In what manner we may contemplate God in his creatures.

1. M: X^o Conf. F: I Conf. 10; ib. BEI: Tu domine. 2. M: inquietatum. 3. F: Sed om.; ib. G: de om. N addit. 4. C: et illud. 6. GHLNO: rem om. 7. K: perfectam ac intelligibiliter creature; ib. ABCDGHKLMO: ac ratio. G: ac cum. 8. I: creature — eterna idem om. 9. ACEFIO: anima om. 10. G: quam. 12. ABD: suo om.; ib. B: quilibet. M supra scripsit: id est omne. FGNO: quodlibet. 15. F: aree. 20. MN: creature. 21. G: tam perfecta. N correxuit; ib. B: et tamen. I: et autum (sic). 22. I: et in via. 23. B: Si om. 24. F: et consideremus; ib. N: creaturas secundum rationes suas; ib. M: rationes suas. 25. FI: cognoscimur. N: cognoscuntur ordinantur; ib. NO: sic om. 26. CF: convertantur; ib. AD: ad orientem. 27. EFG HIK: adhuc om.; ib. FIKL: lux ista. H: lux ista; ib. Ysaie; in codd. sequitur lacuna. 29. IK: ut om.; ib. B: vertimur. GMN: avertantur. L: avertuntur; ib. C: sensibilia om. 30. I: sed videndo om. B: licet videndo. EL: sed si videndo. MN: sed si videremus; ib. K: interius. 32. G: exterius.

St. Origen's
explanation of
'turning to God'
and 'turning
away from
God'.

veri boni intrinseci. Et cum secundum sententiam Salvatoris: Ubi est thesaurus tuus, ibi et cor tuum, debemus rationes istorum bonorum, convertendo nos honorifice ad Deum iugiter meditari. Unde Origenes super Exod. Omelia XII: Omnis, inquit, qui cum recitantur 5 verba legis communibus fabulis occupatur, aversus est; omnis qui, cum legitur Moyses, de negociis seculi, de pecunia, de lucris sollicitudinem gerit, aversus est; omnis qui possessionum curis stringitur et diviciarum cupiditate distenditur, quia glorie seculi et mundi honoribus studet, 10 aversus est, sed et qui ab hiis videtur quidem alienus, assistit autem et audit verba legis vultu ac oculis intentus, corde tamen et cogitationibus evagatur, aversus est.

It is impossible
that any man
may turn to
God, unless
God has first
turned to him.

Quid ergo est converti? Si hiis omnibus terga vertamus et studio, actibus et mente sollicita verbo Dei operam 15 demus, in lege eius die ac nocte meditemur, omissis omnibus Deo vacemus exerceamurque in testimoniis eius, hoc est conversum esse ad Deum. Est autem oratio hominis sine conversione huiusmodi odiosa; nec est possibile quemquam se ad Deum suum convertere nisi 20 Deus ubique presens convertenti prius causaliter convertatur. Patet ista sententia Ier. XV, 19 et Zach. I, 3: Convertimini, inquit, ad me et ego convertar ad vos; et Deut. XXXII, 21: Provocaverunt me in eo qui non est Deus, et ego provocabo eos in eo qui non est populus. 25 Patet ergo, cum irreverencia sit a Deo averti destruens cultum Dei, quod attentio ad temporalia in nostris orationibus suffocat cultum Dei.

Sed etiam mystice docemur diligenda ordinate diligere ex proprietatibus et accidentibus que natura materiali 30

1. D: secundum om. 3. EHN: illorum. O extinxit. 5. G: Omnes inquit cum. N correxit; ib. B: qui om. 6. I: verbo legis. 7. B: loquitur. 7, 8. C: de pecunia lucranda. 8. EHKLN: pecunia et lucris; ib. A: de luctis. 9. I: ut diviciarum. H: decimarum. 10. EGH: qui glorie. FLN: glorie mundi et honoribus studet; ib. FGI: seculi et om. 11. EFKM: et om. 11, 12. G: alienus assistit, si autem. LN: si quis autem. 15. KMO: ac mente. 17. K: exerceamus in; ib. B: testamentis. 18. FL: ad dominum; ib. F: Est autem omnino omnis sine; ib. EGKLMNO: oratio omnis. 19. CI: hominis om.; ib. B: ociosa. 21. I: ubi; ib. FGMNO: taliter prius convertatur. 22. FGMNO: Patet illa; ib. I: 15. FN: 15 et Zach. 3. G: Ier. 19 et Zach. 10. 23. B: ergo ad. 24. I: Deut. XXXII. H: et ego. Et Deut.; ib. K: Provocavimus. 25. C: Deus — est om.; ib. B: dos in eo; G: in eo quod. H: in eo om. 26. BM: reverencia; ib. G: converti. 27—28. I: quod — Dei om. 27. G: in nostris temporalibus. 28. ABD: terrenis rationibus. 29. EGHKLN: Sed et; ib. FM: etiam om. 30. C: pro proprietatibus; ib. C: et actibus. I: et accidentibus om.; ib. C: natura om. F: que iam materiali.

cordi instituit; intelligendo per cor, ut beatus Bernardus intelligit, vim amoris iuxta illud Prov. XXIII, 26: *Fili, prebe mihi cor tuum*. Ponunt autem anathomici cor diversificari ab aliis membris specialiter in hiis tribus: 5 in partibus ipsum substancialiter ingredientibus, in absolutis eius accidentibus et in accidentibus respectivis.

Mystic interpretation of Love as corresponding to the heart in substance, primary accidents and secondary accidents.

The seven parts of the heart (according to Aristotle) and their mystic correspondence with love.
I. The substance of the heart.

Ponit autem Aristoteles XV De Animalibus, VI capitulo et sparsim alibi quod cor ex septem partibus integratur. Componitur autem cor ex materia spermatica quasi 10 lacertosa propter eius compactionem et fortitudinem; correspondenter *fortis est ut mors dileccio*, Canticorum VIII, 6, et exponitur supra XII° capitulo.

Secundo contextitur cor undique ex filis longitudinalibus, latitudinalibus et transversalibus. Correspondenter dileccio 15 habet virtutem necessarij attractivam, preciosi retentivam et superflui expulsivam.

Tercio cor habet in basi cartilagonem que in senibus induit formam ossis, ut patet de cervis veteribus. Correspondenter antiquatus caritate ex soliditate ossea dicit 20 cum Apostolo Rom. VIII, 35: *Quis nos separabit a caritate Christi?* qui est lapis fundamentalis osse forcior.

Quarto habet cor carnem spermaticam rubificatam; sic fidelis ablato corde lapideo secundum cor carneum, ut dicitur Ezechielis XI, credit omnia necessaria ad 25 salutem, ut dicit Apostolus I Cor. XIII de condicionibus caritatis.

Quinto habet cor fila trium generum; sic caritas attrahenda, retinenda et eicienda subtiliter contemplatur; sed et omnia supra, subter et a latere diligit ordinate.

2. Codd.: Prov. VIII. 3, 4. FHL: cor diversificatum. 4. N: diversificant. 5, 6. EFIKLMNO: et absolutis. 6. IM: et in accidentibus om. 7. K: XV de Animalibus libro cap. VI. 10. I: lactuosa. GN: lactosa; ib. C: operationem. 11. B: fortes; ib. ABDHN: est om. 12. L: cap. XII corr. cap. X. 13. GHI: Secundo om. FMNO: Secundo contextitur autem. H: contextitur autem. C: textitur. I: componitur; ib. GMN: undique om.; ib. I: ex filiis. ABCD: villis. 14. BG: latitudinalibus om. 15. FIO: habet vim activam intus preciosi. ELMN: vim attractivam intus preciosi. G: vim accidentis intus. H: vim necessariam intus; ib. C: intus attractivam; ib. E: et preciosi retentivam. 17. in basi. M: ut lisisi (sic); ib. I: quem senibus. 17, 18. M: que sonibus inducit. GN: que senibus inducit. F: quem seminibus inducit. 18. H: inducit; ib. D: de cervis. 18, 19. I: Similiter cervus antiquatus caritate ex soliditate osseo (sic). GM: Similiter cervus antiquatus capite. EFH LNO: Similiter antiquatus. K: Similiter cervus antiquatus caliditate ex soliditate ossea. 19. H: ex sollicitudine. 19, 20. N: dicente Apostolo. 20, 21. N: separat a Christi Christi qui. 22. FGHKLMNO: Quarto autem; ib. F: rubificatam. 24. E: 2°; ib. IK: intra ad. 25. I: II ad Cor. 27. I: filacterium; ib. ABCDEFGM: sicut. 29. ACD: et om.; ib. F: et altare.

7. Lib. XV De Anim. non extat. Est potius I, cap. XVII.
De Mandatis Divinis.

Sexto habet cor arterias vel venas pulsátiles; sic caritas habet viscera misericordie, per que egentes vivificat et confortat; II Cor. XI, 29: *Quis infirmatur et ego non infirmor?*

Septimo habet panniculos quibus involvitur; sic caritas ex spe premii quiete patitur quicquid tribulacionis ei contingerit, quia I Cor. XIII, 7: *Caritas omnia suffert*; et illi panniculi videntur esse iusticie, quia Prov. XII, 21: *Iustum non contristabit quicquid illi acciderit.*

II. According to primary accidents.
1. Quantity. Quantum ad cordis septem accidentia absoluta, cor¹⁰ habet quantitatem modicam quoad molem, sed virtutem more aliorum principiorum satis magnam; correspondenter caritas more grani sinapis, cui Salvator Luce XVII fidem comparat, ex verbis pomposi non premitur nec propter parvitatem virtutis a fructu operum retardatur.¹⁵

2. Shape. Secundo figura cordis est pyramidalis, rotunda quodammodo, sic caritas instar illius figure per tribulaciones ad superna penetrat more pyramidice figure vel flamme candeles. Sed remanet semper in fide basiliter solidata nec ex angulorum collisione deteritur ab extrinsecis²⁰ nocuentis, quia Act. V, 41: *Ibant apostoli gaudentes a conspectu consilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Caritas itaque tangit temporalia solum in puncto et super bonis spiritualibus solide requiescit.²⁵

3. Position of apex to the left. Tercio habet conus cordis positionem versus sinistram partem a quo spiritus vitales effluunt, ne ratione magnitudinis ledatur ad ossa sed ut in loci strictitudine spiritus depurentur. Correspondenter caritas in adversis de paucis temporalibus contentatur, ut dicit Apostolus I. Tim. VI, 30 ne ponant offensionem evangelio quoad osseos mundialibus induratos; refundit tamen contra persequentes

1. I: habet corpus; ib. ABDEKM: sicut. 3. ABCDEFGHIKLM: I Cor. IX, N: II Cor. 12. 5. B: sicut. 6. I: tribulacionis om. 7. F: contingerit. 8. F: quia om. 9. BC: contingerit. H: ei acciderit. M: eveniret. 18. F: cordis aream. (Recte: $\wedge em$ = septem.) 11. BH: virtute. 12. I: moris (aut morum). 14. C: temperat; ib. I: premitur. 16. K: Secunda filia cordis; ib. H: piralis. 17. AD: sicut. 18. ABCDKM: pineate figure. EFGL: pyramice. H: premeate. N: piraice; ib. AD: ut flamme. BC: ut om. Correxì supra: vel. FHMNO: vel om. 19. B: basi. FGL: basis. ACD: basaliter. N: basialiter. K: vasaliter. (Rectius: basilariter.) 20. M: angelorum; ib. C: intrinsecis. 22. F: qui habiti sunt. 24. I: solis bonis. 27. G: a qua. 28. B: sedatur; ib. M: sed in loci; ib. D: in om.; ib. B: ut loca strictitudinem. I: loci fortitudine. 29. I: depuretur. 30. I: ad Tim. 32. C: refunditur; ib. C: tamen om.

29. Alludit dicto: *Habentes autem alimenta* etc. I. Tim. VI, 8.

spiritualia suffragia iuxta doctrinam Apostoli Rom. XII, 17:
nulli malum pro malo reddentes.

Quarto habet basis cordis posicionem versus dextram, ut sic recipiat sanguinem, eventacionem et motum pulsus. 4. Position of base to the right.
5 Habet autem in basi duos ventriculos, quorum dexter maior recipit ab epate grossum sanguinem et dirigendo dirigit ad foveam sinistram mediam sed minorem; que dirigendo ulterius transmittit spiritus ad supremum ventriculum in sinistro, et sunt meatus sanguinum
10 continue stricciore. Sunt autem in duabus foveis basilibus duo additamenta parva instar auris muris per quorum dextrum recipitur sanguis ab epate et per sinistrum spiritus infrigidans a pulmone, ut et sic moveantur arterie continue, dum cor secundum virtutem attractivam a
15 venis se dilatat et secundum virtutem expulsivam influens in partes exteras se constringit. Correspondenter via latissima caritatis porrigitur ad bona gracie pociora, via autem sinistra stricciore ad bona media vel infima minus bona. Utraque enim oportet in via attendere iuxta illud
20 Canticorum II, 6: *Leva eius sub capite meo et dextera illius amplexabitur me.*

A ratione vero recipit nutrimentum spirituale, et os aperuit attrahitque spiritum depurantem, quia aliter
25 secundum rationes abstractas totum cibum anime in unum plenum omnium rationum vivencium dilatatur intelligibiliter secundum diastolim et sistolim, id est, influxum a spiritu increato et effluxum ad vires et organa spiritualiter vivificanda.

3. I: *habet usis*; ib. ABCD: *dextrum*. 4-6. B: *sanguinem* — *recipit* om. 4. I: *eventacionem*. H: *eventaneum*; ib. C: *pulsus*. 5. I: *in vase*. 6. C: *et sanguinem*; ib. ADEGO: *digerendo*. 6, 7. I: *in dirigendo deicit*. K: *dirigendo digerit*. M: *dirigendo deiecit*. 7. FLN: *deicit*; ib. B: *ad fendam*. 7, 8. I: *minorem crume* (sic) *digerendo*. FG: *minorem cruce digerendo*. H: *aure digerendo transmittit*. 8. BCEO: *digerendo*; ib. IM: *ulterius* om. 9. G: *sinistra*. 10. I: *in duabus basilibus*; ib. ACDELM: *basilibus*. 12. I: *dextram*; ib. N: *per sinistram autem*. 13. EH: *ut sic*. 14-15. DI: *virtutem* — *secundum* om. K in marg. addit. 14, 15. BC: *aeris se*. EGHMNO: *a ventis* om. 16. I: *extrinsecas*. G: *externas*. 17. N: *pungitur*; ib. I: *ad bonum*. 18. I: *vel infinita minus*. 20. BD: *eius*. 21. C: *ipsius*. 22. I: *Secundo a ratione enim vera*; ib. C: *incipit*; ib. D: *ut os*. 23. FK: *depurantem*. H: *deprimentem*; ib. B: *aliter* om. 24. K: *creabil*. 25. B: *secundum* om. 27. EFGHIKLMNO: *intelligit secundum*; ib. B: *diastolim*. HL: *diastolim*; ib. G: *sistolim*; ib. MN: *id est* om.

27. Diastole from *διαστέλλω* = *ampliare*; *συστολή* = *systole* = *motio cordis*.

5. Position in
the centre.

Quinto cor situatur in medio animalis, sicut rex in medio regni sui, vallatum undique thorace, spondilibus et spina dorsi. Correspondenter caritas vallatur virtute fidei vel iusticia pro thorace, virtute spei de prosperis comprehendendis et adversis fugiendis tanquam spondilibus. Et tercio longanimitatem vel perseveranciam erigit tanquam spinam; illa enim requiritur ad coronam. Et sic cor interioris hominis situatur tutissime ligatum istis fulcimentis vel quatuor virtutibus cardinalibus tanquam fortissimis ligamentis.

6. Interior
shape.

Sexto cor hominis est intus concavum secundum tres cameras, ventriculos, foveas vel vasa sanguinum. Solum enim cor habet sanguinem instagnatum, cetera vero membra in venis habent sanguinem a corde fontaliter ministratum. In prima camera est sanguinis generacio, in suprema est spiritus vitalis sublimacio et in medio est sanguinis et spiritus temperata commixtio. Proportionaliter in corde interioris hominis est prima camera qua concipitur devota meditacio, suprema in qua ascendit contemplantis oracio et media in qua temperatur utrique sancte operationis volicio.

7. Temperature.

Sed preter quantitatem, situm et figuram cordis manifestum est septimo quod cor est calidissimum inter cetera membra, cum habet spiritus naturaliter compplantatos ex quibus cum spiritibus intrinsecis calefacit et dirigit sanguinem intrinsecum et membra extrinseca, sicut per aquam balnei calefit terra sulfurea.

Correspondenter caritas omnes virtutes comitantes format et omnibus conversantibus proficit ad salutem, dum omnes excitat ad amorem; patet sententia I Cor. XIII. Sed heu Mat. XXIV, 12 prophetat Veritas: *Refrigescet caritas multorum.*

III. According
to secondary
accidents.

Sunt autem septem accidentia respectiva que ex duobus predictis septenariis insunt cordi.

1. I: *vel sicut.* 2. C: *undique in.* 3. I: *deorsum.* 4. C: *et iusticie.*
4-5. I: *virtute — comprehendendis om.* 5. ABD: *aversis.* H: *et adversus.* 5-7. I: *spondilibus per longanimitatem vel perseveranciam erigit tanquam spina.* 5, 6. FGLN: *spondialibus.* 5. FGNO: *Et per longanimitatem.* 7. H: *spina; alia enim.* N: *spina.* 8. C: *sic om.* ib. I: *ligatum om.* 9. FILN: *istis fascimentis.* GM: *vestimentis.* 12. B: *sanguineum.* 13. C: *cetera enim.* 14. B: *formaliter;* ib. I: *ministrante.* 15. I: *In prima.* 17. G: *temporalis.* 18. M: *quo.* 19. F: *conscendit contemplativis.* 20. B: *in om.* ib. C: *comparatur;* ib. FK: *utraque.* 22. I: *Sed post.* H: *Sed propter;* ib. ACD: *situm om.* 23. I: *est om.* before *calidissimum.* 24. B: *cetera om.* 24, 25. ACD: *contemplativis.* B: *compplantantes in.* GM: *copulatos.* 25. HIO: *quibus tamen;* ib. I: *intrinsecus.* 26. ABCDEFIKL: *digerit.* 27. H: *calefacit;* ib. G: *aqua sulphurea.* 30. ABCD: *sententia om.* 31. B: *Sed patet;* ib. F: *Quod refrigescit.* GKM: *Refrigescit.* 33. AB: *Sunt et.* D: *Eciam.* L: *Sed sunt septem.*

Primo est membrum primo formatum in animali a quo natura progrediens cetera membra animalis format, vivificat et conservat. Correspondenter natura increata incipiens a caritate ex illa format totum corpus activum vite eterne
 5 meritorium et mortificatos vivificat et conservat, ut patet I Cor. XIII.

1. As the heart shapes and quickens and preserves the other members of an animal so does Love shape man.

Secundo cor est in motu continuo spiritum aereum attrahendo et vitam ac motum aliis partibus effundendo. Sic caritas abhorret ocium, *operatur enim magna si est*
 10 iuxta beatum Gregorium, recipiens inspirationem a communi spiritu increato, Mat. X, 20: *Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*. Sicut igitur pulmo circumdat cor, sic Spiritus Sanctus vim amandi; et ipsa est tunc amorem reflectens
 15 et meritum in capitaneos supra ipsam, in subditos ipsa inferiores, amicos a dextris et inimicos a sinistris. Unde ad illos qui frigidiores sunt plus vergit instar cordis, ad mortuos tempore priores ac generandos tempore posteriores proficiendo respicit.

2. As the heart is always in motion, so Love works incessantly in man.

20 Tercio cor nutritur colera calida sibi simili in natura. Correspondenter cibus potencie volitive non est fleuma lubricum vel melancolia frigida sicut in carnalibus et avaris sed sententia lenis et calida qua ad celestia aspiramus.

3. Love leads him from earth to heaven.

25 Quarto cor est preco certissimus vite et mortis, cum corde quidem vita primo et ultimo copulatur. Correspondenter amor est nuncius vite et mortis spiritualis, cum Mat. XV: *De corde exeunt cogitationes; hec sunt que coinquinant hominem*. Et cum homo non vivit
 30 spiritualiter nisi amore, patet quod primo venit viventi

4. As the heart is a test for life or death, so Love for spiritual life or death.

2. I: aliis format. 3. B: Ut correspondenter. F: Correspondenter naturaliter. 3-5. M: Correspondenter — conservat om. 4. F: caritate illa format; ib. ACDGHMN: informat. 5. ABCD: et om. before mortificatos. K: meritorium; ib. H: et om. before conservat. 7. BHNO: continue. F: motu continencie; ib. M: spiritum alienum; ib. C: nereum. 8. B: intrahendo; ib. C: influendo aliter effundendo. FK: offendendo. 9-11. B: est — vos om. 10. M: recitans inspirationem. 11. FGKNO: communi om.; ib. I: Matth. 9. M: X om. 13. FGLMNO: Sicut ergo. 13, 14. FHIK: Spiritus beatus. GMN: Spiritus luminis. 15. I: et meritum om. BK: ac meritum; ib. B: in capitantes. EGN: in capitaneas; ib. B: ipsa. FGMN: ipsum in subditas. F: ipsam inferiores. E: ipsam in subditas ipsa. 17. B: ad istos. 18. I: et posteriores generandos. GMN: ac posteriores generandos; ib. KMNO: tempore om. 19. EK: perficiendo. 21. B: femina. ADM: flemma. C: fluma. 22. F: melancolica. 24. KNO: inspiramus. 28. B: cum hec. 29. I: coinquinat. 30. I: spiritualiter om.; ib. C: in amore; ib. M: quod om.

10. St. Gregorius pluribus locis. Cf. Ep. CVIII ad Syagrium ep. Opp. III, p. 1035. 28. Matth. XV, 18: *Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt et ea coinquinant hominem*.

et ultimo recedit a mortuo, in tantum quod in predestinato semper vivo non excidit. Sicut enim cor non recipit infirmitatem eciā minimam, sic amor nullam culpam secum compatitur.

5. As the other parts of the body have been created for the sake of the heart, so the other virtues for the sake of Love.

Quinto propter cor cuncta membra reliqua sunt ⁵ creata, ut splen in sinistro, epar in dextro, cerebrum supra ex opposito, et pulmo ad temperandum aerem tanquam flabellum cordis et ad recipiendum fumositates, ut homo permaneat corde temperato. Correspondenter omnes vires anime et virtutes sunt propter potenciam ¹⁰ et actum potencie volitive: paciencia colligens modo splenis iniurias malencolicas in adversis; temperancia virtuose delectans in prosperis tanquam epar; humilitas amorem Dei senciens in altis gradibus more cerebri; et affabilitas verbis dulcibus atque prudentibus temperans ¹⁵ passiones cordis tanquam pulmo.

6. As the heart of a man defines his quality, so does Love. It makes him stout-hearted.

Sexto secundum Aristotelem omnes condiciones hominis quantum ad habitudinem naturalem corporis capiunt a corde originem. Ut cor magnum habens paucum de sanguine constituit naturaliter timidum; econtra cor ²⁰ habundans in bono sanguine, si caput magnum non mitiget; et sic de singulis condicionibus provenientibus a natura. Correspondenter caritativi cordati sunt et audaces in causa Dei habentes multum de amore, cuius amoris pauperes sunt pusillanimes; sive quia in altis ²⁵ gradibus constituti ut caput timent serviliter humores fluidos temporalium, sive quia in se sunt pauperes huius amoris vivifici reddentis homines animosos.

1. B: tantam. 2. I: semper om.; ib. BH: excidit. 3. I: et minimam; ib. C: amor illam. 5. IK: reliqua om. 8. I: tanquam flabellum; ib. K: et om.; ib. K: famositates. 9. I: cordis temperacio. 10. B: anime om. 11, 12. H: nemo splenis. 12. I: plenis; ib. K: et adversus. 14. M: fans (faciens). 15. I: tanquam prudentibus. 16. FHK: cordium. 18. GM: naturalem magnitudinem corporis. EFLN: magni corporis. 18, 19. EFGHIKLMNO: a corde om. 20-21. M: constituit — sanguine om. 20. ABCDGL: timidum. H: timi (sic). 23. A: sunt om. 24. I: amor. 24, 25. BK: cuius amore. 25-27. C: in altis — quia om. 26. M: ut om.; ib. A: timet; ib. K: serviliter om. 27. C: temporancium; ib. H: sive qua. 28. EF: amoris uniti. K: unitati. H: amore uniti; ib. ABDEFHIKLO: reddentes; ib. FHIMN: amoros. G: curiosos.

17. Aristoteles De Partib. Animal. III, cap. IV: Αἱ δὲ διαφοραὶ τῆς καρδίας κατὰ μέγεθος τε καὶ μικρότητα καὶ σκληρότητα τε καὶ μαλακότητα τείνουσί πη καὶ πρὸς τὰ ἥδη. Τὰ μὲν γὰρ ἀναίσθητα σκληρὰν ἔχει τὴν καρδίαν καὶ πυκνὴν, τὰ δ' αἰσθητικὰ μαλακότεραν, καὶ τὰ μὲν μεγάλας ἔχοντα τὰς καρδίας διελὰ τὰ δ' ἐλάσσους καὶ μέσας θαρραλέωτερα. Cf. et Robertum Lincoln. Dicto XLII Habentes corda magna . . . timorosi sunt.

Septimo falcones, aquile et alie aves cordate appetunt naturali industria cor in cibum. Correspondenter viri spirituales a terrestribus elevati celestia contemplantes cum aquilis appetunt in cibum anime panem vite, cum sit totus cor, quia ut patet I Ioh. IV, 8: *caritas in abstracto*. Ideo propter sequelam edulii signanter dicit Veritas Luce XVII, 37: *Ubicunque fuerit corpus, congregabuntur et aquile*. Quotlibet sunt huiusmodi cordis proprietates ex quibus addiscere possumus Deum diligere, et discutere si ipsum diligimus toto corde. Ad hoc enim voluit in lectura crucis aperiri lancea librum cordis. Unde non est possibile alicui persone ecclesie infirmitatem spiritualem contingere, nisi propter indispositionem cordis aut animi in aliquo accidencium predictorum. Quando enim cor est eversum vel improporcionabiliter respicit cetera membra, totum compositum est infirmum. Et quando prelatus vel prepositus, qui debet esse cor populi, contra predictum ordinem in quantitate, figura, positione vel qualitate evertitur, necesse est populum infirmari.

20 Ideo respiciamus in ara crucis cor Christi apertum et conformemus nos sibi secundum triplices septenarios predictos secundum cor anime. Hoc enim est prebere sibi cor nostrum.

7. As certain animals long for heart as food, so the spiritual men long for the bread of life.

From all the qualities of the heart we learn how to love God.

If the heart is out of order, the whole body is weak thus if the head of the people is out of order, the people is weak.

Sed ponendo finem huic materie notandus est textus 25 Exodi quo subditur: *visitans peccata patrum in filiis in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia hiis qui diligunt me et custodiunt precepta mea*. Ubi patet duplex allectivum timoris et amoris ad custodiam mandatorum, non solum quoad 30 malum aut bonum in persona prevaricantis vel legem decalogi observantis sed in genere de tali stipite procedentis.

Explanation of the text respecting the visiting of the sins of the fathers unto the third and fourth generation.

1. I: *Ideo accipitres*. K: *Septem falcones aquile*. H: *Unde septem falcones*; ib. AD: *alie* om. 2. EFHILMN: *cor ad*. 3. H: *alevati*. 5. H: *coctis cor*; ib. C: *caritas est*. 7. H: *Luce ... cap^o*. 7, 8. L: *congregantur*. 8. M: *Quotlibet*. Superscr.: *Quam multe*; ib. BDFILM: *modi* om. 10. D: *si Deum*; ib. ACD: *enim* om. 12. B: *non* om.; ib. B: *personam*. 12—13. F: *persone — cordis* om. 13. FHIKLO: *spiritualiter*. 14. ABCDH: *aut* om. 16, 17. *Sic quando*. 17. B: *prelatus sit*. C: *prelatus sive*. 18, 19. B: *possessione vel quantitate*. EFGKLO: *vel positione aut*. H: *figure vel potencie aut*. 20. FGHI KNO: *aram*. M: *aptum*. 21. FGIMO: *sibi* om.; ib. EFGHIKMO: *secundum tres*; ib. C: *tenarios*. 22. C: *secundum* om.; ib. B: *sibi* om. 25. M: *quo subditur* om. FHKLNO: *qui subditur*; ib. I: *visitans iniquitas*. E: *iniquitates et peccata*; ib. D: *filios*. 25, 26. F: *in tertiam intelligitur et quartam*. 26. I: *qui homo (hō)*. 27. I: *in nulla*. 29. B: *ad* om. F: *ad custodiendam*. 30. HI: *autem ad bonum*; ib. I: *prevaricatis*; ib. ABD: *precedentis*.

25. Exod. XX, 5.

Christ teaches
us to observe
the com-
mandments.

God is more
ready to
reward than to
punish.

Three causes
for visiting unto
the third and
fourth
generation.

Naturale quidem est patrem curare de filiis et per consequens ex eorum dampno preminato teneri ac ex eorum successu prospero hilarari et per consequens utrobique de eorum mediis precavere. In novo vero testamento, ubi patres non tantum de carnali progenie⁵ curam habent, docemur a Christo personaliter ac filialiter Matthei XIX, 17 precepta Domini custodire: *Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serva mandata.*

Secundo elicitur ex hoc textu quod Deus est prouior ad premiandum quam ad puniendum, cum promittit¹⁰ se punire peccata usque in quartam generationem et premiari merita usque in millia. Non enim punit Deus nisi occasione data ex peccato, sed per se premiat ex bonitate intrinseca iuxta illud Ysaie XXVIII, 21: *Alienum est opus eius.* Et loquitur de punitione: *peregrinum est,*¹⁵ inquit, *opus eius ab eo qui amat naturaliter opus suum.*

Sed triplex causa ponitur quare limitatur usque in tertiam et quartam generationem.

Prima quia ad tantum tempus solent patres cum filiis esse superstites et sic compaciendo filiis ipsos in peccatis²⁰ sequentibus compuniri.

Secunda causa quam tangit Magister secundo Sententiarum distincctione XXXIII stat in isto quod in forma temptationis hominis ad peccandum sunt quatuor gradus: Primo, levis motus ad cogitandum de actu prohibito quem²⁵ sensualitas condelectans offert rationi tanquam mulier viro pomum. Secundo, in consensu rationis completur peccatum, ac si mulier fetum concipiens postmodo parturiret. Tercio, quando ratio determinate persequitur ad perpetrandum facinus cogitatum, inualecit peccatum usque³⁰ ad tertiam generationem, et si quarto sit facinus opere

1. GN: patri. 2. EFI: de eorum; ib. CGH: preunciato. O super-
scripsit; id est ante minatum dicto; ib. I: terveri autem; ib. FGNO: aut
ex. 3. KN: prospere; ib. EFLNO: exhilarari. 6. A: finaliter. I: hac
filialiter. 7. GM: precepta Domini om.; ib. B: custodiri. 9. K:
Septimo elicitur; ib. C: ex isto; ib. K: est om. 10. BN: quam puni-
endum; ib. B: causa promittit. 11. I: punire in tertiam et quartam.
F: in tertia et in quarta; ib. H: et om. 12. I: m(er)ita in nulla (sic).
13. per se. M: pere. L: pe = precise. 14. F: Is. 24. 16. ACDI: eius
om.; ib. M: amant. 17. M: literatur; ib. FI: usque om. 19. F: quia
om. 20. B: et ipsos. 22. B: secundo om. 23. EFHKLNO: illo.
24. GN: contentacionis. F: temptationis bonus ad peccandum... sicut
quatuor; ib. LM: ad peccatum. 25. EFGHKLNO: Primo. ABCDIM:
Primus; ib. ABCDE: modus. 27-28. I: viro - ac si om. 28. 29. M:
partiviret. 29. BFHO: Tercio quomodo; ib. I: ratio om.; ib. B: de-
terminaret; ib. EFI: prosequitur. 29-31. I: ad - tertiam om.
30. FGLNO: usque in. 31. I: et si quarto facinus sicut opere; ib. F:
et si tercio.

21. Petrus Lombardus sed est dist. XXIV: De ordine pec-
candi...

consummatum, completur quarta generacio. Et omnes istas generaciones Deus visitat in toto genere puniendo.

Tercia causa dicit quod Deus dupliciter visitat peccata generacionis prave, aliqua puniendo ad purgacionem, 5 ut peccata perpetrata precise usque ad terciam generacionem, et aliqua puniendo ad perpetuam dampnationem, ut peccata ad quartum gradum prodeuncia. Quidam enim peccant mortaliter solum intrinsecus in consensu tanquam filia archisinagogi mortua infra domum; alii 10 complendo peccata ad extra in opere tanquam filius vidue per portam civitatis delatus ad sepulcrum. Et alii in operibus nephariis consueti tanquam Lazarus quatridentus iacens fetidus in sepulcro. Et usque ad hunc tertium gradum Deus visitat peccatum hominum expurgando; in 15 cuius signum tantum istos tres mortuos legitur suscitasse. Sed quarto peccant aliqui peccato finalis impenitencie indurati, et illud peccatum in Spiritum Sanctum Deus visitat perpetuo puniendo. Unde Amos I, 3 scribitur *super tribus sceleribus Moab et super quatuor non convertam eum.*

20 Sed dubitat Lincolniensis quomodo hoc sit iustum, cum Ezechielis XVIII, 20 dicitur quod *pater non portabit iniquitatem filii nec econtra*; sed solvit per hoc quod peccata que filii committunt occasione informacionis vel omissionis correpcionis parentum sunt peccata parentibus 25 imputanda, ut alias diffuse exposui.

Et cum nemo malum pene patitur nisi iuste, manifestum est quod impossibile est filios puniri ad dampnum suum nisi peccata parentum originancia causent peccatum proprium, ut patet de originali peccato. Et sic patres 30 exemplacione et filii imitatione peccati habent iustissime communicacionem in penis: unus ex peccato proprio appropriate paciendo et alius ex mala habitudine penaliter

Grosseteste's doubts whether this is just; solution of these doubts.

2. K: glorie (sic) puniendo. 4. C: primarie; ib. GIMN: aut puniendo. EFO: alia puniendo. 5. EF: ut om.: ib. M: perpetrata prime generacionis usque. G: perpetrata pte; ib. IK: previe usque. EFLO: primo usque. H: prime. 6. I: et alie. FGMO: et alia puniendo. 7. EM: usque in. N: usque ad; ib. K: prodencia. 9, 10. I: aliquando complendo. 10, 11. FI: filio . . . delato. O: filius . . . delato (sic). 11. I: Et aliquando. 12. B: consuetus. 13. B: et sepultus. 14. C: purgando. HM: peccata. 15. H: Et cuius in signum; ib. FGHKLNO: illos. 16. B: Si quarto; ib. I: aliqui in aliquo. ADG: aliqui aliquo. HKMNO: aliqui qui aliquo. EFL: peccant aliqui qui sunt peccato aliquo finalis. 18. KL: perpetue; ib. ABDEFGN: Unde om. I: Cum Amos. Codd.; Amos 2. 19. GNO: super quartum. 20. B: scit. 24. B: omissiones. 28. B: nisi pater. ACD: preter. EFGHIKLMN: nisi propter; ib. H: originancium; ib. M: cause ut. 29. D: sic om. 30. B: examinatione. CGMN: exemplative; ib. I: peccati hunc. 31. IK: unus ut. 31, 32. C: peccatis propriis appropriaciis; ib. B: compaciendo; ib. ABDGKM: alius om.

compaciendo et econtra reciproce utrobique iustissime ad pulcritudinem universi. Unde signanter comminatur Deus contra peccatum ydolatrie hanc penam se extendentem reciproce a parentibus ad filios et econtra, quia in hoc peccato manifestum Dei odium indicatur et filii 5 capiunt in irreligiositate ydolatrie vel supersticionis pro causa communiter quod sic decet facere, quia parentes et veteres sic fecerunt, ideo signanter ydolatre per peccatum in filiis deterrentur.

The Lord is merciful to all who observe His commandments; he blesses all those thousands of predestined souls in heaven.

Facit autem Deus misericordiam in milia observantibus 10 eius mandata, quia omnes millenarios predestinatos ex hinc beatificat in patria; quia sicut denarius numerus, sub quo continetur decalogus, ductus in se cubice millenarium numerum constituit, sic observans decalogum tam corpore quam anima solidissime premiatur. Non 15 autem notatur in hoc graduum generacionis multitudo, quia ex unitiva caritate omnes beati sunt una generacio que notatur per milia, qui est maximus universitatis numerus, communis ad omnes millenarios, nedum beatorum sed et creatorum. Et ad istum sensum credo 20 hoc nomen milia indefinite positum ad denotandum beatos per omnes millenarios misericorditer premiari.

CAPITULUM DECIMUM SEPTIMUM.

Explanation of the second commandment, the wording of which is negative.

Secundum mandatum decalogi est negativum, cum dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* 25 Et subditur causa huius, cum dicitur: *Nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui frustra.*

1. l: faciundo. 3. D: Deus — penam om. 3, 4. F: si extendentem. 4. D: et quia. 5. C: manifestissimum. 6. D: sapiunt; ib. ADL: religiositate. C: irregularitate. 6, 7. FI: supersticionis peccata communiter et sic dicuntur (F: debent) facere. B: et sic decet. K: pro tam communiter. 7. EGKLMNO: sic debent. 8. l: sic facerent. 12. B: quia twice. 13—14. I: decalogus — constituit sic om. 14. B: numerum om. 15. I: anime. 16. GLMN: in hoc gradu; ib. IK: gaudium generacionis; ib. I: multitudo twice. 17. EFGKLMNO: quia omnes ex vicina karitate beati. 17. l: beate. 20. FLNO: Et ad illum; ib. BN: credo quod. 21. K: hoc non (sic); ib. N: et ad. 22. EHIKLN: bonos. 25. KLO: Domini om.; ib. F: huius om.; ib. I: Non enim. L: enim om. F: Non habebit. 27. KM: insontem donec eum; IM: Domini Dei sui; ib. ACD: sui om.

25. Exod. 20, 7. De hoc mandato cf. Serm. I, 89—90; IV, 474 seqq.

Pro quo notandum quod *nomen reale*, de quo nobis sermo, est res ipsa, ut a Deo dicitur. Et dividitur in nomen proprium et commune, sicut rerum aliqua sunt universalis et aliqua singularis. Et autem nomen proprium secundum Lincolniensem dicto LXII collectio proprietatum rei quam non est in alio reperire. Voces autem nostre sunt signa nominum.

Secundo notandum quod *in vanum* vel frustra dicitur fieri quod fit inutiliter quoad finem debite intendendum. The meaning of *in vain*.

10 Ex quo patet tercio quod omnis peccator in vanum accipit nomen Dei; accipit enim nomen ymaginis quam deformat sicut fidelis nomen Christi accipit in baptismo; et specialiter omnis iurans sine causa rationabili nomine Dei sui. Whosoever swears by God's name without reasonable cause takes His name in vain.

15 Et patet quod huius mandati prevaricatio et observancia convertuntur cum prevaricatione et observancia cuiuscunque alterius mandatorum. Ponit autem Lincolniensis quod infidelis blasphemando in Deum ad cuius ymaginem est creatus in vanum accipit nomen Dei. Grosseteste's opinion that a heretic takes the Lord's name in vain.

20 Et sic prima in vanum nominis Dei acceptio est in cogitatione, secunda in sermone et tercia in opere. The Lord's name is taken in vain in thoughts, speech and works.

Primum autem nomen Dei est *esse*; de quo Exodi III, 14, 15: *Ego sum qui sum*, ait. Et sequitur: *Hoc nomen mihi est in eternum et hoc memoriale in generatione*

25 *et in generationem*.

Cum autem Deus solus ex se est et omnia alia equivoce ut sibi inherent, patet quod solus Deus substantialiter est; ut ostendit Ieronymus ad Damasum papam. Illud autem nomen assumit omnis fidelis vel infidelis in re
30 et cognitione. *In re* ex hoc quod Deus participat sibi esse. *In cognitione* vel analogice in prima impressione.

1. IL: de quo est. 2. D: sermo om. 3. GM: et nomen commune. FO: et in nomen. 3, 4. FFGHIKLMNO: alia. 4. ACD: sunt singularia. 5. FIK: dicto VI. HGO: VI, II (= 62). K: cap. II. 7. FG IKMNO: illorum nominum. 9. M: determinate intendendum. 10. I: te cio om. 11. C: Dei sui; ib. ACD: accipit om. 13. I: et fallit omnis iurans; ib. AGHMNO: rationali; ib. EIL: nomen. 17. I: alterum. 18. M: quod infidelis om. G in marg. addit. 19. EHO: domini. 20. I: Et sic — Dei om. 21. EFGN: et om. 24. B: in om. before eternum. 25. EFIO: in om. 27. I: sibi haberem. 28. EIL: Ieronimus solidus et maturus theologus; ib. D: ad om.; ib. D: Damascum. 29. O: iure et (sive: mere et). 30. O: iure; ib. C: percipiat. 31. I: esse om.; ib. F: in primam pressionem entis.

5. I Lincolniensis l. c.: Sic autem proprietas nominis uniuscuiusque persone est collectio accidentium quam non est in alio reperire (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 127^a). Cf. Sermones I, 39; III, 496. 28. Ep. XV (ad Damasum papam) Opp. tom. I, 357.

entis, vel philosophice probando quod est unicum necesse esse.

Explanation
of this sentence.

Et cum assumit illud nomen ad finem quod cognoscat trinitatem in illo esse correspondentem ad tres entis analogi passiones, scilicet patrem correspondentem ad 5 entis unitatem, filium correspondentem ad entis analogi veritatem, et Spiritum Sanctum correspondentem ad terciam entis passionem scilicet bonitatem, ut ex illis gignat in via unam fidem *ex unitate*, cum Eph. IV, 5 scribitur: *Una fides*, secundo gignat spem *ex veritate*, 10 quia II. Thim. II, 13 dicitur: *Deus fidelis est, se ipsum negare non potest*, et tercio gignat caritatem *ex bonitate*, cum I. Ioh. IV, 8 scribitur: *Deus caritas est*. Qui ergo accipit primum substancialia nomen Dei in cognicione et deficit ab hoc fine, errando in materia de 15 trinitate vel in materia de proprietatibus Dei, ad cuius noticiam huius nominis assumptio deberet inducere, vel tercio in materia de tribus virtutibus reformantibus ymaginem, assumit nomen Dei sui, ut patet ex descriptionibus, nimis frustra. 20

Et cum omnis ydolatra aptat dictum nomen ad creaturam vel ydolum, que nedum est vanum sed vanitas in abstracto, patet quod omnis ydolatra assumit nomen Dei nimis in vanum. Pro minori scribit Apostolus Rom. VIII, 20 quod *vanitati creatura subiecta est*. Quod beatus 25 Ambrosius in suo Exameron exponit de qualibet creatura iuxta illud Eccli I, 2: *Omnia vanitas*. Quicquid enim non per se est veritas sed habet pro mensura precedente suam existenciam esse intelligibile est quoad illam mensuram respectu existencie creature pura vanitas. 30 Nomen itaque Dei *portantis omnia verbo virtutis*, ut dicitur Hebre. I, 3 in vanum assumitur, quando ad aliam creaturam infideliter applicatur. Ideo secundum

1, 2. I: necesse est. 3. I: Et cum. Superscriptum: hii. FLMN: Et hii assumunt nomen Dei illud. G: Et tamen (in rasura). H: Et tamen. O: Et tamen assumit nomen Dei illud; ib. F: quo. 4. H: entes. 6. K: filium — analogi om. 7, 8. EFGHIKLMNO: ad secundam passionem entis scilicet veritatem. 9. M: gignant. 10. D: gignat fidem. 13. ABCD: cum . . . scribitur om. FKL: cum om. 15. M: ad hoc. 16. B: trinitate — de om.; ib. F: Dei om. 17. I: assumpto. 19. I: assumitur. O: assumst. 22. K: est om. 24. N: minore. 24, 25. ABDEFGIM: Rom. IX. 25. I: quod — est om. EN: quod om. 26. I: de qualitatibus creaturarum. 29. B: est om. 30. EFNO: creatura. 31. H: Nonne itaque.

Augustinum IV cap. libro V de Trinitate: *Intelligere debemus Deum quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigencia creatorem, sine situ presentem, sine habitu omnia continentem, sine loco*
 5 *ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutacione mutabilia facientem nihilque patientem.*

Intelligamus Deum non hoc vel illud verum aut bonum sed verum et bonum simpliciter; intelligamus eum quo nihil est superius, nihil melius, non solum optimum quod
 10 cogitari potest sed et melius quam excogitari potest; tali itaque credulitate cum congruo amore assumimus nomen Dei in veritate que ipse est et non in vanitate que ipse non est.

Perceiving God not as this or that true and good being, but as simply the true and good being, we take His name not in vain but in truth.

Uterius eciam si Deum credimus esse trinum, nisi
 15 credimus eum esse omnipotentem, omniscientem et omnivolentem cum ceteris eius proprietatibus nomen Trinitatis in vanum assumimus.

Unless we believe in his omnipotence, and other attributes we take His name in vain.

Sic autem peccant heretici qui vel credunt cum Manicheis quod Deus non fecit nocivas bestias vel
 20 naturam corpoream aut quod Deus fecit aliquid sine utili fine; quia opus carens fine utili foret frustra.

Thus do the heretics, e.g. the Manichees.

Unde putant heretici bestias feras et crudeles, animalia venenosa, muscas et similia esse superflua et nociva, cum tamen manifestum sit ipsa esse utilia: primo in
 25 hoc quod trinitatem increatam indicancia sunt scale vel specula quibus mens humana potest in Deum ascendere. Possumus enim ex magnitudine vel virtute creature contemplari creantis potentiam; ex forma vel pulcritudine creantis sapienciam; et ex ordine vel utilitate
 30 creantis bonitatem vel benevolenciam. Et sic vilissima vel parvissima creatura qua homo in trinitatem sic ascendit que est celum celorum est scandenti utilior quam

They hold savage beasts to be superfluous and obnoxious, although they clearly are part of the scale or mirror by which the human mind can reach to God.

Thus the smallest worm may for this purpose be of more use than gold, silver, or precious stones.

1. H: libri de civitate. 2. B: sui qualitate; ib. FHLMNO: esse bonum. 5. B: ubique in locum. 6. C: omnia mutabilia. I: mirabilia; ib. BFGILMO: nihil. 7. B: illud vel bonum. 8. EGHKLNO: sed unum et bonum; ib. I: bonum sempiternum; ib. F: simplex. 9. EFI MNO: nihil est verius, nihil melius; ib. AD: optimum om. 10. DI: sed — potest om.; ib. BIK: sed nec melius; ib. cogitari. C correxit. FGLO: quod excogitari. H: quod eo cogitari. 14. I: eciam om. 15. FGHILNO: credamus. 16. C: ceteris omnibus. 18. N: Sic enim; ib. B: qui cum; ib. K: cum om. 19. fecit om. K: fecerit. 19, 20. I: vel nullam. K: vel ullam fecit corpoream. 21. B: fine tali. 23. I: iniusta et consimilia. FGNO: consimilia. 24. I: malum sit. 30. IN: vel pervilissima. HK: parvissima. O: parvissima. 31—32. I: qua — que om. 31. GH: trinitate.

1. St. Augustini De Trinitate, non (ut supra) lib. V, cap. 4, sed lib. V, cap. I. Opp. tom. VIII, p. 912.

auri rutilans fulgor vel argenti nitor, quam gemmarum perspicuitas vel fructuum terre ubertas aut quevis secularis potestas. Quapropter si formica vel musca fuerit tibi predicti ascensus scala, est ut sic tibi utilior quam equus bellicosus super quo acquirereres quantamcunque humanam 5 gloriam et conquirereres omnia regna mundi.

Many venomous beasts are even wholesome for man on account of their innate virtue.

They collect the poison of the earth, the water and the air which otherwise would hurt us.

They are instruments of God to chastise sinners and, therefore, useful for the good and the bad alike.

Secunda utilitas est quod omnia ista etiam venenosa sunt hominibus medicinalia et propter virtutes suas naturales a Deo utiliter condita, et sic habent ad integritatem universitatis create plurima iuvamenta. 10

Tercia utilitas est quod instar cutis fellis congregant in se venena terre, aque et aeris que aliunde dispersa inficerent elementa nostre conversacionis et per consequens causarent epidemias et sic quod maxime apreciamur conservant occasionaliter nostras vitas. 15

Quarta utilitas est ex eo quod sunt instrumenta Dei castigancia peccatores et per consequens sunt tam bonis quam malis utilia; quando enim ledunt quoscunque veneno, morsu vel unguibus, cum omnis pena sit iusta, horum peccata iuste puniunt, hos a periculis aliunde 20 futuris revocant, hos ad pacienciam excitant et hos de sua fragilitate propria commonent et de sua presumptuosa superbia etiam contundunt et hos ex relucencia divine sapiencie ad laudes Dei elevant. Quid queso congruencius contunderet nostram presumptuosam superbiam quam 25 considerando quod ille qui in mundi principio habuit omnium animalium dominationem ex inobediencia minimi mandati extra decalogum fit impotens ad superandum vel vitandum vel pulicis importunam molestacionem? Et sic estimo quod omnes creature, etiam privaciones 30 ut tenebre, benedicunt Domino et per consequens laudant eum, nedum quia dicunt realiter et vestigialiter trinitatem;

1. ABCDGKLMNO: rutilus; ib. D: fulgor om. K: splendor fulgor; ib. G: vel gemmarum. 2. C: libertas. 3. EFGHIKLMNO: fuerit etiam. 4. C: et predicti. 5. FGHKMN: est autem sic. O: autem extrinast. 6. GM: acquies. H: adquies. 7. I: habitam gloriam. 8. H: conquerens. 9. EFL: est illa; ib. EFGKNO: omnia illa etiam. 10. GLN: unitatis. 11. I: est quantum stare cisore (sic). C: instar cistis, EFGKLMNO: ciste. 12. I: se om. 13. EFGMO: conservat; ib. I: nostras virtutes. 14. C: venenoso; ib. C: vel virginibus. 15. IM: puniuntur; ib. AD: hos autem. 16. B: a futuris. 17. 21-23. B: de - hos om. 18. I: amonent. F: commoventur; ib. AD: sua om. 19. I: etiam correspondent; ib. KMNO: contundunt. G: contrudunt. 20. AEFGLN: laudem; ib. I: Quidquid queret. 21. I: contruderet. GM: contingeret; ib. EFGK: nostram om. 22. I: consideracionem. 23. F: omnem. 24. AD: vitandum pulicis. KM: pollicis. C: vitandum aut. H: aut vitandum vel. 25. B: Et sic est iam; ib. H: etiam prevaricaciones. 26. I: unde dicunt. 27. I: et bestialiter.

scilicet potenciam, sapienciam et benevolenciam infinitam, verum eciam quia in suis rationibus exemplaribus sunt nobis libri, ut instar eorum benedicamus Domino et laudemus eum.

5 Et tercio hoc faciunt perficiendo regulariter suum servitium. Cum ergo Gen. I, 31 dicitur: *Vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona*, desistamus occasione operis increpare artificem, quia revera, quociens sic facimus, nomen Dei in vanum assumimus; sicut quociens
10 creaturis utimur vel earum naturas speculamur, si non exinde ad laudandum artificem eorum consurgimus. Ad hoc enim data est tibi nominis trinitatis cognicio, ut exinde laudes creatorem, sustentatorem et gubernatorem. Quod si maculam ponis in aliquo istorum operum, ad
15 tui deterioracionem accipis omnipotens nomen eius et per consequens sic in vanum. Sicut ergo appropriate peccant in filium qui negant eum sapienter omnia condidisse, sic in patrem peccant qui negant eum omnia que vult fieri posse perficere. Nam nomen divine potencie
20 inclinans ad finem sibi impossibile foret vanum, sicut talis hereticus in vanum haberet patris noticiam.

Illi eciam in vanum assumunt Spiritus Sancti nomen qui non putant quod de omni malo pene vel culpe faciunt sanctis bonum; nam omne malum, ut patet alibi,
25 occasione divine bonitatis pulcrificat universum, sicut est beatis bonum utile, cum Ro. VIII, 28 dicitur quod *sanctis timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Talibus itaque modis in cogitacione quoad fidem in vanum Dei nostri nomen accipimus.

30 Secundo quoad spem in vanum nomen Dei accipimus, si cognoscimus eum esse omnium fidelium protectorem, salvatorem et premiatorem et tamen ociamur peccando quod non horum nominum sumus participes. Sicut enim assumimus nomen Dei, quod est esse, ut eius
35 participacione simpliciter simus, sic assumere debemus hec tria nomina, ut defensi a malo et suspensi in bono

Whosoever finds fault with what God has created takes His name in vain.

2. I: *verumque in suis*; ib. B: GHKLNO; *eciam om.* 3. L: *ideo instar.* 4. ABCD: *eum om.* 5. FO: *hec*; ib. B: *regulariter om.* 6. AFILNO: *ergo om.* 7. FGIL: *desistamus ergo.* 8. K: *sic om.* 11—12. B: *ad — tibi om.*; K: *eorum.* 12. C: *est nobis*; ib. B: *cognito.* 13. C: *laudemus.* 14. C: *potimus.* 14, 15. C: *ad nostri.* 15. C: *accipimus.* 17. FKLO: *eum om.*; ib. B: *sapientem.* 18. K: *eum om.* 19. I: *non posse.* 20. FHL: *impossibilem.* 20, 21. FGHLMNO: *sic talis.* 24. ABCDFHIKO: *faciat.* GM: *facit.* 25, 26. EFGHILNO: *sic est.* 26. K: *Rom. VII.* 29. A: *nostri om.*; ib. ACD: *assumimus.* BK: *accepimus.* 30. BH: *accepimus.* 31. E: *ipsum esse.* 34. C: *assimilat.* 35. EF: *similiter sumus.*

tam in via quam in patria bene simus; et cum istud non sequitur ex nostra desidia, patet quod nomen Dei secundum spem assumimus nimis frustra, sicut omnis errans in fide circa speranda in vanum assumit nomen spei.

Whoever is not a courageous soldier of Christ takes God's name in vain.

Tercio quoad caritatem in vanum assumit nomen 5 gratie Dei sui, qui sic in vanum gratiam Dei recipit, quod non in bonis operibus longanimitate perseverat, sicut specialiter facit quilibet christianus qui ex gracia baptismali recipit nomen militis Christi, et post in confirmatione capit arma et multa stipendia spiritualia, 10 et tamen consequenter tempore belli post beneficia illa timide non audet aggredi in causa Dei sui. Ille ad tempus pugnat cum hostibus sed vecorditer retrocedit.

Tercio vero proditorie palliando nomen militis Christi coniungitur inimicis, sicut omnes falsi christiani facimus 15 qui non sequimur Christum capitaneum nostrum in vita et moribus. Ideo indubie in vanum nomen militis christiani quoad fructum nostre milicie et quoad profectum sui exercitus nobis assumimus. De quo est alibi longus sermo.

20

Regarding 'speech' we take God's name in vain in three ways: by idle talking, by unfruitful praying, and by thoughtless swearing.

Secundo principaliter in locutione nomen Dei nostri in vanum assumimus tribus modis; scilicet ociose confabulando, infructuose orando, et improvide iurando. Primo modo quandocunque loquimur de Deo vel eius creatura, superflue assumimus nomen Dei in vanum. 25 Omnia quidem verba nostra debent esse ad Dei gloriam et nostrum meritum; a quo fine frustramur, dum loquimur aliquid ociosum. Non enim ut sic placemus sed displicemus trinitati que posuit cuncta in mensura, numero et pondere et per consequens frustramur a premio pro 30 nostro labore.

Unde Salvator Mat. XII, 36 attestans istam sententiam sic affatur: *Ex omni verbo ocioso quod locuti fuerint*

1. I: tam in una; ib. B: beati. 1, 2: et cum isto domino sequitur existente desidia. 2. B: desideria. 4. K: nomen Dei. C: spei; correxit: Dei. 6. D: Dei om; ib. ABC: in vacuum. 8, 9. I: gracia speciali. 10. M in marg.: Hic christiane vide. 11. O: tamen communiter; ib. B: post ut. 12. K: vitam. (Recte: in = in, ca = causa). 14. N: Tercio non; ib. F: preditorie. 15. AD: sibi sicut. F: sic. 15, 16. C: faciunt . . . sequuntur. 16. C: suum. 17. I: non indubie. G: et in moribus non indubie. 18. D: nostre — profectum om. 19. C: assumunt. 22. C: assumitur; ib. I: scilicet occasione. 24. B: modo om.; ib. I: loquimur om. 25. GM: semper false. N correxit; ib. B: Dei nostri. 27. EFHL: nostri meritum. 18. D: aliquid om.; ib. B: Non sicut placemus trinitati. GN: Placemus Deo sed displicemus trinitati. 29. CDEFGMLNO: qui posuit. 30. I: verbo occasio. O in marg.: Umyrte potitu (poistu?) vnarze.

19. Cf. Serm. I, 98.

homines reddent rationem in die iudicii; ex verbis enim tuis condempnaberis (supple: si sint superflua) et ex verbis tuis iustificaberis (supple: si sint efficaciter regulata). Nec potest excludi quevis confabulatio ab assumptione divini nominis, quia omne nomen creature ad Deum dicitur relative, sicut intra omnem creaturam nominatur eius esse intelligibile; ideo manifestum est quod non possumus quidquam nominare et dicere nisi nominemus dicendo primariam veritatem.

1. By idle conversation.

10 Secundo modo accipitur in locutione nomen Dei frustra, quando infructuose oramus ab ipso aversi vel ex peccato priori vel ex hoc quod dum oramus sumus in mente circa alia occupati, ut expositum est proximo capitulo. Sed et istam veritatem testatur prima Veritas
15 Mat. XV, quando dicit sub testimonio Ysaie XXIX, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.*

2. By praying with our lips only, whilst our mind is occupied with other things.

Ecce quod proponens mandatum hominis mandato
20 Dei frustra orat; labor quidem vel medicina dicitur sine causa et per consequens vana aut frustratoria, quando finis intentus non sequitur, ut utilitas aut sanitas que finaliter fuit proposita, ut patet ex II Phisicorum. Et istam sententiam attenderent clerici eciam curati, qui
25 plus habent oculum ut complacent dominis implendo eorum mandata quam precepta dominica.

Secundo attenderent occupati humanis legibus et postponentes legem salutiferam mandatorum, quomodo eo ipso incurrunt maledictionem dominicam, quia Psalmo
30 CXVIII, 21 dicitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Nullam enim legem licet Christiano discere vel

1. B: *rationem de eo.* 2. GL: *dampnaberis*; ib. GKLNO: *et om.*
2—3. B: *supple — iustificaberis om.* 2, 3. GLMN: *ex verbis enim.*
3. B: *irregulata.* 4. F: *quis confabulatio.* 6. IM: *intra.* K: *sicut in terra.* 7. B: *sensibile.* 8. ACD: *quicquid*; ib. C: *denominare*; ib. BCELNO: *vel dicere.* 9. GN: *primam.* 10. FGHILMNO: *Et secundo.*
11. C: *aversi.* M: *eversti.* 13. I: *circa vana.* H: *circa illa.* 14. HIK: *illam.* EFGLNO: *Sed illam*; ib. C: *testat.* 15. I: *Matth. 12*; ib. IL: *quando dicit om.*; ib. CIM: *Isaie 29.* B: *Isaie 14.* ADEF: 39. 17. M: *dicentes.* GN correx. 19. K: *quod om.*; ib. EL: *hominum.* 20. ACD EFLN: *domini.* 22. I: *quoniam finis*; ib. F: *vel utilitas.* 23. O: *fiunt proposita*; ib. C: *ex 22°.* 24. O: *Et utinam istam*; ib. G: *attendunt.* L: *attendunt.* N: *attenderunt.* 26. C: *mandatum*; ib. H: *precepta divina.* 27. I: *attendunt.* 27, 28. F: *preponentes.* 28, 29. F: *quomodo quo ipso.* EK: *quoniam eo ipso.* 31. I: *legem docet.* EFGH KLMNO: *legem decet.* 31—I. HILM: *christiano legere vel (F: aut) audire.* GN: *christianum legere vel audire.*

audire nisi legem mandatorum Dei, eo quod nullam aliam legem licet implere, perficere vel servare. Si quidem servus Dei facit quod Dominus non precipit, quomodo a Domino tam plene informante suos famulos quicquam premii mereretur? Deus itaque precipit nobis 5 facere opera nature secundum legem nature et quecunque moralia lege morum.

3. By swearing
thoughtlessly.

Tercio modo accipitur in locutione nomen Dei in vanum, quandocunque iuramus improvide. Unde quia famosius hoc mandatum restringitur ad hunc sensum, 10 ideo de ista materia est lacius disserendum.

Discussion on
swearing.

Notandum igitur imprimis quod iurare est Deum vel eius creaturam in testem accipere quod fit intrinsecus vel extrinsecus per voces vel signa quecunque sensibilia.

God swears by
Himself.

Primum autem genus iuramenti est quo Deus se ipsum 15 capit in testem, ut notat Apostolus Heb. VI, 13: *quoniam, inquit, Deus neminem habuit per quem iuraret maiorem, iuravit per semet ipsum*, ut patet Gen. XXII, 16; et sequitur

Men by some
higher being
than
themselves:
therefore they
swear by God.

in textu Apostoli: *Homines enim per maiorem sui iurant et omnis controversie eorum finis ad confirmationem est 20 iuramentum*. Nisi enim rite iurans acciperet in testimonium unum prestancius verbo suo, superadderet superflue iuramentum. Ideo Deut. VI, 13 precipitur: *Per nomen eius scilicet Dei iurabis*. Sic enim ydolatriam precaverent. Iuramentum enim intrinsecum mensurat quoad bonitatem 25 vel maliciam iuramentum extrinsecum.

Sevenfold
manner of
swearing.

Unde per quotlibet signa potest iuramentum vocis exprimi, ut docet Augustinus in De Sermone Domini in Monte, libro primo, super illo Mat. V, 33: *Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis*, ubi ostendit 30 Gal. I, 20 Apostolum iurasse per Salvatorem, quando dixit: *Que autem scribo vobis, ecce, coram Deo quia non*

2. I: *legem om.* 3. FGIKL MN: *Si quid*, O: *si enim quid.* 3. N: *Dominus om.* 5. ACD: *quicquid*; ib. BELN: *meretur*; ib. G: *premi*
recipiet. 9. G: *Unde quando.* 10. H: *hoc famosius hoc.* 11. FGL:
*laci*us loquendum. 12. FGHILNO: *ergo*; ib. B: *primis*. H: *in primis*.
N: *est in primis.* 16. E: *ad Hebr.* 17. I: *ne(m)u(n)em*; ib. I: *maiorem*
om. 18. KL: *per se ipsum.* 19. I: *in sextu*; ib. I: *per maiorem om.*
ABCDGH: *maiores.* 20. F: *conversio.* 21. F: *rile om.* 21. F:
in om. 22. B: *suo om.* 23. FGIMNO: *precipitur om.*; ib. N: *per*
quod. 24. FN: *idolatra.* H: *idolatriam.* 25. ACD: *enim om.* BE:
autem. 25. C: *mensuratur.* 26. C: *per iuramentum.* 27. K:
quodlibet signum. 28. K: *docent.* 29. CFGIMNO: *illud.* 30. F:
non iurabis; ib. FGILMN: *ubi ad (N om.) Gal. I ostendit apostolus.*
31. ABCD: *per Salvatorem om.*; ib. EFGHLNO: *per om.*

12. Cf. Ioh. Hus, Expositio Decalogi p. 8. Cf. Ioh. Wyclif,
Serm. I, 98. 19. Hebr. VI, 16. 28. St. Augustini De Serm.
Dom. in Monte, Opp. tom. III I, 1255.

mencior. Et iterum II Cor. XI, 31: *Deus et pater domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in secula scit quod non mencior.* Et tercio Rom. I, 9 quando dixit: *Testis est mihi Deus cui servio.* Unde secundum Augustinum
 5 *ridiculum est putare neminem iurare per Deum vocaliter nisi iuraverit sub istis signis per Deum.* Per enim signat circumstanciam iurandi in talibus. Unde secundum Augustinum Apostolus quinto modo iuravit I Cor. XV, 31, quando dixit: *Cotidie morior propter vestram gloriam.*
 10 *Non,* inquit Augustinus, *quod gloria eorum sit causa quare moritur, cum greca exemplaria voces iurantis significant.* Sexto modo iuratur sepius, cum dicitur *vivit Dominus et vivit anima tua;* ut patet I Reg. XVII, 55. Et septimo per adverbia, ut Hugo de Sancto Victore dicit Dominum
 15 *iurasse sepius, quando dixit: Amen, Amen, dico vobis vel per quodcunque signum istis equivalens quod contestacioni anime correspondet.*

Quandocunque ergo quis preter signa veritatis quam asserit superaddit nomen, adverbium vel illis equivalens
 20 *quod est signum invocacionis testimonii Dei sui, ut sic iurat.* Ex quo cum exemplis propositis patet quod iurare sit licitum sed cum illis circumstanciis que ponuntur Ier. IV, 2: *Iurabis, inquit, Vivit Dominus in veritate et iudicio et iusticia.* Oportet enim primo quod iuramento
 25 *substrata sit veritas; immo quod sit in iurantis consciencia ut iuratur.*

Swearing is allowed under the circumstances stated in Jeremiah 4, 2.
 1. Swearing in truth.

Oportet secundo quod iuretur *in iudicio*, scilicet ut non iuretur nisi propter necessitatem aut utilitatem a
 30 *supremo iudice approbatam.* Aliter enim in vanum iuraretur contra hoc preceptum. Nec sufficiunt ista duo, quia veritas illicita aut inhonesta non est iuranda, licet

2. In court, but only as approved by the supreme Judge.

1. I: 2 ad Cor. 5°. H: 2 ad Cor. XI. L: 2 Cor. 5. 2. F: scit om.; ib. BHNO: quia. 3. H: ad Rom; ib. quando om. 4. FN: est om. 5. M: neminem putaris; ib. GM: per Deum om. 5, 6. C: nisi vocaliter. GM: iurare vocaliter nisi iuraverit sub. 8. I: 2° modo. M: quia modo. 9. H: Cotidie iuro. 10. C: et causa. 11. A: greca om.; ib. FI: signant. 12. I: Deus. 13. FI: Rom. XVII; ib. H: beato; ib. L: Et om. 15. FO: vobis om. 16. AD: signum om. 18. ACDEHIKLM: Quantumcunque igitur. 19. G: nomen vel adverbium equivalens; ib. HILMNO: illis om. 20. F: testimonitis. 21. G: est exemplis. N corr.; ib. GN: patet om. 23. FM: Dominus om. 23, 24. FLMO: veritate iudicio. 25. BIN: subtracta. G: abstracta. H: subterata (sic). O: subtrata; ib. I: in iuramentis. G: iniuriantis. F: sit monstratis. 29. A: in vacuum. C: inanum. F: in vanum invenitur. 30. B: iuratur; ib. I: duo om.

8. St. Augustini Ep. CLVII, Opp. tom. II, 639. 14. Cf. Hugonis Summa Sent. cap. VI. De Sacramentis lib. I P. XII. 15. Ioh. V, 19. 23. Hunc locum verbotenus in Iohannis Hus Sup. IV Sent. III, dist. XXXIX, p. 495 invenies.

3. In justice.
If any of these
circumstances
is wanting
swearing
becomes
unlawful.

in humano iudicio requiratur et sic necessitate suppo-
sicionis necessaria et utilis occasione accepta. Ideo oportet
tercio quod iuretur *in iusticia*. Deficiente itaque aliqua
istarum trium circumstanciarum fit iuramentum illicitum,
ut si false vel inexaminate iuratur contra primum; 5
si ex consuetudine sine finis utilitate contra secundum
vel si inhoneste vel difformiter prime iusticie contra
tercium. Et sic *veritas, utilitas et honestas* in iuramento
rectificant iuramentum. Primam condicionem debet iurans
discutere, secundam iurans et ille cui iuratur, et terciam 10
universalis ecclesia.

The oath is
either assertive
or promissory.
An oath is
sworn either
for attaining
the good or for
avoiding the
evil.

In the first case
for truth,

Et sic iuramentum quoddam est assertorium et quoddam
promissorium. *Assertorium* quo iuratur de veritate nobis
determinata, cuiusmodi est veritas de presenti et de
preterito, ut quando iuratur quod sic est vel fuit. Iura- 15
mentum autem *promissorium* est, quando iuratur veritas
de futuro, ut contingit in voventibus aut promittentibus.
Iuratur autem licite nunc ratione boni consequendi et
nunc ratione mali fugiendi. Ratione boni quadrupliciter,
pro veritate, pace, amicitia vel obediencia. Christus 20
autem et Apostolus iuraverunt pro veritate spirituali
salutifera confirmanda, ut Ioh. III, 3: *Amen, Amen dico
vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto
non potest introire in regnum Dei*. Et in tali causa
iuravit Apostolus, ut patet in locis superius allegatis. 25
In causis autem civilibus iurant testes pro veritate in
causis iudicii declaranda. Nam Deut. XIX, 15 dicitur:
In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.

for peace,

Ratione pacis confirmande vel reformande iuratur,
et sic iuravit Abraham Abimelech quod non noceat suis 30
posteris, Gen. XXI, 24, et Iacob Laban, Gen. XXXI, 53.

for friendship,

Iuratur tercio ratione amicitie contrahende vel con-
firmande, sicut iuraverunt Abimelech et Ysaac, Gen.
XXVI, 31; sic etiam iuravit Ioseph et Iacob patri suo
Gen. XLVII, 31.

1. I: *requiritur*. 2. ABDGHIKLM: *utili*; ib. F: *suscepta*; H: *Et
ideo*. 4. EIL: *illarum*. 5. M: *et si false*; ib. I: *examine*; ib. F:
iuratur om. 6. GN: *vel finis*. 9. I: *debet*. 10. I: *discutere secun-*
dum iurans om.; ib. G: *et tercia*. 12. I: *assertorium* om. 14. F:
modi om. 15. ABD: *et quando*. 15-16. C: *ut — iuratur* om.
17. N: *extinxit*; ib. F: *vel*. 22. F: *salutifera* om.; ib. AD: *Amen dico*.
23. L: *spiritus*; ib. *sancto* om. 24. B: *intrare*. 25. F: *iurat*; ib. B:
in om. 26. ABCDEFGKLMNO: *in* om. 27. FI: *causis iudiciis*. B:
veritate causa; ib. HI: *Deut. 14. C: 15*. 28. C: *stet*. 29. H: *Ratione*
autem; ib. I: *pacis infirmande*. 29, 30. ACH: *iuratur etiam*. 30. B:
Abimelech om.; ib. GO: *non* om. 31. O: *et Iacob*; ib. F: *Gen. 30*.
33. N: *sicut iuravit*. 33, 34. FHI: *Gen. 16*. 34. CL: *et om*.

18. Hus I. c. 494.

Quarto ratione obediencie fit iuramentum tripliciter.

for obedience
as vassals to the
king and the
king to the
common-
wealth,

Primo ratione fidelitatis, ut faciunt vasalli regi vel principi et reges communitati. II Reg. V, 1 scribitur:

Venerunt universe tribus filiorum Israel ad David in

5 *Ebron dicentes: Ecce nos os tuum et caro tua sumus.*

Et sequitur: *Venerunt eciam seniores Israel ad regem*

in Ebron et percussit rex David cum eis fedus in Ebron

coram Domino.

Secundum est iuramentum subieccionis, sicut in ecclesia

10 subditi iurant suis prepositis. Unde Iud. XI, 8 *principes*

Galaath subiecti sunt Jepte dicentes: Dominus qui hec

audit ipse mediator et testis est quod nostra promissa

faciemus.

Tercio autem iurant persone communitati pro con-

as persons in
authority to the
common-wealth.

15 *suetudine observanda.* Unde Exod. XIX, 8: *Cuncta que*

locutus est Dominus faciemus.

Ratione vero mali iuratur dupliciter, vel ad malum

In the second
case to avoid
evil or in
compurgation.

vitandum vel expurgandum. Primo modo iuratur in

principiis causarum, ne pars actrix alteram calumpniöse

20 *impetat nec altera calumpniöse defendat.* Secundo modo

iuratur pro expurganda infamia; ut Deut. XXI docetur

quomodo in crimine occulto ut in occisione hominis

personę suspectę iurabunt quod manus sue non effuderunt

hunc sanguinem nec oculi viderunt. In talibus itaque

25 *casibus tripliciter circumstancionatis licitum est iurare.*

In opere vero assumitur nomen Dei in vanum tri-

pliciter secundum tria genera peccatorum. Nam ypocrita

figendo sanctitatem qua Deum excolat operatur in

vanum, cum Veritas de illis testatur Matth. V et VI cap^{is}:

30 *Amen, inquit, dico vobis, receperunt mercedem suam.*

In deed the
Lord's name is
taken in vain in
a threefold
way:
1. By the
hypocrite.

Cum ergo omnis talis operatur ad sui gloriam vel

famam celebrem acquirendam et directe sequitur oppo-

situm, patet quod assumit nomen Dei sui in vanum,

quia frustratorie quoad finem intentum.

1. F: *triplex*. 2. O: *Primo modo*. 3. F: *III Reg. 2.* 4. L: *filiorum om.* 5-7. D: *dicentes — Ebron om.* 6. FHLINO: *Venerunt et; ib. B: quoque et seniores; ib. FHLNO: ad regem om.* 7. B: *ad Ebron; ib. HLN: in Ebron om.* 10. EFGIMNO: *Iud. 5; ib. I: principes om. GMN: princeps.* 11. BI: *subiecte; ib. MN: hoc.* 12. H: *nostra iussa* 13. G: *faceremus.* 14. G: *iuravit. I: iurat; ib. ABCDFHL: communitatis.* 20. HI: *impetat — columpniose om.; ib. IN: defendet. G: se defendat; ib. GN: modo om.* 21. I: *ut om.* 22. FGHILNO: *ut occisione; ib. M in marg.: narok (= accusatio sive inculpacio).* 23. I: *sue om.* 28. FIMNO: *contra Deum; ib. F: extollat.* 31. B: *sui om.* 32. BFHKLMO: *sequatur.* 33. L: *quod accipit.*

Three sorts of
hypocrites.

Sunt autem tres species ypocrisis: prima quando quis coram hominibus simulat sanctitatem et in occulto presumit Deum offendere, sicut fecerunt pharisei, de quibus Matthæi V. Secundo quando quis tam in occulto quam in aperto facit bonum, sed ut ab hominibus videatur, sicut *phariseus qui ieiunavit bis in sabbato et omnia sibi excrescencia decimavit*, de quo Luc. XVIII, 12. Tercio quando quis ypocrisim minorem deserit, ut in maiori et subtiliori permaneat, ut negantes aut fingentes bonum opus quod faciunt, ne ypocrite videantur; et sic faciunt plurimi et specialiter clerici publici peccatores. Omne quidem peccatum comitatur ypocrisis.

2. By the
miser.

Secundum genus assumencium nomen Dei in vanum est *communitas avarorum*; nedum quia in vanum iurant communiter circa lucra, verum quia fingunt se congregare pecunias, ut habeant unde vivendo in Dei servicio in nomine suo pauperibus subministrent sed in vanum hoc faciunt, quia serviendo ydolis divicias quas summe appetunt palam perdunt; nam intrusores in via et quoad Deum pauperrimi post diem iudicii nihil invenientes perpetuo sunt egeni.

Three sorts of
misers.

Sunt autem tres species huius peccati mundi, sicut sunt tres species superbie que est peccatum diaboli, ut hii in usura vel simonia partim iniuriando proximis manifeste et partim private palliant factum suum; de quibus esset longus sermo. Hii autem publice iniuriantur proximis ut tyranni et alii bona proximi publice rapientes, hii vero pure private ut deceptores proximorum in placitis secundum legem hominum per media frivola et dolosa.

Tripliciter autem fingunt causas sue mundane solitudinis: vel quia acquirendo divicias de quibus possint facere elemosinas sunt ut sic Deo qui est summe dives plus similes; vel quia sancti veteris testamenti erant ditissimi, ut Abraham, Iob, David et ceteri; vel tercio nimis cece, quia sumptus mundi et communicatio

1. BC: *Sic autem*. 3. A: *Sic fecerunt*. 4. H: *pharisei Matth. II.*
5. I: *quam aperto*; ib. L: *sed om.* 8. FGILMNO: *ypocrisim om.*; L: *in*
12. O: *concomitatur*. 9. B: *maiori subtilior*; ib. ACD: *vel fingentes*.
17. C: *superogant*. FGLMN: *subministrarent*.
18. K: *hoc om.* 19. B: *perdent*; ib. I: *trusores*. 20. GN: *pauperi*
eciam; ib. et post. 24. C: *in om.*; ib. B: *partim turando*. N: *in*
iniuriando. 24-25. D: *partim — manifeste om.* 27. G: *capientes*.
28. GN: *puris private et deceptorum*. G in marg.: *Hec diligentissime*
notanda forent. Pro dolor totus mundus hoc vicio laborat; palam aliena
possidentes nec restituentes sacramenta sumunt quotidie; ib. HIKLN:
et deceptores. 32. IKO: *possunt*. 33. EI: *sint*. 35. F: *vel om.*

hominum hoc requirunt. Et hii videntur esse simie diaboli qui attendentes opus prudentis barbitonsoris pilos superfluos proprii gutturis cum novacula abradentis absindunt per locum ab insufficienti similitudine guttur suum. Et in isto vicio sumus omnes qui ex similitudine arguentes quod opera nostra male circumstancionata possunt bene fieri. Et ex hinc sumimus audaciam delinquendi.

Tercium genus assumencium nomen Dei in vanum 3. By the carnal sinners.
 10 sunt homines ex carnali concupiscencia excecati. Hii enim fungunt quod Deus et natura precipiunt quod homo preservet et nutriat corpus suum et sic palliant sophistice voluptatem, quia aliter ut asserunt redderentur impotentes ad serviendum Deo secundum opus quod eis instituit.
 15 Hii autem nomen Dei in vanum accipiunt, tum quia defraudant a servicio quod Deo pangunt, tum eciam quia nitentes servare corpus validum ipsum perdunt, testante Christo Ioh. XII, 25: *Qui amat animam suam, scilicet vivendo voluptuose in hoc seculo, perdet eam;*
 20 ideo utrobique cum sit frustracio a fine proposito, patet quomodo operacio sit in vanum.

Sunt autem huius demencie tres species famose, scilicet Three sorts of carnal sins:
accidia, gula atque luxuria. De quarum qualibet licet sit alibi longus sermo, tamen hic est notandum quod
 25 omnis creatura, cum ad hoc a Deo accipit quidquid habuerit, ut serviat Deo suo, patet quod omnis pigritans in donis Dei et nomine servi in vanum accipit nomen suum.

Unde videtur michi quod *accidia* proxima omissioni (a) Sloth.
 que est primum peccatum sit unum de peccatis maximis
 30 quibus nomen Dei in vanum accipitur; cum ociositas, torpor, sive remissio, tristitia sive remurmuracio maxime indicent servum Dei. Et sic *de gula* quoad tres eius (b) Gluttony.
 species, scilicet, castrimargiam, ebrietatem et comestionem. Sicut enim accidiosus appetens quietem

1. BGHILMNO: *simee*. 2. C: *prudens barbitonsorum*, G: *barbitonsores*. N corr. 3. A: *superfluos*, I: *superfluos om.*; ib. C: *abradencium*. 4. H: *abscondunt*. 4-5. B: *ab — omnes om.* 5. N: *Et om.* 7. M: *Et hinc*. 10. L: *enim om.* 12. F: *sophiste*. 13. B: *reddenter*. K: *redderent*. 14. I: *quia eis*. 17. B: *intentos*. 18. F: *testante quarto*. 19. AEKL: *illam*. 21. D: *operacio om.*; ib. H: *fit*. 22. ABCD: *huiusmodi*. 23. ACDGHIMN: *quorum quolibet*. B: *quodlibet sit alibi*. 24. B: *est om.* 25. L: *cum omnis creatura ad hoc*; ib. M: *a om.*; ib. H: *accipit*. 26. N: *pigritatus*. 27. M: *nomen om.* N: *nomine*; corr. *nomen*. 27. N: *suum om.* 28. ABCDFGHNO: *michi om.* 29. B: *sit omne*. 31. I: *corpore*. 32. EFGILN: *indecent*; ib. F: *servum suum Dei*; ib. N: *eius om.* 33. I: *scilicet*. 33. 34. L: *commestacionem*. 34. C: *accidus*.

(c) Lust.

All who serve
the world, the
flesh, or the
devil, take
God's name
in vain.

The
punishment for
transgressing
this
commandment.

The first three
commandments
refer in their
order to the
three Divine
Persons.

per medium viciosum frustratur a suo proposito, sic gulosus ex suo vicio directe vergitur ad oppositum sanitatis aut valetudinis corporalis. Et sic de *luxuria* cordis, sensus vel operis intenditur voluptas corporis et consequitur fetor amarus sicut absinthium. ⁵

Omnes itaque isti servientes mundo, carni vel demoni assumunt nomen Dei sui in vanum, cum serviunt alieno domino, et specialiter christiani.

Revocatorium vero a prevaricatione huius mandati subiungitur, cum scriptura dicat quod *Deus non habebit* ¹⁰
euin insontem, id est, innoxium vel inculpabilem *qui sic*
assumpsit nomen suum frustra.

Cuius pene notacio tripliciter declaratur: primo secundum Lincolniensem posset credi erronee quod non obstante huiusmodi vano iuramento remaneret iurator ¹⁵
innocens utrobique, cum iurando non nocetur Deo qui est impassibilis, nec nocetur ex hinc proximo, auferendo ab ipso bonum sensibile. Ideo contra illum errorem dicit Spiritus Sanctus quod Deus iudex infallibilis non habebit sic iurantem superflue innocentem. ²⁰

Secundo dicitur quod ista tria mandata ad honorificentiam et amorem Dei spectantia quadam proprietate appropriantur tribus personis per ordinem: Primum mentale quo precipitur non colere deos alienos pertinet ad Dei maiestatem que originaliter est in patre; secundum ²⁵
vocale quo precipitur non in vanum nomen Dei assumere pertinet ad Dei filium, quia secundum Augustinum in libro suo de grammatica nomen et verbum sunt idem, et per consequens nomen divinum est realiter verbum Dei. Unde cum sons a sono dicitur, eo quod insons ³⁰
quasi non fractus sed Deo continuus ac plenus virtutibus clare sonat, secundum pacienciam, cum a temptatione tangitur, sicut vas vel aliud sonorum continuum plene sonat. Sons vero in Deum remurmurans ex defectu

1. AD: *per modum*. 2. EGM: *vergit*; ib. H: *ad domum sanitatis*.
4. B: *et operis*. 5. K: *avarus*; ib. I: *absintheum*. 6. C: *illi*. G in
marg.: *Newym* (*nescio*). 7. ACE: *sui om.*; ib. F: *servient*. 9. G:
vero om.; ib. FN: *huiusmodi*. 10. I: *dicat*. 11. N: *in sonte* (*sic*);
superscript. *id est ex munem* (*sic*). 12. ABCDK: *assumpsit*. 15. ABD:
remaret. 16. B: *quia est*. 17. C: *impassibili*. 18. GN: *ab eo*;
ib. C: *insensibile*; ib. H: *istum*. 19. AD: *infallibiliter*. G: *in fabulis*.
N correxit. 24. M: *mentale om.* 27. B: *Dei om.*; ib. I: *qui secundum*;
ib. L: *in om.* 28. GLMNO: *grammatico*; ib. I: *idem Dei*. 29. LM:
nomen Dei. 30. I: *distinguitur*. 32. GIKL: *claris*; ib. GIKLNO:
sonat om.; ib. B: *temptante*. 33. I: *vas et aliorum*. H: *sic vas*.
34. BEFL: *Sonus vero*.

10. Exodi XX, 7. 27. St. Augustini De Grammatica liber
cap. XXIV, Opp. tom. I, 1405.

caritatis continuantis et ex vacuitate vel tractura virtutum qua a Deo discontinuatur, in vanum assumendo verbum Domini, rauce sonat. Tercio dicitur quod hoc mandatum tangit precipue observanciam veritatis, sicut primum
 5 mandatum observanciam unitatis et tertium observanciam sanctitatis. Ideo secundum Augustinum in libro suo De decem cordis prevaricacio huius mandati tangit specialiter hereticam pravitatem; que palliatur ex innocencia tribus modis: primo ex hoc quod heretici fingunt se dicere
 10 sensum suum ex puro zelo veritatis; secundo ex hoc quod errantes ex ignorancia sunt digni venia; tercio ex hoc quod licet scienter falsum palliant, tamen parum ledunt in substantia. Numquid, inquiunt, non est leve verbum quod vento consumitur? Ideo ad destruendum hunc
 15 errorem signanter dicitur ut prius quod *Deus non habebit ipsum insontem* qui in vanum accipit nomen Dei.

According to St. Augustine, the transgression of the second commandment is as much as heresy.

Patet autem gravitas huius peccati primo ex inobediencia, qua tam Deus quam natura offenditur; nam, licet non aliunde quam ex solo precepto mandantis culpam
 20 contraheret, foret infinita peccati gravitas, ut patet de esu fructus vetiti, unde Matt. V, 34—37: *mandavit Veritas non iurare omnino; neque per celum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum eius est; neque per Ierosolimam, quia civitas est magni regis;*
 25 *neque per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est, non, non, quod autem habundaneius est a malo est; et Iacobi V, 12 patet idem.*

Notemus igitur quod idem Deus hoc precipit qui esum
 30 pomi prothoplasto prohibuit. Ille ergo imperfectissime Deum amat, qui pro tam levi vult ipsum offendere. Quomodo ergo non prevaricatores post maiorem ingratitudinem acute redarguit? Prohibet Christus secundo *vanum iuramentum creature naturalis sive spiritualis sive*

The same God forbade vain swearing who forbade Adam to eat of the apple.

1. K: *factura*; ib. AD: *virtutis*. 3. FGIMNO: *nomen domini rauce*. H: *Dei*; ib. B: *dicat*. 4—5. D: *veritatis — observanciam* om. 5. G: *unitatis*. 8. G: *palliatur*. 9. B: *fingunt* om. I: *quod hoc fingunt*; ib. C: *se habere*. 10. F: *sensuum*. 11. H: *et tercio*. 12. H: *quod licet* om.; ib. M: *parvum*. G: *proximum ledunt*. H: *parum ludunt*. 14. B: *quod vocatio*; ib. K: *ad struendum*. 16. GN: *eum insontem*; ib. B: *quia*. 19. K: *non* om.; ib. FI: *mandatis*. 20. K: *peccati* om.; ib. AD: *mandat*. 23. B: *pedum* om. 25. D: *unum* om. 28. I: *Iacobi 20*; ib. F: *idem patet vº*. 29. ABCD: *igitur* om.; ib. FMO: *idem Deus homo precepit* (FO: *precipit*) N: *precepit*. 30. G: *pomi* om.; ib. ABCD: *prothoplasto*; ib. HIKLMNO: *ergo* om.; ib. H: *perfectissime*. 32, 33. BFGH ILNO: *gratitudinem*. 33. K: *duo*. 34. C: *illis vel spiritualis*.

The second
commandment
forbids
swearing by any
created thing.

It is lawful to
swear by
created things
only for the
sake of truth,
expediency and
honesty, and in
a state of
innocency such
oaths would not
be needed.

Therefore, let
our
communication
be: Yea, Yea;
Nay, Nay.

corporee; Nam sicut Deus insidet sanctis, sic natura corporalis est infima factura que ex sua voluntate processerat et per consequens utrobique relucet ydea creature que est numen potencius homine in testimonium invocandum. Et per idem nec artificialia nec membra propria sunt vane accipienda in testimonium veritatis. Artificialia quidem tam quoad substantiam quam ad figuram Deus ad servicium sui disposuit, et per consequens vane iurando per ipsa peccatur, quia invocando ipsa in propriis existenciis committeretur ydolatria, quod est stultissimum, cum deitas in ipsis reluceat et, iurando vane in ipsis per Deum, Deus invocatus offenditur. Et sic intelligitur illud Mat. XXIII, 22: *Qui iurat in celo iurat in trono Dei et in eo qui sedet super eum.*

Licet autem fas sit homini iurare per creaturas secundum esse earum intelligibile, quod est idem Deo, et per consequens maius quam aliqua creatura, non tamen licet sic iurare nisi veraciter, utiliter et honeste. Et adhuc omne tale iuramentum est a malo culpe vel pene in quod incidimus per peccatum; aliter enim quilibet crederet cuilibet sine iuramento in statu innocencie sicut bestia credit bestie. Ideo cum debemus quantum possumus illi statui conformari, patet quod debemus subducta necessitate dicere vel '*est, est*', quantum ad affirmacionem quam de mente per vocem ostendimus, vel '*non, non*' quantum ad negacionem quam loquimur. Et ad excludendum istam duplicitem et includendum duplicis nature personalem unitatem iuravit Christus: '*Amen, Amen*', ut solus Iohannes meminit, non male sed a malo, quia nisi esset diffidencia audiencium, non oportuit sic iurasse sed per se ipsum qui est veritas tunc iuravit. Unde non video quin sic iurare per caput, per capucium vel per quamlibet creaturam in suo genere

1. 2. C: natura corporea vel est. 2. I: fractura. 2, 3. B: concesserat. C: processit. MO: precesserat. 3, 4. 1: ydeo creature que est nimen (sic) potencius in homine. MO: que est innuens. G: imminens; in marg. corr. numen. N: imminens. 4, 5. H: invocandi. 7. B: quoad Abraham; ib. B: ad om. 8. I: disponit. 9. G: pro ipsa; ib. H: vane invocando. 10. G: committetur. 1. committitur. 12. ABCDHMNO: Deus om. G in marg. addit. 13. I: Matth. 13. 14. I: qui fecit eum sedet super eum. 17. M: et per consequens om.; ib. ACDGKO: alia creatura. IMN: aliqua om. 19. C: ad hunc. MN: ad hoc. 20. EL: perpetratum. 22. B: bestiam. 23. B: ille. 24. GIN: dicere vel est quantum. 27. I: istam — includendum om.; EFH: illam; ib. G: et om. 29. H: non malo. 31. GL: oportuisset. 32. G: non video quin extinet; ib. I: iurari; ib. C: caput vel. 33. GN: vel aliam creaturam.

sit frivolum et peccatum; nec oportet excusare Ioseph qui iuravit per salutem Pharaonis vel alios in utroque testamento; adducere quidem possumus hominem vel aliud sacramentum in testem sed non invocando et per
 5 consequens non iurando. Quomodo ergo non est iuramentum per creaturas quantumlibet abiectas prohibitum et inane? Non enim licet nobis sic iurare per membra nostra, quia sunt nobis accomodata, non nostra opera, in tantum quod nullum accidens eorum absolutum
 10 possumus in eis perficere sed ad operationem nature disponere. Sic ergo ratione offensionis precepti debemus primo cavere huiusmodi iuramenta, secundo ratione superflui in natura. Deus enim et natura sicut nihil agunt frustra, sic nec habent aliquem excusatum qui
 15 frustra abutitur creatura. Quomodo queso non est frustra talis iuratio pompatica extra tres condiciones rectificantes iuramentum facta?

Sed hic audi triplex fictum responsum sophisticum et per consequens Deo odibile; primum quod sic iuratur
 20 in testimonium veritatis; aliter inquit non crederetur nobis. Sed considerent sic fingentes quomodo ex consuetudine sic iurandi presumitur eos ex hoc esse falsidicos. Quomodo queso foret fidelis homini qui est infidelis Deo suo, quia inobediens contra pactum quod pepigit?
 25 Secundo quod in vanis quibus non oportet credere sic iurant vaniloqui et sic frustra. Tercio quomodo debent sequi mandatum scripture et tunc crederetur operibus plus quam verbis.

Secunda fictio est quod iurans gaudet in hoc quod
 30 nominat nomen Dei. Ex hoc, inquit, recolitur de Deo, et sic bonum nomen ipsum bonificat. Sed considerent sic dicentes quod ad sui dampnationem nominant sic nomen contra ipsos testificans, contra mandatum Domini blasphemantes. In hoc eciam sunt peiores diabolo qui audiens
 35 nomen Domini tremulus flectit genu, is qui exorcismo fugatur, et is eodem nomine obediens coniuratur, sicut

Sophistical objections to what has been said:

1. Without an oath we should not be believed.

2. He who swears rejoices in naming the name of God.

In truth he names it to his own damnation.

1. GN: oporteret. L: non oportet. 2. BC: qui Gen. LI. C: XVII. K: Gen. XLII; ib. IN: Pharaonis Gen. XLII vel alias (N: alios). 3, 4. M: vel ad sacramentum. 4. I: aliud ad sacramentum; ib. I: per testem. 6. G: probabitur. 10. B: quod ad. 15. F: quasi non queso non s't. L: sit; ib. G: est om. 18. M: Sed adhuc. 20. L: aliter enim. 20-21. I: aliter — considerent om. 22. GHKLNO: ex hoc om. 25. D: quia. 26. D: iurant om.; ib. F: Tercio qui. 29. N: est om. 29, 30. M: quod non nominavit. L: non nominat. G corr. 31. C: illud. 32. A: condemnationem; ib. ABCDMN: sic om. 33, 34. G: Deum blasphemantes. 35. B: Dei; ib. B: qui om. 36. B: fugat; ib. ABEFGHIKL: et om.; FK: is om.

eodem nomine adiutorium celestium spirituum invocatur. Isti autem irreverenter et per consequens blasphemie derisorie invocant illud nomen. Et tercio considerent quod res optima cum peccato hominis presumpta ad sui dampnationem eo ipso suscipitur. Patet de hostia⁵ consecrata quam peccator in iudicium sibi manducat, I Cor. XI, 29. Sicut enim optimum alimentum infectis vertitur in venenum, sic Deus coassistens dyabolo est in inferno in testimonium dampnationis sue iustissime; habere ergo rem sacram cum peccato assistente est¹⁰ comportare dampnationis iudicium.

3. He who swears does it from habit, not from malice or to injure his neighbour.

This leads to sin.

Tercia responsio ficta dicit quod non ex malicia sed ex levi consuetudine sine dampnificatione proximi sic iuratur. Sed considerent se ipsos redargutorie accusantes quod, quociens ex consuetudine sic iurant superflue,¹⁵ tocians cadunt profundius in lacum dyaboli; ideo consuetudo huiusmodi attestatur culpam iurancium radicatam. Considerent insuper quod inobediencia in esu vetiti non fuit tantum peccatum nisi quia prohibitum; et videbunt quanta inobediencia sit iurare contra mandatum Domini²⁰ post receptam gratitudinem incarnati.

No possible good should teach us thus to sin.

Nam ut ostendatur hoc mandatum non comminatorie esse preceptum, sicut Adam credidit de esu ligni sciencie et Abrahe precipiebatur filium immolasse, subditur: *Non enim habebit Deus insonantem eum qui in vanum accipit*²⁵ *nomen Dei*. Talis ergo non est innocens in sonando, cum offendit in verbum Dei et quamlibet creaturam. Cum ergo sic iurando incurritur irreverencia et inobediencia mandatorum, patet quod propter nullum bonum possibile debeat sic iurari. Non ergo parvipendamus huiusmodi³⁰ peccata ex parvitate, quia tanta sunt quod pro illis tota universitas creata non posset ex se satisfacere. Sed consideremus dictum Sapientis Ecclesiastici XIX, 1: *Qui spernit modica paulatim decidet*, et Ecclesiastici XXXIII, 9 scribitur: *Iuracioni non assuescat os tuum, multi enim*³⁵

2. B: Illi. 3. B: istud. 6. B: in om. 7. C: infectum. G in marg.: Newym (nescio). 8. EIM: est draco. 10. ABCD: assistentem. 12. B: Tercio modo. 13. K: levissime; ib. sine om. 14. M: Sed confidenter; ib. F: redargutione G: deargutorie. 15. M: iuratur. 16. I: tocians. 17. K: radicata. 18. M: Confidenter insuper. F: Considerant; ib. EGI: pomi vetiti. 20. FM: Dei. 23. I: sciencie om. 24. B: et ab alie precipiebatur. 24, 25. I (recte): Nec enim. 25. HMN: enim om.; ib. M: Deus om. EGLN: dominus. 28. K: et om. 29. I: propter nomen bonum. 30. I: parvipendamus; ib. BI: modi om. 31. ABDH: pronitate. N: pravitate. 33. GN: 2 Eccli. 19. 34. C: diffuet. 35. AF: scribitur om; ib. A: assuescas.

24. Exod. XX, 7.

casus in illa; nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Et sequitur: Vir multum iurans implebitur iniquitate et non discedet a domo illius plaga.

5 Nam peccatum lingue inducit dissensiones, bella et scismata regnorum destructiva.

Tercio cum in vanum invocans Deum in testem facit irreverenciam et inobedienciam creatori, quod est infinitum gravius peccatum quam expetere regem Anglie
10 pro testimonio in assisa, quantum ergo peccant qui primam Veritatem invocant in testimonium falsitatis. Nam quantum in ipsis est falsificant Deum suum, affectantes eum auctorem mendacii sive superflui; unde sic periurantes vel vane iurantes assertum suum esse
15 verum, sicut *Deus se adiuvet* aut per singula sacramenta, precipidunt a se iudicio mentis et officio lingue Dei adiutorium et per consequens omne bonum desiderabile vel salubre, et per consequens provocant in se omne detestabile vel infirmum. Pari evidencia vane iurantes per
20 membra Christi, sicut hodie facimus nimis communiter, ista mala inducimus in ecclesiam sanctam Dei; unde si non fallor hec est causa precipua quare ecclesia Christi prosternitur ante exercitum spirituum tenebrarum. Act. IV, 12 dicitur: *Non est aliud nomen sub celo in*
25 *quo oportet nos salvos fieri. Ideo signanter vocatum est nomen eius Ihesus, id est, Salvator* Luc. II, unde Apostolus Phil. II, 9: *dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Ihesu omne genu flectatur.*

Quomodo ergo nos tam inobedienter, tam irreverenter
30 et tam dampnabiliter tractantes hoc nomen dignissimum haberemus Christum ipsum refugium, clipeum vel salutem, quin potius iudicem ex professione propria nos dampnificantem, et subtrahendo defensionem in precipitium

To take God's name by calling him to witness is a far greater crime than to summon the King of England before a court of justice.

If we so wickedly take God's name in vain, how can we have Christ as a refuge, a shield and a salvation? Rather he is then or judge

1. B: casus om. EIL: casus sunt; ib. DFHKMNO: in ea; ib. B: vocatio; ib. K: verbo Dei. 4. AH: replebitur; ib. I: descendet; ib. KM: domo eius; ib. E: eius plaga. 5. D: indicet. 6. C: destructura. 7. BGIO: invocans testem Deum. 10. EGLM: in Asia. FHIKO: Assia. N: Asiam. 14. ABDGHMO: peiorantes. 14-15. HIMN: sicut ... sic. 14. EGMNO: asserunt. F: asseruerunt. 15. I: sic Deus se adiuvat. GKM: adiuvat; ib. ABDGHM: per om. 15, 16. FGHL: aut signabilia sacramenta precipidunt. 17. ABCDM: signabilia. 18, 19. K: in se os detestabile vel. 19. F: detestabile pari forma vel infirmam; ib. GIMN: Patet pari; ib. EFGHIKLMNO: iuranti. 20. B: Christi twice. 22. I: est om. 25. D: salvus. 25, 26. B: vocat nomen. 26. I: Luce III. 27. AB: in nomen. 29. EFGHIKLMNO: nos inobedientes; ib. HLN: tam om. before inobedienter. 30. AD: dampnanter. 31. ABC: Christum om.; ib. C: illum; ib. C: saltem. 32, 33. dampnantem.

who will
condemn us out
of our own
mouths.

nos mittentem. Nam Prov. XVIII, 10 dicitur: *Turris fortissima nomen Domini*. Ab ista itaque turri nos Christiani corruimus ante hostes, quandocunque nomen illud in vanum accipimus. Et hec credo est causa quare exorciste hodie non sufficiunt eicere demones ut in 5 Ecclesia primitiva, quare non sufficimus hoc nomine invocare angelos bonos adiutores. Et hec causa quare pax ex peccato vocis solvitur; cum Deus regulariter punit homines in quo peccant, ut se imitantes in edificacione turris Babel Gen. XI ad magnificandum pompaticum nomen 10 suum demeruerunt divisiones linguarum. Causa vero extranea iuramenti est indubie pompa audacie vel extraneacionis superbe quam mundani non solum exercent in se ipsis sed in filiis, docentes eos prevaricare et iurare. Et hii specialiter peccant in filium et ecclesiam 15 facientes *progenies viperarum*; unde attenderent ad narrationem beati Gregorii IV Dial., XIX capitulo, ubi narrat quendam iuvenem circa quinquennem a dyabolo raptum iurando blasphemie in gremio paterno a quo didicid sic iurare.

Note
St. Gregory's
example of the
boy who was
carried off by
the devil for
blasphemous
oaths learnt
from his father.

20

CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM.

The third
commandment
ordains that the
Sabbath be kept
holy, how it
shall be kept,
and why.

The keeping of
the Sabbath has
special
reference to the
Holy Ghost.

Tercium mandatum quo Spiritus Sanctus quodammodo colitur sequitur in hec verba: *Memento ut diem sabbati sanctifices*. Secundo datur forma observancie, et tercio subditur huius causa. Appropriatur autem cultus iste 25 Spiritui Sancto, quia sabbatum quod quies interpretatur analogice convenit huic persone, cum post principium et medium sequitur finis; qui est nexus vel amor patris et filii ultra quem non est possibilis ad intra personalis productio; ideo Deus in isto fine quiescit nullam per- 30 sonam increatam ulterius producturus, sed creaturam

2. EFGHIKLNO; Ab illa. 4. D: Et illud; ib. B: causa om. 6. L: quasi non; ib. N: hoc nomen. 7. B: auditores. 8. B: est peccata. M: de peccato. 9. AC: invitantes. H: murantes. 10. ILM: Babilonit; ib. B: Gen. 12. M: 51. 12. ABCD: extranei. 13. B: extravagacionis; ib. BFHLMNO: superbie. 14. ABCDHMNO: pravare. L: prevaricari. 15. ABCD: spiritaliter. 16. EFLNO: progeniem; ib. I: Et utinam. GLMNO: Utinam; ib. F: ut. 18. L: circa om.; ib. CK: quinquennium. G: quinquagenium. 19. FGKLM: captum; ib. I: blasphemie. 25. I: eius causa; ib. GNO: ille. 27. C: autonomic. 29. B: quod non; ib. CHKLO: possibile. 30-31. I: ideo — producturus om. 31. B: non creaturam.

16. Matth. XII, 34. 17. Non Dial. IV, cap. XIX sed IV cap. XVIII Santi Gregorii Opp. III, 349. Idem exemplum apud Peraldum in De Peccato Linguae p. 292/3 invenies. 23. Exod. XX, 8. 26. Cf. Sermones IV, 418, I, 106.

rationalem in se circulariter reducturus et sine fine in se cum ipsis beatifice quieturus.

Secuntur autem ista tria mandata ex dilectione ordinata qua Deus diligitur. Sicut enim in Dei dilectione ordinata nihil sibi preponitur in amore et per consequens sic diligens nullos deos falsos constituit, sic ex eadem dilectione perfecte diligens Deum suum infra illud quod est ipsum non minuit et per consequens non in vanitatem assumit nomen Dei sui, quod est omnipotens; et per idem tercio sequitur quod omnis summe diligens Deum suum totam multitudinem operum suorum propter quietem perpetuam in ipsum dirigit; et hoc est sabbatizare. Et sic nulli alii fini attribuit quod Deo est proprium. Et per consequens remouentur tria genera blasphemandi. Primum est quando a Deo remouetur quod sibi est proprium, sicut omnis ydolatra facit quantum in ipso est, cum impossibile sit deos alienos esse latrerie cum Deo nostro participes. Secundum genus est cum condicio imperfectionis Deo attribuitur quae non potest sibi competere, ut facit quantum in ipso est, omnis invocans Deum in testimonium falsitatis aut vanitatis. Tertium genus est cum creature tribuitur quod est Deo proprium, sicut facit quantum in ipso est quicumque sabbatizat affectione finaliter in aliquo citra Deum. Et sic ista tria genera sicut consequuntur ad se invicem, sic ad omnia genera peccatorum.

Primum ergo mandatum remouet falsos deos. Secundum docet quomodo in via media debemus in veri Dei nomine proficisci. Tertium docet quomodo debemus finaliter in ipso quiescere. Unde licet duo mandata negativa sint, primum tamen explicatur secundum formam scripture propter tres causas; primo dispariter ad denotandum impossibilitatem communis Dei, qui sic dicitur patris principium, et secundo, prime conformiter, ad deno-

The first three commandments are consequences of the Love of God.

The first commandment puts away false gods, the second teaches us how to live in the name of the true God, the third how to rest in him.

1. B: *recreaturus*. G: *reductivus*. H: *producturus*. N corr. 2. M: *vivifice*. 3. ABCD: *Sequitur*; ib. GILQ: *illa*; ib. F: *tria* om. 4. B: *quia Deus enim*. M: *qua Deus diligit*; ib. B: *enim* om.; ib. GIN: *ordinata* om. 8. B: *ipsum intrinsece et per*; ib. G: *in vanitate*. N correxit. 13. ELN: *attribuitur*. 17. L: *latrerie*. L: *latrerie*; superscript.: *latere*. 18. EFGHIKLMNO: *participantes*; ib. B: *Secundum autem*. 19. F: *condicio perfectionis*; ib. ABD: *tribuitur*. 21. I: *est vanitatis*. 24. L: *sabbatizaret*; ib. EIN: *affectionem*. G: *affectus*. 25. EFGHILNO: *illa*. 25—28. B: *tria — veri Dei* twice. 28. EGHKLMNO: *media* om. 28—29. B: *nomine — debemus* om. 29. EFGHILNO: *Sed tertium*. 30. ABD: *ipsum*; ib. F: *requiescere*; ib. EGKN: *sunt*. 31. ABDEO: *explicantur*. K correxit. C: *exemplificatur*. 32. EFGILMN: *disparitatis*. K: *dispergitur*. 33. ABCD: *qui sit Dei patris*. 34. B: *principium* twice; ib. EFGIKLMNO: *et secundum prima* (G: *primam*) *conformiter*. A: *secundum*; ib. BH: *prima*.

The third commandment differs from the first and the second by being affirmative.

Doubted whether Christians have a right to change the Sabbath into the Lord's Day.

tandum impossibilitatem medii per quod verbum procedit a suo principio, et per consequens medium illud efficacissimum non licet in vanum assumere, sed cum utrumque istorum mandatorum eternorum est maxime positivum, ideo ratione sue absolute necessitatis formaliter sequitur ex illis affirmacio que est assercio unius extremi de reliquo. Omnis enim affirmacio requirit extrema. Cum autem benevolencia vel Spiritus Sanctus sit medium per quod innotescit Dei beneficiencia tam Deum cognoscendo quam effectus creando, nec autem extrema in creaturis sit affirmacio, signanter ponitur hoc tertium mandatum sub figura affirmacionis. Sed notandum quod ideo sub verbo memorandi exprimit hoc mandatum, quia prius Gen. II et Exo. XVI fit mencio de eodem, et iterum quia hoc mandatum quoad tempus obligat non ad semper, ideo quia causa mandati huius est quies post creacionem, ideo necesse est hec omnia, scilicet mandacionem preteritam, tempus complendi et causam assignati temporis memorie commendare.

Sed est dubitacio parum diffusior, quomodo licet christianis mutare diem quo Deus specialiter est colendus a sabbato, quod specificatum est in veteri testamento usque ad feriam primam sequentem quam diem dominicum appellamus, specialiter cum ceremonialia cessare oporteat, iudicialia secundum partem cessare et secundum partem stare liceat, moralia vero cuiusmodi sunt omnia decem mandata oportet indispensabiliter semper stare.

Ad istud respondet Hugo de Sancto Victore, dicens quod in isto mandato est aliquid pure morale, aliquid pure cerimoniale et aliquid mixtim. Pure morale est

3. K: *sed tamen*. 4. HIO: *eorum*; ib. FGILN: *eternum est*. 5. GI: *positum*. N corr.; ib. I: *absolute . . . formatur*. 7. Codd.: *excepto*. N: *reliquo*; ib. I: *Omnis enim assercio*. C: *Dicimus enim quod omnis affirmacio*. 8. H: *vel species sit*. 9. N: *innotescat*; ib. DI: *beneficiencia*. C: *beneficia*. 10. GHIKLMNO: *ne autem*; ib. IMN: *in om*. Hic locus corruptus esse videtur. 12. B: *ideo om*. 13. C: *exprimitur*. M: *primo*. GN: *om*. 13-15. B: *quia — mandatum om*. 16. EFGIKLMN: *quia mandati huius quies est*. 16. IM: *opus creacionis*. 18. I: *causam om*. 19. F: *temporis complendi*; ib. I: *memorare*. 19-20. F: *memorie — dubitacio om*. 20. GLMN: *est om*; ib. C: *dubium . . . diffusius*. 22. H: *sabbato sed*. 23. GKLMO: *sequentem om*. 25. IL: *iudicialia*. 27. F: *mandata atque indispensanter*; ib. B: *oporteat*; ib. CGN: *indispensanter*. 28. CFGMN: *Ad illud*; ib. H: *dicens om*. 29. C: *aliquod*. ib. E: *morale et*. 29-30. I: *aliquid — morale om*. 30. H: *aliud*. C: *aliquod*; ib. B: *mixtum*.

14. Cf. Sermon. I, p. 105/6. 28. Hugo de Sancto Victore passim sed non verbotenus Cf. Summa Sent. tract. IV, cap. III. De Sacram. lib. II, p. XII, cap. V et VI. Cf. et Wyclif De Veritate Sacrae Scripturae III, 107.

simpliciter temporis sanctificacio, pure cerimoniale est
 septime diei observacio et utrumque est aggregatum ex
 observancia litterali diei sabbati et observancia sentencie
 mystice per illam litteralem sentenciam figurate. Tunc
 5 dicitur quod observancia pure moralis in utroque
 testamento indispensabiliter est tenenda, scilicet quod
 homo pro aliquo tempore colat Deum. Sed cum septime
 diei observancia litteralis signat mystice ad sensum
 tropicum preservationem hominis a peccato, secundum
 10 sensum allegoricum quietem corporis Domini in sepulcro,
 et iuxta sensum anagogicum requiem eternam in celo,
 necesse est ex ratione cessationis legalium cessare
 observanciam litteralem diei septime; aliter enim fluc-
 tuaremus infideliter cum impiis Iudeis, innuentes quod
 15 Messias noster et opus sue mortalitatis sit adhuc nobis
 futurum. Sensum itaque moralem et anagogicum debemus
 nos christiani sicut Iudei de sanctificatione sabbati con-
 tinue observare, sed sensum litteralem ac allegoricum
 debemus modo dimittere, cum Christus resurgens ex
 20 mortuis iam non moritur.

The opinion of
Hugo de
St. Victore.

Ponuntur autem quinque cause quare sabbatum
 nostrum sit ad primam feriam transferendum.

Five reasons for
the change from
Sabbath to
Sunday.

Primo quia illa fuit prima dies seculi in qua lux creata
 est ex potencia Dei patris. Patet Gen. primo. Ideo con-
 25 sonum est quod nos spiritualem vitam ducentes, tanquam
 lux in Domino, magnificemus in illo die dominum Deum
 nostrum.

1. Because it is
the first day of
creation.

Secunda causa est, quia idem verbum quo Deus pater
 dixit: *Fiat lux et facta est lux* eodem die a mortuis ad
 30 immortalitatis requiem resurrexit; patet Marci ultimo.
 Ideo debemus considerare creaturas in suo genere, quod
 secundum Augustinum notatur per hoc quod dicitur
facta est lux, et ab illis ad rationes exemplares ascendere;

2. It is the day
of the
resurrection of
the Lord.

31. G: temporalis. 2. B: Dei; ib. I: est om. 3. I: Dei; ib. B:
 dici et; ib. F: litterali — observancia om. 3, 4. I: observancia sive
 mystice. 4. D: mystice om. BC: iusticie. 5. B: dicit. C: ostenditur.
 6. B: quod om. 7. I: colant. 8. H: ad om. 10—11. IM: quietem — re-
 quiem om. 12. L: ex rememoracione. N: ex resurrectione. 13, 14. C:
 fluctuaremus. M: fluctuaretur. 14. EILMN: innuentibus. 15. B:
 Messias iam; ib. GM: moralitatis. 16. FGHILMNO: Secundum sensum.
 18. HILO: sed secundum; ib. LO: sensum om.; ib. N: et. 20. GN:
 a mortuis. 23. L: Prima. 24. ACD: Patet om. EL: ut patet. 25. MO:
 docentes. 26. B: magnificemus Deum nostrum. 28. B: causa om.;
 ib. C: istud. EL: illud verbum; ib. C: quod est. IL: quod Deus. 30. C:
 immortalitatem et; ib. ACD: quod patet. 31, 32. FGHILMNO: quia
 secundum. 33. F: abilis.

16. Cf. De Veritate Sacrae Scripturae III, 107. 33. Gen. I, 3.
 St. Augustini De Genesi ad litteram I, cap. III, Opp. III, 248 et seqq.

De Mandatis Divinis.

quod notatur per verbum *fiat lux*; et tercio in dicente et verbo suo quiescere; quod notatur in verbo *dixit Deus*. Cum ergo Christi resurreccio signat et efficit nostram spiritualem resurreccionem a morte culpe ad vitam gracie et nostram finalem resurreccionem a morte miserie ad vitam glorie, signanter debemus cum Christo consurgere, que sursum sunt querere, et dimissis curis seculi ipsa sabbatizando sapere.

3. It is the day on which at Whitsuntide the hearts of the apostles were filled with the Ho'y Ghost.

Tercia causa est, quia illo die Spiritus Sanctus corda discipulorum ad dimittendum curas seculi, ad dileccionem Dei et proximi in igneis linguis apparuit Act. II, 1: *Dum complerentur dies Pentecostes* etc. Ille ergo peccat in Patrem, Filium et Spiritum Sanctum qui non potenter, prudenter et benevolenter hoc die dominico sabbatizat. Ingratus est quidem Deo Patri, mundi formatori, Deo Filio, mundi reformatori, et Deo Flamini, mundi informatori.

4. According to Grosseteste the day of the Last Judgment will fall on a Sunday.

Quartam causam assignat dominus Lincolniensis, dicens quod generalis hominum resurreccio et finale iudicium erit die dominico post quem diem assumpti in lucem habebunt diem perpetuum sine nocte. Continuabitur ergo illis perpetuo dies octavus in quo secundum plenam beatitudinem sola operacio erit perpetua Dei laudacio. Unde Augustinus ad inquisitiones Ianuarii (lege Genesim II et invenies) septimum diem sine vespere, ad denotandum requiem beatificam sine fine; et sic dies octava post septimam eterna habet correspondentem requiem sempiternam.

Vita ergo corporalis veteris testamenti habet sabbatum pro requie incompleta, sed dies nostra dominica post redemptoris resurreccionem signans vite spiritualis terminum signat propinquius requiem sempiternam. Et isti sensui alludit Apostolus Hebr. IV capitulo. *Cum*, inquit Lincolniensis, *dies dominicus sit dies nostre cre-*

3. C: significat. 5-6. C: et — glorie om. 8. CEFHIO: ipsas.
10. EFGM: admittendas curas. B: ad mittendum. HNO: ad dimittendas.
11. C rectius: aperuit. 13. B: sanctum om.; ib. B: potenter et. 14. I: sabbatizet. 15. ACD: Dei. 16, 17. B: reformatori. N: formatori. 19. B: omnium. 20. G: postquam; ib. B: diem quam. 21. ACD: igitur. B: om.
24. I: Unde om.; ib. I: Gen. 20; ib. O: II om. 24-25. F: Ianuari lege Genesim 2° invenies. 25. F: diem om. 27. B: sempiternam habet; ib. O: eternam. 29. ABD: igitur; ib. M: corporis. 33. IO: capitulo om. 33-34. H: Cum inquit lucis dies.

24. St. Augustini Ep. I.V, Opp. tom. II, 215. Sermo IX, Opp. tom. V, p. 80; III, 306. 33. E Roberti Grosseteste De Mandatis excerptum esse videtur.

acionis, dies nostre resurrectionis, dies nostre erudicionis,
 dies audicionis sentencie districti iudicis, dies fruicionis
 eterne beatitudinis et sic dies continuanda in sola laude
 beatitudinis sine fine, quid nobis agendum est in diebus
 5 dominicis volubilibus et transitoriis nisi opera resurrectionis
 a morte culpe ad vitam gracie, ut secure expectemus
 resurrectionem in vita glorie et non timeamus ab audicione
 mala vocis terrifice: Ite maledicti in ignem pene eterne,
 sed cum fiducia speremus audicionem vocis suavissime:
 10 Venite benedicti patris mei, percipite regnum; et sic
 intremus octavum diem ultimum in quo habebimus licet
 ociosam tamen fructuosam operationem quia perpetuam Dei
 laudacionem et gloriose maiestatis eius eternam fruicionem.

Quintam causam assignant doctores in hoc quod omne
 15 festum et specialiter diem dominicum tam solempnem
 oportet habere vigiliam, et cum feria sexta non posset
 esse vigilia patribus novi testamenti, quia sic iudaizando
 expectarent Christi requiem in sepulcro, ideo superest
 vigilia huius festi in sabbato propter tria: Primo ad
 20 denotandum quod requies quam vita Iudeorum figuravit
 fuit laboriosa et penalis sabbati nostri remote figurativa.
 Secundo quia sicut feria sexta lūgemus in memoriam
 passionis Christi, relevantes nos a peccatis ad spem
 beatitudinis, sic secundo die proximo lugeremus dolorem
 25 virginis, cum fuit secunda persona per quam factum est
 illud commercium; ipsa enim totam fidem sola servavit
 per sanctum sabbatum. Et tercio faciendo illo die
 signantur miracula facit se tunc benevolam generi humano.
 Ideo octavo die post istam vigiliam signanter notatur
 30 resurrectio octave etatis. Prima quidem etas est ab
 Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham,
 tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David
 usque ad transmigracionem, quinta a transmigracione

5. The vigil of
 any festival has
 to fall not on a
 Friday, but on
 a Saturday.
 Reasons for
 this.

By the eighth
 day after this
 vigil is signified
 the resurrection
 of the
 Eighth Age

3. F: beatitudinis om.; ib. I: continuando; ib. B: in sola om. K: in
 om. 5. GN: dominicis vel ubilibet (error scribentis pro volubilibus);
 ib. F: resurrectionis. 6. C: et secure. 8. EFHILO: in ignem eternum.
 9. B: et cum. 10. ABD: ut sic. 11. D: ultimum om.; ib. I: habemus.
 12. K: ociosissimam; ib. ABDFMO: fructuosissimam. 12-13. D: Dei —
 eius om. 14. I: Secundam causam; ib. GN: quia. 18. F: ideo semper
 est. 22. HO: Secunda; ib. AD: quod; ib. C: sicut om.; ib. K: memoria.
 23. B: patrem Christi; ib. ACD: relevantis. B: relevatis. 26. ABCD:
 istud. 27. C: Et secundo; ib. G: quia faciendo. 28. H: fecit; ib.
 ABCD: generi hominum. 31. F: a om. 32. EGLNO: usque David.
 33. G: ut ad; ib. FGLNO: transmigracionem Babilonis.

8. Matth. XXV, 41. 10. Matth. XXV, 34. 27. Serm. I,
 p. 30. 31. Ibid. p. 100.

Which is the
Age of the
blessed in
heaven.

Why the Jews
keep the
Sabbath.

Christians
observe the
number eight.

Our Sabbath-
observance
implies
abstaining:
1. from vices;
2. from servile
work;

usque ad Christum, sexta a Christo usque ad finem mundi, septima quiescentium incomplete in purgatorio et octava beatorum perpetuo quiescentium in celo. Unde Iudei propter misteria septenarii, qui est numerus universitatis, ut alias diffuse exposui, et observanciam mandati Domini observant reverenter misteria huius numeri. Nam die septimo sabbatizant Exo. II°; septimo mense celebrant festum tabernaculorum, Num. XXIX°; septimo anno remissionis quiescit terra ab agricultura pauperibus viventibus de sponte nascentibus Deut. XV et Levit. XXV. Post septem septenarius annorum observant annum iubileum, ut patet Levit. XXV. Sepcies enim septem quadraginta novem constituunt; cui unitate increata addita, in qua finaliter iubilamus, quinquagenarius integratur. Nos autem qui spiritualiores esse debemus octonarium numerum veneramus, considerantes quomodo homo in proprio genere est secundum naturam corpoream quatuor elementa et secundum naturam incorpoream tres partes anime et sic sunt septem. Sed postquam absorpta est mortis victoria et verbum Dei erit omnia in omnibus, tunc ista septem erunt secundum esse intelligibile unitas increata, quiescentia in ipsa comprehensa, dimissa consideratione eorum in proprio genere; et ad designandum imperfectum septenarium veteris testamenti et completum octonarium novi stetit Apostolus cum Petro diebus quindecim, ut meminit Galat. primo, et notat Ieronymus ad Paulinum secundo capitulo; per hoc enim signatur quod utrumque testamentum servando cognoverit.

Ex istis patet quomodo nos astringimur ad observanciam nostri sabbati. Triplex enim ponitur sabbati observancia. Prima generalis, preservando nos a viciis, secunda specialis, preservando nos ab operibus servilibus,

3. ABD: bonorum; ib. HL: perpetue. 7. F: septimo die; ib. H: Exod. XX; ib. H: celebrabant. 8. I: tabernaculi. G: Tabernaculorum 49°. H: 49°. N: Num. 28. 10-12. F: Post — Levit. XXV om. 10. 11. EIGL: Post sepcies septem annos. K: Post septuaginta septem annos. N: Post septem annos; ib. O: annorum om.; ib. EGMN: annos iubileos. 12. ACD: ut patet om. 12. 13. I: Sepcies enim septem quatuor constituunt. 13. B: in unitate; ib. ABCHK: in creatura; ib. O: additur. 14. IL: iubileus. 17-18. AD: corpoream — naturam om. 18. I: corpoream tres. M corr. 10. ABCD: sunt om. 20. H: erit octavi. M: erat. 21. EFGHIMO: illa septem. 21. IM: veritas. 22. B: dimissa quod. 23. B: eorum — genere om.; ib. AD: in suo genere; ib. B: sic ad; ib. I: signandum. 24. B: et om. 25. EFHN: novum. 28. EFLN: cognoverat. H: cognoverunt. 31. CD: observando. 32. ACD: et preservando.

4. Sed vide supra p. 152. 26. St. Hieronymi Ep. I.III. Opp. I, p. 541. 30. Cf. Hus, Expositio Decalogi p. 14.

et tertia specialissima, preservando nos a mundi solici-3. from worldly tudinibus. cares.

Prima semper omnes obligat et pro semper; secunda The first duty omnes perfecte periodi semper obligat pro quandoque, is binding for all time, the
5 scilicet ad sabbatizandum in die dominico, cum eis affuerit; second for a definite period,
tercia vero specialiter obligat sacerdotes qui contemplativi the third
existentes debent semper et ad semper omnem solici- especially for
tudinem suam in Deum proicere. Unde ad denotandum priests.
multiplicem sabbatismum sabbatum accipitur multipliciter
10 in scriptura Quandoque enim signat specialiter diem
septimum, ut Exod. XX; quandoque quemcunque diem
festivum, ut Levit. XIX, 30: *Sabbata mea custodietis*;
quandoque quemlibet diem septimane vel totam sep-
timanam, ut Marci ultimo: *Valde mane una sabbatorum*
15 *veniunt ad monumentum* et Luce XVIII, 12: *Ieiuno bis in*
sabbato. Cum enim omne tempus debet sabbatizari, primo
modo ab omnibus, et tercio modo a sacerdotibus, non irra-
tionabiliter omne tempus sabbatum temporis nominatur.

Secundum est sabbatum mentis, quod est eius tran-2. the Sabbath
20 quillitas ordinans virtuose omnia facta vere sabbatizantis of the spirit,
ad eternitatis quietem. Et ad istum sensum exponitur
mistiche illud II Esdre XIV: *Precepi ut non aperirent ianuas*
usque post sabbatum. Et loquitur de civitate Ierusalem
reedificata. Porte huius civitatis Ierusalem sunt sensus
25 corporis per quos tanquam portas dissolutas sensibilia
intran et super illos dyaboli rationem hominis capti-
vantes, unde Ieremie IX, 21 dicitur quod *mors ascendit*
per fenestras, unde Ieronymus contra Iovinianum XXIII
capitulo: *Per quinque sensus quasi per quasdam fenestras*
30 *viciorum ad animam introitus est*.

Et hinc enim turbantur sepe contemplativi in quibus
est visio pacis Dei que exsuperat omnem sensum, ut dicit

1. K: preservando om. 3. I: obligant. 4. EL: et pro. 5. B: die om. 6. EGILMNO: vero om.; ib. M: contemplati. 8. B: in Deo. 10. B: enim om.; ib. Cl: significat; ib. B: similiter. 10, 11. F: idem (sic) septimum. 11-12. I: ut Exodi — festivum om. GL: Ex. 2. 12. I: Sabbata nostra. 13. AD: totam illam. 15. EGHLMNO: veniunt ad mon om. 16. IL: Cum ergo; ib. FGHMNO: enim om. K: enim omne om. 18. GILMNO: temporis om. 19. FGMNO: eius om. 20. C: sabbatizandum. K: sabbatizantes. 21. L: ad trinitatis. 22. FHLN: ad illum; ib. B: 2 Esdre 14 om. I: Esdr. 9; ib. I: precepti; ib. GN: aperient. 24. B: re edificata om. HILNO: re edificate; ib. ACD: Jerusalem om. 25. O: per quas. 26. AB: super illud. C: illis. D: illa. EFGLO: illas. 27-28. I: Ieremie — unde om. 28. I: per portas. 31. B: Et hinc. N: Exinde turbantur; ib. B: contemplatur. C: conturbantur.

3. Serm. I, 106. 14. Marci XVI, 2. 22. II Esdr. XIII, 10. 29. St. Hieronymi Adversus Iovinianum lib. II, cap. VIII, Opp. II, p. 310.

Apostolus Philip. IV, 7. Et conformiter exponitur illud Ieremie XVII, 21: *Custodite animas vestras et nolite pondera portare in die sabbati nec inferatis per portas Ierusalem*; ubi prohibetur pondus peccati, quod vocatur *talentum plumbi*, Zacharie V, 7. Subito enim fecit⁵ Luciferum a summo celo ad bassissimum infernum descendere. Et ad conformem sensum exponitur illud II Esdre XIII, 19: *De pueris meis constitui super portas ut nullus inferret onus in die sabbati*.

3. the Sabbath of eternity.

Sed preter sabbatum temporis et mentis est sabbatum¹⁰ eternitatis, quod vocatur Ysaie LVIII, 13: *sabbatum delicatum*; ad quod venit per observancia ordinatas priorum, quia Ysaie ultimo scribitur *erit sabbatum ex sabbato*, nam ex observancia sabbati temporis fit requies mentis, et ex illa procedit perfecta requies eternitatis¹⁵ Mat. XI, 28: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati*

We ought to do our work in hope of this eternal sabbath.

estis, et ego reficiam vos. In spe itaque istius sabbati debemus omnia opera nostra perficere, quia non nisi prudenter movendo venit ad requiem. Potest etiam dici quod omnis homo quantumcunque breviter vivat habet sex²⁰ etates periodi per quas habet secundum vitam activam opus corporale perficere. Sed septima etate prope mortem nisi a mundialibus sabbatizet, non introibit in requiem sempiternam. Sunt autem isti sex dies proportionales sex etatibus mundi, de quibus primo contra Manicheos²⁵ XXII capitulo, et septima etas similis dormientibus est, dum homo sopitus ab affectione terrestrium atque carnalium contemplatur celestia.

The seven ages of man and how the Sabbath should be kept in the seventh age.

Ptolemy on the seven ages from childhood to senility.

Septem vero etates secundum Tholomeum in Quadripartito libro IV capitulo decimo sic se habent quod³⁰ crescendo secundum exteriorem hominem procedunt,

2. IK: Ier. 7. 3. B: ponderare. 5. I: Zach. 9. 7. G: Et ad illum sensum. 8. Codd.: Esdre 14. 9. I: inferret homo. 12. I: advenitur. C: pervenitur. 14. AB: fiet. 16. D: Matth. XIII. 17. ABCD: illius. 21. B: quas licet; ib. N: quibus habet secundum. 22. L: Sed alia etate. 23. I: sabbatisent. 24. GILMNO: eternam. 26. M: 31 c^o. GHLNO: 32. F: 32 c^o et alia etas. 29. KLMO: Ptolomeum. 30. M: c^o 18. F: 19. K: libro cap. 18. 31. C: exteriorem om.; ib. B: placidunt.

13. Is. LXVI, 23. 19. Serm. IV, 419. 29. Ptolomaei Quadripartit Lib. IV, cap. X, ed. Venet. 1519, fol. 91^b: Et est manifestum quod philosophici dividunt vitam hominis in quatuor partes et posuerunt primam partem pueritiam totam . . . iuventutem totam . . . senectutem totam . . . senium totum. Et quando homo bene inspexerit in partitione vitae, partitur naturaliter in septem partes, sicut astrologi diviserunt.

sicut septem planete custodientes has etates super se
 sitaliter et secundum alias habitudines exaltantur, sic
 quod super infanciam, puericiam, adolescenciam, iuven-
 tutem, virilitatem, senectutem et senium ponantur septem
 5 planete rectores, et octavam etatem Hali ponit redire
 ad regionem lune; et illam vocat etatem decrepitam
 circulariter redeuntem ad infanciam. Et in ista brevi
 etate oportet virtuosum salvandum reduci ad innocenciam
 huius etatis, pretermisiss omnimode curis mundi. Et per
 10 consequens oportet eum in senio dispositive sabbatizare,
 si velit ad illam octavam etatem pertingere in qua omnis
 carnalis ac secularis affectio sit purgata; pauci enim
 sic evolant. Nam ambulacio qua impii in circuitu
 ambulant vias difficiles duplici corde in sex etatibus
 15 tam secundum corpus quam secundum animam est
 complexa, eo quod quilibet quinque sensuum exteriorum
 peccatorum, scilicet visus, auditus, olfactus, gustus et
 tactus habet suam periodum circularem, quod sicut
 nascitur in peccato, sic circulariter redit in peccatum.
 20 Et sic de quinque sensibus interioribus, scilicet sensu
 communi, virtute ymaginativa, estimativa, fantastica et
 memorativa, quibus adiuncti intellectus et affectus con-
 stituunt annos vel periodos circulares duodecim in quibus
mors ascendit per fenestras, ut dicitur Ieremie IX, 21.
 25 Unde post istam vitam miseram in qua peccamus
 quicquid fecerimus, necesse est dimissis corporalibus
 influenciis duodecim signorum secundum duodecim menses
 in septima etate a curis mundi quiescere. Et iste duo-
 denarius annorum forte figuratus est per emoerisma

The eighth age,
 according to
 Haly, leads back
 to childhood,
 and the virtuous
 return to the
 state of
 innocence.
 Only he who
 has kept his
 Sabbath in the
 seventh age,
 reaches this
 eighth stage
 purged of all
 carnal and
 worldly
 affections.

2. I: *hominum etates*. 2. C: *aliquas*; ib. F: *exaltentur*. 3. BI:
semper. 4. GN: *et senectutem et senium*; ib. C: *portantur*. 5. K:
etatem om. 5—6. I: *Hali — etatem om.* 5. FGLM: *alii ponunt*
redire. N: *alii credunt redire*. E: *alii*; corr.: *Hali ponunt*. 6. B:
regimen. N: *in regimen*; ib. FGMM: *vocant*; ib. B: *decrepitum*. 9. B:
premissis; ib. I: *omnia*. EFGHKLNO: *omnino*. 10. C: *in se ipso*; ib.
 N: *disposite*. 10, 11. K: *sabbatizare sic*. 12. GN: *corporalis*; ib.
 EFLN: *aut secularis*. 13. GN: *evolant*. Superscript.: *elevant*. 14. B:
vias scilicet; ib. I: *duplici*. 16. G: *quinque om.* N in marg. addit.
 17. CH: *peccatoris*. 18. KLNO: *habent*; ib. B: *et sicut*. 19. I: *nascitur*
ex peccato. 21. I: *estimativa om.* 21, 22. D: *phantastica et memorativa*
om. 22. AC: *et om.* 22, 23. F: *consistunt*. 23. C: *et periodos*.
 24. C: *ut dicitur om.* 25. M: *in qua expectamus*. 28. FLM: *in alia*
etate; ib. B: *in curis*. 29. B: *emoressum*. C: *emoryssam*. D: *emoreissam*.
 EFHIKLO: *emoroissam*. GMN: *amoroysam*.

5. Haly, scriptor Arabicus Aben Regal, laudatur a Lincolnensi
 in Summa philosophiae ed. Baur p. 279. (Cf. et Wyclif, De Ente
 ed. Beem p. 298); scripsit Commentarios ad Quadripartitum
 Ptolomaei ed. Venet. 1519. Locum supra mem. vide p. 91^b.

pacientem totidem annis fluxum sanguinis, Matt. IX, et per filiam archisinagogi in fine totidem annorum a mortuis suscitata, Marci V. Duplex enim senarius quoad naturam operum perfectus et quoad mores ex duplicitate infamis signat totam periodum peccatoris.

What the keeping of the Sabbath consists of.

Istis premissis restat videre in quibus consistit sabbati sanctificatio, cum constat quod nec locus nec tempus, sanctum dicitur nisi ratione operum vel vite sanctitatis. Et exprimitur forma servandi sabbatum, cum Spiritus Sanctus subdit: *Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum domini Dei tui est; non facies in eo omne opus, tu et filius tuus et filia tua et servus tuus et ancilla tua, iumentum tuum et advena qui est intra portas tuas.* Ex quibus verbis videtur quod hominem sabbatizare est ipsum sese in sabbato a servili opere preservare. Unde Levitic. XXIII, sabbatizatio limitatur prohibitive ad omne opus servile universaliter negative. *Omne, inquit, opus servile non facietis in sabbato*, hoc est nullum. In Exodo autem precipitur aliquod genus operis non facere in sabbato. Et cum lex non prohibet opus cultus Dei unquam fieri, non superest quod genus operis prohibetur nisi opus quo creatura colitur, cuiusmodi sunt opera ruralia. Licet enim solum opus peccati sit servile secundum Augustinum super Ioannem Omelia XXX, tamen hoc genus operum conducticiorum cuiusmodi sunt opera rusticalia prohibentur; faciendo ergo tale opus in sabbato peccatur prevaricatione et per consequens omne genus peccati committitur, nam omnia genera virtutum sicut et viciorum connexa sunt. Qui enim avarus est, prodigaliter occupat,

Abstaining from servile work.

1. ABCD: *et patientem*; ib. ILM: *Matth. 5. K: 2. B: per figuram*; ib. I: *archisynagogii*. 3. ACD: *resuscitata*. B: *suscitata*; ib. M: *Matth. V. G: qm.* 4. M: *perfectus etc. ad mores*. 5. K: *significat*. 6. C: *restat dicere*. 8. EFGLMN: *vel vite sancte*. 9. IK: *Et om.*; ib. GN: *exprimitur autem*. 10. I: *dierum*; ib. ACDH: *operabis*. 11. I: *Septimus autem dies*. F: *Septimus (sic) autem die*. 12. B: *est om.*; ib. ABDHKMN: *in eo om.*; ib. ACD: *tuus om.* 13. B: *et militia tua*; ib. HKM: *et iumentum*. 14. HK: *inter*; ib. G: *verbis om.* 15. B: *est se ipsum*. EFGHILNO: *ipsum se*. 16-17. I: *Unde — servile om.* In cod. C loco posteriori inseritur. 17. FG: *prohibicio*. K: *prohibente*. 19. I: *facies in eo*; ib. I: *hoc est nomen (?) (ñomē)*. GM: *hoc est unum*. 20. C: *aliquid*. B: *antequam*. 21. I: *Et tamen lex*; ib. M: *Dei om.* 22. K: *prohiberetur*; ib. I: *nam opus*. 23. G: *opera naturalia*. N: *rusticalia*. 25. AEFBGHIKLM: 38. 26. A: *conducticiorum*. CEFGK MNO: *conductivorum*. I: *conductiorum*. 27. IK: *facienda tunc tale*. HL: *faciendo tunc*; ib. B: *autem tale*. 28. CEFLM: *prevaricative*; ib. B: *omne om.* 30. K: *est om.*

10. Exodi XX, 9-10. 16. Serm. I, 106. 24. St. Augustini In Iohannis Evang. tractatus XXX, Opp. tom. III, p. 1635.

quia indigne quicquid cuius accipit facultatem; et sic de spirituali luxuria et carnali continencia qua peccatur omittendo uxoris debitum.

Est autem opus servile opus quo homo preter necessitatem servit alicui domino citra Deum, cuiusmodi sunt opera mechanica et alia ratione peccati inducta ad que homines conducuntur. Colere vero vel adorare Deum non est opus servile sicut nec ministrare sacramenta, facere elemosinam vel parare alimentum aut aliud opus
 10 facere quod preter negligenciam inprovidam requirit vite necessitas. Ex quibus patet quod omne opus peccati est opus maxime servile, quia dominus cui illo opere servitur est abiectissimus, cum Iohannis VIII, 34 dicitur: *Omnis qui facit peccatum servus est peccati*. Alia autem
 15 opera servilia velut terram colere, fructus colligere, bona fortune ducere vel parare, negociari et eis similia possunt bene fieri cum circumstantiis congruis serviendo communitati vel homini. Ista tamen fieri in sabbato prohibentur, cum sint servilia preternecessaria, ut tunc
 20 fiant; unde licet yconomus habeat hec bona in propriis, cum tamen operando sic circa illa serviret communitati, committeret in sabbato opus illicitum, cum pro tempore quo soli Deo servire debeat serviat creature, et sic opera que gracia lucris temporalis vel delectacionis
 25 sensualis in ferialibus forent licita in diebus feriatis forent servilia; et illa vocantur famosius semper servilia. Patet secundo quod Iudei irrationabiliter arguerant Christum de violacione sabbati, faciendo miracula, predicando vel alia que pure ad cultum Dei pertinent
 30 operando, cum de lege eorum licet bestiam de puteo extrahere in sabbato, quanto magis hominem de fauce dyaboli, ut arguit Salvator phariseis Matt. XII. Unde ad exemplandum nobis opus beneficiencie in sabbato faciendum ut sic ad honorem Dei perfectius expendamus

What servile work is:

All sinful work is peculiarly servile work.

Other servile work forbidden on the Sabbath unless done for the service of man.

Any work done for the sake of gain or of sensual pleasure though permissible on weekdays is servile work on the Sabbath.

Mistake of the Jews who accused Christ of Sabbath-breaking, but were refuted by Him (Matth. 12).

2. C: *incontinencia*. ILM: *concupiscencia*; ib. BI: *quia*. 6. G: *ad que om.* N in marg. addit. 7. EFGILNO: *Colere enim*. B: *Colere vere*. 7. A: *sacram.* 10. ACDEFGHIKLMNO: *providam*. 15. CFGHLNO: *ut*. 15, 16. EGHILNO: *bona fortuita*. 16. C: *dicere*; ib. K: *parere*. 17. I: *bene om.* 18. I: *communitati hominum*. 19. AD: *prohibetur*. 20. C: *unde sed*. D: *licet om.* 21. CEHLNO: *sic operando circa*; ib. C: *serviret in sabbato*. 24, 25. C: *delectabilis spiritualis*. 25. FL: *festivis*. 26. B: *et illa — servilia om.* 27. GM: *Iudei om.* N in marg. addit.; ib. C: *arguerent*. 29. C: *pertinet*. 31. A: *hominem Dei*. M: *homo*; ib. FIMO: *de fonte*. 32. K: *Matth. XV*. 33. EIGKLO: *exemplando*. M: *explanando*; ib. I: *beneficiencie*. 34. EFGHILMO: *faciendo*. K: *faciendum om.*; ib. C: *et sic*.

diem dominicum, communiter fecit miracula et opera pietatis in sabbato, ut patet Ioannis V, VII et VIII capitulis.

Whosoever
commits a sin
on the Sabbath
day, is a
breaker of the
Sabbath.

Patet tercio quod quomodolibet peccantes in sabbato maxime solvunt ipsum, quia opus maxime servile per-⁵petrant in sabbato in quo Deus summe offenditur. Cum enim necesse sit hominem continue aliquid operari et iterum cum existens in mortali peccato quicquid fecerit continue peccat mortaliter, patet quod omnis peccator in sabbato faciendo opus maxime servile maxime solvit¹⁰ diem dominicum. Ideo non credatur quod ociantes vel aliter torpentes accidia observent sabbatum, quia Ezechielis III, 27 scribitur: *Qui quiescit quiescat*; qui quiescit scilicet corpore quiescat et mente; quod non fit nisi ex caritate turbo secularium tumultuum sit ex-¹⁵pulsus. Ideo turpiter peccant putantes se sabbatizare qui quiescentes ab operibus servilibus in commensationibus, ebrietatibus, turpiloquio, vaniloquio, scurilitatibus, ludis theatralibus vel aliis seculi solitudinibus occupantur. Sabbati quidem observancia est omnimode figuralis,²⁰ quoad preteritum de requie Domini post opera sex dierum, quoad futurum de requie beatorum et quoad presens de cultu sabbatizantium. Sicut enim sabbatizans exutis vestibus servilibus indutus est splendide quoad corpus, sic debet cultus anime correspondere tanquam²⁵ figuratum figure, ut scilicet exutus mente a mundi solitudinibus et curis servilibus colat tunc Deum in lucida caritate.

Examples.

Virtutes enim sunt vestes splendentes anime. Et propter talem figuram licet Christianis servantibus³⁰ caritatem pasci in sabbatis magis laute. Tobie II, 1—2 scribitur: *Cum esset dies festus Domini et factum esset prandium bonum in domo Tobie, dixit filio suo: Vade et adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, ut epulentur*

1. K: diem domini; ib. K: cum communiter. 2. BEIKN: et 90. G: Ioh. 7 et 9. H: Ioh. 5 et 90. 3. F: capitulo. 4. I: quandolibet. 5. FIM: qui opus. L: quoniam opus. 6. I: necesse est sit. 12. H: vel alia. K: vel aliqua. L: vel alio torpentes ocio; ib. I: aliter om.; ib. I: torpentes ocio. 14. F: specie corpore. L: supple corpore; ib. ABD: et om. 15. I: cum ex; ib. B: ex om. G: nisi in turbo. M in marg.: turbatio. K: turbe. 15, 16. I: fit expulsus. 17. ABDFHLMQ: sensibilibus. GN: secularibus. 18. B: vaniloquiis om.; ib. FIKL: scurilibus. 19. H: cum aliis; ib. EL: aliis mundi; ib. G: occupatur. 21—22. I: post — requie om. 22. ACDEHLNO: bonorum. 22, 23. I: quoad tempus. 23. N: cultu sabbatizantium (sic). 24. I: visceribus. E: vestimentis. 25. HL: correspondenter. 27. F: et curis servilibus om.; ib. B: colit. 29. F: splendidus. 30. I: figuram om. 31. B: pasci om.; ib. I: cum Tobie. 32. B: esse.

nobiscum. Et eadem sententia patet Neemie VIII: *Ite, inquit, comedite pingua et bibite mulsum, et mittite eis qui non preparaverunt sibi, quia sanctus dies Domini est: nolite contristari.* Sabbatum enim nostrum figurat refec-
 5 cionem beatorum in patria. Unde secundum Lincolniensem totum sabbatum expendi debet in mente, verbo et opere in quadam excellencia laudis Dei. *In mente* legem Domini meditando, celestia contemplando, et que ad edificacionem ecclesie et complecionem mandatorum
 10 Dei pertinent ordinando. *In voce* devote orando verbum Domini predicando aut in verbis exhortatoriis et caritatem gignitivis proximis communicando. *In opere* ecclesie limina visitando, opera misericordie adimplendo, et proximos lucrificantes beneficienciam impendendo.
 15 Et patet quomodo dies festi ex condicionibus in nobis oppositis vertuntur in dies lugubres. Cum enim sanctum secundum Originem dicitur a communi usu ad cultum Dei specialiter deputatum, hunc cultum evertimus ad cultum mundi, carnis, dyaboli et peccati; cum non
 20 meditatur legem Domini sed Quirini, non mandata Salvatoris sed Cesaris, non precepta capitis Ecclesie qui est Christus sed temporalis pontificis. Et ubi diebus dominicis contemplaremur opus creacionis, reparacionis et informacionis, opus eciam iudicii finalis et beatitudinis
 25 eternalis, que omnia fiunt die dominico, econtra pervertimur ad superbum quinarium, quomodo temporalia conquiremus, iniuste quesita palliemus, adversarium

Grosseteste's doctrine to keep the Sabbath in spirit, word, and deed: in spirit by meditation, in word by prayer, in deed by church-going and charitable works.

Not such our usual practice.

1. N: *patet in.* 3. C: *paraverunt.* K: *preparaverit;* ib. I: *qui sanctus.* 3, 4. FLO: *et nolite.* 5. AD: *bonorum.* EFGHIKLMNO: *sanctorum.* M: *beatorum om.* 7, 8. I: *In mente Dei meditando.* 8. EFGHNO: *legem Dei;* ib. F: *et que om.* 10, 11. N: *verbum Dei.* 11. C: *exhortariis.* F: *exhortativis et.* 11, 12. EIL: *exhortativis aut caritativis gignitivis.* GN: *exhortativis, caritativis, gignitivis.* 12. AB CDFHM: *caritatis gignitivis.* 14. GK: *proximis;* ib. ABCD: *lucrificans;* ib. H: *beneficia.* 15. GHKLMNO: *in om.* 16. EGHNO: *appositis;* ib. I: *enim om.;* ib. NO: *sanctum om.* 16, 17. AC: *sanctum Originem.* B: *suum Originem.* 17. GM: *dicitur actus usu ad.* I: *dicit actum usu ad cultum;* ib. K: *usu om.* 18. ABEFGHIKLMN: *separatum;* ib. G: *ad hunc cultum.* 19. K: *et dyaboli.* 20. I: *Quirintii.* M: *sed querimus.* E: *Quirini.* Correx. in marg.: *Quinari.* 21. M: *vel cesaris;* ib. EKMN: *caritatis ecclesie.* 22. N: *Et om.;* ib. C: *in diebus.* 23. F: *contemplaremur.* 24. A: *eciam om.* 25. L: *dominica die.* 25, 26. HK: *pervertuntur.* 27. EHIO: *conquireremus.* G: *conqueraremus.* N correx. F: *perquireremus;* ib. *palliemus;* sic codd.

1. II Esdrae VIII, 10. 17. Origenis in Exod. Hom. VIII. Opp. tom. II, 356. 22. Vide supra p. 210 et est depromptum e tractatu Roberti Grosseteste.

subdole decipiemus, honores mundanos adquiremus et in corporis voluptatibus quiescimus.

We spend our Sabbaths not on thoughts of peace and the common Good, but on idle things, as quarrelling, scolding, &c.

Et tercio non cogitando cogitaciones pacis et non afflictionis que sonant ad bonum commune sed potius cogitaciones litis et contencionis que videntur sonare in comodum personale, occupamus nos secundum intellectum et affectum interioris hominis stercora amplectendo. Et sic cum anima informatur rebus quibus afficitur, patet quod ymago que iuxta primum mandatum debet esse Deo similis in amore in monstrum horribilissimum est conversa. Econtra tamen debemus in diebus festivis omnes sensus nostros colligendo in veritates increatas ipsas quiete suspendere et a solitudine sensibilibus quantum possumus alienare, quia Ecclesiastici XI, 10 scribitur: *Fili, ne in multis sint actus tui*. Turbacio igitur talis erga plurima dispergit radios prime lucis, sicut arbor curva, nodosa aut ramosa eclipsat ab arbore radios luminis corporalis. Et cum *ex habundancia cordis os loquitur*, patet quod non orando sed litigando, conviciando aut scandalizando diem festum expendimus. Quomodo ergo obtinebimus quod tam derisorie atque prepostere a Domino postulamus, non predicando sed scurilitates que secundum Apostolum *ad rem non pertinent* et ociosas mundi fabulas seminando. Quomodo ergo ex omni verbo ocioso quod locuti fuerimus reddemus rationem in finali die dominico, qui non verba exhortatoria sed irritatoria, in malum conspiratoria vel detractoria seminamus. Et sic non sacras lecciones legendo sed devotos deridendo, non narrationes de fide et moribus audiendo sed cantilenis et adulacionibus cum aliis sonis musicis per totum postprandium intendendo, ubi visum pascimus impudicis aspectibus,

The clergy, too, sin by keeping their eyes more on pomp and suchlike things than on the true service of God.

1. FI: *deciperemus* . . . *adquireremus*. E: *adquireremus*; ib. H: *decipiamus*; ib. EFKO: *quiesceremus*. 1-2. I: *et — quiescimus* om. 2. B: *quiescamus*. H: *quiesceremus*. 3. I: *cogitationis*. 3-5. I: *et non — contencionis* om. 4. FGM: *afflicciones*; ib. H: *ad bonum cause*. 5. B: *limitis*; ib. F: *contenciones*; ib. B: *sociare*. 6, 7. GMN: *intentum et affectum*. 8. GIKNO: *animus*; ib. M: *rationibus quibus*. G: *infirmatur rationibus*. N correx. 11. CDEHIKMO: *eversa*. GF: *est versa*; ib. EKLO: *cum debemus*. 12. F: *nostros diligendo*; ib. N: *in virtutes*. 13. FK: *ipsos*. 14, 15. B: *Eccli 5*. 15. GKM: *Fili mi*; ib. I: *nunc in*. 16. FHIMNO: *ergo*; ib. N: *cira plurima*. 17. I: *radiosa*; ib. I: *aut — arbore* om. 17-18. B: *ab — cordis* om. 23. B: *non* om. 26-27. I: *dominico — sed* om. 26. N: *quia non*. 27. B: *irritatoria*. M: *irritata*. 29. M: *devotas*; ib. D: *non* om. 30. K: *et* om.; ib. I: *adulacionis*. 31. C: *misticis*.

18. Matth. XII, 34; Luce VI, 45. 23. Eph. V, 4.

tripudiis et coreis de quibus conqueritur Dominus per prophetam Ysaïam V, 12: *Cithara et lyra et tympanum et vinum in conviviis vestris et opus Domini non respiciitis nec opera manuum eius consideratis*. Verumptamen secundum Lincolniensem cum fluxus diei festi signat septem etates nostre periodi, debemus versus finem diei post meridiem instare solcite, arguendo nostram desidiam, obsecrando divinam assistenciam et increpando proximorum perfidiam, ut docet Apostolus II. Thim. IV, 6: *sciens quod tempus sue resolutionis instat*. Debemus, inquit doctor, recolere quod Dominus deambulans ad auram post meridiem Adam et uxorem eius de peccato gule dampnando redarguit. Non ergo ingurgitemus nos in hora meridiana, ut perdendo quod meruimus in hora antemeridiana audientes vocem Domini in hora postmeridiana timeamus, erubescences anime nuditatem. Sicut enim motus naturalis velocitatur versus finem ex secundo de Celo XXXV, sic debet motus nostre peregrinationis quo naturaliter tendimus ad requiem beatificam ut ad finem. Et hinc secundum Apostolum I. Thess. debemus cogitatione, verbo vel opere sine intermissione orare, ut Salvator Luce XVIII, 1: *Oportet semper orare*; quod exprimit Ecclesiastes IX dicens: *Quodcumque potest manus tua, instanter operare*. Sed nos in sabbatis non ambulamus ad cimiterium sed ad campum, non ad ecclesiam sed ad tabernam, non ad cancellum sed ad cellarium, non operibus elemosinarum insistimus sed nos ac nostros complices gulse pascimus, histrionibus, meretricibus et tyrannis bona Christi distribuimus et beneficiencie proximorum obliti vel eos deterioramus vel iniuriando bonum anime retardamus. Omnes ergo tales, secundum Augustinum in Decem Cordis solvunt

Instead of following Grosseteste's warning,

we clergy do sinful things on the Sabbath. Instead of going to church, we hasten to taverns, instead of almsgiving we behave gluttonously &c.,

1. K: conqueritur om. H: loquitur. 2. FIKMN: Cythara lyra. 3. I: respicias. 5. G: Dei festi; ib. II: significat. 16. F: sue om. 11. E: inquit docere; ib. GL: doctor om. GN: recolere docere. L: docere recolere. 13. DFGINO: dampnando om. K: gule dampnando om.; ib. F: et arguit. 14. IK: in aura mundana. EN: in aure meridiana. O: aura meridiana; ib. AD: et perdendo. H: ut nec. 15. F: ante meridianam. G: ante meridiem. 16. H: erubescem. 17. CGIKLMN: intenditur versus. 18. B: Ep. 29. F: Exodi II de celo 35 cº. 22. A: ut — orare om.; ib. FGHKLMNO: et Salvator; ib. I: oportet sperare. 23. I: Eccli. F: Ecclesiasticus; ib. HK: dicens om.; ib. I: Quicumque. G: Quantuncumque. M: Quidcumque. 24. B: tua facere; ib. G: incessanter. 25—27. I: sed ad — cellarium om. 26. K: capellam. 29. AD: meretricibus. N: et meretricibus; ib. I: eas. 31. B: omnes igitur. 32. ABCD: in de cordis. EO: In De decem.

18. Aristoteles, De Celo II, cap. VIII, XII. 23. Eccl. IX, 10.
32. St. Augustini de Decem Chordis, vide infra.

sabbatum per opus peccati, quod est opus summe servile, tam sanctum tempus nobis impensum in tot insolentiis expendendo.

and, thus, do
servile work
contrary to the
commandment.

Quomodo queso parando nobis prandium ob pompam seculi, comedendo, loquendo vel faciendo quicquam in sabbato quod non sit necessarium dirigens ad quietem que est sabbatum finale, non committimus in sabbato contra mandatum opus servile? Patet ex descriptione operis servilis quod supine committimus, in tantum quod longe minus malum foret nobis facere opera rusticana, quia ut sic faceremus bonum opus de genere, ecclesie Dei utile, et preservaremus nos a graviori crimine. Unde beatus Augustinus in libello de Decem Cordis loquens de sabbatismo Iudeorum: *Vacare, inquit, voluerunt ad nugas atque luxurias. Melius, inquit, faceret Iudeus in sabbato in agro suo aliquid utile quam in theatro sediciosus existeret. Melius femine eorum in sabbato lanam carperent quam toto die in neomeniis suis impudice saltarent.* Et sic indubie est de nobis. Unde secundum doctores licet omnia peccata sint in mandato isto prohibita, specialiter tamen peccata carnalia, sicut peccata spiritualia prohibentur in primo et peccata mundalia in secundo. Iste enim ternarius peccatorum opponitur quadam proprietate trinitati, cui secundum Augustinum ad inquisitiones Ianuarii ista tria mandata per ordinem correspondent. Preservacio igitur a peccato est necessariissima et perfectissima sabbatizacio, quia alia non valet nisi virtute illius; nec opus inficit sabbatizantem nisi de quanto peccatum prius inficit. Et hinc secundum Bernardum preponuntur festis vigiliis, ut vigilemus in penitencia, attendentes si in peccato vel negligencia

To abstain from
sin is the most
perfect
observance of
the Sabbath.

1, 2. EFGHO: *maxime servile*. 2. F: *tam secundum*. 2-3. D: *nobis — expendendo om.* 5. GN: *vel loquendo*; ib. 1: *vel om.* 8. B: *Patet igitur*. 9. FGILMN: *quod superius*. K: *supreme*. C: *summe*. O: *summe comittimus vel supine*. 9, 10. G: *quod legem*. N correx. 10. H: *malum esset*; ib. B: *rusticalia*. EFGHKLN: *rusticalia*. 11. N: *facere*; ib. C: *de bono*. 13. ACD: *beatus om.*; ib. KM: *in de libello*. G: *in libro*. 17. M: *sediciosus*; ib. 1: *existent*; ib. 1: *in sabbato om.* 18. IM: *in comeditis*. N correx. 19. 1: *Et sic — nobis om.*; ib. ABD: *doctorem*. GN: *omnes doctores*. 20. F: *sunt iure mandato*. GN: *sint iure mandata*. K: *iuris mandato*. H: *in tercio iuris mandato*. 21. FI: *mortalia sicut*. 22. CEGILNO: *mundana*. 23. FGHLMNO: *Ille enim*. 24. EFILNO: *cum secundum*. 26. FHILNO: *ergo*. 26, 27. H: *est necessitacio*. 27. GN: *verissima et perfectissima*. 28. C: *in virtute*. 30. B: *preponunt*. 30, 31. F: *in penitentiam*.

13. St. Augustini Sermo IX (De decem Chordis) Opp. tom. V, 75.
24. Opp. tom. II, 213. 30. Bernardi Sermo in festo SS. Petri et Pauli. Opp. II, 403.

prius dormivimus. Et ex hinc sanctum cuius festum
sequitur preoccupemus in confessione, ut in die sequenti
meritorie laudemus Deum in sanctis et intercessione
eorum habeamus eum propiciū. Consideret ergo quisque
5 nostrum statum suum cum primo parente cui Genes. III, 9
dictum est: *Adam ubi es?* et iuxta sui indigenciam pro-
curetur sibi attornatum vel advocatum in celis, ne tanta
hereditas deperdatur. Si, inquit Bernardus, *sanctus fuit*
potens, sagax et benevolus in terris ad orandum pro
10 *fratribus suis miseris, quanto magis in celis, ubi est*
omnipotens sue voluntatis, omnisciens quoad indigenciam
nostri status et omnivulus ex cremento purissime caritatis.
Beata quidem patria caritatem vie non minuit sed augmentat,
nec beatus quia impassibilis ideo incompassibilis, quin
15 *pocius viscera misericordie intencius pro nobis induit, cum*
ante fontem misericordie nunc assistit, et eo potissime
quo novit Deum pro nobis disponere quod ante com-
plementum nostre peregrinacionis nec beatorum numerus
nec eorum beatitudo erit finaliter consummata. Sed con-
20 sideremus sanctos nec isti procuracioni intendere nec
Deum ipsos audire, si non nos ipsos a peccatis
pristinis expurgamus et operi meritorio sedule insistamus.
Sed, heu! hodie in ecclesia diebus festivis populus plus
gule, luxurie, contencionibus et maleficiis intentus quam
25 per totum residuum septimane, sic quod in facto dicit
cum infidelibus illud Psalmi LXXIII, 8: *Quiescere faciamus*
omnes dies festos Dei a terra. Tempus enim quod est
Dei servicio specialiter deputatum est econtra per ipsos
appropriate servicio dyaboli dedicatum, in tantum quod
30 Deus signanter dicat christianis illud quod olim dixit
Iudeis Ysaie I, 13: *Ne offeratis ultra sacrificium frustra:*
incensum abhominacio est mihi. Neomeniam et sabbatum

Therefore vigils
are held before
all festivals so
as to make us
prepare
ourselves
carefully for
the solemn
occasion.

But
now-a-days, the
people indulge
on festivals
more than on
work-days in
gluttony, in lust,
in quarrels, and
in other vices.

1. E: Et om. K: Et hinc. 1; 2. G: sanctum eius sequitur. N correxit.
3. K: Deum om. 4. AB: quisquis. 5. GIKNO: nostrum om.
6, 7. F: procurret. G: pertinet sibi. N correxit. 7. ABD: sibi om.; ib.
1: actorant. M: actoriatum. E: actorem vel. G: octoniatum. N: auctorem
vel. O: attornatum vel extinctum. 9. Hl: atque benivolus; ib. C: ac.
12. C: incremento; ib. K: sue purissime. 13. C: caritative; ib. G: vie
om.; ib. B: imminuit; ib. H: augmentavit. 14. B: nunc beatus. FI:
ut beatus. 15. B: pocius vitam; ib. LO: intensius. 16. AD: assit.
17, 18. GMN: quod ante completum. 18. B: nec beatorum beatitudo est.
20. K: sanctos ut isti procuracione. 21. B: opere; ib. I: misericordie.
25. BC: in festo. K: in sancto. 26. K: Psalmi 34. 28. GINO:
specialiter om. 30. FM: di-it; ib. K: illud om.; ib. FM: olim om.
31. GKNO: Ne offeratis; ib. M: frustra. 32-1. M: mihi erroneum et
festivitates. 32. K: Neomenia. G: Neomeniis; ib. G: et sabbatum pm.
N addit in marg.

Therefore Jews
and pagans
scoff at the
Sabbath
keeping of
Christians.

et festivitates alias non feram, iniqui sunt cetus vestri. Constat quidem ex dictis alibi quod sacerdos prevaricans et populus criminosus faciendo bonum opus de genere peccata accumulans, in tantum quod de gente christiana potest hodie vere dici illud Trenorum I, 7: *Viderunt* 5 *eam hostes et deriserunt sabbata eius.* Iudei quidem et pagani derident nimirum modum sabbatizandi christianorum in preparatione victus et ornatus superflui, cum corpus et ventrem colunt precipue die festo. Hinc Malachie II, 3 sacerdotibus dicitur: *Dispergam super* 10 *vultum vestrum stercus solempnitatumstrarum, nam ventres deficiantes festivant stercora.* Nec est putandum quia opera servilia que alio tempore sunt licita sint in festis prohibita, cum cultus Dei et cultus agri ex supradictis se distrahant. Mandatum quidem Domini, 15 Exodi XX et Levitici XXIII excludit opera servilia pro die sabbati, in tantum quod collector lignorum in sabbato lapidibus est obrutus consulto Domino, ut patet Numeri XV, 32; nec licuit in sabbato manna colligere, Exod. XVI; nec ultra mille passus incedere, quod est *iter sabbati*, 20 Actuum I, 12. Nos igitur christiani colligimus ligna in sabbatis qui accumulamus opera servilia ad preparandum pastum eterni ignis; modicum igitur curat de bonis patrie qui dimisso precepto Domini de quiete in sabbato laborat anxie pro perquirendis transitoriis bonis vie. 25 Consideremus igitur quantum detestabile foret arare vel fodere in presencia hominum locum sanctum, longe detestabilius est in presencia angelorum arare vel fodere in sancto sabbato vel exercere aliquod servile officium. Senarius enim dierum concessus ad operam signat quod 30 in ferialibus diebus operabitur homo serviendo mundo, de quanto opus est necessarium ad finem quietis post diem iudicii.

2. M: Constat enim. 5. E: et vere. 6. I: sabbatum eius. ACDGIM: sabbata sua; ib. F: Iudei quidem om. L: Iudei enim. 7. A: modis. 10. Codd.: Disperdam. 11. I: vultus. 12. B: est om. 13. F: sit licita. 14. C: prohibita — agri om. 15. I: subtrahunt. 16. GIN: Exo. 29; ib. GI: 13. 20. O: inter sabbati. 21. F: Actum primo; ib. EFHIKN: ergo. 22. I: qui — servilia om.; ib. EFGINO: quia. 23. G: pascam. N: post pastum; ib. EFHIKN: ergo; ib. FGIL: curant. 24. K: que; ib. I: precepto domini om.; ib. I: quietate. 25. FILO: laborant; ib. N: pro querendis; ib. C: bonis die dominico. G: bonis temporalibus vie. N: bonis temporalibus. 26. B: Consideremus quam; ib. GMNO: ergo. 27. I: lutum factum longe. 28. I: sabbato vel om. 29. M: vel fodere om.; ib. G: aliquid. 30. F: Senarius vero. G: Senarius numero concessus ad opera. N: Senarius numerus concessus ad; ib. F: contensus; ib. GINO: significat.

Unde ad denotandum quod illud opus nec debet esse in ociantibus diminutum nec in avaris superfluum, signanter notatur tempus huius operis per numerum senarium; cuius omnes partes simul sumpte nec excedunt suum totum superflue nec ab illo deficiunt diminute.

Unde cum totum tempus vie sit vigilia ad sabbatum ultimum, potest prelatum ex causa rationabili dispensare cum subditis, ut manualiter operentur; oportet tamen in tali dispensacione diligenter attendere quod opus illud habeat necessitatem a finali requie sibi impositam; quod est in mundanis durum discernere. Deus tamen non dispensat, ut homo exerceat in sabbato opus servile pro illo tempore. Et ne sophisticetur cum Deo, septem prohibet pro tempore sabbati a labore. Nam cum concientes et agentes sunt pariter puniendi, prohibet sex que homo potest prohibere in sabbato ne laborent: scilicet filium et filiam, servum et ancillam, advenam et iumentum. Unde II Esdre XIII, 19 legitur quod nedum prohibuit externos claudendo portas mercari in sabbato sed manu valida prohibuit negociatores et vendentes venalia extra muros. Quo contra Ezechielis XLVI, 1 precipitur quod porta atrii interioris que respicit ad orientem erit clausa sex diebus in quibus opus fit; die autem sabbati aperietur; quod est mystice intelligendum de exercicio cultus Deo debiti pro die festo. Nam secundum Lincolniensem septem hostia erunt aperta pro sabbato versus celum et clausa undique versus terram. Primum erit tanquam vir, mulier vel utrumque, scilicet porcio mentis superior, secundo liberi duplicis sexus erunt porcio mentis inferior, que nunc ut masculus tendit viriliter circa difficilia et nunc ut mulier occupatur tardius circa mollia. Duo servi sunt sensualitas ut secundum has diferencias participat ratione. Iumentum vero est

A spiritual superior may permit work on Sunday, but only for cogent reasons.

There are seven who are forbidden to work on Sunday: the father of the family, the son, the daughter, the manservant, the maidservant, the stranger within his gates, and the cattle. Ezechiel 46, 1 is, according to Grosseteste, to be interpreted as referring to keeping the Sabbath.

1. C: quod nec; ib. C: idem opus. 7. ACDGHKMN: ultimum. I: ultimam. 10. I: sed impositum. G: imposita. 13, 14. F: prohibet om. 14. C: Nam quia; ib. FGHKLMNO: cum om. 15. EL: pariter puniuntur vel sunt puniendi; ib. O: septem prohibet. 16. K: quo homo. 17. BFI: et om. before filiam. 18. M: quod om. 20. H: negociaciones; ib. I: vendiciones. 22. GN: inferioris; ib. B: qui. 23. B: in om. 24. H: aperientur. K: aperitur. 26. ADFGHILMN: Septem hominis. K: horis. 27. F: et talia undique. GN: et clam undique. 28. D: est tanquam; ib. C: mulieri. FGKLMNO: vel mulier; ib. EFGHKLMNO: vel utraque. 29. I: libri. 30. I: inferiores; ib. FGHKLMNO: nunc om. 31. I: et mulier. 32. Codd.: 20; ib. ABDEGIKLMNO: servi est. FO: Secundo servi est; ib. GN: sensibilitas. 33. GMN: pertinuit.

26. De ostiis tabernaculi Lincolnienensis disserit Dictis LII et CI, sed non pertinent ad supradicta.

pura sensualitas et advena est habitus acquisitus. Omnia enim ista debent sopiri in sabbato versus terram et ad contemplandum celestia aperiri. Ultimo pro causa observancie sabbati subdit textus: *Sex enim diebus fecit Deus celum et terram, mare et omnia que in eis sunt, et 5 requievit die septimo; idcirco benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum.* Inter alias vero causas ordinis operis

God gives the work of creation as an example to us how, when and why to serve and to adore him.

According to Grosseteste, they worship God in sabbath-keeping

1. who devote themselves to heavenly things,
2. who conduct worldly affairs in a meritorious manner and
3. who desert worldly business in contrition and pain, however often they may relapse.

sex dierum dignatus est Deus ponere illum ordinem nobis exemplum quomodo, quando et propter quid debemus ipsum colere serviendo. Sicut enim Deus 10 quiescit eternaliter in se ipso, sic debemus cavere ab opere servili pro nostro perpetuo. Et sicut Dominus sex diebus temporis vel ordinis fecit tres mundi partes cum suis contentis, sic secundum Lincolnensem voluit a tribus maneriebus hominum in sabbato ipsum coli; 15 scilicet a contemplativis qui sunt in celestibus conversantes, ab activis qui sunt terrestria meritorie disponentes et ab inchoantibus penitenciam qui licet sint in contricione et dolore amaro mundialia deserentes, tamen sunt vicissim victi ex lubricitate et sic ad actus 20 mundi illicitos sepius relabentes. Requievit itaque Deus die septimo a condenda nova specie creature, licet usque modo operatur tota trinitas, individua creando, creata conservando et gubernando; voluitque nobis quietem suam eternam ostendere qua nullo extra se egens 25 edocuit, quomodo nos post opera nostrorum sex dierum debemus in sabbato nostro pure serviendo sibi intendere.

Et secundum Augustinum II De Civitate Dei, XIX capitulo requievit, quia nos requiescere facit.

1. AB: est om. 3. I: apiri; ib. F: Ulcio. 4. K: sex tantum. 6. CL: diei septimo; ib. EFGHIKLMNO: benedicitque. 8. I: Dominus; ib. KL: ponere nobis illud exemplum. N: illum nobis exemplum. 10. K: Deus om. 12. F: pro puro. H: pro modo; ib. I: Et sic Deus. EFKNO: Sicut Deus. 14. B: et sic; ib. A: secundum om. 15-16. I: maneriebus — scilicet om. 15. F: maneribus. 16. H: contemplantes et conversantes. 17. HN: que sunt; ib. G: meritoria. 19. ABD: in om.; ib. I: dolore amoris. KM: amore, EFHO: amare. GN: amore mundi et alia. O: mundi amare alia; ib. CFGHIK: deferentes. N: differentes. 20. IK: et tunc sunt; ib. A: ad om. 21. C: Requievit enim; ib. FI: Dominus. 22. H: creature om. 24. I: voluit quod. K: voluitque dominus. 25. M: eternam om.; ib. I: quia. K: qua ullo. 26. O: edocuit nos quomodo; ib. K: nostrorum om. 27. B: diebus. 28. BC EGHKLNO: Et sic. 28, 29. FM: II De Trinitate 290 cº. EK: XI de Trinitate 19. GN: de Trinitate et nono. 29. BC: 11 cap. F: 10º cº. B: 29 cap.; ib. ABCDHLMO: fecit.

4. Exodi XX, 11. 28. Recte De Civitate Dei XI, cap. VIII: Significatur requies eorum qui in illo requiescunt et quos facit ipse requiescere.

- Sic enim dicimus figurative domum letam et librum iocundum intelligentes methaphorice pro contentis. Deus autem est domus in qua beati habitant, liber vite in quem cum respiciunt iocundantur; ideo finaliter propter istam requiem debemus omnia opera nostra dirigere, et aptando nobis hic tempus ad hoc arras huius quietis paulisper sapere. *Vacate*, inquit Psalmo XXXIII, 9, *et videte quoniam suavis est Dominus*. Et ista requies per Spiritum Sanctum inflammantem ignem nostri amoris quo transferamur in illam requiem figuratur. Sed quia ignis non inflamat materiam humidam vel terrestrem, ideo precipimur animam nostram pro sabbato a sollicitudine terrestrium et fluxibilibus exuere et gulam atque luxuriam specialiter precavere, cum secundum illa vicia, quietis patrie obliti, a cultu Dei summe distrahimur. Ideo propter has ollas ebetantes memoriam dicit textus: *Memento etc.* Unde secundum Ieronimum contra Iovinianum *nihil tantum obruit animam ut plenus venter et exestuans*, quia est materia, unde ventus dyaboli et exaltacio mundi personam excuciat omniquaque. Ysaie LVII, 20 scribitur: *Impii quasi mare fluens quod quiescere non potest*. *Venter*, inquit Ieronimus, *mero estuans cito spumat in libidinem*. Tales itaque non sabbatizant, dirigentes operam suam ad pacem vel requiem eternam in Spiritu Sancto, sed ad laborem ignominiosum cum dyabolo, qui tanquam crudelis dominus hic eos importune exagitat. Deus autem benedicendo diei septimo ipsum sanctificavit, quando quiete sue fruicionis nos benedictos et sanctos illo tempore figuravit.
- 30 Cum autem facilius cognoscimus quid non sit Deus quam quid sit in sua essencia, signanter movetur appetitus

The blessed are resting in God.

We must aspire to attain this rest.

But our mind is often turned aside by earthly cares.

Whosoever does not direct his attention to peace or eternal rest in the Holy Ghost, but to ignominious work with the devil, is not keeping the Lord's sabbath.

2. C: methanomicæ. 3. M: libri. 3, 4. I: libere vite quem; ib. A: in quo. B: in quam. 4-6. I: ideo — aptando om. 4. F: et ideo. G: et ideo si naturaliter. 5. B: ipsam; ib. H: deberemus. 6. FGIK MNO: nobis habitus; ib. FIKMN: adhuc. GNO: ad hoc om.; ib. F: atras huius. 7. I: Pauli semper. 7-8. I: Vocate... ut videte. 7. BGIN: XXXIII om. 8. LN: Et illa. 9. I: inflammare. EGLMNO: inflantem. 10. A: transformamur. N: transfiguratur. 12. C: in sabbato. 14. CGHIKLMNO: ista vicia. 15. ABDF: quietis proprie; ib. B: distrahuntur. I: distrahitur. 16. C: per has; ib. CD: allas. I: telas. GMN: cellas. F: ancillas. HKO: cillas; ib. GIN: memoria. 17. H: Memento etc. om. 18, 19. B: venter dyaboli exestuans. N: et estuans. 19. C: quod est; ib. K: et om. 19, 20. CDLM: exaltacio. 21. E: fervens. 22. F: estuatus. 24. I: non ad pacem. 25. I: rigorosum. M: regorosum. 25, 26. KL: cum dyabolus. 17. CFHIKO: beatificando. 31. K: quod sit.

17. St. Hieronymi adversus Iovinianum lib. II, cap. XII. Opp. tom. II, III, p. 302.

rudis populi a quo caveri debeat in duobus mandatis
Dominum diligendo, et in tercio mandato sub quadam
figura quomodo, quando et quare debeat Deum diligere.
Ideo solum mandatum de sabbato est mystice obser-

Unlike the Jews, the Christians are allowed bodily work on Sunday, provided it be allowed by piety, utility or necessity; they must, however, be very careful not to commit sin in this.

vandum, cetera autem literaliter sicut sonant. Unde nos 5
christiani cognoscentes planius sensum huius mandati
non tam stricte cavemus ab operibus corporalibus die
dominico sicut Iudei rudes cavebant in suo sabbato.
Licet enim nobis die dominico corporaliter operari,
quicquid suadet pietas, movet utilitas vel urget necessitas, 10
solum cavendo ab opere vel actu peccati, hoc tamen
non faceremus solliciti circa mundum.

Sabbatism
according to
Origen.

Unde Origenes super Levit. XXVIII: *Relinquentes*,
inquit, *iudaicum sabbatum, qualis debeat esse christiano*
sabbati observatio videamus. Ergo si in sabbato nihil 15
mundani geras, spiritualibus vaces, ad Ecclesiam veniens
verbo Dei aurem prebeas, celestia cogites, de futura spe
solicitudinem geras, venturum iudicium pre oculis habeas:
hec est observatio sabbati christiana. Unde christiano
subtili licet in sabbato operari qui in operatione scit 20
devotionem acuere et operando Dominum contemplari.
Laicus autem ex defectu huius noticie debet a talibus
laboribus abstinere. Unde talis distinctio fuit in veteri
testamento. Aliter enim Iosue nec septem diebus muros
Iericho circuisset Iosue VI, nec Machabei licite in 25
sabbato pugnassent I Machabeorum II. Talia quidem
multa opera corporalia et labores exercuerant in veteri
testamento. Unde Lincolniensis dicit quod patres veteris
testamenti cognoverunt misterium octavi numeri; aliter
enim non inscriberetur titulus Psalmo VI, 1: *David pro* 30
octava, nec circumcisio et multiplex oblacio tam signanter
fierent die octavo, ut notatur Luce II, nec Ecclesiastes
diceret XI capitulo: *Da partes septem necnon et octo.*

2. FNO: dominum Deum. 5. I: sonat. 7. BM: caveamus.
11. GN: solummodo; ib. ABD: opere vel om.; ib. F: actum. 13, 14. F:
Relinquentes iterum iudaicum. 15. GM: observatio christiano videas
videas. 16. H: voces; ib. AB: venias. 17. F: prebeas (sic). K:
prebens. 19. H: christiani. 20. ABDFHILO: in om. before opera-
tione. 21. FHLNO: Deum. 24. BCDFGHIMNO: non septem.
25-26. I: nec — eorum II om. 27. I: exercuerunt. 28. C: veteres.
29. GHKLNO: octonarii numeri. 30, 31. GIK: pro octonario. 31. M:
octavo; ib. C: ablacio. 32. C: forent. GNO: fieret; ib. I: nec Eccli.
K: Ecclesiasticus. 33. GM: ultimo capitulo. N extinxit.

13. Origenis in Numeros, Homilia XXIII, Opp. tom. II, 749/50.
33. Eccl. XI, 2.

Sed sciverunt fide quod, antequam Messias rectificasset sabbatum, requiem in sepulcro, anime morientium descendentes ad limbum non habuerunt plenam requiem sicut post resurrectionem, quando Christus aperiens 5 ianuam captivam duxit secum captivitatem. Nos ergo debemus minus ad figuram velantem attendere et reccius dirigendo opera nostra ad finalem requiem aspirare, cavendo tamen a labili carecto lascivie pretextu talis licencie.

10

CAPITULUM DECIMUM NONUM.

Ut sabbatizacio nostra sit Deo accepcior expedit parumper disgređi, declarando modum et virtutem orandi. Omnem catholicum decet in sabbato circa oracionem specialiter occupari, cum secundum Augustinum, libro 15 de Orando Deo, necessarie sunt crebre oraciones, ne concepta devocio totaliter extinguatur; et ideo omnis adultus dispositus debet scire oracionem dominicam. Est autem oracio diccio vel faccio per quam mens hominis in Deum devocius elevatur. Et sumitur famosius 20 pro oracione vocis, quam Hugo de Sancto Victore dividit in tres partes, que sunt *supplicacio, postulacio et insinuacio*. *Supplicacio est sine determinacione petitionis humilis et devota precacio. Postulacio est determinate petitionis inserta narracio. Insinuacio est sine petitione per solam nar-* 25 *racionem voluntatis facta significacio. Supplicacionis autem tria sunt genera; scilicet captacio, exaccio et pura oracio. Captacio est quod fit ante postulacionem ad preparandum vel inclinandum animum auditoris, quod fit tripliciter. Primo cum aliquid dicitur quod personam vel causam* 30 *orantis commendet, ut meritum suum aut indigenciam vel aliud consimile prenarrando. Secundus modus capta-*

For a due keeping of the Sabbath, it is necessary to know the method and virtue of prayer.

Every grown-up person ought to know the Lord's Prayer. A definition of Prayer. Hugo de St. Victore's division into *supplicatio, postulatio, and insinuatio*.

Kinds of *supplicatio*:

1. *Captatio*, to prepare and incline to make the mind of the hearer.

1. ABCDKO: *sanctificasset*. 4. I: *sicut* — *resurreccionem* om.
5. K: *secum* om. 6. K: *volantem*. 8. E: 2º *c labi carecto*. 13. BFGH
ILNO: *Omnem enim*. 15. H: *necesse sunt*. 16. C: *accepta*. 23. CD:
deteriate. 24, 25. C: *narracionis voluntatem*. 25. I: *facti*. 30. L:
aut om. 31. G: *aut aliud consimile preparando*. N *correxit*.

11. Vide Shirley, A Catalogue of the Original Works of John Wyclif p. 51, No. 44, but *De Virtute Orandi* is not a lost work, as we may see in this place. 14. Cf. St. Augustini Serm. CCLXXXIII, Opp. tom. V, 2280 et passim alibi. 18. De Oratione dominica vid. Opp. Min. 383—392, Serm. I, 197. Op. Ev. I, 267—307. Sel. Engl. Works III, 98—110. 20. Hugonis de St. Victore, De modo orandi Opp. II (Migne CLXXVI) 979 et seqq.

cionis est, cum aliquid in laudem eius proferimus quem oramus. Et tercius, quando personam vel causam adversarii ostendimus dignam odio adorati. Has autem species captacionis habet scriptura, nunc orantis indigenciam ostendendo, nunc excellenciam Dei manifestando et nunc machinaciones dyaboli recitando, ut sic supplicacionem nostram reddamus auribus Dei magis audibilem.

2. *Exactio*,
to prevent the
hearer
forgetting the
petition.
Such reminders
are pleasing to
God.

Exaccio est quod fieri solet post postulacionem, ne peticio facta apud auditorem oblivioni tradatur. Sic enim, ut ita dicam, quadam importunitate vel instancia oratum memorem facimus tribus modis; scilicet quando aliquid de persona eius, de persona nostri vel causa nostra propter sedulitatem memorie recitamus. Hoc genus memoracionis licet videatur apud homines importunum, apud Deum tamen est gratum atque laudabile.

3. *Pura oratio*,
in which the
mind is so
inflamed with
the Love of
God as to forget
the contents of
its petition.
This is the
most perfect
kind of prayer.

Pura vero oracio est, quando ex habundancia devocionis mens ita accenditur quod, cum se ad Deum rogandum convertit, pre amoris eius magnitudine et petitionis sui obliviscitur et amore eius quem videt perfrui desiderans ipsum petitione postposita concupiscit. Hoc genus uniforme et indivisum est inter hec tria perfectissimum, sic quod captacio timorem sapiat, exaccio spem, et pura oracio caritatem. Sciendum autem quod supplicacio quandoque fit per sola nomina sicut est illud: misericordia mea, refugium meum, susceptor meus, liberator meus, Deus meus, adiutor meus; aliquando per sola verba ut respice, miserere, attende, placare, et fac; aliquando mixtim, ut verba mea auribus percipe, Domine. Nec attendit supplicacio ad floridam rethoricam demulcentem, sed quanto intus affectio devocior est atque fervencior, tanto vox est extra inculcior. Unde genus oracionis sonans in iubilum, quod pura oracio dicitur, puris nominibus explicatur;

In what terms
supplication is
expressed.

2. GN: tercius modus; ib. H: conversarii. 3. H: adorari.
6. FGNO: ad supplicacionem. L: supplecionem. 7. G: aures... audibiles; ib. EFHIKLMNO: audibile. 12. F: nostra. 15. F: tantum om.
ABCD: HIM: tantum est. 16. C: vere. 18. L: converterit; ib. CD: magnitudinem; ib. ILMO: sue. 20. CD: preposita. 20, 21. HIL: Unde hoc genus et unitissime et indivisum. MNO: genus (N: et) unitissime et indivisum. EFK: unitissime et indivisum. G: et uniforme et indivisum. E: indivisum. (Hugo de St. Victore: Hoc genus orandi in forma est.)
23. GN: quandoque om. 25. ACD: et susceptor. GN: vel susceptor meus et liberator meus; ib. KL: et liberator. 26. ABDK: adiutor meus om.; ib. IK: aliquando alia per sola verba. 27. G: attende pro latere.
28. I: Domino; ib. B: et attendit. K: attenderit. 29, 30. CD: quanto magis. 30. I: est om. 32. BHI: pure; ib. EO: explicatum.

simplex oratio simul verbis atque nominibus sed captatio imperfectissima solis verbis.

Postulatio est determinate petitionis inserta narratio, ut cor mundum crea in me Deus. Fit autem tripliciter, scilicet obsecrando, rogando et simpliciter postulando. Obsecratio est, quando vehemens necessitas precibus devocioribus nos cogit insistere; in mediocribus rogamus, et in minimis simpliciter postulamus.

Postulatio asks a definite petition in terms more or less urgent.

Insinuatio est sine petitione sola narratione vel dictione facti voluntatis significatio, que fit tripliciter, scilicet timore, fiducia et contemptu. Timore, quando persona vel causa est magna, ut illud Marthe Ioh. XI: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Voluit enim quod Dominus suscitasset fratrem eius mortuum, sed pre magnitudine cause et reverencia persone extimuit et inde insinuare potius quam postulare elegit; ut sic voluntas intelligatur et temeritas non reprehendatur, et ut sic ex insinuantis prudencia caveretur repulse obprobrium, sed exaudita consequeretur voluntatis effectum.

Insinuatio states the wish without actually asking for it and is employed in conditions of fear, confidence, or contempt.

1. Of fear, if a great person or matter is concerned.

Fiducia vero fit insinuatio, quando vel de facilitate cause vel benevolencia persone confiditur; et hinc desiderium non voce patenter exprimitur, ut est illud dictum Marie, deficiente vino in nuptiis Ioannis II, 3: Vinum non habent; hoc enim privilegium materne reverencie deberi insinuat, quod quicquid rationabile a filio etiam insinuando postulat, sine repulsa obtineat, licet ex vocatione extranea nominis mulieris Christus edoceat quod non ex natura ab ea assumpta habuit, unde talibus miraculis coruscaret.

2. Of confidence, if the matter be easy, or if the person be benevolent.

Tercio insinuatio fit contemptu, quando vel persona postulata est humilis vel causa modica sive vilis; et hoc dupliciter vel re vel reputatione; et sic prima insinuatio

3. Of contempt, if person or matter be insignificant.

1—2. I: sed — verbis om. 2. L: imperfecta; ib. ABDK: puris verbis. 3. C: deteriate. 4. GLN: Deus etc. 5. I: scilicet om. 8. GKLMNO: simpliciter om. 9. ABCDEFGHIKLM: narratio; ib. GN: inducione. FHM: in dictione. 10. MN: significacionem que. H: signacio; ib. F: triplex timore... 12. ACD: ut inde. 13. C: fratrem suum. 14. ABCD: pro. 15. C: reverencie. F: in reverencia; ib. CG: exinde. 15, 16. L: et hinc insinuare. 16. B: eligi. 17. B: comprehendatur; ib. F: ex om. 18. GN: insinuat; ib. FGHLM: caveret. 20. GN: quando de. 24. G: mature reverencie; ib. I: debetur. EFGHMO: debere. LN: deberi om.; ib. A: insinuat et. 26, 27. FHK: ex ratione extranea hominis in litera (?) Christus edoceat. 26. GHKNO: ex ratione extranea nominis. 27. GK: in literis Christus (in literis in lris false pro mulieris); ib. D: Christus om. AC: Christus Christi; ib. G: edocuit; ib. G: non est ex natura. 28. C: constaret. I: coruseat. 30. CG: utilis; ib. K: et om. 30, 31. N: vel vilis hoc dupliciter. G: hoc est dupliciter. 31. C: quadrupliciter.

competit timidis, inchoantibus, imperfectis; secunda crescens ex fiducia amoris vel meriti convenit plus perfectis. Et tertia facta ex contemptu competit solum malis; soli quidem superbi petitionem suam Deo insinuant cum contemptu.

Being sinners,
we have to
entreat God
very fervently,

Unde omnes peccatores sumus orando taliter viciati. 5

and in all sorts
of prayers, as
contained in
Scripture.

Tali tamen specie oracionis insinuando contingit nos factis Deum devotissime exorare. Et patet quod omnes psalmi, omnis scriptura divinitus inspirata, immo omnis operatio facta in gracia sunt Deo tanquam oratio devocius porrigenda; ymmo expedit ad elevationem 10 animi in Deum quod in istis speciebus orandi congruis vicibus alternemus, ut nunc legendo historias Dei potentiam, misericordiam ac vindictam utrobique infinitissimam, benignissimam atque iustissimam ostendentes, nunc porrigendo petitiones nobis utiles secundum aliquem 15 istorum novem modorum, et nunc legendo libros sapientiales et propheticales exhaustiendo sapientiam, secundum quam possumus opera nostra secundum caritatis limites regulare.

Oral prayer,
fired with the
Love of God,
contemplates
our misery and
the divine
mercy; it is
accompanied
by fasting and
almsgiving.

Oratio autem vocalis habet ignem caritatis oracionem 20 ipsam ad Deum fortiter dirigentem et binarium alarum, scilicet consideracionem nostre miserie et divine misericordie elevantem. Si enim desit caritas, oratio non ascendit, et si desit sancta meditacio serenans atque devocio inflammans, oratio fetenter fumigat. Flamma 25 enim secundum philosophos causatur ex incorporacione caloris ignei in subtili aereo rarefacto commixto cum humido unctuosum; subtile igneum est fervor caritatis, rarum aereum est meditacio celestis et humidum unctuosum est pinguis devocio, quod, si assint elemosina 30 et ieiunium, senarius est perfectus. Summe igitur confert nos miseros considerare nostram miseriam, ut vel sic impellamur ad flagitandum adiutricem Dei misericordiam iuxta illud Psalmi VI, 3: *Miserere mei, Domine, quoniam*

2. C: quod convenit. B: que convenit; ib. I: convenit — perfectis om.; ib. K: Et om. 3. O: ex conceptu; ib. FL: convenit solum; ib. H: solis malis; ib. EFGKN: soli enim. 4. K: suam om.; ib. I: Deo om. 6. E: Tali enim; ib. I: insinuando om. 8. I: omnis om. before scriptura. 9. HC: est Deo; ib. F: Deo om. K: Dei. 10. C: expetit. 13. K: aut misericordiam; ib. BCEFGHLMNO: aut vindictam. 14. I: benignissima atque iustissima ostendens; ib. GM: ostendens. N: ostendendo. 16. FHNO: illorum; ib. I: et habent legendo. 17. I: exhalvendo (sic). 21. K: dirigendo; ib. GN: alarum id est. 22, 23. F: miserie elevantem. 23. D: si non. 25. E: devocionem inflammans; ib. B: ferventer. I: feteretur. 26. C: philosophum; ib. I: incomparacione. 27. M: coloris; ib. K: igni; ib. G: et subtili. H: subtili aeris; ib. M: atreo; ib. I: rore facto commixtio. B in marg.: Calefacto. 30. G: si affuerit. 31. EFG LMNO: ergo. 33. I: adiutricem om. 34. I: admittere iuxta; ib. GN: VI om.; ib. M: Deus.

infirmus sum. Super quo Lincolniensis: Stimulus, inquit, ad orandum ut ab infirmitate liberemur est eiusdem infirmitatis sensacio et consideracio. Quid enim, ut dicit Bernardus, affectus hominum plus ad orandi studium
5 excitaret quam miseria et calamitas tantorum malorum quibus adducti nunc premimur. Hoc stimulo punctus et excitatus clamat Psalmista, dicens: Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Sicut ergo necessaria est homini ab infirmitate liberacio et ut liberetur oracio, sic etiam ut
10 affectuose oret proprie infirmitatis qua excitetur affectus consideracio. Ut ergo apercius pateat nobis nostra infirmitas, considerandum est primo que sit vera sanitas, ut videntes nostram ab ea elongacionem videamus quam
15 est quam homo habuit ante lapsum in paradisi temperie, licet perfectior futura sit in statu glorie. In paradisi autem serenitate tanta fuit homo peditus felicitate, ut nihil fuerit, unde sensum eius sive intrinsecus sive extrinsecus aut dolor pungeret aut labor fatigaret aut pudor
20 confunderet aut ardor ureret aut algor stringeret aut horror offenderet; non fuit in eius corpore inter humidum et siccum, calidum et frigidum ex quibus constabat quamvis essent contraria aliqua discordia seu oppugnacio ex qua morbi et egrotaciones nascuntur et turbatur corporis
25 valitudo, sed eorum ordinata consensio parcium omnium corporis nulla incommensurata discrepancia, sed undique comproporcionata temperatura; unde nec egritudo in imbecillitatem nec senectus urgebat in defectum sensuum,

Grosseteste's opinion on what stimulates us to prayer.

Consideration of our present misery compared with the former state in paradise.

1. H: *Nicolniensis*. N: *inquit Lincolniensis*. 3. Codd. excepti C: *Quis enim*; ib. EFGHILMO: *ut om.* 4. EFGHILMO: *habet plus*; ib. IL: *ad lavandi*. ABCDEFGHKMO: *ad laudandi*. Correxī e textu Lincolniensis. 5. AB: *excitaretur*. EFGHIKLMNO: *excitare*. 6. C: *admiti nunc precipimur*. N: *quibus nunc aducli*. I: *addicti*. E: *adicti*. Rectius in textu Lincolniensis: *quibus ad intus premitur homo*. Hoc... 7. I: *clamat presta Deus. Miserere*. 7, 8. FIK: *Deus quoniam*. 9. EFIKL: *et om.*; ib. B: *liberetur — ut om.*; ib. I: *etiam om.* 10. I: *excitemur*. 11. G: *ergo apcius*. 12. I: *vero*. 13. I: *videmus*. 14. ACD: *infirmitate*; ib. I: *Versi*. 15. D: *homo om.*; ib. C: *temporis*. BI: *temporibus*. EFGHKLMO: *tempore*. 16. B: *licet om.* 17. E: *serenitate*; in marg.: *sanitate*. B: *voluptate tanta*. F: *sanitate tanta*; ib. D: *homo om.* 18. K: *consensum*. 19. B: *aut ut pudor*. 20. I: *urgeret*. 21. B: *corpore concordia*. F: *in eis corpore*. K: *corporea*. 23. H: *esset*; ib. I: *aliquando discordia*. 24. FI: *morbi egrotacionis*. GHLNO: *morbi egrotaciones*. 25. F: *valitudo om.* 26–27. K: *sed — comproporcionata om.* 27. AEGKLMNO: *in om.* Rectius: *egritudo in debilitatem*. 28. F: *vigeat*. ACD: *vergebat*.

I. Lincolniensis in Dicto LCCCII (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 138^v): *Stimulus ad orandum, ut ab infirmitate liberetur homo, est proprie consideracio infirmitatis. Quid enim ut dicit Bernardus . . . etc. (ut supra usque emisi plorans).*

ibi erat vivacitas sine hebetudine; unde scienciarum adquisicio potuit ibi esse sine labore. Hoc erat ibi lex carnis repugnans legi mentis sed plena requies appetitionum spiritui rebellantium, quia nec paradisi honestas sinebat ibi aliquid indecorum nec paciebatur aliquid impacatum.⁵ Erat enim ibi memoria inobliviosa ratio non erronea, in libertate consilii habuit posse non peccare, in libertate complaciti posse non turbari, unde erat in ista felicitate cognicionis non erronee et accionis inculpate consencio, et sub lege eterna ordinata obediencia. Is itaque est status primi¹⁰ hominis ante lapsum: veraque sanitas, a qua ratione peccati quantum sumus elapsi experientia satis docet.

Misery has
come into the
world by the
Fall of Man.

Ad infirmitatem igitur nostram pertinet quod sensum nostrum sive extrinsecus sive intrinsecus punit dolor, fatigat labor, confundit pudor, urit ardor, stringit albor,¹⁵ offendit horror; contraria in nobis non tenent pacem, unde turbatur corporis validudo, et secundum innumerabiles eorum discrepantias peritissimis medicis incomputabiles nascuntur morbi et egrotaciones. Ad recessum etiam a sanitate pertinet parcium integralium incommensuracio una²⁰ cum invaliditudine ac turpitudine; adest etiam hebetudo et labor in addiscendo, carnis ad spiritum rebellio, memorie oblitio, error in racionando, et que tandem sunt pessima et incompatibiliter lugenda, non peccandi impotencia cognicionis et accionis discrepancia, eterne legi inobediencia.²⁵ Nonne de sic egrotante signanter dicitur illud Ysaie I, 6: A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Nihil ad litteram est verius aut manifestius, vel si ad sensum mysticum verticem capitis supremum racionis

1. BC: ubi; ib. F: erit. 2. H: erit; ib. EFGILN: lex corporis.
3, 4. Lincoln.: requies appetitionem rebellandum. 3. EFGHILMNO: appetitum. 4. I: spiritum; ib. F: irbellativum. E: irbellancium.
5. GM: in decorem; ib. H: nec om.; ib. Lincoln.: faciebat aliquid; ib. GM: impacatum. 6. C: ibidem. 8. FMNO: turbare; ib. EFHLMNO: illa. 9. I: occasionis; ib. K: non inculpate; ib. C: consensu. 10. F: subordinata lege ordinata . . . obediendo; ib. GLMN: obediencia; ib. B: Que itaque. O: His itaque. 11. B: utraque sanitas. EFGHLMN: vera sanitas. Lincoln.: vereque sanitatis a qua quam sumus remoti tam infirmi. 12. ADIO: lapsi. 12. HILO: ergo. N: igitur om.; ib. H: nostram om.; ib. K: impertinens. 14. H: extrinsecum sive intrinsecum. 15-16. I: pudor—offendit om. 16. F: offendit odor; ib. I: Contraria—pacem om. 18. FHO: earum; ib. M: discrepaciones; ib. Lincoln. rectius: anxie et a peritissimis medicis. 20. I: pertinet om. G: patet; ib. C: incommixtio. GI: incommensuracione. 20, 21. FHILNO: una tamen. Lincoln.: unde cum invaliditudine turpitudine, ad idem atinet et sensuum. 21. F: adest et. 22. B: in spiritum. 23. I: error in concinando. GMNO: in racionando; ib. Lincoln.: sunt pessima et viciosa et inconsolabiliter lugenda. 24. C: comparabiliter. 25. B: eterni. H: eterne legis. 26. EIK: notanter. 27. GMN: capitis om. 27. AD: ac manifestus. EFGILNO: et. H: vel manifestus ut. Lincoln.: nil manifestus; ib. GN: si om. 28, 29. Lincoln.: vel si verticem capitis supremum racionis appellare velis. 29. B: virtutem capitis.

appelles, plantamque pedis ultimum appetitus, cum in appetitibus sit tanta immoderatio, in supremo rationis ignorancie obfuscacio et nonnisi enigmatica visio in omnibusque viribus mediis defeccio et inordinacio; nonne
 5 est in interiori homine sanitatis privacio? Hanc enim miserandam egritudinem natus infans statim deplorat, et adhuc insensatus arguit senes, in hac egritudine ridentes qui istam miseriam potius deplorarent; unde Sapiencie
 VII, 3: Et ego natus communem accepi aerem et similiter
 10 decedi in factam terram et primam vocem similem omnibus emisi plorans. Sic ergo est dolor hominis in ingressu, dolor in progressu ac dolor in egressu; et sic vita hominis est brevis, miserabilis et instabilis, sic quod propter defectus triplices potest dici de homine viatore:
 15 Ve, ve, ve habitantibus in terra, Apoc. VIII, 13. Unde et istam miseriam hominis lapsi diffuse declarat Innocencius: Considerando, inquit, homo aquatica, se vilem quo ad
 corpus inveniet, quia pisces et volueres fecit Deus ex aqua, sed ex terra vilissima et abiectissima fecit homines
 20 et iumenta. Et consideret aerea, se viliorum inveniet, spiritus quidem aerei nostra corpora precellunt. Sed tercio consideret ignea, cuiusmodi sunt planete et astra, inveniet se vilissimum, et sic homo factus est lutum et cinis; lutum pro statu innocencie. quod quidem lutum vel
 25 limus fit ex aqua et pulvere, utroque manente; sed post lapsum factus est pulvis et cinis, effectus ex igne et terreo utroque a continuitate deficiente, patet Gen. III. Unde

Pope
 Innocent's tract
 on
 'Man's Misery'.

1. FGHKO: plantam pedis. 1, 2. Lincoln.: infini affectus seu appetitus utilitatem cum in appetitibus. 2. B: appeticionibus. 3. C: subfucacio; ib. C: vise. 3, 4. GIN: in omnibus. 4. Lincoln.: inter-meditis. 4, 5. Lincoln.: non est in eo nisi sanitatis privacio et egritudo. 5. B: in om.; ib. EFGIKMN: Hanc miseriam; ib. ABCDFGMNO: enim om. 8. Lincoln.: ridentes de hoc ploratu in sapiencia: Ego. 10. A: decedi; ib. I: in perfectam terram; ib. I: similem omnibus om. 11. I: est om. 12. N: dolor in progressu om.; ib. K: in processu. 13. ABCD: brevis et; ib. I: quia. 15. HO: Ve, ve; ib. ELNO: hominibus habilitantibus. 17. I: Consideranda. 19. FLMN: atque; ib. ABD: vilissima et om. 20. B: Et om.; ib. EILNO: et se. 23. BHK: et inveniet; ib. M: se om. 24, 25. N: et limus. 25. C: fuit. 26. B: factus om.; ib. N: cinis factus; ib. EFGHIKLMNO: et terra. 27. K: utroque quasi; ib. EFGLMN: patet om.

16. Sequentia e tractatu Innocentii papae III. De Contemptu mundi sive de miseria conditionis humanae lib. I, cap. II et seqq. (sed non verbotenus) deprompta sunt. Cf. Innoc. Opp. tom. I, 703 et seqq. Conferas cap. II: Formavit... Deus hominem de limo terrae, quae ceteris elementis est vilior. Planetas et stellas fecit ex igne... pisces et volucres fecit ex aqua, homines et iumenta fecit de terra. Considerans aquatica homo se vilem inveniet, considerans aerea se viliorum agnoscet etc.

Pope Innocent's
complaint of
Man's Misery
(continued).

Iob XXX, 19 dicit de natura hominis: *Comparatus sum luto et assimilatus sum faville et cineri. Et cum duplex sit concepcio, prima seminum et alia naturarum, patet utriusque abiectio; prima fit pruritu carnis, fervore libidinis et fetore utriusque persone luxuriantis et per 5 consequens a statu innocentie deviantis. Concepcio vero que fit ex unione corporis et anime maculat conceptum originali peccato proprio; et sic vis rationalis corrumpitur per ignoranciam qua bonum a malo nescit discernere; irascibilis per iracundiam qua in bonis cecata nescit malis 10 resistere; et concupiscibilis per concupiscenciam qua illicita non cessat appetere. Et sic in primo committitur delictum quod est facere non faciendum, in secundo peccatum quod est deficere ab agendis, et in tercia culpa committitur includens utrumque. Et ita sicut per tres carnales illi- 15 cebas genitorum sopitur in isto opere ratio, ut ignorancia seminetur, irritatur pruritus libidinis, ut iracundia propagetur, voluptatis discrasiatur affectus, ut ceca concupiscencia provocetur; et sic sicut ex vase corrupto liquor infusus inficitur, sic ex semine indisposito et peccato 20 genitorum commisso fomes peccati inducitur; que est lex membrorum, languor nature et mortis pabulum. Spiritus quidem mundus a Deo producit pro instanti nature sed non temporis, antequam cum tali materia copuletur, sed post unionem ypostatice statim peccatum contrahitur. 25*

Nutritur autem fetus in utero ex vili menstruo; cuius fluxus cessat propter limitacionem ad illud officium. Ex contactu quidem menstrui fruges non germinant, arescunt arbusta, moriuntur herbe, arbores non fructificant, canes comedentes in rabiem convertuntur, concepti in fluxu huius 30 sanguinis commixti seminibus incurrunt lepram, infirmi-

1. ABCD: de om. N: de natura hominis om. G in marg.: Wyeru newim (fidem nescio). 3. AB: una seminum; ib. FHKLNO: altera. 4. AD: fit ut. CEFHILMN: fit per pruritum. 4, 5. FGKLMN: fervoris libidinis et fetoris. 6. F: derivantis; ib. F: vero om. 8. GN: in originali. 9. AD: quia. 10. I: quem in bonis. 11. B: quia. 13. CG: quod non est facere faciendum. N correxit; ib. CM: secunda. 14. K: ad agendum; ib. O: in tercio. 15. G: Et ita species per tres. N correxit. 15, 16. F: illecebratas. 16. HIM: gentiarum; ib. EFHILM: in opere illo. K: in opere illacio. 17. G: seminatur. N correxit. 18. D: discursatur. G: discessatur. N correxit. 19. I: et sicut. 20. I: et om. 21. B: induitur. 22. F: languor vere et mortis. 23. B: quid. 23, 24. G: sed non talis. N correxit. 24. AD: in tali; ib. FGKLMNO: copulatur. 24, 25. EL: post unionem vero (sed om.). 25. I: statuit peccatum; ib. O: contrahit. 28. G: contactu qui dent. N: qui debet. 30. B: rabicum. 31. EGILMNO: coniuncti seminibus.

1. Innocentius ubi supra cap. IV.
cap. V.

25. Innocentius l. c.

Pope Innocent's
complaint of
Man's Misery
(continued).

tatem elephantinam vel alium morbum hereditarium. Ratione cuius tam in lege Moysaica quam in exhortatione prophetica prohibentur viri ad mulierem menstruatam accedere; patet Levitici XVIII et Ezech. XVIII. Cum autem duplex sit nativitas, prima in utero que est naturarum unio et secunda concepcio, secunda vero ex utero qua conceptus prodit in lucem; patet quod sicut prima est miserabilis, sic secunda est flebilis ex infirmitate et eiulatu producti, ex debilitate et egestate eius ultra fetum bruti, et ex penalitate matris cui non est dolor similis, ut dicitur Tren. I, 12; unde omnes sumus Bennoni; id est, filii doloris; cum mater nostra Rachel ex pena parturicionis ad mortem accelerat; omnes Ichaboth, id est inglorius, quos uxor Finees parit in mortis articulo. Patet historia Gen. XXIX et I Regum IV. Unde ad denotandum istam dolorosam miseriam masculi forciores secundum vires et organa dicunt statim a a in egressu ex utero; femelle vero debiliores in virtute et stricciore in organis sonant e e unde metricus:

20 E dicunt vel A quotquot nascuntur ab Eva.

Eu vero cum aspiratione, sicut et a a, cum sint interiecciones dolentis parentum et natorum dolorem pronosticant. Et forte quod mulier prius Virago dicta post peccatum sic dicta Eva figurat quod sicut sexus ille, sicut sonus eius in nomine premititur, sic prius peccaverat et masculus consequenter. Et sicut A gravius sequitur E in nomine, sic masculus peccavit gravius.

Quinque enim vocales gradatim oriuntur profundius et cordi propius ut in ordine sunt priores; prima eciam

4. ABCD: patet om. 5. FGINO: est nativitas; ib. FGHINO: prima est. 6. I: et om. 7. I: prodit om. 8. GLNO: infirmitate. 9. I: et emulatu productu. 9. B: producti om.; ib. FIN: fletum bruti. G: ultra fletum et ex. N correxit. 10. H: penalitate mentis sui non; ib. EHIL: ut dicitur om. 11. O: bennoil. I: venient. FG: venient. 12. I: ex potencia. 13. I: accelerati. 14. F: uxor Fenices. G: uxor semel Fenices. N: semel extinxit. 15. B: Gen. XXV. 17. EFGHKLNO: a, a, a; ib. B: femine. 19. EFGHLNO: c, e, e; ib. EFGHIKLMO: Unde Laborintus. 20. ABCD: Edicunt e. 21. CDEFGHL: Heu; ib. C: Ha a. L: a, a, a. 22. D: dolentes; ib. B: do ores. 22, 23. GHN: prenosticant. 23. FGN: forte mulier prius virago dicta. 1: Et forte mulieres; ib. H: quod om.; ib. H: Virago dicta om. 23, 24. BC: post peccatum dicta sit. 24. GN: peccatum dicta est; ib. ABCD: sic dicta om.; ib. ABCDM: quod sexus; ib. L: sonus ille. 25. FGLMNO: sicut prius. 26—27. I: consequenter — masculus om. 27. FL: sic om. 29. IMN: corda; ib. I: nec in ordine; ib. FIM: prima enim. G: prima vocalis.

15. Innocentius cap. VII. 23. Gen. II, 23: Haec vocabitur Virago. Gen. III, 20: Et vocavit Adam nomen uxoris suae Heva.

Pope Innocent's
complaint of
Man's Misery
(continued).

vocalis peccatum viri signans, ut originatur cordi propinquius, sic sonat gravius quam secunda vocalis peccatum mulieris significans, unde signanter dictum est femine Gen. III, 16 post peccatum: *In dolore paries etc. Concipit quidem cum immundicia et pudore atque fetore, parit cum tristitia et dolore, nutrit cum angustia et labore et custodit cum instantia et timore.*

De infirmitate vero, imbecillitate et deformitate infantis nudi egressi de utero patet ex crebra experientia: *Nudus, inquit Iob I, 21, egressus sum de utero matris mee et nudus revertar illuc. Et si obicitur de secundina quam infans egrediens induit ut mantellum, patet quod illud tunc exiit; quod indumentum turpe est dictu, auditu turpius, sed visu turpissimum. Est enim feda pellicula sanguine menstruo cruentata et cum tali panno ex eius abhominacione amor hereos fugatur a philocapto secundum ingenia medicorum. Hec est maceria de qua Thamar Gen. XXXVIII, 29 dixit: Quare divisa est pro te maceria; et hinc vocavit nomen primogeniti sui Phares, id est, divisio.*

20

Quamvis enim fetus primo erigitur in matrice, tamen prope partum devolvit se, preparando se ad exitum propter tria; scilicet propter prolis gravedinem; que sicut in decrepitis naturaliter inclinatur versus terram; secunda est mulieris potencia expulsiva; et tertia est prolis potencia regitiva. Quando enim nimis artatur deficiente pastu et aere inspirando ruptis cotilidonibus et scissa tela volvente subvertit se et humor exiens elargat collum matricis et caput inter genua primo egreditur, palme vero iacent super genua et facies exit retrorsum versus dorsum maternum.

1. E: significans; ib. G: originaliter; ib. I: corde. 2. FIK: dicitur.
3. EL: dicitur mulieri; ib. C: significat. 5. BCD: pudore atque om.
8. EFIL: de infirmitate; ib. L: vero et. 10. EFGIKLNO: Nudus miser;
ib. GNO: Iob ayt. 11. I: illud; ib. AB: obicitur; ib. IK: de secunda.
12. I: et mantellum. 14. AB: est sed. KM: sed om. 15. L: menstruoso.
16. N: amor heros; ib. I: a filia capto, K: a filio capto. 17. AB:
ingenium; ib. BGKLNO: materia. I: materia Thamar de qua. 18. F:
Gen. 34; ib. FGHKLMNO: propter te. 19. I: filii sui. 21. GM:
Quantus enim. N: correxit; ib. D: enim om.; ib. B: tamen om. 24. C:
decrepitus. I: sic in decrepitis inclinatur naturaliter. 25. I: pena expul-
siva. 26. I: patencia. 27. ABC: cotilidonibus (cotyledonibus).
I: cocitidonibus. EFHKLNO: concilidonibus. G: cocistonibus. O in marg.:
concilstonibus. 27. EFGHKLNO: scissa vela subvertit; ib. H: se vol-
vente. 29. I: maricis (maritis); ib. I: inter gemina. 29-30. C:
primo — genua om. 30, 31. AB: erit retrorsum. 31. E: usque
dorsum.

Illud autem non monstrat magnam excellenciam hominis in egressu sed docet mystice languere cum Apostolo: *Liberari de corpore mortis huius*, et in ingressu in alium mundum rationem que est caput interioris hominis postponere. Et considerando humiliter de nostra instante miseria unam genam ad detestacionem temporalium et aliam ad aspiracionem celestium inter anxietatem corporis et anime porrigere, operaque meritoria que secuntur illos qui incurvant cervicem superbie tanquam culcitram spe defendentem faciem interioris hominis super istam anxietatem geminam applicare. Fluxus enim lacrimarum disponderet laborantem in ianuis, ut a carne tanquam matre exeat, divertens faciem ab anteriori carnis per vas stercorum. Et *pondus anime qui est amor*, strictitudo ac miseria huius carnis et instinctus Sancti Spiritus moveret senem se convertere ad celestia et exire secundum hanc formam miserabilem vitam istam. Exeuntes autem secundum formam contrariam sunt quoad vitam patrie abortivi.

Consideremus secundo condicionem hominis in progressu; *quomodo terre nascencia producunt de se frondes, flores, fructus et honesta semina; tu de te profers leudes, pediculos, lumbricos et stercora. Ex illis prodit oleum, vinum et balsamum; ex te sputum, urina et fetor ster-*
corum. Homo enim est arbor eversa, cum Marci VIII, 24 dicitur, video homines tanquam arbores, nam capilli hominis sunt quasi radices, caput ut truncus, pectoralia cum dextro ut stipes, brachia cum tibiis tanquam frondes, digiti cum articulis tanquam folia, que omnia eversa testantur naturam celestem, hoc est animam corpori ypostatice copulatam; et ideo debet secundum interiorem hominem crescere in membris virtutum proporcionabiliter ut exterior homo

Man's entrance
into the world,

and life's
further course
is no argument
for man's
advancement.

1. ABDEGHILMNO; ministrat. 2. B; in om.; ib. AB; ingressu; ib. E; languere. G; languere tamen opus. N; languere tamen Apostolus; ib. I; Apostolus. 2-3. K; sed — in alium om. 3. EFIL; de morte corporis; ib. ABD; in om. before ingressu; ib. GMN; in egressu et in. F; et ingressu. 4. GMN; mundum rectum. 5. ACDFHIKLMNO; preponere; ib. L; et considerare. 7. C; inspiracionem. 8. L; anime et corporis porrigereque opera meritoria; ib. C; et opera. I; et om. HO; que opera. 9. culcitram? EFGIMN; stulticiam. 11. I; Fluxum. 12. I; insanus ut; ib. I; ac a carne. 13. F; interiori; ib. F; et vas. 14. EFGNO; que est amor; ib. BEFGHIKLMN; fortitudo ac. 15. I; movet. 16. C; exuere. 17. C; Exeuntes aut. 21. C; ex se. 23. I; lumbricos om. HLO; lubricos. N; lubrices. 24, 25. F; fetor sunt eorum. 27. B; cum ventro. 27. I; brachia cum aliis; ib. A; ut frondes. 31. CFHO; et om.; ib. I; item debet. G; ideo dicitur. 32. B; virtutem.

3. Rom. VII, 24: Quis me liberabit de corpore mortis huius?
 14. St. Augustini Conf. vide supra p. 165. 21. Innocentius
 cap. IX.

decreverit, et aliter foret detestanda abusus, nam Ecclesiastes XI, 3 dicitur: *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit*; hoc est si homo finiat hanc vitam in frigore terrestrium plus affectus quam in dilatante calore quo respicit ad spiritalia ut planetas, decidit ad infernum, cum illo magistro qui posuit sedem suam in lateribus aquilonis, Ysaie XIV, 13, etsi e contra sol semper oriens ad gloriam suscitabit. Et sub ista spe penaliter militamus. Unde II Corinth. IV, 16: *Licet is, qui deforis est, noster homo corumpatur, tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.*

Conclusion of
Pope Innocent's
contemplations

of
Man's Misery;
they concur
with Job 14, 1.

Considerando ulterius etatem floridam antiquorum patrum, ubertatem terre fructuum, amenitatem ex concordia elementorum, tranquillitatem convivencium et per consequens sanitatem longevitatem eorum, in nobis autem dies paucos et malos habentes in toto oppositum; ergo non mirum si dolenter asserimus illud Iob XIV, 1: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore repletur multis miseriis. Modo enim citra sexaginta annos senescimus; dum autem quis ad senectutem pervenerit, statim cor eius affligitur, caput concutitur, languet spiritus, fetet anhelitus, facies rugatur, statura curvatur, caligant oculi, vacillant articuli, nares effluunt, crines defluunt, tremit tactus, deperit actus, dentes putrescunt, aures surdescunt. Senex facile provocatur et difficile revocatur, cito credit et tarde discredit, tenax et cupidus, tristis et querulus, velox ad loquendum, tardus ad audiendum sed pronus ad iram; laudat antiquos, spernit modernos, vituperat presentes, commendat preteritos; suspirat et anxietur, torquetur et inflatur. Audi poetam dicentem: multa senem circumveniunt incommoda porro, nec senex contra iuvenem gloriatur, nec insolescat iuvenis contra senem, quia quod sumus iste fuit, erimus quandoque quod hic est.*

1. B: nam om. 3. G: loci cecidit. 4. I: sumat finiat. 5. I: dilatando calore quomodo. H: colore. 6. G: quo planetas; ib. 1: illorum magistro. 7. G: Ysa. IX. 8. I: semper erigens. H: semper om.: ib. K: suscitabitur. 9. EFGHIKLN: sub illa spe. 10. I: Et licet hiis is. 13. G: amenitate. 14. EFi: conveniencium. 15. I: sanitatem et; ib. FHL: longanimitatem. 16. BGHIKLMNO: ergo om. ib. B: nam non. 17. ABK: Iob 23. D: Iob 3. 19. CI: Nos enim. EFGLMN: Non enim; ib. C: cum autem. 24. 25. F: et difficile revocatur om. 26. AHILO: et tardus. 27. GL: semper pronus. 28. CH: vituperat parentes; ib. F: suspiratur. 33. EFLMN: quia sumus; ib. EL: quod ille fuit. HKO: ille fuit. N: quod ipse fuit; ib. IKLO: et erimus; ib. G: quod nunc ipse est.

12. Innocentius, cap. X et XI. 29. i. e. Horatium, De arte poetica V, 169. 33. Cf. St. Bernardi Meditat. de hum. conditione cap. II: quod ego sum ipsi fuerunt, Opp. tom. III, 487.

Consideremus ulterius quanta mundiales angit anxietas, affligit cura, molestat sollicitudo, mortis exterret timor, concutit horror, dolor affligit, conturbat tristitia, contristat turbacio. Quod si quandoque adest mundana leticia,
5 vel simul vel confestim multis amaritudinibus est respersa, testante Salomone Proverb. XIV, 13: Risus dolore miscbitur, extrema gaudii luctus occupat. Nam vigil quantumcunque incolumis subiaceret quoad partes mundi inopinatis periculis, quoad proximos et bona que adiacent insulti-
10 bus et infortuniis, quoad partes intrinsecas abditissimis discrasiiis. In sompnis vero nunc tremore concutitur, nunc humore anxiatur, et nunc fantasia illuditur atque polluitur; et quod pessimum est, sive vigilet sive dormiat, anima incarcerata in corpore temptationibus callidissimis
15 et peccatorum periculis semper substernitur. Et cum morte ultimo terribilium nihil sit cercius atque tempore eius nihil incercius, patet ex signis eius prenosticis quibus incessanter affligimur quomodo ab intrinseco portantes causam terroris timore horribili atque horrore flebili
20 continue cruciamur. Nam ut vita preterit mors propinquat et sic dum continue hic morimur vita ista mortalis est veraciter mors vitalis. Semper itaque vivere oportet ac si in ianuis mors instaret.

Man is perpetually exposed to the peril of sin;

therefore he has to live as if death were at the door.

Uterius meditandum est de vilitate ac horrore cada-
25 veris ad quos finaliter mors inducit, nam membra extrinseca paulatim vita spolians ad ultimum cor dirumpit; et sic ymaginatur quidem de anima educta de carcere, ac si corpus asperum aculeis inflexibilibus pungitivum toti corpori hominis coextensum ab illo corpore fixo
30 omniquaque lacero sit extractum. Quam vile vero atque horribile sit cadaver residuum, docet experimentum certissimum. Nam propter fetorem amici carnales detestantur

Finally, consider the horror one has for a dead body.

1. CEFL: *ultra*; ib. ILM: *mundialis*; ib. C: *anxil*. 2. M: *felicilitudo*; ib. H: *exercet*. 6. I: *dolor*. 7. I: *et extrema*; ib. B: *occupant*. 8. A: *incolumis*. C: *incolumis*; ib. GL: *mundo*. 9. B: *que ad*. 9, 10. G: *instulticis*. N: *in stullibus*. 11—12. I: *vero autem humoris anxietas nunc tremor concutitur et nunc fantasia illuditur*. 12. O: *nunc humore anxiatur om*; ib. EGHLM: *anxiatus*; ib. ELN: *fantasmate*. 12, 13. F: *polluitur atque*. EKLN: *et polluitur atque*. 13. M: *ac quod*. 16. I: *morte ultima terribili*; ib. N: *ultima*; ib. GHLO: *est cercius*. 17. C: *pronosticis*. 18. N: *incensanter*. 18, 19. G: *potestates tamen terroris*. N correx. 19. H: *terrore*. 20. B: *et mors*; ib. H: *propinquavit*. 24. MN: *modificandum*. 26. B: *in vita*. C: *vilas*. 27. B: *propagatur*; ib. EFM: *quidam*; ib. I: *de corpore*; ib. HIKLMNO: *de corde*. 29. I: *toto . . . extensum*. EFGMNO: *extensum*. H: *intensum*. 30. K: *latere*. 30, 31. I: *Quam inde vero atque horrore*. 32. GM: *amati carnales*. N correx.

Even kinsmen
shrink from
touching it and
hasten to bury it.

Meditation on
death is an
antidote against
temptations of
the flesh, &c.

By meditating
upon the pains
of hell and the
joys of heaven,
the zeal of
prayer is
aroused.

plus ipsum tangere quam venenum letiferum; ideo ne elementa et superstites ex veneno exspirato inficiat intra terram citissime est sepultum; Et interim ex fantasia spirituum corpus illud dyabolice agitancium ac assistentes suffocancium horror terrificus effugat saltem in noctibus 5 assistenciam proximorum, ideo Ecclesiastici XLI, 1 signanter dicitur: *O mors quam amara est memoria tua homini iniusto.* Unde et *Iesus lacrimatus est super Lazaro* fetente quadriduano Ioh. XI, 35. Ista mortis meditatio est speciale antidotum ad resistendum carnis illicebis, 10 demonis iaculis et mundi blandiciis; nihil enim secundum Gregorium tantum valet ad domandum carnis desideria sicut pensare qualis erit mortua. Considerando ergo dictum Augustini in De Vita Christiana quomodo non potest male mori qui bene vixerit, eo quod Deus assistit 15 cui libet qui fideliter observat eius consilia et precepta, sic quod omnes adversarii non possunt in mortis articulo ipsum deteriorando offendere vel terrere, patet cum quanta diligencia niteremur cavere peccamina, quod eo ipso facimus quo observamus eius precepta. Ideo 20 signanter dicit Ecclesiasticus VII capitulo: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua et in eternum non peccabis.* Istarum itaque miseriarum et penarum infernalium assidua meditatio, leticiarum ac gaudiorum celestium attenta contemplatio est medium pungens, 25 ut expiret devota oratio.

Unde inter causas alias quare oraciones negligimus credo quod ista est una precipua, quod peccato cecati infideliter ignoramus nostras miseras. Quis enim videns oculo corporali cuneum hostium vel aliud periculum 30

2. IL: *elementum*; ib. GN: *inspirato*; ib. CFHILNO: *infra*. 3. G: *supra terram*; ib. GN: *Et iterum*. 4. GM: *agitacioni*. 5. GM: *suffocativum*; ib. I: *effugit*. 6. I: *assistencia*. 7. BHIKLNO: *signanter om.*; ib. H: *est m.* (lacuna). 8. N: *et om.* 8, 9. G: *Lazarum fetente*. 9. I: *Ioh. II.* 10. IN: *spirituale*; ib. N: *ad resistendo*. 12. F: *valet om.*; ib. C: *desiderium*. 13. GHKL: *pensando*. N: *sic pensando*; ib. N: *qualis est*; ib. K: *mors tua*. 13, 14. B: *autem dictum*. 18. D: *ipsum om.* 22. B: *tuis om.*; ib. F: *tua om.*; ib. F: *et om.* 24. C: *leticiarumque*. 26. K: *experit*. 27. G: *Ut inter causas*. N correxuit; ib. I: *negligemus*. 28. CFGILNO: *illa*; ib. IN: *est om.*; ib. G: *una om.* 29. EFG: *infidelitatis*; ib. I: *Quis ergo*. 30. I: *turbam hostium*. GM: *tunc non* (G: *vel*) *hostium*.

12. Nil quippe sic ad edomandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut unusquisque hoc quod vivum diligit quale sit mortuum penset. Mor. lib. XVI, cap. LXIX, Opp. tom. I, 1162. 14. Est potius De Disciplina Christiana cap. XII, Opp. VI, 676. 21. Eccli VII, 40.

imminere, cui non posset sine adiutorio assistente resistere, non obsecraret obnixius atque solícite potentem assistentem manus adiutrices apponere? Quis insuper laborans ab intrinseco infirmitate gravissima sperans de remedio possibili non imploraret subsidium? Cotidiana experientia docet neminem posse cum illis paribus non rogare. Ideo cum simus tot miseriis atque periculis, tot atrocissimis hostibus extrinsecus et intrinsecus undique circumsepti et tamen ab implorando auxilio sic ob-

mutescimus, quid posset mutitatem istam causare nisi quod periculum non videmus. Carnis itaque voluptas inducens sompnum letiferum facit nos ista pericula oblivisci. Deus huius seculi excecans mentes infidelium velamine sui supercilii impedit superbos ista pericula

intueri, demumque mammona iniquitatis stupefaciens sensus hominum facit istas penales miseras non sentire; et sic spiritualis morbus letargicus, tela oculi et stupor sensus interioris hominis faciunt nec Deum nec proprium periculum formidare sed dorsum a Deo avertere.

Preterea preter istas miseras iugiter meditandas ac celestes leticias sedule contemplandas necessaria est doctrina de misericordia Dei, ne mens pigra timore et amore intrinseco allecta ad orandum sit tepida nec ex desperatione misericordie attrahentis sit trepida. Consideremus ergo immensitatem divine misericordie, respectu cuius satis parva est tota nostra miseria et omnis pretensa causa desperandi deperiet. Cum enim misericordia Dei sit voluntas Dei relevandi miserum a sua miseria, patet quod illa Deo intrinseca est eterna nec ex opere miserationis minuitur; ergo est infinitum extensor quam miseria creature; aliter enim ex opere miserendi posset diminui et Deus devenire omnino immisericors;

Necessary also is it to meditate upon God's mercy lest prayer lack warmth and confidence.

God's mercy is greater than man's wretchedness;

1. IK: *assistentis*. F: *assistentes*. 2, 3. G: *potente assistente*.
 3. B: *assistantes*; ib. H: *adiutricem*; ib. I: *opponere*; ib. I: *insuper* om.
 4. I: *ab intrinseco* om. 5. F: *implorare*. 7. L: *cum sumus*. 8. A: *extrinsecus* et om. 8, 9. I: *undeque circumspecti*. 10. D: *mutitatem* om.
 12. HL: *sompnum*. 17. ABCD: *letargicus*. G: *largitus*. N correxít;
 ib. EFGIMNO: *pena oculi*. 19. FGMN: *deorsum*; ib. B: *Deo vertere*;
 ib. C: *evertere*. 20, 21. I: *et celestes*. 21, 22. C: *necessaria que doctrina*. 22. C: *nec mens*. 23—24. FGIM: *nec — trepida* om. N in marg. addit. 24. C: *ut trepida*. 25. C: *potencie et misericordie*.
 26. EFM: *tota* om. 27. EI: *desperanda desperiet*; ib. B: *desperiet*. CDFGLMN: *desperet*. H: *dispercat*. E in marg.: *Desperet vel deficiat*. O: *desinet vel deficiet vel desipiet*; ib. D: *enim* om. 28. C: *revelandum*. EFKLO: *levandi vel relevandi*. I: *vanandi vel relevandi*. GM: *laudandi vel revelandi*. 29. B: *illa* om.; ib. G: *Deo* om. N addit. 30. C: *minuitur*; ib. GHL: *intensor*. 31. I: *miserandi*. 32. IM: *deveniret omnia*. KO: *deveniret omnino*. G: *adveniret omnino misericors*. N correxít.

quod dementis est dicere, cum Deus omnino mutari non potest. Non enim est magis misericors post incarnationem, licet opera misericordie magis efficiat, sicut non est potencior, quando ostendit ampliora signa sue potencie.

it is simply
unbounded.

Item, misericordia Dei extendit se super quamlibet creaturam, sicut et sufficeret, si infinitum maior foret universitas creature, ergo est simpliciter infinita.

Assumptum patet ex hoc quod virtute passionis Christi melioratur misericorditer totus mundus. Utrobi-
que enim relictum est signum humane miserie, cum
propter cuiuslibet partis mundi imperfectionem puniretur
homo pro suo perpetuo nisi Deus misericorditer rele-
vasset. Ideo signanter dicit Psalmista Psalmo CXLVI, 9:
Miseraciones eius super omnia opera eius, et Psalmo
XXXII, 5: *Misericordia Domini plena est terra*. Quis,
queso, vel infidelis, considerans quomodo Deus est plenus
misericordia, cum non potest ampliorem adquirere vel
habere, considerans insuper quod capacitas sue miseri-
cordie sit infinitum maior quam nostra miseria fieri
possit diffideret de tam pleno fonte.

This abundance
of mercy fills
man with
confidence.

Item, ex operibus trinitatis et specialiter ex redemptione
humani generis potest accipi spes divine misericordie
ab effectu; quomodo, queso, posset patencius signum
misericordie infinite ostendi quam, cum tota humana
natura foret inimica Deo ratione peccati gravissimi,
reconciliare nos sibi per passionem, crucifixionem et
mortem filii sui unigeniti; sic quod, cum Deus nihil potest
odire nisi peccatum propter ineffabilem dilectionem qua
naturam nostram dilexit, ipsam induit et cum ipsa peccata
nature cum unigenito crucifixit; laceravit enim et *destruxit*
cirographum peccati, ut loquitur Apostolus ad Collo-
senses II, 14. Cum enim natura sic peccans non potuit
ex se reconciliari, quia ante peccatum tantum debuit

It is so great
that God even
sacrificed His
only begotten
Son.

2. C: non potest om. ABDFK: poterit; ib. G: misericors om. N in marg. addit. 6. I: Domini; ib. B: ad quamlibet. 7. I: sic etiam; ib. F: et om.; ib. CN: infinitum magis. FHK: in infinitum magis. 8. I: universitas creata. 10. G: Christi om. N in marg. addit. 12. H: puniatur. 13, 14. A: revelaret. G: revelasset. N correxit. 14. ABCDEFI: Psalmo om.; ib. EIK: 14. 15. EFGHIKLMN: et alibi (Psalmo om.). O: et alio. 20. CH: est infinitum. GLNO: est in infinitum. 20. B: capacitas nostre miserie. 20, 21. B: nostra — possit om. 21. K: diffidere. 24. M: quam queso. 25. D: infinite om. 26. GN: tota Deo. 26—27. B: ratione — et om. 28. AB: sui om. 28, 29. F: nihil posse odire nec p (sic) peccatum propter. 29. ECD: nisi ratione peccati. H: nisi ratione peccatum. 30. ABD: et tamen. 32. GHKL: ad om. 33. EHK: Cum ergo. 34. N: per se reconciliari. 34—1. M: quia — potuit sine om.

quantum potuit nec reconciliari potuit sine satisfaccione
 propter immensitatem infinite iusticie. transverberavit
 Deus peccatum nature gladio pene in filio proprio et in
 matre; non quod illi peccaverant in personis propriis
 5 sed quod natura communis deficit que est ubicumque
 est aliquod eius suppositum; et eadem natura in suppo-
 sito filii satisfecit, quia persona que ante peccatum
 nullum servitium Deo debuit ad tantum serviendo se
 humiliavit quantum primus parens se ipsum etiam
 10 pretense superbiens exaltavit, quia Phil. II, 7 scribitur:
Semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Quanta
 ergo fuit presumptio hominis ad Deum usurpando non
 obedienciam quod Deo est proprium, tanta fuit humiliacio
 Dei ad hominem assumendo servitutem quod est pro-
 15 prium creature. Sic ergo pius pater canem verberat ut
 leo indomitus castigetur. Cum ergo *non potest esse per-*
sonarum acceptio apud Deum, patet per locum a maiori
 quod nulli est materia desperandi, nisi gratis velit diffidere
 cum dyabolo voluntarie obstinato.

Man, therefore,
 need not
 despair, unless
 he be
 thoroughly
 impenitent.

20 Ad tantum quidem se extendit misericordia Dei quod
 neminem dampnatum punire potest nisi misericorditer,
 quod aliqui vocant punicionem citra condignum, quia
 dat dampnatis esse et multa sequencia beneficia preter
 eorum meritum; et sic ex gracia. Ymmo si non fallor
 25 nullus est dampnatus quin, si converti velit ad Dominum
 quod et potest, Deus gratanter acceptaret eum ad miseri-
 cordiam.

There is no
 sinner who
 would not be
 accepted by
 God, if only he
 be willing to be
 converted.

Patet sic: Deus non potest odire creaturam suam
 nisi ratione peccati; cum ergo omne peccatum consistit
 30 in arbitrio voluntatis, patet quod dampnato volente con-
 verti ad Dominum secundum fructuosam penitenciam,
 Deus ipsum diligendo acceptaret ad gratiam sed tunc
 non vult, quia consummata superbia in dampnato est
 maior pena inflictā; ideo non superest aliquid intrin-

1. B: potuit om. before sine. C: potuit eius. 2. ABD: immensibili-
 tatem. C: invincibilitatem; ib. 1: transverberavit. 4. GN: illi ibi. 1: illi
 enim non peccaverant. 5. GIKLNO: sed quia. 6. I: est aliquid.
 7. K: filiis. 8. C: tantam. I: in tantum. 9. I: quod tamen prius
 parens; ib. I: quod semetipsum. EM: quia semetipsum. 11. I: ab
 homine. 14. 15. F: proprie. 18. B: quia; ib. ABD: nulla; ib. CEF:
 GIKLN: vellet. O: gratus vellet. 20. GN: tantum enim. 22. ABD:
 condignum. 23. I: dampnati; ib. GLNO: multa alia. 24. B: gracia
 misericordie. 25. I: vellet; ib. HI: Deum. 26. B: est potest.
 26-28. I: Deus - potest om. 30. M: quia dampnato; ib. EFGHNO:
 volenti. 31. CI: Deum. 32. I: acceptat; ib. ABD: tunc om. 34. I:
 aliquod.

secum vel extrinsecum quod eum pungeret ad talem penitenciam. Nobis autem in via ex ignorantia pene peccantibus insurgit ex nova pene noticia materia displacendi et misericordiam a Domino postulandi. Dampnatus vero ex ceca superbia et obstinato murmure perturbatus ignorat gratis istam sententiam. Alias diffuse dixi de ista materia, ubi fuit scolastice ventilata.

From this it follows that misery does not depress man, but rather exalts him, if he only put his trust in God.

Ex istis colligitur tiriaca perutilis quod, si quis omni fiducia creature postposita infigat spem suam in Domino solvendo finaliter debitum sibi servitium, non est impossibile quod aliqua predicta miseria ipsum deprimat sed exaltet. Patet ex hoc quod tunc Deus ex parte sua deficeret. Nam cum servitium Christi sit onus leve et suavissimum quia amor iocundissimus diligendi Deum, patet ex hoc amore finaliter elicitum quod Deus foret ingratus, si non talem famulum reamaret; et per consequens ulterius foret impotens, si contra omnia adversancia non iuvaret, et hec est spes in sinu recondita in omnibus tribulationibus letificans sanctos Dei.

If he refrain from sin, no adversity may harm him.

Sciunt quidem quod omnis qui habitat in adiutorio altissimi debet non timere quamcumque miseriam que preter peccatum sibi contigerit. Dyabolus enim, homo vel quelibet creatura non potest nocere homini, peiorando nisi mediante peccato. Ideo preservet se homo ab illo et nulla nocebit adversitas. Unde Rom. VIII, 28: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Dilectio vero Dei et plena solutio huius servitii consistit in observancia cuiuscumque sui mandati. Et hinc Eccles. VIII, 5 dicitur: *Qui custodit mandatum, non experietur quicquam mali.* Turris itaque fortissima omnis necessaria armatura et quicquid boni prudens desiderat ad hoc unum consequitur quod quisquis teneat se in

3. AB: *insurgit quod.* 3, 4. CFHIKLMNO: *despiciendi.* 4. B: *et om.*; ib. B: *postulandum.* 1: *postulantur.* 5. M: *perturbato.* 6. N: *ignorat gratiam*; ib. B: *gratis om.* G: *gratis gratiam.* 6, 7. MN: *de illa.* 8. C: *Ex his*; ib. FIK: *preutilis*, M: *presentibus*; ib. G: *omni*; corr.: *cum.* N: *cum.* 9. AD: *credencia*, K: *fiducia*; ib. I: *infigurat.* 10. CGHIKMO: *debitum om.* 13. F: *defeceret*; ib. GN: *Christi omnino sit.* 14. I: *iocundus.* 15. B: *quod patet.* E: *patet quod*; ib. H: *patet de hoc amore delictio finaliter Deus.* I: *ex hoc amor finaliter Deus*; ib. AFGLMNO: *quod om.* 16. H: *esset ingratus.* N: *Deus Deus esset.* 17. AB: *sequens.* 21. M: *quantumcumque.* F: *quicumque*; ib. C: *miseriarum.* 23. M: *contingeret*; ib. G: *Dyabolus enim homo non potest*; ib. B: *eum om.*; ib. C: *homo om.* 23. GN: *homini nec quelibet alia creatura.* 25. GN: *nocebit sibi.* 27. I: *salutatio.* 29. A: *mandata.* 30. FGILNO: *et omnis.* H: *omnia.* 31. H: *et quid prudens*; ib. GHIN: *boni om.*; ib. IK: *desideret.* 32. N: *at hoc ut*; ib. ADEGHIKMN: *quod om.*; ib. A: *quidquis.* O: *consequetur quisquis*; ib. FN: *obtainet.* H: *teneat sequitur.* I: *teneat*; superscript.: *obtainet.*

observancia mandatorum. Et illud intendit Psalmista
 Psalmo XXVI, 1 dicens: *Dominus illuminatio mea et
 salus mea; quem timebo?* Illuminatio quidem intellectus,
 quia *declaratio sermonum tuorum illuminat* ad intelli-
 5 gendum predictam conclusionem sapiencialem omnem
 catholicum consolantem, et salus quietans affectum que
 est requies animarum; pro qua dicitur Luce XXI, 15:
*Ego dabo vobis os et sapienciam cui non poterunt resistere
 et contradicere omnes adversarii vestri.* Illud os Domini
 10 est sapiencia Dei patris, cum qua secundum Salomonem
 atque Apostolum *venerunt nobis omnia bona*, ut patet
 Sapiencie VII, 11 et Rom. VIII. Igitur *maledictus homo
 qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum*
 deserendo, suple observanciam mandatorum, quia in hora
 15 mortis, *quando pater meus et mater mea dereliquerunt
 me, Dominus assumpsit me.* Igitur *diligam te, Domine,
 fortitudo mea, et non timebo quid faciat mihi homo*, sciens
 quod nemo potest ad commodum quicquam dare nisi tu
 prius donaveris, nec quantumcumque laniando corpus
 20 nocere, si scuto veritatis tue protectus fuerit, ergo hunc
 time. Hunc ergo secundum has alas pulsemus precibus,
 et dimissis curis mundi ac amicis fallacibus speremus
 in eo et ipse faciet; dando vero procuratori vel terreno
 domino quantamcunque pecuniam sive servitium, aut
 25 dissimulabit expedire nostrum negocium aut procurabit
 nobis incommodum, aut deficiet defendendo et conser-
 vando contra adversarios nobis datum. Relinquamus ergo
 mundum et concupiscenciam eius, et non subiciamus nos
 contra Dominum onerose ac multiplici hominum servituti,
 30 quia diciores seculi sunt contra salutem anime magis
 servi, Deus autem vere libertat suos, cum non potest

Let us pray to
 God dismissing
 the cares of the
 world.
 God will
 support us,
 though worldly
 friends
 abandon us.

1. G: illud idem; ib. C: intendit om. 2. I: XXVI om.; ib. F: Ps. XXVIII. 3. EFGIKL: et intellectum dat parvulis et intelligendum est. HMNO: illuminat et intelligendum est. 5. ABD: questionem; ib. C: excelsa omnem. 6. B: catholicam. 6, 7. I: qui est. 7. F: XXI c^a. Dabo. 8. E: poterint. 10. B: Dei patris om. 11. EI: et Apostolum; ib. C: bona pariter cum illa. 12, 13. ACDFHI: vir qui. 14. I: qui in hora. 15-18. F: pater meus — sciens quod om. 16. EKLO: Dominus autem; ib. EIKLMNO: Ego diligam. B: Ideo. 19. C: laniando. 20. F: fuerit om. I: fuero ergo; ib. ABD: igitur. 21. C: Hinc; ib. ABD: igitur. 23. B: facit. F: faciet quod nobis est optimum. 24. GN: aut servitium. 25. I: dissimulabit — aut om. C: simulabis. E: dissimulabit. 26, 27. C: consonando. 27. ABCD: Relinquentes igitur. 28. E: et om. before non. 28, 29. K: nos ergo contra Deum. 29. G: honore ac. 30. I: diciones. 31. EGK: liberat suos.

2. Psalm. CXVIII, 130, sed adde ut in codd. EFGIKL: et intellectum dat parvulis (ad . . .). 12. Jer. XVII, 5. 15. Psalm. XXVI, 10. 16. Psalm. XVII, 1; I.V, 5.

alicui deesse in ratione omnis boni. Nam fidelis habet ubilibet obiectum quod summe desiderat, ubilibet refugium in quo sperat, et ubilibet solacium quod confortat; e contra vero omnis qui sibi deificat creaturam. Ymmo viator propter Deum diligens corporalem afflictionem ubilibet habet excitans; ubilibet diligens mundanam voluptatem nusquam habet quietans vel sacians, et sic de obiectis cuiuscunque virtutis aut vicii est dicendum. Deus enim est medium excitans, finis consummans et fructus quietans in qualibet virtute creata; peccato autem deest obiectum medium et premium bonificans peccatorem, ideo vere dicit Veritas Mat. XI, 6: *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*. Est enim verbum Domini secundum vocem beati Petri *lapis offensionis et petra scandali*; ledit enim affectionem quorumcumque in veritatem offendencium tamquam gladius immobilis, de quo Deut. XXXII, 41: *Si acuro ut fulgur gladium meum*, et omnis qui hanc petram subpeditat precipitanter cadit retrorsum cum captatoribus Christi, Ioh. XVIII; et sic occasione peccati eos qui in eum impetunt scandalizat.

20

CAPITULUM VICESIMUM.

Where, when and how to pray. The place is the church, the time the holy day and the form the Lord's Prayer. I. Reasons for the place. 1. The journey makes the prayer in church more toilsome and therefore more deserving.

Habito pungitivo multiplici ad orandum, videndum est de loco, tempore et forma orandi. Est autem locus ecclesia, tempus dies festus et forma oratio dominica in Ecclesia, iuxta illud Psalmi LXVII, 27: *In ecclesiis benedicite Domino*; et alibi: *Laudate Dominum in aula sancta eius*. Cuius sextuplex ratio assignatur; primo quia oratio ex peregrinatione est ibi laboriosior, et omne opus meritorium esse debet penale, secundo quia ex

2. C: quem. D: quia. H: quod om. 3. N: solacium ipsum; ib. G: quod ipsum confortat; ib. C: confortans; ib. C: E contra autem. 4. EL: vero om.; ib. H: Ymmo maior diligens. 5. C: semper Deum. 6. A: habet om.; ib. ABCDFGHIK: exercitans. 7. C: sic om. 8. EIK: ac vicii. 10. I: qualibet creatura. 15. ABDG: affectioni; ib. N: quarumcunque; ib. ADEFGHIKLMN: veritate. 18, 19. F: cadit cum retrorsum cum. 19. CDFIL: captoribus; ib. FM: Ioh XVIII. 20. G: qui medium impetum. H: qui Deum. L: qui in cum impetum scandalizat; ib. CD: in om.; ib. M: impetum; ib. G: scandalizat etc. Gyryk (i. e. Georgius). 24. ADH: et om. 26. EFIKNO: benedicite Dominum. 27. C: multiplex. K: septuplex; ib. F: assignativa; ib. EL: quia ibi. 28. B: deo laboriosior; ib. D: omne orationis. 29. BCFGHIKLMN: opus om.; ib. B: est penale. H: penale; in margine sequitur locus extensus ad rem hand pertinens; ib. F: secundo quod.

12. I. Petri II, 8.

obediencia est ibi Deo acceptior et per consequens in merendo amplior. Tercio quia in domo plus elongata ab opere et solitudine servili est animus purgatus devocior. Quarto quia ad exemplandum et hortandum orantes reciproce ex concursu fidelium sese iuvantium est aprior, quinto quia ex sanctificatione episcopali aliquid sanctitatis dicitur remanere in domibus materialibus, unde exercitus dyaboli est ad temptandum orantes debilior; dyaboli enim ubi superantur aufugiunt locum.

10 Sexto quia talis modus visitandi domum oracionis est sensus anagogici figurativior, cum ecclesia materialis figurat tropice mentem mundam, anagogice celestem Ierusalem, et deambulacio ad ecclesiam signat presentis vite peregrinacionem. Fideles autem visitando limina

15 sanctorum considerant cum Apostolo, Hebreis XIII, 14: *Quod non habemus hic manentem civitatem sed futuram inquirimus*; et quod dies peregrinacionis nostre post lapsum limitati sunt, ut *in sudore vultus nostri vescamur pane nostro* in penam peccati, quam ex prima prevaricatione incurrimus, ut patet Gen. III, 19. Unde Iob VII, 1 dicitur: *Milicia est vita hominis super terram*, et Iob V, 7: *Homo ad laborem nascitur et avis ad volandum*; et Apostolus I Corinth. III, 8: *Unusquisque secundum laborem suum recipiet*. Unde mandat II Thess. III, 10 quod qui

25 *non laborat non manducet*.

Quorum omnium ratio videtur ex eo quod oportet post lapsum ad rationem operis humani meritorii quod sit laboriosum vel penale ultra statum innocentie, quia, ut dicit Lincolniensis, oportet offendentem

30 ultra antiquum debitum ad hoc quod satisfaciat erogare. Ideo cum non superest quid ultra statum innocentie debitum supererogaremus nisi penalitas, oportet quod oracio Deo placita sit cum pena ieiunii, elemosine

2. It is more pleasing to God done there in obedience to him.
3. In his house the spirit is more devotional.
4. The presence of other believers assists.
5. The church is consecrated, and thus weakens the power of the Tempter.
6. Such visits to the House of God may be interpreted mystically.

The prayer which is pleasing to God is connected with fasting, almsgiving, or labour.

2. I: Tercio qui. 3. C: opere vel. 4. FM: ad explorandum et hortandum. GN: ad plorandum. KO: explanandum; ib. B: exhortandum.
4, 5. I: orandum orantes. 6. F: quia om. 7. GLMN: sanctitatis remanet; ib. F: remanetur. I: remaneret. 9. F: ibi superantur; ib. B: affugiunt. 10. I: visitando domum. 11. GHLN: figuratior.
12. CEFGL: significat. L: signat; ib. C: tropologice; ib. D: mentem om.; ib. C: analogice. 13. BO: significat. 14. H: Fidelis autem.
15 ABCD: considerarent. 16. EF: Quod om. 17. N: quia. 18. H: limitati; superscript.: id est determinati; ib. I: vestiamur. 20. AD: patet om.; ib. K: Iob VIII. 24. I: I. Thess. III. 28. I: quod est; ib. GLMN: sit om. 29. B: defendentem. 33. CDHFLNO: placida.

29. Lincoln. Dicto CVIII: Satisfaciens debeat rependere aliquid quod maius sit omni eo pro quo non debuisset deliquisse. . . (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 181^a).

Christ visited
the Temple;
the glory of
the Lord filled
the Temple.

Similarly
churches
are consecrated
for prayer and
sacraments.

vel laboris; quod videtur Christum innuere Matth. V, 46, quando dicit: *Si diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt?* quasi diceret oportet lapsos ad rationem operis meritorii superaddere supereroganter in ratione difficultatis et penaltatis publicanorum et gentilium rationem comodi et naturaliter delectabilis temporalis, quia Act. XIV, 21, dicitur quod *per multas tribulaciones oportet nos introire in regnum Dei*. Patet etiam quomodo Christus Matt. XXI, 13 post honorificenciam plebis visitavit primo templum dominative dicens: *Domus mea domus oracionis vocabitur*. Unde ex auctoribus veteris testamenti, ut est illud Psalm. XCII, 5: *Domum tuam decet sanctitudo*; et illud Psalmi XLV, 5: *Sanctificavit tabernaculum suum altissimus*, et illud II Reg. VIII, 11 quomodo post edificationem et dedicacionem templi implevit gloria Dei domum Domini. Ex talibus, inquam, dictis et rationibus evidenter auctorizavit ecclesia quod episcopus post constructionem ecclesie ipsam ad hoc officium dedicaret, et populum in sabbatis ad orandum et recipiendum sacramenta devocius conveniret. Unde nedum creditur ex dedicacione ecclesie oracio ibi facta Deo acceptior; sed ex merito obediencie preceptis ecclesie et ex elongacione a curis seculi, in quibus homo domi in presenciam familie aut bonis fortune quadam necessitate se involveret. Et cum Matth. VI, 6 sine repugnancia huius precipitur: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum interioris hominis, et clauso hostio sensuum a tumultu sensibilibum ora patrem tuum in abscondito*; quia tumultus seculi et commixtio solitudinis sensibilibum impedit oracionis fructum.

Unde I Corinth. XIV, 15: *Orabo spiritu, orabo et mente*; hoc est affectione ligata cum intelligibili intencione.

1. FL: labore; ib. FM: Matth. 2. G: XI. 2. HL: dixit. N: qua dixit; ib. I: diligatis. 3. L: mercedem accipietis vel habebitis; ib. AI: et om. 5. IM: supererogabilis. FGKLN: supererogabilis. H: supererogancias; ib. GKM: in om. 5. 6. I: penaltitas. 8. IN: intrare. 9. 10. IM: Matth. 12°. 10. I: visitat. 11. ELN: templum Domini dicens; ib. G: dominanter. KM: dominantem. 12. BC: auctoritatibus. Rectius: auctoritate; ib. B: ut cum. 13. I: Psalmi 45⁴. F: 42. M: Psalmi: Sanctificavit. 16. 17. M: gloria Domini domum Dei. 17. GHKLN: inquit. 17-18. I: et rationibus evidenter om. 18. EHN: evidenter om. 19. L: ecclesiam. 22-23. I: oracio — ecclesie om. N in marg. addit. 22. M: et Deo. 23. G: precepto; ib. GHNO: ex om. before elongacione. 24. M: in palatia; ib. H: homo deum (domini). 25. G: bonum. N correxit; ib. C: involverit. 26. B: huius om. 27. G: cum om.; ib. L: in om. 28. GILMNO: et om.; ib. I: sensus. M: sensui. 32. G: Orabo spiritu orabo hoc est mente et affectione. N correxit. 33. H: affectione ligata.

Aliter enim incideremus in capitulum phariseorum, de quibus Christus reprobando obicit illud Ysaie XXIX, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* Marci VII, 6. Istud autem competencius fieret in ecclesiis quam in locis servilibus, et per consequens oratio habet ibi rationem meriti amplioris.

Quarta causa ex hoc evidet quod devota oratio proximi assistentis exemplificat et excitat aliunde desides ad orandum; unde Christus Matt. V, 16 precipit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera.*

Unde ex ista causa alternant clerici nunc cum nota, nunc cum instrumentis musicis et nunc sine nota, ut ex orationis extraneacione fiat oratio tam clericis quam laycis sapidior. Unde summopere notandum quod clerici distincte accentuent, attribuendo cuilibet sillabe tempus suum, cuilibet medio versus vel fini sentencie pausacionem debitam, et specialiter expectent usque in finem completam sententiam redicentis. Si enim combalbutimus tanquam canes in sacco, habentes mentem in foro et corpus in choro, linguam in ymno et affectionem in tripudio, pessime indisponimur ad impetrandum quicquam a Domino; cum non colligimus cum eo mentes laicorum in ipsum tendencium, sed tanquam adversarii sibi dispergimus. Econtra vero II Esdre VIII, 8 scribitur: *Legerunt in libro legis Dei distincte et aperte ad intelligendum, et intellexerunt*, distincte quoad accentum, aperte quoad sonum et sic tercio intellexerunt sensum. Ideo rogat Apostolus Rom. XV, 6: *Ut unanimes uno ore honorificetis Deum.* Aliter enim unitas deridetur et Deo dissencionis

servitur; unde ypocrite qui modo quo iam dictum est in ecclesia sunt divisi, ydiote qui tanquam ymagines a laude Domini sedent muti et specialiter confabulantes qui se ipsos et alios inficiunt narrando mendacia, vaniloquia vel gesta seculi, solvunt sabbatum, inficiunt

The devout prayer of their neighbours stimulates others.

Hence the clergy use alternately plain song and musical instruments in order to make prayer more impressive. They ought carefully to observe accent and pauses.

Otherwise harmony is scorned and service done to the spirit of discord. Thus the Sabbath is broken and the sacred place defiled.

1. AC: *casum capitalem*. EFHK: *in casum phariseorum*. BDI: *capitalem* om. Correxī ut supra. 2. B: *quibus quod*; ib. EFH: *Christus* om. 3, 4. I: *factum est a me*. 4. K: *Matth. VII*; ib. B: *compendiosius*. 6. I: *ibi rationem meriti amplioris* om. 9. N: *Christus* om.; ib. B1: *precipit* om. 12. B: *musicis* — ut om.; ib. N: *et* om. 13. C: *fiat omnino*. 16. FIL: *sentencie* om. N extinxit. 18. I: *redientis*. B: *reducentis*; ib. C: *Sic enim*. D: *Sicut*. 19. DIKN: *ut canes*; ib. N: *in sacco*; ib. MN: *mentes*; ib. N: *et corpora*. 20. F: *habentes in cho*. Hic explicit cod. F. 20. B: *disponimus*. CH: *disponimur*; ib. I: *quicquid*. 23. B: *adversarii domini*. 23, 24. GN: *sibi econtra dispergimus*. 24. AIKLMN: *legunt*. H: *legant*. 25. I: *et distincte et*. 28. I: *Rom. XII*. K: *ad Rom. XV una mente uno ore*. L: *ut una mente uno*. 29. E: *dominum*. 29, 30. H: *et ideo dissencionis sentitur*. 30. GILM: *eo modo quo*. 31. H: *sic divisi*. 32. K: *ad laudem*.

populum, et contaminant locum sanctum. Hii specialiter cappam Sathane se induunt ut fratres intoxicent et accusent.

Such offenders
break God's
law and the
ordinances of
the Church,

Secundo legem Dei et mandata ecclesie dissipant et evertunt, quia ubi ecclesia ex auctoritate Dei ordinat christianos in festis ad ecclesiam convenire, ut exemplo bonorum operum mutuo se edificent, econtra hii nedum verbis ociosis sed scurrilitatibus se ipsos et alios scandalizant. Considerent tales penam scandalii quam Christus promulgavit Matt. XVIII, et videant si non sint nimium peccatis propriis irretiti, nisi dando fratribus occasionem ad peccandum se maculent alienis; quot enim fratres subvertunt tot peccatis proximi fient rei.

and invoke
God's wrath
at the
Judgment Day
on themselves
and on others.

Tercio deridendo Dominum sabbati, iram Dei in diem iudicii sibi et populo thesaurizant. Cum enim omnes libri erunt tunc aperti et liber vite necessitavit ut ex minimo verbo ocioso reddamus Domino rationem, quid credimus de verbo scandalii in loco ac tempore sancto, quo defraudatur proximus et dominus deridetur? Tenetur enim quilibet iuvare proximum in sabbato ex conduccione Dei sub obtentu mercedis perpetue. Nonne est conductoris derisio quod in domo propria pro adoracione fiat sibi contemptus, pro inclinacione tergiversio, pro oracione blasphemia, et pro cultu mentis inimici capitalis induccio? Hii traditores populi militant cum hoste humani generis et proditorie in vestimentis ovium tradunt exercitui dyaboli populum christianum; ideo tota communitas insurgeret contra illos.

II. As to time:
One ought
always to pray
in spirit, in
word or in
works,
especially on
festivals and
most especially
on Sundays.

Quantum ad tempus, patet quod omni tempore, mente, verbo vel opere sit orandum, in festis tamen specialiter et specialissime in die dominico. Semper dico esse orandum, quia nunquam est ab opere bono ociandum, cum eo ipso miles se reddit vecorditer inimico. Ideo dicit metricus quod tota circulacio nostre milicie stat in isto quinario:

Discas aut ores, doceas, recreesve labores.

2. I: campanam. 6. GIMN: beatorum; ib. C: iuvent et edificent.
7. HIKLMNO: scurrilibus. 7, 8. C: scandalizant. 9. ABD: promulgat; ib. I: ne si non sicut. M: si non nimium; ib. ABDG: sit nimium.
C: est nimium. Correx. 10. ABCD: irretiti; ib. E: ubi dando.
12. ACD: supermaculant. B: remaculant. KM: se supermaculat. GHI.O: supermaculant. 12. BC: proximis. GHILN: proximorum; ib. C: fiunt.
13-14. I: de(ridendo) — iu(dicii) om. 13. GN: diem sabbati; ib. K: nam iram; ib. B: in diem om. KL: in die. 15. C: et libri vite. 18. I: que; ib. B: quo defendat; ib. H: ridetur. 19. B: proximum suum; ib. EGL
LMN: condicione. B: condicione. C: eterne. 20. EKL: Et nonne.
20, 21. G: conditoris. 26. BG: proditore. 28. HN: insurget. 32. A: ipso similes; ib. B: Ideo twice. 33. GN: quia; ib. I: metrica stat.
34. G: aut ora. N: aut hora; ib. GHKMNO: recites vel labores.

34. Cf. Serm. IV, 255.

Debet autem oratio conformiter ad statum innocentie Prayer must be
 esse sedula meditando. Nam Deutro. VI, 7 precipitur: constant.
*Meditaberis verba legis sedens in domo tua et ambulans in
 itinere, dormiens atque consurgens;* ideo non est putandum
 5 quod christianus sit limitatus ad orandum solummodo
 in ecclesiis et in festis; debet enim orare ubique et
 semper, sed pro loco illo et tempore plus attente. Ideo
 docet Apostolus Roman. XII, 12 et Coloss. ultimo: quod
debemus esse orationi instantes, et II Thess. ultimo. *Sine*
 10 *intermissione orate;* et Christus Luce XVIII, 1: *Oportet*
semper orare; et Iacobi V, 16: *Multum valet deprecacio*
iusti assidua. Et ostendit hoc de Elia ad cuius petitionem
 cessavit pluvia in terra Israel tribus annis et mensibus
 sex et ad eius petitionem postea pluit copiose, ut patet
 15 tercio Regum XVIII. Et si obicitur per illud Matth. VI, 7,
 ubi Christus dans formam orandi premitit: *Orantes*
autem nolite multum loqui sicut ethnici faciunt; putant
 enim quod in multiloquio suo exaudiantur, patet quod non
 est intencionis Christi prohibere oraciones diutinas; ipse
 20 enim erat pernoctans in oracione, ut dicitur Luce VI, 12,
 sed elidit errorem quo creditur oraciones vocales ut
 prolixiores esse proportionaliter meliores; sic enim
 putarunt pharisei quod proportionaliter ut oblatio est
 maior, sic est melior; et secularis ut est mundo dicior,
 25 sic est melior. Priorem errorem destruit Marci XII, 43,
 docens quod *vidua paupercula offerendo duo minuta*
plus omnibus misit.

Quantum attinet ad premii dignitatem, et Luce XII, 15
 destruit secundum, dicens: *Videte et cavete ab omni*
 30 *avaricia, quia non in habundancia cuiusquam est vita eius*
ex omnibus que possidet. Habundancia enim virtutum facit
 per se vitam honorabilem sive bonam, et non habundancia
 mammonis nisi in minori parte, valde per accidens.

1. I: *Debent autem;* ib. B: *conformiter* om. 5. HINO: *esset limi-*
tatus. G: *esse.* C: *limitandus.* 6. B: *festis diebus;* ib. I: *undique.*
 7. C: *scilicet pro;* ib. B: *illo* om.; ib. H: *vel tempore;* ib. M: *attento.*
 H: *attende.* 8. 9. ACD: *Ideo dicit.* 9. H: *ad Thess.* 11. BC: *et*
Iacobus 5° cap. I: Iac. 5. cap. 13. IK: *Israel* om. 14. AD: *ut patet*
 om. 19. DGMNO: *Christi* om.; ib. EGHNO: *diuturnas.* 20. ACD:
ut dicitur om. 21, 22. E: *ut prolixiores* ut. 22. IKM: *sicut.* 24. I:
sicut est melior. G: *sicut obulus est maior.* N: *ebulus etiam.* 25. B:
et priorem; ib. G: *Matth. 12.* 26. MN: *duo* om. 30. C: *cuiuscunque;*
 ib. CD: *eius* om. GIM: *cuius.* 31. GM: *que* om. N addit. 31. I: *Habun-*
danciam enim virtutum faciunt. 32. N: *sive bonam et honorabilem.*

8. Col. IV, 2. 9. I. Thess. V, 17. Cf. Serm. I, 197; IV, 436, 489,
 De Oracione et Ecclesie Purgacione Pol. Works I, 345. Opus Ev. I,
 267—307; Opp. Min. 383—392.

Refutation of
the erroneous
opinion that a
short prayer is
imperfect. This
is a heathen
notion.

Oral prayer is
useful if it
arouse the soul;
if it distract it,
it is harmful,
also if said in a
state of sin or
without a
corresponding
state of mind.

Tercium vero errorem necesse habet destruere Matth. VI,
quia aliter crederetur quod oratio quam Christus edocet
ratione brevitas foret multum imperfecta. Non ergo
prohibet Christus multum loqui simpliciter, sed modificat
sicut ethnici. Ipsi enim gentiles erant in errore quadruplici 5
in hac parte. Primo enim arguerant si oratio diutina
aliqua sit bona, tunc oratio in duplo diuturnior est
in duplo melior et sic infinite; sed nesciunt quomodo
de omnibus que consistunt in medio est deduccio talis
impossibilis. Oratio ergo vocalis de quanto excitat devo- 10
cionem interioris hominis orantis est utilis, et si distrahit
est nociva. Secundo putarunt quod oratio vocalis sit per
se meritoria, sicut putant hodie fatui Christiani; sed
constat quod oratio facta indebite, ut puta in peccato,
vel sine correspondencia oracionis mentalis a qua caperet 15
racionem meriti est nociva. Unde Augustinus epistola
XLVII ad Probam notat quod Christus non prohibet
diuturnum affectum; cum ipsemet in oracione huius-
modi pernoctavit, et Psalmo XXXIII, 2 dicitur: *Benedicam*
Dominum in omni tempore; et semper laus eius in ore 20
meo, sed prohibet multum loqui superflue. *Licet*, inquit,
absit ab oracione multa locutio, non tamen desit multa
precacio, si fervens perseveret intencio. Nam multa loqui
in orando ad sensum Christi est rem necessariam super-
fluis agere verbis; multum autem precari est eum quem 25
precamur diuturna cordis intimacione pulsare. Nam
plerumque hoc negocium gemitibus plus quam sermonibus
agitur, plus fletu quam affatu. Intendit ergo iste sanctus
ostendere quod oratio vocalis est solum per accidens
meritoria, de quanto respicit precem mentis. Patet de 30
Moysse orante in monte per quam oracionem populus
Dei vicit Amalech, ut patet Exod. XVII. Et XIV, 15 patet
quomodo Moyses ex magnitudine fidei certificando populo

1. AD: Tercio; ib. C: errorem intendit; ib. H: necesse om. I: necessario; ib. I: habet om. 4. H: similiter. 5. O: sicut supple. 6. EGHKLNO: Populi enim; ib. EL: diuturna. 7. GHMNO: est bona; ib. HO: esset in duplo. 9. GM: que sunt in medio est ducchio. N corr. 10. ABD: igitur. 13. C: statui. 15. A: correspondia. 16, 17. I: ep. 4. C: 45. 17. MN: ad Perbam. H: ad Proberam. 19. H: et Psalmista. 20. ACD: et om. 20-21. EFGHIKLMNO: et — ori meo om. 22. CEG IKLMNO: deficit. 23. AD: sed fervens. N: si fuerit perseverans (si fervens perseveret extinct.); ib. AB: multum. 25. CIKLN: multum enim. 25-26. B: est cum quem precamur twice. 27-28. D: quam — fletu om. 28. B: agitur. 29. EGHINO: per accidens om. 30. AD: recipit. 32. EI: Patet et Exod. XIV. CDILN: patet etiam Ex. XIV. 33. I: quam Moyses.

non timere insultum Egipcii audire meruit: *quid clamas ad me? Fides enim secundum Apostolum Hebreorum XI bene orat.*

Et tercio patet idem de Anna orante in corde et morente labia sua, de qua vox penitus non audiebatur, sed flevit largiter, ut dicitur I Regum I, 10, 11, 13, unde et Hely putavit eam temere temulentam.

Terccio putarunt gentiles supersticiosè adorantes ydola quod verbis compositis aut persuasionibus Deus potius moveatur ad expediendum preces sibi porrectas vel quod absens vocibus alcioribus provocetur vel quod ignoratum verborum ambagibus doceatur. Cui opinioni false alludit Helyas III Regum XVIII, 27—28, dicens gentilibus prophetis Baal: *Clamate voce maiori; Deus enim vester est et forte cum alio loquitur aut in diversorio est aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Non est intelligendum quod sanctus propheta dixit deridendo ludicria, sed secundum opinionem et personam eorum loquitur, ut ex paciencia operis heresis destruat. Unde sequitur in textu: *Clamabant ergo voce magna et incidebant se iuxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Ecce isti prophete gentiles putarunt secundum verbum prophete quod clamore alciori Deus eorum potius moveretur, et quod immolando sibi sanguinem, ut magici faciunt demonibus, potius exaudiret. Et illum errorem recitat Crisostomus Omelia XII de istis gentilibus de quibus Christus hic loquitur.

Quarto errarunt multiplicando petitiones secundum multitudinem temporalium quibus iuxta errorem eorum maxime indigebant; ideo nimirum erant oraciones eorum

The heathen held wrongly that God may be moved by forms of words, or by persuasion, or by loud prayer, &c., to listen to the supplicant.

They err, also, in multiplying their prayers according to the number of worldly things they want.

1. M: non timetur. GN: ut non tmeret. 2. K: Hebr. V. 4. EGIN: in om. 5. I: suo; ib. C: exaudiebatur. 7. M: putant; ib. I: eam itinere. G: eam iacere(?) 8. N: gentes. 9. BC: persuasibilibus. 10. I: si porrectas. 11. GKM: ignorantum. 12. LN: elidit. O in marg. rectius: illudit. 14. GKM: Baal enim. 15. BKLO: forsitan cum. 17. EFGHIKLMNO: ludibria. 7, 8. EFGHIKLMNO: secundum opinionem eorum personam alloquitur. 8. B: est et personam. 20. N: secundum ritum. 21. B: cultus et lanceolis. N: cultellis; ib. B: perfunderentur. K: perfunderetur. 21, 22. CGHIKLMO: Ecce enim. 25. EGHILMNO: istum errorem. 26. GHKMN: Omelia 22. EO: 23^a. 28. B: multitudo.

2. *Fides bene orat* loco supra memorato solummodo exemplis demonstratur. 26. Rectius (ut videtur) Hom. XXIII Operis Imperfecti in Matth. Cf. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte: Sicut hypocritarum est prebere se spectandos in oracione, ita Ethnicorum, i. e. Gentilium, in multiloquio se putare exaudiri Opp. III, 1274.

If they had
prayed for the
common good,
they would
have succeeded
better.

Although the
things of the
future turn out
according to
necessity, God
wills good
things to his
servants
through prayer.

nimis prolixè, ubi si communia et spiritualia expetissent, sicut Christus docuit in oratione quam ipse edidit ordinacius et expeditius processissent. Unde Matt. VI narrando quomodo gentes inquirunt potissime corporis ornamenta et delectabilia alimenta docet suos discipulos 5 circa ista non esse sollicitos: *Querite, inquit, primo regnum Dei et iusticiam eius, et hec omnia adicientur vobis.* Unde in confirmacionem quod Christus intendit hunc quadruplicem errorem destruere, ita subdit: *Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo 10 assimilari eis.* Et elidens rationem heresis eorum quoad Deum semper et ubique omniscientem et secundum rationem omnia ordinantem, ut expedit, sic infert: *Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* Ecce destructio valida huiusmodi supersticiose 15 heresis paganorum. Ideo Psalmo X, 17 dicitur: *Preparacionem cordis mei audivit auris tua,* et Ysaie penultimo: *Antequam clamant, ego exaudiam.* Quamvis enim omnia futura de necessitate evenient, Deus tamen vult quod bona servis suis evenient per medium quo oratur. Dignum 20 namque est ut honoris obsequium ab humana voce Deo debitum offeratur; non quod ipse ex voce moveatur, ut petitionem graciosius expediat, sed ut sibi debitum latræ obsequium ad nostri commodum impendatur, quia aliter non foret in regno Dei iusticie complementum. Secunda 25 ratio est ut per oracionis suffragium copiosius communicetur creaturis bonitas creatoris et tercio ut orantis devocio et affectio forcius inflammetur et in creatorem suum alcius elevetur. Et sic nullo modo propter Dei indigenciam vel bonum sibi utile appetit laudem nostram, 30 sed propter utilitatem orantis et complementum pulchritudinis iusticie in universitate creature, ut sic finaliter

2. IM: ipse docuit. 3. Codd.: Matth. VII. 4. M: quomodo gentes om.; ib. C: gentiles. 5. HLMNO: illa. 6. L: conformacionem. E: unde etiam confirmacione. K: confirmacione; ib. L: quod deus Christus. 9-10. I: ita — exaudiantur om. 10. B: suo twice. 11. E: eorum ad. 13. C: omnia gubernantem; ib. IM: ordinante. N: correxit; ib. I: sub infert. 13, 14. M: Sic enim. 15, 16. C: superficialis heresis. 16. Codd.: Ps. IX. 17. L: cordis eorum; ib. C: audiet. I: audit; ib. EL: Isaie 65. 18. EHO: clament. GL: clamel. I: clamat. 19. GL: futura om.; ib. EGLMN: eveniunt. 20. EGLN: eveniant. O: eveniunt. 21. K: ab aliqua voce. 23. M: grossius; ib. M: latere. 24. I: quod. 25. C: in regno om. 27. I: creature. 27-28. B: el tercio — creatorem om. 27, 28. I: creantis devocio. M: quod curantis. 30. B: igitur utile.

6. Matth. VI, 33.
18. Is. LXV, 24.

9. Matth. VI, 7.

10. Matth. VI, 8.

pateat ad creature commodum communicativa bonitas creatoris. Et sic Deus facit propter se ipsum finaliter quicquid facit.

Et patet quomodo necesse et utile est orare; necesse, ^{Five reasons for the use and the need of prayer.}
 5 quia Deus eternaliter ordinavit quod sic fiat, et illud vocatur necessarium ex suppositione. Est etiam utile specialiter propter quinque: primo quia oratio occupat orantem, ut a malo declinet, secundo excitat suspendentem intentionem suam in Deum, ut bonum faciat,
 10 et iste sunt due partes iusticie, tercio bonum virtutis requisitum consolidat, quarto iuste petatum impetrat, et quinto alienis petitionem, exemplacionem et disposicionem ad se habilitandum communicat.

Quoad primum non communiter incidit in tempta-
 15 cionem qui orando cum Deo loquitur; unde oratio quae devotus confidit in Domino est spiritualis tiriaca contra dyabolum. Nam Marci IX, 28 scribitur: *Hoc genus in nullo potest exire nisi in oracione et ieiunio*, nam et pro peccato diabolico est humiliter orandum, et superiori
 20 non indigenti bonis nostris precibus est placandum.

Quoad secundum Iohannis IV, 23: *Pater tales querit qui adorent eum*; et hoc indubie est ad eorum utilitatem, cum Deus non potest limitare creature rationali officium, cuius completio non cederet ad eius commodum.

25 Quoad tercium Matth. XXI, 23: *Omnia, quecumque pecieritis in oracione credentes, accipietis*. Unde crebra oratio est quasi malleus tundens clavum.

Pro quarto Matt. VII, 7: *Petite et dabitur vobis*.

Et pro quinto Iacobi V, 16: *Orate pro invicem, ut*
 30 *salvemini*.

Tanta siquidem est vis orandi quod non est possibile hominem quicquam a Deo iuste petere et non accipere. Nam Luce XI, 11 illud sufficientissime ostenditur per locum a maiori; ubi capiendum ut per se notum quod
 35 pater potens et benevolus non daret pio filio indigenti pro pane petito lapidem, aut pro pisce vel ovo in edulium

1, 2. K: ad creature communissima creatoris. 1. IM: communissima. N correxit. 2. M: ipsum om. 4. G: quam necesse. 5. ABCDGIKM: ordinat; ib. B: sic faciat. 5, 6. K: etiam vocatur illud. GN: et tam eam. HO: etiam illud. 6. AIKM: Est autem. 7. C: Primo quod. 9. A: bona. 10. GHIKLNO: et ille. 11. C: perquisitum. I: Equisitum; ib. Quarto. K: Christo. 12. GLN: exemplarem. 13. C: habilitando. H: habilitandam. 16. CI: devotus fidelis; ib. ACD: est specialiter. 17. HIN: genus demoniorum. 17, 18. EHIKNO: in nullo eicitur. 18. I: et om.; ib. G: pro om. 25. B: Matth. 8. G: Matth. 19. 28. K: vobis. Pro. 29. H: Et Prover. V. I: Et pro illo; ib. A: Iacobus om. 31. I: virtus orandi.

serpentem vel scorpionem sic concludit: *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se.* Dat enim in uno involucro spiritum qui est panis vite, aqua sapientie et omne quod est necessarium digne petenti.

Five reasons why a prayer may fail.

1. and 2. if the person praying or prayed for be unworthy;

3. If one pray for a bad thing;

4. If the prayer is not from the heart.

5. if the prayer be defective in form.

Frustratur autem peticio propter quinque: primo propter indignitatem persone petentis, ut phariseus pompsans quod non fuit sicut ceteri propter excellenciam meriti Luce XVIII, secundo propter indignitatem persone pro qua petitur, ut, patet I Regum XVI, negata tuit Samueli peticio qua oraverat pro Saule; tercio propter inutilitatem petiti, ut Matt. XX, 22, quando filii Zebedei appetebant carnaliter primatum seculi, audierunt responsum a Domino: *nescitis quid petatis*; quarto propter indevotionem petentis, ut Ysaie XXIX, 13: *populus hic labii me honorat, cor autem eorum longe est a me*, et recitat Salvator, Matt. XV de phariseis; quinto propter defectum forme petendi ratione brevitatis, ratione maioris utilitatis vel cause consimilis. Sic enim ad continuandum 20 et intendendum devocionem ac exemplandum aliis instanciam orandi delata fuit responsio Cananee, ut patet Matth. XV. Sic etiam Apostolus II Cor. XII, 9: Qui peciit amocionem stimuli carnis habuit divinum responsum: *sufficit tibi gracia mea, nam virtus in infirmitate 25 perficitur*. Habicio quidem hostis exercitantis ad gloriosam victoriam est plerumque utilior quam foret eius carencia; ideo Rom. VIII, 26 dicit Apostolus: *Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis*. Debemus enim solum petere beatitudinem et media, de 30 quanto sunt necessaria ad illam; unde Iohannis XVI, 24: *Petite, ut gaudium vestrum sit plenum et accipietis*. Aliter enim peticio non foret rationabilis et per consequens

1. GM: *vos qui cum*. 2. CEIK: *noscitis*; ib. B: *dare*. D: *data* om. 3. B: *in celo*. HLMNO: *qui est in celo*. K: *qui est in celis*. 4. K: *uno* om.; ib. I: *spiritum* om. 8. C: *dignitatem*. 9. K: *pompans scilicet*; ib. ABD: *ut*. C: *sicut et*; ib. GMNO: *ceteri homines*. 11. EGHM: *patet* om. N: *ut patet* om. 12. N: *Samuelis*. 14. GIMN: *corporaliter*; ib. GMN: *audierunt*. 16. GIMN: *Ysaie 19*. K: *unde Ysaie 19*. 17. B: *est* om. 19. H: *petendi breviter ratione preteritatis* (?). 21. I: *vel intendendum* (sic). GIMNO: *vel intendendum*; ib. L: *exemplandam*. 22. BLN: *dilatata*. I: *dilatata*; ib. ABCD: *ut* om. 23. G: *Matth. 2*. N: *Matth. 25*; ib. Codd.: *I Cor.* 26. I: *Habitis*; ib. AB: *hostis* om. 27. H: *victoriam ut plerumque*. 29. B: *iste spiritus*. 31. AB: *loh. XVI*. KM: *loh. XVI*. 32. EHL: *Petite et accipietis ut . . .*

non facta in nomine verbi Dei; quia Iohannis XIV, 14 dicitur: *Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis* et I Io. III, 22: *Scimus quoniam quicquid petierimus accipiemus ab eo*; suple quodcumque sine defectu petimus.

5 Potest autem defectus reduci ad tria; scilicet ad petentem, ad rem pro qua petitur, et tercio ad petitum; quando enim est irrationabilitas vel defectus modi in aliquo horum trium, deest peticio. Unde Iacobi IV, 3: *Petitis et non accipietis, eo quod male petatis*. Ex istis colligitur

On the defects of prayers.

10 quod quicquid preter petitionem contentam in oratione dominica postulamus, condicionaliter debemus petere, de quanto scilicet est nobis utile, placens Deo; aliter enim indignum esset pium patrem nobis ipsum concedere.

We ought to pray for what pleases God and is, therefore, profitable to us.

Quantum ad tertium scilicet formam contentam in 15 oratione dominica, notandum quod ista oratio excedit omnes alias in hiis quinque. In dignitate, in compendiositate, in utilitate, in subtilitate et omnimoda bonitate.

The form of prayer ought to be that of the Lord's Prayer, which is superior to any other prayer in five points.

In *dignitate*, quia auctor universitatis create ipsam immediate formavit et docuit. Cum ergo oratio auctoritatem 20 et dignitatem capiat ab auctore qui ipsam instituit et invenit, patet eius dignitas. Ratione igitur sue dignitatis non debemus polluto corde et labiis ipsam dicere vel etiam nominare, quia hoc esset auctorem eius qui est veritas deridere. Cum enim oratio ethimologice dicitur 25 quasi oris ratio, patet, si desit voci rationalis mentis intencio, non est oratio sed tanquam vox mortua monstruosa sonacio. Hinc enim instrumentum musicum non orat, licet formaverit sonos simillimos; nec sonus hominis est vox univoce, nisi de quanto ipsum vivificat 30 verbum ymaginarie, si enim ipsum defuerit, tunc secundum Aristotelem sonacio est sonus non vox. Aliter

In dignity as the Lord Himself taught it.

1. G: *verbi* om. N addit in marg. 2. KN: *patrem meum*. 3. GIN: *quoniam* om.; ib. EL: *petierimus a Deo*. 4. B: *accipiemus* om. 7. K: *est* om.; ib. B: *modi* om. 8. I: *Matth. IV*. 9. EKL O: *accipitis*. 9, 10. H: *colligitur quicquid*. 11. IK: *petimus*. 11, 12. I: *de quanto suple*. 14. GHKN: *ad secundum*. 15. CDGKLM: *illa*. O: *illa dominica oratio*. 17. I: *etiam*; ib. C: *bonitates increate*. 18. MN: *create*. 19, 20. I: *auctoritate et dignitate*. 20. C: *capit*. 21. GI KLN: *Ratione etiam*; ib. C: *ergo*; ib. In margine codicis B (alia manu) sequuntur aliquot annotationes, quae ad rem non pertinent. 25. I: *patet quod*. 26. H: *non est* — *vox* om. K: *vox* om. G: *vox mortua*. N: *vocis mortue*. 27. B: *enim quod*. C: *est quod*. GHKLMNO: *Hinc instrumentum*. 28. CI: *formavit*; ib. B: *simillimos nec sonus* om. 30. C: *ymaginare*. 30, 31. M: *nunc secundum*.

18. Wyclif, De Oracione Dominica, Opp. Minora p. 383. Op. Ev. I, 267—307. 31. Aristoteles, De Anima, cap. VII.

enim homo in sonando est organum Dei non sensibile, tanquam instrumentum musicum quoad illud, et tale instrumentum ex secundo *De Anima* non vociferat, licet sonet. Conformiter igitur secundum Augustinum vox animalis hominis non est oratio, si sibi defuerit verbum⁵ mentis; ipsum enim idem verbum insensibile in anima creditur induere sonum et sic esse vocem sensibilem ad extra, sicut est de verbo eterno Dei patris, quod assumendo hominem factum est graciousissime frater noster. Licet enim mentis locutio et exterior sonatio sint due¹⁰ nature dispares, individuum tamen vocis ex unione mirifica est utraque; quod quidem individuum est prius naturaliter, et temporaliter est verbum mentis quam vox oris; et quando natura vocis deficit, manet idem individuum additum intra mentem. Ista videtur esse¹⁵ sententia Augustini de cognitione vere vite in fine et in XV de Trinitate cap. XII.

Obiectus autem qui videntur obvii sunt solvendi proportionaliter, sicut dictum est in materia de Incarnatione verbi Dei; et patet quomodo orando verbum Dei quod²⁰ est veritas per orationem falsam, mortuam et duplicem, est blasphemia derisio. Ideo conqueritur nimirum de Phariseis Matt. XV, 9 dicens iuxta vocem Ysaie XXIX, 13: *Quod sic orantes sine causa frustratorie colunt eum.*

Prayer ought
to be
a) living.
b) pure.

Ideo dicunt doctores quod oratio debet esse integra,²⁵ non deliciens a natura principalissima tanquam mortua.

Debet secundo esse pura, sine commixtione verbi menti extranei et specialiter quoad verba mentis turpia, cuiusmodi sunt cogitationes inhoneste temporalium atque carnalium; ipsorum enim commixtio deturparet orationem³⁰ vocalem, sicut colores et figure horribiles deturpant faciem;

1. EGN: *esset organum*; ib. GN: *Dei in sensibile*. 2. ABD: *istud*.
3. IK: *in secundo*; ib. O: *rociifort*. 4. HI: *sonat*. LMN: *sed sonat*;
ib. C: *conformiter enim*; ib. EGMN: *igitur om.* 6. I: *mentis om.*; ib.
I: *nec ipsum est*. 7. I: *indubie esse sonum*. 9. I: *pater noster*.
N: *frater noster*; in marg. *correxit*; *pater noster*. 10. A: *sonus*.
12. GILNO: *est utrumque*; ib. O: *individuum prius*. 13. L: *et temporaliter*
verbum. 14, 15. H: *manet dividuum (sic) additum*. LNO: *manet*
intimam additum. 15. G: *additum*. N *correxit*; ib. I: *Et ista videtur*;
ib. B: *esse om.* 16. C: *vite eterne*. 16, 17. I: *in de Trinitate*.
EGLMN: *etiam de trinitate*. H: *et in XV de Civitate*. 18. K: *videntur*
ab unde. 21, 22. M: *mortua duplici est blasphemata derisio*. 22. *nimirum*. O *addit*: *Christus*. 23. IK: *Matth. 12*. 24. ACD: *sine causa*
id est. EGLMN: *sine causa frustra colunt*; ib. I: *frustrate*; ib. K: *colunt*
Deum. 28. ABCD: *mentis*; 29. I: *in hoste*. 30. GIMN: *enim om.*

4. St. Augustinus passim c. g. Sermo CCLXXXIII. 16. St.
Augustini Opp. tom. VI, 1030. 17. Opp. tom. VIII, 1073.

et sic oratio fuliginose fumigans non ascendit, sed oculos
 subditorum excecans facit populum in tenebris ambulare,
 nam Psalmo CVIII, 7 dicitur quod *oratio eius fiet in*
peccatum. Et debet tercio esse continua, ut deficiente ^{c) continuous.}
 5 amfractu vocali saltem sine intermissione duret devota
 intentio. Discontinuatio enim vel laceratio facit ad
 turpitudinem obiecti sensibilis, sed plus discontinuatio
 vel vacuitas verbi mentis deturpat orationem vocalem;
 unde errant dicentes quod sufficit oranti in principio
 10 orationis recte, pie et devote intendere exorare, licet in
 processu animus circa temporalia evagetur. Omnis quidem
 talis vana evagatio est peccatum; ideo difficillimum vel
 impossibile est nos lapsos et specialiter mundo vel carni
 deditos proferre orationem brevissimam sine peccato
 15 saltem veniali. Ideo peccamus continue dum oramus, Wyclif laments
Saltem de me hoc timeo, quod refero cum merore. Sum
quidem insufficiens ad serviendum Deo vel in minimo sine
defectu simpliciter. his own
 insufficiency in
 serving God.

Secundo excedit hec oratio omnes alias in hoc, quod ^{2. In com-}
 20 est in comparacione ad inclusam sententiam alia qua-
 cumque *compendiosior*; et hoc reor—ingenuatum est a
 sapientia Dei patris, ut nemo cui data est a Deo suffi-
 ciencia ad ipsam discendum et dicendum excusetur per
 desidiam quin crebrius ipsam dicat; unde ad tantam
 25 regulam credo mediam personam in trinitate ipsam
 librasse, quod si in minimo foret diffusior, esset nedum
 in parte superfluum sed causa humano generi ad pec-
 candum; et si in aliquo fuisset brevior, defecisset a
 necessaria sententia explicanda. Mediator vero Dei et
 30 hominum fecit etiam omnia opera sue humanitatis
 simpliciter in medio virtuoso. Oracionem tamen illam
 possunt christiani in suis locucionibus et linguis brevare

1. C: *fumans*. G: *fulminose*. N correxit. B: *fumiga*; ib. 1: *oculus*.
 2. 1: *excitans*; ib. 1: *quod tenebris*. 3. B: *fiat*. 4—5. C: *deficiente* —
 saltem om. 5. 1: *sine intermissione duret* om. 6. GN: *enim* om.
 10. K: *oraciones*; ib. K: *et exorare*. 11. B: *Omnis* om. GN: *Omnis*
 enim. 12. D: *varia*. C: *vana* om.; ib. KO: *vagacio*; ib. 1: *et ideo*.
 K: *adeo*. 12, 13. 1: *et impossibile*. 14, 15. M: *sine saltem peccato*.
 16. 1: *de vie*. M: *divine*; ib. N: *refero sine timore*; in marg.: *cum*
merore. 17—18. H: *Deo* — *simpliciter* om. 21. Gadd. except. C et D:
ingeminatum. Recte: *ingenuatum*. D: *ingeminatio esse*. 22. ACD:
datum. 23. GHLMNO: *et docendum*; ib. K: *et excusetur*. 26. GN:
liberasse; ib. GN: *foret nedum*. 26—27. 1: *esset — superfluum* om.
 ABCDHKMO: *esset medium in parte superfluum humano generi*. 26. N:
nedum (sic). 29. C: *necessaria* om. 30—31. B: *fecit — oracionem*
 om. 30. AD: *fecit econtra*. 31. H: *similiter*. 32. 1: *locucionibus*
 seu brevare linguis. GMN: *locucionibus seu linguis*.

In this the
Lord's prayer
is an example
for all prayers.

sive producere, ut convenit sue devocioni et organis; oportet enim exemplaria esse formata summe ad regulam, ut ex illis formentur reccius exemplanda. Illa igitur oracio quam Christus tradidit est exemplar omnibus aliis mediate vel immediate quomodo ipsi orabunt, et 5 sententia Christi que est eadem in oracionibus est anime Dei oracio, quia oracio mentis Christi; et sic eadem in numero est oracio dominica communis cuilibet christiano. Licet autem oracio congrua mihi propria dici possit oracio dominica, tum quia Dominus instrumentaliter 10 ipsa orat, tum etiam quia ipsa finaliter exoratur, videtur tamen quod oracio mea deformis non sit oracio dominica nisi forte equivoce. Ex istis videtur cum res communes sint minus communibus meliores, quod oracio communis toti humano generi sit melior quam privata, 15 eius enim carencia foret peior.

3. In value.

It contains
everything that
is necessary for
man.

Tercio excedit hec oracio omnes alias in utilitate, quia omne quod est necessarium anime cuiusquam vel corpori in via vel in patria in septem petitionibus quas continet implicatur; et numero isto non petitur nisi quod 20 est simpliciter necessarium cuicumque. Ideo possumus secundum ipsam secure absque condicione petitiones nostras ad Deum dirigere. Habet insuper specialem utilitatem in hoc quod instruit intellectum et affectum quod bonum preponderanter debemus appetere. Cum 25 enim Christus non docet nos orare pro civili dominio, pro temporalis comodo vel bono nature, manifestum est quod illa bona in comparacione ad bona pro quibus docet nos orare debemus postponere. Inprudens quidem foret magister qui meliori ac necessarii bono postposito 30 doceret petere minus bonum, et specialiter a tanto rege magnifico cuius donacio non potest stringi in bonis

1. CIV: seu. 2. I: exemplaria sumere. G: exemplaria sumpta esse formaliter ad regulam; ib. HILMNO: esse formaliter. 3. CGHINO: ergo. 4. D: oracio om.; ib. B: tradidit esse. 5. A-6: C: omnibus — oracionibus om. 5. B: christiani orabunt. 6. GHIMNO: eadem in omnibus. 8. GHIMNO: idem cuilibet. 9. EGILMNO: Licet alia oracio; ib. GNO: et posset dici. 10. I: dominus ipsa. 12. I: oracio dominica mea; ib. GIL: non est. 13. I: equitate. 14-15. I: quod — melior om. 15. I: private. 16. A: nisi eius. B: eius om. 19. B: in om. before patria. 20. ABCD: et modo miro non petit aliquid. EKLNO: et miro modo non petitur (O: petit) nisi quod. 21. GM: simpliciter cuiuscunque. 23. O: preces nostras; ib. BHL O: Habet etiam. GIKMN: enim. 26. C: domino. 28. I: ista. 31. B: in tanto.

13. Cf. Iohannis Wyclif De Oratione et Ecclesie Purgatione Pol. Works I, 343. 17. Wyclif, De Oratione Dominica, Opp. Min. 384.

minimis; ymmo propter honorem sue magnificencie non potest donare quicquam homini nisi dederit sibi Spiritum Sanctum et per consequens summe bonum. Ideo signanter dicit Luce XI, 13 *quod pater celestis dat spiritum bonum petentibus se*. Habet tercio hec oratio specialem utilitatem in isto quod omnis homo diligit naturaliter opus suum et hinc diligit affectos suo operi; sic enim poete diligunt sua carmina, scolastici sua argumenta et parentes sua genita, conformiter indubie Christus diligit tam preciosam oracionem secundum quamdam rationem propriam qua ipsam tam appropriate composuit, et per idem diligentes ista ratione oracionem dominicam ac in ea crebrius orantes libencius exaudit.

Excedit quarto in *subtilitate*, que est tanta tam quoad materiam quam ad formam quod nemo sufficit vel minimam eius partem comprehendere pro statu viandi.

Ex quibus patet quinto quod excedit in *omnimoda bonitate*, quia in ratione boni, utilis, delectabilis et honesti. Dicit ergo Matt. VI, 9: *Sic enim orabitis: Pater noster qui es in celis*.

Dividitur autem ista oratio secundum doctores in prohemium et tractatum invitatorium et prosecutorium, vel in captacionem et postulacionem. Consistit autem prohemium vel invitatorium in quo captamus benevolenciam Domini quem rogamus in hiis tribus verbis, *pater noster qui es in celis*. Et cum oratio dominica sit secundum se totam oratio, patet quod quelibet eius particula est oratio, quia secundum distinccionem oracionis prehabitam est captacio. Solent enim indigentes et pauperes pro captanda benevolencia domini quem

4. In subtility.

5. In every sort goodness.

Systematic division of the Lord's Prayer.

1. Each part of the Lord's Prayer is a complete prayer.

1. A: *minimis* om. 3—5. B: *Sanctum — spiritum* om. 4. EGHLMN: *Ideo notanter*. O: *signanter*; in marg. corrigit: *notanter*; ib. EL: *dicitur*. IK: *dicit Lyncolnensis dicto II*. M: *dicit Luc (Lyncolnensis?) 110*. 5. C: *et pecudibus (l) timentibus se*. 7. ACD: *sed etiam hinc*. IM: *igitur et hinc*. G: *et igitur hinc*. N correxit, BHKO: *sed et hinc*; ib. HI: *affectus*. EMNO: *affectiones*. 8. FLN: *sicut enim*. 9. EGHKLMN: *et conformiter*; ib. I: *in dubio*. 11. B: *quamdam conclusionem*; ib. GN: *quam ipsam*; ib. AB: *a proprietate*. HO: *ita appropriate*. 12. C: *rationem*. H: *diligentes istam oracionem*. O: *ista oracione*. 14. M: *Excedit ergo*. 15. HKMNO: *quam quoad*; ib. B: *sufficit ad*. 17. E: *quinto* om. 18. IK: *in oracione*. 19. M: *honeste*; ib. B: *Sic enim*. 22. IK: *etiam in invitatorium*. GNO: *et invitatorium*. CDH: *in invitatorium*. 23. C: *vel postulacionem*. 24. A: *captamus*. GN: *in qua captamus*. 25. GLM: *quam rogamus*. 27. GK: *si oracio*. 27—28. I: *patet — oracio* om. 29. EGHKLMNO: *preibatam*. C: *prehabita*; ib. E: *est cap.* (sic). 30. B: *benevolenciam*; ib. M: *quam*.

Contents of the
first petition.

postulant nomen dignitatis et honoris premittere, ut vel sic dominum mulceant ad consensum. Unde Christus instruens nos adorare trinitatem docet proporcionale premittere. *Pater*, in quem credimus, *noster*, in quem speramus, *qui es in celis*, in quem sperando caritative tendimus. Ista enim tria scilicet fides, spes et caritas reddunt ex parte orantis oracionem Deo placabilem, et ex parte orati per *pater* intelligitur Deus pater, per *noster* intelligitur Deus filius qui secundum Ysaie vaticinium *datus est nobis*, non solum ut dominus sed 10 tanquam servus, nature particeps vel minister. Ex hoc enim precipue spes lapsorum erigitur ad salutem. Et tercio per habitacionem *in celis* intelligitur Deus Spiritus Sanctus qui transfundit se in animas sanctas, in ipsis habitans, et ipsas scriptura sacra *celos* nominat. Et sic, 15 quia *pater*, debemus sibi amorem; quia non solum *mei* sed *nostrum omnium* solum per graciosam adopcionem, debemus sibi timorem; et quia habitat *palacium tam excellens* debemus sibi honorem; et sic ex affabili amore racione patris inducitur filialis timor, quo ex pura gracia 20 est pater noster; et ex illis consurgit paterna reverencia notata per suum regale palacium.

The various
meanings of
'Father' in the
Bible.

Sed pro dulciori sensu interius enucleando notandum quod *pater* quintupliciter accipitur in scriptura; primo pro patre creacionis, sustentacionis et gubernacionis, 25 secundo pro patre recreacionis, tercio pro patre procreacionis, quarto pro patre adopcionis, et quinto pro patre imitationis vel instruccionis. Unde propter tercium modum carnalem Deus est autonomatice *pater noster*. Prima quidem paternitas est Deo propria iuxta illud 30 Deuteronomii XXXII, 6: *Numquid ipse est pater tuus qui possedit te, qui fecit et creavit te?* Pro secundo Ysaie

God is indeed
our Father.

1. B: *postulamus*. 2. I: *Deum*. 3. GN: *docens nos*. 4. I: *Patri*; ib. A: *noster om.* C: *noster quem speramus*. 6. ABCD: *scilicet om.* 8. I: *oranti*; ib. ABCDGHKLMN: *per patrem*; ib. B: *Deus intelligitur pater*; ib. H: *pater deest after Deus*. 8-9. A: *pater per noster intelligitur Deus om.* 11. GM: *nature princeps*, N: *correxit*. 12. B: *salucionem*. 14. ABGN: *Sanctus om.* 15. M: *ipsos*. 19. B: *sic ut*; ib. CK: *ineffabili*. 19, 20. GMN: *amoris racione*. 20. I: *timore*; ib. IK: *quia ex*. L: *qui ex*. 21. C: *exurgit*; ib. M: *pura reverencia*. 22. I: *vocata*. 23. GLN: *interius om.*; ib. AD: *enucliendo*. BCI: *enucliendo*. 24. G: *quod om.*; ib. C: *quinque modis accipitur*. 25. B: *creacionis et*. 27. EILM: *et quarto*; ib. EGN: *et om.* 28. C: *invitaciones et*; ib. ABCDEGHKM: *Unde preter*. N: *correxit*. 29. G: *modum om.*; ib. M: *Deus auctoritate*. 31. B: *Deuteronomii 22*; ib. B: *est om.* KM: *non est*. O: *non ipse est*. 32. KM: *qui fecit, possedit et*. 32. B: *Ysaie 36*. G: *Isaie 64*.

LXIII, 16: *Tu domine pater noster, redemptor noster.*
 Pro quarto Eph. I, 3—5: *Benedictus Deus et pater
 domini nostri Ihesu Christi, qui benedixit nos in omni
 benedictione spirituali in Christo Iesu in celestibus, sicut*
 5 *elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus
 sancti et immaculati in conspectu eius in caritate, qui pre-
 destinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum.*
 Pro quinto Matt. XXIII, 8: *Unus est enim magister vester,*
 et Iohannis VIII, 12: *Qui sequitur me non ambulat in*
 10 *tenebris.*

Ex istis colligitur quod summe signanter ad excitandum
 orantes premittitur *pater noster*, cum ex hinc debemus
 summe amare, summe sperare et summe honorare hunc
 Dominum qui nunc non docet eum orari timorose
 15 tanquam Dominum, ut in veteri testamento, nec extranee
 ut Deum, nec rigorose ut iudicem, sed amorose ut patrem.
 Que rogo maior evidencia amicitie quam servos peccato
 tam degeneres adoptare in filios? Certe, ut ait Augustinus,
 secundo libro de Sermone Domini in Monte, si terrenus
 20 dominus ut miles, rex vel imperator dignaretur re-
 cognoscere simplicem esse de suo genere, instruendo
 ipsuni, ut nominet eum patrem, foret gratitudo stupenda.
 Quomodo ergo non est infinitum maior atque prestancior,
 quod *preceptis salutaribus moniti et divina institutione*
 25 *formati Deo audemus dicere pater noster.*

Summa igitur excellencia atque utilitas est quod sumus
 sic filii Dei. *Non*, inquit Apostolus, *accepistis spiritum*
servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis
filiorum, in quo clamamus abba pater. Et sequitur pro
 30 bono utili: *Si autem filii, et heredes*, Rom. VIII, 17; unde
 et istam gratiam admirans Iohannes ait: *Videte qualem*
caritalem dedit nobis pater ut filii Dei nominemur et simus.
 Et quia fructus huius ingenuitatis adhuc est in mundo

Thus, we
 appeal first to
 Him not in tear
 as in the Old
 Testament, but
 in love as to
 our Father.

And, thus, we
 are His sons.

1. A: *pater redemptor.* 2. H: *Pro tercio Gal. 1 Benedictus Deus*
pater; ib. ABDGILMN: *Gal. 1*; ib. GIM: *Benedictus pater domini.*
 3, 4. B: *nos cum benedictione.* 3. Codd.: *in om.* 4. EL: *Iesu om.*;
 ib. N: *in spectu (sic).* 4—6. ACD: *sicut elegit — in caritate om.*
 6. GM: *in capite.* 7. B: *in adoptione.* 8. I: *vester omnium.* 14. B:
nunc om.; ib. A: *decet*; ib. G: *orare eum.* 16. C: *ut dictum.* 17. IK:
Que ergo; ib. A: *amicicie om.* C: *amoris.* 19. B: *de om.* 20. K:
aut miles. 21. I: *suo om.* 25. M: *Deo om.* 26. BEILMNO: *ergo.*
 28. I: *servitutis — spiritum om.*; ib. D: *spiritum sanctum.* 30. M: *Sunt*
autem. 32. D: *pater noster*; ib. EIL: *et om.* GN: *et sumus quia.*
 33. I: *ingeminitatis*; ib. B: *mundo adhuc est.*

19. De Sermon. Dom. in Monte lib. II, cap. IV. Opp. tom. III, 1276.
 24. Hic locus ex canone missae depromptus est. 27. Rom.
 VIII, 15. 31. I Ioh. III, 1.

absconditus, statim subdit: *Karissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est* I Joh. III, 2. Consideret igitur christianus quatuor rationes patris; scilicet creacionem, redempcionem, adopcionem,⁵ et instruccionem, et specialiter beatitudinem, ad quam finaliter ex titulo huius generis attingemus. Et accendat sibi caritatis foculum animantem eum vivaciter ad orandum. Spes autem summa ex hoc evenit quod summe misericors ac immobilis, adhuc nos peccatores adoptans¹⁰ in filios, non potest deficere filiis suis in eis utilibus, dum non degenerant. Unde sanctus Evangelista I Ioannis III, 3, ubi supra statim subiungit: *Et omnis qui habet hanc spem in eo sanctificat se, sicut et ille sanctus est: quasi diceret, titulus huius filiacionis non proficit sed*¹⁵ officit, si sibi obsistimus peccato deformes; non enim permittit sua iusticia quod peccatum angeli vel beati in celo si fuerit remaneat impunitum; sed sibi cariores eo ipso quod ab ipso degenerant magis punit; ad tantum enim odit peccatum quod in persona filii unigeniti ipsum²⁰ acutissime puniebat.

As such we
have to honour,
reverence and
obey Him.

Ex ista caritate et spe fulcitis in fide insurgit honor et reverencia debita tanto patri, que complete stat in isto quod observando eius mandata tanquam humiles ac obedientes filii caveamus a peccato superbie; unde²⁵ ad denotandum quod solum filii humiles sunt oratores idonei, addidit consequenter *pater noster*, ut omnes homines, pape et imperatores, reges ac principes, non indignentur eciam de abiectissimis atque pauperrimis, cum sint eis confratres pares in gracia et natura. Omnes³⁰ enim ex eadem terra secundum eandem legem filiorum Adam processimus; omnes eundem communem aerem et eandem celestem influenciam inspiramus; omnes eundem patrem celestem tanquam fratres oppressi eadem

Before Him all
men are
brothers.

1. HK: nunc om. 2. GM: scimus ipsum eum. 2, 3. ELN: ipsi cum apparuerit. 3. K: apparuerit; ib. 1: eis erimus. 4. CI: ergo. 5. I: adopcionem. 6. I: spiritualiter. 7. C: Ut accendat. G: accedat. 8. C: tibi caritatis. I: sibi caritas. L: sibi caritas foculum. 9, o. IK: adorando. 10. CIKL: atque immobilis. 11. I: suis om.; ib. C: eius. 12. I: Deum non degenerat. GN: degenerat; ib. GKM: Ut sanctus. 14. I: et om. 15. I: quasi twice. 15, 16. I: sed afficit. 18. N: remanet; ib. G: sed ibi. 19. N: quod ipsi degenerant. 22. I: Ex illa ergo. EGHKLMNO: Ex illa caritate; ib. ADEGIKMN: in om. 26. ACD: soli; ib. ABCDM: filii om. G: filii quod solum. N correx. 28. EINO: populi homines imperatores; ib. GMNO: imperatores pape; ib. N: reges principes. 29. C: de om. 30. AD: pares in om. 31. I: eadem. 32. M: ad Adam. EGILO: ab Adam. 32-34. IL: communem — eundem om.

miseria invocamus. Cum ergo scimus quod *non est personarum acceptio apud Deum*, non dicimus seorsum *pater mi* sed humiliter atque communiter *pater noster*. Nam prelacia et temporalis dignitas vie sicut non excludit a mortis miseria, sic non precludit pauperrimos a pari participatione filiorum gratuita. Sed eo ipso quo ministrat prepositis occasionem superbie, reddit eos in oculis iustissimi iudicis plus indignos. Ex hinc enim reor seculo potentes, dum Deus ex eorum superbia ipsos despiciat, esse deteriores ex eorum oratione pretensa.

Therefore we say 'our Father' not 'my Father'.

Uterius notandum quod *celi* quandoque in scriptura dicuntur corpora superluminaria, ut Luce XXI, 33 *celum et terra transibunt*, secundo mystice ad sensum topologicum pro animabus sanctis, ut Ecclesiastici XLIII, 10: *Species celi gloria stellarum*, hoc est beati spiritus faciunt sanctas animas hic sperare. Tercio ad sensum allegoricum pro angelis qui sunt supra ecclesiam militantem, influentes sibi lumen intelligencie et calorem caritatis, ut Gen. I, 1: *In principio creavit Deus celum et terram*; hoc est secundum Augustinum naturam angelicam et naturam corpoream. Quarto sumitur pro rationibus exemplaribus horum trium, que ad sensum anagogicum sunt celi celorum, ut loquitur Psalmo CXLVIII, 4: *Laudate eum celi celorum*. Sicut ergo corpus celeste dicitur sedes quam Deus singulariter inhabitat, in tantum quod Commentator VIII Physicorum dicit quod *omnes leges in hoc conveniunt quod Deus sit in celo et non in terra*, correspondenter alia extrema principalissima mundi spiritualis sunt specialiter sedes Dei per gratiam. Per hoc autem quod sic gracie inhabitat in sanctis angelis et per illos transfundit se in animas sanctas et secundum

What is meant by 'Heaven' in the Bible.

2. GMN: non dicentes. 3. B: humilem. 4. K: atque temporalis.
5. GKLMO: sic nec. 5, 6. K: pauperrimos operari participatione.
6. GKMO: filiorum om. 7. M: prepositus. 9. GHKLMO: eos.
13, 14. KMN: tropicum. 14. HIK: Eccl. XXXII. 15. ABCD: celorum.
ib. GIMN: faciunt hinc. K: hoc faciunt hinc. 16. B: beatas animas.
L: hinc animas; ib. G: sanctas separare. 17, 18. A: influentes igitur.
22. trium. C: enim; ib. H: que sunt. 23. B: celorum sicut ergo corpus.
23, 24. G: Laudate cum celorum. Quino quam sedes. (Sicut ergo — dicitur extinctum est.) 24. K: dicitur esse. 25. EHIKLMNO: signanter. 26. A: VIII in fine. ILM: in VIII°; ib. GN: in fine Physicorum. O: Physicorum in fine. 26, 27. GLMNO: in hoc om. 29. C: spiritualia; ib. HIKLO: sunt principaliter; ib. EINO: Dei om.; ib. B: gratiam. Per om. 30. ADHIO: hoc ergo; ib. N: autem om.; ib. HINO: gloriose. 31. G: etiam per; ib. ILM: transferunt. O: correxit; ib. ABCDEGHLMO: animabus sanctis.

1. Col. III, 25. 26. Lib. VIII Physicorum (ed. Venet. 1560, tom. IV, fol. 346^b).

Although God
be omnipresent,
yet is he present
in various
places and
persons in
various degrees.

hoc transfert corpus, cui anima ypostatice copulatur post
eius glorificacionem in celum primum corporeum, et
animam circulariter in celum celorum quod omnibus
aliis est exemplar. Licet autem Deus essentialiter, poten-
cialiter et virtualiter sit ubique, tamen in natura tam
corporali quam spirituali superiori, et specialiter in sede
beatitudinis est aliter quam in locis vel creaturis quas
non glorificat; quia licet sit ubique presens tibi ipsi,
verumtamen, cum secundum Augustinum *presens dicitur*
quasi presto sensui, solum illis est presens proprie quos
illabitur illustrando, ut videant vitam suam, et conse-
quenter in locis que spiritus tales creati inhabitant. Sicut
enim rex terrenus est ubilibet in regno suo secundum
regimen et virtutem, sic et Deus per totum mundum;
et per consequens secundum essenciam, que est virtus;
et sicut rex terrenus est presencialiter in sua domo,
ubi tota communitas potest gradatim ipsum conspiciere,
sic Deus est in universitate creaturarum rationalium, que
omnes saltem enigmatische in suis vestibis ipsum vident.

Unde philosophi considerantes quod a locis superioribus
venit pulsus et influxus regiminis venati sunt Deum in
supracelestibus, quia ibi dicimus virtutem residere, unde
effluit operatio eius virtuosa. Ideo dixerunt Deum esse
fontaliter seu originaliter in circumferencia primi celi et
non in qualibet sed in equinocciali, ubi maxime viget
motus nec in qualibet eius parte sed in puncto orientali
a quo originaliter influit ad illi supposita; unde beatus
Iacobus primo capitulo dicit quod *omne donum perfectum*
et omne datum optimum desursum est, descendens a patre
luminum. Et tercio, sicut rex terrenus est in privato
thalamo, ubi familiares possunt eum undique intueri,
sic Deus est singulariter in beatis. Sed quarto, sicut
rex terrenus est plene et proprie in situ quem adequate

2. HIK: primum om. 3. B: nisi circulariter. 3, 4. A: omnibus
animabus. 5. C: ex virtute. N: potenter. 6. C: inferiori. 7. K:
vel in; ib. I: creatoris. 9. I: prius dicitur. 10. C: in quos. D: quod.
12. GKMNO: quos spiritus. 12, 13. GHIMNO: Licet enim. 14. ELL:
sic Deus est. 17. I: ibi tota; ib. H: ipsum gratim (sic). 18. M:
rationalium om. G in marg. addit. 19. C: vestimentis. 21. K: pulsus
et impulsus; ib. venati. ABM: venerati (venati ut saepius in opp. J. Wycl.).
25. I: in om. before equinocciali; ib. N: maximo. 25, 26. G: urget
motus. C: viget virtus. 27. GHKLMO: ad illius supposita; ib. A:
unde bene beatus. 31. C: in thalamo; ib. A: possunt unde vel undique
ipsam. IO: ipsum undique. 32. L: Et quarto.

9. St. Augustini De Civitate Dei XI, cap. III, Opp. VII, 318.
Praesentia dicuntur quae sunt prae sensibus. 28. Iacobi I, 17.

occupat quoad corpus, sic Deus est singulariter et propriissime in se ipso; sic enim secundum Apostolum, prima ad Thimotheum VI, 16: *Lucem habitat inaccessibilem* ad quam nullus hominum potest attingere. Est enim sibi ubique presencior quam alii potest esse.

Ex quo patet quod aliud est Deum esse alicui presentem et esse presentem in illo. Sapiencia igitur incarnata, que absolute necessaria est celum celorum, descendit per hos tres celos, cum primo facta est magni consilii angelus. Prius enim est spiritus creatus quam animatum corpus, secundo secundum eundem spiritum facta est anima; et tercio factum est corpus sed omnia in eodem instanti temporis; et ipsum corpus temperavit per triginta tres annos, quousque plenum factum celeste et glorificatum in celos corporales ascenderat et ibi cum omnibus suis membris circulariter in celum celorum reflectitur.

Unde signanter Ecclesiastici XXIV, 8 dicit eadem Sapiencia: *Girum celi circumiri sola*, et sic illud verbum *qui es in celis* est stimulus nobis infirmis quomodo debemus tam altum Dominum revereri, et quomodo debemus sue conversacionis vestigia imitari, ad finem ut mereamur in principio et fine huius circuli celorum cum ipso beatifice congruari. Sequelam autem istam detegit Gregorius super illud Matth. IX, 9 *Sequere me; qui, inquit, dicit se in Deo manere debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare. Quod est, non ambire terrena, non caduca lucra sectari, fugere honores infimos, omnem contemptum mundi pro celesti gloria libenter amplecti; cunctis prodesse, amare, nulli iniurias inferre, aut sibi illatas patienter sufferre, sed et inferentibus a Domino*

God being present to somebody, is quite different from His being present in somebody.

1. I: simpliciter. 3, 4. I: marcescibilem. N correxit. 4. H: ad quem. 6. C: aliud om. H: aliud est aliter Deum esse presentem in illo. M: illud est; ib. A: alicubi. 7. CEF GHIKLMNO: ergo. 8. ABDGN: necessario. C: interest. 9. IKMN: per hoc celos. 11. CHKLMNO: animat corpus; ib. N: secundo secunde. 12. C: facta est corpus. 13. G: corpus om. 14. L: et per; ib. CIKL: plene. 15. K: glorificatum factum. GHLNO: factum est celeste et glorificatum factum; ib. BCD: ascenderet. K: ascendens. 16. ABCD: circueat. 24. B: cogitari; ib. C: autem istorum. GHLMNO: illorum. 25. I: super primo; ib. KM: illo. 26. GIMNO: inquit om.; ib. GNO: dixit se; ib. B: sicut et. 27. I: et ille ambulare. N: ambulat. 28. GIMN: iudicia; ib. BC: infirmos. I: intimus. K: infinitos. 30. H: et sibi. 31. C: pro inferentibus.

20. Matth. VI, 9. 25. De sequela Christi vid. St. Gregorii XL Hom. in Evangelia lib. I. Hom. II. Opp. tom. II, 1083/6 sed non est locus supramemoratus.

veniam postulare; nunquam suam sed conditoris gloriam querere; quotquot valet secum ad amorem supernorum erigere: hoc, inquit, et huiusmodi gerere est Christi sequi vestigia.

End of the
Proem.

Et patet quomodo ista compendiosa captacio est in-
vitorum informans ad fidem, inflammans ad caritatem,
animans ad spem, inclinans ad reverenciam, inducens ad
imitacionem, cogens ad humiliacionem et invitans ad
graciarum accionem et breviter docens quicquid est
necessarium deprecanti.

10

CAPITULUM VICESIMUM PRIMUM.

The Lord's
Prayer contains,
corresponding
to the seven
things which
we ought to ask
for, seven
virtues
emanating from
them, and seven
sins which
ought to be
shunned.

Pura oratio continet secundum septem appetibilia,
septem dirigibilia et septem detestabilia septem partes.
Septem *appetibilia* sunt septem dona Spiritus Sancti.
Septem *dirigibilia* sunt septem virtutes ab istis manantes 15
per quas possumus a septem peccatis *detestabilibus* nos
tueri. Sumitur autem sufficiencia harum septem peti-
cionum secundum aliquos isto modo: Omne appetibile
habet reduci ad boni collacionem, ad mali ablacionem,
vel ad utriusque istorum confirmacionem, quod quia 20
est maximum, ideo ab ipso incipitur, cum infertur:
sanctificetur nomen tuum. Secundum alios tres prime
peticiones petunt boni anime largicionem, tres ultime
mali anime ablacionem et quarta media connectens hos
duos ternarios petit boni corpori necessarij ministra- 25
cionem. Quadruplici enim bono egemus, scilicet bono
glorie, bono perseverancie, bono obediencie et bono
corporalis sustinencie. Sunt autem tria mala ordinate se
habencia que petimus amoveri; scilicet malum culpe,

2. H: *quotquot videlicet ad*; ib. C: *superiorum*. 3. H: *secum
cutgere*. B: *exigere*; ib. GLMNO: *hec inquit*; ib. GHKM: *agere*.
5. NIO: *quod ista*. 6. EL: *invitam ad fidem*; ib. I: *ac inflammans*.
9. BC: *acciones*; ib. LNO: *quid est*. 12, 13. M: *continet septem secun-
dum appetibilia et septem dirigibilia septem*. 12 GHNO: *continet
septem secundum septem*. L: *continet septem scilicet septem appetibilia*.
13. B: *septem dirigibilia om.*; ib. ABD: *ac septem partes*. I: *et septem
partes*. 15. K: *sunt dirigibilia sunt*; ib. KNO: *ab illis*; ib. B: *manentes*.
16. AB: *possumus*. 17. B: *Similiter autem*; ib. L: *istarum*. 18. B:
aliquas. 19. I: *ad boni collacionem*. EGHLMNO: *colleccionem*; ib.
N: *ad mali abiectcionem*. B: *a mali*. 20. IKLNO: *illorum*. M: *illorum
infirmacionem*; ib. C: *quod om.* 21. GHIMNO: *ab illo*. 22. C:
secundum tres alias peliciones prime. 25. H: *trinarios*. 26. GI:
Quarto enim. N *correx*. 29. E: *malum culpe, malum culpe (sic) et
malum pene*.

11. Cf. Opera Minora, p. 383—392. Serm. I, 197; IV, 436.
Op. Ev. I, 267—307. 22. Matth. VI, 9.

malum pugne et malum pene. Secundum alios nihil est necessarium anime nisi aliquod istorum septem, scilicet *peccatorum purgatio*, que in hoc petitur *sanctificetur nomen tuum*, secundo operum directio, que in hoc petitur, *5 fiat voluntas tua*, tercio penarum debitarum remissio, que hic petitur *dimitte nobis debita nostra*, quarto inimici superatio, que hic petitur *et ne nos indueas in temptationem*, quinto simpliciter a periculo preservatio, cum subditur: *sed libera nos a malo*; et sexto finalis premiatio, *10 cum petitur: adveniat regnum tuum*. Et quoad bona corporis omnia sibi necessaria petuntur sub uno involucro cum dicitur: *panem nostrum cotidianum da nobis hodie*.

Michi autem videtur probabile quod tribus primis *15* petitionibus petitur honorificencia trinitatis, et quatuor sequentibus petitur quadruplex bonum communitalis; quo habito stat fortiter in prosperis et adversis, sicut *tetragonus sine vituperio*; vel ut placet aliis premititur primo oratio qua orans omni alio oblitus in Deo *20* suspensus petit honorem Dei primo omnium, cum dicitur: *sanctificetur nomen tuum*, secundo petitur bonum universalis ecclesie: *adveniat regnum tuum*, tercio bonum ecclesie militantis: *fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra*; et quarto bonum quadruplex personale: *panem 25 nostrum*. Et iste est ordo debitus petendi secundum dignitatem petiti.

Prosequar autem sensus istius divisionis quintuplicis in communi secundum omnes quinque vere et debite dividentes. Prima petitio petit primum bonum in ordine,

2. BCH: horum. EM: illarum. GLNO: illorum. 3. B: petitur operum sanctificatio ibi. 5. AB: tua om.; ib. H: et tercio. 6. BHK LMNO: que hic petitur om. 7. K: superatio. GN: superacionem et ne preservatio. 8, 9. B: cum dicitur. 10. GN: cum subditur; ib. L: Et om. 11, 12. G: involuto. N correxit. 12, 13. B: da nobis hodie om. 18. H: tetragenus; ib. GN: ut tetragonus; ib. ABCDO: premititur om. 19. CEGILN: primo om. C: alii Rimo; ib. ABCD: oracione. H: oratio est. MO: aliis prima oracione pura. E pura corr. in marg.: previa; ib. EILMNO: omnium aliorum. 23—24. GILNO: sicut — terra om. 24. EGLMNO: et om.; ib. I: quadruplex om. 25. IKLM: nostrum cotidianum. GN add.: da nobis hodie. 27. EGHKLMNO: Prosequitur; ib. K: hulus; ib. A: istius om. B: istius dictionis; ib. GHLMNO: quintupliciter. 28. I: in communi secundum om.; ib. B: secundum communis sed primo. C: secundum omnes vero. H: secundum omnes vere debite. L: vere et debite. K: secundum omnes vere dividentes debite dividentes. Hic locus corruptus esse videtur. O: secundum omnes vere debite dividentes. A: sed omnes quinque debite dividentes. 28, 29. I: debite dividentes. 29. A in marg.: Prime petitio.

5. Matth. VI, 10. 6. Matth. VI, 12. 7. Matth. VI, 13.

18. De Civili Dominio, p. 54.

Contents of the
seven petitions.

The first three
refer to the
worship of
Holy Trinity,
the other four
to the fourfold
good of the
community.

The first
petition
asks that God's
name be
hallowed in us.

ut nomen Dei sanctificetur in nobis; quod redit in idem, sive intelligatur nomen eternum Deo proprium, sive nomen creatum ab ipso nomine derivatum. Licet enim nomen Dei non possit in se sanctificari sive sanctum fieri, potest tamen in nobis firmari, sancte cogitari, et nominari.

Meaning of
'holy'.

Unde et *sanctum* dicitur tripliciter in scriptura; primo pro creatura rationali que in mentis mundicia est sanccta, id est sancta facta vel firmata; unde Levitic. XI, 45: *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*. Secundo modo dicitur sanctum res spiritualis a corporali et spirituali feculencia separata ac creaturam rationalem dirigens, ut sit sancta. Et dicitur a *sancire*, quod est erogacione pene iniurias defendere; quomodo Deus est summe sanctus; et isto modo vocat Apostolus Rom. VII, 12 *legem sanctam*; et Ieremie XIV, 9 dicitur: *Nomen sanctum Domini invocatum est super nos*. Tercio modo dicitur sanctum res corporea divino cultui instrumentaliter mancipata, et ut sic derivatur a *sancire* quod est statuere vel consecrare; unde quia omnia ista fiebant olim per sanguinem hostie, Christi sanguinem figurantis, ideo sancire a sanguine dicitur; sic ergo vocantur templum et vasa *sancta*, ut dicitur II Mach. V, 16. Et sic sanctum dicitur formaliter ut mundus a peccato, effectualiter active vel passive ut lex Dei et opera virtuosa, vel 25 tercio instrumentaliter ut instrumenta vel effectus quibus sancti operantur.

Nomen itaque Dei fit sanctum in signo, sicut scribitur et auditur, quando ab ipso exemplata sanctitas eliquatur. Sicut enim sanitas corporis facit urinam sanam in signo, 30 correspondenter nomen Dei eternum fit sanctum ab ipso et nobis, quando derelinquitur in nobis quoddam sui sanctitatis vestigium, quod tenemur ex ipso sibi serviendo proficere, cum precipit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum*.

2. I. in Deo. 4. C: posset. 4. 5. GHJKLMNO: possit in se sanctum (K: non) fieri (sanctificari seu om.). 5. N: et cogitari. I: servari. 9. BEIL: sancificata. K: sanccta canctificata id est. 10. A: quoniam ego. 13. CGHKLNO: irrogacione. 14. I: defenderent. 15. IO: illo. 17. I: est om. 19. K: a sanxeris. G: a sanxior. N: sanxeris; ib. IK: est consentire vel. EGLMNO: est constituere. 20. B: in consecrare; ib. IMO: illa. 21. 22. A: unde sancire. 23. ACDEGIKLMN: dicitur om.; ib. I: Mach. 2. 25. K: passive secundo modo. 28. C: sit; ib. M: in ligno. 29. O: eliquatur; corrigat: equatur. 30. ABI: Sic enim. 33. C: cum ipso. 34. LNO: perficere.

34. Levit. XI, 45.

Est autem triplex nomen quod a patre celesti qui est principium generis nostri contraximus quod debemus precipue observare in debita sanctitate. Primo enim a patre creacionis habemus interiorem hominem ad ymaginem et similitudinem Dei factum; de quo Psalmo IV, 7 dicitur: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. A nomine quidem patris nostri habemus nomen filii promissionis derivatum in nobis, si servamus ymaginem istam mundam; quod fit, si sumus secundum tres virtutes theologicas deiformes, ut exponitur capitulo XVI. Illud enim lumen extinguatur per triplex peccatum diaboli et secta eius induitur, quia vestis Domini non compatitur secum talem immundiciam, cum sit virtus. Secundo a patre recreacionis habemus nomen christiani et adoptivi filii derivatum. Ysaie LXII, 2 scribitur: *Vocabitur tibi nomen novum quod os domini nominavit*. Quod nomen sanctificamus, dum Christum imitatur in moribus, et deturpamus, cum ab ipso, degenerando per avariciam que est concupiscencia oculorum, caritatem fraternam exuimus. Ipse enim false dicit *pater noster* qui fratrem in Christo postponit pro temporalibus. Christus enim temporalia ista despexit et omnes homines super omnes mundi divicias predilexit. Qui ergo plus diligit equum, canem vel quecumque temporalia quam quemlibet fratrem suum, non sanctificat nomen Christi. Tercio a patre instruccionis habemus nomen filii imitatorii per dilectionem; de quo dicit Apostolus Ephes. V, 1: *Estote imitatores Dei sicut filii karissimi, et ambulate in dilectione*. Nomen autem hoc sanctificamus in nobis, si voluntatem Dei facimus; quia Psalm. CII, 21 dicitur: *Ministri eius qui facitis voluntatem eius*. Unde Ysaie LXII, 4: *Vocaberis Voluntas mea in ea*; hec est autem voluntas Dei, sanctificacio vestra.

Hoc vero nomen contaminant qui in concupiscencia carnis, ut gula atque luxuria tanquam sues in volutabro

Threefold is the name of God, that we have to hallow duly: 1. as the Father of creation,

2. as Sons by adoption,

3. as Sons walking in love

We hallow His name by doing His will.

Whosoever lives in the lust of the flesh defiles this Name.

1. EGHKMNNO: nomen quoddam a; ib. EM: celeste. 2. BEHIKL: quod contraximus quod. GN: a quo contraximus quod debemus nos. 3. A: debita om.; ib. I: sanctificacio. 7. H: nostri om. 9. BC: illam. 10. ABCDGHK: XVI om. N addit in marg. O: c^o V extinxit. 12. CEGHIKMNNO: inducitur. BD: induitur siue inducitur. 14. LM: creacionis; ib. EGIMNO: christiani vel. 14, 15. K: ut filii adoptivi. L: vel filii. 15. EL: ut Ysaie; ib. B: scribitur om. 16. I: nominant. 17. I: cum Christum. 18. GKNO: ab illo. 19. I: caritatem supernam. 22. IK: omnes om. alter super. 24. EGILMN: quicumque. AB: quodcumque temporale. 25. I: Christus. 26. K: nomen om. 30. CI: Minister. 31. CI: facit. 32. IKLNO: in ea om.; ib. N: hoc est; ib. E: est om. 34. ACD: Hoc enim. 35. GN: vel luxuria; ib. I: sus in volutabulo. B: volutabro.

Thus sin must
be put off and
virtue
put on.

Wisdom, the
first gift of the
Holy Spirit,
consists in
hallowing God's
name.

Though, alas,
fools despise it.

convolvuntur. Illi enim non habentes conversacionem in celis, non cogitant de terciâ prohemii nostri particula: *qui es in celis*. Et sic ad sanctificacionem perfectam divini nominis oportet omne peccatum quod est in mundo exuere et virtutem eius oppositam induere.⁵ Nam iuxta doctrinam epistole beati Iohannis, II capitulo omne peccatum quod est in mundo est aliquod istorum trium. In ista ergo sanctificacione consistit primum donum Spiritus Sancti; quod est sapiencia, quia Sapiencie VII, 28 dicitur: *Neminem enim diligit Deus nisi eum qui cum*¹⁰ *sapiencia habitat*; et excluditur incium omnis peccati superbia, quia Proverb. XI, 2 *ubi est humilitas ibi est sapiencia*. Sed heu! sapienciam sanctificandi hoc nomen stulti despiciunt, cum hodie verificatur illud Ysaie LII, 5 quod Deus conqueritur: *Nomen meum tota die blas-*¹⁵ *phematur*, dum superbi in vanum accipiunt nomen Dei. Et patet quod confirmacio vel sanctificacio huius nominis non consumatur, antequam veniatur ad patriam; et sic beatitudo que est finis omnium petitionum et per consequens prima in intencione orantis, premittitur, cum²⁰ Salvator subiungit captacioni *sanctificetur nomen tuum*. Oportet enim sagittarium primo notare metam ad quam sagittam dirigit, et currentes in stadio oportet primo notare terminum in quo bravium est infixum, et sic prius quoad consequenciam atque originem est boni impre-²⁵ cacio quam mali fugacio, cum homo non posset esse in statu innocencie sive lapsus, nisi indigens esset boni, sed occasione lapsus solummodo indiget a malo habito liberari. Prius tamen est hominem non facere malum vel malum fugere quam bonum facere, et per consequens³⁰ quam malum habitum expurgare.

1. I: *Ille enim*. 2. I: *cogitat*. 4. K: *duri nominis*; ib. EGILMNO: oportet quod. 6. K: *epistole beati om.* BGHLMNO: *beati om.*; ib. E: *epistole Ioh. II*. 7. BHO: *horum*. EGIMN: *illorum*. 8. HIKLMNO: *In illa ergo*. GN: *cum ergo in illa*. 10. B: *enim om.*; ib. B: *diligit* twice; ib. GN: *nisi illum qui in*. 10-11. B: *Deus — et om.* 11. A: *necessarium omnis*. O: *incium extinct*. 11, 12. K: *peccati sapiencia*. 12, 13. B: *est etiam sapiencia*. 13, 14. K: *Sed heu, homines non habent sapienciam sanctificandi. Hanc enim stulti*. GMN: *sapienciam sciendi stulti*. HI: *hoc enim stulti*. 13. E: *hoc nomen om.*; ib. E: *hoc enim*. N in marg.: *Hoc enim*. 16. B: *cum*. 17. H: *vel sanctificacio om.* 18. K: *veniat*. 20. K: *in om.* 21. EO: *captacionem*. 22. I: *locare*. 23. I: *dirigeret*. K: *dirigit*; ib. AB: *concurrentes*. 24. GKLNO: *affixum*. 25. K: *origini*. GN: *vel originem*. 25, 26. C: *interpretacio*. 26. B: *figuracio*. 27. GHKLNO: *sui lapsus*; ib. GIM: *solet indigens*. LN corr. 29-30. I: *malum — facere om.* 31. GIKMNO: *purgare*.

7. I. Ioh. II, 16: Quoniam omne, quod est in mundo, concupiscencia carnis est. 21. Matth: VI, 9.

Secunda petitio consequenter adiungitur, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum*; ubi oportet primo notare quod regnum celorum quandoque accipitur methaphorice pro locante, quandoque materialiter pro ipsis regnicolis et quandoque pro thesauro vel divitiis huius regni. Et sic incarnata sapiencia quodam ineffabili modo congregat in se regni celorum hanc triplicem rationem. Est enim secundum deitatem locus in quo quiescunt beate anime, sicut secundum philosophos intellectus possibilis est locus specierum; nam *hoc quod continet omnia scienciam habet vocis*, ut dicitur Sapiencie I, 7. Si ergo in manu regis terreni sunt bona regni, quanto magis in Deo sunt omnia, sicut sepius dicit scriptura. Est secundo rex huius regni et per consequens summus eius regnicola, ideo nimirum Luce XVII, 21 dicitur: *Regnum Dei intra vos est*; et cum in ipso sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi Coloss. II, 3, non mirum si tercio modo autonomatice sit hoc regnum. Secundo notandum quod sicut triplex est adventus Christi, scilicet in carnem, in mentem et iudicium, sic oportet ponere adventum triplicem huius regni. Unde patres veteris testamenti rogarunt quod illis adveniat istud regnum Ysaie XVI, 1: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terre*. Ideo devotivantes appetunt quod illud regnum eis adveniat per illustracionem in mente et quod ipsi adveniant ad partem regni triumphantem intercedente morte. Pro primo Psalm. CVI, 20: *Misit verbum suum et sanavit eos*; et pro secundo Phil. I, 23: *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo*. Sed tercio venit regnum integrum perfectissime Deo patri in diem iudicii; de quo prima ad Cor. XV, 22—26: *In Christo autem omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine; primo Christus, deinde hii qui sunt Christi, qui in adventu Christi credi-*

The second petition.
1. Various meanings of 'heavenly kingdom'.

2. As there is a threefold coming of Christ, i. e. in the flesh, in the spirit and for the Last Judgement, so there is a threefold coming of this kingdom.

4. L: locante; superscr.: loco. H: locat^e = localitate; ib. GLMNO: ipsis om. 6. I: congregavit. 7. GMN: regnum; ib. AD: per hanc. 8. A: esse locus. L: sed secundum. 12. NO: bona regis. 14. B: huius om. 19. GO: sicut om. N add.; ib. GN: scilicet om. 20. LM: et in iudicium. 22. BCDL: illud. 23. ABCDHKMNO: Ideo om. L: Ideo; superscr.: 2°; ib. GINO: devote. B: donati. 24. I: istud. 25. CEG: in mentem; ib. GN: quod eis adveniat. 26. GHILMNO: regni om.; ib. ACD: intercedente. I: Intercedentem mortem; ib. EFGHI KLMNO: Pro primo om. 27, 28. EM: et pro primo. L: et pro isto. GLK: et Paulus II^a. 28. GLK: pro secundo om. 29. EILMNO: Et tercio. B: Sed om. 31. I: Cor. XII. L: I. Cor. 31, 32. I: vivificabimur. 32. GN: ordine proprio. 33. I: qui sunt Christi om.; ib. I: adventum Christi crediderunt.

The Saint's on
earth,
considering
the misery of
the world, long
for this
kingdom and
pray for it to
come.

derunt, deinde filius cum tradiderit regnum Deo patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus eius. Nam usque ad illud tempus propter tirannides dyaboli et peccati mixtim regnancium 5 et propter fluctuacionem eciam filiorum regni non est totum regnum perfecte quesitum ante finale iudicium. Unde sancti in via, considerantes excellenciam huius regni completi et miseriam militancium, ad hoc regnum languent non modicum, dicente Apostolo Rom. VIII, 22—23: 10 *Omnis creatura ingemescit et parturit usque adhuc; non solum autem illa, sed et nos ipsi primicias spiritus habentes intra nos gemimus adopcionem filiorum Dei exspectantes, redempcionem corporis nostri.* Nec moveat quod necesse est ut hoc regnum adveniat; quia sicut necesse est ut 15 per devotas oraciones cicius adveniat, ideo necesse est orare ut cito adveniat, quia omnis fidelis orator potest accelerare adventum huius regni, ideo moveretur ad hunc finem orare sedulius, et tanquam Dei adiutor iuvare conquirere illud regnum. Oramus igitur pro 20 acceleracione beatitudinis secundum donum intellectus dirigentis nostram miliciam ad eligendum utilius ad hunc finem quem sapiencia nobis ostendit, et conservantes spem firmam ut anchoram de fructu laborum quos hic cum lacrimis seminamus. Sic enim cognoscimus 25 quod *non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Scimus secundo quod predestinati simpliciter intelligendo *non possent separari a caritate Christi,* vel stante timore filiali deteriorari ex quocumque quod accidit; quorum utrumque patet Rom. VIII. 30

Et ex isto intellectu triplici cum gemitu sumus pacati, expectantes fructum operis longanimitate cum paciencia, iuxta illud Iacobi V, 7: *Pacientes estote fratres usque adventum Domini. Ecce agricola exspectat preciosum*

1. A: *deinde finis* (ut Vulgate); ib. D: *filiis*; ib. K: *tradidit*. 2. B: *omnem*; om.; ib. BGN: *et om. before potestatem*. 6. B: *eciam om.*; ib. G: *filiis regni*. 6—7. B: *non — regnum om.* 12. LM: *ipsi om.* 15. B: *hoc — ut om.* GM: *utrum hoc*. N correxerit; ib. ABDIO: *quia sic*. 16. GO: *veniat*. 18. GIMN: *ut moveretur*. C: *moveretur*. 20. GM: *iurare*. N correxerit; ib. A: *istud*; ib. CGILMNO: *ergo*. 20, 21. I: *per acceleracionem*. 22. G: *maliciam*. N correxerit. 23. K: *quam*. 23, 24. IK: *conservans*. 25. ACD: *in lacrimis*. 27. I: *supernam*. 28. EGLNO: *non possunt*. 29. M: *ut stante*; ib. K: *vel deteriorari*. 30. IK: *accipit*. 31. HIK: *Et om.*; ib. B: *illo*; ib. M: *sumus pati*. 33. Codd.: *lāc. I*; ib. B: *Pacientes ergo*. 34. BKLMO: *ad adventum*.

26. Rom. VIII, 18, 35.

27. Op. Ev. II, 274.

33. Iacobi V, 7.

fructum terre, pacienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum. Sicut etiam necesse est ex providencia Dei terram conteri et fimari et post sacionem fructum producere, sic evidencius necessarium est post
 5 tribulaciones meritorias vie dominum plus curantem servos suos fideles fructu pascere, partim in via, complecius in purgatorio, et completissime in finali iudicio.

Sicut ergo regnum qui est Christus advenit nos lapsos redimere, sic adveniat nos viantes purgare et consolari,
 10 quia aliter deficeret nobis perseverencia et per consequens vestis caritatis fraterne, racione cuius Matt. XXV, 34 dicitur: *Venite, benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum.*

Ista peticio specialiter excludit invidiam, cum quilibet
 15 viator ex miserie participio, ex necessario mutuo suffragio et ex conregnacione in communi consorcio, deponere debet invidiam; et sic habemus metam beatitudinis sapienter signatam, iter viacionis prudenter limitatum secundum donum intellectus. Sed cum oportet nos con-
 20 tinue influenciam et direccionem in via a Deo recipere, quod non fit nisi secundum viam eius incesserimus, parati ad recipiendum eius influenciam ac ducatum, necesse habemus eius regimini nos plene submittere. Ideo tercio subinfertur: *Fiat voluntas tua, sicut in celo*
 25 *et in terra.* Nam secundum Apostolum Rom. VIII, 26, quicunque spiritu Dei aguntur hii filii Dei sunt. *Spiritus*, inquit, *adiuvat infirmitatem nostram.* Sanctificetur igitur in nobis nomen Dei; secundum sanctum propositum beatitudinis meditemur affectantes adventum regni ad
 30 istam beatitudinem pro toto tempore nostre viacionis et submittamur ducatu sui regiminis. Oportet tamen illud semper expetere iuxta illud Tobie IV, 20: *Omni tempore benedic Deum et pete ab eo, ut vias tuas dirigat,*

There is no envy in such a petition for all alike may share the reward to come.

1. C: *acceperit.* 2, 3. GN: *quod providencia.* 3. ABCD: *fumari*; ib. B: *et om. before post.* 4. G: *sicut.* 6. B: *fructu partim pascere*; ib. G: *pertinet in via.* 7. M: *purgatoria.* 8. KL: *quod est Christus*; ib. B: *adveniat nos.* GN: *sed adveniat*; ib. N: *non lapsos.* 11. I: *Matth. 22. C: 15.* 12, 13. B: *percipite regnum quod vobis paratum est.* 14. ACD: *Ista autem.* 14—17. C: *cum quilibet — invidiam om.* 15. H: *et miserie*; ib. H: *participatio.* I: *participis.* 16. EGKLNO: *ex con-*
gregacione; ib. K: *communis.* 18. B: *iter viacionis prudenter om.*
 ib. ABCD: *item . . . limitatum*; ib. K: *limitatum.* 22. EHIKLN: *et*
ducatum. 23. HM: *regimen.* G: *regno*; ib. H: *non plene.* 27. K: *Sanctificetur inquit*; ib. C: *ergo.* 28. H: *regnum Dei.* 32. ACD: *super illud enim.* 33. I: *Dominum.*

et omnia consilia tua in ipso permaneant. Sicut ergo in celo secundum beatos spiritus fit Dei voluntas, sic fiat obedienter inter terrenos ecclesie militantis; vel secundo, sicut Christus, qui est celum et caput ecclesie influens sibi quicquid boni habet, obediētiissime implevit Dei voluntatem, sic impleat eius corpus mysticum quod est terra; vel tercio sic: fiat Dei voluntas in nobis terrenis deditis, sicut fit in spiritualibus quorum conversatio est in celo; vel quarto, sicut anima secundum superiorem partem rationis sit Deo subdita, implens eius voluntatem, sic et faciat corpus ac sensualitas subdita rationi. Nam in isto quaternario consistit tota petenda conformitas divine voluntati.

Doubt, whether this is not a vain petition, since of necessity God's will must be fulfilled.

Sed dubitatur quomodo ista petitio non sit frustra, cum oportet de necessitate absoluta quod voluntas Dei undique sit impleta; nam Gen. L, 19 dixit Ioseph fratribus suis: *Non possumus resistere Dei voluntati.* Nam aliter Deus non esset Deus. Unde et Psalmo CXXXIV, 6: *Omnia quecumque voluit Dominus fecit in celo et in terra.* Et Rom. IX, 19 dicit Apostolus: *Voluntati eius quis resistet?* quasi diceret: nemo potest; cum Hester XIII, 9 dicit ille sapiens Mardocheus: *Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit resistere voluntati tue.*

Solution: "God's will" has various meanings. Here it means his 'volitio ad extra'.

Pro isto dicitur communiter quod voluntas Dei quandoque accipitur pro Deo volente, nunc essentialiter et nunc personaliter pro tertia persona; et quandoque accipitur pro habitudine relativa inter Deum volentem et volitum, iuxta illud Psalm. CX, 2: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius.* Sed tercio accipitur pro quocumque a Deo ad extra volito; et illa vocatur voluntas signi, ut I Thess. IV, 2: *Hec est voluntas Dei, sanctificatio vestra,* et Psalmo CXLII, 10: *Doce me facere voluntatem tuam.* Sic autem accipitur in proposito;

1. I: *Sicut enim.* 2. ACD: *secundum bonos*; ib. I: *fiat*; ib. I: *fiant.*
5. M: *quidquid boni* om. G in marg. addit. N in marg.: *Quidquid*; ib. N: *boni* om. 6. O: *voluptatem*; ib. C: *cor eius.* 8. B: *debitis.*
9. GHKLNO: *celis.* 11. EILMNO: *sic et fiat*; ib. H: *faciat opus*; ib. L: *et sensualitas.* 15. BK: *oporteat.* 16. GIKMN: *Gen. 50. E: Gen. 45.*
17. L: *divine voluntati.* 18. HK: *in Psalmo.* I: *Nam Psalmo 34*; ib. BC: *dicitur.* 19. C: *Deus*; ib. HO: *fecit etc.*; ib. LNO: *in celo et in terra* om. 20. E: *Et Rom. VIII*; ib. GIKLM: *Et voluntati.* 21. H: *quasi dicat*; ib. GIMN: *Esdre. K: Et Hester*; ib. I: *dicit* om. 22. GILN: *rex* om. KO: *Domine Deus in ditione.* 23. BC: *poterit.* 25. BEIKO: *illo*; ib. GHKN: *communiter* om. 26. GKLMO: *aliquando.* 27. ACD: *et* om. 29. B: *Psalmi* om. ACD: *Ps. CXVIII. K: 1°* (pro 110). 30. GMNO: *Sed* om. 31. BD: *illa* om. 34. B: *tuam* om.

et patet quod licet nemo possit resistere Dei beneplacito, hoc est impedire ne fiat quod placet Deo, tamen voluntati signi peccatores possunt resistere; quod fit quandocumque mandatum aut consilium Domini non perficiunt.

In this sense sinners can resist God's will by leaving His commandments undone.

- 5 Unde Act. VII, 51 dicit Stephanus Iudeis: *Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis*. Aliter enim nichil fieret contra Dominum, quod est manifestissime contra sententiam Salvatoris Matt. XII, 30: *Qui non est mecum, contra me est*. Unde et
- 10 Ysaie LIV, 17: *Omnem linguam resistentem tibi in iudicio iudicabis*. Sic ergo resistitur voluntati Domini, quandocumque contempnitur eius consilium vel preceptum. Deus enim vult omnes homines salvos fieri, quia omnem hominem mandat bene agere, servando eius mandata
- 15 atque consilia, ut salvetur; ideo Deus habet quotlibet voluntates incompletas; hoc est vult mandando vel consulendo quod sic fiat et tamen peccator inobediens non sic facit. Et patet quod aliud est dicere *voluntas Dei est quod iste salvetur* et *voluntas Dei est quod iste*
- 20 *salvatur*. Prima est voluntas consilii qua Deus vult quod sic faciat, quod eo ipso est quo debet sic facere, quod est eternum. Sed secunda est voluntas beneplaciti qua faccio posita de inesse placet Deo. Et patet quod summum ac saluberrimum consilium foret cuilibet viatori
- 25 rogare quod voluntas Dei fiat in eo, cum voluntas Dei est quod nunquam pretergrediatur mandatum eius, hoc est, quod nunquam peccet; sed quod placeat sibi per omnia sicut Christus. Rogemus ergo quod Deus det nobis gratiam facere voluntatem suam; quia Matth. XII, 50
- 30 dicit Christus: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celo est, ipse meus frater et soror et mater est*; et per consequens cognatio ac genus Dei efficacissime servatur; et sic nomen Dei aptissime sanctificatur, si ista peticio impleatur.

God's will is resisted when His commandments are despised.

Let us pray God for grace to do His will.

1. B: *posset*. 3. IN: *quando*. GM: *quoniam*. HO: *quandoque*.
 4. H: *manifestum aut*; ib. BC: *vel consilium*; ib. BC: *perficitur*. 5. BI: *dicitur*; ib. B: *a Stephano*. 6. I: *circumcise*. EO: *incircumcisi*.
 9. EGNO: *Unde om.* 11. 12. GHIKMN: *quando*. 13. 14. EGHLMNO: *omni homini*. 15. GKLMNO: *et consilia*; ib. KLMNO: *salvantur*.
 16. H: *incomplexas*. 17. B: *consiliando*. C: *conciliando*; ib. GM: *quid fiat*. H: *sic bonum fiat*. L: *quid sic fiat*. 17-18. H: *et tamen — facit om.*
 19. A: *Dei om.*; ib. HKLM: *ille salvatur*; ib. N: *iste om.*
 19. 20. BEHILMNO: *quod salvatur*. K: *ille salvatur*. 20. KLNO: *quia Deus*. 21. GM: *est om.* 23. I: *facta posita*. 24. GM: *quod voluntas*.
 26. 27. AD: *hoc est om.* 28. I: *Rogamus*. 29. AD: *gratiam om.*; ib. B: *Matth. 12*. 31. L: *in celis*. 32. K: *genus dicitur*. 33. BC: *sic om.*; ib. LMNO: *illa*.

Finally this petition teaches us to submit ourselves in every thing to God's will and to pray for nothing but our salvation.

The first petition is directed to God the Father.

The second to Christ.

Sed ulterius, cum multi languent et errant circa petitiones illicitas et nocivas, ista petitio docet quod debemus in omnibus nos submittere voluntati Dei et nihil preter beatitudinem nostram petere, nisi de quanto est de voluntate sua quod illud fiat. Sic enim debemus ⁵ secundum tertium donum consilii ponere in arbitrio Spiritus Sancti quid petere debeamus; ipse enim *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, dum movet nos, ubi sumus insufficientes ex nobis vel cogitare aliquid, et per consequens multo minus discernere quod medium ¹⁰ nobis proderit. Ideo oportet pulsare ipsum, ut postulet in nobis tanquam in suis organis, quod est nobis utile et sibi honorificum; quod facit, dum nos mollificat humilitate et lacrimis considerando suam excellenciam et nostram miseriam, quod postulamus ex direccione ac ¹⁵ pulsu suo gemitibus confusis quos nescimus articulatis vocibus explicare. Quod si sumus organum Spiritus Sancti, ut docet Apostolus Rom. VIII, taliter temperatum, tunc tollimus terciam bestiam horribilem, que est ira. Non enim arescentes tumemus iracundia, sed supplices ²⁰ effecti aqua sapientie et lacrimarum, servando eius mandata, agitationi sue nos omniunque submittimus. Et sic videtur mihi quod prima petitio ex quadam proprietate competit Deo patri, cum dicitur: *Sanctificetur nomen tuum*, Filius enim nomen laudis et honoris retulit ²⁵ Deo patri, ut patet ex serie evangelii, et testatur Apostolus Hebr. II, 12, ubi testatur Christum dicere illud Psalm. XXI, 23: *Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te*. Secunda vero petitio quadam proprietate convenit Iesu Christo, cum dicitur: *Adveniat* ³⁰ *regnum tuum*. Ipse enim missus est a sinu patris ad conquiendum hoc regnum, et est principium, finis et medium huius regni. Tercia vero petitio, qua petitur

2. EHLNO: illa; ib. C: docet nos. 6. EKLN: secundum donum tertii consilii. 8. BI: debemus. 9. H: ex nobis vel om.; ib IN: vel cogitare aliquid om. KM: vel om.; ib. LO: aliquid cogitare ex. H: aliquid in nobis. 11. B: Tota oportet; ib. H: postulent. 14. EGHKLNO: cognoscendo. 16. EHILN: articulariter. 17. B: Quod scimus. 19. K: colimus. 20. EL: irascentes tumemus; ib. GHIMN: timemus. E: tumemus correat. In marg.: retinemus; ib. H: iracundiam; ib. L: simplices. 21. I: effectum; ib. IO: conservando. 22. C: voluntati sue. 24. D: Deo patri om. 27. K: Hebr. V. 28. C: Narrabo nomen. 28, 29. ABCD: in medio populi. 31. EGHLMNO: est om. 32. O: et om. before est. 33. GN: regis.

7. Rom. VIII, 26. 24. Serm. I, 198. Opp. Minora p. 385. Op. Ev. II, 271. 24. Matth. VI, 9. 29. Opp. Minora p. 385, l. 35. Serm. I, 198. 30. Matth. VI, 10.

fiat voluntas tua quadam proprietate convenit Spiritui Sancto, qui est bona voluntas patris ad filium. Ipse enim pro nobis postulat secundum Apostolum et docet nos omnia secundum Christum et per consequens suaviter elidit rancorem ire, docens nos collum iugo Dei submittere.

The third to the Holy Ghost.

Quarta petitio subiungitur in hac forma *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie*. Ubi restat primo declarandum quare in ista petitione petimus nobis bonum in forma secunde persone, et in tribus petitionibus precedentibus non directe nobis sed simpliciter petimus in forma persone tercie absolute. Huius autem triplex ponitur ratio. Primo enim docemur principaliter honorem Dei expetere et plus ac prius pro illo quam pro nostro bono utili zelare; ideo petimus absolute quod fiat ille honor triplex trinitati sine mencione explicita de nostro honore vel comodo, ac si Deo diceremus illud Psalmi CXIII, 1: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*. Secunda ratio est quia quelibet harum trium petitionum redundat implicate ad nostrum maximum commodum et honorem; ideo considerantes immensitatem petiti, et inferioritatem ac indignitatem petentis, potius petimus innuitive cum Martha in persona tercia nobis utile quam familiariter in secunda. Unde longe excellencior forma petendi est petere Dei honorem explicite, quam est illa petitio Marthe Ioannis XI, 21: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*; et magis aliena petitio est illa Canticorum primo: *Osculetur me osculo oris sui*. Natura enim cernens se a sponso elongatam suspirat in tercia persona non audens nec caput erigere nec quicquam in secunda persona vel possessive expetere.

The fourth petition. Reasons why this petition for ourselves is in special and not, as the preceding petitions, in general terms.

1. CI: competit. 3. BI: enim om. 5. H: eligit. 7. K: sub hac. 8. B: *Ubi* — declarandum om.; ib. GLMN: primo om. 9. C: quas in; ib. GHMNO: in illa. 12. B: ponitur om. 12, 13. GN: ponitur triplex causa, Primo. 13. K: prima principaliter docens; ib. EGHNO: enim om.; ib. C: docemus; ib. H: honorem om. I: docens honorem. 14. A: aut prius; ib. M: ac pro. 15. AD: fiat iste. 16. E: sive mencio. 17. B: 121. 18. GHLMNO: sed — gloriam om. 19. L: ratio est om.; ib. ABDGHIO: est om.; ib. I: quia om.; ib. KL: illarum. 20. B: ad ipsum nostrum. 20, 21. BEGLM: commodum et ideo. NO: et ideo. 22. B: ac om. EL: et; ib. GI: ac dignitatem. 23, 24. N: in tercia persona quam formaliter quam in secunda nobis utile. 23. B: in persona secunda. 25. I: est om. before illa. 29. I: Anima enim. K: Anima alias natura (certainly a gloss). G: Omnia enim (natura extinctum est); ib. EHIKLMN: susurrat. 30. BI: nec om. before caput. 31. GHL MNO: persona possessivi.

1. Opp. Minora p. 386, l. 27. Serm. I, 198. 7. Matth. VI, 11.
28. Cant. I, 1.

Bread is
threefold: the
bread which
sustains our
bodies, the
bread of
Scripture and
Bread of Life.

Whatever is
necessary for
man's life, is
understood by
'bread'.

Of the Bread of
Scripture and
of Life.

Sed post osculum verbi et nature reconciliate audemus nominare ipsum publice *patrem nostrum* et in secunda persona possessivi dicere fiant ista ad honorem tuum. Tercia causa signanter docemur per illuminationem persone perficientis has tres petitiones; quod nec pure⁵ per gratiam Dei nec pure per libertatem nostri arbitrii completur hec triplex peticio, sed utrimque. Quando ergo affectus et intellectus noster sic ordinatur in Deum, tunc debite incipimus petere nobis bonum. Et cum triplex sit panis, scilicet sustentacionis corporee, panis¹⁰ sacre scripture et panis vite, omnes hos tres simul petimus, primo in ordine generacionis petimus panem corporalem, qui ex modo loquendi scripture continet nedum omne necessarium corporis alimentum, sed quicquid est necessarium ad alendum corpus hominis vel¹⁵ tegendum; nam servato statu innocencie esus fructuum suffecisset sine alio cibo, potu vel tegmine corporali. Ideo ad denotandum quod nos lapsi habemus istud artificialiter multiplicius cum labore, vocat Veritas omne sic necessarium humano corpori panem hominis. Unde²⁰ panis dicitur a *pan* quod est totum vel universum, aliter enim foret ista peticio incompleta.

De secundo pane dicit Christus Matth. IV, 4: *Non in solo pane vivit homo*, suple, pane corporali qualem dyabolus fieri volebat ex lapide, *sed in omni verbo quod*²⁵ *procedit de ore Dei*. Tercius panis est verbum Dei, iuxta illud Ecclesiastici XV, 3: *Cibavit illum pane vite et intellectus*; et expressius Iohannis VI, 35: *Ego sum panis vite*. Quemlibet ergo horum trium panum expetimus. In cuius signum, ubi Luce XI, 3 vocatur *panis cotidianus*,³⁰ Matt. VI, 11 vocatur *panis supersubstantialis*. Deus enim secundum beatum Dionysium est supersubstantialis super-

1. A: *verbi nature*; ib. G: *reconciliantem*. MN: *reconciliante*. EL: *reconciliacionem*. 2. EIKLM: *nominare eum*. 2-3. C: *in secunda* — *ad om.* 3. GHKO: *illa*. N: *illam*. 4. G: *Tria (sic) causam signanter*; ib. AD: *singulariter*; ib. I: *docetur*. 5. M: *tercie persone*. 6. IMN: *Dei om.* 7. B: *utriusque*. GMNO: *utrumque*. L: *per utrumque*. 9. AD: *donum*. 10. C: *scilicet* — *panis om.* 11. H: *has*. 13. I: *qui om.* 14-15. I: *corporis* — *necessarium om.* 14. H: *alimentis*. 17. A: *aliquo*; ib. K: *poculis vel*. 19. K: *artificialiter alias articulariter* (a gloss). H: *artificis*. 22. B: *esset ista*. MO: *foret illa*. 23. I: *Matth. dicitur* 4. 25. EGLMN: *voluit*; ib. I: *lapidibus in omni*. 26. HO: *ab ore*; ib. ADEN: *Tercio*. 28. H: *ex premissis*. 29. GKMN: *Quotlibet*. ELO: *Quodlibet*; ib. L: *illorum*. 30-31. I: *cotidianus* — *panis om.* 32. I: *beatum om.*; ib. I: *dya^{um} = dyaconum*; ib. H: *substantialis*. LN correxerunt. ABCD: *suversubstantia*.

32. Cf. Opp. Minora p. 117. Op. Ev. I, 87.

bonus, et sic de ceteris que competunt creature. Intelligendo ergo primo modo petimus infinitum bonum ad sustentandum naturam nostram corpoream gracia beatitudinis acquirende. Et tunc sunt quatuor verba petitionis
 5 sic notanda; panem, non carnes, pisces vel quicquam superfluum, da nobis. Ecclesiastici XXIX, 28: *Initium vite hominis, aqua et panis*; unde Crisostomus: Postulanda sunt divinitus vite necessaria, non ciborum dulcitates vel vina odorifera et cetera que superflue delectant,
 10 ventrem onerant aut mentem conturbant, sed que substantiam corporis sustentant. Unde dicitur *supersubstantialis*, quia substantie corporis superadditus ad hunc finem.

We ought to pray for the necessities of life not for superfluities.

Secundo notandum quod signanter dicit *panem nostrum*,
 15 non meum; primo ad denotandum quod debemus communiter pro nobis et quibuscumque vere fratribus et patris nostri filiiis postulare, secundo ad denotandum quod non debemus extra caritatem panem ociose comedere, tunc enim non panem nostrum comedimus sed alienum;
 20 et tercio ad denotandum quod debemus communicare egenis, et non proprietarie vesci, cum sit communiter *noster* et non proprietarie *meus* vel *tuus*. Tercio dicitur *cotidianus* ad denotandum quod non solum semel sed quotidie ipso egemus, et specialiter de secundo pane et
 25 tercio, ut vel sic necessitemur precibus pulsare patrem nostrum quotidie; qui enim in quocumque momento preterit pasci pane perseverantie in virtute per informationem panis vite, sine quo nihil potest facere, incurrit infirmitatem et mortem malo corporali quantum-
 30 libet graviorem. Quarto signanter additur: *Da nobis hodie* ut discamus solitudinem circa vescibilia exuere, et non per multos annos cupide inhorreare vel cum avaro

Why we say 'Our bread', not 'My bread'.

Why we say 'our daily bread'.

Why for 'this day'.

1. GI: et sic de aliis que appetunt. H: sic de aliis. 2. Codd. exceptis I et O: infinitum bonum. 4. H: acquirere. 5. KO: carnem. 6. ADL: XXXIX. 7. C: Petenda. 8. B: ad ciborum; ib. ABCD: ciborum diversitates; ib. G: dulcitas. K: dulcedines. 9. C: et vina; ib. GN: et cetera om.; ib. H: superfluo; ib. N: delectant et consimilia. 10. BIKN: perturbant. 12. I: quia subest. 14. EHIK: notandum quod om.; ib. O: Ideo signanter dicit; ib. N: nostrum cotidianum. 16. I: pro om.; ib. I: vere om. 17. G: nostris. 18. BC: panem cum; ib. I: petere. 19. B: panem alienum. 21, 22. I: communis noster. 25. C: tercio om.; ib. I: necessitemur. 26. GIMNO: nostrum om.; ib. D: quotidie — momento om. 27. I: preterit panem. B: preteriti. 29. B: et om. 29, 30. D: quantumlibet graviorem om. G: quantumlibet priorem. C: quotibet. I: quantumcumque. 30. L: meliorem; ib. D: signanter additur da om. 31. I: et discamus. 32. K: incupide.

The people
need above all
other bread, the
Bread of 'Holy
Scripture',

by which we
are fed with the
Word of God.

Luce XII horrea ampliare. Unde Matth. VI, 31: *Nolite solliciti esse, dicentes quid manducabimus aut quid bibemus?* Unde Crisostomus pro cibo cotidiano iussit orare, ut nulla ulterioris diei cura concuteret; cuius enim diei spacium vite venturum esse nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris? Notandum tamen quod Deus non prohibet temperatum cibarium, dum promovet ad eius servitium nec sagacem providenciam, sed utrobique vetat superfluum. Populo vero alii panes sunt plus necessarii, cum cotidie ex ignorantia, in qua involvimur, egemus pabulo scripturarum. Psalm. CI, 5 scribitur: *Percussus sum ut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.* Oportet ergo sub pena peccati illo pane pasci continue; plus igitur egemus cotidiano pastu scripture, et ad illam debemus diligenciam maiorem apponere quam ad refeccionem aliquam corporalem, quia indubie quicquid corporaliter comedimus est frustratorium, si non gracia huius finis. Et quantumcumque veritatibus scripture sacre pascamur si non ad finem ut pascamur *hodie* eternitatis verbo Dei, qui est hic panis doloris et ibi potus dileccionis, est eciam superfluum, quia non introibimus aliter in requiem suam. Unde Christus includit in se omnia genera huius panis, cum sit panis viaticus in eucaristia, panis insolubilis in scriptura et panis sacians et quietans in patria. Iste est panis subcinericius I Regum XIX, 6 ad caput Helye positus, in cuius fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Oreb, id est, ad celum per quadragesimam penitencie. Est autem iste panis bis pistus, ne putreat; semel et eternaliter in corde patris, Psalm. XLIV, 2: *Eructavit*

1. H: Luce XII om. 2. M: vel quid. 3. B: Unde om.; ib. B: pro om. 3, 4. M: ut nulla timoris Dei cura. K: nulla rei timoris diei cura. 5. EL: futurum esse nescis. G: nescimus. N: correx. 6. H: sollicitudinis; ib. ABCD: torquere. 7. AB: proveniet. 8. GIMN: ubique. 9. I: Populo vero aliis. ABCD: Duo vero alii panes. 9. IMO: sunt magis. 10. A: in om.; ib. MO: volvimur. 10, 11. I: involvitur egenus. 11. B: 142. C: 141. D: 42. 12-13. I: quia — meum om. 13. I: igitur. 14. GHLNO: ergo. 15. EGKMO: cotidie. N: cotidie egemus pastu scripture; ib. GIKNO: illum. 16. GIN: maiorem om. O in marg. addit; ib. H: aliam. 17, 18. EHKLMNO: indubie est quod corporaliter est frustratorium. 18, 19. C: quotcumque. 19. I: pascatur. 21. I: dolor; ib. I: et ibi est; ib. ABD: potus dulcoris. C: dulcedinis. 23. M: istius panis. 26. Codd.: III Reg. 26. M: ambulat; ib. B: usque om. 27, 28. E: montem domini Oreb. 28. I: Oreb; ib. I: per elemosinam. EGLMN: per elevationem penitencie. 29. putreat; O in marg.: ut puto. 30. BC: 48.

3. Op. Imp. Hom. XVI. Opp. VI, 722 seqq. 15. Sermon. IV, 445. Opp. Minora p. 388.

cor meum verbum bonum; et iterum sub cinere in utero matris, Phil. II, 7: *Semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens*. Illud viaticum est supersubstantialiale, quia addit nobis fortitudinem ad viandum contra naturam aliorum panum nos sibi assimilans; unde signanter communicatur huic petitioni donum fortitudinis et excluditur a viante peccatum accidie.

Quinta peticio petitur sub hac forma: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*.

The fifth petition.

Potest autem istarum quatuor petitionum post triplicem trinitatis laudem consequentia sic haberi: Primo tanquam filii patris panem petimus, quo viando usque ad mortem Dei peregrinari possumus; unde hii quasi balbucientes quibus lac opus est panem corporalem petunt; hii provecciores panem scripture distinccius petunt, quo mentem nutrant in virtute; et hii tercio tanquam clerici panem vite petunt, qui eos reficiat in via et in patria. Est enim via per quam debemus incedere, cum sit verbum sustentans omnia. Est secundo veritas docens quomodo debemus incedere, et est tercio vita in termino vie animans ad viandum. Et sic, ut sepe dixi, licet via sit pulchra, tamen inmensa a qua possumus errare faciliter. Ideo est veritas tanquam signum docens nos viam veritatis eligere, et tercio ne desperemus ex longitudinis vie fastidio est via alliciens nos ad cursum rectum et celerem pro finali premio.

Habito ergo pane pro itinerante tam valido, adhuc necesse est filium itinerantem exonerari sarcina retardante; ideo secundo petimus condicionaliter exonerari a pondere peccatorum, et cum nec ista duo sufficiunt, petimus tercio salvari ab hostibus in via ponentibus nobis insidias, cum dicitur: *Et ne nos inducas in temptationem*

To be relieved of the burden of sins and to be saved from enemies who lay snares for us;

4. GIKMN: *ad manducandum*; ib. AD: *qua contra*. B: *contra om.*; ib. D: *naturam om.* 5. A: *nos non*; ib. ABCDGHLM: *comitatur*. 8. I: *Quarto petitur*. EGHINO: *Quinto petitur*. 9. L: *et nos etc.* 10. GILMNO: *illarum*. 11. C: *materia sic haberi*. 12. G: *patriis om.* N in marg. addit; ib. M: *manducando*. 13. GN: *montem domini*. 14. K: *quibus latum*. 15. C: *districcius*. D: *distinctionis*. 16. B: *et om.*; ib. G: *hii tres*. N corrigere voluit. 17. C: *qui nos*; ib. O: *reficiant*. 18. IKLMN: *Est enim om.*; ib. EHKLM: *In via*. GNO: *et in via per quam*. 19. G: *via sustentans*; ib. I: *Et secundo*. 21. B: *vie om.*; ib. B: *nos animans*. 22. BC: *ista via*. 23. I: *est virtus*. 24. B: *via*; ib. ACD: *ne nos*. 25. AI: *longitudine*. BD: *longe*; ib. BCEGO: *vita*. IMN: *vite*. 27. B: *in itinere dicto*; ib. HKO: *tam valido*; ib. H: *ad hunc*. 29. ACD: *secundo om.*; ib. GI: *exonerare*.

8. Matth. VI, 12. Serm. I, 199; IV, 446. Op. Ev. I, 291. Opp. Minora p. 388. 32. Matth. VI, 13. Serm. I, 199; IV, 447. Op. Ev. I, 296. Opp. Minora p. 390.

and finally, to
be delivered
from evil.

et quarto finaliter, ut possimus habere panem illum tam refectionem, exuere pondus tam retardativum et evadere cuneum hostium tam invasivum, et post ista incurrere ab intrinseco aliquod infortunium ut pedum inpactionem vel scandalum; ideo petimus quarto *liberari a malo* simpliciter. Sic enim habitantem in adiutorio altissimi mandavit ab angelis custodiri, ne forte offendant ad lapidem pedem suum, et miro modo assecurant ista quatuor petita peregrinantes in via et forent necessaria securius amplectenda in patria. 10

What is meant
by 'debt'.

Of the
forgiveness of
sins.

Sed pro quinta petitione notandum quod, cum debitum sit res quam debitor debet solvere, sive sit bonum gratie sive bonum nature vel fortune, sive pena, sive servitium, non videtur quod peccatum sit quovismodo debitum. Nam debitores sumus non carni, mundo vel dyabolo, ut peccemus. Ideo solebam dicere quod debita sunt precepta Dei a nobis dimissa, que etiam sunt a Deo volita, et licet non existant, sunt tamen apud Deum in esse intelligibili et sic eterna; et licet non sit quod ego non pecco, tamen eternaliter est ista negacio, quia a Deo 20 precepta et volita; et ista debita Deus dimittit, quando indulget vel condonat peccantibus peccata eorum, vel parcens derelinquit illa impunita quoad penam perpetuam. Sic enim secundum grammaticos signat hoc verbum *dimittere*. 25

St. Augustine's
opinion.

Wyclif's
opinion.

Alia autem videtur sententia Augustini quod debita sunt peccata iuxta illud Luce XI, 4: *Dimitte nobis peccata nostra*, et tunc videtur mihi salvo meliori iudicio per peccata debent intelligi culpe, reatus, macule vel talia passionaliter consequentia ad peccatum, et non formaliter defectus in moribus. Istas iustas penas debemus 30

1. A: possemus, L: possumus. 2. 1: corpus tam; ib. A: tardativum. 1: recordativum. 3. BC: tam om.; ib. GN: et postea; ib. HIKLO: illa. 3-4. B: incurrere — aliquod om. 4. EHLN: aliquod informativum ut. GN: aliud informativum. I: informativum ut. B: infortunii scilicet; ib. AC: incaptionem. B: captionem. D: captationem. EHLN: incaptionem. 6. M: habente. 8. GHMNO: illa. 12, 13. GMN: bonum gratie sive non vel bonum. O: sive non bonum nature vel fortune. 13. G: sive fortune, sive potencie, sive pene servitium. 15. GILN: vel mundo. 17. GILMN: quia etiam. 18. C: Deum om. 19. L: sic eternaliter; ib. ABCD: ut licet; ib. I: non peto. 20. EGHKNQ: illa; ib. I: a om. 21. I: et notata. GHKMN: vocata; ib. GIM: et ex illo Deus debita. HKLNO: et ex illa Deus debita. 21. M: illa peccata. 22, 23. I: vel partes. 27, 28. CI: debita nostra. 28. I: et etiam. 28, 29. L: quod per peccata. 29. I: macula; ib. C: taliter. 31. GIKLMNO: Istas ergo.

5. Serm. 1. c. Op. Ev. 1. c. Opp. Minora 1. c. 15. Op. Ev. I, 293. 26. St. Augustini De Serm. Dom. in monte p. 211. Cf. Op. Ev. I, 291.

Deo pro peccato. Ista autem peccata Deus dimittit, quando condonat, dimittens ipsa ad nocendum prescitis. Sicut enim predestinatis omnia cooperantur in bonum, sic prescitis omnia cooperantur in malum. Unde cum
 5 *dimittere* sit diversimode vel ad diversa loca mittere, Deus quando condonat nobis peccata nostra, onerat eis prescitos occidentes a gracia, iuxta illud Psalm. CII, 12: *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras, ipsa enim peccata remissa, licet non*
 10 *formaliter tamen effectualiter proiecta sunt in mare; id est peccati amaritudine involutis, ut loquitur scriptura* Michee VII, 19.

All things work together to the elect for good, to the reprobates for ill.

Oportet ergo diligenter notare peccatum quod sit primo et principaliter contra Deum; oportet secundo
 15 notare culpam, reatum vel offensam qua peccator ex hoc quod peccat iuste culpatur, et est reus pene cui Deus offenditur sive irascitur; quodlibet autem horum est iustum et non peccatum formaliter et per consequens cum iusto Dei iudicio debemus culpari tanquam pene
 20 rei, et sic incurrere offensam Dei rationabiliter; omne tale est debitum quod petimus nobis dimitti.

Sin is first of all and principally against God.

Oportet tercio notare emendam sive satisfaccionem penalem que remanet post reatum vel offensam dimissam, ut possim diligere peccantem in me, dimittendo sibi
 25 rancorem et exigere emendam vel satisfaccionem pro bono suo ac meo et complemento iusticie. Necesse ergo habemus post lapsum petere condonacionem peccati quod facimus, sed cum non meremur petere nisi simus in gracia et per consequens nisi diligamus Deum ac proximum,
 30 ut notemus istam condicionem consequentem ad quemcumque filium Dei patris, signanter infertur: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Eccli. XXVIII, 2—5 scribitur:

To obtain forgiveness we must forgive others.

1. L: *Ista ergo autem*; ib. I: *peccata om.* 2. ABCDGHKM: *mittens ipsa*; ib. I: *ad utendum*. 4. H: *sic — malum om.* 6. ACD: *nobis om.* 6, 7. G: *eis prescitis*. I: *et*. 7. EGIL: *decidentes*. 8. BC: *Quantum sol*; ib. EGHLMN: *fecit etc.* 9. H: *ipse enim*; ib. HK: *peccata nostra remissa*; ib. H: *non om.* 10. ABCD: *mar.* 11. EM: *in amaritudine*. GN: *in amaritudinem*. 12. G: *Math. IX.* 13. ABCD: *fit*. 15. I: *offensum*. 16, 17. M: *cuius Deus*. 17. I: *Quolibet*. 18. A: *islorum*. 22. EGIKMN: *Oportet ergo*; ib. C: *emendacionem*. K: *scilicet emendam*. 23. I: *summe penalem*. 24. ABD: *possum*. 24, 25. GN: *debitum sibi rancorem*. 28. GILMN: *fecimus*; ib. M: *sed tamen*; ib. GILMN: *petere om.*; ib. I: *nisi sumus*. 29. I: *non diligimus Deum ut proximum*; ib. HLMN: *et proximum*. 30. ACD: *sequentem*. 31. GN: *debitoribus nostris om.*; ib. I: *XXIII.*

12. Michaeae VII, 19: *Proiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* 31. Matth. VI, 12.

Relinque proximo tuo nocenti te; et tunc deprecanti tibi peccata solventur. Homo homini servat iram, et a Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam et de peccatis suis deprecabitur? Ipse dum caro sit, reservat iram. Et similem sententiam innuit parabola Salvatoris, Matth. XVIII, 23—24, de servo nequam, qui post miseracionem Domini repeciit crudeliter suum debitorem. Quantum enim distant decem milia talenta a centum denariis tantum distat offensa in Deum ab offensa in proximum. Et eandem sententiam 10 dicit Matth. VI, 14 post oracionem dominicam, ne fiat oracio in peccatum. Si, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, et pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra. Ideo omnis deficiens a caritate fraterna orando istam clausulam peccat mortaliter; nedum quia 15 ut sic facit infecte peccando quicquid fecerit, verum quia mentitur, orando dampnationem propriam. Peccator ergo debet dicere oracionem dominicam sed non sic qualificatus, licet minus peccet in casu sic orando quam aliter ociando. 20

We commit a mortal sin if we use this petition when we are not in charity with our neighbours.

Satisfaction may be sought from the debtor in God's name but never to gratify private feelings or interests.

Potest etiam homo dimittere rancorem, exigendo in nomine Domini emendam, sed nunquam zelo vindicte proprie, affectione commodi temporalis, cum fraterno odio vel rancore. Et in isto sunt multi fuci sophistici, quia multi palliant quod faciunt zelo iusticie propter Dei 25 iniuriam vindicandam, ubi tamen rancor et cupiditas sunt in causa. In ista indisposicione sunt mundo divites qui repetunt pauperes debitores, et avari specialiter plus pauperes, dum fratres ultra limites iusticie pro quocunque debito scandalizant; sicut et omnes iniuste 30 detinentes quicquam a proximo et per consequens quomodocumque peccantes mortaliter; omnes enim tales ut sic non dimittunt fratribus debitum, sed crimen committunt in singulos, et per consequens facti singulis debitores non condonant, sed aggravant debitum quod 35

1. I: tuo nocente; ib. EIKLN: tibi om. 4. B: surs om. 6. ABD: meruit parabola. 9. C: de variis. 10. G: eadem sententia. 13. A: vester om. 16. GMN: ut om.; ib. AB: imperfecte. H: in facto. 19. BC: sic in orando. LN: in sic orando. 21. EGINO: Potest autem homo; ib. E: exigere rem et dimittere. L correxit; ib. I: et exigendo. 23, 24. H: superno odio. 24. CD: Et in istis. 26. I: vindicando. H: vindictam; ib. H: et tepiditas. 27. I: Et iusta disposicione. H: disposicione. L: Et in ista disposicione; ib. LN: mundi. 28. H: qui repperunt (sic); ib. GK: et om.; ib. ABCDM: spiritualiter. 30. A: delicto. 33—34. B: fratribus — committunt om. ACDK: sed cum committunt. 33. H: sed tamen. 34. A: in singulis. 35. L: aggravant peccatum.

debet aliis et quod alii ratione peccati debent in nomine Domini ab eis repetere. Unde Rom. XIII, 7 precepit Apostolus sub pena dampnationis eterne solvere quinque genera debitorum; ponendo *quod resistentes* 5 *potestatibus ordinatis a Deo dampnationem sibi adquirunt*, et illud est minimum debitorum. Unde Mat. V, 23—24: *Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri* 10 *tuo*. Quomodo ergo dimittimus fratribus debita, qui peccando exigimus ab eis obligatione nova debitum pene a Deo et tota universitate sua exactione stric- tissima repetendum? Qui enim sic tyrannice se ipsum indebitat quomodo debitum alienum relaxat?

15 Post mali preteriti exoneracionem petimus sexto peri- culi de possibili futuri precaucionem, cum dicitur: *Et ne nos inducas in temptacionem*. Est autem temptacio inquisicio experiencie nature rationalis, ut innotescat prius incognitum; et fit tripliciter secundum variacionem 20 finis et animi temptatoris. Quandoque enim fit propter virtutem temptati divulgandam et meritum cumulandum, ut Deus temptat, quandoque propter temptatum callide secundum vicia seducendum, et sic temptat dyabolus sua membra, tercio fit pure propter noticiam veritatis 25 temptatori incognite, et hec est humana temptacio. Sed ulterius notandum quod temptacione dyabolica is pure temptatur, is temptacione concutitur, et is in tempta- cionem inducitur; pure temptatur qui temptatori resistit, ne flectat a bono virtutis, et sic Christus temptatus est 30 a dyabolo Matt. quarto capitulo. Quando autem quis temptacione agitur, sic quod sensualitas consentit illicito, ut in beato Iob, tunc temptacione concutitur.

The sixth petition and the threefold nature of temptation: 1. To prove the virtue of the person tempted; 2. to seduce the person tempted; 3. to bring to light the truth unknown to the tempter.

2. B: *expetere*; ib. I: *Unde om.* 3, 4. ABCDHKO: *dampnationis quinque genera*, M: *dampna dampnationis et genera*. 3. I: *solvere illa*. 5. H: *potestatibus om.*; ib. ABD: *adquirant*. 6. K: *et — debitorum om.*; ib. H: *est om.*; ib. Math. 20. 8. ABCD: *adversum*. 9. I: *reconciliare*. 11. EGHKLMNO: *debita*. 12. I: *pene om.* 13. EGHKLMO: *repetendo*. N: *expetendo*. 15. IK: *exactionem*; ib. M: *petimus 6° de possibili de futuri*. 15, 16. I: *periculi om.* 16. L: *precaucionem*. O: *precaucionem*. 20. B: *enim om.* 21. CI: *dimulgandam*. 22. EGKIL: *temptat Abraham*; ib. N: *quando*. BC: *quandoque etiam*; ib. K: *valide*. 23. N: *ad seducendum*; ib. GKNO: *et om.* 23, 24. ABCDK: *dyabolus et sua*. 25. M: *temptatori om.* N in marg. addit. 27. I: *is tempta- cione concutitur om.* 27—28. G: *is temptacione — pure temptatur om.* N in marg. addit. 27. H: *in om.* 29. O: *flectatur*. 30. GN: *Cum autem*. 31. M: *cogitatur*; ib. I: *quod om.*

4. Rom. XIII, 1, 2. 15. Serm. I, 199; IV, 447. Op. Ev. I, 300. 16. Matth. VI, 13.

We ask God
not to permit
us to be
tempted by
withdrawing
His grace or
help.

Sed tercio quando ratio a temptatore superatur et animus consentit, peccato inductus et illectus, tunc in temptationem inducitur. Petimus ergo *ne Deus nos permittat sic induci in temptationem succumbendo ab intrinseco, cum nemo leditur nisi principaliter a se ipso*,⁵ quod fit, quando in penam peccati nostri Deus subtrahit gratiam vel iuvamen vel precipit creature sue ut caute sed non ea intencione temptet. Iustum quidem est ut prevaricator in penam peccati temptetur tam fortiter, licet non sit iustum, quod in temptatione illa deficiat.¹⁰ Ideo multis videtur quod Deus per angelum malum iustissime inducit reos in temptationem, quia facit eos exclusive duci ad gradum peccati. Positivum enim gracie facit atque authenticat sed non defectum qui exinde consequitur; et sic in omni temptatione Deus¹⁵ temptat, sed non omni modo nec gracia omnis finis, quia neminem temptat ut peccet, sed in penam peccati preteriti inducit reum in temptationem, ut gravius puniatur; quod cum sit tam magnum malum pene, signanter rogamus Deum ne nobis hoc inferat. Nam²⁰ hec quatuor se habent per ordinem generacionis, cum quodlibet antierius antecedit ad suum posterius. Et conformiter est de tribus malis, nam dimissio debiti facit non in temptationem induci, et hoc facit a malo simpliciter liberari.²⁵

The seventh
and last petition
sums up all the
rest.

Septima peticio et ultima petit liberacionem a malo simpliciter, cum dicitur: *Sed libera nos a malo. Amen.* Unde quando connectuntur tres petitiones privative petitionibus positivis, due coniuncciones copulative propter diversitatem copulant tam disperatas sentencias;³⁰ sed istam petitionem ultimam, que est finalis conclusio et plene sufficiens, continuat coniunccio expletiva, quasi diceretur sed omnimode fac hunc finem. Tunc enim

1. G: *Sed ratio quando a.* N correxist; ib. GM: *a temptatione.*
5. K: *principaliter ledatur.* 6. ABDILNO: *Deus om.* 7, 8. E: *ut temptet sed.* O: *ut temptet (caute — intencione extinxit).* 8. L: *ea temptatione.* 10. G: *ut in.* 12. I: *inducit nos.* 13. IN: *exclu^o = excludendo;* ib. H: *ducit ad;* ib. I: *Potitum.* O: *Positum.* 14. N: *gloriose.* 15. H: *sequitur;* ib. BGHIKLNO: *in om.* 16—17. I: *sed non — temptat om.* 18. I: *preteriti om.* 19. EGHLMN: *non omnino;* ib. K: *omnimode.* 20. KLMO: *hec inferat.* GN: *inferret hec.* 21, 22. I: *cum qualibet.* 23. I: *ostendit suum posterius.* M: *ostendit ad.* 24. EL: *duci.* 28. AGHLMNO: *convertuntur;* ib. I: *tres petitiones om.* 32. GMNO: *contineat.* K: *continet.* 33. AK: *diceret;* ib. GM: *facit hunc finem.* N correxist.

5. Vide supra cap. II, p. 9. 26. Serm. I, 199; IV, 449. Op. Ev. I, 302. 26. Matth. VI, 13.

liberati sumus a malo simpliciter, quando cessat omnis
temptacio, quod non fit, quamdiu peregrinamur a Domino,
cum caro concupiscit continue adversus spiritum, etsi ad
tempus mundus et dyabolus sint sopiti, tamen quamdiu
5 hic vivimus ex timore suorum insultuum serviliter et
non pure libere conversamur. Unde beatus Bernardus
in De Libero Arbitrio ponit tres gradus eius; scilicet
a coactione qui per se inest cuilibet voluntati humane,
a peccato mortali qui inest etiam viatori, et a miseria
10 qui solum inest beato. Solus enim ille est pure liber;
unde et istam petitionem dicit in missis communis
ecclesia. Illi autem correspondet spiritus timoris, qui
est initium sapiencie, quia in confinio vite beate timor
filialis perficitur et peccatum carnis quod finaliter et
15 maxime constanter insultat tunc finitur. Sine sancti-
monia secundum Apostolum Heb. XII, 14 *nemo Deum*
videbit. Petitioni vero sexte qua petimus non induci in
temptacionem et petitioni quinte qua petimus nobis
dimitti debita correspondent donum pietatis et donum
20 sciencie, et excluduntur gula et avaricia, quia avaris
contententibus pro debitis temporalibus valeret maxime
sciencia Dei; et pietas extinguens crapulam eorum
quorum Deus venter est, valeret contra induccionem in
temptacionem. Nec obest quod beatus Augustinus ponit
25 quod septem dona Spiritus Sancti istis septem peti-
tionibus ex opposito correspondent; quia quotlibet sunt
habitudines atque commixtiones veritatum, quarum ali-
quas unus concipit et alius alias, ut placet scienciarum
Domino impertiri.

30 Fiat itaque quod dimittantur nobis mala culpe preterita
et evadamus mala periculi in temptationibus futura, ut

We are
delivered from
evil, if every
temptation
cease, but this is
never attained
on earth.

3. M: concupivit. 4. ABCD: sunt; ib. N: tam. 7. I: in Libro de
Arbitrio. M: in Libro Arbitrio. HK: in libero. O: in libro de; ib. I: eius
om. 8. G: pro se non; ib. IMN: non inest; ib. ABGHLMO: humane
om. 9. B: a peccato mortali om. 12. M: correspondent; ib. C:
timoris Domini. 13. I: in om. H: in sinu vite. 13, 14. I: timore
filiali. 14. B: filialiter. 15. A: Sine om. 15, 16. GKMN: sancti-
monia omni. 16. ADO: enim secundum. EIL: omnium. 18, 19. I:
dimitte nobis debita. 19. H: correspondent. 20. ELNO: excluditur;
ib. C: crapula et avaricia qua. HKLNO: ac avaricia; ib. EL: avaris et.
21. EGILN: valet. 22. C: gracia Dei. 23. EGILMNO: valet; ib.
EGIKLMNO: in om. 24. EGKLN: temptationum. 25. ENO: sunt
dona ... que istis. 26. I: opposito correspondent om. O: correspondet.
EGHKL: correspondencia. MN: correspondentes. 26, 27. AB: sunt
beatitudines. 27. I: aliquarum. 31. CDEGMO: ut evadamus; ib.
K: mali; ib. G: periculi om. N in marg. addit.

7. St. Bernardi Tractatus de Gratia et Libero Arbitrio cap. III,
Opp. tom. I, 1004. 24. De serm. Dom. l. c.

Summary of
the petitions
and their
meaning.

The first
condemns
luxury, the
second avarice,
the third
idleness, the
fourth gluttony,
the fifth wrath,
the sixth pride,
the seventh
envy.

sic finaliter liberemur a malo omni, ut conregnemus in patria. Liberemur, inquam, a malo mundi, ne nos obruat per cupiditatem, I Iohannis ultimo: *Totus mundus in maligno positus est*; a malo carnis, ne nos absorbeat per voluptatem, Rom. VII, 18: *Non habitat in me*, hoc⁵ est in carne mea, bonum sed quod volo malum hoc facio; et tercio a malo dyaboli, ne nos perdat per iniquitatem, quia Matthei XV, 22 dicit ecclesia: *Filia mea male a demonio vexatur*. Unde Deus signanter vocatur Psalmo XVII, 3 *liberator meus de inimicis meis iracundis*.¹⁰ Et sic prima peticio dicit fidei stabilitatem, cuius est corda sanctificare. Secunda dicit spei arduitatem, cuius est regnum expectare. Tercia dicit affectionis caritatem, cuius est divine voluntati omnia conformare. Quarta peticio dicit fortitudinis soliditatem, cuius est peregrinos¹⁵ in itinere confortare. Quinta dicit iusticie equitatem, cuius est unicuique ius suum tribuere. Sexta dicit prudentie sagacitatem, cuius est mala possibilia precavere. Septima dicit temperancie austeritatem, cuius est simpliciter maliciam trium hostium excludere. Et sic prima²⁰ peticio est contra fedantem luxuriam; secunda contra avariciam regni terreni cupidam; tercia vero, faciendo voluntatem Dei, est contra accidiam; quarta, cum panis sufficit, est contra gulam; quinta, cum rancor dimittitur, contra iram; sexta contra pedem superbie, quo primo²⁵ inducuntur in temptacionem omnes qui a Deo ceciderant; et septima contra invidiam, que malum alterius querit et appetit. Et patet compendiosa fecunditas oracionis dominice; quam ordinavit Dominus propter septem: ut cicius sciatur, ut melius retineatur, ut³⁰ frequencius dicatur, ut fastidium excludatur, ad denotandum quod nemo de eius ignorancia excusatur, ut fiducia cito impetrandi habeatur, et septimo ut in

1. K: *ut omni ut*. 3. A: *per cupiditates*. 4. GLN: *malo corporis*; ib. GN: *absorbeant*. 5. I: *voluntatem*. 6. BC: *dicatur*; ib. BD: *ecclesia om*. 9-10. I: *Unde — Psalmo XVII om*. 11. GM: *sic illa prima*. N: *sic illa peticio*; ib. C: *dat fidei*. 12. G: *rei arduitatem*. 13. C: *dat affectionis*. 14. I: *confirmare*. 15. G: *peticio om*. 16. ABI: *conformare*; ib. GN: *Quinta peticio*; ib. C: *dat iusticie*. 17. BC: *reddere sive tribuere*. 17, 18. C: *dat prudentie*. 18. CD: *mala om*. 19. B: *est om*. 21-22. B: *fedantem — avariciam om*. 21. I: *sedantem*. 22. EGMN: *regis*; ib. EGKLN: *cupiditatem*; ib. GILN: *faciente*. 25. K: *est contra iram*. 26. GIMN: *ducuntur*. 26, 27. C: *cecidunt*. 28. C: *Et post*; ib. IM: *copiosa*. 31. K: *excludat*. 32. K: *excusetur*.

mentis devocione, non in verborum multitudine virtutem oracionis consistere ostendatur. Notandum tamen quod in qualibet septem petitionum omne bonum includitur et omne malum peccati excluditur, cum virtutes et vicia in suis generibus sunt connexa.

Each petition includes the good and excludes the evil.

CAPITULUM VICESIMUM SECUNDUM.

Post hec redeundum est ad primum mandatum secunde tabule, quod est: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* Sicut ergo primum mandatum prime tabule est maximum quoad dileccionem Dei, cum refertur ad honorificenciam Dei patris, sic et istud primum mandatum secunde tabule est maximum quoad dileccionem proximi, cum refertur ad honorificenciam hominis patris. Unde Apostolus Ephes. VI, 2 vocat ipsum *mandatum primum* secunde tabule, sed pro intellectu ulteriori huius mandati primo notandum quod omnis virtuosus potest dici cuilibet *pater* et *mater* iuxta modum loquendi Salvatoris Matth. XII, 50: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse frater meus, soror et mater est.* Alias autem dixi quomodo Christus habens bona virtutis a Deo singulariter infusa et non a fratribus instruendis acquisita, non habet patrem creatum quoad procreacionem in moribus sed matrem quemcumque fidelem ipsum spiritualiter ac passive gignentem in sanctas animas; nos autem habemus patres informacione et matres spirituali gignicione in visceribus misericordie, quotquot sic spiritualiter nobis proficiunt, quomodo loquitur Apostolus I Corinth. IV, 15 dicens: *In Christo Iesu ego vos genui.* Sic ergo extendendo nomen parentum videtur hoc mandatum se extendere ad man-

The first commandment of the second table: Honour thy father and thy mother.

Every virtuous person can be called father and mother.

1—2. D: non — oracionis om. 1. I: virtutum. 4. B: et omne — excluditur om. 5. connexa. I: Sequitur 22. GH: connexa. Primum mandatum secunde tabule (G:) videlicet de honore parentum. O: De aliis mandatis secunde tabule. 7. IN: Post hoc. 11. H: cum infertur. 12—14. K: Dei — honorificenciam om. 13. ADGHLMN: secunde tabule om.; ib. B: ad om. 14. GN: quo refertur; ib. I: hominis patris om. 16. ABCD: supple secunde tabule; ib. B: pro om.; ib. H: intellectu om. 17. ACD: est notandum; ib. GILNO: quilibet virtuosus. 18. GLMN: potest esse; ib. O: dici (sive esse) om. 20. K: soror om. 22. I: signanter. 23. H: adquisita. 28. I: quot spiritualiter sit. 29. BG HMN: dicens om. 30. K: Iesu om. 30, 31. I: nomen pinctum (?)

Difference
between this
commandment
and the
commandment
to love our
neighbour.

datum quod Christus vocat secundum, quod quilibet debet diligere proximum suum ut se ipsum. Nec obest quod dives debet honorare pauperem, quia religio Christi est quod omnes Christiani *sint honore invicem prevenientes*. Cum ergo hoc mandatum sit striccius quam mandatum de dilectione proximi, solum videtur in hoc restringi quod solum se extendit ad proximos virtuosos et non ad peccatores degeneres.

Et si queratur quare primum mandatum prime tabule est negativum, et solum hoc primum mandatum secunde 10 tabule affirmativum, causa prime partis huius questionis est dicta superius, et secunde partis est talis ratio: Mos est nature pure instruere suum auditorium primo secundum sibi noxius, sed populus Iudaicus particularibus intentus habuit suos parentes maxime sibi notos; ideo tam 15 ratione noticie quam ratione pronitatis ad exhibitionem reverencie induceretur ex istis particularibus ad honorandum parentes tam carnales quam spirituales extensius.

In the literal
sense of the
commandment
we must honour
our earthly
parents.

In the moral
sense of the
commandment
we must honour
our spiritual
parents, i. e. our
superiors.

Pro assumpto dicit Aristoteles primo Physicorum in prologo quod pueri vocant primo indifferenter omnes 20 homines quos sentiunt *patres suos*, et timor ac amor parentum innatus est filiis. Debemus ergo secundum sensum literalem huius precepti honorare parentes carnales tam proximos quam remotos, nobiscum vivos et post mortuos; debemus secundo secundum sensum moralem 25 honorare parentes spirituales, hoc est, nostros prepositos, quia iuxta Apostolum I Tim. V, 17: *Qui bene presunt presbiteri duplici honore digni habeantur*; et debemus honorare matrem spiritualemente que est Christi religio vel

1. BCHIKMN: secundum secundum. 2. AD: suum om. 3. CHKLO: pauperes. 3-4. I: pauperem—honore om. 4. B: sint om. 9. BC: queritur. 10, 11. GHLMN: solum hoc inter mandata secunde tabule. 10. B: hoc om. 11. K: est affirmativum; ib. BGHKMN: huius om. 12. EHKLN: partis conclusionis. 13. B: natura; ib. pure. B: primi. I: pueri (sic et inferius). ACD: prime; ib. GMNO: auditorem. H: servum auditorium. K: adiutorium. 13, 14. C: primo sensu. 14. H: sibi om.; ib. B: particulari set. 15, 16. O: ideo causa recte noticie quam ratione. 15. GN: tam recte. 16. G: quam recte; ib. GM: providitatis. N correxit; ib. B: exhibitione. 17. HO: induentur. In marg.: Alias induceretur. 18. A: parentem; ib. L: tam corporales. 19-20. H: in prologo—indifferenter om. 21. D: quos sentiunt om. 23. BC: huius mandati. 23, 24. GIM: parentes spirituales carnales tam. 24, 25. ABCD: prius mortuos. 25. GN: debemus ergo secundum sensum spiritualemente. 27. B: Apostolum prima ad 28-29. I: digni—debemus honorare om. 28. A: debemus parentem. 29. GHKLMN: honorare parentes; ib. L: scilicet matrem. O: parentem matrem.

4. Rom. XII, 10. 19. Aristoteles Φρονιῆς ἀποδόσεως I: Καὶ τὰ παῖδιά δὲ τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας.

scriptura. Debemus tercio secundum sensum allegoricum honorare Christum atque ecclesiam militantem, qui sunt pater et mater cuiuscumque membri ecclesie; ut patet Ephes. V. Debemus quarto honorare patrem celestem et ecclesiam triumphantem, cum secundum Apostolum Galat. IV, 25: *Ipsa sit celestis Ierusalem mater nostra*; et sic in isto mandato sicut in quolibet iuxta sensum literalem et abditum precipitur quicquid est nobis necessarium.

In the allegorical sense we must honour Christ and the church militant; and lastly our Father in Heaven and the church triumphant.

10 Sed pro intellectu ulteriori istius materie notandum quod triplex est honor quo debemus parentes ad literam honorare, scilicet opere, sermone et anime qualitate; unde Ecclesiastici III, 8, 9: *Qui timet Dominum honorat parentes, et quasi dominis serviet hiis qui se genuerunt in opere et sermone et omni paciencia*. Ecce quomodo in 15 tribus consistit honor parentum; primo in opere, tripliciter ministrando eis vite necessaria ut alimenta et tegumenta; secundo prestando illis corporalia ministeria ut serviendo eis secundum misericordie opera, et tercio amovendo ab 20 eis contraria, ut invadentibus, scandalizantibus et opprimentibus resistendo. Si enim quisque sufficiens debet impendere misericordie opera cuilibet indigenti, quanto magis parenti carnali, cum obligacio sit maior; nam Matt. XXV, 35—36 docet Salvator quod in finali iudicio 25 recitabuntur sex opera misericordie, pro quorum inplecione electi salvabuntur et pro eorum contempcione presciti dampnabuntur; et septimum opus misericordie de sepeliendo mortuos docetur Thobie primo. Unde metricus:

We must honour our earthly parents in word and in deed and in spirit.

Of the seven corporal works of mercy.

30 *Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.*

Et patet sufficiencia istorum operum. Nocumentum enim evenit lapso vel ab intrinseco vel ab extrinseco, et sic dupliciter fit amocio nocumenti; ab intrinseco quadrupliciter, vel excludendo esuriem vel sitim, vel

1. I: *Debemus ergo*. 2. BGIKNO: *ac ecclesiam*; ib. EGIMN: *que sunt*. 7. GN: *sic om.*; ib. EGHNL: *illo*; ib. B: *quotlibet*. C: *quodlibet*. 8. A: *abditer*. 10. BL: *est notandum*. 12. C: *animo*. I: *animi*. 13. EGHKLMNO: *Deum*. 14. I: *et contradiccionis*. 16. GHIMNO: *existit*; ib. K: *opere sermone*. 17. GN: *alimenta tegumenta*. 18. Codd. excepto C: *secundo om.* 19. GN: *illis*; ib. AB: *et om.* 20. GNO: *illis*. 21. IMNO: *Si enim quilibet*. M: *quilibet sensus debet*. 24. I: *Matth. 22*. 26. EI: *quorum*; ib. ACD: *contemptu*. 30. C: *cibo, potu*; ib. B: *condito*. 32. A: *vel ab extrinseco om.* 33. B: *et sic — in intrinseco om.*; ib. I: *sit*. 34. H: *ut excludendo*.

4. Eph. V, 29, 32. 30. Cf. Serm. I, 259 (et saepe alibi).

consolando in infirmitate, vel sepeliendo in morte; nam ad omnia ista necessitati sumus ex discrasia parcium corporis in quam occasione peccati lapsi sumus. Si ab extrinseco, hoc contingit tripliciter; vel relevando ab hostibus oppressos, ut contingit de incarceratis, vel iuvando ab inanimatis lesos, vel providendo contra auram egenis domicilia et corporis vestimenta.

Parents must
be helped in
distress.

Ista autem que Salvator recitat sunt ceteris famosiora. Istam ergo debemus parentibus egenis singulariter impendere, non solum si in materia iuvaminis habundamus, 10 verum deficiente nobis materia per quam relevaremus parentes oppressos debemus pro materia habenda anxie laborare. Sic enim Anna, uxor Thobie, ministravit necessaria marito cecato que adquisivit *de opere texturino*, ut patet Thobie II, 19. Et ministratis parentibus nostris 15 aliunde vite necessariis debemus de illis necessariis parentibus impotentibus deservire, ut ducendo, induendo, ac defendendo, et si oportet ipsos in omnibus necessitatibus corporalibus devote dirigere. Patet sic: debemus ex lege caritatis fraterne cuicunque fratri egeno habita 20 opportunitate ministerium tale impendere et debemus parentes plus aliis diligere, ergo multo magis debemus parentibus servitium tale impendere.

Reasons.

Assumptum patet tripliciter; primo ex hoc quod mentalis aut verbalis dilectio est nimis sophistica, quando 25 habita opportunitate deest operatio, ut patet Iacobi II, 14—18. Si enim volicio sit principium motus, manifestum est si maior sit volicio ad relevandum proximum quam ad ociandum vel temporalia retinendum. Ex illa proceditur in opus, cum secundum philosophos ex maiori 30 principio motus fit motus forcior. Item, nemo diligit proximum ut se ipsum qui preponderat proximo bona fortune, cum illa sit infallibilis condicio avarorum; sed sic facit omnis sufficiens qui subtrahit opera miseri-

3. K: nunquam occasione; ib. B: sumus om.; ib. C: Sed ab. 5. I: de caritatis (sic). GLMN: de carceratis. 6. ABD: inanimato; ib. O in marg.: contra animam; superscript.: auram. 8. BEINO: illa. 9. A: ergo prelatata; ib. GN: parentibus et egenis; ib. ABDHIKLENO: signanter. 10. H: habundamus om. 13. BC: Thobie cecato. 14. EGHKLMNO: texture. 16. CHINO: illis minimis. 17. KLM: minimis presentibus impotentibus; ib. I: docendo. 18. HILMN: et defendendo. 19. I: devoto; ib. M: dirigendo; ib. BI: et sic oportet quod. H: potest sic: debemus. 20. B: ex om. 21. ABCD: et om. 21—23. D: debemus — impendere om. 25. A: ac verbalis; ib. I: nimis solita. EGHKLMN: soluta. 28. AB: ad om. 29. K: quam ad docendum; ib. HIKO: ad temporalia; ib. I: Et ex. 30, 31. HL: maiori principio fit motus forcior. 32. K: preponderat pro illo bona.

cordie indigenti, ergo nemo sic faciens diligit proximum ut se ipsum et per consequens omnis talis deficit in caritate fraterna. Et cum Deum diligere ac mandata eius observare convertuntur, et Deus precipit proximum diligi ut se ipsum, sequitur quod sic peccans in proximum deficit a dilectione Dei et proximi. Unde prima Iohannis III, 17: *Qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?*

10 Item, de lege Dei invincibili soli misericordes misericordiam consequentur, sed perseverantes in dilectione pure sophistica que fit lingua et non opere et veritate, ut loquitur Iohannes tercio capitulo prime canonice, non sunt misericordes; ergo nulli tales finalem misericordiam consequentur.

Assumptum patet primo ex hoc, quod oportet hominem misereri conservi sui, sicut et Dominus infinitum ipso superior misertus est sui, ut expositum est supra in petitione quinta oracionis dominice.

We must have pity on our fellow servants as God has pity on us.

20 Patet secundo ex hoc quod Deus dat nemini misericordiam vel quicquam aliud nisi datarius ipsam amet, sed immisericordes odiunt misericordiam simpliciter et amant punicionem; ideo proporcionabiliter Deus illis mercedem retribuet; non enim foret proportionalis Dei dacio ad merentem, nisi datum Dei foret simile illi quod ipse premiatus appeteret in effectu. Amet ergo homo veras divicias et virtutes et retribuetur ei, Amet egenciam et non vicia et habebit.

Tercio confirmatur illud ex dicto beati Iacobi, secundo capitulo: *Iudicium, inquit, sine misericordia illi qui non facit misericordiam.* Et illam convertibilitatem innuit Salvator Matth. V, 7 dicens: *Beati misericordes,*

2. I: in om. 4. BCD: servare; ib. IK: convertantur. 5. H: diligere. 5-6. I: diligi — proximum om. 6. BC: deficit a caritate fraterna et a... 7. IO: ut I Ioh. III. 8. B: suum om. 10. I: immutabili sili (sic). K: immutabili soli. NO: immencibili (sic). 11. CIO: consequuntur; ib. I: in Dei dilectione. 12. ABD: pura. H: pure soluta. 13. H: ut om.; ib. IKLNO: prima canonica. 16. G: primo om.; ib. K: quemlibet; ib. HLO: omnem hominem. 17. K: in infinitum. 17. 18. BHILO: eo superior. 21. O: nisi deterius; ib. I: datarius; ib. EGILN: ipsum. 24. A: misericordiam; ib. ABCDEHKLM: retribuit; ib. CI: proporcionabiliter. 24-25. I: Dei — datum om. 25. H: ad mentem; ib. C: illi om. 26. GKMN: in affectu. 27. ABCD: retribuentur. 27, 28. G: Amet egenciam et vitam habebit. O: Amet egenciam et vicia non habebit. 28. ABCDHLN: non om. 29. GN: Item tercio. 30. K: fiet illi.

quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et hinc reor quintam petitionem sic modificatam: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris Matth. VI. Et hec est ratio quare in finali iudicio reprobabuntur dampnandi ex inmisericordia, ut cunctis pateat evidenter 5 eorum dampnatio; licet ergo Deus gracie puniat dampnatos, non tamen misericorditer, cum misericordia sit voluntas relevandi miserum a sua miseria. Quod autem obligamur plus parentibus quam aliis extraneis est principium per se notum. Nam collatio beneficii 10 est obligatoria ad mutuam retributionem, sed parentes dederunt nobis esse corporeum et post nutritionem ac disciplinam, ideo econtra illis proportionaliter obligamur; et hoc intenditur Ecclesiastici VII, 29: *Honora, inquit, patrem tuum, et gemitum matris ne obliviscaris; memento* 15 *quoniam nisi per illos non fuisses; et retribue illis quomodo et illi tibi.*

Aristotle enumerates the benefits we have which cannot be recompensed; from God, parents, teachers. All must be honoured.

Unde Aristoteles octavo Ethicorum recitat beneficia incompensabilia esse tria; scilicet Dei, parentum et magistri. Parentes itaque cum habeant rationem facientis, 20 rationem nutriendis et rationem instruendis, sunt merito effectualiter honorandi. Sed potissime Deus atque Ecclesia et post eos prepositi atque religio christiana. Secundo sunt parentes carnales verbaliter honorandi. Verbalis autem honoratio stat in tribus, scilicet in 25 reverentia, in obediencia et in sufferencia.

Honour consists in reverence, obedience, and sufferance.

Quantum ad reverenciam notandum secundum Ieronimum super illud Matth. XV, 5, 6: *Quicumque dixerit patri aut matri, munus quodcumque ex me est, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum. Honor, inquit,* 30 *in scriptura non in salutationibus et officiis tantum quantum in elemosinis et munerum oblacionibus tantum. Ille ergo parentes effectualiter reveretur, qui effectualiter*

1. C: consequuntur. 4. EHLNO: Et est; ib. C: iudice; ib. DK: reprobantur. 5. ABDK: dampnati; ib. K: cum cunctis. 6. I: gloriose. 7. L: quod tamen. 9. C: aliis om. 10. ACDGHKMO: est proximum. N corripit; ib. AHO: notis. 13. G: econtra om. N in marg. addit. 14. HLN: intendit. O: intelligitur. 15. B: genitum, H: gemitus; ib. O: matris tue. 17. H: tibi om. 18. O: sexto; ib. A: Ethicorum (apitulo . . .). 19. O: impensibilia; ib. H: esse causam. 23. GN: postea; ib. ABD: prepositus; ib. ADGHNO: et religio. 25. ACD: scilicet om. 26. B: in om. before obediencia; ib. EK: et om. 29. I: munus — proderit om. 30. BC: Honor autem. 31. CD: non om.; ib. I: tamen. 32. H: quantum melius et.

2. Matth VI, 12. 17. Serm. I, 112. 18. Aristoteles, Ethica Nicom. IX, cap. II. Cf. Serm. IV, 309. See Hus Expos. Decal., pag. 18.

reputat quicquid habuerit quod ipsum excellencius atque
 liberius sit parentum quam suum; et sic paterna re-
 verencia consistit in affectu et effectu; *in affectu*, timendo
 ne offendatur, et amando ut timeatur, et sic timor et amor
 5 in honore parentum commixtim currant. Obediencia
 vero requirit quod filii in quibuscumque licitis paren-
 tibus se submittant et precepta horum ut servi impleant;
 unde Ephes. VI, 1 scribitur: *Filii obedite parentibus*. Cum
 enim parens habeat super prolem tanquam partem suam
 10 naturalem dominium, debet proles parenti subiectionem
 in opere et sermone, non imperando, impropereando vel
 parificando parentes sed serviendo; et hinc dicit lex
 Levitici XX, 9: *Qui maledixerit patri vel matri, morte*
moriatur; et Exodi XXI, 15: *Qui percusserit patrem*
 15 *suum aut matrem morte moriatur*; et Deuter. XXI, 18:
Si genuerit homo filium contumacem aut protervum, qui
non audiat patris aut matris imperium et coercitus obedire
contempserit, apprehendent eum et ducent ad seniores
civitatis illius, et ad portam iudicii, dicentque ad eos:
 20 *Filius iste noster protervus et contumax est, monita nostra*
audire contempnit, commessacionibus vacat et luxurie atque
conviviis: lapidibus eum obruet populus civitatis et morietur,
ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel
audiens pertimescat.
 25 Ex istis noto primo quomodo parentes nostri carnales
 et multo plus spirituales tenentur in causa Dei persequi
 natos suos in casu etiam usque ad amissionem bonorum
 nature; plus enim obligantur Deo quam illis, sed et sic
 faciendo sibi et illis proficiunt. Secundo patet quod
 30 populus convenire debet ad puniendum etiam filium
 sacerdotis, non obstante quacumque iurisdiccione. Et
 tercio subditur causa huius, ut scilicet eis eveniat bonum
 utile et timor incussus toti ecclesie proficiat presentibus

How to obey
our parents.

What Holy
Scripture says
on this subject.

How earthly
and spiritual
parents ought
to treat their
children.

4. HLN: *ne offendantur*; ib. I: *timeando*. L: *ne timeantur*. 5. B: *et honor parentur (sic) commixtim*; ib. EGMN: *permixtim*; ib. A: *concurrent*. H: *currunt*. 7. AD: *precepta huiusmodi*. EHILNO: *huius*; ib. BC: *adimpleant*. 9. HL: *supra*; ib. L: *tamquam supra*; ib. N: *supra suam*. 10. LN: *naturale dominium*; ib. K: *domini*. 11. E: *impeyando om.*; ib. N: *vel impropereando aut*. 14-15. Et Exodi — *moriatur om.* 14. A: *Exodi 31*. 16. ACD: *et protervum*. 17. B: *audil*. 20. K: *vester*; ib. L: *et monita*; ib. K: *vestra*. 21. B: *et commessacionibus vacat ut*. 22. K: *obruat*. 23. AEH: *auferatur*. 24. C: *videns vel audiens*. 25. BC: *Ex istis notis patet*; ib. KN: *nota*. 26. IN: *prosequi*. 27. A: *suos in casu om.*; ib. BI: *ad om.* 28. CH: *obligamur*. 30. N: *etiam convenire ad puniendum etiam*; ib. I: *ad primendum*; ib. M: *etiam om.* 31. I: *etiam quacunque*. 31, 32: BIK NO: *Ac tercio*. 32. C: *adveniat*. 33. I: *timore*; ib. IO: *parentibus et*.

Sons have to support their parents in humility; but not to obey them in sinful things.

et futuris. O si istud mandatum servatum foret hodie, quam gloriosa foret ecclesia; nunc vero plus tenemur servare istam sententiam quam in veteri testamento, ut patet I Corinth. V; sed traditiones humane confundunt observanciam legis Christi. Ex istis patet quod filii⁵ tenentur parentes humiliter supportare; servorum est enim sufferre dominos suos, dum sufferencia sit salubris, verumptamen cum proles non causatur a parente carnali secundum spiritum sed a Deo, patet quod non tenetur obedire sibi in peccatis vel in quibuscunque que¹⁰ tardarent divinum obsequium. Hoc enim esset parentes deturpare.

The spiritual works of mercy must be tendered to parents by their children even more than bodily support.

Unde videtur quod nec patribus carnalibus nec spiritualibus tenentur filii honorem impendere, dum notorie peccant in Deum, quia tunc traditori Dei indigno honorem¹⁵ prestarent indebitum. Omnis enim lex que servum obligat creature superiori subintelligit excepcionem, quod servitium non contrariatur domino capitali. Debemus tamen obedire patribus eciam discolis, sed solum in consonis legi Christi. Debemus eciam pati illicita illata a patribus²⁰ eciam infidelibus et ipsis egentibus, ad finem quo resipiscant corporaliter suffragari. Dum vero sunt notorie obstinati vel legi Christi contrarii debent quoad corporale suffragium, quoad communicacionem vel salutacionem derelinqui, ut docet Salvator Matth. XVIII, 17. Aliter²⁵ enim *plus diligens parentes quam Christum non foret*, ut patet Matth. X, 37: *ipso dignus*; ymmo cum proles debet secundum sui facultatem omnem parentum miseriam relevare omnemque indigenciam et defectum supplere, sequitur quod infinitum plus debet spiritualia opera³⁰ misericordie quam corporale suffragium eis impendere. Non enim licet ministrare parentibus corporalia nisi sub habitudine ad spiritualia. Cum ergo secundum Apostolum, Rom. XIII, 8: *Non debemus quicquam homini nisi ut*

1. BGHILNO: *illud*; ib. A: *hodie* om. 2. B: *nunc* om. 3. H: *illam*. 4. ILNO: *legis humane*. 5. EHLNO: *observancias*. 6. B: *humane*. 7. I: *suos* om. 8. K: *dum proles non causata*. 9. C: *non debet*. I: *quod tenemur*. 10. I: *sed in quibus*. 12. C: *deturbare*. 13. C: *quod nos*. 13, 14. I: *nec spiritualibus* om. 14. H: *tenentur* — *impendere* om. 14, 15. N: *dum peccant indigne Deum extinctum est*. 19. K: *contrarietur*. 19. HK: *vel discolis*; ib. H: *in consoliis* (sic). 30. IK: *legis*; ib. C: *Del.* 21. ABDEGHLM: *et infidelibus*. 22. BC: *Dum ergo*; ib. M: *sunt* om. 23. I: *fuertint obstinati*; ib. H: *ut legi*. 24—31. I: *quoad* — *suffragium* om. 25. EMO: *Matth. 28. BH: 24 vl. 18.* 30. AB: *quod* om.

invicem diligamus, patet quod debemus parenti tam carnali quam spirituali secundum septem spiritualia opera misericordie ministrare, ut esurientes ex defectu panis scripture pascere, sicientes potu dulciori vel
 5 leniori vel subtiliori potare, infirmos peccato spiritu-
 aliter consolari, mortuos peccato exequendo secundum censuras ecclesiasticas sepelire, incarceratos peccato dyaboli oracione, informacione vel correptione liberare, infideles in domo matris ecclesie hospitare et nudos
 10 in virtutibus investire.

In istis quidem omnes Christiani, cum sint adinvicem parentes et filii, debent reciproce se iuvare, nec iurisdiccio vel mundi dignitas excludit aliquem quin debet a quocumque fratre suo cui Deus dedit facultatem opus
 15 tale recipere. Si enim spiritualis prepositus corporaliter egenus vel infirmus reciperet iuvamen corporale a subdito, quanto magis spiritualiter indigens et infirmus, ut loquitur scriptura Apoc. III, debet gratancius recipere a quolibet cui Deus donavit facultatem suffragium
 20 spirituale. Et ex virtute istius precepti tenemur ad correptionem fraternam suffragando membro matris Ecclesie; et hoc longe plus quam ministrando matri carnali in relevantibus miseriam corporalem. De istis vero est alibi longus sermo, et superius capitulo XII ostensum est ex
 25 ordine diligendi Deum quod plus tenemur amare matrem ecclesiam, cum sit bonum commune plus dilectum a Deo quam matrem nostram carnalem; et cum quolibet persona ecclesie sit filius ecclesie, patet ex lege supradicta quod mater ecclesia tenetur quemcumque talem
 30 filium peccantem presentare iudicibus lapidandum, hoc est veritatibus evangelicis concuciendum secundum interiorem hominem, et postremo permanente contumacia excommunicandum. Cum enim oportet ecclesiam se-

Our spiritual
 superiors may
 have to be
 corrected.

4. GM: *panis simpliciter*; ib. E: *scripture*; in marg. add.: *sacre*; ib. LN: *poto*. 4. 5. ABCD: *potum dulciorem, leniorem vel subtiliorem*. 7. C: *vel censuras*. 8. C: *informare*. 9. Codd. excepto K: *in domum*. 9. 10. HKLM: *nudos virtutibus*. 10. A: *vestire*. 12. IK: *se amare*. 13. E: *debeat*. 14. B: *cuius*; ib. BCD: *talem facultatem*. 15. I: *spiritualis amicus*. 18. B: *2° vel 3°*. C: *2*. 20. C: *illius*. 22. H: *et per hoc*. 23. GL: *relevamentis*; ib. G: *istius*. 24. G: *longius*; ib. ABC: *sed et*. 25. AIKLO: *Deum om*. B: *Deum quia*; ib. GN: *teneamur*; ib. ABDEGIMNO: *matrem om*. 28. C: *sicut*; ib. B: *ut patet*. 30. HIMN: *lapidantibus*. 31. GI: *concucientibus*.

24. Cf. Serm. IV, 384—387; 457—460. De Civili Dominio II, 70; III, 192.

It is chiefly the duty of the spiritual superiors to correct offenders; it is a pity that the prelates fail in this so much.

cundum aliquam eius partem stare fidelem, patet quod persona stans non foret fidelis filius nisi defenderet honorem parentum contra irreverenter degenerantes. Impossibile quidem est ex graciosâ permissione Dei quod non sint in ecclesia tales accusatores et iudices,⁵ licet hodie plurimum deficiat ecclesia in vocatis prelati. Sicut enim quaecumque pars sana humani corporis debet iuvare infirmam, licet nobiliorem in natura, cum ad hoc habeat potenciam et instinctum, sic evidencius est de membris ecclesie; non enim excludit dignitas vel iurisdiccio hominem a beneficio vel spirituali suffragio,¹⁰ quod est de lege nature, scilicet ut *quilibet faciat alteri, ut debet racionabiliter velle sibi fieri*, ut patet Matth. VII, 12, nec ponitur frustra talis potestas in presidentibus, ut patet Rom. XIII et Sapiencie VI, sed ad¹⁵ praticandum, ut patet Deuter. XXI et I Corinth. V.

Ille ergo offendit contra primum mandatum secunde tabule dehonorando patrem Christum et matrem ecclesiam, qui videns matrem suam in quolibet membro maculari, nedum non extergit maculam sed consolidat²⁰ vel dilatat, *quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*, ut in causa patris obicerent se filiis dyaboli et auferrent malum de matre ecclesia sponsa Christi. Unde sicut vigil videns fratri suo dormienti periculum imminere, quod vigilando posset effugere,²⁵ omittendo peccaret in Deum et in proximum, sic evidencius videns fratris periculum ex sompno anime. Ideo Rom. XIII, 11 canit distinccius Apostolus: *Hora, inquit, est iam nos de sompno surgere*. Non dicit *tempus* sed *hora iam*, ad denotandum quod quacumque hora³⁰ quis peccato dormierit debet eadem conteri et habita sacerdotum copia confiteri. Et hinc Christus et scribe

1. BEHLNO: eius om. M: eius partem om.; ib. BEHIKNO: *fideliter*. 1, 2. ACD: *quod pars*. 2. HIM: *defenderit*. 3. EM: *honorem patris*. 4. BC: *eum est*; ib. MN: *promissione*. 6. C: *deficiet*. 7. I: *Sic enim*. 8. GIM: *infirmam licet sit* (GM: *sit om.*) *nobilior*; ib. H: *licet nobilior est*. N: *licet nobilior in*. 8, 9. CI: *adhuc*. 9. M: *instructum*. 11. I: *hominem om.*; ib. GHKL: *beneficencia*. CD: *beneficencior*; ib. L: *et spirituali*. 12. EL: *que est*; ib. KLN: *scilicet om.*; ib. I: *faciat om.* 14. H: *nobis potestas*. L: *potencia*. 15-16. C: *Sapiencie — ut om.* 16. D: *Deuter. XXI om.* 20. C: *macularum*. 21. ABCD: *Deum*. 22. N: *in filios*; ib. I: *ut om.* 23. I: *afferant*. 25. E: *possit*. 26. M: *peccat*; ib. GHMN: *et proximum*. 26, 27. G: *sic enim*. 28. ACD: *Ideo gallus*; ib. ACD: *Apostolus om.* 29. B: *iam om.*; ib. I: *nos om.* 30. K: *horam*. 31. A: *converti*. 31-1. H: *Apostolus et sui scribe*. G: *scribe sui discipuli*.

sui tam vigilanter et fervide excitant vigilare; Marci XIII, 37 scribitur: *Quod uni dico omnibus dico: Vigilate.* De natura ergo membrorum ecclesie debet esse quod unumquodque sanum et sufficiens iuvet reliquum modo suo, ut docet Apostolus Rom. XII et I Corinth. XII, et membrum infectivum veneno peccati discontinuatum ac post terciam correptionem desperatum naturaliter abhorre; quod vero est membrum inferius, exponeret se periculo propter membrum nobilius, ut manus naturaliter se exponit pro capite, et per consequens filius naturaliter se exponeret pro parente, et eo potius in spiritualibus quo ipsa corporalia antecellunt.

Ex istis videtur elici triplex veritas; prima: quaecumque persona ecclesie militantis fuerit virtuosior est prior et per consequens episcopo vel papa principalior, quia coram Deo maior atque superior; talis enim est mirabilior et pater in superintendencia quoad Deum superior,

Secunda veritas: quod licet a quacumque persona simplici ad superiorem compositam sentita manifesta iniuria appellare, quia talis suffragii petitio est de lege nature. Unde Paulus in causa fidei, ut patet Act. XXV, Cesarem appellavit.

Tercia veritas: quod potestas iurisdictionis supra scripturam sacram humanitus introducta potest effectum legis divine cassando confundere. Nam lex Dei est quod superior quoad eum sit superior, et sic de aliis excellentiis. Traditiones autem humane dissipantes legem correptionis fraterne confundunt has veritates fidei, et sic declinant heretici ab evangelio Christi. Sed dimissis istis pro alio loco, patet redeundo quod non caret premio observancia huius mandati, cum subditur: *ut sis longevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit*

In the church militant the virtuous man must be ranked first even before bishop or pope.

Every person injured is entitled to appeal as Paul to Caesar.

The supreme judge is God's law, i. e. the Bible.

Human traditions confound these truths.

1. GN: vigilanter fervide. 1, 2. H: excitant vigilanter Matth. XIII. 2. G: scribitur om. 3. GN: ergo de. 4. N: unum quisque sanum. 6. O: membrum insanum; ib. GN: infectum; ib. GMN: discontinuant. EKL: discontinuat. 7. GLN: ternam. H: trinum; ib. M: desperatur. N: desperant. 8. BCDEHLN: que si vera sunt; ib. L: sint membra infirmo. 11. H: se om. 11, 12. I: ego potius in spiritualibus quomodo. 12. GHNO: corpora. 15. L: episcopus papa. O: episcopus vel papa; ib. B: principalior om. CD: principalior vel prestancior. 15-16. I: quia - superior om. 16, 17. ELN: imitabilior. 17. M: et om.; ib. H: et patri. 19-27. B: ad - tradici om. 19, 20. K: sentiam iniuriam manifeste. 21. EGHILMN: in casu. 23. HK: veritas est. H: appellat. 24. O: introductam. 24, 25. IM: legis Dei cessando. 25. O: dei causando. 25, 26. I: quomodo superior. 26. GHKLN: quoad Deum; ib. M: et sic de om. 26, 27. O: intelligentiis. 29. I: declinant; ib. ACD: heretice. 31, 32. I: ut sit.

What is meant
by the promise
that thy days
may be long?

We are
promised a
virtuous life,

leading to the
kingdom where
the blessed
reign.

There are three
reasons why we
are promised a
long life as a
reward for
honouring our
parents.

tibi. Quid queso plus appetimus quam vitam tam naturalem quam beatam? Beatitudinem vero secundum beatum Augustinum, Epistola XXXIV, nemo non appetit, et per consequens longevitas, quia in utraque vita perpetuitas naturaliter affectatur. Per hoc ergo quod sub-5 dicitur super terram, notatur vite virtuose promissio; avarus enim vel aliter viciosus est terra et infra terrestria animo implicatus. Quod si pro viacionis tempore insit, talis longevitas super terram quam pede corporis et anime hic calcamus, restat firma spes de perpetuitate 10 vite beate quam in terra vivencium expectamus. Psalmo XXVI, 13 scribitur: Credo videre bona Domini in terra vivencium. Quelibet enim natura corporea quoad essenciam terra dicitur; ut patet Genes. I, 1: In principio creavit Deus celum et terram; id est secundum Augustinum 15 naturam spiritualem et corpoream, que post vocatur aqua, abissus et terra, que non mutat essenciam, quamcumque formam substancialem induerit. Ideo terra quandoque dicit nude corporalem essenciam, et quandoque connotat formam elementarem infimam, et quan-20 doque peccati deformitatem vel moralem constanciam. Corpus ergo celeste, quod est terra vel patria in qua regnant beati, signanter dicitur terra vivencium, quia omnes ibi pure vivunt sine permixtione corporis vel anime. Hic autem tota nostra corporalis vita est quedam 25 mortis protraccio, cum continue membra aliqua moriuntur et vita sanctissimi citra Christum morte anime permiscetur; signanter ergo dicitur celum terra vivencium.

Est autem triplex ratio quare pro honoracione parentum longevitas promittitur in mercedem.

2. HIKLMN: *autem secundum.* 3. BHIKLN: *beatum om.; ib. L: non om.* 4. EHN: *que in.* K: *quod in.* 7, 8. EIM: *terrestri animo implicatur.* 8. GHKLNO: *implicatur.* 9. B: *pedem.* 10. C: *Calamus.* 12. O: *domini etc.* 13. A: *Quilibet.* 14. C: *terra videtur.* 15. I: *et secundum.* 16. M: *naturalem; ib. GLNO: corporalem.* 17. H: *quem non.* 18. GILMNO: *induit.* 19. I: *dicit omnimode; ib. BDIL: nude om.; ib. I: et om.* 20. H: *elementorum.* 24. C: *commixtione.* 25. EI: *nostra om.* 28. H: *ergo dicitur om.* N: *ergo om.*

3. In Ep. XXXIV (i. e. ad Paulinum, nunc XXXI) hic locus non extat. Sed cf. epistolam ad Nectarium Opp. tom. II, 393: *Beati omnes esse volumus hoc est appetimus* et passim alibi. 15. Cf. De Civitate Dei VII, cap. XXIII et Quaest. in Heptateuchum II, LIV: *Terram pro aqua non mirum est positam. Tota quippe pars ista extrema vel infima mundi terrae nomine censetur secundum id quod saepe dicitur: Deus qui facit caelum et terram.*

Prima quod ipsam inter fines intrinsecos summe appetimus, ideo consonum fuit illud premium premi pro primo et maximo mandato secunde tabule.

1. It is what we most desire.

Secunda ratio, quia Deus reddit hominibus mercedem tam merentibus quam demerentibus proporcionabiliter ad laborem. Ex hinc enim punit homines in quo peccant. Cum ergo observando hoc mandatum continuatur vita parentis, qui est secundum partem causaliter proles sua, rationale est quod vitam superhabundanter recipiat pro mercede. Unde ad denotandum istam supererogacionem trinitatis magnifice annectitur *quam Dominus Deus tuus dabit tibi*. Deus ergo ex sua gracia magnifica dat vitam perpetuam pro meritoria, brevi et pariali continuacione vite paterne.

2. It is our highest merit and most highly rewarded.

Tercia ratio est: Deus eternaliter ordinavit genus hominum secundum gradus prioritatis parentum succedere, in quo ordine decrevit parentes nedum temporaliter sed causaliter filiis anteponi. Dignum igitur est ut illi pro rogetur vita prospera qui humiliter condelectans divino ordini de generatione hominum honorat parentes quos scit Deum ordinasse secundum causalitatem precedere dignitate. Si, inquit Aristoteles in Predicamentis, aliqua dicantur ad subsistendi convertenciam et unum sit causa alterius, digne prius eo dicitur. Unde Ecclesiastici VII, 30 post honorificacionem parentum pro causa subditur: *Memento quoniam nisi per illos non fuisses*. Parentes enim sunt principia individuancia hominem quoad materiam, quia formam materialem individuata a tempore ipsi principiant; ideo dicit Hugo de Sancto Victore: *Qui non honorat eum a quo est, indignus est retinere illud quod est*. Signanter ergo huic soli mandato secunde tabule signatur premium, ne avaricia subtrahat ab eius

3. It is by God's ordinance that parents come first not only in time, but as the cause of our being.

This is the only commandment to which a

1. M: ipsam om. 1, 2. BC: maxime appetimus. G: appetitus.
2. ACGHKMN: promitti. 3. C: primum. D: primo om.; ib. I: maxime.
6. H: puniuntur. 7. BC: servando. 9. H: respiciat. 11. A: tuus
om. 12. O: tibi om.; ib. K: Deus enim magnificat. 14. I: vile patrie
vresentis. 15. I: naturaliter. 18. C: ergo; ib. I: ut om. 18, 19. I:
ibi prorogetur. BCD: porrigetur. D in marg.: vel prorogetur. 19. G:
cui humiliter. 20. ABCDEFGHM: honoravit. 21. M: procedere.
22. C: in dignitatem. HIK: dignitatem; ib. I: in presenti. M: in Predi-
camentis om. 23. O: a subsistendi; ib. I: convertencia; ib. I: causa om.
24. M: digne preterea; ib. GI: postea dicitur. N correxit. 25. EMN:
honoracionem. 26. L: Memento extinxit. Subtus: Mediata. 28. C:
induratum. 29. H: principiant. 30. I: indignum est. 30, 31. ABEM:
id quod. 32. BI: signanter premium. C: significatur; ib. H: subtrahatur.
I: subtrahet. K: subtraheret. 32-1. M: ab eis implecionem.

11. Exodi XX, 12. 22. Id est in Categoriis cap. IX De Priori.
26. Serm. I, 112. 29. Instit. in Decalogum (sed non ad verbum).

reward is
attached, lest
avarice or
distaste for
service prevent
us from
fulfilling it.

implecione, sicut nec fastidium serviendi. Nam in istis duobus retardantibus populus Iudaicus laboravit, ut patet Matth. XV, 5, 6. Quoad primum: *Vos autem dicitis: Quodcumque munus est ex me, tibi proderit: et non honorificabit patrem et matrem.* Et quoad secundum, ne-⁵ dum successit Iudeis post huius legis dacionem tam patribus quam filiis fatigacio in deserto, ex qua necessaria fuit ad observanciam huius mandati hortacio, verum ex ceca superbia ad subieccionem desidia; ergo Iohannis VIII, 33 referunt: *Nos semen Habrahe sumus et nemini*¹⁰ *servivimus unquam.* Tercia causa est, ut cognoscamus si huic precepto quod ex instinctu naturali obligat tanta merces adiaceat, multo magis remuneranda sunt alia precepta, ad que servanda tanta naturalitas non instigat.¹⁵

Six other
rewards
according to
Grosseteste:
1. Joy in
children.

Sunt autem alia sex premia observacioni huius mandati debita, que Lincolniensis colligit ex scriptura. Quorum primum est in filiis iocundacio; pro quo scribitur Ecclesiastici III, 6: *Qui honorat patrem iocundabitur in filiis.* Nam congruencia exigit equitatis, ut filius cuius²⁰ honoracione pater letatur, ipse quoque a filiis suis consimilem vicem recipiat; ut qualem parenti se exhibuit, talem erga se prolem sentiat; quod si forte prole carnali caruerit, cum scriptura non possit esse a veritate vacua, huius operacionis merito iocundabitur multiplicacione²⁵ filiorum spiritualium; hoc est bonorum operum vel filiorum imitacionis proficiencium sibi in talibus operibus fructuosus.

2. The blessing
of God the
Father.

Secunda merces est benedictio Dei patris; pro qua scribitur Ecclesiastici III, 10: *Honora patrem tuum, ut*³⁰ *superveniat tibi benedictio a Deo, et benedictio eius in novissimo manet.* Illam reor benedictionem, de qua Matthaei XXV, 34: *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum.* Patet autem ex dictis quod illa benedictio acquiritur ex honorificencia patris quadrupliciter, nam³⁵ ex operibus misericordie que in via facimus patribus

1. A: sicut enim; ib. A: Nam istis. 2. I: laborat. 5. Codd.: honoratis. 5, 6. I: modum successit. 6. C: succedit. 8, 9. M: ex cecata. 9. EGN: ad subieccionis desidia. N: desidia. In marg.: diffidiam; ib. C: decida ergo; ib. EHL: ergo om. 10. I: nos om. 18. A: pro quo scribitur om. 20. K: equitalem. 22. GN: recipiet; ib. EG: exhibuerit. 23. EIKLO: forte om. 25. BC: multitudine. 1: multiplicare. 28. A: virtuosus. 29. L: pro quo. 29-30. A: pro qua scribitur om. 31. HILO: et superveniet; ib. D: a Deo et benedictio om.; ib. I: in om. 32. I: novissimo twice. 34. B: quod et. 35. C: quadruplicis.

nostris triplicibus ob reverenciam patris nostri in celis, cui facimus illud opus; quandocumque fecerimus ipsum in nomine suo uni de suis minimis, adquirimus benedictionem finalem; et istam reor benedictionem et partem hereditatis quam pater Iacob dat Ioseph filio accrescenti secundum sortem duplicem quam adquisivit arcu suo et gladio, Genes. XLVIII et XLIX.

Tercia merces est benedictio patris temporalis. Ipsorum est enim benedicere filiis in recompensationem servicii honoracionis, unde Ecclesiastici III, 11 post mandatum annectitur hoc premium, cum subiungitur: *Benedictio patris firmat domos filiorum*. Dignum namque est ut ex merito honorificacionis parentis, a quo quis trahit esse, habeat mercedem in suo bene esse. Quod si hec merces quandoque corporaliter non provenit, multo fertilius quoad firmitatem domus spiritualis eveniat, cuius domus fundamentum est fides. Quadruplex paries est spes de redundancia boni quadruplicis; scilicet supra et subtus, ante et post in tempore, que omnia cedunt sanctis ad gloriam, de qua domo dicitur Proverb. IX, 1: *Sapientia edificavit sibi domum, excidit columpnas septem*, id est septem virtutes septem viciis capitalibus oppositas, vel septem Spiritus Sancti dona. Ista enim sunt fulcimenta caritatis que est tegumen huius domus.

Quarta merces est quod honoracio patris est gloria filii honorantis; unde Ecclesiastici III, 13: *Gloria hominis in honore patris sui*. Non enim de egenis parentibus sed peccatoribus debemus erubescere, quia honor et vituperium ad virtutem et viciū consequuntur; non enim bonorum nature vel fortune deformitas vel defectus sed bonorum gracie vel virtutis est Deo odibilis. Si enim parens in bonis nature defecerit, attende quod est miseria condicionis humane extra potestatem parentis, ut supra tangitur capitulo XIX. Unde Ecclesiastici III, 14: *Fili, suscipe senectam patris tui et ne contristes eum in vita*

3. The blessing of the earthly father.

4. The father's honour is the glory of the son.

1. BHILO: nostri om. 2. I: illud — fecerimus om. M: id opus. 4. B: istam finalem. M: illam benedictionem finalem. 5. ABCIHO: pater noster; ib. I: dedit; ib. CEKO: filio suo. I: filio suo adolescenti. 6. I: quem. 9. EL: recompensam. 10. C: Nam Eccl. 11. L: annectit; ib. B: cum om.; ib. A: subiungit. 12. D: patris om.; ib. C: format; ib. I: est om. 13. ACD: ex om.; ib. AD: honoracionis. 15. I: corpora. 16. A: eveniet. 17. I: domus om. 18. I: quadruplicitalis. 19, 20. BL: supra, subtus. 10. EHLO: cedunt. 21. GN: et excidit. 23. M: sunt. 24. C: tegmen. ELN: tegmen. I: regnum. GM: regimen. 25. O: est om. before quod; ib. AB: gloriacio. C: glorificacio. 29. I: et licitum. 31. EGINNO: a Deo. H: est Deo odibilis. 32. L: deficeret. D: defecerit om. ABC: defuerit; ib. I: attendatur; ib. C: quid. 34. I: 19 illius. G: cap. 1. 35. G: contristeris.

illius. Si defecerit sensu, veniam da, et non spernas eum in tua virtute. Quoad bona fortune patet Tobie IV, 23: *Pauperem quidem vitam gerimus, si autem timueris Deum, multa bona habebis.* Non tibi displiceat confortare parentes per morulam in angusto tigurio, cum decem mensibus⁵ educatus es satis anguste et fetide in materno utero, ut patet capitulo XIX. Si servitutem parentum erubeas, considera quod servitus peccati est infinitum abieccior, cum autem honor sit in honorante, ex primo Ethicorum capitulo VI, patet quomodo accumulatur filio pro honore¹⁰ ratione parentum gloria pro mercede.

5. Relief from every distress.

Quinta merces est a tribulacione liberacio; unde Ecclesiastici IX, 15: *Elemosina patris non erit in oblivione.* Et sequitur: *In die tribulacionis commemorabitur tui.* Istum diem puto diem finalis iudicii, quando erunt¹⁵ elemosine premiate, et quando qui Christum erubuerit et sermones decalogi, hunc erubescere faciet coram angelis Dei. Nam coram toto mundo arguetur servus ex infidelitate, miles ex vecordia, dispensator ex prodicione et omnimode minister ex omnimoda falsitate,²⁰ que est erubescencia patentissima, quia coram plurimis personis gravissimis; gravissima, quia ex peccatis turpissimis. Peccata quidem in Deum infinitum excedunt turpitudinem quamlibet naturalem. Considera ergo quam erubescibilis foret inhonestas verbi vel operis secundum²⁵ ultimum turpitudinis imaginabilis fieri terreno domino, et infinitum inhonestior est quelibet iniusticia facta Deo. Et est dicta erubescencia tercio acutissima, quia consequitur perpetuo carceri in pena gravissima degenerosissima mancipacio. Cum autem mandatorum observancia³⁰

1. GLMN: *sensus*; ib. C: *spernes*. 2. I: *Et quoad*; ib. ACDLM: *fortune Tobie IV*; ib. I: *scribitur (patet om.)*; ib. HKNO: *patet om.*
3. ABCD: *quidem om.*; ib. EHM: *autem om.* 4. I: *Non ergo*.
5. ABCD: *tigurio*. M: *turgio*. 7. I: *Si ergo*; ib. C: *virtutem parentum*.
9. I: *honore*. C: *horror*; ib. GILMNO: *ut patet ex*; ib. G: *ex illo*; in marg: 20; ib. BCD: *primo om.*; ib. I: *Ethicorum*. 10. ELMN: *cap. VI quoniam*; ib. EHI: *patet om.*; C: *patet quod*. 10, 11. HLM: *honore*.
12. I: *tribucione*. 13. I: *Gloria patris non in oblivione*. 15. I: *Istam autem diem*. EGHKLNO: *istam diem*; ib. MN: *finalis om.* 16. GILMN: *et inde qui*. K: *et quando Christum*. 17. GM: *decalogi habet*; ib. GIV: *facit*. CH: *faciat*. 20. C: *omnino*. 21. G: *patientissima om.* N in marg. addit; ib. BCEIK: *pluribus*. 22, 23. I: *turpissimis turpissima*.
23. A: *Peccatum . . . excedit*. 25. IMN: *inerubescibilis*. 26. BL: *imaginalis*. 27. I: *in infinitum*; ib. B: *et inhonestior*. 28. B: *acutissima*; in marg. addit.: *mancipacio*. 28, 29. L: *eam consequitur*.
30. L: *observacio*.

7. Vide supra p. 238. 9. Ethica Nicom. I, cap. 5 (III):
δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ . . .

et eorum prevaricatio ex secundo capitulo sint connexa nec sine eorum observancia est salus homini sed perit ab ipso omne bonum, cum prevaricatori nihil est utile, patet ex opposito convertibili quod ad huius mandati observanciam consequitur omne bonum.

Unde sexta merces quam Lincolnensis commemorat est solutio a vinculis peccatorum; unde Ecclesiastici III, 8: *Qui timet Deum honorat parentes*; et sequitur merces servanti hoc preceptum: *Sicut in sereno glacies, solvantur peccata tua*. Sicut enim mixta indurata virtute gelida ex virtute calefactiva a sua duricie dissolvuntur, sic cor induratum peccato virtute caritativa, frigescente in lapidem, per amorem Dei vel proximi ad humile ministratoriam obedienciam mollietur, que caritas primo debet incipere a parente. Christus autem obediencia sufficienti obedivit patri maiori habundanti quam servivit patri deitate pari superhabundanti, quando obedivit parentibus.

Sic ergo ad huius mandati observanciam movere debent preaccepta tribucio, multimoda preceptio, et finalis premiatio. Preaccepta tribucio est acceptum beneficium. Unde Ieronymus: *Nomina patris et filii sunt nomina pietatis, officiorum vocabula, vincula nature, secunda post Deum federatio*. Qui inquam parentes dedecorat est impius, inofficiosus, nature corruptor, et primi post Deum federis ruptor. Unde suadendo ad honorificenciam maternam sic loquitur: *Illam portavit diu in utero, diu aluit et difficiliores infancie mores blanda pietate sustinuit, lavit pannorum sordes, et immundo sepe fedata est stercore, assedit egrotanti, et que pro te sua fastidia sustinuit tue miserie facta est particeps*. Ad hanc quoque etatem produxit et ut Christum amares edocuit. Unde Thobias consuluit filio suo sub hac forma: *Cum accepit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et*

6. Release from the fetters of sin.

We are moved to keep this commandment by the previous gift, the repeated order and the final reward.

1. HL: *et eorum premiatio*; ib. B: *secundo om.* GHJKLMNO: *ex secundo capitulo om.* 2. I: *hominum*; ib. AHJKLMN: *si perit.* 3. A: *prevaricatorum.* 10. I: *iuxta*; corr. in marg. C: *nixta*; ib. D: *durata.* 11. B: *duricia*; ib. BC: *dissolvitur.* 1: *duricie solvantur.* 12. EGIN: *virtute calefacta.* H: *calescencia.* 13. BC: *et proximi.* 14. IN: *obiectivam mollietur.* EG: *obiecctionem.* 14, 15. ELM: *que caliditas primo debet.* 15-17. BCEGIKLMNO: *Christus — parentibus om.* 15. D: *Sic Christus obediencia.* 16. D: *maiestati habundanti.* 18. B: *Sic sequitur.* In marg.: *Hic deficit litera.* 19. M: *debet*; ib. BH: *tribulacio*; ib. B: *preceptio.* 20. E: *filialis*; ib. I: *Peraccepta*; ib. BH: *tribulacio*; ib. B: *preceptum.* 21. BIGN: *nomen patris.* 22. L: *nomen pietatis.* 23. EGIN: *Qui enim.* D: *Qui unquam.* B: *Nunquam.* HKMO: *Qui iuxta.* 24. G: *in offensus.* 24, 25. ACD: *et secundi post Deum.* B: *et secunda.* 25. H: *foederis raptor.* 26. C: *sicul.* 30. G: *miserie.* 31. A: *perduxit*; ib. ABDEHILMN: *et om.*; ib. L: *amaret.* 32. B: *consuluit*; ib. C: *suo dicens.* 33. IL: *acceperit*; ib. B: *meam om.*

honorem habebis matri tue omnibus diebus vite tue, memor enim esse debes que et quanta pericula passa sit pro te in utero suo Thobie IV, 3. Unde Ecclesiastici VII, 29: *Gemitum matris tue ne obliviscaris*. Ingratitudo quidem est peccatum turpissimum post tot accepta beneficia 5 retributionis gratuite oblivisci, cum lex gratitudinis requirit quod beneficiatus potens tanta vel ampliora receptis retribuat. Ratione ergo beneficiorum que a parentibus supereroganter accepimus, ad proportionabilem retributionem signanter astringimur. 10

The benefits we have received from our parents oblige us to repay them.

This is in accordance with the commandment of scripture and of nature, and with Christ's example.

Secunda via tripliciter variatur scilicet secundum mandatum legis scripture, mandatum legis nature, et exemplacionem operacionis divine. Primum patet Exodi XX et Matth. XV. Secundum patet de lege nature irrationabilium ut bestiarum et volucrum, quorum 15 proles rependunt affectionem parenti pro effectuofo beneficio ex instinctu naturali. Ex qua lege nature docemur nos facere similiter per locum a maiori. Narrat enim Ambrosius in suo Exameron, Omelia V, quod *avis ciconia deposito patris plumarum tegmine nudaque 20 pre senectute alarum remigio, soboles pennis propriis fovet, alimentum circumvolando ministrat et rostro membra patris alas et totum corpus iuvando erigit; et ideo vocatur apud Romanos avis pietatis propter insignem clemenciam*. Quanto magis nos, qui debemus esse vera virtute prediti, 25 debemus relevare parentes indigenos quibus sumus ex ampliori beneficio ultra legem nature ex mandato Dei obligati. Sed et Christus, cuius tota accio est nostra instructio, hoc idem docet in opere. Nam Luce II scribitur quod factus duodennis postquam ipsum requisierunt in 30 Ierusalem pro solitudine parentum reversus est cum eis *et erat subditus illis*. Secundo docet idem de synagoga

1. BI: *memor om.* 2. BEHLN: *enim om.*; ib. BN: *debet*; ib. N: *vassa est*; ib. BEHILO: *propter te*. 4. ABCDEGHLMN: *ingratitude*. 6. cum. E correxit: *unde lex*. 9. N: *superarroganter*; ib. B: *accipimus*. N: *recipimus*. 10. K: *astrunguntur*. 11. A: *scilicet om.* 12. A: *scripti*. I: *legisnature scripture* (twice). M: *legis scripture*; ib. K: *mandatum legis nature om.* 13. AD: *exemplacionis*. BC: *exemplacione*. I: *et explanacionem*. 14. GN: *Et secundum*. 16. EHNO: *affectuoso*. 18. MNO: *facere om.* 19. ACD: *enim om.* 20. GIM: *tegumine*. N: *tegimini*; ib. C: *mandatoque*. 23. GHILMN: *et hinc vocatur*. 25-26. B: *esse — debemus om.* 25. I: *predicti*. 26. B: *indignos*. CD: *indigentes*. 27. ACD: *Domini*. 28. I: *et om.* 29. BGHILMN: *hoc om.*; ib. B: *Nam om.* 30. ABCD: *duodenus*; ib. GHILMN: *requisierant*. 32. BCEHL: *docet illud*.

19. St. Ambrosii Hexameron lib. V, cap. XV. Opp. tom. I, p. 243. 32. Lucae II, 51.

matre sua, quam primo et principaliter relevavit miraculosis operibus; et Matth. XV, 24 de divinis testatur quod sic non fuit missus nisi ad oves que perierunt domus Israel. Propter quod Apostolus Rom. XV, 8 dicit Iesum
 5 *ministrum fuisse gentis Israelitice circumcise*. Et tercio docet idem in fine vite, quando matrem virginem discipulo virgini commendavit, dicens mulieri: *Ecce filius tuus*; deinde dicit discipulo: *Ecce mater tua*, Iohannis XIX, 26—27. Super quo dicit Augustinus Omelia CXIX: *Moralis*
 10 *insinuat locus. Facit quod faciendum admonet et exemplo suo nos instruit preceptor bonus, ut a filiis piis cura impendatur parentibus, tanquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, eciam cathedra foret magistri docentis. Ex hac doctrina sana didicerat Paulus Apostolus*
 15 *quod docebat I Tim. V, 8: Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior. Quid, inquam, plus domesticum alicui quam parentes filiis et econtra. Hoc ergo Christus edocuit, quando moriens matri de qua creatus fuit alterum*
 20 *quodammodo filium providebat, et ultra omnes discipulos quibus omnibus providit beneficia virtutis dilecto discipulo quadam peculiari prerogativa dedit matrem. Illa enim existens ecclesia in sancto sabbato valuit omnes ecclesias curatorum quoad fructus decimarum, quoad meritorium*
 25 *ministerium, quoad reciprocum spirituale solacium et quoad celeste salutiferum documentum. Ista ergo ecclesia que est congregacio duarum fidelium naturarum est appropriata Iohanni quoad spirituales modum habendi, licet ipsa et omnia que ista religio habebat erant illis communia.*
 30 *Quantum ad tertium, quod est finalis premiatio, narrat Lincolniensis mercedem septuplicem; scilicet vite longevitatem, in filiis iocunditatem, Dei manentem bene-*

St. Augustine
on Christ's
obedience.

The final reward
is sevenfold
according to
Grosseteste
(cf. supra
p. 306—309).

2. I: Matth. 6. M: Matth. III. E: VI; corr. in marg.: 15. 3. HKN: *verierant*. 4. D: Israel om. 5. ABCDEGIMNO: *Israelite*. Vulgate: *ministrum fuisse circumcissionis*. 6. EILMN: *idem* om. B: *illud*. 7. A: *mulieri* om. 9. B: *Super quod*; ib. K: *Omelia* om. 13. A: *et cathedra*. 15. EGHIL: *dicebat*. N: *quod dicens*; ib. CD: *Thess. IV*. 16. BCDEIKMO: *negat*. 17. G: *Qui . . . domesticus*. LN: *Quis . . . domesticus*; ib. I: *domesticus*. M: *domestici*. 19. B: *mater*; ib. ADGH KLM: *fuera*. I: *fuert*. 21. I: *previdit*. 21, 22. ACD: *apostolo quadam*. M in marg.: *Zwlastny (= principalis)*. 22, 23. G: *Illā eciam existens in sancto*. 22. N: *enim* om. 23. CI: *voluit*. 24, 25. BEH LN: *meritorum . . . et quoad*. 27. I: *duorum*. 28. ACDO: *specialem*. 29. I: *ista* om. M: *illa*. 31. KMNO: *septuplicem*. 32. H: *long-animitatem*.

9. St. Augustini In Ioh. Evang. tractatus CXIX. Opp. tom. III, 2, p. 1950. 23. De Potestate Pape, p. 45, l. 20. Serm. I, 29 n.

Tenfold are the dangers to him who does not carry out this commandment.

diccionem, ex patris benediccione bonorum firmitatem, gloriam et honorem de parente, liberacionem a periculis in tribulacione, et solucionem a vinculis peccatorum.

Est autem sexta merces preciosa, sicut patet per iuxtaposicionem pene sive periculi decemplicis que succedunt 5 in hono-
rantibus parentes; scilicet vitam abbreviari, in filiis non iocundari, per malediccionem parentum domum eradicari, mala fama notari, a Domino maledici, ab ipso oblivisci, infatuari, improprium pati, vite tedio usque ad mortem affici et ultimo lapidari. Omnia quidem 10 ista eveniunt impiis in parentes ad literam vel sensum mysticum hic vel alibi in futurum. De septem patet superius, cum omnium mandatorum servacio sicut et eorum prevaricacio sunt connexe, et de infamacione, lapidacione, infatuacione patet in locis scripture superius 15 allegatis; sicut enim omnia genera bonorum consequuntur ad perseverantem obedienciam mandatorum, sic omnia genera malorum prevaricatores obstinaciter consequuntur.

CAPITULUM VICESIMUM TERCIMUM.

As God's benefits to man are more numerous than any creature's, man is under the greatest obligation towards Him.

Ex istis colligi potest quod parentes sunt plus aliis 20 honorandi. Cum enim Deus infinitum plus benefacit homini quam aliqua creatura, cum est finis et origo totius beneficiencie facte summe libere secundum creaturas accidentaliter benefacientes quas ad hoc necessitat ut instrumenta sua, patet quod homo est Deo patri infinitum 25 obligacior quam creature; et cum obligaciones secundum beneficiencias sint tam disparium rationum, patet quod obligacio qua tenemur Christum diligere et honorare non tollit in Christo maiorem honorificenciam vel dileccionem ratione munerum humanitatis quam in alia persona 30 divina, quia ratio beneficiencie secundum deitatem in

4. GM: *Est autem octuplíciter*. EL: *octuplex*. HN: *Est autem octava*; ib. I: *quarta merces*; ib. B: *per om*. 5. G: *vel periculi*; ib. AD: *sempliciter*. Ceteri codd.: *decemplici*. 6. BGHLMNO: *abbreviare*. 8. H: *eradicare*; ib. H: *vetari*. M: *vocari*; ib. BI: *maledicti*. 10. BO: *ad om*; ib. B: *afficit ultimo*. 11. L: *eventient*; B: *istis impiis*. 13. G: *cum enim servacio*. HNO: *cum enim mandatorum*. 14. HIKL: *infamacione*; B: *de infamacio*. N: *infamacione om*. 16. I: *allegate*; ib. A: *genera omnium*. 17. I: *perseveracionem*. 20. ACDELNO: *qui parentes*. B: *quantum*. H: *qui sunt*. 21. K: *diligendi et honorandi*; ib. B: *enim om*; ib. I: *facit bene*. 22. D: *homini om*; ib. D: *aliqua om*. M: *aliqua*; suprascript.: *suple huiusmodi*; ib. B: *cum sit*; ib. I: *summe liber*. 23, 24. EGKLN: *secundum scripturas creaturas accidentaliter*. I: *secundum scripturas creatas*. 24. K: *unde facientes*. L: *facientes*. 27. O: *beneficienciam*. 31. INO: *divinitatem*.

Christo est tam equivoca, non conveniens in genere cum
 beneficiencia humanitatis, quod non componit unam,
 sed in Christo aggregatur honorificencie ratio multiplicior,
 sed non maior. Nam sicut accidens adveniens subiecto
 5 non facit ipsum quantitative maius, sic humanitas Christi
 adveniens sue deitati non facit ipsum meliorem, nec
 ratione beneficiencie huius duplicis nature honoraciorum
 vel a nobis plus diligibilem. Nam humanitas sua, cum
 sit instrumentum trinitatis, non tantum est laudanda
 10 proporcionabiliter respectu divinitatis quantum serra
 vel aliud instrumentum artificis propter opus. Ipsa enim
 conveniunt in genere et non iste due nature. Ideo
 quicquid debeo Christo ratione sue humanitatis, debeo
 sibi ratione sue divinitatis debitum illud per se causantis,
 15 et ultra quadam infinitate quoad objectum sum debitor
 deitati. Notandum tamen quod reduplicativa dicit simpli-
 citer et parcialiter causam huiusmodi, et sic conceditur
 equivoce quod iste homo secundum humanitatem istam
 est infinitum honorandus, non secundum illam per se sed
 20 propter inseparabilem unionem; nec dicit talis infinitas
 nisi excessum super omnem proporcionem rationalem
 inferiorem signabilem non infinitatem simpliciter.

Our obligation
towards Christ.

Why Christ
must be
honoured more
than any
creature.

Patet secundo quod Christus secundum humanitatem
 divinitati ypostatice copulatam est infinitum nobis
 25 honorabilior quam quisquam pater alius creatus; est
 enim honorandus yperdulia, cum redemit nos de cap-
 tivitatem dyaboli quod nulla creatura per se potuit. Ideo
 multa sibi conveniunt in quantum Deus et homo simul
 que nec possunt sibi competere in quantum Deus nec
 30 singillatim in quantum homo, sed in quantum iste homo.
 Ipse enim habet ex ypostatica unione proprietates
 individuantes que nulli alii possunt competere, que
 quidem proprietates nec sunt difference nec passiones

1. EHKLN: causa equivoca; ib. I: nam conventens. 3. N: honori-
 ficencia; ib. I: multipliciter. GLMN: causa multiplicior. 5. I: con-
 vertibile maius. 6. I: sue om.; ib. II: divinitati; ib. K: ipsam; ib.
 B: esse meliorem. 7. BC: honorabiliorem. N: honoracionem. 9. B:
 instrumentum ministerio. M in marg.: Hic vide bene et aperi intellectum
 ne sis hereticus. 10. AD: deidatis; ib. ACD: quam. 10, 11. BI: quam
 sacra vel. 11. GIM: Ipsa om. 12. B: ille due. C: est secunde.
 14. ABCDNO: deitatis; ib. ELNO: istud. 15. K: quandam infinitatem.
 16. I: quod om. 17. AELNO: huius. 18. BEGHIMNO: ille.
 19. BGHKLMO: infinite. 19, 20. H: licet propter separabilem.
 22. M: significabilem; ib. I: infirmitatem. B: infinitantem. H: infinitate.
 O: infinite. 23. C: tercio. 24. ABCDO: deitati. 25. AD: hono-
 ractor; ib. C: quisque. 26. A: redimit. 28. I: sibi om. 29. A:
 non possunt. 30. GMNO: sigillatim. 32-33. HI: individantes —
 proprietates om.

specifice. Et adhuc est plus honorandus in quantum Deus quam in quantum iste homo. Omnia ergo membra ecclesie debent naturaliter se exponere pro defensione huius capitis, et per consequens sue legis, sicut brachium instinctu naturali pro defensione capitis se exponit.⁵ Unde Chrisostomus in Imperfecto, Omelia XXVIII: *Ipsi, inquit, honores in Christo in prima facie videntur honores, revera autem non sunt honores diversi sed diversa ministeria*; ut puta oculi honor videtur quod illuminat corpus, sed hoc non est ei honor sed eius ministerium,¹⁰ et pedis humilitas videtur quod baiulat corpus, sed humilitas baiulacionis non est contemptibilitas, sed eius ministerium; propter quod homo dominans corpori nec honorat oculum in quantum limitat ad idem officium, nec contempnit pedem pro suo ministerio sed unum¹⁵ quodque membrum pro ministerio sine repugnancia pro mutua iuvancia est creatum. Sic constituit homo Christus ecclesiam secundum membra in diversis officiis, non quod unum membrum in quantum talis officii sit honoracius, ut Apóstolus in quantum huiusmodi honoracior et diaconus²⁰ contemptibilior, sic quod unus invidet alteri vel contendat circa inferioritatem sui officii, sed totam solitudinem suam instar membri proiciat quomodo potest ministrare alteri membro perficiendo suum officium, et in complecione vel abieccione illius officii in qua vocatus est habet laudem²⁵ vel vituperium quoad Deum.

Not the higher office in the Church is a claim for higher honour. The praise or blame depends on how the office is performed.

The titles of the dignities in the Church are titles of office, not of honour.

Et iste est sensus Rom. XII et I Corinth. XII, Et patet quod nomina que dicimus dignitatum in ecclesia sunt nomina officii non honoris, nisi forte accessorie ex complecione officii quoad Deum; et sic intelligit Apostolus³⁰ de apostolatu suo prima Corinth. IX, 16: *Si, inquit,*

1. BC: *Sed adhuc.* 2. EGHLMNO: *ille homo.* 3. EKLNO: *ex suo instinctu.* 4. GN: *in Perfecto.* 5. N: *in om. before Christo; ib. A: Christo primo; ib. I: et in.* 6. H: *autem om.* 7. I: *non est eius; ib. BE: ci om.; ib. GHKL: sed ministerium. N: sed beneficium.* 8. CD: *totum corpus.* 9. B: *corpus sed humilitas om.* 10. CDEHIKNO: *ipsa humilitas; ib. G: quod contemptibilitas; ib. K: secundum eius.* 11. BGMNO: *illud officium. C: istud.* 12. B: *sed — ministerio om.* 13. ADG: *membrorum.* 14. H: *primitiva iuvancia.* 15. M: *talis om.; ib. I: officii sit huiusmodi sit; ib. HI: honoracius. M: . . . acius (honor).* 16. EN: *in quantum huiusmodi officii. M: in quantum om. GKO: modi om.; ib. HO: honoracior.* 17. N: *contemprior.* 18. I: *circa honoracius ut apostolus in quantum ad.* 19. G: *ministrari.* 20. GHO: *ut in.* 21. B: *aut abieccione; ib. GKMNO: in quo; ib. O: habeat.* 22. I: *Et — Cor. XII om.; ib. E: Rom. 13; ib. I: Ex hiis patet.* 23. B: *ecclesia non honoris sunt nomina sed officii quoad Deum. Et sic. O correxit.* 24. C: *intelligitur.* 25. A: *Si enim, IN: Si quid.*

St. Paul's
example.

Higher rank
corresponds to
higher office.

Whosoever
loves God, loves
his neighbour
also.

evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit; quasi diceret, hoc debeo primo ratione officii apostolatus, nec inest mihi honor vel gloria nisi mediante complectione officii, cum honor vel gloria per se et
immediate consequitur meritum ministrando, et non nisi mediate vel per accidens nomen officii. Si enim quis vere sortitus est nomen officii, tunc mediante ministerio habet laudem, si solum nominatenus, tunc non habet illud nomen nisi equivoce sine laude. Et
hinc dicit Christus Matth. XX, 26, quod maioritas suorum discipulorum attendi debet penes maioritatem ministerii, et Apostolus I ad Thimotheum III, 1: Qui episcopatum desiderat bonum opus desiderat. Sic ergo quodlibet membrum ecclesie, cum habet supra se caput
misticum, debet leges capitis observare. Componit enim hoc caput cum qualibet persona alia ecclesie a qua recipit iuvamen, iuxta illud Apostoli I Corinth. III, 9: Dei enim adiutores sumus. Et ideo verissime dicit Christus, Matth. XXV, 40: Quamdiu fecistis uni ex fratribus meis
istis minimis, mihi fecistis; et Act. IX, 4: Saule, Saule, quid me persequeris? Cum enim Christus secundum deitatem sit Dominus totalis ecclesie, patet quod in pugnando ipsam in pugnatur dominus, et impediendo quodcumque membrum ecclesie impeditur iuvamen
capitis, et sic pro defectu membrorum. Et patet quomodo diligere Deum et proximum convertibiliter consequuntur.

Patet etiam quod venerabilis persona ecclesie se habet ad membra sua in honoracione et bonitate sicut homo ad suas partes quantitativas, et Christus qui est caput
 misticum ecclesie, ac si foret secundum humanitatem anima eiusdem. Unde sicut anima est eadem persona cum homine, ita videtur quod stat eadem persona ecclesie quecumque persona affuerit vel defuerit citra

1. BCDEGHLMN: *evangelizo*; ib. BEGHKMN: *enim* om. — 3. B: *mediate*. 4. IN: *et gloria*. 5. ILM: *in ministrando*. — 6—7. GH: *si enim — officii* om. 7. N in marg. add.: *vere* om.; ib. C: *desortitus*; ib. B: *est quis nisi officii*; ib. I: *mediate*. 8. GK: *sed solum*. H: *sed si*. 10. I: *maioracio*. 11. G: *discipulorum suorum superiorum*. N: *discipulorum superiorum*; ib. I: *maioracionem*. 12. BC: *sui ministerii*; ib. K: *et* om. 13. I: *bonum opus desiderat* om. 14. ACDH: *intra se*. BEKMNO: *infra*. L: *habeat infra*. 16. E: *cum aliqua*. 19. I: *Matth. 2: Qui uni minime sic michi et Act. GHN: Quamdiu fecistis et Act. LMO: uni ex minimis meis fecistis etc.* 20. B: *istis* om.; ib. M: *Act. 8*; ib. I: *Saule salve*. 21. I: *enim Christus* om. 21, 22. I: *secundum dignitatem*. 22. ABD: *talit*. C: *locius*. 24. B: *impediatur*. 25. ABCD: *de profectu*. A: *correx*; *pro defectu*; ib. G: *patet quod*. 26. N: *consequentur*. 29. H: *Christus et caput qui est caput*. 31. B: *eadem anima*. 32—1. I: *videtur quod eadem persona affuerit vel defuerit citra Christum*. 33. AD: *ecclesia*.

The whole of
the predestined
form a body,
whose head is
Christ.

This body is
the Catholic
Church.

The believing
Christian is
united with it by
predestination.

Christum; et ita videtur quod sponsa Christi est magno sacramento ydemptificata Deo, sic quod vere dicere poterit quamlibet personam huiusmodi esse eius membrum; sicut enim anima cum quacumque materia sufficiente ipsam per se subiectare constituit eandem personam⁵ hominis que est ipsa anima, ita videtur Christus cum quolibet Christiano constituere eandem personam ecclesie, que est Christus. Et ita videtur triplex ydemptitas christiani ad Christum preter idemptitatem specificam; prima, qua omnes Christiani predestinati simul collecti¹⁰ constituunt unam personam que est sponsa Christi, cuius persone forma vivens est caritas. Christus autem est caput extrinsecum huius sponse.

Secundo vero componit cum dicta sponsa unam personam, que est ecclesia catholica individuata a Christo¹⁵ ut forma, et ab illa ecclesia tanquam materia.

Tercio vero potest intelligi persona Christi ut anima et quilibet christianus ut forma, ita quod corpus Christi mysticum sit persona Christi, non dicens nisi personam Christi cum quocumque alio fideli homine predestina-²⁰ tionis gracia copulatum; et sic eadem est persona Christi cum quocumque vel quibuscumque predestinatis sociata, licet materie varientur secundum numerum personarum hominum, non quod aliqua talis persona sit Christus sed membrum Christi, et quelibet eius pars²⁵ pars Christi sed non membrum eius. Et sic est triplex copulatio nature humane ad Christum; prima maxima et ypostatica qua natura copulata est eadem persona que Christus; secunda qua persona copulata non est Christus sed eius membrum; et tertia qua natura copulata³⁰ aggregative constituit personam, cuius Christus secundum humanitatem est pars, ut patet infra tercio huius, capitulo XLIII.

1. K: magna. 2. C: condemptificata; ib. M: adeo. 3. EGIMNO: possit; ib. H: personam esse huius membrum; ib. EGIMNO: huiusmodi membrum. K: huiuscemodi; ib. B: esse om.; ib. K: eius om. 4. K: enim materia; ib. I: sufficit. 9. I: preter idemptitatem specificam om. 9, 10. B: specifica primum. 10. M: a qua. 13. B: sumus sponse. 14. G: Secunda; ib. I: dicto sponso. 16. B: sicut forma. 17. K: Tercio non potest; ib. B: vero om. 18. B: et om.; ib. I: forma ista. GM: ut materia ista. 19. and 20. B: Christi om. 20-22. H: alio — quocumque om. 22. I: cum quacumque. 23. I: variantur. 23. B: et personarum. C: et personas; ib. GHLMNO: alia. 25, 26. BCINO: pars once. 26. B: duplex. 27. GMN: ista prima maxima. 28. A: apostolica; ib. I: que natura. 29. BCD: que est Christus; ib. GMO: natura copulata. 32. BI: tercio huius om.

Et patet quod pro ista triplici unitate orat Christus Iohannis XIII, 11: *Pater sancte, serva eos quos mihi dedisti ut sint unum, sicut et nos, et sequitur: non pro eis rogo tantum sed pro eis qui credituri sunt, per verbum* 5 *eorum in me ut omnes unum sint; sicut tu pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Et sequitur: *Ego claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus, ego in eis et tu in me, ut sint consummati in unum.* Istam autem unitatem alias 10 diffuse exposui; et isto modo videtur Apostolum loqui I Corinth. VI, 15—16: *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi; et sequitur: Qui autem adheret Deo unus spiritus est cum eo; super quo Bernardus libro quinto ad Eugenium: Deus sic inest, ut unum proinde* 15 *cum nostro spiritu esse dicere quis non timuerit, et si non unam personam unam vero substantiam.* Et sequitur: *Deus inest anime tanquam vita.* Unde Gregorius XXIII Moralium, primo capitulo super illo Iob XIX capitulo *Scio quod redemptor meus vivit. Sciendum, inquit, est quod* 20 *redemptor unam personam se cum sua ecclesia quam assumpsit exhibuit. De ipso enim dicitur qui est capud Christus, cursumque de eius ecclesia scriptum est: Et corpus Christi quod est ecclesia; et sequitur quod Christum et ecclesiam unam personam credimus.* Hoc etiam unius 25 persone actibus signari videamus, nec aliter video quomodo potest scriptura sane intelligi. Unde tercio de doctrina christiana dando primam regulam Ticonii ad intelligendum scripturam dicit Augustinus quod Christi et ecclesie est una persona, quia Galat. III, 29 dicit sic

The bodies of the believers are members of Christ.

St. Gregory on Christ's unity with the Church.

St. Augustine.

1. HIKNO: *Et pro ista tercia (HKNO: triplici) unitate orat* (B: erat) *Christus Iohannis; ib. E: oravit.* 2. A: *Iohannis om.*; ib. DILO: *sancte om.* 3. I: *ut sicut et.* 5. A: *et omnes; ib. I: sicut cum.* 6. ABCD: *sequitur tercio.* 8—8. I: *ego — autem om.* 9. I: *Istam om.* GHKLMNO: *Illam; ib. BGHK: autem om.* 10. I: *exposui, non nunc dimitto.* (Rectius: ideo nunc); ib. HLN: *et illo. B: in illo modo.* 11. GH KMNO: *quia; ib. BC: corpora om.* 12. ACD: *autem om.* 13. ABCDI: *Domino; ib. ABCDGHNO: cum eo om.* 13, 14. I: *libro secundo.* 14. EI: *inest nobis; ib. I: provide.* 15. AD: *spiritui; ib. I: ne timeat.* 16. BHK: *una ve; ib. C: vere.* 17. BCIMO: *quasi vita.* 18. B: *18 Mor.*; ib. GILN: *super illud. H: super Iob 19; ib. ECHLM: capitulo om.* 19. B: *meus om.; ib. C: inquam; ib. I: est om.* 23. I: *quod est sponsus ecclesie; ib. M: in ecclesie.* 24. B: *Hoc et. K: Hoc est.* 25. C: *significari.* 26. EGHKILN: *Unde Augustinus.* 27. B: *dando prima resti; ib. I: Ticonii om.* 29. I: *et una et Galat.; ib. GN: Gal. VI; ib. ACD: sic om.*

3. Ioh. XVII, 20—21. 7. Ioh. XVII, 22. 10. E. g. De Ecclesia cap. V et alibi. 13. St. Bernardi Opp tom. I, 787. 17. St. Gregorii Moralia XXIII, cap. I. Opp. (Migne) II, 251. Cf. De Ecclesia p. 21. 26. Aug. Opp. III, p. 82. Cf. De Ecclesia p. 4.

Apostolus: *ergo semen Abrahe estis*, cum sit unum semen Abrahe quod est Christus. Cum ergo transitur a corpore ad caput vel econtra, non receditur ab una eademque persona. De eadem enim persona loquitur Isaias LXI, 10 *quasi sponsum decoratum corona et quasi sponsam ornatam monilibus*, ideo collaudat ecclesia Deum in dedicationibus materialium ecclesiarum, eo quod ecclesiam fidelium quam ipse inhabitat sponsam vocare dignatus est.

St. Augustine
(continued).

Unde super Psalmo XXXVII dicit Augustinus Christum 10 vere dicere *longe a salute mea verba delictorum meorum* ratione corporis sui. Et postquam probavit ex scriptura istam sententiam. *Sic*, inquit, *audiamus ecclesiam tanquam unum, et tamen caput tanquam caput et corpus tanquam corpus*. Non, inquit, *dividuntur persone sed distinguuntur* 15 *dignitas*. Et super Psalmo XXXIII: *Dominus noster in corpore suo, quod est ecclesia, minor fuit primis temporibus et ecce iam senuit; unde debemus credere quod caput nostrum Christus est, corpus autem capitis illius non solum nos sed omnes qui ab inicio seculi fuerunt iusti,* 20 *caput Christum habent ex eadem fide viventes, ut sit ipse caput totius civitatis Ierusalem connumeratus omnibus fidelibus ab inicio usque in finem*. Et super Psalmo XLII: *Esurit ecclesia, esurit corpus Christi, et homo ille ubique diffusus est, cuius caput sursum et membra deorsum,* 25 *eius vocem in omnibus psalmis vel psallentem vel gementem vel letantem in spe, vel suspirantem in re notissimam iam et familiarissimam debemus habere ut nostram*. Quotlibet sunt huiusmodi dicta sanctorum confitentium

1. BEINO: *ergo om.* 2, 3. EGHKLMN: *quando ergo transit a corpore ad.* 3. I: *vel econtra om.*; ib. B: *non recedit*. H: *non recipitur*. 4. I: *Et de eadem*. ABC: *Eadem enim*; ib. D: *eadem enim persona om.* EHNO: *enim om.* 5. GHIO: *Isaie VI*; ib. I: *cum sponso decoratum bona*; ib. M: *eum sponsum*; ib. O: *decorant*; ib. A: *cum corona*. BN: *cum om.* K: *de corona*. 6. B: *monili sed*. K: *monilibus ecclesiarum materialium*. 7. K: *materialium om.* 10. I: *Psalmo 184*. 11. B: *dilectorum*. 14. ABCD: *ut tamen*; ib. I: *ut caput*. EHKLNO: *ut cum caput tanquam caput*. 14, 15. B: *tanquam corpus om.* 15, 16. ELMN: *distinguuntur dignitates*. G: *distinguuntur per dignitates*. 16. BCG: *Deus*. 17. EMNO: *iunior*; ib. I: *in more fuit*. 18. B: *genuit*. 20. E: *sed et omnes*. 20—21. B: *iusti — habent om.* 21. B: *et sit ut*. 22. A: *consideratis*. BCDGKLMNO: *connumeratis*. 23. BGHLMNO: *ad finem*. 24. B: *ubique om.* 26. I: *vel om.* before *psallentem*; ib. BD: *vel gementem om.* 27. BCD: *conspirantem*. H: *spirantem*. 28. ABD: *iam om.* 29. A: *Quotlibet*; ib. L: *modi om.*

7. Cf. De Ecclesia p. 269. 10. Opp. IV, p. 400. 16. Rectius ut videtur super Psalmo XL Opp. IV, p. 453. 23. Ibid. Opp. IV, p. 476.

hoc de fide. Solucio vero instanciarum patet alibi. Patet tercio quomodo post divinitatem et humanitatem Christi ac matrem ecclesiam parens spiritualis, ut papa, episcopus, curatus vel alius prepositus in casu in quo
 5 ministrat ampliora carismata est plus parente carnali honorandus, quia cum beneficium superiorum sit causa honoris, et bona spiritualia precellunt bona nature, videtur quod prepositus apud Deum honoracior in spirituali ministerio, sedulior quam pater carnalis mini-
 10 strans bona nature, sit apud beneficium honoracior.

Sed quis est talis prepositus et laudabimus eum? Licet enim pater carnalis sit causa remota omnium istorum carismatum, et ex hinc sibi carnaliter plus afficimur, tamen pater spiritualis ministrans proximo ad
 15 formam huiusmodi ex ampliori caritate meretur a subdito ex maiori beneficio plus honoris. Licet soli spirituales hoc sapiant, veritas tamen est quod honoracior atque superior in reputatione faciei ecclesie iam decepte est inhonoracior propter defectum amplioris ministerii.
 20 Obediencia tamen in canonicis hoc est de lege Christi emanantibus maioribus in facie ecclesie, licet secundum veritatem sint discoli, est ferenda. Et ita honor capitis cuius preposituram induunt est illis non tanquam illis sed tanquam ymaginem Christi gerentibus tribuendus.
 25 Et si queritur de parente carnali quis cui preponitur in honore, dico quod pater: propter sexus dignitatem, propter partis materialis nobiliorem et virtutis informative ampliorem ministracionem; hoc enim excedit omnem sollicitudinem matris in educacione quam nutrix
 30 possit suplere. De parentibus vero remotis iam mortuis certum est quod remanet una obligacio ad ipsos iuvandum meriti suffragio. Ipsi enim benefecerunt nobis tam quoad

The spiritual father has a higher ministry than the earthly father and thus deserves the greater honour.

Spiritual superiors must be obeyed in every thing that is ordered by Christ's law, even if they are themselves unworthy.

Of the earthly parents the father is to be honoured first; deceased parents must be remembered in prayer.

1. I: *Et hec est de fide*. N: *hoc est*; ib. I: *Solucio vita ali* (sic). KN: *Solucio una*. 2. HO: *deitatem*. 3. H: *patris spiritualis*. 4. B: *vel curatus ac*; ib. AD: *casu quo*. 5. I: *ministra*; ib. ILN: *corporali*. 6. AD: *superioris*. 6, 7. BCHIK: *causa bonorum*. GN: *causa inferiorum honorum et spiritualia precellunt bona*. L: *causa superiorum honorum*. O: *causa honorum*. 7. EHL: *bona om*. 9. I: *ministerio om*. 10. A: *ad beneficium*; ib. NO: *honoracior*. 11. BC: *laudamus*; ib. I: *eum om*. 13. BC: *illorum*; ib. G: *extinde*; ib. M: *plus carnalitatis sibi*. 14. G: *cum pater*; ib. C: *proxime*. 15. B: *meremur*. 16. ACD: *beneficiencie*; ib. EGL: *plus honorari*; ib. I: *Sed licet*. 17. N: *honorancior*. 17, 18. B: *aut superior*. 18. D: *faciei om*. 19. H: *beneficii ac ministerii*. 23. I: *non om*. 25. B: *cui pater ponitur*. 27. H: *meliozem et nobiliozem*; ib. ABCDEGKM: *nobilioris . . . amplioris*; ib. I: *virtute ampliorem*. 28. I: *et hoc excedit*. 28, 29. B: *hoc enim excedit omnem sollicitudinem* twice. BEGHLMO: *enim om*; ib. H: *excludit omnem*. 29. IK: *ymmo remotis*. 30. L: *posset*. 31. EINO: *ad illos*. K: *ad illos iuvando*. 32. M: *merito*.

Against them,
whether living
or dead, nothing
must be done
out of illwill or
revenge.

How to act in
doubtful cases.

St. Gregory's
example, who
saved the
emperor Trajan
from purgatory
by his prayers.

bona nature quam gracie, preter hoc quod dimiserunt
suis heredibus bona fortune, pro quibus in casu nocentibus
contingit iam viventes ipsis debere remissius; non enim
est vindicta vel maleficiencia vivis aut mortuis exhibenda,
sed pro predestinatis mortuis licet malefecerint est 5
orandum. Verumptamen licet quandoque contingit quod
benefaciendo inimicis quis ex maiori fervore caritatis
amplius mereatur, tamen secundum legem caritatis viator
tenetur plus diligere amicos dantes occasionem ex
beneficio ad amandum quam inimicos ex quibus capitur 10
materialiter occasio ut ametur. In talibus tamen nobis
ambiguis debemus nos tenere in communibus, proficiendo
ecclesie catholice principalius quam cuiquam eius membro
et descendendo ad individua subintelligere condicionem
quod hoc isti persone eveniat, si sit beneplacitum Deo. 15
Unde personalibus affectionibus est error merencium,
ut patet de beato Gregorio qui meruit Traiano imperatori
liberacionem de purgatorio profundissimo propter affec-
cionem quam habuit ad eum ex colore iusticie. Narratur
enim in vita beati Gregorii quod Traiano Imperatore 20
Romano ad bellum vehementissime festinante occurrit
vidua, expetens iudicium de sanguine filii iniuste perempti
quod imperator in reditu promittebat. At illa: *Quid si
in prelio mortuus fueris?* At ille: *Qui post me imperabit.*
Cui vidua: *Nonne melius erit tibi si tu iusticiam mihi 25
facias ut inde mercedem recipias, quam quod alteri hanc
remittas?* Tunc Traianus pietate commotus dissiluit et
ibidem innocentis sanguinem vindicavit. Quod factum

1. BCHILNO: bonum; ib. B: propter hoc; ib. GMN: hoc om. 3. M: Racio enim est. 4. I: aut malefici. KN: aut maleficia. O: aut maleficio; ib. G: vel mortuis. 5. I: pro om.; ib. BIKLM: malefecerunt. 6. I: quod om. 8. I: ut amplius mereamur. 10. GIKLMNO: ad iuvandum; ib. ACD: non capitur. G: causatur. 10, 11. EHL: capiatur materialis. 11. M: materialis. G: materialis occisio vel occasio; ib. ABCD: amentur; ib. I: In talibus unde. 11, 12. H: talibus tantum ambignis. 12. H: nos cavere. 13. principalis. A addit: ut inde mercedem recipiamus. I: principalibus. 14. BCEKM: intelligendo. GHLNO: subintelligendo. 16. BC: Unde et. 19. BGIN: Troiano. 19. HI: ad Deum; ib. LN: calore. 20. BGIN: Troiano (sic et in seqq.); ib. GIN: imperatori. 21. M: festinante om. G in marg. addit; ib. L: excurrit. 24. I: Qui om. 25. AB: vidua; ib. AD: tibi quod. 26. M: hanc om. 26, 27. AD: hoc remittas. 27. EGINO: motus dissiluit et illi. 27, 28. GLNO: et illius.

17. Cf. De Ecclesia p. 531, 533, 534. Serm. IV, p. 31, 33. Historiam de Traiano supramemoratam in Vita St. Gregorii auctore Paulo diacono (Opp. Gregorii Magni ap. Migne I, 36) invenire poteris. Vide et Peraldum, Summa Virtutum I, 31. Sic et in Floribus Historiarum ed. Luard I, 291.

beatus Gregorius per forum Traiani Rome transeundo commemorans, ad basilicam beati Petri veniens pro Traiani infidelitate amarissime flevit, cui divinitus responsum est: *Petitionem tuam implevi, sed caveas ne pro dampnato*
alias preces fundas. Unde data sibi adopcione vel in
 5 purgatorio biduo cruciari aut toto tempore vite huius doloribus fatigari, electo secundo, continue aut febribus laboravit aut podagre molestia pressus fuit. Ex isto patet quod iste sanctus licet meruit sic orando, tamen
 10 peccavit venialiter; unde et punitus est ad exemplum aliorum, quod non in affectionibus personalibus improvide perseverent. Quomodo autem fuit illud possibile? Non est mihi difficultas, utrum Traianus fuit illuminatus fide Christi ante mortem et in loco inferni expectans pur-
 15 gacionem et suffragii oracionem a beato Gregorio, ut detur exemplum aliis standi pro iusticie complemento, vel anima corpori reunita in gracia illustrata, quia certum est quod non fuit prescitus nec pene perpetue con-
 20 dempnatus, sed ut salvetur per hoc medium eternaliter ordinatus.

De loco autem, in quo anima fuit, est proposito isti impertinens.

Conceditur ergo quod contingit orare Deum, si sibi beneplaceat iuvare personam cui afficitur. Sed caveatur
 25 quod affectio non sit carnalis vel aliter inordinata, quod peticio sit condicionata et quod assistente vite sanctitate prestancior ministracio ecclesie non sit omissa, et tunc licet alternare orando nunc specialiter pro persona cui afficitur, ut consuevit ecclesia, ut sic affectio acuatur
 30 et pro universali ecclesia que debet plus amari devocius deprecetur. Talis enim generalis oracio habet plus rationem meriti et secundum caritatem maiorem ordinate profusa plus iuvat personam in purgatorio cui deprecans

How
 St. Gregory was
 punished
 because of his
 petition on
 behalf of
 Trajan.

Conditions
 under which
 we may pray
 to God for
 others.

General prayer
 is of greater
 merit and benefit
 to the souls in
 purgatory.

1. B: *Troyani imperatoris transeundo*; ib. EGHILNO: *Rome om.*
 3. I: *revelatum est.* 4. C: *implemus.* 5. I: *alias alias.* EL: *aliquas*;
 ib. HO: *effundas.* 7. B: *in doloribus.* 8. I: *laborat*; ib. GHIKMNO:
Ex istis. 9. L: *licet om.*; ib. ADI: *sibi orando*; ib. A: *tamen om.*
 10. B: *punitus erat.* 12. B: *perseverant*; ib. K: *autem om.*; ib. BC:
fit hoc. GM: *hoc fuit.* K: *hoc.* N: *hoc fiat*; ib. I: *illud om.*; ib. I: *non*
om. 13. I: *fuit om.* 17. M: *et gracia.* LO: *in gracia et gracia.*
 N: *vel gracia.* 18. A: *nec perpetue.* C: *pena perpetue.* 20. KO:
ordinavit. M: *ordinat.* 21. ACD: *autem om.* H: *quo aut in quo*; ib.
 I: *fuit om.* 23. C: *continuit.* 25, 24. GHIMNO: *si sibi placeat.*
 24. GN: *Sed teneatur.* 25. EL: *ne affectio sit carnalis*; ib. IK: *cor-*
poralis; ib. BD: *inclinata inordinate.* 26. BCD: *in vite.* 28. C:
spiritualiter. 30. M: *debet om.*; ib. I: *devocionis.* 32. R: *ratione.*
 33. CGHIKLINO: *perfusa*; ib. EGHLMNO: *plus om.*; ib. I: *per per-*
sonam (plus om.). 33—1. I: *in purgatorio — obligatur om.*

specialiter obligatur. Deus enim partitur meritum orantis pro passis in purgatorio proportionaliter ut ipsi decedentes in maiori gracia amplius meruerunt; sic quod sepe contingit ditissimum seculi in nullo vel in pauciori alleviari in purgatorio pro distribucione elemosinaria 5 bonorum fortune que occupaverat hic in via quam proximum egenum decedentem in maiori gracia. Ipse enim verius dominatus est ipsis bonis quam civiliter quilibet occupans, et modo devolutis bonis ad capitalem dominum servum meliorem et fidiorem plus premiat 10 pro mercede, cum cessante omni occupatione proprietaria post hanc vitam in utroque statu scilicet purgatorii et patrie erunt cuncta communia secundum gradus meriti, cum non erit personalis acceptio apud Deum; ibi enim uniuscuiusque meritum iuvabit quemlibet 15 secundum gradus caritatis quo meruit.

Reasons why we should pray for souls in purgatory, above all for parents and kinsmen.

Debet autem movere nos iuvare parentes et specialiter proximos in purgatorio suffragio meritorum, quod ab illis, quando nobis non suffecimus, beneficia multa recepimus, quod illi sunt in statu pene acerbissime quo nequeunt 20 se iuvare, et quod exinde consociatis nobis in patria participabimus undique plus premii gaudiosi. Et est talis honoratio mortuorum eo securior quo honoratus non exinde extollitur inani gloria, quo omnes participes laudant eum, occasione cuius recipiunt illud 25 suffragium; et cum non possunt ibi excidere a caritate vel ex novo peccato ad capacitatem se indisponere, cum oportet naturas simul premiandas simul mereri, patet quod meritum factum pro mortuis purgandis et specialiter secundum intencionem generalem est promerenti et 30 elemosinariis suis securius. Debet ergo proles viva iuvare parentes mortuos honore debito eo cicuius, uberius et affectuosius quo illud penale est acerbius et in inpotente se iuvare molestius, quoad profectum securius et extensius,

Such prayers are profitable to the dead and to the living.

3. BCD: sic ut. 4. M: huius seculi; ib. BEH: vel in nullo. I: nullo om. 5. KL: plus alleviari. 6. HIM: occupaverit. G: occupavit. 7. I: excedentem. G: decentem. 8. B: est om. 9. BCGHIKN: quilibet om.; ib. I: et ideo. 10. CGMN: dominum suum. 11. GLO: de mercede. 12. M: statu om. 13. BD: ubi enim. 14. A: gradum veritatis. HO: gradum. 15. I: proximos om. 16. H: a nobis; ib. BO: sufficimus; ib. GKN: recipimus. 17. K: et quo. 18. GMN: participabimus invicem; ib. K: unde est plus; ib. EL: vicem plus premii. 19. O: honorificatio; ib. A: eorum securior. 20. 21. I: participes. 22. B: et om. K: eius. 23. M: ad captitem (sic). 24. 25. I: sanctum. 26. B: via. 27. G: determinato eo; ib. GHIMNO: et om. 28. N: quomodo; ib. KL: in om. 29. BC: molestiis.

et tercio quo finitis penis liberatus ad plenum gaudium procurat pro suis benefactoribus diligencius.

Si autem queritur de prestanciori modo iuvandi mortuos, dicitur quod iuvando vivos amplius indigentes
 5 ut seminando opera misericordie tam corporalia quam spiritualia secundum spiritum consilii. Non enim oportet imprudenter in uno globo uno die celebrare tot missas et tot facere distribuciones aut simul tot ieiunaciones, nisi assit indigencia materie, quia Deus apud quem
 10 omnia que fuerunt vel erunt sunt presencia acceptat providam expectanciam subducta avaricia ac si meritum foret factum in uno involucro.

Videat ergo homo quid est sibi utilius, quid est ecclesie commodius aut quid Deo honorificencius, et
 15 faciat illud pro mortuis tanquam eis salubrius; in tali quidem melius placatur Deus et per consequens mater ecclesie, in cuius quodlibet membrum capax et indigens partitur spirituale suffragium copiosius in quantum promerens facit sibi et ecclesie utilius, et pro honore
 20 Dei fervencius; nam ista tria ex lege caritatis se invicem consecuntur. Sicut enim quelibet pars mundi inanimata iuvat quamlibet ad integrandum mundum, ut ex illo officio a mundo perfeccionem secundam recipiat, sic universitas volitive creature debet volicione meritoria
 25 superaddita iuvare quamlibet eius partem, et sic facit eo copiosius quo facit sibi utilius, nisi peccato mortali resistat voluntati increate, que mercedem in capaces influeret. Non enim more influencie corporalis forcius imprimitur in propinquum localiter quam remotum,
 30 sed eo proporcionaliter forcius quo egens et capax est primo influenti similis, et sic in ista accepcione propinquius. Faciat ergo quodlibet membrum ecclesie quod

The better way to help the dead is to help the living by corporal and spiritual deeds of mercy rather than by saying so many masses, and the like.

He helps the dead who does what is profitable for himself and good for the Church, and what does honour to God.

1. I: plenum gradum. 3. A: queratur. 4. B: in iuvare vivos amplius est. 5. I: corporali. 6. I: enim om. 7. B: globo una die. EGLO: una. N: in una. 8. ADEGINO: et om. 9. I: erga (g) misericordie (mie). GMN: indigencia gracia materie. EO: indigna gracia materie. 10. GHNO: et acceptat. 12. I: in uno involucro om. M: in uno voluto. GN correxerunt. 15. B: faciet; ib. EGIM: illud salubrius. N: illud eis. 17. E: cuius quorumlibet. 18. H: patitur; ib. I: in om.; ib. B: inquam. 19. C: facit illud quod est; ib. I: et ecclesie om.; ib. I: et om. 19. 20. A: amore Dei. 20. EGHKLMN: illa; ib. B: se om. 23. I: secundum sic; ib. B: recipiet; ib. A: sic quod. 24. ABD: volutive create. 24. 25. GMN: meritoria sufficiente superaddita. 25. BC: iuvare hominem et quamlibet. 25. 26. I: faciet ei. 29. BEG KLMN: locatum. H: locale. I: locando tanquam; ib. N: quam in. 30. GM: proporcionabilis. IK: proporcionabilius. E: proporcionabiliter; ib. D: egenus. GN: egens capax. 31. GHILMNO: ista om.

incumbit officio sui status, et de quanto facit sollicitus, de tanto quadam naturalitate cuilibet membro capaci prodest amplius. Et hinc quadam cathena mirabili maioritas rationum indigencie est in diversis statibus dispariter seminata, ut existentes in purgatorio habent 5 rationem multiplicem amplioris indigencie, ut patet ex dictis; econtra autem viantes cum subsunt maiori periculo, magis ambigui de premio, habent ut sic ampliorem rationem indigencie iuvamenti. Ideo in omnibus istis faciat quisque officium sue vocacionis, secundum quod 10 est sibi utilius et ut sic sine personali solitudine utrobique prodest amplius.

The duty to repay does not correspond absolutely with the magnitude of benefits received, since no one is able to repay God's benefits adequately.

Ex istis quarto patet quod non absolute penes magnitudinem beneficii attenditur obligatio retributionis, sed cum hoc penes modum et ordinem gratis dantis. 15 Ex quibus videtur Lincolniensi, Seneca et ceteris quod *soli Deo non potest retributio fieri de condigno*. Nam in quantum Deo plus retribuimus, cum exinde nobis et non sibi ex gracia proveniente proficimus, de tanto obligaciores sibi sumus. 20

How to repay benefits received from parents and teachers.

De magistro vero videtur quod possumus superhabundanter sibi retribuere, cum possumus tam gratanter de eodem vel alio preciosiori ipsum instruere. Quoad parentis retributionem videtur quod proles potest amplius quam vitam receptam retribuere. Primo quia potest mini- 25 stratorie virtutes in parentes inprimere. Cum ergo virtus huiusmodi sit bono nature prestancior quam bonum quod parens solum parcialiter ministratorie et per accidens dedit proli, sequitur quod parens potest esse obligaciores proli sue tum propter maius donum, tum 30 quia gratancius datum.

Item, proles non solum semel potest liberare parentem a mortis periculo, sed quocienscumque libuerit; cum ergo vitam defendere, ubi aliunde deficeret, equivalet

1. CDGHLNO: sollicitus. 4. I: maioratus ratione. EGMN: maioritas ratione; ib. H: rationem indigencia. 4, 5. B: statibus dispariter seminata om. 6. B: ampliotorem; ib. NO: egencie; ib. C: et patet. 8. B: ambigue. 9. I: Ideo inde. 10. I: facit quisque effectum sue vocacionis; ib. E: unusquisque; ib. GM: effectum sue. 11. C: sic eius; ib. O: sine om. 15. N: et om.; ib. A: gratis donantis. 16. EIM: et Seneca. 17, 18. EHILMO: in quanto. 19. EN: ex om. 21. B: vere. 22. IMN: sibi om. 23. BEO: vel de; ib. BEGILMNO: alio om.; ib. G: preciosiora; ib. IM: instrui; ib. BGKN: parentes. H: parentum. 25. G: potest om. 25, 26. B: ministracione. 26. I: in parentes om.; ib. AD: parentem. 27, 28. ABCDGI: prestancior quod bonum parens. 28. I: quod plus solum; ib. G: solummodo; ib. K: participaliter. 29. K: dedit illi. 32. ABCD: et semel; ib. HI: parentes.

dacioni, sequitur quod proles potest parenti quoad istud superhabundantius compensare.

Assumptum patet in casu posito quod parens vitam perderet fame, morbo, hoste vel tali periculo, nisi proles
 5 adiuverit; et hoc videtur esse opus eo prestancius quo vita salvata est perfeccior, salvatio frequencior atque grativior; et illud habet maiorem colorem de salvacione anime a gehenna. Licet autem sint undique dispares rationes, cum unus sit reliquo obligacior quam econtra,
 10 tamen in nullo congregantur simpliciter omnes rationes honorificencie preter quam in Deo, cum creature reciproce sui indigeant. Et ista videtur mihi cathena concordie vel amoris quam omnes creature debent habere ad invicem. Sic enim una contracta eget alia et econtra,
 15 et quolibet persona hominis est necessaria cuicumque; ideo docet Apostolus Rom. XII, 10 quod *simus honore invicem prevenientes*; ymmo secundum regulam religionis Christi quodlibet membrum ecclesie debet per vicem habere rationem multiplicis officii; ut nunc oculus ad
 20 spirituale periculum speculandum, nunc pes ad onus confratris affectuosius supportandum, et nunc manus ad meritorie operandum, sic quod quolibet persona ecclesie debet esse quasi quedam universalis ecclesia propter congregacionem in se omnimode rationis proficiendi
 25 matri ecclesie. Et hinc reor Apostolum dicere, Rom. XII, 5 quod debemus esse *alter alterius membra et alter alterius onera portantes* Galat. VI, 2. Et breviter cum debemus omnes habere unitivum vinculum caritatis que secundum Apostolum I Corinth. XIII habet quindecim officia,
 30 debemus sine iurisdiccione differencia singuli secundum omnes rationes nobis datas matri nostre proficere. Hoc enim est opus Domini commissum ad quod conducti sumus, ut universitati sue proficiamus, non querendo

Of the chain of concord or love, which ought to bind together all creatures.

This bond of love should make us profitable to our mother, the Church, and for this God has designed us.

1. H: et sequitur; ib. AD: illud. 3. I: quod in casu. 4. B: hostem. GM: hoste om.; ib. B: ubi proles. I: nec proles. 5. N: etiam videtur hoc opus eo. 6. GHLO: est frequencior. 7. ACD: gravior. B: gratulor. 8. I: Licet tamen; ib. E: sunt. 9. ABCDEHIKO: unde unus. 11. B: causa creatura. K: cui creature. 12. N: indigent; ib. ABCD: Et ita. 14. B: ad om.; ib. GIK: una creatura. E: contracta; in marg. corr.: creatura; ib. KO: indiget alia. 15. H: cuicumque homini. 16. BCDHINO: quod sint; ib. I: honor. NO: homine (!) 17. B: sermo secundum; ib. A: regulas. 18. ADGKMNO: vices. I: vires. 19. B: oculi. 20. C: speculandi. 22. AD: secundum quod. 23. D: quedam om. 24. EN: aggregacionem; ib. K: proficiencie. 25. A: matri. I: nostri; ib. GHILMO: exhinc. N: Ex hoc. 26, 27. A: esse alter alterius onera portare. 26. N: et om. 27. GHIMN: portate. ELO: portare. 28. D: unicum. I: unitivum om.; ib. B: que etiam. 29. I: sedecim. M: habet quindecim om. G: 16. 31. H: nostri. 32. ABC: est om.; ib. I: compulsivum ad quos.

proprietarie que sunt nostra. Et propter defectum huius
vinculi surrepente invidia iure proprietatis causatur tota
dissensio; ideo dicit Apostolus I ad Cor. XIV, 33: *Deus*
noster non est Deus dissencionis sed pacis; omnes enim de-
bemus *unanimes uno ore honorificare Deum*, Romanis XV, 6⁵
et non contendere cum infirmis apostolis, Luce XXII, 24:
quis vestrum videretur esse maior, quia cum quolibet
maneries membrorum ecclesie habet super quamcumque
aliam rationem cuiusdam preeminencie, nullum est
nobis arbitrandum reliquo maius simpliciter sed secundum 10
quid. Quod quia Deus voluit nos ignorare, ne inaniter
contenderemus *circa questiones inutiles*, I Thimotheo VI, 4,
abscondit a nobis quis foret sibi accepcior et sine dubio
hic est maior sed dedit nobis questionem stimulantem
ad laborandum in vinea, dicens quod in quantum quis 15
est in illa ministracior de tanto est melior. Potest
ergo esse quod pater sit obligacior filio quam econtra,
et sepe contingit oppositum; pater tamen carnalis habet
quandam rationem specialem honoris ex hoc quod
iniciat vitam prolis ex sua substantia et quoad hoc 20
est honoracior. Filius autem econtra si ampliora carismata
in ecclesia elaboraverit, est ut sic plus honorabilis.
Sed totum hoc est secundum quid, quousque cognoscamus
gradum honoris quo Deus voluerit hominem honorare. Et
patet quod multe sunt prelacie vel dignitates sophistice 25
in ecclesia, quia omnes quibus caritativum ministerium
non proporcionaliter correspondet.

On the mutual
obligations
between parents
and children.

Parents are
bound to help
their children
in many ways;
as appears from
nature, from the
Creator's
example, and
from Scripture.

Ex istis patet quinto quod parentes tenentur proli
multiplicia beneficia ministrare; patet ex natura, ab
exemplo summi opificis et scriptura. *Ex natura*, cum 30
omnis opifex naturaliter afficitur suo operi; et hinc
parentes habentes quoad hoc condicionem excellencie,

2. ABCDGKMO: *matre proprietatis*. LN: *nostre proprietatis*. H:
materie proprietatis. 5. 6. B: I Cor. ad 15 (sic) et non concedere.
H: ad Rom. 16. K: I Cor. XV. M: I ad Cor. 15 et ad Rom. E: I ad Cor. 15
non contendere. 7. EL: videtur; ib. G: que cum quolibet. N correxit.
7. 8. I: sed cum maneries. 8. B: supra. C: super om. 9. CGO:
aliquam rationem; ib. C: preeminentis. 10. N: sed omnes secundum.
12. N: contendemus; ib. C: Tim. 4. B: ad Tim. 13. D: sibi accepcior
om. 14. questionem. Codd. excepto O: conclusionem; ib. I: stimulatam.
M: simultatem. G: stimulantem (!). N correxit. 15. M: quod quantum.
BC: quantum. 16. BL: in ea. IK: in ista; ib. C: est maior. 17. B:
sic esse. 18. B: et sibi; ib. I: pater cum. 19. C: spirituale. 20. I:
incitat; ib. EKLO: et licet quo ad hoc sit. 21. A: honorabilior.
22. IN: in ecclesia om.; ib. A: laboraverit. EHL: elaboravit; ib. H: plus
om. 23. A: honoris quousque. 24. M: quo res. Codd. excepto N:
quo rex; ib. I: honorari. 25. EHIKO: quam multe. 26. M: quibus
om.; ib. C: carismatum. 29. H: a natura. 32. B: condicione; ib.
I: excellentissime.

plus afficiuntur filiis quam econtra. Sic enim videmus superiores mundi partes influere inferioribus et non econtra, ut omnia superiora sunt vel influencia vel media influendi in terram. Arbor eciam a radice mittit humorem
 5 in frondes et fructus, non econtra, licet partes sequentes formacione foliorum tegmen ab ymbribus et distemperanciis aeris aliunde proferunt. Correspondenter genus hominis qui est arbor eversa se habet ad amorem ut lignum ad humorem; et hinc sunt in parentibus viscera misericordie
 10 tanquam pori. Sic eciam videmus tam aves quam quadrupedia pro prole se exponere ad mortem, et specialiter cum proles sit impotens ad se regendum; quanto magis homines qui supra hunc naturalem instinctum habent naturalem rationem, mercedis promissionem et Dei
 15 mandacionem. Sic eciam moveret quod natura increata continue influit conservando opus suum, quia aliter incideret in nichilum; ideo signanter dicitur Sapiencie XI, 25: *Nil odisti eorum que fecisti*. Ex amore enim a quo non potest excidere fecit Deus quodlibet opus suum; ideo
 20 non potest adnichilare nec punire nisi per accidens ratione peccati; nec potest punire nisi ex amore, cum Apoc. III, 19 scribitur: *Ego quos amo arguo et castigo*. Melius quidem est cuilibet dampnato quod sic puniatur, peccato supposito quam foret quod peccatum maneat
 25 inpunitum. In pena quidem dampnatorum pulcrificatur et perficitur iste mundus, non secundum se totum sed secundum punitos pulcritudine pene primo subiectos, Imitatores Dei simus karissimi, ut sicut habemus voluntatem producendi natos ad esse, sic habeamus volun-
 30 tatem producendi ad bene esse; quia aliter sumus dampnabiliter Deo diffformes, suos hostes publice defen-

Examples from
plants and
beasts.

God hates
nothing that He
has made.

Let us imitate
His example.

1. BC: *Sicut*. 2. I: *parentes mundi*; ib. ACD: *et om*. 3. ACDGIN: *et omnia*. 4. B: *fluendi*; ib. HO: *terra*; ib. L: *humores*. 5. AD: *ad frondes*; ib. I: *sed non*. 6. A: *fimacione*, B: *fumacione*, CH: *finiacionem*, EGKLMNO: *fumacionem*; ib. G: *fillorum*; ib. ABCDN: *legimine*. IO: *tegimen*, EGL: *tegumen*; ib. ABCD: *distemperatis*, HKMO: *distemperaturis*. 7. A: *aereis*; ib. BHKO: *profuerint*, ACDEGHKLM: *profuerunt*; ib. G: *Correspondenter ergo*, O: *Correspondet*; ib. G: *genus om*. 8. I: *velut lignum*. 9. I: *tamquam perori (sic)*; ib. B: *Sic et*, GN: *Et sic eciam*. 12. I: *de quanto*. 13. B: *super hinc*, L: *supra hoc habent*... habent; ib. I: *hunc naturalem instinctum* twice. 16. O: *influxit*; ib. N: *servando*. 16, 17. M: *incederet*. 17. I: *Ysaie XI*. 18. B: *nichil odisti eorum om*. 20. I: *vel punire*. 20, 21. K: *accidens nisi ulcione*, EHILO: *ulcione peccati*, N: *eleccione peccati*. 22. B: *Ego quo*. 23. B: *Melius est enim*; ib. I: *cuilibet om*. 24. G: *pro peccato*. 26. ABCDEGHLMO: *totum primo*. 27. AN: *pulchritudine*. 28. EIO: *sumus*, B: *sumus peccatum*. 29—30. I: *natos — producendi om*. 29. Codd. excepto N: *in esse sit*. 31. NO: *deformes*.

dentes, dicente Augustino super Psalmum L: *Peccatum filii cognitum quod tibi non displicet te delectat*; ideo signanter dicit Apostolus prima ad Thim. V, 8: *Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negat et est infideli deterior*; fidem negat, quia negat 5 servire Deo in timore plus timens carnem filii vel carenciam delectacionis temporalis quam defectum servicii Dei sui. Qui ergo sic frangit fidem Deo suo, indubie deficit a fide, eciam proximis in natura quos videtur magis diligere. 10

How to bring
up children,
not sparing the
rod.

Unde Proverb. XIII, 24: *Qui parcit virge, odit filium suum, qui autem diligit, illum instanter erudit*. Non enim diligit freneticum qui porrigit sibi gladium, nec febri-
citantem qui ministrat sibi cibarium contrarium, nec
cecum qui gratis permittit ipsum ire in precipitium. 15
Est autem infideli deterior propter tria: primo quia
post servitium Deo in christianismo professum insurgit
proditorie contra ipsum; secundo quia post accepta
ampliora carismata ex gratitudine peccat gravius; et
tercio quia contra naturam peccat infideliter in summe 20
domesticos. Ideo dicit Augustinus quod *perversa et falsa
innocencia est dare veniam ad peccandum; valde quidem
et inutiliter sentit filius sic laxus patris lenitatem, cum
ex hinc peioratur ut dissenciat severitatem*. Cui ergo foret
fidelis qui tam perniciose fallit filium? Ille ergo pater 25
infamis efficitur, cui alludere potest narracio de filio
suspendendo, qui petens quod ante mortem deosculari
poterit patrem suum, momordit sibi nasum addens quod
defectus castigaminis quod pater sibi impenderet hanc

Example of a
father punished
by his own son,
because he had
failed to
chastise him.

1. ABCD: *So*. IL: 55. 2. K: *filii cogniti*; ib. I: *cognitum om*.
3. ACD: *ad om*. 4. BC: *et precipue*. 5. B: *fidem — deterior om*.;
ib. B: *fidem negatis quia*. 6. ACDEGHLMN: *Domino*. 7. A:
delectabilis. 7, 8. AD: *dominii Dei*. M: *domini sui*. B: *servitus Dei*.
8. B: *Domino suo*. 9. I: *defecit*; ib. L: *in fide*; ib. ABCD: *et proximis*.
10—11. B: *Qui — suum* twice. 12. EKLO: *diligit eum*; ib. BCD: *erudit*
eum; ib. M: *Non autem*. 14. BCEIKLNO: *qui porrigit sibi cibarium*
(BCD: *cibum*). 15. BCEGIMNO: *cum ire*; ib. I: *in precium*. 16. B:
primo propter. 16, 17. I: *quia opus servitium*. 17. B: *in om*.; ib.
HO: *christianissimo*. 18. C: *potest accepta*. 19. D: *ampliora om*.;
ib. A: *ex magnitudine*. C: *in gratitudine*. HK: *et gratitudine*. 21. AB
CDG: *quod om*. 23. KO: *et utiliter*. 24. B: *quod sentit Dei severi-*
tatem. AH: *ut Dei senciat*. C: *et sentit*. E: *ut disseminet*. I: *sevitatem*.
L: *severitate*; ib. I: *Quo ergo*. N: *Qui ergo*. 26. H: *insanus efficitur*;
ib. H: *illudere*. 27. GM: *quod om*. 28. G: *poterit extinctum est*;
ib. E: *mordebit*; ib. B: *addensque*. 29. I: *castigacionis que*. EN:
castigacionis quam. K: *castigacionis quem*; ib. C: *impendisset*.

1. Opp. tom. IV, 599.
Opp. tom. IV, 599.

21. St. Augustini Enarr. in Psalm. LI.

suspensionem induxit; ideo Deus voluit quod in organo odoris pater efficeretur infamis. *Christi*, inquit Apostolus, *bonus odor sumus Deo*. Quo contra membrum peccato putridum infinitum plus quam tabes homini fetet Deo. Cum ergo sumus membra Christi, debemus expurgare vetus fermentum, id est peccatum fetidum, infinitum diligentius quam maculam corporalem, quia infinitum nocivius nobis fetet.

CAPITULUM VICESIMUM QUARTUM.

10 Secundum mandatum secunde tabule et quintum in ordine tocius decalogi est negativum, prohibens iniuriam fieri proximo in bonis nature, dum dicitur: *Non occides*. Cuius sensus est, ut patet ex dictis, quod debes neminem iniuste occidere. Sumitur enim mandatum hortative, 15 non indicative vel assertive, quia aliter de multis hominibus foret falsum. Est ergo hoc mandatum commune cuilibet creature rationali, et ideo eius prevaricatio perpetuo dampnat dyabolum et omnia membra eius. Occidit enim animam, dum privat eam vita gracie; quod 20 est infinitum peius quam occisio corporalis. Illa enim non est mala nisi propter occisionem anime per extinctionem virtutis vel generationem peccati quod est mors anime; et hinc dicitur Iohannis VIII, 44 quod dyabolus *homicida erat ab initio*, et ad homicidium 25 specificari debet mandatum, quamvis extendi poterit ad quoscumque occidentes iniuste, cuiusmodi sepe sunt aucupes et venantes, cum criminosus quicquid fecerit peccat mortaliter. Quamvis enim non sit peccatum mortale occidere vermem, pulicem vel aliud animal 30 esibile, tamen criminosus peccat taliter faciendo. Est autem triplex homicidium scilicet mente, verbo, et opere:

The fifth commandment: Thou shalt not kill.

Its meaning.

It concerns every creature endowed with reason.

Three kinds of murder: by thought, by word, and by deed.

1. B: *voluit ut*. 2. B: *inficeretur*. N: *efficere*. 3. M: *Ymmo contra*. K: *Quia contra*. 5. A: *simus*; ib. B: *purgare*. 7. C: *qua infinitum*. 8. K: *nocivior*. 13. GLMN: *Eius*; ib. CGIKN: *debemus*. 17. BC: *rationabili*; ib. M: *nam eius*. 19. IM: *bono gracie*. H: *bono*; superscript.: *vila*. 20. I: *pius*. 21. B: *anime et per*. 24, 25. ILN: *initio*. Nec debet hoc mandatum extendere (IN: *extendi*) ad omnes occidentes (IN: *vel sic et ad*) quamvis; ib. L: *et ad homicidium specificari mandatum*. 25. H: *quam ut extendi*. 28. CDHKL: *Quam non sit peccatum*. M: *Quamvis enim*; ib. NO: *enim om*. 29, 30. CD: *alium animale esibile, tamen*. LMNO: *vel animal esibile*. H: *aliquid esibile*. 29. E: *animal om*. 30. A: *tantum*.

2. II Cor. II, 15. 12. Exodi XX, 13. 30. Cf. Sermones I, 119; IV, 312.

By thought:
Whosoever
hateth his
brother is a
murderer.
Of hate and
anger:
either may be
good or bad.

Mente I Iohannis III, 15: *Omnis qui odit fratrem suum homicida est.* Est autem odium fructus ire, cum sit habitus caritati oppositus quiescens in anima, ut sententiat Augustinus in De verbis Domini, Sermone VI. Ira autem est passio iracundi et utrumque istorum nunc in bonum⁵ sumitur, nunc in malum. In bonum, quando principaliter ratione peccati fertur in hostes Dei ex spiritu caritatis; ut Psalmo IV, 5: *Irascimini et nolite peccare.* Sic enim Christus iratus est Marci III, 5. Et quoad odium, dicitur Psalmo XXV, 5: *Odivi ecclesiam malignantium.* In talibus¹⁰ autem oportet conscienciam esse testem quod ferantur in peccatum, diligendo sincere naturam substratam; et tunc sunt meritoria caritatem nature odite ponencia; ideo enim odit perfectus quod frater suus peccat, quia diligit quod sit iustus, et sic dileccio terminata ad¹⁵ naturam causat odium terminatum ad vicium; nec est inconveniens sed consonum quod eandem personam per se diligit et per accidens odiat secundum rationem tam disparem, cum in utroque sonuerit Dei dileccio.

The Law of
Love.

Actus autem distinguuntur; sed omnes actus meritorii²⁰ concurrunt in dileccione Dei ut centro. Ad quem sensum dicit beatus Gregorius Omelia quod *Dei mandata unum sunt et multa.* Quicumque enim dilexerit fratrem suum vel aliam creaturam non principaliter sub ratione qua est opus Dei quod Deus diligit sed principaliter sub²⁵ ratione qua est sibi utile aut delectabile, huius est inordinata dileccio, cum oportet quod in omnibus honorificetur Deus, sicut in omnibus videtur atque diligitur. Ille autem Deum non honorificat qui amore suo post-

Whoever loves
the creature
more than to
Creator
dishonours God.

posito amorem creature preponderat et ista lex amoris³⁰

1. A: pro illo I Ioh. III (mente om.); ib. EL: *Omnis* om.; ib. C: *qui occidit.* 2. A: *Est ergo*; ib. I: *odium* om. 3. *ut sententiat.* C: *ut seuiat.* D: *ut esse inciat.* I: *ut sententia Augustinus.* 4. BCD: in De verbo Domini. A: *Domini scilicet angelus est.* GILN: *capitulo VI.* HMO: *domini VI.* E: cap. VI. 5. M: *iracundie*; ib. HKMN: *illorum.* 7. H: *inferitur.* 8. B: *unde Psalmo.* A: *ut in*; ib. I: *enim* om. 10. I: *Psalmo XXXII.* EMN: XXXV. 10, 11. A: *talibus ergo.* 11. I: *quod ferretur.* LN: *feratur.* 12. I: *sincere* om.; ib. BCGMN: *substractum.* 13. I: *tunc* om.; ib. EL: *caritate.* 14. A: *enim* om. 14, 15. H: *quod diligit.* 17. B: *inconvenientis*; ib. B: *eadem.* 18, 19. GIKMN: *tamen disparem.* 19. I: *utraque.* 20. ACD: *Actus enim.* 21. A: *Ad quod.* 22. *Omelia*; sequi lacuna in cod. AGHLNO; ib. I: *qui mandata.* 23. BC: *Quicumque vero*; ib. HILO: *autem dilexerit.* 26. IO: *ac delectabile.* N: *vel delectabile*; ib. BC: *huiusmodi.* 26, 27. I: *est ordinata.* 28. BC: *dicitur atque.* 29. BCDHIKLMNO: *Ille ergo.* 30. BCDHNO: *et om.*

4. St. Augustini Sermo LXI. Opp. tom. V, 403. 22. St. Gregorii Homiliarum lib. II, Hom. XXVII. Opp. tom. II, p. 1205: *Praecepta ergo dominica et multa sunt et unum.*

extingueret amorem carnalem et amorem mundane proprietatis. Sicut enim Deus est super omnia diligendus, sic quod nihil aliud est diligendum nisi in ordine ad Deum, sic peccatum summe elongatum a Deo maxime est odium, sic quod nulla creatura debet odiri nisi in ordine odii peccati plus oditi. Et ex istis possunt tres veritates colligi que rectificent amorem et odium.

As God is to be loved above all, so sin is to be hated above all.

Prima: Quisquis alium dilexerit preponderantius affectione vescibilis vel lubricitatis carnalis quam affectione virtutis ut sic diligit viciose. Patet ex hoc quod amor iste non fundatur super lapidem Iesum Christum; et hec creditur ratio quare Christus reprobavit affectionem populi qui propter pastum de quinque panibus voluit preficere eum regem; ut patet Ioh. VI. Et illud revocaret populum ad defendendum simoniacos, ex hoc quod tribuunt eis partem de rapina bonorum pauperum vel dampnabiliter pascunt illos.

Whoever loves his neighbour except for virtue's sake is guilty of vicious love.

Secunda conclusio: Quicumque spiritualis prepositus dilexerit patronum suum, quia presentari eum fecit ad dignitatem ecclesiasticam propter ministerium corporale, ut sic inordinate diligit, cum ministratur sibi materia odiendi. Patet ex hoc quod utraque pars ut sic inficitur pravitate simoniaca, que est precipua materia odiendi; et amor talis continuatus altrinsecus attestatur continuationem peccati mutui ex consensu. Suppono autem modum loquendi scripture de dilectione rei propter aliam quod solum est de re predilecta propter aliam prius dilectam. Sic enim vocatur secunda dilectio odium in comparacione ad primam, modo quo Christus Luce XIV precipit odire parentes, temporalia, adhuc autem et animam propter ipsum.

Whoever loves his patron because he has got him promotion is guilty of inordinate love.

Tercia conclusio: Quicumque dilexerit proximum, quia facit eum habundare in proprietate temporalium vel honore mundano, ut sic culpabiliter odit ipsum. Si enim fastus ille vel questus sit culpabilis, tunc est cum causa sua odibilis, cum dilectio inferat nocumentum;

Whosoever loves his neighbour on account of worldly good, hates him.

2. B: *enim* om. 3. BC: *aliud* om. 4. ABCDH: *ad eum*.
6. AD: *odit* om.; ib. AD: *prius oditi*; ib. BC: *Ex hiis*. I: *Et ex om*.
GHLMO: *Et* om. 7. H: *virtutes ac veritates*. 9. M: *affectione* om.
11. B: *ille non*. 13. H: *perficere*. 14. ACD: *ut patet* om. 15. I: *tribuit*.
17. L: *eos*. 18. AD: *Quisquis*. B: *Quisque*. K: *Quiscunque*.
19. BGHKLMO: *diligit*. 21. I: *ministrat*. 22-24. I: *utraq*ue —
odiendi et om. 24, 25. EILO: *contractionem*. H: *contradiccionem*.
25. ACDH: *Supposito*. B: *Suppone*. 25, 26. A: *ergo modo*. 26. ACD:
modo. 27. I: *quod — aliam* om. 28. A: *predilectam*. 32. A:
quisque. GO: *quiscunque*. H: *quibuscunque*; ib. I: *dilexit*. 36. B:
inferunt.

si autem sic diligens et dilectus exinde merentur, adhuc non tollitur quin inordinata sit quecumque talis dileccio, cum prefert bono virtutis et gracie temporale bonum, ut patet ex significacione termini limitata. Et patet quod quicumque habuerit ministerium vel dominum sibi notorie 5 viciosum, non debet propter temporale lucrum ipsum diligere sed odire; aliter enim inordinate postpositum preponderat in amore. Cum istis tamen stat quod quis ordinate plus diligit affectione speciali parentem, cognatum, coniugem, vel plus notum quam diligit proximum 10 plus Deo dilectum, licet ipsum magis dilexerit in communi; non enim est facultatis nostre hic sic distincte cognoscere quis sit reliquo virtuosior et sic Deo dilectior.

Doubted, I, whether violation of this commandment leads to envy, and its fulfilment to love.

Sed istis suppositis dubitatur primo quomodo prevaricacio huius mandati secundum hoc membrum reducitur 15 ad invidiam et eius implecio ad caritatem; videtur enim quod per idem omne mandatum reduceretur ad aliquam virtutem peccato mortali oppositam; quod foret nimis difficile. Videtur etiam quod prevaricacio huius mandati sit maior quam prevaricacio prime tabule, quia generaliter 20 gravius viciū opponitur meliori virtuti. Sed optima virtus est caritas, ergo occisio sibi opposita foret prevaricacio gravior.

Replied that, as the virtues, so are the vices connected with each other, and every violation of the commandment is opposed to love.

Hic dixi sepius quod sicut virtutes sic et vicia sunt connexa, et sic omnis prevaricacio opponitur quodam- 25 modo caritati; cum Deus mandat precepta sua servari sub optentu sue dileccionis. Sed ulterius dico quod multe sunt species caritatis; ut alia est caritas qua diligitur Deus, et alia qua diligitur proximus. Et breviter alia est caritas specialis qua diligitur una persona in 30 ratione observancie unius mandati prime tabule, et alia est caritas qua diligitur alia persona divina in quantum observatur gracia sui aliud mandatum prime tabule, licet sit eadem caritas qua diligitur tota trinitas. Et sic secundum rationes observancie mandatorum 35 secunde tabule possunt sumi species caritatum; ut alia

2. B: quoniam inordina (sic). 3. K: bona virtutis et gracie bono temporali. 4. O: termini limita. 5. AH: ministerium vel dominum. 6. C: temporalia lucra. 7, 8. ACI: prepositum preponderat. 8. K: stat cum quis. 9. BEO: spirituali. 10. A: proximum om. 11. B: delictum; ib. H: sed ipsum licet. 12. AD: nostra hinc; ib. ABCD: sic om. 16. I: eiusdem; ib. BCILNO: complecio. 17. I: reduceretur om. 18. AD: nimis om. 19. BC: Videtur enim. 22. AD: ideo occisio; ib. I: occisio (sic). 24. EGNO: Hoc dixi. 26. IKM: mandavit. 28. K: caritatis om.; ib. AD: et alia. 29-30. EGHKLMNO: Deus — diligitur om. 30. O: spiritualis. 31. N: ratione observancie huius prime cause. 32, 33. B: in quam.

- est caritas qua diliguntur parentes, et alia qua diligitur
 communis proximus, alia eciam est caritas qua diligitur
 proximus secundum rationem observandi sibi iusticiam
 quoad bona naturae; alia secundum rationem observandi
 5 sibi iusticiam quoad bona persone sibi coniugate, tertia
 quoad bona fortune, quarta quoad bona fame, quinta
 quoad preservacionem a dacione occasionis sensibilis
 de iniuriando proximo in persona coniugata, et sexta
 quoad preservacionem a dacione occasionis sensibilis
 10 de iniuriando proximo in bonorum fortune adiacencia.
 Sic enim accipitur ratio septem mandatorum secunde
 tabule, et sic utrobique offenso in uno mandato offensum
 est in singula contra quamlibet speciem virtutum incidendo
 in contraria peccata.
- 15 Rationes tamen maioris gravedinis sunt in prioribus
 prevaricationibus; cum quo stat peccare gravius in pre-
 varicatione sequenti, sicut stat hominem status inferioris
 esse homine status superioris plus perfectum; aggregacio
 enim circumstanciarum per accidens est in ista materia
 20 attendenda, cum omnia prevaricationum genera sunt
 connexa. Viciū autem cum sit habitus et sic qualitas
 virtuti contraria non est peccatum, sed ipsum con-
 comitans, et sic omne crimen opponitur quodammodo
 caritati et cuilibet virtuti morali, cum sint simul in-
 25 compossibilia, licet successive possint inesse; et dico
quodammodo, quia secundum philosophos tantum unum
 uni opponitur in eodem genere et eadem ratione
 oppositionis, ita quod quanta est unitas in uno sic
 oppositorum, tanta est et in reliquo. Et patet solucio.
- 30 Secundo obicitur quod odium non sit homicidium, sed
 tantum separacio anime violenta a corpore; non enim
 necat quis hominem, si odit eum vel diffamat.

Love is of
different kinds.

Whoever sins
against one sins
against the
others.

2. Objected,
that hate is not
murder.

1. GMN: *qua diligo*; ib. B: *diliguntur* — *qua* om. I: *parentes* — *diligitur* om.; ib. C: *et aliqua*. 2. C: *proximus communis*; ib. GLMN: *eciam* om. 2—3. K: *communis* — *proximus* om. BH: *alia* — *proximus* om. 3. I: *rationes*, L: *sub ratione*. 4. LN: *bonum*; ib. GIK: *observando*. 5. K: *bonum*; ib. ABCD: *sibi* om. before *coniugate*; ib. I: *coniugare*. 6. I: *bonum* . . . *bonum*. 7. G: *ad acionem* (sic). O: *ad dacione* (sic); ib. M: *occisionis*. 9. G: *ad acionem*; ib. H: *occasione*. 12. AD: *offensio*. 13. I: *contra* om. 14. C: *qualia-cunque peccata*. 15. EGHKLMNO: *Racione*; ib. A: *prioribus* om. 16. ELMN: *cum ergo*. 17—18. N: *hominis inferioris status esse homine*. 18. M: *hominem*, G: *correxit*; ib. I: *bone status*. 18—19. B: *aggregacio* — *est* om. H: *aggregatione enim*. 19. EMN: *in illa*. O: *in prima*. 22. M: *contraria* om. 23. H: *omne crimen* om. (lacuna in cod.); ib. A: *apponitur*. 24. I: *caritati et cuilibet* om. 25. BEHINO: *possunt*. 27. BEHIKLN: *in* om. 28. A: *sic quod quanta*; ib. B: *tanta*; ib. AD: *sic* om. 29. ABGIM: *et* om. 30. EGHKLMNO: *opponitur quod*. I: *opponitur qui*.

Hate and
murder follow
each other, as
Scripture
teaches.

Hic dicitur quod satis est dicere quod odium et homicidium se consecuntur, quia oportet concedere testimonio scripture; unde de Penitencia, distincione prima sic scribitur: *Homicidiorum vero tria genera esse dicebat beatus Petrus et penam eorum parilem esse dicebat.* 5 *Sicut enim homicidas interfectores fratrum, ita et detractores eorum, eosque odientes homicidas esse manifestabat, quia qui occidit et qui odit fratrem suum et qui ei detrahit pari pena digni esse monstrantur et pariter homicide.* Unde sicut ibidem dicitur sub auctoritate beati Augustini: 10 *Periculose decipiuntur qui existimant eos tantum homicidas esse qui manibus hominem occidunt et non potius eos per quorum consilium et fraudem et exhortacionem homines extinguuntur. Nam Iudei Dominum nequaquam manibus propriis interfecerunt, sicut scriptum est: Nobis* 15 *non licet interficere quemquam, sed tamen mors Domini illis imputatur, quia ipsi eum lingua interfecerunt dicentes: Crucifige, crucifige eum.* Unde unus evangelista dicit dominum crucifixum hora tertia, alius hora sexta, et sic Iudei crucifixerunt eum hora tertia lingua et milites 20 *hora sexta manibus; et primum est maius peccatum, dicente Domino: Maius peccatum habet qui me tradidit tibi.* Error ergo iste foret periculosus, quia concordancie sacre scripture contrarius et sic hereticus; et error talis logice foret periculosissimus. Racio autem concordat; nam sicut 25 *vita corporalis est ex unione anime cum corpore, sic et vita spiritualis prestancior est ex unione anime cum Deo.* Qui ergo aufert hanc vitam occidit gravius sive con-

Reason in
agrees with the
teaching.

1. B: dicitur om.; ib. A: quod om. before odium; ib. BI: et om.
2. KLNO: sese. H: secuntur sepe (se om.); ib. quia. A: sic quod. BDI: quod; ib. ELNO: sic quod oportet concedere. K: quod oportet. 3. 4. I: distincione II. 4. B: 3rd q. 5th scribitur; ib. ABDI: sic om. 5. GH KLNO: dicebat sicut (LN: sic) enim (LNO: et) beatus Petrus et penam eorum parilem esse dicebat. 6. H: interfectores ferarum ita; ib. IM: fratrum ita et detractores om. GN: ita detractores. 7. I: manifestabit. 7. 8. DEGHKLO: et qui. C: quia et. (Recte: quia et qui.) 9. GMN: digni noscuntur. O: digni monstrantur; ib. EL: esse om.; ib. EL: pariter homicidis. 11. EL: estimant. 13. BEGHKLMO: consilium fraudem; ib. B: exhortacione. 14. G: extinguunt. M: contingunt; ib. D: Dominum om. EGHILMO: Deum. 15. CD: propriis om. N: prius; ib. O: sicut enim; ib. B: est om. 17. B: lingua om. 17. 18. KLNO: dicentes: Crucifige eum. 18. 19. K: dicit deinde crucifixus est hora. 19. L: eum crucifixum; ib. I: hora XVI^a, alius hora III^a; ib. BEGLM: et alius. 20. B: Iesum hora. 23. B: Error igitur ille; ib. GILN: ergo om.; ib. H: ista esset periculosus; ib. I: qui; ib. ACDHKL: Sacre om. 24. H: talis longior. 26, 27. K: sic vita. 27. ELN: ex unitate. 28—I. K: consumendo.

1. Decreti Secunda Pars, causa XXXIII, q. III, cap. XXIV.
10. Ibid. cap. XXIII. 15. Ioh. XVIII, 31. 18. Ioh. XIX, 15.
19. Marci XV, 25. 20. Lucæ XXIII, 44.

sulendo, sive correptionem debitam aut adiutorium
omittendo, sive detrahendo, sive scandalizando vel
irritando sive virtutis gratiam extinguendo. Et de isto
homicidio timerent se clerici et prelati qui nedum
5 non hortantur ad pacem sed ad bellum contra Christi
consilia, et omnino subtrahunt predicationem evangelii et
spirituale suffragium. Talis enim est irregularis quoad
Deum. Nec obest predictis quod multi peccant in proximos
predestinatos qui non ex peccato illo occiduntur, sed
10 ex patienti resistencia in melius vigorantur, quia talis
nequam intencio occidit ad minimum animum intendentis.
Et hoc est contra primum gradum secundi membri
caritatis que inciperet a se ipsa. Gracia ergo Dei con-
servans adversatum non excusat sed accusat adversantem,
15 cum inde occidit se ipsum, et non per eum stat quo-
minus non occidat tam preciosum Christi membrum, nec
excusat mixta vel confusa intencio ab homicidio, dum
in prescito manet invidia vel aliud mortale peccatum.
Et sic dyabolus, Cayn et cetera membra eius erant
20 homicide a sui inicio exclusive. Nam peccatum finalis
obstinacie videtur inficere totam vitam hominis in qua
mereri sufficit ex defectu.

Et tercio obicitur per hoc quod videtur homicidium in
animo esse tam grande peccatum, sicut homicidium ad
25 extra vel homicidium aggregatum contra leges penarum
homicidii, que homicidium sensibile puniunt tanquam
peccatum gravius.

Hic dicitur, ut sepe alias, quod nec actus extrinsecus
nec intrinsecus est peccatum, cum peccatum intellectum
30 formaliter est defectus persone peccabilis, et sic est
subiective in anima, que est persona hominis. Ex quo
videtur quod anima eque graviter peccans homicidio
mentis, ut ira, odio vel invidia, licet non perpetret

Such murder
ought priests
and prelates to
beware of who
preach war
against Christ's
counsels and
neglect to
preach gospel.

3. Objected
whether murder
by thought is
not so great a
sin as murder
by deed.

Replied, that
both are equally
punishable.

Reasons for
this.

1. N: correccionem. 2, 3. L: sive irritando. O: irritando virtutis.
3. GIM: sive iurando virtutis. N correxit; ib. ABCDKM: sive om.; ib.
M: veritatis; ib. HN: illo. 5. EHIKN: non om. 6. O: et omnia.
7, 8. I: irregularis erga Deum. 10. B: viciorantur quod. 11. B:
animam intendentes. GKMNO: animam. 13, 14. L: conservans;
superscript: conversatam. N: conversans. 14. K: non excusatum.
15. ACDHKLMN: cum invade. G: cum inde occidit se invade ipsum.
B: exinde. O: cum exinde; ib. I: pro eo stat. 15, 16. K: quod minus.
18. HIO: ut aliud. N: aut aliud. A: aliquod. 19. B: sic om.; ib. Cayn.
B: caput. I: cum Cayn; ib. N: cetera om. 20. A: suo. 23. ABD:
Sed tercio. 24. AIK: tam grave. 25. I: vel horum aggregatum.
26. I: qui; ib. H: sensibile premunt. N: sed sensibile. 28. I: ut om.;
M: sepe dixi alias. GN: sicut. 29. BC: nec actus intrinsecus. I: nec
intrinsecus om.; ib. I: intellectu. 31. I: obiective. 33. EHIMNO:
et ira.

Examples.

homicidium ad extra opere vel sermone, est precise eque punibilis sicut alia eque precise graviter peccans cuius homicidium patet ad extra; quia nullus actus est peccatum vel malus moraliter, nisi de quanto inficitur peccato mentis. Unde si Petrus occidit corporaliter ex ⁵ minori invidia quam Paulus consulens, Petrus est minor homicida quam Paulus; vel si Petrus sagittet ex maiori invidia quam Paulus, sic quod antequam sagitta Pauli attingat occisum, Paulus contritus de crimine moriatur, sed sagittatio Petri frustretur ab occisione de quo continue ¹⁰ doleat, tunc Petrus peccat gravius occidendo, et tamen non occidit ad extra. Vel tercio si Petrus prescitus occidat Linum spiritualiter ex defectu spiritualis iuvaminis, Paulus autem predestinatus occidat Linum corporaliter ex culpabili inadvertentia de quo continue post fructuose ¹⁵ peniteat: in quolibet huiusmodi casibus patet quod peccatum homicidii non gravatur propter opus extrinsecum, nisi forte occasione accepta ad peccandum gravius vel diuturnius. Hoc autem sepe contingit sed valde per accidens, cum peccatum voluntatis non dependet essen- ²⁰ tialiter ab actu neutro, qui potest tam bene quam male fieri.

The greater the sin, the greater the evil which follows it.

Et quantum ad malum exinde proveniens patet fideli quod ex quolibet graviore peccato quoad Deum datur occasio ut magis malum exinde proveniat. Et in maiori parte decipiuntur populi in preponderando malum ²⁵ de morte sensibili, cum omnis talis mors prodest ecclesie, et omne crimen infert ecclesie iniuriam et infinitum plus nocet cum suo genere humano generi et populo cuicumque quam omnes mortes sensibiles. Politicus tamen qui cece iudicat de sensibili nocumento de isto ³⁰ insensibili nocumento non iudicat, sed pro leviori delicto quoad Deum punit gravius. Ideo punicio evangelica in dimittendo et cavendo de contagione mortali incorrigibili

1. G: est precipue. N correxist. 2. BC: equi punibilis. H: est eque punibilis sicut altera eque; ib. I: sicut — peccans hoc loco om. et inferiori loco habetur; ib. G: precipue. 3. M: eius homicidium. 4. AD: mortaliter. 5. G: vicio mentis. 6—7. C: consulens — Paulus vel om. 6—8. D: consulens — Paulus sic om. 11. GHKLMNO: dolebat. 13. BC: occidat lumen; ib. I: spiritualem; ib. BC: spirituali iuvamine. 14. BC: lumen. 19. B: diuturnus. 22 H: ad om. 23. A: fideli om.; ib. I: quod quolibet. C: quodlibet. K: quod etiam. 24. HKLO: malus malum. 24, 25. GN: Et ex minori. L: inde. 25. G: in ponderando. 27. B: iniuria. 28. G: generi om. 30. EGILMNO: autem. H: aut. 30, 31. D: deitate sensibili (de tanto sensibili?). K: de — nocumento om. 31. EGHKLMN: nichil iudicat. 32. M: per-mittit gravius; ib. I: in punicio... autem in. 33. AD: contagione incorrigibilis. B: incorrigibilia. M: de cogitatione incorruptibili. G: de cogitatione incorrigibili mortali de qua. O: contagione aliter de cogitatione incorrigibili de qua; ib. ABCD: mortali om.

de qua Matth. XVIII, 17 est Christiano securior. In hoc tamen excusatur pena politica bene circumstancionata, quod omnis pena corporalis est minor quam totalis pro quolibet crimine infligenda. Sed caveat crucians ne impia
5 intencione cruciet delinquentem, et specialiter ne propter affectionem temporalis commodi imponat penam ineptam ad crimen utilius revocandum, quia in hoc est peccatum legiferi.

The gospel prescribes the Christian's punishment more justly than the lawgiver.

Conceditur ergo quod lex humana non semper punit
10 peccata secundum eorum gravedinem, cum ipsa ignorat plurimum, et sic sepe punit iniuste, quia voluntati divine difformiter, licet punicio talis sit legitima et multum expediens; quam theologus non debet magnificare neque extendere sed punicionem legis evangelice quam
15 foret optimum ubilibet regulare.

The lawgiver does not always inflict punishment according to the greatness of the sin; the theologian regulates punishment by the law of the gospel.

Notandum tamen quod homicidium, furtum et huiusmodi quandoque dicunt actum extrinsecum vel intrinsecum, quandoque peccatum et quandoque aggregatum ex eis; et illud non plus superadditur ad peccati gravedinem
20 quam superficies ad corporis magnitudinem.

Quoad homicidium in voce, patet eius gravedo ex diffinitione Christi Matth. V, 21—22: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui*
25 *irascitur fratri suo reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha: reus erit consilio. Qui autem dixerit Fatue, reus erit gehenne ignis.* Cum autem secundum beatum Iacobum, qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir, linguam autem nullus hominum magistraliter
30 domare potest, ideo recurrendum est ad magistrum qui linguam edomet. Homo enim domat leones, feras et iumenta quibus insidet per virtutem superiorem virtute domiti. Oportet ergo recurrere ad magistrum superiorem virtute hominis pro lingua domanda, quem oportet esse

Murder by word is spoken of in Matth. 5, 21 seq.

1. ABCD: quo; ib. O: Matth. XIV. 2. N: pena pollicita. 2, 3. H: tamen bene circumstancionata tamquam omnis. 4. M: cruciatus. 9. I: non semper permittit. 10. ACD: ipsum. BEKL: ipsam. GLMN: ipsa ignoret; ib. O: ignoret. 12. C: sit limitiva; ib. I: et om. 15. I: optimum om.; ib. AD: ubique. 16. I: fructum et. 18. H: quandoque — eis om.; ib. I: et non quandoque. 19. EGHILMNO: istud; ib. CEGHKLNO: superaddit. 21. I: patet eius om.; ib. I: gravando. 22. C: Audistis quod. 23. H: quid. 24. ACD: reus est. 25—26. K: reus — suo om. 25. C: dixerit uxori. 27. C: reus gehenne; ib. BHILNO: autem om. 31. G: domat. N: edomat. 32, 33. G: virtuti domiti. 33. EHKN: ergo om. 34. B: virtutem; ib. IK: quam oportet.

How man may
curb his tongue.

Christum dicentem Iohannis XIII, 13: *Vos vocatis me magister et domine, et bene dicitis, sum etenim.* Cum igitur verbis magistri oportet discipulum domandum credere, nec alibi expressius docet domare linguam quam in verbis propositis, patet quod necesse est fidelem 5 hiis verbis credere, ut notat Augustinus in De verbis Domini, sermone quarto. Nullus enim perit nisi ex inobediencia verbis huius magistri, que verba oportet domandum libenter audire, firmiter credere, et constanter retinere. Cum enim patris sit filios suos instruere, ipse 10 enim est pater patrum, patet quod instructioni sue oportet summe attendere. Ipse autem est pater creacione, recreacione et heredacione; quia, ut notat Augustinus, alii patres non heredant filios, dum ipsi vixerint, sed ipse heredat filios dans eis se ipsum et quodlibet genus 15 boni. Et cum sit summa sapiencia, patet quod si homo sufficit sua prudencia navem in pelago regulare, aves, feras et iumenta ipso agilia et ferociora domare, multo magis ipse cui data est omnis potestas potest et vult sic domare, cum placet sibi insidere homini ut 20 iumento. Oportet ergo subtilitatem trimembris doctrine Christi supponere et sensum eius a magistro prudenter inquirere.

Objection to the
view that no sin
is committed
unless
murder is
actually done.

Primo ergo videtur errorem pharisaicum destruere quo dicitur non esse peccatum nisi procedatur in opus 25 extrinsecum; cui contradicit docens quod fons peccati est intus in anima, dum non solum propter occisionem extrinsecam sed propter originantem iram sit impaciens iudicandus. Unde oportet ut supra intelligere eum qui irrationabiliter irascitur fratri suo, quia secundum Criso- 30 stomum super illo textu, Opere Imperfecto, *si ira contra*

1. B: *me* om. 2. I: *magistrum et Domino*. GN: *magistrum et Dominum*. 3. EGHKLN: *ergo*; ib. H: *verbis*; loco *magistri* sequitur lacuna; ib. C: *domantem*. 4—5. I: *credere — verbis* om. 7. EGH LNO: *capitulo quarto*; ib. K: *Nisi enim*. 9. B: *non constanter*; ib. L: *et* om. 10. GN: *Dum enim*; ib. BGHILO: *suos* om. 10, 11. AN: *ipse autem*. 11—12. C: *patrum — est pater* om. 11. B: *patet* om. 13. B: *recreacione* om. K: *et recreacione et*; ib. GIMNO: *quod ut*; ib. G: *vocat*. 14. I: *erediunt*; ib. B: *vixerunt*. 15. EIKL: *hereditat*; ib. B: *ipsum eos*; ib. ABCDHKLMNO: *in quodlibet*. 16. IMNO: *quod* om. G: *quia* addit. 18. K: *et feras*; ib. CLNO: *forciora*. 9. IM: *ipse* om. 19, 20. EIMNO: *potest et* om. 20, 21. I: *ut iumento* om. 22. GLN: *Christi* om. 24. GLNO: *errorem philosophancium*. 25. E: *non est*. 27. M: *in cuius anima*; ib. GIKMN: *occasionem*. 28. N: *originalitatem*. 28, 29. M: *impaciendus iudicandus*. G correxit. 29. I: *iudicandum*. 30. B: *ignoranter irascitur*.

peccata non fuerit: *Nec doctrina proficit nec iudicia stant* Anger in a just
nec crimina compescuntur. Iusta ergo ira mater est cause is not sin.
discipline; unde non solum non peccat qui cum causa Just anger is
iuste irascitur sed meretur, quia nisi iratus fuerit peccat, the mother of
 5 *quia paciencia irrationalis vicia seminat, negligenciam* discipline.
nutrit, et non solum malos sed eciam bonos invitat ad
malum. Requiritur ergo spiritus magni consilii ad debite
irascendum. Ad quod requiritur zelus legis Dei, moderata
 10 *ira autem irrationali, quam Crisostomus vocat iracundiam,* Of irrational
loquitur hic scriptura; quam iram manifestum est inficere anger called by
opus extrinsecum, quia Iacobi I, 20, scribitur: Ira enim St. Chrysostom
viri iusticiam Dei non operatur, et per consequens oportet irascibility.
 15 *omnem sic iratum vocari ad iudicium, cum Dei sit*
proprium suas iniurias vindicare.

Sed oportet ista tria cognoscere ordinate: venire ad iudicium, ut convincatur a iudicibus de reatu; vel secundo, cum hoc sufferre consilium iudicum si dampnetur; vel tercio venire ad iudicium, ut dampnationem suscipiat
 20 ad gehennam.

Pro primo autem oportet Deum qui novit occulta
 cordis cum sic irascente inire iudicium. Sed quando stante
 hac ira prorumpitur in verba derisoria vel inedificativa,
 tunc sic iratus subibit consilium tam spirituum quam
 25 hominum verba noscendum, si pro ipsis dampnabitur.
 Cum enim universitas hominum excellenter vivendum
 coniudicabit cum Christo, ut dicitur Matth. XIX, 28,
 patet quod tam illi quam angeli sue custodie deputati
 attendunt eternum Dei consilium, si sic offendens in
 30 verbo dampnabitur, et secundum hoc iuvant vel laxant ab
 adiutorio. Est autem *Racha* secundum aliquos interieccio
 deridentis; secundum alios est nomen signans omne
 genus sermonis derisorii sive inutilis; quod communiter
 divisum est in quatuor, scilicet in verba pomposa,

On the
 meaning of
 'Racha'.

3. D: solum peccat; ib. I: peccant; ib. IKLMNO: in causa. G: iusta
 in causa. 4. I: irascuntur; ib. I: merentur. 5. O: irrationabilis.
 6. HKN: et om. 7. IK: Relinquitur ergo; ib. A: ergo om. GHMNO:
 autem. 8. HMO: requirit. 10. ACD: autem om.; ib. I: racionabili.
 11. CEGIKO: hec scriptura; ib. I: malum est. 12, 13. N: enim uni.
 13, 14. BC: oportet hominem. 14. B: reatum vocari. 15. BD: suas
 om.; ib. M: vindicari. 16. I: ordinatim. M: ordinata. 17. I: et
 secundo. 18. I: iudicum. B: om.; ib. B: si dampnatur. 18—19. I:
 si — iudicium om. 19. B: dampnatione; ib. L: accipiat. 21. I: Pro
 om.; ib. GIMNO: omnia occulta. 23. A: edificatoria. 24. B: subit.
 HI: subicit. 26. BGHIKMNO: enim om. 27. B: dicit; ib. BEN:
 Matth. g. 28. I: patet om.; ib. BC: illa. 29. C: et sic. 32. H:
 est om.

In most cases
understood as
meaning proud,
scandalous,
sinful and vain
words.

For all such
words will
account be
given on the
Day of
Judgment.

Beware of using
the word
Fool. What
it means.

Difference of
being guilty of
the judgment,
of the council,
and of hell fire.

in verba scandalosa in verba mendosa, et in verba infructuosa. Verba pomposa primo inficiunt loquentem. Verba scandalosa principaliter impetuntur in proximum, sive sint verba cuiuscumque generis impropagationis, sive verba sinistre consiliacionis, sive verba adulacionis; 5 per omnia enim ista imponitur impaccio pedum anime ad ruendum, quod est scandalum; et de istis est sermo diffusus alibi. Verba autem mendosa sunt precipue detracciones mendaces que in detractorum absencia seminantur, de quo est sermo alibi. Verba autem in- 10 fructuosa sunt quecumque verba ex veneno vicii, non ex radice caritatis ad edificacionem ecclesie seminata. Omnia enim ista oportet finaliter iudicari, dicente Christo Matth. XII, 36: *Ex omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii.* Nec sunt ille 15 quatuor species ex opposito secundum rationes suas communes distincte, cum omne verbum culpabiliter irrisorium sit ociosum, sicut et omne verbum culpabile potest dici derisorium, quia sic loquens instar avis vel simree, abutendo signis et potencia naturali, deridet 20 Deum et proximum, ideo *qui habitat in celis irridebit eos*, ut alibi exponitur. Sed tercio oportet summe cavere ne dicamus *Fatue*, quod videtur mihi intelligi autonomatice pro diccione viciosa, de qua non satisfit Deo et proximo hic in via. Illa enim est summa fatuitas, quia solum 25 talis est ex stultis sermonibus reus gehenne ignis, cum nullum nisi peccatum finalis impenitencie sit per se dampnabile. Homo ergo non est reus ignis eterni propter peccatum de quo penitet fructuose, quia de isto reddet rationem allocabilitatis in die iudicii. Unde 30 multum differunt reatus iudicii, reatus consilii et reatus iehenne ignis; et in confirmacionem sensus istius fatuitatis immediate subiungit Veritas: *Si ergo offers munus tuum*

4. C: cum sint. 5. I: sinistra. 6. BEGHKLMNO: illa; ib. H: exponitur. 8. AD: Verba enim. EGHIN: Verba vero. 9. I: detraccionis. 13. B: iudicare. 14. B: fuerunt. 15. K: rationem Deo. 15, 16. ABCD: iste quatuor. 16. GL: ex opposito condistincte secundum; ib. I: secundum om. 17. I: distincte om. 20. H: vel potencia. 21. B: in celis irridebit om. 22. BHKLMNO: et alibi; ib. ABC: summissime; ib. ABD: precavere. 23. EGILMN: quod intelligitur autonomatice. 24. G: pro dilectione. N correxit; ib. BC: satisfacit. D: satisfecit. MN: non sufficit. G: non fit satis. 25. AK: enim om. 28. CI: igni. HKLMO: igne eterno. 29. BCEHLMNO: illo. 30. allocabilitatis. GI: rationem lacrimabiliter. 32. BG: illius. ELNO: istius sensus illius. K: istius sensus istius. 33. B: immediate om.; ib. BI: ergo om.

*ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo, quasi diceret: Cum tantum sit periculum in mora fatua obstinati, debet
5 accelerari ad reconciliacionem postposito precipue opere bono de genere; nec est facile connectere hoc dictum Christi ad triplicitatem priorem cum ista coniunctione ergo, si iste sensus non fuerit.*

Hasten to be reconciled to thy brother.

Et nota quod signanter dicitur, non quod tu habes
10 aliquid adversus fratrem tuum, sed *si frater tuus habet aliquid adversus te*. Nam iniuriatus habet causam adversus iniuriantem et non econtra de innocente passo iniuriam; ideo si oporteret iniuriatum prius reconciliari cuilibet iniurianti ante oblacionem altaris, sacerdos propter illatas
15 iniurias nunquam celebraret. Necesse est quod iustus viator continue paciatur iniurias; oportet tamen sacerdotem antequam celebret cuncta debita iniuriantium dimittere et ipsos caritative diligere, ut patet Matth. V et VI. Deus enim benefacit continue inimicis, docens in hoc
20 eius vicarium ut faciat similiter. Recolamus itaque primo quod quilibet fratrum nostrorum presens vel absens sit necessario ad ymaginem Dei factus et ex nobis dubio ad maiorem gloriam predestinatus. Quamvis enim sola trinitas dixit de homine interiori: *Faciamus hominem ad
25 ymaginem et similitudinem nostram*, Genesis I, 26; tamen ymago corporea in qua relucet trinitatis vestigium debet reducere hominem ad memoriam interiorem in quo inseparabiliter imprimitur trinitatis signaculum. Cogitemus secundo quod inter omnia signa sensibilia Deus posuit
30 in vivis vocibus magis acutam vim animas transmutandi; et ex istis colligeremus quod voces datas nobis ad edificacionem proximi non transferamus fatue in venenum. Nam ut sic convincimur proditorie venenosi proximi occisores, et tales letiferi sunt occidendi et a fidelibus
35 detestandi.

Why the text runs: 'if thy brother have aught against you' and not: 'if thou have aught against thy brother'.

Consider that each of our brethren is created in God's image,

and that we have been given the power of speech to edify our neighbour, not to hurt him.

1. BC: ante altare. 2-3. C: relinque — et om. 3. B: valde; ib. O: reconciliare. 4. A: fatui. 6. ACD: convertere. 7. ABEGMO: triplicem. I: geom (sive tem); ib. A: conneccione. I: cognicione. 8. BHI KLMNO: ille; ib. GN: non fuerit om.; ib. HM: fuit. 11. ABCD: adversum; ib. B: te om.; ib. H: Non iniuriatus. 13. BGIMN: oportet; ib. I: reconciliare. 15. I: sacrificiis nequam; ib. K: sacerdotes celebrarent. GM: celebret. 16. M: oportet autem. 17. I: celebrat ecclesias debita. H: celebraret. 18. I: ut patet om. GN: patet om.; ib. A: Matth. V. EHKLMNO: Matth. VI. G: Matth. XIX. 21. I: quod om. 22. I: et om. 23. I: Quam non sola. M: Quoniam non enim. K: Non sola. GLN: Quoniam enim. 25. tamen. El: cum. 26. I: corpora. 27. A: memorandum. 29. H: quia intus omnia. 30, 31. H: transmutando ex istis. 33. I: vincimur. M: convincuntur.

The keeping of
these rules of
the Gospel
would do away
with sin in the
people.

Et revera scola istius triplicis sentencie detecta ecclesie, scilicet quomodo *iratus fratri* ut sic subibit iudicium; secundo quomodo dicens sibi *verba venenosa* subibit ultra iudicium Dei consilium, si in eternum dampnabitur; et tercio quomodo remanens in dicto *Fatue* binario sine 5 reconciliacione de necessitate dampnabitur; scola inquam ista extingueret peccata in populo; cum omnes actus veneri, omnes falsi contractus seculi et omnes pugne vel bella generis humani originantur ex toxico sermonis indebiti: ideo rogandus est Deus ut sit in isto refugium 10 in omni genere ecclesie, destruendo verba scandalosa atque mendacia. Nam gracia istius Deus domat ecclesiam tribulacione multiplici, licet hii tanquam nothi remurmurant, hii tanquam bestie castigacionem domitum Dei non considerant et hii utcunque hoc noscentes 15 adiuvere negligent; et hec causa tribulacionis et persecucionis ecclesie.

Of murder by
deed. It is
permissible if
done by law, in
war or
inadvertently.

Quoad tercium homicidium, *in opere*, patet quod aliud est iustum et aliud iniustum. Primum est licitum quod communiter dicitur committi tripliciter, scilicet legaliter, 20 hostiliter et ignoranter. *Legaliter*, sicut iudex, testis vel minister occidit legitime condempnatum; *hostiliter*, ut miles invadendo, accusatus suam innocenciam ostendendo, et simplex christianus cum moderamine inculpate tutele se ipsum defendendo. *Ignoranter*, quando preter propositum 25 occisoris culpabile evenit casualiter ex facto fratris occisio.

No judge may
sentence the
innocent or
righteous to
death.

Primum autem patet ex lege veteri et iure politico utrobique, cum licite occiduntur peccatores qui nimis inficerent rempublicam. Verumptamen videtur mihi quod iudex cui non fit revelacio in nullo casu occideret 30 innocentem, quia Exod. XXIII, 7 precipitur *Innocentem*

1. B: illius. 2. M: subit. 3-4. H: secundo — iudicium om. 3. GILMN: dicens uni; ib. GN: subit. 5. H: quomodo om. 7-8. C: omnes actus — et om. 9. A: toxica. M: toxiaca. 10. K: indebite. 11. ABCD: generacione; ib. LMNO: omnia verba. L: verba venenosa, scandalosa. 12. IKLMO: et mendacia. N: et mendosa; ib. C: gracios; ib. ABCD: gracia illius; ib. H: Deus amat. 13. IK: noctit. 14. B: castigacione; ib. BMN: domativam. H: deotinam (sic). 15. C: ubi-cunque. I: utrumque. 16. A: admirari. BD: admirare; ib. E: negligunt. H: negligent om.; ib. EIKLNO: et hoc. 19. ACDGI: et om. 20. K: et communiter; ib. ELN: tripliciter om. 21. O: hostialiter; ib. E: et om.; ib. M: sic. 23. I: miles iurando; ib. M: accusaturum. 24. C: inculpato titulo. 26. B: occisorum; ib. I: culpabilem; ib. I: causaliter. 28. EGIKLMNO: ubi utrobique; ib. IM: cum om.; ib. EGLN: tam licite occidunt. IKMO: licite occidunt; ib. CH: occiderunt; ib. BCI: minus. 29. BC: interfecerant. 30. I: non sit; ib. EHM: occiderit. 31. B: scribitur. 31-1. I: Innocentem ne occides.

31. Insontem et iustum non occides (Vulgate).

et iustum non occides. Unde in casu quo constat iudici testes false deponere contra iustum, absit ut credatur secundum eorum falsa commenta esse sentenciandum, quia iudex primo consentiret nequicie testium; secundo
5 contra legem Dei committeret homicidium; et tercio ex noto mendacio daret mendax iudicium. Quilibet enim scit naturaliter quod falsa testificatio nichil probat, nec est communis obiectus solutione dignus in ista materia. Nam iudex potius permetteret omnes leges civiles, ymmo
10 totum mundum perire, antequam committeret levissimum mendacium vel peccatum, cum in abstinendo a peccato non inferret iniuriam alicui, quamvis occasione male accepta per accidens sequatur iniuria. Nec valent sophismata quibus dicitur quod iudex sentenciare debet illa
15 que novit ut iudex, et non que novit ut privata persona, quia non novit secundum hanc duplicem rationem contradictoria. Deus autem novit et iudicat secundum veritatem quam ipse novit ut privata persona; ideo ad magnificandum processum tradicionis humane non debet
20 esse legi Dei contrarius.

Est autem difficultas, utrum liceat alicui se ipsum occidere; et videtur quod sic, de Sampsonis Iudicum XVII. Ymmo Abraham potuit licite occidisse Ysaac Genes. XXII; sicut et Christus, figuratus per istos, summe meritorie
25 occidit se ipsum. Deus enim occidit quemcumque occisum iuxta modum loquendi scripture Deuter. XXXII, 39: *Ego occidam et ego vivere faciam.* Prudens itaque foret commercium hominem commutare vitam suam propter maius bonum.

30 Hic videtur mihi quod Deo precipiente homo occideret se ipsum vel quemcumque alium; sed necesse foret examinare hoc preceptum, cum aliter occisor facit iniuriam Deo, sibi et proximo, nec Deus precepit Abrahe

The judge should let the whole world perish rather than consent to the least falsehood or sin.

Of suicide.

If God were to command it, a man might kill himself or his neighbour;

1. KN: *ne occidas.* L: *ne;* ib. GMN: *iudicii.* 2. H: *absit quod.*
6. H: *mendax in Deum iudicium.* 6, 7. E: *Cum quilibet scit.* 6. GH
KLMNO: *enim om.* 7. H: *quia.* 8. A: *obieccio . . . digna;* ib. B:
illa materia. ACD: *hac materia.* 9. EGHKLMNO: *dimitteret.* 11. I:
mendacio; ib. A: *nec in . . . inferret.* 12. EGLN: *non inferet (N: cui-*
quam). M: *inferret om.;* ib. AH: *mala.* 13. C: *peraccio sequatur;* ib.
sequatur iniuriatur. 13, 14. I: *dicta sophismata.* 14. B: *pro quibus;*
ib. B: *dictur quod om.* GHILMNO: *quod om.* 15-16. B: *ut — novit*
om. 15. I: *ut iudex — novit ut om.;* ib. I: *et privata.* 16. EI: *quia*
novit hanc secundum triplicem rationem; ib. BGHLMN: *hanc triplicem.*
17. EGMNO: *contradicta;* ib. I: *indicat.* 18. GN: *quam recte novit*
ipse. 21. A: *licet.* 22. I: *et om.* 28, 29. GHMNO: *propter magis.*
30. H: *Hic om.;* ib. I: *percipiente;* ib. H: *occiderit.* 32. GLMNO:
hec precepta; ib. BC: *faceret.* 33. A: *et populo.* C: *proximo alias*
populo; ib. B: *nec Dominus.*

but he would
have to consider
the command
very carefully
lest in killing he
do wrong to
God, himself,
and his
neighbour.

Wars for
righteous
causes are
lawful;

but they are
often foolish.

Better to suffer
for
righteousness'
sake.

Ysaac occidere: Sampson autem vel habuit preceptum Dei internum, vel non intendebat occidere se ipsum, vel peccavit postea penitens, cum ponitur in cathalogo sanctorum. Sed Iesus noster fuit causa sue mortis, ut sunt omnes martires, sicut et divinitus occidit se ipsum humanitus; et tamen non dicunt logici non occidit se ipsum sicut nec martires abbreviantes vitam suam, *cupientes dissolvi et esse cum Christo*. Gulosi autem videntur se ipsos occulte occidere.

Quantum ad bella vel pugnas, videtur mihi quod oportet habere revelacionem vel auctoritatem et iustam causam et rectam intencionem et omnino quod nemo invadat vel occidat alium nisi ex caritate fraterna. Unde videtur mihi quod bellum sit sepe ineptum medium ad iustificandum; et pugna est ut plurimum inepta ad purgandum vel corpus proprium defensandum. Cum Christus docuit suos cariores discipulos quod *in paciencia sua possiderent animas suas*; sic quod armatura securissima Christiano foret virtus paciencie, ut patet diffuse alibi. Contingit autem hominem se iuste defendendo invasorem oportet licenter occidere; sed paciencia propter iusticiam foret securior, faciliior et meritorior, cum Matth. V, 10 dicitur: *Beati qui persecucionem patiuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum*.

Nec est possibile quemquam invadere quin assit invaso pati propter iusticiam, si habet veram pacienciam; tolleretur inquam homo verba contumeliosa, tolleretur iniurias in bonis fortune et bonis nature et evadet occisionem etiam a latrone. Si autem ex accensa malicia invasus fuerit et occisus, hoc est vel sine causa culpanda in invaso vel ex causa culpabili precedente; si primo modo, ut contingit de occisis a membris dyaboli propter correptionem et defensionem legis Domini, nulla est gloriosior causa martirii. Si autem quis ex causa sua

3. M: nec peccat postea; ib. H: postea om.; ib. H: cum om.
4. BCGHIM: Et Iesus; ib. G: fuit nostri causa. 4. 5. G: ut sint.
6. EGHKLO: et tamen ut dicunt; N: cum ut; ib. ABCDEGIN: non om.;
ib. GN: laici. 7. N: et martires. 10. GN: bellum. 11. A: et om.
12. B: vel causam; ib. I: et ideo nemo. C: cum nemo. 15. H: et om.
16. ACDEIM: defendendum. 18. GMN: sua om. 19. GIM: christiano
om. 20. BC: homini. 21. ELN: licenter offendere usque mortem
vel occidere. 22. B: securitate; ib. ABCDHO: cum om. 23. GM:
quia. N: quasi. 25. G: quidquam; ib. AN: nisi assit. K: quando assit.
26. I: sed habet. 28. ELN: et sic occisionem evaderet; ib. O: evaderet.
30. CD: vel om.; ib. E: in om. 32. I: continet; ib. BC: de multis.
24. BGHILNO: Si vero.

8. Phil. I, 23.

17. Lucae XXI, 19.

culpabili sit invasus, doleat de culpa et tolleret equanimit
 illata, et est legitima causa martirii; et sic utrobique
 est doctrina Christi de paciencia virtuosa sufficiens omni
 homini in omni casu illate iniurie. Unde si non fallor
 5 in paciencia quam habemus ad tollendum iniurias in
 nobis et nostris est causa preliorum tam crebriorum in
 diebus nostris, sicut Christus et apostoli prophetarunt.
 Tolle inquam avariciam et ambicionem honoris et
 induc paupertatem spiritus cum paciencia et cessabit
 10 persecutiva exaccio; et credo quod hec sit causa quare
 Deus immittit tribulaciones in seculum ad domandum
 et expurgandum suam ecclesiam. Vix enim invenies
 usque ad unum quin vel deficiat in istis virtutibus
 inordinate affectus mundi divitiis et honori, vel saltem
 15 sit negligens ad docendum. Ideo dignum est quod
 paciamur has persecuciones et acuciores futuras.

Do away with
 avarice and
 ambition, cause
 people to be
 poor in spirit
 and patient
 and wars will
 disappear.

Uterius conceditur quod contingit hominem iuste ex
 ignorancia occidere fratrem suum, ut patet de lege
 refugii Numer. XXV, Deut. XIX et Iosue II.

Of justifiable
 homicide.

20 Sed notandum quod, quandocumque quis est in peccato
 mortali et occidit proximum ignoranter, iniuste occidit; alia
 tamen ignorancia circumstancionata excusat homicidium
 quoad punicionem humanam et alia non excusat. Nam
 insolenter proiciens telum, lapidem vel sagittam est
 25 culpandus ex homicidio causaliter consequente, ut patet
 de Lamech occidente Cayn Gen. XXXIII, et breviter omne
 opus illegitimum vel nocivum ex quo sequitur causaliter
 homicidium est culpandum; ymmo negligencia in remo-
 vendo causam homicidii, et specialiter spiritualis homicidii
 30 est dampnabilis apud Deum. Et de isto nos sacerdotes,
 curati et doctores diligencius caveremus, quia vel false

A man in
 mortal sin who
 kills his
 neighbour
 inadvertently
 kills him
 unjustly;
 circumstances
 may or may not
 excuse
 homicide.
 Example of
 Lamech.

1. I: et tolleret om. A: tollerat. 4. B: Dum si. 5, 6. ABCDEI
 KLM: ad tolerandum iniurias et nobis. 6-7. I: est causa — nostris
 om. 7. GLMN: inquit Christus. 9. B: indui. EIKLN: indue. G:
 induere. M: duc. 11. IL: permittit; ib. H: dominandum. 12. I: ex-
 pugnandum; ib. A: enim om. 13, 14. G: quin vel cum invenies...
 affectum. N correx. 15. C: deficit. 14. BCDO: honore. E: honoris.
 15. EGMN: Et ideo. 16. EGLMN: ut pactamur; ib. H: et accusationes.
 16, 17. C: figurat. Uterius. 17. I: convenit. 20. BMN: quod om.
 21. AD: aliqua. L: aliquem fratrem. 22. O: excusat hominem.
 23. AD: et aliqua; ib. GM: non om. 24. AEHLNO: telum. I: talem;
 ib. M: vel lapidem vel. 25. L: de homicidio; ib. BCDEHLN: casualiter.
 26. A: Lameth et Caym; ib. ABCDHNO: Gen. XXXIII om. EL: Gen. 30.
 27. ACD: et neutrum. BGHM: vel neutrum. O: vel venenum. ELN: et
 nocivum; ib. I: causaliter om. ELM: casualiter. 28. G: culpandus.
 N correx. 30. I: Et illo nos; BEGHKNO: istos nos. 31. B: atque
 curati.

Unrighteous homicide is too frequent in the world, because it springs from an evil mind or root of vice.

It transgresses the law of natural love and kills also the soul of the victim.

fovemus hec homicidia vel destruccionem eorum negligimus. Homicidium autem iniustum est nimis frequens in seculo, quia omne homicidium procedens ex spiritu maligno vel ex radice vicii est iniustum; sic enim opus bonum de genere est infectum, quanto magis opus ⁵ innaturale. Nam in statu innocencie nec homo nec bestia occideretur, sed homine sine morte media naturaliter translato brutum sine pena naturaliter moreretur. Homicidium ergo ex parte occisi est innaturale, et iterum cum omne animal et specialiter homo debet diligere ¹⁰ sibi simile in natura, patet quante aversatur a lege naturalis amoris qui occidit hominem naturali dileccionis ordine pretermisso. Preterea omnis sic occidens ex sibi dubio occidit animam quod est nimis dampnabile. Quicumque enim separat animam a corpore et non ¹⁵ pro hora sibi plus congrua, facit ad eius dampnacionem; sed quis occidens istud concipit? Ideo occidere hominem propter vindictam sue iniurie debet esse Deo proprium, quod homicida blaspheme usurpat; ideo occisio prothomartiris Abel fuit primum peccatum clamans ad Dominum, ²⁰ ut patet Genes. IV; ideo patet ex eius innaturali principio ex eius contrarietate ad opus divinum et ex pena inflictam, quam detestabile sit apud Deum et homines hoc peccatum.

CAPITULUM VICESIMUM QUINTUM.

The sixth commandment: Thou shalt not commit adultery.

According to St. Augustine this also forbids any illicit intercourse and any other unlawful use of the organs of generation.

Tercium mandatum secunde tabule et sextum in ordine ²⁵ sequitur in hec verba: *Non mechaberis*; ubi secundum Augustinum non solum prohibetur adulterium, sicut sonat verbum mechandi, sed omnis illicitus concubitus et omnis membrorum genitalium hominis usus illegitimus; et quodlibet istorum contineri poterit sub mechia. Cum ³⁰ enim omnis pure homo debet affidari sponso ecclesie,

3. AD: a spiritu. 4. M: radice iudicii; ib. E: si enim opus. K: sicut enim. 5. C: indefectum. 5, 6. M: opus naturale. 7. O: morte in casu naturaliter; ib. K: naturaliter om. 10. AEGHKMN: deberet. 11. GNO: quanto; ib. ABDGN: adversatur. 13. GHKN: Propterea. 14. K: occidit om. 16. H: sibi plus congrua om. 17. EL: Si quis; ib. ADGIM: illud. 18. B: luxurie. 19. G: blasphemie. N correxit. 21. A: patet om. before Genes. IV. 22. EGILMNO: conformitate ad; ib. EGNO: et pena. 23. GHMNO: et hominem. 25. A: mandatum om. 27. B: adulterum. 30. B: continere.

26. Exodi XX, 14. Cf. Serm. I, 127; IV, 364. 27. Cf. St. Augustini Quaest. in Heptateuchum Opp. tom. III, 622, 763. Cf. Hus, Decal. p. 24.

que affidacio per quodcumque mortale dirumpitur, patet quod omne crimen est spirituale adulterium vel mechia; et sic mira subtilitate sub verbis patentibus quodlibet mortale vel prevaricacio prohibetur. Sic enim loquitur scriptura de fornicacione a sponso ecclesie Ieremie III, 1: *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te.* Populus enim rudis ex lege nature detestatur adulterium, quia, ut arguit Aristoteles III Politicorum, si uxores forent communes, periret successio heredum legitima, error foret in affinitate vel patrimonio, et proles dehonoreret parentes, cum nemo cognosceret patrem suum. Ideo corticali sensui istius mandati consentiret populus a natura. Sed certum est quod subest alius sensus subtilior in quo omnia mandata, ut dicit beatus Iacobus, sunt connexa. Loquendo autem specialiter de peccato carnalis luxurie potest dividi, ut dictum est de homicidio, in luxuriam cordis, oris et operis sed descendendo specialius ad luxuriam operis que consistit in abusu membrorum genitalium secundum potenciam gignitivam potest dividi in luxuriam naturalem inter masculum et femellam, in luxuriam innaturalem hominis cum se ipso, et luxuriam innaturalem unius sexus cum se ipso, vel alio innaturali usu hominis cum bestia vel iumento; quam materiam tangit Apostolus Rom I, 27. Et videtur mihi expediens sub silencio preterire.

Luxuriam autem dividit Hugo de Sancto Victore in octo genera; scilicet in fornicacionem simplicem que est inter solutum et solutam a vinculo coniugali consanguinitatis, ordinis religionis vel voti continencie.

Secundum genus est meretricium, quando cum meretrice inordinate concumbitur; nec est cura si meretrix sit vaga

Every crime is spiritual fornication.

Reasons why adultery is hateful by the law of nature.

Threefold division of carnal lust into lust of thought word and deed.

Lust in deed concerns 1. the other sex; 2. oneself; 3. persons of the same sex; 4. beasts.

This matter is best passed over in silence.

According to Hugo de St. Victore there are eight kinds of lust:

1. Simple fornication between persons not bound by wedlock or by the vow of chastity; 2. with prostitutes;

4. ACD: mortale et; ib. O: vel om.; ib. K: enim om. 5. B: sponse.
7. B: multis terre; ib. ACD: ego om. 11. ELN: affinitate paterna vel materna; ib. ABCDH: matrimonio. GM: patria vel matris (sic). 13. G: Hoc ideo; ib. B: illius. 16. GHINO: autem om. B: ergo. 18. IO: de mortali peccato luxurie. 18. BEIL: vocis et. K: et vocis et. GN: vocis vel operis. 19. D: sed — operis om.; ib. BC: que specialiter. 20. BHIMNO: abusione. 23. B: hominis — innaturalem om. G: hominis om. N addit; ib. C: vel luxuriam. 23—24. D: et — se ipso om. 27. I: Luxuria; ib. EGLMN: autem om.; ib. BC: sanctus Hugo. 29. ABD: coniugii. 30. I: et sanguinis. MO: consanguinis; ib. B: vel religionis. 31. H: meretricium. 32. EL: concumbetur. GN: concubetur; ib. ABCD: sive meretrix. 32. G: est vaga.

o. Aristoteles lib. II, cap. I. 27. Cf. Hugonis De Fructibus Carnis et Spiritus cap. X, Opp. tom. II, p. 1002. Hus l. c. Nota quod . . . istud preceptum octo genera hominum transgrediuntur.

et communis concubitoribus sine precio vel cum precio pro labore nephario.

3. Seduction. Tercium genus est stuprum quod est inordinatus concubitus quo integritas vaginalis corrumpitur.

4. Incest. Quartum incestus, et est inordinatus coitus quo naturalis usus in innaturalem pervertitur, sive sapiat cum muliere peccatum sodomiticum, sive peccatum ex consanguinitate vel affinitate illicitum.

5. Adultery. Quintum genus est adulterium, quod est innaturalis concubitus quo thorus coniugii violatur; unde adulterium dicitur quasi accessus ad alienum thorum, et potest committi dupliciter vel quando persona alterutra est soluta, vel quando utraque est coniuncta alteri.

6. Sacrilege, i. e. breaking of the vow of chastity by those in holy orders. Sextum genus est sacrilegium quod est lesio sacre rei, scilicet quando leditur continencia Deo consecrata; et potest committi multipliciter, quando altera persona vel utraque est infra sacros ordines.

7. Sodomy, and 8. lascivious conjugal relations. Septimum genus est peccatum sodomiticum, et octavum est libidinosus coitus coniugalis.

Potest autem coitus coniugalis dici licitus tribus modis, scilicet gracia procreande prolis, gracia reddendi debitum et gracia excusande libidinis; et ille coitus qui est extra ista dicitur libidinosus coitus coniugalis, sive fuerit impetuosus sive frugalis.

Videtur tamen mihi quod, quandocumque post lapsum quis in matrimonio procreatur, peccatur saltem venialiter ex discrasia leprosa qua libido ultra statum innocencie provocatur. Ideo ex vehementia passionis desiderii hebetatur. Et breviter undecunque fit procreacio ultra quod fieret in statu innocencie, defectivum est; bonum tamen matrimonii excusat ne sit dampnabile, ideo secundum legem naturalem, secundum legem Dei datam, et secundum legem ecclesie est sacramentum matrimonii celebrandum.

The law of marriage is transgressed in five ways: 1. by wanton indulgence; Peccatur autem excedendo legem matrimonii quinque modis. Primo modo, cum causa satisfaciendi libidini

3, 4. B: corrumpit. 4. MO: qua. 5. BCDKN: 4° incestus est; ib. O: et om. 6. B: naturalem vertitur; ib. GMN: vertitur. 7. IO: peccatum cum muliere ex. 12. AD: tripliciter. 13. H: alterutraque; ib. AD: coniugatur. GN: coniugata alteri. 15. B: Deum Deo. 18. BI: octavum genus. 20. B: Potest — coniugalis om. 22. C: ad extra. 24. I: suffragalis. H: sive fragilis. A: id est moderatus (altera manu). 26. B: peccatorum. M: peccat. 27. I: a discrasia. 28. EHIL: Racio ex. 29. B: brevis; ib. AD: undique; ib. C: creacio. 29, 30. EL: ultra quam quod, H: ultra quam fieri. 30. ABD: defective bonum. 31. I: insit. 32. AD: nature. H: naturalem in legem Dei datam secundum. 36. AGMN: modo om.

per meretricias blandicias irrationabiliter palliatur, secundo cum fit contra naturalem modum, tercio in tempore prohibito, quarto cum fit in loco prohibito, quinto cum acceditur ad pregnantem proximam partui vel que est in fluxu menstrui.

Difficile autem videtur bestialibus preponderare honorem Dei in actu coitus, sic quod theosebia, id est virtus colendi Deum, in multiplicacione prolis legitima preponderet in matrimonio delectacioni carnali, secundo quod iusticia reddendi debitum coniugi plus moveat quam carnalis delectacio vel alia causa humana, tercio quod causa excusandi libidinem in coniuge magis moveat quam delectacio vel alia causa que non honorem et amorem Dei intencione et voluntate quosunque fines alios anteponat. Hoc tamen est possibile et est precipuum bonum coniugii.

Sed hic obicitur primo per hoc quod nullum naturale est turpe et culpabile, sed actus iste inter marem et feminam est naturalis, ut dictum est; ergo non est culpabilis. Cum enim omne naturale sit ordinacione nature prime et instinctu nature secunde, virtute Dei ad hoc necessitante, videtur quod idem sit accusare hunc actum et imponere Deo culpam, cum tunc ordinacio sua et lex nature forent culpabiles.

Hic dicitur quod ista argucia excusaret omne peccatum secundum plus vel minus, cum nullum peccatum committitur nisi secundum rationem apparentis boni. Naturale autem est quod apparens bonum intellectui voluntas appetat et sequatur; ideo cum homo sit animal rationale, oportet naturales potencias ratione duci et virtutibus perornari. Patet ergo quod falsum assumitur, cum homo et angelus apostata sint precipue naturales res et tamen peccando sunt valde culpabiles; et sic de operibus eorum inordinatis que cum nature iuvamine producant. Illa enim possunt dici naturalia, de quanto fiunt ex vi

2. by unnatural intercourse;
3. at forbidden periods;
4. at forbidden places;
5. at times close to delivery or at the menstrual period.
Lawful intercourse should have regard to the procreation of legitimate children, duty to the wife, avoidance of lust.

This is the chief good of marriage, Objected, that sexual intercourse is natural and therefore not blameworthy.

Replied, that many things are natural and yet sinful.

1. H: blandicias om. 3. ACD: cum fit om. 6. C: bestialibus hominibus. 7. AD: hoc est. 8, 9. GN: preponderetur. 9. B: secunda. 10. ACD: debita. 11. A: alia om. 13, 14. C: vel amorem. 14. GMNO: quosunque fratres. A: quibuscunque. I: quocunque. 15. A: antepositis. I: supponat; ib. B: est que precipuum. IO: et precipuum. 17. AD: quod om. I: quod nomen. 18. A: et om. before culpabile. BD: vel culpabile; ib. B: ille. 21. B: nature om. before prime. 22. B: necessitatem. C: necessitantis. 25. BEHL: illa; ib. EGIMNO: illa argumenta excusarent; ib. G: omne om. 26. BC: maius vel. IO: et minus. GN: magis et minus. 27. EGL: nisi ratione. 29. O: consequatur. 34. AD: quos cum. H: quem cum; ib. AD: compromittunt; ib. C: ista. 35. B: de vi.

Though God
has given men
the power to
procreate, he
has limited it
by marriage.
(Cp. Matth. 19.)

nature, et voluntaria aut artificialia, de quanto procedunt ab arbitrio humane nature; quod si homo modum et rationem in agendo excesserit, tunc inculpata natura fit ipse et opus suum culpabile. Ideo videat sic arguens quod coiens non excedat modum debitum et circum-⁵ stancias rationis et remanet actus huiusmodi inculpatus. Sed sicut Deus ordinavit semina et vim generativam, informativam et nutritivam humano generi, ut dicit Augustinus in de Questionibus Veteris et Nove Legis, capitulo finali, sic ordinavit coniugium et leges predictas¹⁰ coniugii. Ideo procreans extra hanc legem non est absolute culpandus propter naturalitatem operis sed propter defectum modi contra regulas nature qui inducit culpam prevaricationis. Sic enim servus faciens quod dominus precepit sive licenciatur sed pretergrediens modum debitum,¹⁵ offendit in dominum. Deus autem sicut dedit homini naturam procreandi, sic limitavit modum coniugii; unde Matth. XIX distinguens de ineptis procreacioni a natura vel casu et ineptis ex voto *qui se castraverunt propter regnum celorum*, servando devocius celibatum, statim²⁰ subiungit: *Qui potest capere, capiat*; cui conformiter loquitur Apostolus I Corinth. VII, 9: *Si non continent, nubant*.

Unde Deus proporcionale nuptui dedit avibus, cum una naturaliter, stabiliter et ordinate de uno simili contentatur in actu procreacionis; quanto magis in homine, ubi²⁵ necesse est quod sit de prole patris noticia; verumtamen illud quod Deus indidit avibus ex natura, ut sit exemplum humani coniugii, posuit propter augmentum meriti in hominis libera potestate.

Et patet quod naturalitas in actu procreacionis non³⁰ est culpanda, sed inordinata innaturalitas quam homo principiat ex sua stulticia. Notandum tamen quod quamvis in omni actu humano operetur natura, cum necesse sit

1. I: procedent. 4. B: opus eius; ib. A: arguens. 5. I: coiens om. 6. M: remone (sic). O: remaneat; ib. GN: inculpatus. M: tamen culpatus. 8. ADGK: et formativam. 9. N: in Questionis. 10. N: capitulo ultimo. 11. G: Ideo peccans. L: correxist. 13. B: contra leges; ib. BG: que inducit culpas. CHILNO: culpas. M: qui induit. 14. H: Sicut; ib. M: prius faciens. 15. B: precepit; ib. A: modum indictum. 17. AD: procreando; ib. B: coniugium. 18. M: distinguens om.; ib. ILNO: ineptis ad procreacionem. 18, 19. B: a naturali casu. 19. L: et de ineptis; ib. G: castraverit. 20. A: celorum om.; ib. GM: statum. 23. IKMO: Dominus; ib. N: proportionaliter. 24. I: stabiliretur. 27. ELMNO: idem istud; ib. N: ut sint. 28. B: possint propter. 31. B: naturalitas. 32. M: principat. 33. I: cum natura.

9. St. Augustini Opp. III, 2 (Quaestiones ex utroque testamento) p. 2378 et seqq. 21. Matth. XIX, 12.

naturam principalissime coagere, tamen actus ille dicitur naturalis, quando est secundum membra genitalia inter mare et feminam, licet multa insit innaturalitas ex presumptione voluntatis inobedientis mandatis Domini.

5 Autonomatice autem dicitur innaturalis, quando secundum membra indebita est inter sexus vel naturas indebitas, et propter famositatem dicitur actus talis singulariter innaturalis, cum tamen sit tam naturalitas quam innaturalitas utrobique. Secundo dubitatur de gravedine

10 generum peccati luxurie. Et videtur specialiter quod peccatum sodomiticum sit gravissimum, cum sit maxime innaturale et gravius punitum, ut patet Genes. XIII de subversione Sodome.

There is a natural intercourse and an unnatural.

Sodomy is the greatest sin;

Hic oportet supponere quod hoc peccatum sit grave

15 coram Domino propter tria, primo quia ipso peccatur contra naturam increatam et cunctas naturas creatas, secundo quia istud peccatum candet libidine, transformans hominem in consuetudines bestiales; et tercio quia spoliatur hominem bonis nature, fame et fortune.

20 Quoad primum patet quod hoc peccatum sicut quodcumque aliud est contra naturam primam, quia contra suas leges et mandata, specialiter autem contra legem matrimonii per quam Deus ordinavit materialiter procreare ecclesiam. Ex quo patet quod extinguit gratiam quoad Deum; unde

25 propter istud peccatum legitur Gen. VI, 6 Deum *penituisse fecisse hominem* et tactum dolore cordis intrinsecus introduxisse diluvium. Et patet quod hoc peccato iniuriatur toti nature create, cum tollitur ab eis secunda perfeccio quam homo reddidisset eis, non offendens in ordinem debitum

30 procreandi, tunc enim producerentur partes mundi perfeccius in suo ordine. Vis autem gignitiva est quoddam divinum salvans speciem ex secundo De Anima; ideo vicium in ista potencia est singulariter contra Deum.

because i. it is against nature;

2. it transforms the man into a beast;

3. robs him of the goods of nature, fame and fortune.

The argument elaborated.

1. ABCD: *principative*. K: *principiavit*; ib. C: *vagere*; ib. I: *unde cum actus ille dicitur*. 3, 4. M: *ex sumptione*. G: *ex suppositione*. 5. B: *innaturali*. 6. I: *debita*. 8. B: *in illis cum tamen*. 9. B: *Secundo tam*; ib. I: *dubitatur*. 10. BD: *peccati om.* 12. Rectius: Gen. XIX. 15. BK: *Deo*; ib. M: *propter tria om.*; ib. C: *ipse*. 16. B: *et — creatas om.*; ib. CI: *et contra naturas*. 17. HO: *quod istud*; ib. B: *illud peccatum*; ib. BCEGLMN: *plus gaudet*. C in marg. correx. KO: *plus candet*. 18. B: *etiam tercio*. 19. H: *homines*. 20. BC: *sicut et quodlibet*. GN: *sit*. 21. BC: *naturam increatam*. 22. B: *aut contra*. 23. BCD: *apud Deum*. 26. M: *tactu*. 27. MO: *hoc peccatum*; ib. O: *iniuriam*. 33. BEHILMNO: *illa*; ib. BE: *est quodammodo singulariter*. GLN: *singulariter quodammodo*. H: *singulis quodammodo*.

34. Aristoteles, De Anima, sed potius De Partibus Animalium esse videtur.

The argument
(continued).

Quoad secundum patet quod hoc peccatum fundatum in terrestriori materia, et specialiter in sensu tactus, cum accensum fuerit, reddit homines ferociter bestiales; ideo dicit Aristoteles bestias tempore coitus bellicosas, et scriptura, Genes. VI, 12 dicit pro hoc peccato quod *5 omnis caro corruerat viam suam*. Via quidem qua ad celum ascenditur foret omnino castitas coniugalis, matrimonialis aut virginalis, que nedum deseritur hoc peccato electa via pecudum sed corrumpitur ex vehementia passionis hostis quem homo non potest fugere; *10* ex hinc enim distrahuntur cogitationes et affectiones a celestibus ad terrestria. Nec credat aliquis quod propter melioritatem complexionis in statu innocentie foret libido accensior, quia in nervis et organis discrasiatum est humor calidior, in depauperatis calore appetitus intensior, et *15* in oneratis superfluis expulsio delectabilior.

Quoad tertium patet quod actus fornicationis consumit naturalem substantiam fornicantis; ad quem sensum videtur Apostolum loqui prima Corinth. VI, 18: *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: 20 qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*; et quoad famam patet quod nullum opus peccati reddit hominem plus infamem, quia quadam naturalitate homines in ordinationem illius operis erubescunt. Sic enim primi parentes quando perceperunt inordinatum motum membrorum genitalium, destituto corpore a regimine anime primarie instituto, erubuerunt naturaliter, cognoscentes nuditatem anime ex nuditate et inordinato motu membrorum que ante non senserant; unde *fecerunt sibi perizomata*, ut legitur Genes. III, 7. Unde pessimum *30* signum est, quando homines sine erubescencia continuant hoc peccatum.

Quoad substantiam bonorum adiacencium, notum est quod opus illud subtrahit et consumit hec bona in

1. H: fundamentum. 2. I: terrestriora. N: terrestri; ib. B: vel specialiter. 3. B: reddet. 5. B: quod pro hoc. 6. I: yclam (sic) suam. 7, 8. E: coniugalis, vidualis aut virginalis. 8. B: matrimonialis aut virginalis om.; ib. aut; ABD: ac; ib. I: nedum disserit. 9. H: sed electa; ib. ACD: pecudis. GM: via peccandi. N correx. 9-10. B: sed - vehementia om. 10. I: figere. 12. ACDKM: terrena. 15. CI: de paupertatis coloris; ib. BC: colore. ELM: coloris appetitus. GN: caloris; ib. K: et om. 20-21. B: fecerit - qui om. 20. I: facit; ib. A: infra corpus. 23. B: naturalitatem. 24. B: ipsius operis. C: istius operis; ib. AD: Sicut. 25. O: quandoque. 27. N: prevaricatorie; ib. I: erubescunt; ib. G: cognoscentem. 29. M: qui ante. 30. A: ut legitur om. 34. AD: istud subtrahit.

4. Serm. I, 120.

donariis, in cibariis et ornatu; quia Proverb. XXIX, 3:
Qui scortum nutrit perdit substantiam, et Luce XV, 13
 testatur Veritas quod filius prodigus *dissipavit substantiam*
suam vivendo luxuriose, et quotidiana experientia hoc
 5 testatur.

Quantum ad gravedinem unius peccati ad aliud, patet
 quod unumquodque genus peccati habet specialem
 rationem gravedinis in qua excedit aliud. Similiter autem
 illud peccatum est gravius in quo est maior ingratitudo
 10 et casus a maiori gracia; unde Luce X, 12—14 dicit
 Christus de civitatibus expellentibus verbum Dei: *Dico*
autem vobis, quod Sodomitis remissius erit quam civitati
illi in die illa. Ve tibi Corozaym, ve tibi Bethsayda,
quia si in Tyro et Sydone facte fuissent virtutes que in
 15 *vobis facte sunt, olim in cilicio et cinere sedentes peniterent;*
verumptamen Tyro et Sydoni remissius erit in iudicio
quam vobis. Ecce ex diffinitione Christi civitates Iudee
 que ingrate verba et miracula Christi repulerant acerbius
 punientur quam civitates gentilium que suo tempore
 20 gravius peccaverunt. Nam dissipans semen spirituale
 filiorum Dei spiritualiter gignitivum peccat ut sic horribilius
 quam dissipans semen corporale; tum quia semen est
 preciosius, tum etiam quia essentialiter productum est
 dignius; nec excusant sed accusant hec dicta peccatum
 25 sodomiticum, ut patet ex triplici ratione gravedinis huius
 peccati iam dicta. Unde Genes. XIII, 13 dicitur quoad
 primum: *Homines autem Sodomite erant pessimi et*
peccatores coram Domino nimis. Et quoad secundum
 patet eius gravedo ex subversione quinque civitatum,
 30 Genes. XVI; correspondenter enim ad fetentem terrestri-
 tatem accensam puniebantur non solum in se sed
 generaliter in parvulis et bonis adiacentibus igne et
 sulphure detrusi in locum horribilem. Et quoad tertium
 patet quod Deus destruit substantiam, famam et temporalia
 35 sic innaturaliter fornicantis. Substantiam vel naturam
 Deus destruxit, ut Genes. XXXVIII, 9 legitur quod Onan

This sin is
 greater than
 others
 inasmuch as it
 implies a greater
 ingratitude and
 deeper fall
 from the state
 of grace.

But the above-
 mentioned
 example
 (Luke 10) does
 not excuse the
 Sodomites, who
 were the worst
 of sinners,
 whose cities
 were destroyed,
 and who
 perished with
 their children
 and goods.

Such a crime
 entails loss of
 life, reputation
 and property,
 as in the case
 of Onan;

1. BG: denariis; ib. GN: et in ornatu; ib. B: ornatum. 2. GKN:
 perdet. 4. B: videndo; ib. B: luxurioso. 4, 5. AH: hoc docet.
 6. C: Quam ad; ib. BIKLNO: huius peccati. H: unius om. 8. ABCD:
 Simpliciter, A: Simpliciter aut. 9. GMN: gravior ingratitudo. 11. I:
 doctoribus expellentibus. LMNO: de civibus. N: expellentibus. 12. IM:
 vobis om.; ib. ACD: quia Sodomitis; ib. BN: Sodomis. EI: Sodome.
 18. GHILNO: repulerunt. 21. IK: peccat ut honorabilius. GN: ut sic
 honorabilius. 22. I: tum cum quia semel. 23. ABCDHMNO: essen-
 tialiter om. 24. B: sed om. 25. A: patet om.; ib. C: gravedine.
 31. I: puniuntur. 33. GKM: quoad secundum. 35—36. BD: sub-
 stantiam — destruxit om. 36. I: Deus om.; ib. H: destruit; ib. G:
 dicitur; ib. B: Onas. EGHKMN: Ona.

semen fundebat in terram, ideo percussit eum Dominus; et Levitici XX, 13 pro lege statuitur: *Qui dormierit cum masculo coitu femineo, uterque operatus est nephas, morte moriantur*; quia Levit. XVIII, 22 dicitur: *Deo abhominatio*. Fama autem perditur, ut dicitur Iudicum XIX. de 5

and of the tribe
of Benjamin and
of Reuben.

deleccione tribus Beniamyn propter fornicacionem cum uxore levite; et Genes. penultimo de Ruben primogenito dicit Iacob: *Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui*. In hoc enim defamant homines naturam suam supra peccatum angelicum, unde querunt obscuras latebras 10 propter famam servandam, sed in presencia Dei et angeli boni non timent innaturaliter sic peccare, et per consequens simul perdunt famam.

Quoad bona fortune patet, cum exinde perdunt occupatores bonorum titulum quoad Deum et famam quoad 15 proximum. Ex tali infectivo vicio perdunt simpliciter suum dominium. Unde Apostolus vocat eam *turpitudinem* in abstracto, et passiones vocat *passiones ignominie*; Rom. I, 26.

Whole empires
are ruined by
this sin.

Unde nec in veteri testamento nec in novo perditæ sunt regna nisi propter infeccionem generis luxurie, 20 nam gentes quas Deus expulit sub omni ligno frondoso hoc peccatum ignominiose commiserant et Iudei, quando fuerunt a gentibus superati sed etiam regna christianorum, sicut et Troia occasione illius vicii sunt destructa.

Other sins of
this sort have
their special
degrees of
gravity, e. g.
fornication in a
priest, incest,
adultery.

Quantum ad alia genera patet quod sacrilegium, in- 25 cestus, stuprum, adulterium et fornicacio habent quodlibet suam rationem gravedinis; nam fornicacio inter sacerdotem et sanctimonialem, uxorem vel simplicem mulierem habet suam rationem gravedinis generaliter ex hoc quod vas Spiritus Sancti debet esse sanctius, votum 30 castitatis solemnius et officium sacerdotis convenientius.

1. I: fundabat; ib. ACHIK: in terram om. MN: super terram.
2. EIKO: pro om.; ib. AB: dormierant. 3. BI: utroque. 5. BINO:
ut patet; ib. BCH: 13 vel 19. ADKL: 13. 6. AC: dileccione. B: dela-
cione. M: de delectacione. C: destructione; ib. H: tribum. 7. EGHK
LMN: Levi. 8. I: Iacobus. 9. L: diffamant; ib. CL: super. 10. I:
angelicum. M: augmentum; ib. B: tenebras. 11. B: fama. 13. ABDH:
simpliciter. C: singulariter. O: similiter; ib. L: famam eternam. 14. LN:
Et quoad. 16. B: proximum om.; ib. B: tali imperfecto. C: indefectivo.
D: infectivo. I: infectiva; ib. H: similiter. 17. I: vocat hoc viciu.
18. IMN: et passiones ignominie (vocat passiones om.). EO: vocat eum.
19. AD: in om. before novo. 21. AD: gentiles; ib. G: quia Deus.
23. ABD: ab infidelibus. CO: gentilibus; ib. HI: separati; ib. ACL: et
etiam. L: etiam et. 24. I: et om.; ib. A: in Troia; ib. BCEGLNO:
istius. H: istius peccati fuit. 25. I: Quam ad. 26. BEGHJLN: habet;
ib. C: quilibet. 27-29. I: Nam — gravedinis om. 28. K: et
montalem. 29. H: generetur. 30, 31. M: voto castitatis. 31. A:
inconvenientius.

Quid enim plus horrendum et dissonum quam quod cum illis manibus cum quibus sacerdos benediceret hostiam, frangeret et tractaret, et per consequens corpus Dei et hominis dignissimi ministraret, tractat membra sua et meretricis libidinem fetentem spumancia tactibus impudicis? Quid horribilius quam actus tales iuxta se positi? Adulterium autem duplex habet maiorem rationem gravedinis quam simplex et propter incertitudinem prolis adulterium simplex cum uxore superat in malicia adulterium simplex cum homine coniugato, quia reddit patrem prolis ambiguum et, ut dixi superius, exhinc sequitur exheredatio vel iniusta bonorum divisio, erronea parentum honoratio, mendax consanguineitatis copulatio et matrimonii instituti in paradiso iniuriatio.

Examples.
Fornication of
spiritual
persons.

Adultery and
the gravity of
this sin.

Unde pena huius peccati taxata est mors peccantium, ut patet Levit. XX, 2 et Deut. XX, 22. Nec mirum, quia est contra legem nature, cum adulter debet diligere proximum ut se ipsum; sed quis nollet potius spoliari temporalibus quam uxorem per alium violari? et hinc ponitur mandatum de non mechando inter peccatum homicidii et furti.

Death is the
penalty for the
individual.

Pena autem quam Deus infligit est bellum, eo quod contra legem amicitie ex affinitate contracte adulter delinquit, ideo oportet quod opposito puniatur. Unde II Regum XII, 10 post Davidis adulterium dicit Deus: *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me et tuleris uxorem Urie Ethel.*

The
punishment
God inflicts is
war.

Example of
David.

Tercia vero pena ostenditur ex malediccione in lege zelotipie Num. V, 14—15 imposita. Cum enim Deus ordinavit matrimonium ad concordiam et benedictionem in hominibus nutriendam, naturalis infliccio pene requirit quod dirumpens hanc legem federis pacis hominum

A third
punishment is
given in
Numbers 5,
14—25.

1. ABCDH: *Quid enim horrende plus*. GIK: *Quid enim horrendum et* (EGKLO: om.) *plus*. Correx. N: *enim hic*; ib. ADI: *quam om.*; ib. BCEGKLM: *quod om.*; ib. B: *cum om.* 3. AD: *corpori*. 4. B: *homines*; ib. B: *tracta*. 5. I: *spermacia*; ib. C: *et actibus*. 6. I: *enim horribilius*. 7. B: *posita*. 8—9. K: *et propter — simplex om.* 10. G: *quo reddit*. 12. I: *heredatio*. HL: *exhereditatio*. 13. BHO: *honoratio*. 13, 14. ELM: *matrimonio instituto*. 15. B: *Cum pena*. 16. A: *Exodi 20*. BGLN: *Lev. 20° vel Exo*. Correx. C: *Lev. 20 et Deut. 22*. K: *ut patet Exod. II*; ib. I: *Quod nec mirum*. 17. I: *cum sit contra legem cum*. 18. BG: *sicut se ipsum*. 19. K: *bonis temporalibus*. 20. C: *inter mandatum*. 21. B: *homicidium*. 22. I: *Penam autem*. 25. EHKLNO: *post David*. 27. GHKLMNO: *uxorem Ethel*. 28. I: *Tercio*. C: *Secunda*. 29. B: *zelotipe*. C: *zelotipe*. D: *zelatorie*.

16. Guilelmus Peraldus t. II, p. 17 De Luxuria cap. V De adulterio et speciebus eius.

malediccionibus subiaceat. Caveant ergo domini coniugati ne unusquisque ad uxorem proximi sui hinniat, ut dicitur Ieremie V, 8, quia hoc est evidens belli futuri presagium, et per consequens malediccionis supplicium ex malo belli et eius sumptibus punitorum. 5

The seduction
of a virgin and
its gravity as
sin.

Stuprum autem habet rationem gravedinis in hoc quod deflorans virginem habet primicias impudicicie et est causa tocius incontinenencie sequentis. Sicut enim primicia in bono sonat in laudem, sic in malo sonat in vituperium, ut patet de heresiarchis et malum 10 quodcumque originantibus. Frangens autem illicite hanc clausuram originat omnia dampna exinde sequencia. Secunda causa est quod sic deflorans privat defloratam bono virginitatis irrecuperabili, et per consequens privat laureola cui debetur fructus centesimus. Tercia causa 15 gravedinis est quod femina sic deflorata est plus inepta nuptui et infamis; unde filii Iacob detestabantur hoc stuprum Dyne sororis sue, occidendo Sichem stupratorem cum suo fratre, ut legitur Genes. XXXIV, 26.

The
punishment of
Sichem
(Genesis 34).

Incest and its
gravity as sin.

Incestus autem habet rationem gravedinis, primo quod 20 innaturaliter extinguit confederationem amicitie ex affinitate superadditam generis consanguineitati, et hinc Levit. XVIII et XX iniungitur talibus pena mortis. Secundo instar dyaboli superaddit voluptuose atque superflue contra ordinationem divinam confederationem 25 illicitam; et hinc Apostolus, I Corinth. V, 1 tradidit Corinthium Sathane qui cum noverca sua concubuit. Tercio contra naturam assimilat incestuosum non camelo qui occidit hominem facientem ipsum latenter cognoscere matrem suam sed cani vel porco qui sine distinctione 30 consanguineitatis cognoscit turpiter genus suum; unde II Regum XII legitur quod Amnon eo quod sororem suam corruperat interfectus est correspondenter ad culpam ab Absolon fratre suo.

The
punishment of
Amnon.

1. ACD: malediccioni. 2. K: ne om.; ib. H: inhinniat. 3. A: quia huiusmodi. 4. I: maledicentis. ELMN: maledictis; ib. AD: simplicium. 9. I: si in malum; ib. I: in om. 10. HK: et om. 11. A: autem om. 14. ABD: irrecuperabilis. GIKLMNO: irrecuperabiliter. 15. GIKN: aureola. 16. A: huiusmodi gravedinis. C: huius gravedinis; ib. AD: est quod om. 17. ABCD: cum filii. 18. I: Sethem. 19. EGLN: cum suis ut legitur; ib. AEHKLMO: fratre om. CD: patre; ib. A: loquitur; ib. A: Gen. XX. B: XXIV. 20. B: autem om. 20. I: conferacionem. 21, 22. B: ex affinitate om. 22. I: superadditam generi consanguineitati om. GK: superaddita. 23. EIKM: Lev. XVIII (et XX om.). 24. N: superadditur. 25. I: conferacionem. 27. I: Conchium. 28. GM: non caniculo. N correxuit. 32. I: II Reg. XV. 33. O: ab om. 34. M: Absolone.

26. I Cor. V, 2: Tollatur de medio vestrum.

Notandum tamen quod non obstantibus hiis rationibus In each of these
contingit fornicarium in quolibet istorum octo generum examples the
per accidens plus peccare, correspondenter ut ingratitude gravity of the
fuit amplior quoad Deum. Unde propter talem quod- sin corresponds
dammodo infinitam ingratitude[m] contra gratissimum with the degree
est plorandum, quod docuit Christus in fletu triplici de of the
quo Iohannis II, Luce XIX et Hebr. V. Christus enim ingratitude
nunquam flevit nisi pro ingratitude hominis et peccato, towards God.
unde Luce XIX, 41—42 loquitur correspondenter pro
dolore; *videns*, inquit, *civitatem flevit super illam, dicens*
quia si cognovisses et tu ingratitude[m] tuam, suple, et
penam ingratitude[m] tuam, tu fleres mecum, et quidem in hac
die tua que ad pacem tibi, suple ingratitude, ostenditur.
Quando enim soli iusticie in gente sua penam incarnationis
sustinuit pro pace et salute sui generis, tunc fuit dies
Iudee ad pacem Israel acquirendam; ideo fuit maxima
ingratitude gentem illam solem suum extinguere. Ideo
dicitur, Luce X, 12: *Sodomis remissius erit in die iudicii.*

Nec excusat gentem illam simpliciter quia misteria illa The Jews who
abscondita sunt ab eius oculis, cum quadragesimo altero knew not the
anno post ascensionem Titus et Vespasianus circumdabant time of their
Ierusalem in solempnitate paschali undique et coangu- visitation
starunt stricta obsidione, sic quod populus non potuit perished in the
ad sua recedere, et tercio civitatem demum redditam, destruction of
precedente magna clade, funditus prostraverunt et Jerusalem.
edificantes extra priorem situm novam Ierusalem, non
reliquerunt lapidem super lapidem non mutatum, ut
Christus eis exprimit per ordinem, et testatur Iosephus
in bello Iudaico. Vindicta autem ista capta fuit, eo quod
non cognoverit tempus visitacionis sue tam acceptabilis
et tam grate.

Tercio obicitur per hoc quod non videtur incestum Objected that
esse tam grave peccatum, cum necesse fuit in propagacione incest is not so
grave a sin as

3, 4. B: *magnitudo foret amplice contra.* 4. GIMNO: *fuerit.* H: *fuit om.* 5. I: *infinitatem;* ib. H: *gravissimum.* 7. I: *et Hebr. Vom.* GN: *et Hes. 20;* ib. CDI: *enim om.* 8. A: *nisi quando flevit;* ib. B: *gratitudine;* ib. ACD: *et pro.* 9. I: *Unde item Evangelista inquit;* ib. I: *dicens corripit pro dolore (sic) si.* EGHLMN: *corripit loquitur pro dolore;* ib. ADKO: *corripit pro.* B: *correspondente.* 10. I: *Videns Iesus;* ib. B: *eam dicens.* 11. B: *tu filii.* C: *tu scilicet.* 19. BC: *tuam;* ib. M: *pacem specie ingratitude;* ib. EL: *tibi om.* 14. EHIKL: *incarceracionis.* 15. G: *suscepit.* 19. BH: *similiter;* ib. A: *quod.* 20. K: 44. O: 24. 22. BO: *coangustarent.* 23. I: *facto ob-*
sidione; ib. A: *quod om.* 24. I: *reificatam.* EHKLMN: *reificatam.* G: *reificativa.* O: *reificantes.* 25. BI: *precedentem.* 26. C: *citra.* 27. GM: *non mutant.* N: *correxerit.* 28. A: *Unde et Christus.* O: *Christus om.;* ib. GIMN: *Ioseph.* 29. AD: *de bello.* H: *in libello.* O: *corr.* 30. B: *cognoverat.* EGHKNO: *cognoverunt.* 32. ACDKM: *Sed tercio.* 33. I: *fuerit;* ib. A: *propagare.*

it could not be avoided in the case of Adam's children.

In primitive times wedlock between brother and sister was allowed, but has always been forbidden between parents and children.

humani generis filios Ade sorores suas cognoscere, cum nec ex matribus nec naturali propagacione gradus consanguineitatis generis humani processerat.

Hic dicitur communiter quod in principio humani generis licitum fuit fratrem sorori carnali matrimonialiter copulari; sed quod pater cognosceret filiam vel filius matrem propter naturalem subieccionem ultra socialem semper fuit illicitum. Unde creditur Deum alternatim aptare sexus in semine Adam, ut unusquisque frater habeat sororem uxorem propriam, quousque genus humanum sic multiplicatum fuerit quod masculi sufficiant in alio genere desponsari. Cuius causa fuit fedus amoris ex affinitate; et divisus est nexus amoris ex consanguinitate, et super illo multiplicatae sunt leges humane de contractibus in quarto, quinto vel sexto gradu ex una parte, ex altera vel utraque; et currunt dispensaciones et adinvenções in quibus perturbatur ecclesia.

Wedlock is the second degree was allowed in Adam's time; also after the Flood.

Notandum tamen quod non propter multiplicacionem hominum et distanciam ab uno stipite dispensat Dominus contra mandatum decalogi, cum indispensabiliter sit debitum non mechari. Matrimonium enim in tempore Adam in secundo gradu fuit licitum, sicut et post diluvium, et licet filie Loth commiserunt incestum, tamen potuit fuisse quod matrimonium tale, eciam bigamia, foret licitum sine hoc quod dispensetur contra mandatum, ut posito quod de semine Adam solus Loth cum filiabus suis sit superstes pro dato tempore de toto genere humano, tunc licuit Loth ex precepto Dei fuisse cum matre filiorum Moab et matre filiorum Amon matrimonialiter copulatum. Licet autem non timeatur de adulterio, tamen virtus sacramenti et ablacio occasionis adulterandi per frenum coniugii debuerunt apponi; nec est vis theologo, quando sacramentum graduum cognacionis inceperat, calculari, vel qua ratione secundum tot et tales gradus matrimonii tunc primo taxari debuit.

1. A: Adam. 2. I: nec matrimonio nec naturali. ABCD: nec sine naturali. M: nec sine gradus propagine; ib. AI: propagine. 3. N: processerant. 5. ADI: fratri. 6. B: cognosceret. 9. I: semine adeo ut; ib. A: et unusquisque. 11. H: fuit. 12. O: Eius. 13. ABCD: quod divisus est; ib. H: sanguinitate. 14. IK: illa; ib. GMN: multe sunt leges; ib. O: de tractibus. 15. EGHNO: vel om. 16. GN: vel altera vel. 17. GI: et om. before adinvenções. 17. EIL: in om.; ib. K: turbatur. 17. BCEHILNO: multitudinem. 21. N: enim om.; ib. B: in om. 22. ACD: sicut fuit; ib. post. I: opus. 26. A: solus om. B: solum; ib. B: Loth om. 27. I: de toto om. 28. IO: Dei om. 20. ACl: filiorum Amon et matre filiorum Moab. K: matrem. 30. B: timetur. 32. B: per fratrem. 33. N: est om. 35. K: taxare.

Sufficit enim in talibus probabilitas rationis, licet quidem ceci plus ponderent leges tales consanguineitatum quam totum decalogum; licet autem tales sunt ut plurimum rationabiles, tamen nunquam licet celebrare matrimonium nisi inter coniuges, inter quos firmaretur pax inter Deum et homines ad ecclesie incrementum. Unde in veteri testamento patriarche consanguinei sunt suis sororibus coniugati; ut patet Genes. XII, et idem patet de Thobia, Thob. VII; et sic propter causas rationabiles licet inter cognatos hodie dispensare, et solum ille dispensat proprie qui stabiliter rationem.

Papa autem est promulgator dispensationum huiusmodi quas oportet prius perfici apud Deum; quod si irrationabiliter vel illegitime dispensat, tunc est falsus testis contrarius rationi. Hoc autem contingit dupliciter, vel quod ex parte coniugandorum non subsit ratio vel substrata ratione matrimonii celebrandi, ille ex fastu vel questu blasphemie se asserit dispensare. Nec ex hoc sequitur thori coniugalitatis infectio nec sequitur ex parentum illegitimo matrimonio proles illegitimatio quoad Deum. Et si arguatur ex isto quod non requiritur in talibus dispensatio Romani pontificis, cum oportet Deum previe dispensare, cuius dispensatio stabit, licet alia non fuerit subsecuta, nec alia valet sine illa; hic dicitur quod sepe requiritur de bene esse, cum ipse debet esse discretus in examinando rationem dispensandi ecclesie, et subditi merentur in casu subdendo se humiliter iurisdictioni sue. Sed verum est quod dispensatio sua non requiritur absolute cum ipso mortuo indisposito vel ignaro rationabilitas dispensationis divine posset notificari per alium, et sine tali dispensatione posset in casu fieri legitimum matrimonium sed omnino oportet quod subsit ratio propter cuius carenciam Baptista, vivente Christo summo pontifice, Herodem redarguit de incestu Marci VI, 18.

In the Old Testament wedlock between the patriarchs and their sisters were permitted; in special cases even now wedlock between relations may be allowed by dispensation of God.

The Pope promulgates its dispensation; but there are right and wrong dispensations.

Thus Herod was blamed by John the Baptist for incest.

1. K: in om. 1, 2. EK: licet quidam cece. GN: licet enim cece.
2. ACDIO: cece; ib. D: plus om.; ib. B: ponderant. 3. N: tales ut plurimum tales; ib. B: sint. 4. H: rationabiles; ib. GO: cum nunquam.
5. D: nisi om. 6. BEGKLMNO: Ut in. 9. BH: rationabiles; ib. I: licet om. 11. IN: stabiliter. E: stabilivit; ib. B: ratione. 13. I: profici; ib. B: si om. 14. B: tunc om. 16. C: obsit; ib. D: ratio om. 16, 17. G: vel sub sacra. 17. I: strata. 17-18. I: ratione — fastu vel om. 18. GI: asserat; ib. B: Ne ex. 19. I: sequitur om. 21. I: Et arguitur. B: arguitur. EGKLMN: Et sic arguitur. 22. G: Deum prius. 25. B: requiritur bene esse; ib. C: debens. 26. A: cerciorando. 27. I: iurisdictione. 28. K: Sic verum. 31. et. B: si. 31-32. D: posset — matrimonium om. 33. G: propter eius carenciam cum. N: propter eius carenciam cum; ib. O: eius; ib. B: vivente Christo.

De ista materia cum tangit potestatem pape dicitur inferius.

What is the conjugal duty spoken of by the Apostle Paul.

The priest need not enter into detail and ignorance is often best.

Necessary, however, it is to dwell upon the purpose of marriage.

As to place,

Uterius dubitatur de redditione debiti quam meminit Apostolus, I Corinth. VII, 3: *Vir, inquit, uxori debitum reddat*. Ubi indubie loquitur de debito carnalis copule; sed curiosi dubitant quociens, ubi et quando hoc debitum sit reddendum. In qua materia sicut de peccato Sodomitico non est theologo multum profundandum, et specialiter in predicacionibus, in confessionibus vel publicis interlocucionibus, detegendo particulares casus ex quibus ignari possent occasionem accipere delinquendi. Ideo debet confessor cavere in ista materia ne inducat interrogaciones extraneas, quia certum est quod multa sunt facta in ista materia que expedit alios ignorare. Dicitur etiam quod vir reddet uxori debitum quod est necessarium ad prolem hominis procreandum, et omne quod amplius est nedum a malo est sed est malum, quia omnis superaddita executio libidinis vel delectatio in actibus istis sapit peccatum ad minimum veniale. Nam in statu innocentie mensuraretur actus coitus hoc fine, ut est in bestiis irrationabilibus, servata dilectione in aliis; nam quilibet sensus haberet suam delectacionem in suo sensibili pro fine necessario ratione taxato, et omne devium a fine huiusmodi duceret in peccatum. Et hec est ratio quare peccant qui tempore conceptionis et menstrui cognoscunt uxores; ut notatur Ezech. XVIII.

Quantum ad locum patet quod debet esse absconditus, non divino cultui ut ecclesia dedicatus, tum quia nunquam committitur talis actus sine pudendo peccato, ex cuius sensazione tam commiscentes quam alii notabiliter turbarentur, tum etiam quia bonum obediencie ecclesie

1. GHKN: potestatem proprie. 1, 2. A: docetur inferius. K: tangitur inferius. 3. ACD: Sed ulterius. 5. I: de om. 6. BGHIMNO: ubi curiosi; ib. I: quociens et quando. 7. BC: in peccato. 8. K: multum deest. CH: nimium; ib. I: profunde loqui. EGLN: nimium profunde loqui. M: nimium pro fundamentum. 9. EL: in confessione; ib. M: et publicis; ib. ACD: alii ignari. 12. B: ne illa materia. EGHKLO: in illa materia. N: cavere a materia ne. 14. HN: illa; ib. A: Dicitur ergo. 15. B: vir — quod om.; ib. GIM: redderet. 15, 16. I: necessarium prolem honoris procreandum. 16. B: prolis; ib. B: hominis om.; ib. BC: procreationem. GHM: procreandum. 21. ADEGHKLMNO: regularibus. C: irregularibus; ib. AD: delectacione. 22. I: habere. M: honore suam. 24. I: de virum; ib. C: diceret. 25. AD: est om. 28. G: ut etiam. 30. I: sensus accione. EHK: sensus occasione. GN: sensus coaccione; ib. BD: committentes; ib. ABC DGHMNO: irrationabiliter. 31. B: et etiam; ib. EILMO: vel quia bonum.

rationabiliter illud mandat; et super istis fundatur lex pollucionis ecclesie tam semine quam sanguine, et maior pollucio peccatis gravioribus actualibus cum tot purgacionibus non punitur.

3 Quantum ad tempus patet ex dictis quod debet esse a communicacione extraneorum quietum, ut est tempus nocturnum, a tempore festivitatum ecclesie quo coniuges debent vacare contemplacioni seclusum, quod si urgeat necessitas ad excusandum libidinem peccant coniuges
10 ex defectu quo non petunt excusacionem aliam magis aptam.

and times.

Ex quibus patet quod sacerdos cui tempus debet esse sacrum ex confeccione sacramenti altaris, eodem die extra matrimonium insanit actui luxurie intendendo;
15 cum tamen laici abstinent pro die Pasche, et sacerdotes orientales alternant ista officia non obstante quod sint legitime coniugati.

How the priest ought to bear himself.

Et si queratur utrum scientes se esse ineptos ab inicio ad prolificandum et super hoc nubentes peccant videtur
20 mihi quod sic. Quamvis enim secundum Augustinum in de Bono Coniugali tria sunt bona coniugii, scilicet fides, sacramentum et proles, tamen intencio prolificandi est per se causa matrimonii legitimi. Aliter enim possent viri et femine et sexus in qualibet etate matrimonialiter
25 copulari, quia ex lege possent tempore necessitatis voto sibi reciproce suffragari. Fides ergo per se non rectificat matrimonium, nec requiritur proliferacio actualis, sed oportet quod sit personalis intencio procreandi.

Whosoever marries knowing he is impotent commits sin.

Ex quo videtur ulterius cum facto quod multi peccant
30 solempnizantes coniugium, quia consenciant peccato quod est illicitum, ut contingit in matrimonio propter voluptatem vel avariciam celebrato; unde propter talia obstacula extirpanda sunt banna triplici solempnitate in ecclesia promulgata. Unde debet dici fidelibus quod

Many marriages are sinful: e. g. when contracted for lust or gain.

1. HIKLMNO: *istud*; ib. GILMNO: *super istud*. 2. GM: *ecclesie* om. G: *orem* (sic). 3. K: *peccantis*. 3, 4. B: *tol puribus* (sic) *actualibus*. 4. M: *purgacionibus* om.; ib. C: *punit*. 6. BIKM: *communione*. 8. IK: *seclusivi*. H: *seclusim*. 10. I: *potuerunt*; ib. I: *aliam* om. 15. ABCDHO: *tamen* om.; ib. B: *abstinent se*. 16. I: *illa officia*; ib. B: *quod sit*. IO: *sunt*. 18. B: *Et ut*. 20. B: *beatum Augustinum*. 21. A: *bono coniugii*; ib. ACD: *sint*. 24. I: *et* om. *before femine*. 25. B: *quia est*; ib. AEHLNO: *ex liga*. 27. I: *requirit*. 28. C: *prolis intencio*. 30. M: *quia consonant*. 31. I: *quod contingit*; ib. I: *propter* om. 32. I: *voluntatem*. BD: *voluptates*; ib. GN: *celebrare*. 33. BCD: *obstirpanda*; ib. G: *sunt bona*. N *correx*it. O: *bonna*.

omnes nubentes debent principaliter habere intencionem ad prolem ob honorem Dei et multiplicacionem ecclesie legitime procreandum et per consequens debent evacuare affectum avaricie vel voluptatis carnalis. Et iste error est causa quare multi apparentes coniuges fallentes⁵ ecclesiam se seducunt; verumptamen cum coniugium stat cum mortali peccato, possunt coniuges cum intencione corrupta matrimonialiter copulari. Et de limitibus talis intencionis corrupte, quando stat matrimonium et quando non, si Deus voluerit, alibi erit sermo. 10

On divorce.

Uterius dubitatur de causa divorcii, quam materiam diffinit Veritas Matth. XIX, 3—9: *Accesserunt, inquit, ad Iesum pharisei temptantes eum et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Qui respondens ait illis: Non legistis, quia qui fecit homines¹⁵ ab initio, masculum et feminam, fecit eos; et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adheret uxori sue, et erunt duo in carne una; itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare²⁰ libellum repudii et dimittere? Et ait illis: Quoniam Moyses ad duriciam cordis vestri permisit vos dimittere uxores vestras, ab initio autem non fuit sic. Dico vobis quia, quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicacionem et aliam duxerit, mechatur, et qui dimissam duxerit²⁵ mechatur.*

Reasons against divorce:
1. God instituted marriage in paradise; therefore divorce is a sin.

Ex illa sententia auctoritate Christi patet primo quomodo Deus instituit matrimonium in paradiso, et ordinavit quod foret virtute matrimonii forcior colligacio coniugum quam adhesio eorum parentibus suis carnalibus.³⁰ Ex quo patet quam grande peccatum est separare coniuges qui ex auctoritate Domini sunt coniuncti; Deus enim principalissime facit matrimonium quodcumque legitimum.

2. The bill of divorce arose from the

Patet secundo quantum ad obiectum pharisaicum, quod lex libelli repudii, de qua Deuteron. XXIII, introducta³⁵

2. BC: *ad vel ob honorem*. GN: *ad honorem*; ib. G: *multitudinem*.
3. EGL: *procreandum*. 4. G: *corporalis*; ib. B: *Et ille*. N: *Et isti*.
5. G: *causa* om. 7. A: *peccato* om. 8. K: *talis* om. 10. IKMNO: *est sermo*. 11. BC: *de materia*. 15. K: *quia* om. 16. BMNO: *marem et feminam*. 17. B: *homo* om.; ib. B: *patrem suum et matrem suam et herebit*. 19. ACDEGHKLMNO: *Quos ergo*. 20. I: *separat*; ib. O: *Quod ergo*. 21. ADEGHKLMNO: *Quomodo*. I: *Quod Moyses*. 22. Vulgate: *vobis*. 22. N: *quod*. 24. D: *ob fornicacionem* om. ABC: *fornicacionis causa*. 25—26. EMN: *et qui — mechatur* om. G in marg. addit. 27. A: *Et ex*; ib. ABCD: *ista*. BMO: *ista summa*; ib. A: *sententia autentica*; ib. BC: *primo* om. 28. I: *quando Deus*. 31. A: *Ex quo* om.; ib. B: *quam* om.; ib. BCDEKL: *quod est grande*. 32, 33. C: *summe principalissime*. 33. K: *fecit*.

est propter duriciam cordis gentis Iudaice, qua Deo inobediens in diligendo uxorem secundum sacramentum divinum voluit occidere uxorem; ideo licite pro tunc licet mala occasione currebat libellus repudii. Tunc autem 5 libellaverunt contra uxores, exprimendo in scripturis causam divorcii quod fuit primo diligenter examinatum per iudices, et continue usque ad tempus Christi remissius, cum leges humane occasione mali inducte sunt continue deterius execute. Summus autem legifer potestative 10 prescivit occasionem huius malicie et imposuit finem legi huiusmodi temporali. Et patet tercio quod solum ob fornicacionem uxoris que mechia dicitur licet viro uxorem mecham dimittere.

hardness of heart of the Jews.

Only on account of adultery may a husband put away his wife.

Sed pro ista lege tria per ordinem sunt notanda. 15 Primo quod hic Christus loquitur de coniugio quod est a Deo et sic legitime est coniunctum. Si enim a principio sint coniugati illegitime, tunc licet ex quolibet causis apparenciam falsam dirumpere. Aliter enim secundum tenorem verborum Christi non dimittit homo 20 uxorem suam sed fornicariam. Oportet secundo notare quod relinquens coniugium non dirumpit fidem operis matrimonii, sed uxor fidelis coniugis separandi; per hoc enim notatur principalitas huius actus matrimonii, et quomodo fidei huius dirupcio plus in femina sit 25 culpanda. Sed tercio oportet notare quomodo in separatione tali solum a thoro fiet divisio stante aliunde matrimonio; ideo dicit Veritas quod tam vir ex fornicacione tali a thoro divisus ducens aliam quam ducens uxorem sic dimissam incurrit mechiam, cum stat 30 primum matrimonium preter thorum; vir autem potest uxorem delinquentem recipere. Ad divorcium vero annullandum ab initio sunt cautele innumerabiles adinvente; ut consanguineitas, affinitas, irregularitas forme coniugii

But three points are to be kept in mind:
1. This permission refers only to a marriage which is lawful;

2. and 3. who does not break the plighted troth, effects only a separation a thoro.

Reasons for divorce.

1. BC: *quia Deo*. I: *quam Deo*. 3. ABCD: *uxores*. 4. H: *licet* om.; ib. I: *tenebat libellus*; ib. BD: *autem* om. K: *autem* illis. 5. GHNO: *in scriptis*. 6. HI: *rationem divorcii*; ib. GMN: *quod fuit* om. 8. ELN: *occasione mala*; ib. B: *introduce*. 9. BEIKLMN: *Summus ergo*; ib. B: *potestatem*. 10. GIKMN: *imponit*. 11. K: *legis huius temporalis*. 12. B: *fornicacione*; ib. G: *mechiam*. 14. IKNO: *illa*. 15. A: *quod conclusio Christus*; ib. AGIM: *est* om. 16. EGKLN: *a Deo fit* (KNO: *sit*) *et legitime*; ib. I: *sic* om.; ib. K: *sit coniunctum*. G: *convictum*. 17. ACD: *sunt*; ib. C: *illicite*; ib. *quolibet*; superscript. in M: *multis*. 20. I: *secundo* om. 21. ACD: *reliquus coniugum*. B: *reliquo coniugum*; ib. B: *fide*. 22. C: *separanda*; ib. N: *et per*. 23. O: *vocatur*. 24. E: *huiusmodi*; ib. I: *dirumpcio*. 25. I: *Sed secundo*. 26. DIKM: *sit*. CEGLNO: *fit*. H: *fiet* om. 29. GN: *divisam*. 30. EGHIKLMNO: *post thorum*. 31. ACD: *Quo ad divorcium ergo*; ib. B: *divorcium vero divulgandum*. 31, 32. A: *adnichilandum*. 33. HK: *et affinitas*; ib. EI: *et irregularitas*; ib. AGHIKNO: *forma*.

Some of which are doubtful. et inhabilitas procreandi. Et omnium istorum probacio subdola fit per testes. Videtur autem mihi quod nec probacio frigidi aut malefici sit valida ad faciendum divorcium, nisi docto quod infuit ante contractum matrimonium, quod est ut plurimum impossibile, quia quis 5 probabit quod non post coniugium contigit huiusmodi indispositionis infortunium aut quod opus suum femine alteri foret aptum?

Old age and unbelief may be good reasons. Ideo videtur quod senium in celebracione matrimonii foret evidentissimum iudicium separandi. Utrum autem 10 propter irreligiositatem alterius coniugum perceptam incorrigibiliter inficere reliquum quoad cohabitationem vel thorum sit celebranda separacio, est difficultas; et videtur quod quilibet memor salutis proprie debet tale consorcium evitare, cum aliter lex Dei constringeret 15 hominem ad peccandum, et ordinarii prius coniugem irreligiosum castigarent, antequam urgerent ad cohabitationem. Talis autem casus raro accidit; ideo exhortandi sunt coniuges *ut diligant se mutuo* secundum doctrinam Apostoli ad Ephes. V, 25, et quod servant legem socialis 20 coniugii et non legem servilis servicii; quod figuratum est Genes. III, quod femina facta est non de pede viri neque capite sed de costa; unde Adam testatus est quod Deus dedit sibi mulierem in sociam. Debent ergo mutuo servare sibi fidem, cum quo stat quod vacent vite magis 25 fructifere ex consensu mutuo, quia aliter foret vita inferior de genere melior illis ex lege obediencie et observacionis liciti iuramenti.

Husbands and wives must be exhorted to love each other and to fulfil the law of social marriage not of servile service.

2. I: *sit*. 3. B: *maleficiati*. 4. I: *dato etiam infuit*, K: *dato quod etiam .s. (supple)*. 5. BGHIMNO: *ut om.* 6, 7. GHI: *eius dispositionis*. C: *hoc indispositionis*. 8. ELMN: *sit aptum*. 10. G: *sit evidentissimum*. B: *evidentissimum signum esset*. 11. I: *religiositatem*; ib. M: *coniugium*; ib. I: *perceptam om.* 12. B: *inficere et quoad*; ib. EHM: *habitationem*. 15. I: *deitare*; ib. B: *Domini*. I: *Dei om.* 16, 17. M: *ordinare prius castigatam in religiosam coniugem urgerent*. 17. I: *religiosum*; ib. G: *urget*. 18. A: *enim casus*; ib. GIM: *hortandi*. 20. GIO: *Eph. 25*; ib. B: *servent vel gerent*, M: *conservent*. 21. M: *servi vel servicii*. 21, 22. I: *quia signanter dicitur*. EL: *quod signatum est*. 22. ABCD: *quia femina*. 23. A: *vel capite sed costa*; ib. B: *quod est quod*. 24. H: *illi sibi*. 25. B: *cum hac*. CD: *hoc*; ib. E: *quod*; correxit ut. 26. I: *fructuose*; ib. M: *ex sensu mutuo*; ib. A: *mutuo om.*

CAPITULUM VICESIMUM SEXTUM.

Septimum mandatum sequitur in hec verba: *Non furtum facies*. Et patet ex dictis quod omnis iniusta accepzio sive detencio alieni boni hic generaliter prohibetur. Ex quo videtur sequi ulterius quod omnis rapina, omnis iniusta exaccio vel iniuriacio in bonis fortune sub furti nomine continetur. Aliter enim non foret hoc mandatum sufficiens; ad cuius prevaricacionem vel observanciam sequitur convertibiliter prevaricacio vel observancia tocius decalogi. *Furtum* tamen famose sumitur pro nocturna detencione iniusta alieni boni subdola non coacta. *Latrocinium* autem sumitur pro detencione huiusmodi diurna. *Rapina* autem sive predacio sumitur pro violenta et manifesta ablacione aliene substance. Et *exaccio* est iniuracio in temporalibus sub pallio punicionis legitime. Generaliter autem omnis iniustus quicumque status fuerit fur dicitur apud Deum, et eo fur gravior quo fuerit apud Deum iniustior. Probatur ex hoc quod capit in capacitate peccati subdole alienum bonum invito domino. Nam ut invitum dicit violenciam voluntati iniuriati contrariam, sic nemo capit aliquid invito domino nec temporali Domino ignorante vel iniuriam inprovide approbante; ideo melius videtur intelligi quicquid capitur invito domino quod capitur ipso non debite approbante, quando scilicet non debet approbare huiusmodi capcionem. Et sic filii Israel spoliantes Egipcios non sunt furati vasa illa, eo quod capitalis Dominus dedit ipsa servis suis fidelibus, auferens ab Egipciiis iniuste occupantibus non sua.

Hic autem supponitur quod omnis existens in mortali peccato iniuste occupat quicquid habet, unde non habet

The seventh commandment: Thou shalt not steal prohibits us from receiving or keeping the goods of another.

Definition of 1. theft;

2. larceny;

3. robbery with violence;

4. extortion.

Every unjust man is a thief before God, and the more unjust he is the greater thief is he.

Every man in a state of mortal sin, whatever he has, possesses it wrongfully.

3. B: *Ut patet*; ib. B: *quia omnis*. 6. H: *vel om.* 7. N: *fieret*.
8. KN: *ad eius*. 11. C: *subdola non*. 12. BGKLMNO: *autem om.*
12, 13. K: *huiusmodi om.* 13. I: *diuturna*; ib. K: *rapina vero*; ib. H:
sumitur om. 14. ABCD: *violencia et*; ib. I: *manifesta om.*; ib. A:
aliene om. H: *alie*. 14, 15. I: *exaccio autem est*. 15. C: *sub passio*.
16. I: *Universaliter autem*. EMN: *Et sic naturaliter omnis*. L: *Et sic*
universaliter omnis. N: *ut omnis*. 17. I: *fuerit om.*; ib. C: *ante Deum*.
B: *ante eum*; ib. AD: *fur om.* IK: *quo fur*. 18. IK: *quo fuerit om.*
BD: *fuerit om.* 19. B: *capacitatem*. C: *rapacitatem*. EL: *in rapacitate*.
20. I: *Nam vult*; ib. D: *dicit violenciam om.* 23. ACD: *approbando*;
ib. BC: *videtur michi*; ib. ABCD: *quidquid capit*. 24. I: *invito —*
capitur om. 25. A: *capciones*. B: *capcione*. O: *capcio*. 27. A: *ista*
servis. 29. H: *omnis om.*

2. Exod. XX, 15. Cf. Serm. I, p. 130/31. 29. De Civili
Dominio I, cap. I et passim alibi.

Every man in mortal sin is a thief; because he takes another man's goods against the will of God.

aliquid nisi equivoce in comparacione ad iustum simpliciter. Ex quo sequitur quod omnis peccans mortaliter facit furtum, quia aufert bonum alienum invito Domino. Omnis enim iniuste conversans capit bona fortune vel bona nature communia, ut aërem et influencias celestes, 5 preter autorisacionem divinam, quia capit ea tanquam fidelis servus Domini pro fideli servicio et mentitur. Quis, inquam, dubitat quin molendinarius fraudans proximos de frugibus quas debet molere furtive mentitur? Omnis autem activus debet esse molendinarius reddens 10 Deo et ecclesie incrementa farine iusticie; ideo in isto fraudans Christum et ecclesiam facit furtum. Unde secundum Augustinum per molentes in pistrino uno, de quibus Matth. XXIV, intelliguntur active viantes. Et beatus Gregorius in Pastoralis, secundo capitulo, intelligit 15 per *molam asinariam vite active circuitum*, cum yconomi habent suum annualem circuitum continuando partem infimam divini servicii; et sic intelligitur de artificibus, de mercatoribus et aliis active viventibus; quilibet habet suam periodum operandi. Pars autem prepositi meritorie 20 regulantis est melior, sed optima pars Marie que elegit in loco quiete contemplacionis vitam celestem ducere, que tanquam caritas non aufertur sed intrat patriam, tanquam per se finis vite alterius, ut docetur Luce X.

Cum ergo omnis viator debet esse molendinarius, 25 reddens Deo et ecclesie incrementa frugum iusticie in farina, circa quam debet in caritate ad edificacionem subtilius laborare, videtur quod fraudando ab isto fenore facit furtum; debet enim subici divine gracie tanquam pigra mola et cooperando cum quibuscumque que Deus 30 sibi donaverit facere continue ad honorem Dei et utilitatem ecclesie et incrementum. In quo cum deficit omnis

5. I: ut acciones. 7. GKM: Domini om. N in marg. addit. 10. LN: actus. 11. EHKLMNO: incrementa frumenti; ib. C: ideo iniuste. N: in istum. 12. ACD: fraudans Deo et ecclesie. 13. GKMN: beatum Augustinum. 14. ABD: viventes. 15. A: in de Pastoralibus. O: in om. 17. BC: habent eorum; ib. H: suum animale. 18. AI: artificialibus. 19. GILMNO: quisque habet. 20. BI: suum; ib. ADE GHKLMN: operando; ib. K: prepositorie; ib. M: mericolam. G correxit. 21. D: quam elegit. H: qui elegit. 22. CGHIKMN: in lecto; ib. BD: quietis. 25. M: debet om. 26. GM: et ecclesie om. N addit; ib. GM: recte incrementa. 27. N: qua debet. 28. I: ab isto fervore. D: ista farina. C: isto federe. B: fenore vel illa farina. 29. M: subdici. 31. HINO: donavit; ib. B: quoad honorem. 32. A: et om.; ib. K: dum deficit; ib. L: omnis om.

13. St. Augustini Enarr. in Ps. XXXVI: Sunt qui de actionibus mundi non recedunt. Opp. tom. IV, p. 356. 15. St. Gregorii Regul. Past. lib. I, cap. II, Opp. tom. III, p. 16.

peccans mortaliter, patet quod ut sic facit *viro nobili et mulieri forti*, de quibus Proverb. XXX furtivam iniuriam. Omnes enim christiani debent esse domestici huius familie; ideo fraudando istud coniugium a fidei labore, cum hec mulier tunc dedit cibaria ancillis suis, molitur furtum, fraudando a fructu laboris debiti, quod est periculosissimum genus furti. Pro furto autem vulgari atque sensibili sunt multe et acute leges edite et diligentissime execute, quod testatur affectionem hominum plus mersam in temporalibus quam in bonis celestibus, cum homo circa illud bonum cui magis afficitur magis laborat; ideo de illo furto modicum sed de alio graviore; nam auferre sensibiliter bona fortune a civiliter dominante ex nudo titulo status gracie vel innocencie palam vel abscondite non est furtum. Cum omnia debent in necessitate esse eis communia, sicut Christus docet Matth. XII, 1 capitulo, excusando suos discipulos *evellentes spicas in sabbato* et per factum Davidis I Regum XXI, 6, qui comedit cum sociis *panes sanctos*.

There are many laws against theft, because men care more for worldly goods than for heavenly.

Verumptamen oportet quod titulo illo accipiens caveat ab ocio, et ad mensuram arte indigencie sumat de bonis Domini secundum regulas status innocencie. Et istam vitam duxerunt Christus et apostoli, et vivere debent clerici eorum vicarii, cavendo a discolia et consumptione superflua bonorum Domini; qui autem suspenderet vel puniret homines pro tali capcione usibilibum offendit in legem nature et regulas caritatis, quia plus apreciando diligit bonum infimum quam vitam corpoream fratris sui. Sed ne circa illud fiat dissensio, ordinavit Deus elemosinas corporales. Et patet quod non per se in ablacione temporalium civiliter dominantis a carente tali titulo consistit vetacio huius furti, sed per se in consumptione iniusta bonorum Dei, ut contingit furari ab expropriatarie viventibus; ymmo civiliter dominantem

Man ought to take of God's gifts according to the rules of the state of innocence as Christ and the apostles did.

The people in need must be helped by alms.

1. GHILMNO: *mortaliter ecclesie*; ib. K: *faciat*; ib. B: *uno nobili*. 5. B: *tunc om.*; ib. C: *decidit cibaria*. 6. B: *molitur fructum*; ib. B: *fraudando*. 8. EHL: *et om.* 9. A: *attestatur*. 10. IM: *mersa*. 11, 12. ABCD: *plus laborat*. 12. ACD: *isto furto*. 13. H: *aufferte*. 17. GHILMNO: *capitulo om.*; ib. AD: *evellendo*. 18. ACD: *et om.*; ib. EHKLO: *David*. 19. B: *quia comedit*. 23. B: *vixerunt*. 24. M: *et om.* 25. B: *Dei*. 26. AD: *punierit*; ib. K: *homines om.* 27. I: *nature regulam (et om.)*. B: *et in*. MN: *lege et regulam*. EHL: *regulam*. 28. I: *in vitam*. 29. M: *Sed nec*; ib. AD: *istud fiat*. 31. ABD: *alienacione*. H: *ambicionem*. 32. K: *huius talis furti*. 34. B: *proprietate*. H: *ab eo proprietate*.

contingit furari bona vocata propria, ut posito quod Petrus miles auferat fraudulententer in nocte a Paulo villico suo equum suum vel aliud quod foret suum, et post illud mendaciter negans exigit a Paulo restitutionem ablati post scrutinium et excommunicationem pro iniuste ablato tanquam furato; et patet quod tale foret turpe furtum, cum ex fraude cadit a dominio iniuste auferens aliena; ideo oportet quod omne furtum primo mensuretur per divinum dominium et iniuriam factam sibi, quia aliter foret scriptura falsa Iohannis X, 1: *Omnes quot quot venerunt fures sunt et latrones*, et Iohannis XII, 6 de proditore dicitur quod *fur erat et oculos habens*; et tamen constat quod nec Christus cum suis apostolis fuit civiliter dominatus nec Scarioth nisi propter iniusticiam caperet non sua; erant enim illis omnia communia.

Theft may be divided into:
1. open;
2. hidden;

3. hypocritical,
e. g. extortion.

Potest autem furtum dampnabile dividi in tres partes. Primum dicitur *furtum patens* ut spoliatio vel rapina; secundum dicitur *furtum absconditum* ut latrocinium; et tertium dicitur *furtum ypocriticum* ut palliata iniuriatio temporalium per leges humanas, que est iniusta exaccio, amerciaccio, multaccio vel quomodocumque aliter nominetur; et de tali furto, tam in clero quam in populo sive seculari dominio nimis perturbatur ecclesia, cum exacte sunt redempciones per prepositos in clero, que sunt furta multum fraudulenta. Et sic furtum potest dividi secundum duplex brachium ecclesie in *furtum seculare* et *furtum spirituale*. Et utraque pars potest dividi in tres partes: De furto seculari predonum et raptorum in guerris est sermo diffusus alibi, de furto autem latente simplicium satis locuntur iura humana, utinam non nimium. Dicunt enim iura Anglie quod

Theft may also be divided into:
1. temporal,
2. spiritual,
and each of these again into three sub-divisions.

1. I: bona citata. 2. B: in nocte om. 3. B: suum om. before vel. 4. B: postea; ib. B: illud om. 5. C: prius scrutinium. 6. EL: et om. 7. ut patet. 9, 10. I: quam aliter. 10. IK: Omnes inquit. 10, 11. GM: ante me venerunt. 11. GIM: et om. before latrones; ib. EL: Ioh. XIII. 12. I: de proditore om.; ib. I: dicit quia. HNO: dicit quod; ib. K: habebat. 15. BC: nisi que sua; i. I: vel omnia. 17. ACDGHILMNO: Potest ergo; ib. C: factum dampnabile. L: furtum spirituale; in marg.: alias dampnabile. 18. ACD: Prima. 20. L: et om.; ib. C: dicitur om.; ib. ANO: ypocritum; ib. B: cum v-l palliata. 22. multaccio. C: necessitacio; ib. I: vel quomodocumque aliter. B: alio. 23. I: in plebano. 23, 24. A: populo sive om. 24. A: turbatur. 25, 26. I: quo sunt. 26. BD: multa fraudulenta. C: multa fraudulenta. I: multum fraudancia. 27. GN: triplex. 28. B: et in furtum; ib. H: potest om. 29. BEL: O: dividitur. 29, 30. H: in furtum predonum in guerris. IM: et raptorum om. 30. BC: guerra. 31. I: simplicium om. 32. E: et utinam; ib. AB: non multum. G: non minimum; ib. E: iura Anglica. G: iura Angelica.

quantumcumque iustus ad augmentum sui meriti fuerit fraudatus furtive de suo pecude propter ablacionem boni proprii post arrestacionem in casu subibit suspendium; quod si iustum fuerit, quanto magis proditorie foris-
 5 faciens in dominum dominorum. Et abutens bonis suis arrestatis ab eo sine deliberacione legitima incurrit ut sic furtum novum. Quotlibet sunt tales casus in quibus contingit hominem dampnari pro bonis vocatis propriis: quanto magis erga summum Dominum pro maiori offensa
 10 perdet verum dominium.

Satis est ergo loqui de triplici furto brachii secularis; quorum primum communissimum est, quandocumque quis accipit usum vel potius abusum rei postquam dominacio devoluta fuerit peccato mortali, quo fit
 15 maxima forisfactura in manus domini dominorum. Oportet enim expectare deliberacionem legitimam quod non fit nisi offendens in Dominum conteratur. Illud furtum communissimum vel oportet concedere vel leges humanas et per consequens gentes, regna et personas
 20 gravissimas accusare, quod nimis dilataret heresim infra ecclesiam.

Secundum furtum est extorsio secularium dominorum; que potest committi tripliciter; primo quando fingunt offensam et taxant excessive ad consumptivum raptum
 25 pauperum; secundo quando veram offensam taxant amerciamiento non misericordie sed severitate crudeli, contra illud Matth. XVIII, 22: *Si peccaverit in te frater tuus, remitte ei usque septuagies septies*, hoc est quocienscumque in te peccaverit, salva semper Dei iusticia.
 30 Tercio, quandocumque capiunt redditus vel taxam aliam sine hoc quod instruendo et regendo reddant debitam recompensam. Domini enim de lege divina debent subditis hanc vicissitudinem mutuam, cum Deus quodammodo debet servo suo fideli gubernacionem, ut patet alibi.

Threefold classification of temporal theft:
 1. using what has been unjustly acquired.

2. Extortion by temporal lords;

1. AD: fuerit om. 2. N: infurtive; [ib. C: aliacionem. 3. B: arrestaci nem numeri; ib. B: in casu om. 4. 5. ILN: furtum faciens. 6. EL: adeo. 8. BC: homines. 9. I: ergo. L: erga suum mundum; ib. M: Deum. 10. A: verum dominum. EGKMNO: perdet homo verum dominium. H: Christum dominum. 13. BC: rerum. 17. A: convertatur; ib. A: Istud. 17, 18. C: Propter illud furtum commissum. 18. KO: vel om. before leges. 18, 19. B: leges humanas usura corporalis vetita est ultra accomodatum facta vel pacta acceptionis conventio quod est furtum quia. Hic locus in ceteris codd. paulo post sequitur vide p. 370, l. 8. 20. B: quod nimis om. 25. B: secundo vero; ib. B: veram om. 26. C: amerciato. O: avaricia mente non misericordie. 28. B: septies om. 31. B: debitam om. 32. H: de om.; ib. M: dicuntur subditis. GN correxit. 33. B: quodammodo om. 34. BEGKLMNO: de servo.

Non enim tenet dominus temporalis tale dominum a domino capitali pro nichilo, sed oportet esse servicium debitum et pertinenter limitatum; lex autem humana non debet nisi de quanto a lege Dei fuerit examinata.

3. usury,   Tercium vero furtum commune omni statui vite active,⁵ dominis secularibus, artificibus, laborantibus et specialiter mercatoribus est usura; potest autem rationabiliter dici furtum, quia usura corporalis vetita est ultra accomdatum facta vel pacta acceptionis convencio. Quod est furtum, quia iniusta boni alieni acceptio preter licenciam¹⁰ domini capitalis. Potest autem feneracio reprobari ratione multiplici. Deus enim non accomodat homini temporalia nisi ad vite sue necessitatem vel spiritus utilitatem ex merito misericorditer egentibus suffragandi; sed utrumque istorum tollitur in feneracione, ergo et usus temporalium¹⁵ quem Deus instituit, et per consequens omnis usurarius committit contractum illicitum; et sic intelligo auctoritates librorum legalium. Nam Exo. XXII, 25 scribitur: *Si pecuniam pauperi meo mutuo dederis qui est tecum, non urgebis eum quasi exactor nec usuris opprimes*; et Levit. 20 XXV, 37: *Pecuniam tuam non dabis fratri tuo ad usuram, et frugum superhabundanciam non exiges*. Et Deuter. XXIII, 20 scribitur: *Fratri tuo absque usura id quo indiget accommodabis*. Cum ergo omnes homines debent esse fratres et moralia legis veteris debent hodie striccius²⁵ observari, videtur quod tempore legis gracie, quando christiani debent esse plus caritativi et magis pauperes, non debet christianus fratribus fenerari; et cum omnis Iudeus debet esse christianus, sequitur quod non licet Iudeo alicui homini usurare.³⁰

condemned
both in Old

and
New Testament.

Arguments
against usury.

Item, nullus sapiens debet abuti bonis sibi datis ad commodum, et specialiter usurpando quod Deo est proprium, sed hoc contingit cuilibet usuranti; ergo sicut non licet homini relinquere sapienciam, sic nec com-

1. C: dominus talis. 3. I: pertinenter om. EGHLMNO: pertinens.
4. ABCD: non valet; ib. ABCD: exemplata. 5. I: statui vite. 7. O: meritoribus; ib. I: potest tamen. 8. B: vetita om. 9. C: facta vel om. ELN: facte vel pacto; ib. I: acceptoris. 11. B: domini om.
13. I: vel om. 14. I: gentibus. BC: agentibus. 17. ELNO: auctores.
18. B: Exo. om. 19. L: mutuum. 21. GMN: fratri suo. 22. ABCD: Tercio autem. 23. BN: illud; ib. IKMNO: quod. 24. A: commodabis; ib. LN: homines om. 25. ABD: fratres nostri; ib. GMN: aut hodie. 26. N: observare. 30. I: alicui Iudeo usurare; ib. K: usurari. A: fenerari. 33. B: cuilibet om. 34. C: et nec.

17. lisdem exemplis utitur Guilelmus Peraldus, Summa Virtutum ac Vitiolorum II, Pars II, De speciebus Avaritiae. Cap. I, p. 39.

mittere usuram; Deo enim est proprium dare tempus, cum ipse solus sit eius dominus, ut innuitur Marci II, 10: *Ut sciatis, quia Dominus filius hominis etiam est sabbati,* tunc ait paralitico etc.

The usurer makes gain out of God's gift of time.

- 5 Unde sicut dixi in logica, cum tempus sit duracio mundi in esse transmutabili, solum ille potest simpliciter dominari tempori qui habet potestatem iniciare et terminare transmutationem mundi, quod Deo est proprium. Ideo Deus ordinavit tempus esse cuilibet communissimum; Time is given to all; the usurer sells it.
- 10 non ergo licet homini vendere ipsum; fructum autem animatorum licet vendere sed non usum inanimatorum vel lucrum casuale; et sic intelligitur triplex testimonium librorum sapiencialium; primum est illud II Esdre V, 7: *Usuras a fratribus vestris non exigatis,* et Psalmo XIV, 5 dicitur quod illi soli licet requiescere in ecclesia militante qui pecuniam suam non dedit ad usuram; et Ezechielis XVIII, 8 describendo virum iustum dicitur quod, *si ad usuram non commodaverit et amplius non acceperit.* Iste ergo auctoritates, cum non sit fingenda ratio sue cessationis, Three testimonies from Scripture against usury.
- 15 supponende sunt autoribus nove legis. Unde Iohannis II, 15, legitur de auctore utriusque testamenti quod in detestationem huius peccati mensas nummulariorum subvertit, es eorum effudit et eos de templo expulit. Illi enim dicuntur non recepisse manifestas usuras sed munuscula
- 25 fructuum ultra sortem.

Item, nedum stulticia sed demencia est non solum commutare maius bonum pro minus bono, sed bonum anime perpetuum pro vilissimo temporali. Sed sic facit

Nobody exchanges a greater for a smaller good, still less an everlasting for a cheap worldly good.

1. A: proprium datum. 2. A: eius om. 3. EGHKLM: est dominus sabbati. 9. B: cuilibet eque. 10-11. B: ipsum — vendere om. D: fructum — vendere om. 12. C: lucrum cruciale; ib. B: duplex. 13. H: sapientiam. N: Sapientum; ib. ACD: primo; ib. 1: Esdre 1. Ceteri codd.: Esdre VI. 14, 15. 1: Psalmus XIV dicit. 15. B: quod om. 16, 17. 1: etiam Eccli XVIII. 17. A: scribitur; ib. ACD: quod om. 18. N: acomodaverit; ib. HMN: accepit; ib. EHIKLM: Ille. GN: Illa; ib. C: igitur. A: autem. 19. 1: non sint frugende (sic) rationes. K: racione. 20. EGH: supplende sunt auctoritatibus. N corr. ex: suspendende. 23. K: Illi ergo. 25. A: supra sortem. 27. BC: commodare; ib. B: magis; ib. A: pro minori. B: pro — bonum om. 27, 28. M: bonum omne perpetuum. GN: correxit.

2. Marci II, 10: Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralitico): tibi dico. 5. Alludere videtur tractatui De Ente Predicamentali, cap. XXI, p. 209, ubi eodem exemplo (*sabbato Domini*) utitur. 15. Sic et Peraldus: Tabernaculum eius est habitio militantium, unde significat militantes ecclesiam, in qua non vult Deus quiescere usurarios, p. 61/62. 22. Peraldus l. c.: Non tamen recipiebant manifestas usuras, sed munuscula fructuum accipiebant ultra sortem.

This folly and
wickedness the
usurer commits.

omnis usurarius, ergo nedum est fatuus sed infamis prevaricator huius mandati maximi: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, quod non facit quicumque negligit servire Deo utilius. Commutat enim usurarius excrescenciam boni temporalis pro incremento virtutis⁵ et gracie expresse contra mandatum divinum. Quamvis enim quicumque inordinate affectus temporalibus peccet graviter, ille tamen qui scienter contra precepconem et limitationem Dei eis afficitur magis peccat.

Thus did our
first parents sin,
and still more
Cain.

Ex hinc enim primi parentes peccaverant sed gravius¹⁰ Caym, qui post lapsum intentus est agriculturæ artificiali

plus elongate a statu innocentie quam pastura animalium cui Abel intenderat; et ex tali avaricia fraudavit de decimis. Unde in epistola Iude imprecatur: *Ve illis qui in viam Caym abierunt*; que secundum doctores fuit¹⁵

His sin was
avarice,

avaricia, qua supra naturam tanta artificialitas et paccio est inventa. Natura enim dissuadet avariciam, sicut patet de principio et fine hominis in hac vita, de terrenis que ordinavit esse homini subpedita; et hinc Act. IV, 35:

Ponebant conversi pecuniam ante pedes apostolorum; et²⁰ tercio patet de ereccione capitis hominis ad celum et de multitudine spirituum quam natura dedit homini supra brutum, ut anima sit spirituale celum Deo ad inhabitandum, avarus autem econtra affectione plus bruto terre afficitur et propter beneficium quod habet a²⁵ Deo ipsi preponit creaturam vilissimam; ideo Eccles. X, 9 dicitur: *Avaro nichil scelestius*. Non enim videtur mihi possibile quemquam dampnari nisi fuerit avarus et sic

and avarice was
the sin of Judas
Iscariot.

usurarius, fur et latro; unde sicut Caym heresiarcha fuit in lege veteri primus iniustus simpliciter, prin-³⁰ cipium iniusticie brachii secularis: sic Scarioth pro tempore legis gracie ex eadem avaricia fuit primus iniustus simpliciter heresiarcha et principium nomine clericorum. Nam ecclesia malignancium habet suum

2. ABCD: maximum. 4. C: ut usurarius. 5. M: excrescia; ib. ACD: pro cumento. 7. GM: enim om.; ib. B: inordinatus. 8. HK: quia; ib. HKN: preceptum. 9. A: limitationem divinum. K: limitatem. N: limitem; ib. I: afficit eos. 10. GHIKLMNO: peccaverunt; ib. I: sed magis. 12. I: pastus animalis. EGHKLMNO: pastus animalium. 13. H: intendat. 14. C: decimas; ib. CO: interpretatur. H: precatur. 17. I: illius patet. 19. HO: suppeditata. 22. M: de om.; ib. BC: multiplicatione; ib. EGHKLMNO: que natura. 23. I: et anima. 24, 25. GIM: plenus bruto. N correxit. 25. A: terra; ib. A: efficitur. 26. K: domino Deo; ib. D: ipse; ib. B: 14 vel 10. 27. HO: nihil est; ib. H: mihi om. 30. H: prius iniustus similiter. 31. C: et Scarioth. 31, 32. I: pro tempore om. 32. B: quod eadem; ib. H: prius.

2. Matth. XXII, 37.

14. Ep. Iudae XI.

duplex brachium, suam originem et divisionem sicut ecclesia predestinatorum.

Sed contra ista dicta primo instatur per hoc quod verus et plenus dominus pecunie habet plenam potestatem ad augendum pecuniam ad sui commodum; mercatori ergo licet de propria pecunia facere crementum, sicut natura facit de genere vivencium, potissime cum Petrus mercator potens per annum cum centum libris per merchandiam duplicare pecuniam videtur facere misericordiam cum Paulo cui feneratur per annum tantam pecuniam, recipiendo insuper excrescentiam, solvendo decem libras. Et coloratur hec misericors iusticia per hoc quod Paulus in casu ex illo fenore acquirit centuplum et fit potens pro suo perpetuo.

Hic dicitur quod assumptum est verum, sicut propositio signat, sed ex toto non sequitur quod licitum sit humanitus usurare.

Pro quo notandum primo quod Deus est infinitum plenior dominus temporalium quam pure homo. Ideo oportet quod apponat condicionem usus temporalium que homini gratis donat; usus autem condicionatur quod vergat ad honorem Dei et commodum usurarii, cui conditioni quilibet naturaliter consentiret. Usurarius autem fenerando contra Dei preceptum non agit ad honorem sui sed ad contemptum; cum bonum commendavit sibi ad dispensandum iuxta illud I Corinth. IV, 1: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores ministeriorum Dei*. Illud, inquam, bonum proditorie vendit, nitens frustrare honorem Domini multis modis. Deus enim precepit Luce VI, 35: *Mutuum date nihil inde sperantes*. Secundo nititur vendere tempus contra ordinationem Dei volentis ipsum eque plene communicari cuilibet. Tercio innuit perversionem ordinis nature, ut

Objected, that a man who has money has full power to increase it for his own good just as merchants do.

Replied, that God imposes conditions on the use of temporal goods which the usurer transgresses.

The usurer sells time contrary to God's ordinance.

3. AHI MNO: *ista om.*; ib. BC: *prius dicta*; ib. BDN: *primo om.*
K: *primo instatur primo*; ib. I: *intestatur*. 5. AN: *augendam*. 6. BC:
autem licet. 7. I: *potissimum*. 8. I: *potest*. 9. I: *mercacionem*.
O: *mercanciam*; ib. I: *et facere*. 10. H: *qui feneratur*. 12. BC:
solomodo decem; ib. B: *coloretur*. 13. A: *ex isto*. 14. I: *et sit*.
15, 16. ACDHKMO: *propositio secunda*. B: *proximo secunda*. 16. G:
secunda signat. 19. H: *purus homo*. 20. LN: *quod componat*.
21. A: *condonatur*. 21, 22. I: *condicionalis est, quod regat*. 22. E:
urgeat. 24. I: *murmurando contra*. 25, 26. E: *non facit ad honorem*
Dei sui. 25. N: *Dei sui*; ib. B: *conceptum*; ib. A: *commendatum sit*.
K: *commendatum sibi*. E: *commendatur*. L: *commendatum*. NO: *commadat*.
26. B: *illud om.*; ib. H: *Sic vos*. 27. I: *existimemus*. 28. L: *Illud*
enim bonum. 30. N: *Dei*; ib. BKN: *precipit*; ib. I: *Luce X*; L: *dare*
mutuum. O: *mutum*. 31. I: *desperantes*. 32, 33. L: *communicare*
pluribus vel cuilibet. 33. E: *Tercio minuit*.

res artificialis iuvat operans, ut res pariens, multiplicans et operans per naturam. Usurarius ergo non ad honorem Dei dyabolo servit continue, cum pro qualibet parte temporis sue usure blasphemie ipsa abutitur.

The usurer
acts to his own
extreme
detriment.

Secundo notandum quod usurarius stulte usurat ad 5 maximum eius dampnum; bonum autem quod videtur habere est terrestris ponderosi possessio vel eius larga et voluptuosa expensio. Primum est ad pondus anime que sub pena dampnationis precipue celestibus debet intendere. Et quoad secundum, patet quod quicquid 10 preter necessarium divino ministerio in temporalibus quis expenderit est culpabiliter consumptum ad anime detrimentum; ideo ut dicit Parisiensis in tractatu suo de usura, *tales sunt bestie in pastura dyaboli, ut dampnabilius occidantur ad eius victimam*, ad quod allegat illud 15 Ieremie XII, 3: *Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sic comparantur sanguisuge* que sanguinem putridum usque ad corruptionem corporis sui sugit, ut dicitur Prov. XXX, 15. Vel ergo oportet negare fidem quod anima et bona spiritualia sunt bonis corporalibus magis 20 prestancia vel quod usurarius sicut et omnis peccator facit sibi ipsi stulte incommodum.

Guilelmus
Peraldus
against usury.

Further
arguments
against usury.

Unde tercio notandum quod non est color: Si quis facit bonum alteri quod tunc facit hoc licite vel bene moraliter, ut omnes martirizantes sanctos male faciunt 25 eis bonum. Ideo cum Petrus mercator habet bonum sibi creditum ad formam benefaciendi proximo, vel servet formam illam vel omittat ministrare ad dampnabilem proximi iniuriam. Patet quidem ex supradictis quod subdens est dampnabilis propter hoc quod consumit 30

1. ABCD: vivat. I: iuvat (?) operans et operans per naturam. KLM: iuvat operans ut respiciens. G: iuvat ut respiciens per . . . operans extincti.). 3. ACD: sed dyabolo. 6. I: bonum nunc. 7. EGILMNO: passio vel. 8. BC: aut voluptuosa. 9. G: precipue extincti. in marg. correxit perpetue. 10. A: attendere; ib. GIKO: quod om.; ib. K: quidquam. 11. H: propter. 12. B: expenderet. 13. I: Parisiensis; ib. AD: in om. 14. I: in pascua dyaboli. 15. D: allegorizat. 16. M: Congregationes; ib. B: eos om.; ib. I: greges. 17. B: comparatur; ib. B: qui. 18. A: correptionem; ib. B: dicitur om. 19. EILNO: Vel igitur. 20. B: et om.; ib. G: bona sint. 21. EC: omnis usurarius; ib. EGINNO: sicut om. 22. GIM: stulte om. N in marg. add. 23. A: quod tunc om. BCDGO: quod om. N add.; ib. EGINO: hoc om.; ib. GIMN: vel bonum. 24. GKN: unde omnes; ib. C: incarcerationes sanctos; ib. B: fecerunt. 25. I: eius bonum; ib. G: cum Ieorgius. In marg.: Petrus. 26. GKL MN: amittat. 27. GIKLMNO: proximi sui; ib. A: Constat quidem; ib. N: quidem om.; ib. A: ex supradictis om. 30. AD: subdolos. EHO: subdominus.

13. Parisiensis, i. e. Guilelmi Peraldi Summa Virtutum ac Vitiorum tom. II, p. 62. De sex stulticiis usurariorum.

bona sua ad nutritionem hostium de regno contrario, cum solus Deus sit sic dominus; quod si quomodo-
cumque velit dominabile suum consumere, tunc et licet; non ergo licet Petro fenerari cum Paulo, etiam pro
5 beatitudine acquirenda, multo magis non pro querendis humanitus mundanis divitiis, quia ille inferunt sepe utrique parti dispendium. Et per hoc patet solutio ad secundum argumentum quo arguitur quod debemus quantum sufficimus sequi Deum, qui non dat homini
10 pecuniam vel quicquam aliud nisi quod exigit a suo commodatario cum usura, ut patet Luce XIX de talento; licet ergo homini usurare. Patet quod spiritualis usura est condicionis opposite ad condicionem usure corporalis prohibite. Deus autem tanquam pius pater exigit prestiti
15 incrementum, non ad sui commodum sed honorem, et omnino ad commodum prestarii et communem utilitatem ecclesie; et hinc de lege nature docuit solem lumen suum diffundere, ignem et omne agens naturale formam suam communicare. Ymmo aer naturaliter servat plenum,
20 aqua in suo fluxu implet apporiatum, sola terra cum terrestribus a sui dominio deficit ab hac lege. Deus ergo summe communicativus odit feneracionem proprietariam et diligit feneracionem communicativam, cum pecunia ad mensam tractata a multis fidelibus spiri-
25 tualiter magis crescit.

Spiritual usury in the parable of the talents is entirely different from worldly usury.

Unde talis fenerator vocatur *servus domini fidelis*, quem postea *constituet super multa*. Sed alium vocat Christus latronem Luce XIX, 46, quando mensas et es num-
mulariorum subvertit, statim subiungitur: *Vos autem*
30 *fecistis domum meam speluncam latronum*. Magna ergo stulticia videtur dimittere istam usuram tam honora-

The spiritual usurer is called the Lord's faithful servant.

1. B: sua om. 1-2. B: contrario — Deus om. 2. I: sicut sit; ib. A: et si. 2, 3. A: quodcumque. 3. G: velit om.; ib. B: dominus dampnabile. N: dampnabile suum. 4. G: Ieorgio. In marg.: Petro; ib. G: cum Vachkone. Superscr.: Paulo. 5. BLN: pro acquirendis. 6. K: inferant. 7. IL: Et om. 8. ABCD: secundam arguam qua. 9. EL: dominum. 10. BHIKO: vel quidquid; ib. H: quod expedit et exigit. 11. I: commendario. KN: commodario. 12. B: licet autem. C: autem habet; ib. I: Et patet. 13. IK: carnalis. 14. A: pius om.; ib. I: prestitum. 15. EGHKLMNO: clementum. 17. EGMN: decuit. 17, 18. H: limitem suum. 19. EGIM: suam om.; ib. I: aere naturaliter sercat (sic). B: aer om. 20. K: suo cursu. 21. K: domino. 22. I: communicancius. C: communicativi. 22, 23. C: propriam. I: proprietariam — feneracionem om. 24. MN: pecuniam. 24, 25. BC: multis spiritualibus. 26, 27. AD: quem propterea. 27. ACD: constituit. 28. B: latronem om.; ib. K: Luce om; ib. EG: Iohannis XIX; ib. B: quando latronem. 29. I: evertit; ib. G: subiungit. 30, 31. M: latronum aggregatur stulticia. 30. BEGHNO: Magna igitur. I: Magna enim.

bilem, tam utilem et tam levem, et intendere usure tam dampnose, tam difficili et infami. Unde demum, quando foret maxime necessarium habere sapienciam, subiectum suum infatuat, cum in articulo mortis affectum dolose inviscat. Et de illo potest verificari illud Ieremie ⁵ XVII, 11: *Et in novissimo suo erit insipiens*; talem enim facit fatuositas terrestris in fine maniacum. Per hoc patet via solvendi obiectum tertium, quo arguitur omnem viantem necessario fenerari, cum omnis commutacio sit feneracio. Videtur autem mihi quod verum assumitur, ¹⁰ extendendo equivocacionem vel analogiam feneratoris ad spiritualem et temporalem usuram. Unde predestinatus continue merendo operatur cum donis vel accomodatis Domini ad usuram, cum in quantum meretur facit excrescenciam commodati. Sed ut dictum est, Deus ¹⁵ prevenit, cum gracie faciens idem et non ad proprietatem sui commodi sed ad utilitatem communem accomodatorii et tocus ecclesie facit illud. Cum prescito autem videtur Deum fenerari continue, cum exigit ab eo penam eternam pro peccato temporali. Et de illa ²⁰ usura intelligunt quidam illud Psalmi LXXI, 14: *Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum*; hoc est, Christus meretur suis, ne sic incidant in usuras; sed Deus non approbat quod quis peccet sic obligans se ad penam, quia tunc (videtur mihi) foret in Deo usura culpabilis. ²⁵

Of temporal
usury.

Its different
sorts.

Usura autem temporalis quedam est expressa et quedam implicita, que infinitis modis potest fieri, quia quandocumque ultra sortem vel valorem prestiti aut venditi accipitur quocumque colore quicquam a commodatario; ut accomodans pecuniam ad tempus et ³⁰ supra sortem recipiens, quantumcumque palliate, cibum,

4. I: infamat. 5, 6. K: Ier. VII. 7. H: famositas; ib. AI: in fine om.; maniacum. GILMN: inanimatum; ib. EI: Et per hoc. KL: Et per hec. 9. I: omnis communitas. 11. O: analogiam (sic). 13. EGLN: cum datis vel accomodatis; ib. B: domodatis. CD: commodatis. 14. G: Deo ad usuram. 15. A: commodanti. ELN: accomodati; ib. N: est om.; ib. I: Deus om. ABDHKNO: Deus et. EL: Deus etiam. 16. K: preveniet; ib. N: cum om.; ib. EG: faciendo. 17. BCDGN: sui om.; ib. A: communem sui. 17, 18. H: accomodata. 18. ILMN: facit idem; ib. GN: Et cum. 19. EGIKLN: dominum. O: dominus. 20. GM: a Deo eternam. N: ex eo. 21. GN: intendunt quidam; ib. ACD: quidem; ib. C: Psalmi 17. 22. D: et om. 23. B: ne sic ut. 24. A: ad patrem. 25. H: quod foret; ib. I: fore in Deum usuram culpabilis. 26. K: et om. 26, 27. GN: et quedam est (G:) et quedam est. 27. A: quia om. 29. G: accipit; ib. I: quodcumque. 29, 30. B: commutario. GKLMN: accomodatorie. 31. B: receptam. C: recipis; ib. I: palliata alium laborem.

laborem vel aliud beneficium temporale intentum pro mutuo. Quamvis enim liceat benefacere beneficienti, tamen intencio talis extinguit meritum, cum intendens recipit mercedem in retributione temporali, vel saltem
 5 in illa cupida intencione, cum retributionem spiritualem in merito debet benefactor a benefacto intendere; nec solum in pecunia sed in quolibet equivalenter usura committitur, ut ostendit Parisiensis in duodecim exemplis. Primo, inquit, fit usura circa pignora vel obsides quinque
 10 modis; primo, cum granarius colligit fructus eius ultra sortem; secundo cum habet usum pignoris ut vestimenti vel redditus; tercio cum facit iumentum inpignoraturn laborare ultra vires; quarto cum usurarius vivit de expensis obsidis; et quinto quando propter dilacionem obsidum
 15 repetitur unum novum.

Twelve examples by Guilelmus Peraldus of different kinds of usury.

Secundum genus usure palliate committi potest tripliciter; primo quando usurarius emit rem precio minori quam valeat, sic quod venditor eam rehabere possit pro eodem precio quandocumque voluerit, secundo quando emptor
 20 emit rem carius quam valeat pro dilacione precii; et tercio quando bladum vel aliud emitur minori precio quam valeat propter pecuniam datam pre manibus.

Tercium genus usure est, cum cecatur mutuans per obligacionem, ut stet communi consuetudini mutantis, et
 25 post illam obligacionem exigitur ex mala consuetudine aliquid equivalens pecunie.

Quartum genus est, cum accomodatur pecunia ad mercandum, sic quod accomodans sit particeps lucri; ad quod genus reducitur usura qua homo tradit animalia lucrative
 30 alteri, sic quod non moriantur sibi sed sit particeps lucri.

Quinta species est, cum nomine pene palliat quod post diem dilata solucio duplicetur vel perdat terram perpetuo vel aliud huiusmodi.

4. I: recepit; ib. I: retributionem temporali. 5. cupida. G corr.: tepida. 6. I: a om.; ib. CDGK: a beneficio. 7. K: pecuniam; ib. K: qualibet; ib. I: equivalentem. 8. IKM; ut ait; ib. B: in om. 9. M: Prima. 10. EGIKLMN: tollit fructus. 10, 11. frustra sortem. 11. EGLMN: vel vestimenti. 13. KMN: laboris. I: labore ultra vires (sic). 14. BH: obsidum. C: obsidium; ib. ACD: dilacionum. G: dileccionem obsidis. 16. G: Quintum genus. N correxit. 17. GIL: rem pro. HK: rem maiori quam; ib. NO: precio om. 18. H: valet; ib. HIK: rehabere non; ib. EIKLMO: posset. 20. G: pro dileccione; ib. A: premit. 21. IK: vel aliquid. 22. ABCDEHLM: valet; ib. I: propter om.; ib. EL: sibi datam. 23. GN: quando cecatur. 26. CN: aliud. 27, 28. I: ad mercandum om. 28. I: accomodant. 28-30. M: ad quod — lucri om. 30. N: altera. 31. K: palliata. 32. ABD: delata. EHIK: dilatam. GLNO: dilatam solucionem; ib. N: duplicet; ib. G: perpetue.

8. Ibidem.

23. Loosely quoted.

Every usury is based on injustice to the borrower by denying him the works of compassion.

Sexta species est, cum gracia lucri accomodantis transfertur commutacio vel ab una persona vel re commutabili in aliam; ut usurarius non dicit se habere pecuniam sed alia venalia amici. Quibus venditis pecuniam procuraret, ut vinum vel alia mercimonia sua dicit esse amici; et per⁵ medias personas facit egentem ultra valorem ipsa emere, et obligatione secura facta de precio mutat pecuniam per mediam personam, dicens quod non fit sibi iniuria, cum gratis consenciat, et sic de innumerabilibus modis aliis. Primo ergo tollitur hec ultima evidenciam per hoc quod¹⁰ sic nullus temptator iniuriaretur seducto, cum gratis consenciat. Omnis igitur usura videtur fundari in iniuria, negando opera misericordie commutanti; et sic omnis fraudans in commutacionibus fratrem suum videtur usuram committere, quia capit iniuste excrescentiam¹⁵ super verum valorem propter horam qua habent occupationem vel usum mutuati. In nulla enim vendicione est usura nisi propter iniuriam; quando ergo illa comitatur vendicionem, usura committitur; cum tanta sit fraus atque impietas in fraudando proximum quoad iusticiam,²⁰ sicut fraudando ipsum quoad tempus; ymmo omnis sic fraudans dicit implicate quod iniuriatus dabit sibi tantum propter temporis maliciam, cum quolibet creatura dicit implicate quod talis commutacio non durabit nisi usque ad diem iudicii; et superhabundans expetit ab iniuriato,²⁵ quando petit consensum ad suam iniuriam et sic penam.

Si ergo vendens iniuste cum hoc quod est equitatis vendicat vendere iusticiam, sicut usurarius ultra equitatem vendicat vendere tempus inclusum in iusticia, videtur quod in omni commutacione iniusta committitur usura,³⁰ Omnis eciam vivens iniuste emit culpabiliter a Deo penam diuturniorem pro sua iniusticia quam est delectacio quam inde solvit. Ideo cum fit usuracio cum Deo in bonum,

1. I: species lucrum. K: species lucri. 2. ABCD: vel om. before ab una; ib. I: commutali. G: recommutabili re. 4. GN: quibus vendit. 7. I: facta securius. ELMNO: secure; ib. I: mutuatur. H: al (= [mutu]at). 8. N: fiat. 9. I: consenciant. 10. I: colligitur. 12. AD: ergo. 13. G: denegando; ib. E: commutandi. 15, 16. EGHKLMNO: super excrescentiam super rerum valorem. 16, 17. EGLN: qua habuit excusacionem. 16. M: habuit. 17. I: usum mutuandi. H: mutuanti. 18. GMN: igitur; ib. G: committitur. NO: concomitatur. 18, 19. H: comittatur vendicioni. K: ergo concomitatur vendicionem. LM: concomitatur vendicioni. 19. B: vendicione. 23. N: creacio. 24. ACD: usque om. 26. C: quia petiti. D: quod petiti. 27. GHM: videns. N correxit; ib. M: quod sit. 29. I: ideo videtur. 30. I: quod om.; ib. IL: mutacione. GM: in omnibus mutacione. N correxit. 31. I: Omnis eciam omnes; ib. GM: eciam emens. 33. BHLN: cum sit; ib. E: sic usuracio.

videtur quod omnis iniustus committit cum Deo usuram culpabilem; ymmo cum ipso dyabolo, cum usurans sepe contrahit cum falso occupatore cum precio quod false occupat. Non enim in quolibet exemplo committitur
 5 usura nisi assit iniusticia; nec oportet si altera pars contrahencium committit usuram quod tunc utraque, quia tunc Deus foret culpabilis ex usura, sicut apostoli et alii ementes victualia a regratariis vendentibus tempus tencionis victualium ultra iusticiam precii. Ymmo omnis
 10 mercator vendens ultra iustum lucrum merces quas occupat tanquam usurarius vendit tempus, et signum evidens usure mercancium est repentina eorum ditacio, cum non debetur eis iuste ex suo commercio nisi necessarium ad sufferendum Dei servitium in suo
 15 ministerio. Quando autem utraque pars contrahencium culpabiliter feneratur, et quando tantum altera et quomodo mercari sit licitum, exspectat sententiam plus diffusam.

Sudden riches are a sign of usury in the merchant.

Ex istis dictis colligitur quod furtum sacerdotum sit
 20 plus ecclesie infectivum; in qua materia sufficit pronunc tres species succincte transcurrere. Et prima est simonia que est eo furtum periculosius quo sceleracius emitur res sacra detestante Domino, et plus proditorie a servo qui debuit esse Deo fidelior; sic quod tam
 25 subiectum quam materia quorum utrumque debet esse excellenter sanctum aggravat hoc peccatum; et tertium quod aggravat est iniuriacio bonorum pauperum fraudando eos a bonis necessariis cum quibus mercatur simoniacus sine emenda rationis. Periculosum, inquam,
 30 est in bonis tam sacris, tam pie largitis, tam obligatum ad suffragia egenorum tam prodigaliter eos opprimere;

Threefold classification of spiritual theft:
 1. Simony;

1. B: in Deo. 2. K: culpabile. 3. E: cum peccato quod; ib. I: quod specie. 4. ABCD: exemplo iam posito. 5. L: oportet om.; ib. M: ut patet si altera. 6. ABCDEHKLM: quod om. 7. A: ex usura similiter. 8. H: regnatoribus. K: regnariis. 9. G, GN: vendentibus tempore empicionis victualium. 9. M: retencionis. 10. L: reddens. 12. I: repetitiva. 13. I: cum nec. EGLM: cum nec dentur. 15. I: utraque om. 16. A: et quando tamen altera. I: et altera quando. E: et quo. 19. G: Ex istis intelligitur. H: tollitur; ib. BCDEHKLMO: istis om. 19, 20. GMN: est p'us. 21. GIMO: species om.; ib. E: tres succincte transcurrere conclusiones. Prima; ib. M: distincte; ib. G: et previt. 22. B: quo sceleracius om. 23. I: emittitur. 28. A: mercator. 29. AECDEGHLO: sine evidencia. N correxit. 30. I: in om.; ib. G: tam sacris om. I: eam sacris; ib. GNO: quam pie largitis; ib. G: tam obligantis; ib. obligatum. A superscr.: id est sacerdotem. 30-31: I: tam obligatum — egenorum om.

19. Cf. Peraldum l. c. p. 64: Usurarius latro, proditor, homicida etc. . . .

ymmo vitam eorum coartare iuxta modum loquendi Sapiientis Eccli XXXIV, 25: *Panis egencium vita pauperum est; qui defraudat illum homo sanguinis est.* Et ad illum sensum videtur loqui Psalmus LXXVIII, 7, dum dicitur: *Quia comederunt Iacob et locum eius desolaverunt.* Tur-
 pissimum, inquam, est quod illi qui forent procuratores pauperum Christum confitencium perversi sunt in atrocissimos proditores. Ex hinc enim Christus et sui apostoli voluerunt esse summe pauperes, ut vel sic eorum vicarii ab exemplari vite et operis suorum patronorum exemplum 10 et memoriam sibi assumerent ad relevamen pauperum diligentius procurandum. Nec oportet immorari ad declarandum quod simonia sit furtum vel inseparabiliter ipsum concomitans sicut ad omnem commutationem iniustam usura consequitur; cum ex descriptioe furti et auctori-
 tate scripture manifeste sequitur quod omnes simoniaci sunt fures et ceteris graviore. Quomodo autem omnes simoniaci sunt heretici, est alibi longus sermo.

2. Extortions by the clergy under the mask of holiness and justice.

Secunda species furti est exaccio vel extorsio cleri fucio sanctitatis et iusticie palliata; et in isto furto laborant 20 spirituales prepositi a summo sacerdote usque ad infimum curatum, plus furto quam spirituali ministerio intendentes; ut papa propter collacionem beneficii ecclesiastici vendicat tanquam eius dominus primos fructus preter cotidianas scopaciones quibus ab illa curia spoliatur 25 ecclesia. Color autem unus est quod papa dominatur omnibus bonis ecclesie; ideo licet sibi capere de suis quantumcumque voluerit. Sed iste fucus deficit in materia et in forma; *in materia* quia non potest vindicare dominium nisi evangelicum, ut quilibet existens in 30 caritate super bonis ecclesie. Procuracionem autem et ministracionem habet super alios, sed in nullo gradu secularem dominacionem, ut hic ex fide supponitur. Sed de seculari domino videtur coloracius, cum ipse

Such misdeeds are committed by all from the Pope down to the humblest curate.

The Pope claims first-fruits alleging that he is lord over all the goods of the Church, and may take what he will.

Replied, that his lordship is spiritual only.

1. B: *vita eorum*; ib. *coartare*. C above: *corrodere*; ib. M: *usque modum*. 2. Codd.: *Eccli XXXIII*; ib. ACD: *pauperis*. 3. ACD: *istum*. 4. AC: *videtur heu*; ib. EGIM: *LXXIX*. K: *Psalmista LXXVIII cum*. 5. EL: *Quod*. 6. I: *foret*. 10. ILN: *ad exemplari*; ib. EL: *et operibus*; ib. B: *proximorum*. 11. I: *sibi om*. 13. ABCD: *quin simonia*; ib. C: *furtum et*. 14. A: *committans*; ib. ABCD: *sicut et*; ib. B: *intusta*. 16. GHIKMN: *manifestum est*. 17. HKO: *fures etiam*. 19, 20. A: *ficcio . . . iusticia*. 20. B: *et illo furto*. 22. I: *et plus*. KM: *etiam plus*. GNO: *etiam furto plus*. 26. ABCD: *dominabitur*. 34. IKNO: *Si de*; ib. C: *dominio*. K: *dominio domino*.

dominatur omnibus temporalibus regni sui, quod licet sibi capere de suis temporalibus, quantumcumque voluerit. Procurator ergo pape rectificaret suam conclusionem coram regis consilio, qui debet valde efficaciter tales
 5 extorsiones dirimere; sed revera de rege vel quocumque citra Christum non sequitur: ipse dominatur hiis temporalibus, ergo licet sibi consumere ipsa, quomodocumque voluerit; quia cum sit natura peccabilis habens supra se capitalem dominum, oportet quod observet in ex-
 10 pendendo sua temporalia legem capitalis domini ad augmentum et commodum regni sui, ut patet ex lege humana. Rex autem est in temporalibus supra papam, cui committit suas elemosinas ad dispensandum non ad dominandum; ideo quoad istud oportet papam superiorem
 15 in terris cognoscere, licet in spiritualibus antecellat. Excommunicationes autem quas fulminat ad terrendum laicos sicut tota ista materia sunt alibi denudanda.

Secundus fucus coloracior est iste: De lege nature et scripture subditi tenentur iuvare in necessitatibus suos
 20 prepositos; oportet ergo totum christianismum iuvare papam in temporalibus. Patet quod concessa conclusio non infert quod licet pape vi sic colligere primos fructus sed manifeste innuitur quod debet pure in necessitate habere talia titulo vendicabilitatis vel elemosine sicut
 25 Paulus, et tunc oportet indigenciam suam ex scriptura sacra et facto esse edoctam et a populo acceptam; quod videtur modo mirabile, cum debet vivere vitam summe

The temporal lord rules over the temporal things in his dominion. The procurator of the Pope ought therefore to justify his claims before the King's council.

In temporalities the King is above the Pope.

Alleged that by the law of nature subjects are bound to keep those who are over them and therefore that Christendom must keep the Pope in temporal things. Replied, that this does not give him the right to collect first-fruits by force. He should imitate the poverty of Christ.

1—2. I: regni — temporalibus om. 2. N: secularibus. 3. GIKLNO: autem pape; ib. ACDDHLMN: consequenciam. B: conscienciam. Rectius (ut videtur) causam. 4. ABCDGLMNO: velle efficaciter. 5. I: decimare; ib. EGILMN: si vero de rege; ib. K: de quocunque. 9. K: capitale dominium. 9, 10. I: in pendendo. 10. A: secundum legem. 11. EGILMO: in lege. 13. IM: et non. GN: et non quoad. 15. A: licet autem; ib. C: temporalibus. 16. A in marg.: In tractatu De Excommunicatione. See Lost Works of John Wyclif No. 30 Shirley A Catalogue p. 51, but it is probably a part of an other work of J. W. 17. ACD: illa; ib. ABCD: alibi denudata. 18. I: Tercius fucus; ib. A: sive color. BC: colorum. G: fucus color. N correxit. M: coloracior om.; ib. B: est ille. 19. B: in suis. 20, 21. G: mutare papam. 21. GIKLMO: Et patet. 22. I: qui licet; ib. G: vi similiter. L: vertimiliter sic. 23. EGN: debet principaliter. 24. ABCDHK: titulo benedictionis. ELN: benedictis elemosine. O: benedictis vel. 26. GHI KLMN: ex factis; ib. K: edocta; ib. G: acceptatam. N correxit. 27. K: mihi mirabile. N correxit; ib. ELN: vila.

3. Ad Arnoldum Garnerium pertinet collectorem domini papae Gregorii XI. Cf. Lechler, Johann von Wiclif I, 341/2; II, 575—579. Rymer Foedera III, 2 f. 933. 18. Cf. De Civili Dominio I, 274—285 et saepius passim. Opp. Minora 87. Pol. Works 130, 349, 681. Serm. I, 237/8; II, 183/4, 312—314; III, 148, 159—161, 209—211; IV, 133, 346. 22. Cf. De Simonia p. 55 et seqq.

The collection of first-fruits is manifestly a sale, for it is the transfer of money in return for preferment.

The extortions of the inferior clergy are complained of by the world.

The clergy, who are rulers of souls, rule more harshly than temporal lords and are greater extortioners.

The curate is as physician of the soul.

pauperem instar Christi, et preter excoriaciones ecclesie suscepit in elemosinam maiorem partem imperii. Sed revera vita regulis scripture contraria contra se ipsam militans est maxime sumptuosa; est, inquam, talium fructuum collectio manifesta vendicio quia pecunie pro⁵ prefecione translacio. Non enim fingenda est causa quare papa plus accipit primos fructus a promotio suo quam alio, nisi quia sibi contulit beneficium ecclesie quod sic taxat; ymmo scrutando preminenciam causarum quoad iusticiam videtur istam esse causam precipuam.¹⁰ Elemosina ergo foret iudicare simoniacum talem freneticum obedienter et legitime sibi in hiis adversando. Quantum ad extorsiones factas per inferiores pontifices, archidiaconos et eorum ministros clamat mundus, quomodo multatur tam clerus quam laicus subiectus mille¹⁵ meandris, extorquendo ab eis pecunias, simulando mendaciter correptionem subiecti de luxuria et aliis inobedienciis, cum curatus debet salutem anime filii sui intendere, eo quo sibi regimen anime sit commissum. Sed regimen anime subiecti stat in predicacione secundum²⁰ regulas scripture. Cuius medicine dicti tortores licet ex legibus suis predicare debeant, sunt ignari; ymmo ipsam deserentes ut laici intendunt amerciamentis gravioribus quam domini temporales; extorquere namque pecuniam sciret laicus eque moderate ut clericus in casu quo sit²⁵ peccati occasio, ideo illa multatio infundabiliter ficta non pertinet prelato vel clerico.

Item, curatus intendens saluti anime subiecti ut medicus debet medicinas approbaciores, leniores et sanaciores

1. ELN: paupere; ib. I: excommunicationem ecclesie. EGKMNO: excoriacionem. 2. GN: suscipit. 3. C: regularis. B: religionis regule; ib. K: scripture sacre; ib. AGHIO: ipsum. 4. IL: presumptuosa; ib. I: in qua talium. 5. M: redicio. 5, 6. I: pre prefecione. M: pro perfeccione. 6. B: perfecte. 9. EGL: quem sic taxat; ib. M: sibi taxat; ib. N: eminenciam. 10. I: istam om. EKLMNO: illam. 11. G: Gloria ergo foret tuare; ib. Codd. excepto I: tuare simoniacum. 1: minuire simoniacum. Correxì e textu Johannis Wyclif in cap. VI De Simonia, p. 79, l. 27. 12. ABCDMNO: sibi in hiis om. G in marg. addit. 14. EGKLN: archidiaconales. 14, 15. CM: quomodo militatur. 16. meandris. E in marg. id est: circum volantibus mendaciis. 18. GI: sui om. 19. ABCD: est commissum. 21. C: Cuiusmodi. 21-23. I: licet — deserentes om. 21, 22. AD: in legibus. 23. A: avaricialiter gravioribus. D: amercialis. O: tot laicalibus. 26. I: enim illa; ib. M: infundanter; ib. B: facta. 27. D: vel clericis. CGMO: ut clericus. 28. KL: prelatus curatus; ib. GN: salutem. 29. ABCD: appropriaciores.

2. Alludit autor Constituto Constantini.
p. 78 seqq.

13. De Simonia

apponere; sed huiusmodi sunt predicacio et alie partes penitencie peccato suo directe contrarie, ergo lucro proprio dimisso debet cum illis medicinis approbatis patientes curare.

He ought to apply appropriate remedies, e. g. preaching and penance.

- 5 Item, nullus infirmus et specialiter peccator debet recipere medicinam ab homine nisi gratis; sed non licet clerico imponere penam pecuniariam nisi sub colore medicine, ergo subiectus non debet sic solvere pecuniam nisi gratis. Quamvis autem peccatores sint cogendi ad
10 bonum, hoc tamen erit per officium laicale; non enim cogendi sunt confiteri peccata, cum ad sacerdotem venire poterunt cuncta crimina simulando, cum ergo non amoveretur peccatum causa morbi nisi contricione et confessione precedentibus, videtur quod non pertinet ad
15 eos ipsis postpositis apponere medicinam.

The priest is not allowed to impose money penalties.

- Item, si talis prepositus debet sic medicinam apponere, hoc debet secundum artem propriam, curatum lubricum post correptionem triplicem suspendendo et privando finaliter, ut docetur Matthei XVIII, 17, et exprimitur tercio
20 Decretalium de Cohabitatione clericorum et mulierum, si hoc omittit tanquam negligens vel ignarus, ideo debet ab egroto abnui tanquam iners vel ethnicus; nemo enim est excommunicabilior tali medico; ideo cogere ut accipiat medicina ab ipso qui est tam negligens salutis
25 proprie foret nimis detestanda extorsio. Hoc enim non fit in sanacione corporali, multo magis in spirituali que debet esse liberior, quomodo ergo adirem medicum pro salute quem scio nec sacramentum apponere nec habere gratiam ad sanandum? Revera non iurisdictio sed falsa
30 iurisdictio istud cogit.

The prelate should act according to the rules laid down in Matth. 18, 17

31. BC: *opponere*; ib. BI: *modi om.*; ib. HN: *etiam alie.* 3. C: *appropriatis*. M: *approbare*. G *correxit*. 4. BC: *pacienter*. 5. ABDI: *peccato*. 6. BELNO: *accipere*; ib. MN: *ab homine om.*; ib. N: *nisi om.* 7. GINO: *clero*; ib. B: *pecuniaria*. M: *pecuniarium*. G *correxit*. N: *pecuniatem*. 9. C: *Quando autem*. N: *Nam quamvis*; ib. EIKLMN: *sunt*. 10. B: *sit per*. N: *est per*. 11. M: *venerint*. 11, 12. GN: *venerint vel venire potuerint*. 12. O: *poterint*; ib. B: *multa crimina*. 13. GHILM: *amoveret*; ib. M: *peccata*. 16. I: *si talibus postpositis*. 17. EHIKLMNO: *hoc oportet*. 19. I: *et dicitur*. KNO: *ut dicitur*; ib. I: *et premitur*. N: *exponitur*. 20. B: *de colacione*; ib. A: *clerici et mulieris*; ib. B: *et monacharum*; ib. CEGILMNO: *et mulierum om.* 20, 21. ABCD: *sed hoc*. 21. ACD: *ergo debet*. EHLMO: *igitur debet*. 21—22. B: *ideo — tamquam om.* 22. abnui. EGHKLMN: *abimi tamquam mors*. O: *tamquam mors (sic)*; ib. BD: *ethnicus elongari*. 23. A: *excommunicator*. B: *excommunicorum*. E *excractor* corr. in marg.: *excommunicabilior*. GHL: *exercactor (?)*. K: *est exercitator*. O: *exercitator*; ib. B: *congrue ul.* 24, 25. BD: *sanitatis proprie*. 25. N: *Hec enim*. 27. B: *omne liberior*; ib. GMN: *adire*. 29, 30. D: *falsa iurisdictio*.

The priest
ought not to
impose
punishment
beyond
due penance,

nor to demand
the infliction of
punishment
publicly on
delinquents.

Item, *Deus non bis punit in id ipsum*, ut dicitur Ieremie et Naum I, sed talis multatus punitus est a suo confessore pro crimine, cum post contricionem penitentiam condignam iniunxerat; que iam completur ex sibi dubio; ergo non debet afflictionem in isto superaddere, ne forte offendant in limites pene Dei. Nec valet fingere quod confessor debet penitentiam talem excipere, nec plene absolvit sed preparat ad solvendum, quia ante talem adinventionem fuit plenitudo absolucionis; et extorquens pecunias in maiori parte est laicus. Ymmo cum absolutio sicut et mortalis remissio parti non poterit, sic asserens faceret infideliter plurimos desperare. Nec valet secundo dicere quod talis pecunie solutio est medicina conservativa sanitatis inducte et non peccati purgativa. Sed unde rogo auctoritas ad sic multandum innoxios pro conservacione sanitatis, quin per idem liceret preservative punire insontes ne peccent, ut faciunt medici corporales, post sanacionem tantum confortativas medicinas post sanativas suis patientibus imponentes? Et eodem modo tollitur fucus quo dicitur oportere publice delinquentem puniri publice, et omnino satisfacere officio. Nam scandalizator fratrum publicat peccatum quod prius fuit absconditum; ideo satisfaciendo suo officio oporteret scandalizatorem destruere non fovere. Ymmo contra dictum proprium penas salutares et publicas facit redimere et dat occasionem atque audaciam ad peccandum. Si autem non consulit ad fructuosam penitentiam, tunc manifeste indicat rapinam subdolum utrobique inutilem, quia remanens in mortali exasperatus de rapina iniusta fit inde deterior, quod est contra totum decalogum.

1. A: *Ideo Deus*; ib. B: *dicit*. 1, 2. C: *Ieremie et om.* 2. C: *Nahum*, IN: *et Nahum om.* A addit 23, q. 5; ib. M: *militatus*. 5. ABD: *afflictionem iusto*. C: *iuste*. EGLMNO: *infliccionem (G: in) iusto*. I: *infliccionem*. 6. K: *offendat om.*; ib. GM: *potencie Dei*. N correxit; ib. I: *Ne valet*. 8. GKMN: *ad absolvendum*. 9. A: *advencionem*; ib. C: *pulcritudo*. 10. B: *pecunias — parte om.* 10, 11. G: *Sicut cum*. 11. EL: *moralis*; ib. I: *non om.* 12. I: *infideliter om.*; ib. C: *deperare*. 13. EL: *Nec oportet*. 15. H: *auctores*; ib. I: *militandum*. 17. I: *liceret si*; ib. I: *peccet*. 18, 19. I: *corporales dando confortativas medicinas cassativas (sic) suis*. KL: *dando confortativas medicinas post*. 18. C: *cum conformativas*. M: *tantum informativas*. 19. C: *imponant*. 21. M: *punire*; ib. I: *et ideo*. 21, 22. H: *satisfacere offenso*. M: *et non satisfacere*. 22. K: *factum publicat*. 23. E: *prius facit*. 24. K: *oportet*. 26. BC: *redire*. 29. A: *inutile est*; ib. M: *ex aspato*. 30. B: *iniustam*.

1. Hieronymus in Naum et cit. in Decr. II Pars XXIII, q. V, cap. VI *Quid ergo*.

Item, si collectio talis pecunie sit rationabilis, tunc est meritoria, et per consequens oportet quod precedant absolutio et contritio; videtur autem esse irrationabilis ex parte multati, tum quia existens in mortali peccato quicquid fecerit peccat mortaliter, tum etiam quia est involuntaria; et oportet omne meritorium esse voluntarium, sed ex parte recipientis est rationabilis et meritoria. Sed rogo quo iure foret pecunia recipienti debita? si solum ex iniunctione penitentiali, tunc videtur quod licet sibi augere penitentiam quantumcumque voluerit, quod vere absolventes non audent fingere; multo minus discolus qui nec proficit multato nec ecclesie. Sic enim posset infra breve tempus fieri dives, cum liceat sibi taxare debitum proprium quantumcumque voluerit; unde vellem quod multandus quereretur a tortore: Quantum debeo dare tibi? Si tantum, quero rationem debiti; si non certificat, videtur legalis responsio: Ecce paratus sum reddere tibi totum debitum, si evidenter cognoscerem quantum foret; quod si citacionibus, excommunicacionibus et aliis tormentis excogitatis urgeat defensorem pacisci, cautela foret laicos in veritate confederatos pati censuras impositas, cum in casu secundum leges hoc sit meritorium, sed oporteret tunc quod pars Christi sit parte adversa potencior, ostendens quod talis excommunicacio excommunicato non nocet sed excommunicanti; de quo oportet timere precipue, quia certum est quod tortor talis non habet ius ad pecuniam nisi forte ex titulo elemosine, et tunc oportet circumspecte facere talem elemosinam parochie vel persone iniuriate, sic quod tortor nihil sibi inburset. Et ad execucionem huius sentencie tenentur principes defendendo legios suos ab extorsionibus ad-

Excommunications merely for the sake of extorting money are harmful only to the excommunicator.

Princes ought to protect their subjects against such sentences.

1. BCDHL: *collacio*; ib. ABCDO: *racionalis*. 2. EGILMN: *precedat*. 3. A: *dicitur autem*; ib. I: *irracionalis*. ABCD: *irracionalis*. N: *irracionabile*. 4. M: *militati*; ib. I: *quia om.* 5. I: *etiam om.* 6. ABCD: *involuntarium*. K: *involuptaria*; ib. G: *oportet omne esse meritorium et esse*. EL: *oportet esse meritorium et voluntarium*. MN: *et esse voluntarium*. 8. M: *qua in re esset*. G: *qua in re foret*. N correxit. 9. G: *ex intencione*. 9, 10. I: *tunc valet quodlibet augeri sibi*. M: *tunc videtur quod hec*. GN: *quod habet sibi*. 10. E: *pecuniam*. 11. I: *absolvent non audent*. 12. G: *discolis*; ib. A: *qui non*; ib. I: *multato ecclesie*. 13. B: *breve dies*; ib. ABCD: *tempus om.*; ib. BGILMNO: *licet*. 14. BC: *quantumcumque*. 15. O: *queret*. 15, 16. B: *Quam debeo*. I: *Quantum de bono*. 16. O: *dare igitur*; ib. AHLM: *quere*. GNO: *querere*. D: *queritis*. 17. O: *legalis modo*. 20, 21. I: *pacifici forent cautela laicos*. GM: *pacifici cautela foret*. 20. C: *illius cautela*; ib. H: *laicus*; ib. N: *consideratos*. 23, 24. B: *parte opposita*. 25. GK: *exercitato*. H: *non nocet exercatio*. N: *non sic nocet excommunicato*. 26. LN: *forte talis*. 28. A: *circumscripse*. 30. GI: *usurpat*. EHKLMNO: *usurpet*; ib. HLNO: *Istius*.

The whole of the Church ought to protest. iuvare. Ymmo totus conventus ecclesie. Nam taxata pena pecuniaria et docto per viros autenticos quod satisfactum est pauperibus quibus magis iniuriatum est, quis non contempneret excommunicationem, qua quis excommunicat propter hoc quod pena tam rite perfecta non sibi tribuitur? Hoc quidem foret iniquitas.

CAPITULUM VICESIMUM SEPTIMUM.

The eighth commandment prohibits every word harmful to one's neighbour.

Octavum mandatum decalogi sequitur in hec verba: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*, ubi patet quod omne verbum iniuriativum proximi prohibetur. Est autem triplex verbum vel dictio, scilicet cordis, oris et operis; et ipsum exprimit Christus Matth. VII, 21: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum*. Quia itaque non fit honor Deo nisi secundum cultum debitum trinitati, patet quod non sufficit bis dicere corde et voce *Domine, Domine*, nisi addendo terciam dictionem in opere. Sed ad dictionem lingue correspondentem verbo divino est prius sententia limitanda; laxando autem locucionem ad omne dicere creature, ut sancti faciunt, patet quod prevaricatio huius mandati consequitur convertibiliter ad prevaricationem cuiuscumque. Omnis enim criminosus dicit se iniuriari proximo, et sic loquitur falsum testimonium contra proximum; loquitur enim peccatum quod est falsissimum. Et est contra quemcumque cui debet benefacere, quia iuvaminis debiti subtraccio. Ideo oportet concedere quamlibet talem iniuriacionem esse nedum contra proximum sed contra Deum et quamlibet creaturam. Potest autem peccatum lingue dividi in tres partes, scilicet peccatum lingue in Deum, in proximum et in linguatum. Quodcumque

The sin of bearing false witness (peccatum lingue) is threefold: 1. against God, 2. against one's neighbour, 3. against the person addressed.

1. EGHMN: *Non taxata*. 2. N: *et docta*. 5. MN: *tam iure*. 11. M: *autem om.*; ib. AD: *scilicet om.* 13, 14. B: *dominus mihi domine intrabit regnum*; ib. C: *ipse intrabit celum*. 16. EGIKMO: *igitur non sit*. HL: *igitur*. N: *ergo*. 17. C: *trinitatis*. 17, 18. HO: *bonis dicere corde et voce Domine*. K: *voce domine nisi*. 18. L: *dicere domine nisi*; ib. B: *audendo*. 19. GIKN: *Et ad dictionem*. A: *Sed om.* 20. ABC DHL: *est presens*. N: *est patris*. 21. C: *omnes*. 24. B: *scilicet dicit*. 26, 27. K: *et econtra quemque*. 27, 28. D: *iuvaminis debito subtratto*. 17. G: *demoni*. N corr. 28. E: *subtractor*. 29. ILNO: *esse om.* 30. GN: *omnem creaturam*. 32. AD: *et om.*; ib. E: *Quodcumque enim*. I: *quicumque*.

9. Exod. XX, 16. Cf. Serm. I, 138—140; IV, 343.

peccatum lingue in Deum potest dici blasphemia, que The sin against
potest committi tripliciter; vel attribuendo Deo imper- God may be
fectionem que non potest sibi competere, vel quando called
negatur a Deo perfectio que necessario sibi inest, vel blasphemy.

5 tertio quando attribuitur creature perfectio que Deo
est propria, ut sepius exemplavi. Et credo quod omnia
ista sicut et omnia peccata lingue sub isto coincidunt
stante dispari ratione.

Si enim attribuo Deo imperfectionem aliquam, tollo
10 ab eo perfectionem que perfectionem signatam interimit,
et per idem attribuo creature perfectionem quam tollo
a Deo, quia illam perfectionem pono alicui competere
et illam nego a Deo. Loquor autem de attributione sive
implicita sive explicita, modo quo asserens formaliter
15 ponit impossibile et implicat quodlibet nominandum, et
sic est de omni peccato lingue, cum ad omne peccatum
lingue Deus offenditur. Et per consequens peccans in
lingua sua negat Deum esse lingue auctorem, negat
Deo implicite quod facit aliquid; quo iustificato Deus
20 non esset creator hominis nec auctor lingue. Et ista est
ingratitude blasphema, cum Deus dedit homini linguam
et vim loquendi, quod est homini preciosius quam tota
mundi pecunia. Quanta ergo infamis ingratitude est
dehonorare Deum cum lingua, cum qua Deus tantum
25 honoravit hominem super bruta; talis, inquam, inferior
aut miserior est avibus, que lingue modulamine laudant
Deum.

What
ingratitude to
dishonour God
with speech
by which gift
He honoured
man above the
beast.

Secunda ratio ingritudinis blasphemie est ex hoc
quod Deus instituit linguam organum loquele et verbum

1. EGHKLMNO: lingue om. 3. G: sibi om.; ib. I: vel negare.
6. O (rectius): exemplificavi; ib. E: omnia om. 7. sicut. B: sunt. I:
sint; ib. IK: omnia om.; ib. sub isto. AEGHLNO: subito. BC: subiecto.
D: sunt coincidentia. 10-12. I: perfectionem que — a Deo om.
10. ABCD: que imperfectionem; ib. K: interimitur. 12. H: quia
nullam. 13. BC: Loquar. 15. ABCD: quidlibet; ib. C: nominandi.
16. K: est om. 17. L: in om. 19. C: tamen implicite; ib. C: quia
facit. 20. N: non est; ib. ABCD: vel auctor; ib. EHIKN: Et illa.
O: ita. 21. L: ingratitude; in marg.: alias magnitudo; ib. BGIO:
blasphemia. N correxit. 22. I: et verba hominis loquendi; ib. BC: quam
est tota. 23. EHIKLMNO: infamie magnitudo. B: insans. G: infame.
24. N: dehonorare linguam; ib. I: dominus tantum. 25. I: inquam om.;
ib. I: inferiore. 25, 26. EL: inferior atque miserior. 26. ABD: aut
miserior om. GN: ac. 28. GHKLMN: magnitudinis; ib. EGHIO:
blasphemie. 29. I: et om.

20. Cf. Peraldum, De Peccato Linguae l. c. p. 288. 25. Peraldus
tom. II, cap. IX, De Peccato Linguae l. c.: Aves quae non re-
ceperunt tantum beneficium in lingua quantum homo nec aliquam
mercedem a Deo expectant pro usu linguae suae laudant creatorem
suum . . .

The tongue is the organ of speech and words the herald of reason: nevertheless man makes his tongue the instrument of foolishness and his voice the herald of bestial appetite.

Instead of curbing his tongue, man permits it to sin in many ways.

lingue nuncium rationis. Quo contra vir linguosus instituit linguam suam instrumentum stulticie et vocem suam nuncium non solum appetitus bestialis sed veneni spiritus infernalis. Sic enim dyabolus intoxicavit hominem in serpente Genes. III; unde Iacobi III, 8 dicitur: *Lingua* 5 *indomita inquietum malum plenum veneno mortifero.*

Tercia ratio prodicionis blasphemie viri bilinguis stat in isto, quod Deus instituit hominem portarium civitatis anime, ut omnino linguam moderet ratione; quo contra vir linguosus reddit civitatem diabolo et facit lingue 10 ostium aptatum suo officio, sed que maior blasphemia quam sic diffidare Dominum et dyabolo serviliter subiugari. Unde Proverb. XXV, 28: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Pronitas enim peccati lingue est 15 quasi sepum lubricans ad portam anime dyabolo reservandum; ideo Iacobi I, 26 dicitur: *Viri non refrenantis linguam suam vana est religio;* et Ecclesiastici XIV, 1 dicitur: *Beatus vir qui non est lapsus in verbo ex ore suo;* et Psalmo XXXVIII, 2: *Dixi: custodiam vias meas* 20 *ut non delinquam in lingua mea: posui ori meo custodiam.* Et hec ratio quare sal apponitur lingue infancium in baptismo, ut significet spirituale lubricum exsiccandum. Et patet quod quilibet peccans in lingua sicut quilibet criminosus attribuit implicate Deo preponendo imper- 25 feccionem que non potest sibi competere, item quod quilibet blasphemans in lingua tollit a Deo perfeccionem quantum in se est, vel implicat iustificato suo opere ablacionem perfeccionis que necessario inest Deo. Videtur

1. GN: *necessarium rationis*; ib. B: *Quo qua*. C: *alio qua*. 2. I: *et uxorem suam*. 3. N: *nuncium om.*; ib. INO: *appetitus sensualis*. EKLm: *appetitus sensualis*; ib. B: *si veneni*; ib. I: *sed boni spiritus: sic enim*. 5, 6. I: *Lingua indomita om.* 6. I: *in quantum plena*. 7. GHIM: *blasphemie*. 8. ACD: *Deus om.* 9. GN: *lingua*. 11. C: *quo maior*. 13. I: *Proverb. ut dicit*; ib. GIMN: *et om.* 14. B: *sic vir*. 15. BC: *prohibere spiritum*. 16, 17. I: *rescandum*. ELMO: *reserandum*. N: *reserandum*. 17. I: *dicitur om.* 18. ABD: *est om.*; ib. Codd.: *Eccli XIII*. 19. B: *dicitur om.*; ib. I: *in verba in ore*. 21. B: *custodia*. 22. B: *hec est causa*. EGN: *hec est ratio*; ib. BC: *infantis*. I: *infantum*. 23. BC: *significat*; ib. ABCD: *spiritualem*; ib. I: *lubricum*; ib. B: *exfugandum*. G: *exericandum* (?). H: *exfricandum*. 25. I: *onerousus*; ib. ABCD: *in Deo*; ib. A: *Deo postposito*. BD: *postponendo*. I: *proponendo*. C: *preponendo om.* 26. B: *quod om.* 27. ABDEHIKLMO: *perfeccionem om.* 28. EL: *est quem implicat vel in iustificato*; ib. GN: *in iustificato*. 29. EO: *oblacionem*; ib. B: *sue que*.

9. Ibid. p. 289. 21. Ibid.: Propter pronitatem ad malum, que in lingua est, ponitur sal in ore parvulorum, qui baptizantur . . .

ex hoc quod Deo est proprium regere linguam humanam, quod blasphemus in lingua conatur excludere; ideo incidit in secundam rationem blasphemie.

Assumptum patet ex dictis XXV capitulo; et Proverb. 5 XVI, 1 scribitur: *Hominis est preparare animum; sed Domini est gubernare linguam.* Non enim est vis secundum locum motiva animalis deputata ad motum rationalem lingue, quia tunc idioma inesset pure homini a natura; ideo oportet quod ratio vel viciū appropriate quoad motum huius regat linguam; si ratio, tunc Deus, si viciū, tunc dyabolus ipsam movet. Motus autem aliorum membrorum habent ex bestiali virtute secundum locum motiva motus proprios, et sic intelligitur scriptura Iacobi III, 6—8: *Omnis natura bestiarum, volucrum et serpentum domita sunt a natura humana, linguam autem suam nullus hominum domare potest; et ideo dicit quod lingua nostra ignis est, universitas iniquitatis.* Non intelligendo quin Deus utitur homine ut instrumento ad domandum linguam humanam, sicut et vires hominis ad hoc iuvant sed singulariter est Deo proprium domare hominem quoad linguam inter omnes partes corporis vel naturas domabiles. Cum enim domacio dicit inferioritatem nature domabilis et coercionem conformiter rationi, patet quod bestia non domat hominem sed econtra; solus ergo Deus proprie domat hominem, licet quandoque ad hoc utatur homine ut flagello, et flagellum communiter privatur ratione; ideo ut dixi XXIV capitulo oportet recurrere ad magistrum qui magistraliter illud faciat per virtutem superiorem virtute domiti, quod est proprium rationi vel veritati increate, que specialiter indoctis verbis offenditur. Et ad hoc vadunt exempla Iacobi III capitulo: *Equis frenos immittimus ad consen-*

The perils of the tongue. According to St. James 3, 6—8, no man can tame this unruly member.

1. B: a Deo. 2. EHLN: et blasphemus; ib. L: incideret. 4. I: patet Exo. XXV capitulo. BC: XV c^a; ib. EGKL: et om. 5. B: animam. 6, 7. H: vis est animalis motiva deputata secundum locum ad motum. I: secundum locum domitum deputata animalis. 7. NO: deputata animalis. 8. B: homini nullum. 9. I: appropriatum. 10. C: huiusmodi; ib. BHI: regulat; ib. M: sic tunc Deus. 10, 11. B: sed viciū. 13. I: motos. 16, 17. ELN: dicit lingua nostra ignis est. 18. A: ut ministro. 19. A: et om. 20. EGHKLMNO: sed signanter. 20, 21. I: donare homini. 22. C: varias domabiles. 27. L: Et ideo; ib. BC: 14 capitulo. 28. ACD: magisterialiter. EGKLM: qui magister; ib. EGLM: tibi illud; ib. AH: id. D: idem. 29. O: facit. 30. veritati. C in marg.: vanitati. 31. O: ab hoc; ib. B: radunt. C: valent verba. 32. ABCD: beati Iacobi; ib. ABCDGLN: Equis enim. H: Equis est; ib. B: immittitus (sic).

27. Supra p. 337.

32. Iac. III, 3: Equis frena in ora mittimus.

Examples of
taming tongue.

ciendum nobis et omne corpus illorum circumferimus;
correspondenter ille homo singulariter domat linguam
humanam, de quo Psalmo XXXI, 9 dicitur: *In chamo*
et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant
ad te. Bestia enim non infrenat bestiam sed homo 5
natura superior, homo tamen iuvat Deum sicut bestia
ad frenandum. Unde Ecclesiastici XXVIII, 28–29: *Ori*
tuo facito ostia. Et sequitur: *Verbis tuis facito stateram,*
et ori tuo frenos rectos. Attende, ne forte labaris in
lingua. Secundum exemplum beati Iacobi sequitur in hec 10

Although but a
little member,
the tongue may
be a blessing or
a curse.

verba: *Naves cum magne sint, a ventis validis moventur;*
circumferuntur tamen a modico gubernaculo, ubi impetus
dirigentis voluerit; ubi videtur docere quod, licet lingua
sit membrum modicum quoad molem, est tamen magnum
virtute vel vicio ad quod ducit ut portum. Racio autem 15
est mole indivisibilis, nec sufficit nauta terrenus navem
istam dirigere, *nisi spiritus ubi vult spirat* et aqua sapientie
sit substrata; sic spiritus Domini movet navem, quia ille
autonomatice scienciam habet vocis; et hec est una causa
quare Spiritus Sanctus apparuit in linguis igneis, Act. II, 20
Unde Veritas quando sanavit mutum Marci VII, 33 *exspuit*
et tetigit linguam eius, ad denotandum quod Spiritus
Sanctus singulariter dirigit linguam, faciens qui prius
peccato mutuit loqui recte. Nam saliva hominis ieiuni
contrariatur secundum Aristotelem animalibus venenosis; 25
sic spiritus sapientie, de quo dicitur Ecclesiastici XXIV, 27:
Spiritus meus super mel dulcis singulariter domat linguam,
quam Iacobus III dicit esse plenam *veneno mortifero.*
Est enim condicionis contrarie magistro optimo.

The third sort
of blasphemy is
to attribute to

Item, quoad terciam partem blasphemie, attribuendo 30
perfectionem creature que Deo est propria, probatur

2. H: singularitate. 6. I: superioris. 8. I: facite. LM: facias.
9. A: ori tuo om.; ib. A: frenos tuos. 10. G: Ieremie. N correxuit.
12. B: et circumferuntur. M: circumferunt; ib. BHO: tamen om.; ib.
GKN: a om.; ib. H: sed modico. 13. A: ubi dicitur. 14. GHKLMNO:
magna. B: magistrum. 15. GHKLMNO: adducit; ib. ELN: ut ad
portum. 17. ABCD: spiraverit. 18. IN: sit abstracta. C: non sit
abstracta. M: sit subtracta. G: subtracta. 19. B: sciencia; ib. I:
vocem; ib. AHKO: est om. 20. B: Act. 2° cap^o. 23. E: faciens om.
24. I: Nam sabba; ib. H: hominis lenui. 25. I: contraria secundum.
26. ABCD: de qua. H: de quo dicitur om. 28. I: III c^o; ib. BIKLMNO:
esse om.; ib. O: plena.

10. Iac. III, 4. 17. Ioh. III, 8. 20. Peraldus l. c. p. 290:
Propter eandem causam Spiritus Sanctus in linguis igneis apparuit.
25. Aristoteles, De Animal. Histor. lib. IX, cap. XXIX: *Ἔστι
δὲ τοῖς πλείστοις αὐτῶν πολέμιον τὸ τοῦ ἀνθρώπου πνέλον.
28. Iac. III, 8.

- quod illa sit communiter culpa lingue. Nam quando-
cumque aliquis se pompat culpabiliter sive iactat, vult
implicite esse excellencior quam Deus vult ipsum esse,
et per consequens vult implicite nedum regulari volicione
5 divina, sed ipsam supergredi in volendo; et in isto
peccato laborant cuncti superbi, cum instar virtutum
vicia sunt connexa. De ista superbia dicit primus angelus
Ysaie XIV, 14: *Ascendam super astrâ, et ero similis*
altissimo. Et in isto laboravit Heliu Buzites, de quo
10 Iob XXXII, 18: *Plenus sum sermonibus et coartat me*
spiritus uteri mei. Et in isto genere pompe nimis laborant
scolastici sed et phariseus, de quo Luce XVIII, 11:
Deus, gratias tibi ago quia non sum sicut ceteri hominum,
raptores, iniusti et adulteri, velut eciam hic publicanus.
15 Super quo notat Beda quadruplex genus iactancie.
Primum quando superbus iactat se ex se habere aliquid,
contra illud Apostoli II Corinth. III, 5: *Non sumus*
sufficientes cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis.
Secundo, quando quis fatetur se habere a Deo quicquid
20 *habuerit sed ex suo merito precedente,* contra illud Apostoli
Rom. XI, 6: *Si autem ex gracia Dei iam non ex operibus;*
alioquin gracia non est gracia. Oportet enim ad omne
bonum creature gratiam Dei precedere, et talem circum-
stanciam prioritatis originis signat hec preposicio *ex.*
25 *Tercio quando iactator false simulat se habere bonum*
quod non habet, contra illud Apostoli ad Philipp. II, 6:
Non rapinam arbitratus est Christus se esse equalem Deo;
et in arbitrio huius rapine laborat quilibet mendaciter
arrogans ut blasphemus. *Quartum genus iactancie est*
30 *cum quis ad falsam pompam pravacionem proximi super-*
addit. Et in ista duplici specie blasphemie laboravit vana
religio phariseorum et sic multiplicatus est quinaris

man a perfection
belonging: o
God alone.

Thus the proud
compare
themselves to
God.

Examples
according to
Bede.

1. A: ista fuit. DL: illa fit. 1. 2. I: quandoque. 3. H: vult ipsum
esse vult. 5. E: sed ipsum. 8. ACD: supra. 9. B: illo; ib. K:
Helinbusis. G: Eliubusiles. 11. EG. IKLMNO: illo. 12. C: sed ut;
ib. LO: Luce 18 dicitur. 13. I: hominum om. 14. L: adulteri iniusti;
ib. D: eciam om. B: et; ib. EGLN: hic om. 15. C: quarto. H:
quadrupliciter; ib. BC: iactancium. 18. BCD: a nobis quasi; ib. AL:
tamquam ex nobis om. 19. EGIMO: ex Deo. 21. BCEIN: Rom. X;
ib. B: autem ex om. 22. B: est iam gracia om. 22-23. I: ad
omne — Dei om. 23. B: gratiarum Dei; ib. I: talem om. 24. ABCD:
hec om. 25. B: se om. 26. I: Apostoli; ib. ABCD: ad om. 28. A:
in om.; ib. EGHMNO: illius rapine. 30. AEGHIKLMN: pravacionem.
31. I: laboravi. M: laboravit om. K: laborat. 32. ABCD: pharise.

15. Bedae Venerabilis in Lucae evangel. Expositio lib. V,
cap. XVIII, Opp. III, p. 552. 29. Ibidem, sed non verbotenus.

Of the five kinds
of blasphemy
(according to
Guilelmus
Peraldus),
especially of the
murmuring
against God.

numerus superbus in Deum ex ore superbi. Primus est blasphemia triplex explicita; secundus est quadruplex iactantia; tercius est triplex maneries murmuris contra Deum; quartus est defensio peccati proprii; et quintus est periurium. Cum autem murmur sit oblocutio indebite facta in dictum vel factum alterius, patet ex scriptura quod committi potest tripliciter; scilicet ex superbia, ut Luce VII, 39: *Videns phariseus qui vocavit Ihesum ait infra se, hic si esset propheta, sciret utique que et qualis est mulier que tangit eum, quia peccatrix est.* Secundo murmuratur ex invidia, ut innuitur Matth. XX, 11: *Et accipientes murmurabant adversus patrem familias, quia alii erant parificati illis.* Tercio communius murmuratur ex avaricia, ut Iohannis XII, 5: *Quare hoc unguentum non venditur plus quam trecentis denariis?* Nec dubium quin quodlibet istorum quinque criminum sonat expressius contra Deum. Unde ad detestationem dicti murmuris movent tria; primum est immensitas Domini; secundum est aggravatio mali qua nocet sic murmurans sibi ipsi; et tertium est terror pene correspondentis peccato blasphemi: nihil enim est irrationabilius quam creaturam murmurare contra tantum Dominum. Cum enim nescit facere nisi benefaciat bonum et quod iusticia exigit debitum cuilibet creature, quis tu ut remurmures contra illum? An non licet sibi quod vult bonum facere? 25

Unde Ysaie XLV, 9: *Ve qui contradicit factori suo et sequitur: Numquid dicit lutum figulo: quid facis;* cui sentencie alludit Apostolus Rom. IX, 21. Idem enim videtur remurmurare contra Deum et displicere de sua iusticia, quod est Deus; ymmo quod benefacit taliter 30 susurranti. Quicquid enim mali cuicumque a Deo acci-

2. GNO: explicata. H: explicancia. 4. IKLN: dissensio; ib. B: est om. after quintus. 4-5. I: est — murmur om. 5. ABCDEGHILM: indebita. 6. EIKLMN: in dominum vel factum. AG: in Deum vel. 7. EGLN: scilicet om. 10. ACD: mulier om.; ib. L: esset. 12. ACDH: adversum. 14. IM: Ioh. XVII. G: Ioh. XXIII. 15. IN: triginta argenteis; ib. HLM: argenteis. 16. GIKLM: quin illorum et criminum sonat. E: illorum quinque et criminum. HO: illorum quinque criminum. N: illorum exterminium (sic). 19. H: aggregacio; ib. I: maligna qua. L: quo; ib. H: sibi murmurans et. 20. I: est om.; ib. C: confudentis. 21. L: est om. 22. ELNO: remurmurare; ib. EHILN: talem dominum. 23. A: bonum est. N: et bonum quod; ib. C: iusticia om. 24. GN: es tu. 25. GLN: illa. 25-26. B: sibi — Unde om. 26. M: Isaie 85. 27. G: Numquam. 28. BC: Illud enim. I: Deum enim. 29. B: contra dominum displicere. 31. K: benefecerat. GHLNO: benefaciat.

1. Cf. Peraldus l. c. tom. II, cap. I, ubi de speciebus blasphemiae disseritur. 5. Ibid. De peccato murmuris l. c. cap. II.

derit est ad sui bonum vel commodum per viam purgacionis, per viam meriti augmentacionis, per viam magis mali precavicionis aut per viam pulchre punicionis; in tantum quod dampnatus videndo pulchritudinem divine
 5 iusticie in sua dampnacione de hoc gauderet et hoc preeligeret, antequam ceteris paribus eligeret non puniri. Ideo peccatum murmuris est peccatum proprium pueris vel dampnatis; *pueris* enim displicet verbum patris sed proveccioribus infirmis placet quod medicina dura
 10 apponatur.

Et quantum ad secundum, patet quod quantumcumque murmuraveris, non ex hinc cessat tribulacio sed augetur, ymmo quod ex equanimi paciencia foret tribulata, meritum versum est in demeritorium et afflictionem
 15 anime propter murmur. Sentencia quidem Dei manet immobilis, et habet necessario cursum suum; ideo *humiliamini sub potenti manu Dei; quia Dominus regnavit, irascantur populi; qui sedet super cherubin moveatur terra.* Oportet enim regaliā tanti domini habere quicquid
 20 ipse decreverit quantumcumque populus irascatur; ideo cum humanitis sedet super omnes ordines angelorum, moveatur terra, quantumcumque voluerit, quia nec ei nocere poterit nec impedire quicquid ipse evenire decreverit; videt enim ultra Cherubin quomodo omnes
 25 eventus ex sua iusticia necessario sunt futuri.

Ideo stabilitus in hac methaphysica debet dicere cum Ecclesiastico: *Non est dicere hoc melius illo, omnia enim tempore suo comprobantur.* Cesset ergo murmur avari querulosi de successu temporis, de superhabundancia
 30 vel defectu usibilium, quia ut ita eveniat, Dominus ordinavit, et de talibus murmuratoribus querulosis videtur Iudam loqui in sua epistola. Et idem est iudicium de

1. BC: *ad sibi*; ib. I: *vel om.* 2. AM: *magis om.* G in marg. addit. 3. HKLNO: *premunicionis*. EM: *premunicomunis* (sic). G: *premunicionis* correxit; ib. E: *et per viam.* 3-4. K: *aut per — in tantum om.* 4. K: *item quod.* 5. ABD: *et om.*; ib. EGHKO: *hoc om.* after *gauderet et.* 6. B: *antequam — eligeret om.*; ib. HO: *ceteris partibus*; ib. C: *cum paribus*; ib. I: *eligeretur.* 8. C: *verbis.* 10. HLN: *appontur.* 11. B: *quod om.* 12. I: *murmurans*; ib. EGMN: *cessabit.* 13. B: *equenimi*. GMN: *equa impacencia.* E: *ex qua paciencia*; ib. C: *tribulacio meritoria*. M: *meritorum*. H: *meritorium.* 16. C: *involabilis*; ib. A: *etiam habet.* 18. GN: *irascuntur.* 19. B: *Oportet irregaliā.* I: *Ideo oportet enim.* L correxit; ib. HO: *regulam*. LN: *regalia.* 22. B: *quandocunque.* 24. B: *videt om.* 26. H: *matheca* = *mathematica.* 28. L: *Cesset enim.* 29. H: *de habundancia.* 30. I: *defectum*; ib. BCGHIKMNO: *visibilium*; ib. E: *eventiant*. GN: *ista eventiant.*

17. I. Petri V, 6. 18. Ps. XCVIII, 1. 27. Eccli XXXIX, 40. Sed rectius: *Hoc illo nequius est.* 32. Iudae Ep. V, 16.

murmurantibus contra regnorum translaciones, contra pestilenciales puniciones et contra quoscumque eventus vocatos fortune vel infortunii arrisiones; nihil enim fit fortuite quoad Deum. Propter talia dicitur Sapiencie I, 11: *Custodite vos a murmure, quia nihil prodest, et a de-5* *traccone parcite lingue.* Doleamus ergo causam pene quod est peccatum, et de ipsius pene iusticia gaudeamus; et nullo modo tendat murmur in Dominum, sed laudemus eum oratione equanimiter, sive bonum evenierit sive malum.

Quantum ad tertium, patet quod Deus, qui non potest taxare penam nisi secundum libram iusticiae, reliquit in scripturis penas blasphemi multiplices, ut caucius caveamus. Nam Levit. XXIV, 14 propter blasphemiam spurii emanavit decretum Domini, ut totus populus eum 15 *lapidaret extra castra*, et idem statuitur pro lege de quocumque blasphemo.

Penalties of blasphemy.

Quantum ad secundam blasphemiam, que est iactancia, patet quod oportet Deum eos despicere qui nituntur suam magnificenciam usurpare; ideo dicit sapiens mater 20 Domini: *Despexit superbos mente cordis sui*, Luce I, 51. Et revera despectus tanti domini et perditio sue amicitie est infinitum gravius quam corporalis mors vel pena sensibilis, quia est pena dampni in re que est sensu prestancior.

Penalty of murmuring against God.

Quoad penam tercie blasphemie, que est murmur, patet quod, cum sit tanta Dei despeccio, oportet quod Dei iniuria vindicetur; ideo I Corinth. X, 10 dicit Apostolus: *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmura-30* *verunt et perierunt ab exterminatore.* Et patet historia Num. XI, 1. Unde multi decipiuntur credentes quod non murmurant in Deum sed in hominem vel in aliam creaturam, quia eo ipso quo murmuratur contra aliquid,

1, 2. C: *qua pestilencias.* 2-3. I: *et contra* — *vocatos om.*
2. C: *contra quodlibet.* G: *contra questum que.* 3. I: *ocursiones.* G:
occasions. N corr. 5. I: *que nihil.* 6. ABI: *partice.* 9. ABCD:
oratione om.; ib. M: *eveniat.* 11. N: *qui om.* 12. HN: *reliquit enim.*
13. EIL: *blasphemie.* 13, 14. H: *caucius teneamus.* 14. HINO: *post*
blasphemiam. 16. GN: *evanuit decretum.* O correxit. 16. B: *lapidet*;
ib. BC: *extra civitatem*; ib. HILN: *statuit.* 20. G: *faciens mater.*
24. BK: *dampni iure.* 27. B: *quid cum sic*; ib. I: *cum* — *Dei om.*
28. L: *1 ad Cor. 10 dicitur.* 29. GN: *murmuraveris.* 30. A: *quod*
historia. 31. B: *Num. 2.* D: *om.* I: *Num. 11.* 32. IL: *vel aliam.*
33. B: *eo ille*; ib. GHIMN: *murmurat.* O: *murmurant.* L: *quod mur-*
muratur.

21. Lucae I, 51: *Dispersit superbos mente cordis suis,*

nisi pro peccato, murmuratur contra Dominum; ideo Exodi XVI, 8 dicit Moyses: *Nec contra nos est murmur vestrum sed contra Deum*. Solius enim peccati Deus non est auctor.

- 5 Quoad penam quarte blasphemie, que est verbalis defensio peccati proprii, patet eius gravedo ex hoc: Fit contra omnem sapienciam verbi Dei, ac si defendens innueret se facere partem contra Dominum vel aliter sapienciam illam ignorare quid fecerit. Unde primi
10 parentes Genes. III leguntur culpam suam retorsisse in Dominum, eo quod ipse dedit vel permisit occasionem peccati procedere; ut Adam excusavit se per Evam, et ipsa per serpentem et consequenter propterea pena gravis iniungitur. Unde nulli peccatum remittitur nisi
15 qui dimittendo istam blasphemiam se ipsum accusando peccatum proprium humiliter confitetur, sicut patet de peccato in Spiritum Sanctum; non valet itaque defendere pessimum hostem proprium contra Deum.

Penalty of the fourth kind of blasphemy, i. e. to defend one's sin with words.

- Quoad penam quinte blasphemie, que est periuracio
20 nominis Dei et specialiter membrorum que Deus pro nobis se ipsum *exinaniendo* assumpserat, patet ab experientia cotidiana quomodo est punita. Est enim ista iuracio post sacram scripturam humanitus introducta, et cum Deus sit universalis Dominus, patet quod hoc
25 vel cedit ad honorem Domini vel contemptum. Si ad honorem, maiores iuratores ut sic Deum magis honorarent, et caventes ab hoc iuramento tanquam prevaricatione secundi mandati prime tabule tanquam heretici Deum magis contempnerent. Et valde insufficiens foret auctor

Penalty of the fifth kind of blasphemy, i. e. perjury.

1. I: *murmurant*. EGHKMO: *murmurat*; ib. B: *in Deum*. 2. I: *Non contra me*. EKM: *Non contra nos*. 3. HMO: *dominum*; ib. B: *Solus*. 5, 6. I: *verbalis dissensio*. 6. BK: *sit*. 7. ABCD: *omni-sapienciam*. B: *contra sapienciam*; ib. G: *ac se deridens*. N correxit. 8. BC: *se defendere*; ib. M: *partem om.*; ib. G: *Deum*. 9. D: *illam om.*; ib. AB: *ignoscere*. D: *om.*; ib. L: *Ideo primi*. 11. KL: *Deum*; ib. B: *promisit occasione*. EL: *permisit occasione*. 13. B: *et om.*. L: *et Eva*. 13, 14. H: *et per consequenter propterea gravius iniungitur*; ib. BGKLO: *pena gravius*. 14. EGIKMO: *dimittitur*. 15. C: *excusando*. 16. IK: *confiteatur*. 17, 18. I: *Nec valet ista defendere proprium*. 17. GHKLMNO: *valet ista*. 19. C: *coniuncte blasphemie*. 21. AD: *se ipsum om.*; ib. B: *exinaniendi assumpserat patet om.*; ib. A: *patet que*. 22. D: *ista om.*. 24, 25. I: *hoc intendit*. EGKLN: *hoc vel intendit*. 25. H: *incedit*. O: *vel incedit . . . Dei*; ib. M: *Vel ad*. 26. H: *maiores imitatores*; ib. A: *iuratores om.*; ib. ABCD: *dominum*. 27. I: *pre-varicati*. 28. A: *duplici mandati*. 29. GN: *actor*.

10. Peraldus l. c. p. 301: Ille qui excusat se Deum vult infamare, dum culpam suam in Deum nititur refundere ut Adam . . .

scripture, qui cultum istum nusquam detegerat. Insolentes ergo vane et pompatice sic iurantes videntur esse ignaris crucifixoribus corporis Christi passibilis plus ingrati. Nota igitur istas quinque blasphemias, et specialiter quintam et videbis quod hic tribulacionibus crebris⁵ filialiter castigentur, vel tanquam desperati in propriis desiderii dimittantur; quia Psalm. LXXX, 13 dicit Deus: *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus suis.* Tales, inquam, sepe ignominiose hic sensibilibus puniuntur, et omnino lapsi in ebrietates,¹⁰ contenciones, emulaciones vel alias tribulaciones ad penam sui maximam finaliter desperabunt; unde pessimum signum est, quando talibus peccatoribus publicis arridet perseveranter mundi prosperitas. *Ibunt autem in adinventionibus suis.* Continuunt autem in suis blasphemias¹⁵ quousque in infernum venerint ad blasphemiam consummatam, de qua Apoc. XVI, 11: *Blasphemaverunt Deum celi pre doloribus et vulneribus suis.* Nam verbum Dei, ut patet Baruk III, 37: *Adinvenit omnem viam discipline, et dedit illam Iacob puero suo* in biblia; nam²⁰ filii Dei audiunt efficaciter et loquuntur ista verba, et ideo incedunt recte ad thesaurum patris sui, qui est fructus decalogi. Filii autem dyaboli audiunt preponderanter adinventiones hominum et secundum illas loquuntur blasphemias, et ideo vadunt viam latam que ducit ad²⁵ inferos, ut ibi recipiant peccati stipendia.

Et de ista generatione duplici Christus loquitur Matth. XII, 37: *Ex verbis, inquit, tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.* Cum enim ex habundancia cordis os loquitur, patet quod generacio filiorum Dei³⁰ dinoscitur per hoc quod ex corde loquitur honorificum patri suo; generacio autem filiorum dyaboli loquitur linguam patris sui scilicet blasphemias contra Deum.

The blasphemer
is chastised by
many
tribulations.

What Christ
says of such
persons.

1. N: cui culpam; ib. ACD: nunquam; ib. C: delegeret. H: delegat.
2. EGHIO: pompose. 2, 3. I: ignari crucifixionibus. EGLMN: ignari
crucifixores. 3. ADGHLNO: Christi om. 4. EGHKLMNO: ergo;
ib. BC: has quinque. 5. I: quod hii. 6. I: castigeretur. 7. ACD
EGHKMNO: dimittentur. I: dimittuntur. 8. M: Dimisi eos om. H:
Divisi; ib. A: desidia; ib. ACD: ipsorum; ib. BC: et ibunt. 9. BL:
adventacionibus; ib. AB: Tales enim. 10. ELMN: et ideo lapsi. 11. AB:
mutilaciones. CD: mutilaciones. N: emulaciones vel contenciones. 12. H:
desperibunt. 15. H: Continuunt autem in; ib. EGHIN: enim in suis.
16. EGLN: venient. K: veniunt. H: venerit. O: venerunt; ib. I: blas-
phemiam venerunt. 18. ADGILMNO: celi om.; ib. ABCD: dolore.
19. EGINO: prout. 20. I: in biblia om. E: bibliam. 21. BI: ista.
22. H: intendunt. 26. ACD: recipient. 27. GMINO: triptici Christus.
28, 29. HLNO: condemnaberis . . . iustificaberis. 29. L: ergo os ex.
30. A: quod om. 31. A: dignoscitur. C: cognoscitur. 32. G: patris
sui. 33. K: lingua; ib. I: sui sed non; ib. K: Deum om.

Sic enim natio hominum lingua dinoscitur; unde Matth. XXVI, 73 dicitur: *Vere et tu ex illis es, nam et loquela tua manifestum te facit.* Et quoad linguam blasphemii potest adduci illud Proverb. VI, 2: *Illaqueatus es verbis oris tui et captus propriis sermonibus;* quia Matth. XV, 4 scribitur: *Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.* Unde sacerdotes quia detestati sunt apparenciam huius generacionis blasphemie sciderunt vestimenta sua propter dolorem, propter vindicandi furiam et horrorem, quando 10 audierunt formam divinitatis Christo attribui et ex consimili causa continuerunt aures suas in Stephanum, Act. VII. Unde Ecclesiastici XXVII, 15 scribitur: *Loquela multum iurans horribilacionem capiti statuet: et irreverencia illius obturacio aurium.* Quotlibet sunt dicta 15 scripture et exempla contra blasphemiam.

Quantum ad secundum membrum peccati lingue in proximum, potest dividi in tres partes; vel quando quis malum de fratre loquitur in sua absencia vel in sua presencia vel tercio mixtim; aut ut placet aliis, quando 20 male de ipso bonum loquitur in sua presencia vel in absencia. Primum dividitur in detraccionem in mendacem testificacionem et in perversam consiliacionem.

Est autem detraccio perversa locucio de homine in sua absencia, et habet rationem mali multipliciter in 25 scriptura expressi. Comparatur enim detractor cani, porco et serpenti. *Cani* propter tres eius proprietates famosiores; latrat enim canis nimis superflue nunc ad lunam, nunc ad umbram molendini, et nunc ad equitem militantem.

Classification of the sins of the tongue against one's neighbour.

Of slander. The slanderer is compared to a dog, to a pig, to a serpent. Compared to a dog.

1, 2. CIK: Matth. 16. N: ut Matth. 4. INO: istud; ib. C: Prov. 18. 5. BC: Matth. 15 et Levit. 20 (Recte: Exod. 21). 6. ELN: dicitur; ib. EGLMO: aut matri. 7. H: quia om. 8. EGO: blasphemie; ib. IK: scindunt. 8, 9. EGMN: propter dolorem vindicandi. 9. B: propter horrorem om.; ib. H: propter vindicandum; ib. L: vindicandum furiam vel. 9, 10. GMN: honorem quando audiunt. 10. HKL: audiunt; ib. HO: et om.; ib. EGILN: ex om. 10, 11. K: Ex simili. 11. IM: simili causa contingunt; ib. H: continent. 12. M: Act. 1; ib. N: Ecclesiastici 11; ib. A: scribitur om. 13. I: multum murmurantis ob rippilationem. EHKLMO: multum iurantis ob rippilationem. G: multum iurantis ob rippilationem. 14. GIN: ipsius obturacionem. HM: ipsius (as Vulgate); ib. HLO: obturacionem. 15. I: scripture exempla blasphemie. 16, 17. I: in proprium. H: ad proximum. 18. N: in sui absencia. G: vel in sui; ib. EL: vel sua. 18, 19. B: vel presencia. 19. G: aut enim placet. 20. I: male de ipso bonum de ipso; ib. GN: bonum om.; ib. GN: in sui. 20, 21. GHILMO: vel in absencia om. B: vel absencia. 21. ACD: Primum enim. B: Primum om.; ib. B: dicitur; ib. C: mendacionem. 24, 25. GKLN: mali multiplicis expressi multipliciter. 24. O: multiplicis. CDH: multiplicis expressi. 25. A: expressi om.; ib. BCDEGHIKLMNO: comparatur enim detractor om. 26. BC: eius om. 27, 28. ABCDH KMO: nunc . . . nunc om. G: nunc . . . nunc . . . nunc addit. EL: nunc ad umbram nunc ad molendinum et nunc. 28. K: molendinum; ib. B: equitatem; militantem om.; ib. EGKLMN: militem.

25. Peraldus l. c. p. 306 seqq.

Sic detractor detrahit nunc beatis, nunc in purgatorio velud umbra pausantibus, et nunc conviventibus in labore; et communiter nullus istorum trium offenditur sed latrator, unde Matth. VII, 6: *Noiite sanctum dare canibus*. Secundo canis lacerat sibi similem prostratum⁵ ab exteris; conformiter detractor mordet et lacerat a posteriori fratrem quem audit ab aliis persecutum. Psalm. XXI, 17 dicitur: *Circumdederunt me canes multi*. Ex quo patet quod nimis laborat invidia, ut in secreto detrahat fratri suo, et carnes fraternas lacerat, ut patet¹⁰ ex dictis. Unde Ieremie XIX, 9: *Unusquisque carnes amici sui comedet*, et Ezechielis V, 10 dicit Deus Ierusalem (id est ecclesie): *Patres comedent filios suos in medio tui*. Et super illud Iob XIX, 22: *Carnibus meis saturamini* dicit beatus Gregorius, *qui aliena detractio pascitur*¹⁵ *procul dubio alienis carnibus saturatur*. Unde lingua detrahencium vocatur Ecclesiastici XXVIII, 16 *lingua tertia*, quia sepe mordet vel interficit se vel personam cui detrahit et terciam cui refert. Tercio canis tanquam molosus gregis dyaboli tam gregem proprium quam²⁰ nitentem ipsum convertere nunc irridet nunc lacerat et nunc mactat; unde tales dicuntur habere sanguinolenta labia tanquam canes carnificum in maccellis, qui dicunt illud Proverb. I, 11: *Insidiemur sanguini*. Et hec est una causa quare esus sanguinis Iudeis est prohibitus,²⁵ Levit. VII, 26 scribitur: *Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibum*; ymmo ut patet Act. XXI, 25, hoc idem observarunt apostoli. Unde demonibus et membris

Why the
slanderer's
tongue is called
in Ecclesiasticus
the third
person's

1. GIKLMN: *nunc detrahit sanctis*. 2. GILM: *pulsantibus*; ib. M: *nunc om.*; ib. C: *convivem*. B: *yminentibus*. I: *conviventibus in labore*. 2, 3. ABCD: *in laborem*. 3. ELMO: *trium om.* 5. IKNO: *sibi simile*. 7. C: *fratrum suum*; ib. C: *secutum*. 8. I: *cum Psalmista*; ib. B: *dicat*. ADI: *om.*; ib. L: *Circumduntur me*. 9. HO: *in invidia*; ib. I: *qui in*. 11. E: *Unde om.*; ib. ABCDN: *Ier. XXI*. 12. ABCDGHKMNO: *comedit*; ib. DEGHKLMNO: *dominus*. 12, 13. N: *dominus Israhel* ecclesie: *Ecce*. 13. A: *comederunt*. BCDEGIMNO: *comedunt*. Correxerunt e textu Vulgatae; ib. G: *sui in medio tui*. 15. AD: *beatus om.* K: *beatus Origenes*. M: *et beatus Gregorius*; ib. BC: *quia*. 16. C: *Bene lingua*. 17, 18. I: *lingua terna*. K: *lingua tua*. N: *lingua terna*. O: *lingua tria*. 18. C: *opere mordet*. G: *mordet et interficit se et*; ib. EHIKLO: *se et*; ib. AI: *vel om.* before *personam*. 19. K: *Tercius canis*. 20. I: *gregis om.* K: *molosus regis dyaboli*. G: *molosus Gregorius*; ib. I: *gregis*. A addit: *ut ait Gregorius a libro Dialogorum*. Sed in libris Dialogorum St. Gregorii hic locus non extat; ib. H: *et tam*. 21. I: *intendentes*. EGHKMN: *nitentes*. 23. C: *canes om.*; ib. B: *carnificum*. 24. B: *Prov. 12*. A: *Numerus deest*. 25. ACD: *est om.* 26. GN: *Lev. IV sanguinem*. Ceteri codd.: *Lev. VIII*. 28. EGMO: *servaverunt*.

¹⁵ St. Gregorii Moral. lib. XIV, cap. I, II, Opp. tom. I, 1070: Qui alienae vitae detractio pascuntur alienis procul dubio, carnibus satiantur. ¹⁷ Peraldus l. c. p. 308^b.

suis potest pertinere illud Apoc. XX, 15: *Foris canes et venefici*; quia accusatores fratrum atque dyaboli venantes iustorum sanguinem sunt a celesti Ierusalem exclusi.

Secundo comparantur detractores *porcis* propter tres
5 proprietates odibiles; primo sues nedum comedunt fetus proprios, sed propter aviditatem consumunt proprium alimentum, sic detractor occidit natum proprium, ut dicitur Ezechielis V, 10. Et ubi saturarentur solide de carnibus crucifixi, propter aviditatem temporalium pedibus
10 conculcant utrumque cibarium; unde Matth. VII, 6 videtur apostolicis viris prohibitum *margaritas spargere inter porcos*. Secundo porcus preeligit stercora quantumcumque fetencia et dimittit florida quantumcumque redolencia, etsi ad illa sit accessus liberior in orto vel
15 camera. Correspondenter detractor dimittit flores virtutum proximi, cinamonium vite sancte redolens et gemmas exempli in ecclesia rutilantes; et actus extraordinarios fetentes quales quilibet nostrum committit per vices rostro suo scrutatur profundius; virtutes autem non
20 affectat rimari, quia nec gaudet quod proximo suo insunt nec sibi sapiunt, quia instar porci delectatur in volutabro peccatorum. Tercio porcus inter omnia bruta primo fedat os deficiente discrecione odoris vel sensus alterius supra gustum, unde indifferenter in quolibet
25 gustabili quod valet tangere inordinate os suum immergit. Sic assuetus detractor de quocumque qui in tractatum venerit sine discrecione veritatis vel fame rostrum porcinum ingerit et redolenciam virtutum inordinate consumit, quia pretendit se statum cuiuscumque qui in
30 locucionem venerit discrete cognoscere. Et hec creditur una causa quare Deus ordinavit ut legio demonum, quos

Slanderers
compared to
swine.

1. C: *idem* Apoc.; ib. BC: *canis*. 2. C: *benefici*; ib. I: *quia om.*; ib. K: *accusatores fratrum et diaboli estis. Venantes*. 3. ABCD: *excludendi*. 4. B: *comparatur*. 5. 6. K: *fetus proprium*. 7. B: *alimentum — proprium twice*; ib. G: *sed detractor*. 7. 8. ADEK: *Unde Ezech. 10. B: ut videtur dicitur. LN: ut dicitur Ezech. X.* 8. C: *saturantur*. H: *saturaretur*. 8. 9. EGIN: *soli de carnibus*. BC: *in carnibus*. 10. BC: *videntur*. 11. G: *dispargere*. LNO: *dispergere*. 12. H: *pre elegit*. 12. 13. B: *stercora — fetencia om.* 14. ACD: *vel in*. 15. 16. N: *dimittit virtutes proximi*. 16. B: *esse dolens*; ib. N: *gemmas om.* 16. 17. ELO: *gemmas exempla*. 17. N: *exempla*; ib. LO: *ecclesie*. 18. I: *vestrum*. 20. AD: *affectant*. 20. 21. B: *et sunt*. 21. I: *delectant*. 23. K: *quia fedat*; ib. A: *discrecionis odore*; ib. B: *sensu*. 24. A: *unde infirmus*; ib. C: *quodlibet*. 25. C: *intungit*. 26. GIKLMNO: *tractatu*. 27. G: *sue discrecionis in veritatis vel fine*. 28. GKMN: *mergit*. O: *mergerit*. 29. I: *de statu*. 30. LC: *Et hoc*. 31. B: *ut regio*.

de demoniaco in terra Gerasenorum eiecerat, rogarunt ut mitteret eos in porcos, vel ut sic christianus cognosceret convenienciam membrorum diaboli et porcorum. Alii autem ponunt causas alias, ut puta, quia dyabolus cognovit quod gens Iudaica cui Christus affectus est non vescitur porcinis carnibus, et ideo Christus facilliter illud concederet, vel quia populus ille in carnibus porcinis magis in Deum et gentem suam deliquerat; ideo dignior fuit de eorum dominio sic frustrari.

The slanderer
compared to
a serpent.

Tercio comparatur detractor *serpentibus* propter tria; primo quia serpens affectat mordere in abscondito, ut in umbra, nocte vel angulo; sic detractor mordet absentes quos presentes amare se simulat. Unde Ecclesiastes X, 11: *Si mordeat serpens, in silencio* (suple mordet) *nihil eo minus habet qui in occulto detrahit.* Detractor enim antequam quemquam exasperet, confidit quod loquatur abscondite, et ad literam instar serpentis de verbis et tumultibus extraneis deterretur. Et hec creditur una causa quare dyabolus in forma serpentis temptaverat Evam solam. Applaudunt enim bestiis in quibus auctor nature maliciam eorum ostendit.

Secunda serpentis proprietas est quod reptando tortuose incedit; sic detractor a laude persone detrahende incipit dicens analogice talem bonum, sed statim extorquet diffusius commentum mendacii, unde coniunctione adversativa commentum illud incipitur; et tercio inclinatur ad laudem propriam: Non, inquit, hec dico animo detrahendi sed vel ex relatis vel ut eius periculum caucius caveatur; unde detractor membro magis mobili

1. BKMNO: de om.; ib. AD: vel terra. EGIL: quos dominus in terra. H: terram; ib. B: Farrasenorum eiecerant. C: Gerascorum. I: Genasarenorum; ib. L: rogavit. 2. EGHKL: porcos Matth. V. N: Matth. VIII. O: porcos Marci V; ib. GN: vel si. 4. BKLN: quia ut puta. 5. A: ut gens. 6—7. I: porcinis — carnibus om. 7. C: illud om. N: istud. 8, 9. EGHILNO: deliquerunt ideo dignum. KM: dereliquerunt, ideo dignum. 9. GHKLMNO: eorum numero. 12. EL: vel in. 13. H: quos parentes; ib. A: dissimulat. EGKLMN: sic se simulat. HO: se sic. 14. ACD: mordet. 15. H: qui om. 16. I: si cuiquam ex asperat confidit. EGHLMNO: cum quemquam; ib. G: quod confidit quod. 17. I: et om. before ad literam. 19. HLM: temptavit. 20. I: Applaudet enim. EGKLN: Applaudent. 22. I: reputando. G: raptando. 22, 23. K: tortuose. 23. A: detracte; ib. IK: detrahendo. N: detrahere. 24. I: dicens om.; ib. H: tale bonum; ib. I: quod statim. 25. B: conceptum mendacii. D: conceptum mendacium. 25, 26. I: coniunctionem. . . incipit. 26. HKLMN: istud; ib. ABCD: declinat. 27. C: Non, inquit om. 27, 28. EGHKLNO: omnino detrahendo. 29. EGLMO: detracto.

2. Matth. VIII, 28. 10. Et quae sequuntur e Peraldo De Peccato Linguae p. 307 deprompta sunt.

et sine osse flexibili in humido cito abutitur; et hinc rogat rectus Psalmo CXIX, 2: *Domine libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa*. Magnus, inquam, dolus est mortuo vel absenti detrahere; hoc enim plus est quam presencialiter maledicere surdo, quod Deus prohibet Levitic. XIX, 14, ymmo leges hominum abhorrent condemnare absentem legitime.

To slander the dead or absent person is even worse than cursing the deaf.

Tercia proprietas serpentis est quod comedit terram continue, ut patet Gen. III. Correspondenter detractor ad malum mundanum semper anhelat, cum diligit solum terrestria et peccata. Unde comparatur ciconie, upupe, et alii animali in putrido delectanti; et tales videntur esse de quibus Ieremie VIII, 17: *Ecce ego immittam in vos serpentes pessimos, quibus non est incantatio*. Detractor quia in terram vertitur, nunquam recipit impressionem celestem, quia Ecclesiastici XXIII, 20: *Homo assuetus verbis improperii omnibus diebus vite sue non erudietur*. Unde propter toxicam bestie huius pestifere legitur Augustinus supra tabulam suam scripsisse istos versus:

St. Augustine excludes slanderers from his table.

20 *Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
hanc mensam indignam noverit esse sibi.*

Grave quidem foret cum homine canino, porcino et serpentino prandere in tabula, et forte quocumque episcopo observante hanc regulam non pasceret sic officiales, archidiaconos et ministros. Illi enim, tanquam pontifices, scribe et pharisei nedum carnes sed ossa comedunt; non arida irrigant verbo Dei sed siccare et frangere satagunt medullosa; corrodunt enim vitam sanctorum, et dum substantia facti nullo colore perverti poterit, dampnant animum facientis, dicentes quod intencione corrupta vel zelo vindicte, gracia questus,

Every bishop ought to follow this rule.

1. BC: *sine esse*; ib. B: *humido suo*. C: *humido situ*; ib. B: *et hunc*.
2. E: *rogat infectus*; ib. L: *rectus om.*; ib. HKMNO: *iustus Psalmo*;
- ib. B: *libere*. 3. B: *Maior*. 4. C: *Deus est*; ib. B: *mortuo om.*
5. BC: *principaliter*. D: *puericialiter*; ib. L: *surdo om.* G: *surde*.
7. ELN: *absentem crimine*. O: *lumine*. 12. L: *alteri animali*. 14. L: *non prodest*; ib. HLMNO: *Detractor enim*. 15. G: *in terra*. 16. BK: *Ecclesi. 33*.
18. GN: *toxicam suam*; ib. B: *illus*. EGHMO: *istius*.
19. BM: *Augustinum*; ib. ABDGHL: *scribere*; ib. GHNO: *illos*; ib. B: *hos versus*. 22. IK: *Grave enim*. 28. GN: *medullosa*. 29. GM: *coloris*. L: *colore apparenti potuerint*. 29. 30. IN: *perverti potuerit*.
30. CI: *depravant animum*. GMN: *dampnant animum*. HO: *depravant animum*; ib. GIM: *fallaciter dicentes*. HKLNO: *faciliter dicentes*.
31. EM: *vel zelo aut*; ib. GHKLNO: *aut gracia*; ib. EG: *questus propter*.

13. Ier. VIII, 17: *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio*. 20. Vita St. Augustini auctore Possidio cap. XXII, Opp. tom. I, 52 vide et Peraldum l. c.

How much the
slanderer soils
his mouth and
tongue, given
to him for
praising God
and for doing
good to his
neighbour.

aut propter apparenciam sanctitatis vel sapiencie ita facit. O quam deturpat homo os et linguam, que Deus donat sibi singulariter super bruta, ut sibi confiteatur, ipsum laudet singulariter et exoret, ut proximum in signis oracionis et benediccionis et cordialis affeccionis mulceat in amore, et breviter ut spiraculo sapiencie beneficiat cuilibet creature, dum singula in oppositum sunt.

Most detestable
is this sin in
priests whose
word ought to
be like the
Gospel.

Cum enim nihil sit turpius Deo, detestabilius vel fetencius quam peccatum, patet quod organum peccati est vicio lingue Deo abhominabiliter deturpatum; et quamvis hoc sit in singulis detestandum, excellenti tamen sacerdote, cuius verba debent esse ut evangelium. Nam os suum est organum vocis Dei in sacramentorum consecracione, in eukaristie recepcione et specialiter in verbi Dei promulgacione; nam ipsum verbum Dei vocatur secundum Matth. VII, 6 *sanctum non dandum canibus*, cum sit preceptum Domini lucidum quo ceci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt et pauperes evangelizantur. Ideo est infinitum preciosius quam sanctorum mortue relique ab hominibus tantum culte. Ideo decet ut habeat os ut capsulam magis mundam. Peccatum enim subiectatum in ore est infinitum immundius quam aliqua creatura, unde Lincolnensis notat quomodo Num. XII, 9, quando Aaron et Maria Moysi detraxerant, quod cum audisset Dominus, *iratus est valde*, et percussit Mariam lepra candente *ut nix*; Aaron autem rogavit Moysen orare pro ea, *ne fiat*, inquit, *quasi mortua et ut abortivum quod proicitur a vulva matris sue*.

Grosseteste on
slander.

1, 2. ADI: illa facit. 3. C: supra bruta. 4. EGLM: exhortet.
4, 5. I: in signum. AD: insigniis. 5. BGLMNO: oracionis benediccionis;
ib. BEM: et om. before benediccionis. 6. EGLM: breviter inspiracio;
ib. AI: ut om.; ib. HO: in spiraculo. 7. A: benefacias. GKL: bene-
facit. 7, 8. I: singula in opus sunt. 9. B: enim om.; ib. K: Deo
stabilis. 9, 10. B: et fetencius. GHKMNO: nichil fetencius. 10. C:
fortinius. 13. B: a sacerdote; ib. D: esse om.; ib. EGHLMNO: in
evangelis esse. K: ex evangelis. 14. I: Cum os. 15, 16. Codd. excepto
I false addunt: et specialiter in sanctorum reliquiarum verbi Dei etc.,
see below I. 21. 16, 17. ABCD: verbum Matth. VII vocatur sanctum
non dandum. E: verbum Dei vocatur sanctum Matth. VII. K: vocatur
sanctum Mat. VII non dandum. 18. I: Dei. 20. B: Et ideo. 21. A:
ab hostibus. 22. I: tamquam vive culpe (sic). EGHO: tamquam vive
culpe. L: vive eculte. N: vince (sic); ib. I: decet sacerdotem habere; ib.
EKLO: quod habeat. 24. B: alia; ib. O: unde Lenit (sic). 25. I:
Quomodo Aaron. 26. GHMNO: detraxerunt; ib. BG: quod om.
27. GLN: et om.; ib. I: cadente; ib. B: autem om. 28. HO: orare
om.; ib. B: quod mortua.

14. Lincolnensis Dicto XXXV: Recole quia es os Dei ....

25. Cf. Peraldum p. 309^a. 27. Num. XII. 10, 12.

Quantum ad iram Domini, patet quod paterfamilias valde irascetur ad virum qui assidue circuiret ortum suum gladio acuto, optima fructuum germina abscidens, et teneriora ac preciosiora, herbas, arbusta et arbores 5 eradicans. Christus autem est paterfamilias paradisi ecclesie, et homines virtuosus secundum tres gradus sunt eius herbe, arbores vel arbusta; lingua autem invidi detractoris est *gladius acutus*, ut dicitur Psalmo LVI et LXXIII, qui nititur preciosos fructus virtutum in celo 10 semper servabiles destruere depravando. Paterfamilias ergo qui tam laboriose coluit ortum suum ad talem insanum racionabiliter est iratus.

Grosseteste
(continued).

The slanderer's
tongue is a
sharp sword,
drawn to
destroy the
precious fruits
of virtue.

Secundo notat doctor quomodo columpna nubis, id est refrigerium Spiritus Sancti, recedit a peccatoribus 15 fide lingue, cum simulant sanctitatem; sed Sapientie I, 5 dicitur: *Quod spiritus sanctus discipline effugiet fictum*. Quid mirum si Spiritus Sanctus discipline non tegit hominem, qui sub specie donorum Spiritus Sancti tegit dona spiritus maligni?

20 Tercio notat quoad lepram quod varius et adulterinus color eminet in carne, sicut in sermone detractoris eminet amicitia laudis vel compacentis affectionis aut iuste correptionis superhabundancia quoad sensum; sed respersus est livido colore et putredine venenose 25 detraccionis: ideo necesse est ut talis propter infectionem tam contagiosi veneni maneat extra castra.

Quarto notat formam orandi Aaron: abortivum, inquit, est fetus obiectus de vulva nondum animatus; per quod signatur affectio quasi viva bonitate per sermonem extra

1. B: *quem ad iram*. EGHKLNO: *tamquam ad iram*; ib. L: *quod om.* 3. EFGKMN: *gladio accincto*; ib. G: *gramina*; ib. CDEGLMN: *abscidens*. 4. O: *et tentoria*. 6. L: *hominis*. 7. ABD: *eius libere*. 7. 8. BG: *inmundi detractoris*. 8. GN: *sit gladius*. 8. o. B: *in Psalmo, qui nititur*. 1: *ut dicit Psalmista qui*. L: *LVI et LXXIII om.* 10. B: *semper spirituales deprimere vel*. 11. GHKLMO: *igitur*. 15. EGLN: *simulat*. 16. L: *Quod om.*; ib. EGLMN: *sanctus om.* 17. BDM: *discipline om.*; ib. BGH: *tegit hominem*. 18. GHN: *tegit dona*. 19. L: *maligni om.* 20. K: *Et tercio*; ib. H: *notat quod lepra*. IKO: *quod ad lepram*; ib. EGIM: *quod varius*; ib. ABDI: *adulterinus*. 21. C: *sumet in*; ib. L: *sic*. 22. AD: *et laudis*; ib. IM: *vel om.*; ib. A: *questionis*. C: *om.*; ib. BG: *compassibilitatis conquestionis*. 23. GHI MNO: *ex habundancia*. 24. A: *nudo colore*. K: *coloris*. 26. H: *contaginosi*. 27. GHKL MN: *Et quarto*. 28. M: *adiectus*. G correxit. 29. M: *significatur*.

8. Psalm LVI, 5. 10. De eodem obiecto disserit in Dictis suis, Dicto XXXV in Sermone ad Sacerdotes: Exemplum est fidelium in verbo, in conversatione, in caritate, in fide, in castitate. (Cod. bibl. Univ. Prag. A. 24 f. 99.) De columna nubis cf. Dict. I. ib. p. 110^b.

Grosseteste
(continued).

pretensa, sed est exanimis carens bonitate virtutis et vita gracie, quis ergo non nauseat super tali? Ideo dicit Salomon Proverb. XXIV, 9: *Abhominacio hominum detractor.*

Ultimo notat abhominacionem huius peccati per hoc ⁵ quod dicit patrem conspuere in faciem eius; hoc enim solet fieri de conspuenti abhominabili. Oportet ergo talem manere septem diebus extra castra, quia per universitatem temporis quo latet tam infectivum venenum debet bilinguis a fidelium contubernio semoveri. Quod ¹⁰ autem Aaron non sic sensibiler punitur, signat nostris satrapis quod prelati propter abhominacionem ordinis non sunt sensibiler puniendi.

Treacherous
silence is even
more to be
condemned
than talking.

Venenum ergo lingue est abhominabile Deo et homini, nec est loquacitas lingue tam dampnabilis sicut proditoria ¹⁵ taciturnitas, et specialiter in prelati, quia loquacitas etiam indiscreta evigilat soporatos, et exercitando prodest per accidens; mutitas autem est non esse et rei infructuose propinquior. Lingua autem datur homini ad exercitium; ideo qui tacendo culpabiliter linguam non exercitat directe ²⁰ obviat fini lingue. Oportet tamen quod tam in loquacitate quam in taciturnitate lingua ratione cuius est nuncius reguletur. Ideo dicit Ecclesiastes III, 7 quod *est tempus tacendi et tempus loquendi*. Quomodo, rogo, baiulabit rumores nuncius Domini non instructus? ideo bene dicit ²⁵ Sapiens: *Mors et vita in manibus lingue*. Ideo ori est custodia ponenda, ut nec vitalem edificacionem clausum incarceret nec letalis perniciies liberum sorciatur egressum. Cum enim sacerdotes et prophete pastorum et speculatorum ex mandato Domini gerant officium, patet quod ³⁰

1. El: protensa; ib. B: sed exanimis carens; ib. I: virtute. 3. A: abhominacio domini; ib. BCD: homini. 5. GM: notatur. LN: notat abhominacio. 6. CHLNO: dicitur; ib. GHLM: hoc autem. K: enim autem. S. BC: per septem dies. 10. B: fidei; ib. GHKNO: contuberniis. 11. K: non sit punitus. E: punitus figurat. LN: figurat. HO: sil... punitus. 11, 12. I: figurat tropice quod prelati. 12. B: abhominacione. 13. G: suscipit. 15. I: Nec eloquicilas lingue dampnabiles (sic) tamen (sic) nocet; ib. BEGMNO: lingue tantum. 17. FG: indiscreti. N: corripit; ib. B: soporatos. C: saporatos. M: soporatos. N: saporitas; ib. C: excitando. 18. B: fructuose. 19. O: aut datur; ib. B: exercitium. 20. GN: quia tacendo. 20, 21. GN: directe obviat (?). 21. KM: quod om. 22. K: tam in; ib. I: ut lingua; ib. I: cuius est necessarius. 23. B: regularetur; ib. BHIKLMNO: est om. 24. A: Quo rogo. E: Quomodo queso. I: Quomodo ergo; ib. ABD: baiulat. 25. BC: dicitur. 26. I: in vita. 27. custodia: recte: clausura ut Peraldus l. 2. p. 323; ib. ACD: clausam. 29, 30. AB: pastores et speculatores. BC: pastoris et speculatoris. 30. B: gerunt. H: gestant.

eorum taciturnitas foret Dei prodicio et plane docetur Punishment for
treacherous
silence of the
shepherds of
the People.
Ezechielis XXXIII, 6: *Si speculator viderit gladium venientem et non insonuerit buccina et populum custodierit; veneritque gladius et tulerit de eis animam, ille quidem*
5 *in iniquitate sua captus est; sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.* Unde ab isto homicidio prelati Paulus Act. XX, 26, 27 se excusat: *Mundus, inquit, sum a sanguine omnium vestrum; et subditur causa: Non enim subterfugi quominus annunciarer omne*
10 *consilium Dei vobis.*

Et in isto homicidio incurrunt multi prelati irregularitatem et anathematis innodacionem, quia I Corinth. XVI, 22: *Si quis non amaverit dominum Iesum Christum, anathema sit.* Sed Iohannis ultimo precipit Christus in Petro pastoribus
15 *quod pascant, si Christum amaverint, oves suas; et propter istud periculum dicit propheta Ysaie VI, 5: Ve mihi quia tacui; et Apostolus I Corinth. IX, 16: Ve mihi, si non evangelizavero.* Sed et illud officium figuratur Exo. XXVIII, ubi preceptum est quod *in extremis partibus vestium sacer-*
20 *dotalium fiant tintinabula aurea mixta malis punicis, ut audiat sonitus, quando Aaron ingrederetur et egrederetur sanctuarium in conspectu Domini et non moriatur.* Quod exponit Gregorius primo libro Pastoralium cap. XV, quod per hoc signatur finem vestibuli anime prelatorum debere
25 *esse, ut tinniant sapientiam subiectis et misceant scientiam, consilium et inferiorum noticias. Et per hoc specialiter*

St. Gregory's
interpretation
of Exod. 28,
32-35.

1. EILM: quod plene intelligitur. GHKN: et plene intelligitur.
3. I: ut populum custodiat. 3, 4. B: custodierint venerit quia. LN: custodit venitque. 4. E: venitque et tollit. O: venitque; ib. C: tollet. I: et tollit. O: tollat. 5. AH: in om.; ib. I: caput est. 7. ILO: prelati om. 8. C: omnium virorum. 9. I: subterfugit. EL: subterfugit cominus; ib. B: annuntiarent. IO: annunciarer vobis. 10. ACD: Dei in vobis. B: vobis om. 12. II: ad Cor. I, 16. 14. A: Si Iohannis; ib. GHKLMNO: predicit; ib. B: Christus in om. 15. KM: pascat; ib. A: si Christum amaverint om.; ib. GHKMNNO: amaverit; ib. EILN: et om. 16. B: illud. 17, 18. BC: evangelizo. 18. B: istud officium finiatur. EHLNO: istud. 19. K: ut in; ib. M: partibus vestium. 20. B: tintinabula. E: tintinabulo; ib. H: mixta om.; ib. B: punicus. 21. BCD: et egrederetur om. 22. ACDM: morietur. BEGH KLNO: moreretur. I: et non moriatur om. 23. ABDGHLNO: primo... cap. XV om.; ib. A: libro Pastoralis. IM: Pastoralium dicens quod figurat. N: Pastoralium quod signat. 24. K: figuratur; ib. AG: vestibuli. LN: vesticibili. C: vestium; ib. LN: anime sacerdotum; ib. N: prelatorum om. 24-26. I: amodo sacerdotem debere esse ut emineat sapientia... misceat consilium. 25. EL: ut emineat sapientia subiectis; ib. B: subiectis om.; ib. B: iniuste aut scientiam.

3. Vulgate: Et populus se non custodierit. 14. Ioh. XXI, 17.
19. Exod. XXVIII, 32-35. Peraldus l. c. p. 323. 23. St. Gregorii
Regulae Pastor. liber, pars secunda cap. IV (al. XV), Opp.
tom. III, p. 31.

cognoscetur quando quis residet et quando exit, quia aliter provocat in se iram eterni iudicis ad occisionem sui, si de eo sonus predicationis non procedat. Et patet de ratione cure officii pastoralis. Cum enim Deus sub pena mortis constituit nos in isto officio, patet quod⁵ deficiendo a gradu eius precipuo, in quo stat mors vel salus omnium, incurrimus proditorie dampnationis periculum.

All Christians
are bound to
fight the
the enemies of
Christ's law.

Unde vineam, castrum vel civitatem vecorditer reddimus hosti Christi; cum nedum dormimus vel nimis laxe *clamamus*¹⁰ contra preceptum Domini Ysaie LVIII, sed oves Christi ad maiora mala nostra perniciie proditorie provocamus. Ymmo videtur mihi quod omnes christiani tenentur constanter insistere contra adversarios legis Christi. Omnes enim debemus esse Christi milites, de ipso pro¹⁵ retributione maxima servicio summe debito summe capitaliter tenentes; ideo audiendo nomen suum continue blasphematum et arma tam sue divinitatis quam sue humanitatis proditorie impugnata, falsi tenentes sumus tacendo convertibiliter cum consensu. Non enim sumus²⁰ ipso digni, nisi plus ipsum amaverimus quam omnia temporalia etiam plus quam parentes carnales, vel vitam propriam, de quo habemus securitatem quod capillus capitis sui pugilis non peribit. Ideo defectus fidei est quod non exponimus nos contra adversarios Iesu Christi,²⁵ Oportet ergo nos cavere quod vera sunt que imponimus fratri nostro; oportet secundo notare quod sint nobis evidenter cognita, quia veritas facti per se non sufficit; et oportet tercio quod pura intencione honoris Dei, edificacionis ecclesie et profectus persone quam arguimus³⁰

We must not
slander our
neighbour, but
always speak
the truth to the
honour of God
and the good of
our neighbour.

1. C: *cognosceretur*. EGHKLMNO: *cognoscitur quando residet, quando exit*. N: *quando cognoscitur quando*; ib. N: *et om.* 2. BC: *se in*; ib. I: *intini*. HLMNO: *iram Dei vel interni iudicis*. 2, 3. I: *occasionem sui*. BKMN: *sui provocat*. L: *provocati*. 3. K: *predicationis om.*; ib. BC: *procedit*. 5, 6. G: *quod desinendo*. 6. BC: *a gracia*; ib. B: *precipuo constat*. L: *precipue*. 7. K: *salus hominum*. 7, 8. ELNO: *perditionis periculum*. 9. B: *Cum unicum*. ACD: *Cum vineam*. K: *vineam*; ib. I: *castrum om.*; ib. GMN: *vecordialiter*. 19. C: *clamemus*. 11. BC: *Dei*. 13. B: *Sermo videtur*. EIL: *Et sic videtur*. N: *Quarto videtur*. 14. B: *contra om.* 15. I: *Christi ipsius pro*. 16. C: *tribulacione*. 16, 17. B: *solum capitaliter*. I: *summe sapientis*. GKL.MNO: *summe sapienter*. 17. C: *ideo audiendo om.* C: *non audire*; ib. ABCD: *colidia*. 18. K: *blasphemandum blasphematum*. 19. ABCD: *tam proditorie*; ib. EN: *in pugna*. K: *impugnancia*. 21. HKO: *Christo digni*; ib. EIN: *quam etiam omnia*. 22. ACD: *et plus quam*; ib. GN: *omnes parentes*; ib. I: *corporales*. 23. EGIKN: *de qua*. 24. K: *pusillis non*. N: *pugillus*. 26. K: *quod una*. 27. L: *nos secundo*. 28. L: *facti persone*. O: *veritas fratri*. 29. GN: *et om.* 30. BO: *perfectus*.

procedamus, postposito livore, questu et fastu, quia aliter in capitulo detraccionis positi dicimus falsum testimonium contra fratres. Et ista sententia est sepe clericis capitularibus repetenda et a cunctis fidelibus confundendo eius adversarios defendenda.

These opinions ought to be repeated to the clergy and held by all Christians.

CAPITULUM VICESIMUM OCTAVUM.

Pro planiori noticia peccati lingue oportet per alias species eius transcurrere, et primo de testificatione mendaci. Ipsa enim videtur direccius adversa huic mandato octavo. Nam notandum est primo quod sicut omnis peccans mentitur, sic omnis peccans testificatur mendaciter contra proximum, et sic contingit mentiri contra proximum etiam dicendo verum contra eum in iudicio, deficiente altera istarum duarum circum-
 15 stanciarum in fine proximi capituli explanata. Si enim dico verum in proximum intencione perversa vel credendo quod sit falsum, menciō contra illum; sed famosius accipitur hoc peccatum, quando vocatus in iudicio et iuratus de veritate dicenda scienter dicit falsum in
 20 proximum, et hoc contingit dupliciter vel accusando vel excusando. Est autem detestabile hoc genus mendacii ex hoc quod in aliis peccatis res sacra fugitur pro horrore, in isto autem periurio ad res sacras acceditur, ut peccetur, sicut patet de euntibus ad ecclesiam vel
 25 ad librum evangelii, ut periurent.

Of false witness,

especially in court,

by falsely accusing or excusing another.

Secundo sic iurantes invocant Deum in testem sui iuramenti, et per consequens omni sacramento atque suffragio Dei renunciant et parti dyaboli se committunt,

1. B: post livore. K: livoris. 2. A: detractoris. EGKN: in casu detraccionis. 4. I: et actis fidelibus observanda. 5. defendenda. G addit: in vigilia Margarete. 7. E: Pro ampliori; ib. B: palias (sic). O: alios. 8, 9. BD: testificatione mandati. C: mendacii. HIKLMNO: de testimonio mendacii. 10. GHKLMN: Unde notandum. 11. I: peccans om. 11, 12. EL: testificatur mendacium. 12. EHIO: et sicut. 13. B: et dicendo. I: etiam adeo verum. 14. BGIN: istarum om. 15. B: explanatarum. 17. B: quod sit secundum. 18. B: quando quis vocatus est. GHKLMNO: quis vocatur. 18, 19. G: et vocatus de veritate et iuratus. N correxit. 20. ABD: contingit personis vel. 22. EGIMN: quia. 22. EGHKLMNO: fingitur. 22, 23. EGKLMNO: fingitur pro errore. 23. AEGHKLMNO: pro errore; ib. B: In illo; ib. I: accedunt. H: accenditur (sic). 24. B: sicuti. 24, 25. ACD: vel librum. 26. K: dominum; ib. GIKN: in testimonium. HM: testimonio. 27. GHILMN: cum sacramento. K: cum omni. 28. B: De renunciant.

7. Cf. Peraldum De Peccato Linguae cap. IV (Summa Virtutum II, p. 302—303).

Such a perjurer
blasphemes
God and gives
himself to the
devil.

He forges the
seal of God
which is
entrusted to
him.

si sint falsa que asserunt; in cuius testimonium manibus tangunt librum et osculo confirmant. Sic ergo periurans pessime blasphematur in Deum, et dyabolo totaliter se committit. Dyabolus autem non audebat Christo imponere malum culpe nec nomen eius sic contempnere. Unde 5 Phil. II, 10 dicitur; *Quod in nomine Ihesu omne genu flectitur, celestium, terrestrium et infernorum*. Profugus autem talis quo fugiet? cum deficit sibi turris fortissima nomen Domini, ut Proverb. XVIII, 10 innuitur.

Tercio talis est proditor falsans sibi commissum 10 sigillum Domini. Datur enim homini, ut ultra veritatem facti dicat veritatem vocaliter et, urgente iusticia, committat legitime iuramentum. Istud ergo sigillum Dei falsat quicumque vel sigillat falsum vel sigillat superflue veritatem; ideo veritati compendiosissime ut sic fit odibilis. 15 Unde Zacharie VIII, 17 scribitur: *Unusquisque contra amicum suum malum ne cogitetis in cordibus vestris et iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hec sunt que odi, dicit Dominus*. Et Zacharie V, 3, 4 scribitur: *Dixit Dominus ad me. Hec est maledicchio que egreditur 20 super faciem omnis terre, quia omnis fur iudicabitur, et omnis iurans iudicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum*. Quando enim aliquid est in confinio periculi, cavendum est de illo nisi urgeat maior necessitas; et hinc Ecclesiastici XXIII, 12 scribitur: *Vir multum iurans 25 implebitur iniquitate, et non discedet a domo eius plaga*. Quia ut ibi consulitur: *Iuracioni non assuescat os tuum, multi enim sunt casus in ea*; ideo ibi precipitur: *Nominacio*

1. GHILNO: si sunt. 2. BCD: periurans om. 3. B: blasphemant. 4. B: committunt; ib. M: Dyabolus enim. 6. I: Quod om.; ib. ACD: nomen Dei. B: nomine domini. 6. I: omne genus. 7. EHLNO: flectatur. 8. B: sortissima. 9. ACD: nomen Dei; ib. ACD: Prov. 19. B: 19 et 18. I: ut patet Prov. XIX. Ideo talis. 10. KO: falsificans. M: falsus. 11. H: ut in terra; ib. C: ultra om. 12. Codd. except. LM: urgente malicia. Hic locus corruptus esse videtur. Apud Peraldum. quem et hoc loco secutus est Iohannes Wyclif, solummodo legitur: Quartum est hoc, quod ipse falsarius est. Si quis sigillo alicuius domini sibi commissio ad confirmandam aliquam veritatem uteretur ad aliud confirmandum, ipse falsarius iudicaretur. 12, 13. G: comitant. 13. B: Illud autem. GHMNO: Istud autem. 14. C: falsat quocumque. K: falsificat. 15. I: ideo om.; ib. K: competentissime; ib. C: fiat. B: fuil. H: sil. 16. H: Zacharie om. 17. ABDEGHLMNO: amicum vestrum. 18. I: iuramenti mendacem. M: iuramenti mendax ne diligaris. 19. I: que odit Deus, cum; ib. BHL: Et om.; ib. ACD: scribitur om. 20. EM: graditur. 21. HIO: universe terre; ib. I: etiam fur; ib. B: iudicatur. 22. A: illum. HILO: istud. 23. H: enim est aliquis; ib. I: est in fine. 24. GLN: illo cum urgeat. HM: illud urgeat. 26. ACDGHKLMNO: replebitur; ib. H: descendet; ib. GHKLMNO: a domo et loco. 27. B: assuescas. 28. C: ideo om. I: ideo precipit. GHNO: ideo ibi precipit; ib. B: ibi om.

Dei non sit assidua in ore tuo; et hec est ratio quare
 Matth. V et Iacobi V prohibetur talis iuracio, ut dictum
 est superius capitulo XVII.

Tercium autem peccatum est perversa consiliatio de
 5 absente; talis enim proditor est consiliati, ymmo veri-
 tatis atque ecclesie et occisor persone absentis super
 qua fertur consilium. Debet enim consiliarius veritatem
 utilem dicere consulto et edificatoriam celesti coniugio,
 et ad illud stricte conducetur. Et quantum ad homi-
 10 cidium, scribitur Prov. XXVI, 18, 19: *Sicut noxius est*
qui mittit sagittas et lanceas in mortem, ita vir qui
fraudulenter nocet amico suo. Et utinam episcopi et
 clerici regni nostri consulentes ad bella, dimittendo
 15 securum scripture consilium, attenderent istam sen-
 tenciam; tunc enim non incurrerent sic nostrorum et
 exterorum homicidium, propter quod creditur regna
 anathemate multiplici discorditer innodata. Unde tales
 videntur esse sacerdotes et pharisei in mortem Christi
 saltem in membris suis consilium ineuntes. Quamvis
 20 enim celantes facta sua ministros habeant quasi velantes
 faciem Christi dicentes: *Prophetiza, quis te percussit?*
 ut dicitur Matth. XXVI, 68; tamen ad ultimum in finali
 iudicio detecte erunt eorum astucie, quia Iob XII, 16
 scribitur: *Ipse novit decipientem et eum qui decipitur.*
 25 Tales enim consiliarii sunt plus quam milites increpandi.

Secundo notarent tales consiliarii quomodo pravitas
 sui consilii primo vertitur in se ipsos. Omnis enim
 peccans in Deum nocet primo et principaliter sibi ipsi.
 Sic enim omnis iniusticia presupponit iusticiam; ideo
 30 Act. IX, 5 Veritas dicit Paulo: *Durum est tibi contra*

It is a third
 kind of sin to
 give evil counsel
 regarding a
 person in his
 absence.

Would that our
 bishops and
 clergy would
 bear this in
 mind when,
 contrary to
 scripture, they
 instigate to war.

Their evil
 counsel will
 turn against
 themselves.

1. ACDHIKO: est om. 2. LM: Iacobi 2. 3. I: capitulo XVII om.
 4. ACD: Tercium enim. 5. I: proditor consiliativi; ib. GMN: est om.
 6. B: ecclesie; est et. C: ecclesie; est enim. 7. I: qua om. 8. GIK
 LNO: edificativam. 9. I: et om.; ib. AI: idem; ib. EGHKLMNO:
 conducitur; ib. C: Et quem. 10. AD: Prov. 21. BCO: 27. Correx.
 12. B: Et ut. H: et nunc. 13. B: bellum; ib. GIN: dimittentes. EL: et
 dimittentes. 14. G: attenderent enim. N correxit. 15. B: incurrent;
 ib. I: nostrorum ac. 16. GNO: exteriorum; ib. B: homicidia. 17. KL:
 discorditer om.; ib. EL: Dicti tales. 18. GKMN: dicti videntur esse
 sacerdotes phariseorum; ib. HLO: sacerdotes phariseorum. 19. C:
 membris eius; ib. GLNO: suis om.; ib. Et quamvis. 20. I: celantes
 om.; ib. B: habeant id est. 21. B: qui te. K: Quis est qui. 22. A:
 unde dicitur. 23. H: erant; ib. A: astucie. CD: asticie. GN: malicie
 et astucie. 25. G: Tales consilii. 29. I: Sicut enim. 29. 30. GN:
 iusticiam sui. Item Act. 3. 30. AI: Act. XIX. EM: Item Act. III.

4. Peraldus, cap. XII: De peccato pravi consilii et de hiis
 quae debent cohibere homines ab hoc peccato.

stimulum calcitrare. Omnis enim iniquus, in quantum impugnaverit equitatem, cum ipsa sit immobilis, necesse est ut reflectat cuspidem in se ipsum; ideo dicitur proverbialiter quod *quicumque vult nocere alii, nocet antea sibi ipsi.* Omnis laqueus deceptionis primo capit sub-⁵ dolum qui tetendit, et omnis gladius persecucionis primo transverberat eum qui ipso utitur; unde pro medio scribitur Psalmo VII, 16: *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit;* et Proverb. XXVI, 27: *Qui fodit foveam incidit in eam, et qui volvit lapidem* ¹⁰ *revertetur in eum;* et Ecclesiastici XXVII, 29 patet eadem sententia: *Qui, inquit, fodit foveam incidit in eam, et qui statuit lapidem proximo, offendit in eo, et qui laqueum alii ponit, peribit in illo.*

Et ad istum sensum dicitur I Petri II, 8 quod *veritas* ¹⁵ *est lapis offensionis;* et hoc figuratum est I Regum XVII, 51 de Golia; ipse enim fuit proprio gladio capitatus. Et Hester VII, 10 *suspensus est Aman in patibulo quod paraverat Mardocheo,* quia oportet quod veritas vincat est dissipet falsitatem. Unde Iob V, 13 de Deo scribitur: ²⁰ *Quod apprehendit sapientes in astucia eorum et consilium pravorum dissipat.*

Those evil-advisers ought to consider, how lasting is the evil they are sowing, and how unfruitful the sowing.

Tercio notarent consiliarii mali quam diuturnum est malum quod seminant et quam infructuosa est eis sacio. Nam herba nociva propter pronitatem populi ad augendum ²⁵ maliciam celeriter multum crescit; ideo caveret fidelis ne sit imitator dyaboli, qui, ut dicitur Matth. XIII, 28 *seminavit zizanniam.* Sed notandum est hic quod mundus est tantum positus in maligno quod doctores detegentes sensum scripture et Christi consilium dicuntur ex hinc ³⁰ inimici veritatis et perversores ecclesie. Ad tantum nempe diversa est ecclesia a regula quam Christus instituit,

1. B: iniquus; ib. C: in quem. 2. D: impugnat. CEGHIKLMNO: impugnans; ib. GMN: veritatem. L. correxit; ib. C: inviolabilis. 3. H: dicit. 4. I: nocet om. 5. ipsi. O in marg.: prius sibi nocet quam alteri; ib. GL: Omnis loquens deceptiones. M: Omnis loquens deceptionis. N: Omnibus loquens. 7. BC: illo utitur. 8. BH: VII om. 9. ABCD: Prov. XVI. 1: VI; ib. B: 16 scribitur. 10. I: volicit. 11. BCH: revertitur. 13, 14. ABCD: lapidem alii. 15. I: imponit. 15. B: illud sensum; ib. ACDGKNO: dicit; ib. BC: Petri 4. C: om. 17. ABCD: 16 de Golia; ib. HL: decapitatus; ib. B: Et om. 18. ABD: Hest. 4. C: 6. IM: ut Hester. GHNO: et Hester IV; ib. I: Naaman. 18. 19. M: qui paraverat. 20. IMO: Iob 5. 21. GIN: consilia. 23. I: quomodo diuturnum. 24. B: infructuosum eis. 25. I: populo; ib. GM: agendum. N correxit. 27. K: dicit; ib. I: Matth. 23. 28. KO: superseminavit. GLN: superseminat. 29. A: est tantum om.; ib. I: cautum positus. 30, 31. HIKMO: dicunt adhuc inimici. 32. C: divisa; ib. EGHIKLMO: ecclesia regula; ib. N: a om.

quod instar sacerdotum, scribarum et phariseorum preponderantur leges hominum, et Christi discipuli reprobantur. Fidelis tamen ex scriptura multiplici consolatus non exinde dimitteret. Nam Matth. X dicit
 5 Christus: *Si me persecuti fuerint et vos persequentur; et Non veni pacem mittere sed gladium; et Inimici hominis domestici eius.* Oportet ergo cavere a consilio iuvenum in scriptura. Nam Roboam, ut patet III Regum XII, exhinc perdidit regnum suum. Oportet secundo cavere a consilio
 10 seculi amatorum, quia Ecclesiastici XXXVII, 7 scribitur: *Noli consiliari cum socero tuo.* Nam mundus tanquam maritus et caro ut eius uxor inierunt coniugium, cuius mundialis est filius, salutis anime ignarus ut fatuus; et Ecclesiastici VIII, 20 scribitur: *Cum fatuis consilium non*
 15 *habeas.* Et quantum ad totum lucrum quod istis consiliariis provenit, patet quod est rapina, exaccio, sive furtum; ideo cum non satisfaciendo suis iniuriatis restituant, patet quod quicquid boni exinde evenierit non est eis sed domino imputandum, malum autem quod crebro
 20 evenit est illorum.

Quantum ad peccatum lingue in proximum *in sua presencia*, ipsum dividitur communiter in sex partes; scilicet in opprobria de genere, in exprobraciones de gente, in convicia de criminis perpetrati impositione, in
 25 maledicciones, contenciones, et derisiones; et omnia ista sex genera Iesus noster passus fuit ex parte sui summe humiliter, inproperata sibi summe nequiter; nam Marci VI, 3 scribitur: *Nonne hic est faber, filius Marie? Nonne mater et sorores eius nobiscum sunt?* Et quoad secundum
 30 Iohannis VIII, 48 scribitur: *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu et demonium habes.* Et quoad tertium, Matth. XII, 24 et Luce XI, 15: *In Belzebub principe*

It has come about that the laws of men are preferred to God's law and the disciples of Christ are rejected; but their comfort is in the Bible.

The whole gain of evil counsel is: robbery, extortion and theft.

The six divisions of false witness against a neighbour in his presence.

All of these have been borne by Jesus.

2. EHIKMNO: *preponderant.* 3. G: *reprobant;* ib. C: *autem ex.*
 3, 4. B: *consolatur.* 4. B: *dimittere.* K: *dimittet.* 5. BM: *fuerunt;*
 ib. O: *persecuntur.* 6, 7. ACD: *hominis ecclesie.* HIK: *domestici illius.*
 7. M: *caveri.* 8. B: *patet om.* 9. ABCD: *Oportet ergo.* 10. K:
nam quia; ib. ABCD: *Eccli. 38.* 11. BGN: *cum socio tuo;* rectius:
cum sodali tuo. Vulg.: *Noli consiliari cum eo (sodali amico).* 12. E:
caro eius uxor. 14. A: *scribitur om.* 14, 15. CGHILMNO: *ne consilium*
habeas. 16. BC: *et exaccio.* 17. C: *non om.;* ib. C: *iniuriis.* 18. G:
boni inde venit. N: *inde invenerit.* 19. K: *reputandum.* 20. ADGK:
istorum. 22. I: *dedit communiter.* GHKMO: *dividit.* 24. AD: *de om.;*
 ib. I: *imponere.* 25. EGHIKLMNO: *in contenciones, derisiones et;* ib.
 B: *illa.* 26. K: *Iesus Christus noster.* G: *Ihezys (verb. tschechicum)*
 in marg.: *Ihesus.* 26, 27. EIN: *summe humillime.* 28. A: *et filius.*
 EGHIKLMNO: *est filius fabri;* ib. EGHIKLMNO: *filius Marie om.*
 30. BCDGN: *nos om.* 31. ABCD: *demonem.* 32. ADEGHKLMN: *et*
Luce XI om.

5. Matth. X, 34, 36.

21. Sic et Peraldus l. c. p. 217.

demoniorum eicit demonia. Quoad quartum, Ioannis VII, 48 scribitur: *Numquid aliquis ex principibus credidit ei? sed populus iste maledictus.* Quoad irritacionem, Luce XXIII, 39 scribitur: *Unus latronum blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos.* Et quoad⁵ derisionem Matth. XXVII, 40 scribitur: *Vach, qui destruis templum Dei et in triduo reedificas illud; salva temetipsum; si filius Dei es, descende de cruce.* Similiter et principes sacerdotum, scribe et seniores dicebant.

Quantum ad quintum genus blasphemie, patet quod¹⁰ singulariter ceciderant super eum. Quantum ad detraccionem ecclesie scribitur Iohannis IX, 16: *Non est hic homo ex Deo qui sabbatum non custodit.* Quantum ad testificacionem mendacem scribitur Luce XXIII, 2: *Invenimus hunc prohibentem tributa dari cesari,* et Matth. XXVI, 61: *Possum destruere templum hoc et in tribus diebus reedificare illud.* Primum fuit falsum, quia Matth. XXVII dedit et mandavit Cesari censum dari. Et Iohannis II, 19 patet sinistra et mendax reportacio in secundo; quia ibi legitur sic dixisse: *Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo*²⁰ *illud;* quod multum differt ab isto sibi imposito.

Et quantum ad sinistram consiliacionem ecclesie, Matth. XVI, 21, 22: Quando dixit *se iturum Ierusalem pati mortem.* Ecce Petrus consuluit: *Absit hoc a te Domine.*

The remedy
against sins of
the tongue is to
suffer patiently
according to
Christ's
example.

Et de aliis peccatis lingue patebit inferius. Illud ex²⁵ hinc inserui, ut fidelis habeat remedium in peccato lingue humiliter paciendi; nam remurmurando offendit se ipsum, tam quoad corpus quam animam, et sequendo Christum in humili paciencia reportat lucrum meriti et mundiciam purgamenti. Ideo I Petri II, 21, 23 dicitur: *Christus*³⁰

1. I: *Et quoad.* 2. AD: scribitur om.; ib. B1: *credit.* 3. B: *ille.*
4. AD: scribitur om.; ib. B: *blasphemavit.* 5. EGKMN: *te ipsum.*
6. BC: Matth. 20; ib. ABD: *destruit.* 7. B: *triduum;* ib. ABD: *edificat.*
H: *reedificat;* ib. GHKLMNO: *te ipsum.* 8. I: *nunc de cruce.* 9. EG
HIKLMNO: *cum scribis et senioribus;* ib. B: *dicebat.* 10. BEGHKL
MNO: *quinque genera.* 11. I: *signa ceciderant.* EHKLM: *cecidit*
in cum. GN: *cecidit cum.* 11, 12. BCEGHKLMNO: *detracciones.*
12. C: *ecce;* ib. A: scribitur om.; ib. A: *est om.* 12-14. 1: *Iohannis*
scribitur om. 13. GHLMNO: *a Deo.* 14. AD: scribitur om.; ib.
AGHN: *Luce. 24.* 15. B: *prohibente;* ib. EGHMNO: *dare;* ib. A:
et Iohannis II. 16, 17. GN: *et in triduo reedificare illud.* 16. AD:
reedificabo. 17. ABD: 21 et 22. K: Matth. XVII. GLN: 27 et 22.
18. G: *dare;* ib. GI: *Iohannis om.* 19. I: *legitur om.* 20. I: *bene-*
dixisse; ib. G: *suscitabo.* 21. BCGHKLNO: *illo sibi.* 22. BCIO: *ecce.*
23. GK: *Iterum dixit se.* L: *dixit iterum in Ierusalem.* 25. HKLNO:
Istud. 27. A: *remurmuracio.* BD: *remurmurans;* ib. EGHKLMNO:
in se ipsum. 28. EKLNO: *quam quoad animam.* 29. B: *pacientiam;*
ib. A: *reportat.* 30. I: *Ideo Pe.*

8. Matth. XXVII, 41.

15. Matth. XXVI, 61.

20. Ioh. II, 19.

passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius; qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Maledici quidem sunt lime ad sui consumpcionem et a vasis glorie rubiginem auferentes; abradunt eciam electis stimulum faciendo purgamentum lapidi fundamentali firmitus et humiliter adherere. Unde Gregorius: Idcirco laxat Dominus linguas detractorum in electos, ut si quid in eos elacionis subreperit, lingua detractoris eradat. Et ista videtur sententia Psalmiste Psalmo CXIX, 3—4: *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Et respondet: *Sagitte potentis acute cum carbonibus desolatoriis. Sunt verba Dei correptoria penetrabiliora omni gladio ancipiti*, ut dicitur Hebr. IV, 12. Carbones desolatorios intelligunt quidam Christum et membra sua igne Sancti Spiritus accensa, sine timore et fetore superbie effumantes. Tales enim carbonem igniti cum destruuntur in eis luxur et affectus mundani, sunt desolatorii quoad mundum. Discreta ergo correpcio et humilis passio instar carbonum qui igniunt sine fumo, faciendo continue et intrepide opus Deo debitum est contra verba impropertancium optima medicina: Unde II Regum XVI, 10 de David legitur quod cum malediceretur a Semei: *Dimittite eum ut maledicat: Dominus enim precepit ei ut malediceret David; et quis est qui audeat dicere quare sic fecerit?* sic ergo timentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Unde quantum ad exprobracionem a genere vel gente, patet quod non est ponderis nisi assit peccatum, quia genus est nobis commune et locus est inculpabilis.

30 Quantum ad convicium, patet quod sonat in malum, sive conviciatus immunis fuerit sive reus, propter defectum

St. Gregory's teaching, that God permits slander against the elect to check any pride in them.

Words of abuse have an evil sound, showing lack of brotherly admonition.

3. 1: *Maledicti quidem sunt qui ad.* EGHKLMN: *Maledicte quidem sunt*; ib. B: *quidam*. 4. B: *sui om.*; ib. AHKINO: *et om.* 5. BC: *abradunt et*; ib. ABCD: *elacionis stimulum*. 6. BCDEGHKLMNO: *purgatum*; ib. E: *fundabile lapide*; HN: *fundabili*. 7. GHILMN: *Deus*. 8. H: *in electis*; ib. ELMN: *si quid erroris in eos elacionis*. 9. 1: *eradiat*. ELMN: *eradiat*. 10. B: *Psalmiste om.* 11. 12. ABCD: *Sagitte potentis acute om.* 12. ABD: *cum carbonibus desolatoriis om.* 13. B: *ancipite*. 14. ACD: *quidem*. 15. B: *ignem*. 16. A: *sine om.*; ib. GKN: *tumore*. 17. B: *destruuntur*. 1: *destruitur*; ib. EL: *luctus ac*. H: *fluxus*. 19. EHLN: *igniuntur*. 20. BC: *inturbide*; ib. 1: *opus Domini*. 21. 1: *impropertancium*. 22. GN: *quod om.* 23. KMNO: *et cum malediceretur*. 23. B: *Semei ait dimittite, inquit*. LM: *ait*. 24. ABCD: *precipit*. 27. E: *vel a gente*. H: *de gente*. 28. 29. 1: *et locutus*. 30. M: *scilicet conviciatus*. 31. G: *fuerit in inuitis sive reus*. N correxit.

7. Cf. St. Gregorii Mor. XII, cap. I.. 25. Rom. VIII, 28.

Those who use
them (1) despise
the divine law.

caritative correpcionis fraternae, unde cavendum est conviciantibus de malo multiplici; primo quia sunt contemptores legis divinae, quae non potest nisi pie et modeste suos corrumpere; et de illo verificabitur illud Proverb. XIII, 5: *Impius confundit et confundetur*. Confunditur quidem 5 propter perversitatem intencionis et defectum modestie; ymmo declinando a lege argucionis divinae videtur imponere Deo calumpniam. Si autem sic conviciatur de pena, improprie Deo qui penam infligit, ut amici Iob; sed Proverb. XVII, 5 scribitur: *Qui despicit pauperem exprobrat* 10 *factori eius*, et evidencius est iudicium de punito. Si vero de peccato insurgit convicium, Deus ipsum peccatum permittit et ad bonum convertit, quis ergo tu, ut contra legem Dei improprie? et de tali intelligitur illud Matth. V, 22: *Qui dixerit fratri suo: Fatue, reus erit* 15 *ielenne ignis*. Secundo notaret convicians quod propter defectum in modo qui foret sibi facilius, nedum se ipsum dampnificat, sed afflictionem vulneris accumulatur vulnerato; et sic est spiritualiter impius homicida. Et hinc Proverb. XV, 4 scribitur: *Lingua placabilis lignum vite*; 20 *que autem immoderata est conteret spiritum*. Lignum autem vite discrasiatum ad meliora restituet: Sic lingua eucaristiae, scilicet lingua sine modo, conterit spiritum ambe partis; et ideo Ecclesiastici VIII, 13 precipitur: *Non incendas carbones peccatorum arguens eos*; talis enim 25 incendarius tenetur restituere manipulos quos comburit, ut patet ex lege Exod. XXII; et ideo Ecclesiastici XIX, 28 dicitur: *Est correpcio mendax in ira contumeliosi*. Unde propter difficultatem modi in talibus dicit Seneca de amicitia,

(2) increase the
affliction of the
wounded.

1. GNO: caritatem; ib. ABCD: tamen cavendum. 1, 2. B: conviciantibus. 2. AD: quod sunt. 3. ACDEGHILMNO: qui non potest. 4. BC: isto; ib. ABCD: vereficatur. 5. ABD: confunditur. I: confundens confundatur quia propter. EGK: confunditur quia. H: confundit quia. N: confundit, confundatur, confunditur. 6. EGHILN: adversitatem. O: adversacionem; ib. intencionis. I. in marg. corrigere vult: intentionis (?). 8. H: conviciator. 9. O: sed om. 10. EGKLMN: et Prov. 11. GMN: evidentibus. 14. H: istud. 16. EGLN: notatur. HKO: notaretur. 16, 17. EGHKLMN: qui propter defectum. 17. I: in medio. G: in numero; ib. AD: se om. 18, 19. GN: accumulatum vulnerato. O: accumulatur. 19. B: eius homicida. 20. AD: scribitur om. 20, 21. I: lingue vite. GMN: lingua vite. K: ligni. 21. L: est om. 21, 22. IM: Linguam autem vite. 22. MO: discordant (sic). E: discorciatum. HKL: discordicatum. 22, 23. I: Sic lingua eucaristiae om. E: sicut lingua eucaristiae sed. 23. ADGHIMNO: sed lingua; ib. ELM: conteret. N: non conteret. K: conterit spiritum om. 23, 24. C: secundum ambe partis. 24. I: et om.; ib. K: Ecce VIII seu. 25. BL: argue. 26. B: comburis. I: comburit. EGHLMNO: combussit. 28. AB CDEHILO: in ore. 28, 29. GN: ut propter.

29. Non est sententia Senecae sed Ciceronis in Laelio De Amicitia cap. XXV: Ut igitur et monere et moneri proprium est verae amicitiae...

monere et moneri est officium vere amicitie, ita tamen quod adulacione careat admonicio, et contumelia obiurgacio.

(3) make enemies for ever of those whom they abuse.

Tercio moveret conviciantem fructus utrumque consequens; conviciatus namque exinde redditur conviciato quasi irrevocabiliter inimicus; *irrevocabiliter* dico quia ex utraque parte; unde Eccl. XXII, 26: *Si amicus produxerit gladium, non desperes; est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, ne timeas; est enim concordacio; excepto convicio improprio, et superbia et misterii revelacione, et plaga dolosa.* Ecce quod de quinque exceptis a regressu ad amicitiam conviciatum est primum, quia a lege nature magis degenerans; et ideo I Regum XV, 3 a Deo precipitur quod Amalechite sint funditus demoliti propter ingratitudinem quam olim tempore in filios Israel ostenderunt. Unde Eccl. XXII, 25: *Mittens lapidem in volatilia deiciet ea. Sic qui conviciatur amico dissolvit amicitiam.* Et ista dissolutio est alia profundior, quia Eccl. XXVIII, 21 scribitur: *Flagelli plaga livorem facit, plaga autem lingue comminuet ossa.* Cavendum est tamen *fideli* ne propter declinacionem convicii desistat a correptione fraterna, ymmo ab inopportuna instancia contra personam vel populum induratum, cuius absconsionem probabiliter crediderit ad maius ecclesie periculum. Oportet tamen semper cavere ut accusans observet veritatem, *noticiam* et amorem; nec debet fidelis istis habitis dimittere propter scandalum accusati; *ego autem sto in universitate decalogi neminem accusando.*

The believer, however, should not cease from brotherly admonition, but when accusing, should keep to wisdom, knowledge and love.

-I (Wyclif) stand for the universality of the decalogue and accuse nobody.

Quantum vero ad maledicciones patet quod sunt tripartite, ut alique manifeste licite, sicut ille que auctoritate divina sunt facte, sicut allegavi superius ex textu scripture. Alie autem sunt manifeste illicite, ut quando-

Curses are sometimes lawful, sometimes unlawful.

1. I: mone et moneri; ib. C: ammonere; ib. EN: vere om.; ib. M: vel amicitie. 2. I: caveat; ib. BC: contumeliosa; ib. C: obiurgacione. H: abiurgacio. 3. K: movei. 3, 4. AM: utrumque contingens. B: utriusque contingens. 4. K: nam. G: namque omnem. 6. B: quod. ADHKM: quia om.; ib. EL: et ex. 8. ADGMNO: aperuit; ib. A: os teste; ib. GHMNO: neque timeas; ib. B: quia est. 9. IKM: exceptio; ib. GIMN: in proprio. 9, 10. B: superbia misterii. 11. GHKMNO: et regressu. EL: in regressu. 12. A: a om. GIMN: qua a lege. 13. EGHINO: ut Amalechite. 14. I: magnitudinem; ib. I: olim vice (sic) filiis. GHKMNO: olim in tempore filiis. 15. I: Mittentes. 16. A: volatilia deiciet eam. Vulg.: illa; ib. I: amicus. 17. BGHKMNO: et illa; ib. G: profundo. 21. I: adportuna. 23. ABD: crediderint; ib. GINO: ad magis periculum. M: ad magis ecclesie. 24. EGHLMN: semper om.; ib. GIMO: ut accusans semper. 27. BCHK: universalitate. 28. C: Quem vero. I: quandoque; ib. CK: malediccionis. 29. B: ut alius. I: et alique; ib. B: ille qui. EGHKLMNO: iste que. 31. I: scripture om.

28. Et quae supra memorantur, e tractatu Peraldi De Peccato linguae excerpta sunt p. 313/14.

A third kind
is a pretended
curse, e. g. ex-
communication
for the sake of
getting money.

Why the
unlawful curse
be avoided.

cumque quis maledicit proximo sine causa, hoc est sine
ratione vel causa ad hoc a Domino approbata. Et tertia
est malediccio simulata, ut excommunicacio ecclesiastica
gracia congregandi pecunias. De media vero est presens
sermo. Que fugienda est, primo quia inficit maledicentem⁵
et non nocet alteri nisi forte capax aliunde fuerit male-
dicti. Et hec ratio quare Apostolus Rom. XII, 14 precipit:
Benedicite et nolite maledicere; et I Petri III, 9: *Non*
reddentes malum pro malo neque maledictum pro maledicto,
sed e contrario benedicientes; quod et abbas nostre reli-
gionis fecisse legitur: *cum malediceretur*, inquit Petrus,
non maledicebat I Petri II, 23. Et ab hinc sumpsit
Paulus pro regula: *Maledicimur*, inquit, *et benedicimus*
I Corinth. IV, 12. Hec enim est infallibiliter gloriosa
victoria bonum facere contra malum, cum summus¹⁵
iudex non potest suis ab efficaci defensione et retributione
deficere.

Secundo moveret ratio naturalis qua caveremus, nedum
superfluum et frustratorium sed nocivum superfluum
quia, ut dictum est, malediccio non nocet maledicto²⁰
nisi ante meruerit et precise et quante ante meruerit
maledici a Domino. Cum ergo dantur homini potencia
et instrumenta ad benedicendum tam bonis quam malis,
quam innaturalis perversio legis Dei foret sic maledicere;
ex quo patet eius nocivitas. Ideo I Corinth. VI, 10 dicit²⁵
Apostolus: *Neque maledici neque rapaces regnum Dei*
possidebunt; quia maledicere est valde alienum a celicolis,
cum in canonica Iude IX legitur quod cum Michael
archangelus cum diabolo disputans altercetur de Moyse
corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie, sed³⁰
dixit: *Imperet tibi Dominus*. Cum enim dyabolus natura
sit bona creatura Dei, patet quod sibi maledicere sine

2. C: a deo. 3. AD: similata; ib. I.: excommunicacione. 4. B: gracia om.; ib. C: causa congregandi. 4-5. B: De — Que om. 5. B: ad fugienda; ib. A: interficit. 6, 7. C: malediccionis. 7. GN: Est causa; ib. M: Rom. om. 8. ABCD: II Petri III. 8-9. M: et II Petri — maledicto om. 9. B: neque maledicti. 10. HO: sed e contra. 11. M: dicitur cum. 12. I: Et hinc. 12, 13. E: sumpsit Apostolus pro regula. 13. I: Petrus Paulus. M: Petri Paulus; ib. IO: Maledicuntur inquam. HK: inquam. 14, 15. I: est infallibilis gloria bonum. HK: infallibilis gloriosa (II: gloria) rectoria. I: infallibilis glosa rectoria. 15. A: cui summus. 16. I: et frustra; ib. K: nocivum et. 20. B: nocet maledicto; ib. I: maledicto om. 21. ABEGHILMN: ante om. alter nisi; ib. BI: et precise quante ante. C: prece quante autem. EHKL: et om. before precise. O: nisi renuerit precioso et quante ante renuerit. 23. GILMN: et iusticia; ib. M: quam malis om. 26. GKNO: maledicti; ib. EGHINO: raptores. 28. C: in catholica. EGHKMNO: in om.; ib. GHN: quia cum. 31. ACD: dixerit; ib. K: Importet; ib. E: a nature.

precepto opificis foret blasphemae artificem impugnare. Et quantum ad morum maliciam angelus differebat reverenter Deo iudicium. Et simile habetur Zach. III, 2. Unde Eccl. XXI, 30: *Dum maledicit impius diabolum, 5 maledicit et ipse animam suam.*

Tercio moveret regula caritatis qua omnis homo debet Deo subici et ordinationem eius in tota fabrica sua diligere. Si enim Deus plene punit omnes culpabiles, 10 potius compaciendum esset punito, orando pro eo, quam magis malum contra decretum Domini tanquam iudex Deo non subditus imprecando; et hec ratio quare sic maledicens ex perversitate anime nocet aliis. Et ideo dicit Sapiens: *Dum impius maledicit diabolum, maledicit 15 animam suam*, eo quod sine pietate et humili subiectione ordinationi divine sibi met demeretur, quod est maledicere sibi ipsi. Recoleret impius talis illud Ecclesiastici VIII, 6: *Non despicias hominem avertentem se a peccato, neque inproperes ei; memento quoniam omnes in correptione sumus.* Pro fratribus enim quos ignoramus si nostris 20 meritis respiciant orare debemus, et de pena diaboli contentari diligendo naturam, non orando ut Deus eius culpam deleat sive penam. Et sic intelligitur dictum Sapientis Proverb. XXVI, 2: *Sicut avis ad alta transvolans et passer quo libet vadens, sic et maledictum frustra pro-* 25 *latum*; sicut enim oportet avem ad terram descendere, sic oportet talem frustratoriam et terrenam maledictionem in caput maledicentis redire, iuxta illud Ecclesiastici XXVII, 28: *Qui in altum mittit lapidem super caput eius cadet.*

Et cum gravatur talis maledictio ex innocentia 30 persone cui maledicitur et ex magnitudine obligationis ad hominem maledictum, patet quam periculosum est

Why
cursing is to
be avoided
(continued).

1. C: *Dei opificis*; ib. HIKI.MO: *foret blasphemia*. 2. B: *malicia*; ib. C: *deserebat*. 1: *referebat*. 3. B: *iudicium id est glorie habetur*; ib. AEGIKLMO: *Iacobi III*. 4. I: *cum maledicit*. 5. ABCD: *et om*. 6. DK: *quia*. C: *quod*. 7. B: *ordinatione eius tota*. 9. CI: *condolendum et*. GHKLNO: *condolendum vel compaciendum*; ib. ACD: *pro illo*. 10. CGHI: *malum om*. 11. I: *in peccando*. 13. GN: *dicitur Sap. 21^a*; ib. A: *diabolo*. 18. ACDHO: *corruptione*. 19. I: *pro patribus*. 20. C: *recepissent*, AB: *resipiscunt*. 21. GIM: *nam orando*. ELN: *nam hic orando*. 23. I: *Prov. 28*. 24. BC: *quodlibet*. 25. A: *sic enim*; ib. B: *aves*; ib. B: *terra*. 26. LO: *frustrationem*. 29. G: *generatur*. 30. I: *et om*; ib. M: *imaginatione*. 31. A: *patet om*. CD: *patet quod*; ib. A: *quod*. N: *quomodo*.

3. Zach. III, 2: *Et dixit Dominus ad satan: Increpet Dominus in te satan: et increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem* . . . Cf. Iacobi III, 10: *Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, haec ita fieri.* 13. Eccl. XXI, 30.

feminas sic maledicere filio innocenti. Talis enim maledic-
 tio potest nocere alteri per accidens: non virtute
 verborum, ut credunt vetule sed ratione malicie qua
 aliis demerentur; et sic intelligitur illud Ecclesiastici III, 11:
*Benedictio patris firmat domos filiorum, et maledictio*⁵
matris eradicat fundamenta, nam maius vici-
 um et in-
 naturalius magis nocet. Celestis vero maledictio, que
 non de terra sed desursum venit, ad celum revertitur,
 impetrans imprecatum; ut Act. VIII imprecatio Petri
 quam Deus edocuit, *pecuniam Simonis esse secum in*¹⁰
perditionem, sic quod utrobique capacitas maledicti est
 mensura sue maledictionis etiam inflicte a Domino.
 Unde iusto non nocet sed prodest maledictio, cum
 Genes. XXVII, 29 scribitur: *Qui maledixerit tibi, sit ille*
maledictus. Et quoad immunitatem iusti Psalmo CVIII, 28¹⁵
 scribitur: *Maledicent illi, et tu benedices;* et Matth. V, 11:
Beati eritis, cum vos oderint homines et maledixerint
vobis. Procedat ergo fidelis in merito et non timeat
 maledictum; et idem de excommunicacionibus est dic-
 endum.²⁰

The just is not
 harmed by
 curse or
 excommuni-
 cation, but
 profits by it.

Contentions of
 words are to be
 avoided as
 superfluous and
 unedifying.

Contentions
 promote discord
 and hence the
 devil is
 contentious.

Quantum vero ad contenciones verborum, patet quod
 fugiende sunt tanquam superflue et inedificatorie nisi
 forte ad gehennam; et sic intelligitur Apostolus II,
 Thimo. II, 24: *Servum Domini non oportet litigare sed*
mansuetum esse ad omnes; et I Cor. XI, 16: *Si quis*²⁵
vult contenciosus esse, nos talem consuetudinem non habemus,
quia Prov. XX, 3 scribitur: Honor est homini separare
se a contencionibus. Contendere vero ignominiosum est,
 contencio autem est odibilis scole Christi. Secundo
 moveret malum discordie a contencionibus abstinere, unde³⁰
 ipsa est condicio appropriata diabolo, quia Matth. XII, 30
 dicit Veritas opposita mendacio: *Qui non congregat*
mecum, dispergit. Litigiosus autem est seminator discordie,

2. I: nocent. 3. A: bonorum; ib. A: sed om. 6. EGINO: magis
 vicium. 6, 7. EIL: et in naturalibus. 7. A: maius nocet. M: magis
 om. GN: plus nocet; ib. EL: Celestis autem. GN: Celestis enim. 7, 8. B:
 que non est terra. 8. EGHLMNO: est de; ib. A: sed sursum. 8, 9. GN:
 revertitur in precativa. 9. C: impetratum. I: impetrans in peccatum
 alium Act. VIII. EH: imprecata. L: imprecatum. M: in precativa (!);
 ib. L: Unde Act. 10. HIKLO: docuit Deus. 13, 14. KLNO: unde
 Gen. 15. G: diminutatem. N: ad ad immunitatem; ib. Num. Psalmi
 in codd. om. 17. ABCD: vos oderint homines om.; ib. I: oderunt; ib.
 O: maledixerunt. 18. BC: vos. 19. GHN: maledictionem. 21. AB:
 quod om. 22. I: sint. 23. AD: forsitan. 24. HIO: ad Tim.
 25. ACD: et I Cor. XI. B: et I om. EL: Cor. 5. O: I Cor. 13o. 11o.
 26. EGI MN: esse litigiosum. 28. GMN: de contencionibus; ib. B:
 Contencio vero. ACD: ergo. 29. L: odibilis est; ib. BC: scolis.
 32. C: opposito. 33. C: Litigator; ib. K: autem om.

sicut patet de diabolo cum angelo contendente; unde Prov. XVII, 11: *Semper iurgia querit malus, angelus autem malus mittetur contra eum*; et ideo nimirum Prov. VI, 16, 19 post *sex* que odit Dominus numeratur
 5 quasi magis odibile ipse qui seminat discordias inter fratres. Ad hoc enim incarnatus est Christus ut discordes ad veram pacem ecclesie revocaret; plus enim videtur lacerare corpus ecclesie quam corpus quod Christus singulariter assumpsit, cum sibi qui pro ecclesia posuit
 10 corpus suum in precium sit prestancius corpus ecclesie.

The litigious person sows discord.

Tercio moveret quod contencio est periculosa, multum a statu innocencie elongata. Unde Ecclesiastici XXVIII, 13: *Certamen festinatum incendit ignem, et lis festinans effundit sanguinem*; et XXII, 30 eiusdem: *Ante ignem*
 15 *camini vapor et fumus ignis inaltatur; sic et ante sanguinem maledicta, et contumelie, et mine*. Ille ergo est stultus qui sine magna necessitate exponit se in confinio tanti periculi. Ideo Proverb. XVIII, 6 scribitur: *Labia stulti miscent se rixis*; et XX, 3, *omnes autem stulti*
 20 *miscentur contumeliis*. A quinque itaque contumeliis consulit sapiens abstinere; scilicet a persona potentis, Ecclesiastici VIII, 1: *Non litiges cum homine potente*; a persona divitis, unde ibi dicitur: *Non contendas cum homine locuplete, ne forte econtra constituat tibi litem*;
 25 *multos enim perdit aurum et argentum*. Tercio sequitur: *Neque strues in ignem litigiosi ligna et cum homine iracundo non facies rixam*. Et quinto debet caveri litigium

Contentiousness is dangerous and very far from the state of innocence.

He is a fool who exposes himself to such a peril.

1. BD: *contentente* om. 2. IO: *Propter iurgia querit*. 2, 3. IK: *angelus altus malis mittetur*. 3. GHNO: *altus malus*. 4. B: *sex* om.; ib. EGHKLMNO: *enumeratur*. 5. B: *quod magis*. G: *quam magis*. N correxit; ib. I: *seminat ordinat discordias*. 6. M: *ut* om.; ib. H: *discordias*. 7-8. EGHMNO: *revocaret* - *quam* om. 7. I: *enim videtur* om. 8. H: *quod corpus*. 9. K: *singulariter* om.; ib. EGH LMNO: *assumpsit revocaret* (M: *revocarent*) plus lacerant (EN: *laceratum*) corpus ecclesie cum sibi. 10. G: *in precium* om. 12. GM: *de statu*; ib. B: *et elongata*; ib. BC: *Eccli 18*. K: 8. 13. ABDEHI.NO: *festinanter*; ib. ABCDL: *incendit*. 14. ABCDHIKO: *effundit*. 15. B: *sic et autem*. 15, 16. EGHKLMNO: *sanguinem maledictio contumelie*. 18. A: *scribitur* om. 19. D: *miscent* - *stulti* om. 20. GHMNO: *A quinque* - *contumeliis* om. 21. EGLN: *Ideo consulit sapiens abstinere* (G: *scilicet*) a persona; ib. B: *continere*; ib. C: *peccatis*. 23. EIL: *et persona divitis*; ib. ACD: *divile*; ib. EGIKINO: *ut ibi*. 23, 24. KL: *contendat cum locuplete ne*. 24. GN: *constituet*; ib. K: *tibi* om. 25. EKO: *perdidit*. 25, 26. IKM: *Et sequitur: Neque ullum (M: enim) serves ignem litigiosi vel linguati lingua*. EL: *Et sequitur: Neque serves litigiosi vel linguati linguam*. HN: *Neque serves ignem litigiosi vel linguati ligna (N: lingua)*. 26. GN: *Neque serves*; ib. A: *litigiosi vel linguati*; ib. ligna. B: *linguam*. 26, 27. B: *homine vel iracunde non facias*. 26. H: *facias*.

23. Eccli. VIII, 2, 3. 26. Eccli. VIII, 4. Locus in codd. corruptus in Vulgata sic habetur: *Non litiges cum homine linguato et non strues in ignem illius ligna*.

The sin of contentiousness should be avoided by the clergy particularly as to things not concerning salvation.

Derision, though wrong as a rule, is lawful if used for correction or for the good of the church.

Definition of derisive mockery with examples.

cum uxore propria. Unde Prov. XIX, 13: *Tecta perstillancia et uxor litigiosa comparantur, quia utrobique est locus aufugii*; et Prov. XVII, 1 dicitur: *Quod melior est buccella panis cum gaudio quam domus plena victimis cum iurgio*. Et de isto peccato contencionis nos scolastici 5 caveremus, et specialiter de rebus saluti inpertinentibus, quia Ecclesiastici XI, 9 scribitur: *De re que te non molestat, ne certaveris*.

Quantum autem ad derisiones, patet quod vix possent beneficii, sed cum Psalmo II, 4 scribitur: *Qui habitat 10 in celis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos*, patet quod licet cum circumstantiis irridere, nunquam autem mentiri. Irridere autem licet cum modestia ad correptionem irrisi vel utilitatem ecclesie; ut patet III Regum XVIII de Helia, IV Regum VI de Heliseo, II Corinth. XII de 15 Apostolo et Matth. XXV de quinque virginibus. Sicut ergo Christus cum tota sponsa sua *ridebit in die novissimo*, ut dicitur Prov. XXXI, 25, sic irridebit tunc antichristos tanquam stultissimos, cum sint canes latrantes ad sui interitum contra astra. Estimantes autem 20 vitam Christi et ecclesie sue insaniam non nocuerunt sed profuerunt ecclesie, sibi ipsis autem obfuerunt letaliter, intendendo contra invincibilem veritatis stimulum calcitrare; altissimus ergo irridebit eos, detegendo ad sui confusionem et ecclesie glorificationem eorum stulticiam 25 et Dominus omnium subsannabit eos.

Est autem subsannatio cum nasi retorsione quedam irrisio, de qua mirantur multi quomodo potest Deo competere. Sed notandum primo quod organorum nominibus sepe intelliguntur in scriptura potencie vel obiecta, ut 30 patet ex illo Matth. XVIII, 8: *Si manus tua vel pes tuus aut oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice abs te*. Secundo notandum quod per nasum qui est organum odorandi intelligitur odor vel odorabile in scriptura, et per idem intelligitur fama nasati; unde II Cor. II, 15 dicit Apo- 35 stolus: *Christi bonus odor sumus Deo*; clerici namque

3. A: *affugit*. E: *effugit*; corr.: *affugit ut*. L: *effugit*. 7. EGHK LMNO: *precipitur*. 9. AD: *autem om.*; ib. E: *possunt*. 10. EGI KMNO: *et cum*. 11. L: *irridebit et dominus*. 12. B: *irredire*. 13, 14. AHIO: *correccionem*. 15. G: *ad utilitatem*. 15. I: *de Helio*; ib. BCD: *IV — Heliseo om.*; ib. A: *XII om.*. 16. ABDEHKMO: *et Matth. — virginibus om.*. 17. BC: *irridebit*. 18. A: *dicitur om.*; ib. K: *Prov. 13*; ib. B: *tunc om.*. 21. H: *infamiam*. 23. CEGNO: *intendo*. B: *intendenda*; ib. EHKNO: *veritatem*. 25. B: *et — glorificationem om.*. 26. A: *eos om.*. 29. ACD: *prius*. 31, 32. ACDGHIKLMNO: *aut oculus tuus om.*. 32. HKL: *quod est*. 34. ADEHKINO: *per ipsum*. 35. AD: *II Cor. II om.*; G: *II ad.*. 36. M: *talita namque*.

debent esse nasus corporis Christi defamantes ecclesiam. Et sic loquitur scriptura Exodi V, 21: *Fetere fecistis odorem nostrum coram Pharaone.*

Tercio dicitur quod tunc Dominus subsannat hominem, quando retorquet quoad eius noticiam illud quod homo affectavit; ut famam ad sui infamiam; sicut facit de quocumque confidente in homine vel appetente principaliter famam mundi. Et istam sententiam videtur mihi Christum innuere Luce X, 17—20, ubi legitur quod
 10 *reversi sunt septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam demonia subiciuntur nobis in nomine tuo; et ait illis: Videbam sathanam sicut fulgur de celo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis*
 15 *nocebit; verumptamen nolite in hoc gaudere, quia spiritus vobis subiciuntur; gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in celis.* Ubi notum est discipulos inordinate fuisse gavisos ex subiectione demonum secundum imperium potestatis acceptæ. Notum est secundo quod Christus
 20 *instruxit eos, inane illud gaudium repellendo, cum Sathanas ex tali inani gloria de celo cecidit tanquam fulgur; in quo notatur invidia ex flamma superbie, et fetor quoad Deum de quocumque qui sic blasphemie appetit famam suam.* Unde adiungit in quo et quomodo gaudere debeant.
 25 *Debent enim sperare quod ascripti sunt numero milicie triumphantis; et hoc excedit omnem famam mundi quodammodo infinite.* Cum enim tota triumphans ecclesia que est celi videt famam cuiuscumque predestinati, quomodo ex decreto Dei constituitur heres regni; ipsa
 30 *autem ecclesia nedum per orbem terrarum, sed per totum mundum potestative diffunditur, patet quam ampla, quam honorabilis, etiam quam permanens fama spiritibus celestibus est inscripta.* Illorum autem quorum nomina scribuntur in terris est fama conditionis oppositæ, cum

How Christ taught his disciples by blaming their vain joys and showing them what they ought to rejoice in, i. e. in their names being written in heaven.

1. *debent.* G corr.; *dicuntur*; ib. C; *nati*; ib. AGHLNO; *diffamantes*.
 6. GHLM; *affectant*. KNO; *affectant*. 7. GN; *apparente*. 8. EGHK
 LMNO; *Et illam*. 9. LO; *Christus*; ib. KM; *Luc. XIV*. 10. E; *et*
reversi sunt apostoli cum. KO; *et reversi*; ib. GLMN; *sunt apostoli cum*;
 ib. K; *septuaginta duo om.* 11. BI; *et demonia*. 12. H; *Videbam* —
cadentem om. 16. B; *vos*; ib. B; *gaudete itaque*; ib. I; *autem om.*
 17. AGD; *celo*. 19. C; *impietatis acceple*. 20. GHMNO; *Sathan*.
 21—22. B; *fulgur* — *notatur om.* 22, 23. B; *quomodo Deum*. 23. H;
blasphemie. 25. GN; *Debent separari quod ascripti sunt*; ib. ELMO;
enim om.; ib. AD; *scripti*; ib. B; *sint*. 28—30. C; *que est* — *ecclesia*
om. 28. M; *vides*. GLN; *videns*. 29, 30. GN; *ipsa enim*. 31. EGI
 LMN; *stante potestative*. HKO; *stantem*; ib. H; *potenciative*. 32. BI;
etiam om.; ib. GHKLMO; *et quam*; ib. M; *per manus*. 32—34. M;
spiritibus — *fama om.* 33. B; *est scriptura*; ib. ADEHIM; *Istorum*.
 34. B; *in terris om.*

secundum consideracionem Boecii tota terra sit punctus
in comparacione ad celum; superficies autem terre
secundum artum angulum sit habitabilis, et illius anguli,
quid per deserta et maria, sit pars modica habitata.
Insuper per totam terram habitatam quantumcumque 5
strenuus et nobilis non sufficit famam suam diffundere:
patet fame seculi strictitudo. Valor autem fame mundane
pro dispendio computatur, cum tam substantia laudis
quam persone laudantes scurrilitatem sapiunt undequaque;
et quoad diuturnitatem, cum tota hora milicie sit 10
momentanea quoad vitam perpetuam famaue hominis
cito extinguitur, patet fame mundane parvitas omni-
quaque. Bene ergo et subtiliter docuit Christus suos
discipulos de cura nominis, et totam istam sententiam
retorquebit in suam defamacionem stultissimam pro die 15
iudicii. Ideo signanter dicitur quod *Dominus subsannabit
eos*; hoc est retorquebit in eos diffusionem fame quam
reputarunt odoriferam, fetentem Deo et sibi ipsis. Quicquid
enim peccator fecerit contra Deum redundat contrarie
in se ipsum. 20

Of the sin of
flattery which
often savours
of blasphemy.

Its divisions,
as illustrated by
the scribes sent
with the
Herodians,

Quantum ad peccatum lingue sonans in laudem in
seducti presencia adulacio singulariter tenet locum; ipsa
autem dicitur quasi adversa laudacio et sepe sapit
blasphemiam, vocaturque oleum peccatoris, eo quod Deo
abominabiliter excecatur pariter utriusque rationem; 25
iuxta illud Psalmo CXL, 5: *Oleum autem peccatoris non
impinguet caput meum*. Et dividitur secundum causas
tam ex parte laudantis quam ex parte laudati, ut alii
laudant ut seducant, alii ut sibi lucrifaciant, et alii ut
ypocritice caritatem suam ostendant. Primo modo 30

1. G: Boecii et astronomos tota. 2. CHI: in consideracione; ib. B: quasi punctus superficies. GN: superiores autem terre. 3. angulum. C: Singulum, I: angulum; ib. anguli. C: singuli. 3, 4. I: et nullius anguli quod. M: illius anguli quod pre deserta. 4. GN: quod per. E: quidem per; ib. G: sunt pars. N: correxit. 5. M: habitam. 9. I: sciri esse. 9, 10. EKMO: undique et quoad. G: ubique et quo ad. 11: undequam et quo diuturnitatem. 12, 13. EHILM: undequaque. GNO: undequaque. Unde et. K: undique. 13. GHN: Unde ergo (N: et) subtiliter. L: Unde et. O: Unde ergo; superscript: Cum igitur. 14. C: causa nominis. 15. CEGNO: diffamacionem; ib. B: in die. 16. GIK MNO: signanter dico. 18. EGHILMNO: reputabant. K: reportabant; ib. I: etc. sub ipsis. EGHILNO: etiam sibi ipsis. 19. M: Deum om. 21. EGHILMNO: spectans ad laudem. 22, 23. EGILNO: ipsa enim. 24. C: quod Deus. EGIMNO: Deo om. 25. BEGHILNO: partis utriusque. 26. B: 144; ib. EGHILNO: autem om. 28. B: laudatis. 29. GN: secundant; ib. A: alii sibi. GN: alii autem. D: ut sic; ib. A: lucrificant. 30. ABDGHNO: ypocrite; ib. L: calliditatem; ib. GHIMNO: ostendunt.

1. Boethii De Cons. phil. lib. II, cap. VII (ed. Obbarius p. 36). Cf. Sermonum IV, p. 279. 16. Psalm. II, 4.

scribe cum Herodianis missi ad Christum, ut legitur Matth. XXII, 16 dixerunt: *Magister, scimus quia verax es et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo*; ad involvendum quidem Christum in inconveniens 5 Iudeis vel gentibus prefacionem istam premiserant, sed mendaciter in tercio signo defecerant, cum Deus habet curam de omnibus. Secundo modo scriba Matth. VIII, 19: innuitive laudavit Christum, dicens: *Sequar te quocumque ieris*; et tercio modo legis peritus Marci XII, 32 quando 10 dixit: *Magister in veritate bene respondisti*. Habet autem hoc peccatum rationem fugientis multiplicem; primo in hoc quod Christus detestatus est hoc peccatum opere et sermone: *opere* quia noluit laudari a demonibus quos eiecit, Luce IV, sicut nec ab infidelibus, a cupidis, vel 15 sacerdotibus, ut patet Luce X, Iohannis VI et Matth. XXII. Unde glosa super illud *relictis illis abiit foras extra civitatem* sic loquitur; *quia pauper erat et nulli adulatus, nullum in tanta civitate invenit hospitem sed apud Lazarum receptus est*. Et hec causa mortis sue, quia noluit adulari 20 sacerdotibus, sed propter maioritatem periculi eos acute arguere. Nam omnino oportet quod predicans fugiat hoc peccatum; ideo Apostolus dicit, I Thess. II, 5: *Neque aliquando fuimus in sermone adulacionis, sicut scitis, neque in occasione avaricie, Deus testis est*. Adulans 25 enim est subdolus proditor veritatis, et sic simulator ille ore decipit amicum in necessariis ad salutem.

Secundo potest valere ad detestacionem huius peccati quod adulator est nutrix diaboli, lacte adulacionis ex uberibus venenosis eos nutriens, quod est detestandum 30 officium in barbato. Proverb. I, 10 scribitur: *Si te lactaverint peccatores, non eis adquiescas*, et XVI, 20:

the scribe who promised to follow Christ, and the scribe who said 'Master, thou hast said the truth'.

The flatterer is a cunning traitor to truth.

The flatterer is foster-mother for the devil.

4. H: in om. 5. CEGHIKLMNO: premiserunt. 6. CGN: defecerunt. 7. AEHIKLMO: de hominibus; ib. H: Matth. VIII om. 8. B: juvenis laudavit. I: in uncte (inuncte?). EGLM: inunctive. N: inunctime (sic). O correxit. 9. EKLO: Marci; seq. lac. GN: Matth. 10. A: Habet om. 11. B: fuge. C: fugibilitatis. D: fugilis. 13. B: et sermone opere om.; ib. GN: voluit. 14. B: Luce IV om.; ib. B: sicut patet. EGILMN: ut patet; ib. I: sic nec; ib. I: nec a cupidis nec. 14. 15. B: vel a sacerdotibus. 15. CGIN: Matth. XX. M: Matth. X. 17. KM: sicut loquitur; ib. G: quia est; ib. ADIKM: et om. 19. EGN: Et hoc causa. 20. G: pro maiori periculo. N correxit. 21. M: Non omnino; ib. EKLM: ut predicans. GN: predicans ut. 22. GHNO: hoc om. 23. HIKMO: aliquando fruimur adulacionis sermone; ib. IKMN: in om. 26. B: in om. I: etiam. 27. MN: potest habere. 29. GIMN: veneno sed eos nutriens hoc (GMN: quod) est. H: veneno secundum eos. 30. EGHIKLMNO: barbatis; ib. A: scribitur om. 31. I: 16°.

16. Matth. XXI, 17. 17. Cf. Peraldum p. 311^a. Et in sequentibus per totum Peraldum sequitur autor.

Vir iniquus lactat amicum suum et ducit eum per viam non bonam; et Tren. IV, 3: Lamie nudaverunt mammas, lactaverunt catulos. Est autem lamia bestia crudeliter lacerans catulos quos lactavit; ipsum autem lac innaturale sub pallio alboris, dulcedinis et nutritibilitatis abscondit⁵ frigus refrigerans caritatem, extinguens calorem naturalem in seminibus et inducens sompnum letiferum. Ideo vocantur nutrices Egipti, quarum lac Moyses respuit, locuste comedentes residuum grandinis Exodi X, 5, quia estate prosperitatis cantant et yeme adversitatis mutitate¹⁰ callida extinguunt bonum quod adversitas dereliquit; quia, ut dicit Augustinus super illud Psalmi X, 3: Quoniam laudatur peccator in desideriis anime sue et iniquus benedicitur, est ira Dei magna, ut desit correpcio et assit adulacio; quia ut dicit super illud Psalmi LXIX, 2: Deus in adiutorium meum intende, plus nocet lingua adulatoris quam manus persecutoris.

The flatterer is the devil's agent.

Tercio moveret quod adulator subtilissimus, procurator diaboli, blasphematur in Deum, quia verbo suo verbo Dei contrario iustificat impium; quod Deus non potest facere²⁰ sine sui conversione; ideo nimirum Proverb. XVII, 15 dicitur: *Qui iustificat impium et condempnat iustum, uterque abominabilis est apud Deum.* Unde propter subtilitatem olei quo penetrant etiam ossa fidelium, vocantur adulatores sacerdotes, ioculatores et mercatores²⁵ diaboli; sacerdotes, quia in fine, quando diabolus desperat de sibi rigido, adulator oleo adulacionis dampnabiliter ipsum ungit. Unde super illud Matth. VIII, 22: *Dimitte mortuos sepelire mortuos* dicit beatus Gregorius: *Mortuus mortuum sepelitur, cum peccator peccatorem aggere adula-*³⁰
cionis premit. Tales etiam sunt burdatores vel ministralli diaboli, quia sub summa stulticia que ipsi non sufficit faciunt sibi placencia. Nam oleum detestabile faciunt

Flatterers are called the devil's priests, jesters, and merchants.

1. AD: *ad viam.* 4. C: *lactans.* O: *lacerans.* 5. BCH: *arboris.* G: *albatris.* M: *albaris.* N: *alboris.* K: *albedinis.* ib. O: *et om.* 6. M: *refrigerans.* G: *refrigerans.* N: *desfrigerans.* 7. BCE: *scutibus.* ib. Ekl: *sompnum.* 7, 8. A: *Unde vocantur.* 10. K: *cantat.* 10, 11. N: *mutate callida.* 11. GHMO: *callida.* ib. HI: *deliquit.* 12. ABHLMNO: *illo.* ib. ABCDEHLMNO: *Psalmi 9.* 14. B: *magis.* ib. ACD: *correpcio.* 15. ACDGHKLMNO: *Psalmi LXX om.* 17. B: *adulacionis.* 20. B: *confricatio.* ib. GN: *impertum.* 21. EGKLMNO: *sus.* ib. C: *Prov. X.* 22. I: *iustificavit.* 24. ADGKLMNO: *penetrans.* 28. M: *ungit om.* ib. ABD: *illo.* 29. EHLNO: *sepelire mortuos om.* 31. B in marg.: *Surdator.* 32. ACDGHKLMNO: *ipse.*

12. St. Augustini Opp. IV, 1, p. 131. 15. St. Augustini Opp. IV, 1, p. 867. 20. St. Gregorii Moralium lib. III, cap. XXVII, Opp. tom. I, p. 663.

pulvillum et cervical, ut dicitur Ezechielis XIII, 18 et peccator confidens de isto appodiamiento deflexus ad malum se ipsum illaqueat. Unde Proverb. XXX: *Qui blandis fictisque sermonibus loquitur, rete expandit proximo suo*; delectat enim peccatorem hoc facere in quibus laudatur et non metuitur reprehensor. Est etiam diabolo mercator stultissimus in hoc quod laudat ignarus hominem sibi ipsi, unde quidam:

Quid mihi? me laudas? numquid mihi vendere me vis?

10 Unde simulatur Scarioth qui osculo prodidit Veritatem.

The flatterer tries to earn favour from the flattered

Secundo mercacione perversa nititur adquirere gratiam a laudato, et tamen Proverb. XXVIII, 23 scribitur: *Qui corripit hominem gratiam inveniet postea apud eum magis quam ille qui per lingue blandimenta decipit*; facit enim

15 ut perdat gratiam. Unde tertia stulticia est quod per monetam falsitatis credunt quod licet emere veritatem; et necesse est ut exinde inveniant vanitatem; unde Proverb. XXIV. *Qui arguunt, laudabuntur et super eos veniet benedictio*; quia, ut dicitur Eccles. VII, 5: *Melius*

20 *est a sapiente corripit, quam stultorum adulacione decipi*.

Never has it been more necessary to beware of this vice, especially for the clergy in relation to pope and spiritual superiors

Et ut credo ab origine mundi non fuit sic necessarium et specialiter clericis cavere hoc vicium quam est modo. Superiores quidem, relictas scola Christi, non respiciunt gratis nisi eos qui oleo soli Deo debito, ut dicitur

25 Exodi XXX, 31, unguunt ipsos, ut unus vendicat vocari pater beatissimus potestatis incomparabilis ad ligandum et idem vendicant fratres sui. Et tamen Ysaie III, 12 dicitur: *Popule meus, qui beatum te dicunt ipsi te decipiunt*.

Whoever tells them the truth is taken for an heretic and persecuted as an enemy of the Church.

Tales tamen veridici erunt tanquam defamantes christos 30 Domini, tanquam summi heretici et inimici ecclesie persecuti; et sic contra legem Exodi XXIII, 19: *Coquunt edum in lacte matris*, cum adulaciones vendicant plus

2. B: in isto; ib. M: apposito. GHNO: appodiamiento apposito; ib. AGHILMN: flexus. BD: inflexus. 5. EHLO: hec facere. 7. A: et hoc. I: etiam hoc; ib. EGIKLMNO: ignorans. 8. EGL: quidam metricus. 10. EGHKLMNO: simulator; ib. A: tradidit. 11. I: mercacione om. M: Quinta mercacione. 12. GLNO: 27. 13. B: gravi inveniet. C: grave; ib. M: preterea; ib. GN: apud Deum. 15. 16. II: per momenta. 19. A: veniet laudatio. 21. ABCDIM: necessarius. Codd. excepto K: sic om. 23. K: quidam. 24. B: eis; ib. A: dicitur om. 25. ELN: Evo. 39; ib. vendicat vocari. GN corr. in marg.: vendicat esse. 26. ABGHKLMN: incomprehensibilis. O in marg. addit. 27. B: et illud; ib. GIKLMNO: et cum Ysaie. 28. B: Populus. 29. EGHKLMNO: enim veridici; ib. GN: diffamantes. 29-30. B: defamantes — tanquam om. 31. K: Exod. XXXIII. 31. 32. K: Capiant edum. 32. B: matris cum adulaciones om.

quam fundamenta ecclesie, licet sinistra opera hedorum perpetrent a matre ecclesia alieni. Et revera Proverb. XXIX, 12 dicitur: *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habebit impios.* Et sic videtur hodie plus quam tempore sinagoge. In ablactacione tamen 5 *Ysaac Abraham* legitur Gen. XXI, 8 *fecisse grande convivium*; Christus autem ad magnam instructionem ecclesie fuit a tota trinitate ab adulacionibus ablactatus.

The remain-
seven parts of
the sin of the
tongue.

Quantum ad tertium membrum peccati lingue hominis in se ipsum, communiter dividitur in hec septem; in 10 verbum ociosum vel rumorosum, in verbum indiscrete comminacionis vel promissionis, in multiloquium, scurrilitatem et turpiloquium. Nec sunt ista omnia genera peccati lingue nec ex opposito contradistincta.

1. The idle
word, which is
profitable
neither to the
speaker nor to
the hearer.

Verbum autem ociosum dicitur verbum bonum de 15 genere vel neutrum, quod sine utilitate loquentis vel audientis dicitur propter defectum rectificantis circumstantie; unde Ieronimus: *Qui scurrilitatem replicat et cachinnis ora dissolvit aliquid que profert turpitudinis, non ociosi sermonis sed criminosi reus tenetur.* Cum, 20 inquit Parisiensis, *vir iustus celum sit, et os eius porta celi, non est aperiendum absque causa rationabili vel notabili.* Celum enim non legitur apertum nisi quando aliquod notandum mirabile fuerit subsecutum. Nam Psalm LXXVII, 23, 24 dicitur: *Ianuas celi aperuit et subditur: Et pluit* 25 *illis manna ad manducandum; et Luce III, 21, 22 dicitur quod Iesu baptizato et orante apertum est celum.* Et sequitur: *Et descendit Spiritus Sanctus, et vox Patris audita est.* Et tercio cum beatus Stephanus lapidatus est, Act. VII, 55: *Aperi sunt celi et vidit Iesum stantem a* 30 *dextris Dei.* Sic quando aperitur porta spiritualis, os iusti, debet exire vel manna dulcis consolacionis, vel iudicium gracie spiritualis, vel verbum, unde gracia hominibus

2, 3. K: Prov. 21. 3. I: Principes (sic). 4. GHKLMNO: videntur.
5. II: oblectacione; ib. EGHILMNO: cum tamen. 6. K: cum Ysaac;
ib. ABD: nostri Abraham. 7. C: autem om. 8. B: ab adulacione.
9. BELN: Quantum autem. 10. ACD: ipsum twice; ib. GLMN: hec
quinque. 11. EGM: ociosum ruminosum, HKLO: ruinosum; ib. K:
discrete. 12. H: multiloquio. 13. H: sunt om. 14. B: peccata; ib.
EILN: lingue ex opposito; ib. EGIKLMNO: condistincta. 15. B: bonum
om. 16. C: cachinnis om. G: caphinis. I: chativis. K: cathenis. N:
chachinis; ib. ADEGHKLMNO: aliquid (que om.). 20. K: vel ociosi.
21. Parisiensis. C: per idem. K: parisset (!) vir. 21. AC: portam.
22. ACEILMO: racionabili vel om. 28. H: Et om. before descendit.
32. B: ducis.

18. Peraldus ut supra tom. II, p. 320 De peccato lingue.
Cap. XX, sed non verbotenus.

ostendatur; non rana garrulitatis, vel spiritus levitatis, vel verbum scandalizationis; specialiter cum lingua iusti sit calamus sancti spiritus, ut dicitur Psalmo XLIV, 2. Scriptor autem offenditur, quando calamo suo scribitur quicquam inutile. Secundo artaret linguam ociose loquentis, quod oportet ipsum venire ad examen divini iudicii; nam Matth. XII, 36 dicit Christus: De omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii; cum autem per se datum est ratione utentibus, ut lingua sit organum rationis, cum cuncta que fiunt adducet Dominus ad iudicium, ut dicitur Eccles. ultimo, que ratio possit dari a laxantibus linguam superflue nisi accusatio? Ibi nempe non reddet homo rationem de gestis propriis nisi in laudem vel vituperium; sed per se notum est quod iudex non ascribet ad laudem verbum ociosum pro die iudicii; ideo non restat nisi ut vel lingua sua hic satisfaciant vel dampnentur; non enim exigit lingue ocium sic puniri, sapientia ergo summe mobilis odit ocium.

Consideraret ergo fidelis servus Christi quomodo anima sua sit ab inimicis circumdata, et licet thesaurum contineat preciosum, tamen in vase fictili cuius castris ostium est vocis organum; ideo non debet aperiri nisi ad utilitatem castris et conservacionem thesauri virtutis.

Tercio moveret quod verbis ociosis nedum iniuriatum est Deo et proximo, quibus interim sic ocians utiliter ministraret, sed omnino verba talia sunt aliis occasio ad peccandum. Occasio datur intencione inutili, exemplacione reprehensibili et dissolucione dampnabili. Cum enim ex habundancia cordis os loquitur, patet animum regulantem sic organum ociari, cuius attentio a circumstantibus est inutilis, qui interim debuerunt sibi proficere.

Christ's servant opens his mouth only for his Soul's good.

Idle words give occasion for others to sin.

1. E: non spiritus. 3. A: dicitur om. 4. EGIKLMNO: cum calamo. 5. ACD: quicquid. GILMO: quidquam; ib. 1: et inutile. 6. BCE: ipsam. 8. B: fuerunt. 10. EGHUKLMO: fient adducet Deus. 11. H: in iudicium. 11, 12. BEGIKLMNO: posset dari. 12. Bb: laxantibus linguam suam; ib. BGIKMNO: linguam suam; ib. M: nisi accusando. N: corripit. 13. ELMNO: gestis suis propriis. 15. E: ascriberet. 17. EGHILMNO: satisfaciat vel dampnetur; ib. ELN: Ideo exigit. KO: ideo non exigit. 18. GHKLMNO: nobilis. 20. GMN: Consideret. 21. ABD: ab om. 22. A: tantum in vasi; ib. CD: vasi. 23. M: infra ad. 24. ACD: conformacionem. 25. EGHMNO: ex verbis. 26. B: quibus etiam. 28. ABD: Occasio dicitur; ib. AD: attentione. 28, 29. I: exemplacione enim. 29. L: irreprehensibili. 30. C: animam. GM: animum om. 31. regulantem. GM: autem. N: regulante; ib. BEKL: sic om.

2. Ps. XLIV, 2: Lingua mea calamus scribae velociter scribentis. 11. Eccles. XII, 14.

Et cum stulti quorum infinitus est numerus more simice sequuntur, patent omnia tria membra.

They are themselves not merely venial but in the end mortal sins.

Nec valet dicere quod verbum ociosum non est superfluum vel ad maximum veniale peccatum, quia sic nullum verbum hominis posset esse superfluum, eo quod ymaginativa movendo organum delectatur; que ratio ergo excludendi ab actu maliciam quod peccator letatur, cum malefecerit.

Et quantum ad venialitatem, patet quod omnis ociositas in verbis tracta in consuetudinem non purgata nedum indisponit continue sed finaliter fit mortale. Ideo dicit Eccles. XIX: *Qui modica spernit paulatim decidet*. Quid queso refert navem mergi saxis grandibus vel arena? Ideo, sicut dicit Ieronimus, *si ista parva negligimus, et omissiones ad perpetranda maiora insensibiliter seducti fatue nos paramus*. Patet exemplo scripture multiplici.

2. Words which spread abroad rumours — mostly false rumours — are altogether blameworthy.

Quantum ad verba rumorosa, patet quod sunt omnino culpabilia, cum sint superflua et in maiori parte mendacia; nam intendens istis rumoribus, dimissis necessariis saluti anime, manifeste vincitur, quod plus temporalibus salutis inperpetrandis quam spiritualibus salutiferis est intentus; cum secundum maiorem mentis sollicitudinem et affectionem in verba prorumpitur. Sed constat omnem talem esse dissolutum et sue salutis immemorem.

Item, substantia talium rumorum sonat communiter in alicuius christiani infamiam, que non debet gratanter repeti; ideo nec tales rumores. Culpandi ergo sunt qui fingunt talia; sed et illi qui superflue repetunt talia ut audita, quia ut auditores vel reportatores adaugent scandalosa mendacia et ex talibus rumoribus graves

1. M: more si mel. 2. K: patet per omnia tria. 5. EHIKLMNO: malum verbum. 6. IIKMO: ymaginaria; ib. EL: movendo oculum ymaginaria delectatur. G: movendo organum ymaginatio. N correscit. 7. B: peccatum. 10. EGHKLMNO: in verbo; ib. C: tradita. 11. GI MN: sit mortale. 12. B: paulatim; ib. AD: decidit. 14. B: illa parva. 11, 15. CHIKLMNO: etiam omissiones. 15. EGHKLMNO: perpetranda maxima (K: maiora) insensibiliter seducti ad perpetranda maiora fatue nos. 16. M: exemplo om.; ib. K: multiplicis. 17. C: Exemplum ad. EL: Et quantum; ib. K: ruinosa. GM: ruminosa. 18. B: sunt; ib. B: etiam in maiori. 19, 20. ADEGHKLMNO: dimissis novis salutis. 20. K: inanitate convincitur; ib. CEGLMN: quia plus. 20, 21. EGHKLMNO: temporalis salutis. 21. GHIMNO: in partibus; ib. I: in spiritualibus. 23. B: affectione. 27. GHKMO: ideo tunc tales rumores. I: Ideo cum. N: ideo tales; ib. B: sunt igitur. 29. ADHKO: quia vel; ib. EGHLM: ut om.; ib. GHINO: repetitores. 30. C: talibus mendaciis.

9. Cf. Peraldum: De quinque timendis circa venialia peccata II, 321. 14. Non est Hieronymi sed Gregorii, vide Peraldum I. c.

persone regnorum tanquam scintille in stuppis currentibus defamantur et mentes audiencium inflammantur; et sic gentes et regna altrinsecus perturbantur. Utinam ergo referentes talia nova ferrent cotem, quousque fundaverint, et comperto mendacio proportionaliter punirentur.

By such rumours nations and kingdoms are often thrown into confusion.

Item, cum per se notum sit quod tam affectus quam intellectus rumorosi distrahitur a spiritualibus per attentionem temporalium ad terrena, ipse diligenter pensaret fructum rumororum, antequam ipsos dispergeret; sed fructus illi sunt omnino inutiles ergo et semina.

Pro assumpto scribit Ptolomeus in prologo Quadripartiti, quod *ille est felicior inter homines qui non curat in cuius manu sit mundus*; ymmo sicut terra naturaliter quiescit in infimo, sic creatura rationalis illi opposita quiescit feliciter in supremo. Et sic vere dicitur Sapientie IX, 15: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam et deprimit sensum multum terrena cogitantem*. Quod autem fructus tales sunt seminanti inutiles, patet ex spinis inde insurgentibus; et quomodocumque quis frustra studuerit, non eo minus de necessitate cuncta evenient, et eo peius sollicito quo circa sublunaria inordinate se sollicitat; et propter talia compescenda silencium ordinatur claustralibus. Et propterea beatus Bernardus in de duodecim abusio[n]ibus claustralium ponit audicionem inordinatam rumororum: *Sunt, inquam, iste abusio[n]es: prelatus negligens, discipulus inobediens, iuvenis ociosus, senex obstinatus, monachus curialis, religiosus caudidicus, pannus preciosus, cibus exquisitus, rumor in claustro, lis in capitulo, dissolutio in choro, irreverencia iuxta altare*. Licet autem omni christiano cavenda sit

St. Bernard includes in the twelve abuses of the cloister inordinate listening to rumours.

1. BEGHKLN: *scintillis*. C: *scintillis et*. I: *quam scintillis*. 2. GEN: *diffamantur*. 3. ABD: *gens*; ib. B: *regnum*; ib. GKNO: *igitur*. 3, 4. M: *Ut igitur referentes*. 4. C: *refrenantes*; ib. cotem. EIL: *cotidie*. GNO: *fovent cotidie*; ib. BHKMO: *fundaverunt*. 7. GNO: *ruminosi*. 11. ACD: *scribitur*. 12. M: *est om.*; ib. EHKNO: *inter omnes homines*. 13. C: *cuius viam*. 14. B: *conformiter in infimo*. 15. GN: *quiescit spiritualiter*; ib. I: *in supposito*. 16. C: *corrumpitur*; ib. B: *aggravat*. 17. EGHKLMNO: *multum om.* 18. ENO: *seminati*. 19. EHKLNO: *surgentibus*. 20. H: *studuerunt*. 21. EGHKLMNO: *eveniunt*; ib. C: *que circa*. EGHKLMNO: *quo hunc sublunaria*. 22. BE GHKLMNO: *se om.*; ib. C: *sollicitatur*; ib. M: *et propterea* Ro. IV in de 12; ib. ABD: *propter temporalia*. 23. IK: *simile tantum ordinatur*; ib. ADHILN: *beatus om.* 24. H: *de om.* 25. CEM: *audienciam*. I: *audiencia inordinata*. 29. GM: *lis in campo*. N correxit. 30. AD: *aulem om.*

11. Cf. De Civili Dominio III, 128. 25. Et hunc locum verbotenus invenire poteris in Guillemi Peraldi De Peccato Linguae I. c. cap. XV De peccato amantium rumores. Cf. de duodecim abusibus Trialogum IV, cap. XXXIV, XXXV.

What are only
trifles amongst
laymen, he
regards as
blasphemies in
priests.

3. Indiscreet
comminations
are wicked.

4. Similarly,
indiscreet
promises are
wicked.

indiscreta locutio, tamen precipue sacerdoti, qui debet esse vir evangelicus; ideo dicit Bernardus quod inter seculares nuge sunt in sacerdotibus blasphemie.

Quantum ad verbum indiscrete comminationis, patet quod est odibile et pomposum. Unde, Proverb. XIV, 29: *Qui impaciens est, exaltat stulticiam suam*; et ideo de Christo, qui despicit superbos, legitur I Petri II, 23 quod *cum pateretur non comminabatur*. Secundo tamquam scole Christi contrarium sepit diabolice viam Domini. Scola quidem Christi est timorose deferre honorem 10 Domino vindicanti. Unde Ecclesiastici XIX, 15, 18: *Corripe amicum, antequam commineris, et da locum timori altissimi*; quod facit qui potius vult homines timore Dei resipiscere quam minis hominum. Tercio multa mala ex talibus comminationibus adaugentur; ex inde nempe 15 cor hominis elevatur, preparantur insidie, et proceditur ad malum noviter machinatum. Unde Ecclesiastici XXII, 10: *Ante sanguinem maledicta, contumelie et mine*.

Et conformiter oportet cavere de indiscreta promissione bonorum, quod fit quando propter timorem, devocionem 20 vel commodum quis promittit aliquid Deo vel homini et non solvit; talis enim consciencie proprie parat ense. Unde Proverb. XII, 18: *Est qui promittit, et quasi gladio pungitur consciencie*. Unde Ecclesiastes V, 4: *Melius est non rovere quam post votum promissa non reddere*. Ex 25 quo secundo patet quod sic stulte promittens irritat conditorem, nam tam a diis quam hominibus promissum censetur debitum. Unde Ecclesiastici VIII, 16: *Ne spondeas super virtutem tuam, quia si spoponderis quasi restituens cogita*, et sic ut dicitur capitulo XX: *Est qui pre 30 confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum gratis*. Et tercio ut dixi superius de iuramento, talis

2. C: dicit vere. 4. BC: verba. 5. BC: odibilia; ib. ABCDGN: ut pomposum. 7. ABCD: I Petri III. 8. H: Qui cum; ib. A: tam. 9. BCDEGKLMNO: cepit; ib. EGHKLMNO: viam diaboli. 11. C: vindicandi. 13. A: facit quod; ib. B: qui om.; ib. E: domini. 15. ACD: adaugentur. 16. A: perpetrantur. B: preparatur. H: preparantur in fide. 17. I: novit. 18. C: Maledicam. 19. B: ymmo oportet. 20. B: honorum; ib. G: vel devocionem. 21. MN: aliquid om. 21, 22. B: vel homo non solvit. 23. A: est qui gladio. B: et quam gladio. 24. L: consciencia; ib. C: Eccli. V. 26. B: promittes. 28. I: consequitur debitum; ib. ABCD: Eccli. XIX. 29. FIKLMO: et si spoponderis. 30. B: ut videtur; ib. EINO: cap. 29. 31. B: fusione. 32. EKLN: Et om.

2. Inter seculares nugae nugae sunt, in ore sacerdotis blasphemiae. Bernardus De Consider. II, cap. XIII, Opp. I, p. 756.
4. Peraldus l. c. p. 319. 30. Eccli. XX, 25.

infideliter et fraudulenter solvit votum, cum obligat se ad impossibile siue falsum; unde Proverb. XX, 25: *Ruina est homini devorare sanctos*; id est de voto falso irritare et post votum retractare. Non tamen debet homo implere promissum irrationale, quantumcumque illud solempniter promisit, sed penitere de prima stulticia.

Quantum ad multiloquium specificatum ad locucionem frequentem ex frequentia viciatum, patet quod est culpabilis; primo ex hoc quod omnia tempus habent, et tempus loquendi ac tacendi oportet prudencia moderari; ut patet Ecclesiastes III, 7; ymmo inter loquentes magis loquaces sunt minus utiles in loquendo, sicut secundum beatum Ieronymum: *Inter canes infirmior magis latrat*; unde multiloquium reddit hominem odibilem et infamem, pauciloquium autem libratum recte facit contrarium. Unde Ecclesiastici IX, 25: *Terribilis in civitate sua homo litigiosus, et temerarius in verbo suo odibilis erit*. Secundo multiloquus exponit se frustra multiplici lingue periculo, unde Proverb. X, 19: *In multiloquio non deest peccatum*; et Ecclesiastici XX, 8: *Qui multis utitur verbis ledit animam suam, et in multis verbis invenitur stulticia*. Unde propter defectum attentionis et seminationem diversitatis sentencie, vix talis multiloquus capiet disciplinam. Unde Iob XI, 2: *Numquid vir verbosus iustificabitur?* et Levit. XV, 2: *Vir qui patitur fluxum seminis immundus erit*; quod verificatur de semine verborum discordie. Tercio multiloquus, specialiter deficiente loquendi materia, exponit se mendacio, revelacioni secreti, et sermonibus ociosis. Quoad primum volvi et revolvi scripturam et vidi superbiam, iram, et ocium sonare in bonum, sed mendacium nunquam reperi nisi in malum.

Et revera sicut molaris deficiente blado aerem false conteret et se ipsum, sic loquax deficiente veritatis stramento

5. Loquacity makes a man odious and of ill-repute and exposes him to many perils and leads him to sin.

1. B: infidelitate. 3. ABCDGKMNO: devotare; ib. A: id est om. M: idem de. ELN: id est voto. G: ideo voto. N corexit. 5. H: irrationabile; ib. B: quandocunque. 6. H: promiserit. 7. EL: et ad. 9, 10. GN: tempus habent, tempus loquendi, tempus tacendi. 9. L: et om. 11. K: nam Eccli. 3 ymmo. 12. A: sicut om. 13. EGLMNO: et Gregorium. 15. ABCD: autem om.; ib. EGHJKLMNO: racione facit. 16. GN: in sua civitate. 17. EGHJKLMNO: odibilis est. 18. A: periculose. 19. CEGHJKLMNO: deerit peccatum. 27. HK: Secundo; ib. B: deficientem. 28. EGHJKLMNO: secreta. 29. A: scripturam om. G: in scriptura. 30. IL: et om. 31. A: reperi. B: reperit; ib. ABCD: nisi malum. 32. B: conculeret. 33. L: sic et; ib. stramento. E corr. in marg.: frumento. L: sacramento.

fingeret mendacia. Et cum secreti revelacio propter subtilitatem eius sit magis risibilis ipsa est prolacioni in loquace propinquior; sed Ecclesiastici XXVII, 17. scribitur: *Qui denudat archana amici, fidem perdit.* Unde secreti revelacio computatur inter quinque instaurabilia Ecclesiastici 5 XXII, 27. Fama enim exinde perdita est instaurabilis, ut notatur Proverb. XXV, 9, 10. Vagus ergo et fatuus est sic loquax, quia Psalmo CXXXIX, 12: *Vir linguosus dirigitur in via sua;* et propter verborum paleam sine grano dicitur Proverb. XIX, 7: *Qui tantum verba sectatur nihil habebit.* Ideo ut dicitur Ecclesiastici XX, 5: *Qui odit loquacitatem extingit maliciam;* et Ecclesiastes X, 14: *Stultus verba multiplicat;* et Prov. XXIX, 11: *Totum spiritum suum profert stultus.*

6. Scurrility is more detestable than idle words and loquacity.

Quantum ad scurrilitatem patet quod est detestabilior 15 quam verbum ociosum vel multiloquium, que sunt valde detestabilia, ut patet ex predictis.

Item, iuxta beatum Petrum I Petri IV, 11: *Si quis loquitur, debet loqui quasi sermones Dei;* cuiusmodi non possent esse verba scurrilia, ideo sic loquens loquitur ut 20 non debet. Est enim scurrilitas iocularitas scurrilis vel aliis dissolutis pertinens ad iocandum; et de talibus loquitur Apostolus Ephes. V, 4: *Quod non nominetur in eis turpitudō, scurrilitas aut stultiloquium, que ad rem non pertinent.* 25

Scurrility has as its fruit a laughter which is blameworthy.

Item, fructus scurrilitatis vel burdarum est risus culpabilis; ergo semen. Obiectum enim risus, cum sit quiddam inordinatum atque inutile, indicat errorem ridentis. Unde Eccl. II, 2 dicitur *Risum reputavi errorem.* Debet enim

1. M: *figeret.* EHKLO: *fingeret;* ib. GHKMNO: *secreta revelacio.*
1. AEGHIKLMNO: *entitatem eius.* 2. EGHKLMNO: *visibilis.* A: *usibilis;* ib. B: *illa;* ib. GN: *probacioni.* 4. KMN: *archam amici.*
4. 5. HEKMN: *secrete revelacio computatur inter istam* (EHKLN: *ista*) nam Eccl. XXII. 5. O: *istam;* ib. C: *dampnabilia.* 7. ACDK: *ut notatur om.* 8. A: *et Psalmo;* ib. K: *qua;* ib. I: CXXXIX; ib. ENO: *dicitur: Vir.* 9. CEIKLMNO: *rectius: in terra.* 10. CD: *scrutatur.* 11. B: *Ideo om.* 12. I: *Eccl.* 13. ACD: *Prov. om.;* ib. E: 29. 13, 14. GIM: *Semotum spiritum.* N corr. 17. ABCGHILMNO: *ut patet om.* 19. CH: *modi om.* 21, 22. MO: *debet iocularicos favoris* (O: *foris*) *vel aliis dissolutis pertinens.* Est enim scurrilitas impertinens ad iocandum. EKLN: *debet iocularitas scurrilis vel aliis dissolutis pertinens.* Est enim scurrilitas impertinens ad iocandum. H: *debet ioculatores vel aliis dissolutis pertinens.* Est (ut GI); ib. A: *et aliis.* 22-23. H: *et de — loquitur om.* 23. M: *loquitur om.;* ib. A: *Fph. V om.;* ib. B: *Quod om.* 23, 24. BC (ut Vulgate): *in vobis.* 24. K: *que stultiloquium.* 25. K: *pertinet.* 26. M: *est cūfus.* GN correxit in marg. 27. BHK: *quoddam.* L: *quiddam om.* 28. BC: *Ideo.* 29. ACD: *dicitur om.;* ib. M: *Et debet enim.*

15. Peraldus l. c. cap. XXIII.
huius temporis.

29. Peraldus l. c. De risu

totum tempus vie, cum sit hora incarcerationis, libere expendi in planctu atque formidine, ne excludamur a risu in die novissimo. Ideo ut dicitur Proverb XV, 2: *Os fatuorum ebullit stulticiam*. Fit autem ista ebullitio

- ad ignem concupiscencie, ioculatore tanquam burdatore diaboli fumos vanitatis continue insufflante; unde risus est quasi sonus spinarum crepitantium sub olla ludicrii. Unde Ecclesiastes VII, 7: *Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti*.
- 10 Quintupliciter tamen solet risus dividi; scilicet in risum invidie, perfidie, insanie, vanitatis pure et risum prudentie. Quadruplex risus malus specificatur ab obiecto malo vel modo superfluo, et risus bonus ab opposito. Christum enim non legimus risisse sed ter flevisse; scilicet
- 15 super Lazaro Iohannis XI, super ierusalem Luce XIX, et super humano genere Heb. V. Semper autem flevit peccatum, et sic nos debemus, cum omne opus nostrum sit ex integro defectivum. Ideo redeundo ad illud verificatur illud Proverb. XV, 21: *Stulticia est gaudium stulto*.
- 20 Ridere autem ad bonitatem nostri operis videtur superfluum atque ambiguum; superfluum, quia ad magis nobis utile non ridemus sicut nec sancti. Quid ergo prodest nobis tanta dissolutio? Unde risibilitas sicut mortalitas videtur esse ratione peccati humano generi introducta. De
- 25 ambiguitate patet quod, quantumcumque bonum opus fecerimus, ignoramus si illud sit pene perpetue inductivum. Leticiam autem et gaudium condicionali vel de veritate indefectibili debemus per voces moderate ostendere iuxta illud Ecclesiastici XXI, 23: *Fatuus in risu exultat vocem*
- 30 *suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit*. Scurrilitas itaque est omnino superflua, per unum genus diaboli introducta.

The fivefold divisions of laughter: i. e. of envy, of perfidy, of madness, of vanity and of prudence. Christ is said never to have laughed, but to have wept three times: for Lazarus, for Jerusalem, and for mankind.

1. C: tempus vite; ib. M: incarnationis. 2. K: excludantur. 3. HL: Ideo om. 4. B: stulticia; ib. K: Fit atque. 5. B: immo elatore; ib. EGHKLMNO: ioculatoris tanquam burdatore (O: burdatore). 6. B: infante. C: infante. E: insufflantis. 7. B: ardentium vel crepitantium. GIKLMN: trepidantium; ib. LM: ludicri. 8. K: Unde om. 10. I: et tamen solet. M: Dupliciter tamen. GN correxit; ib. HL: scilicet om. 11. B: ut invidie. EKL: et risio; ib. CEL: infamie; ib. AD: et om. 12. I: Quarto malus. GKM: Quarto risus malus. N correxit. 13. ABDGIKLMNO: ad oppositum. 15. B: sub Lazaro. E: pro Lazaro. 16. BMNO: et om. 16. C: omne peccatum nostrum opus. 18. ABDE GIKLN: ridendo; ib. EM: istud. 20. B: ad om.; ib. GLNO: ob bonitatem. 21. G: atque ambiguum om. 22. GIKMN: rideamus. E: rideremus. 23. C: sicut mortalitas. K: tanquam. 26. K: introductivum. 27. A: esse condicionali; ib. BH: vel om. 28. ACDHKLMO: vices; ib. M: moderare. 29. B: Fatuus quia; ib. ACD: exultat. 30. BC: autem est. 31. H: per vicum. In marg.: alias per unum.

Foul language
is more wicked
than the idle
word, loquacity
or scurrility.

Quantum ad turpiloquium, patet quod est nuncius turpitudinis thesauri anime; ideo est profundioris malicie quam ociositas, loquacitas sive scurrilitas; ideo dicit Apostolus Ephes. V, 3: *Fornicatio autem et omnis immundicia aut avaricia nec nominetur in vobis, sicut* 5 *debet sanctos*; hiis, inquam, tribus turpiloqui in suis conventiculis deturpantur.

Item, turpiloquium nedum inficit loquentem sed proximum allocutum, imaginatio autem cum affectione lata super memorato inducit cum instigatione carnis et 10 demonis ad opus consimile turpitudinis perpetrandum; sicut docet experientia et testatur Aristoteles V Ethicorum. Contra caritatem itaque est sic mentem proximi inviscare. Item, naturale est quod sonus vocis impressus in anima ex consuetudine erubescenciam eciam de valde 15 turpi evacuet; sed ut sic frenum pudicie rumpitur vel laxatur; ideo turpiloquium nocet altrinsecus, cum paulatim malleo diaboli pudor dissolvitur; ideo dicit Apostolus I Corinth. XV, 33: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala*. Sicut enim ignis per appositionem 20 combustibilis irregulariter augetur, sic turpiloquium et specialiter de luxuria. Tales enim sunt de numero illorum quorum sermo, ut dicit Apostolus II Tim. II, 17: *serpit ut cancer*, qui ulcerat carnem fragilem. Caveamus itaque a loquela inordinata, quia omnis talis sit contra proximum. 25

CAPITULUM VICESIMUM NONUM.

The last two
commandments
treat of love
towards our
neighbour in a
more detailed
manner.

Habito octonario numero mandatorum quibus homo dirigitur ad Deum diligendum et proximum tam opere quam sermone, supersunt duo mandata quibus fidelis aptatur profundius ad diligendum proximum suum in 30 mente. Via namque doctrine humane est ab opere ad

1. B: *Exemplum ad*. 2. B: *titulo est*. 4. Codd. exceptis I et N: *Fornicatio aut omnis*; ib. N: *in omnis*. 6. C: *hiis itaque*; ib. K: *turpiloquiis*. 9. A: *ymago namque*; ib. EGHKLMNO: *namque cum*. 10. BC: *memorata*; ib. C: *incastigacione*. 12. B: *sicut dicit*. 12, 13. C: *Ethicarum*. 13. B: *contraritate*; ib. AM: *mentem Christi*. G: *mente*. 14. K: *invisitare*; ib. B: *Ideo naturale*; ib. AD: *naturale sensus*; ib. I: *impressas*. 15. B: *in om.*; ib. M: *erubescencia*; ib. B: *et de valde*. 16. K: *evacuat*. 20. ABDEGM: *colloquia prava*. 21. K: *naturaliter*. 23. A: *I Tim. IV. C: I Tim. II.* 24. ACDO: *quia ulcerat*; ib. L: *caveamus ergo*. 27. G: *de octonario*. H: *octenario*; ib. BCEIKLMNO: *numero om.* 28. H: *et ad Deum*. 30, 31. B: *in monte*. EL: *suum immediate*. N correx. 31. B: *ab corvore*.

sermonem et ab hinc ad cogitationem sed via nostre nature ex prologo primi Phisicorum est vie nostre noticie contraria, que procedens a causa ad effectum plus noscit actus anime causantes loquelam et opera quam
 5 alia ex illis sequencia; *plus* dico quia prius in ordine naturali, cum natura noscit rem sicut est a prima natura naturaliter ordinata. Nonum ergo mandatum sequitur in hec verba: *Non concupisces domum proximi tui; non desiderabis uxorem eius.* Cuius prima pars est quasi
 10 prefacio ad duo mandata sequencia. Domus enim proximi continet uxorem, familiam atque substantiam, et sic vetat inordinatam concupiscenciam uxoris atque substantie; sed quia concupiscencia inordinata uxoris precedit malicia cupiditatem substantie, sicut mandatum de non mechando
 15 precedit mandatum de non furando, ideo statim annectitur *non desiderabis uxorem eius.* Quod autem *radix omnium malorum est cupiditas*, testatur Apostolus I Thimotheo VI, 10, extendendo cupiditatem ad quamcumque affectionem inordinatam boni mutabilis; quod fit, quandocumque in
 20 incommutabili bonum postponitur, quia sicut a bono incommutabili originatur quodcumque meritum, sic a bono mutabili tam subiective quam obiective originatur quodcumque demeritum. Cum enim profectus creature rationalis originatur a prima natura rationali movente
 25 ad bonum libertatem arbitrii; consequens est quod defectus creature rationalis originatur a se ipsa abutente arbitrio, quod nunquam fit, nisi quando inordinate concupiscitur bonum commutabile, hoc est sine ordine promovente ad bonum incommutabile principaliter et finaliter dili-
 30 gendum. Est ergo remedium ponendum contra huius duplicis mandati complecionem *non mechaberis et non*

The ninth
commandment
and its
interpretation.

1. ABD: *quia via*. GHKLMNO: *in cogitationem quia via*. 1, 2. FG HLMNO: *nostre noticie ex prologo*. 2, 3. A: *noticie creature contraria*. BGHLMN: *noticie nature contraria*. C: *est via nostre noticie contraria*. E: *via noticie nostre nature contraria*. K: *quia via nostre noticie*. 3. A: *quem*; ib. E: *effectus*. 4. G: *caventes loquelam*. N correxit. 5. K: *quia plus*. 6. B: *natura ipsa*. 9. LM: *Cuius om. K: eius*. 9, 10. B: *quod prefacio*. 11. GHILNO: *et substantiam*. 12. B: *inordinata concupiscencia*; ib. H: *uxoris atque familie et substantie*. 14. GMNO: *sic*. 17. EGHIMNO: *sit cupiditas*. 19. B: *quando*. 21-23. M: *sic — demeritum om.* 21, 22. EHI: *a bono in naturali*. G: *in bono incommutabili originatur quodcumque demeritum sic a bono innaturali tam subiective quam obiective*. LN: *a bono innaturali*. O: *sic a bono immutabili innaturali*. 24. AD: *originetur*. B: *origitur*. 26. B: *e se*. I: *ex se*; ib. C: *ipsa vel*; ib. BC: *abiciente*. 28. BC: *in ordine*. EGILO: *sine ratione*. 29. ABCD: *mutabile*; ib. B: *et om.*

2. Aristoteles, De Naturali Auscultacione, lib. I, cap. I.
 8. Exodi XII, 17. 31. Exodi XX, 14.

furtum facies. Nam prevaricatio istorum plus sensibilibiter perturbat rempublicam; et hec est ratio quare plus prohibetur tactus inordinati concubitus quam gustus gulosus; *plus* dico, quia magis explicite. Passio enim est vehemensior et iniuria maior.

Every misuse
of the senses
and the mind
is forbidden.

Secundum tamen prohibetur implicite in isto mandato: *Non furtum facies*, sicut et omnis abusus sensus et intellectus vel cuiuscumque visibilis in decalogo prohibetur. Et patet error scribarum depravantium hoc duplex mandatum, quod solum prohibetur cupiditas aliene uxoris cum inordinato signo sensibili, ut osculo vel amplexu. Si enim talis cupido sit legis prevaricatio, et infinitum gravius foret peccatum inordinatus actus anime quam opus ad extra sensibile, multo magis foret intrinseca cupiditas prevaricatio huius legis. Nam providus legislator magis peccatum ordinans totam sequentem maliciam potius prohiberet. Si dicatur quod aggregatum ex hiis sit hic prohibitum, tunc utrumque membrum, et sic concupiscencia mentis.

Item, tunc nullus foret dampnabilis pro quantumcumque ferventi tali concupiscencia nisi signum sensibile consequatur; consequens falsum, cum primum peccatum mortale subiectatur in anima; quo ablato nullum opus extrinsecum est peccatum. Sicut ergo peccatum est originaliter et per se primo in anima rationalis creature angelice, sic in homine; defectus ergo pleni consensus interioris hominis ad faciendum tale facinus est culpandus, sive actus sequatur sive non, ex impossibilitatione vel ab alio prohibente. Sic enim reputat Deus homini ad meritum tale sanctum propositum, licet non sequatur illud opus intentum; opus extrinsecum ergo ex opposito sic erit de nephando proposito.

1. K: *privare istorum*. 5. K: *et om*. 6. GN: *Sed tamen*; ib. B: *in illo*. 7. I: *sic*; ib. BHKLMNO: *et om*, after *sensus*. 8. HIO: *usibilis*. 9. INO: *hoc est*. 10. GILMN: *quia solum*. 12. C: *talis libido*; ib. K: *legis privatio*; ib. K: *in infinitum*. 13. C: *hoc peccatum*. 14. K: *ab extra*; ib. M: *multo om*. 15. K: *privatio*. 16. ACDHIKLM: *maius*; ib. ADEGHKLMNO: *originans*. 17. I: *prius prohiberet om*. 18. G: *si sit hic*. N correxit; ib. B: *licet utrumque*. 20. B: *Item nullus dampnabilis*. 20, 21. GIMN: *quacunque*. 21. GM: *ferventi om*. N addit. K: *ferventi tali om*; ib. A: *talia*. 22. B: *consequitur*. EGHKLMN: *sequatur*. 24. C: *Si ergo*. 25. B: *originalem*; ib. B: *animo*. 26. G: *sic in anima homine*. N correxit. 27. HKM: *est om*. 28. BEL: *impossibilitate*. A: *imposiacione*. C: *imposicione*. HK: *impossessione*; ib. EKL: *vel om*. 29. EGHKLMNO: *ab illo prohibente*. 30. I: *proposicioni*. 31. MO: *id opus*; ib. I: *opus ergo extrinsecum ex voto*. 32. CEGHIKLMNO: *sic est*.

Item, cum mandatum istud sit negativum, omnem hominem obligans semper et pro semper, non videtur ratio quare sic posset modificari, permittendo radicem peccati, quin per idem et quodlibet aliud mandatum 5 decalogi; et subverteretur sensus decalogi, laxis infideliter habenis peccandi.

As this commandment binds every man always and for all time, it may not be altered.

Et licet utrumque testamentum dampnet istam ficticiam, cum primo prohibet nedum inordinatam cupidinem sed etiam cogitationem, Christus tamen singulariter 10 Matth. V, 28 ipsam destruit: *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, non mechaberis; ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est eam in corde suo.* Sic enim dictum est de homicidio, quod ipsum incipit in corde et derivatur 15 per voces ad opus, et similiter censebitur de mechia; unde verbum Christi prohibet visionem mulieris illicitam. Licet inquam mulierem pudice aspicere, cum sit creatura in qua opifex est laudandus; sed non licet videre mulierem ad concupiscendum eam; que concupiscencia tunc finitur, 20 quando pars rationalis creature plene consentit sceleri perpetrando. Istud autem relinquitur puniendum divino iudicio, cuius est proprium corda hominum intueri, et opera sensibilia ex infecto corde procedencia sunt ab homine punienda. Et sic concedendum est scribis quod 25 peccata gravissima contra decalogum non subsunt suo iudicio punienda; ut patet de blasphemia insipientis qui *dixit in corde suo: Non est Deus.* Deus enim infinitum plus punit pena essentiali quam peccator potest puniri ab aliqua creatura. Theologus ergo debet detegere hoc 30 peccatum in corde absconditum et docere quod nemo debet punire opus peccati extrinsecum, principaliter propter questum, quia sicut tempore Christi scribe obscurarunt infideliter sensum decalogi, sic modo scribe pervertunt iudicium, nedum non reputantes peccatum 35 nisi procedat ad actum, sed peccata graviora foventes,

To look at a woman in a modest manner is not forbidden, for she is a creature in whom her maker is to be praised; but she must not be looked at with eyes of desire.

3. A: permittendo om. 4. GN: per illud; ib. CD: et om. 4, 5. K: per idem subvertetur sensus decalogi et quodlibet mandatum decalogi.
5. B: decalogi et om.; ib. B: subvertere. 6. BC: aliter peccandi.
G: hominis peccandi. N correxit. 7. K: testimonium; ib. B: dampnat.
8. K: tamen primo. 9. ACD: sed et; ib. C: simpliciter. I: signanter.
10. AD: ipsum; ib. CGKMNO: destituit. 11, 12. O: quod omnis.
12, 13. GHILMNO: qui concupiscit (O: concupiscerit) mulierem (H: mulieres) iam mechatus est. 13. H: eam om.; ib. EHN: Sicut enim.
17. BC: Licet enim; ib. BEL: inspicere. 20. ABDGHLNO: creature om.
20, 21. I: seculi perpetrando. 23, 24. GMNO: sint ab homine.
HKL: sicut ab homine. 27. M: suo om. 29. ACDEGHKLMNO: ab alia; ib. L: Theologus tamen; ib. HKNO: ergo om. 35. H: ab actu; ib. I: actus peccatum. M: actu peccatum.

Three remedies
against
fornication:
1. exclusion of
voluptuous
thoughts,
2. avoiding
female society,
3. mortification
of the flesh.

actus peccati puniunt precipue propter lucrum. Sunt ergo tria remedia contra mechiam; primum est cogitationis voluptuose exclusio, secundum est declinare a muliebri consorcio, et tertium est carnis maceratio.

Quoad primum patet quod est prima et per se causa declinandi luxuriam. Cum enim secundum Augustinum, libro primo in De Sermone Domini in Monte in tribus impletur peccatum: a suggestione, delectatione et consensu; patet quod exclusa voluptuosa cogitatione excluditur plenus consensus, in quo primo peccatum perficitur. 10

Unde quia Christus voluit excludere etiam remotam occasionem huius peccati, non dixit qui concupiscit mulierem sed qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mechatus est eam in corde suo: In visione inordinata intelligens omnem illicitam sensationem vel memoracionem, per mulierem omnem rem mobilem abusibilem, et per mechiam omnem inordinatam concupiscenciam creature: quis dubitat, inquit Augustinus, omnem malam concupiscenciam recte fornicacionem vocari? Et iste ordo trium graduum temptandi figuratus est in primo peccato persone generis humani, suggestio in serpente, delectatio in muliere, et consensus in virili ratione; ut patet ex processu Gen. III, non quin Eva prius viro peccavit mortaliter, sed persona aggregata tunc primo dicitur peccasse ad dampnationem humani generis, quando peccatum consummatum est in viro totius humani generis principio. Nec est desperandum de pleno consensu, quem Augustinus describit per consensum carnis libidini, ut non refrenetur appetitus illicitus, quin si facultas data fuerit sacietur, nam, ut dicit Scotus, sicut Christus legitur 30

1. ADEG: principaliter propter. 1, 2. HIKLMO: Sunt igitur.
4. EGI MN: mulierum consorcio; ib. ACDGHL: et om.; ib. O: est om.
5. B: prima quam est et. K: est primum. G: est extinctum. 7. L: in libro; ib. B: in de secundum Deum. I: in om. K: de om.; ib. K: in sermone de monte. H: primo de. 8. EKN: a om.; ib. A: commissione.
10. B: primum. 11. B: terremotam. 12. GKLMN: qui concupiscit.
13. ACD: vidit. 13, 14. KLN: concupiscendum tam mechatus. 14. E: tam mechatus est; ib. ACD: eam om. before in corde. 19. G: fornicacionem putari. N correxit. 19, 20. A: modus trium. 20. B: gradum.
O in marg.: generum. 21. M: primi generis humani; ib. B: suggestioni serpente. 22. A: et consensio. L: et assensus. 23. GIMN: nam quia. LO: non quia. 24. B: item primo. 27. B: plene. 30. ABCDHIMO: Scotus om. GN in marg. add.; ib. GN: Christus dicitur excitasse.

7. St. Augustini De Sermone Domini in Monte lib. I, cap. XII, Opp. tom. III, p. 1246. 13. Matth. V, 28. 30. Istum locum in operibus Ioannis Scoti de liberatione a triplici peccato invenire non potui; fortasse alluditur capitulo VIII versionis ambiguum St. Maximi p. 1219.

suscitasse tres mortuos, sic liberat a peccato triplici; scilicet a pleno consensu in animo, a tali consensu cum opere extrinseco perpetrato et etiam a tali consensu cum opere ad extra in consuetudinem introducto. Ista, 5 inquit, figurata sunt in puella leniter suscitata in domo Matth. IX; in iuvene quem imperiosius suscitavit, ut Luce VII legitur, extra portam; et in viro Lazaro quem quatrduanum fetentem cum difficultate suscitaverat, ut legitur Iohannis XI. Cum ergo omne peccatum committitur 10 nude in domo anime vel prorumpit in opere extra portas vel tercio trahitur in consuetudinem, que omnia genera Christus resuscitat, patet quod nulli datur a Christo occasio desperandi. Sed ex hoc quod non sic suscitatur quartum, datur intelligi, quod multi ex indurata malicia 15 finaliter desperabunt, quod peccatum signatur quadripharie, tum propter perseveranciam diabolicam; tum etiam quia, pretereundo trinitatem desperatam, finaliter adheretur diabolo. Et sic intelligitur illud Apostoli I Cor. X, 13; *Temptatio vos non apprehendat nisi humana*. Numerus 20 enim quadratus peccati oppositi quatuor virtutibus cardinalibus facit finaliter perseverare in impenitentia instar diaboli; et illud vocatur peccatum in Spiritum Sanctum, Matth. XII, 11.

No man has occasion to despair before Christ, but many despair from obdurate wickedness.

To persevere in impenitence is the sin against the Holy Ghost.

Sed triplex est difficultas, primo quomodo libertas 25 humani arbitrii superari potest vel cogi a carnalibus tam inferioribus in natura, cum manet illa potestas incorruptibilis, que quandoque est omni natura corporali superior, et per consequens potencia maior. Contra legem autem nature est quod minor potencia superet potiore. 30 Hic sepe dictum est quod potencia intellectus est alterius nature quam potencia corporalis, nec cogi potest ab aliquo, cum gratis vult si vult; et sic de quocumque actu supremo potencie volitive, necessitatur tamen ad

Doubted, firstly whether the liberty of man's judgment can be conquered by carnal things.

Reply.

1. EIKLMNO: sic liberavit. G: laboravit. 2. B: a om. before pleno; ib. I: in anima; ib. C: vel a tali. EHILNO: et a tali. 3. GKMN: operatione extrinseca; ib. KM: perpetrato om. 4. M: introducta. O in marg.; ad extra; superscriptum est: iuxta. 5. C: puella levite. 6. GN: iuvenem. 8. C: triduanum. 10. EGHKLMNO: in corpore. 12. C: resuscitabat. KLN: resuscitavit. 13. H: suscitavit Christum. 15. B: signatum contrarie. HKLNO: signatum; ib. AD: quadrario. C: 4°. H: quadriforis. 16. M: propter om. G in marg. add. 17. ELN: desperatur finaliter et adheretur. 18. B: illud om.; ib. ACD: I Cor. X om. EGHKLMNO: intelligitur Apostolus: Temptatio. 20. LN: oppositus. 23. C: Matth. 22. E: 13. 24. C: duplex; ib. B: prima. 26. B: tam inferioribus om.; ib. L: tamen manet. 27. B: quecumque est; ib. A: natura om. 28. CEGHKLMNO: illa maior. 29. KNO: ut minor; ib. BC: maiorem vel potiore. 30. O: est extinct. 31. B: naturalis corporalis. 32. D: gratis om. 33. B: alio actu; ib. BCILN: supreme.

actum quemcumque elicuerit, non necessitate coactionis vel absoluta, sed necessitate ex suppositione, cum qua stat summa continencia. Quando ergo movetur obiective a sensibili, ipsum virtus inferior cum suis dispositionibus, et primo natura suprema movet et necessitat ad sub⁵ stanciam actus. Ex defectu autem actus est intellectus culpabilis, cum non sit possibile ipsum inordinate velle, nisi ipsemet sit causa deordinacionis huiusmodi tunc vel ante; et sic calculando totum principium movens ipsum est potius quam sic motum. Cum spiritus ut sic¹⁰ inclinatus est impotencior ad impediendum actus huiusmodi, quam ut indisposicione motus est ad actum huiusmodi producendum; quandocumque autem sic indisponitur, necesse est ut originetur talis indisposicio a se ipso; et sic excecans ignorancia cum flexibilitate arbitrii¹⁵ et aliis obiective moventibus est causa prime declinacionis a Deo. Spiritus enim est numerus movens se gratis.

Secondly, when, if ever, consent to the deed is full and complete.

Secundo dubitatur quando est plenus consensus ad opus, et videtur quod nunquam, quando virtus remurmurat; et cum communiter in omni opere illicito viatoris²⁰ sinderesis et ratio naturalis contradicit licencie operis perpetrati, videtur quod in nullo tali opere est plenus consensus peccantis, et per consequens nullus talis peccat mortaliter; nam forte movens extrinsecum excusat in parte et facit opus remissibile. Quando ergo est ita forte²⁵ quod necessitat ad opus, remurmurante agente, videtur

1. B: *quecunque*; *elicuerit*; rectius: *elegerit*. GN: *quicunque voluerit vel elicuerit*; ib. M: *ideo necessitate*. 2. B: *de necessitate*. 3. ABD: *continua*. EGHKLMNO: *contingencia*. 4. ELN: *ipsa virtus*. 8. EH LN: *in causa*; ib. EGHKLMNO: *huius tunc*. B: *huius item*. 9. M: *secundo calculando*. 11. H: *est om.*; ib. H: *ad impotencior*; ib. B: *impeditur actum*. IKLNO: *actum*. 12. B: *ut om.* 13. AK: *huius*; ib. A: *perducendum*; ib. G: *quicunque autem*. MN: *Quantumcunque*; ib. B: *sicut*. 13, 14. I: *autem sit indisposicio*. 14. B: *originetur*. I: *origine*. 15. B: *propositio et sic*; ib. GIKMN: *excecans ignoranciam*; ib. B: *arbitrium*. 16. GILMN: *est causa om.*; ib. ELMO: *previe declinacionis*. GN: *delectacionis*. 17. I: *a Deo om.* 20. H: *viatorum*. 24. BC: *excusavit*. GMN: *extrinsecus*. 25. A: *est om.* 26. O: *quod nunciat*.

21. Synderesis secundum Petrum Lombardum est quaedam voluntas anime naturalis qua naturaliter vult bonum. Cf. loh. Hus Sup. 4° Sent. II, dist. XXIV, p. 297. Cf. Roberti Grosseteste Summa philosophiae ed. Baur, p. 467. Guil. Paris. Opp. tom. I, p. 274: De synteresi vero quod dicunt, quia superior pars rationis est nec in Cain extincta fuit, iam determinavimus qualiter est pars, videlicet quia non proprie, immo ipsa anima est humana secundum essentiam: ex officio autem diiudicandi sublimia spiritualium atque coelestium eisque adherendi atque in se conservandi synteresis dicitur, quasi seorsum divisa ac segregata ab inferioribus atque carnalibus...

quod excusat simpliciter, ne committatur mortale; ut si homo invitus et ligatus occidat alium cum pugno ut motus malleus, videtur quod non censebitur homicida. Cum ergo tanta sit ligacio intellectus et renitencia
 5 rationis, videtur quod non censebitur fornicator, quod multum obviaret decanis in capitulis suis ruralibus.

Hic dicitur quod oportet considerare multa obiecta ad que varie terminantur ratio et voluntas, sic quod ad unum est plenus consensus et ad aliud est dissensus;
 10 et hoc perturbat plurimos. Quando autem quis procedit ad opus extrinsecum sine coactione corporali, censendus est pro tunc plenus consensus voluntatis ad illud opus, licet paulo post interpolatim displiceat. Et sic videtur mihi quod committi potest fornicacio cum continua
 15 displicencia operis pro tempore, quo displicens culpabiliter operatur; ut sagittans vel dimittens molarem dampnabiliter per declive montis habet continue displicenciam in casu pro tempore quo facinus perpetratur. Sic contingit voluntatem imperare sensibus, qui involuti
 20 in delectacionibus moveant organa, sinderesi renitente, et tamen propter defectum originis actus talis est in casu dampnabilis; et sic conceditur quod procurans se ligari ad finem ut sic occidat proximum est nequam homicida, licet pro toto tempore operis faciat ipsum
 25 invite. Et ita contingit in defloracione virginum et actibus multis venereis, ut patet ymaginantibus. Ideo Christus sapientissime preclusit spirituale principium fornicandi et sic decanus consensiendo luxurie mechatur gravius quam fornicarius quem sic punit.

30 Sed tercio dubitatur quomodo consuetudo indisponit hominem ad resistendum malo, cum voluntas potest membris secundum suas virtutes subito imperare; et specialiter cum consuetudo consistens in successione non est pro instanti quo animus fornicatur. Et hic

Thirdly, how
 habit indisposes
 a man to resist
 evil.

1. H: ne committat; ib. B: mortale potest. 2, 3. EGHKLMNO: ut victus malleus videtur. 3. A: videbitur. 6. EGKMN: in causis suis. H: in casis = capitulis. 7. O: multum. 9. CD: et ad om. before aliquid. K: ad aliquid. 10. GKMNO: Quando ergo. 12. K: consensu. 13. BH: paulo plus; ib. AKLN: et interpolatim. 14. B: committit. 15. C: tempore suo. 17. IMN: declivem. EGL: declivum. 18. AG: in casu om. L: cotidie. 19. BC: imperari; ib. I: sensibilis. 20. I: sinderesi; ib. G: renitente om. 22. A: causa dampnabilis; ib. EHMO: contingit censetur. GN: contingit censeri. 23. A: ad funem; ib. B: occidat Christum. 26. H: veneris. 27. B: pansit spirituale. C: premisit spirituale. 28. BCD: decanus in casu. 29. B: sicut punit. 31. HKM: mala. G: malo om. N addit; ib. EM: cum bonitas; ib. K: potest. 32. EGIKLMN: virtutes proprius. 34. B: fornicatus.

multiplicantur conclusiones et queruntur inutiles questiones; ut posito quod fornicans in corde conteratur, antequam sensualitas perficiat opus extrinsecum, quando committitur fornicatio corporalis? non ante contricionem, ut patet ex casu, nec post peccabit mortaliter. Hec est fingendum quod non fornicabitur corporaliter, ut testantur iudices ordinarii tam in fornicatione quam in homicidio.

What habit is.

Hic oportet supponere quod consuetudo vel assuefaccio est naturam esse consuetam ad aliquid, et principiatur ex multis actibus replicatis, et sic consistit in successione intercisa; sed quandoque sumitur pro dispositione derelicta ex actibus replicatis. Oportet secundo supponere quod consuetudo habet magnam vim vel in bono vel in malo, ut patet tam in moralibus quam intellectualibus, ymmo in potencia nutritiva. Ideo vocatur ab Aristotele natura altera. Oportet tertio supponere quod non subiaceat imperio voluntatis nostre pro quocumque signo temporis imperare viribus inferioribus, ut procedant ad actum intendendo, vel remittendo, ut cessent ab actu; patet de potencia nutritiva, sensitiva et intellectiva, nam sepe nutritur membrum contra voluntatem elicitam, et sepe contra voluntatem deest nutritio, et sic sepe contra voluntatem procedit sensacio tam sensus exterioris quam interioris; ut patet de continue vidente spectacula et audiente ludicria. Ymmo intellectus sepe procedit in actum contra imperium voluntatis, et de opere extrinseco possunt homines duci in sompnis sensu intrinseco voluntate sopita.

Aristotle calls it second nature.

Istis premissis dico quod, concesso consuetudinem valde indisponere hominem in casu multiplici, non subiaceat efficacie voluntatis nostre precipere virtuti

1. H: *questiones et.* 2. ABCD: *ut puta posito quod*; ib. EGHKI. MNO: *convertatur.* 4. K: *carnalis.* 6. C: *cum testantur.* 8. B: *quomodo consuetudo.* 9. B: *natura*; ib. I: *ad aliud*; ib. K: *et om.* 10. B: *principaliter.* ELN: *que principiatur.* H: *ad quid principiatur*; ib. G: *sic consentit.* 12. G: *delicta.* N correxit. 12, 13. ACD: *oportet ergo supponere.* 14. B: *bono vel malo.* 15. CDL: *quam in.* 16. GN: *ad Aristotelem.* 16, 17. A: *Oportet ergo supponere.* 17. M: *subiacet.* 20. ACD: *ut om.*; ib. ABCD: *aut cessent*; ib. B: *ut patet.* 21. B: *et om.*; ib. M: *et intensiva.* 22. B: *volucrum illicitam.* 24. A: *tam sexus.* LN: *sensuum interiorum quam exteriorum.* O: *exteriorum quam interiorum.* 25. ABDHIKLMNO: *continente*; ib. B: *in spectacula.* GIKM: *vidente specula.* 25, 26. B: *audiente lucida.* 26. GL: *ludicra.* ib. O: *et intellectus.* 28. I: *in sompnis.* K: *in sompnis om.*; ib. K: *sensum extrinseca.* 30. GKN: *concessa consuetudine.*

16. Aristoteles, De Memoria et Reminiscentia, cap. II: *ὥσπερ γὰρ φύσις ἤδη τὸ ἔθος.*

subdite, ut agat quomodocumque voluerit; quia sic posset precipere virtuti secundum locum motive ut deferat corpus in celum vel quorsumcunque, quantumcunque festinanter voluerit; quod Deo est proprium.

5 Oportet ergo vires anime stare in suis finibus naturalibus, et pertinenter quod consuetudo maior aut minor disponit sive faciliat subiectum ad opus illius consuetudinis, sicut ex frequentia ictuum clavus solidius est firmatus. Ideo studiose servanda est bona consuetudo per frequentiam
10 actuum, ne expiret; et extinguenda est mala consuetudo, preservando a suis actibus, et declinando ad actus oppositos, ut sic natura consuetudine sit adiuta, in quo oportet voluntatem et rationem esse ducem et regulam.

Good habits must be cultivated carefully, bad habits must be broken.

Quantum ad logicam, dico quod consuetudo est
15 quandocumque est aliqua eius pars; ymmo quandocumque relinquitur dispositio ex consuetudine est illa consuetudo in effectum.

Quantum ad conclusionem, dico quod, ymaginato casu et continuata contricione et gracia quousque actus
20 perficiatur, non committitur carnalis fornicatio sed coitus inculpabilis; sicut est de existente in gracia et cum hac in demenciam incidente. Casus tamen talis nunquam vel raro evenit, sed de homicidio foret possibilitas eius evidencior, in quo casu patet ut supra
25 quod tam homicidium quam mechia primo in corde committitur. Omni itaque diligencia custodiendum est castrum anime a mala consuetudine, ut porte per quas intraret ad solium voluntatis; quia hoc servato facinus non dampnabit. Nam in omni iudicio quo quis
30 approbat scelus suum consuetudo firmatur.

Ex istis patet necessitas secundi remedii; fugiendo scilicet consorcia et specialiter tactus mulierum. Ex
priori namque expergiscit voluptuosa cogitacio, et secundo ex illicita concupisencia inardescit. Ideo ponunt

From what has been said it follows that contact with women is specially to be avoided.

1. B: quia sicut. 3. B: celum quoscumque. H: vel quoscumque.
3, 4. BH: quantumcunque om. EL: vel quorsumcunque vel quociuscunque
vel quantumcunque. 5 C: anime om. 5, 6. H: naturalibus parti-
culariter quod. 6. I: pertinenter proportionaliter. 7. BD: faciat.
C: facultat. 8. B: necessarium clavis solidus; ib. HK: solidus.
10. B: et om. 12. natura. BCD: sic nulla; ib. D: abducta. B: adducta.
A: aduincta; ib. B: in quo patet. 13. GN: ac regulam. 15-16. B:
est — quantumcunque om. 15. EI: cuius pars. 16. D: quando relin-
quitur. 22. HM: cum hoc; ib. GIKM: demencia. 27. M: anime om.
GN addunt; ib. O: a om.; ib. BCEGHKLMNO: et porte H: ut (et) om.
27, 28. H: per quam. 29. K: Omnia in omni. 31. HILNO: ex hiis.
M in marg. (ad vocem necessitas): potrybe; ib. K: necessitas et sic remedii.
32. GKLMNO: scilicet om.; ib. EIKN: contactus. 33. K: priori enim.
34. ACD: secunda.

Better to run
away than to
fight.

Instances of
Samson, David,
Solomon.

They were
conquered by
women.

Our clergy
ought to note
the example of
Phineas.

sancti oportere continentes et specialiter clericos esse
recordes in talibus. Contra omne viciū, inquit quidam,
potes expectare conflictum o homo omnisque victor
esse nisi contra solam mulierem, contra quam fugere
expedit, non aggrediendo pugnare. Quis enim Sampsonē
forcior? quis Davide sanccior? aut quis Salomone
sapiencior? et omnes isti ignes libidine sunt accensi.
Presumpcio ergo temeraria videtur aggredi privatos
contactus preter necessarios mulierum. Quantumcumque
itaque senex quis fuerit, debet ab incendio femineo
precavere, communicando si oportet cum femina
circumstanciarum multitudine securante, quia quociens
quis impudice viderit mulierem ad concupiscendum
eam modo quo dicitur, tociens peccat mortaliter, et
infigit clavum mortis in mente profundius. 15

Unde Salomon, Ecclesiastes VII, 27: *Inveni amariorem
morte mulierem, que laqueus venatorum est et sagena
cor eius; vincula sunt manus eius; qui placet Deo effugiet
illam, qui autem peccator est capietur ab illa.* Et propter
istam contagionem legitur Num. XXV, 4 quomodo ex 20
consilio Balaam dimisse sunt mulieres Moabitide Israel,
cum quibus fornicante populo Dominus iussit *cunctos
principes eius suspendi in patibulo contra solem, et de
populo viginti quatuor milia hominum sunt occisa.* Et
utinam nos sacerdotes, et specialiter superiores ordinarii, 25
notaremus quomodo Finees, eo quod interfecit Zambry
coeuntem cum Moabitide, *meruit sacerdotium sempiternum,
et iram Dei avertit a populo.* Et hec ratio quare punicio
huius peccati, et specialiter in sacerdotibus, est tam
expresse commissa pontifici, cuius negligencia est ruina 30

1. I: *oporteret.* 2. EGHKLMNO: *omne om.*; ib. B: *se viciū.*
3. ABD: *potes.* G: *poete*; ib. H: *inflictum.* 3, 4. A: *olim victor que*
esse, BD: *omnisque homo.* EHKLM: *conflictum o homo victorque esse.*
4. G: *solam medicinam mulierem contra qua.* 6. HO: *David*; ib. B:
sciencior. 7. A: *ignis om.* BCDHI: *igne.* 8. B: *egedi* (sic).
9. ABD: *contractus.* EHKLM: *contractos*; ib. H: *necessitales*, K: *necessitas.*
10. LMNO: *quis om.* 11. A: *sed oportet.* 12. G: *circumsatis.*
15. I: *figit.* 17. BG: *mortem*; ib. B: *venator*; ib. B: *sagena.*
10. EGHKLMNO: *istam qui.* 21. CHIKNO: *Israel.* 24. A: *viginti*
milia. 24, 25. K: *Et nunc nos.* 26. K: *notemus.* 27. HK: *coeunte.*
29. HNO: *est causa.*

5. Alluditur Hieronymo. Cf. Peraldum De Luxuria II, p. 14.
Unde Hieronymus: Quid Salomone sapiencius et tamen infatuatus
est amore mulierum. Et p. 27: Nec Davide sanccior nec Samsone
forcior nec Salomone potes esse sapiencior. 16. Cf. Peral-
dum II, p. 23/24: De aspectu mulierum, qui valde timendus est.
27. Num. XXV, 11, 14.

populi. Multiplicantur autem leges de cohabitatione clericorum et mulierum, sed negligencia, remissio vel fraus in sua execucione est occasio sceleris gravioris; est ergo medicina empirica fugere suspecta consorcia
 5 mulierum. Unde secundus philosophus describit feminam quod est incastigabilis bestia, continuum dampnum, humana confusio, indeficiens pugna; vas preciosum et animal pessimum. Nam fortitudo voluptuose concupiscencie facit eam instar fere incastigabilem, nullus enim
 10 femellinus sexus in partu plus patitur, et nullus post partum cicius, frequencius aut irregularius appetit coitum iteratum. Quod autem femina sit obiective continuum dampnum humano generi, patet notanti illam malam feminam aggregatam a prima femina
 15 usque ad novissimam perversam. Et quod sit causaliter confusio humana, patet notanti bella, scandala et alia privata dampna que oriuntur occasione femine maledicte. Unde Blesensis super Iob notat quomodo Sathan non peciit ablacionem uxoris Iob ab eo, sicut ablacionem
 20 substance, prolis et roboris corporalis, sed potius appeciit tanquam medium temptandi cautissimum, quod ipsa remaneat cum marito; et narrando multa exempla tam scripture sacre quam apocrife notat quomodo femina nedum est ambaciatrix et procuratrix sed magistra
 25 diaboli; cum scit et potest subvertere, quando ars deficit seductoris. Ambaciatrices et matres dyaboli sunt precipue deformes vetule ad coitus illicitos mediantes, ut patet ex multis proprietatibus. Unde ad seducendum fuit procuratrix Eva, Gen. III; uxor Iob, Iob II, et uxor
 30 Pilati, Matth. XXVII. Nec obest matri Domini aut sanctis mulieribus, quod de sexu suo sunt adeo scelerate, sicut nec Christo nec sanctis viris obest sed proficit quod de sexu suo sunt pessimi. Non enim vituperatur sexus

Laws against cohabitation of clerics and women are multiplied but are not observed.

Another philosopher's description of woman.

Woman is the cause of all confusions, wars, scandals, and every sort of damage on earth.

Woman is the devil's teacher.

This is not contradicted by the holiness of certain women,

1. H: sibi leges. 2. HKLNO: et om. 4. C: consorcia et spectacula, GN: sed suspecta mulierum. 6. B: incastitatis bestia. 7. C: et vas; ib. I in marg. (wrongly): perniciosum. 9. GHKLMNO: instar ferri. 10. M: femellinus. GN: femininus. O: famelius. 12. GI: coitum in cantum. N: tantum coitum. ELO: cogitum in tantum. 15. HIO: perversa. 18. EGHKLMNO: Blesnensis; ib. C: quod Sathan. 22. CEGHKLMO: remaneret. 23. B: scripture sacre om.; ib. CDEHLNO: quam scripture apocrife. 25. K: et diaboli; ib. HKLM: cum sit. 28. FILN: proprietatibus peccati; ib. ABCD: Unde om. 29. ABCDHO: procuratrix ad. K: procuratrix om.; ib. I: Evam; superscriptum: Adam; ib. I: uxor Iob procuratrix. 30. C: Matth. 21. 31. HILO: scelerati. 31, 32. AD: sic nec.

18. Petri Blesensis Compendium in Iob cap. II. Opp. Migne Patrol. CCVII, 818/19.

for it is not sex
or nature which
is blamed in
women, but
vice.

Woman is
man's
confusion.

Examples.

vel natura sed vicium. Et revera ubi creatura rationalis
conversa est melior, ibi natura eadem perversa est
peior, ut patet de natura angelica. Ideo ista dicta sonant
sanctis feminis ad laudem et gloriam sexus sui. Nec
dico quod sola femina sed vir peius sepe ex feto
consorcio maculat communitatem, licet feminea societas
prohibeatur crebrius et expressius in scriptura; nec
fedat talis societas nisi partem que prius leditur a
se ipsa. Differenter tamen leditur quis ab homine et a
bestia vel alio inanimato sensibili. Nam sepe causa
scandilizatur active occasione data ab homine et non
ab alio sensibili. Et ideo dicit philosophus quod *femina
est humana confusio*; nam Ecclesiastici IX, 8, 9 scribitur:
*Ne respicias speciem alienam; propter speciem enim
mulieris perierunt multi*. Patet hoc in facto Gen. XXXIV
de Sichem, qui exinde rapuit Dinam; de Hoferne
qui ex impudico aspectu Iudith vidue est confusus,
Iudith XVI, De David vidente Bersabee ex adverso sui
solarii, II Regum XI. Et causa nedum est vehemencia
desiderii virilis ad feminam sed impudicus aspectus et
gestus femine temptativus; ut patet Prov. VII, et V 35:
*Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo
guttur eius; novissima autem eius amara sicut absinthium*.
Nam Ecclesiastici XXV, 26 dicitur: *Brevis est omnis
malicia viri super maliciam mulieris*. Et de tali impudi-
cia conqueritur Petrus II Petri, II, 1—3, 13—14,
quomodo clerici introducentes sectas, quos vocat magistros
mendaces, *viam veritatis blasphemantes, qui in avaricia
fictis verbis de subditis negociabuntur*. Et sequitur: *delictis
affluentes, in conviviis suis luxuriantes, oculos habentes
plenos adulterii et incessabilis delicti, pellicientes animas
instabiles*. Utinam hoc non verificetur de clero nostro
effeminato appetente dominium, ut loquitur Ysa. III,
quoad utramque luxuriam veritatis et carnis.

2. EHLNO: *conversa* om.; ib. B: *ibi* om. 6. C: *conviciantem*; ib.
1: *sed licet*; ib. EHLNO: *femine*. 8. EILN: *que et leditur*. 8—9. B:
a se — *leditur* om. ELN: a se ipsa prius. 10. K: *cauda*. GN: *sepe
tam*. 12. A: *dicit* om. 14. GN: *respicias feminam alienam speciem*.
15. K: *in facto* om. 17. K: *qui ex invidia*. HL: *ex Iuda*; ib. A: *ex
vidico*; ib. ACD: *Iudith 6*; ib. B: *vidue est confusus* om. Cf. *Judith XVI, 8*:
Judith, . . in specie faciei suae dissolvit eum. 19. EHINO: *nedum* om.
21. A: *femine temporarius*. D: *anime trapacius* (sic); ib. K: *temptatus*.
22. BEGHLMNO: *enim* om. 23. H: *iltius amara*. 25. A: *malicia
viri* om.; ib. I: *viri super maliciam* om. K: *hominis malicia*. 25, 26. K:
puclicia. 29. HL: *fuctis verbis*. O: *sucis*; ib. C: *negociantur*. EGHK
LMNO: *negociabuntur*. 31. ENO: *incessabiliter*. 32. K: *ut non*.
L: *hoc* om. 33. CH: *ut legitur*. 34. *veritatis*; ita codd. ABCD.

In feminis autem et effeminatis est minor constancia et maior fragilitas ac peculiaris dissolutio quoad mores. Unde Ecclesiastes VII, 29 dicit: *Virum de mille unum reperi: mulierem ex omnibus non inveni*. Nam tempore suo declinaverunt femine generaliter ad bestialitatem. Igitur cum tam ex parte viri quam ex parte femine sit tanto fragilitas et specialiter ad mechandum, patet quod necessaria est elongacio intellectus, sensus et corporis eorum, ne se invicem concupiscant. Ideo dicit philosophus quod femina est indeficiens pugna, nam lapsa proporcione innocencie in quacumque etate propinque fuerint est excellens miraculum, si non peccent. Ideo dicit Ecclesiasticus XXV, 23: *Commorari leoni et draconi magis placebit quam habitare cum muliere nequam*. Nam primi parentes statim post lapsum senserant rebellionem membrorum et erubuerant Gen. III; quanto magis nos adeo fracti et a statu innocencie elongati; et hinc dicitur Proverb. II, 27—29: *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta eius non ardeant; aut ambulare super prunas, ut non comburantur plante eius; sic qui ingreditur ad uxorem proximi sui non est mundus, cum tetigerit eam*. Et Apostolus, I Corinth. V, 6 notat fornicacionem esse morbum contagiosum, dicens quod *modicum fermentum*, cuiusmodi fuit fornicacio predicti Corinthi, *totam massam corumpit*. *Expurgate*, inquit, *vetus fermentum*. Et utinam nos clerici notaremus istam sententiam, et specialiter quoad spirituale fornicacionem cum temporalibus nimium affectatis, de qua loquitur Augustinus, primo libro de Sermone Domini in monte; et beatus Petrus II Petri I, ut recitavi superius. Est autem femina vas preciosum, cum continet et nutrit in lacte carnali sanctam ecclesiam, que est mysticum corpus Christi. Sic enim femina

Woman is of less steadfastness, of greater frailty and peculiar dissoluteness in morals.

Better to live with a lion or a dragon than with a bad woman.

Contact with women is like leaven; a little bit leavens the whole lump.

Woman, however, is sometimes a precious vessel.

1. EN: in feminis aut (NO: et) effeminatis. K: aut et; ib. B: etiam effeminatis. 2. B: peclaris. D: pedicularis. C: peculans. 3. I: Eccli. 4. B: reperit; ib. C: unum inveni. 9. A: ne scilicet; ib. K: Ideo ait apostolus. 10. GHKLNO: nam laxa. 11, 12. AEIKLMNO: propinque fuerit. G: propinqua fuerit. H: propinquum fuerit. 13. A: dicit Ieronimus. C: Ecclus 28. M: dicit Gregorius. 15, 16. H: illusionem membrorum. 17. B: a om. 18. B: cº VIII. 19. EGHKMN: vestimenta sua. 20. EGHKLMNO: super om. 22. GHKMN: non erit; ib. B: tetigit. 24. ELN: quod om.; ib. C: fermenti. 25. H: fuerit; ib. L: Corinthii. 26. C addit (as in Vulg.): ut sitis nova conspersio; ib. H: Et ut nos. 27. K: hanc sententiam. 28, 29. A: multum affectatis. B: affectantis. EGHMN: affectare. 29. B: libro om. 29, 30. GHLMNO: in sermone. 31. K: ut recitavi superius om. 32. M: sanctam Evam. G correxit. 33. I: est institutum.

aggregata gignit secundum partem sanctas virgines et totam sanctam ecclesiam, et secundum aliam partem etiam gignentem semen sanctum dampnabitur. Et dicitur femina secundum aliquam rationem malicie animal pessimum; et illud videtur Ecclesiasticum sentire XXV, 5 capitulo, quando dixit quod *omnis malicia nequicia mulieris*; quia, ut dicit XXV capitulo, *a muliere incitum est factum peccati et per illam omnes moriuntur*.

The third
remedy against
lust is to avoid
pampering the
flesh.

Quantum ad tertium remedium contra luxuriam, patet quod caro laute pasta spumat in libidinem; ideo dicitur metricus,

Luxuriat raro non bene pasta caro.

Unde Ezechielis XVI, 49 alloquitur propheta gentem suam: *Hec fuit iniquitas Sodome, sororis tue: superbia, saturitas panis et habundancia et ocium*. Patet autem huius ratio ex hoc quod caro superhabundans in spiritu et humore semineo neccessario titillatur, ut evacuet superfluum, et specialiter cum assit tanta delectatio in opere expellendi. Deridendus est itaque qui preparat faculas magis ignibiles, ut comburat secundum preciosissima iocalia domum mentis; loquitur enim scriptura quod stimulus luxurie est ignis. Unde Iob XXXI, 12 dicitur: *Ignis usque ad consumptionem devorans*; et Ecclesiastici IX, 9: *Ex muliere concupiscencia quasi ignis exardescit*. Et idem patet ut supra Prov. XXVI: *Est ergo mulier nequam ut olla aquam continens bullientem*; quam ollam ferventem oportet mitigare, aut per aque infusionem aut circumsedentis elongacionem aut per lignorum subtraccionem. Ad quem sensum dicit metricus:

The wicked
woman — in
Proverbs — is
called 'a vessel
of boiling
water'.

Subtrahe ligna foco, si vis extinguere flammam. 30

How to treat
the condition.

Nam Ecclesiastici dicitur secundum ligna silve exardescet ignis. Quoad aque infusionem oportet, iuxta primum

1. L: *aggreta* = *aggregativa*; ib. EGHKLMNO: *gignit* om.; ib. ABCD: *partes*. 3. ABCDGIKLMNO: *semen suum*; ib. GI: *sanctum et dicitur femina*; ib. GHKN: *dampnatur*. 4. C: *secundum aliam*. 6. BI: *dicit*. 7. I: *dicit Aristoteles*; ib. ABCDGHKLMNO: 26 cap. Correxii Vulgate: XXV, 33. M in marg.: *Hic possent mulieres irasci*. 8. O: *moriuntur*. 10. H: *in* om. 11. O: *demetricus*. 15. BCDEIKLN: *habundancia vini*; ib. A: *et ociosum*; ib. B: *autem* om. 17. GHKN: *femineo*; ib. K: *ne evacuet*. 18. BGKN: *et* om. 19. EHLNO: *est igitur*. 20. EHLNO: *igniles*; ib. C: *sensum*. 21. K: *devium mentis*; ib. ●: *legitur enim scriptura pro*; ib. GN: *enim* om. 22. BC: *Iob 33*. 24. MO: *exardescet*. 25. GHKMNO: *istud*; ib. H: *ut* om. 26. A: *nequam* om. 27. ABD: *furentem*, HO: *furentem*; ib. C: *ferventem vel*. 28. C: *et circumsedentis*. 30. Ecclesi. ABCDEGHKLM in codd. sequitur lacuna. LN: Eccli. 5. 32. O: *Quoadque*.

remedium cavere ab affectione intellectus ad actus
venereos cogitandos; et cum intellectus ociari non
debet, oportet aquam sapiencie loco flamme luxurie
candentis infundere, pascendo animam iugi meditatione
5 divinitatis et humanitatis Christi. Quoad eius divinitatem,
cogitando quomodo Psalmista *audivit duo hec semel
locuta a Deo, quia postestas Dei est et iusta misericordia,
quia reddet unicuique iuxta opera sua.* Quoad eius
humanitatem, pascendo animam de contemplacione
10 operum corporalium et operum spiritualium assumpti
hominis, quia Iohannis VI, 56 dicit: *Caro mea vere
est cibus,* et sanguis meus vere est potus.* Et ista aqua
inducet secundam aquam lacrimarum pro commissis
per stimulum huius ignis et pro fragilitate misera in
15 quam incidimus per peccatum. Nam Ysaie XL, 6 vere
dicitur: *Omnis caro fenum et Ecclesiastici stuppa collecta
sinagoga peccantium;* talem autem materiam non est
securum permittere solitariam iuxta ignem.

Quod si tercio apposita fuerit aqua tribulacionis sic
20 lubricis, multum valet quia, cum irascibilis et concupis-
cibilis sint in actibus suis contrarie, illud quod excitat
ad actum unius distrahit ab actu alterius et econtra;
ad quem sensum videtur Salomon dicere Ecclesiastes
VII, 4: *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus*
25 *corrigitur animus delinquentis.* Unde multi ex cautela
distrahendo lubricos provocant hos ad iram, quod si
sit discreta irritatio, ex animo caritative corrigendi
procedens, est cautela laudabilis; quod si quis inordinate
provocat male facit, licet inde bonum proveniat; cum
30 secundum Apostolum, Rom. III, 8: *Non sunt facienda mala
ut bonum proveniat.* Sed certus sum quod tribulacio quam
Deus immittit filiis eos sepe distrahit a peccatis, tum
propter occupationem mentis, tum etiam quia inde
devociore redduntur ad auxilium Domini expetendum,

Let a man's
mind meditate
on the divinity
and manhood
of Christ.

The misery,
with which God
visits men
often prevents
them from sin

4. AK: cadentis. 6. EGHKLMNO: cogitando om. 7. GHKNO:
domino quia. 8. ABCDHIKLO: qua reddet. 9. IM: pascendo humani-
tatem pascendo. 10. GHIKLMNO: corporis. 12. B: Et illa. 14. C:
per stimulum om.; ib. A: in om. 16. M: et om. 18. B: sollicita.
20. GM: multa valet. 21. M: quare illud quod excitat in. 22. GHKN:
in actum. 23. ABCD: ad om.; ib. B: invidetur. 24. B: risus; ib.
C: multus. 25. BC: actus mentis; ib. K: Unde et. 26. EGHKLMNO:
eos. 27. L: caritatem; ib. EHLNO: corrigendi om. 29. A: eveniat.
30, 31. B: mala inde bona proveniunt. 31. C: eventiant bona. HII.MO:
ut proveniant bona. GN: ut bona eveniant.

6. Psalm. LXI, 12, 13. 13. Peraldus p. 27. 16. Eccli.
XXI, 10.

ut notatur Ezechielis XVI. Ociositas et specialiter mentis maxime in lubricis est cavenda; quia non sit luxuria, nisi primo in ociantie animo sit commissa; et ideo conformiter ad Christum, Matthaei V, loquitur ille gentilis philosophus Iob. XXXI capitulo libri sui: *Pepigi fedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine*; et subditur causa, *quam enim partem haberet in me Deus desuper?* quasi diceret, si oculus qui est pars precipua corporis, et mens que est precipua pars interioris hominis, diaboli servicio mancipentur, necesse est ut quolibet pars illius sit obligata diabolo, cum quolibet consequens pars a Dei servicio sit exclusa. Et hec ratio quare sensus tam extrinseci quam intrinseci sunt servandi,

Beware of
looking at
women with
desire.

Inter alios vero sensus extrinsecos cavendum est de lubrico intuitu mulierum, quia magis a longinquo, magis subtiliter et plures differencias percipit de obiecto. Nec solum credendum est intuentis iudicio de sua constancia et sensibili profectu sui intuitus sed iudicio rationis. Nam visio talis spectaculi vel allicit partem alterutram ad concupiscendam illicite, vel species derelictae in memoria excitant eam posterius ad illicite cogitandum, vel constanciam conceptam debilitat, licet non ruperit, sicut ignis denigrat lapidem, licet non combusserit; vel omnino perdit tempus in ocio vel malo exemplo ad magis talibus ludicriis intendendum. Quid queso profuit Eve quod intuita est solam speciem vultus virginis in serpente? Quid profuit Dyne quod egressa est, ut videret mulieres terre Sichem? Quid profuit David quod per fenestram intuitus est uxorem Urie? Et sic generaliter de intuitu cuiuscumque spectaculi, si aspiciens non fuerit ad

2. GHKL: in om.; ib. H: et om. 4, 5. GIMNO: gentilis populus.
5, 6. GKLN: fedus meum. 6. K: meis om.; ib. AEGHIKLMNO: ut
non cogitarem (HLNO: quidem) de virgine; ib. G: quid de virgine.
8. G: desuper: quare debet si; ib. B: quod diceret. K: quasi dicens; ib.
EHIM: oculus meus. 10. AB: mancipetur. EGHIMNO: manciparetur;
K: mancipatur. 11. C: istius. 11, 12. IO: cum quolibet consequens
vars. 12. B: adeo sit; ib. G: est ratio. 15. EGHIKLMNO: magis
om. before a longinquo. 16. GN: subtilitates; ib. B: et om.; ib. C:
differencias. 17. B: credendo. 18. G: sed in. 19. K: visi.
20. GHILMN: concupiscendum; ib. G: species delictae. 22. EGILMN:
acceptam; ib. CEGHIKLN: licet non corrumpit. MO: corruperit. 23. I:
licet non om.; ib. G: combussit. 24. B: non in ocio vel male. 25. HL:
ludicris; ib. EGHKLO: intendendo. 26. EHKLO: sola; ib. EGHKNO:
vultus virginis. 30. M: cuiuscumque scilicet aspiciens. EN: spectaculi
si licet aspiciens. HIL: si licet. 30-1. K: si — spectaculi om.

1. Vide Peraldum l. c. p. 22 ubi citatur Ezech. XVI: *Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae: superbia, saturitas, panis, et abundantia et otium.* 5. Iob XXXI, 1, 2. Peraldus p. 25.

14. Peraldus p. 23/24.

destruccionem vicii spectaculi illustratus; sed talis non videt spectaculum propter delectacionem sed propter detestacionem eius.

Quantum ad auditum, patet quod cavendum est de
5 mulierum secreto colloquio; quia Proverb. VII, 22 dicitur
quod *mulier verba sua facit dulcia, et irretivit iuvenem*
multis sermonibus. Cantus eciam amatorii femine sunt
cavendi, quia inardescunt ut ignis et effeminant audientes;
et per idem verba turpia de actibus venereis et membris
10 genitalibus sunt cavenda.

There is much danger in secret conversation with women as well as in their love-songs. Beware also of lascivious language.

Quantum ad olfactum et gustum, patet quod sepe
faciunt incontinentes *hinnire ad uxorem* proximi impudice,
ut loquitur propheta Jeremie, V, 8. Unde in obprobrium
meretricum legitur earum sententia Proverb. VII, 17, 18,
15 in hec verba: *Aspersi cubile meum mirra, aloe, et*
cynamomo; veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupidis
amplexibus, donec illucescat dies. Et istam artem ungendi
propter talem causam dicitur Mariam Magdalenam
frequentasse, sicut balnea et subfumigationes propter
20 maiorem virorum placenciam dicitur feminas usitasse;
tales autem sunt sufflatrices carbonum diaboli, de quibus
dicitur Iob XLI, 12: *Alitus eius prunas ardere facit*.
Sed primus sensus scilicet visus et ultimus scilicet
tactus sunt maxime precavendi.

Scent and taste also often entice to lasciviousness.

25 Triplex est tactus femine plus detestabilis; scilicet
corea, oscula et amplexus. Cogitaremus autem quomodo
nervi et vasa seminis sunt complexa, sic contexta instar
tele aranee causant ex motu titillacionem per vasa
coitus. Ille ergo qui a remotis pugnaret cum malicia
30 mulieris, frustra, fatue et prohibite sic propinquat.
Cogitaremus itaque quod femina quam sic tangimus est,
nedum pro tempore suo horrendum cadaver putridum,

Beware particularly of sight and touch

The more detestable forms of touching women are in dancing, kissing, and embracing.

Anatomical reasons.

Remedial thoughts.

5. HL: mulieris. 7. K: feminer. 8. B: et amatorii. E: effumant. K: defeminant. 10-11. B: cavenda — olfactum om. 13. I: Jeremie. Unde obprobrium. HO: Jeremie sequitur lacuna. 14. M: earum om. 15. HKM: in hec verba om. 16. H: veni et. 18. I: Mariam magnam. 19. H: sic; ib. A: et om. 20. H: matorum; ib. GHIKMN: visitasse. EL: vitasse. 21. EGKLMNO: tales enim sufflatrices (sunt om.). N: insufflatrices. 22. ABCD: Iob 40. H: om. 23, 24. ABCD: primus sensus et ultimus scilicet visus et tactus. G: visus et ultra. 25. KO: Triplex autem. 25, 26. C: secundum corea. IM: scilicet cora. G corr. 26. H: cogitamus. 26, 27. I: quomodo christiani et vasa. 27. M: vivi et vasa; ib. EGHKLMNO: sic quod. B: sic et contexta. 28. III: ex motu om.; ib. B: titullacionem. 31. C: Cogitaremus ergo.

4. Peraldus l. c. cap. V, p. 25. Quod colloquium mulierum valde sit timendum.

sed in presenti secundum regionem nutritivam intuita vilis saccus stercorum, et, quod infinitum abhominabilius est, in novissimo obiective causans perpetuo dampnum maxime dolorosum. Propter talia verum est illud Ecclesiastici XXVI, 10: *Qui tenet eam quasi qui apprehendit scorpionem*; et illud Ioelis I, 17: *Computruerunt iumenta in stercore suo*. Iumenta, inquit Gregorius, in stercore suo computrescere est homines in fetore luxurie vitam finire, quia Ecclesiastici IX, 10 dicitur: *Omnis mulier que est fornicaria quasi stercus in via conculcabitur*. Nam Psalmo LXXXII, 11 dicitur: *Disperierunt in Endor*, hoc est in fonte generationis, facti sunt ut stercus terre; sed heu Thren. IV, 5 dicitur: *Qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora*.

Of the harm
caused by
harlots.

Ad tantum quidem inter gentiles invaluit hoc peccatum, quod in civilitate ordinatur pro lege de loco, de ornamento et defensione favorabili meretricis, dicendo quod facit ad pacem reipublice et precautionem maioris malicie quod tales femine defenduntur. Sed sic loquens consideraret legem Dei que dictat non esse peccandum minimo peccato veniali pro omni bono possibili. Secundo quot fraudes, furta et homicidia cum talibus committuntur, in tantum quod sacerdotes et alii prius horrentes hanc labem ad cognoscendum suam cognatam vel affinem frontose consuetudinaliter inducuntur. Tercio considerarent exercentes tripudia quomodo Herodias saltatrix decollari fecit Baptistam, Matth. XIV indicans quod capitalis gracia consorcio tali deest. Ideo Eccli IX, 4 dicitur: *Cum saltatrice ne assiduus sis nec audias illam*. Omnes ergo sensus exteriores et interiores frenandi sunt a luxuria et mediis inductivis, et specialiter virtutes non organice ut intellectus cum suis baiulis et voluntas. Et

1, 2. I: secundum regionem nutritivam. 1. ELMN: nutritivam. om. G addit in marg. 2. LMN: stercoris. K: fons stercorum; ib. E: et infinitum. 3. GN: perpetue. 5. I: XXVIII. 6. C: ut iumenta. 8. GN: quia om. 10. HIK: Nam om. 10, 11. B: Psalmo dicitur. C: Psalm. 80. K: 85. 11. K: disparuerunt. O: disperigerunt; ib. O: in fecem. 11-12. K: hoc — generationis om. 13. ACD: dicitur om.; ib. ABCDEGIKLMN: in om. 14. B: tantum odium; ib. O: inter gentes. 15. L: de ordinato. 16. H: et om. 17. B: precautionem. AEHLN: precautionem; ib. A: maioris om. 19. K: consideret; ib. GN: non est. 20. ABCD: peccato om. K: pro minimo peccato. 21. GLN: et om. 23. AD: ad cogilandum. 24. H: frontose; ib. I: consuetus. M: consuetudinis. El: consuetudines; ib. M: Tercia. 25. ILN: decollare. 26. AD: capitalis. 28. B: Cum — sis om. 29. H: fraudati sunt; ib. B: a om. 30, 31. GN: non arogante (sic). 31. K: Et om. after voluntas.

7. St. Gregorii Mor. lib. XXIV, cap. VIII. Opp. tom. II, 294. Cf. Peraldum l. c. p. 14.

ad hoc valet ista medecina triplex, precipue circumspecta
 corporis maceracio et loci et persone cum qua peccaretur
 declinacio, et omnino virtutis tocius cognitive assidua
 et sancta occupacio, cuiusmodi sunt devota oracio,
 5 exemplorum bonorum et scripture meditacio, et ad
 audiendum vel dicendum verbum Dei applicacio. Ociositas,
 inquam, est mater immediata huius facinoris. Debemus
 itaque cavere a colloquiis ociosis instar matris Domini,
 quam *cum festinatione* legitur Luce I, 39 ad salutandum
 10 Elizabeth abiisse. Ad quem sensum precepit etiam
 Christus apostolis Luce X, 4 *per viam* predicacionis
neminem salutare, sed sine contactu de mundialibus vel
 personarum accepcione veritatem evangelicam predicare.
 Veritas quidem evangelica est et fides ecclesie quod
 15 periculum spirituale plus cavendum est quam corporale,
 quia bona virtutis sunt plus affectanda populo quam
 bona fortune vel nature; et per consequens prelati debent
 predicare constanter populo quod optima medicina ad
 pacificandum rempublicam est extinccio utriusque luxurie.
 20 Si, inquam, leges hominum prohibent quod deferantur
 arma defensiva et invasiva propter suspicionem pertur-
 bacionis in populo, quanto magis meretrices et clerici
 prohiberentur gerere signa peccati ut sunt meretricia
 ornamenta.

Remedies
 against lust are
 mortification of
 the body,
 virtuous
 occupation,
 prayer, &c.

Avoid idle
 conversation.

25 CAPITULUM TRICESIMUM.

Decimum mandatum sequitur in hec verba: *Non
 concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius,
 non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec
 omnia que illius sunt.* Et ille textus, ut patet in principio
 30 capituli proximi, dividitur in tres partes. De prima parte
 que est prohemium duabus sequentibus et de secunda
 in qua precipitur quod *non desiderabis uxorem proximi*

The tenth
 commandment,
 divided into
 three parts,

1. LN: *ad hoc patet.* 2. B: *maceracio loci.* 5. ABDEGHILMN:
bonorum et om. 6. GHILN: *vel docendum.* 7, 8. L: *Debemus in-*
quam. 8. ACL: *mater Domini.* 10-12. H: *Ad quem — salutare om.*
 10. BGKN: *precipit.* 12. ABDEGKLNO: *contractu.* 14. K: *fides om.*
 11, 15. B: *quam periculum.* 17. BCEGHILMNO: *bona fortuna.*
 18. L: *quod est . . . est.* 19. GHKMNO: *pacandum.* 20. C: *prohibent*
et defendunt; ib. I: deserantur. 23. GLN: *prohibentur.* 23, 24. B:
sint meretricia ordinata. 23. O: *meretricia.* 24. A: *inordinata.*
 D: *ordinata.* 27. AHLNO: *rem proximi.* 29. G: *sunt. Ille; ib. E:*
iste textus. 31. K: *duabus — secunda om.* 32. B: *in om.*

one of which
has still to be
considered.

tui expeditum est in capitulo precedenti. Ideo superest exponere terciam partem in capitulo isto finali. Notando primo quod omnia ista tria pendule in quodam involuacro exprimuntur ad denotandum quod omnia mandata, et specialiter hec duo de fornicacione duplici sunt connexa; ⁵ quandocumque enim quis preponderat temporalia supra sponsum ecclesie iam *mechatus est in corde suo*; ut dicit Veritas, Matth. V, 28 et exponit Augustinus in De Sermone Domini in Monte, libro primo; et sic loquitur scriptura de fornicacione, Ieremie XIX et Ezechielis XVI. ¹⁰ Nec sequitur ex ista connexione quod mandata non ponunt in numerum, quia satis est quod rationes et mandata secundum sensum primarium sint distincta. Ut aliud ad literam est concupiscere uxorem proximi, et aliud est concupiscere cetera eius bona, et tamen ¹⁵ implicite quicumque concupierit ad abusum quecumque bona ecclesie, implicat abusum cuiuscumque coniugis fratris sui. Sicut enim iustus utitur quocumque usibili in dilectione confusa debita, sic iniustus abutitur quocumque suo usibili in dilectione confusa indebita. ²⁰ Usus tamen est quoad melioracionem extensior quam abusus quoad dampnificacionem; non enim dampnifico vel ledo astrum vel eciam mulierem eo ipso quo ipsa abusus fuero; cum contingit abuti femina etiam opere coitus cum hoc quod ipsa exinde sit melior, manente in ²⁵ animo celibatu. Abusus autem semper inficit abutentem; et patet quod hec duo mandata tam inter se quam cum aliis sunt connexa; multi enim sunt abusus preter carnales coitus, ut patet de inordinata concupiscencia cordis que consequitur ad quodcumque mortale. ³⁰

The last two
commandments
must be
considered
very carefully.

In istis itaque duobus mandatis oportet viatorem diligenter precavere, quia in illis dyabolus specialiter luctatur cum homine. Et Ephes. VI, 12 dicit Apostolus:

1. A: *tui* om.; ib. EGKLMNO: *expositum*; ib. K: *est* om.; ib. ABCD: *capitulum* (in om.). 2. IK: *Notandum*. 3. HIK: *illa*. EGLMN: *ista* om.; ib. K: *tria* om.; ib. C: *pendule* om.; ib. K: *quodam volumine*. 6. KMNO: *quantuncumque enim*; ib. BCDEGHKLMNO: *preponderanter amat*. 8. H: *De* om. 10. ABCDHIMO: *Ieremie*; sequitur lacuna. G: *Ieremie* om. N addit. 11. GN: *ex ista* om.; ib. B: *conneccio*. 13. BK: *sunt*. 15. K: *est* om. 16. I: *concupierit* om. 16, 17. C: *quecumque* — *abusum* om. 17. B: *abusus*. 18. K: *visibili*. 19. CI: *delectacione confusa debita*. AC: *concessa debita*. 20. K: *visibili*; ib. C: *delectacione*. 21. K: *Visus*; ib. B: *melioracione*. 22. B: *dampnacione*. 22, 23. B: *dampnificacio vel*. 23. B: *quo ipsa* om. E: *ipsa* om. 24, 25. EHKLMNO: *tempore coitus*. 25, 26. MN: *manifeste in animo*. G correxit. 28. K: *propter*. 29. K: *de* om. 31. GN: *oportet videre viatorem*.

Non est nobis colluctacio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum. Manus autem dyaboli habet quinque digitos in luxuria duplicatos; quorum primus
5 *quinarius est corporis voluptuosa nutritio, quoad oculum deliciosa ornatio, quoad auditum turpis corruptiva locutio, quoad olfactum corporis et stramenti aromatizacio, et quoad tactum in stramento molli et calido morosa et ociosa pausacio. Per talia enim dyabolus paulative inducit*
10 *sibi subditum ad actus illicitos plus sinistros, qui sunt simplex fornicacio, virginis defloracio, ad thorum alienum accessio, consanguinei vel affinis deturpacio et innaturalis sexus abusus; unde quinque cautele dyaboli ad ista quinque genera luxurie sunt ad manus superioris dyaboli.*
15 *Sed dirumpamus vincula prioris quinarium et secundus quinarium non nocebit. Et de ista lucta manus dyaboli exponit Parisiensis illud Psalm. XXXVI, 32: Considerat peccator iustum et querit mortificare eum. Dyabolus enim, peccator maximus, nititur hominem quem in lucta deiecerit*
20 *strangulare, sed de luctante viriliter dicitur: Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius. Deus enim et cives celestes attendunt pugnam et luctam nostram continue quasi principes ad spectaculum assidentes; unde Apostolus I Corinth. IV, 9: Spectaculum facti sumus*
25 *mundo et angelis et hominibus. Debemus itaque vinculum dileccionis et superbie primo dirumpere, cum Psalmo XXXV, 12 scribitur: Non veniat mihi pes superbie, et manus peccatoris non moveat me. Nemo enim stat fixus contra dyabolum nisi in cogitatione humili profundatus.*
30 *Ideo debemus cavere de lucta dyaboli quoad mundum;*

as in them the devil specially struggles with men.

Guilelmus Peraldus' interpretation of the devil's five fingers.

3. K: Manus enim; ib. CI: habent. 5. M: quinaris; ib. I: nutritio om. 7. C: corporis vana. K: corporis sacrati. 8. AD: instrumento. IKM: et sacramenti. GH: in sacramento. 9. H: paulatim. 13. MN: ad illa. 14. manus; sequitur in codd. AD: subtilioribus commercionibus mercandi et hoc habet auriculare ad . . . quem locum p. 456, lin. 16/17 invenies; ib. GM: superiores. 15. C: sinistri oris; ib. EGHKLMN: superioris quinarium; ib. EGHLMN: et om. 17. K: ponit. 18. K: mortificare illum. 20, 21. EN: Deus non. H: Deus autem. 21. M: dereliquit eum. 22. GN: accedunt. 23. B: ad spectaculum assidentes om. 26. A: affectionis superbie. GKLMNO: affectionis superbie. H: affectiones superbie. 27. H: scribitur om.

17. Peraldus ut supra tom. II, tract. III, Pars II, cap. II, p. 15: Quinque digiti in prima manu sunt quinque species gulae, quae notantur in hoc versiculo:

Praepropere, laute, nimis, ardentem, studiose.

Quinque digiti in secunda manu sunt quinque species dicte, 20, Psalm. XXXVI, 33.

How the devil
struggles with
the secular and
the spiritual
branch of the
Church.

luctatur enim dyabolus cum utroque brachio ecclesie, sed tollerabilius cum brachio seculari; hos enim excitat ad rapinam vel furtum, hos ad iniustas tallias vel acceptiones retributionum, hos ad usuras vel fraudes mercancium, hos ad placitationes et avaras acceptiones munerum, et hos ad fraudem ministrandi in substantia operis vel fraudacionem temporis. Omnibus enim istis quinque implicat peccator dyabolus prepositos et operarios brachii secularis. Et quoad spirituale brachium, patet quod in manu sua nimis monstruose multiplicat digitos: 10 Primo, inquam, habet latum pollicem simonie, secundo habet indicem edificantem syon in sanguinibus, promovendo consanguineos et affines, tercio habet medium longissimum atque fortissimum ad pecunias secundum fallaciam censure ecclesiastice extorquendum, quarto 15 habet medium ad ministerium sacramentorum subtilibus adinvencionibus commercandum, et quinto habet auricularem ad subtilibus, privatis, et dolosis sermonibus possessiones ecclesie ampliandum. Istis enim quinque digitis monstruose manus dyaboli est utraque pars 20 ecclesie colligata et miserabiliter suppressa. Quintuplex enim cautela dyaboli ad hec quinque est quintuplex digitus manus sue, et quotquot consuetudines ad ista imprimit, tot nervos et ligamenta ad digitos istos habet. Nec dubium quin inordinata affectio temporalium sit 25 materia cuiuslibet talis nexus. Concupiscencia ergo qua inordinate concupiscitur bonum proximi contra hoc ultimum mandatum decalogi est ligamentum in nobis, quo manus dyaboli luctantis nobiscum tantum infigitur, sic quod tollendo istam omnium malorum radicem, 30 cupiditatem, et dyabolus non inveniet super quo posset in nudo christicola manus infigere.

1.—2. I: brachio — cum om. 2. C: hoc ad (sic et in seqq. lin. 3, 4, 5, 6).
3, 4. ELN: talias vel talias retributionum. 4. B: et fraudes. 6. GMN: ministrans. 7. ABCD: fraudacione temporum. H: fraudacione. 8. G: quinque om. HN add.; ib. GHNO: peccator diaboli. 10. GHKMNO: implicat. 11. simonie. GN in marg.: Symone. 13. GN: affines et conjines. 14. B: et fortissimum. 14, 15. MN: secundum censuram et fallaciam ecclesie (N: ecclesiastice). G: secundum censuras et falsas ecclesiastice. 15. K: fallacias; ib. C: extorquendas. 16. ABCD: medicum; ib. A: sacrorum; ib. K: subtilius. 17. B: mercandum. HIO: communicandum; ib. EHLMN: quintum habet. 18. A: auriculare a subtilibus; ib. K: subtilius et; ib. HO: et privatis. 19. AD: ampliandi. 21. EGI LMN: miserabiliter suspensa. 22, 23. I: ad hec quintuplex digitus. 23. C: quotquot confusiones. M: et querit quot. 24. G: tot remus. 25, 26. EILMNO: sit mala. 26. EHILNO: igitur; ib. L: quia. 31. ABCD: cupidinem; ib. M: et om.; ib. B: non om.; ib. KNO: invenit; ib. EHKM: possit. 32. AD: mundo.

Dyabolus tamen docet utrumque membrum suum
excusaciones fingere in peccatis. Dicunt enim potentes
seculi quod ratione diviciarum pascuntur laucius, ornantur
solempnius, attenduntur honoracius, subditi castigantur
5 securius, et omnino Deo et ecclesie per hoc servitur
copiosius. Et omnia ista quinque possunt contingere, si
potentatus non servit suis diviciis sed econtra. Tunc
enim servit suis diviciis, quando ipsas cum suis fomentis
plus diligit quam virtutes; cuius affectionis eminencia
10 indicatur ex opere. Aliud autem brachium geminat super
hec quinque in ypocrisi et blasphemia alias quinque
excusaciones, in quibus populus excecatur. Dicunt enim
quod ex hinc Christus, cuius vicariam gerit episcopus,
redditur honorabilior apud vulgus, devocio populi in
15 Deum accenditur; et hec sacerdotalis evidencia in
sacerdotibus legis veteris exemplatur; quarto ecclesia
redditur exhinc sufficiens ad secularibus qui alias
ipsam contempnerent resistendum. Quinto clerus fit ex
hinc copiosior, fructuosior et occupacior undique
20 prodessendo. Sed omnes has hereses destruxit Veritas
in sua conversacione et multiplici sermocinacione; sed
istorum et specierum digitorum dyaboli tractatus specialis
et proprius exspectat alibi locum suum. Alii subtilizant de
lucta diaboli, quomodo dividitur in quinque cautelis
25 correspondenter ad luctam hominis, quibus facit socium
in pedibus cespitare. Alii autem dividunt brachium et
manus secundum anathomiam spiritualem ulteriorem,
captam ex speciebus culparum et criminum ad induccionem
dyaboli concurrerunt. Sed satis est predicta grosse
30 concipere pro intellectu scripture et declinatione periculi
culpe. Certum quidem est quod dyabolus cum exercitu
suo diviso in principes et potestates quoad regnum

How the devil
teaches his
followers to
make excuses
for their sins.

Christ's
example and
doctrine refute
such excuses.

1. ADEIKLMNO: membrorum suorum; 4. H: accenduntur ornacius.
4, 5. H: castigantur severius. 7. B: serviverit; ib. GHKLMNO: suis
om.; ib. B: contrario. 7—8. G: sed econtra — diviciis om. N in
marg. addit. 8. INO: suis om. before diviciis. 9. EL: nam eius affec-
cionis. 11. K: et om. 11, 12. EGHKLMNO: aliasque excusaciones.
14. B: redditur honor. GHKLMNO: honoracior; ib. GKMNO: vulgum.
15. ABD: attenditur; ib. B: et he. EHLNO: et hoc; ib. EHLN: eminencia.
16. E: exemplat. GLN: exemplavit. 17. BEGHKLMNO: a secularibus;
ib. C: qui vel. GHKO: qui aliquando. EL: qui quandoque. 18. BEG
HIKLN: Et quinto. 19, 20. IM: Unde est prodessendo. 21, 22. N:
Sed istarum. 21—23. GK: Sed istarum quinque (GO: et) specierum
diaboli expectat proprius tractatus locum suum. 22. B: specierum
om.; ib. EGHILMN: digitorum om. 22, 23. EIM: specialis et om.
23. EHLN: expectat proprius tractatus locum suum; ib. EHLNO: alibi
om. 24. N: quinque om. 26. G: conspiciare. 27. BC: anathomias.
30. B: et de. 31. GIKMO: cuiuscunque culpe; ib. HI: Certum tamen.
EGKLMNO: Certum est tamen. 32. ELN: divisus.

The hardest struggle with the devil is caused by inordinate desire of worldly goods.

How detestable this desire is may be shown by 1. Christ's poverty which we should follow;

2. by justice, nature, and experience;

3. by the heavy punishment entailed by it. Christ as man was the poorest of men;

His example was followed by the apostles and their disciples.

And ought to be followed by the clergy.

suum qui mundus dicitur regit proportionaliter membra sua, ut dicitur rex eorum; et luctando cum membris Christi maxima lucta temptationis, ymmo tota quam in eis invenit est per affectionem inordinatam temporalium introducta.

Ad cuius detestacionem valent hec tria. Primum pauperies Christi, quem oportet nos sequi in opere, in verbis et in membris suis Christianis posteris exemplata. Secundum est maneries mundi cum suis partibus, quem iusticia, natura et experientia docent non tantum diligere. Tercium est series puniendi; cum ille qui cuncta inordinata punit ad regulam, pro inordinata affectione temporalium magis punit.

Quoad primum, quod est Christi pauperies, supponendum est hic quod *Christus in conversando fuit homo pauperrimus*; quod et docuit vocibus utriusque testamenti sibi debere competere. Ad cuius exemplum apostoli et eorum discipuli servarunt paupertatem; que cum fide de divinitate Christi nobis insinuant quod status pauperiei est perfectissimus viatori. Aliter enim omnipotens, sapientissimus et maxime dilectivus non eligeret hanc vitam ut exemplar perfeccioribus eius vicariis imitandam. Cum igitur debemus sequi ipsum quantum sufficimus, videtur quod nos clerici debemus sequi ipsum in facili paupertate. Unde quoad convivia Christi, de quibus exempla capimus ad potentes seculi convivandum, patet quod quicumque convivaverit proximum, et non sub forma elemosine et operis misericordie, ut sic peccat; multo magis qui alia intencione consumit patrimonium Crucifixi. Nam quicumque dederit fratri suo vescibile, postpositis honore Dei et utilitate ecclesie, habet oculum obliquum, et per consequens *totum corpus tenebrosum*. Non est

3. C: *tota om.* 6, 7. GHKMNO: *Primum scilicet.* 7. H: *pauperes*; ib. ACD: *quam oportet.* 8. B: *membris propriis.* EGHLMNO: *verbis propriis et membris suis.* 9, 10. INO: *quam iusticia.* 11. BHK: *INO: Et tercium*; ib. B: *ordinata.* 14, 15. K: *Ad primum.* 15. HKN: *in om.* 16. B: *quod sic.* 17. AB: *et apostoli.* 18. ABCDE: *pauperiem.* 10. B: *est status.* 20. A: *enim om.*; ib. BCDEHLO: *omnipotens et.* 21. AK: *episcopus et sapientissimus.* N: *optimus sapientissimus*; ib. BCDGKLMN: *dilectus*; ib. C: *hanc om.* 21, 22. G: *ut eligeret hanc vitam.* 22. G: *exemplar om.* N addit. 23. BCEGHKLMNO: *Cum ergo*; ib. ACDGN: *sequi Christum.* 26. I: *ad convivandum.* O correxit. 27. EGHKLMNO: *proximo.* 27, 28. G: *forma ecclesie.* 29. I: *magis quam qui.* 30. HKNO: *postposito.* 32. ABDEGKLNO: *corpus operum tenebrosum*; ib. BN: *est om.*

15. Cf. Iohannis Wyclif Conclusiones XXXIII sive de Paupertate Christi. Opp. Minora p. 19. 23. Iob I, 5: Cum in orbem transissent dies convivii.

enim alleganda dispensacio apud Deum aut liberalis distribucio apud proximum, nisi detur distribuibile ut oportet. Unde dicitur a mundialibus quod exinde convivant proximos, ut mutua caritas augeatur, ut status magnifici ad defensionem ecclesie timeatur, et ut pauper vel spiritualiter vel corporaliter elemosinarie pascatur. Nec dubium quin contingit licite convivare; cum proles Iob orbiculariter se reciproce laudabiliter convivavit, ut patet Iob I, 4, 5. Sic Thobias, ut patet capitulo secundo. Immo Christus interfuit nupciis, Iohannis secundo, et multis conviviis, ut patet de Mattheo et Luce, de prandio Marthe, Simonis et Zachei, ut patet Luce X, VII et XIX. Certum est autem quod Christus non interfuisset illis conviviis nisi forent laudabiliter virtuosa.

Postposita itaque superfluitate vescibulum cum pompa seculi et comitiva inhabili licet secularibus convivare. Hoc autem videtur mihi alienum a clericis, quia omnia bona cleri sunt appropriate pauperum: unde Bernardus, quarto Florum, capitulo quinto: *Facultates ecclesiarum patrocinia sunt pauperum*; et sacrilega eis crudelitate subripitur quicquid sibi ministri et dispensatores, non utique domini, ultra victum et operimentum accipiunt, ideo dicit quod *res pauperum non pauperibus dare crimen sacrilegii esse dinoscitur*. Res itaque pauperum sunt pauperibus erogande; unde aliquid exinde subtrahere omnium predonum crudelitatem superat. Nunc autem dicitur habundare in festis clericorum, qui debent esse procuratores pauperum, ciborum superfluitas et delicias, vasorum sumptuositas et curiositas, et omnino convivorum inhabilitas. Si ergo ballivus terreni domini reddet rationem de bonis que prodigaliter consumpserit,

The clergy's goods are the goods of the poor,

and, except food and raiment, ought to be returned to them. Not to do so surpasses the cruelty of highwaymen.

2. KNO: *erga proximum*; ib. ADN: *distribubile*. B: *distribubile*. C: *distribubile*. 2, 3. G: *ut patet*. 3. GMNO: *quoniam exinde*. 4. AD: *et mutua*; ib. GHKM: *in status*. 5. B: *magni*. KM: *magnifici*. 5, 6. B: *pauper spiritualiter*. 6. H: *et spiritualiter*. 8. B: *orbiculariter* om. 10. A: *Unde Christus*. 11. EHILNO: *ut dicitur*; ib. EGHLMNO: *de Mattheo* om.; ib. BL: *et* om. 12. AD: *X, VII et* om. 13. AD: *est* om. 14. B: *Postposita que*. 15. K: *Postposita que*. 16. AD: *communiter in habitibus*; ib. O: *in humili*; ib. I: *comitive convivare*. H: *comitem*. EL: *communiter*. K: *committere*. O: *committere convivare*. 17. B: *a* om. 18. GIMN: *bona* om. 19. I: *sacrilegia*. O: *sacrilegi*. 20. GHNO: *subripiuntur quid sibi*; ib. A: *quidquid et*. D: *quidquid st*. 21. GN: *ultra victum et amictum*. 22. I: *Unde aliud exemplum*. 23. C: *procuratores hominum*. 24. MO: *inhumilitas*; ib. 1: *Si ergo ballivus*. GMNO: *ballivus*. 25-31. 1: *terreni — que* om. 31. BILM: *redderet*; ib. GHIKN: *consumpsit*.

11. Matth. VI, 23; Luce XI, 33. 23. St. Bernardi Opp. tom. II, p. 1201 (Tract. de Cont. mun. ad cler. n. 21).

The proprietied
clergy think
that they may
dispose of
church-
property as
laymen do with
their goods.

They defend
their
sacrilegious
crime.

and think their
office of
ministering to
the poor a
contemptible
thing.

quanto magis crucifixus exigit rationem de tam sancto patrimonio quod tam obligatus peius vastaverit. Si ergo Christus in die iudicii dampnabit divitem, eo quod non dedit sibi in membris suis pauperibus manducare, quanto amplius dampnabit profitentem sibi tanquam eius fidelis 5 vicarius, quod dispensabit fideliter elemosinas datas pauperibus servando in se ipso magistri pauperiem, et super hec omni genere prodigalitatis consumit hec omnia in se ipso? Nonne plus est furari vel rapere bona pauperum quam eis propria non largiri? Triplex 10 ergo est periculum in isto opere. Primum quo cecantur possessionati plurimum tam profundati in proprietate civili quod reputant consumpcionem talem ut in laicis esse licitam. Nonne, inquit, hec bona sunt nostra, cum sumus domini, non ballivi? et sic in illo sacrilegio 15 sine consciencia perseverant, et tamen celebrantes cotidie non ponderant quomodo secundum decretum Augustini non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Secundum periculum sordescantis consurgit ex eadem radice; quod clericus possessionatus frontose et ambiciose 20 subicit se procuracioni pauperum, et nedum inverecunde sed pompaticè gloriatur quod prodigaliter eorum bona consumpserit; et talis leticia et defensio tam ignominiosi sacrilegii attestatur periculosissime super heretica pravitate. Quid queso periculosius quam hominem 25 letanter defendere propriam pravitatem?

Tercium periculum est subversio cleri in maiora facinora profundati; reputant enim illud officium contemptibile et despectibile ministrandi pauperibus officium dignissimum clericorum, contra fidem scripture 30 Act. VI, ubi propterea eliguntur septem dyaconi, ut apostoli honorabilius verbo Dei intenderent; plus enim

1. B: *ratione*. 2. GIKO: *patrocinio quod*. 4. ABD: *suis om*. 5. GMNO: *sibi et tanquam*. 6. C: *fideliter om*. 7. B: *magistri pauperem*. EL: *paupertatem*. 8. H: *prodigaliter*. 10. G: *ipsa bona temporalium pauperum est plusquam eius propria*. N: *ipsa bona pauperum quam eius*; ib. O: *eius*. 10, 11. 1: *Decuplex ergo*. 11. ACD: *ergo om*; ib. GN: *est om*. 12. AB: *profunda proprietate*. 12. A: *clerici quod*. 15. A: *simus*; ib. G: *domini ballivi*. N addit. 17. ABD: *preponderant*. 17, 18. G: *decreta beati Augustini*. I: *sancti Augustini*. 19. B: *ex om*. 20. EGHILMNO: *frontuose*. 21. BC: *etiam nedum*. 21, 22. K: *verecunde sed pompatur*. O: *invirecundum . . . gloriantum*. 23. EGHILMNO: *consumpsit*. 24. A: *super hec*. 26. C: *letaliter*. 27. AEGHKLMO: *clerici penes*. 31. G: *ubi postea*; ib. GIMO: *eligunt*. 32. *intenderent*; ita cod. A. Ceteri: *vacent*.

18. Epistola (CI.III) ad Macedonium Opp. tom. II, p. 532. Cf. De Ecclesia p. 304, 385. Cf. Serm. IV, 166.

est esse dispensatorem thesauri Domini ut sancti sermonis evangelici et margaritarum celestium, quam esse prepositum stercorum specialiter cum exinde clerici cecantur ignorantia proprii officii, quod est predicatio verbi Dei; exinde aversi a Deo ad seculum exponuntur omni vento ut cadant in foveam.

Quantum ad Christi convivia, patet quod conversans in terris specialiter fecit tria; primum quo pavit quinque millia hominum discumbentium super fenum; quod celebratum est in quinque panibus ordeaceis et duobus piscibus, superfueruntque duodecim cophini fragmentorum; de quo Marci et Iohannis sextis capitulis. Pastus autem iste secundum Augustinum super Iohannem Sermone XXIV significat pastum spiritualem quo Christus pavit patres veteris testamenti; et notat Augustinus, primo quod Christus non querit unde emerent panes, ut populus tantum manducet ad finem quo cognoscat prius sibi incognitum, sed ut ostendat et evacuet ignorantiam Philippi, et ut notetur signancius sensus mysticus huius miraculi. Ista enim causa triplici querunt homines communiter conclusiones. Quinque itaque panes signant pentateucum qui bene dicuntur ordeacei, quia duri, graves et asperi ut lex vetus; et cum hoc sicut medulla ordei textitur multiplici involucro palearum, sic sensus legis veteris vestitur multiplicitate carnalium figurarum.

Secundo notat quomodo puer iste qui portabat hunc cibum signat populum Israeliticum, qui sensu puerili portabat hos libros Moysaicos, et medullam sensus intrinseci non edebat. Erat enim multum fenum in loco,

Christ's three feasts on earth: 1. the feeding of the five thousand.

St. Augustine's interpretation of this feeding.

The five loaves are the Pentateuch,

the boy who carried the food, signifies the people of Israel.

2. ILMNO: evangelii. 3. AD: prepositum seculorum. 4. AD: ignominia. I: ignorantes. K: ignoranciam. 5. ABD: eversi. 6. BD: omni vento om. K: cum vento. 8. K: quod paravit. H: quomodo. 9. C: fenum om. 10. A: est om.; ib. A: ordeiceis. B: ordeaciis. 10. II. I: et tribus. 11. A: superfueruntque. GHKLMNO: superque fuerunt. 12. GIMNO: de quo patet Matth. et Ioh. . . . sexto. H: VI cais. 13. 14. EGILMNO: in sermonibus super Iohannem (GN: Iohannis) Sermone XXVIII (EGNO: XXIV) signat. 15. ABD: loame. 16. HO: signet. 17. IKO: patres om.; ib. IN: veteres. 18. CEGHIKLMNO: emeret. 17. C: manducaret. 18. H: sibi cognitum; ib. B: et suadeat. 19. H: et om.; ib. BC: signacius. 21. EGHKLMN: questiones; ib. B: 5°. K: Quinque igitur. 22. GHKMN: significant; ib. A: pentateucio. BCL: pentateucon; ib. A: ordeicei. B: ordeacie. C: ordeacii. 23. AD: hoc om.; ib. K: sicut om. 24. EGHKLMNO: tegitur. 25. G: corporalium. 26. K: quod puer; ib. A: portat. 29. D: hos om. 30. GN: enim om.

7. Cf. Serm. IV, 468. 15. St. Augustini In Iohannis Evang. tract. XXIV, cap. VI. Opp. tom. IV, p. 1594. Loosely quoted.

The two fish
signify two
persons in one,
i. e. priest and
king, who
represent law to
the people;
instruction by
word and deed
is more effective
than by bare
writing.
The marrow of
scripture is
Christ.

The collecting
of the remnants
by the apostles
means that they
are called upon
to expound the
Bible to the
people.

cum populus ille littere occidenti et carnalitati est
deditus; nam Ysaie XI, 6 scribitur: *Omnis caro fenum.*
Populus autem ille erat valde carnalis, cecatus in littera,
ut dicit Apostolus II Corinth. III. Duo autem pisces
signant duas personas unitas; scilicet sacerdotem et regem ⁵
in quibus populus instructus et regulatus tanquam edulio
conditas habuit partes legis; plus enim sapit viva pre-
positorum instructio, tam opere quam sermone, quam
nuda scriptura in pellibus mortuorum. Isti, inquam, duo
pisces debent ultra populum aqua sapientie enutrir. ¹⁰
Medulla autem intima significata sub palea in omnibus
istis libris fuit rex et sacerdos dominus Ihesus Christus.
Tercio notat quomodo Christus precepit apostolos
frangere panes illos qui multiplicati sunt ad satiетatem
quinque milium, et adhuc collegerunt duodecim cophinos ¹⁵
fragmentorum, quia doctorum gencium, cuiusmodi erant
apostoli, est frangere scripturam, exponendo populo
eius sententiam; et tunc multiplicatur in doctoribus
eius sensus et in auditorio eius fructus. Videtur enim
Augustinus sentire quod plus fuit creatum aut subito ²⁰
applicatum. Positi sunt, inquit, ante discumbentes ne-
dum quinque panes, sed quod adiecerat qui creaverat,
quod auctum erat, et hoc nedum est consonancius
philosophie de multiplicacione corporum per adieccionem
materie sed etiam sentencie mystice supradicte. Quinque ²⁵
vero milia signanter signant populum Iudaicum superbum
in toto generacionis circulo et rebellem, cum quinquarius
sit superbus numerus circularis. Et quia universitas
illius populi fuit sub lege que in quinario librorum
Moysi continetur; bene ergo figuravit questio Christi ³⁰
ignoranciam huius sensus; quia secundum Apostolum
II Corinth. III, ¹⁵ *velamen quod est scissum in morte*
Christi fidelibus adhuc est positum, cum Moyses legitur

1. K: cecitate (sic) et carnalitati. 2. I: debitus. 4. IM: autem
om. 6. ADHIKMN: in om. 7. HK: sapit et viva. 11. H: Modula
aulem; ib. ADEGHKLMNO: signata; ib. B: palia. 12. A: et om.
13. A: apostolus. 14. BC: sunt om.; ib. BC: etiam ad. 17. GHMNO:
populis. 19. GIMNO: secundum auditoria. 20. H: Augustinum.
21. G: applicant. N correxit; ib. C: sporte sunt. 20, 21. A: nondum.
22. A: secundum quod; ib. GN: adieceret qui. 22-23. B: adiecerat —
quod om. 23, 24. H: consonancius p, (sequitur lacuna). 24. GN: de
multitudine. 25. EGILMN: sed et. K: materie et. 26. BGLN: de
milia; ib. K: signanter om. 27. GN: superbum et rebellem. 28. BC:
superfluous numerus; ib. M: circulariter; ib. BCD: unitas. 29. GHKMN:
lege qui. 30. H: continentur; ib. GN: unde ergo; ib. K: figuraverit.
31. BC: ignominiam; ib. EGKLMNO: qui secundum. 33. B: est om.;
ib. GM: additur cum Moyses. ELO: additur positum est. H: ad. K: ad
positum fit.

in cordibus Iudeorum. Fragmenta vero sunt subtilitates scripture, quas populus non sufficit spiritualiter manducare; quas duodecim apostoli et omnes eorum vicarii debent colligere et in archanis servare ad posteros, ne sensus eis datus pereat, sed sit tiriaca ad destruendum hereses pullulantes.

The fragments are the subtleties of Scripture, which the people cannot digest. They must be collected by the apostles and kept as remedies against growing heresies.

Et patet quod episcopis nostris non est ex isto convivio Christi sic homines convivere, cum non sufficiunt ad tale opus miraculosum attingere, sed limitatum est illis quod frangant panem scripture subditis, quos pascant ministerialiter et colligant subtilitates scripture, sicut fecit Augustinus, contra perfidos reservandas.

The same should be done by our bishops

Secundum Christi convivium fuit quatuor millium hominum de septem panibus et pisciculis paucis; super- fueruntque septem sporte, de quo Marci VIII. Hoc convivium signat spirituales pastum fidelium nove legis. Non enim curavit celestis medicus de pastu corporis, nisi premittendo pastum anime; quia indecens fuisset tantum dominum sponse sue donare tam egenti bonum tam abiectum et minus utile, dum habuit in visceribus misericordie infinitum numerum talentorum. Si ergo non Deus quis alius provideret utilius sue ecclesie, cum sibi sit cura precipua de beatitudine ecclesie et necessarioribus mediis ad eandem?

The second feeding of the four thousand signifies the feeding of the believers in the New Testament.

Septem itaque panes non limitati ad ordeum significare possunt septem libros cum septem donis Spiritus Sancti, constituentibus legem novam, scilicet quatuor evangelia; libros historiales, libros propheticos et libros sapientiales. Historia patet in actibus apostolorum; propheta in apocalypsi; et sapientia in quatuordecim epistolis Pauli et septem epistolis canonicis quatuor apostolorum que integrant unum librum; et omnes isti panes sunt dulces ex grano frumenti compositi. Pisciculi vero pauci possunt signare pusillum gregem, de quo Luce XII, cetum scilicet apostolorum et discipulorum, qui sanctitate

The seven loaves are the seven books with seven gifts of the Holy Spirit.

The small fish are the little flock of apostles and disciples.

1. A: codicibus; ib. C: subtiles. 3. EL: quas et apostoli. 4. BCH: archivis. K: in archis. 5. A: eis om. O: eius. C: eidem. 7. EGHKLMNO: patet ex istis; ib. B: illo convivio. 8. CD: Christi sic homines om. 10. EGHKLMNO: ut frangant. 11. AE: ministerialiter. 12. B: perfides; ib. AH: reservandos. 13. B: Christi om.; ib. B: millia. 14, 15. A: superfuervunt quia. H: superquesunt. 15. E: Et hoc. 17. I: enim om. 19. I: tamen deum donare. M: talem dominum; ib. A: agentis. 20. I: obiectum; ib. K: minime utile; ib. BEGHKLMNO: habuerit. 22. CD: quis om. 23. E: sit cura om. 23, 24. HNO: necessariis mediis. 25. GKMNO: signare. 28. K: libros historiales om. 30. I: et sapientia om. 32. C: integrantur; ib. B: librum — sunt om. 33. GMN: pauci om. 34. GIN: significare.

The four thousand, over and above the women and children, signify the whole Christian people.

The Church must stand steadfastly four-square.

The seven baskets signify all those who are preaching on the seven loaves.

The bishop ought to consider how Christ fed the people on bread and fish, without pomp;

he ought to consider what of these loaves he is to offer to the people,

vite et miraculorum operatione erant edulium ad populum cum dictis panibus nutriendum. Quatuor milia hominum extra parvulos et mulieres, ut dicitur Matth. XV, signant totum populum christianum, nedum ex Iudea sed ex quatuor plagis mundi, secundum quatuor virtutes cardinales ex libro quatuor evangeliorum tractum ad Dominum.

Ecclesiam enim oportet stare constanter *tanquam tetragonum sine vituperio* saltem dampnabili. Molles autem intra ecclesiam et pueri sensibus extra ecclesiam pascuntur hiis panibus, licet non ad beatitudinem tamen ¹⁰ ad pene perpetue mitigationem. Septem sorte signant universitatem postillancium super hos septem panes. Qui nedum sunt duodecim in strictis cophinis colligentes sed ex omni plaga et lingua sententias maximas compilantes. Unde notandum quod prior populus in feno ¹⁵ recubuit, et secundus populus sedit humiliter super terram; quia populus ante adventum Christi fuit *dure cervicis et carnalis*, ut dicit Stephanus Act. VII, 51; populus autem christianus, postquam in facto a Christo didicerit *quod mitis est et humilis corde*, quievit humiliter ²⁰ super terram fragilitatis humane, hoc sciendo quod modo habet plus ignorancie quam sciencie quam post diem iudicii plene recipiet super terram.

Consideret ergo episcopus quomodo populus quem Christus pavit paupere modo de panibus et piscibus ²⁵ erat pastus. De mappis vero ornamentis et poculo non legi quod erant secundum exigenciam seculi sumptuosa; et cum non potest ad miraculum multiplicacionis panum attingere, saltem sequatur prudenter Christum in modo ³⁰ pascendi de elemosinis paupere et honesto.

Secundo consideret quod omnino ministret populo de istis panibus, sic quod panes corporales et laici non distrahant ab hoc ministerio quod per se competit

1. B: *ad proprium*. 2. M: *mittendum*. 3. GN: *signant scilicet*. 6. K: *Dominum om.* 8. BC: *tetragonum Deo*. EGHKLMNO: *tetragonum Dei*; ib. K: *dampnabile*. 8, 9. E: *Mulieres autem*. 9. O: *et puri*. 10. A: *tantum*. 11. B: *perpetuam*. 12. CHKO: *postulancium*. 13. GHIKMN: *in structis*. EL: *duodecim instructi*. 14. A: *summas maximas*. 15. K: *in om.* 20. BGHLNO: *quia mitis*; ib. HKO: *quievit comedit humiliter*. 1: *et humiliter*. 23. H: *reciperet*. 24. HIKO: *ergo om.* 24, 25. B: *quomodo Christus*. 26. C: *et ornamentis*. D: *ornatis*; ib. K: *et om.* M: *et poculo om.* 27. K: *quod erat sed secundum*; ib. A: *seculi om.*; ib. A: *sumptuosam*. 28. GKLMO: *non possit*; ib. EGKLN: *multitudinis*. 29. C: *in medio*. 30. C: *elemosine*; ib. A: *honeste*. 32. B: *quod om.* 1: *sic que*. K: *sed quod*.

7. Cf. De Potestate Pape, p. 280. De Civili Dominio I, p. 54. 20. Matth. XI, 29.

sacerdoti. Et tercio consideret quod vel per se colligat in sportis fragmenta doctrine celestis vel fragmenta collecta a sanctis doctoribus multiplicet et honoret, non multiplicando vel insudando circa leges extraneas, ne de ipso verificetur propheta apostolorum principis II Petri II, 1, 3 dicentis: quod *sicut pseudoprophete in lege veteri precesserunt, sic, inquit, in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis et eum qui emit eos Dominum negant, et in avaricia fictis verbis de vobis negociabuntur.* Illi autem introducunt sectas qui plus appreciantur adinventiones hominum lege Dei, negantes Christi paupertatem, et contempta scriptura sacra fingunt leges ecclesie ad hauriendas pecunias a subditis; tales, inquam, oportet contra hoc mandatum desiderare omnia bona proximi mobilia et immobilia, prolificativa et operativa, viva et mortua.

and how he ought to collect the fragments himself and to honour those collected by the Holy Doctors.

Tercium Christi convivium vel cena, post quam non fecit aliam hic in via, fuit celebratum die cene ante parasceuen passionis; de quo Luce XXII. In hac vero cena non notatur numerus panum vel piscium, sed de pane et vino cum agno paschali celebratur duodecim apostolis convivium, quando instituebatur eukaristie sacramentum. Nec fuit mencio de alienis preter istos domesticos, nec quod aliquid superfuit de fragmentis; sed ante cenam lavit pedes discipulorum, precinctus lintheo, ut notatur Iohannis XIII, 5. Hec autem cena signat pastum ecclesie triumphantis, ad quem *multi sunt vocati, pauci vero electi*, quia solum duodecim tribus Israel, hoc est Christi. Omnes autem illi edunt in alto solarario quia in regno celorum super mensam circularem, pane et vino leticie perpetuo satiati. Christus enim est panis vite, vitis vera, et agnus sine macula, in quo omnes sancti qui sunt domestici fidei beatifice saciantur. Et fit ibi summum miraculum, nullo superfluo remanente, eo quod post illam cenam nullus in via versus terminum est docendus.

The third and last feast was the Supper at which the Eucharist was instituted.

This Supper signifies the feeding of the Church triumphant, to which many are called, but few are chosen

1. ACH: et om.; ib. G: quod nihil per se colligat per se. 2. A: sporta; ib. EGHKLMNO: doctrine celestis vel om. 3. G: doctoribus multitudinem. N correxit; ib. B: honores; ib. EGHKLMNO: non om. 4. G: vel om.; ib. C: insidiando. M: insuadendo. 6. K: II Petri 2. 7. EHLNO: processerunt. 9, 10. HINO: de nobis. 10. A: introducent. 11. B: Domini. IO: legem Dei. 12. GHKNO: pauperiem. 13. HINO: sacra om. 14. ABD: subiectis. 15. HKNO: bona om. 22. ABD: instituiturque. 24. GHILMN: superfluit. 31. AD: perpetuo om. 32. B: omnes om. 33. G: et sic ibi. N: et sit. 35. B: cecam; ib. BCDGO: viam; ib. AD: trenum.

From this
Supper the
clergy ought to
learn how to
feed ourselves
and others by
considering
first of all
heavenly things,
and earthly
things only so
far as they lead
to heaven.

Ex isto convivio Christi notaremus, cum non sumus ipse Christus, quomodo cibo viatico pascemus nos et alios, ut a domino convivii perpetuo compascamur, recolentes quomodo debemus esse dii, apostolorum vicarii, inter Deum et populum constituti; sed omnino oportet quod affectionibus simus loti, appetendo instar deorum inter celestia et terrestria meditantium primo celestia et remisse terrena, de quanto sint nobis necessaria ad priora.

There are many
worldly priests
in the church.

Si autem eversi sumus meditando magis terrestria, tunc sumus ut olla erea cuius fundus solem respicit et os ad terram subvertitur; et melius foret tale medium semoveri, cum medium debet esse parvum, habens lacius orificium versus astrum. Aliter enim non congregat radios in subiecta materia sed eclipsat. Et utinam non forent tales in ecclesia instar Iude, qui ut dicit Augustinus super Iohannem sermone LV: *venit ad convivium explorator Pastoris, insidiator Salvatoris, venditor Redemptoris*. Sunt enim in ecclesia multi qui celebrant, de quibus prophetizat Petrus secunda secundo capitulo: *Cor exercitatum avaricia habentes*, qui plus temporalia siciunt quam eterna vel sibi vel subditis; quos foret expedicius tam eis quam populo nec celebrare nec mediare vel ministrare ecclesiastica sacramenta. Offendunt enim in decimum mandatum cum pertinacia clamorosa; quod est eyidentis-²⁵ simum signum heretici. Oportet ergo omnino ut lavemus affectiones temporalium, antequam simus mediatores ydonei, apti conficere corpus Christi. Unde postquam cena erat parata et panis positus in mensa, ut dicit Augustinus sermone LV, surrexit et lavit discipulis pedes³⁰ suos. In Iuda autem non cepit locio spiritualis, quia dyabolus cor eius avaricia induravit; pedes autem corporales

Christ washed
his disciples'
feet, even the
feet of Iscariot,
to give an
example of
humility.

1. GN: *Ex ipso*. 2. K: *Christus quem*. 3. EL: *a domino convivio*; ib. BC: *compascantur*. GKMNO: *pascamur*. 4. C: *dii om*. 6. K: *appendendo*; ib. C: *instar discipulorum*. 7. B: *mediantium*. K: *mandatum*. 8. B: *sunt nobis*. 10. O: *Sic autem*; ib. C: *aversi*; ib. E: *sumus om*. MO: *sumus olla*; ib. B: *meditans*. HK: *eversi meditando*; ib. HKO: *terrena*. 13. A: *pervium*. 14. CK: *austrum*; ib. C: *radios om*. 14, 15. I: *radios in ollam materia*. EGHKLMN: *in obiecta*. 15. EGLN: *non facerent*. 16, 17. ABDEGLMN: *super Ioh. om*. K: *sermone 28*. 18. IL: *et Salvatoris*; ib. EGILMN: *redemptoris om*. 19, 20. B: *prophetizavit*. EHLNO: *prophetat*. 22. ACD: *expediencius*. 24. EGKLMNO: *ecclesie sacramentum*. 26. ADEGHLNO: *quod lavemus*. 27. EGLMN: *affectus*. H: *affectos*; ib. I: *sumus*. 29-30. K: *et panis—sermone LV om*. 31. K: *In de Iuda*. 32. K: *induraverat*. G in marg. correxit.

17. St. Augustini in Ioh. Evang. tract. LV Opp. III, 2, p. 1786.
20. II Petri II, 14.

- eius lavit Christus propter humilitatis exemplum habendum, et scandalum proximi precavendum: *Surrexit a cena et posuit vestimenta qui, cum in forma Dei esset, se ipsum exinanivit*, secundo *precinxit se lintheo* qui formam servi accipiens habitu inventus est ut homo. Tercio *misit aquam in pelvim*, ut lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit quo immundiciam dilueret peccatorum. Quarto *lintheo pedes quos laverat tersit*, qui carne qua erat indutus evangelicarum affectionum vestigia confirmavit.
- 10 Sed notanda est differentia humanitatis et divinitatis Christi, nam posuit vestimenta, ut se lintheo ad opus precingeret, sed quando incarnandus formam servi acceperat, non vestem divinitatis deposuit sed humanitatem induit quam antea non habebat. Correspondenter
- 15 passurus suis spoliatus est vestibus et mortuus lintheis involutus, ad figurandum quod spoliaturus tartara trabea carnis fuerat exuendus et corpus ecclesie secundum virtutes indutum et specialiter humilitate et mundani affectus extraccione a corruptione fuerat preservandum.
- 20 Hoc est ergo episcoporum officium fragmentis scripture diligenter attendere, partes eius subditis seminare, et conficiendo Eucharistiam, memorando effectualiter Christi conversacionem, passionem et ascencionem, inter Deum et populum mediare; quod non facit nisi lotus pedes
- 25 doceat subditos animum a terrenis affectibus revocare, non curando de fama seculi, cum autor nature tam mirabiliter reliquit apostolis summum humilitatis exemplum, ut ipsi similiter faciant in futurum, et quodcumque accesserint ad ministrandum viaticum illotis pedibus,
- 30 certum est quod non intrabunt ad cenam novissimam nisi affectiones eorum in natatorio Siloe, habente quinque

The bishops' office is: carefully to keep the fragments of the Scripture, to make parts of it known to the people, to celebrate the Eucharist, and to mediate between God and man.

Qualifications needed for such functions.

2. A: *scandali proximi precavendi*. 3. B: *in om.*; ib. O: *se ipsum om.* 4, 5. AB: *exinanivit formam servi accipiens habitu*. 5. I: *ventus est*. 7. GIMNO: *ut immundiciam*. 8. B: *carne sua erat*. 9. A: *evangelistarum*. D: *evangelicare*. EL: *evangelistarum affectionem vestimenta confirmavit*; ib. N: *vestimenta*. 10. A: *deitatis*. 11. B: *ponit*. EGILMN: *deposuit*. 12. B: *fortuna*. 13. BC: *divinitatis acceperat*. 14. B: *inducit*. 15. K: *passurus fuit spoliatus est*; ib. A: *suis om.* 17. A: *fuit exuenda*. 18. K: *humanitate*. G: *humanitatem*; ib. ABD: *mundanis*. C: *mundacionis*. EGHKLMNO: *mundiciis*. 19. H: *extraccione om.* I: *exaccione*. ELMN: *extracto*. G: *extracte*; ib. CEGHIKLMN: *preservandus*. 20. C: *frangentis*. 21. B: *et partes*. 22. E: *et caso*. K: *et communicando*. H: *comedendo*. 22, 23. GN: *Christi passionem, ascencionem et cum hominibus conversacionem inter Deum*. 24. B: *et ipsum*; ib. B: *facit om.* 27. C: *apostolis suis*. 28. B: *faciunt*. G in marg.: *humanitatis*; ib. BCD: *quomodo*. IN: *quocunque*. HKMO: *quomodocunque*. G: *quociuscunque*. 30. A: *ad om.* 31. H: *natatoria*.

2. Ioh. XIII, 4, 5. St. Augustinus ut supra.

30*

The washing of
the feet
signifies
purification
from the world's
affections.

porticus, lote fuerint atque terse. Oportet enim vasa Spiritus Sancti aqua sapientie, virtutis et gracie emundari; ad cuius introitum necessarius est quinarium librorum exponencium decalogum mandatorum. Quo habito purganda est quodammodo nostra affectio ad observandum⁵ mandatum hoc decimum Christi pauperie. Patet ad idem exortacio ex mundi manerie; non enim habebit quis in beatitudine partem cum Christo nisi ipse laverit sibi pedes. Ad mundandum ergo affectiones quibus contagiose terrena tangimus, necessitatur cotidie rogare Iesum¹⁰ Christum, quoniam quantumcumque mundus fuerit viator quoad corpus vite et operum, semper dum tangit extrema affectio temporalium conversantem in terris, indiget locione. Ideo dicit Christus Iohannis XIII, 10 quod *lotus baptis-
mate et penitencia non indiget nisi ut pedes*¹⁵ *lavet*; quod est huic mandato decimo reservatum. Ultimum ergo interioris hominis et ultimum mandatum decalogi correspondent. Sed monet Augustinus super Ioanne Omelia LVII quomodo non venit ad Dominum nisi per terram, per quam oportet affectionem hominis²⁰ maculari; et iterum quomodo sponsa hic militans dicit sponso Canticorum V, 3: *Lavi pedes meos, et quomodo possum inquinare eos?* Ad primum dicit doctor quod viatores citra Christum necessitati sunt continue ad peccandum, verumtamen illam fedacionem contrahit²⁵ humana fragilitas ex se ipsa. Nec veniendum est post lapsum a terra quam calcamus ad vitam vivencium nisi per terram inpeccabilem Ihesum Christum; et sic manet continue absoluta possibilitas transeundi hoc medium sine labe.³⁰

Quoad secundam conclusionem, dicit sentencialiter quod sponsa pro tempore viacionis secundum partem

1. I: *loti*; ib. GMN: *fuerunt*. 4, 5. ABCD: *Habito quodammodo quomodo*. EHKLM: *Quo habito quodammodo*. 6. K: *Christi pauperi patet ad illud*; ib. GHNO: *ad illud*. 7. B: *ex ore*; ib. CHNO: *habebit aliquis*. 9. GM: *pedes scilicet affectiones quibus*; ib. B: *igitur*. ELNO: *ergo om.*; ib. HKLNO: *sibi affectiones*. 10, 11. B: *Iesum nostrum*. C: *dominum Iesum nostrum*. 12. B: *propter tamen*. C: *semper tamen*; ib. B: *extremam*. 14, 15. EGILMO: *qui lotus est*. 16. K: *huic illo modo*; ib. B: *mandato*. 18. I: *correspondet*. 19. IN: *quoniam non*; ib. EHILNO: *Deum*. 21. AD: *et om.*. 25. B: *illa*; ib. G: *sedacionem*. 27. B: *a terra om.*. 29. B: *passibilitas*. 31. C: *questionem*; ib. EGHKNO: *finaliter*. 32. AD: *sponsa mea*.

18. St. Augustinus ut supra p. 1790. 23. Hic locus ap. St. Augustinum sic habetur: Baptismo quidem homo totus abluitur, sed dum iste postea vivit in saeculo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans... 31. St. Augustinus l. c.

contemplantem loquitur ita sponso qui dicit ecclesie contemplanti: *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea*, tu vacas et me clausum a mentibus activorum dimittis. Et valet ad huius excitacionem ista
 5 ordinata quadruplicitas nominum. Nam persona contemplativorum est *soror* quoad naturam, *amica* per gratiam, *columba* per eleccionem, et *immaculata* per finalem purgacionem. Tu, inquit Augustinus, *studes ocio paucorum et, habundante iniquitate, refrigescit caritas*
 10 *multorum. Caput meum*, inquit Christus, *plenum est rore et cincinni mei guttis noctium. Ros et noctis gutte sunt prelati desuper missi, qui in se refrigescunt et refrigescere faciunt caput Christi; hoc est ut non ametur capitaliter tanquam Deus. Sed hii prelati portantur in crinibus; hoc*
 15 *est in sacramentis visibilibus tollerantur; sicut sensus interiores non penetrant, sic non sunt de capite vel partes ecclesie quoad Deum. Igitur aperi mihi et contra eos qui clauserunt me predica mores meos; nam nox est tempus vie in quo latent tenebre peccatorum. Sed ecclesia respondet:*
 20 *Exui me tunica quomodo induar illa? lavi pedes meos etc.* Quod Augustinus videtur exponere de beatis qui carnis tunicam exuerunt nec revertuntur ad militantes in corpore instruendos. Sciunt autem quod induent vestimenta in die iudicii sed non ad iterum in noctis frigore militandum.
 25 Orant ergo pro militantibus, sicut Christus rogat in membris ut faciant. Exponendo autem hoc de contemplativis viantibus possunt intelligi super tunicam, hoc est vitam activam exuere, et affectiones a temporalibus multum lavisse, non sic tamen quin aliqua venialis feditas
 30 in rugis remaneat. Contemplativi autem de facto fingunt

St. Augustine's
interpretation
of Cant. 5, 2.

1. E: *contemplative*; ib. CEGHIKLMNO: *loquitur ista*; ib. O: *qui dicitur*; ib. BCD: *dicat ista*. 2. L: *contemplati*. 3. HM: *tu vocas*; ib. C: *ex me*. 4. K: *Et videlicet ad*. 5. EGILMN: *entitas nominum*. 9. ELN: *refrigescet*. 10. EL: *Caput enim Christus plenum est rore*. 11. Augustinus: *et cines mei*; ib. I: *gutturis*; ib. EL: *Ros et gutte noctium*; ib. C: *noctis*; ib. sunt. BC: *etiam*. 13. K: *ut non ametur caput*. 14. K: *Sed heu*; ib. EL: *in cervicibus*. 15. K: *tollerantur om.* G: *celebrantur*. N correxit. 17. GIM: *Ideo aperi*. 18. B: *nam om.* G: *nam mox*. 19. B: *patent*. 20. O: *induatur*. 22. I: *tunica*; ib. K: *non*. In marg. corr.: *reunientur*. 23. BC: *nutriendos*. 25. ABCD: *Orant autem*; ib. A: *militibus*. 20, 21. EL: *pro membris*. 28. EL: *id est*. 29. AB: *non om.*; ib. B: *quam alia*. HO: *quin alia*; ib. GMN: *reditas*. 30. EGHLNO: *de facto fugiunt*.

2. Cant. V, 2. 8 St. Augustinus l. c. p. 1791. 21. Ibid. p. 1792: Recipietur quidem illa tunica et in eis qui iam exuti sunt rursus vestietur carne ecclesia, non tamen nunc quando fervofaciendi sunt frigidi sed tunc quando resurrecturi sunt mortui.

Comparison
between the life
of contemplation
and the life of
action.

Three reasons
for despising
worldly things:

1. The more we
love them the
less value they
have.

2. They desert
us at our
greatest need.

3. By despising
them we get the
better rule over
them.

By inordinate
love of the
world, we
become its
slave.

quod vita sua est securior atque perfeccior; unde Augustinus
ibi dicit quod *tucius veritas auditur quam predicatur*,
quoniam cum auditur, humilitas custoditur, cum autem
predicatur, vix non surrepit cuius hominum quantula-
cumque iactancia; et hinc precipitur Iacobi I, 19 quod
omnis homo sit tardus ad loquendum. Magna tamen est
excitacio speculativis atque scolasticis exire locum quietis
ad destruendum errores ecclesie, eo quod Christus et
omnes fideles eius discipuli sic fecerunt, et sponsus ita
obliganter mandat quod talis sibi apperiat. Quamvis
autem speculativa vita pro tempore suo sit activa melior,
tamen nulla vita vianis est ista melior et ad inducendum
contemplacionem finalem consimilior; nec debet retardare
dispositos pene vel peccati periculum; pene, quia
Luce VI, 22 dicit Veritas: *Beati eritis, cum vos oderint*
homines et exprobraverint et eiecerint nomen vestrum
tanquam malum propter filium hominis; gaudete in illa
die et exultate. Et quantum ad peccati periculum, utrobique
parantur nobis in via insidie, et in omissione dispositi
iacet maius periculum.

Est autem triplex mundi maneries que redderet eum
contemptibilem quoad Deum et bona eius spiritualia,
que dividit fidelibus servis suis: Primum est quod tem-
poralia que magis diligimus minus prosunt. Secundum
quod temporalia in maxima necessitate nos deserunt.
Tercium quod per eorum odium acquiritur nobis
fructuosius eorum dominium.

Quoad primum, patet quod intendendo temporalium
dilectioni amando ipsa inordinate, subicimus nos blas-
pheme temporalium servituti, et per consequens facimus
ipsa nobis officere; unde Ezechielis VII sterquilinio
comparantur. Stercus enim thesaurizatum deturpat et
fetet, sed remote dispersum facit agros fructiferos; sic
temporalia ab affectione remota. Et de tali tactu tem-

1. B: *vita* om. K: *vita nulla*; ib. IM: *sua* om. 4. BK: *surrepit*.
4, 5. BHO: *quantumcunque*. GMN: *quantumlibet*. 5. G: *et hic*.
7. ABD: *loctum quietis*. 10. ABD: *obligatus*. C: *obligabiliter*. H: *itaque*
obliganter; ib. B: *talis sapiat*. EHO: *ut talis sibi apperiat*; ib. AL:
appareat. 11. B: *ista melior*. 11, 12. A: *melior natura*. 12. A:
nulla — melior om. K: *nulla via*; ib. GIMNO: *illa melior*; ib. AEGHLMNO:
nec ad. K: *vel ad*. 13. C: *habiliior*. GIMNO: *consimilior et* (GMNO:
om.) *humilior*. FL: *consimilior et habiliior*. 13, 14. K: *recordari dis-*
positus. 19. EL: *secundum omissionem*. 21. KO: *reddet*. 22. IM:
et boni; ib. K: *eius servus*. 26. BEGHKLMNO: *Et tertium*. 28. K:
patet quod om. 28, 29. A: *intelligendo temporalium dilectionem*.
29. EGHKLMNO: *delectacionem*. 29, 30. B: *blasphemie*. E: *blasphe-*
mantes. 31. B: *ipsa* om.; ib. GHN: *efficere*. 32. GMNO: *stercus*
autem thesaurizant. 33. IK: *fructuosos*. EGHLMNO: *fructuosiores*.

poralium loquitur Ecclesiastici XIII, 1: *Qui tangit picem coinquinabitur ab ea*. Nam miro modo affectus inordinatus temporalium primo se ipsum inficit, secundo amatum coinquinat et tercio inquinacionem in amantem retorquet.

5 Creatura autem que in natura sua non peccat fit occasione data fugibilis et nociva. Unde Osee IX, 10 de Israelitis dicitur: *Facti sunt abhominabiles, sicut ea que dilexerunt*; et Ecclesiastici XXVIII, 20: *Qui festinat ditari non erit innocens*. Non gradiatur ergo affectio ad
10 temporalia diligendum; talis diversus a sole ruinoso prosequitur umbram suam.

Quoad secundum, patet quod maxima necessitas vie est in mortis articulo, cum tunc sit conflictus (super cuius victoria pendet eterna hereditas) consummatus;
15 tunc autem si salvari volumus oportet nos affectionem illam deserere; nec tunc valent ad demones effugandum, ad nutriendum corpus quod mori incipit vel sanandum, nec tunc sunt obiecti vel occasio ad dyabolum viriliter expugnandum, quin potius divisio sic fedo amoris glutino
20 coniunctorum causat dolorem, distrahit ab invocacione divini suffragii et omnino terret, perturbans pugnam et impediens victoriam. Unde dicitur Psalmo XLVIII, 17: *Ne timueris, cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit*
25 *non sumat omnia neque descendet cum eo gloria eius*.

Tunc enim non remanebit mortuo usus temporalium, nisi forte quod mortuus mundum contempserit; gaudens enim de hoc post mortem bonis suis utitur, sicut et
30 homo sicut Deus ordinate diligere quamlibet creaturam, sed divicias precise de quanto supponende sunt necessarie

Riches are
worthless in
the presence of
death.

1. B: Eccl. III. 1—8. M: *Qui tangit — qui festinat* om. 4. ACD: *et om.*; ib. BC: *coinquinacionem*; ib. IO: *amante*. 5. EGIKLN: *peccat sed ut*. 5, 6. O: *in occasione*. 6. B: *data* om. 7. Israelitis. B: *Iis*. ACHKO: *istis*; ib. K: *et ea*. 8. HINO: *dilexerant*. 10. BC: *diligenda*; ib. EGKLMNO: *quia talis*; ib. EN: *divisus*. 11. G: *persequitur*. 13. C: *et in mortis*; ib. EN: *sit conflictus*. 13, 14. EGLMNO: *super eius*. 14. D: *victoria* om.; *consumata*. GKM: *consummatus est nunc*. 16. GND: *valeat*. 17. I: *quod mors incipit*; ib. ELN: *vel salvandum*. 18. BCD: *obiective*. EGHKLMNO: *sunt obiective occasio*. 19. B: *dimissio*. M: *divise*; ib. EL O: *diro sic federi amoris glutino*. IMNO: *sit federi amoris*. H: *sic fed.* K: *potius federi amoris*; ib. B: *conglutino*. C: *conglutino*. 20. B: *accusat dolorem*. EGHKLMNO: *clauserat dolorem*. 21. GKO: *et om.* before omnino. 21, 22. B: *et implet* (sic). 22. BEGHILMNO: *Ideo dicitur*. K: *et ideo dicitur*. 23. I: *ne nimueris* (sic). 24. GIMNO: *quoniam* om. 25. C: *gloria domus*. 27. K: *quod mundum contempserit*. 28, 29. I: *et superstes*. 30. ABCDGHK MNO: *sicut et Deus*. 31. C: *precipue de*. BD: *p'e* (pure?). EGHKL MNO: *precise* om.

ad beatitudinem consequendam. Et ista abiecta dilectio vocatur odium in scriptura. Et istam sententiam docet Christus Matth. VI, 33: *Querite ergo primum regnum Dei et iusticiam eius et hec omnia adicientur vobis*. Sicut enim accelerantem versus solem umbra correspondentem 5 consequitur, sic festinantem ad Deum oportet dare levem mensuram temporalium consequentem.

Whoever
aspires against
justice to
mastery loses
his mastery.

Ex istis patet tertium quod, dum quis aspirat contra iusticiam primam, habendo dominium, eo ipso perdit dominium. Nam nullus talis habet potestatem cum illis 10 paribus bonificandi suum profectum vel rectificandi sibi usum; quomodo ergo habet potestatem stabiliendi dominium? Idem ergo foret blasphemie concedere quod homine manente iniuste iuste simpliciter dominetur, et quod ipse est iusticia prima potencior, non habens a 15 participacione illius iusticie quod sit iustus; generaliter igitur adversans prime iusticie facit quicquid ad bonum sibi intenderit, contrariando sibi ipsi ad eius dispendium, ut nemo peccat nisi dum intenderit sibi bonum. Deus autem non potest continere se nisi contrarians peccatori 20 vertat illud ad sui dispendium; et breviter in quocumque quod intenderit oportet quoad bonum moris evenire contrarium; ut de quanto peccator confidit transire in punis, de tanto punitur ex infideli presumptione superba, cum per se omne peccatum essentialis pena consequitur. 25 Cognosceret ergo fidelis primo mandata Domini, secundo quod eorum observancia est per se necessaria atque sufficiens ad beatitudinem acquirendam, et ex istis tercio effectualiter concluderet quod precise de tanto sunt temporalia vianti necessaria, de quanto promovent ad 30 observanciam mandatorum, et de tanto sunt sibi inutilia, de quanto distrahunt ab isto Dei servicio. Sed in isto non est mundus iudex, cum sit pars contraria, sed scriptura. Oportet ergo scrutari scripturas, et videre

Every sin is
followed by
its own
punishment.

1. I: *ad habitudinem*; ib. EKL: *obiectiva dilectio*. GH: *obiecta*. N correxit. 2, 3. IMN: *dicit Christus*. K: *dixit Christus*. 3. ABCD: *Matth. 7*; ib. BC: *primo*. 4. B: *ad iusticiam*. 5. B: *accelerantur*. 8. C: *tercio*. 8. O: *habendo dominum*; ib. GM: *dominium ipse*. N correxit. 11. ABDH: *rectificandum*. 14. HO: *hodie manente*; ib. B: *in isto*. M: *in isto iuste*; ib. C: *iniuste*; ib. GHIKMNO: *potencior dominetur*. 15. GINO: *potior*. 17. EGHKLMNO: *ergo*; ib. I: *parve iusticie*. E: *per se iusticie*. 18. G: *intenderet*; ib. I: *suspendium*. 21. E: *a sui*. 23. IKM: *contra suum*. GN correxerunt. 25. C: *essentialis om*. GHMNO: *essentialiter*; ib. H: *penam*; ib. K: *causetur*. 28. AD: *consequendam*. 29. E: *concluditur*. LO: *concludere*. N: *concludetur*; ib. ACD: *precise om*. HIM: *primo de tanto*. 32. B: *illo ... illo*. 33. HIKO: *erit mundus*. 34. B: *et vendere*. H: *et vide*.

quam necessarium sit ad mandatorum observanciam habundare divitiis; et ista fides foret frenum fideli, si de serie puniendi deliberet ad temporalia in suis limitibus diligendum.

- 5 Tercium vero, quod est puniendi series, patet ex dictis. Deus enim semper torquet ad contrarium quod avarus intenderit, et est pena non modica servire mammon, ymmo peccato, quod est infinitum abieccius quam aliqua creatura; et omnino servire Deo paciendo penam multi-
 10 plicem in qua cupidus profundatur; hiat namque ad superbiam dives seculo; unde Ecclesiastici XXI, 5: *Domus que nimis locuples est adnichilabitur superbia*. Est secundo mater invidie, unde Proverb. XXVIII, 22 copulabitur ut filia. *Vir, inquit, qui festinat ditari et invidet aliis*
 15 *ignorat quod egestas ei superveniet*. Et ideo dicit Gregorius quod iustus eo quod in terris nihil appetit, alienis pro-
 fectibus invidere nescit.

There are degrees in punishment. It is no small punishment to serve mammon. Mammon leads to pride; it is the parent of envy;

- Sed tercio gignit iram; unde Genes. XIII, 7: *Facta* it begets wrath,
est rixa inter pastores Abraham et pastores Loth; et
 20 subditur pro causa: *Erat, inquit, substantia eorum multa et nequibant habitare simul*. Et quantum ad accidiam, patet Luce XII, 19 quomodo dives dixit: *Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos; requiesce*.
 Necessitat quinto ad gulam, quia ut dicitur Luce XVI, 19:
 25 *Oportuit divitem epulari cotidie splendide*. Sexto est fomentum luxurie. Unde Eccl. XLVII, 20 dicitur Salomoni: *Collegisti quasi auricalcum aurum, et complesti quasi plumbum argentum*; et sequitur tunc effectus: *Post in-*
quinasti femora tua mulieribus. Magna igitur pena cupidinis,
 30 ad quam tot mali baiuli cum suis penis essentialibus consequuntur. Et quantum ad malum pene extrinsecum, non dubium quin totum originatur ab inordinata cupidine; tolle illam et fons clauditur, unde bella, unde contenciones, et, ut ego credo, unde aeris intemperies et sic pestilencie

sloth,

gluttony,

lust.

The evils of inordinate desire.

1. A: quod necessarium. 2. IM: ita fidei; ib. A: fideli om. CEGH IKLMNO: fidelibus. 2-3. C: si — deliberet om. 3-5. K: deliberet — puniendi om. 4. EGLMNO: diligenda. 5. IO: ex predictis. 6. EGHKLMNO: retorquet. 7. H: modice. 8. B: abiectus; ib. BGHMNO: quam alia. 10. EHILNO: in om.; ib. A: extollitur namque. 11. B: Eccl. 21. K: 23. 12. B: admulabitur. AD: adnullabitur. 13. ABCDK: Prov. 27; ib. ACDEHILMO: copulatur. GN: copulantur. 15. BHLO: superveniat. 18. KO: unde om. 18, 19. C: Nam est ira. 20. A: pro om. 21. GMO: nequebant. N: nequebant. 25. EGHKLMNO: Oportet; ib. I: Secunda est. 28. E: tunc om. 29. BGHIMNO: Magna ergo. 30. B: cum sint. 33. B: unde om. 34. EGHKLMNO: ego om.

oriuntur; signanter ergo dicit Apostolus I Thimotheo VI, 10 quod *radix omnium malorum* culpe vel pene est inordinata cupiditas. Hoc est cupiditas boni mutabilis plus quam est necessarium ad bonum incommutabile consequendum. Tolle ergo omnes improporcionones sublunarium, tam in 5 mixtis quam in elementis ex mutacione ordinis propter peccata hominum, et constellacio celestis non abbreviabit sic humani periodum. Deus enim ordinavit eternaliter quod, sicut genus humanum est cupidine temporalium plus continue inviscatum, sic habeat minorem periodum, 10 et insuper mortes alias, ut brevitatis temporis doceat nos cum contemptu temporalium calcare ipsa pedibus, ne supraposita excecet sensum et deprimant caput nostrum. Incipiamus ergo ab isto mandato decimo discere tam speculative quam practice istum fontem cupidinis ex- 15 siccare, quia nulla lex est lege huius decalogi intellectu subtilior, affectu utilior vel fructu constancior; ideo infidelitas facit quod lege ista contempta discitur aliena.

Hence mankind has so short a life.

Let us, then, learn from the tenth commandment, to dry up that fountain of desires.

No law is either more subtle, profitable, or constant in fruit than this Decalogue.

1. H: ergo om.; ib. I: Tim. 2. 3. K: Hoc est cupiditas om. 5. B: Tolle igitur. 6. A: in completis. EGHKLMNO: quam completis. 8. BEHIKLMNO: humanam. 9. K: quod sibi. 10. GHINO: habet. 12. HK: calcari pedibus; ib. EGHKLMNO: ipsa om. 15. AD: illum; ib. O: foverem. 15, 16. K: insiccar. 16. ILN: est legis; ib. M: intellecta. 18. A: dicitur, HIKM: ducitur aliena Amen, EGLN: ducimur aliena. O: ducitur aliena Amen 493 (1403?) Galli; ib. BH: aliena Amen. N: Amen Amen Amen. Ibid. A: Explicit tractatus mandato: um fructuosissimus. B: Explicit compendium decem mandatorum editum a magistro (erasure here) doctore evangelice veritatis, cuius anime miseatur omnipotens. C: Explicit decem mandata D: i. Deo gracias. E: Explicit decalogus. I: Explicit hoc totum, infunde, da michi pywa (beer). Sequitur: Non adorabis Deum alienum — nec omnia que eius sunt. Et sic est finis huius operis. Anno domini 1404 secunda feria post festum Iacobi. M: Explicit decalogus in quo est maximus thesaurus: videbitur, cum fuerit diligenter lectus. G in fine mandata singula addit. H: Et sic est finis huius decalogi per manus Andree de Gurym finitus. L: Hic finitur sententia super decalogum Ioannis Anglici, cuius anima cum cunctis christi fidelibus in regno celorum requiescat feliciter Amen. In vigilia beati Thome apostoli. Sequitur manu posteriori: Sancta Maria, ora pro nobis ad dominum nostrum Iesum.

5. Shirley, A Catalogue p. 6: It seems to me that the latter part of the year 1369, the time of the third of the great plagues of the fourteenth century, is most likely to have suggested these reflections. — But see the Introduction.

TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE.

CAPITULUM PRIMUM.

Ut supradicta magis appareant, oportet parumper
disgredi, videndo quomodo homo debuit in statu innocencie
5 conversari. Sicut enim ex medicorum principiis oportet
statuere hominem equalis complexionis simpliciter quoad
iusticiam, cuius complexionis temperamentum sit metrum
et regula aliorum; sic oportet videre que conversatio
fuit homini debita ex institutione primaria; et secundum
10 accessum ad illam vel ab illa distanciam debent aliorum
iusticie vel iniusticie mensurari.

Supponamus ergo in primis quod status innocencie
sit status nature rationalis immunis simpliciter a peccato,
cuiusmodi fuit status primi parentis in quo vixerat ante
15 lapsum, status quoque Christi ex integro ac status
parcialis aliorum sanctorum, si qui per tempus vixerint
immunes simpliciter a peccato, et status sanctorum in
patria. Videndum est igitur quid convenisset humano
statui, si totum genus hominis perpetuo statum innocencie
20 observasset, pro cuius indagine utendum est testimonio
scripture, dictis sanctorum et probabili ratione.

Primo videtur sequi quod, si totum genus humanum
perpetuo non peccasset, fuisset secundum se totum
impune simpliciter. Probatur sic: Non est possibile
25 penam inesse individuo speciei nisi propter peccatum

State of
innocence is the
state of a
rational nature,
free from sin;
such a one was
that of Adam
in Paradise, of
Christ and
Saints (in part).

If the human
race had never
sinned it would
have been
altogether free
from
punishment.

4. BCDEF: *debuit homo*. 7. A: *metra*. 8. BCDEF: *sed oportet*.
9. A: *dedita ex*. F: *de vita ex*. 12. A: *Supponatur*. F: *Supponamus*.
Superscript.: *Supponatur*. In marg.: *Status innocencie quis est*. Ceterae
annotationes huius codicis marginales (F) omittuntur. 13. BCDEF:
immunis specialiter. 15. F: *statusque Christi*. 16. BCDEF: *vixerunt*.
18. D: *est deest*. 19. D: *genus humanum*. 24. BE: *Probamus*; ib.
BDEF: *sic deest*.

Punishment of
Christ, of Job,
of the man
born blind.

precedens in ipso individuo vel aliquo sui generis; ergo conclusio. Antecedens patet tam de pena dampni quam etiam de pena sensus. Cum enim omnis pena si est a Deo iuste infligitur, patet quod si non esset peccatum non superesset causa quare Deus penam infligeret: sed ⁵ et hoc diffuse prosecutus sum *in materia de adnichilacione*. Pena quidem Christi, pena Iob, sicut et pena ceci nati presupponit peccatum in aliquo individuo speciei, quia aliter meritoria Christi redemptio, paciencie Iob exemplaris probacio vel meritorum accumulacio sicut et ceci nati ¹⁰ miraculosa illuminacio *ad manifestandum gloriam Dei* infidelibus vel peccatoribus foret omnino superflua. Ideo omnis pena indubie est a malo; ad quid queso exercuisset quis opus redemptonis circa non perditum? vel quomodo puniretur quis ad exemplandum aliis vel proprium ¹⁵ meritum cumulandum, cum ex institutione primaria subducta pena quantum debuit meruisset, vel quomodo exemplum penalitatis et miraculi oportet adducere, ubi non restat ad merendum quenquam acuire vel a devio revocare; nam subducta pena quilibet ex hoc quod ²⁰ innocens plane faceret ut deberet.

It is not a
punishment to
lack an
excellence
which does not
belong to your
nature.

Quod si proterviando dicatur Deum posse ex ordinatione primaria instituere Petrum innocentem puniri, ut alii ²⁵ innocentes quantum debent mereantur naturaliter, patet quod casus includit oppositum in adiecto, cum Petrus non punitur vel dampnificatur nisi propter ablacionem alicuius boni quod habere debuit a priori; ut nemo dampnificatur vel punitur ex hoc quod non habet omnem excellenciam angelicam vel bonitatem quam habet ³⁰ aliquod individuum speciei; quia si sic (ut deduxi alias), 30

1. A: *in ipso* deest; ib. BCEF: *igitur*. 3. A: *etiam* pena. F: *etiam* om.; ib. F: *cum omnis*. 3, 4. A: *pena sic iuste a Deo infligitur*. 4. A: *non sit*. 6. BDEF: *etiam hoc*. 9, 10. BCE: *paciencia Iob et morum*. 9. D: *Iob exemplorum*. 10. A: *nati* deest. 12. CF: *foret oracio*; ib. BCDEF: *superflua igitur*. 14. BEF: *non prohibitum*. C: *probitum*. 15. BDE: *puniatur*. 16. A: *cumulandum*. 19. BCDEF: *quidquam ac vere vel a devio*. 20. C: *subdicta*. D: *subiecta*. 21. BCDEF: *plene*. 22. A: *perterviando*. 23. BCDE: *innocenter*. F: *innocent*. 24. BCDE: *naturaliter puniantur*. 25. BCDEF: *claudit oppositum*. 28. F: *omnem om*. 30. A: *sic* cm.

6. Tractatus De Annichilacione videtur esse Fragmentum de Annichilacione ex tractatu de Potentia productiva Dei ad extra excerptum, ed. Dziewicki in Iohannis Wyclif, De Ente p. 286—315, Ad materiam de Annichilacione vide et De Logica II, p. 192; III, p. 92, 204. Cf. De Eucharistia, p. 52—55; De Benedicta Incarnacione, p. 75/76; Trialog., p. 50; De Dominio Divino, p. 232. 11. Ioh. IX, 3.

sequeretur quod omnis homo infinitum puniretur vel dampnificaretur ex carencia bonitatum accidentalium quas habere poterit. Dampnificacio igitur vel penalis carencia dicit privacionem boni actualis quod punitus, subducta obice, naturaliter habuisset, sed modo in casu posito ex ordinacione nature primaria Petrus ordinatur sub illo gradu bonus; ideo bonitatis carencia vel inferioritas non pocius in illo quam in quolibet foret pena.

- 10 Quod si fingatur Deum ipsum affligere pena sensus, privando eum bono nature quod prius habuit, servata tamen innocencia tocius generis, indubie vel oportet ponere personarum acceptionem apud Deum, puniendo hominem sine causa, vel aliter quod illa boni privacio
15 foret pure naturalis, et sic non pocius penalis quam bonorum iuventutis exempcio et alterius magis boni sequentis addicio; ut magis bonum est Petro adulto quod privetur humido superfluo membris corporis solidatis quam foret fluxus humorum cum illa qualitate
20 membrorum; et ita generaliter Deus non nocet vel impedit sed pocius iuvat vel promovet, nisi forte peccati data occasio sit in causa; que si detur, Dei punicio semper est ad melius rectificans male actum: ymmo cum oportet dolentem actum dolendi elicere, si cum
25 positis penis doleret, ex ordinacione Dei a statu innocencie devia- ret; nec aliqui dissenciant huic sentencie nisi moderniores qui contra Augustinum (tercio contra Iulianum) dicunt quod stat Deum dampnare, ymmo adnichilare simpliciter innocentem.

Modern motions as to annihilation are opposed to Augustine.

- 30 Supposita igitur antiquorum patrum sententia quod non sit possibile penam inesse homini nisi consequens sit ad culpam, ut dicit Augustinus VIII super Genesim ad literam XXII: *Deus, inquit, non potest iubere inutile. Et sequitur: Nullum utique malum esset, si non fecissemus*
35 *malum.* Et super Genesim XXIV dicit quod *de peccato*

Sin the cause of punishment.

4. BDF: *boni accidentalis.* 10. F: *dominum ipsum.* 14. A: *quod om.* 18. BCDEF: *quod privatus;* ib. F: *humorum superfluo.* 21. A: *et promovel.* 22. A: *sive causa.* 24, 25. BCDEF: *cum Petrus doleret.* 27. BD: *qui contra Augustinum et Iulianum.* F: *qui Augustinum III contra.* 33. BCD: *Augustinus super.* E: *secundo super.* 34. A: *nullum itaque.* 35. F: *malum om.;* ib. F: *Et IX super Gen. XIV.*

27. St. Augustini Contra Iulianum Pelagianum lib. III, cap. XVIII passim. 32. Cf. St. Augustini De Genesi ad literam lib. VIII, cap. XIV: *Malum enim nisi experimento non sentiremus, quia nullum esset, si non fecissemus.*

*factum est supplicium, sicut de supplicio factum est meritum, et sequitur: Lex peccati in membris repugnans legi mentis per Dei gratiam superatur, hoc enim esse non potuisse credendum est nisi in corpore mortis huius, quod mortuum est propter peccatum; patet ergo*⁵
quod si totum genus hominum mansisset continue sine peccato, mansisset etiam sine culpa et pena.

Two kinds of pain; of loss and of sense.
 The pain of sense
 was felt by Christ,
 but He, Christ, did not incur the pain of loss.
 Loss is personal and cannot therefore be predicated of a part or limb when that suffers for the good of the whole.

Pro quo notandum quod duplex est pena, scilicet pena dampni et pena sensus. Pena dampni consistit in habitu tanquam privacio, cum sit defectus boni utilis¹⁰ quod creatura rationalis habere debuit sine maioris commodi recompensa; ut non dicimus quod Petrus dampnificatur, quando adultus privatur humido superfluo membris corporis solidatis, et sic de aliis transmutacionibus, quibus natura meliorando progreditur. Pena autem¹⁵ sensus consistit in actu, cum sit dolor de bono perduto; et patet quod pena sensus potest esse in supposito sine pena dampni, ut Christus doluit tam sensu corporis quam anime, quando fuit corporaliter flagellatus et vidit genus suum tam miserabiliter laqueis diaboli²⁰ irretitum; sed penam dampni in propria persona non posset incurrere, cum sit Cesar Augustus quem oportet meliorando procedere. Quando enim sensualitas sua doluit ex continuitatis solucione vel boni alterius deperdicione, ratio congaudebat ex meriti ac boni anime adquisicione.²⁵ Fuit enim quoad humanitatem continue melior, cum bonum anime sit prestancius corporali. Quando ergo ponitur aliquem peiorari, dampnificari vel deteriorari, intelligitur alicuius boni perdicio sine adquisicione³⁰ superexcellens vel alterius equalis boni; et cum dampni-ficacio sit respectu alicuius persone, non dicimus quod membrum hominis dampnificatur nec, dum cruciatur ad melioracionem suppositi, peioratur. Consonum ergo

3. 4. BCDEF: *hoc vere non potuisse.* 5. BCDEF: *patet igitur.* 7. BCDEF: *culpa et deest.* 12. F: *ut dicimus.* 13. BCDE: *adultus privatus.* A: *ad intus privatur.* 16. BD: *consistit in anima.* 18. CEF: *peccato dampni.* 19, 20. F: *ut vidit.* 23. BCDEF: *melioracionem.* 24. B1: *ex concitantis.* EF: *concitatis.* 25. BCDEF: *congauderet; ib.* BCDEF: *meriti sive.* 26, 27. BCDE: *cum donum.* 27, 28. F: *corporali.* Igitur ponitur. 28, 29. BCDEF: *deteriorari multipliciter alicuius boni perdicione.* 30. F: *equalis om.* 21. BCDE: *solum respectu persone.* F: *fit solum.* 33. BCDE: *peioratus consonum igitur; ib. F: igitur.*

7. Cf. Wyclif Sermon. I, 347, 348; II, 12, 276. Trialog. p. 289.
 18. Trialog. p. 289: Cum quantumcunque gravi pena stat beatitudo, ut patet de Christo. 22. Eodem exemplo auctor utitur in tractatu De Benedicta Incarnacione p. 67.

fueraſt rationi quod Chriſtus, qui peccare non potuit, luendo peccatum alterius non pena dampni, que eſt maior ac imperfeccior, ſed pena ſenſus, que eſt actus caritatis, ad commune commodum puniretur. Sic ergo
 5 omnis pena ſenſus preſupponit in ſic punito vel in alio penam dampni. Et patet quod humanum genus non poteſt puniri niſi puniatur primitus pena dampni; ſed omnis dampnificacio preſupponit peccatum, ergo conſuſio. Si enim pure naturalis boni carencia foret dampnum,
 10 tunc Deus in creando dampnificaret quamlibet creaturam rationabilem, et per conſequens beati in patria percipiendo quantitatem dampni ſui maxime condolerent.

The human race is in the firſt place puniſhed by loſs.

Item, ſi poſſibile eſſet Petrum ſervantem innocentiam cum toto humano genere actualiter dolere, cum oportet
 15 omnem dolentem actum diſplicendi elicere, ſequitur quod ſit poſſibile, ſervato ex integro ſtatu innocentie, aliquid ſervanti innocentiam diſplicere. Conſequens impoſſibile, cum nihil tunc diſpliceret Deo ad cuius ordinationem recta forent omnia et cui diſplicet de
 20 ordinatione Dei, ſic quod non eſt peccatum previum, unde volicio ſit divino beneplacito ſic difformis, non obſervat ſtatum innocentie et per conſequens ex tali diſplicencia ab innocentia liberetur, quia doleret irrationabiliter ſine cauſa.

Item, ſi Deus poſſet dampnificare hominem ſine cauſa peccati, tunc poſſet deteriorare innocentem, auferendo ab illo gratiam ſine bono aliquo compensante; et cum
 25 peccatum mortale ſit carencia gracie in capaci, ſequitur quod Deus poſſet auctorizare peccatum mortale. Conſequens contradiccio; et patet conſequencia, quia non foret in tali cauſa cauſa effectiva peccati huius vel defectus ſed originaliter qui ex voluntate ſua ſine cauſa alia auferret gratiam; et ſine dubio ſi homo ſubiceretur plene ordinationi Dei, tunc placeret ſibi per omnia non peccando.
 30 Non enim eſt defectus quod ex ordinatione divina procedit. Et illa eſt ratio Auguſtini LXXXIII Questionum

If God could puniſh the innocent, He might do it by withdrawing His grace; but ſo He could authorize mortal ſin.

4. BCDEF: igitur. 7. BC: prius primitus. 8. BCDEF: igitur.
 11. BCDEF: rationabilium. 14. A: in toto. 16. D: ſit deest.
 17. BCDEF: aliquem ſervanti innocentiam applicare. 19. BCDEF: cui diſpliceret. 20. F: non eſſet. 21. A: volicio; ib. BCDEF: conformis.
 23. BCDEF: ad innocentiam; ib. F: laboretur. 25—26. F: dampnificare — poſſet om. 30. F: quia tunc. 32. A: effectus. 33. BCDEF: auferet hominem. 34. D: placet. 36. F: Questionum om.

36. De Div. Quaest. Qu. III, Opp. VI (ed. Migne) p. 11: Nullo ſapiente homine auctore fit homo deterior.

Grace and sin
are immediate
opposite.

Questione III: *Nulla sapiente fit homo deterior*; et sunt media confirmancia rationem proximam per se notis. Nam peccatum et gracia sunt opposita immediata, cum non sit possibile hominem esse nisi sit acceptatus ad beatitudinem vel ab illa deficiat. Primum est gracia et 5 aliud est peccatum. Et cum sit possibile quod homo cum tali dampnacione faciat quicquid debet, quia in nullo ordinacioni Dei contraveniat vel repugnet, sequitur quod staret hominem dampnari servata quantalibet caritate et cum summo gaudio de Dei dileccione stat 10 eterna dampnacio. Hoc tamem vocat Veritas Ioh. XVII, 3 *vitam eternam*; non igitur est possibile quod Deus dampnet innocentem, sicut dicit Augustinus III contra Iulianum. Sed oportet si dampnificetur quod hoc eveniat secundum Crisostomum originaliter ex se ipso. 15

Those who say
God can
annihilate
think they are
magnifying his
power but go
astray.

Patet igitur quod moderniores ponentes adnichilacionem et deterioracionem posse ex Deo procedere in magnificando ut estimant Dei potenciam ex defectu methaphisice incidunt in caribdim.

CAPITULUM SECUNDUM.

20

If man without
sin would have
been without
punishment, he
must have been
immortal.

Supposito itaque tanquam theoreumate ad dicenda quod, si totum genus humanum continue mansisset sine peccato, mansisset eciam sine pena, videtur correlarie sequi primo quod genus hominum fuisset eciam 25 immortale, non solum habendo disposicionem secundum quam poterat nunquam mori, sed qua servata non esset compossibile ipsum mori. Istis enim duobus modis dicitur immortale, et tercio modo propriissime unum quod mori non poterit. Patet sic; nulla mortis infliccio est possibilis sine pena, sed nulla pena est statui 30 innocencie compossibilis ex predictis, ergo nec mortis infliccio. Maior ex hoc videtur, quod mors secundum philosophos est ultimum terribilium. Unde in Sancto

Death cannot
be inflicted
without pain.

2. F: *nota*. 4. BDEF: *acceptus*. 9. A: *qualibet*. 15. DE: *se ipsa*. 18, 19. BCDE: *mediate incidunt*. 24. A: *eciam deest*. 26. CD: *non est*. 31. BCDEF: *igitur*. 32. BCDE: *videtur deest*; ib. C: *secundum deest*.

13. St. Augustini Contra Iulianum III cap. XVIII. Non potest (Deus) quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est. 15. Cf. De Benedicta Incarnacione p. 65/66, ubi per extensum de hac re disseritur.

Sanctorum, qui *mortis stimulum* superavit, fuit mors penalis; ergo ceteri sancti cum gaudio morientes habent ad augmentum sui meriti aliquam penam sensus; aliter enim non foret membrorum contraccio in articulo
 5 mortis cordis; licet ergo in sanctis martiribus pena sensus ex fervore dileccionis animi pro aliquo tempore sit sopita, tamen non est possibile mortem corporis intercidere nisi vires anime sensitive naturaliter pro aliquo tempore contristentur. Patet istud plane sub aliis
 10 verbis, eo quod sancti cum gaudio morientes habent aliquando penam potencie sensitive, cum pena talis adauget meritum, ut in Christo, et mitigato fervore intellectus tristatur vel dolet membrum in amissione boni carissimi, quia aliter cor non moreretur postremo,
 15 capiens naturaliter ministerium a membris suis; nec foret membrorum contraccio et vite perdicio sine pena, licet in martiribus aliunde secundum philosophum sit sopita. Et sic patente minore cum consequentia ex dictis iam proximo sequitur conclusio; quia dato quod
 20 Petrus non peccans moriatur, sequitur quod innocens sine peccato precedente puniatur; quod ex dictis supponitur non posse fieri. Unde sicut ex lege pleni invincibili
 in quocunque casu possibili non foret vacuum, sic ex
 25 eque forti lege innocentie subducto peccato non permitteretur innocens mori vel quomodolibet pati penam. Nec contendat sophista quod quilibet in statu innocentie contingentissime posset mori, quia illud conceditur; sed hoc non posset contingere nisi prius peccaret causaliter. Sicut ergo, ut dictum est de lege
 30 pleni, in quocunque casu ponendo possibili non foret vacuum, sic ex eque indispensabili forti lege status innocentie non est possibile quod innocens moriatur, nisi peccatum precesserit. Ponat ergo sophista theologus
 quotquot casus voluerit de periculis hominum ante
 35 lapsum, et ab omnibus sine morte vel pena compossibili lex innocentie liberabit, ut naturales evacuant; posito

Impossibility of
a vacuum.

Like
impossibility
that the
innocent should
die.

2. BCDEF: igitur ceteri. 3. F: ad gaudium sui meriti. 5. CF: licet igitur sanctis. BDE: licet in sanctis. 6. D: ex femore. B: femore; correxit. 7. BCDE: mortem cordis. 18. BCDEF: sopitus; ib. F: cum inconsequencia. 22. BCDE: non deest; ib. BCEF: invincibiliter. 28. BCDEF: concedimus. 29. E: peccaret taliter; ib. BCDE: Sicut igitur dictum. 30. A: in deest. 31. A: forti deest; ib. A: status voluit. 34. B: quod casus valuit (correxit: voluit). CDF: quod casus voluit. E: quod est casus voluit; ib. BCDEF: de periculo.

quod solum nunc de specie humana sit una mulier impregnata que necessario est masculum paritura. Non enim est possibile quod ignis vel aliud corpori humano contrarium extinguat cum illis paribus mulierem, sic nec est possibile quod aliqua creatura noceat pro puro statu ante lapsum homini innocenti.

Et sicut in ponendis casibus de vacuo natura prima que cuncta regulat non sinit corpus deficere, ut plenum suppleat, sic eadem natura non sinit hominem ledi nisi ex se prius deficiat vel deficiens prolatur. Posito igitur quod innocens obiret fere, cadat in flumen, vel filiis suis peccantibus velint in patrem resurgere, utrobique non est compossibile stante innocencia quod ledant sive noceant, cum Deus apriori modo, vel in mediis vel in instrumentorum agencium mitigacionibus faciet proventum, quia lex indispensabilis est quod Deus non potest deficere homini facienti Deo plene quod debet, quin ipsum preservet a deterioracione; cum *nemo potest sic ledi nisi ledatur principaliter a se ipso*, quia aliter iuxta proximo arguta Deus vel foret impotens vel invidus vel malignus. Unde, sicut Christus innocens non potuit paciendо dampnificari, sic nec potuit nisi peccato nature sue presupposito cruciari. Omnis enim pena eciam meritoria est a malo; unde Ysidorus libro suo de Trinitate, et recitat Magister Sentenciarum distinct. II: *Si homo in paradiso innocenter viveret, nec ignis eum ureret nec aqua mergeret nec absencia aeris suffocaret nec omnia que nocent mortalibus impedirent*. Et patet ex lege predicta absolute necessaria bonitas consequencie huius sancti philosophi. Magis quidem esset inconveniens quod homines sancti, serviendo Deo in omnibus sicut debent, forent vacui a gracia spiritus increati quam quod situs vel locus corporeus

God cannot fail
a man who does
all he ought,

otherwise God
would be
powerless or
spiteful.

All pain is of
evil.

7. BCDEF: *natura pura*. 9. *natura*. Codex pal. Vindob. 1622 hic explicit. 10. EF: *prius deficiens probatur*. D: *prius deficiens prolatur*. 11. A: *igitur* deest. 14. D: *ledant cum*. 15. F: *vel instrumentorum agencis*. 15. Codd.: *apriori modo* twice. BDE: *agencis mitigacionibus*. 19. F: *principaliter* om. 20. BDE: *proxima*. 22, 23. DE: *nec potuit peccato*. 23. BDE: *peccato suo 2º de trinitate et recitat magistrum*. 26. BDEF: *innocenter* deest. 27. BDE: *aqua cum*. 28. BD: *noceant*. 31. BDE: *esset* deest. 32. ADEF: *Deo* deest. 32, 33. BDE: *a differencia spiritus*. 33. F: *quod quasi situs*.

25. Non est Isidori sed potius Augustini Super Genes. et citatur in Petri Lombardi Sentenciarum lib. II, dist. XIX De primo hominis statu ante peccatum . . . Primus homo (ante peccatum) immortalis fuit, quia potuit non mori.

faciendo quod debet Deo suo foret vacuus a natura corporea.

Et cum secundum claudit contradiccionem, patet quod primum est verum. Nam spiritus Domini replens orbem terrarum, creans in homine sui capacitatem, vel deficeret ab eius replecione propter defectum hominis, vel propter defectum sui, solum quia placet sibi sic deesse. Primum repugnat posito, cum tunc peccaret homo, faciendo Deo per omnia sicut debet. Ex parte igitur hominis non deficeret dicta replecio, nec ex parte Dei, cum sit prima lux que non potest situi vel creature alicui deficere, vel lumen suum in personarum acceptionem invidendo subtrahere. Si ergo Deus foret autor originans hunc defectum, posset autorizare peccatum; cum ergo omnis pena sensus subtrahit a dileccione Dei vel eius servicio, videtur sequi quod repugnat penam inesse homini sine peccato. Unde non credo quod Christus tam perfecte servivit trinitati secundum humanitatem pro tempore sue viacionis sicut post resurrectionem, cuius causa potissima fuit pena corporis, que licet fuit meritoria, non tamen tam bona ut gaudium post gloriosam ditacionem. Cum ergo nemo potest pati mortem sine perturbacione et pena, que non possunt inesse sine peccato precedente, sequitur quod subducto omni peccato humani generis consequitur mortis subduccio atque pene.

Sed obicitur per hoc quod tunc nulla irrationabilia constante innocentia punirentur. Consequens impossibile, quia tunc forent bestie sicut homines immortales, ymmo tunc perirent ordinaciones de organis animalium rapidorum, ut aves uncerum unguium ordinate sunt naturaliter vivere de rapina, et sic de feris pluribus, ut leonibus, lupis, vulpibus, canibus et sibi similibus quibus animalia minora timorosa naturaliter sunt ad predam. Et conformis consideracio est de serpentibus et aliis reptilibus, que nedum sunt infesta ad invicem sicut pisces sed et hominibus.

The spirit o.
God which
creates man's
capacity must
fulfil it,

otherwise there
would be defect
either in the
man (who is
here supposed
innocent)
or in God
Himself.

All pain of
sense tends to
withdraw men
from God's
love or service.

Christ served
God (as to His
manhood)
better after His
resurrection.

Objection:
Then the beasts
must have been
immortal,

but then what
would have
become of birds
and beasts of
prey?

1. BDEF: *domino suo*. 3. BDEF: *secundum deast*. 4. BDEF: *est verum* deest. 6-7. BDE: *propter — vel* deest. 13. BDE: *Si igitur*. 15. BDEF: *cum igitur*. 16. A: *sequi* deest. 17. D: *esse homini*. B correxit. 19. BDEF: *similiter post*. 22. BDEF: *Cum igitur*. 31. BDE: *rapidorum* om.; ib. B: *aves uncoris*. D: *uncoris*. E: *unicoris*. 35. A: *conformis* deest. 35, 36. BDE: *serpentibus et sic de aliis*. 36. BDE: *que mundum sunt*. F: *que multum mundum sunt*.

Answer:
Beasts would
have died, but
without 'pena'
since *pena* is a
displeasure to
the '*potencia*
volitiva', which
beasts do not
possess.

Hic dicitur quod stante innocencia bestie morerentur, et per consequens paterentur dolores multiplices sine pena (non enim omnis dolor est pena sed dolor qui est displicencia potencie volitive), que cum solum inest homini, patet quod solum homini inest pena. extendendo 5 nomen hominis ad animal rationale et angelum, conformiter ad scripturam. Dolor igitur inesset bestiis, sed tantum dolor debitus de natura.

Men's bodies
would have
grown till they
became as the
bodies of the
blest;

Et quoad immortalitatem hominis, constat quod quoad illa que inducunt senectutem vel mortem intrinsece, 10 facile esset Deo constituere omnes homines in tali temperamento pro sua origine quod paulative crescant ex docto regimine, quousque corpus attigerit statum corporis indissolubilis beatorum. Tales enim temperature possunt esse elementa in mixto quod non coagerent, 15 vel aliter ex proporcione equalitatis aut indifferentia

and when they
had reached
their full height
they would have
been translated.

proveniret accio. Et cum ad tantam spiritualitatem venerit corpus prius animale, quod non sit in subtilitate, in mortalitate, in agilitate aut claritate proficiendum ulterius, sed anima pro statu viandi complete dotata 20 virtutibus et meritis ad celestem Ierusalem transferatur, tunc sine pena gloriose tanquam fructus maturus in horreum raperetur; et totum hoc fuisset pure naturale naturalitate prima, quia non est sapientis opificis coniungere ex institutione prima celestem ac immortalem 25 spiritum tam fedo mortali cum quo tot penis subiaceat, sed omnia illa a se ipso contrahit propter culpam. Nec dubitet naturalis quin in mixto glorificato sicut in astris contingit elementa secundum indivisibilia vel minima naturalia taliter commisceri, quod nullum illorum 30 sufficiat ex communi influencia agere in reliquum, sicut filum, columpna vel quomodolibet ruptibile sive quassabile contingit taliter proporcionari ex uniformitate continuationis et indifferentia, quare pocius ad unum punctum quam reliquum quemlibet foret accio, quod perpetuo 35 non procederet accio transiens, ut alibi particulariter declaratur. Aristoteles autem primo de Celo et secundo de Generacione, ponens omne corruptibile necessario

Aristotle lays
down that every
corruptible
thing must be
corrupted.

4. F: *que tamen*. 7. BDEF: *conformiter deest*. 10. A: *inducerent*.
15. BDEF: *coageret*. 16. F: *vel indifferentia*. 18, 19. BDEF: *in sub-*
tilitate mortalitate agilitate aut. 20. F: *completa*. 23. BDE: *re-*
paretur. 27. BDEF: *illa deest*. 31. E: *suscipiat ex communi*.
32. BDE: *quodlibet*. 35. F: *reliquum om*; ib. BDE: *quemlibet om*.
35, 36. E: *perpetui non propter*.

corrumpi in fine sui, intelligit de corruptibili post peccatum inequaliter commixto, quod est necessarium ex suppositione corrumpi suo tempore. Et si queratur quomodo per peccatum dissolvi possit equalis complexio, dicitur quod intelligendo illud subtiliter notandus est processus Augustini VI Musice de sex generibus numerorum.

Augustine's six kinds of numbers.
First kind of number.

Primum genus numeri est mensura discreta quam sensibile complacenter sensibus mensuratur, ut mensura quam Aristotelis vocat *oracionem cum voce prolatam*, et tales vocat Augustinus cap. VIII *numeros corporales*.

Second number.

Uterius ascendendo a sensibilibus ad insensibilia, patet quod oportet in sensu ponere mensuram aliam, quia nihil fit sine speciali ratione, sed sensus datus naturaliter delectatur in dato sono armonie et in absurditate improporcionati soni offenditur, et sic de aliis sensibilibus; ergo oportet ponere ex parte sensus causam specialem huius complacencie vel indisplacencie naturalis. Et patet quod illud quicquid fuerit est numerus, cum mensurat vim anime ad eliciendum naturaliter actum suum. Unde secundo Phisicorum XLVIII vocatur numerus causa formalis et genus proporcionis; et talem numerum habet anima ad corpus, id est discretam proporcionem vel habitudinem ad omnia membra quandam armonicam complacenciam sibi causancia, et illum vocat Augustinus *numerus progressorem*. Differunt autem hii numeri, cum uterque potest esse sine reliquo, et prior sit in sensibili sed secundus in anima subiective.

Tercium genus numeri est mensura discreta actuum sciendi secundum complacenciam vel displicenciam, quam Augustinus vocat *numerus occurrentem*, quia occurrit duobus numeris ipsum causantibus, manens tantum pro tempore sciendi.

Third number.

1. F: intelligit corrumpi suo modo; ib. A: fine sui periodi. 3. BDE: suo modo. 4. BDEF: poterit equalis commixtio. 4, 5. BEF: complacenter sensu. 6. F: Augustinus om. 13, 14. E: qua nihil fit. 14, 15. BDE: naturaliter delicatus. F: dilatatus. 15, 16. BDEF: absurditate proporcionati sompno offenditur. 17. BDEF: igitur. 17, 18. BE: specialem complacencie. D: spirituale. 19. BDE: quidquid fuit. 20, 21. BDE: Unde 4°. 21. F: 4° Phisicorum 48°. 22. F: et om. 26. BD: illi numeri. 28. BDEF: et secundus sit. 30. B: secundum complacenciam displicenciam. 31. BDEF: quod Augustinus. 33. BDE: tamen pro tempore.

6. St. Augustini De Musica lib. VI (ed. Migne I, 1172) VII: Vocentur ergo primi iudiciales, secundi progressores, tertii occurrentes, quarti recordabiles, quinti sonantes. 21. Naturalis Auscultationis cap. III (ed. Parisina II, 264/65).

Fourth number. Quarto patet quod ex frequentia numerorum occurrentium generatur in memoria organica quidam habitus quo homo pronificatur ad imaginandum et efficiendum circa tales numeros occurrentes, et illum vocat Augustinus *numerum recordialem*.

Fifth number. Quinto oportet ponere in parte intellectiva vim non organicam iudicandi de omnibus istis quatuor generibus numerorum; et mensuram virtutis taliter iudicantis vocat Augustinus *numerum iudicialem*; sed cum ille iudicialis sit tam imperfectus in homine quod non sufficit perfecte iudicare armonicam proportionem omnium actuum propriorum pro tempore sue periodi, et omne cognoscibile est secundum ultimum eius semper cognitum, patet quod oportet ponere unum numerum iudicialem qui sit infinitum superior isto quinto. Nemo quidem scit distincte numerare totam conversacionem quam habet iuvenis, et per consequens multo minus scit distincte numerare proportionem armonicam omnium eventuum mundi in tempore sempiterno, ut patet de proportionem premiorum et penarum ad merita temporalia tanto tempore interiecto. Et patet quod sensus Domini mundum ordinantis quandocunque preterita distinctissime correspondere omnibus futuris armonice cognoscit simul omnium istorum habitudines et exempla. Et cum hoc sit impossibile nisi ille artifex habeat penes se rationes exemplares eternas, ad quarum imitationem producit ad extra, sequitur quod numerus talium sit mensura omnium creatorum suprema. Et ista est sententia Augustini VI. Musice II et III.

Universals.

Et cum sapientia quandoque sumitur pro veritate cognita, patet quod omnis talis numerus est eterna sapientia vel diccio qua Deus eternaliter dicit omnia in verbo. Unde signanter et ordinate dicitur Sap. XI, 21 trinitatem omnia in mensura numero et pondere posuisse. Unde licet dicti numeri distinguuntur formaliter a se invicem et a Deo, omnes tamen sunt essentialiter verbum Dei, et ideo Psalmo CXLVI dicitur quod sapientie eius

These numbers
(or universals)
are the word of
God.

3. A: *afficiendum*. 4. BDE: *occurrentis*. 5. B: *recordabilem*.
9, 10. BDEF: *sed cum res iudicialis*. 10. BDEF: *sit causa perfectius
in homine*. 11. BDEF: *per litem iudicare*. 12. BDEF: *sui periodi*.
15. BDEF: *sit superior illo quinto numero, qui quidem scit*. 19. D:
eventuum. B correxit. F: *eventuum numeri*. 22. BDE: *quantumcunque*.
24. A: *et extrema*. 26. DE: *quarum mutationem*. 29. A: *3 et 2 et
infra*. B: *3^e u^o et infra*. DE: *3° versa et infra*. F: *IIIe 11 et infra*.
31. BDE: *talis dicitur*. 32. D: *quia Deus*. 35—1. BDE: *Unde licet —
numerus dicitur*.

non est numerus. Istos autem numeros vocat Augustinus *numeros iudiciales* propter eorum excellenciam, et numeros quinto modo dictos vocat *numeros sensuales*.

They are the true judicial numbers.

Istis notatis dicitur quod anima ordinata est de lege
5 primaria media inter substantiam corpoream et substantiam increatam, ut substantie increate semper subserviat, recipiendo ab ea influxum continuum tanquam a domino gubernante, ut totum genus nature corporee sibi subserviat; nec ad illud attendat secundum aliquam
10 vim cognitivam, nisi de quanto attencio exigitur ad servandum equalitatem eius ad suum numerum exemplarem. Et in illa equalitate indivisibili consistit anime pulcritudo.

The soul is intermediate between bodily substance and increate substance.

Unde secundum Augustinum VI Musice 12 impossibile
15 est animam peccare nisi deficiendo a suo ordine propter recessum ab equalitate alicuius quatuor numerorum in homine ad suum numerum exemplarem; ut si quis nimis intense, nimis diu, vel quocunque alio excessu ultra hoc quod necessarium ad Dei dileccionem pascit
20 sensum in aliquo sensibili, peccat recedendo ab equalitate numerorum occursorum ad suos numeros iudiciales in Deo, quia recedit a lege sensuum primo indita, et per consequens discordat turpiter a numero exemplante.

All sin is a want of correspondence to the exemplary number.

Quod si secundo aliquis sensus interior non ordinate
25 fantasiatur circa temporalia, imaginando per obiecta simulacra in eorum absencia, peccat ex discordia numeri recordabilis ad numerum iudicalem in Deo cui debuit simpliciter confirmari.

Quod si tercio quis inordinate appetit honores
30 mundanos vel dominia super paribus in natura, peccat ex improporcione numerorum progressorum ad numeros in Deo, qui ad oppositum limitarent; numeri quidem progressores ordinati sunt, non ut homo in honore mundano vel dominio super sibi pari in natura pompaticè
35 delectetur, sed ut cum modestia utatur sensibus inferioribus in natura, gaudens humiliter de excellencia virtutum et diligens caritative quemlibet sibi proximum in natura.

3. BDEF: *secundo modo dictos.* 4, 5. BDE: *est ex lege primaria media.* 5. F: *et om.* 8. A: *continuum deest.* 8. A: *et totum.* 9. F: *serviat;* ib. B: *attendatis scilicet.* D: *attendatis aliquam.* E: *attendat si aliquam.* 12. BDEF: *indivisibiliter.* 14. BDE: *Augustinum sic mirifice;* ib. F: *Mus. 2.* 16. A: *inequalitate.* 19. BDEF: *quod est Deo ad Dei.* 22. BDE: *primo edita.* 24, 25. BDE: *inordinate fantasiatur.* 25, 26. D: *per obiecta simulant.* 28. F: *conformari.* 29. F: *Quod si ergo;* ib. F: *qui.* 34. BDEF: *mundano vel divino.* 35. A: *sensibilibus.* 36. F: *gaudentes.* 37. A: *quodlibet.*

Et quarto si quis languet inaniter ad appetendum scienciam suo fini inutilem propter laudem vel alium finem inutilem, ut loquitur Apostolus .I Tim. VI, 9, tunc recedit ab equalitate numerorum exanimatorum in prima veritate ad numeros hominis sensuales. ⁵

In ista igitur turpi discordia quatuor numerorum in homine ad numeros in Deo legaliter limitantes totum consistit peccatum hominis, et primo omnium, quando secundum numeros sensuales stulte ac superbe discreditur legem eterni numeri iudicantis. ¹⁰

All sin is firstly
from pride.

Ex istis elicitur quod omnis peccator apostatizat primo omnium ex superbia, dum peccans renuit numeros suos numeris Dei subicere sine hoc quod numeris superioribus sint subiecti. Hoc autem cum soli Deo sit proprium, patet quod anima sic leprose tumescens ¹⁵ superbia extra statum debitum dislocata deficiet a recepcione naturalis influencie lucis prime. Unde quam naturale est quod medium opacitate indispositum vel aliunde dislocatum non recipit influxum luminis, sicut facit, quando manet plene dispositum et debite applicatum, ²⁰ sic est naturaliter de qualibet anima peccante, et sic de lege nature consequitur quod anima recedens a Deo, cui soli servire debuit, serviat creature cui serviendo Deo debuit dominari; et ultra de iure peccati consequitur quod anima deficiens a proprio corpore secundum ²⁵ primos numeros repugnando deficiat a servitute corporis, quam plene servando rectum corporis regimen habuisset. Unde quam naturale est quod medium in absencia luminis tenebrescat, tam naturale est quod anima, que influencia Dei debuit regere corpus suum, post recessum ³⁰ a Deo per superbiam deficiat propter carenciam regule a recto regimine sui corporis.

The soul
departing from
God is made
servant to the
creature,

and is unable
to rule its own
body rightly.

Et patet quod ipso discrasiato ac aliis creaturis servantibus legem sue accionis necessitatur ad corrupcionem. Cum enim acciones activorum sint in ³⁵ passis proporcionaliter dispositis, patet quod dissoluta proporcione armonica quam essencialiter immortalitas

So corruption
and death
are brought in,

1. BDEF: *Et ergo si quis.* 6. BDEF: *In illa igitur turpi discrepancia.* 8. BDE: *et primo enim quando.* 10. F: *legem et in numerum iudicantis.* 11. BDE: *apostolisat.* 12. BDEF: *ex superbia extra statum proprium.* 16. A: *discolata.* 19. BEF: *recipiat.* 20. D: *dislocatum et debite.* 21. BDEF: *Sic autem; ib. BDEF: anima peccatrice.* 24. BDE: *peccati deest.* 26, 27. BDE: *regulando deficiat a servitute quam plene.* 29, 30. DE: *que influencia dicitur debuit regere.* B: *que influencia dicitur regere.* 34. BDE: *necessitetur.* 37. D: *quam principaliter.*

sequebatur, oportet quod mortalitas sibi opposita inducatur. Et per consequens oportet quod omnes descendentes a tali improporcionata stipite sint mortales; ymmo cum corpus secundum primam
 5 complexionem servisset anime pure ad regulam, patet quod ipso servante naturaliter legem sue discrasie ipsi anime naturaliter rebellabit. Ymmo cum affectiones sensitive creati spiritus variantur ad dispositionem subiecti, patet quod ex discrasia corporis indomiti
 10 resultat quedam rebellio ad peccandum. Et illum sensum intelligit Psalmista Psalmo XXXV, 12 13 quando orat: *Non veniat michi pes superbie et manus peccatoris non moveat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*; et expressius Ecclesiastici X, 14: *Inicium superbie hominis*
 15 *apostatare a Deo.*

and the body rebels against the soul.

From this comes sin.

Unde secundum Augustinum VI Musice XIV pes superbie est inordinata affectio qua homo primo apostatando a Deo elabatur. Et patet evidencia Apostoli Rom. VII, 24 quando dicit: *Infelix ego sum homo; quis me*
 20 *liberabit de corpore mortis huius?* Considerans quidem summam aptitudinem corporis ad animam in agendo pro statu innocentie quicquid debet et inobedienciam pro statu lapsus, quando sumus peccatis et miseriis convoluti, habet amplam materiam condolendi. Et patet
 25 quomodo nisi mediante peccato non posset homo a statu immortalitatis excidere.

Without sin man could not have fallen from his immortal state.

CAPITULUM TERCIMUM.

Sed quoad extrinseca nocumenta dicendum est quod sicut non est possibile quod hii qui pure spiritu Dei
 30 aguntur ab eodem spiritu abducantur, sic non est possibile quod innocens pro tempore pro quo servat innocentiam distemperancia alicuius sex rerum non naturalium sibi inferat nocumentum. Et cum non sit possibile *hominem ledi* secundum Crisostomum *nisi ledatur prius a se ipso,*

Nothing can hurt him who preserves his innocence.

1. F: sequatur. 3. BEF: discedentes. A: discendentis. 9. BDEF: quod deest. 13. B: incidentis iniqui operantur. D: incident tibi qui operimur. E: incidentis ibi qui. F: inciduntur. 14. BDE: Eccl. XIV. 15. BDE: apostotare. 16. BDE: Augustinus Mirce XIV. 17. BDE: est ordinata. 17. 18. BDE: apostotando. 18. BDEF: Et patet quod evidencia Apostoli ad Rom. 22. BDE: in statu. 23. BDE: quomodo sumus. 24. BDE: involuti. 26. BDE: excedere. 28. BDEF: Et quoad. 29. BE: puro. 32. A: alicuius sex deest; ib. D: materialium. E correxit. 34. BDE: primitus a se.

34. Cf. Serm. IV, 472. De Dominio Divino p. 29 et saepe alias.

patet quod nec bestiam nec hominem malum nec diabolum nec aliquam creaturam esset possibile inferre sibi servanti continue innocenciam nocumentum. Ex quo patet quod innocens non timuisset inimicum aliquem sed solum filialiter Deum suum. Unde et si filii perpetuo innocentis⁵ peccassent, non potuissent in patrem innocentem ledendo irruere, servata indispensabili lege Dei omnipotentis iusticie.

Prima autem sex rerum non naturalium secundum medicorum sententias est aer, quem notum est ordinatum fuisse temperatissimum innocenti, quia nullus sapiens ordinat finem aliquem nisi ordinet media necessaria ad eundem. Sed Deus ordinavit immortalitatem hominis si perseveraret in innocencia, ad quam immortalitatem necessaria foret aeris salubritas etc.

The air was at first healthful.

Paradise well suited to human life.

Item, dicunt philosophice sancti doctores quod paradisi terrestris, in quo positus est homo, fuit in oriente habitabilis nostre elevacior terra reliqua, et sic ex situ, ex figura et insitis fuit temperate influencie celi capacior et vite humane comodior. Quadra enim orientalis secundum philosophos est calida et humida, sicut media regio aeris est temperate frigida in quarto climate, et specialiter si figura paradisi ex curiositate deiciat radios qui ex reverberacione causarent excessum caumatis. Si enim iuxta doctrinam perspectivorum contingit arte humana²⁵ facere comburens speculum in quo radii solis ad comburendum efficacissime congregentur, ut patet Vitulonis conclusione . . . quanto magis ars summi opificis scivisset aptasse figuram et circumstancias paradisi, ut reciperet influencias celi ad temperamentum simpliciter.

Objections; that no geographer has visited paradise

Et si obicitur quod nullus cosmimetra habuit experientiam de situ et proprietatibus paradisi; ymmo quod

2, 3. BDEF: *possibili sibi conservanti*. 4, 5. BDEF: *aliquem nisi solomodo filialiter dominum*. 7. BDE: *irruere siti natum indispensabili lege*; ib. A: *servata indampnabili lege*. 9, 10. BDE: *secundum sententias medicorum quem notum (D: non) et fuisse ordinatum*. 10. F: *futuras medicorum*; ib. F: *est aer om.* 11. F: *fecisse*. 12. BDEF: *quin ordinet*. 15. B: *igitur etc.* DE: *igitur et conclusio*. F: *ergo etc.* 18. D: *elevacionis*. 18, 19. BDE: *ex situ et figura et*. 19. BDE: *celi capciont*. 23. BDEF: *deficiat radios*. 24. D: *causarent caumatis*. 27. AF: *congregentur*. BDE: *comburentur*; ib. BDE: *Vitulonis*. Sequitur lacuna. 28. *conclusione*. Sequitur lacuna. 29. A: *reciperent*.

16. Cf. descriptionem paradisi in opere Guilelmi Arverni De Universo I, 674 et Trialogum p. 211, ubi de statu hominis in paradiso positi disseritur. 27. Vitulo, a writer on optics of the 13th century. See Misc. Phil. I, 13 and Sermones I, 385.

nec paradiscus sufficeret ad totum genus hominum, nec homines habuissent usum nascibilium in nostro habitabili, sed fuissent tam bestie quam terre nascencia omnino superflua; tales multe instance minus movent, cum facile

and that the human race could not have found room there.

Answer.

5 sit Deo precludere cosmimetris aditum in paradiscum per aquas, montes, lapides vel per angelos regulantes conceptus, affectus, et opera omnium hominum; sic enim percussi sunt Sodomite acrisia, ne perciperent hostium satis *prope Gen. XIX.*

10 Et quoad secundum patet quod translatis hominibus in celum innocencium paulatim secundum suam maturitatem, attenta quia modesta conversacione innocencium et fertilitate loci, satis potuit toti generi innocencium sufficisse.

15 Et ad tercium patet quod iustus habet usum cuiuslibet partis mundi, et per consequens nihil fuisset superfluum, cum omne individuum substancie corporee perfecisset secundum pure naturalem ordinem genus suum.

Dominion of the just.

De insitis quidem in paradiso patet ex textu Gen. II, 8 quod tria erant lignorum genera, quorum primi fructus profuissent ad esum, secundi ad immortalitatis firmitatem, et tercia ad obediencie commodum. Unde habuit homo in statu isto non omnimodam libertatem.

Nec video quin paradiscus sic poterit situari in altitudine, 25 latitudine et figura quoad pyramidem umbre terre quod nihil noctis reciperet, aut quantum foret expediens pro quiete. Et patet quante natura lapsa deficit a temperamento aeris ex causa sextuplici; primo propter loci variacionem, cum vallis lacrimarum in qua homo

There may have been little or no night in Paradise,

30 est positus est longe inepior capacitati influencie paradiso, secundo propter complexionis extraneacionem, cum aer qui innocenti competere foret lapso contrarius, tercio ex cladibus hominum occisorum, et quarto ex cadaveribus animalium aliter quam in statu innocencie

and nature is less favourable since the fall.

1. BDE: *genus humanum*. 2. B: *vescibilium*. Correxist: *nascibilium*. 3. F: *si fuissent*. 4. BDE: *multe cause*. 5. F: *in om.* 8. E: *hostium* deest. B: *hostium*. 9. F: *Gen. 5g.* 11. A: *innocencium* deest. 12. F: *attentaque*. 13. F: *et — innocencium om.*; ib. Codd.: *toto*. 17. A: *omne iudicium*. 18. BDEF: *purum*. 20, 21. BDE: *quorum fructus profuissent*. A: *perfecti set vel profuisset*. 21. BDr: *secundi*. F: *secundus*. 22. BDE: *tercia*. F: *et tercio*. 22, 23. Hic locus corruptus est. A: *in statu isto posse (sic) non omnimodam*. BDE: *comodum verum habuit nec video quin paradiscus*; ib. F: *Unde habuit nec video*. 23. BDE: *homo — libertatem* deest. 24. A: *situari* deest. 27. BDE: *quante nature a lapsu*. F: *in quantitate nature a lapsu*. 32. F: *lapsu*.

Origin of
reptiles.

mortuorum. Ex istis enim fiunt reptilia venenosa que celum nisi ministrata tali materia nunquam produceret. Quinto ex irregulari cultu terre cum suis fumantibus, et sexto ex alteracione inspirati aeris ab homine cum suis corporaliter et spiritualiter intoxicantibus. 5

Quis dubitat quin homo semper cibatus ad regulam aliter alteraret aerem quam ingurgitatus vel aliter deficiens a puritate spiritus innocentis. In illis enim non foret infeccio oculi fascinantis, vocis magice incantantis vel peccati lingue multiplicis aerem pestifere defedantis, nam 10 ut alias diffuse ostenderam tam ratione quam concordancia scripturarum, sicut peccato lingue aer inficitur, sic eodem aere facto pestilenciali genus hominum iuste perimitur.

Quantum ad terciam rem extrinsecam scilicet exercitium in quo sanitas conservatur, certum est quod nullum 15 hominis nisi ad Deum diligendum et ad translationem hominis dispositum in statu innocencie habuisset.

Secundo patet quod repugnat statui innocencie ipsum vel per instans vel per tempus fuisse simpliciter ociosum, cum ociositas in quantum huiusmodi malum sapiat. 20

In paradise
there was
exercise without
fatigue.

Et tercio patet quod exercitium corporale sine lassitudine vel tedio affuisset; habuisset quidem membra progressiva et virtutes progrediendi et se corporaliter exercitandi perfectius quam modo habemus, ergo non ociarentur ab actu proprio; sed cum secundum Apostolum 25 I Tim. IV 8 *corporalis exercitacio post lapsum ad modicum utilis est*, patet quod illa exercitacio mensuratur finaliter penes exercitium spirituale. Ideo dicunt doctores quod innocentes ad nutum minassent volucres delectabiliter et bestias paradisi cum Gen. II 15, dicitur quod *homo 30 positus est in paradiso, ut operaretur et custodiret illum*. Et hinc patriarche ex pastu animalium tanquam propinquo statui innocencie commendantur; omnia quidem irrationabilia fuissent ad nutum ex naturali dominio obediencia cuilibet innocenti. Et ista est sententia ac 35

2. BDEF: nisi deest. 9. BDE: oculi festinantis; 1b. F: magne.
11. A: diffuse deest. 13. D: iuste perimitur. 18. BDEF: Quarto
patet. 19. DF: per instans; 1b. F: vel per tempus om. 19, 20. F:
simpliciter cum ociositas. 21. F: Quinto patet. 23. A: progressiva
deest. 24. F: ideo non. 25. BDE: in actu. 27. BDEF: mensu-
raretur. 27, 28. F: finaliter penes exercitium spirituale. 28, 29. F:
quod innocentes om. 29. D: nuasset. 30. F: et hostias. 31. D:
ut moretur. 32. BDE: ex parte animalium. 33. D: comedantur.
35. BDEF: Et illa.

racio Augustini III super Gen. ad literam XX. Nec obest probabili ratione convincere multa que fuissent in statu innocentie, licet in scriptura non fuerint expressata. Nec est hoc studium inutile sicut imaginaciones calculative que propter impossibilitatem materie vel eius insensibilitatem a nobis necessario ignorantur.

Reason may teach us much about the state of innocence.

Quoad terciam rem extrinsecam, que est cibus et potus, patet ex textu Gen. II 16, 17 quod preceptum est homini *ex omni ligno paradisi preter lignum sciencie boni et mali comedere*, et per consequens cum tam homo quam bestia habet de lege nature ordinate comedere, multo magis adiecto precepto et servata innocentia, in promptitudine comestibilis nec famem nec sitim sed appetitum non penalem sed rationalem pateretur. Ideo ut placet logicis non preveniret famem aut sitim sed preveniret tempus, antequam penam huiusmodi pateretur. Et ista est logica scripture Matth. primo, ubi dicitur quod *antequam Maria et Ioseph convenirent, inventa est habens in utero*, et non dicitur antequam convenerunt. Et patet quod repugnat statui innocentie hominem huiusmodi diminute vel superflue vel secundum aliquem defectum circumstantie comedisse. Nec oportet multum sollicitari quante, quando, quociens in die vel de quali fructu innocens comedisset; quia satis est nobis cognoscere quod ad votum habuit comestibile sibi conveniens, et ipso non ex se peccante, foret in omnibus indefectibiliter regulatus. Hoc tamen probabiliter potest convinci ex scriptura quod solum fructus in paradiso nascentes naturaliter comedisset; quia *si de alio Deus ipsum longe cicius instruxisset*, tamen licentia esus fructuum foret maxime naturalis; et erroneum est credere quod Deus in hoc ipsum instruxerit diminute. Utrum autem homo potaverat aquam vel humore fructuum vixisset, est magis ambiguum, sed certum est quod nullum

Of food in paradise;

man suffered neither hunger nor thirst but had a reasonable appetite.

It is probable that he lived wholly on fruits which grew in Paradise,

1. Codd.: IX Sup. Gen.; ib. F: XX om.; ib. F: Nec est. . . 2. BDE: probabili ratione deest. 4, 5. BDEF: calculative que propter quoad terciam. 9. D: lignum scie. 11. F: ornamenta. 13. BDEF: comestibilis; ib. BDE: famem et sitim. 16. BDEF: tempus deest. 18, 19. BDE: inventa est utero habens. 19. F: in utero habens; ib. BDE: convenirent. 22. D: defectu. 23. BDEF: quanto. 24. BDE: die comedisset. 25. BDEF: habuisset comescibile; ib. F: conveniens. 26. BDEF: et ideo non ex se posita (DF: pola). 27. BDEF: poni potest; ib. A: convici. 30. F: ipsum instruxisset; ib. Codd.: cum licentia. 31, 32. A: quod Deus om. 32. BDEF: instruxerat in hoc. 33. BDE: humorem. 34. BDE: utique certum est. F: usque certum est.

he drank
nothing
artificial.
Use of the tree
of life.

artificiosum potasset et sic ipso potante aquam vel non foret simplex vel simplicia nutritivissent. Quoad esum ligni vite eliciunt doctores satis probabiliter quod innocentes comedissent usque ad tempus status de aliis fructibus moderate et post usi fuissent in valde modica quantitate ad modum electuarii fructibus huius ligni. Et sic contemplantes Deum clarius exuentes se ab indigencia alimenti servantur usque ad tempus translacionis a defectu corporis et incommode senectutis. Et illud videtur esse sententia Salomonis Prov. III 18 de sapientia sic scribentis: *Lignum vite est hiis qui apprehenderint: et qui tenuerit eam beatus*. Sicut enim lignum vite fuit confortativum innocentis Deum sincerius contemplantis, sic sapientia increata secundum divinitatem et humanitatem suos cultores secundum corpus et animam consolatur; quia Ioh. VI, 58 *qui manducat me* (supple spiritualiter meditando et condelectando quousque fuerit michi incorporatus) *ipse vivet propter me*.

Man in state of
innocence
would have
wholesome
sleep with
profitable
dreams

Tres alie res in quibus principaliter servatur sanitas sunt sompnus et vigilia, replecio et inanicio et tercio accidencia anime, de quibus non dubium infuissent innocenti secundum summum gradum sibi possibilem, quia pure in medio secundum superhabundanciam et defectum. Non enim diu dormivissent ex crapula nec haberent ex humorum excessu vel impressione sensibilium extranea sompnia tortuosa, sed quiete et regulariter dormiens haberet sompnia ipsum informancia. Si enim post lapsum Deus promittit se loqui per sompnium prophetis communibus sed ultra *Moysi fidelissimo* palam et non per enigmata, ut patet Num. XII 6—8, quanto magis in statu innocencie, ubi dormiens revelacione indigens foret fidelior et in corpore disposicior. Si enim ille ariolus Balaam cuius oculi in die sunt clausi, ut sit preservatus a peregrinis impressionibus in nocte fieret recepcioni influencie celestis apcior, ut patet Num. XXIV, habuit visiones mysticas futurorum; quanto

2. BDEF: *intravisset*. 3. BDEF: *satis* deest. 5. *status*. Hic verbum innocencie excidisse videtur. 7. F: *exuentes* (sic). 8. BDEF: *indigna alimenti servancia*. 9. F: *incomedae*. 10. A: *videtur de*. F: *idem videtur esse de*. 11. BDE: *sic scribunt*. 12. BDEF: *apprehenderunt et timuerunt*; ib. D: *eam* deest. 12—13. F: *eam* — confortativum om. 17. BDEF: *delectando*. 21. BDE: *activa anime*. F: *accia* (An *accidia*). 23. F: *pure et*. 24. F: *enim* om.; ib. A: *diu* deest. 25. A: *processu*. 26. A: *mortuosa*. 27. F: *dormiendo*; ib. BDEF: *inferencia*. 28. A: *permittit*. 29. BDE: *philosophus*. Cf. Num. XII, 6. 30. BDEF: *et* deest. 33. A: *ariolis*; ib. F: *in die* om. 35. BDEF: *fieret recepcior celestis influencie apcior*.

magis innocens, ubi subfuit maior causa. Fuissent ergo innocentes dormiendo non miseri sed felices. Unde Adam Gen. II soporatus cognovit ecclesiam ex incarnatione filii congregandam: *Hoc*, inquit, *nunc os* etc. quod Apostolus 5 Eph. intelligit dictum de Christo et ecclesia. Habuisset etiam homo replecionem et evacuacionem cum tanto moderamine libratas quod nec intulissent Deo offensam nec homini nocumentum. Fuisset quidem evacuacio parcium superfluentium ad complexionem neutram 10 quousque corpus hominis fuisset de se loco indifferens sicut astra, et per consequens quousque non restitisset anime quorsumlibet differenti.

Healthy digestion,

Et quantum ad accidentia anime, patet quod per se innocens habuisset gaudium de certitudine beatitudinis 15 sine compossibili timore, penali tristitia vel dolore. Quomodo ergo non haberet accidentia confortancia cui omnia ad votum succederent vel coessent et nihil tristabile vel nocumen.

and occasional sources of pleasure.

CAPITULUM QUARTUM.

20 Ex istis elicitur quod innocens nec arti liberali nec mechanice intendisset. Constat quidem quod ars in quantum huiusmodi dicit quandam erudicionem anxiam preter noticiam theoricam. Ideo stat quod homo sit, quantumlibet magnus philosophus, sine arte. Cum ergo 25 nulla fatigacio in statu innocentie infuisset homini, patet quod nec erudicio. Non ergo didicisset innocens a quocumque grammaticam, quia voces naturales quas quidam ponunt linguam Hebream hominibus naturaliter convenissent. Quomodo queso communicarent bestie suas 30 intentiones per voces sine erudicione elicitas, et non homines innocentes? aut quomodo ordinaret natura organa vocis humane ad hunc finem cum aliis nisi naturaliter

In state of innocence none would study liberal or mechanic arts

1. BDEF: *Fuissent igitur*. 3. A: *soporatus* deest. (Cf. Gen. II, 21.)
4. F: *congregando*. 5. BDEF: *Eph.* — *ecclesia* deest. 7. A: *liberatas*;
ib. A: *intulisset*. 9. A: *superfluentiam*. 12. BDE: *quorsumlibet*.
13. BDEF: *quantum ad actus patet*. 16. BDEF: *Quomodo igitur*; ib.
BDE: *activa confortancia*. 16, 17. BDE: *cui ad notam omnia*.
18. F: *vel nocivum*. 21. ABDE: *mathematice*. 23. BDEF: *propter*
noticiam. 24. BDEF: *Cum igitur*. 25. BDEF: *homini* deest.
26. BDEF: *Non igitur*. 27. BDEF: *quamquam grammaticam*; ib. I: *vo-*
ces vocales naturales. 29. BDE: *convenisset*. 32. BDE: *cum aliis*
deest.

5. Eph. V, 30: *Quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius*.

in vociferacionem procedere potuisset. Numquid forent organa innocentis ligata vel confusa, ne generaliter sufficerent ab intrinseco promerere suos conceptus, sicut sufficiunt perfectius bestiis gaudium et dolorem. Constat quod nec est causa huius fingenda nec stat cum⁵ ordinacione divina.

Similiter, nullus sapiens potens et providus ordinat finem aliquem qui non ordinat media compendiosissima et congruissima ad eundem; sed Deus excellentissimus in omnibus istis tribus ordinavit hominem ad beatitudinem¹⁰ secundum formam. Conclusio supra; ergo ordinavit sibi media huiusmodi ad eundem. Sed quis dubitat quin foret compendiosius et apcius habere ab intrinseco voces paucas conceptuum expressivas quam cum tanta erudicione varia signa huiusmodi mendicare? Non ergo¹⁵ fuisset innocens multiloquus sicut modo nec eguisset tot nominibus ad artificialia cum naturalibus distinguenda, sed sicut sonat scriptura cum sanctis doctoribus tota discrasia qua nunc involvimur est signum infallibiliter evidens quod aliquod suppositum nature nostre in²⁰ creatorem suum peccaverat, ob quod sunt posteri sic puniti. Unde Gen. II 19 dicitur: *Formatis igitur dominus Deus de humo cunctis animantibus terre et volueribus celi adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea; omne enim quod vocavit Adam anime viventis ipsum est*²⁵ *nomen eius.*

Nec legitur quod Adam artificialiter didicit plus loqui sed habuit noticiam et instruccionem naturaliter a Deo ad nominandum propriissime secundum proprietates naturales naturas sibi subditas, sub quibus nominibus³⁰ homini naturaliter obedirent. Et hinc reservantur reliquie potestatis innocentie in vocibus exorciste et naturaliter incantantis; et ad hoc credo voces Hebreas habere maiorem efficaciam quam alias variatas.

Unde linguam Hebream servaverant primi patres usque³⁵ ad edificacionem turris Babel; nam Gen. XI, 1 dicitur:

2. B: *confusa*. 3. BDEF: *sufficeret*. 4. BDEF: *perfectius* deest. 8. BDEF: *finem aliquem* deest; ib. F: *orat qui non ordinat*. 9. BDEF: *congruentissima*; ib. BDEF: *Sed excellencius*. 11. BDEF: *formam quo supra*. Ideo. 22. A: *ad eandem*. 15. F: *Non igitur*. 16, 17. F: *innocens — nominibus om.*; ib. BDE: *tot nominibus* deest. 19. D: *involvinus*. 20. BDEF: *quod ad hoc suppositum*. 21. A: *precaverat*. 22. BDEF: *formans*. 27. B: *didicit* deest. 28, 29. BDEF: *naturaliter ad propriissime nominandum*. 30. D: *quibus hominibus*. 31. BDEF: *refrenantur*. 31, 32. BDE: *reliquie peccatis innocentie*. 35. BE: *servaverunt*; ib. BE: *sancti patres*. DF: *secundum patres*. Correxerit A: *f. atres*.

Erat autem terra labii unius et sermonum eorundem.
 Et sequitur consequenter: *Et dixerunt: Venite, faciamus*
nobis civitatem et turrin, cuius culmen pertingat usque ad
celum, et celebremus nomen nostrum antequam dividamur
 5 *in universas terras.* Ex hinc enim iustus iudex, sicut
 verbis pompaticis sese invitando peccaverant, sic in verbis
 iisdem in specie dividendo punivit secundum ordinem
 quo refert historia; ubi autem in paradiso habuissent
 organa vocis conformia et influencias celi ad vociferandum
 10 simillimas, post confusionem linguarum dispersi sunt
 ignorando voces primarias. Et subiecti alieno celorum
 aspectui balbuciant varie, ut videmus.

Unde secundum philosophos ad triginta milia idiomatica
 notabiliter variantur. Sunt autem secundum doctores
 15 septuaginta due lingue, sicut ex Genesi X eliciunt, quia
 septuaginta due gentes de filiis Noe processerant. Et hinc
 Christus septuaginta duos discipulos, ut patet Luce X, 1,
 ordinavit, ut ostenderet se eundem magistrum qui in veteri
 testamento linguas superbiencium separavit et qui in novo
 20 testamento linguas humilium adunavit. Act. II, 6 scribitur:
Audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes, et hoc
 fuit grande miraculum quod eedem voces significarent
 omnes sensus tot linguarum disparium.

Ex istis colligitur quod grammatica nostra non convenit
 25 statui innocentis, nec per idem dialectica sive rethorica;
 cum veritas locucionis sine duplicitate et decencia sine
 difformitate innocentibus naturaliter convenisset et sic
 speculativam logice sine fastidio habuissent.

Uterius quoad artes mathematicas quadruviales, cum
 30 arismetica docet commutantes artificialem certitudinem
 calculandi, musica docet artem discrasiatos ad tempera-
 mentum spirituum sonorum modulacione revocandi,
 geometria docet artificialiter quantitatem dividendi arte
 mensurandum et astronomia docet eventus sterilitatis et

Theory of
Pentecostal
tongue.

Grammar.

Logic.
Rhetoric.

The
mathematical
arts.
Arithmetic,
Music,

Geometry,
Astronomy.

2. BE: *consequens*. 5. A: *Et hinc*. 6. BE: *verbis Domini*.
 7. F: *in spem*; ib. A: *punit*. 10. B: *syllabas simillimas*. 12. F: *ut*
 om. 13. Codd.: *milliaria*. 19—20. F: *superbiencium* — *humilium* om.
 20. BDE: *humilium* deest; ib. F: *Act. X*. 21. BDEF: *unusquisque*
linguam etc. 23. BDE: *diversos sensus*. 27. A: *deformitate*.
 30. BDEF: *commutatrices*. 33. A: *dividende arte*. 33, 34. A: *aeres*
mensurandum.

24. This view was upheld by Gregory of Nyssa and reproduced
 by Erasmus Smith, Dict. It does not seem to have been held
 by any of the chief Fathers and certainly not by Augustine
 (Matthew).

None of these
arts existed in
the state of
innocence.

There would
however have
been the theory
of these arts.

pestilencie cum aliis aspectibus humane vite benevôlis et nocivis artificialiter providendi; que omnia cum statui innocentie repugnassent, patet quod dicte artes innocentibus non inessent.

Theorica autem istarum arcium que est proprie sciencia infuisset, cum multi post lapsum statim consensuunt plurimis conclusionibus doctrinalibus etiam per demonstrandi medium sine previo demonstrante. Unde miserum foret dimissa theorica sciencia in qua consistit felicitas istis septem artibus nimis attendere. Ideo istud indubie non fecissent innocentes, semper in melius operandum spiritu Dei ducti, sed solum intendissent praxi theoricæ vel mediis necessariis ad eandem. Et patet quod non fuisset praxis sed theorica medicine. Quid, rogo, valet medicina corporea, ubi non fuisset discrasia corporis, monstruositas vel peccatum? Et illud videtur sapiens innuere Eccl. XXXVIII, 1, quando dicit: *Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creavit altissimus.*

Mechanical arts
would have
been useless.

Quantum vero ad artes mechanicas patet, cum omnes sunt finaliter propter tegumenta, esculenta vel ornamenta corporis relevancia, et homo nullo istorum in statu innocentie eguisset, non se circa illa curiose vel sollicitè occupasset. Deus enim non ordinavit homini exercitium superfluum, et multo magis nec exercitium circa temporalia a spiritualibus abductivum. Res autem naturales quibuscunque artificialibus prestanciores magis delectationi et contemplationi proficiunt non infecto. Quid queso proficerent domus, vestes vel similia tegumenta, ubi omnes perpetuo nudi incederent? Aut quid proficerent agriculture aut coquinaria vel istis ministrancia, si presto sint fructus paradisi singulis quibus omnes communiter vescerentur? Aut quid prodessent arma equitature cum ceteris ornamentis, ubi omnes ex pure naturalibus sine dissensione corporali vel dispendio ornarentur? Tolle ergo superbiam et serva cuicunque innocenti sufficienciam

1. BDE: *benivolis*. 5. A: *Theologia autem*. 6. D: *qui multi*.
8. F: *sine primo*. 9. A: *dimissa theologia*. 13. A: *praxi theologicæ*.
14. F: *quomodo fuisset*; ib. A: *sed theologia*. 15. DF: *Quid rogo*
habet valet. 17. D: *Ecclesiastes*. F: *Eccl. 34*. 18. BDEF: *enim creavit*
eum Deus. 19. BE: *Altissimus enim creavit de terra*. 21. BDE: *sunt*
finaliter; ib. BDEF: *sive ornamenta*. 22. A: *revelanda*. 23. BDEF:
indiguisset; ib. E: *curis curiose*. 29. A: *vestes, dona et similia*.
30. F: *si omnes*; ib. A: *perpetuo mundi*. 33. F: *arma om.* 34. BDE:
ubi omnes exponuntur; ib. F: *exponitur naturalibus*. 35. F: *com-*
possibili; ib. BDEF: *vel dispensione*.

cuiuslibet rationabiliter appetendi, et patet quod non plus profuisset innocentibus ars humana quam beatis proficeret corporeum alimentum.

Et quoad leges humanas que propter transgressores
 5 sunt posite, patet quod in statu cui impossibilis fuisset transgressio non fuissent, quia secundum Apostolum I Tim. I, 9: *Iustus non est lex posita*. Et per idem non fuissent commutationes temporalium, cum cuilibet affuissent omnia usibilia ad votum.

10 Ex quibus patet quod non forent placita innocentum nec quevis rebellio, nam non est possibile aliquos velle opposite, nisi alter inordinate vel in penam peccati ignorancia sit cecatus; quorum utrumque statui innocencie repugnaret.

15 Similiter circa temporalia non foret repugnancia, cum omnia illa forent communia, nec circa alia agibilia, cum repugnat innocentem nisi peccaverit esse perplexum vel deficere ab infallibili regula directiva. Quod si modo post lapsum homines vel angeli dissentiunt vel repugnant,
 20 hoc indubie sapit peccatum alterius partis antecederet vel comitanter, cum Petrus post missionem Sancti Spiritus a Paulo correptus peccaverat sed venialiter, sicut faciunt continue viatores; patet historia Gal. II, 11. Et si angelus bonus princeps Persarum restitit angelo Iudeorum, ut
 25 dicitur Danielis X, 13, hoc est, fecit eum tardare utriusque consensu, ut per huiusmodi locuciones doceamur quomodo occasione peccati celestia et terrestria occupantur, et sic diligamus celestes spiritus. Non quidem video quod beatus clare videns divinam voluntatem
 30 impediret eius implecionem vel ad quid Deus ordinaret repugnancias innocentium.

There would be no human law, criminal or civil.

All disagreements and oppositions are a result of the fall.

Peter had sinned when Paul withstood him.

The angels of the Persians and of the Jews.

5. BE: *incompossibilis*. DF: *cui minus possibilis*. 6. F: *secundum* om. 9. A: *omnia visibilia*. 10, 11. BE: *innocentum nomine quovis*. 11. D: *nomine quevis*; ib. F: *aliquos velle* om. 12. B: *nisi aliter inornate*; ib. D: *vel penam*. 16. F: *ista forent*. 18. F: *ab instabili*; ib. A: *defectiva*. 20, 21. A: *antecedentaliter vel communicanter*. 21. B: *communicanter*. D: *commulanter*. 26, 27. D: *doceatur quomodo*. 29. BDE: *divinam volucionem*. 31. BDEF: *innocentum*.

23. Vulgate: *Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum*.

CAPITULUM QUINTUM.

Man's
helplessness at
birth.

Sed quia predicta videntur incredibilia sensibus nostris lapsis, ideo ut magis appareant arguitur sensibiliter contra illa. Primo videtur quod repugnat sentencie Aristotelis XIV de Animalibus capitulo XIX recitantis quod quidam philosophancium dixerunt hominem esse indignissimum animalium, quia nascitur sibi magis insufficiens quam bestie que statim currunt post ortum, statim de se habent pilos, plumas, culmos, ungues, rostra, dentes aut cornua quibus tegantur ab extrinsecis nocumentis; 10 homo autem nascitur impotens, nudus et inermis, et per consequens magis insufficiens sibi.

This is made
up to him by
the gift of
intelligence and
hands.

Sed responsio Aristotelis stat in isto, quod Deus ordinans homini manus, que sunt organa organorum, et intellectum ad artificialiter operandum dignificat hominem 15 ultra bruta, et melius facit hominibus quam si haberent predicta iuvamenta adnata, cum modo possunt vicissim, ut oportet, assumere et dimittere huiusmodi ornamenta.

The
helplessness
was not in man
as first created.

Pro isto dicitur quod Aristoteles non consideravit statum innocentie hominis sed solum statum lapsus, nec 20 obviat predicta Aristotelis sententia celesti philosophie, cum certum sit ex scriptura Gen. II, quod homo creatus est magis sufficiens sibi ipsi, tam secundum corpus quam secundum animam, quam brutum quod pluribus indigebat, sed in penam peccati repositus est in locum 25 miserie tantum indignus, ut videmus. Et sic considerando imperfectionem peccati, certum est quod natura humana est sic moraliter imperfecta quod nullum aliud animal potest imperfectioni tante subici, licet homo in naturalibus et essentialibus ceteris animalibus sit plus perfectus. 30 Nec tollit excellencia intellectus et manuum quin homo

but is a
punishment for
sin.

No other
animal is so
imperfect
morally.

2. A: *sensibilibus nostris*. 3. A: *appareant argumenta*. 4. AD: *repugnant*. 9. BDE: *colmos*. 10. D: *extrinseco*. 12. BDEF: *magis* deest; ib. BDE: *insufficienter*. 14. D: *ordinavit*. 15, 16. BDEF: *hominem supra bruta*. 20. A: *solo modo*. 23. F: *sufficienter*. 25. BDE: *in pena*. 28. D: *sic deest*. 29, 30. BDEF: *homo sit in mortalibus essencialibus*. 31. BDEF: *intellectus et iuvamentum quin homo sit*.

4. Aristoteles, De Partibus Animalium IV, 10, p. 687^a: *ἀλλ οἱ λέγοντες ὡς συνέστηκεν οὐ καλῶς ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ χεῖριστα τῶν ζώων (ἀνυπόδητον τε γὰρ αὐτὸν εἶναι φασὶ καὶ γυμνὸν καὶ οὐκ ἔχοντα ὄπλον πρὸς τὴν ἀλκήν) οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν*. Cf. Platon Prot, 321 C.

post lapsum sit secundum corpus ceteris animalibus minus
sufficiens sibi ipsi, cum sic probat Aristoteles ex per se
sufficiencia naturam divinam sufficientissimam, naturam
anime perfectiorem corpore et felicitatem vite hominis
5 perfectissimam, cum per se sufficiencia sit per se perfec-
tionis condicio. Ideo catholici clarius tollunt instanciam
antiquorum, concedentes quod homo in ordinacione
primaria creatus est, ut nullo iuvamine inferioris nature
indigeat, quia nec tegumentis nec ornamentis nec escu-
10 lentis, sed omnia sibi necessaria habuit naturaliter
ordinata ut aerem, sic quod soli Deo serviens omnibus
naturis corporeis naturaliter dominetur. Et illud philo-
sophicum docetur in historia Gen. II per hoc quod ambo
15 erant nudi, et ita subducto peccato fuisset tota posteritas,
cum nec tegumentis nec ornamentis nec esculentis
eguisset. Oportet ergo considerare ubi humana natura
est posita per peccatum et non concludere ex communi
experientia quod sic est a Deo principaliter ordinatum;
20 sed color sophisticus de eternitate mundi ab ante
fecit peripateticos incidere in errorem; nam per idem
dicerent quod omni homini ordinaretur pena sine suo
demerito et quod natura non facit optimo modo sibi
possibili, et solum quod experti sunt pro lege primaria
25 nature statuerunt; quod destrueret rectam philosophiam.
Naturale ergo esset quod homo nasceretur per se
sufficiencior quam est brutum, quod indubie foret homini
melius quam est modo. Sed melius foret quod non
egeret tribus predictis quam quod illis modo quo videmus
30 indigeat. Ideo cum naturalius sine repugnancia experientie
vel principiis philosophie eciam secundum principia
Aristotelis philosophice sit ponendum, patet quod non
figimus sed philosophice ponimus sententias scriptu-
rarum,
35 Sed secundo obicitur per hoc quod inhonestum foret
membra genitalia esse patencia sicut et actus eorum
et specialiter procreandi, tum quia homo naturaliter in
ostensione talium erubescit, tum etiam quia exinde
moveretur ad actus illicitos. Si enim sanguineus lapsus

Man as at first
created had all
he needed.

But for the fall
we should not
have wanted
clothes or
artificial food.

The peripatetics
are misled by
thinking man
was always as
they have seen
him.

It is objected
that it would
not have been
well for man to
go about naked.

1. F: *nimis*. 2. BDEF: *sicut probat Aristoteles quod*; ib. F: *ex*
om. 4. BDE: *felicitantem vitam*. F: *vite*. 11. A: *solum Deo*.
14. DE: *per cuius innocentie sine erubescencie*. 19. BDEF: *homini*
ordinatum. 20, 21. A: *a parte ante facit*. 21. A: *incedere*.
25. BDE: *statuerunt*; ib. F: *destruct*. 29. BDEF: *indigeret tribus*.
30. F: *moveretur* om.; ib. A: *ad motus illicitos*.

ex bonitate sue complexionis provocatur ad coitum, multo magis sanguineus in statu innocentie, complexionis notabiliter melioris, specialiter cum sensus et eorum appetitus sunt agencia naturalia secundum sui ultimum; quorum accio si in statu innocentie suspensa fuerit, hoc esset supernaturaliter; nec exinde tollitur inclinatio naturalis, cum eadem sit lex pro statu innocentie et ante. Ad illud dicitur quod falsum assumitur, cum philosophice ponitur quod beati in patria habebunt integraliter cum honestate summa omnia membra nuda, et sic habuissent fideliter in statu innocentie, non plus erubescerent quam bestie, cum omnia membra animalis sicut et eorum actus naturales sint pulchra in suo genere, ut ostendit Lincolniensis dicto de semine. Unde erubescencia non est primarie de rebus naturalibus vel creatis, sed principaliter de peccatis, et hinc Gen. III, 7 dicitur quod postquam primi parentes peccaverant *aperti sunt oculi eorum et cognoverunt se esse nudos; feceruntque sibi perizomata* de foliis ficus, nam oculis mentis perceperant se esse in penam peccati nudos, virtute prius inscita et solita Dei influencia, dum viderant genitalia contra rationem insolite rebellare; ideoque signanter superius Gen. II, 25 dicitur: *Erat autem uterque nudus, Adam et uxor eius, et non erubescerant*; quod exinde dicitur ut cognoscamus erubescenciam insurgere ex peccato, quod et divina sententia sequenter Gen. III, 11 contestatur, cum dicit: *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod de ligno de quo preceperam tibi ne comederes comedisti?* Hoc est autem pure naturale quod quilibet peccator erubesceret de peccato, quia ex hoc fedatur homo et inferioratur vel adnullatur honore proprio destitutus.

Et conformiter dicitur de actibus procreandi. Vel aliter si quedam bestie tempore coitus vel privacionis cornuum naturaliter absconduntur quare non homines pro tempore procreacionis, si ratio exigeret, sese ab aliis elongarent?

Man will have
all his members
and be naked
in heaven.

Shame springs
from sin.

2. BDE: modo magis. 6. F: hoc om.; ib. BDEF: nec ex illo.
8. BDEF: Ad istud. 10. D: et sic deest. 11. BDE: habuissent feliciter.
14. AF: dicto; sequitur lacuna. 15. A: et naturalibus.
16. BE: Gen. II. 18. BDE: nudos et fecerunt. 19. BDE: conceperant.
20. BDEF: prius insolita. 21. BDE: dum viderunt. 21, 22. E: contra rationi solite.
22. A: ideo signanter; ib. BDE: significanter.
25. BDEF: ex peccato consurgere. 26. BDEF: sequenter deest.
27. DF: esses ne quod. 29. BDE: est deest; ib. F: autem penale (sic).
30. F: erubescere debet. 31. BDEF: infert oratur vel adulatur.
32. B: Universaliter enim. DF: Vel aliter enim quedam. E: Vel aliter; correxit in marg.: Universaliter. 33. E: tempore cortus. 34. BDE: pro deest.

Sic enim eligerent situm congruum pro sompno nocturno sine artificioso tegumento vel aliquo infestante. Et patet quod non sequitur: homo post lapsum concomitante illicito appetitu et per consequens rebellionem membrorum
 5 in sensatione talium naturaliter erubescit, ergo per idem in statu innocentie sic fecisset; quia defecisset concomitans a quo principaliter erubescencia causaretur. Et per idem dicitur ad secundam evidenciam quod non
 10 potius provocaretur innocens ex sensatione actus generative potencie quam nutritive vel agentis cuiuslibet naturalis.

Et quoad terciam evidenciam confirmativam prioris sentencie dicitur quod oporteret dilatantes istam materiam esse in methaphysica et naturali sciencia educatos. Non
 15 enim ex natura vel aliqua creatura originaliter provocatur quisquam ad actum illicitum sed ex peccato proprio et occasione accepta, excitatur secundario a bona creatura ad actum talem nepharium, et sic quisque ex se ipso
 20 leditur si ledatur, ut primus angelus ex dignitate nature proprie cepit oblique occasionem apostatandi.

Et patet quod non sequitur: Si bona complexio nature lapse sit occasio scandalii, ergo per locum a maiori complexio melior innocentis, quia occasio ratione concomitantis culpe originaliter est accepta.

25 Conceditur tamen quod innocens delectaretur naturaliter in actibus generandi sed solum ad regulam moderatius quam nos lapsi, ut inordinate se exercentes, leprosi et femine inardescunt fervencius huic actui, quam quantumlibet bene complexionati qui non talibus viciis seducuntur,
 30 ut testatur Augustinus in De Bono de patriarchis, quorum actus fuerunt statui innocentie plus conformes. Innocens ergo delectaretur in illis actibus pene quando, quante et qualiter oporteret.

Nec est putandum quod in statu innocentie tolleretur
 35 inclinacio naturalis, vel quod donum supernaturale suspenderet accionem, quia non est possibile supernaturale esse naturali contrarium, sed naturaliter perfectivum; nec

There would be natural inclinations in a state of innocence.

1. BDEF: sempiterno nocturno. 2. E: artificiosa. 10. B: quam nutricem vel agentis. 13. E: oportet dilatantes. 15. A: alia creatura. 16-17. D: ad actum — creatura deest. 16. BDE: illicitum deest; ib. BE: ex peccato proprie. 18. BDEF: nefandum. 19. BDE: Sic primus angelus. F: Sic; ib. F: ex indignitate. 20. BDE: apostolanti. 22. F: elapse. 25. BDE: delectaret. 27. AE: exercentes. 28. F: marescunt; ib. A: fervencie. 28, 29. BDE: quam quamlibet. 32. F: actibus prime. 33. D: oportet. 34. BDEF: tollatur. 36. F: suspenderet occasionem.

Relation of
natural and
supernatural.

Before the fall
the body obeyed
the soul, as the
soul God,

and all the
powers of soul
and body
worked in
harmony.

Original sin;
what it is.

valet contencio de supernaturali et naturali superflue ventilata, cum omnis accio nature create quoad ipsam sit naturalis, et quoad Deum quem oportet concurrere supernaturaliter est supernaturalis, nec potest creatura rationalis quidquam benefacere sine gracia speciali. Ex quo patet quod primi parentes sunt creati in gracia, sed oportet ultra attendere quod alium cursum naturalem habent membra hominis et eorum potencie post lapsum et alium ante lapsum, quia ante lapsum, cum anima regulariter influxit membris, sicut Deus anime, omnia membra regulariter sine reinclinacione secundum ordinem debitum servierunt. Quando autem anima defecit corpori ab influxu regulativo qui pertinet dominanti naturale, et iustum fuit quod corpus sibi deficeret serviendo; et utrobique motus secuntur proporcionem, que cum sit adeo variata, oportet variari sequencia. Primo ergo fuit inter animam cum suis viribus ad corpus subiectum talis proporcio quod sicut in celo sic in corpore humano fieret solum accio regularis, cum elementa fuissent viribus anime obediencia tanquam mixta virtutibus lapidum alterata, et inter vires anime non fuisset rebellio. Unde philosophi mortificantes appetitus suos bestiales possunt prope talem statum contingere, sed iam variato subiecto potencie necesse est animam secundum eam aliter appetere et per consequens extra regulam naturalem, nisi forte virtute et celesti adiutorio refrenetur; et hinc dicunt doctores nostri quod excessus appetitus in opere procreacionis post lapsum est veniale peccatum, eciam in matrimonio, et utrobique fuisset mortale, sicut quilibet lapsus a regula status innocencie nisi satisfaccio mediatoris Dei et hominum advenisset; nec est putandum quod fomes peccati vel pronitas ad peccandum sit originale peccatum formaliter, cum maneat post baptismum. Nec excessiva delectacio cum sit actualis et personalis sed originalis privacio iusticie est originale peccatum, quando scilicet filius Ade continue a sua origine deficit a iure regni, ad quod peccatum predicta mala cum sibi similibus

1. BDEF: valet contendere. 3-4. F: et quoad — supernaturalis om.
4. AF: Nec posset. 7. A: quam altum. 9. BDEF: altum deest.
10-11. F: influxit — regulariter om. 12. BDE: servient. 13. A:
regitivo qui. 18, 19. BDEF: foret solum. 19. A: habuissent viribus.
21. BDEF: Unde et. 23. D: statim; ib. BE: et iam. 28. BDEF: et in.
29. BDE: sicut et quilibet. 32. F: pronitas ad peccatum. 33. A:
post lapsum. 33, 34. BDEF: Nec delectacio processiva. 36. BDE:
defecit.

consecuntur; et patet quod utrobique sensus et membra hominis attenta proporcione agunt secundum sui ultimum. Et patet materia respondendi argumentis multiplicatis in ista materia.

5

CAPITULUM SEXTUM.

Tercio principaliter instatur per hoc quod non clare docetur quod omnia temporalia forent omnibus et singulis innocentibus communia, quod tamen supponitur in sententiis supradictis. Videtur enim quod sicut quedam
 10 naturalia ut membra et accidentia sunt hominibus propria, sic bona extrinseca, quia aliter irrationabiliter uteretur quicunque appropriate suo usibili. Ista materia requirit noticiam dominii, proprietatis et communitatis; de quibus alibi. Quibus hic suppositis patet quod in
 15 statu innocencie forent cuncta cunctis communia, ut idem Deus foret omnibus creaturis, et cum omnis innocens naturaliter dominaretur omnibus sibi inferioribus in natura, patet quod omnes homines communicarent in omnibus que haberent.

20 Minor patet ex hoc quod non est ratio diversitatis nec ex parte nature nec ex parte permissionis divine quare homo dominaretur uni pisci vel volucris quam cuilibet. Patet respicienti verba concessionis divine Gen. I, 26: *Faciamus, inquit trinitas, hominem ad imaginem et simili-*
 25 *tudinem nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi et bestiis terre omnique reptili quod movetur super terram.* Et sequitur verbum creatis primis parentibus directum: *Crescite et multiplicamini et replete terram et subicite eam et dominamini piscibus maris et volatilibus*
 30 *celi et universis animantibus que moventur super terram.* Et sequitur: *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram et universa ligna que habent in se ipsis sementem generis sui.* Quod ergo verbum exprimeret dacionem dominii si non ista et *presit et dominamini et*

It is doubted whether in a state of innocence all things were common.

This subject requires a knowledge of Dominion.

Each man in innocence had rule over all beneath him.

Proof of man's dominion from Scripture.

3, 4. F: *Et patet solutio argumentis multiplicatis in hac materia.*
 3. BDEF: *solutio respondendi.* 9. A: *quedam* deest. 10. F: *actualia.*
 14. A: *alibi etc.* 17. F: *dominetur*; ib. BDEF: *sibi* deest. 21. A: *promissionis.* 25. BDE: *et presit*; ib. D: *et volucris.* 26. BDEF: *et universis animantibus que moventur.* 27—30. BDEF: *Et sequitur — terram* deest. 32, 33. BE: *in semet ipsis.*

14. De Civili Dominio I, cap. X, XIV etc. De Dominio Divino cap. I.

God would
demand
obedience from
the innocent
and must have
given him what
was necessary.

dedi vobis? Et pari evidencia dedisset cuilibet innocenti naturale dominium, cum a quolibet tali exigeret obsequium et per consequens ordinaret sibi medium necessarium ad ministerium exequendum. Et patet quod quilibet innocens haberet auctoritatem utendi quocunque sibi 5 necessario ad hunc finem.

Item, quilibet innocens uteretur quolibet suo inferiori in natura et non illicite quod non foret suum, ergo omnis innocens haberet dominium omnis huiusmodi. Minor patet ex hoc quod omne inferius innocente deser- 10 viret sibi ad placenciam, pascendo sensum vel appetitum, et per consequens quolibet huiusmodi uteretur, cum alium usum non haberet de bestiis, et cum Psalmo VIII, 8 dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas*, in quibus verbis clare excluditur hoc 15 sophisma: Deus concessit homini dominium bestiarum sed nullarum bestiarum concessit sibi dominium: tale quidem dominium ad nullum usum licencians foret sibi inutile. Item, signo A usibile cuius Petrus innocens foret propriarius et a cuius dominio Paulus innocens foret 20 seclusus, et patet quod hoc non est pure naturaliter, quia sic civilitas et proprietas superflue competereut cuilibet innocenti, quod repugnat regule ordinanti, nec ex humana institucione, tum quia talis institucio superflueret in hoc statu et per consequens esset sibi incom- 25 possibilis, tum etiam quia instituentes appropriacionem haberent pure potestatem et per consequens naturale dominium super A usibile et sic Paulus. Consideret ergo philosophus quod appropriacio civilis solum inducitur ad refrenandum viciosos, qui aliter abuterentur tempo- 30 ralibus, si semper ad votum suppeterent; et patet quod repugnat statui innocentie civilis proprietas, nec aliquae leges vel rationes huic dissenciant sed concorditer contestantur, cum superflueret talem civilitatem inducere, ubi illa subducta cuncta sufficerent. 35

Use of civil
appropriation
to restrain the
vicious.

Whenever we
derive good we
either use or
enjoy.

Sed ad considerandum evidencius istam materiam expedit cognoscere quomodo omnis creatura rationalis,

1. D: *evidencia*. 3. A: *sibi medium sibi*. 8, 9. BDEF: *igitur omnis*. 10. A: *innocencie*. 11. BDEF: *pascendi*. 13. D: *Psalmus IV*. 14, 15. BEF: *sub pedibus eius etc. In quibus*. D: *subiecisti etc. In quibus*. 15, 16. BDE: *hoc sophisma deest*. 18. D: *nullum usu*. 19. D: *visibile cuius vis*. 20. BDE: *et a cuius dominio a innocens*. 22. BDE: *alicias et*. F: *caulitas* (sic). 23. BDEF: *repugnaret*. 27. A: *haberent previe potestatem*. 28. BDEF: *usibile deest*. 31. DF: *ad vilam votum*. 31, 32. BDEF: *et quod repugnat*. 34. D: *inducero*.

si bonum utile capit de aliquo, tunc vel utitur illo, si sit inferius in natura vel fruitur, si sit superius in natura, et si equum, tunc fruitur illo in dominio et utitur in medio accipiente; ut Petro benefaciente mihi
 5 ego utor suo corpore, sua accione vel alio accidente. Ymmo cum nihil benefacit homini nisi de quanto habilitat ad servitium Dei sui, patet quod subducto abusu et percepta de creature beneficiencia dulcedine dileccionis divine beneficiatus fruitur in domino eciam ministrante
 10 iuxta illud Apostoli I Tim. VI, 17: *Deus prestat nobis omnia habunde ad fruendum*; quod si de aliquo usibili iste fructus defecerit, non est usus aut beneficiencia sed dampnificacio vel abusus.

In isto non oportet tam grosse sapere quod credatur
 15 neminem uti esibili nisi actualiter illud edat, nec equo nisi dum equitat et ita de ceteris. Deus enim propriissime utitur suis creaturis sine aliquo tali usu: dominus eciam temporalis utitur iocalibus vel aliis bonis suis sola delectacione sensus, ymmo talem usum vel equitatum stat
 20 esse abusum. Ideo oportet theologum venari rationem usus analogam et non quiescere in grosso usu famosiori vulgaribus et si non fallor non est expressior quam dicendo quod uti est recipere servitium, quod contingit dupliciter vel ad bonum honestum domini et solum ad
 25 indigenciam servientis, et sic solum Deus utitur creaturis vel ad bonum utile domini et indigenciam dominantis et sic creatura utitur alia eo ipso quod recipit ab ea commodum.

Ex quibus plane patet quod innocens utitur qualibet
 30 parte mundi, nam quelibet pars mundi benefacit mihi, de quanto causaliter terminat meam noticiam et complacenciam ordinatam; quia cum actus huiusmodi sit mihi utilis, ex quo inde placeo Deo, patet quod omnis creatura causans in me illum actum bonum adeo servit mihi ipsi
 35 et per idem ego servio mihi ipsi tam secundum corpus quam animam.

Sunt autem alii usus et alia servicia contraria homini quoad corpus, ut quolibet pars celestis corporis vel luminis

What it is to use.

The innocent uses every part of the world.

1. BDEF: *ab aliquo*. 3. BDE: *in domino*. 4. BDE: *accidente*. F: *accidentem*. 8. BDE: *beneficia dulcedine*. 12. BDEF: *iste non est usus nec*. 14. BDE: *In ista materia*; ib. BDE: *capere*. 15. A: *usibili*. 21. D: *analogum*. F: *inalogam*; ib. BDEF: *grossiori usu*. 24. BDEF: *honestum Deo*. 29. BDEF: *Ex quo plane patet*. 35. D: *adeo ego servio*. E: *servio mihi et ipsi*; ib. F: *ipsi om.*; ib. BDEF: *quam secundum*. 37. BDEF: *contracciora*.

iuuat me, de quanto causaliter integrat unum totum quod est corpori meo tam utile. Quis, queso, conservaretur in esse corruptibili sine celo et suo lumine, et per idem omnis pars terre integrans totam speram que est mihi tam utilis servit cotidie et continue? Et patet 5 quod iustus laudans Deum meritorie in istis transitoriis habet de eis ut sic utilem usum fructus; ex quo patet quod iusti sunt omnia, et per consequens omnis iustus et solus huiusmodi est realiter vere dives.

All things belong to the just and only to them.

Ex istis colligitur solutio ad argumentum factum 10
How this is. superius, concedendo quod membra et accidentia cuiuslibet persone humane sunt sibi propria et tamen communia; propria quoad habicionem relativam et communia quoad usum. Primum dico ad hunc sensum, non quod caput vel membrum alterius persone sit membrum meum, 15 sed quod sit meum quoad usum. Sicut pater canis mei est meus et tamen non est pater meus. Es sic posito quod sim iustus, omnia bona accidentia vel membra cuiuslibet conviventis mecum sunt mea, cum recipio de eis usum et tamen non sum membratus eis. Et cor- 20 respondenter dicitur quod omnia bona cuiuslibet fratris mei sunt etiam bona mea, sed non ad quemcunque usum sed ad minimum ut in eis complaceam et delector de usu alio fratris mei. Et sic conceditur quod multi habent proprios usus eiusdem utilis et tamen quia est 25 cuiuslibet eorum ad aliquem usum, ideo est bonum commune cuiuslibet eorum et proprium ad usum signabile; ut uxor fratris mei est mea, cum de ipsa condelector in hoc quod proficit mihi membro ecclesie edificando ecclesiam sicut debet, et tamen non est uxor mea nec 30 vendico eam ad usum coitus, sicut sensit Nicolaus diaconus, sed vendico de ipsa et quolibet fratre quod iuvet me comportando onus ecclesie et coadiuvando in suo ordine; et aliter iniuriatur mihi subtrahendo servicium mihi debitum, ut alias declaravi. 35

1. D: *integraliter causal.* 2. BDE: *Quid queso.* 3. F: *esse corporali.* 5. A: *tam deest*; ib. F: *servi mihi continue*; ib. A: *cotidie et deest.* 6. D: *omnis iustus.* 7. D: *habet in eis.* 10, 11. BDEF: *Ex istis solummodo ad argumentum superius (solutio deest).* 11, 12. BDEF: *cuiuscunque.* 13. B: *habitationem.* D: *correxit.* 14—16. A: *Primum dico—quoad usum deest.* 19. BDE: *cuiuscunque conviventes.* 21. BDEF: *cuiuscunque.* 23, 24. BDEF: *delector in usu.* 24. BDEF: *sic deest.* 26. F: *corundem.* 27. A: *signabilem.* 28. BDEF: *in ipsa.* 32. BDE: *quolibet continue.* 33. BDE: *contemperando.*

10. Cf. De Civili Dominio I, 1.

Et ex dictis patet via tollendi quarte maneriei instancias quibus arguitur si idioma Hebreum fuisset nobis naturale, tunc naturaliter rumperemus in voces huiusmodi sine aliquo instruente, et si subducerentur ab humano genere artes mechanice, multe persone forent plurimum ociose; multa enim sunt necessaria post lapsum que in statu innocencie non fuissent; ut iam est necessarium scire logica et multa alia in particulari propter capciones sophisticas que homo in statu innocencie non novisset. Et sequitur consequenter

Many things needful now which were not needed before the fall.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Sed ulterius dubitatur si bestie in statu innocencie morerentur. Et videtur quod sic, quia in tempore finito fuisset translacio totius humani generis ad celum secundum numerum quem Deus determinavit celesti ecclesie convenire. Sed ex post nec mansissent in terra bestie nec fuissent translate ad celum ut beatitudinem angelorum participent, cum ex defectu intellectus non sunt illius capaces; nec remansissent perpetuo in spera corruptibilium, cum non fuisset causa sue permanencie eterne. Nam totum genus humanum, quod est finis omnium istorum mixtorum, fuisset translatum ad celum, quod celum amplius non rotaretur proporcionaliter ad generationem et produccionem bestiarum: quomodo ergo starent individua perpetua? Et idem est iudicium de vegetabilibus et corporibus mixtis; nam vegetabilia, supposito quod crescerent proporcionaliter sicut modo in altitudine, ad celum ascenderent et in grossicie totam habitabilem nostram replerent in parvo tempore, et sic de multis inconvenienciis que sequuntur. Bestie ergo stante statu innocencie morerentur.

Beasts did die in the state of innocence.

They are not capable of beatitude.

When all men were translated the heavens would not favour the production of beasts.

In oppositum sic: non est possibile penam poni nisi peccatum precedens sit eius causa, sed non fuisset peccatum stante perpetuo statu innocencie, ergo non fuisset pena. Sed iuxta dicta superius non est possibile quod mors interciderat sine pena, ergo non est possibile

Arguments to the contrary: Punishment implies sin, but in a state of innocence there was no sin.

3. F: *prorumperemus*. 4, 5. ADEF: *vel ab humano*. 6. *ociose*. BDEF: *Et sic de (F: Deus) similibus*. Hic explicit textus in codicibus BDEF. D glossa tschechica: Bez koncze pohrziechu = Sine fine quod dolendum est. F: *Explicit tractatus de incarceratione (sic) fideles (sic) post 44 dies propter excommunicationem*. (Tractatum De Inc. Fidel. v. in Opp. Min. p. 92—97.) 31. Cod. morierentur.

quod bestie moriantur stante perpetuo statu innocencie
 tocius humani generis, bestie enim non possunt peccare,
 cum non possunt mereri; ymmo ut videtur Anselmo, cum
 Deus sit prouisor ad premiandum quam ad puniendum,
 sicut angeli boni ex sua stacione in virtutibus per tempus 5
 modicum fuerant confirmati, sic genus humanum ex
 stacione paulo protracciore fuisset in dotibus corporis
 et anime confirmatum; sic videlicet quod secundum
 statum beatitudinis non posset mori amplius, et sic de
 aliis condicionibus perfeccionis que celestem hominem 10
 consequuntur. Quid ergo foret de bestiis que nec possunt
 nec poterunt sic mereri? Numquid starent habendo per-
 petuam potenciam ad corrumpi, ut homo habuit ad
 tempus, sine hoc quod illa potencia umquam reducatur
 ad actum? Videtur autem quod non, quia Deus ex 15
 ordinacione primaria nihil ordinavit esse frustra. Hic
 videtur mihi quod, stante perpetuitate status innocencie
 tocius generis humani, cuncte bestie cetera vixissent
 longo diucius quam modo vivunt, cum usque ad mortifi-
 cacionem sensuum sine occasione ab extrinseco per- 20
 durarent, et sic sine pena naturaliter morerentur.

Beasts would
 live longer, and
 die without
 pain.

Et obicitur quod pena sensus est modo in bestiis, sic
 fuisset in statu innocencie; et si bestie mori poterunt sine
 pena, quare non homines? Et perit fundacio probacionis
 predicte quod homines forent in statu innocencie im- 25
 mortales. Dicitur quod pena sensus est displicencia sen-
 sacionis contrarii applicati, et talis pena non fuisset in
 homine stante statu innocencie, ut dictum est, nec
 fuisset in bestia, cum non displiceret bestie sua passio
 naturalis; bestia ergo naturaliter moriens sine sen- 30
 sacione displicentis contrarii, non per mortem huiusmodi
 puniretur, sicut homo non punitur per conservacionem
 perfeccionum in suo limite naturali.

Death is not a
 punishment to
 beasts.

Diversitas autem est in homine et bestiis, cum homo
 habet spiritum immortalem, cuius est immortalis noticia, 35
 qui quidem spiritus est tota personalitas hominis, ut
 suppono. Sic autem non potest esse de bestia, cum
 anima sua educitur de potencia materie. Cum ergo
 habuisset secundum animam appetitum perpetuum vivendi

4. Cod.: *ad peccandum*. 17. Cod.: *state*. 21. Cod.: *pena sensus*.
 Adde: *ut*.

3. Cf. St. Anselmi Cant. archiep. Proslogion cap. IX—XI.
 Opp. (Migne CLVIII) I, 232/33. Cf. Trialogum 287.

in corpore, si ab illo appetitu fuisset privatus, redundasset sibi in penam contrarium appetendo, sed sic non est in bestiis propter carenciam talis perpetui appetitus; et sic habuisset homo quoad perpetuitatem sui corporis multa iuvamina quibus bestia caruisset, ut homo habuisset influxum spiritus perpetui regimine sui corporis perpetuo conservatum quod non infuisset bestie. Homo etiam habuisset appetitum et prudentiam comedisse de fructu ligni vite quibus bestia caruisset; et sic patet ex descriptione pene sensibilis quod moriente tam homine quam bestia per impossibile in statu innocencie pena sensibilis homini sed non bestie infuisset. Non tamen video quod oportet nos multum sollicitari in ista materia circa quantitatem periodi bestiarum. Concordant tamen fabule de longevitate lignorum et bestiarum quod tunc alia fuissent in statu innocencie ab aliis varie durativa.

Sed contra istam sententiam obicitur per hoc quod omnia que evenient oportet absolute necessario evenire, ut hic supponitur, et ex impossibili sequitur quodlibet, sicut etiam necessarium sequitur ad quidlibet, ut etiam hic suppono; ergo si totum genus humanum servasset perpetuo statum innocencie, necessario moreretur et omnes bestie fuissent immortales; et sic de aliis quęcunque inferre volueris iuxta principia logica supradicta; ad quid ergo oportet vagari circa sententias tam incertas, cum iuxta principia dato hoc impossibili infinite conclusiones inutiles sequerentur.

Hic dicitur secundum antiquas consideraciones logicas quod aliqua sequuntur de forma et aliqua de materia; et tunc dicunt logici quod non de forma sed de materia ex impossibili sequitur quidlibet sicut necessarium sequitur ad quidlibet. Sed responsionem istam, *quando fui logicus*, impugnavi, declarando quod sicut materia prima non potest esse informis, sic consequencia non potest valere de materia nisi valida sit de forma; cum Deus sit prima veritas et prima forma, de qua omnis veritas connexionis habet constanciam. Ideo dixi alias quod alia est forma specialis de natura particulari rei, de qua est locucio, et alia est forma generalis sive analoga sine qua non est possibile consequenciam valere vel aliquid esse. Tunc dicitur si per impossibile homo stetisset in statu innocencie sine lapsu, tunc de natura speciali que est citra

They have no desire to live for ever.

This desire man has and it makes death a punishment.

Counter-argument from necessity.

A distinction is made between conclusion *de materia* and *de forma*.

This distinction will not hold. Wyclif opposed it when in the logic school.

Difference between individual and general form.

Deum talia sequerentur; et ad istum sensum loquimur quod illo supposito passiones huiusmodi sequerentur, et ista sententia apud naturales et mathematicos est famosa. Unde Thomas Bradwardyn qui supra multos alios tractavit istam materiam de necessitate futurorum ponit multas 5 equivocaciones logicas in loquendo, ut multa ponit esse necessaria et tamen contingencia quoad Deum et sic forme, intelligit quod necesse est ipsa evenire pro suo tempore vel quod sunt necessaria ex suppositione, et tamen sunt contingencia sub condicione si Deus voluerit; 10 vel quod plus placet michi sunt contingencia quoad tempus, sic quod pro aliquo tempore sunt et pro aliquo tempore non sunt; et ita equivocando ad modum loquendi scripture et vulgi concedi potest quod possibile est ipsa non esse, quia in aliquo tempore non sunt; sic enim 15 concedit vulgus quod nondum comedit quia non illo die; et talibus locucionibus utitur scriptura tam cum verbis de presenti quam futuro, et tales locuciones oportet loquentes admittere iuxta modum scripture.

Bradwardine's
explanation.
Necessity is
sometimes used
equivocally.

CAPITULUM OCTAVUM.

20

Would man in the state of innocence have virtues as at present? Adhuc restat videre si homo in statu innocencie habuisset virtutes ut modo, cum certum sit quod vicia non haberet, et videtur michi quod virtutes morales de quibus tractat Aristoteles ex consuetudine adiectas homo in statu innocencie non haberet. Ad quid, rogo, inclinaret se homo ad consuetudinem bonam ad cuius lapsum non haberet pronitatem, nec animus suus circa eius materiam versaretur; sed de tribus virtutibus theologicis, scilicet fide, spe et caritate, est difficultas utrum in statu innocencie infuissent. 30

He would not want or have the moral virtues. De caritate autem non dubium quin in statu innocencie in multis fuisset clarius quam modo est, cum videntes diligerent Deum et proximum sincerius quam nunc faciunt, licet videatur probabile quod aliquem gradum caritatis nunc habent ex gracia quem nunquam in statu innocencie habuissent, cum enim ex fide evangelica maiorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. In statu ergo innocencie non oportet hominem vitam suam sic ponere, cum nemo

The difficulty
is as to the
theological one.

He would have
charity.

In some respect
we have a
higher degree
of charity than
we should have
had in the state
of innocence.

habuisset tunc obicem vel repugnans, videtur quod illum gradum caritatis non haberet aliquis hic in via. In patria autem nunc habemus perfecciores gradus caritatis ex vi humanitatis et deitatis Christi cum ampliori gradu et dilectione, tam ratione dampnatorum quam etiam salvandorum, quam translati in statu innocencie haberemus. Et sic est nobis melius ratione multiplici occasione lapsus hominis quam fuisset, si in statu innocencie ex integro stetissemus.

- 10 De fide autem et spe est difficultas utrum in statu innocencie remansissent. Et videtur quod non, quia homo clare vidisset Deum et alios articulos fidei; ideo fides, stante illa clara visione, fuisset superflua sicut superflueret ponere ipsam in patria.
- 15 Et hic dilatant quidam tractatum de leticia quam homo in statu innocencie habuisset et utrum fuit creatus in gracia et clara sciencia; et videtur mihi tractatum istum multis inutilem, quia certum est quod homo fuit creatus in gracia predestinacionis et habuit tanquam
- 20 innocens in multis claram scienciam, sic quod non fuit necessarium ipsum de illis habuisse obscuram noticiam sive fidem; de multis autem habuit citra claram noticiam fidem datam. Et si queras que clare cognoverat et de quibus habuit talem fidem, inanis est questio: sicut
- 25 vanum est querere quomodo canis Thobie fuit singulariter nominatus. Probabile quidem videtur quod Adam creatus in statu innocencie fuit homo in principio nobilissimus et dotissimus citra Christum. Habuit enim Deum patrem suum, et sine patre alio vel matre in plena etate et
- 30 congrua plena noticia genitus est de terra. Deus tamen voluit tam Adam quam Evam plura ignorare ad finem quo peterent humiliter Deum ipsos instruere et in necessariis adiuvari. Ex hinc petimus *panem nostrum cotidianum dari nobis hodie*, ut patet Matth. VI, 11, et non simul dari
- 35 nobis vel infundi omnia nobis in futurum necessaria. Ut habuit caritatem perfectam sic habuit de quibusdam fidem et de quibusdam claram noticiam sibi debitam pro

Whether we should have had faith and hope may be doubted. Man would have clear vision of God and the articles of the faith.

We need not trouble ourselves about the exact limits of his knowledge, which is as vain a question as the name of Tobias's dog.

2. Cod.: *gradum veritatis*. 36. *Ut*; in cod.: *vel*; certainly an error for: *ut*.

11. Cf. Trialogum p. 134: Sancti qui clare vident articulos . . . non dicuntur eos credere sed videre. 25. Cf. Serm. II, 189; IV, 66. De Eccl. 276. 28. Cf. Serm. IV, 276.

mensura temporis quam status vel etas talis hominis exigebat. Et ita de spe debemus supponere.

Hope.
Ought a man to
hope for bliss?

Sed supposita quiditate spei et distincione eius a fide dubitatur communiter si quilibet homo debet habere spem ad beatitudinem acquirendam; et videtur quod sic, quia quilibet debet sic se disponere quoad Deum quod vel Deus sibi influat fidem, spem et caritatem, vel quod cum Dei adiutorio laboret ad istas virtutes theologicas possidendum. Et si debet habere spem, debet sperare ad beatitudinem advenire.

Infidels say
many men
ought not to
hope since they
are not ordained
to salvation.

Sed in oppositum arguunt infideles: Nemo debet sperare falsum et impossibile, sed de multis est falsum et impossibile, quia contra Dei preordinanciam eternam, quod erunt beati; ergo multi non debent sperare quod erunt beati. Aliter enim Deus necessitaret multos homines ad sperandum impossibile, quod non consonat ordinacioni divine. Nec videtur ratio quare Deus necessitat quosdam ad sperandum suam beatitudinem et sub illo optentu in virtutibus militare quin per idem et quoslibet; cum Deus non potest, ut tenetur communiter, revelare homini suam dampnationem, quia tunc daret occasionem, ymmo Deus necessitaret hominem ad desperandum et abiectis virtutibus in servicio diaboli conversandum. Homo enim debet credere revelato sicut debet credere Deo, nec viveret virtuose nisi sub spe beatitudinis acquirende, et sic talis cui sic Deus revelaret suam dampnationem foret adeo perplexus, quod esse non poterit.

God cannot
reveal to any
one that he will
be damned
since it would
cast him into
despair.

Every man is
bound to hope
for heaven.

Hic videtur mihi quod omnis homo sive prescitus sive predestinatus debet sperare suam beatitudinem, cum Deus non possit dampnare hominem nisi suum demeritum sit in causa. Nec sufficit hominem sperare quod potest salvari et non quod salvabitur, quia hoc vel est eque impossibile sicut primum vel absolute necessarium, sine quo caderet caritas sive fides, quia, ut dicunt magnificantes Dei potenciam, quemlibet dampnatum Deus potest salvare, et per consequens quilibet dampnatus debet sperare quod potest salvari, cum sua stulticia non libertat ipsum, ne ad sperandum Dei misericordiam obligetur.

What hope is.

Supposita igitur quiditate actus spei quod sit actus voluntatis citra claram noticiam atque fidem et supra formidinem circa beatitudinem propriam sic sperantis, videtur mihi quod quilibet predestinatus vel prescitus debet sperare se salvari, et sic quilibet prescitus debet falsum sperare, cuius falsitatis ipsemet est in causa et

sic, ut logici camerant verba sua, falsum est sperandum ab homine, sed nemo debet sperare falsum, et sic est fallacia accidentis: Petrus debet sperare hoc, et hoc est falsum, ergo Petrus debet sperare falsum. Petrus enim
 5 debet mereri vel facere quod sit verum. Quod si sit impossibile ipse Petrus est in causa culpabiliter. Et conformiter Petrus non debet sperare contra Dei ordinanciam vel contra noticiam beatorum, et sic patet defectus consequencie supradicte. Unum tamen bene concluditur quod
 10 omnes presciti sunt in contradiccione insolubiliter involuti, et sic Deus non necessitat eos ad credendum contrarium sue noticie, sed sua culpanda volicio que originaliter est in culpa; et ita debemus sperare nostram salutem in patria, licet quilibet prescitus desperet effectualiter aliquando. De proximo autem nostro debemus
 15 supponere, quando videmus ipsum bene agere, quod salvabitur, et ex operibus contrariis, quod dampnabitur, non autem debemus sperare de ipso vel credere quod salvabitur, quia spes consistit circa bonum proprium
 20 patrie singulare. Fides autem consistit communiter circa bonum et malum indifferenter et circa bonum commune subiecti variabilis, non autem circa bonum huiusmodi privatum, cum oportet fidem esse necessariorum, spes autem circa falsa; dum tamen sperans culpabiliter sit in
 25 causa. Ideo talis spes que est falsa spes est desperacio in effectum; et sic necesse est cognoscere quid est credendum et quid est sperandum et quomodo obiecta fidei et spei debent qualificari et quomodo actus eorum debent elici.

We ought to hope, and act so that our hope may be true.

Hope does not apply to our neighbour.

CAPITULUM NONUM.

30 Consequenter ad dicta restat videre si omnia futura sit necessarium evenire, et supposito quod sic ex evidenciis captis de ordinacione divina restat solvere argumenta communia que fiunt communiter contra istud. Arguitur
 enim communiter quod tunc non oporteret consiliari vel
 35 negociari nec aliququaliter providere, nam quomodocunque homo fecerit, necesse est secundum quod Deus decrevit evenire.

Objection to necessity.

1. We need not take care for anything.

Quantum ad istud, dicitur quod attendendum est in ista materia prudenter ad formam verborum utrum

We must distinguish as to whether we speak of God or of the creature.

18—19. *Non autem — salvabitur* in marg. additum.

Men must take thought, since God uses them as instruments and their taking thought is part of His ordinance.

eventus dicuntur tales simpliciter quoad Deum vel particulariter quoad creaturam, ut de Deo concedimus quod eternaliter consiliatur, de quanto providet quod suum dominium regulariter gubernetur; et illud consilium oportet necessario stare. Homines autem oportet et ⁵ necesse est consiliari secundum actus elicitos, cum Deus eternaliter providet uti hominibus ut instrumentis ad illud quod eternaliter decreverit faciendum; et sic necesse est negociari, cum Deus ordinat per negociacionem humanam ut instrumentum rem publicam gubernari. Et ¹⁰ sic Deus ordinavit providenciam humanam perficere et ad omnia ista necessitat ex ordinatione eterna. Ideo quando ex isto arguitur quod iuxta hanc viam non oportet consiliari, negociari vel pro futuris eventibus providere, cece arguitur, cum ex via ista sequitur formaliter oppo- ¹⁵ situm.

Objection 2. Necessity is against Aristotle and common opinion which declare that some things happen by chance.

Item, iuxta hanc viam impossibile est quicquid fortuite vel casualiter evenire, quod nedum est contra Aristotelis II Phisicorum sed contra communem sen- ²⁰ tenciam popularem. Hic dicitur quod oppositum sequitur sicut prius, verumptamen attendendum respectu cuius cause effici-
entis eventus dicitur casualis. Et dicitur communiter quod casus est causa efficiens preter cuius intentum effectus evenit, et fortuna dicitur in agentibus a pro- ²⁵ posito et sic est contraccior quam casus. Loquamur autem de casu, ut communiter complectitur utrumque, et supponamus quod agencia naturalia intendunt tam species quam individua, et tunc videtur quod monstra ut sextus digitus et quecunque dicimus fieri casualiter ³⁰ fiunt naturaliter quoad causam aliquam limitatam sed quoad homines et causas intendentes facere oppositum fiunt cum hoc casualiter et sic nihil potest fieri fortuite vel casualiter quoad Deum, cum Deus sit necessario causa efficiens ex cuius intento atque proposito necesse ³⁵ est quodcunque evenit evenire.

Objection 3. Necessity takes away freewill and merit.

Item, iuxta hanc viam tolleretur in homine liberum arbitrium et sic possibilitas promerendi, cum secundum philosophos propter illa que non sunt in potestate nostra nec sumus laudandi nec vituperandi. Quomodo ergo ⁴⁰ foret opus hominis in potestate sua, cum causa infinitum ipso superior illum necessitat ad faciendum istud?

36. Cod.: *quomodocunque.*

38. Cod.: *et cum secundum.*

Numquid credimus quod Dei providencia eterna est in potestate nostra?

In ista materia cum sit multum difficilis sunt plurima supponenda: Primo quod nihil creatum potest esse tam liberum sicut est Deus, cum ipse sit causa superior necessitans quamlibet creaturam. Secundo supponitur quod potencia creata volitiva sit quodammodo libera, cum potest ad votum agere quod voluerit, Deo tamen necessitante et ad accionis terminos limitante. Deo autem est proprium quod si velit quicquid fieri illud facit, nec potest Deus evagari volendo quicquid fieri irrationabiliter sive vane. Tercio oportet supponere quod quelibet accio creature sive extrinseca sive intrinseca sit in manu Dei sic quod Deus, ut ait propheta Ysa. X, 15, illa creatura utitur tanquam serra.

Reply.

Istis suppositis dicitur negando consequenciam sicut primo; quamvis enim nihil potest cogere voluntatem vel liberum arbitrium creatum; Deus tamen ut ipse voluerit illam necessitat et inclinat. Solum enim virtus corporea vel irrationalis potest cogi, sed voluntas humana potest ut Deus voluerit inclinari, quia necessitari ut actum liberum eliciat bonum vel malum propter meritum vel demeritum antecedens, et patet cecitas consequencie primo facte, cum homo et angelus habent necessario liberum arbitrium a Deo tamen necessitatum et in suis finibus limitatum, et sic potest homo mereri et demereri, cum Deus dat sibi potestatem ad laudabiliter vel culpabiliter operandum, et sic actus intrinseci ut volicio, cogitacio et similia sunt magis in hominis potestate quam actus extrinseci, licet quidem quos homo potest per se producere et quando placet destruere sint etiam in hominis potestate. Et sic concedi debet quod opus hominis ad quod Deus ipsum necessitat in potestate sua est, cum Deus non cogit ipsum ad opus illud violente producendum sed libere dat sibi potestatem secundum quam potest illud producere vel non producere, ut dicitur Ecclesiastici: *Posuit ante hominem bonum et malum*, et sic non Dei providencia est in potestate nostra sed multa que ad Dei providenciam consequuntur, quia iuxta hanc viam omnes veritates future vel preterite sunt connexe

Nothing can compel the will or free judgment of the creature. God can incline the will.

God gives man the power of acting well or ill.

14. Isaiae X, 15: *Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur?* 37. Eccli. XV, 18.

Man fancies his powers much greater than they are.

et ablata una, cum omnia necessario evenient, quolibet tolleretur, et sic homo ex ignorantia potestatis divine putat se multa posse facere que non potest, cum homo sit quasi infans agitatus a Deo ut nutrice, et sicut infans putat se ex virtute propria multa facere et quorsumcunque 5 voluerit movere, sic est de homine infantiliter errante et non Dei potenciam vel providenciam cognoscente.

Objection 4. God would compel men to sin, or since sin consists in opposing God there would be no sin.

Item, iuxta hanc viam Deus necessitaret hominem ad peccandum, et cum non sit peccatum nisi ut a Deo est vetitum, videtur quod nullum sit peccatum sed quod 10 meritorium et debitum est homini facere quicquid facit; quod destrueret totam fidem scripture et totam moralitatem in homine.

If sin did not fulfil an ordinance of God, it would be a rival power.

Confirmatur consequentia ex hoc, quod si Deus utitur serra sua ad peccandum et pulcrificandum mundum et 15 benefaciendum alteri parti mundi, quomodo est creatura illa culpanda, ut sic necessitata faciat illud bonum et Dei compleat voluntatem? Et aliter videtur quod peccatum, nisi sit ordinationi Dei subiectum, ut bonum exinde proveniat, dominaretur ex equo cum Deo, et non serviret 20 sibi sed haberet servos proprios sine Dei participio peccatores.

Wyclif's former opinion.

Propter difficultatem istius materie multi qui a iuventute studuerunt istam materiam contrarie sunt locuti, ut hii propter istud specialiter negantes quod aliqua 25 necessario sunt futura nisi ad istum sensum quem quondam tenui quod sunt futura necessitate ex suppositione, hoc est, Deus vult quod erunt et necessario, si Deus vult quod erunt ipsa erunt, et cum ista necessitate stat summa contingencia. 30

God wills the consequence, damnation, so must will the antecedent, sin.

Sed videtur mihi quod ista superficialis sophisticacio non ingreditur difficultatem materie, ut patet ex rationibus alibi declaratis. Ideo aliis videtur quod Deus vult homines peccare, cum necessitat hominem ad peccandum, et ita sicut hominem dampnari sic vult suum antecedens con- 35 vertibile, scilicet quod sic peccet; et fundant se super evidenciis infinitis; ut si Deus vult consequenciam esse bonam et vult antecedens esse verum, vult et consequens esse verum, sed Deus vult eternaliter istam consequenciam esse bonam si iste dampnatur tunc peccat dampnabiliter, 40 et Deus eternaliter vult antecedens, ergo eternaliter vult consequens: a prima ergo veritate habet ista con-

sequencia veritatem et a prima veritate habet antecedens veritatem, ideo et illud consequens.

Similiter, hoc peccatum prodest homini, ergo illud peccatum habet a Deo virtutem taliter prodessendi et per
5 consequens sic essendi, et sic Deus vult quod propter melius homo peccet.

Sin has its being from God. If not, it would come from the devil, who would then be an evil god.

Similiter, si peccatum habet a Deo quod proficit, tunc habet a Deo esse primum vel secundum, et per consequens habet a Deo esse; aliter vero diabolus foret
10 dominus peccati a quo ipsum peccatum haberet esse eternum et per consequens foret eternaliter Deus malus. Multa sunt talia que movent profundos homines ad concedendum alia que sequuntur.

Tercia autem via Lincolniensis, quam sepe tenui et
15 adhuc teneo, presupponit arcium rudimenta, scilicet grammaticam et dialecticam, dicens quod peccatum modo quo possumus ipsum intelligere vel nominare habet duplex esse, scilicet esse primum quod est deesse, et esse secundum quod est prodesse, et non potest habere esse

Wyclif's own view.

20 primum propter contradiccionis impossibilitatem nisi etiam habeat esse secundum; nec foret peccatum nec foret verum hominem peccare nisi ipsum foret dampnabile vel prodessens propter esse secundum ipsum consequens sicut passio ad subiectum. Unde summe equi-
25 voce dicitur peccatum esse secundum esse primum quod est deesse et secundum suum esse secundum per quod de peccato capitur predicacio positiva; et ita peccata sunt, ymmo sunt necessaria et felicia (sicut urina est sana), et multum prosunt hominibus, pulcrificant mundum
30 et iustissime sunt dampnanda. Nec possunt habere esse primum quod Deus approbat vel salvari, et sic Deus vult peccata dampnari et prodesse hominibus.

Sin has two beings; its first being is want; its second that by which it gives profit.

Sed Deus non potest velle hominem peccare vel approbare quod quis peccet, sicut nec potest permittere
35 sequi vel esse verum quod homo peccet, nisi illud peccatum habeat esse secundum supradictum; et ita omnia predicata in esse secundo sonancia peccati sunt de Deo concedenda et esse primum peccati esse de Deo beneplacito est negandum. Et per hoc rudimentum
40 scienciarum tolli possunt instancie.

It is the second being which we may ascribe to God's will.

4. Cod.: *prodessendi*. 16. Cod.: *dialecticam*. 17. In marg.: (Notatur) hic quomodo peccatum habet esse. 23. Cod.: *prodessens*.

18. Cf. Sermon III, p. 335. 28. Cf. Trial. p. 141.

Et si obicitur quod esse primum peccati causat esse secundum eius, et per consequens omne bonum consequens ex eodem, dicitur quod esse primum peccati, sicut non est nisi equivoce quoad bonum peccati, sic non causat nisi equivoce bonum peccati. Et ita concedi debet quod esse primum peccati est bonum et verum, quia illud peccatum est bonum; et tamen peccatum non secundum esse suum primum est bonum vel verum; quia tunc secundum quod quis peccat foret bonus, quod est impossibile. 10

God does not
necessitate men
to sin;
but He so
ordains that sin
works to good
or is punished.

Et patet solutio ad quartum argumentum principale quod non sequitur Deum necessitare hominem ad peccandum, Deus tamen scit sed non ordinat quod quis peccet, et ita peccatum ordinat quod ipsum proficit aut punitur. Et sic peccatum est a Deo vetitum atque prohibitum et tamen cum hoc ipsum est volitum secundum disparem rationem et conformiter ipsum est verum et falsum, bonum et malum more insolubilium.

Sed est metaphisica contencio inter multos homines utrum sit meritorium homini facere quicquid facit. Et dicunt hoc concedentes quod quicquid non distribuit nisi pro creatura quam est possibile persone esse, et sic non distribuit pro accidentibus vel peccatis; si autem distribuit pro illis analogice, tunc falsum assumitur quod meritorium et debitum est homini facere quicquid facit. 25

In all He does
or makes God's
way is best.

Sed est antiqua difficultas utrum Deus facit optime quicquid facit, et videtur probabile et consequens ad hanc viam de necessitate futurorum quod, attendendo ad modum faciendi opificis, quod Deus facit optime quicquid facit, ad hunc sensum quod modus faciendi Dei est optimus, eo quod melius est Deum producere creaturam quamcunque quam efficit in suo ordine quam foret, si per impossibile in alio mundi ordine creaturam produceret meliorem; et sic melius est peccatum esse et dampnationem hominibus quam foret si per impossibile nullis hominibus dampnatis singuli salvarentur, et sic non est debitum vel meritorium hominem peccare sed debitum est et meritorium hominem puniri, et pro complemento iusticie iustum quod homo sit taliter dampnatus. Malum autem pene est iustum formaliter atque pulcrum, cum Deus infligit omnem penam sed 35

It is better that
sin and
damnation
should be.

4. quoad. Cod.: quo. 19. metaphisica. Cod.: methac^a. 22. persone.
Rectius: per se esse.

non infligit omne peccatum quod in penam peccati permittitur, nec sequitur si peccatum tale in penam peccati exoritur quod sit formaliter talis pena. Et sic Deus utitur creaturis peccantibus pro pulchritudine mundi et producit per illas acciones et creaturas positivas quas ipsi producant; sed Deus non potest peccare vel peccatum facere, licet faciat penam convertibilem consequentem. Et sic peccatum facit multa bona per accidens et sic prodest multis hominibus ex gratia salvatoris.

10 Verumptamen licet peccatum dominetur hominibus, non tamen video quod Deus dominatur illi peccato, cum dominatur solummodo creature, sed dominatur pene convertibili cum peccato, et sic peccatum non dominatur eque cum Deo, nec in ordine ad dominationem divinam

15 sed sicut est extra ordinem dominandi sic equivoce dominatur, et per hoc patet responsio ad obiectionem triplicem Bradwardyn.

God uses sinful creatures to beautify the world, yet He does not commit or cause sin.

Ad primum dicitur quod Deus nec vult hominem peccare nec ipsum necessitat ad peccandum, verum

20 quodcumque homo facit Deus vult illud esse quoad suum esse secundum et prodesse universitati create modo quo proficit, et tamen nec Deus vult nec facit quod homo peccet. Sed scit quod homo peccat et ordinat inde bonum et ita sicut Deus vult hominem dampnari sic

25 vult dampnationi illi convertibile; non quod homo peccet sed illud peccatum secundum bonum utile inde sequens; et sic Deus vult datam consequentiam esse bonam et tam antecedens quam consequens esse verum, quia Deus vult illud peccatum esse, sed non quod quis peccet, licet

30 sit verum quod quis peccat; et sic est illud peccatum volitum a Deo sed non est a Deo volitum quod quis peccat, et sic tale consequens est volitum a Deo, quia illud consequens materialiter intellectum est: illa oratio indicativa vel significative intellectum est illud peccatum

35 dampnabile, quorum utrumque est a Deo volitum sed Deus non vult quod ipse peccat dampnabiliter, nec ista oratio est congrua: *quod iste peccat dampnabiliter est a Deo volitum*. Supposito quod subiectum sit nominativi casus et hoc verbum est personaliter intellectum, sed

40 supposito quod secundum sensum vulgarem quod hoc totum circumlocutum est a Deo volitum intelligatur personaliter, falsa et neganda foret hec propositio *quod*

God does not will sin, but turns it to profit of the universe.

iste peccat dampnabiliter est a Deo volitum. Consequens ergo ad hanc penam perpetuam atque iustam, vel verius convertibile antecedens, est hoc peccatum in Spiritum Sanctum dampnabile et non illud consequens est quod iste sic peccat, ut patet ex congruitate in qua oportet ⁵ loquentes in ista materia enutriri.

It is not the nature of sin that brings about good, but God's power and wisdom.

Ad secundum argumentum consequitur assumptum quod hoc peccatum habet a Deo virtutem taliter pro-
dessendi et pulcrificandi mundum. Et si queratur de
quiditate illius virtutis, non sic concipiatur quod sit ¹⁰
qualitas formaliter in peccato, sed originaliter intelligendo ipsa virtus est Dei virtus et Dei sapiencia quam peccatum habet tanquam regulantem vel redimentem et non tanquam suum accidens vel substantiam subiectantem; sed non ex hoc sequitur quod Deus vult quod propter melius homo ¹⁵ peccet, sed bene sequitur quod Deus vult propter melius illud peccatum esse et sic proficere.

Sin owes its existence to God, yet God does not will that man or devil should sin.

Ad tercium conceditur quod peccatum habet a Deo esse suum primum et tamen Deus non vult quod quis peccet, licet velit illud peccatum esse et alia bona ex illo ²⁰ sequencia; nec audeo dicere quod Deus vult hominem sive diabolum moraliter deficere, licet Deus velit illum defectum moralem esse et proficere hominibus sicut prodest.

CAPITULUM DECIMUM.

25

How all angels exercise dominion.

Sed dimissa ista contencione verbali superest tractando de dominio status innocencie dicere aliquod de dominio angelorum. Constat quidem quod angeli confirmati dominantur super universitate nature corporee, quia habent super illa excellenciam naturalem. Et correspondenter ³⁰ ad illam excellenciam habent dominium; unde sicut angeli de nono ordine non solum ardent caritate, cum omnibus illis novem ordinibus caritas sit communis, sic non solum angeli qui *dominationes* dicuntur super suis subditis dominantur sed generaliter omnes angeli illi ³⁵ beati tam super actus proprios quam opera debite dominantur. Diabolus enim cum sit cista superbie nec dominatur super actus suos intrinsecos nec super aliqua creatura; est enim servus abiectissimus peccati contrarius sibi ipsi. Ideo deficiente gracia vel caritate que foret ⁴⁰

The devil has no lordship, but is a slave to sin.

30. Cod.: *super illam.* 37. Cod.: *sit sista.*

32. De ordinibus angelorum v. Trial. p. 109.

dominii fundamentum necesse est quod sibi desit dominium. Serviunt autem humiliter cuncti sancti angeli domino dominorum, et illa servitus est continuo sine peccato, cum sine intermissione Dei compleant voluntatem.

5 De gradibus autem officii horum ministrorum et de particulari suo dominio relinquo superioribus theologis pertractandum, unum sciens quod angeli beati sine defectu vel superbia serviunt Deo suo et considerando quantum distat horum angelorum ministerium a ministerio seculari, nos terreni et specialiter clerici seculare dominium odiremus; nihil enim prodest nobis nisi ut loquar ironice ad luciferinam superbiam acuendum; retardat enim clericos ab officio sacerdotis, cum gravat eos ultra alimenta et tegumenta sufficiencia; et hec ratio naturalis quare Christus innocens preservavit se a tali dominio, et clero suo prohibuit taliter dominari. Immo in statu innocencie habuit homo iniunctum continuum Dei servitium ut beati angeli, cum Gen. II, 15 scribitur: *Tulit ergo dominus Deus hominem et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum.* De isto autem opere limitato homini innocenti est difficultas scolastica apud multos, cum cultus terre et artis mechanice in statu innocencie non fuissent.

Difference between human and angelic service.

The clergy should shun secular rule.

Sed quidam supponunt coniectura probabili quod hominis operatio in statu innocencie fuisset perambulacio in paradiso et contemplacio creature sensibilis, et racione sui domini bestiarum et volucrum minacio, ne inordinate super vegetabilia quicquid agant; non autem fuisset ille labor fatigativus vel homini tediosus sed solaciosa quodammodo fruicio servitorum et preter istud officium docet textus iste quomodo in omni statu innocencie tam angeli quam hominis est ociositas Deo odibilis et ita, cum sacerdotibus limitantur officia spiritualia que ad summum clericos occuparent, patet quantum degenerant assumendo tam innaturale officium a Deo vetitum ab iniuncto officio ociando. Omnia enim in statu innocencie fuissent ordinata, et ad hominis imperium bestie et volucres cum eis subditis debite deservirent ad finem quo homo sic serviat Deo suo, et ipso retrahente debitum Dei servitium necesse fuit quod servitium servitorum hominis retrahatur et sic pugnavit cum Deo orbis terrarum contra hominem ad Dei iniuriam vindicandum.

What man's service was in paradise.

Laziness is hateful to God.

Man failing in service to God lost his empire over other creatures.

Et sic omnes leges quas Veritas explicat vel innuit pro statu innocencie proficiunt nobis lapsis, non quod Deus limitavit suum propositum ordinando remedia post ruinam, cum hominis sic ruere fuisset melius quam status hominis vel angeli ex integro in pura innocencia; 5 quod melius fuit a Deo eternaliter ordinatum; nec sequitur ex istis quod homo vel angelus non peccavit, cum Deus sicut dat potestatem homini ad serviendum sibi, sic requirit illius potestatis servicium sive officium, et illo deficiente pulcre facit iusticie complementum. 10

We should
study dominion:
1. divine;
2. in the state
of innocence;
3. after the fall.

Et studendum videtur hominibus quibus Deus dat opportunitatem, primo de divino dominio; secundo de dominio status innocencie; et tercio de dominio hominis post lapsum.

In primo considerare debemus quod totum creature 15 dominium est insensibiliter in Dei dominio exemplatum, cum Deus sit plenus rationibus creature; et cum dominium et servitus dicuntur ad aliquid et homines non debite serviunt Deo nisi servando decalogum, in tractatu divini domini videtur dicendum esse de decalogo man- 20 datorum et in brevi tractatu secundo videtur quod illis quibus Deus dat opportunitatem tractandum est particulariter de officio angelorum et in tercio tractatu protracciori de dominio hominis lapsi videtur diffusius pertractandum de dominio clericorum. 25

Explicit tractatus de statu innocencie compilatus a magistro Iohanne Wyclyf doctore evangelico, cuius anime propicietur Deus.

APPENDIX.

DIFFERENTIA INTER PECCATUM
MORTALE ET VENIALE.

DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE.

Restat nunc discutere *differentiam inter peccatum veniale et mortale*, quam differentiam quidam exprimunt per
5 hoc quod pro omni peccato mortali per se est peccator dampnabilis sed non pro aliquo veniali.

Opinions on mortal and venial sin. Some say that a man is only condemned for the sake of the former.

Contra istam differentiam replicatur per hoc, quod non est possibile pro aliquo peccato citra peccatum finalis inpenitencie aliquem condemnari, et per consequens solum illud foret mortale, eciam pro omni
10 peccato quantumcunque veniali, nisi contritus peniteat, est dampnandus.

Secunda via dicit quod quodlibet peccatum repugnans gratie gratum facienti et solum illud est peccatum mortale,
15 omne autem aliud est veniale.

Sed videtur quod gracia predestinacionis stat cum mortali, ut patet de Petro et de quolibet predestinato quoad peccatum originale. Preterea cum noticia huius distincionis sit tam necessaria, videtur quod expressius
20 est loquendum, cum proposito particulari posito nescitur per hec dicta utrum sit mortale aut veniale, quia nescitur utrum resistat gratie; ymmo videtur quod omne peccatum repugnans gradui gratie repugnat gratie, aliter enim non diminueret gratiam, nisi foret sibi opposita.
25 Et dato quod peccatum mortale et gracia opponuntur sicut habitus et privacio, visus et cecitas, peccatum autem veniale et gracia quodammodo sunt relative ut magnitudo et parvitas; et cum gracia non sit res palpabilis

Even the predestined man may fall into mortal sin: examples of St. Peter and those, who are predestined in spite of original sin.

3. NO: *promissa discutere.* 14. N: *glorificienti.* O: *gratificienti.*
17. NO: *de om. before quolibet.* 18. N: *Propterea.* K: *Prima cum.*
22. NO: *restat.* 26. NO: *et visus et.* 27. N: *sunt om.; ib. NO: sicut.*

7. Cf. de eadem materia Sermonem XXIII tertiae partis Sermonum Johannis Wyclif p. 180/81. 23. Serm. III, 180 l. 25.

How to know whether one is in the state of mortal sin or of grace.

St. Augustine's opinion, shared by Grosseteste and others.

vel a nobis perceptibilis, nemo sciret quando esset in gracia vel culpa. Ideo dicit Augustinus super Psalmo LXXX, et concordat cum eo Lyncolniensis et alii, quod per actum dileccionis, qui est nobis maxime notus, cognoscere possumus si sumus in peccato vel gracia. Si enim diligimus aliquid plus quam Deum, tunc sumus extra gratiam in peccato; si ipsum diligamus supra singulas creaturas, tunc sumus in gracia.

Sed videtur illud dictum esse falsum et diminutum; falsum, quia philosophi ut Empedocles, Aristoteles et Plato et ceteri voluerunt plus boni Deo quam potuit inesse creature, eo quod hoc demonstraverunt et placuit eis de conclusione. Cum ergo velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod dicti philosophi Deum suum super omnia dilexerunt; aliter enim non essent philosophi. Et idem videtur necessario concedendum de quolibet viatore. Omnes enim appetunt et diligunt et per consequens, volendo confuse omnia esse bona in suo ordine, volunt licet confuse pure naturaliter quod Deus suus sit summum bonum et per consequens super omnia amant Christum. Videtur etiam quod dictum illud sit *diminutum*, quia sepe sunt infantes et adulti in peccato vel gracia, quando non habent actum dileccionis et specialiter actum dileccionis Dei quam secundum philosophos est diffinitum distincte cognoscere. Et constat quod noticia communis non sufficit ad meritorie amandum; nec quidquam amatur nisi cognitum.

According to St. Augustine the sin out of ignorance (*peccatum ignorantiae*) is venial, that of weakness (*peccatum infirmitatis*) mortal.

Preter istos modos loquendi sunt quotlibet alii magistrales, ut hii dicunt iuxta dictum Augustini Enchiridion LXV quod ostendit nos peccare ex causa duplici, ut non faciendo quod facere debeamus vel non faciendo quod debet fieri, cum sic debere fieri agnoscamus. Primum quod Augustinus vocat *peccatum ignorantie* est veniale et secundum quod Augustinus vocat *peccatum infirmitatis* est mortale, et propter ista dicitur Ps. XXVI, 1: Dominus

2. N: Psalmo 4. 3. N: Lincolniensis. 11. K: voluerunt om.
13. K: *quone an questione vel condicione vel cognicione legendum?* ib.
N: velle boni. 16, 17. O: de quolibet viatorum. 19. N: esse volunt.
22. K: infantes et adulteri. 24. O: et — dileccionis om.; ib. O: quasi secundum. 25. N: diffinitum in a quo (aliquo?) illo. 28. O: sunt om.
30. N: convenit nos. O: contingit. 31. ut non. Recte; vel non.
31, 32. O: vel non videndo quid facere scilicet vel non faciendo quod debet. 32. O: fieri. Sequitur lacuna (agnoscamus om.). 34. N: informiter esse. KO: infirmitatis.

2. Opp. tom. IV, 2, p. 104⁵. 29. St. Augustini Opp. tom. VI, 271 sed est cap. LXXXI.

illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Si enim illuminatio detrahit ignoranciam et salus infirmitatem, subtrahitur quilibet timor mali. Scientes, inquit, et videntes peccando fuimus non solum peccatores sed etiam eramus, cum per ignoranciam peccabamus, verum etiam prevaricatores legis vel cum id non facimus quod non faciendum iam scimus.

Objections.

Contra istud videtur quod omnis infans peccando originaliter non peccat mortaliter nec etiam quantum-
 10 cunque graviter peccando actualiter, dum ratione fuerit ignorans; sed contingit, cum secundum Aristotelem omni malo ignorancia non culpabilis non excusat, quia tunc expediret non addiscere quid fieri debeat vel non debeat, ne quis ratione incidat in mortale.

15 Item, quilibet clericus sciens quod continue deficit a vita perfecta, qua sub pena peccati debet vivere, continue peccaret mortaliter; quod videtur nimis grave, cum tunc nunquam celebraret sed insolubiliter perplexus tam obmittendo quam committendo necessario peccaret con-

20 tinue; et cum scimus ad imitationem scripture et sanctorum doctorum quod necessarium est nobis gravedinem peccatorum cognoscere, quia ut caucius caveantur secundum Augustinum Enchiridion LXV ex ignorancia peccatorum accidit quod peccata quamvis magna et hor-

25 renda, cum in consuetudinem veniunt aut parva aut nulla esse creduntur usque adeo, ut non solum non occultanda verum etiam predicanda et diffamanda esse videantur, quando sicut scriptum est laudatur peccator in desideriis anime sue et qui inique gerit benedicitur. Cum ergo clamor

30 illius generis peccati gravissime inolevit hodie in ecclesia sancta Dei, videtur quod doctorum est tractando peccata detegere et confessorum gravedinem ipsorum discutere; aliter enim nescirent quomodo adhibeant medicamen-

The doctors' business to explain this matter as otherwise none could know remedies against sinning.

3. N: detrahitur. 4. K: erramus. 6. N: cum illud. 7. NO: esse iam scimus. 9. N: nec om. 11. O: ignorans; id contingit secundum; ib. N: sicut concludit secundum. 12. O: ignorancia vero culpabilis. 15. O: clericus om. (lacuna in cod.). 16. O: quam sub. 17. N: mundus (recte: mundo) grave. 22. NO: quia om.; ib. K: quia ut caucius caveantur per Quia. 23. NO: 62. 27. NO: esse om. 28. O: quando & (sic); ib. O: peccator om. 29. NO: iniqua.

2. Recte: scientes videntesque peccamus; iam non solum peccatores quod eramus etiam cum per ignorantiam peccabamus, verum etiam legis praevaricatores, cum id non facimus quod faciendum vel facimus quod non faciendum esse iam scimus. 11. Aristoteles, III Ethic. Cf. Sermon. I, 150, l. 19. 23. St. Augustini Ench. ut supra, sed est cap. LXXX. 28. Psalm. IX, 24.

Whether every
sin except that
against the
Holy Ghost will
be forgiven?

Sed hii *quinto* dicunt quod omne peccatum preter peccatum in Spiritum Sanctum est veniale, quia non solum remissibile, sed oportet quod data venia remittatur, ut patet ex testimonio Veritatis Matth. XII et Matth. III et Luc. XII. Solum ergo peccatum continuatum usque 5 ad mortem est dampnabile.

Similiter, licet alia sunt dampnabilia condicionaliter, cum sint gravia peccata pro quibus peccator dampnabitur, nisi penitens resipiscat, solum ergo peccatum continuatum in finem est peccatum in Spiritum Sanctum 10 et irremissibile et mortale, ut innuit prima responsio.

Reasons for the
need to be
taught about
mortal sin, as
otherwise no
man would
know whether
he be
predestinate or
foreknown.

Sed iuxta istud videtur quod nullus predestinatus peccat mortaliter et per consequens cum solum mortale extinguit gratiam vel virtutem, sequitur quod nullus predestinatus cadet a gracia vel virtute. 15

Item, tunc foret omnis homo ambiguus, cum esset in peccato mortali continue, quia quilibet nostrum scit quod est in peccato, et nescit utrum est predestinatus aut prescitus, aut utrum de peccato suo ante mortem erit contritus. Si enim homo sit in quantumcunque levi 20 peccato, dum inpenitens finierit vitam in illo, ipsum est mortale et econtra. Sed antecedens est cuicunque ambiguum, ergo et consequens.

Item, cum quilibet existens in quantumcunque gravi peccato debet credere quod resurget et salvabitur, quia 25 aliter desperaret; et si resurget ab illo peccato, ipsum non fuit mortale secundum posicionem, ergo omnis viator quantumcunque graviter peccans non debet credere quod peccat mortaliter, et tamen non oportet confiteri pro veniali vel subire penitentiam preter aspersionem 30 aque benedictae et alia levia opera pietatis, videtur quod non oportet aliquem confiteri, quod est periculosum dicere, quia sic fucus dicencium peccatorum quod dimitteret malam consuetudinem in extremis tolleretur omnem accusationem, qua sacerdos redargueret peccatorem. 35

Item, multi presciti cadunt a gracia et post resurgunt per penitentiam, licet erant finaliter indurati. Cum

1. N: Et hii. 7. N: simpliciter; ib. K: dampnabilia om. 11. NO: vel mortale; ib. NO: prima responsio om. In eodd. lacuna. 13. K: et per consequens om. 15. NO: cadebat. 16. N: utrum esset. O: vel esset. 19. NO: vel prescitus. 20. N: contritus, ergo etc. O: ergo si enim. 23. NO: consequens convertibile. 26. O: resurgeret. 36. N: et sic multi.

ergo secundum opinionem solum peccatum finalis inpenitencie sit mortale, sequitur quod omnes tales ante finale peccatum non peccarunt mortaliter, quod videtur erroneum, specialiter cum in prescito peccata mortalia
5 reviviscunt, sic quod pro omni mortali quod commiserat penitetur, quia de omni tali dolebit.

Item, iuxta ponentes opus nepharium esse peccatum vel peccatum quod est de facto individuari a tempore, manifestum videtur quod multi presciti dampnabuntur
10 pro multis peccatis pro quibus nunquam penituerant, que tamen non durabunt in eis usque ad mortem, eo quod in prescito continuantur opera eius nepharia, sed pro quolibet instanti temporis habitus peccati desinit unum peccatum individuatum a tempore desinente.

15 Item, stat peccatum veniale manere usque ad mortem sine dampnacione sequente, ut patet in omnibus purgandis, ergo non omne peccatum continuatum usque ad mortem est peccatum in Spiritum Sanctum irremissibile.

Item, iuxta hanc viam nullum originale deletum
20 fide, circumcisione vel baptismo foret mortale; quod est falsum, cum per illud mors et dampnacio intravit in orbem. Peccata enim que tollunt vitam dicuntur mortalia et letalia secundum Augustinum super Iohannem Omelia XII. Venialitas autem peccati contrahitur ex modo
25 loquendi scripture Gen. IV: *Maiores est iniquitas mea quam ut veniam merear*. Iuxta quam Apostolus loquitur I Cor. VII quod secundum indigenciam *expedit viro reddere debitum uxori* pro excusanda libidine, ut meminit Augustinus Enchiridion LXXI, ubi capit ex textu Apostoli
30 veniam pro indulgencia distinguens inter genera peccatorum.

Alii autem sexto dicunt quod veniale et mortale differunt subiecto, cum omne veniale sit subiective in sensu, omne autem mortale in ratione et voluntate.
35 Quod videtur ex hoc falsum quod peccatum originale quod est privacio iusticie in eadem potencia in qua nata est in esse sciencia, et tamen nec ratio nec voluntas ipsum principiat.

Item, defectus observancie consiliorum Christi est in
40 potencia intellectiva et non sensitiva. Scimus tamen

Is venial sin traced to the senses, mortal sin to mind and volition?

3. O: peccarent. 4. prescito. N: Cetera desunt. 6. O: punietur.
21. O: intrarunt. 22. O: tollunt vicia anime. 27. O: secundum
indulgenciam concedit. 30. O: inter hec tria genera. 36. O: est in
eadem. 37. O: in esse iusticia.

quod aliquod peccatum contra talia consilia in imperfecto non est mortale.

Item, multi peccant venialiter, omittendo illud quod ratio et voluntas facerent sub pena augmenti meriti. Ista autem peccata subiective sunt in parte rationali sicut et talis ommissio.

Item, peccata mortalia causant denominationem in opera extrinseca, ut in coitu, homicidio et eis similibus operibus viciosis, ergo multo magis possunt causare denominationem in potencias sensitivas sibi proprias. Sicut enim *videre mulierem ad concupiscendam eam* est peccatum mortale, ut docet Christus Matth. V, et sic de irasci, de verbis derisoriis et aliis per que Christus exponit legem.

Is only that sin mortal which is committed if the sinner wish it to be and to remain a just and unpunished act?

Septimo et ultimo dicunt quidam quod solum illud peccatum quod peccator vellet iustum esse et impunitum ac perpetuo permansurum dicitur mortale, ut Lincolnensis loquitur dicto IV. Sed videtur quod multi vellent peccata tam spiritualia quam carnalia solum durare pro tempore. Et si loquamur de velle implicite, omnis voluntarie peccans vellet opera sua esse iusta et impunita, que si essent, forent peccata perpetua. Omnis etiam peccator positus in adopcione vel ut moriatur et peccata sua purgentur vel ut sic vivat in veniali preeligeret hic vivere perpetuo, antequam peccata taliter punirentur in purgatorio, ut patet de mundialibus specialiter de nobis omnibus, quorum nullus appetit sed quasi naturaliter odit mortem. Cum ergo pro omni tali obliquacione a voluntate Dei eterna sit digna pena perpetua, videtur quod omne peccatum, cum sit voluntarium, sit dignum pena perpetua et per consequens mortale.

Item, sit A peccatum mortale, quod Petrus peccans vult efficaciter finire, tunc Petro tantum displicet de A, quod positus in adopcione continuandi A non continuaret. Ex quo videtur quod nullum est peccatum nisi sit voluntarium, quod contritio delet A peccato. Cum enim Deus sit pronior ad acceptandum, videtur quod sicut homo eo illo peccat quo intime sic vult desistere, continuacio ergo cum pendet a libera voluntate non habet excusacionem, sed mentimur de voluntate coacta.

Pro quo declarando suppono primo quod si volo me velle aliquid, tunc volo illud. Secundo suppono quod

3. O: amittendo. 4. O: sub pena (pe). 8. ut. In O: Cetera desunt.

- displicet mihi modo quod nunquam Petro, si conteror de peccato. Et tercio suppono me velle usque ad B instans solum peccare. Et patet quod nunc volo pro B instanti me conteri de peccato et per consequens nunc 5 volo quod displiceat mihi pro B instanti quod unquam pecco ex suppositione secunda. Ex quo sequitur quod nunc volo me velle nunquam peccare et per consequens iuxta primam suppositionem nunc volo nunquam peccare. Consequens falsum, quia volo peccare usque ad B instans.
- 10 Videtur ergo omne peccatum voluntarium esse illius malicie quod includit in se perpetuitatem voluntatis saltem implicite. Et ille videtur sensus Augustini in De Verbis Domini LXI et VIII quod qui semel indisponitur ad hodie celebrandum indisponitur ad cele- 15 brandum pro quocunque tempore ratione contrarie voluntatis. *Qui, inquit, non meretur hodie accipere, non meretur post annum accipere. Accipe panem cotidianum cotidie, cum sit contra cotidiana vulnera medicina. Sed sic vive ut cotidie merearis accipere.* Et in pari perversione 20 voluntatis peccatoris patet secundum Lincolnensem divina iusticia qua pro pena horali dampnat peccatorem pena perpetua. Implicatur enim voluntas peccandi perpetuo, ideo iustum est quod proportionaliter puniatur. Et in illo peccato cecantur adulteri, eciam sacerdotes, et 25 alii volunt servare occasionem peccandi. In illa materia videtur mihi quod non superest nobis viantibus nisi diligendo Deum timere omnia genera peccatorum et non nimis curiose discutere posito peccato de gradu sue gravitatis. Licet enim secundum Augustinum Enchiridion XLIII 30 non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur deceptatio moderata, tamen periculosum est quidquam asserere quod non convincit sensus, ratio vel scriptura. *Quod opus est, inquit, ut hec atque huiusmodi affirmentur vel negentur; vel affirmantur cum discrimine, quando sine* 35 *discrimine nesciuntur.*

Every voluntary sin is mortal, which involves perpetual volition of the sinner.

It is best to avoid all sorts of sin and not to discuss the degree of their gravity.

35. *nesciuntur. Sequitur: etc. Iam est finis, qui fecit dicta, eius lingua sit benedicta. Amen.*

INDICES.

I. Indices of De Mandatis Divinis.

1. Index of Names.

A.

Aaron 55, 402, 404.
 Aaronita 54.
 Abel 346.
 Abimelech 196.
 Abraham 32, 37, 54, 81, 108, 161, 196, 198, 204, 211, 318, 343, 426.
 Absolon 356.
 Adam 204, 221, 224, 237, 266, 358, 364, 395, 438.
 Amalech 254.
 Amalechite 415.
 Aman 410.
 Amantius 58.
 Ambrosius 188, 310.
 Amon 356, 358.
 Anglia 88, 205.
 Anna 255.
 — uxor Tobie 296.
 Anselmus 100, 135, 136, 137, 139, 149, 150.
 Ardmacan Richardus 27.
 Aristoteles 2, 24, 26, 29, 47, 101, 106, 116, 120, 125, 177, 182, 193, 221, 259, 294, 298, 305, 347, 351, 352, 390, 434, 435, 442.
 Assyrii 154.
 Augustinus s. 6, 7, 14, 15, 28, 37, 41, 58, 67, 81, 85, 94, 96, 100, 115, 116, 117, 122, 125, 126, 147, 148, 151, 165, 174, 175, 176, 188, 189, 194, 195, 201, 209, 210, 216, 221, 226, 229, 239, 242, 254, 255, 260, 265, 268, 285, 291, 304, 311, 317, 318, 328, 330, 334, 338, 346, 350, 361, 366, 401, 424, 438, 447, 454, 460, 461, 462, 463, 466, 467, 468, 469, 470.
 Avernoes 43, 107, 267.
 Aymericus diac. 128.

B.

Babel 206.
 Babylonia 155.

Balaam 444.
 Beda ven. 159, 160, 391.
 Belius rex Ass. 154.
 Beniamin 354.
 Bennoni 237.
 Bernardus s. 117, 122, 123, 124, 125, 128, 132, 133, 134, 135, 138, 143, 177, 222, 223, 240, 291, 319, 429, 430, 459.
 Bersabea 446.
 Bethsaida 353.
 Boethius 422.
 Booz 19.

C.

Cain 345, 372, 440.
 Calvarie mons 50.
 Cananea 258.
 Chrysostomus 9, 91, 169, 255, 283, 284, 314, 338, 339.
 Corinthius 356, 447.
 Corozaim 313.

D.

Damasus 187.
 Daniel 142.
 David rex 57, 99, 197, 198, 211, 355, 367, 413, 444, 446, 450.
 Dyna 356, 446, 450.

E.

Ebron 197.
 Egyptii 155, 255, 365.
 Egyptus 81, 82, 424.
 Elisabeth s. 453.
 Eliseus 63.
 Ender 452.
 Epiphanius Cyprius 158.
 Eva 237, 395, 400, 438, 445, 450.

F.

Finees 444.

G.

Galaad 197.
 Garnerius collector 381.
 Geraseni 400.
 Goliath 410.
 Greci 49, 117.
 Gregorius s. 63, 72, 100, 147, 155, 156, 171, 181, 206, 242, 260, 270, 320, 321, 330, 366, 398, 405, 413, 424, 428, 452.
 Grosseteste Rob. 9, 39, 43, 91, 98, 99, 125, 158, 159, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 174, 185, 187, 200, 210, 211, 215, 219, 221, 222, 225, 228, 233, 234, 235, 249, 306, 309, 324, 402, 403, 404, 440.
 Guilelmus Arvernus 53, 440.
 Guilelmus Peraldus 84, 223, 355, 370, 371, 374, 375, 377, 378, 379, 387, 388, 392, 395, 397-402, 404, 407, 409, 411, 415, 423, 425, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 434, 444, 449, 450, 451, 452, 455.

H.

Haly 255.
 Haymo 154.
 Hebrei 49, 59, 60.
 Heli (Hely) 255, 284.
 Hellas 63, 420.
 Heliseus 420.
 Heliu Buzites 391.
 Herodes 359.
 Herodiani 423.
 Herodias 452.
 Hieronymus s. 21, 115, 126, 127, 142, 163, 187, 389, 426, 428, 444.
 Holofernes 446.
 Horatius poeta 240.
 Hugo de S. Victore 162, 195, 208, 209, 229, 305, 347.
 Huss Joh. 83, 152, 161, 163, 194, 196, 197, 298, 346.

J (I).

Jacobus ap. 38, 117, 196, 307, 347.
 Januarius 222.
 Ichaboth 237.
 Jeremias 51.
 Jericho 228.
 Jerusalem 213, 214, 310, 398, 412, 433.
 Innocentius papa III. 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241.
 Job 173, 198, 445.
 Johannes Bapt. 359, 452.
 — Evang. 43.
 — patr. Const. 158.
 Joseph. 196, 203, 307.
 Josephus Flavius 152, 357.
 Josue 161, 228.
 Jovinianus 213, 227.
 Isaac 49, 108, 204, 343, 344, 426.
 Isidorus Hisp. 1.
 Israel 94, 197, 357, 365, 461, 462.
 Judea 20, 357, 466.
 Judei 162, 222, 224, 228, 306, 357, 334, 400, 462.
 Judith 446.
 Juvenalis 17.

L.

Laban 196.
 Lamech 345.
 Latini 42, 49.
 Laurencius s. 69.
 Lazarus 242, 423, 433, 439.
 Lincolnensis, vide Grosseteste.
 Loth 137, 358.
 Lucas Evang. 94, 459.
 Lucifer 214.

M.

Maccabei 228.
 Machometus 162.
 Maimonides 65.
 Manichei 189, 214.
 Mardocheus 278, 410.
 Maria, mater Christi 108, 125, 127, 211, 445, 452.
 Maria contra Moysen loquens 402.
 Maria soror Matth. 231.
 Maria Magdalena 451.
 Martha 231, 241, 453.
 Mattheus Evang. 98, 459.
 Melchisedech 54.

Moab 185, 358.
 Moabitidae 444.
 Moloch, idol. 164.
 Moria mons 50.
 Moyses 25, 26, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 58, 59, 65, 71, 78, 81, 94, 100, 105, 159, 254, 395, 402, 424, 462.

N.

Ninus rex 154.
 Noe 211.

O.

Onan 354.
 Oreb 284.
 Origenes 151, 158, 160, 219, 228.

P.

Parisiensis, vide Guilelmus Arvernus.
 Parisiensis, vide Guilelmus Peraldus.
 Paulinus 21, 142, 212.
 Paulus 51, 52, 70, 155, 212, 303, 405, 409, 416, 420, 463.
 Petrus ap. 155, 171, 212, 334, 405, 412, 428, 446.
 Petrus Blesensis 445.
 Petrus Lombardus 83, 84, 184, 440.
 Pharao 203, 422.
 Phares 238.
 Pharisei 44.
 Philippus ap. 463.
 Pilati uxor 445.
 Pilatus 29.
 Proba 254.
 Ptolemaeus 214, 215, 429.

R.

Rachel 70, 237.
 Roboam 411.
 Romani 18, 154, 155, 310.
 Ruben 354.
 Ruth Moabitis 18.

S.

Salomon 91, 113, 159, 444, 449.
 Sampson 344, 444.
 Samuel 258.
 Saraceni 162.

Saul 258.
 Scarioth 368, 372, 425.
 Scotus 438.
 Semei 413.
 Seneca 324, 414.
 Serenus 156.
 Sichem 356, 446, 450.
 Sidon 353.
 Siloe 466.
 Silvester papa 155.
 Simon ap. 459.
 Simon magnus 428.
 Sinay mons 57, 58.
 Sion 58.
 Sodoma 351, 353, 448.
 Sodomite 81.
 Stephanus s. 69, 127, 397, 426, 464.
 Stoici 117.

T.

Tamar 238.
 Tiburcius s. 69.
 Ticonius 317.
 Titus 357.
 Tobias 309, 310, 359, 459.
 Traianus 320, 321.
 Troia 314.
 Tyrus 353.

U.

Urias 315, 450.

V.

Vespasianus 357.

W.

Wyclif doctor 97, 261, 410, 411, 431.
 Wyclif, Opera, De Amore 92.
 — De Benedicta Inc. 61.
 — De Civili Dominio 16, 33, 34, 35, 38, 40, 64, 81, 316, 365.
 — De Septem Donis 83.
 — De Ente 33, 73.
 — De Potestate Pape 360.

Z.

Zacharias 43.
 Zacheus 459.
 Zambry 444.
 Zebedeus 258.

2. General-Index.

(Registrum decalogi ad fidem codicis N.)

A.	page		page
Aaron quare non fuit sensibiliter punitus propter murmur sicut Maria soror eius 27 S	403, 404	Adulterium quomodo interpretatur 25 B	348
Abel pastor fuit 26 I	372	Adulterium habet duplicem rationem gravedinis 25 I	353, 354
Abraham temptatur a Deo qua temptatione 5 E	37	Adulacio est peccatum lingue 28 N	422
Abstinens a debito reddendo Petrus coniugatus videtur peccare 9 G	77	Adulacio quomodo interpretatur et quot modis nominatur 28 N	422, 423
Abusiones duodecim secundum beatum Bernhardum 28 T	429	Adulacio dividitur multis modis 28 N	422, 423
Abusus et usus quomodo differunt 30 A	454	Adulacio quomodo fugi debet 28 N	422, 423
Accepicio personarum quoad amorem nimis perturbat rempublicam 13 C	121, 122	Adulacionem Christus detestatus est dupliciter 28 N	422, 423
Accidia est proxima peccato omissionis 17 O	199	Adulacionis carencia in Christo quoad sacerdotes fuit causa mortis eius 28 N	423
Accidie species ponuntur 17 O	199	Adulacio est subdolos proditor veritatis 28 N	423
Accentuare quomodo debent clerici et pausare in cantu ecclesie 20 C	251	Adulator est procurator diaboli subtilissimus blasphemans in Deum 28 O	424
Accusatoribus spiritualibus impossibile est quod ecclesia careat 22 I	302	Adulacionis crimen est modo necessarium in clero corripere quam fuit ab initio 28 P	425
Accidere malum non potest cuicumque nisi propter eius bonum, quomodo hoc 27 H	392, 393	Advocatum sanctum debemus nobis disponere in celis 18 R	223
Actoribus id est frequenter castigantibus 7 I	61	Adventus Christi triplex datur 21 E	275
Actare (sic) id est frequenter agere 7 I	60	Adveniat regnum etc. Hec peticio invidiam excludit 21 G	277
Actus diligendi plus confortat animam et corpus quam odii 8 H	69	Affectio quomodo contagionem contrahit et quomodo purgat 30 O	468
Actus omnes meritorii concurrunt in dilectione Dei ut in centro 24 B	330	Affectionem populi ad Christum propter quinque panes quare Christus repro- bavit 24 C	331
Actus nec extrinsecus nec intrinsecus in se est peccatum 24 G	335	Affectus temporalium inordinatus tria mala inducit 30 Q	470
Actus coitus quomodo debet regulari 25 D	350	Affici Deo plene est beatificari, quomodo hoc 13 O	132
Actus procreandi dicitur innaturalis automa- tice, quare 25 D	349, 350	Affinitatis amor tangitur 13 B	121
Adam et Ewam quare dominus deambulans post meridiem redarguit 18 P	221	Affirmativa precepta sunt eterna 9 E	75, 76
Adorant varii varias res creatas 15 C	154, 155	Affirmacio quolibet requirit extrema 18 B	208
Adoracio et cultus quomodo differunt 15 I	160, 161	Agni pascalis esus difficilior est esus quam diligere inimicum 8 H	69
Adoracio potest fieri multipliciter 15 I	160	Agricoltura artificialis plus elongatur a statu innocentie quam pastus animalium 26 I	372
Adoracio corpore quomodo fit et quot modis 15 I	160	Agricultor artificialis fuit Cayn 26 I	372
Adoracio ore quomodo et quot modis fit 15 I	160	Allectivum ad observationem mandatorum Dei scilicet timoris et amoris ponitur 16 O	183
Adorare suadet creaturas et solvit 15 I	161	Alieni dii quare vocantur 16 S	153, 154
Adoracio tripliciter fit, scilicet dulcia, latraria et yperdulia 15 K	160, 161	Alienum quid est, nota secundum Lincoliensem 15 G	158, 159
Adorationes decem detestantur 15 L, N	162—165	Amabilem summe esse Deum ponit 12 A, B	105, 106, 107
Adulteramur spiritualiter quomodo 16 B	169	Amabilitas et bonitas se consequuntur 12 A, B	105, 106
Adulterium quid est 25 B	348	Amandi tres rationes scilicet boni delectabilis, utilis et honesti 12 A, B	106, 107

	page
Amandi error totus consistit in singularibus 13 B	120
Amandi duplex ordo datur 13 C	122
Amant beati Deum effectualiter sine revelatione indigencie cuiuscunque 13 C	122
Amat beatus meliores plus quam se ipsum 13 C	122
Amatur Deus tripliciter 11 H	100
Amavit Christus ecclesiam plus quam corpus proprium 13 C	122
Amandi vis se habet spiritualiter ut ignis 14 N	148
Amandi vis agens in temporalia vilesceat sicut ignis in materiam fumigantem 14 N	148
Amat Deum imperfecte quis 17 Q	201
Amalechitas quare Deus funditus mandavit destruere 28 F	415
Amen est dictio iurandi secundum Hugonem 17 I	195
Amicos quos vocat Dominus in hoc <i>Comedite amici</i> 13 P	134
Amicos plus tenetur viator diligere quam inimicos 13 G	122
Amor et timor sunt duo precepta 10 C	83
Amoris materiam vult tractare quoad Deum 11 A	93
Amore fundatur tota religio christiana 11 A	93
Amoris mandatum quare est primum 11 A	93
Amor et timor debent movere ad diligendum Deum 11 C	95
Amor dicitur ad aliquid 11 D	96
Amorem ad Dei quomodo advenit 11 D	97
Amorem vocat Augustinus diligendi quamlibet virtutem moralem 12 L	116
Amor proximi eusebia vocatur 12 M	117
Amoris latitudo habet duplicem ordinem 13 A	120
Amor elementacionis et fundacionis qui est 13 A	119
Amor quoad diligibilia quomodo debet proportionari 13 B	120, 121
Amor quando incipit circa diligibilia errare 13 B	120, 121
Amor particularis quando spargitur circa singularia, tunc incipit error 13 B	120
Amoris triplex ordo datur scilicet consanguinitatis, affinitatis et virtutis 13 B	120, 121
Amor virtutis quis est 13 B	121
Amores tres quomodo sunt triplex funiculus et quomodo se consequuntur 13 B	121
Amor quomodo potest esse secundum magis et minus quoad proximum 13 B	121
Amor quo Deus diligit se dicitur simpliciter perfectus 13 G	126
Amor naturalis non habet rationem meriti 13 I	128
Amoris dignitas in quo consistit secundum Bernhardum 13 I	128
Amor quis sit meritorius et quis mercenarius 13 I	128
Amorem Dei quomodo debemus habere et unde contrahere declarat 13 L, M	129, 130, 131
Amoris Dei materiam concernentem declarat 13 M	130, 131
Amorem castum tangit bene 13 M, N	131, 132
Amorem intelligit analogice quo Deus solus est diligendus; ibi: <i>Nolite diligere</i> 15 L	163
Amor est pondus anime 15 N	165

	page
Amor et dolor respectu eiusdem suis temporibus correspondent ¹ 15 P	167
Amoris Dei et timoris in observacione mandatorum duplex ponit affectivum 16 M	183
Angeli omnes timent Deum quo timore 10 K	92
Angelus Michael quare non intulit malediccione diabolo, quare 28 H	416
Animus humanus necessitari potest ex se sed non cogi tam a Deo quam ab homine 2 B	9
Anima intellectiva est prima potencia in homine interiori 11 C	94, 95
Anima Dei personaliter intellecta est forma, ars vel sapiencia qua Deus ametur 11 C	96
Anime potencias Augustinus retrograde nominat quare 11 D	96
Anime potenciarum ponit ordinem sed quomodo 11 D	96
Animam cuiuslibet fratris beati plus diligunt quam corpus proprium 12 N	122
Anima est tres res quare; tertia est dileccio 13 A	119
Anime capacitas dicitur os anime 13 M	131
Animam quantum corpus iuvat 13 P, Q 133, 134	134
Anime dotes ponit septem et declarat 14 P	150
Anima plus perficitur cognoscendo plus perfecta 16 G	175
Annichilare nichil potest Deus nisi per accidens 23 P	327
Apex quid sit 6 A, G	42, 49, 50
Appellare licet a quacunque persona simpliciter ad superiorem compositam quando 22 L	303
Appellare est suffragii peticio de lege nature 22 L	303
Appetitur nihil plus quam vita tam beata quam naturalis	304
Apostoli peccaverunt sepe nunc venialiter post missionem Spiritus Sancti 13 I	127
Apostolus iuravit 17 K	196
Aptavit Deus alternativum sexum femine Ada, scilicet fratri cuiuslibet sororem usque ad multitudinem 25 M	358
Arbitrii libertatem posuit Deus 5 D	36, 37
Arcium subiecta ponuntur aliquarum 4 F	31
Arre, quas habemus in via, sunt noticie quibus Deum contemplamur secundum noticiam 16 G, N	174, 175
Artis sue sciencie subiectum quilibet professor respicit 4 F	31
Artificialia opera quare dicuntur artificialia 25 D	350
Astrum omne quomodo imperficetur per peccatum 5 F	39
Aspirare pro habendo dominio contra iusticiam primam eo ipso perdit dominium 30 S	472
Attribucio in Deo potest intelligi dupliciter scilicet explicite et implicite 27 B	387
Aucupes criminosi occidentes aves peccant 24 A	344
Avarus diligit ea que sunt in aquis 15 L	163
Avariciam dissuadet natura 26 I	372
Avaricie principium est in lege veteri et nova; similiter quis fuit 26 I	372
Aves colunt Romani quare 15 C	144, 145
Aves plus colerice quam bestie quare ex semine plus aqueo generantur 14 Q	151

¹ Cod.: querunt. Correximus e textu p. 167.

² Recte: in semine Adam.

	page
Aves lingua sua Deum laudant sed peccator offendit 27 B	387
Aversio a Deo ostenditur 16 H	176
Averti a Deo est irreverencia destruens cultum Dei 16 I	176
Aversionem a sabbatisacione reprehendit 18 N, O	219, 220
Augustinus concordat cum Bernharo in exponendo hunc textum <i>Diliges dominum Deum</i> 13 F	124, 125
Augustinus quomodo dividit mandata 15 A	152

B.

Babilonici quid coluerunt 15 C	145
Banna quare triplici solempnitate sunt promulgata 25 R	361
Baptismo peccata dicti, facti, cogitationis dimittuntur, non tamen debitum dilectionis dimittitur 13 H	127
Beatus in celo non habet quidquid sibi debetur 1 D	6
Beatis in patria pro omni iniuria est satisfactum 2 D	11, 12
Beati habent leticiam de peccatorum penis 2 D	11, 12
Beatis Deus supereroganter recompensat in manu Dei causam suam committentibus 2 D	11, 12
Beati gaudent de dampnatione parentum 12 N	118
Beatus meliores se plus amat quam se ipsum 13 C	122
Beati quomodo in patria bibunt vinum novum 13 Q	135
Beati bibunt in patria quid signat hoc 13 Q	135
Beatorum cena quomodo fit in patria et ex quibus 13 P, Q	134, 135
Beatus diligit Deum solum per se 14 D	139
Beatus diligit Deum plus quam se ipsum 14 D	139
Beatus plus beaciorem plus diligit 14 E	140
Beatos equaliter esse beatos suadet esse et solvit 14 G	142
Beatificatur sancti secundum gradus multiplices 14 G	142
Beati habent gaudium par et impar sed quomodo hoc 14 H, I	142, 143, 144
Beatorum obiecta gaudii non inferunt singulariter propria gaudia 14 K	145
Beatitudinem comparat poma magno quod puer tener vellet gustare 14 O	149
Beatitudo quid est 14 O	149
Beatitudinis porciones quatuordecim, septem corporis et septem anime et que sunt declarat 14 O	149
Beatitudines anime ponit septem et declarat 14 P	150
Beatitudini quatuor opponit Apostolus per exemplum 14 P	150
Beatitudo plena quomodo acquiritur hic in via 16 H	175, 176
Beatitudinis meta que est 21 G	277
Benignitas, potentia, sapientia quomodo disparet rationes habent 11 F	99
Benedixit Deus septimo diei quid signat 18 H	227
Beneficia irrecensibilia tria ponit Aristoteles scilicet Deo, patri etc. (et magistro) 22 F	298
Bennoni omnes filii sumus id est filii doctoris 19 H	237

	page
Bellum quomodo est licitum 24 Q	344
Bernhardus quomodo exponit: <i>Diliges Dominum</i> 13 D	122
Bernhardus concordat cum Augustino in hoc dicto: <i>Diliges</i> 13 F	125
Bibunt sancti in patria quid signat 13 Q	134, 135
Blasphemandi tria removet genera peccatorum per tria mandata 18 A	207
Blasphemia potest dici quodcumque peccatum in Deum 27 A	386
Blasphemia potest committi tripliciter 27 A	386
Blasphemie sicut et omnia peccata lingue coincidunt 27 A	386
Blasphemie lingue magnitudo penes quid attenditur 27 B	387
Blasphemie terciam partem declarat que est ratione lingue 27 F	390, 391
Blasphemie ponit penas multiplices ex scriptura 27 I	394
Blasphemia que est murmur ponitur postea 27 K	394, 395
Blasphemie quinque genera ceciderunt supra Christum 28 D	411, 412
Blasphemias et traditiones Christi quare hic inserunt (sic) 28 E	411
Bonum virtutis minimum fit cuicumque melius quam omne bonum corporis possibile hic in via 10 G	89
Bonus dominus Deus quare dicitur 11 A	93
Bonum me esse prius naturaliter vel originaliter quam est aliquid mihi esse bonum 12 D	109
Boni ratio simpliciter correspondet Deo patri sed boni delectabilis et pulcri aliis personis duabus 12 E	110
Bona coniugii que sunt 25 C	349
Bonum facit alteri aliquis non tamen licite 26 L	374
Brachium duplex habet ecclesia malignancium 26 I	372, 373

C.

Cadaveris vilitatem declarat 19 N	241
Caym fuit agriculor 26 I	372
Caym via que fuit secundum doctores 26 I	372
Caym fuit principium avaricie secularium in lege veteri et ludas clericorum in lege gratie 26 I	372
Camelus vel elephas occidit hominem facientem eum occulte coire cum matre sua 25 L	356
Cantare et pausare quomodo debent clerici circa cantum ecclesie 20 C	251
Cananee oracio quare non statim fuit exaudita 20 K	258
Canis quare detraccio comparatur 27 N	398
Capacitas anime dicitur os ipsius anime 13 M	131
Captacio quid est et quot modis fit 19 A	229
Capitis vertex quid est 19 F	234, 235
Caput Christum dicit esse per multas auctoritates probatur doctorum 23 E, F	316, 317, 318
Caput quare homo habet supra erectum ultra alia animalia 26 I	372
Caro spiritum iuvat multipliciter 13 Q	133, 134
Caritatem quomodo consequuntur quatuor virtutes cardinales 12 K, L	116
Caritas, fides, spes includuntur in domino Deo 16 A	168

	page		page
Caritatis sunt multe species 24 D . . .	332, 333	Coniugii spiritualis nexus in quo fundatur	169
Carbones desolatorii qui sunt 28 E . . .	415	16 B . . .	169
Carbones incendere quid est 28 F . . .	415	Conversio ad Deum ostenditur 16 I . . .	176
Carnem pascere est luxuriam imitari		Concepcio duplex ponitur 19 G . . .	236
29 M . . .	448	Conferri suadet sacerdoti 22 K . . .	302
Causa per se est magis diligibilis quam		Concubitus illicitus prohibetur in hoc verbo	
causatum 12 D . . .	109, 110	mechandi 25 A . . .	345
Celi multipliciter capiuntur in scriptura		Coniugalibus coitus licitus potest esse tribus	
20 T . . .	267	modis 25 B . . .	348
Celi sunt tres per quos sapientia Dei est		Complexio melior non arguit maioritatem	
13 P, Q (?) . . .	189, 269	libidinis 25 F . . .	352
Cena Christi ex quibus constituitur 30 L .	405	Coniugii tria bona ponit Augustinus et	
Cenam Christi volentibus intrare neces-		superaddit quartum 25 Q . . .	361
sarius est quinarius librorum 30 N . .	468	Coniugium solemnissantes multi peccant	
Cenam Domini actus practisati notantur et		quomodo 25 R . . .	361
misticantur 30 M, N, O . . .	466	Coniugium stat cum mortali 25 R . . .	362
Cerimonie tot fuerunt legis veteris quot		Coniugium est forciore colligatio matri-	
sunt ossa humani corporis 8 D . . .	65	mialis quam parentibus carnalis 25 S .	362
Cerimonie nulle prepositorum sunt acci-		Coniugium quod a Deo fit intelligitur, dum	
piende nisi que sunt media ad facili-		dicatur quod Deus coniunxit 25 S . .	362
tandum fidem Christi 8 D . . .	65	Coniuges debent servare legem socialem ¹	
Cessare quare non dicit sed solvere veni		et non servituti 25 S . . .	364
legem 6 E . . .	47, 48	Consiliatio perversa est peccatum lingue	
Cessare cerimonialia et figuralia venit et		28 B . . .	409
oportuerunt tempore suo 6 E . . .	48	Consilium quorum debet caveri 28 C .	409, 410
Cessacionem sabbati arguit non debere esse		Consilium perversum redundat in consilian-	
et solvit 18 B . . .	207, 208	tem 28 C . . .	409
Ciconia quomodo fovet patrem suum 22 R	310	Convivantes de malo multiplici quid debent	
Cirographum peccati non destruxit Christus		cavere 28 F . . .	414
19 Q . . .	244	Convivium sive sit in bono sive in malo	
Circumstanciarum aggregacio est notanda		sepe in malum sonat 28 F . . .	413, 414
circa gravedinem peccati 24 E . . .	333	Convivians quot modis conviciatur 28 F .	414
Circulariter Deus est creaturam rationalem		Conviviant fructus qui ponuntur 28 F .	415
reducturus in se 18 A . . .	206, 207	Contencio verborum quomodo est fugienda	
Claritas seu pulcritudo ut est dos fundatur		28 I . . .	428
in scriptura 14 O . . .	149	Communicationis rumore multa mala se-	
Cleri avariciam pulcre detestatur 17 N, O		cutur 28 T . . .	430
198, 199		Concupiscenciam inordinatam prohibet	
Claustribus quare silentium ordinatur 28 S	420	uxoris atque substantie 29 A . . .	435
Cogendi sunt laici ad bonum quomodo 26 T	383	Concupiscencia inordinata uxoris precedit	
Cognoscentes uxores tempore conceptionis		in malicia cupiditatem substantie 29 A .	435
vel menstrui peccant 25 P . . .	360	Concupiscencia inordinata quando fit 29 A	435
Coitus coniugalibus dici potest licitus tribus		Consensus malus culpandus est quamvis	
modis 25 B . . .	348	non sequatur opus 29 B . . .	436
Coitus matrimonii quomodo debet regulari		Concupiscencia mala quando fit 29 C . .	437
25 D . . .	350	Concupiscenciam malam omnem vocat	
Contradictorium quodlibet si unum est		Augustinus fornicacionem 29 D . . .	438
verum reliquum est falsum et hoc nihil		Consensus quando est plenus ad opus	
simul est et non est sunt veritas cuius-		29 F . . .	440
libet artificis; que Deus non potest		Consuetudo quid est 29 G . . .	441, 442
destruere 4 E . . .	31	Consuetudo quomodo indisponit hominem	
Conspirator contra Deum est quilibet pec-		ad resistendum malo 29 G . . .	441
cator 5 F . . .	38	Consuetudo habet magnam vim vel in bono	
Constitutiones nulle prepositorum sunt ad-		vel in malo 29 G . . .	442
mittende nisi de quanto facilitant ad		Consuetudo est quecumque est aliqua eius	
legem Domini 8 D . . .	65	pars 29 H . . .	443
Constitutiones humane ad quem finem de-		Computrescere iumenta stercore suo quid	
bent constitui 8 E . . .	65	est secundum Gregorium 29 P . . .	452
Coniunctivus notat condicionem ultra indi-		Convivendi Christi exemplar datur 30 E .	458
cativum 9 F . . .	77	Convivendi utilitates quas seculares asig-	
Coniugatus abstinentes a debito procreandi		nant 30 E . . .	459
videtur quod peccat 9 G . . .	77	Convivari potest quis licite, ut probat 30 E	459
Contemplari est nobis maxime delectabile		Convivia Christus tria fecit 30 G . . .	461
12 A . . .	106	Convivari prelati nostri quomodo debent	
Condicionally debet sanctus a Deo petere		30 I . . .	463, 464
quod non habet 12 C . . .	108	Convivium Christi secundum quod fuit 30 I	463
Consanguinitatis amor tangitur 13 B . .	121	Convivium tercium fuit cena sua cum suis	
Conductus non conducitur propter utilita-		apostolis duodecim 30 L . . .	465
tem propriam sed pro bono delecta-		Colendus Deus est et proximus diligendus,	
bili conducentis 13 M . . .	130	ista duo habent rationem legis 4 D . .	29
Conclusiones vult inferre demonstrabiles			
quas varii varie accipiunt 14 C . . .	137, 138		

¹ In textu legem socialis coniugii p. 364.

	page
Copulatio triplex est nature humane ad Christum (23) ¹ D, E, F	316
Copulare licitum fuit sororem fratri et e converso in principio 25 M	358
Cor est primum membrum a quo cetera membra procedunt 11 C	95
Cor Deus habet 11 C	95
Corporale suffragium propinquioribus secundum naturalem aptitudinem debet ministrari 13 C	121, 122
Corpus animam iuvat tripliciter sed quomodo 13 P	133
Cor quomodo diversificatur ab aliis membris secundum anathomos 16 I	177
Cor quomodo ex septem partibus componitur 16 I	177
Cor quomodo proportionatur amori secundum partes suas 16 I	177
Cor est modicum in quantitate et comparatur synapi in virtute 16 K	178
Cor describitur secundum quantitatem et figuram 16 K, L, M, N	178—181
Cordis tres camere mystificantur 16 M	180
Cor habet accidentia respectiva et absoluta 16 I	177
Cor secundum accidentia absoluta quomodo diversificatur ab aliis membris 16 I	178
Cor secundum accidentia relativa diversificatur ab aliis membris 16 N	180, 181
Code ex toto quomodo debet diligere Deus ostendit naturam cordis describendo eam multipliciter 16 J, K, L, M, N, O, P 177—183	183
Corporalis natura est infima in terra que ex voluntate Dei processerat 17 Q	202
Correpcio fraterna non est propter convicium obmittenda 28 G	415
Cotidianum quare dicitur 21 N	283, 284
Creatura quilibet habet quodlibet quod suum esse probat 1 B, C	3, 4
Creatura quilibet iniuriatur alteri quomodo 1 C	4, 5, 6
Creatura quilibet habet quidquid est iustum sed non quidquid est debitum 1 D	4
Creatura quilibet agit necessario quod debet vel demerendo 1 D	6
Creature omnes non possunt impingere in spiritum creatum 2 B	8, 9
Creatura quilibet dicitur lex secunda 4 E	30
Creaturam repugnantem Deo est melius esse quam sine repugnancia, fundatur 5 G 40 41	41
Creatura quilibet est quasi punctus vel nihil in comparatione ad Deum 14 L	145
Creatura quidquid habet accepit a Deo, ut sibi serviat 17 O	199
Credere in Deum est primum rudimentum fidei 12 H	113
Credere quilibet cuilibet sine iuramento in statu innocentie 17 R	262
Crimen quodlibet potest dici mechia 25 A	347
Criminosus quilibet dicit se iniuriari proximo 27 A	385
Crucifixerunt Iesum etc., unus dicit hora tertia, alius sexta quare 24 F	334
Cultus et adoracio quomodo differunt 15 I 160	160
Cultus extrinsecus non subiaceat nisi testamento coletis 15 L, M	162, 163
Cupiditas colit ea que sunt in terra 15 L	163
Cupiditas intrinseca et extrinseca prohibetur in ultimis mandatis 29 B	456

Vide et sub litera K.

¹ Num. cap. deest.

	page
D.	
Dampnatus non potest reddere omne debitum quod debet; oportet tamen quod satisfaciatur vel satisfaciat 2 D	12
Dampnatorum punicio credit sanctis ad gloriam 2 D	12
Dampnati dolebunt de conversacione suorum complicum 2 D	12
Dampnatus quilibet potest salvari si vult 19 R	245
Dampnatus quomodo ponit obicem sue salutis 19 X	246
Dampnare Deus non potest quemquam in ipsum confidentem et sibi servicium exhibentem debitum, quod probat 19 R	246
Debet; hoc verbum de presenti includit condicionem quomodo 1 D	5
Debet est signum distrahens et sic non includit si aliquid est debitum quod existat 1 D	6
Debitum non quodcumque habet creatura quamvis habeat quod iustum est eam recipere 1 D	6
Debitum dimittere quod bonum facit 2 C 10, 11	11
Debita et dominia ¹ sunt striccius de bonis gracie et glorie observanda quam de bonis fortune 2 D	12
Debitor Dei et proximi constituitur tanto gravior quanto plus obmittit diligere Deum et proximum 2 E	13
Debitor quilibet constituitur cuiuscumque 2 E	13, 14
Debet quilibet cuilibet de iure caritatem 2 E	13, 14
Debitum, iustum et dignum quare cum istis terminis ponitur verbum presentis temporis coniunctivi 9 E	75, 76
Debere est ampliatur 9 G	77
Debitum creatum originatur a debito in creatore 9 H	78, 79
Debita sunt precepta Dei 21 P	286
Debita ponit Augustinus esse peccata, ut videtur 21 Q	286
Debitum quomodo potest homo exigere et dimittere 21 R, S	287
Debitum quomodo et quot modis reddi debet non est cura theologo 25 P	360
Debitum reddi causa cuius debet 25 P	360
Denarius in se cubice ductus constituit millenarium 16 R	186
Debeo Christo tantum ratione humanitatis quantum ratione deitatis 23 A	313
Dei dileccio quam noticiam requirit 11 I	102
Deificari quid est et quomodo potest homo 13 O	132
Deificari ventres quomodo 18 S	224
Deficere in bonis nature est miseria conditionis humane ex potestate parentis 22 O	307, 308
Delectacio nostra quilibet miscetur cum dolore et postea hic in via 11 L	104
Delectatur idem membrum nunc et nunc tristatur quomodo 11 L	104
Delectabile est maxime a nobis contemplari 12 A	106
Demonas quare in porcos intrare affectabant 27 P	400
Denarius numerus est numerus universitatis 15 A	152

Cod.: et drna. Vide supra p. 12.

	page
Deo aliqua incommunicabiliter attribuntur et aliqua communicabiliter 15 I . . .	101, 162
Derisiones sunt peccatum lingue quomodo 24 L	339, 340
Deridere licet cum modestia 28 K	420
Desinere legem quare non dicit sed solvere 6 E	41, 42
Despectio domini Dei quam mala est 27 I	394
Detraccio quid est 27 N	397
Detraccio habet rationem mali multiplicis 27 N	397
Detraccio comparatur cani, porco et ser- penti 27 N	397
Detraccio quare cani comparatur 27 N	397, 398
Detractor comparatur porcis propter tria 27 N	399, 400
Detrahere mortuo vel surdo vel absenti est plus quam surdo presencialiter ma- ledicere 27 Q	401
Detractor comparatur uppe, ciconie et alii animali in putrido delectanti 27 Q	401
Desperandum non est de consensu carnis libidini quare 29 D	438
Deus non habet quidquid sibi debetur de iure 1 D	4
Deus est lex autonomatice 4 G	30
Deus et peccans quam conclusionem texe- runt 5 G	38
Deum debemus plus diligere in novo quam veteri testamento 8 C	64
Deus est mandatum 9 E	75
Deus vult omnes homines salvos fieri quo- modo intelligitur 9 F, 21 I	76-279
Deus grece et latine quid signat 10 A . .	82
Deus quantum intelligit tantum placet sibi ipsi 10 A	82
Deus non potest precipere nisi rationale et iustum 10 F	88
Deus quomodo per sensibilia cognoscitur 11 G	99
Deus quomodo videtur et quomodo non videtur 11 H	100
Deus videtur a natura tripliciter 11 H . .	100
Deus ens esse quo melius cogitari non potest probat 11 H	101
Deus quomodo evidencius est cognoscibilis et probabilis 11 H	101
Deus est summe diligendus probat ratione creaturarum 11 L	104
Deum primo omnium debeo diligere et nihil aliud nisi in ordine ad ipsum debeo diligere 12 B	106, 107
Deus primum diligit se ipsum 12 B	107
Deus diligit encia solum ut sunt bona 12 B	107
Deus non potest velle peccare hominem probat 12 C	107
Deum esse bonum prius quam ipsum esse mihi bonum 12 D	109
Deus meus quomodo est meus 12 F	111
Deum diligere infinitum plus debeo quam aliquam creaturam 12 F	111
Deum diligere et mandata eius servare et finaliter ab eodem diligi convertuntur 12 G	112
Deum diligere ex tota anima et ex tota mente quid est 13 F	124, 125
Deus diligitur a nobis quatuor gradibus 13 I	128
Deus fecit omnia propter se ipsum 13 N .	131
Deus diligit omnia solum propter se ipsum quomodo 13 N	132
Deum debere diligi super omnia probat 13 O	132

	page
Deum diligit beatus solum propter se 14 D	138, 139
Deum diligit quilibet beatus plus quam se ipsum 14 D	139
Deus diligit plus omnem beatum quam aliam creaturam 14 E	139
Deus et dominus absolute dictus intelligitur pro summo bono, contractus tamen signat quodcunque bonum quod quis diligit 15 B	153
Deum unum magnum dixerunt esse gentiles 12 F	105
Deum quomodo constituunt peccatores creaturam 12 L	116
Deum diligere et preceptum decalogi ser- vare convertuntur 15 L	162
Deus solus adorandus est, quomodo hoc 15 A	168
Deus diligitur ex toto corde quomodo 16 F	173
Deus facit misericordiam in millia quomodo intelligitur 16 R	186
Deus solus substantialiter est 17 A	187
Deus non est magis misericors ante incar- nationem quam post 19 P	244
Deus quomodo est presens ubique 10 D. Dat exemplum Augustinus	85
Deum esse in celis quomodo philosophi ymaginarunt 20 V	268
Deus vult omnes homines salvos fieri 21 I	279
Deus dimittit peccata quomodo 21 P	286
Deus fecit quodvis opus suum ex amore 23 P	327
Deum quis non honorificat 24 B	330
Deus est solus plenus dominus etc. 26 K	313
Deus quomodo evidencius est cognoscibilis et probabilis 11 H	99, 100
Devotare sanctos quid est 28 V	430, 431
Diabolus quomodo timet Deum et quomodo non 10 K	92
Diabolus quare Ewam temptavit in forma serpentis 27 P	400
Diabolus non est maledicendus quare 28 H	416, 417
Diaboli temptacionibus nemo resistit fixe nisi in cogitatione humili sit profun- datus 30 C	456
Diabolus levius temotat seculares quam spirituales (30 C)	456
Diccio vel verbum est triplex 27 A	386
Dicit se criminosus quilibet iniuriare pro- ximo 37 A	386
Difficile dupliciter capitur quomodo 8 C	63
Difficultas secundo modo dicta non respicit velocitatem motus sed quid 8 C	63, 64
Difficile et facile idem esse ostendit 8 C	64
Dignum et iustum debitum cum istis ver- bum presentis temporis conjunctivi ponitur quare 9 E	75, 76
Dignitas amoris in quo consistit secundum Bernhardum 13 K	128
Dignitas non prodest ad meritum sine scien- cia 13 K	128, 129
Dignitates sophisticas multas esse in ecclesia infert 23 O	326
Digitus diaboli qui sunt inducentes ad luxuriam 30 B	455
Digitus quinque brachii spiritualis mali, quibetistorum distincte describitur 30 C	456
Diligere Deum et proximum quomodo homo semper deberet 2 F	151
illegendus est proximus et Deus colendus, ista duo habent rationem legis 4 D . .	29

	page
Dileccionis Dei et proximi datur causa 4 D	29
Dileccio Dei quomodo impeditur per creaturas 5 F	32
Diligere debemus Deum et proximum plus (in novo quam) in veteri testamento 8 C	64
Diligere inimicum facilius est quam esus agni paschalis 8 K	69
Diligendi actus plus confortat corpus quam animam quam odii 8 H	69
Dileccio vocatur mandatum, ut notat 9 H	79,
Diligendus est Deus quare 11 E	97
Dileccioni Dei necessaria est noticia trinitatis, ydearum et universalium realium 11 H	100
Dileccio Dei noticiam qualem presupponit 11 I	101
Dileccioni Dei quomodo continuacio requiritur 11 I	101
Diligendus est Deus summe probat ratione creaturarum 11 L	104
Diligere Deum primo omnium debeo et nichil aliud nisi in ordine ad ipsum debeo diligere 12 B	106
Diligit Deus primo se ipsum 12 B	107
Diligendi ordo Dei est summe rationalis 12 B	107
Dileccio Dei debet esse exemplar dileccionis humane 12 B	107
Diligere debeo magis communia 12 D	109
Diligere debeo Deum summe prius sub ratione boni quam utilis 12 G	112
Diligere Deum plus infinitum quam aliam creaturam debeo hoc probat 12 F	111
Diligibilium ordo ad recte diligendum requiritur 12 I	114
Diligere proximum sicut se ipsum ostendit ratione 12 I	114
Dileccionis mandatum quomodo transgrediuntur 12 N	118
Diligendi modus ponit diligencia 12 N	118
Dileccio triplex in quolibet homine 13 A	119
Dileccio consequitur ad creatum spiritum tamquam passio ad obiectum 13 A	119, 120
Diligendi Deum ordinem ponit 11 DE	108—110
Dileccionis mandatum quare est primum 11 A	93
Dileccione naturali appetit omnis homo elicitum bonum extrinsecum 13 A	120
Dileccio proximi potest esse secundum magis et minus sed quomodo 13 B	120, 121
Diligunt beati Deum effectualiter sine relevamine indigencie cuiuscunque 13 C	122
Diligere Deum ex tota anima etc. quid est 13 F	114
Diligitur Deus a nobis quatuor gradibus 13 I	128
Diligit Deus omnia solum propter se ipsum 13 N	131
Dileccionis mandatum quomodo potest impleri hic in via 13 P	133
Diligit beatus Deum solum propter se 14 D	139
Diligit quilibet beatus Deum plus quam se ipsum 14 D	139
Diligit Deus plus omnem beatum quam aliam creaturam probat 14 E	139, 140
Diligit beatus plus beaciorem probat 14 E	140

1 desunt in cod.

2 deest.

	page
Diligit homo plus se ipsum quam alium sed quomodo 14 E	140
Diligere ex toto corde Deum quid est secundum Crisostomum 16 B	169
Diligere sponsum non possum perfecte nunc in caritate 16 B	169
Dileccionis Dei facilitas ostenditur 16 C	170
Diligere Deum est mandatum eius servare 16 D	171
Dileccionis signum precipuum quid est 16 D	171
Diligitur Deus ex toto corde quando 16 F	173
Diligit Deum iustus, dum eum nichil contristat 16 F	173
Dileccio Dei qua Deum diligimus cognoscitur ex timore et dolore 16 F	174
Diligere Deum super omnia ostendit ratione naturali 16 G	175
Diligibile datur maximum inter omnia diligibilia anime proporcionatum 16 G	174
Dilectionem Dei ratione cordis quomodo suadet 16 P	183
Dilexit nos Deus quantum 19 Q	244, 245
Dileccio Dei consistit in observancia mandatorum 19 S	246, 247
Diligere debet quilibet suum proximum 22 A	293
Diligere Deum et proximum convertibiliter se consequitur 23 C	297, 315
Diligere et odire stat eandem personam sed respectu diversorum 23 A	312, 313
Diligitur Deus in omnibus sicut et honorificatur 24 B	330
Diligitur ratione boni fortune aliquem tantum viciose diligit 24 B	330
Dilectionem populi propter pastum quinque panum quare Christus reprobavit 24 B	331
Dileccio secunda est odium in comparacione ad primam et que sunt prima vel secunda 24 C	331
Diligitur proximum quia eum facit habundare in temporalibus odit eum 24 C	331
Diligitur servum temporalem propter lucrum temporale est ipsum odire 24 C	332
Diligere stat plus parentem, cognatum et cet. quam proximum plus Deo dilectum qua dilectione 24 C	332
Dii alieni quare vocantur 15 P (B?)	153
Dispensare licet in matrimonio cum consanguineis, sed quis debet dispensare 24 C (sic)	359
Dispensacio pape sepe requiritur de bene esse 25 O	359
Dimittere debitum debitori quam bonum facit 20 (sic) O	285
Dimittit nobis debita nostra declarat 20 O	285
Dimittit Deus peccata quomodo 21 P	286
Dimittere secundum grammaticos quid sit 21 P	286
Dimittere est diversimode vel ad diversa loca mittere (21 Q)	287
Dimittit nobis debita etc. fundat multipliciter in scriptura 21 R	287, 288
Dissolvere legem quomodo est impossibile 6 E	47, 48
Distinctionem novi et veteris testamenti ponit 7 A, B, C, D etc.	51—61
Differenciam inter novum et vetus testamentum ponit 7 A, B, C, D, E, F etc.	51—61

1 Cod.: 23 A.

	page
Existencie rerum in proprio quomodo sunt minus perfecte quam in primo esse 11 K	103
Exemplares rationes quam sunt nobis utiles 12 F	111
Excommunicationem reprobatur pro rebus carnalibus iniustam 26 H	385, 386
Ex totis viribus quando Deum diligimus 13 G	115, 116
Extorsiones dicit esse furta sacerdotum quomodo hoc 26 S	381, 382
Extorsionem clericalem reprobatur per multa media 26 U	384, 385

F.

Fabulacio nulla eximitur ab assumptione nominis Dei in vanum 17 G	193
Facere quare non dicit legem sed solvere; dicit non veni quare 6 E	47
Facile et difficile idem est, ut ostendit 8 C	64
Facilitativum et tardativum legem Christi quomodo vult intelligere 8 E	65, 66
Facilitas legis nove ostenditur quomodo 8 F	67, 68
Facere debeo multa que non debeo tunc vel modo 9 G	77
Facit Deus misericordiam in millia quomodo 16 R	185, 186
Facultates ecclesiarum sunt patrocina pauperum secundum Bernhardum 30 F	459
Fama perditur propter fornicacionem 25 H	353, 354
Fama celestibus spiritibus quam ampla, quam lata, quam honorabilis in scriptura 28 M	421
Fama terrenorum servorum est opposita celestibus 28 M	421
Fame seculi sanctitudo tangitur 28 M	421, 422
Fame mundane valor 28 M	422
Fatue pro quo signat autonomatice 24 M	340
Fatuus quis est 24 M	340
Felicitas creata est vestigium vel umbra respectu increate 16 E	172
Felicitatem temporalium quidam affectant plus quam eternam 16 E	172
Femella puer in egressu clamat EE 19 I	237
Feneracio improbat ratione multiplici 26 G	370
Fenerari homo non debet etiam pro toto mundo perquirendo ymmo beatitudine 26 L	374, 375
Fenerator quis vocatur servus fidelis et quis latro 26 M	375, 376
Femine materiam tractat eam describendo multipliciter 29 H, I, K	442, 446
Femina quomodo describitur 29 I	444, 445
Femina quomodo est vas preciosum 29 L	447, 448
Femina quare dicitur animal pessimum 29 L	447
Femineus triplex tactus illicitus 29 P	451
Femina est saccus vilis putridus 29 P	451, 452
Fenum quid significat in quo Dominus pavit quinque millia 30 H	462
Festum omne sollempne habet vigiliam et specialiter dies dominicus 18 E	211
Festa sanctorum quomodo debent venerari 18 R	221
Festivitatem derident christianorum et gentiles sed in quo 18 R, S	221, 222
Fetus quare devolvit se extra matricem, dat tres causas 19 I	238

De Mandatis Divinis.

	page
Fiat voluntas tua quadrupliciter exponitur 21 G, H	277, 278
Fides, spes et caritas includuntur in Domino Deo tuo 16 A	168
Fidem quis negat 23 P	328
Fides per se non sanctificat matrimonium 25 Q	361
Filius quomodo portat et non portat iniquitatem patris et econtra 16 R	300
Filii tenentur humiliter parentibus supportare 22 E	297, 298
Filius inobediens patri et matri est lapidibus obruendus 22 G	299
Filius quomodo est lapidibus spiritualibus obruendus inobediens 22 I	299, 300
Filii et parentes maxime domestici vocantur 22 R	311
Filiis Adam adaptavit alternatim sorores in uxores usque ad multiplicacionem hominum 25 M	358
Filii Israel non sunt furati vasa Egipciolorum quare 26 A	365
Finis exigit et limitat media 6 E	47
Flamma unde causatur 19 D	232
Flagellum dicit esse hominem quo Deus utitur in domando hominem 27 D	389
Flagellum communiter privatur ratione 27 D	389
Flevit Christus tripliciter sed hoc propter ingratitude 25 L	356
Fornicator viator per temporalium adhesionem quoad Deum 11 I	102
Formosa unde singula dicuntur 11 K	103
Fortis zelotes quare dicitur 16 A	168
Fortis zelotes quare coniungitur 16 A	168
Fornicacio spiritualis solo inordinato assensu committitur 16 B	169
Forma orandi datur 20 A	248, 249
Fornicacio quid est et quomodo fit 25 B	347
Fornicacio consumit naturalem substantiam fornicantis 25 G	382
Fornicacio pre aliis peccatis reddit hominem infamem 25 G	382
Fornicacio quomodo dissipat substantiam 25 G	382
Fornicantis Sodomite destruit Deus substantiam, famam et temporalia 25 H	353
Fornicarius contingit peccare gravius quoad Deum 25 L	357
Fortuite nihil fit quoad Deum 27 I	394
Fornicacio potest committi cum continua displicencia operis 29 F	441
Fornicacio quando committitur corporaliter et quando non 29 H	443, 444
Frates sumus omnes sive imperatores 20 B (sic)	266
Frangere mandavit Dominus apostolis panes quinque quid significat 30 H	462
Fragmenta quid significant 30 I	463
Frustra quid est 17 A, G	187, 193
Furtum et homicidium quandoque dicuntur actum extrinsecum et quandoque peccatum et quandoque aggregatum 24 I	337
Furtum quomodo sumitur in illo mandato septimo 26 A	365
Fur est Dei quilibet iniustus 26 A	365
Furati non sunt filii Israel vasa Egipciolorum 26 A	365
Furtum facit omnis peccans mortaliter 25 B	366
Furtum non est auferre bona temporalia ex titulo gratie vel statu innocentie, ut fundat 26 C	367

	page
Furtum in quo consistit 26 D	367
Furtum penes quid mensurari debet 26 D	368
Furtum tripliciter dicitur inordinatum 26 D	368
Furtum dividitur in duplex brachium ecclesie 26 E	368
Furtum triplex ponit brachii secularis 26 F	369
Furtum communissimum quid est 26 F	369
Furtum sacerdotum est plus infectivum 26 Q	379
Furtum symonia est sacerdotum periculosum 26 Q	379
Furtum symonie aggravari tria ponit 26 Q	379
Furti species est exaccio vel extorsio 26 R	380
Furtum proprie excusatur per unum colorem 26 R	380

G.

Gaudium quale habebunt beati in patria 14 B	135—137
Gaudii beatorum solum porciunculam potest in se capere subjective spiritus creatus 14 F	140
Gaudet quilibet beatus plus de gaudio trinitatis increate quam de gaudio aliquo creature etiam proprio 14 F	140, 141
Gaudet beatus de gaudio proprio reflexe 14 F	141
Gaudet beatus multipliciter 14 F	141
Gaudium capitur dupliciter scilicet obiective et formaliter 14 H	143
Gaudium dicitur habere magnum et ceteras proprietates dupliciter 14 H	143
Gaudium habent beati par et impar sed quomodo 14 H	142
Gaudii obiecta beatorum non inferunt singularia propria gaudia 14 K	144
Gaudii plenitudo quomodo tardat in beatis 14 K	144
Gaudium inordinatum Christus reprehendit in apostolis 28 L	420
Gentiles dixerunt esse unum Deum magnum 15 F	157
Generacionem quartam et terciam vult punire propter peccata 16 Q	183, 184
Gentilium error quadruplex circa rationem tangitur 20 F	254—256
Genitalium tactus quilibet illicitus prohibetur in hoc verbo mechandi 25 A	346, 347
Generacio filiorum Dei et diaboli per quod dinoscitur 27 M	396, 397
Genus humanum quare habet minorem periodum 30 V	474
Gloria bona quomodo incurritur 13 K	129
Gratitudinis lex que est 22 Q	310
Gravedini peccati non plus superadditur actus etc. quam superficies ad magnitudinem corporis 24 I	337
Gradus matrimonii quando sunt instituti ratione consanguinitatis 25 N	358
Greci vocant pietatem theosebiam 12 M	117
Gregorius sanctus peccavit venialiter, licet orando meruit Trojano imperatori apud Deum propter personalem affectum 23 H	320
Gula habet tres species; quas: 17 O	199

¹ Recte: oracionem.

H.

Habicio quorum est et non possessio 1 B	3
Habere quid habere te nescis non habet gloriam 13 I	128
Heresis quilibet fundatur in falso 15 L	163
Hodie quare ponitur dicendo da nobis hodie 21 N	283, 284
Homo et eius nomen reale idem sunt probat scriptura 16 A	168
Homines duos ponit unum scilicet sapientie et alium insipientem creaturam Dei speculantes 11 G	99
Homo debet voluntatem suam voluntati divine plene submittere 12 D	109
Homo diligit plus se ipsum quam alium sed quomodo 14 E	139
Homo quantumcunque breviter vivat habet sex etates 18 H	214
Hominem ex terra vilissima fecit Dominus quare 19 G	235
Hominem comparat aquaticis, aereis, igneis et ipsum comparando ad ipsa destitit 19 G	235
Hominis egressus de utero secundum que membra primo fit 19 I	238
Hominis egressus mysticatur 19 K	239
Hominis progressus qualis estet quam miserabilis 19 K	239
Homo est arbor eversa et quomodo comparatur eidem 19 K	239
Homo quilibet naturaliter diligit opus suum 20 C	251
Homo est arbor eversa et sicut se habet arbor ad humorem sic homo ad aerem 23 S (sic)	327
Homicidium est triplex 20 A	329, 330
Homicidium et odium sese secuntur 24 E	334
Homicide maiores sunt qui exhortantur ad homicidium quam carnales 24 E 334, ...	335
Homicidium mentis ita gravis pena consequitur sicut ad extra 24 G	335
Homicidium corporale politicus cece preponderat spiritali 24 H	336
Homicidium et furtum quandoque dicunt actum extrinsecum, quandoque intrinsecum, quandoque peccatum 24 I	337
Homicidium in opere est duplex 24 O	342
Homicidium in opere iustum tripliciter committitur 24 O	342
Homicidium quomodo est frequens 24 V	346
Homicidio multiplici quomodo sunt prelati rei 25 C	331
Homicidium incipit in corde et derivatur per voces ad opus 29 C	335, 336
Homicidium primo in corde committitur 29 H	336
Honor Dei deducitur per exemplum regis terreni secundum Bernardum 16 F	174
Honorare parentes debemus omnes tam presentes quam mortuos secundum omnes sensus tam literalem, moralem quam allegoricum 22 B	294
Honor triplex ponitur quomodo debemus parentes honorare 22 C	295
Honorare parentes opere tripliciter debemus 22 C	295
Honorandi sunt parentes pre aliis et quomodo 22 E, F	297, 298
Honor verbalis parentibus exhibendus stat in tribus 22 F	298

	page
Honor secundum scripturam in quo stat iuxta Ieronymum 22 F	298, 299
Honorandi sunt parentes mali sed quomodo 22 H	300
Honor et vituperium ad virtutem ¹ et viciū consequuntur 22 O	307
Honoracionem parentis movent tria 22 Q	309
Honorificencie in Christo ratione humanitatis et deitatis non componunt unam sed aggregantur in Christo ²	312, 313
Ratio honorificencie est multiplicior sed non maior 23 A	312, 213
Honorandus est Christus infinite secundum humanitatem quomodo hoc 23 A	313
Honorandus est Christus yperdulia 23 B	313
Honorabilius non est unum membrum in quantum huius officii altero 23 B	314
Honor vel gloria per se consequitur meritum et non officii 23 C	314, 315
Honoracior in facie ecclesie, inhonoracior propter defectum ministerii 23 G	319
Honorificacio mortuorum que est securior 23 K	322, 323
Honorificencie rationes in nullo congregantur preterquam in Deo 23 M	325
Honoracior quis sit in ecclesia pater aut filius 23 O	326
Honorificatur Deus in omnibus sicut et diligitur 24 B	330
Honor Dei difficile preponderatur in actu coitus matrimonii 25 C	349
Honor non fit Deo nisi secundum cultum debitum trinitati 27 A	386
Hugo de Sancto Victore exponit illum textum <i>non habebis</i> Saracenos et Iudeos detestando 15 L	162
Humilitatis Christi datur ratio 7 D	53
Humana natura non potuit ex se reconciliari 19 Q	244, 245
Humanitas Christi non tantum est laudanda respectu deitatis sicut serra propter opus artificis 23 A	313

I.

Iactancie quadruplex genus secundum Bedam 27 F	391
Ierusalem interpretatur visio pacis 7 G	58
Ignis vilesit agens in materiam fumigantem, sic vis amandi temporalia 14 N	148
Ingratitudinis est turpissimum peccatum 22 Q	309, 310
Ignem subtile quid est 19 D	232
Illotis pedibus quare apostoli ad cenam venerunt 30 A	467
Illectus idem est quam illaqueatus ad serviendum peccato 5 G	37
Incipere legem quare non dicit sed solvere 6 E	47
Incestus quid est 25 B	348
Incestus quam gravedinem peccati habet 25 L	356
Incestum non esse peccatum suadet 25 M	357
Incestus aliquando est matrimonium sine dispensacione 25 O	359
Indigencie maioritas est catenata et quomodo seminat dispariter 23 L	324

¹ Cod.: veritatem.² Num. cap. deest. Est 23 A.

	page
Infirmetas corporis virtute meriti Christi prodest tripliciter Deum timentibus omniquaque 13 P	133
Infirmetas nostre condicionis ponitur 19 F	235
Infinitas honorificencie in Christo non dicit excessum sed quid 23 A	313
Infideli deterior est propter tria 23 Q	328
Infancium lingue quare sal apponitur in baptismo 27 C	388
Iniuriatur quocunque creatura alteri quomodo 1 C	3
Iniuriam nullam Deus in suo regno permittit inpuniam 2 A	7
Iniustum quicquam Deus non potest relinquere inpuniam pro instanti in suo regno 2 A	7
Iniuriam melius est pati quam in vindictam prorumpere 2 C	8
Inpunium non potest Deus relinquere quicquam iniustum pro instanti in suo regno 2 A ¹	7, 8
Iniustus omnis fur dicitur 26 A	365
Iniuriacio proximi est debiti invaminis subtraccio 27 A	386
Innocencie statum potest servare omnis, probat 13 G	27
Inobediencia creaturarum facit quod Deus vult modis quod sit quorum nullo modo est 9 H	79
In pondere constantissimo ponuntur mandata 16 C	170
Imperfecte Deum quis amat 17 Q	201
Insensibilia quomodo per visibilia cognoscuntur 11 G	69
Insinuacio quid est et quomodo dividitur A, C ²	229
Instrumentum musicum non orat nec est sonus hominis 20 L	259
Insons quasi non fractus sed Deo continuus dicitur 17 P	201
Intellectiva potencia est primum in homine interiori 11 C	94, 100
Intellectiva potentia est a qua procedit volitiva et memorativa 11 C	94
Intelligendi Deum septem modis ponit secundum ordinem 11 D	97
Intuicio trinitatis mensurat gaudium in beatis 14 K	145
Intelligere Deum debemus sine qualitate magnum, sine quantitate etc. 17 C	189
Intellectus potencia est alterius nature quam corporis nec in aliqua cogi potest 20 E	439
Intuitum mulierum exemplo detestatur scripture 29 O	450
Invisibilia tria ponuntur secundum Lyncolnensem, ex quibus procedunt omnia 11 F	98
Iob temptacio per diabolum declaratur 16 E	203
Ioseph iuravit per salutem Pharaonis quomodo intelligitur 17 R	203
Ira est passio iracundi et aliquando sumitur in bonum et aliquando in malum 24 A	330
Ira iusta mater est discipline 24 K	339
Irascibilis potencia seminat vicia 24 K	339
Irascendum ad debite requiritur spiritus consilii 24 K	339
Ira irrationalis que vocatur secundum Crisostomum 24 K	339

¹ repetitum est.² Numerus capituli deest.

	page
Iracundia que inficit opus extrinsecum	24 K 339
Iridere licet cum modestia	28 K . . . 420
Irritatio que est licita, que illicita	29 N . . . 449
Iter sabbati quid est	18 S . . . 224
Iter viacionis nostre quid est	21 G . . . 277
Index nullus potest perfecte iudicare nisi cognoverit Deum	3 E . . . 21
Indicare se ipsum omnis necessitatus est	3 E . . . 21
Iudicia exercere non posse sine scripture sacre sciencia arguit et solvit	3 F . . . 22, 23
Indicium venire ordinate oportet tria cognoscere	24 K . . . 339
Indicibus spiritualibus impossibile est ecclesia carere	26 I . . . 301
Iudeus nullus debet usurare	26 G . . . 370
Iudas fuit simpliciter principium avaricie clericorum in lege gratie et Caym secularium in lege veteri	26 I . . . 372
Iumenta stercore computrescere quid est secundum Gregorium	29 P . . . 452
Inris ordo quomodo fit amore	1 A . . . 2
Iuris descriptio solum volicioni divine competit	1 A . . . 3
Iuris descriptionem solum volicioni de iure competere improbat	1 B . . . 2
Inris regule de bonis glorie et gratie sunt striccius observande quam de bonis fortune	2 D . . . 12
Iuris due maneries ponuntur	3 A . . . 13
Iuri proprio neminem posse concedere probat tripliciter	3 C . . . 18
Iuri cedere quid est	3 C . . . 18, 19
Iuris sufficiencia et necessitas et divisio in genere unde ostenditur	3 D . . . 20
Iuriste cuilibet est satis cognoscere divinitus legem	3 E . . . 21
Iure absolute donat Deus pater verbo spiritum vel rationes exemplares que sunt vere divicie	3 F . . . 23
Iura dividuntur proportionabiliter ad creaturas ad quas creantur	3 G . . . 23
Iurare quid est et quot modis fit iuramentum	17 H . . . 194, 195
Iuramentum extrinsecum mensurat intrinsecum	17 H . . . 194
Iuramentum per quotlibet signa potest exprimi	17 I . . . 194, 195
Iurare est licitum sed quomodo	17 I et 28 A . . . 195, 407
Iuramento requisita	17 I . . . 194, 195
Iuramentum rectificancia que sunt	17 K . . . 196
Iuramentum quoddam assertorium et quoddam promissorium	17 K . . . 196
Iuramentum vanum prohibet Christus nature tam spiritualis quam corporee	17 Q 201, 202
Iurare licet per creaturas quomodo	17 R . . . 202
Iuramentum omne est malum culpe vel pene	17 R . . . 202
Iuramentum non esse in statu innocencie ostendit	17 R . . . 202
Iuramentum Christi est a malo sed quomodo	17 R . . . 202
Iurare per creaturas est frivolum	17 R . . . 203
Iuravit Joseph per salutem Pharaonis quomodo intelligitur	17 R . . . 203
Iuramentum debemus cavere duplici de causa	17 R . . . 203

¹ Cod.: dividuntur, seu voluntates cf. p. 23.

² recte: terminantur pag. 23.

	page
Iuramentum excusans triplex responsum datur	17 R . . . 203, 204
Iuramentum non est manifestum comminatorium ostendit	17 V . . . 204
Iurandum non est male propter nullum bonum possibile ostendit	17 T . . . 204
Iurantes vane asserunt falsum esse verum	17 V . . . 205
Iurant vane per membra Christi	17 V . . . 205
Iurisdiccio humanitus inventa potest cassare effectum legis Dei	22 L . . . 303
Iuracio est post scripturam sacram humanitus introducta	27 L . . . 395
Iuramenti materiam pulcre tangit	27 L 395, 396
Iuramentum ex quibus penis consurgit	27 L . . . 395, 396
Iurantes quomodo menciuntur	28 A 407, 408
Ius est nomen generale	1 A . . . 1
Ius ideo dicitur quia iustum	1 A . . . 1
Ius sumitur multipliciter	1 A . . . 1
Ius quid sit secundum quosdam diffinit multipliciter	1 A . . . 112
Iusticia est constans et perpetua voluntas. Hanc diffinitionem dicit competere prius iuri quam iusticie; probat multipliciter	1 A . . . 2
Iustum esse opus humanum dicitur a iusticia	1 A . . . 1, 2
Iusticia quomodo presupponit iustum	1 A . . . 1
Iusticie virtutem dicit infundi creature rationali	1 A . . . 2
Iustorum omnium est dare unum principium quod est metrum omnium	1 C . . . 4
Iusticia in Deo non est qualitas sed essencia	1 C . . . 4
Ius, iusticia et iustum idem sunt in Deo	1 C . . . 4
Iustum quare aliquid dicitur	1 C . . . 4
Iustum habet quelibet creatura et tamen iniuriatur Deo et creature crebro	1 C . . . 4
Iustum nichil est quod non est (sic)	1 C . . . 4
Iusticia exigit debitum disiunctive	1 C . . . 4, 5
Iustum non est creaturam dare aliquid quod non dabit	1 C . . . 5
Iustum esse quodlibet cuilibet intelligitur condicionaliter	1 D . . . 5
Iustum esse aliquid alicui quare logici periti exprimunt hoc per presenciam tempora optativi	1 D . . . 5
Iustum habet quecumque creatura, non tamen quidquid est debitum	1 D . . . 6
Ius dicitur esse evangelium autonomatice	2 B . . . 8
Ius exemplare omnium actuum nostrorum est Samaritanus noster	2 B . . . 8
Ius ad rem et ius in re differunt	3 A . . . 15
Ius ad rem impossibile est habere aliquem nisi habuerit ius in re	3 A . . . 15
Ius in re ponit dominium ac usum rei	3 A . . . 16
Ius et dominium differunt	3 A . . . 16
Ius antecedit dominium	3 A . . . 16
Ius, volicio divina, ius potestas utendi, ius usus rei differunt	3 A . . . 16
Ius triplex quomodo unum precedit reliquum	3 A . . . 16
Ius novum quando acquiritur	3 B . . . 17
Ius eternum potest acquiri vel perdi	3 B . . . 17
Ius acquirere nemo potest sine collacione summi pontificis (i. e. Dei)	3 B . . . 17

¹ Cod.: iusticiam.

² Cod.: vel humili.

³ Num. deest.

page

Ius habili confert provisio creature quomodo 3 B	17
Ius non acquiritur a pontifice nec creatura, quamvis dicat Fiat, nisi illud auctoriset Deus 3 B	17, 18
Ius humanum duplex scilicet pretensum et verum 3 B	18
Ius pretensum est ius sicut homo pictus 3 B	18
Ius ad rem quid est 3 D	20
Ius quantum vicarius confert clerico 3 D	20
Ius aliud creatum, aliud increatum et quomodo dividuntur membra 3 F, G	23
Ius esse necessarium probat 3 F	235
Ius eternum seu continuum quid est 3 G	23
Ius gencium et naturale idem est secundum speciem 3 G	23
Ius primum quid est 4 E	21
Iustum, dignum, debitum quare cum istis terminis ponitur verbum presentis temporis coniunctivi. Nota bene 9 E	75, 76
Iustum omne est rectius quo Deo propinquius 12 N	118
Iusta ira mater est discipline 24 K	336
Iuvenis condiciones ponuntur 19 L	239
Vide et sub litera Y.	

K.

Karitatem qualiter consequuntur quatuor cardinales virtutes ostendit 12 K. L	116
Karitatem consequuntur omnes virtutes probat 12 L	116
Karitati opponitur omne crimen 24 G	329, 330

L.

Laborare debemus pro materia habenda in casu, si caremus parentibus ministranda 22 D	296
Lacrimatus est Christus supra Lazarum 19 N	242
Laico recolere opera Domini est leve sed logice grave 11 G	99
Lamia quid est 28 O	424
Latitudo hec linea quomodo est in beatis in patria 14 L	146
Latria quid est 15 I, K	161
Latrocinium pro quo sumitur 26 A	365
Laus tota vita hominis stat in direccione timoris 10 K	91
Lavare pedes quid est secundum Augustinum 30 O	468
Laudius licet pasci die dominico quam alio die 18 N	119
Lector legit homines vel res, quando pronunciat signa 6 A	13
Lectus est quies contemplacionis 12 H	114
Legem divinam cognoscere est satis cuiusque iuriste 3 E	21, 22
Legem esse terminum scriptum vocalem vel conceptum male concipiunt, probat multipliciter 4 A	25
Legem Dei dicere esse habitum anime acquisitum improbat 4 C	28
Legem communem oportet dare professorem scripture sacre tam novam quam veterem que nec est intellectualis habitus nec moralis 4 C	28
Legis veritates nec dicimus nec docemus nec audimus nec facimus nec novitate nec antiquitate ad sensum distinguimus scripture 4 C	28

page

Leges dantur arcium 4 F	31
Legis divisio datur sicut et iuris 4 F	32
Legem ens veritatem concedit esse peccatum 5 A	33
Legem peccati ponit et eam declarat pulcre 5 A	33
Legem peccator non implet sed illegaliter facit, probat 5 A	34
Leges peccatorum vocantur pluribus modis 5 B	34
Leges Dei alique sunt contrarie quomodo 5 C	34, 35
Leges Dei repugnare Deus eternaliter ordinavit 5 C	35
Legem scriptam humanitus suadet esse legem	42
Legis vere divisio et legis divine non datur per opposita 6 A	42
Leges scribere oportuit homines propter tres causas 6 B	43
Leges non plus oportuisset homines quam bestie scribere nisi propter maliciam 6 B	43
Legis dacio fuit Iudeis ad honorem et peccatoribus ad ruinam 6 C	45
Legem novam quare Christus in scriptis non tradidit sicut Moyses 6 D	45, 46
Legis institutionis est Christus per se (finis) 6 E	47
Legem dissolvere quomodo est possibile 6 E	47
Legis Christi implecionem comparat domui 6 E	48
Legis particulam quolibet entis quantumlibet continens necessarium est pro tempore suo ipsam esse 6 F	48
Legem Christus non potuit solvere sed implere 6 F	48
Legem Christus non solvit ex hoc quod fecit cessare legis particulas, quando debuerunt 6 F	48
Legis partes unde individuantur 6 F	48, 49
Legis quolibet particula habet rationem propriam legis 7 B	52, 53
Legum dacio nove et veteris erant modi oppositi 7 G	57
Legis Mosayce dacio cum quibus modis fuit 7 G	57, 58
Legis Christi dacio quomodo fuit data et cum quibus modis 7 G	57, 58, 59
Legem novam antiqua ostendit perfectiorem 8 A, B	61—64
Legem novam suadet difficiliorem antiqua 8 B	62, 63
Legis Christi difficultacio non datur ex parte legis sed peccantis 8 H	70
Leges humane sunt peccatis permixte 10 G	88
Legis Christi sufficiencia ostenditur 12 G, H, I etc.	112
Legem aliam discendo et Christi postposita quam sinistre proceditur, ostendit 12 H	113
Legem propriam unusquisque sibi facit sed quando 14 C	138
Legem nullam licet docere vel legere nisi mandatorum 17 H	193, 194
Lepra Marie sororis Aaron signat bilingues detractores 27 R, S	402—404
Lex est species iuris 1 A	1

1 Cod.: moribus.

2 Cod. omitt.

	page
Lex Dei sumitur pro veritatibus et non pro signis probat multipliciter 4 A, B, C	25, 26, 27
Lex quid est 4 E	28
Lex prima et suprema et eterna est ius increatum 4 E	30
Lex prima est Deus autonomatice 4 E	31
Lex secunda quolibet creatura dicitur 4 E	31
Lex est eterna et moralis non facere alteri quod sibi iuste fieri non vis et ceteris affirmativis et negativis mandatis 4 E	31
Lex hostie et pacificorum quare exprimitur per complexa 4 F	31
Lex subiecti cuiuscunque artis solum dicitur a professore suo 4 F	31
Lex famosius quid sit 4 F	31, 32
Lex quando primo habet rationem obligantis 4 F	32
Lex evangelica quare parvipenditur 4 F	32
Lex membrorum sicut quolibet creatura posita servit Deo quomodo 5 F	38
Lex peccati et lex membrorum quomodo dicuntur 5 F	38, 41
Lex eterna est scripta humanitus 6 A	42, 43
Lex non ex eo est mala quia inde occasionem mali accipiunt 6 C	44
Lex Christi quomodo diffinitur 6 E	47
Lex Christi quomodo totalis est impleta 6 F	49
Lex Christi est corda triplici funiculo contexta 6 F	49
Lex vetus et nova triplici ratione differunt 7 A, B	51—53
Lex nova et vetus in quibus communicant et in quibus discrepant 7 A	51—61
Lex vetus distinguitur in tres partes 7 B	52
Lex dividitur in septem particulas secundum Parisiensem 7 B	53
Lex nova et vetus quomodo differunt 7 H	58, 59
Lex nova est lex amoris et vetus timoris 7 I	60, 61
Lex nova superaddit antiquae forma media 8 A	61, 62
Lex que sit faciliior 8 B	62, 63
Lex eadem difficilis et facilis 8 C	63, 64
Lex nova in quibus excedit veterem 8 F	67, 68
Lex quolibet essentialiter est Deus 9 C	73
Lex et veritas sunt transcendencia et quomodo sunt Deus et quomodo non 9 C	73
Lex Christi sola est immaculata 10 G	88
Lex amoris est sola lex immaculata que facit de mercenariis filios adoptivos 14 C	127, 128
Lex humana an semper punit peccata secundum gravitatem peccati 24 H	336, 337
Lex libelli repudiij quando est introducta et quare 25 S	363
Libertatem arbitrii ponit Deus 5 D	36, 37
Libri diaboli sunt ornamenta clericorum 15 O	166
Liberati tunc sumus a malo simpliciter quando cessat omnis temptatio, quod non fit quamdiu peregrinamur a Domino 21 V	291
Libera nos triplici secundum Bernardum 21 V	291
Libellus repudiij quare introductus est 25 S	363
Libidinosus coitus coniugalitatis est actus luxurie 25 S	348
Licium peccati texture qualiter sit 5 E	38
Lingua quomodo debet domari 24 I	337, 338

¹ Adde: modo.

	page
Ligna quomodo colligimus in sabbatis 18 S	224
Lingue peccatum dividitur in tres partes 27 A	386
Lingue rationalis motus non est vis motiva ad locum deputata animali 27 D	389
Linguam regit ratio vel vicium regit linguam quoad motum 27 D	389
Linguam domare est Deo proprium 27 D	389
Linguam domando Deus homine utitur tamquam instrumento 27 D	389
Linguam Spiritus Sanctus principaliter dirigit 27 E	390
Lingue peccatum in proximum dividitur in tres partes 27 M	397
Lingue peccatum tangit Lyncolniensis super Numeri XII quadrupliciter, nota ponens 27 R, S	402—404
Lingua ad quid datur homini 27 T	404
Lingue peccatum in proximum in sua presencia quomodo dividitur 28 D	411
Lignum vite discorciatum ad melius valet 28 F	414
Limina sanctorum visitantes fideles considerant nos non habere hic civitatem manentem 20 A	249
Limina sanctorum visitando ostendit quod in sudore vultus debemus vescere (sic) pane 20 A	249
Linteo circa opus se precinxit et passurus vestibus spoliatus et post iterum mortuus linteo sepultus quid signat 30 M	467
Liquor semper appetit porcionem circuli 14 L	145
Locus orandi datur 20 A	248
Locus reddicionis debiti debet esse absconditus 15 P	167
Locucionem extendit ad omne dicere in mandato octavo et sic offenditur in quodlibet mandatum 27 A	386
Logica consideracio docet nihil posse dari sine Deo ¹	17
Logicam universalium ponit multis capituli(s) decalogi et specialiter 8, 9 C, T	64, 79
Logicam universalium nota 19 Q et 20 O	244 (?), 262
Longitudo, sublimitas et profundum sunt in sanctis in patria comprehense 14 L	146
Longitudo hec linea quomodo est in beatis in patria 14 L	146
Longevitas quare promittitur pro honore ratione parentum 22 M	305
Loquitur peccatum quilibet criminosus quomodo hoc 27 A	386
Loquela lingue est nuncius rationis 27 B	387
Loquacitas lingue non est ita dampnabilis sicut taciturnitas proditoria 27 B, C	388
Loth filie commiserunt incestum 25 N	358
Loti quomodo debemus esse in cena 30 L	466
Luctacio diaboli cum homine multis modis ponitur 30 A, B, C, D	454—458
Luctam diaboli describencia tria media ponit 30 E	458
Lumen vultus Domini signatum etc. extinguatur per triplex peccatum 21 E	273
Luxuriam cordis sensus vel operis que consequuntur 17 O	200
Luxuriam dividit in octo species 25 B	347, 348
Luxurie peccatum est in causa quare regna perduntur et quare Iudei bella perdidit 25 I	354

¹ Numerus deest.

	page
Luxurie quodvis genus habet suam grav-	
dinem peccati 21 I	354
Luxurie peccati pena est mors quare 25 K	355
Luxurie peccato sacerdotum quare nota-	
biliter adiungitur pena 29 I	444, 445
Luxurie remedium ponit unum 29 M	448
Luxurie ignis quomodo extinguitur 29 M	448, 449
Luxurie remedium ponit bonum 29 M, N	448, 449
Luxuria non est nisi prius ociantie animo	
sit commissa 29 M	448, 449
Luxuria ad quantum invaluit inter gentes	
29 Q	452

M.

Magnitudo blasphemie lingue penes quid	
attenditur 27 B	387
Maiores indigencie in purgatorio quo-	
modo est cathena et quomodo dispariter	
seminatur 23 L	324
Maiores membrorum apud Deum quare	
est nobis abscondita 23 N	326
Malum nemo debet facere, ut bonum eveniat	
10 F	87
Malum triplex ponitur scilicet pene et cetera	
que petimus amoveri 21 A	270, 271
Malum non facere prius est quam bonum	
facere 21 D	274
Maledicciones sunt tripartite 28 G	415, 416
Maledicentibus benedicere suadet ratione	
duplici 28 G, H	416
Maledicere diabolo quid est 28 H	416, 417
Maledicchio quomodo gravatur 28 I	418
Maledicchio de celo et de terra quomodo se	
habet ad maledictum 28 I	418
Maledicchio iusto non nocet 28 I	418
Malum pene extrinsecum originatur a cupi-	
dine inordinata 30 V	473
Mammona servire est pena non modica 30 T	473
Mammona est mater invidie 30 T	473
Mammona gignit rixum 30 T	473
Mammona gignit accidiam 30 T	473
Mammona necessitat ad gulam 30 T	473
Mammona est fomentum luxurie 30 T	473
Mandata Dei mandata que non vult esse	
actualiter executi 5 G	41
Mandata nunc reducuntur ad decem, nunc	
ad duo, nunc ad unum 7 B	53
Mandata Dei sunt fundamentum totius reli-	
gionis christiane 9 A	71
Mandata Domini quare dicuntur mandata	
et quare precepta 9 A	71
Mandatum vocatur dilectio, ut ostendit scrip-	
tura 9 A	71
Mandatum novum aliquando dicitur et ali-	
quando vetus, ut ostendit scriptura 9 A	71
Mandata omnia et precepta probat esse	
unum et multa secundum Gregorium 9 B	72
Mandata omnia esse unum improbat sub-	
tiliter 9 B	72
Mandatum quodlibet negativum est essen-	
cialiter prima dilectio 9 C	73
Mandatum est Deus 9 E	73, 74
Mandata affirmativa sunt eterna 9 G	73
Mandata que sunt eterna a parte post et	
non a parte ante affirmativa 9 F	73
Mandata sunt infinita quomodo hoc 9 G	77

1 Om.

	page
Mandata tot sunt quot sunt res quibus ego	
possum abuti 9 G	77
Mandatum capitur multipliciter, aliquando	
pro debito etc. 9 G	77
Mandatum quodlibet quod non existit est	
nota (G)	78
Mandata esse decem Dei concludit 9 G	78
Mandata Dei precipiuntur seu mandantur	
tripliciter 9 H	78
Mandata quare per oraciones de futuro et	
coniunctivas dantur 9 H	78
Mandata moralia Deus precipit creature 9 I	79
Mandatum de dilectione unum sicut una	
est caritas 9 I	79
Mandatorum divisio est secundum divisio-	
nem caritatis 9 I	79
Mandatum primum obligat ad dilectionem	
Dei 9 K	79, 80
Mandatum commune ad tria est etiam com-	
mune ad duo 9 K	80
Mandata Domini quoad denarium redu-	
cuntur 9 K	80
Mandatum Dei nullum propter aliquem	
timorem est infringendum 10 E	86
Mandatum proportionabiliter est imple-	
dum ut dominus est 10 F	87
Mandatum dilectionis quare est primum 11 A	93
Mandatum dilectionis quare dicitur maxi-	
mum 11 A	93
Mandatum dilectionis quare varii varie ex-	
presserunt 11 B	93, 94
Mandatum de dilectione Dei sufficeret ad	
rectificandum Romanam ecclesiam 12 G	112
Mandata servare, Deum diligere et finaliter	
diligere ab eodem convertuntur 12 G	112
Mandatum de dilectione cuilibet alteri est	
annexum 12 G	112
Mandatum solvens unum quilibet peccat	
mortaliter, ut ostendit	115
Mandatum dilectionis quomodo potest	
impleri in via 13 P	133
Mandata dicit esse conscripta in tabulis	
lapideis 15 A	152
Mandatorum duas tabulas ponunt doctores	
spirituales 15 A	152
Mandata doctores diversimode dividunt	
15 A	152
Mandatum primum dividitur in tria 15 C	154
Mandato non adoracionis precipiuntur	
omnes virtutes et sic offendens in hoc	
mandatum offendit in quodlibet 15 K	161
Mandata Domini in numero delectabilissimo	
ponuntur 16 C	170
Mandata Domini quomodo in numero,	
pondere et mensura ponuntur 16 C	170
Mandata decalogi sunt realiter sapientia que	
est natura divina 16 C	170
Mandata Domini offendens tam sacerdotes,	
doctores quam seculares tangit 16 D	171
Manicheorum error tangitur 17 C	189
Mandata tria primo appropriantur tribus	
personis quomodo 17 P	200
Mandatum secundum tangit observanciam	
veritatis 17 P	201
Mandatum tertium tangit observanciam	
sanctitatis 18 B	207
Mandatum primum removet falsos deos	
18 B sed quid secundum et tertium	
nota ibidem	207
Mandata duo prima quare negative expli-	
cantur et tertium affirmative nota	
causas 18 B	207

	page
Mandatum tertium quare sub verbo memorandi exprimitur 18 B	208
Mandatum sabbatizationis aliquod habet pure morale, aliquod pure cerimoniale, aliquod mixtum 18 C	209
Mandatum solum de sabbatizando mystice est servandum, cetera vero literaliter 18 V	209
Mandatorum observancia est turris fortissima 19 B (sic)	246
Mandatum maximum secunde tabule est honoracio patris et matris 22 A	201
Mandatum primum secunde tabule est striccius quam mandatum de dilectione proximi 22 A	292
Mandatum primum prime tabule quare est negativum et secunde primum est affirmativum 23 B	294
Mandata prime tabule quomodo transgrediuntur 22 K	302
Mandatorum observacio et premiatio sunt connexa 22 P	308, 309
Mandatum secundum secunde tabule et quintum in ordine ponitur 24 A	329
Mandatum hoc non ponitur imperative sed hortative 24 A	329
Mandatum hoc secundum est commune cuilibet creature rationali 24 A	329
Mandatum octavum prohibet omne verbum iniuriativum 27 A	386
Mandatum non mechandi quare ponitur inter peccatum homicidii et furti 25 K	355
Mandata duo ultima aptant ad proximum diligendum immediate 29 A	434
Mandata tria ultima quare pendule ponuntur 30 A	454
Mandatorum tertium ultimorum ponit connexionem et divisionem ¹	454
Mandatorum observancia est per se sufficiens ad beatitudinem 30 B	454
Manus diaboli duplicatum habet quinarium digitorum 30 B	455
Maneries mundi triplex ponitur que reddit eum contemptibilem 30 Q	470
Mandato primo secunde tabule quare signatur premium et aliis non 22 M	305, 306
Martirii que causa est prestancior seu legitima 24 R	344
Marie pars optima que est 26 B	306
Maria quare cum festinatione ad salutandum Elizabeth venit 29 Q	453
Maria Magdalena quare frequentavit unccionem 29 O	451
Masculus puer in egressu clamat A, A etc. 19 J	237
Matrem quomodo Christus dilexit 22 R, S	310, 311
Matris beneficium erga prolem 22 Q	309, 310
Mater Domini fuit ecclesia pro triduo 22 S	211, 311
Matrimonium quare institutum est 25 A	355
Matrimonii condiciones que ponuntur 25 A (sic)	348
Matrimonii sacramentum ex tribus est legibus celebrandum 25 C	348
Matrimonio peccatur quinque modis 25 C	348, 349
Matrimonii detectationi debet preponi theosebica 25 C	349

¹ Cod. Numerus capit. deest.

	page
Matrimonium tempore Adam fuit in secundo gradu licitum sicut et post diluvium 25 N	358
Matrimonium contrahentes peccant multi quomodo 25 R	361
Matrimonium stat cum mortali 25 R	362
Matrimonium instituit Deus in paradiso 25 B	362
Mater Domini quomodo implevit mandatum dilectionis 13 J	127
Matrimonium solus consensus facit spirituale et corporale 16 B	169
Matris dolor in partu incomparabiliter est maior quam bruti 19 H	237
Maceria quare diversa, quid sit in illa maceria 19 I	237
Maximum quare dicitur mandatum dilectionis 11 A	93
Maxima neessitas vie est in mortis articulo, ubi divicie non valent 30 R	471
Maximum datur inter anime diligibilia anime porporcionatum 16 G	174
Mechia est quodcumque homo amat temporalia preponderanter Deo 30 A	454
Mechia quelibet est omne crimen 25 A	346, 347
Mechia dividitur in luxuriam cordis, oris et operis 25 A	347
Media luxuriam detestancia ponit pulcra 29 Q	453
Medium quale debet esse describit 30 M	466
Mechiam evitancia tria media ponit 29 C	438, 453
Mechia primo in corde committitur 29 H	450
Membra ut huiusmodi officii non sunt plus honorabilia secundum Crisostomum 23 V	314
Membrum ecclesie non est unum honorarius altero ut huiusmodi officii 23 V	314, 315
Membrum ecclesie debet leges capitis observare 23 C	315
Membrum quodvis ecclesie debet habere rationem per vices multiplicis officii 23 N	325
Membra sicut comparticipant in bonis sic et in malis 2 F	14
Mentiri iocose nemo debet 10 F	87
Mentem dicitur et cor Deus habere quomodo 11 C	95
Mensa cone celestis que est 13 Q	135
Mensuram bonam etc. quid nomine mensure significatur 14 F	141
Menstrui condiciones ponit pessimas 19 H	236, 237
Mendacium declarat multipliciter 28 A	407
Mentiri contingit dicendo verum quomodo 28 A	407
Mentiri famose contingit dupliciter 28 A	407
Mendacium quomodo excusatur 28 A	407
Mendacium Iudeorum dictum de Christo reprobatur 28 C	410
Merces quadrupliciter preciosa ponitur 22 G	301-412
Meretricium quid est 25 B	347, 348
Meritum et demeritum unde originantur fundamentaliter 29 A	435
Meretrices quantam libertatem habent in civitatibus 29 Q	452
Meretrices deberesse in civitatibus reprobis multis inconvenientibus 29 Q	452
Mercari prohibuit Esdras in sabbato nedum exteris claudendo portas sed manu valida extra muros 18 F	225

	page
Meta beatitudinis que est 21 G	277
Miracula non facit imago vel truncus sed diabolus illud 15 E	156, 157
Misericordiam Deus facit in millia quomodo hoc 16 R	186
Misericordia Dei quid est 19 P	243, 244
Misericordie immensitas Dei quomodo promovet ad devocionem 19 P	243, 244
Misericors non est Deus magis post in- carnacionem quam ante 19 P	244
Misericordia est infinitum intensor quam miseria creature 19 P	241
Misericordie spes unde debet accipi 19 Q	244
Misericordia quid est 22 G	298
Misericordiam ostendere parentibus plus obligamur quam aliis 22 E	298
Misericordie opus spirituale plus est ex- hibendum parentibus quam corporale 22 H	300
Misericordie opera quomodo sunt paren- tibus tam spiritualibus quam carnalibus exhibenda 22 H	300
Modi dandi legis nove et veteris erant oppositi 7 G	57
Modus quomodo est Deus 12 F	111
Moyse et Christus quomodo differunt 7 C	53, 54
Molentes signant vitam activam viventes 26 B	366
Molendinarius debet esse omnis viator 26 C	366
Mors vitalis est veraciter vita mortalis ¹	241
Mors que operatur circa corpus 19 N	241, 242
Mortis meditacio quantum bonum facit 19 N	241, 242
Mortuis parentibus remanet una obligacio ad illos iuvandum meritis suffragio 23 G	310, 320
Mortaliter nemo potest peccare nisi peccet in Deum et proximum 5 F	30
Mortuis aut vivis non maleficia inferenda 23 G	320
Mortuorum honorificacio que est securior 23 K	322
Mortuos iuvandi modus quis est prestancior 23 K	323
Mortuus mortuum quando sepelit 28 O	424
Mortuos tres suscitavit Christus et quartum non, quare hoc 29 D	439
Motus naturalis intenditur versus finem sic motus nostre peregrinacionis 18 P	221
Motus lingue fit appropriata a ratione vel vicio, motus vero aliorum membrorum habent ex bestiali virtute secundum motiva proprios motus 27 D	389
Mulier quare dicta est prius virago et post Eva 19 I	237
Multiloquium quomodo est viciatum 28 V	431
Multiloquium reddit hominem infamem et odibilem 28 V	431
Mulierum consorcia et contractus suadet fugere 29 H	443
Mulierum consorcium et contactum suadet fugere et quid ex illis nascitur 29 H	443
Mulier quomodo describitur 29 I	445
Mulierem malam concernentem tractat multi- pliciter eam describendo 29 I, K	445, 446
Mundialibus quare sapit sententia sua de redditione debiti 2 D	12
Mundus totus est liber quidam 7 K	60

¹ Numerus cap. decet.

	page
Mundus totus pro tempore suo quomodo reducitur ad dominium Christi 7 K	60
Murmur quid est et quot modis 27 G	392
Murmur detestari tria movent 27 Q, G	392
Murmur est proprium pueris vel dampnatis 27 H	393
Murmuratores multiplices detestantur 27 I	393, 394
Murmur nisi contra peccatum fuerit quod- libet est contra Deum 27 K	395
Mutitas est rei non esse et rei infructuose propinquo 27 T	404

N.

Nacio hominum ex lingua dinoscitur 27 M	397
Nasus in scriptura quid dicitur 28 L	421
Natura agit crescendo versus aliquem finem 13 O	132
Naturalia si plus promovent devocionem plus valent imaginibus 15 E	156
Natura recipiens formam superadditam perficitur per ipsam 16 G	174
Naturalia opera quare dicuntur naturalia 27 D	389
Naturalis potencie oportet quod ratione ducantur et virtutibus perornari 25 D	349
Naturalitas in actu procreandi non est cul- panda sed naturalitas inordinata 25 E	350
Natura quamvis operatur in omni actu humano, tamen actus procreandi princi- paliter tunc dicitur naturalis, quando fit inter marem et feminam secundum membra ad hoc inordinata et 25 E	351
Natura dissuadet avariciam 26 I	372
Natura corporalis est infima factura que ex voluntate Dei processerat 17 Q	202
Nativitas duplex ponitur 19 H	237
Natura in supposito filii satisfecit tantum quantum primus parens deficit 19 Q	244, 245
Necessitari potest animus humanus tam a Deo quam homine sed non cogi 2 D	9
Necessitatibus peccatorem sed quomodo 5 D	36
Necessarium ex suppositione est peccare nos viantes continue 13 H	126
Necessarium quodvis hominis per panem quare intelligitur 21 M	282
Necessitatem futurorum ponit 27 I	393, 394
Necessitates vocantur sepius peccata in scriptura 13 H	127
Negativum mandatum quodlibet est essen- cialiter una dileccio 9 C	73
Negativa veritas quolibet est eterna 9 C	73
Negacio quolibet est essentialiter Deus 9 C	73
Negativas esse communissimum ostendit 9 D	73, 74
Negative veritates quomodo distinguuntur ab invicem 9 D	74
Negative veritates mandatorum quomodo sunt mandata et quomodo non 9 E	74, 75
Negacio hec 'Non pecco' est eternaliter, quia a Deo precepta 21 P	286
Negativum mandatum est pro semper obli- gans 29 C	437
Nexus spiritualis coniugii in quo fundatur (16 B) ¹	169
Nocivitas malediccionis 28 H	416, 417
Nomen reale et res nominata idem sunt probat scriptura 6 A	42

¹ Cod.: 1 S.

	page		page
Nomen reale ponit in illo dicto „Non assumes nomen“ etc. 17 A	187	Novum testamentum suadet difficilium quam vetus et solvit 8 G	68
Nomen proprium quid sit secundum Lincolniensem 17 R	187	Novum mandatum quare dicitur 9 A	71
Nomen dividitur 17 K	187	Novum vinum quomodo sancti in patria bibunt 13 Q	135
Nomen Dei accipit quilibet peccator in vanum 17 A	187	Nunc est iustum aliquid fieri ergo fit, non valet argumentum 9 E	76
Nomen Dei primum est esse 17 A	187	Numerus minor quam 10 non facit populum probat 9 K	81
Nomen Dei dupliciter accipitur in vanum 17 A	187	Numero delectabilissimo ponuntur mandata 16 C	170
Nomen Dei quando in vanum assumitur 17 A	187	Nutrices Egypti vocantur locuste quorum Moyses lac sprexit 28 O	424
Nomen trinitatis quando in vanum assumitur 17 C	189		
Nomen Dei in vanum accipitur tam quoad fidem, spem quam quoad caritatem 17 E	191		
Nomen Dei in locutione quomodo in vanum assumitur multipliciter 17 F	192		
Nominare nihil possumus nisi nominemus primam veritatem 17 F	193		
Nomen Dei in opere in vanum tripliciter assumitur 17 L	197		
Nomen Dei in vanum accipiendum sunt tres species 17 M, N	198, 199		
Nomen Dei accipientes in vanum ex carnali concupiscencia execrati sunt tres species famose 17 N, O	199		
Nomen et verbum sunt idem secundum Augustinum 17 P	200		
Nominis Christi virtus exprimitur 17 V, X	205		
Nomen est triplex 21 C	272, 273		
Nomen Dei quomodo est sanctum 21 C	272, 273		
Nomen Dei quomodo communicant 21 D	273, 274		
Nominis Dei sanctificatio consumatur donec veniat ad patriam 21 D	273, 274		
Nomina dignitatum sunt nomina officiorum et non honoris nisi accessorie 23 C	314, 315		
Non mechari, non est idolatrandum etc. videtur non esse mandatum 9 E	75		
Non mechaberis secundum mandatum secunde tabule 25 A	346		
Non concupisces domum est prefacio ad alia duo mandata 29 A	435		
Non esse turandum est communissimum 9 D	74		
Nostrum panem et non meum quare dicitur 283	283		
Noster quare dicitur filius 20 P	204		
Noticia divinitatis quomodo acquiritur per ista visibilia 12 (?) G, H, I, K	112—115		
Noticia rerum fit diversimode 30 O (sic)	468		
Noticie quibus Deum contemplamur in creaturis arre nostre in via 16 H	175		
Novum ius quomodo acquiritur 3 B	17		
Novi testamenti distinctionem suadet a veteri, ponit 7 A	51		
Novum testamentum quid sit A	52		
Nova lex et vetus triplici ratione differunt 7 A	52		
Nova lex et vetus in quibus communicant et discrepant 7 B	52		
Nova lex et vetus in quibus differunt 7 H	53—61		
Nova lex est lex amoris et vetus timoris 7 I	59, 60		
Novam legem ostendit perfectiorem esse antiqua 8 A	61—64		
Nova lex superadditur veteri tamquam forma media 8 A	62		
Novum testamentum est levius veteri 8 C	63		
Nova lex in quo excedit veterem 8 F	67		
		O.	
		Obediencia est ferenda etiam discipulis prepositis 23 G	319
		Obligatior est homo in infinitum plus Deo quam alicui creature 23 A	312
		Obligaciones sunt disparium rationum 23 A	312
		Obligatior Christo tantum ratione sue deitatis quantum ratione humanitatis 23 A	312, 313
		Obligatio retribucioris pence quid attenditur 23 M	324
		Observancia sabbati triplex ponitur 18 G	213
		Observancia mandatorum est turris fortissima 19 B	246
		Obiecta gaudii beatorum non inferunt singularia propria gaudia 14 K	144
		Occisio Abel prothomartiris clamans ad Deum est primum peccatum 23 S	346
		Occisio est naturale opus 24 S	346
		Occidit animam quando 24 A	329
		Occisio anime est peior quam corporalis, cum illa est mala propter animam 24 D	332
		Occidens iniustum avem vel ferum pulicem etc. peccat 24 A	329
		Occidere innocentem in nullo casu debet 24 P	342, 343
		Occidere si licet alicui se ipsum 24 P	343
		Occidere debet se ipsum homo, si Deus precipiet 24 Q	343
		Occidere in pugna quibus circumstantiis licet 24 Q	344
		Occidi securius est quam occidere 24 Q	344
		Occidere contingit hominem iuste 24 R	344, 345
		Occidens in mortali peccato proximum ignoranter iniuste occidit 24 S	345
		Occupat iniuste quid habet in peccato mortali 26 A	365
		Ociosum verbum quid est et quando fit 28 Q	426
		Ociosum verbum est aliis occasio ad peccandum quomodo 28 R	427
		Ociositas lubricitatis est cavenda 29 N	450
		Ociositas est mater luxurie 29 Q	453
		Octionarium numerum quare nos servamus et Iudei septenarium 18 F	211, 212
		Oidium dicitur amor malus 12 N	118
		Odiu est fructus rei secundum Augustinum et aliquando sumitur in malum et in bonum aliquando 14 A	330
		Odire et diligere stat respectu eiusdem persone 24 A	330
		Odium et homicidium sese secuntur 24 E	334
		Odire Deus nihil potest nisi peccatum 19 Q	244

1 Numerus capituli deest.

1 Cod.: 25 A.

page

Offendere contra mandatum etiam negativum est offendere contra Deum 9 E . . .	66
Officii rationem multiplicem debet habere quodvis membrum per vices 23 N . . .	325
Officium predicandi est dignius quam ministrandi 30 G	460, 461
Omissionis peccatum est primo omnium 5 E	37
Omne non valet tantum sicut ullum 18 K . . .	216
Onan effudit semen suum super terram, pro quo punitur 25 H	353, 354
Opera servilla que sunt et que non 18 L . . .	217
Operatus est Dominus sex diebus quomodo hoc, nota multa pulchra 18 T, V . . .	257, 258
Operatur tota trinitas etiam modo ei quomodo cessat ab opere 18 V	226
Operari licet in sabbato christiano subtili sed quomodo 18 I	215
Operatio omnis facta in gracia et quevis scriptura divinitus inspirata est tamquam oratio 19 C	232
Opera misericordie sex dantur sufficiencia pro eis 22 C	295
Opera misericordie et spiritualia quomodo sunt parentibus utrisque exhibenda 22 H	300
Opera misericordie spiritualia debent omnes christiani reciproce ministrare, cum sunt parentes sibi invicem 22 I	301
Opera misericordie spiritualia debet in casu inferiori superior ministrare, probat 22 I	301
Opera naturalia quare dicuntur naturalia et artificialia similiter 25 D	349
Opus humanum dicitur iustum a iusticia 1 A	2, 3
Opus quodvis iniquum sine voluntate Dei 3 E	21, 22
Opus servile quid est secundum Augustinum 18 K	216
Opus servile secundum doctorem quod prohibetur 18 K	216
Opus servile quid est 18 L	217
Opus omne peccati est opus servile 18 L . . .	217
Opus est uno tempore servile, alio tempore licitum 18 L	217
Opus facere rusticale est minus malum in sabbato ecclesie utile quam aliquod curiosum 18 Q	222
Opus fecerunt in sabbato patres veteres 18 I	215
Opus misericordie spirituale plus est exhibendum parentibus quam corporale 22 H	300
Opus quodlibet suum Deus fecit ex amore 23 P	327
Opus de genere est infectum a forciori innaturali 24 S	346
Opus sensibile quare est puniendum 29 C . . .	437
Optima pars Marle que est 26 B	366
Oratio omnis est odiosa sine conversione ad Deum 16 H, I	176
Orandum est ubique sed quomodo 8 F . . .	68
Oracionem in sabbato debet quilibet christianus exercere specialiter 19 A	229
Oratio quid est nota 19 A	229
Oratio vocis dividitur in tres partes secundum Hugonem 19	229
Oratio pura quando fit et quando non 19 B . .	230
Oratio est omnis scriptura divinitus inspirata etiam quecumque operatio facta in gracia 19 C	232

page

Oratio vocalis habet ignem caritatis ad quid 19 D	232
Oracionis vocalis due ale que sunt 19 D . .	232
Oratio carens caritate, meditatione, devotione quid est 19 D	232
Oratio devota per que expiret 19	242
Oraciones quare negligimus dat causas 19 O	242
Oracionem impediencia impedimenta ponit 19 O, P	242, 243
Oracionem promovencia ponit multa bona 19 O, P	242, 243
Oracionem promovencia ponit pulchra 19 S, T	246, 247
Oratio nostra oportet quod sit cum penallitate ieiunii etc. (20 B)	249
Oracionem que impediunt et que promovent 20 C	250
Oratio devota proximi excitat desides ad orandum 20 C	251
Oracionis dictio in ecclesia datur nunc per cantus nunc tacite 20 C	251
Oraciones non facientes debite que mala secuntur 20 C, D	251, 252
Oraciones prelati non dicentes debite tam in cantu quam exemplo quomodo graviter peccant 20 C, D	251, 252
Orandum est semper et specialiter dic dominico quomodo hoc 20 D	252
Oratio nostra debet esse ad statum innocentie sedula 20 E	253
Oracionis phariseorum error consequens tangitur 20 E	253
Oracionis gentilium error quadrupliciter tangitur 20 F	254-256
Oratio vocalis quantum valet 20 F	254
Oratio vocalis de quanto est meritoria secundum Augustinum 20 G	255
Oratio est medium per quod evenit quod oratur, quamvis omnia de necessitate eveniant 20 H	255
Oracione quomodo Deus movetur 20 H . . .	255
Orare quomodo est necesse et utile 20 H, I . .	257
Orare est utile propter quinque 20 I	257
Orandum est pro peccato dyabolico humiliter et superiori non indigenti precibus nostris (est placandum) 20 I	257
Oratio est quasi malleus cudens ¹ clavum 20 I . .	257
Oracionis vis tanta est quod non est possibile a Deo iuste petere et non accipere 20 I	257, 258
Oratio frustratur propter quinque 20 . . .	258
Oratio Cananee et Pauli quare non statim fuit exaudita 20 K	258
Oracionis defectus reducit ad tria 20 K . . .	259
Oraciones nostre debent esse condicionate non contente in oracione dominica 20 L . .	259
Oratio dominica excedit alias primo in dignitate 20 L	259
Oratio quomodo interpretatur 20 L	259
Orare verbum Dei per oracionem falsam est blasfemia 20 M	260, 261
Oratio debet esse integra, pura et continua 20 M	260, 261
Oracionis discontinuacio quomodo deturpat oracionem 20 M	261
Orare est impossibile nos lapsos sine peccato veniali 20 M	261
Orare cum defectu confitetur se doctor (i. e. Wyclif) 20 M	261

¹ Supra p. 257: *tundens*.

	page
Oracio dominica quomodo est compendiosior aliis 20 N	261
Oracionem christiani possunt brevare vel longare iuxta suam devotionem 20	261, 262
Oracio Christi est exemplar omnibus aliis oracionibus 20 N	262
Oracio anime Dei est sententia Christi que est eadem in omnibus 20 N	262
Oracio communis toti generi humano est melior quam privata 20 O	262
Oracio dominica excedit alias in utilitate 20 O	263
Oracio dominica habet specialem utilitatem quomodo 20 O	262
Oracione dominica docemur temporalia bona spirituali postponere 20 O	262
Oracionem dominicam declarat dividendo ipsam 20 P	263
Oracionis dominice quilibet particula est oracio 20 P	263
Oracio dominica trinitatem inculcat quomodo 20 P	264
Oracio pura continet in se quatuor (sic) septem que sunt 21 A	270
Oracionum septem sufficiencia datur 21 A	270
Oracionis dominice diffinitiones ponit varias variorum 21 A, B	271, 272
Oracionis dominice petitiones dividit et comparat primas tres tribus personis 21 K	280
Oracionis dominice fecunditatem ponit pulcre 21 C	292, 293
Orandum est pro predestinatis mortuis 23 G	319
Orandum quomodo pro personis individu- is aut communibus 23 H	320, 321
Orando beatus Gregorius pro Trojano licet meruit peccavit tamen venialiter propter affectionem personalem 23 H	320, 321
Orare contingit Deum pro persona, si sibi placeat iuvare, sed cavendum est quod affectio non sit carnalis 23 I	321
Orare pro persona quomodo est licitum et quibus condicionibus 23 I	321
Oracio generalis et specialis seu personalis quantum valent 23 I	321
Oracionis meritum quomodo partitur existentibus in purgatorio 23	321, 322
Ordo noticie de Deo inducit noticiam Dei 11 D	96
Ordo diligendi est summe rationalis, ut probat 12 B	106, 107
Ordo amandi duplex datur 13 C	122
Ordinem alium existere volunt creature etiamsi posse(n)t 14 E	140
Ordinis eversio cessabit in patria 14 O	140
Ordo graduum temptationis ponitur 29 D	438
Organorum nominibus sepe in scrip(ur)a exprimuntur potencie 28 L	416
Organum vocis est castri ostium 28 R	427, 428
Origines quomodo dividit mandata 15 A	152
Ossa humani corporis quot sunt 8 D	65
Os anime dicitur capacitas ipsius 13 M	131
Os sacerdotis est organum Dei in sacra- mentorum consecratione etc. 27 R	402
Os est porta celi, vir iustus celum 28 Q	426

P.

	page
Paciencia hominis quolibet propter iusticiam sit meritoria vite eterne 10 G	89
Paciencia irascibilis seminat vicia 14 K	145
Panis cene celestis quis sit 13 Q	135
Panis triplex ponitur 21 M	282
Panem nostrum quotidianum triplex panis petitur 21 M	282
Panis in scriptura continet quidquid est necessarium ad alendum corpus hominis 21 M	282
Panis signat quodvis necessarium corporis, quare hoc 21 M	282
Panis unde dicitur 21 M	282
Panem quem diabolus voluit fieri ex lapidi- bus 21 M	282
Panem supersubstantiali quare Mattheus vocat et Lucas quotidianum 21 M	282
Panis supersubstantialis quare dicitur 21 M	282, 283
Panem quotidianum scripturam sacram vult intelligere 21 O	284
Panis qui est Christus quomodo est bis coctus 21 O	284
Panes quinque quid signant secundum Augustinum 30 G	461
Panes quinque mandavit frangere Christus apostolis quid signat 30 H	462
Papa est promulgator dispensacionum quomodo hoc 25 O	359
Pape non licet colligere primos fructus 26 S	381
Partes legis individuuntur a tempore 6 F	48
Parens quid habet supra prolem 22 F	298
Parentibus quomodo est ministrandum etiam in minimis probat subtiliter 22 I	296, 297
Parentibus exhibere misericordiam plus obligamur quam aliis probat 22 E	296
Parentes quanta bona conferunt suis filiis 22 F	298, 299
Parentibus quomodo effectualiter reverencia est exhibenda 22 F	298, 299
Parentes tenentur persequi filios suos tam spirituales quam carnales etiam usque ad mortem in causa Dei 22 G	299
Parentes non debent honorari a filiis contra Domini mandata 22 G	300
Parentes mali non sunt honorandi a filiis 22 H	300
Parentes infideles quomodo sunt honorandi et quomodo non 22 H	300
Parentes sunt principia individua homi- nem 23 M	324
Parentes et filii maxime domestici vocantur 22 R	311
Parentes qui plus sunt honorandi 23 A	312
Parens spiritualis est honoracior in quantum ministrat ampliora carismata quam pater carnalis 23 F	319
Parens corporalis quis alteri preponitur 23 G	319
Parentibus mortuis relinquitur una obli- gacio ad illos iuvandum in suffragio et meritis 23 G	319, 320
Parentes et proximos iuvare in purgatorio quid nos moveret 23 K	322
Parentes proli tenentur multa beneficia ministrare 23 O	326
Parentes quare afficiuntur plus filiis quam econtra 23 O	326, 327
Parentes quare tenentur filios diligere 23 P	327

	page
Parentes debent castigare filios suos 23 Q	328
Participant membra tam in bonis quam in malis 2 F	13, 14
Passio Christi quomodo profuit toti mundo secundum Lyncolnensem datur medium 5 G	39
Passionis Christi virtute quomodo hec omnia perficiuntur 5 G	39, 40
Passionis Christi virtute omnia perficiuntur plus quam in statu innocencie 5 G	39, 40
Pascalis agni esus difficilior est quam ritus, inimicum diligere 8 H	69
Pasci licet magis laute sabbatis 18 N	218
Pascere servos suos curat Dominus partim hic in via, partim in purgatorio perfectius, in die iudicii perfectissime 21 E	277
Passionis huius seculi non sunt condigne ad futuram gloriam 21 F	276
Pastor fuit Abel 26 I	372
Pastus animalium plus concordat cum statu innocencie quam agricultura artificialis 26 I	372
Passus est Christus omnia sex genera peccati lingue in proximum 28 D	411
Pascere carnem est luxuriam nutrire 29 M	448, 449
Pastores Abraham et Loth quare non potuerunt simul habitare 30 T	473
Pati iniuriam est melius quam in vindictam prorumpere 2 C	8
Pater quintupliciter accipitur in scriptura 20 Q	264
Pater noster multum signanter premititur 20 Q	265
Pater quomodo portat iniquitatem filii et e converso ¹	185, 186
Pater Deus quomodo differt ab aliis patribus 24 K	338
Patrem cognoscere filiam vel filium matrem nunquam legitur esse licitum 25 M	358
Pater potest esse quilibet virtuosus cuilibet 22 A	293
Paupertas est status viatori perfectissimus 30 C	458
Pauperiem Christi tria pericula concernentem ponit 30 F	460
Panciloquium reddit hominem liberatum ratione 28 V	432
Pausare et accentuare quomodo debent clerici in cantu ecclesie 20 C	251
Pauli oratio quare non statim fuit exaudita 20 K	258
Peccatum consistit solum in defectu observancie mandatorum 10 K	92
Peccandum non est propter omne bonum mundi 10 E	86
Peccare est dedecere ab illo quod homo debet facere 10 E	86
Peccare debere repugnantiam includit 20 F (sic) ²	14
Peccare nemo potest in aliquam partem ecclesie nisi peccet in quamlibet 2 F	13, 14
Peccatum concedit esse ens, veritatem legis etc., negat ipsum illa esse 5 A	33
Peccatum est non ens probat pulcre 5 A	33
Peccatum esse primum non habet sed secundum quomodo hoc 5 A	33
Peccatum est causa peccantis limitative, ut puniatur 5 A	33

	page
Peccator peccando non implet legem sed illegaliter facit 5 A	33
Peccatores puniri et vinci Deus eternaliter ordinavit 5 D	36
Peccatum omissionis est primo omnium 5 E	37
Peccatum quomodo textitur 5 D, E	37, 38
Peccans et Deus quam conclusionem texunt 5 E	38
Peccatum in quo primo consistit formaliter F	38
Peccator quomodo est conspirator contra Deum 5 F	38
Peccatum quomodo imperfectit omne astrum 5 F	39
Peccare nemo potest mortaliter nisi peccet in Deum et in proximum et in quamlibet creaturam 5 F	39
Peccare mortaliter propter nullum bonum mundi debet homo 12 C	107
Peccare hominem Deus non potest velle probat 12 C	107
Peccamus continue, quamdiu hic vivimus 13 G	126, 127
Peccata vocantur necessitates sepius in scriptura 13 H	127
Peccare nos videntes continue est necessarium ex suppositione 13 H	127
Peccata dicti, facti, cogitata, onis in baptismo dimittuntur, non tamen debitum dilectionis Dei dimittitur 13 H	127
Peccatum veniale compatitur secum gratiam, iusticiam et caritatem 13 I	127
Peccans actualiter semper offendit in primum mandatum 15 N	164, 165
Peccatum est gravius subtrahendo reverentiam Deo quam creature 16 E	172
Peccata punire in quartam et tertiam generationem declarat 16 Q	183, 184
Peccatorum quatuor gradus ponuntur iuxta curatos per Christum 16 R	185
Peccamus in trinitatem appropriate quomodo hoc 17 E	191
Peccans quomodo sabbatum solvit 18 M	218
Peccat continue mortaliter existens in peccato mortali 18 M	218
Pecca(n)t graviter qui ociantur in sabbatis et aliis illicitis insistent 18 M	218
Peccati fomes quomodo inducitur 19 H	236
Peccatum quantum odit Deus 20 R	266
Peccata Deus dimittit quomodo 21 P	286, 287
Peccata sunt debita secundum Augustinum 21 P	286
Peccata intelliguntur culpe reatus, macule etc. et non defectus formaliter in moribus 21 Q	286
Peccata quando Deus dimittit 21 Q	287
Peccati remissionem tria concernencia notat 21 Q	287, 288
Peccata quomodo homo potest dimittere et et exigere 21 R, S	288, 289
Peccatum ingratitude est turpissimum 22 Q	310
Peccatum filii cognitum quod non displicet delectat 23 P	327
Peccatum formaliter intellectum qualiter est et in quo est subicive 24 G	335
Peccatum quomodo gravatur propter opus extrinsecum ¹	336
Peccatum voluntatis non dependet essentialiter ab actu neutro 24 G	336

¹ Numerus capituli deest.² recte 2 F.¹ Numerus cap. deest.

	page		page
Peccatum gravius quoad Deum sequitur occasio magis mala 24 H	330	Persona quaecunque ecclesie militantis fuerit virtuosior est prior et per consequens papa etc. 22 L	303
Peccati fons est in anima intus 24 K	338	Persona ecclesie venerabilis habet se ad sua membra in honoracione sicut homo ad suas partes quantitativas 23 C	315
Peccatur circa matrimonium quinque modis 25 C	348, 349	Persona ecclesie est eadem quaecunque per- sona affuerit vel defuerit citra Christum 23 D	315
Peccatum quare dicitur grave vel gravius 25 G	353	Persona quilibet ecclesie debet esse quasi que universalis ecclesia 23 N	316
Peccatum dissipans semen spirituale est gravius quam Sodomiticum 25 H	353	Periurium mala que secuntur 27 ? L	390
Peccatum lingue in proximum habet tres partes 27 M	397	Persona aggregata dicitur primo peccasse mortaliter quando 29 D	438
Peccati luxurie pena est mors 25 K	355	Periodum quare minorem habet genus humanum 30 V	474
Peccato nihil turpius nihil fetentius, nihil detestabilius Deo 27 R	402	Petio frustratur propter quinque 20 K	258
Peccatum lingue seu detraccionis sacerdoti specialiter debet esse odibile 27 R	402	Peticionis defectus potest reduci ad tria 20 K	259
Peccatum in ore quam est immundum 27 R	402	Peticiones nostre debent esse condicionales 20 K	259
Peccatum lingue in sua presencia quomodo dividitur 28 O	411	Peticionum septem sufficiencia datur 21 A	270
Peccati lingue in proximum omnia genera Christus passus est 28 D	411	Peticiones nostre quomodo dirigi debeant a nobis 21 K	280
Peccatum mortale primum subieciatur in anima 29 B	436	Peticiones quare ponuntur in variis personis scilicet prime, secunde et tercie 21 L	281
Peccata gravissima non subsunt potestati hominis puniendo 29 C	437	Petio quarta quare ponitur in forma se- cunde persone et in precedentibus in tercia persona datur ratio 21 L	281
Peccata mentis que sunt graviora non puni- unt theologi et extrinseca puniunt quare 29 C	437	Petio triplex non expletur nec pure per graciam nec pure per nostrum arbitrium sed per utrumque 21 L	281
Peccatum in tribus impletur secundum Augustinum 29 D	438	Peticiones oracionis dominice recapitulat breviter 21 L	292, 293
Peccasse mortaliter dicitur prima persona aggregata quando 29 D	438	Philosophi quomodo considerant Deum esse in celo 20 V	268
Peccati gradus notantur in tribus mortuis per Christum suscitatis 29 D	439	Pietatem Greci theosebiam vocant 12 L	117
Peccator quidquid facit, Deus illud vertit ad suum dispendium 30 S	472	Pisces ex semine constante procreantur cuius receptaculum est arena 14 Q	151
Peccatum omne essentialiter pena conse- quitur 30 S	472	Pisces ex aqua et volucres fecit Dominus quare 19 G	235
Pena peccati vel propassio vocatur timor naturalis 10 C	84	Pisces duo qui sunt quibus Dominus quin- que millia sciavit 30 H	462
Penalitas solum erogatur post statum lapsus pro debito 20 B	249, 250	Pisciculi pauci quid signant 30 I	463
Penalitem oportet superaddere super oracionem post lapsum 20 B	249, 250	Planta pedis quid signat 19 F	234
Pena quadruplex propter inhonoracionem parentum 22 S	312	Plenitudo tripliciter dicitur 13 I	128
Pena pulcrificatur mundus dampnatorum quomodo hoc 23 P	327	Plenitudo in beatis quomodo tardatur 14 K	144
Pena politica in quo excusatur 24 H 336, 337	337	Politica pena in quo excusatur 24 H 336, 337	337
Pena luxurie peccati est mors quare 25 K	355	Pomum magnum comparatur beatitudini quod puer tener vellet gustare et non potest 14 O	149
Pena non modica est servire mammoni 30 S	473	Pontifex ex hominibus constitutus nihil potest contere nisi Christus pontifex prius conferat ius ad illud 3 B	17
Personalitas hominis tota conservatur in anima immortalis 2 B	9	Populus in feno recubuit in uno convivio et in alio super terram quid signat 30 K	464
Persona tertia quibus nominibus nominatur 10 A	81, 82	Porte Ierusalem quid signant 18 G	213
Personalitas hominis in quo servatur 10 G	89	Portarius civitatis anime est homo 27 O	388
Persona est eadem omnis homo cum spiritu 13 A	119	Porcos quare demones intraverunt 17 P 399, 400	399, 400
Personarum acceptio quoad modum amandi quomodo sit 13 B	121	Porco comparatur detractor propter tria 27 O, P	399, 400
Perfectum et totum sunt idem secundum philosophum 13 G	125	Possessio quorum est non habicio 1 B	3
Perfectum tripliciter dicitur 13 G	125	Possessio duplex pretensa et vera 3 B	18
Perfekte quando Deum diligimus 13 G 125, 126	126	Possessio est quies; in nacta non acquiritur ius particulare ad habitum nec perditur 3 D	17
Perfectiones nulle dependent a Deo nisi sub ratione qua sunt Deus 14 D	139	Postulacio quid est nota et fit tripliciter 19 A, B	229, 230, 331
Perficitur plus anima intelligendo plus per- fectum 16 G	174	Potestas quælibet est a Deo et secundum omnes exercendi limites per ipsum diffinita 3 C	19, 20
Per dicit causam circumstanciam iurandi ubi 17 I	195	Potestas nulli etiam Christo datur ad ali- quid nisi ut faciat quod debet 3 C	19, 20

	page
Potestatem habere ad aliquid et potestatem habere ad repetendum iuste aliquid differunt 3 D	19
Potestatem non habuit apostolus ad exigendum vite necessaria de avaris sicut nec Christus civiler dominandi 3 D	20
Potencia volitiva per animam intelligitur 11 B	94
Potencia memorativa intelligitur per mentem 11 B	94, 95
Potestates anime Augustinus retrograde nominat 11 D	96
Potenciarum anime ponit ordinem sed quomodo 11 D	96, 97
Potencia, sapientia et benignitas quas operationes in Deo habent 11 F	99
Potencia nobilior plus delectatur in suo obiecto quam potencia minus nobilis 12 A	106
Potencia intellective obiectum est Deus 12 A	105, 106
Potus cene celestis quis est 13 O	135
Potencia intellectus est alterius nature quam potencia corporis nec regi potest ab aliquo 29 E	439
Potencia volitiva quomodo movetur ad actum ex necessitate 29 G	442
Potencior non est Deus ex eo quia facit plura opera 19 P	244
Predestinati angustiati quomodo recom-pensatur 2 D	10, 11
Precipit Deus multa que non vult esse actualiter executi 5 G	41
Presencia suo tempore ponit omnia Deus que sunt et que fuerunt 7 A	51
Precepta Domini quare dicta sunt precepta et quare mandata 9 A	71
Precepta omnia probat esse unum et multa secundum Gregorium 9 B	72
Precepta omnia esse unum improbat subtiliter 9 B	72
Precepta affirmativa duo sunt eterna nunc pro etc. 9 E	75
Precepta que affirmativa sunt eterna a parte post et non a parte ante 9 F	76
Preceptum capitur multipliciter 9 G	77
Precipiuntur seu mandantur mandata Dei tripliciter 9 G	78
Precepta quare per oraciones de futuro et coniunctivas dantur 9 H	78
Precepta moralia Deus precipit creature 9 I	79
Preceptorum divisio est secundum divisionem caritatis 9 I	79
Preceptum commune ad tria est etiam commune ad duo 9 K	79, 80
Precipere Deus non potest nisi rationale 10 F	88
Prelati quomodo colunt sculptilia 15 O	166
Prelatus potest dispensare cum subditis, ut manualiter in sabbato operetur 18 T	225
Presens Deus est ubique quomodo hoc 20 T	268
Presens quid est nota 20 T	268
Presentem Deum esse alicui et esse presentem in illo est aliud 20 V	269
Predestinati non possunt separari a caritate Christi 21 F	276
Premia sex ponit rationis parentum honoracionis consequencia 23 N, Q, P 306—	310
Predestinatus continue recipit usuram merendo 26 M	376
Predicandi officium est dignius et perfectius quam ministrandi mensis 30 G 460, 461	
Preferendo ineptum ad beneficium est	

	page
offendere in omne mandatum 12 N	118
Prepositus diligens patronum suum propter datum beneficium diligit eum male quare 24 C	331
Primum quare dicitur mandatum dilectionis 12 A	93
Primum rudimentum fidei est in Deum credere 12 H	113
Privaciones quomodo laudant Dominum 17 D	190
Primum mandatum et maximum secunde tabule quod est 22 A	293
Principiumavaricie simpliciter est in lege gracie et veteri 26 I	372
Proximum esse dupliciter potest intelligi 2 F	14, 15
Professor cuiuslibet facultatis respicit legem subiecti sue sciencie 4 F	31
Proles peccat que non est quomodo 9 G	70
Proprietates trinitatis trahuntur ex textu Exodi 20 ¹ et quomodo proporcionabiliter nobis 10 A, B, C	81—84
Propassio vel pena peccati vocatur timor naturalis 10 C	84
Proximam diligere sicut se ipsum ostendit ratione 12 I	114
Propter est prepositio signans sic circumstantiam cause finalis 14 D	139
Profundum, longitudo, sublimitas sunt linee in sanctis in patria comprehense 14 O	146
Profundum quomodo comprehenditur a beatis in patria 14 L	146
Prophete dicuntur dii 15 L	162
Progressus hominis qualis est et quam miserabilis 19 K	239
Proximum suum debet quilibet diligere 22 A	293
Proprietates deest tam in purgatorio quam in patria 23 I	322
Prolis parentes multa beneficia tenentur ministrare 23 O	326
Procreacio non potest esse post lapsum minime sine veniali 25 C	348
Proximi iniuriacio est iuvaminis debiti subtraccio 27 A	386
Promissio indiscreta bonorum est peccatum lingue 28 T	430
Promissum tam diis quam hominibus est debitum 28 T	430
Promissum stultum non debet homo implere 28 V	431
Puer masculus clamat A A A in egressu de utero et femella E E E 19 I	237
Puer qui portabat panes quinque quid signat 30 H	461
Pugna quibus circumstantiis sit licita 24 Q	344
Pulciores sunt res in anima vel ydea quam in existenciis 11 K	103
Pulcritudo seu claritas quomodo fundatur in scriptura, ut est dos corporis 14 O	149
Pulcritudini coniungitur velocitas quomodo 14 P	150
Pulcrificatur mundus pena dampnatorum 23 P	327
Punctus bassissimus quis etc. qui mensurat humilitatem aliorum 14 L	145
Punitorem Deum diligit iustus quomodo 16 F	173
Punire peccata in terciam et quartam generationem delectat 16 Q	183, 184

¹ Cod.: textu codem 20

	page
Punit Deus homines in quo peccant 17 X	205
Punitum esse pro peccato quolibet damp- natum melius est quam quod peccatum sit impunitum 23 P	327
Punicio politica quamvis est utilis, non tamen debet eam theologicis magni- ficare 24 H	336, 337
Purgatorium ponit 21 F	277
Purgandi in purgatorio non possunt de novo peccare et per consequens nec a caritate discedere 23 K	322

Q.

Quare diabolus temptavit Ewam in forma serpentis 27 P	400
Quare Christus incarnatus est 28 K	429
Quare plus prohibetur tactus inordinati con- cubitus quam gustus 29 B	436
Quadratus numerus peccatorum quatuor virtutibus oppositus 29 D	439
Quatuor milia quid significant hominum communicancium 30 I	463
Quinque panes ordeacei quid significant secundum Augustinum 30 G	461
Quinque milia quid significant secundum Augustinum 30 H	462
Quinarius est numerus superbus et signi- ficat Iudeos 30 H	462

R.

Racio boni simpliciter correspondet Deo patri, ratio vero pulcri et delectabilis aliis personis 12 E	110
Racio cuiuslibet creature quam pulcra est mihi tam mihi est utilis eadem 12 F	111
Raciones exemplares que sunt nobis utiles	111
Racionem reddere oportet de gestis pro- priis vel in laudem vel vituperium 28 Q	427
Racha est interieccio secundum aliquos et secundum alios nomen 24 L	339
Rachana verba sunt multiplicia 24 L	339
Rachel ex pena parturicionis ad mortem ac- celerata 19 H	237
Recompensat Deus supereroganter (cau- am) suam qui hic committunt sibi causam 2 D	11
Rapina pro quo sumitur 26 A	365
Rarum aereum quid est nota 19 D	232
Reccius est omne iustum quo Deo propin- quius 12 N	118
Redarguebant Christum Iudei irrationaliter de violacione sabbati 18 L	217
Reduplicativa dicit simpliciter et parcia- liter causam ¹	313
Regnum quid est 2 A	7
Regule iuris sunt de bonis glorie et gracie striccius observande quam de bonis fortune 2 D	12
Regnum celorum tripliciter capitur 21	275
Regni proprietates tres capit in se miro modo 21 E	275
Regni adventus qui est Christus dicitur tri- plex 21 E	275
Regnum Christi non est perfecte quesitum usque ad diem iudicii quomodo 21 E	275

¹ Om.² Numerus cap. deest. Est 23 A.

	page
Regnum celorum sicut necesse est ut oretur ut cicius adveniat 21 F	276
Regni adventum quomodo debemus desi- derare 21 F	276, 277
Regimini Dei necesse habemus nos plene submittere 21 G	277
Religio Christi est nullis secularibus nego- ciis implicari 10 G	88
Religio christiana tota fundatur super amore 11 A	93
Remedium ponitur contra complecionem duplicis mandati ultimi 29 B	435
Repudii libellus quare introductus est 23 S	362, 363
Repugnantem creaturam Deo est perfectius ipsum esse quam sine repugnancia fundaretur 5 G	40
Requievit Deus die septima a quo et quo- modo intelligitur 18 V	226
Rerum existencie in proprio genere quo- modo sunt minus perfecte quam in esse primo 11 L	104
Res secundum quod esse a Deo sunt volite 5 D	36
Res pulciores sunt in anima vel ydea quam in existenciis 11 K	103
Resurrectionem Christi mysticat et quo- modo nos debemus resurgere 18 D	209, 210
Retardativum et facilitativum quomodo vult intelligere quoad legem Christi 8 E	66
Retribucionis obligacio penes quid atten- ditur 23 A	312, 313
Retribucio magistris et parentibus potest debito digno ymo ultra condignum fieri 23 M	324
Revereri quid sit 10 B	82
Reverencia unde consurgit 10 B	82
Revocatorium ad observandum mandatum de non assumere nomen Dei in vanum 17 V	200
Reverencia parentibus quomodo effectu aliter est exhibenda 27 F	290
Reus gehenne ignis quis sit 24 M	340
Rex terrenus quomodo est presens ubique in regno ut Deus, dat exemplum Augu- stinus 20 T	268
Rex dat pape suas elemosinas ad dispen- sandum, non autem ad dominandum 26 R	382
Ridere Christum non legitur sed tripliciter fieri 28 Y	433
Ridere propter vanitatem operis est super- fluum 28 Y	433
Risibilitas sicut et mortalitas est racione peccati introducta 28 Y	433
Risus est culpabilis quis 28 H	432
Risus est sonitus spinarum 28 H	432
Risus dividitur multipliciter 28 Y	433
Risus bonus et malus unde specificatur 28 Y	433
Romani quid coluerunt 15 C	154, 155
Rumorosa verba sunt omnino superflua et viciosa 28 S	428
Rumorosa verba quam vocent 28 S	428
Rumorum fructus qui sunt 28 S	429
Rumor ad verbum indiscrete comminacionis traditur 28 T	430
Rumor est scole Christi contrarius quo- modo 28 T	430
Rumorum comminaciones multa secuntur 28 T	430

	page		page
S.		Sanctum tripliciter dicitur in scriptura	
Sabbatum automatische requies interpreta-		21 B	272
tatur et convenit Spiritui Sancto 18 A	206	Sancti in patria quomodo bibunt vinum	
Sabbatisacionis mandatum continet aliquid		novum 13 Q	135
pure cerimoniale, aliquid morale,		Sancti bibunt in patria quid hoc significat	
aliquid mixtum 18 C	208	13 Q	135
Sabbatum nostrum quare ad feriam pri-		Sancti beatificantur secundum gradus multi-	
mam est translatum ponitur cause		plices 14 G	142
18 C, D	209, 210	Sanitas vera que est 19 E	234
Sabbatisacionem mysticat 18 D	210	Sanctificacio non consumitur nisi ad	
Sabbati observancia triplex ponitur 18 G		patriam veniatur, probat 21 D	274
212, 213		Sanctuar vocatur verbum Dei 27 R	402
Sabbatum multipliciter capitur in scriptura		Sanxire dicitur a sanguine 21 B	272
18 G	213	Sapiencia, potencia, benignitas quas opera-	
Sabbatum quare pro omni tempore capitur		ciones habent in Deo 11 F	99
18 G	213	Sapiencia de natura divina debet tractari	
Sabbatum captum pro quiete mentis ostendit		inter perfectos quare 12 A	105
ex scriptura 18 F	212	Sapienciam divinam debere speculari etiam	
Sabbatum eternitatis ostendit ex scriptura		rudibus suadet per Aristotelem 12 A	105
18 H	213	Sapiencia incarnata quomodo descendit per	
Sabbati sanctificacio in quibus consistit		tres celos et qui sunt illi celi 20 V	269
18 K	216	Sapiencia summe nobilis odit ocium	
Sabbatisare quid est 18 K	216	28 Q	426, 427
Sabbatum solvit quomodo peccans 18 M	218	Satisfacere non potest universitas creata	
Sabbatum solvunt qui ocio vacantes ludib-		pro minimo peccato 17 T	204
ria exercent et levia 18 M	218	Satisfit cuilibet iniuriato quomodo 2 A	7
Sabbati observacio est omnino figuralis		Scibile precedit scienciam 4 D	29
post sex dierum opera de requie		Sciencia obest si virtus defuerit 13 I	128
Domini quoad preteritum et quoad		Scripturam dicit esse eternam cuius sub-	
futurum de requie beatorum 18 M	218	jectum est liber vite 6 A	42
Sabbatizare quomodo debet homo ratione		Scripture eterne scriptorem digitum, pen-	
vestium et quid vestes sunt nomen		nam, incautum etc. que ponit esse	
14 N	218, 219	6 A	42
Sabbatis licet pasci magis laute sed quo-		Scriptor scribit res, quando signa scribit	
modo 18 N	218	earum 6 A	43
Sabbatum nostrum totum expendi debet		Scribere leges oportebat homines propter	
in mente et opere quomodo 18 N	219	tres causas 6 B	43
Sabbati eversio quomodo a nobis fit 18 N,		Scribere leges homines non plus oportet	
O, P, Q	219—222	quam bestias nisi propter maliciam 6 B	43
Sabbatisacio est necessariissima et perfec-		Scripture sensum possunt trahere varii	
tissima preservacio a peccato 18 Q	222	varium, cum tamen sit verus 13 F	124, 125
Sabbati iter quid est 18 S	224	Scriptura quevis divinitus inspirata et	
Sabbatisacionem impugnatur per Ezech., per		omnis operacio in gracia est tamquam	
Esdras sed concordat eos 18 T, V 225, 226		oracio 14 C	137
Sabbatisacio qualis debet esse christiani et		Scurrilitas est ad iocandum inpertinens	
qualis Judei 18 V	226	28 X	432
Sabbato quilibet christianus debet specia-		Scurrilitatis fructus quis est 28 X	432
liter oracionibus insistere 19 A	229	Scurrilitas est omnino superflua 28 Y	433
Sacerdotii Christi excellencia supra alios		Sculptile dyaboli sunt ornamenta etc.	
sacerdotes 7 D	55	clericorum 15 O	166
Sacerdotii Christi differencia ab aliis sacer-		Secundam vocat mantellum infantis de	
dotiis tangitur multiplex 7 D, E, F	55—57	utero egressum 19 I	238
Sacerdos prevaricans et populus criminosus		Secundina quid est nota 19 I	238
accumulant peccata 18 S	224	Seculares levius diabolus temptat quam	
Sacerdoti peccatum lingue debet esse maxi-		spirituales 30 C	456
um detestabile 27 R	402	Seminis effusio One punitur Gen. XXX	
Sacrilegium quid est nota 25 B	348	25 H	353, 354
Sacerdotis os est instrumentum Dei in		Sensus hominis quomodo in patria quie-	
sacramentorum consecracione 27 R	402	tantur 14 M	147
Sacerdotum luxurie quare manifestius		Sensus quid est nota 14 M	147
pena adiungitur 29 I	444	Sensus attestatur per intus suscepcionem	
Sagitte acute quid sunt 28 C	409	super indigenciam hominis necessitati	
Sal quare apponitur lingue infancium in		14 O	149
baptismo 27 C	388	Sensus omnes quinque habent suam peri-	
Saliva hominis ieiuni contrariatur animalib-		odum, quomodo hoc 18 I	215
us venenosus 27 E	390	Sensus interiores qui sunt 18 I	215
Salutare neminem per viam quare apostolis		Sensus omnes reducuntur ad temperamen-	
Christus precepit 29 Q	453	tum ¹	225
Sanctorum limina visitando considerant		Senarius dierum concessus ad opera quid	
non habere hic civitatem manentem		significat 18 S, T	224, 225
20 A	249		

¹ Numerus capituli deest.

	page
Sensus intuitus inter omnes sensus extrinsecos de lubrico intuitu mulierum est custodiendus 29 O	450
Sensus omnes quomodo sunt servandi ab mulierum consorcio 29 O	450
Sensus quinque sunt diaboli digiti quinque ad luxuriam disponentes 30 B	455
Senectus quando incipit 19 I	238
Sensum scripture varium possunt trahere varii verum 13 F	114, 115
Sensibilia quomodo ad noticiam Dei inducunt 11 G	99, 100
Senis condiciones ponuntur 19 L	240
Septenarium numerum Judei debent observare 18 F	212
Septem erunt aperta hominis pro sabbato versus celum et clausa versus terram 18 V	225
Separare coniuges est peccatum grande 25 S	362
Separacio coniugum per causam fornicationis notatur et fit solum separacio a thoro 25 S	362
Septem panes quid significant 30 I	463
Servire impossibile est debite creature nisi eodem servicio principaliter serviatur creatori 16 A	168
Servum Dei esse quod indicant 17 P (sic)	168
Servile opus secundum Augustinum quid est 18 K	216
Servile opus secundum doctorem quod prohibetur 18 K	216
Servile opus quid est 18 K	216, 217
Servilia opera que sunt et que non 18 L	217
Servile opus est omne opus peccati 18 L	217
Servile opus est uno tempore licitum, alio tempore servile 18 L	217
Servile opus quomodo debemus cavere pro nostro perpetuo dat exemplum 18 V	226
Servorum est dominos supportare 22 F	300
Serpenti comparatur detractor 27 P, Q 400, 401	
Servire divitiis quid sit 30 D	457
Servire mammonæ est pena non modica 30 T	473
Sexum alternatim aptavit Deus filiis Adam scilicet sorores pro uxoribus 25 S	358
Si offers munus tuum etc. quare dicit <i>frater tuus</i> et non dicit <i>si tu habes</i> 24 N	341
Signa artificialia solum esse scripturam sacram 6 A	41
Signa in scriptura nostris codicibus non proprie sunt inscripta sed veritates 6 A	41, 42
Signa tria circa dacionem legis notat apostolus 7 G	57, 58
Signa tria mystica circa dacionem legis 7 G	57
Signa vive vocis maiorem habent vim transmutandi animos quam alia signa 24 N	341
Sigillum quomodo falsificat 28 A	408
Signa iurandi multa ponit 17 I	194, 195
Silencium quare ordinatur claustralibus 28 V	429
Simonia est furtum periculosum sacerdotum ¹	456
Sinum vestrum etc. Sinus quid significat 14 G	141
Sinus spiritus intelligitur quoad sui capacitatem 14 K	141

¹ Numerus capituli deest.

	page
Sodomia ponitur actus luxurie 25 B	348
Sodomiticum peccatum est inter actus luxurie gravius quare 25 E	351
Sodomiticum peccatum fuit causa quare Deus diluvium fecit et quare dixit: <i>Penitet me</i> etc. 25 F	351
Sodomitici peccati gravitas tangitur 25 E, F	351, 352
Sodomitico peccato iniuriatur toti nature create quomodo 25 F	351
Sollicitudo temporalium non adcesset, si homo non peccasset 6 B	44
<i>Solvere legem non veni</i> quare dicit et non dicit facere 6 G	47
Solvere legem quid est 6 E	47
Solveret legem Christus nisi tempore suo fuisset incarnatus 6 E	47
Solus Deus adorandus est latraria 15 I ¹	161
Sollicitudinis mundane tres causas fingunt ²	212, 213
Solvit maxime diem dominicum peccator mortaliter peccans 18 M	218
Sons a sono dicitur, unde insons 17 P	200
Sonat rauce quod nomen Dei in vanum assumit 17 P	201
Sonus non est vox nota 20 L	259, 260
Spes misericordie unde potest accipi 14 Q ³	244
Spes significat quatuor parietes domus 22 O	307
Spiritus est tres res quarum tertia est dilectio 13 A	119
Spiritus creatum non possunt omnes creature impingere 2 B	9
Spiritus unus cum Deo quomodo efficitur ostendit per exemplum pulcrum 13 Q	134
Spiritus quantum caro iuvat 13 P, Q 133, 134	
Spiritus creatus solum porciunculam gaudii beatorum potest in se subiective capere 14 F	140
Spiritus sinus intelligitur quoad sui capacitatem 14 K	144
Spiritus creatus est eo beacior quo est humilior vel quo est beatitudinis capaxior 14 K	144
Spiritus sanctus est finis ultra quem Deus nullam aliam personam increatam producit 18 A	206, 207
Spiritus a Deo mundus producit pro instanti nature sed non temporis, antequam corpori copulatur 19 H	236
Spiritus quando peccatum contrahit 19 H	236
Spirituale opus misericordie infinitum plus debet impendi parentibus quam corporale 22 H	300
Spiritalia opera misericordie quomodo sunt parentibus utrisque exhibenda 22 H	300, 301
Spiritalia opera misericordie debent omnes christiani sibi reciproce ministrare, cum sint omnes parentes invicem sibi 22 I	301
Spiritus Sanctus linguam presenciallyter dirigit 27 E	390
Spirituum celestium et terrestrium fama notatur 28 M	421, 422
Spirituales diabolus gravius temptat quam seculares 30 C	456

¹ Cod.: 6 A.² Numerus capituli deest.³ Recte: 19 Q.

	page
Sponsa cum sponso non potest in rationibus discordare 13 D	109
Sponsus anime quare dicitur Christus esse hic in via 16 A	168
Sponsa Christi magno sacramento est ydemptificata Deo 23 D	316
Status pauperiei est viatori perfectissimus 30 E	458
Statum innocentie potest servare omnis homo 13 G	126
Stephanus quomodo implevit mandatum dilectionis 13 I	127
Stercora quomodo festinant 18 L	224
Stimulus ad orandum quis est 19 D	233
Stoici quare non dixerunt se esse sapientes sed philosophos 12 M	117
Stuprum quid est nota 25 B	348
Stuprum quam habet gravedinis rationem 25 K	356
Sublimitas, profundum et longitudo a sanctis quomodo sunt comprehense ¹ 14 K	146
Sublimitas quomodo comprehenditur a beatis in patria 14 L	146
Subtile igneum quid est 19 D	232
Subsannacio quid est 28 L	420
Subsannacio quomodo Deo competit (28 L)	420, 421
Subsannat Deus quando 28 L	421
Subsannabit Dominus eos etc. quomodo intelligitur 28 M	422
Subtraccio iuvininis debiti est proximi iniuriacio 27 A	386
Suffragium corporale secundum naturalem aptitudinem est ministrandum 13 C	122
Suffragia quibus prosunt et quibus non, et quibus magis et quibus minus 23 L	323, 324
Suppositiones tres ponit timorem declarantes 10 G	88, 89
Supplicacio quid est et habet tria genera 19 A	229
Supplicacio fit multis modis, aliquando solum per nomina 19 B	230
Suspendere pro re temporalis est periculum, ut ostendit 26 D	367
Suscitavit Christus tres mortuos et quartum non, quare non, quid intelligitur 29 D	439

T.

Tabulas duas lapideas mandatorum ponit Joseph 15 A	152
Tabulas duas doctores spirituales ponunt mandatorum 15 A	153
Taciturnitas proditoria est dampnabilior quam loquacitas lingue 27 T	404
Taciturnitas sacerdotum est Dei prodicio 27 T	404
Taciturnitatem prelatorum reprehendit per multa dicta scripture 27 T, U	404, 405
Tactus inordinatus concubitus quare plus prohibetur quam gustus 29 B	436
Tactus triplex illicitus femineus 29 P	451
Temporalia de quanto necessaria sunt vel inutilia ²	472
Temporalium sollicitudo non adesset, si homo non peccasset 6 B	44

¹ Cod.: *comprehensa a sacratris*.² Numerus capituli deest.

	page
Tempori dominari solus Deus potest quare 26 H	371
Temptacio qualiter est 21 T	289
Temptacio fit tripliciter 21 T	289
Temptacio duplex ponitur 5 E	37
Temptacio culpabilis unde originaliter fit 5 E	37
Temptacionis hominis ad peccandum sunt quatuor gradus 16 Q, R	184, 185
Temptacionis graduum ordo ponitur 29 D	438
Temptacionem in quam rogamus non inducit 21 T	290
Temptacione diabolica tripliciter temptatur homo 21 T	289
Temptat Deus omni temptatione sed non omnimodo nec gracia omnis finis 21 T	290
Temptavit Deus Abraham qua temptatione 5 E	37
Temptavit diabolus Ewam in forma serpentis quare 27 P	400
Tempus orandi datur 20 A	252
Tempus reddicionis debiti quid est 25 Q	361
Tempus quid est 26 H	371
Tempus non potest vendi 26 H	371
Tempus est communissimum unicuique 26 H	371
Teosebia in matrimonio debet preponi delectationi carnali 25 C	349
Teosebiam Greci vocant pietatem que est amor Dei 12 M	117
Terra dicitur quelibet creatura corporea quoad essenciam 22 L	304
Terra quandoque dicit nudam corporalem essenciam, quandoque connotat formam elementorum in se ipsa 22 L	304
Terra quandoque dicit peccati deformitatem vel moralem 22 L	304
Terra vivencium quare dicitur corpus celeste 22 L	304
Testamenta duo quare Deus condidit 3 E	52
Testamenti novi et veteris distinctionem suadet 7 A	51-61
Testamentum vetus quid sit 7 A	52
Testamentum vetus difficilior est quam novum 8 C	63
Testamentum novum est levius quam vetus 8 C	63
Testamentum suadet et solvit novum difficilior quam vetus 8 G	65, 68, 69
Testificacio falsa nihil probat 24 P	343
Timor et amor sunt duo precepta 10 C	83
Timor est duplex scilicet naturalis et animalis et quid sit uterque 10 C	83, 84
Timor naturalis non est peccatum inseparabiliter 10 C	84
Timor naturalis vocatur propassio vel pena peccati 10 C	84
Timor naturalis quinque habet species 10 C	84
Timor mundanus quid est 10 C	84
Timor mundanus semper est malus 10 C	84
Timor humanus quid est 10 C	84
Timor servilis quid est et hic quia caret caritate est imperfectus 10 C	84
Timor inicialis quid est et est bonus 10 D	84, 85
Timor inicialis introducit timorem filialem sicut seta filum 10 D	84
Timor inicialis est timor perfectissimus ad quem nos mundani possumus hic in via attingere 10 D	85

	page
Timor filialis vel castus quid est et est bonus semper 10 D	85
Timor servilis repugnat caritati 10 D	85
Timorem triplicem declarat Augustinus per exemplum trium uxorum 10 D	85
Timere creaturas timore naturali licet sit licitum, tamen solum bonum optimum alio timore est timendum 10 G	89
Timere humanitus vel mundane nemo debet probat 10 H	90
Timor naturalis causatur a parente terreno, domino vel amico 10 I	91
Timor servilis, initialis et filialis est solum quoad Deum 10 I	91
Timor quilibet sapit peccatum qui dimittit timorem filialem 10 K	91
Timor filialis solus est castus 10 K	91
Timor utrum sit actus vel passio et videtur sibi quod sit actus 10 K	92
Timor quilibet preter filialem est penalis 10 K	91, 92
Timor est actus illicitus, ¹ sicut gaudium, tristitia, dolor, amor et consimilia 10 K	92
Timent Deum omnes angeli quo timore 10 K	92
Timor et amor debent manere ad diligendum Deum 11 C	95
Totum significat universitatem potencie diligentis 11 B	94
Totum et perfectum est idem secundum philosophum 13 G	125
Traditiones prepositorum ecclesie nulle sunt admittende, nisi de quanto sunt media facilitancia ad legem Christi 8 D	65
Traditiones humane ad quem finem debent tradi 8 C	66
Transgressionem sabbati reprehendit multipliciter 18 N, O, P, Q	218-224
Transverbera(vit) Deus peccatum nature gladio pene in filio proprio et in matre quomodo 19 Q	245
Trinitas declaratur in hoc dicto Exodi XX <i>Locutus est Dominus</i> etc. 10 A	81
Trinitatis picturam reprobatur laicorum 15 E	156
Trinitatem ostendit ex tribus passionibus entis 17 B	188
Trinitatem quomodo concipimus per creaturas etiam viles 10 C	83, 84
Trinitatem includit Christus in oratione dominica quomodo 20 P	264
Tribucio precepta movet ad observanciam mandati parentis 22 Q	308
Troyano imperatori quomodo Gregorius profuit 23 H	320
Troyano quomodo gracia data est notatur possibilitas 23 H	320, 321
Troyani anima ubi fuit pro tunc antequam a beato Gregorio per orationem fuit liberatus (sic) 23 H	320, 321
Tunicas turgere facientes seculares sculptunt sculptionem Dei 15 O	166
Turris fortissima est observancia mandatorum 19 S	246
Turpilolium est nuncius thesauri anime 28 Y	434
Tutoribus seu tutori quid est 7 I	60

¹ In textu p. 92: *elicitus*.

	page
U.	
Universalis includit ex mandatorum multitudine 9 B	72, 73
Unum est necessarium quid est illud 11 K	103
Usura est furtum quomodo 26 G	370
Usura est quelibet commutacio iniusta 26 M	376
Usura non committitur nisi absit iniustum 26 P	379
Usura presciti qualis est 26 M	376
Usura spiritualis est opposita condicionis cum corporali 26 L	375
Usura temporalis implicita et que explicita; implicita dividitur 26 M	376
Usuram committit quilibet iniustus culpabilem cum Deo et diabolo 26 P	378
Usuram committit una pars contrahentium et altera non 26 P	378
Usuram predestinatus continue operatur merendo 26 M	376
Usuram reprobatur auctoritatibus tam nove quam veteris legis quam etiam doctorum 26 H	371
Usurare licet homini quomodo 26 L	375
Usurarii sunt bestie diaboli ad eius victimam occidere 26 K	374
Usurarius facit contra preceptum Domini et apostoli 26 K	373
Usurarius nititur frustrare honorem Dei multipliciter 26 K	374
Usurarius stulte usurat ad maximum dampnum sui 26 K	374
Usurarius vocatur servus Domini fidelis quis 26 M	375, 376
Usurarius quis vocatur servus nequam 26 M	375, 376
Usus et abusus quomodo differunt 30 A	454
Usus possessi et potestas ipso utendi differunt a dominio 3 A	16
Usus duplex pretensus et verus 3 B	18
Usus temporalium rerum condicionatur quomodo 26 K	373
Utile Deo nichil est, quia respicit creaturam 12 E	110
Utile est orare propter quinque 20 I	257
Utilitas multiplex ponitur creaturarum numeratarum reputatione 17 C, D 189, 190	
Uxores cognoscentes tempore conceptionis et menstruo peccant, datur causa 25 T	360
Uxorem ob quam causam debet quis dimittere 25 T	363
V.	
Vana gloria quomodo incurritur 13 K	129
Vanum quid est 17 A, B	187, 188
Vanitas pure a quo est creata 17 V	205
Variacionem sue responsionis ponit circa debitum et iustum et dignum 9 F	76
Vas in centro mundi positum foret liquoris capacissimum et in circumferencia mundi positum foret minime contentivum 14 L	145
Velum destruxit episcopus Epiphanius in quo crucifixus erat pictus 15 F	158
Velle peccare hominem Deus non potest probat 12 C	107

¹ Cod.: *condicionatum*.

	page
Venatores criminosi occidentes feras peccant 24 A	329
Veniale peccatum compatitur secum gratiam, iusticiam et caritatem 13 I	127
Veritates legis nec docemus nec dicimus nec ostendimus nec facimus nec novitate vel antiquitate ad sensum scripture distinguimus 4 C	28
Veritas necessaria quilibet est eterna 9 C	73
Veritas quilibet essentialiter est Deus 9 C	73
Veritates eterne formaliter distinguuntur quomodo 9 C	74
Veritates negative quomodo distinguuntur ab invicem 9 D	75
Verum cum isto termino quare ponitur verbum presentis temporis indicativi 9 E	76
Vertex capitis quid est 19 F	234, 235
Verbum insensibile in anima quomodo fit vox ad extra 20 L	259, 260
Verbum eternum seu divinum comparatur verbo mentis quoad esse extra secundum Augustinum 20 L	259, 260
Verba Rachana sunt multiplicia 24 L	339
Verbum omne irrisorium est ociosum et econtra 24 M	340
Verbum vel dictio est triplex 27 A	386
Verbum Dei vocatur sanctum 27 R	402
Verbum ociosum quid est et quando 28 Q	426
Verbum ociosum est aliis ad peccandum occasio ¹	427
Verba rumorosa sunt omnia superflua et viciosa 28 V	428, 431, 432
Veteris et novi testamenti distinctionem suadet 7 A	51—61
Vetus testamentum quid sit 7 A	52
Vetus testamentum potest dici quilibet particularis veritas que cessare debuit tempore Christi 7 A	52
Vetus lex et nova triplici ratione differunt 7 B	52
Vetus lex et nova in quibus conveniunt et discrepant 7 B	52
Vetus lex dividitur in tres partes 7 B	52, 53
Veteris legis duas partes dicit ut plurimum variari et terciam immobilem 7 B	53
Vetus testamentum est difficilius quam novum sed quomodo 8 C	63, 64
Vetus testamentum suadet et solvit levius quam novum 8 G	67, 68
Viatorem quomodo necesse est contemplative vivere et quomodo continuare in contemplatione Dei 11 I	102
Viator quomodo fornicatur per temporalium adhesionem a Deo 11 I	102
Via quare est stricta ad celos et lata ad inferos 15 O	165
Viantes quomodo habent rationem indigencie incitamenti ² 23 L	324
Via Caym que fuit secundum doctores 26 I	372
Via doctrine humane est ab opere ad sermonem 29 A	435
Viccio peccatoris pessima est a Deo voluta 5 D	36
Vicia nominibus virtutum nominantur sed male 12 M	117
Vicium non est peccatum sed ipsum committans 24 E	333

	page
Vicium quodvis opponitur caritati 24 D	332
Vicarius quantum ius potest clerico conferre 3 D	17
Videtur Deus sed quomodo et quomodo non videtur 11 H	100
Videtur Deus tripliciter 11 H	100
Videre naturam divinam docet quomodo (11 H?)	100
Vigilia quare in sabbato dici dominici fit et non in alio 18 E	211
Vigilie quare festis sanctorum preponuntur secundum Berhardum 18 Q	222
Vindictam Deo committere debet esse melius quam ulcisci probat 2 C	9, 10
Vincuntur peccatores et sic Deus vult eos vinci 5 D	36
Vinum novum quomodo sancti in patria bibunt 13 Q	134
Virtutum omnia genera presenciam, preterita et futura potest scribere homo 6 A	43
Virtutes notate non sunt nisi consuetudines bene agendi ad pacandum rempublicam, non autem ad merendum beatitudinem 12 K	110
Virtutes omnes caritatem consequuntur probat 12 L	115
Virtus sola facit meliorem hominem 12 M	117
Virtutis amor tangitur 13 C	120
Virgo beata quomodo implevit mandatum dilectionis 13 I	117
Virgo fuit secunda persona per quam salus nostra facta est 18 E	211
Virgo Christi sola fidem servavit pro triduo 18 E	211
Virtutes naturales quomodo corrumpuntur in homine 19 G	235, 236
Visiva in patria vis est perfectissima inter quinque habens presenciam sensibilem sed quomodo 14 N	148
Vis amandi habet se spiritualiter sicut ignis quomodo hoc 14 N	148
Vis amandi vilescit agens inter temporalia sicut ignis in materiam fumigantem 14 N	148
Visio creaturarum in proprio genere non erit in patria, ut sibi videtur 16 H	175
Vis rationalis irascibilis et concupiscibilis quomodo sunt corrupte in homine 19 G	235, 236
Visio mulieris prohibetur per Christum et concupiscencia quare 29 D	437
Visus inter omnes sensus est custodiendus ab intuitu mulieris 29 O	450
Vite laus stat tota in debita deiectione timoris 10 K	91
Vita hominis qualis sit 19 D	232, 233
Vita hominis brevis est 19 F	234, 235
Vita moralis est veraciter mors vitalis 19 M	241
Vita tam beata quam naturali nihil plus appetit 22 L	304
Vita quare promittitur pro honoracione parentum 22 M	304
Vituperium et honor ad virtutem et vicium consequuntur 22 O	307
Vita cuiuslibet sanctissimi citra Christum morte anime permiscetur 22 L	304
Vita activa et contemplativa declaratur quomodo 30 P, Q	469, 470
Vita activa quomodo differt a contemplativa et que illarum sit perfectior 30 Q	470, 471

¹ Numerus capituli deest.² Cod.: *iuvamenti*.

	page
Viva vox habet maiorem vim transmutandi animas quam aliud signum 24 Q . . .	341
Vocales quinque quomodo generantur nota et misticantur A et B etc. 29 I . . .	103
Vocis organum est castri ostium 28 R . . .	427
Voces non debemus transferre in venenum fatue occidendo proximos 24 Q . . .	341
Volitioni divine solum dicit iuris descriptionem competere I B . . .	3
Voluntas divina quomodo est constantissima I B . . .	3
Voluntas divina quomodo est perpetua probat I A, B . . .	3
Voluntas divina quomodo tribuit unicuique quod suum I A, B . . .	2, 3
Volicio que distribuit omnia que est illa I C . . .	3
Voluntas non potest cogi ad actum volendi 2 B . . .	9
Voluntas Dei capitur in scriptura pro effectu qui terminat eius voluntatem 3 G . . .	20
Voluntas Dei quare est patula cuicumque ¹ Voluntate divina seclusa quodvis opus est iniquum 3 E . . .	21, 22
Voluntas divina est ius dirigens et exemplans 3 E . . .	22
Voluntati Dei conditionate potest homo resistere quomodo 9 I . . .	79
Voluntatem suam homo debet voluntati divine conformare 12 C . . .	108
Voluntati divine debet se quilibet homo submittere 12 D . . .	109
Volucres ex aqua fecit Dominus quare 19 G . . .	236
Voluntas Dei accipitur multipliciter 21 H . . .	278
Voluntati Dei quomodo resistimus 21 H, I . . .	279
Voluntates incompletas habet Deus multas 21 I . . .	279
Voluntas Dei est quod salvetur et voluntas Dei est quod salvatur quomodo differunt 21 I . . .	279
Volicio est principium motus 22 D . . .	296
Volitiva potencia qua necessitate ad actum movetur 29 E . . .	439, 440
Volitiva potencia quomodo impeditur per actum sensibilem 29 E . . .	439, 440
Voluntatis nostre imperio non subiacet pro quocunque signo temporis imperare viribus inferioribus 29 G . . .	442
Voti materiam tractat 28 I . . .	430, 431
Votum qui solvit 28 V . . .	431
Votum stultum non tenetur homo adimplere 28 V . . .	431
Vox viva maiorem habet vim transmutandi animas quam aliud signum 24 Q . . .	341

X = Ch.

Christus est per se finis gracia cuius leges sunt ordinate 6 E . . .	47
Christus solveret legem nisi tempore suo fuisset incarnatus 6 E . . .	47, 48
Christus et Moyses quomodo differunt 7 C . . .	53—56
Christus quomodo Moyses excedit 7 C 53, 54, 55	
Christus quomodo excellit sacerdotes legis veteris 7 D . . .	55

¹ Numerus capituli deest.

	page
Christum clarificavit pater multipliciter 7 D . . .	55
Christi humilitatis datur ratio 7 D . . .	55, 56
Christus timuit timore naturali 10 C . . .	84
Christiana religio tota fundatur super amore 11 A . . .	93
Christus plus amavit ecclesiam quam corpus proprium 13 C . . .	122
Christus quare dignatus est esse sponsus anime hic in via 17 A . . .	187
Christus iuravit 17 K . . .	196
Christus; iuramentum est a malo sed quomodo 17 R . . .	202
Christus dicendo Amen Amen iuravit per se ipsum 17 R . . .	202
Christus lacrimatus est super Lazaro quare 28 N . . .	433
Christus diligit oracionem suam appropriato modo 20 O . . .	263
Christus quare dicitur <i>nosier</i> 29 P . . .	263, 264
Christus; regni proprietates tres capit in se miro modo 21 E . . .	275
Christi adventus est triplex 21 E . . .	275
Christus non habet patrem creatum quoad procreationem in moribus 22 A . . .	293
Christus habet matrem quemlibet fidelem ipsum spiritualiter ac passive gignentem ¹ . . .	293
Christus non est minus adorandus quam alia persona divina quomodo hoc 23 A . . .	313
Christus secundum humanitatem infinite est honorandus 23 A . . .	312
Christus secundum humanitatem divinitati ypostatice communicatam est infinitum honoracior quam alius pater creatus 23 B . . .	313
Christus est honorandus yperdulcia 23 B . . .	313
Christus habet proprietates multas ex ypostatica unione que nulli alii convenit, que nec sunt difference nec passionesspecificæ 23 B . . .	313
Christus plus est honorandus in quantum Deus quam in quantum homo 23 H 314, 315	
Christus cum quolibet christiano videtur constituere eandem personam que est Christus 23 D . . .	316
Christus occidit divinitus se ipsum humanitus ¹ . . .	122
Christus passus est omnia sex genera peccati lingue in proximum 28 D . . .	411
Christus suscitavit tres mortuos et quartum non, quid significatur 29 D . . .	439
Christus fecit tria convivia 30 G . . .	461
Christus quos actus exercuit circa cenam suam, declarat 30 M . . .	466, 467

Y.

Ydemptitas triplex christiani ad Christum preter scienciam (?) et sic quomodo diversimode unitur Christus cum persona christiani et diversimode constituunt personam 23 D, E, F . . .	316—319
Ydolatra omnis assumit nomen Dei in vanum 17 A . . .	187, 188
Ydolatria prohibetur quoad obiectum ratione quintuplici membri 15 B . . .	153

¹ Numerus capituli deest.

	page		page
Ydolatranti actus prohibetur, cum dicitur <i>Non adorabis</i> 15 I	161	Yperdulia quid est 15 I.	161
Ydolatria committitur tripliciter 15 K. 161, 162		Yperdulia est Christus adorandus quare, datur causa 23 B.	313
Ydolatriam tam respectu prelatorum quam secularium ostendit 15 L, N, O, P. 163—167		Ypocrisis; sunt tres species nomen Dei in vanum assumencium 17 M, N 198, 199	
Ymagines quare sunt introducte in nova lege 15 C.	155	Ysaac ligacio quid significat 6 G	49, 50
Ymagines in veteri lege quare non fuerunt introducte 15 C.	154		
Ymagines pinxisse dicitur primum beatus Silvester 15 D.	155	Z.	
Ymagines facere non prohibet sed adorare 15 D.	155, 156	Zelotes fortis quare dicitur 16 A.	168
Ymagines possunt male et bene fieri 15 E. 156		Zelotes quare Deus dicitur 16 A.	168
Ymagines duplex error concernens datur 15 E.	156	Zelotes quare coniungitur 16 A.	168
Ymagines non faciunt miracula sed diabolus decipit 15 E.	157	Zelotes quid est secundum Lyncolniensem 16 A.	168
Ymaginibus plus valent naturalia, si copio- sius promovent ad Deum 15 E.	156		
Ymagines consti(tuen)di laicis licentia est eis diligenter declaranda 15 F.	157	In cod. N sequitur: Ordo librorum doctoris evangelici: primus liber de dominio divino, secundus de dominio status innocencie, tercius de dominio hominis post lapsum. Hec patent in tractatu status innocencie in fine, ubi addendum dicit ad primum librum tractatum de Mandatis, ad secundum (de) dominio angelorum, ad tercium (de) do- minio clericorum.	
Ymagines suadet non esse Epifanus epi- scopus 15 F.	158	Summa theologie continet duodecim libros: Primus de Mandatis et presupponit tres libros de Dominio Divino, secundus de Statu Innocencie, tercius, quartus, quintus de Civili Dominio, sextus de Veritate Scripture, septimus de Ecclesia, octavus de Officio Regis, nonus de Potestate Pape, decimus de Simonia, undecimus de Apo- stasia, duodecimus de Blasphemia.	
Ymagines, pericula sequentia ponit 15 F, G. 158			
Ymagines nichil habent commune cum deitate vel personis tribus 15 G.	159		
Ymagines dicit posse bene fieri secundum Bedam 15 H.	159, 160		
Ymagines fundat secundum beatum Bedam 15 H.	159, 160		
Ymagines causa ydolatranti prohibentur, ut ostendit Beda 15 H.	159, 160		
Yota quid sit 6 A, G.	42, 49		
Yota significare decem mandata datur triplex convenientia ad signatum 6 G. 49			

II. Indices of De Statu Innocencie.

1. Index of Names.

A.	G.	P.
Adam 495, 496, 504, 513.	Grosseteste 502, 519.	Paulus 495, 499.
Anselmus 510.		Persarum princeps 499.
Aristoteles 484, 485, 500, 501, 512, 516.	I (J).	Petrus apostolus 499.
Augustinus 474, 479, 480, 482, 485, 486, 487, 489, 493, 503.	Isidorus 482.	Petrus Lombardus 482.
	Jerusalem 484.	S.
	Job 476.	Sodomite 491.
	Joseph 493.	T.
	Judei 499.	Tobias 513.
B.	L.	V.
Babel 496.	Lincolniensis vide Grosseteste.	Vitulo 490.
Balaam 494.	M.	W.
Bradwardine 512, 521.	Maria 493.	Wyclif 511, 524.
	Moyses 494.	Y.
C.	N.	Yob vide Job.
Chrysostomus 480, 489.	Noe 497.	
E.		
Eva 513.		

2. General-Index.

A.	page	L.	page
De angelorum dominio	522—524	Leticia quam homo in statu innocentie	
Adam creatus in statu innocentie fuit		habuit	513
nobilissimus et ditissimus	513	De confusione linguarum	497
De arbitrio libero	516, 517	De lingua Hebraea	496, 497
Deus arbitrium necessitat et inclinat	517	Lingue septuaginta due sec. doctores	497
C.		M.	
Caritas in statu innocentie et in multis		Omnes descendentes ab improportionata	
clarior fuit quam modo	512	stipite sunt mortales	489
In patria habemus perfectius gradus cari-		N.	
tatis quam in via	513	De necessitate futurorum	515—522
Casus est causa efficiens preter cuius in-		De generibus Numerorum	485—489
tentum effectus evenit	516	P.	
Omne corruptibile necessario corrumpitur	485	De paradisi situacione	490—491
D.		De paradisi proprietatibus	491—495
Nemo dampnificabitur ex hoc quod non		De paradisi insitis	491
habet omnem excellenciam angelicam		Status primi parentis quis fuit ante lapsum	475
vel bonitatem	476	Omnis pena eciam meritoria est a malo	482
Deus non nocet sed iuvat nisi peccatum		Omnis pena sensus subtrahit a dileccione	
sit in causa	477	Dei	482
H.		Pena dampni in quo consistit	478
De hominis operatione in statu inno-		Pena sensus in quo consistit	478
cencie	523, 524	Peccatum et gracia sunt opposita im-	
Solum homini inest pena	483	mediata	480
Humanum genus non potest puniri nisi		Peccatum habet duplex esse	519
pena dampni	479	Peccata sunt necessaria et felicia	519
Quid convenisset humano statui, si totum		Omnis peccator apostatizat ex superbia	488
genus humanum statum innocentie		Si genus humanum non peccavisset, fuisset	
servavisset	475	impune	480
I (J).		Si genus humanum non peccavisset, man-	
Triginta millia idiomata variantur	497	sisset sine pena	480
Innocencie status quis est	475	De spe prescitorum	515
In statu innocentie homo nec arti liberali		R.	
nec mechanice intendit	494—495	De reptilium origine	492
Homo quomodo debuit in statu innocentie		De rebus communibus in statu innocentie	505
conversari	475	S.	
Septem artes libere non extiterunt in statu		Omnis homo debet sperare beatitudinem	514
innocencie	497, 498	V.	
Mechanice artes in statu innocentie	498	Impossibilitates vacui	482
Leges humane in statu innocentie non		Virtutes an homo in statu innocentie	
necessarie	499	habuit	512—515
Non fuit praxis sed theorica medicina in		Virtutes theologicas an homo in statu inno-	
statu innocentie	498	cencie habuit	512—515
Circa temporalia non fuit repugnancia in		W.	
statu innocentie	499	Wyclif quondam tenuit quod sunt tutura	
Nec erant rebelliones	499	necessitate	519
Impossibile quod Deus dampnificet inno-			
centem	479		
Innocenti non nocet distemperancia rerum			
naturalium	489, 490		
Judeorum angelus	499		
Iustus habet usum uniuslibet partis mundi	491		

Wycliffe, John

165671

230C
W972ma

Tractatus de mandatis divinis

accedit

165671

230C

W972ma

St. Mark's Library
The General Theological Seminary

175 Ninth Avenue
New York, N. Y. 10011

Please stamp date in left column, write your name legibly in center column and leave right column blank. Deposit circulation card in slot marked 'Circulation cards'.

There is no date due, but books must be returned promptly upon request. Do not lend books charged to you to others. You are responsible for them.

T5-ARL-058

